F.M. DOSTOIEVSKI

CLASICI UNIVERSALI

ÎNSEMNĂRI DIN SUBTERANĂ
şi alte microromane

POLIROM

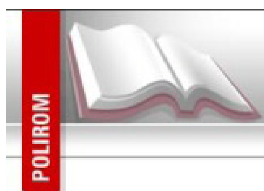
Table of Contents

F.M. Dostoievski

Însemnări din subterană şi alte microromane

Traduceri de Nicolae Gane, Emil Iordache
Prefeţe şi note de Emil Iordache
Note de Tamara Gane

Editura Polirom
2007

F.M. Dostoievski, *Sobranie socinenii v deseati tomah,* tom 4,

Gosudarstvennoe izdatel'stvo hudojestvennoi literaturî,

Moskva, 1956

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, Bl. B3A, sc. 1, et. 1, sector 4, cod 040031,

O.P 53, P.O. BOX 1-728, 030174

ISBN eBOOK: 978-973-46-2211-5

ISBN: 978-973-46-0682-5

Coperta: Angela Rotaru

Pe copertă: Vasili Suriokov, *Călăretul de bronz* (detaliu),

ulei pe pînză

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Însemnări din subterană

Prefaţă

Emil Iordache

Poate cea mai cunoscută sentinţă dostoievskiană din romanul *Idiotul* este formula unei utopii estetice: „Frumuseţea va mîntui lumea“[1]. Este una dintre temele „serioase, erudite, sublime“ (cum va spune, cu reproş, Aglaia Epancina peste multe pagini), alături de altele cît se poate de „realiste“, cum ar fi pedeapsa cu moartea sau situaţia economică a Rusiei, care îl obsedează pe eroul principal. Plutind pe valurile conversaţiei şi încercînd să evite una dintre aceste teme, prinţul Mîşkin „dă chix“ şi eşuează după ce urcase în barca unui pamflet împotriva catolicismului. Nu se poate să faci parte din „lumea asta“, din înalta societate rusă, dacă pui atîta suflet în propriile-ţi idei. Rişti să nu ai aderenţă la ea, să fii luat drept un „idiot“. Ceea ce cu prinţul Mîşkin se şi întîmplă. Cît priveşte frumuseţea ca atare, pînă şi el se recunoaşte dezarmat: „Frumuseţea e greu de judecat; încă nu sînt pregătit. Frumuseţea e o enigmă“[2].

După cum se ştie, contextul cultural rus al vremii nu prea agrea enigmele. În anii ’60 şi ’70 ai secolului al XIX-lea, cultura rusă, mai ales literatura, era dominată de ideologie şi propagandă, care, de nevoie, neavînd la dispoziţie altă „tribună“, se exprima la megafonul criticii literare. Vladimir Nabokov denunţă „dezmăţul“ acestei critici literare „progresiste“, care „îi refuza calitatea de scriitor celui care nu-şi dedica romanul sau povestirea demascării jandarmului sau moşierului care îşi biciuieşte mujicii“[3]. Astăzi pare ciudat, dar în epocă numele lui Cernîşevski,

Dobroliubov sau Pisarev erau mult mai sonore decît, să zicem, ale lui Turgheniev, Dostoievski sau Tolstoi. Nu s-ar spune că Dostoievski nu era conştient de acest lucru. Deşi l-a îndrăgit pe Belinski pentru unele intuiţii legate mai ales de Gogol, nu l-a cruţat pentru excesul de „pozitivism“. Cît priveşte fantoma revoluţiei care bîntuia prin Europa, Dostoievski nu se îndoieşte că sursa ei este pierderea lui Hristos, care are şi o consecinţă estetică. Într-o scrisoare din 1871, această idee apare clar exprimată: „Incendierea Parisului este o mostruozitate: «N-am reuşit, atunci să piară lumea, căci comuna e mai presus de fericirea lumii şi de Franţa». Însă lor (şi multora) această turbare nu li se pare o monstruozitate, ci, dimpotrivă, o frumuseţe. Aşadar, în sînul noii omeniri, *ideea estetică a devenit tulbure* (s.n. – E.I.). Temelia morală a societăţii (luată din pozitivism) nu numai că nu dă rezultate, dar nici nu se poate defini, se încurcă în dorinţe şi idealuri“[4]. De aici rezultă că, dacă a fost pervertită, frumuseţea, din instrument al salvării, a devenit obiect al salvării, pentru că, la origine, această idee trebuie să fi fost cristalină. Şatov, în *Demonii*, rezumă „ideea principală“ a lui Stavroghin: „Acum şi la începutul veacurilor raţiunea şi ştiinţa în viaţa popoarelor au îndeplinit totdeauna doar o funcţie de ordin secundar şi de serviciu; la fel o vor îndeplini şi pînă la sfîrşitul veacurilor. Popoarele se formează şi se mişcă în virtutea altei forţe, dominante şi imperative, dar a cărei origine rămîne necunoscută şi inexplicabilă. Forţa aceasta este dorinţa de a atinge sfîrşitul şi care constituie în acelaşi timp negarea acestui sfîrşit. Este forma afirmării necontenite şi neobosite a existenţei sale şi a negării morţii. Spiritul vieţii, după cum spune *Scriptura*, «rîurile de apă vie», a căror secare o prevesteşte ameninţător Apocalipsul. Principiul estetic, cum se exprimă filosofii, principiul etic, cum zic aceiaşi filosofi. «Căutarea lui Dumnezeu»,

cum o numesc eu mult mai simplu. Scopul întregii mişcări a masei, la oricare popor şi în oricare perioadă a existenţei sale, constituie numai şi numai căutarea lui Dumnezeu“[5]. În materialele pregătitoare ale romanului, aceeaşi idee este exprimată mult mai laconic: „Sfîntul Duh este înţelegerea nemijlocită a frumuseţii, conştiinţa profetică a armoniei şi, prin urmare, năzuinţa neabătută către ea“[6].

Aceasta este una dintre „tezele“ lui Dostoievski, poate cea mai importantă, căreia tot el i-a opus o mulţime de antiteze, dintre care, neîndoielnic, un loc important îl ocupă *Însemnările din subterană* (1864). În privinţa polemicii cu „pozitivismul ateu“, această scriere, după părerea lui Rozanov, este „prima piatră unghiulară din activitatea literară a lui Dostoievski, şi ideile expuse aici formează întîia linie fundamentală a concepţiei despre lume a autorului“[7]. Aceeaşi părere, dar nuanţată altfel o are şi Lev Şestov, care susţine că întreaga operă dostoievskiană se împarte în două etape: înainte şi după *Însemnările din subterană*; în momentul scrierii *Însemnărilor*, spune Şestov, „în sufletul lui Dostoievski a avut loc una dintre cele mai teribile crize pe care este în stare să şi le pregătească şi să le îndure sufletul omenesc“[8]. Şestov îşi dezvoltă pe larg ideea, dar aceasta se bazează numai pe presupuneri ce n-au nici o legătură cu vastul supertext dostoievskian. De pildă, nu credem că se susţine în vreun fel afirmaţia că *Însemnările* sînt o dezicere publică, deşi nu pe faţă, a lui Dostoievski de propriul trecut, mai ales că Şestov îşi permite să inventeze „nucleul“, niciodată rostit, de la care ar fi purces scriitorul la această dezicere: „«Nu pot, nu mă mai pot preface, nu mai pot trăi în minciuna acestei idei, iar alt adevăr nu mai am; fie ce-o fi» – iată ce ne spun aceste însemnări, oricît s-a lepădat Dostoievski de ele în nota de subsol. Niciodată, la

nici un scriitor rus «cuvîntul» său nu a răsunat cu atîta lipsă de speranţă, cu atîta disperare. Tocmai prin aceasta se explică şi nemaiauzita cutezanţă (contele Tolstoi ar fi spus „neobrăzare“ – doar se exprimă aşa despre Nietzsche) cu care Dostoievski îşi permite să scuipe pe cele mai scumpe şi mai sfinte sentimente omeneşti“[9]. În ce ne priveşte, credem că pe Şestov l-a cam luat condeiul înainte. Nu este, de altminteri, singurul. Numeroşi critici aşa-numiţi „sovietici“, ale căror texte ideologizante au fost citite cam prea asiduu şi la noi, i-au imputat lui Dostoievski polemica ascunsă cu Cernîşevski şi Nekrasov şi faptul că n-a descoperit la aceştia „sensul revoluţionar-democratic, mai ales în condiţiile luptei cu ţarismul şi cu rămăşiţele, încă viguroase, ale regimului iobăgesc“[10].

Ruptura între *Însemnările din subterană* şi antropologia dostoievskiană anterioară nu este chiar atît de spectaculoasă. Fie şi numai toposul cămăruţelor întunecoase şi sordide în care locuiesc foştii săi visători ne indică o oarecare legătură de rudenie. În *Nopţi albe*, roman scris în 1848, deci cu 16 ani înaintea *Însemnărilor*, subterana este descrisă în coordonatele ei principale: „În general, el (visătorul – n. n.) se aciuiază undeva, într-un ungher izolat, de parcă s-ar ascunde acolo şi de lumina zilei, iar o dată instalat astfel, e tot aşa de nedezlipit de bîrlogul său ca şi un melc sau semănînd cel puţin în această privinţă cu acel interesant soi de vietate care este şi făptură, şi casă la un loc, şi care se numeşte broască-ţestoasă“[11]. Repetăm, între ceea ce întîmplă şi se gîndeşte în aceste „unghere“ s-a produs o ruptură, dar nu o mutaţie, nu o schimbare de regn. Iar „scuipăturile“ despre care vorbeşte Lev Şestov sînt răspîndite prin toată opera şi nu există un motiv real de a-l considera pe Omul din Subterană mai ticălos decît este. De pildă, acestuia i s-a imputat (la modul serios) episodul ceaiului dintr-o replică adresată

Lizei: „Să se dărîme lumea sau eu să nu-mi beau ceaiul? Dacă-i pe-aşa, zic: dărîme-se lumea, dar eu să-mi pot bea ceaiul întotdeauna". Nu mai departe decît într-un text cuprins între copertele acestui volum, în *Soţul etern*, un personaj şi-a fixat un „ideal" de viaţă asemănător: „Oricum le-ar zumzăi edificiul social şi orice ar trîmbiţa ei acolo, se gîndea el uneori, trăgînd cu coada ochiului şi a urechii la toate lucrurile miraculoase şi incredibile care se petreceau în jurul lui şi în întreaga Rusie, oricît de bine ar evolua oamenii şi ideile, eu voi avea oricînd parte de acest prînz rafinat, de care mă apuc acum şi, prin urmare, sînt pregătit pentru orice". Aproape cu siguranţă este vorba de ilustrarea literară (dar nu literală) a ideii „pozitiviste" din scrisoarea citată la începutul acestui text, unde se spune şi că lumea n-are decît să piară, dar se vorbeşte şi despre tulburarea ideii estetice. În Legenda Marelui Inchizitor, „poemul" lui Ivan din romanul *Fraţii Karamazov*, în pofida *Evangheliei*, „pîinea cerească" e un ideal prea înalt pentru gloatele care sînt gata să renunţe la orice pentru pîinea pămîntească. În orice caz, tocmai absenţa „pîinii cereşti" (în sensul cel mai larg) face din *Însemnări* o scriere atît de întunecată, de apăsătoare. Ion Ianoşi consideră că acestea sînt o scriere neterminată: „*Însemnările* trebuiau să se încheie prin transcenderea din imperiul voinţei individuale, absolut libere, în imperiul lui Dumnezeu"[12]. Afirmaţia sa se bazează însă pe o lectură lejeră, credem noi, a scrisorii pe care autorul i-o expediază fratelui său la 26 martie 1864. Acolo găsim, într-adevăr, o frază ce ar putea să fie convingătoare: „Porcii de cenzori au trecut cu vederea cînd mi-am bătut joc de toate şi uneori, *de ochii lumii*, am blasfemat chiar, au interzis în schimb concluzia trasă din toate astea privind necesitatea credinţei şi a lui Hristos"[13]. Fraza citată există într-adevăr în scrisoarea respectivă. Dar ea nu se referă la finalul *Însemnărilor din subterană*,

din care, în momentul expedierii scrisorii, nu apăruse decît prima parte, la cea de-a doua Dostoievski scriind din greu, după cum mărturiseşte, în aceeaşi scrisoare, ceva mai jos. Nu ştim în ce măsură a intervenit cenzura oficială; de fapt, în *Însemnări din subterană* însuşi Dostoievski este cenzorul impetuosului său erou, căruia îi întrerupe discursul delirant. Despre partea a doua, în legătură cu posibilele intervenţii ale cenzurii, nu avem nici măcar informaţii colaterale. Oricum, un final în spirit creştin, cum crede Ion Ianoşi, era imposibil pentru că, structural, această operă nu prevede mîntuirea.

Un semnal în această privinţă îl găsim în refuzul comparaţiei oamenilor cu nişte clape de pian, comparaţie care se găseşte în *Convorbirile între d'Alembert şi Diderot*. Tot în opera lui Diderot se poate găsi un text, cu care *Însemnările din subterană* ar putea fi puse în legătură, şi anume *Nepotul lui Rameau*. Dostoievski îl plasa fără ezitare pe Diderot în rîndul ateilor: „Amintiţi-vă de ateii din trecut: pierzîndu-şi credinţa în ceva, începeau să creadă cu patimă în altceva. Amintiţi-vă de credinţa fierbinte a lui Diderot, Voltaire…“[14] Ei bine, nepotul lui Rameau este, aşa cum îl caracterizează Filosoful, partenerul său de dialog, „un amestec de trufie şi josnicie, de bun-simţ şi de sminteală; pesemne că noţiunile de cinstit şi necinstit îi sînt învălmăşite în cap într-un mod cu totul neobişnuit, fiindcă omul acesta nu se făleşte deloc cînd arată însuşirile bune pe care i le-a hărăzit natura, şi nici nu se ruşinează cînd le dă la iveală pe cele rele“.[15] Nepotul lui Rameau şi Omul din Subterană seamănă ca două picături de apă în ce priveşte lipsa de aderenţă la real şi la ideal, ambii sînt măscărici şi artişti în felul lor, ambii *epatează*. La amîndoi este vorba de acel *estetism invers*, despre care vorbea Bahtin în legătură cu personajul dostoievskian.

Spre deosebire de personajul lui Diderot, personajul dostoievskian se transformă într-o instanţă hibridă, care înglobează şi calitatea de martor, şi pe aceea de judecător. Din această punere judiciară în scenă lipsesc mai multe persoane: acuzatul, partea vătămată, procurorii şi avocaţii. Firesc, este de presupus că funcţiile acestora sînt preluate de către cei prezenţi. Într-adevăr, personajul dostoievskian este o instanţă completă; singur la propria sa „judecată" el este lipsit sau, mai degrabă, se lipseşte singur de posibilitatea de dialog. Dialogul este simulat din motive *literare*: confesiunea şi-o numeşte „nuvelă", dar în acelaşi timp declară cu seninătate că n-o va publica şi că, deci, personajul colectiv numit „domnilor" este doar o convenţie; nimic surprinzător aici, pentru că atunci rolul judecătorului şi l-ar asuma altcineva. Deci, statutul comunicativ transcendent al rostirii personajului dostoievskian nu prevede o instanţă receptoare; aceasta este prevăzută, convenţional, doar în statutul comunicativ intern al acesteia. Situaţia se complică pentru că eroul este construit de un text, care la rîndul lui este construit de un autor (Dostoievski) şi acest autor publică textul respectiv, însoţindu-l de o notă pentru cititor: „Am vrut să înfăţişez publicului…" etc. etc. În termenii eroului, avem de-a face cu acel „zid", cu acel „doi-ori-doi-fac-patru", împotriva cărora se revoltă din rărunchi, dacă s-ar putea spune aşa. Cu toate că, am mai spus-o, nu există o prăpastie de netrecut între opera anterioară şi cea posterioară *Însemnărilor*, acestea marchează descoperirea unei formule, cu toate frecvent invocatele „imperfecţiuni" ale arhitectonicii scrierilor sale. Există cîteva mărturii ale căutărilor lui Dostoievski, ce contrazic flagrant aşa-zisa sa neglijenţă, din care vom cita doar una. Iată ce scrie, la 1876, în legătură cu *Dublul*: „Însă această nuvelă realmente nu mi-a ieşit, deşi ideea era

destul de clară şi niciodată în literatură n-am dezvoltat o alta mai serioasă. Dar forma acestei scrieri nu mi-a reuşit absolut deloc […]; or, dacă m-aş ocupa acum de această idee şi aş încerca s-o expun, aş alege o cu totul altă formă; în 1846 însă nu am găsit-o, şi nuvela n-a fost reuşită“[16].

Dostoievski şi-a desemnat personajul cu un cuvînt inexistent în limba rusă: paradoxalist. Nu este în nici un caz vorba de un „ins paradoxal“, cum au echivalat V. Em. Galan şi Igor Blok. Pur şi simplu, pentru un asemenea erou nu exista un cuvînt; şi totuşi – nu-i aşa? – el trebuia să poarte un nume. Habitaclul său spiritual nu este nici haosul, nici cosmosul. Fiinţă hibridă fiind, el locuieşte într-un ciudat *haosmos*, la limita dintre luciditate şi nebunie, meţinîndu-se aici datorită dialecticii paradoxului. Or, paradoxul este un enunţ contradictoriu şi totodată demonstrabil. Este teritoriul în care eroul se refugiază într-un fel de „emigraţie internă“ (expresie folosită mult mai tîrziu, în perioada sovietică, în legătură cu artiştii care nici n-au aderat la noua ideologie, dar nici n-au părăsit ţara). Să remarcăm că simulacrul de dialog este condus, despotic, de cel care se rosteşte. Şi posibilele replici ale „celorlalţi“ sînt scornite tot de el, sînt o emanaţie a aceleiaşi subterane: „Le-am inventat chiar eu, căci numai cuvintele se lasă inventate. Nu-i de-a mirării că mi-au intrat singure în cap şi au luat formă literară“.

Eroul încearcă mereu să scape de literatură, dar eşuează iremediabil pe ţărmul ei. Viaţă nu prea există în aceste însemnări, mai ales în prima parte, cea „teoretică“. Să luăm, de pildă, atacul său brutal asupra romanticilor. De îndată ce cuvîntul este rostit, urmează negarea lui. Care romantici? Aşa ceva nu există! Ei sînt caricaturi ai celor autentici, francezi sau germani. „Larg om la suflet este romanticul nostru şi cel dintîi şmecher dintre toţi şmecherii noştri, vă încredinţez de asta... chiar din

experienţă“ – ne spune paradoxalistul, sugerîndu-ne că a trecut şi el prin această şcoală a imitaţiei. Şi a trecut. „Duelul“ său, purtat iarăşi de unul singur, cu ofiţerul este un argument în acest sens. Cît priveşte romantismul „pragmatic“ pe care-l ridiculizează la alţii, acesta este şi istoric. De fapt, romantismul rus se vulgarizase de un secol. De la Puşkin încoace toţi tinerii funcţionari, ofiţeri, studenţi erau romantici. Preluat din literatură, romantismul devenise un stereotip de comportament. Firescul este marginalizat, considerat „prozaism“ de către firile eminamente poetice, adică parodice. La 1835, Puşkin primeşte o scrisoare de la un oarecare Nikanor Ivanov, în care semnatarul se autodescrie: „mi-am încrîncenat inima, mi-am întunecat mintea cu îndoieli, tinereţea, perla scumpă a vieţii, mi-am pătat-o cu vicii, încrîncenare şi crime – şi m-am prăbuşit precum un înger, alungat de gloata demonilor din cerul luminos“. Exaltatul (?!) Nikanor se asemuieşte cu Prometeu, apoi, trecînd la „tu“, îl numeşte pe Puşkin „confrate întru viaţa îndoliată, tristă“ şi, după toate aceste exerciţii, îi solicită un ajutor de 550 de ruble[17]. Oricum, nu s-ar zice că anonimul din Subterană nu aduce oarecum cu Nikanor Ivanov, corespondentul lui Puşkin. Există în el mult romantism vulgarizat, rezultat, fireşte, din lecturi, poate şi din precedenta sa stare de „visător“. Numai relatarea scrisorii neexpediate către ofiţerul cu pricina este un mic tratat de romantism ipocrit.

S-a mai remarcat că semnificaţia Subteranei dostoievskiene scapă dicţionarelor explicative[18]. Acest lucru l-am simţit traducînd *Soţul etern*, în care unuia dintre eroi i se aplică de două sau trei ori atributul de „podpolnîi“; n-am găsit soluţii întotdeauna satisfăcătoare, am scris uneori cu strîngere de inimă „ascuns“, „tenebros“, „oneros“. Poate că Subterana ar trebui luată drept un antonim al Zidului, ca o modalitate de subminare, de

depăşire a acestuia. Se ştie că, înainte de apariţia armelor de foc, cetăţile medievale erau cucerite prin săparea de tuneluri pe sub ziduri. Guralivul din această scriere dostoievskiană încearcă să se plaseze într-o situaţie de vorbire care să-i asigure libertatea absolută. Această libertate, refuzînd lumea, plasîndu-se în afara ei, rezumîndu-se la rostire, nu poate s-o modifice, ea poate doar să modifice *sensul* existenţei[19]. Individul din subterană se ocupă copios cu aşa ceva. Dar, pentru a fi total liber în lumea oamenilor, pentru a fi martor şi judecător absolut, el trebuie să depăşească Zidul. Or, acest lucru este posibil într-o formă de existenţă neumană; să ne amintim că insul a vrut să devină insectă, muscă, şoarece. Zidul, aşa cum spune un exeget, împarte lumea în partea de sus şi cea de jos, „în universul practicii corporale normale, dirijat de conştiinţă şi ştiinţă, de articulaţii clare şi mişcare, şi în universul practicii nenormative, amplasată în subterană, strivită, comprimată, unde se formează mereu acelaşi limbaj «incorect» al trupului descoperit, capabil de cele mai uluitoare metamorfoze. Numai devenind şoarece, poţi pătrunde în universurile neumane şi să înţelegi ce înseamnă să fii «om»“[20].

Paradoxalistul dostoievskian merge însă şi mai departe: îşi repudiază pînă şi mediul firesc: Subterana. „Dar ajunge, îşi încheie el discursul; nu mai vreau să scriu «din Subterană»…“ Totuşi, nu s-a ţinut de cuvînt şi şi-a continuat „pedeapsa corecţională“ pe care şi-a aplicat-o singur. Iar autorul, pe numele său Dostoievski, s-a văzut nevoit să-i pună el punctul.

[1] F.M. Dostoievski, *Idiotul*, Editura Polirom, Iaşi, 1998, p. 381.

[2] *Ibidem*, p. 78.

[3] Vladimir Nabokov, *Invitaţie la eşafod. Romane, povestiri, eseuri critice, memorialistică*, Chişinău, 1989, p. 560.

[4] F.M. Dostoievski, *Scrisori şi corespondenţă oficială*, în: F.M. Dostoievski, *Opere complete*, IDDK (carte electronică în limba rusă).

[5] F.M. Dostoievski, *Demonii*, Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 313.

[6] *Cf.* V.V. Zenkovski, *Problema frumuseţii în filosofia lui Dostoievski*, în vol. : *Studii estetice: metode şi criterii*, Academia de Ştiinţe a Rusiei, Institutul de Filosofie, Moscova, 1996 (cităm după versiunea de pe Internet, aflată la adresa: http: //www. philosophy. ru /iphras/library/wmic. html#_ednref67).

[7] Vasili V. Rozanov, *Despre legenda „Marele Inchizitor"*, în vol. : *Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice*, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 82.

[8] Lev Şestov, *Dostoievski şi Nietzsche (filosofia tragediei)*, în: F.M. Dostoievski, *Opere complete*, IDDK (carte electronică în limba rusă).

[9] *Ibidem*.

[10] *Comentarii*, în: F.M. Dostoievski, *Opere*, vol. IV, Moscova, 1956, p. 595.

[11] F.M. Dostoievski, *Nopţi albe şi alte microromane*, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p. 42.

[12] Ion Ianoşi, *Prezentări şi comentarii. Date biografice. Note explicative*, în vol. : Dostoievski, *Opere în 11 volume*, vol. 4, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1968.

[13] *Ibidem*.

[14] F.M. Dostoievski, *Jurnal de scriitor*, vol. II, Editura Polirom, Iaşi, 1998, p. 174.

[15] Diderot, *Călugăriţa. Nepotul lui Rameau. Jacques fatalistul*, Editura Univers, Bucureşti, 1985, p. 199.

[16] F.M. Dostoievski, *Jurnal de scriitor*, vol. III, Editura Polirom, Iaşi, 2000, p. 223.

[17] *Cf.* Iuri M. Lotman, *Puşkin*, Sankt-Petersburg, 1997, p, 174.

[18] Sorina Bălănescu, *Omul care s-a voit muscă*, prefaţă la vol. : F.M. Dostoievski, *Însemnări din subterană*, Editura Timpul, Iaşi, 1996, p. 11.

[19] M.M. Bahtin, *Estetica creaţiei literare*, Moscova, 1979, p. 342.

[20] V.V. Podoroga, *Omul fără piele (materiale pentru studierea lui Dostoievski*), http: //www. philosophy. ru/iphras/library/otdel. html#126.

I

Subterana[21]

~ I ~

Sînt un om bolnav... Sînt un om rău... Un om lipsit de farmec... Cred că sînt bolnav de ficat... La drept vorbind, n-am nici cea mai mică idee despre boala mea şi nu ştiu precis ce anume mă doare. Nu mă tratez şi nu m-am tratat niciodată, deşi am respect faţă de medicină şi de doctori. Pe deasupra, mai sînt şi superstiţios pînă la exagerare; ei, măcar atît de superstiţios, încît să am respect faţă de medicină. (Sînt destul de cultivat ca să nu fiu superstiţios, însă sînt superstiţios.) Nu, rogu-vă, răutatea nu mă lasă să mă tratez. Uite, sînt sigur că aşa ceva Domniile Voastre nu veţi binevoi a pricepe. Asta-i, rogu-vă, dar eu înţeleg. Desigur, n-aş fi în stare să vă lămuresc cui îi fac „un pustiu de bine“ în cazul de faţă, cu răutatea mea; ştiu prea bine că doctorilor nu le pot face nicidecum o „şotie“ dacă nu mă tratez la ei; ştiu mai bine decît oricine că prin asta numai mie îmi fac rău, nimănui altcuiva. Şi totuşi, dacă nu mă tratez, o fac din răutate. Dacă tot mă doare ficatul, las' să mă doară şi mai tare!

Trăiesc de mult aşa, de vreo douăzeci de ani. Acum am patruzeci. Mai înainte am avut o slujbă, acum n-o mai am. Am fost un slujbaş răutăcios. Eram grosolan şi îmi găseam plăcerea în asta. De vreme ce nu luam mită, înseamnă că trebuia să mai recompensez măcar aşa. (E o butadă proastă, dar n-o s-o şterg. Am scris-o crezînd că va ieşi ceva foarte caustic; iar acum, după ce mi-am dat singur seama că n-am vrut decît să-mi dau nişte aere mîrşave – nici gînd s-o mai şterg!) Cînd se întîmpla ca de biroul la care şedeam eu să se apropie cîte-un om cu jalba în mînă – ca să-mi ceară vreo lămurire –, scrîşneam din dinţi la el şi

simţeam o desfătare nesăţioasă dacă izbuteam să-l mîhnesc. Izbuteam aproape întotdeauna. Cel mai adesea, aveam de-a face cu oameni timizi: aşa-s cei cu jalbele, ştiţi şi dumneavoastră. Însă dintre filfizoni cel mai mult nu-l puteam înghiţi pe un ofiţer. Nu voia nicidecum să se umilească şi-şi zornăia oribil sabia. Din pricina acestei săbii, un an şi jumătate am purtat război cu el. Pînă la urmă, l-am biruit. A încetat să şi-o mai zornăie. De altminteri, asta s-a întîmplat pe cînd eram tînăr. Dar ştiţi dumneavoastră, domnilor, care era punctul principal al răutăţii mele? Păi toată chestia, mîrşăvia cea mai mare era că în fiecare clipă, chiar şi atunci cînd îmi vărsam cel mai mult fierea în mine, recunoşteam cu ruşine în sinea mea că nu sînt rău, că nu-s nici măcar un om înrăit, că nu fac decît să sperii vrăbiile degeaba şi cu asta mă distrez. Am spume la gură, dar ia aduceţi-mi o păpuşică acolo, daţi-mi un ceai cu zahăr şi o să vedeţi că mă potolesc. Chiar şi la suflet mă înduioşez, deşi mai pe urmă voi scrîşni din dinţi la mine însumi şi, de ruşine, cîteva luni voi suferi de insomnie. Aşa mi-era obiceiul.

De fapt, mai adineaori m-am vorbit singur de rău spunînd că am fost un slujbaş răutăcios. Din răutate m-am vorbit de rău. Pur şi simplu, mă ţineam de ştrengării şi cu cei cu jalbele, şi cu ofiţerul, însă în realitate n-am putut fi rău. Clipă de clipă simţeam în mine multe şi nenumărate elemente, total opuse răutăţii. Simţeam cum colcăie elementele astea în mine. Ştiam că toată viaţa au colcăit în mine şi tot mă rugau să le las să iasă. Mă chinuiau de mi se făcea ruşine; mă împingeau pînă în starea de convulsii şi, pînă la urmă, mi s-a urît de ele, ah, ce mi s-a mai urît! Nu cumva vi s-o fi părînd, domnilor, că mă căiesc de ceva în faţa dumneavoastră, că vă prezint scuze pentru ceva?... Sînt sigur că vi se pare... De altminteri, vă asigur că mie puţin îmi pasă dacă aşa vi se pare...

Nu rău, dar nici măcar altcumva n-am izbutit să ajung: nici rău, nici bun, nici ticălos, nici om cinstit, nici erou, nici insectă. Iar acum îmi duc zilele, cîte mi-au mai rămas, în ungherul meu, întărîtîndu-mă cu consolarea răutăcioasă, care nu serveşte la nimic, că un om deştept nu poate face nimic din propria sa persoană şi că numai prostul poate. Da, rogu-vă, un om deştept din veacul al nouăsprezecelea trebuie şi este obligat din punct de vedere moral să fie o fiinţă eminamente lipsită de caracter; iar un om de caracter, un militant trebuie să fie o fiinţă eminamente mărginită. Asta-i convingerea mea, la cei patruzeci de ani pe care îi am. Am acum patruzeci de ani şi cînd te gîndeşti că patruzeci de ani înseamnă o viaţă întreagă; doar înseamnă bătrîneţea cea mai adîncă. Să trăieşti mai mult de patruzeci de ani e indecent, trivial, amoral! Ia răspundeţi-mi sincer, cinstit: cine trăieşte mai mult de patruzeci de ani? Vă spun eu cine trăieşte: proştii şi ticăloşii trăiesc. Tuturor bătrînilor o să le-o spun de la obraz, tuturor acestor bătrîni respectabili, tuturor acestor bătrîni cu părul alb şi parfumaţi! Lumii întregi o să i-o spun de la obraz! Am dreptul să vorbesc aşa pentru că o să trăiesc pînă la şaizeci de ani. Pînă la şaizeci de ani o să trăiesc! O să trăiesc pînă la optzeci de ani!... Staţi puţin! Lăsaţi-mă să-mi trag sufletul...

Veţi fi crezînd, poate, domnilor, că vreau să vă fac să rîdeţi? Şi în privinţa asta aţi greşit. Nu sînt cîtuşi de puţin un om vesel cum vi se pare sau cum vi s-ar putea părea; de altfel, dacă, iritaţi fiind de această vorbărie (şi simt de-acum că sînteţi iritaţi), v-ar trece prin cap să mă întrebaţi: cine sînt eu? – vă voi răspunde: sînt un asesor de colegiu[22]. Am muncit ca să am ce mînca (dar numai pentru asta) şi cînd, anul trecut, prin testament, una dintre rudele mele îndepărtate mi-a lăsat şase mii de ruble, m-am retras de îndată de la serviciu şi m-am instalat în ungherul meu. Şi mai înainte am locuit în acest ungher, dar acum m-am statornicit în acest

ungher. Camera mea e urîtă, infectă, la marginea oraşului. Drept servitoare am o ţărancă bătrînă, rea de proastă ce-i, care, pe deasupra, mai şi duhneşte întotdeauna groaznic. Mi se pare că, la Petersburg, clima începe să-mi dăuneze şi că, numai cu mijloacele mele neînsemnate, viaţa va fi prea scumpă aici pentru mine. Asta o ştiu şi eu, o ştiu mai bine decît aceşti sfătuitori experimentaţi şi prea înţelepţi, care dau din cap plini de importanţă. Dar rămîn la Petersburg; nu plec din Petersburg! Şi nu plec pentru că... Eh! De fapt, e cu desăvîrşire totuna dacă plec sau nu.

De altminteri: despre ce poate vorbi un om cumsecade cu cea mai mare plăcere?

Răspuns: despre el însuşi.

Ei, atunci şi eu voi vorbi despre mine.

~ II ~

Acum aş vrea să vă povestesc, domnilor, indiferent dacă doriţi sau nu să mă ascultaţi, de ce n-am reuşit să mă prefac nici măcar într-o insectă. Vă declar solemn că de multe ori am vrut să fiu o insectă. Însă nici măcar de asta n-am fost în stare. Vă jur, domnilor, că, dacă eşti prea conştient, asta-i o boală, o boală adevărată, deplină. Pentru viaţa de toate zilele a omului ar fi fost mult prea suficientă conştiinţa umană obişnuită, adică o jumătate sau chiar un sfert din porţia care îi revine unui om evoluat din nefericitul nostru secol al nouăsprezecelea şi care, pe deasupra, are îndoitul ghinion de a locui în Petersburg, cel mai abstract şi premeditat oraş de pe globul pămîntesc. (Oraşele se împart în premeditate şi nepremeditate.) Ar fi absolut suficientă, de pildă, conştiinţa cu care trăiesc aşa-zişii oameni spontani şi militanţi. Pariez, credeţi că toate astea le scriu numai ca să vă fac praf, ba încă şi că, dintr-o îngîmfare de prost gust, îmi zornăi sabia, ca ofiţerul meu. Aş, domnilor, cine se poate lăuda cu bolile sale, ba încă şi să mai arunce praf în ochi cu ele?

Adică, ce zic? Toţi fac aşa; tocmai cu bolile se laudă, iar eu cred că o fac mai mult decît oricare. Să nu ne contrazicem: obiecţia mea este absurdă. Totuşi sînt întru totul convins că boala înseamnă nu numai foarte multă conştiinţă, ci şi orice conştiinţă. Insist asupra acestei idei. Să nu ne îndepărtăm de asta pentru moment. Uite ce vreau să-mi spuneţi: de ce, ca dinadins, chiar în acele clipe, da, chiar în clipele cînd eram cel mai capabil să conştientizez toate subtilităţile „a tot ce e frumos şi sublim“[23], cum se zicea cîndva la noi, mi se întîmpla chiar atunci nu să conştientizez, ci să fac nişte lucruri atît de mizerabile, care... ei da, într-un cuvînt, ca dinadins, îmi dădeau ghes să le săvîrşesc, cînd îmi dădeam cel mai bine seama că nu trebuie să le fac? Cu cît eram mai conştient de ce e bine şi de tot acest „frumos şi sublim“, cu atît mai adînc mă cufundam în tina mea şi cu atît mai capabil eram să mă împotmolesc în ea. Iar trăsătura cea mai importantă consta în faptul că toate acestea parcă nu existau întîmplător în fiinţa mea, ci parcă chiar trebuiau să existe. Ca şi cum asta ar fi fost starea mea cea mai normală, nefiind cîtuşi de puţin boală sau degradare, astfel încît, în cele din urmă, mi-a pierit şi cheful să lupt cu această degradare. Pînă la urmă mai că n-am ajuns să cred (şi, poate, chiar am ajuns să cred) că asta-i pesemne starea mea normală. Dar mai întîi, la început, cîte chinuri am răbdat în această luptă! Nu credeam că aşa li se întîmpla şi altora şi de aceea toată viaţa am tăinuit-o în sinea mea, ca pe un secret. Mi-era ruşine (poate, chiar şi acum îmi e ruşine); ajungeam pînă acolo, încît simţeam un fel de desfătare tainică, anormală, ticăloasă de-a mă întoarce cîteodată, în cea mai mîrşavă noapte petersburgheză, în ungherul meu şi să conştientizez intens că, iată, astăzi am făcut iar o porcărie, că ceea ce ai făcut iarăşi n-ai cum să mai îndrepţi, şi în sinea mea, tainic, să-mi fac remuşcări, să mă zvîrcolesc şi să mă chinuiesc

pînă cînd, în cele din urmă, amărăciunea mi se transforma într-o dulcegărie ruşinoasă, blestemată şi, pînă la urmă, într-o desfătare categorică, serioasă! Da, în desfătare, în desfătare! Insist pe ideea asta. Tocmai de aceea am luat capăt de vorbă, pentru că vreau să aflu dacă au şi alţii asemenea desfătări. Vă explic: desfătarea provenea tocmai din prea clara conştiinţă a înjosirii mele; din cauză că te simţi şi singur ajuns în dreptul ultimului zid; că asta-i rău, dar că nici nu putea să fie altfel; că de-acum nu mai ai cale de scăpare şi niciodată n-o să mai fii alt om; că, dacă ţi-ar mai fi rămas un pic de timp şi de credinţă ca să poţi deveni orice altceva, cu siguranţă chiar tu n-ai dori să te transformi; chiar dacă ai vrea, nici aşa n-ai avea nimic de făcut, pentru că în realitate, poate, nici n-ai fi avut în ce te preface. Însă cel mai important lucru, sfîrşitul sfîrşiturilor e că totul se petrece conform legilor normale şi principale ale conştiinţei intense şi din inerţia care decurge în mod direct din aceste legi şi, prin urmare, nu numai că e imposibil să te transformi, ci şi, pur şi simplu, ţi-e imposibil să faci ceva. Reiese, de pildă, ca o consecinţă a conştiinţei intense: ai dreptate că eşti ticălos, ca şi cum ticălosul s-ar simţi consolat dacă simte singur că e într-adevăr ticălos. Dar ajungă-mi... Eh, am îndrugat verzi şi uscate, dar ce am explicat?... Prin ce se explică aici desfătarea? Dar vă voi explica! O să-mi duc totuşi explicaţia pînă la capăt! De asta am şi pus mîna pe condei...

Eu, de exemplu, sînt grozav de vanitos. Sînt suspicios şi supărăcios, precum un cocoşat sau un pitic, dar – zău! – am avut şi momente cînd, dacă s-ar fi întîmplat să-mi tragă cineva o scatoalcă, eu, poate, chiar m-aş fi bucurat de asta. Vorbesc serios: cu siguranţă aş fi fost în stare să descopăr şi în asta un fel de desfătare, fireşte, desfătarea disperării, dar şi în disperare există desfătările cele mai fierbinţi, mai ales cînd eşti prea conştient de

situaţia fără ieşire în care te afli. Iar cînd capeţi o scatoalcă – păi te striveşte conştiinţa faptului că ai fost mînjit cu cine ştie ce catran. Important e că, oricum ai lua-o, reiese totuşi că întotdeauna primul vinovat de toate sînt eu şi, ceea ce-i mai jignitor, sînt vinovat fără vină şi, ca să zic aşa, în virtutea legilor naturii. Vinovat, în primul rînd, pentru că sînt mai deştept decît toţi dimprejurul meu. (Totdeauna m-am considerat mai deştept decît cei dimprejurul meu şi uneori – nu ştiu dacă vă vine să credeţi – chiar mă ruşinam de asta. În orice caz, toată viaţa am privit cumva pe de lături şi niciodată n-am putut să mă uit drept în ochii oamenilor.) Vinovat, în sfîrşit, că, chiar dacă aş avea mărinimie în mine, n-aş avea decît chinuri din pricina conştiinţei inutilităţii ei. Căci cu siguranţă n-aş fi în stare să fac nimic din mărinimia mea: nici să iert, pentru că, poate, cel care m-a lovit a făcut-o conform legilor naturii, iar legile naturii nu pot fi iertate; nici să uit, căci, chiar dacă la mijloc sînt legile naturii, e totuşi jignitor. Însă, chiar dacă aş vrea să nu fiu cîtuşi de puţin mărinimos, ci dimpotrivă, aş dori să mă răzbun pe cel care m-a ofensat, nici să mă răzbun n-aş putea nicidecum, pentru că, desigur, nu m-aş putea hotărî să fac ceva, chiar dacă aş putea. De ce nu m-aş putea hotărî? Despre asta vreau să spun separat două cuvinte.

~ III ~

Oare oamenii care ştiu să se răzbune şi, în general, să-şi apere interesele, cum fac ei asta, de-o pildă? Doar dacă îi cuprinde, să zicem, dorinţa de răzbunare, în acest timp nu mai rămîne nimic altceva în fiinţa lor decît acest sentiment. Un asemenea domn se năpusteşte drept spre ţintă, ca un taur furios, aplecîndu-şi coarnele şi doar un zid l-ar mai putea opri. (Apropo: în faţa zidului domni de-alde ăştia, adică oamenii spontani şi de acţiune, cedează în mod sincer. Pentru ei zidul nu-i ceva de

ochii lumii ca, de pildă, pentru noi, oamenii care gîndim şi, prin urmare, nu facem nimic; nu-i un pretext pentru a face cale întoarsă, un pretext în care alde noi nu credem, de regulă, singuri, dar de care ne bucurăm foarte mult. Nu, ei cedează cu toată sinceritatea. Zidul are pentru ei ceva liniştitor, moral-despovărător şi definitiv, aş zice, chiar ceva mistic... Dar despre zid – mai tîrziu.) Ei bine, tocmai pe omul spontan eu nu-l consider a fi un om adevărat, normal, cum ar fi vrut să-l vadă însăşi gingaşa lui mamă, natura, atunci cînd, galantă, l-a adus pe lume. Pe acest om îl invidiez de se varsă fierea în mine. E prost, aici nu vă contrazic, dar, poate, omului normal chiar prost i se cade să fie, de unde ştiţi că nu-i aşa? Poate-i chiar frumos să fie aşa. Şi cu atît mai mult sînt convins de această, ca să-i zic aşa, bănuială, cu cît dacă, de pildă, am lua antiteza omului normal, adică pe un om intens conştient, neieşit, desigur, din sînul naturii, ci din retortă (asta-i de-acum aproape misticism, domnilor, dar am şi această bănuială), atunci acest om din retortă cedează uneori atît de mult în faţa antitezei sale, încît singur, în pofida întregii sale conştiinţe îndîrjite, el e de bună-credinţă şi se socoate a fi un şoarece, nu om. Chiar dacă e un şoarece ce conştientizează intens, e totuşi şoarece, pe cînd celălalt e om şi prin urmare ş.a.m.d. Şi, mai ales, el e cel care se consideră şoarece; nimeni nu-l roagă s-o facă; şi acesta-i un punct important. Dar să-l privim acum pe acest şoarece în acţiune. Să zicem, de pildă, că şi el e jignit (şi aproape întotdeauna e jignit de cineva) şi vrea şi el să se răzbune. Poate că-n fiinţa lui s-a acumulat mai multă ciudă decît în *l'homme de la nature et de la vérite*[24]. Dorinţa măruntă, ticăloasă şi josnică de a-i plăti celui care l-a jignit cu aceeaşi monedă îl rîcîie poate şi mai mîrşav decît pe *l'homme de la nature et de la vérité*, pentru că *l'homme de la nature et de la vérité*, în virtutea prostiei sale înnăscute, socoteşte că

răzbunarea sa e pur şi simplu un act de justiţie; pe cînd şoarecele, ca urmare a conştiinţei lui intense, neagă aici justiţia. Ajunge, în cele din urmă, la faptă, la actul răzbunării. Nenorocitul de şoarece, pe lîngă ticăloşia sa originară, a şi apucat să se facă de rîs îndrugînd verzi şi uscate sub formă de întrebări şi îndoieli, săvîrşind tot atîtea alte ticăloşii: la o problemă, a adăugat atîtea probleme nerezolvate, că vrînd-nevrînd împrejur se adună un fel de lături nefaste, un fel de mocirlă urît mirositoare, constînd din îndoieli, tulburări şi, în sfîrşit, din scuipăturile care cad asupra lui din partea celor activi şi spontani, care se manifestă peste tot în calitate de judecători şi dictatori, rîzîndu-şi de el cît îi ţin gîtlejurile lor sănătoase. Fireşte, şoarecelui nu-i rămîne decît să dea a lehamite din labă, cu un zîmbet de dispreţ prefăcut, pe care nici el nu şi-l ia în serios, şi să se furişeze ruşinat în gaura lui. Acolo, în subterana lui infamă şi urît mirositoare, şoarecele nostru jignit, lovit şi batjocorit se cufundă de îndată în răutatea rece, veninoasă şi mai ales, veşnică. Timp de patruzeci de ani la rînd îşi va aminti, pînă la ultimele, pînă la cele mai penibile amănunte, jignirea îndurată şi de fiecare dată va adăuga de la el amănunte şi mai penibile, zădărîndu-se cu răutate şi aţîţîndu-se singur cu propria lui imaginaţie. Se va ruşina el însuşi de imaginaţia sa, dar îşi va aminti totul, va depăna în memorie totul, va scorni baliverne la adresa sa sub pretextul că şi acestea ar fi putut să se întîmple – şi nu va ierta nimic. Se prea poate să şi înceapă să se răzbune, însă o va face cumva în răstimpuri, prin nimicuri, din dosul sobei, incognito, necrezînd nici în dreptul său de a se răzbuna, nici în reuşita răzbunării şi ştiind dinainte că de pe urma acestor tentative de răzbunare tot el va avea de suferit de-o sută de ori mai mult decît cel pe care se răzbună şi că acestuia s-ar putea să nici nu-i pese. Pe patul de moarte fiind, iar îşi va aduce aminte totul, cu dobînda adunată între timp

şi... Dar tocmai în această rece, dezgustătoare semidisperare, semicredinţă, în această autoînmormîntare de viu, de amărăciune, în subterană, pentru patruzeci de ani, în impasul intens creat şi totuşi îndoielnic, în toată această otravă a dorinţelor nesatisfăcute, pătrunse în fiinţă, în această febră a ezitărilor, în deciziile luate pe vecie şi în căinţele care revin pentru cîteva clipe – în toate acestea constă elixirul acelei bizare desfătări de care v-am vorbit. Ea este atît de subtilă, uneori este atît de rezistentă în faţa conştiinţei, încît oamenii cît de cît mărginiţi sau, pur şi simplu, chiar oamenii cu nervii tari nu vor pricepe nici o iotă din ea. „Poate că nu vor înţelege, veţi adăuga, rînjind, Domniile Voastre, nici cei care n-au primit niciodată scatoalce" – şi în felul acesta îmi veţi face, elegant, aluzia că, la viaţa mea, şi eu voi fi avut parte de o scatoalcă şi de aceea vorbesc ca un cunoscător. Pariez că aşa veţi crede. Dar fiţi pe pace, domnilor, n-am încasat scatoalca, deşi mi-e absolut indiferent ce părere veţi fi avînd în această privinţă. Poate regret eu însumi că am împărţit prea puţine scatoalce la viaţa mea. Dar ajunge, nici un cuvînt în plus pe marginea acestei teme extrem de interesante pentru dumneavoastră.

Continui liniştit despre oamenii cu nervii tari, care nu înţeleg respectivul rafinament al desfătărilor. Aceşti domni, de exemplu, în anumite circumstanţe excepţionale, deşi mugesc ca taurii, cît îi ţine beregata, totuşi, cum am spus deja, se potolesc numaidecît ajunşi faţă în faţă cu imposibilul. Imposibilul – deci zidul de piatră? Care zid de piatră? Ei bine, se înţelege: legile naturii, concluziile la care au ajuns ştiinţele naturale, matematica. Oho, cum se-apucă să-ţi demonstreze, de pildă, că te tragi din maimuţă, încît nici nu mai are rost să te strîmbi, trebuie s-o iei de bună. Oho, cum se-apucă să-ţi demonstreze că, în fond, un strop din propria ta osînză trebuie

să-ţi fie mai scump decît o sută de mii de semeni şi în acest rezultat se vor rezolva pînă la urmă toate aşa-numitele virtuţi şi obligaţii şi toate celelalte aiureli şi prejudecăţi, aşa că n-ai ce face, trebuie să o iei şi pe asta de bună, pentru că-i vorba de doi ori doi, de matematică. Ia încercaţi să obiectaţi.

„Nici vorbă, vor striga ei la Domniile Voastre, nu-i voie să protestezi: doi ori doi fac patru! Natura nu vă cere părerea, puţin îi pasă de dorinţele voastre, dacă vă plac sau nu vă plac legile ei. Sînteţi obligaţi s-o acceptaţi aşa cum este ea, prin urmare să-i acceptaţi şi rezultatele. Zidul, deci, este zid... etc., etc.“ Doamne-Dumnezeule, păi ce-mi pasă mie de legile naturii şi ale aritmeticii, cînd – cine ştie de ce – mie nu-mi plac aceste legi şi acest doi-ori-doi? Fireşte, n-o să sparg zidul cu fruntea dacă într-adevăr n-o să am putere ca să-l sparg, dar n-o să mă resemnez în faţa lui numai pentru că am un zid de piatră şi nu m-au ţinut puterile să-l sfărîm.

Ca şi cum un asemenea zid de piatră e într-adevăr o consolare şi într-adevăr ar conţine măcar un cuvînt de împăcare numai şi numai pentru că e un doi-ori-doi-fac-patru. O, asta-i tîmpenia tîmpeniilor! Cu totul altceva-i să înţelegi, să conştientizezi tot, toate imposibilităţile şi zidurile de piatră; să nu te împaci cu nici unul dintre aceste imposibilităţi şi cu nici un zid de piatră, dacă ţi-e silă să te împaci; să ajungi, pe calea celor mai inevitabile combinaţii logice, la concluziile cele mai dezgustătoare pe marginea eternei teme că pînă şi de existenţa zidului de piatră eşti parcă tu însuţi prin ceva vinovat, deşi iarăşi e limpede ca lumina zilei că nu eşti cîtuşi de puţin vinovat şi, în consecinţă, scrîşnind din dinţi, tăcut şi neputincios, să încremeneşti cu voluptate în inerţie, visînd la faptul că, după cum reiese, nici n-ai măcar pe cine să te înfurii, că ţinta furiei tale nu există şi, poate, n-o vei găsi niciodată, că la mijloc e o substituire, o măsluire, o trişare, că e pur şi simplu un hîrdău

cu lături, adică nu se ştie ce şi nu se ştie cine e la mijloc, însă, în pofida tuturor acestor incertitudini şi măsluiri, te doare totuşi şi, cu cît te cuprinde mai mult incertitudinea, te doare şi mai tare!

~ IV ~

„Ha-ha-ha! Păi, după toate astea, dumneata o să descoperi desfătarea şi în durerea de dinţi!“ veţi exclama, rîzînd.

— Şi de ce nu? Şi în durerea de dinţi există desfătare, vă voi răspunde eu. O lună întreagă m-au durut dinţii; ştiu că există. Desigur, în cazul ăsta oamenii nu se înfurie pe tăcute, ci gem; dar gemetele nu sînt sincere, sînt gemete cu perfidie, şi-n perfidie e tot chichirezul. Tocmai în aceste gemete se exprimă desfătarea celui care suferă; dacă n-ar simţi desfătare de pe urma lor, nici nu s-ar mai apuca să geamă. E un exemplu bun, domnilor, şi-l voi dezvolta. În aceste gemete se exprimă, în primul rînd, întreagă, umilitoarea lipsă de sens pe care durerea ta o divulgă în faţa conştiinţei noastre; întreaga legitimitate a naturii de care pe tine, fireşte, te doare-n cot, dar din pricina căreia suferi totuşi, iar ea nu. Se exprimă conştiinţa faptului că nu poţi găsi un duşman vinovat de suferinţa pe care o înduri, însă durerea există; conştiinţa faptului că tu, la un loc cu toţi Wagenheimii[25] posibili, eşti pe de-a-ntregul robul dinţilor tăi; că, dacă cineva are chef, te lasă durerea de dinţi şi, dacă n-are chef, or să te mai doară încă trei luni; şi că, în sfîrşit, dacă încă nu eşti de acord şi protestezi totuşi, nu-ţi mai rămîne, pentru propria consolare, decît să te biciuieşti singur sau să loveşti cît mai dureros cu pumnul în zidul tău – altceva chiar că nu-ţi mai rămîne de făcut. Ei bine, de la aceste jigniri cumplite, de la aceste batjocuri, care nu se ştie ale cui sînt, începe, în sfîrşit, desfătarea, care uneori ajunge pînă la cel mai înalt grad al voluptăţii. Vă rog, domnilor, să trageţi cîndva cu urechea la gemetele unui om

cultivat al secolului al XIX-lea, care suferă de durere de dinţi, şi s-o faceţi aşa, cam în a doua sau a treia zi de suferinţă, cînd începe să nu mai geamă cum a gemut în prima zi, adică nu pur şi simplu din cauză că-l dor dinţii; nu geme ca un ţăran necioplit, ci ca un om atins de evoluţie şi de civilizaţia europeană, geme ca un om „care s-a lepădat de glie şi de temeiurile populare“, cum se zice acum. Gemetele lui devin cumva infame, obscen-înrăite şi nu contenesc zile şi nopţi de-a rîndul. Şi doar ştie şi singur că gemetele nu-i aduc nici un folos; ştie mai bine decît oricine că degeaba îi extenuează şi îi enervează pe ceilalţi; ştie că pînă şi publicul, în faţa căruia el depune atîta rîvnă, şi toată familia lui au început să-l asculte cu dezgust, că nimeni nu-l crede nici cît negru sub unghie şi toţi îşi zic în sinea lor că ar putea să geamă şi altfel, mai simplu, fără înflorituri şi întorsături, că se alintă numai din răutate, din perfidie. Ei bine, tocmai în aceste apucături conştiente şi ruşinoase stă voluptatea... „Pasămite, vă necăjesc, vă sfîşii inima, nu las toată casa să doarmă. Asta-i, nu dormiţi, simţiţi şi voi în fiecare clipă că mă dor dinţii. Pentru voi, acum nu mai sînt erou, cum voiam să par altădată, nu-s decît un ins mîrşăvel, un şnapan. Dar las' să fie aşa! Sînt foarte bucuros că m-aţi dibuit. Vă e scîrbă să ascultaţi gemetele mele ticăloase? N-are decît să vă fie scîrbă; vă trag acuşi o înfloritură şi mai dezgustătoare...“ Nici acum nu înţelegeţi, domnilor? Nu, se pare că, numai după o profundă evoluţie şi conştientizare, omul poate înţelege toate sinuozităţile acestei voluptăţi! Rîdeţi? Mă bucur foarte mult. Glumele mele, domnilor, sînt, desigur, de prost gust, sînt inegale, confuze, cu autosuspiciune. Dar asta-i din cauză că eu însumi nu mă stimez. Parcă un om conştient se poate stima cît de cît?

~ V ~

Spuneţi: poate, oare poate fi cît de cît stimat un om care, chiar şi în însuşi sentimentul propriei umilinţe, a îndrăznit să descopere desfătarea? Şi acum vorbesc aşa nu pentru că aş fi împins de cine ştie ce căinţă dulceagă. De altfel, întotdeauna mi-a *repugnat* să zic: „Iartă-mă, tată, nu mai fac“ – şi nu pentru că n-aş fi fost capabil să rostesc aceste cuvinte, ci poate, dimpotrivă, tocmai pentru că eram prea capabil să le rostesc, şi încă cum! Ca un făcut, se întîmpla să intru în cîte-un bucluc, de care nici cu visul, nici cu gîndul nu eram vinovat. Asta era cea mai mîrşavă chestie. Însă mă înduioşam totuşi, mă căiam, vărsam lacrimi şi, fireşte, mă trăgeam singur pe sfoară, deşi nu mă prefăceam cîtuşi de puţin. Nu ştiu cum, dar inima se ţinea de mîrşăvii... Aici nu puteam da vina nici măcar pe legile naturii, deşi legile naturii au fost totuşi cele care m-au nedreptăţit permanent şi cel mai mult în viaţa mea. Mi-e scîrbă să-mi amintesc acum de asta, dar şi-atunci îmi era scîrbă. Doar peste nici măcar un minut mi se întîmpla, de-acum cu ciudă, să-mi dau seama că totul e o minciună, o minciună, o dezgustătoare minciună de aruncat praful în ochi, adică toate aceste căinţe, toate aceste înduioşări, toate aceste juruinţe de schimbare în bine. Dar întrebaţi-mă: la ce bun mă schimonoseam şi mă căzneam singur? Răspunsul: pentru că tare mă plictisisem să stau cu mîinile în sîn; iată de ce mă apucam de tertipuri. Zău că-i aşa. Observaţi-vă mai cu atenţie pe dumneavoastră înşivă, domnilor, şi atunci veţi înţelege că aşa e. Îmi născoceam singur aventuri şi-mi plăsmuiam viaţa, ca să trăiesc cumva şi eu. De cîte ori nu mi s-a întîmplat, bunăoară, să mă supăr fără pricină, într-adins; şi doar ştii şi singur că n-ai de ce să te superi, că o faci pe grozavul, dar te întărîţi pînă într-atîta, încît pînă la urmă chiar ajungi să te superi. Toată viaţa m-a tras aţa să fac asemenea năzbîtii, aşa că, în cele din urmă, am ajuns să nu mai fiu stăpîn pe mine însumi. Odată mi-a venit

chef să mă îndrăgostesc cu de-a sila, ba chiar de două ori. Şi doar am suferit, domnilor, vă încredinţez de asta. În adîncul sufletului nu-ţi vine să crezi că suferi, licăreşte rîsul poznaş, dar totuşi sufăr, ba încă în modul cel mai adevărat, în toată legea; sînt gelos, îmi ies din fire... Şi totul din cauza plictisului, domnilor, totul din cauza plictisului; inerţia mă strivise. Căci fructul direct, legitim, spontan al conştiinţei este inerţia, adică şederea conştientă cu mîinile în sîn. De asta am pomenit mai sus. Repet, zic sus şi tare: toţi oamenii spontani şi militanţii sînt activi tocmai pentru că sînt obtuzi şi mărginiţi. Cum se explică asta? Păi uite cum: ei, ca o consecinţă a mărginirii lor, cauzele imediate şi secundare le iau drept primordiale, aşa că, în acest fel, se conving mai repede şi mai uşor decît alţii că au descoperit motivaţia imuabilă a faptelor lor, ceea ce-i face să se linişteasă; or, ăsta-i lucrul cel mai important. Căci, pentru a intra în acţiune, trebuie să fii absolut liniştit în prealabil şi să nu-ţi mai rămînă nici o îndoială. Dar eu, de pildă, cum să mă liniştesc? De unde să iau cauzele primordiale pe care să mă sprijin, unde mi-s motivaţiile? De unde să le iau? Fac exerciţii de gîndire şi, drept urmare, oricare cauză primordială tîrăşte de îndată după ea încă una, şi mai primordială şi aşa mai departe, la nesfîrşit. Aşa este esenţa oricărei conştiinţe şi gîndiri. Deci, din nou, astea-s legile naturii. Aşa că, ce rezultă pînă la urmă? Acelaşi lucru. Amintiţi-vă: mai înainte am vorbit despre răzbunare. (Cu siguranţă, n-aţi înţeles nimic.) S-a spus: omul se răzbună pentru că găseşte în asta dreptatea. Deci, a descoperit cauza primordială, a descoperit motivaţia, adică: dreptatea. Cu alte cuvinte, e liniştit din toate părţile şi, în consecinţă, se răzbună calm şi cu succes, fiind convins că face o treabă cinstită şi dreaptă. Însă eu nu văd aici dreptatea, nici virtutea n-o văd şi, prin urmare, dacă mă răzbun, o fac din răutate. Răutatea, fireşte,

ar putea birui totul, toate îndoielile mele şi, deci, ar putea, cu foarte mare succes, să-mi ţină loc de cauză primordială tocmai pentru că ea nu este o cauză. Dar ce să fac, dacă nici răutate nu am (doar mai adineaori tocmai de la asta am început)? Tot ca urmare a blestematelor legi ale conştiinţei, furia mea este supusă descompunerii chimice. Te uiţi şi vezi că obiectul se volatilizează, temeiurile se evaporă, vinovatul nu-i de găsit, supărarea nu mai e supărare, ci fatalitate, ceva de felul durerii de dinţi de care nu-i nimeni vinovat şi, în consecinţă, nu-ţi mai rămîne decît aceeaşi soluţie, adică să loveşti cu pumnii în zid, ca să te doară cît mai tare. Aşa că te laşi păgubaş, întrucît n-ai descoperit cauza primordială. Dar ia încearcă să te laşi în voia acestui sentiment orbeşte, fără să judeci, fără cauza primordială, alungînd conştiinţa măcar pentru un timp; urăşte sau iubeşte, numai ca să nu stai cu mîinile în sîn. Poimîine, cel mai tîrziu, vei începe să te dispreţuieşti pentru că, cu bună ştiinţă, te-ai tras singur pe sfoară. Drept rezultat: băşica de săpun şi inerţia. O, domnilor, eu, poate, mă consider om deştept numai pentru că toată viaţa n-am fost în stare nici să încep, nici să termin ceva. Bine, bine, să zicem că sînt un flecar, un flecar inofensiv, pisălog, ca noi toţi. Dar ce să fac dacă menirea directă şi unică a fiecărui om deştept este flecăreala, adică bătutul cu bună ştiinţă al apei în piuă?

~ VI ~

O, dacă aş sta degeaba numai din lene! Doamne, cît de mult m-aş stima atunci! M-aş stima tocmai fiindcă măcar lene sînt în stare să am în mine; măcar o însuşire, oarecum pozitivă, ar exista în mine, iar eu aş fi sigur de ea. Întrebare: ce-i cu ăsta? Răspuns: e un leneş. Însă nu-i o plăcere să auzi aşa ceva despre tine. Deci, eşti definit cu precizie, deci se poate spune ceva despre tine. „Leneş!“ – păi ăsta-i un titlu, o menire, e o carieră,

rogu-vă. Nu glumiţi, aşa-i. Aş fi atunci membru de drept al celui mai select club, şi singura mea ocupaţie ar fi că m-aş stima perpetuu. Am cunoscut un domn care toată viaţa s-a mîndrit cu faptul că se pricepe la vinurile *lafite*. Considera că ăsta-i meritul său real şi niciodată nu s-a îndoit de propria persoană. Şi nu împăcată, ci triumfătoare i-a fost conştiinţa cînd a murit; şi a avut perfectă dreptate. Şi eu mi-aş alege o carieră; aş fi leneş şi mîncău, dar nu unul simplu, ci unul sensibil la tot ce e frumos şi sublim. Cum vă place? Visez de mult la asta. La cei patruzeci de ani ai mei, „frumosul şi sublimul“ mi-au scos destui peri albi; dar asta la patruzeci de ani, pe cînd atunci – o, atunci ar fi fost altfel! De îndată mi-aş fi găsit şi activitatea corespunzătoare, şi anume: să beau în sănătatea a tot ce e frumos şi sublim. Aş fi profitat de fiecare prilej pentru ca mai întîi să vărs o lacrimă în pocal, iar apoi s-o beau pentru tot ce e frumos şi sublim. Aş fi transformat atunci totul în frumos şi sublim; în fleacurile cele mai dezgustătoare şi indiscutabile aş fi găsit frumosul şi sublimul. M-aş fi făcut lăcrimos, precum un burete ud. Un pictor, de pildă, a pictat un tablou în maniera lui Ghe[26]. Imediat beau în sănătatea artistului care a pictat tabloul în maniera lui Ghe, pentru că iubesc tot ce e „frumos şi sublim“. Un autor, de pildă, a scris „*cum vrea fiecare*“[27]; imediat beau în sănătatea acestui „fiecare“, pentru că iubesc tot ce e „frumos şi sublim“. Aş pretinde să fiu stimat pentru asta, i-aş persecuta pe cei care nu şi-ar manifesta stima faţă de mine. Trăiesc în pace, mor triumfal – păi asta-i o minune, o întreagă minune! Mi-aş înfoia ditamai burdihanul, mi-aş umfla o guşă cu trei etaje, mi-aş ţinti înainte un nas atît de roşu, încît oricare trecător, uitîndu-se la mine, ar zice: „Ăsta mai zic şi eu plus! Uite ceva într-adevăr pozitiv!“ Şi oricum aţi lua-o, tare-i plăcut să auzi asemenea aprecieri în secolul nostru negativist, domnilor!

~ VII ~

Dar toate astea-s vise de aur. O, spuneţi-mi cine a declarat primul, cine a proclamat primul că omul se dedă la josnicii numai pentru că nu-şi cunoaşte adevăratele interese; şi că, dacă i-ai lumina mintea, dacă i-ai deschide ochii asupra intereselor lui adevărate, normale, omul ar înceta pe loc a se mai deda la josnicii, de îndată ar deveni bun şi nobil, deoarece, luminat fiind şi înţelegînd adevăratele sale avantaje, tocmai în bunătate şi-ar vedea propriul folos[28] şi doar se ştie că nici un om nu poate acţiona cu bună ştiinţă împotriva propriilor avantaje şi că, prin urmare, ca să zicem aşa, ar începe să facă bine din necesitate? O, pruncul de el! O, copil curat şi nevinovat! Păi, în primul rînd, unde s-a mai văzut, de-a lungul mileniilor, ca omul să acţioneze împins numai de propriul lui avantaj? Ce să facem cu milioanele de fapte care ne demonstrează că oamenii, cu *bună ştiinţă*, adică fiind cît se poate de conştienţi de avantajele lor, le-au lăsat pe al doilea plan şi s-au năpustit pe altă cale, la risc, la noroc, fără să fie siliţi de nimeni şi de nimic la asta, ci doar parcă tocmai nedorindu-şi drumul arătat, tăindu-şi cu încăpăţînare, cu îndărătnicie un altul, greu, absurd, croindu-şi-l aproape prin beznă. Înseamnă, deci, că această încăpăţînare, această îndărătnicie le-au fost mai dragi decît orice avantaj... Avantajul! Ce-i acela avantaj? Oare vă veţi încumeta să definiţi absolut exact în ce constă avantajul omului? Şi ce-ar fi dacă *uneori* folosul omului nu numai că poate, ci şi trebuie într-un caz sau altul să constea în a-şi dori răul şi nu binele? Şi dacă-i aşa, dacă un asemenea caz poate exista, praful şi pulberea s-a ales din regulă. Ce credeţi, există un asemenea caz? Rîdeţi; rîdeţi, domnilor, numai răspundeţi: foloasele omului au fost oare calculate absolut precis? Oare nu apar unele care nu doar că nu au încăput, dar nici nu puteau să încapă în nici o clasificare? Căci

dumneavoastră, domnilor, pe cîte ştiu eu, întregul registru de foloase ale omului l-aţi luat ca o medie din datele statistice şi din formulele oferite de ştiinţele economice. Foloasele dumneavoastră sînt: bunăstarea, bogăţia, libertatea, tihna şi aşa mai departe; aşa că un om care, de pildă, ar merge pe faţă şi cu bună ştiinţă împotriva acestui registru, ar fi, după părerea Domniilor Voastre, la drept vorbind, şi după părerea mea, un obscurantist sau chiar nebun de legat, nu-i aşa? Numai că uite ce-i de-a mirării: de ce se întîmplă astfel că toate aceste statistici, toţi înţelepţii şi iubitorii seminţiei omeneşti, atunci cînd calculează foloasele omului, lasă mereu să le scape un folos? Nici măcar în calcul nu-l iau sub forma în care ar trebui să-l ia, şi doar de asta depinde tot calculul. Mare pagubă n-ar fi, ar fi de-ajuns să ia acest folos şi să-l treacă pe listă. Dar tocmai asta-i nenorocirea; folosul acesta enigmatic nu intră în nici o clasificare, nu încape în nici o listă. De pildă, am un amic... Ah, domnilor! Păi şi dumneavoastră vă e amic; şi, de fapt, cui nu-i este el amic! Pregătindu-se să facă ceva, acest domn vă relatează de îndată, bombastic şi limpede, cum trebuie să procedeze conform legilor raţiunii şi ale adevărului. Mai mult chiar: vă va vorbi cu emoţie şi pasiune despre interesele adevărate, normale ale omului; cu ironie, îi va mustra pe prostănacii miopi, care nu înţeleg nici propriile lor foloase, nici valoarea adevărată a virtuţii; şi peste exact un sfert de oră, fără vreun motiv neaşteptat, din afară, ci în virtutea a ceva interior, a ceva mai tare decît interesele lui, o va face boacănă de tot, adică va proceda exact pe dos faţă de cele spuse de el însuşi: şi împotriva legilor raţiunii, şi în pofida propriului interes, într-un cuvînt, împotriva a tot şi a toate... Vă previn că amicul meu e un personaj colectiv şi de aceea e cam greu să-l învinuiţi numai pe el. Asta-i, domnilor, oare n-o fi existînd într-adevăr ceva la care mai fiecare om ţine mai mult decît la cele mai

mari foloase ale lui sau (ca să nu încălcăm logica) n-o fi existînd un folos anume, cel mai folositor dintre toate (tocmai cel trecut cu vederea, despre care vorbeam adineaori), care este cel mai important şi mai folositor folos şi de dragul căruia, la nevoie, omul e gata să meargă împotriva tuturor legilor, adică împotriva raţiunii, onoarei, tihnei, bunăstării – într-un cuvînt, împotriva tuturor acestor lucruri frumoase şi utile, numai şi numai pentru a ajunge la folosul primordial, cel mai folositor, care îi este cel mai drag dintre toate?

— Bine, dar tot de-un folos este vorba, mă veţi întrerupe dumneavoastră. Daţi-mi voie, o să mai avem şi alte explicaţii şi nu calamburul e problema, ci faptul că folosul acesta e remarcabil tocmai pentru că năruie toate clasificările noastre şi surpă permanent toate sistemele alcătuite de către iubitori ai seminţiei omeneşti în numele fericirii seminţiei omeneşti. Într-un cuvînt, pune beţe-n roate peste tot. Însă înainte de a vă spune care-i acest folos, vreau să mă compromit personal şi de aceea vă declar cu impertinenţă că toate aceste minunate sisteme, toate aceste teorii care-i explică omenirii interesele sale adevărate, normale pentru ca ea, omenirea, tinzînd în mod necesar spre împlinirea acestor interese, să devină de îndată bună şi nobilă – deci, totul, deocamdată, este, după părerea mea, doar *logistică* şi nimic mai mult! Da, rogu-vă, logistică! Căci a susţine această teorie a înnoirii întregii seminţii omeneşti printr-un sistem de interese ale aceleaşi seminţii înseamnă, după părerea mea, aproape acelaşi lucru cu... să zicem, a susţine, de pildă, urmîndu-l pe Buckle[29], că de pe urma civilizaţiei omul se îmblînzeşte şi, prin urmare, devine mai puţin feroce şi mai puţin înclinat spre război. Logic, mi se pare, aşa reiese din ce spune el. Dar omul e în aşa hal ataşat de sistem şi de concluzia logică, încît e gata să deformeze cu bună ştiinţă adevărul, e gata să se prefacă a fi orb şi surd, numai ca să-şi justifice

logica. Dau acest exemplu tocmai pentru că este unul foarte clar. Păi, uitaţi-vă împrejur: sîngele curge gîrlă şi fierbe atît de zglobiu, încît zici că-i şampanie. Ăsta-i secolul nostru, veacul al nouăsprezecelea, în care a trăit şi Buckle. Ăsta-i Napoleon, şi cel mare, şi cel de acum[30]. Asta-i America de Nord, alianţa eternă[31]. Ăsta-i, în sfîrşit, caricaturalul Schleswig-Holstein[32]... Deci, ce îmblînzeşte în noi civilizaţia? Civilizaţia nu dezvoltă în om decît multilateralitatea simţurilor... şi nimic altceva. Şi prin dezvoltarea acestei multilateralităţi omul ar putea să evolueze pînă într-atît, încît să-şi găsească desfătarea în sînge. Doar aşa ceva i s-a mai întîmplat. Aţi remarcat că vărsătorii de sînge cei mai rafinaţi au fost domnii cei mai civilizaţi, cărora alde Attila sau Stenka Razin nu le ajung nici pînă la glezne şi, dacă ei nu ne sar în ochi precum Attila sau Stenka Razin, asta se întîmplă tocmai pentru că îi întîlnim prea des, sînt prea obişnuiţi, au ajuns să ne fie familiari. În orice caz, dacă de pe urma civilizaţiei omul nu a ajuns mai setos de sînge, cu siguranţă a devenit feroce într-un fel mai rău, mai scîrbos decît altădată. În vărsarea de sînge, el vedea mai înainte dreptatea şi, cu conştiinţa împăcată, îl extermina pe cel care trebuia stîrpit; însă acum, deşi considerăm că vărsarea de sînge e o mîrşăvie, săvîrşim această mîrşăvie mai cu sîrg decît altădată. Ce-i mai rău? Decideţi singuri. Cleopatrei (scuzaţi-mi acest exemplu din istoria Romei) îi plăcea să înfigă ace de aur în sînii sclavelor ei şi-şi găsea desfătarea în ţipetele şi zvîrcolirile lor. Veţi spune că asta a fost, relativ vorbind, în timpuri barbare; că şi acum timpurile sînt barbare pentru că (vorbind tot relativ) şi acum se mai înfig ace; că şi acum omul, deşi a învăţat să vadă uneori mai limpede decît în timpurile barbare, încă nici pe departe nu *s-a deprins* să procedeze aşa cum îi recomandă raţiunea şi ştiinţele. Dar sînteţi totuşi pe deplin convinşi că omul se va deprinde negreşit,

după ce se va vindeca cu totul de unele năravuri vechi, proaste şi cînd bunul-simţ şi ştiinţa îi vor reeduca firea şi i-o vor îndrepta-o pe un făgaş normal. Sînteţi siguri că atunci omul va înceta să mai greşească *de bunăvoie* şi, ca să zicem aşa, nici de nevoie nu va vrea să-şi despartă voinţa de interesele sale normale. Mai mult decît atît: atunci, spuneţi dumneavoastră, însăşi ştiinţa îl va învăţa pe om (deşi ăsta-i deja un lux, după părerea mea) că în realitate nu are nici voinţă, nici capricii, că nu le-a avut niciodată, şi că toată fiinţa lui nu-i altceva decît o clapă de pian sau un buton de orgă; şi că, pe deasupra, orice ar face el, fapta nu se săvîrşeşte cîtuşi de puţin din voinţa lui, ci de la sine, conform legilor naturii[33]. Prin urmare, e suficient să fie descoperite aceste legi ale naturii şi omul nu va mai da socoteală pentru faptele lui şi va duce o viaţă extrem de uşoară. Se înţelege de la sine că toate faptele omeneşti vor fi calculate din aceste legi, matematic, precum tabelele de logaritmi, pînă la 108.000 şi trecute în calendar; sau – ceea ce e şi mai bine – vor apărea nişte ediţii bine intenţionate de felul actualelor lexicoane enciclopedice[34], în care totul va fi calculat şi notat cu precizie, încît de-acum nu vor mai exista pe lume nici fapte, nici peripeţii.

Atunci – asta tot dumneavoastră o spuneţi – vor apărea noi relaţii economice, de-a gata, calculate şi ele cu precizie matematică, aşa că într-o clipă vor dispărea toate întrebările posibile numai pentru că acestea vor primi toate răspunsurile posibile. Atunci se va clădi palatul de cleştar[35]. Atunci... Ei, atunci, într-un cuvînt, va veni în zbor pasărea Kagan. Desigur, nu se poate garanta cîtuşi de puţin (asta o spun eu, de la mine) că atunci, bunăoară, n-o să ne plictisim îngrozitor de mult (căci ce-ţi mai rămîne de făcut, atunci cînd totul va fi calculat conform tabelelor?), în schimb totul va fi extrem de rezonabil. Fireşte, cîte nu poţi scorni din plictiseală! Doar şi acele de aur tot din plictiseală

se înfig, dar asta încă n-ar fi nimic. Mizerabil e (tot eu spun asta) că nu-i mare lucru să se bucure atunci oamenii chiar şi de acele de aur. Căci omul e prost, fenomenal de prost. Adică, deşi nu-i prost deloc, e, în schimb, atît de ingrat, încît, oricît ai căuta, n-ai găsi fiinţă care să-i semene. Doar eu, de pildă, nu m-aş mira deloc dacă îşi va face apariţia un gentleman cu o fizionomie vulgară sau, mai bine zis, retrogradă şi batjocoritoare, care îşi va pune mîinile în şolduri şi ne va spune tuturor: ce ziceţi, domnilor, n-ar fi bine să dăm naibii toată cuminţenia asta, să-i tragem un picior de să se-aleagă praful din ea, numai cu scopul de a trimite la mama dracului toţi logaritmii ăştia, iar noi să putem trăi iarăşi după cum ne taie capetele noastre proaste? Asta încă n-ar fi nimic, însă partea dureroasă e că îşi va găsi negreşit adepţi: aşa-i făcut omul. Şi asta dintr-un moft, pe care s-ar părea că nici nu merită să-l mai pomenim: tocmai din cauză că omului, oricînd şi oriunde, orice ar fi fost el, i-a plăcut să acţioneze după bunul lui plac şi nicidecum aşa cum îi dictau raţiunea şi interesul; poţi vrea ceva şi împotriva propriului tău interes, iar uneori *trebuie categoric* să vrei (asta-i de-acum ideea mea). Vrerea ta personală, independentă şi liberă, capriciul tău, chiar şi cel mai năstruşnic cu putinţă, fantezia ta, incitată uneori pînă la nebunie – toate astea alcătuiesc folosul acela, trecut cu vederea, folosul cel mai folositor, care nu încape în nici o clasificare, din pricina căruia se duc mereu dracului toate sistemele şi teoriile. Şi de unde au scos-o înţelepţii ăştia că omul are nevoie de o vrere rezonabilă, avantajoasă? Omul n-are nevoie decît de vrere *de sine stătătoare*, oricît l-ar costa ea şi oriunde l-ar duce. Dar şi vrerea asta dracul s-o mai ştie...

~ VIII ~

— Ha-ha-ha! Păi, dacă vrei, vrerea nici nu există de fapt! mă întrerupeţi, rîzînd, Domniile

Voastre. Chiar şi-n zilele noastre, ştiinţa a ajuns atît de departe cu disecţia omului, încît chiar şi acum ştim că vrerea şi aşa-numitul liber arbitru nu sînt altceva decît...

— Staţi, domnilor, şi eu tot aşa voiam să încep. Mărturisesc, chiar m-am speriat. Tocmai voiam să strig că dracul s-o mai ştie pe vrere de ce depinde şi că slavă Domnului dacă-i aşa, însă mi-am amintit de ştiinţă şi... m-am blocat. Şi chiar în momentul acesta aţi început Domniile Voastre să vorbiţi. Căci într-adevăr, adică dacă se va descoperi vreodată formula tuturor vrerilor şi capriciilor noastre, de ce depind ele, din ce legi purced, cum se extind, încotro tind în cutare şi în cutare caz, adică dacă se va descoperi formula matematică adevărată – atunci nu-i mare lucru ca omul să înceteze a mai vrea şi va înceta cu siguranţă. Spuneţi şi dumneavoastră: ce chef să mai ai să vrei conform tabelului? Mai mult decît atît: imediat, din om, se va preface într-un buton de orgă sau în aşa ceva; pentru că ce-i omul fără dorinţe, fără voinţă şi fără vreri, dacă nu un buton de pe un valţ de orgă? Ce părere aveţi? Ia să socotim probabilităţile: se poate întîmpla una ca asta sau nu?

— Hm... ziceţi Domniile Voastre, vrerile noastre, în marea lor majoritate, sînt eronate din pricina părerii eronate pe care o avem cu privire la foloasele noastre. Tocmai de asta vrem cîteodată neghiobii curate, pentru că în aceste neghiobii, din prostie, vedem calea cea mai uşoară pentru atingerea unui folos pe care ni l-am pus dinainte în minte. Ei bine, după ce toate astea vor fi explicate, socotite pe un petic de hîrtie (ceea ce-i foarte posibil, întrucît ar fi o infamie şi o absurditate să crezi dinainte că omul nu va descoperi niciodată alte legi ale naturii) – atunci, fireşte, nu vor mai exista aşa-numitele dorinţe. Căci, dacă vrerea va cădea vreodată la deplină învoială cu raţiunea, atunci doar vom gîndi, nu vom dori, tocmai pentru

că nu se poate, bunăoară, păstrîndu-ţi raţiunea, să *vrei* un nonsens şi astfel să mergi cu bună ştiinţă împotriva raţiunii şi să-ţi doreşti singur răul... Şi, întrucît vrerile şi raţionamentele pot fi într-adevăr calculate, pentru că odată şi-odată vor fi descoperite legile aşa-numitului liber arbitru al nostru, deci – şi fără glume, vă rog – s-ar putea aranja ceva de felul unui tabel, aşa că într-adevăr şi de vrut vom vrea conform acestui tabel. Dacă mie, de pildă, mi se va calcula şi demonstra că, dacă i-am dat cuiva cu tifla, am făcut-o pentru că nu puteam să n-o fac şi că tocmai cu degetul acela trebuia să-i dau, atunci ce mai rămîne liber în fiinţa mea, mai ales dacă sînt un om cu carte şi am absolvit cursurile cine ştie cărei facultăţi? Doar atunci aş putea să-mi calculez toată viaţa cu o anticipaţie de treizeci de ani; într-un cuvînt, dacă ar fi aşa, nici n-o să mai avem ce face, ar trebui oricum să acceptăm totul. De fapt, îndeobşte ar trebui să repetăm neobosiţi că negreşit în minutul cutare şi în circumstanţele cutare natura nu ne cere părerea; că trebuie s-o acceptăm ca atare, nu cum o vedem în fanteziile noastre şi dacă într-adevăr rîvnim la tabel şi calendar sau... sau chiar la retortă, atunci n-avem ce face, trebuie să acceptăm şi retorta! Că altfel, ne acceptă ea singură şi fără noi...

— Mda, dar tocmai aici am ajuns în impas! Domnilor, scuzaţi-mă că am luat-o razna cu filosofeala; la mijloc sînt patruzeci de ani de subterană! Permiteţi un pic de fantezie. Vedeţi dumneavoastră: raţiunea, domnilor, e un lucru bun, nu încape îndoială, dar raţiunea nu-i decît raţiune şi-i satisface omului numai capacitatea de a raţiona, pe cînd vrerea este manifestarea întregii vieţi, adică a întregii vieţi a omului, cu tot cu raţiune şi cu toată sensibilitatea la pişcături. Şi cu toate că, din această manifestare, viaţa noastră iese adeseori cam mizerabilă, e totuşi viaţă, nu o simplă extragere a rădăcinii pătrate. Eu, de pildă, absolut

firesc, vreau să trăiesc ca să-mi satisfac toată capacitatea mea de a trăi, nu ca să-mi satisfac doar capacitatea mea de a raţiona, adică a douăzecea parte din toată capacitatea mea de a trăi. Ce ştie raţiunea? Raţiunea nu ştie decît ceea ce a apucat să afle (unele lucruri, poate, nici nu le va afla vreodată; chiar dacă nu-i o consolare, de ce n-am spune-o?), iar natura omenească acţionează toată pe de-a-ntregul, cu tot ce e în ea, conştient şi inconştient, şi chiar dacă minte, totuşi trăieşte. Bănuiesc, domnilor, că mă priviţi cu părere de rău; îmi repetaţi că un om cultivat şi evoluat, adică, într-un cuvînt, un om cum va fi omul viitor, nu poate deci, cu bună ştiinţă, să vrea ceva dezavantajos pentru el; ziceţi, deci, că aşa ne învaţă matematica. Dar vă repet a suta oară: există un singur caz, numai unul, cînd omul poate într-adins, conştient să-şi dorească ceva dăunător, stupid, chiar extrem de stupid, şi anume: *să aibă dreptul* de a-şi dori ceva, cum nu se poate mai stupid, şi să nu fie legat de obligaţia de a-şi dori numai lucruri deştepte. Doar, domnilor, această prostie imensă, acest capriciu s-ar putea să fie cel mai convenabil lucru, pentru alde noi, din cîte există pe pămînt, mai ales în anumite cazuri. Printre altele, poate fi mai folositor decît toate foloasele chiar în cazul cînd ne face rău pe faţă şi contrazice cele mai lucide concluzii despre foloase, la care a ajuns raţiunea noastră – pentru că în orice caz ne menajează ceea ce avem noi mai important şi mai scump, adică personalitatea şi individualitatea noastră. Unii, bunăoară, afirmă că într-adevăr asta e cel mai scump lucru pentru omenire; vrerea poate, fireşte, dacă vrea, să cadă la învoială cu raţiunea, mai ales dacă nu se exagerează cu asta şi se întrebuinţează în mod temperat; e un lucru util şi cîteodată chiar lăudabil. Însă vrerea adeseori, chiar cel mai adesea, contrazice, cu încăpăţînare desăvîrşită, raţiunea şi... şi... nu ştiţi şi dumneavoastră, asta-i un lucru

util şi cîteodată chiar lăudabil? Domnilor, să presupunem că omul nu-i prost. (Într-adevăr, nu ne putem pronunţa aşa la adresa lui măcar în virtutea faptului că, dacă ar fi prost, atunci cine, mă rog, ar mai fi deştept?) Dar dacă nu-i prost, e monstruos de ingrat! Fenomenal de ingrat. Chiar mă gîndesc că cea mai bună definiţie a omului ar fi: fiinţă bipedă şi ingrată. Dar asta încă nu-i tot; acesta încă nu-i principalul lui defect; principalul lui defect e perpetua lui imoralitate, perpetuă de la potopul universal şi pînă la perioada Schleswig-Holstein din destinul omenesc. Imoralitate şi, deci, nechibzuinţă; căci se ştie demult că nechibzuinţa nu are altă sursă decît imoralitatea. Ia încercaţi să aruncaţi o privire asupra istoriei umanităţii; ei, ce vedeţi? Măreţie? Mă rog, poate că şi măreţie; numai colosul din Rodos şi tot ar fi ceva! Doar nu degeaba domnul Anaevski[36] ne aduce la cunoştinţă faptul că, după părerea unora, ar fi făcut de mîna omului, însă alţii afirmă că ar fi făurit de însăşi natura. Atunci, diversitate? Mă rog, poate fi şi diversitate; gîndiţi-vă ce trudă ar fi să cercetăm, în toate secolele şi la toate popoarele, numai uniformele de paradă ale militarilor şi civililor; cît priveşte uniformele funcţionarilor, aici ne-am putea chiar frînge gîtul; nici un istoric n-ar rezista. Monotonie? Da, mă rog, poate fi şi monotonie; se încaieră şi se tot încaieră, şi acum se încaieră, şi mai înainte s-au încăierat, şi după aceea s-au încăierat – recunoaşteţi şi dumneavoastră că asta-i din cale-afară de monoton. Într-un cuvînt, despre istoria omenirii se poate spune totul, tot ce i s-ar putea năzări imaginaţiei celei mai zdruncinate. Un singur lucru nu s-ar putea spune că-l vedeţi – cuminţenia. V-aţi poticni de la prima silabă. Şi chiar clipă de clipă dăm, în privinţa asta, peste o chestie: doar permanent apar în viaţă oameni cuminţi şi chibzuiţi, înţelepţi şi iubitori ai seminţiei umane, al căror principal scop în viaţă este tocmai de a se purta cît mai cuminte şi chibzuit, ca să

zicem aşa, ca să-l lumineze prin persoana lor pe aproapele, mai precis, ca să îi demonstreze că se poate trăi pe lume şi cuminte şi chibzuit. Şi ce? Se ştie: mulţi dintre aceşti iubitori, mai devreme sau mai tîrziu, poate chiar spre sfîrşitul vieţii, şi-au trădat principiile, împotmolindu-se în cîte o tărăşenie, uneori chiar dintre cele mai indecente. Acum vă întreb: ce se poate aştepta de la om, în calitatea lui de fiinţă înzestrată cu asemenea însuşiri ciudate? N-aveţi decît să-l copleşiţi cu toate bunătăţile pămînteşti, n-aveţi decît să-l cufundaţi în fericire pînă peste cap, astfel încît bulbucii să iasă la suprafaţa fericirii, ca la suprafaţa apei; n-aveţi decît să-i oferiţi o îndestulare economică atît de mare, încît să nu-i mai rămînă chiar nimic altceva de făcut decît să doarmă, să înfulece turtă dulce şi să se agite pentru necurmarea istoriei universale – că şi-aşa omul, şi-aşa, numai din ingratitudine, numai ca să vă facă de ocară, tot vă va trînti o porcărie. Îşi va risca pînă şi turta dulce şi într-adins îşi va dori neghiobia cea mai dezastruoasă, absurditatea cea mai neeconomică numai şi numai pentru ca, în această cuminţenie pozitivă, să-şi insinueze fantasticul său element păgubos. Anume visele sale fantastice, prostia sa cea mai vulgară va dori să şi le menţină, numai ca să-şi confirme (ca şi cum asta chiar ar fi o necesitate) faptul că oamenii sînt totuşi oameni, nu clape de pian, la care chiar dacă legile naturii cîntă cu mîna lor, ameninţă totuşi să împingă cîntatul pînă într-acolo încît în afara calendarului nu vei mai putea avea chef de nimic. Şi nu numai atît: chiar şi în cazul cînd într-adevăr ar fi o clapă de pian, chiar dacă i-ar demonstra omului această realitate matematic şi cu ajutorul ştiinţelor naturii, nici aşa nu şi-ar băga minţile în cap, ci va face dinadins ceva pe dos, numai şi numai din ingratitudine; numai pentru a-şi impune punctul de vedere. Iar în cazul în care nu va dispune de mijloacele necesare, va scorni totuşi

distrugerea şi haosul, va născoci felurite suferinţe şi-şi va impune pînă la urmă punctul de vedere! Va slobozi blestemul prin lume şi, întrucît numai omul este capabil să blesteme (acesta-i privilegiul lui, prin care se deosebeşte în principal de alte animale), atunci, poate, numai prin blestem îşi va atinge scopul, adică se va convinge că într-adevăr e om, nu o clapă de pian! Dacă veţi spune că şi toate astea pot fi calculate din tabel, şi haosul, şi bezna, şi blestemul, aşa că însăşi posibilitatea calculului preliminar va curma totul, şi raţiunea îşi va atinge ţelul – atunci omul va profita de ocazie şi va înnebuni, ca să nu aibă raţiune şi să-şi impună punctul de vedere! Cred în asta, dau seamă de asta, căci, după cît se pare, întreaga cauză a omenirii se reduce doar la posibilitatea omului de a demonstra clipă de clipă că e om, nu un buton! Pe spinarea lui, dar s-o dovedească; prin troglodtitism, dar s-o dovedească! Şi, dacă aşa stau lucrurile, cum să nu păcătuim, cum să nu înălţăm laude că încă nu s-a ajuns atît de departe şi că deocamdată doar dracul ştie de ce o mai fi depinzînd vrerea...

Strigaţi la mine (numai dacă mă învredniciţi cu strigătele Domniilor Voastre) că nimeni nu-mi anulează voinţa; că aici toţi n-au altă grijă decît să intervină cumva, să facă în aşa fel încît însăşi voinţa mea, prin propria ei voinţă, să coincidă cu interesele mele normale, cu legile naturii şi cu aritmetica.

— Vai, domnilor, cum să mai fie vorba de propria ta voinţă, cînd se ajunge la tabel şi la aritmetică şi cînd numai doi-ori-doi-fac-patru va avea căutare? Şi fără voinţa mea doi ori doi va face patru. Mulţam de aşa voinţă proprie!

~ IX ~

Domnilor, glumesc, fireşte, ştiu şi singur că gluma mea e nereuşită, însă nici nu se poate să luăm chiar totul în glumă. Poate că glumesc scrîşnind din dinţi. Domnilor, mă chinuiesc nişte

întrebări; daţi-mi răspuns la ele. Domniile Voastre, de pildă, vreţi să-l dezbăraţi pe om de vechile lui năravuri şi să-i corijaţi voinţa în funcţie de ceea ce pretind ştiinţa şi bunul-simţ. Dar de unde ştiţi că pe om nu numai că se poate, dar şi *trebuie* să-l transformaţi aşa? De unde conchideţi că omul are nevoie să se transforme aşa? De unde trageţi concluzia că vrerea omului *trebuie* să se transforme aşa? Pe scurt, de unde ştiţi că această corijare îi va fi într-adevăr omului de folos? Şi, dacă ar fi să spunem lucrurilor pe nume, de unde şi pînă unde ştiţi cu *siguranţă* că nu mersul împotriva foloaselor adevărate, normale, garantate de argumentele raţiunii şi aritmeticii, îi este într-adevăr şi întotdeauna de folos omului şi că nu asta-i lege pentru întreaga omenire? Doar deocamdată asta nu-i decît o ipoteză a dumneavoastră. Să zicem că este legea logicii, însă, poate, nu-i deloc a omenirii. Poate veţi fi crezînd, domnilor, că sînt nebun? Permiteţi-mi să am unele rezerve. Sînt de acord: omul este un animal prin excelenţă constructiv, menit să năzuiască în mod conştient spre un ţel şi să se ocupe cu ingineria, adică să-şi taie veşnic şi permanent un drum spre undeva. Însă, poate vrea uneori să calce pe-alături tocmai pentru că e *condamnat* să-şi taie acest drum şi, pe deasupra, pentru că, oricît ar fi de prost în general omul activ şi spontan, totuşi ajunge uneori la concluzia că drumul, iată, aproape întotdeauna duce *undeva* şi că nu e important unde duce, ci să ducă, iar pruncul cuminte, neglijînd ingineria, să nu se lase în voia lenei distrugătoare care, după cum se ştie, e mama tuturor viciilor. Omului îi place să edifice şi să taie drumuri, asta-i mai presus de orice îndoială. Dar totuşi de ce pune patimă, de asemenea, în distrugere şi haos? Asta spuneţi-mi-o! Însă despre asta ţin să spun şi eu două cuvinte. N-o fi iubind, poate, atît de mult distrugerea şi haosul (căci e neîndoielnic că uneori tare le iubeşte, asta-i aşa) pentru că instinctiv se

teme să ajungă la ţintă şi să încheie edificarea clădirii? N-aveţi cum să ştiţi, poate că această clădire nu-i place decît de la distanţă, nicidecum din apropiere; poate nu-i place decît s-o edifice, nu să şi trăiască în ea, oferindu-le-o apoi *aux animaux domestiques*, cum ar fi furnicile, berbecii etc., etc. Uite, furnicile au cu totul alte preferinţe. Ele au o clădire extraordinară de acelaşi fel, care nu poate fi în veci dărîmată– muşuroiul.

Onorabilele furnici au început cu muşuroiul, probabil că tot cu muşuroiul vor termina, ceea ce conferă cinste constanţei şi pozitivismului lor. Însă omul e o fiinţă uşuratică, reprobabilă şi, poate, ca unui jucător de şah, nu-i place decît procesul atingerii scopului, nu şi scopul în sine. Şi cine ştie (e imposibil să garanteze cineva), poate că tot scopul spre care omenirea năzuieşte pe pămînt nu constă decît din această continuitate a procesului de realizare, altfel spus – din însăşi viaţa, nu din scopul propriu-zis care, fireşte, nu poate fi decît ceva ca doi-ori-doi-fac-patru, adică o formulă, iar doi-ori-doi-fac-patru, domnilor, asta nu mai e viaţă, ci începutul morţii. În orice caz, omul s-a temut mereu de acest doi-ori-doi-fac-patru, iar eu mă tem şi acum. Să zicem că omul nu face decît să caute acest doi-ori-doi-fac-patru, traversează oceanele, îşi sacrifică viaţa în această căutare, dar, zău, parcă îi e frică să găsească cu adevărat. Doar simte că, de îndată ce găseşte, nu va mai avea ce să caute. Muncitorii, după ce termină lucrul, îşi primesc cel puţin banii, se duc la cîrciumioară, nimeresc apoi la poliţie – ei bine, au, deci, ce face o săptămînă întreagă. Dar omul unde să se ducă? De fiecare dată se observă la el un fel de jenă atunci cînd îşi atinge asemenea scopuri. Ce-i drept, atingerea îi place, dar să nu fie o atingere completă, ceea ce, desigur, e teribil de ridicol. Într-un cuvînt, alcătuirea omului e comică; toate acestea, evident, conţin un calambur. Dar doi-ori-doi-fac-patru este, totuşi, ceva nesuferit. Doi-ori-

doi-fac-patru nu-i, după părerea mea, decît o impertinenţă. Doi-ori-doi-fac-patru se uită ca un filfizon, îţi stă în drum cu mîinile în şolduri, nu te lasă să treci şi scuipă. Sînt de acord că doi-ori-doi-fac-patru este un lucru excelent; dar, dacă ne apucăm să lăudăm totul, atunci şi doi-ori-doi-fac-cinci este uneori un lucruşor nemaipomenit de drăguţ.

Şi de ce sînteţi atît de ferm şi solemn convinşi că numai normalul şi pozitivul, într-un cuvînt, că numai prosperitatea îi este omului avantajoasă? Nu cumva raţiunea greşeşte în privinţa avantajelor? Nu s-ar putea să-i placă la fel de mult şi suferinţa? Nu s-ar putea ca suferinţa să-i fie exact tot atît de avantajoasă ca şi prosperitatea? Iar uneori omului îi place teribil de mult suferinţa, ţine la ea cu patimă, ceea ce-i un lucru ştiut. În privinţa asta nici n-are rost să cerem lămuriri de la istoria universală: întrebaţi-vă pe dumneavoastră înşivă dacă sînteţi om şi aţi avut parte de cîţiva ani de viaţă. După părerea mea personală, ar fi chiar întrucîtva indecent să ţinem numai la prosperitate. Bine sau rău, dar uneori e o mare plăcere şi să sfărîmi ceva. De fapt, eu nu ţin morţiş nici la suferinţă, dar nici la prosperitate nu ţin... Ţin morţiş... la capriciul meu, ţin să-mi fie garantat cînd voi avea nevoie de el. Suferinţa, bunăoară, nu este permisă în vodeviluri, ştiu asta. Într-un palat de cleştar nici nu-i de conceput; suferinţa înseamnă îndoială, înseamnă negare şi ce palat de cleştar mai e acela de care te poţi îndoi? Şi totuşi sînt convins că omul n-ar renunţa niciodată la suferinţa adevărată, adică la distrugere şi haos. Suferinţa – păi ea e singurul mobil al conştiinţei noastre. Deşi am susţinut la început că, după părerea mea, conştiinţa este cea mai mare nenorocire a omului, ştiu totuşi că omul ţine la ea şi n-ar da-o pe nici un fel de satisfacţii. Conştiinţa e, bunăoară, infinit mai presus decît doi ori doi. După doi ori doi, fireşte, nu-ţi mai rămîne nimic,

nici de făcut, nici chiar de aflat. Nu va mai fi posibil decît să-ţi blochezi cele cinci simţuri şi să te cufunzi în contemplaţie. Însă, atunci cînd omul are conştiinţă, deşi ajunge la acelaşi rezultat, adică tot nu va avea ce face, va putea cel puţin să se biciuiască uneori, iar asta îl mai înviorează cît de cît. Deşi situaţia e retrogradă, e oricum mai bine decît nimic.

~ X ~

Credeţi în edificiul de cleştar, pe veci indestructibil, adică într-o clădire la care nici nu poţi scoate limba pe furiş, nici nu-i poţi da cu tifla, ţinîndu-ţi mîna ascunsă în buzunar. Bine, dar eu, poate, mă tem de această clădire tocmai pentru că este din cleştar şi pe veci indestructibilă, tocmai pentru că nu voi putea scoate la ea limba pe furiş.

Vedeţi dumneavoastră: dacă în loc de palat ar fi vorba de un coteţ şi dacă ar începe o ploaie, poate că m-aş băga în coteţ ca să nu mă ude, însă coteţul nu-l voi lua drept palat din recunoştinţă că m-a adăpostit de ploaie. Rîdeţi, spuneţi chiar că în acest caz coteţul şi palatul sînt totuna. Da, vă răspund eu, dacă ar trebui să trăim numai ca să nu ne udăm.

Dar ce să fac dacă mi-am băgat în cap ideea că oamenii nu trăiesc numai pentru asta şi că, dacă tot trebuie să trăiască, mai bine să trăiască în palate? Asta mi-e vrerea, asta mi-e dorinţa. O să mi-o răzuiţi de pe creier numai atunci cînd îmi veţi fi schimbat dorinţele. Hai, schimbaţi-mi-le, ademeniţi-mă cu altceva, oferiţi-mi alt ideal. Dar deocamdată coteţul nu-l voi lua drept palat. Chiar dacă s-ar vădi că edificiul de cleştar e o scorneală, că nici n-are cum exista conform legilor naturii şi că l-am născocit numai în virtutea propriei mele prostii, în virtutea unor obişnuinţe străvechi, neraţionale ale generaţiei noastre. Nu-mi pasă că n-are cum exista. Oare nu-i totuna dacă există în dorinţele mele sau, mai bine zis, există, atîta timp cît există dorinţele mele? Poate că rîdeţi din nou?

N-aveţi decît să rîdeţi; accept toate persiflările şi totuşi n-o să spun că-s sătul atunci cînd mi-e foame; ştiu totuşi că nu mă voi astîmpăra în faţa unui compromis, în faţa unei permanente perioade nule, numai pentru că „zeroul“ există conform legilor naturii şi există realmente. Nu voi accepta ca încununare a dorinţelor mele o clădire imensă, cu apartamente pentru chiriaşi săraci, cu contract pe o mie de ani şi avîndu-l, pentru orice eventualitate, pe dentistul Wilgenheim pe firmă. Distrugeţi-mi, spulberaţi-mi idealurile, arătaţi-mi ceva mai bun şi o să vă urmez. Veţi zice, poate, că nu merită să vă legaţi la cap cu mine; dar în acest caz aş putea şi eu să vă răspund cu aceeaşi monedă. Discutăm serios; şi, dacă nu vreţi să mă învredniciţi cu atenţia Domniilor Voastre, să ştiţi că n-o să mă ploconesc. Eu am subterana mea.

Dar, atîta timp cît trăiesc şi doresc, să mi se usuce mîna dacă voi căra măcar o cărămidă pentru clădirea acestui bloc de locuinţe! Nu vă uitaţi că adineaori am renegat edificiul de cristal numai din cauză că n-o să-l pot întărîta scoţîndu-mi limba la el. Asta n-am spus-o, pentru că tare-mi place să scot limba. Poate că n-am fost supărat decît că, printre toate clădirile Domniilor Voastre, nu există pînă acum nici una la care s-ar putea să nu-ţi vină să scoţi limba. Dimpotrivă, aş accepta să mi se taie limba de tot, numai din recunoştinţă, dacă s-ar putea aranja astfel încît eu însumi să nu mai am niciodată chef să scot limba. Nu mă priveşte că aşa ceva nu se poate aranja şi că trebuie să ne mulţumim cu apartamentele. De ce am în alcătuirea mea asemenea dorinţe? Oare voi fi fiind astfel alcătuit numai ca să ajung la concluzia că toată structura mea nu-i decît o cacealma? Oare la asta se rezumă ţelul? Nu cred.

De altminteri, ştiţi ceva? Sînt convins că subteranii de teapa mea trebuie ţinuţi în frîu. Unul ca noi, deşi e în stare să stea în subterană timp de patruzeci de ani, dacă iese la lumină şi scapă din

frîu, atunci să ştiţi că vorbeşte, vorbeşte şi nu mai termină...

~ XI ~

La urma urmei, domnilor: mai bine-i să nu faci nimic. Mai bună-i inerţia conştientă! Prin urmare, trăiască subterana! Deşi am spus că fierbe fierea-n mine invidiindu-l pe omul normal, n-aş vrea să fiu în locul lui, în condiţiile în care îl văd (deşi nu voi conteni să-l invidiez. Nu, nu, în orice caz, subterana e mai avantajoasă!). Acolo, cel puţin, se poate... Eh! Păi şi acum mint! Mint pentru că ştiu şi eu, ca doi-ori-doi, că subterana nu-i deloc mai bună, că mai bun e altceva, cu totul altceva, ceva la care rîvnesc, dar care e de negăsit pentru mine! La naiba cu subterana!

Uite chiar ce ar fi bine în cazul de faţă: ar fi cel mai bine dacă aş crede măcar cîtuşi de puţin din tot ce am scris acum. Dar vă jur, domnilor, că nu cred nimic, nici un cuvinţel nu cred din cele mîzgălite pînă acum! Adică, să zicem, cred, dar în acelaşi timp, nu se ştie de ce, simt şi bănuiesc că mint de îngheaţă apele.

— Atunci de ce-ai mai scris toate astea? mă întrebaţi Domniile Voastre.

— Uite de ce: dacă v-aş înfunda undeva pentru patruzeci de ani, lăsîndu-vă fără nici o ocupaţie, apoi aş veni la Domniile Voastre, în subterană, peste patruzeci de ani, ca să vă vizitez, unde credeţi că aţi ajunge? E oare posibil să laşi un om singur, fără ocupaţie, timp de patruzeci de ani?

— Şi nu ţi-e ruşine, şi nu te simţi înjosit! îmi veţi zice, poate, clătinînd cu dispreţ din cap. Eşti însetat de viaţă şi rezolvi problemele vieţii printr-o harababură logică. Şi ce sîcîitoare, ce impertinente sînt ieşirile dumitale, dar în acelaşi timp se vede ce frică ţi-e! Spui prostii şi eşti mulţumit de ele; spui obrăznicii, dar îţi e mereu teamă pentru ele şi te scuzi. Susţii că nu te temi de nimic, ne linguşeşti cînd ne afli părerea. Susţii că scrîşneşti din dinţi,

dar în acelaşi timp te ţii de vorbe de duh ca să ne faci să rîdem. Ştii că vorbele dumitale de duh nu sînt inteligente, dar, evident, eşti foarte mulţumit de virtuţile lor literare. Poate că, într-adevăr, s-a întîmplat să suferi, dar n-ai pic de respect pentru suferinţa dumitale; ai şi adevărul în dumneata, dar n-ai pudoare; mînat de cea mai meschină vanitate, îţi etalezi adevărul, îl faci de ruşine, îl scoţi la tarabă... Vrei într-adevăr să spui ceva, dar ţi-e frică şi-ţi ascunzi ultimul cuvînt, pentru că n-ai curajul să-l rosteşti, posedat fiind doar de o impertinenţă fricoasă. Te lauzi cu conştiinţa, dar nu faci decît să şovăi, pentru că, deşi mintea îţi funcţionează, inima îţi e întunecată de dezmăţ şi, fără o inimă curată, nu există conştiinţă deplină, adevărată. Şi cîtă insistenţă poţi avea, cerşeşti mila şi te fandoseşti! Minciună, minciună, minciună!

Fireşte, toate aceste cuvinte ale Domniilor Voastre le-am născocit chiar eu, acum. Şi ele sînt din subterană. Acolo, timp de patruzeci de ani, am stat cu urechea lipită de-o crăpătură, ascultîndu-vă cum rostiţi asemenea cuvinte. Le-am inventat chiar eu, căci numai cuvintele se lasă inventate. Nu-i de-a mirării că mi-au intrat singure în cap şi au luat formă literară...

Dar oare, oare sînteţi chiar atît de creduli, încît să vă imaginaţi că voi tipări toate astea, ba încă o să vi le şi ofer ca să le citiţi? Şi iată încă o nedumerire pe care trebuie să mi-o lămuresc: adică de ce vă tot numesc „domnilor“, de ce mă adresez Domniilor Voastre ca şi cum într-adevăr mi-aţi fi cititori? Mărturisiri de felul celor pe care intenţionez să încep a le relata nu se obişnuieşte să fie tipărite şi oferite altora spre lectură. Cel puţin eu unul nu am în mine atîta tărie, nici nu consider că e necesar să am. Dar vedeţi dumneavoastră: mi-a trecut prin minte o fantezie şi, fie ce-o fi, vreau să o duc la îndeplinire. Iată despre ce-i vorba:

Printre amintirile oricărui om există lucruri pe care nu le dezvăluie tuturor, ci poate doar

prietenilor. Există şi unele pe care nu le dezvăluie nici prietenilor, ci poate, doar sieşi, ba încă şi în secret. Dar există, în sfîrşit, lucruri pe care omul se teme să le dezvăluie pînă şi lui însuşi, şi fiecare om cumsecade acumulează destule asemenea lucruri. Adică se întîmplă chiar aşa: cu cît omul e mai cumsecade, cu atît mai multe lucruri din astea are. Eu unul de-abia recent am îndrăznit să-mi amintesc unele peripeţii din trecut, însă pînă acum le-am evitat, chiar cu un fel de îngrijorare. Dar acum, cînd nu doar mi le amintesc, ci m-am decis chiar să le aştern pe hîrtie, iată la ce încercare am de gînd să mă pun: e oare posibil să fii absolut sincer măcar cu tine însuţi şi să nu-ţi fie frică să rosteşti tot adevărul? Apropo de asta, fac următoarea observaţie: Heine afirmă că autobiografiile exacte sînt aproape imposibile şi că omul minte cu siguranţă cînd e vorba de propria lui persoană. După părerea lui, Rousseau, bunăoară, trebuie să fi minţit negreşit în confesiunea lui, ba chiar a minţit cu bună ştiinţă, din vanitate. Sînt convins că Heine are dreptate: îmi dau foarte bine seama că uneori, împins numai de vanitate, poţi să te ponegreşti singur, atribuindu-ţi crime pe de-a-ntregul; şi chiar înţeleg prea bine de ce gen poate fi această vanitate. Însă Heine se referea la un om care s-a confesat în faţa publicului. Eu, dimpotrivă, scriu doar pentru mine şi declar o dată pentru totdeauna că, chiar dacă scriu parcă adresîndu-mă unor cititori, n-o fac decît de ochii lumii, pentru că aşa-i mai uşor de scris. E vorba de formă, doar de forma nudă, şi cititori nu voi avea niciodată. Am mai spus-o.

Nu vreau să fiu stînjenit de nimic în redactarea însemnărilor mele. Nu voi ţine cont de nici o ordine şi de nici un sistem. Voi nota ceea ce-mi voi aduce aminte.

Iată că aici, de pildă, v-aţi putea lega de cuvintele mele şi să mă întrebaţi: dacă într-adevăr nu mizezi că vei avea cititori, atunci de ce faci

acum cu dumneata însuţi, ba încă pe hîrtie, asemenea convenţii, că, adică, nu vei ţine cont de nici o ordine şi de nici un sistem, că vei nota ceea ce-ţi vei aduce aminte etc., etc. ? De ce te explici? De ce te scuzi?

— De aia, vă răspund eu.

De altfel, la mijloc e o întreagă psihologie. Poate şi faptul că, pur şi simplu, sînt laş. Dar poate şi faptul că într-adins îmi imaginez că aş avea un public, ca să mă port mai decent în timp ce o să scriu. Pot exista o mie de cauze.

Şi încă ceva: de ce, la ce bun, adică, vreau să scriu? Dacă n-o fac pentru public, nu s-ar fi putut şi aşa, în gînd, să-mi amintesc totul, fără a transpune nimic pe hîrtie?

Asta-i aşa; dar pe hîrtie va ieşi cumva mai solemn. Scrisul conferă o anumită sobrietate, mai multă luciditate în judecata propriilor fapte, mai mult stil. Pe urmă, poate că mă voi simţi într-adevăr mai uşurat în timp ce voi scrie. De pildă, acum mă copleşeşte o veche amintire. Mi-a venit clar în minte zilele acestea şi de atunci a rămas în mine ca un motiv muzical sîcîitor, care nu vrea nicidecum să te slăbească. Or, eu am chef să mă descotorosesc de ea. Am sute de asemenea amintiri, dar din cînd în cînd din suta asta iese cîte una la iveală şi mă apasă. Nu ştiu de ce cred că, dacă o voi pune pe hîrtie, mă va lăsa în pace. De ce n-aş încerca?

În sfîrşit: mă plictisesc şi stau tot timpul fără să fac nimic. Iar însemnările vor fi într-adevăr ca un fel de muncă. Se zice că munca îl face pe om bun şi cinstit. Ei bine, asta ar putea fi în orice caz o şansă.

Acum ninge. O ninsoare aproape apoasă, galbenă, tulbure. Şi ieri a nins, a nins şi zilele trecute. Mi se pare că, văzînd lapoviţa, mi-am amintit istoria care acum nu mai vrea să mă slăbească. Aşadar, cele ce urmează le voi povesti pornind de la lapoviţă.

[21] Fireşte, autorul *Însemnărilor* este imaginar, aşa cum şi *Însemnările* sînt imaginare. Şi totuşi, persoane precum autorul acestor însemnări nu numai că pot, dar chiar trebuie să existe în societatea noastră, ţinînd cont de împrejurările în care s-a format, în general, societatea noastră. Am vrut să înfăţişez publicului, mai evident decît în mod obişnuit, unul dintre caracterele timpului de curînd apus. Acesta este unul dintre reprezentanţii generaţiei care el însuşi parcă vrea să elucideze cauzele în virtutea cărora a apărut şi trebuia să apară în mediul nostru. În capitolul următor vom reproduce de-acum adevăratele „însemnări" ale acestei persoane, privitoare la cîteva întîmplări din viaţa sa. (Feodor Dostoievski)

[22] Grad inferior în ierarhia administrativă (de clasa a VIII-a) după *Tabelul rangurilor civile* din Rusia, instituit de Petru I.

[23] Referire la titlul unei lucrări de Immanuel Kant: *Observaţii despre simţul frumosului şi sublimului*.

[24] „Omul naturii şi al adevărului" (fr.) – citat inexact din *Confesiunile* lui Jean Jacques Rousseau: „Vreau să le arăt semenilor mei un om în întregul adevăr al naturii; şi acest om voi fi eu".

[25] Numele unor dentişti, ale căror anunţuri apăreau frecvent în ziarele din Petersburg.

[26] Nikolai Nikolaevici Ghe, pictor rus (1831-1894).

[27] Aluzie la un cunoscut articol al scriitorului Mihail Evgrafovici Saltîkov-Şcedrin (1826-1889), apărut, cu acest titlu, în 1863.

[28] Referire polemică la o afirmaţie a lui Nikolai Gavrilovici Cernîşevski (1828-1889): „Calculate sînt numai faptele bune; raţional este doar ce este bun şi numai în măsura în care este bun" (*Principiul antropologic în filosofie*, 1860).

[29] H.T. Buckle (1821-1862), autorul unei *Istorii a civilizaţiei în Anglia*, a cărei traducere rusă a apărut în 1864.

[30] Este vorba de Napoleon al III-lea, devenit împărat al Franţei în 1851 şi supranumit „Napoleon cel Mic".

[31] Referirea vizează Războiul de Secesiune din SUA (1861-1865).

[32] În perioada 1863-1864 Danemarca purta un război cu Austria şi Prusia pentru stăpînirea ducatului Schleswig-Holstein.

[33] Referire polemică la adresa lucrării *Convorbire între d'Alembert şi Diderot*, în care Diderot aseamănă simţurile omului unor clape de pian, asupra cărora acţionează natura, lumea înconjurătoare.

[34] În 1861, guvernul rus finanţează editarea *Dicţionarului Enciclopedic* alcătuit de oamenii de ştiinţă şi de litere ruşi.

[35] Aluzie la romanul *Ce-i de făcut?* de N.G. Cernîşevski, în care un personaj visează societatea viitorului sub forma unui palat de cleştar.

[36] A.E. Anaevski (1788-1886), scriitor minor.

II
Pornind de la lapoviţă[37]

Cînd chiar din bezna rătăcirii

Cu-arzîndul verb al stăruirii

Eu sufletul căzut ţi-am scos

Şi tu, mocnind de suferinţă,

Îţi blestemai cu grea căinţă

Desfrîul care-adînc te-a ros;

Cînd pedepsind cu amintirea

Ruşinea-n care-ai fost de-abia,

Mi-ai depănat şi povestirea

Cu tot ce-a fost înaintea mea;

Şi ruşinată, îngrozită,

Cînd ochii-n palme ţi-ai ascuns,

Cutremurată, prihănită

Cu-amare lacrimi tu ai plîns...

Etc., etc., etc.

(Dintr-o poezie de N. A. Nekrasov[38])

~ I ~

N-aveam pe vremea aceea decît douăzeci şi patru de ani. Încă de pe atunci viaţa mea era mohorîtă, neorînduită şi de o singurătate aproape sălbatică. Nu mă adunam cu nimeni, evitam pînă şi să vorbesc şi mă înfundam tot mai mult în ungherul meu. La serviciu, la cancelarie, căutam chiar să nu mă uit la nimeni şi îmi dădeam foarte bine seama că toţi colegii mei nu numai că mă socoteau un ins ciudat, ci – aveam mereu şi impresia asta – şi că parcă mă priveau cu un fel de dezgust. Îmi trecea prin minte: oare de ce nimănui,

cu excepţia mea, nu i se pare că este privit cu dispreţ? Unul dintre colegii de birou avea o faţă respingătoare şi ciupită toată de vărsat, încît parcă ar fi fost a unui tîlhar. Cred că, dacă aş fi avut o asemenea faţă scîrboasă, nici n-aş fi îndrăznit să-mi ridic ochii spre careva. Altul avea tunica atît de uzată, încît în preajma lui mirosea deja urît. Şi totuşi nici unul dintre domnii ăştia nu se jena deloc – nici din pricina hainelor, nici din pricina feţei, nici din vreo altă pricină, să zicem, morală. Nici unul, nici celălalt nu-şi imaginau că ceilalţi se uită la ei cu dezgust; de fapt, chiar dacă şi-ar fi imaginat, le-ar fi fost indiferent, atîta timp cît şefii binevoiau să nu-i privească chiorîş. Acum mi-e cu desăvîrşire clar că eu însumi, ca o consecinţă a vanităţii mele nemărginite şi, prin urmare, a exigenţei faţă de propria-mi persoană, mă priveam adesea cu o nemulţumire cumplită, împinsă pînă la dezgust, şi de aceea, mental, îi atribuiam părerea mea oricăruia dintre ei. Bunăoară, îmi uram faţa, găseam că e mîrşavă şi chiar bănuiam că ar avea o expresie ordinară şi de aceea de fiecare dată, făcîndu-mi apariţia la serviciu, încercam să mă port cît mai independent, ca să nu fiu suspectat de mîrşăvie, şi să-mi compun o expresie cît mai distinsă cu putinţă. „Chiar dacă faţa nu mi-o fi frumoasă, mă gîndeam eu, să fie în schimb distinsă, expresivă şi, în primul rînd, *extrem* de inteligentă.“ Însă ştiam precis şi chinuitor că faţa mea nu va fi niciodată în stare să exprime aceste perfecţiuni. Dar cel mai groaznic era că-mi găseam figura eminamente neghioabă. M-aş fi putut împăca pe deplin cu gîndul că mintea mi-e proastă. Aş fi acceptat chiar şi o expresie mîrşavă, însă numai cu condiţia ca faţa mea să fie în acelaşi timp considerată extrem de inteligentă.

Pe toţi colegii de birou, fireşte, îi uram, de la primul pînă la ultimul, şi îi dispreţuiam pe toţi, însă în acelaşi timp parcă mă şi temeam de ei. Se întîmpla că, subit, îi socoteam chiar mai presus de

mine. Pe-atunci asta mi se întîmpla cumva subit: ba îi dispreţuiesc, ba îi consider mai presus de mine. Un om cultivat şi de treabă nu poate fi vanitos fără să fie nemărginit de exigent cu sine şi fără să se dispreţuiască în unele clipe, ajungînd pînă la ura de sine. Dar, dispreţuindu-i sau socotindu-i mai presus decît mine, îmi aplecam ochii aproape în faţa tuturor celor pe care-i întîlneam. Făceam chiar experienţe: oare voi putea înfrunta măcar privirile ăstuia? Şi eram întotdeauna primul care-mi coboram privirea în pămînt. Asta mă chinuia pînă la turbare. Aveam în mine o frică maladivă ca nu cumva să par ridicol şi de aceea, ca un sclav, adoram rutina în tot ce privea exteriorul; mă lăsam cu drag dus pe făgaşele bătătorite şi mă speriam din tot sufletul de orice excentricitate pe care mi-o observam. Dar cum aş fi putut rezista? Eram bolnăvicios de cultivat, cum se şi cuvine să fie cultivat un om al timpului nostru. Ei, în schimb, erau toţi obtuzi şi semănau unul cu altul, ca berbecii dintr-o turmă. Poate, din tot biroul, numai mie mi se părea permanent că sînt laş şi sclav; mi se părea tocmai pentru că eram cultivat. Însă nu doar mi se părea, ci chiar aşa era în realitate: eram laş şi sclav. O spun fără jenă. Oricare om de treabă din timpul nostru este şi trebuie să fie laş şi sclav. Este starea lui normală. De asta sînt profund convins. Aşa e făcut omul şi aşa e alcătuit. Şi nu în prezent, ca urmare a cine ştie căror împrejurări întîmplătoare, ci în general, în toate timpurile, omul de treabă trebuie să fie laş şi sclav. Este legea naturii pentru toţi oamenii de treabă din lume. Dacă vreunuia dintre ei i se întîmplă s-o facă pe grozavul în vreo situaţie, să nu se consoleze cu asta şi să nu i se urce la cap: oricum, în altă situaţie va da chix. Aceasta este unica şi eterna ieşire. O fac pe grozavii numai măgarii şi corciturile lor, dar şi aceştia numai pînă la un anumit punct. Nu merită

să le dai atenţie pentru că n-au absolut nici o importanţă.

Mă mai chinuia ceva pe atunci: tocmai faptul că nimeni nu seamănă cu mine, iar eu nu semăn cu nimeni. „Eu sînt singur, iar ei sînt *toţi*“, îmi ziceam şi cădeam pe gînduri.

Se vede dintr-asta că eram încă un copil.

Se întîmpla să apară şi situaţii contrarii. Cîteodată îmi era tare lehamite să mă duc la birou: ajungeam într-un asemenea hal de lehamite, că de multe ori mă întorceam bolnav de la slujbă. Dar subit, din senin, începea o perioadă de scepticism şi indiferenţă (toate la mine erau pe perioade) şi iată-mă rîzînd singur de intoleranţa şi dezgustul meu, reproşîndu-mi singur *romantismul*. Ba n-am chef să stau de vorbă cu nimeni, ba ajung pînă acolo, încît nu numai că-mi dau drumul la gură, dar mă bate chiar gîndul să mă împrietenesc cu ei. Tot dezgustul meu dispărea dintr-o dată, ca din senin. Cine ştie, poate că nu l-am avut niciodată, poate că era o mască, luată din cărţi? Nici pînă acum n-am găsit răspuns la întrebarea asta. Odată chiar m-am împrietenit la toartă cu ei, am început să le frecventez casele, să joc preferans, să beau votcă, să discut despre avansări... Dar aici permiteţi-mi să fac o digresiune.

În linii mari, noi, ruşii, n-am avut niciodată romantici proşti, cu capul în stele, cum sînt mai ales cei germani şi francezi, pe care nu-i influenţează nimic, chiar de-ar plesni pămîntul sub ei, chiar de-ar pieri toată Franţa pe baricade – nu, ei o ţin una şi bună, nu s-ar schimba nici măcar din convenienţă şi-şi vor cînta cîntecele lor stelare pînă, ca să zic aşa, în mormînt, pentru că sînt proşti. La noi însă, pe pămîntul rusesc, nu există proşti, asta se ştie; prin asta ne şi deosebim de celelalte pămînturi nemţeşti. Prin urmare, nici firi stelare nu se întîlnesc la noi în stare pură. Toate astea le-au inventat publiciştii şi criticii noştri „pozitivi“ de atunci, dîndu-se în vînt după

Kostanjongli[39] şi nenişori de-alde Piotr Ivanovici[40], din prostie luîndu-i drept idealul nostru, au scornit tîmpenii pe seama romanticilor, considerîndu-i tot atît de stelari precum cei din Germania sau din Franţa. Dimpotrivă însuşirile romantismului nostru sînt de-a dreptul opuse celor ale romantismului stelar-european şi aici nu-i potrivită nici o unitate europeană de măsură. (Permiteţi-mi, vă rog, să folosesc acest cuvînt: „romantic“ – cuvinţel străvechi, respectabil şi cunoscut de toată lumea.) Însuşirile romanticului nostru sînt să înţeleagă totul, *să vadă totul şi să vadă adesea incomparabil mai limpede decît văd cele mai pozitive minţi ale noastre*; să nu se împace cu nimic şi cu nimeni, dar în acelaşi timp să nu se dea în lături de la nimic; să ocolească totul, să cedeze în toate şi să fie politicos cu toată lumea; să nu piardă niciodată din vedere scopul util, practic (nişte apartamente, acolo, primite de la stat, pensioare, steluţe) – să ţintească acest scop prin toate entuziasmele şi volumaşele de versuri lirice şi în acelaşi timp, pînă la mormînt, să păstreze nevătămat în suflet „frumosul şi sublimul“, păstrîndu-şi, pentru că tot veni vorba, şi propria persoană pe perniţe moi ca pe un lucruşor ieşit din mîna bijutierului, măcar pentru, bunăoară, folosul aceluiaşi „frumos şi sublim“. Larg om la suflet este romanticul nostru şi cel dintîi şmecher dintre toţi şmecherii noştri, vă încredinţez de asta... chiar din experienţă. Fireşte, toate astea sînt valabile numai dacă romanticul e deştept. Na-ţi-o bună, am zis-o! Romanticul e întotdeauna deştept, n-am vrut decît să fac observaţia că, deşi am avut şi romantici tîmpiţi, asta nu intră la socoteală şi numai pentru că dumnealor, încă în floarea vîrstei fiind, au degenerat definitiv, s-au prefăcut în nemţi şi, ca să-şi păstreze mai bine lucruşorul ieşit din mîna bijutierului, s-au stabilit pe-acolo pe undeva, cei mai mulţi la Weimar sau la Schwarzwald. Eu, de exemplu, îmi dispreţuiam sincer munca de la birou şi, dacă nu-mi arătam scîrba, asta era din

necesitate, deoarece stăteam acolo şi luam bani pentru ce făceam. Drept rezultat, remarcaţi, vă rog, că totuşi nu mi-am arătat scîrba. Romanticul nostru mai degrabă şi-ar ieşi din minţi (ceea ce, de altminteri, se întîmplă foarte rar), dar nu se-apucă să-şi dea scîrba în vileag dacă nu are în vedere altă carieră, şi n-o să fie niciodată îmbrîncit afară, ci doar dus, poate, la casa de nebuni în chip de „rege al Spaniei“[41] şi asta numai dacă şi-ar ieşi prea de tot din minţi. Ştiţi însă că, la noi, îşi ies din minţi doar sfrijiţii şi bălanii. Pe cînd romanticii noştri, care-s cîtă frunză şi iarbă, dobîndesc ulterior ranguri importante. Diversitatea e neobişnuită! Şi ce aptitudine pentru senzaţiile cele mai contradictorii! Şi atunci mă consolam cu asta, nici acum nu gîndesc altfel. De aceea avem atît de multe „firi largi“ care, chiar şi atunci cînd decad într-un hal fără hal, nu-şi pierd niciodată idealul; şi, deşi nu mişcă un deget de dragul idealului, deşi sînt tîlhari şi hoţi inveteraţi, îşi respectă totuşi pînă la lacrimi idealul iniţial şi sînt neobişnuit de cinstiţi în sufletul lor. Da, numai printre noi ticălosul cel mai inveterat poate fi absolut şi chiar sublim de cinstit în suflet, neîncetînd, în acelaşi timp, să fie ticălos. Repet, la tot pasul, din romanticii noştri ies uneori asemenea şnapani afacerişti (cuvîntul „şnapani“ îl întrebuinţez din dragoste), care arată subit un asemenea simţ al realităţii şi atîta cunoaştere pozitivă, încît privindu-i, şefii lor şi publicul, stupefiaţi, rămîn încremeniţi şi cu gurile căscate.

Diversitatea e realmente extraordinară şi numai Dumnezeu ştie în ce se va preface şi ce va deveni în circumstanţele ulterioare şi ce ne promite ea în viitorul nostru. Însă materialul nu-i rău deloc! Şi n-o spun din cine ştie ce patriotism caraghios sau de paradă. De altfel, sînt sigur, vă închipuiţi iarăşi că rîd. Şi cine ştie, poate şi invers, adică sînteţi convinşi că într-adevăr aş gîndi aşa. În orice caz, domnilor, ambele păreri ale Domniilor Voastre vor

reprezenta pentru mine o onoare şi o plăcere deosebită. Şi iertaţi-mi digresiunea.

Desigur, prietenia cu tovarăşii mei nu a rezistat mult, foarte curînd am început să mă clănţănesc cu ei şi, ca urmare a tinereţii şi a lipsei mele de experienţă, am încetat chiar să-i salut, tăindu-le şi lor cheful să mă salute. De altfel, aşa ceva mi s-a întîmplat numai o singură dată. Îndeobşte, am fost mereu singur.

Acasă, în primul rînd, mai mult citeam. Voiam, cu ajutorul senzaţiilor exterioare, să înăbuş clocotul necontenit din mine. Iar dintre senzaţiile exterioare pentru mine nu era accesibilă decît lectura. Desigur, lectura îmi era de mare ajutor – mă emoţiona, mă desfăta şi mă chinuia. Dar uneori mă plictisea îngrozitor. Voiam totuşi să fac mişcare şi, brusc, mă cufundam în desfrîu, ba nu, nu într-unul adevărat, ci într-unul meschin, obscur, subteran, dezgustător. Pasiunile îmi erau acute, fierbinţi, din pricina veşnicei, bolnăvicioasei mele irascibilităţi. Avînturile mele erau isterice, cu lacrimi şi convulsii. Cu excepţia lecturii, nu mai aveam unde mă duce – adică nu exista nimic demn de stimă în mediul meu înconjurător, nimic care să mă atragă. Pe deasupra, fierbea urîtul în mine; îşi făcea apariţia setea isterică de contradicţii şi iată-mă lansîndu-mă în desfrîu. Să ştiţi, n-am meliţat acum atît de mult ca să mă dezvinovăţesc... De fapt, nu! Am minţit! Chiar să mă dezvinovăţesc am vrut. Pe asta, domnilor, o bifez pentru sufletul meu. Nu vreau să mint. Mi-am dat cuvîntul.

Mă dedam desfrîului în singurătate, noaptea, pe furiş, cu temeri, cu murdărie, cu ruşine, care nu mă părăseau în cele mai dezgustătoare momente şi care, chiar în asemenea momente, ajungeau să fie un blestem. Încă de pe atunci purtam subterana în sufletul meu. Mi-era o frică teribilă ca nu cumva să mă vadă, să mă întîlnească, să mă recunoască cineva. De aceea umblam prin locuri tare dubioase.

Odată, trecînd noaptea pe lîngă o cîrciumioară, privind pe fereastra luminată, am văzut cum domnii dinăuntru s-au luat la bătaie cu tacurile de biliard şi cum unuia dintre ei i-au făcut vînt pe fereastră. Altădată aş fi fost foarte scîrbit; însă atunci a dat ceasul rău peste mine, am început să-l invidiez pe domnul azvîrlit pe fereastră şi invidia îmi era aşa de mare, încît am intrat în cîrciumă, în sala de biliard. „Poate am norocul, pasămite, să mă iau şi eu la bătaie şi să fiu azvîrlit pe fereastră."

Nu eram beat, dar ia binevoiţi să-mi spuneţi: ce poţi face dacă urîtul te roade pînă te împinge la isterie? ! Însă n-a ieşit nimic. Mi-am dat seama că nici să sar pe fereastră nu sînt în stare şi am plecat fără să mă încaier.

De la primul pas mi-a dat peste nas un ofiţer.

Stăteam lîngă masa de biliard şi, neştiind cum se joacă, îl încurcam pe ofiţer, care trebuia să treacă; m-a luat de umeri şi, tăcut – fără să mă prevină şi fără să-mi dea vreo explicaţie –, m-a mutat din locul unde stăteam în alt loc şi a trecut pe lîngă mine ca şi cum nu m-ar fi observat. L-aş fi iertat dacă m-ar fi pocnit, dar nu-l puteam nicidecum ierta că m-a mutat din loc şi mi-a ignorat cu atîta insolenţă prezenţa.

Naiba ştie ce-aş fi dat atunci pentru o ceartă adevărată, mai corectă, mai decentă, ca să zic aşa, mai literară! M-a tratat ca pe o muscă. Ofiţerul era un zdrahon înalt de vreo doi metri; iar eu sînt o fiinţă scundă şi pirpirie. De altminteri, cearta depindea de mine: ar fi fost destul să protestez şi, desigur, m-ar fi aruncat pe fereastră. Dar m-am gîndit bine şi am preferat... să dau înapoi înciudat.

Din cîrciumă am ieşit jenat şi tulburat, m-am dus întins acasă, iar a doua zi mi-am continuat meschinul desfrîu şi mai cu frică, mai timorat – dar totuşi l-am continuat. De altminteri, să nu cumva să credeţi că mi-a fost frică de ofiţer din laşitate: niciodată n-am fost laş în suflet, deşi mi-a fost mereu frică în realitate, dar, nu vă grăbiţi să rîdeţi,

fiţi siguri că am o explicaţie pentru asta; puteţi fi siguri că am explicaţii pentru orice.

Ah, dacă acest ofiţer ar fi fost dintre acei care acceptă duelul! Însă nu, el era dintre acei domni (vai, demult dispăruţi!) care preferau să acţioneze cu tacurile sau, precum locotenentul Pirogov al lui Gogol, pe cale ierarhică. Însă duelul nu-l acceptau, iar cu cei de teapa noastră, cu civilii, ar fi găsit cu cale că ar fi chiar indecent să se dueleze – de fapt, considerau duelul drept ceva inadmisibil, libertin, franţuzesc, în timp ce jigneau pe săturatelea, mai ales în cazul în care aveau aproape doi metri.

Nu mi-a fost frică din laşitate, ci din nemărginită vanitate. Nu m-au speriat cei doi metri ai staturii lui şi nici eventualitatea de-a fi bătut zdravăn şi azvîrlit pe fereastră; ce-i drept, curaj fizic aş fi avut destul, însă n-am avut suficient curaj moral. M-am temut că toţi cei prezenţi, începînd cu impertinentul de marcator şi pînă la ultimul conţopist împuţit şi bubos, care se învîrtea şi el pe-acolo, cu gulerul numai din jeg – nu mă vor înţelege şi vor rîde de mine cînd voi protesta şi voi începe să vorbesc cu el în limbajul literaturii. Pentru că de punctul onoarei, adică nu de onoare, ci de punctul onoarei (*point d'honneur*) la noi, nici pînă astăzi, nu se poate discuta decît în limbajul literaturii. În limba obişnuită nici nu se pomeneşte de „punctul onoarei". Eram pe deplin convins (simţul realităţii, în pofida a tot romantismul) că, pur şi simplu, toţi se vor umfla de rîs, iar ofiţerul nu mă va bate aşa uşor, în glumă, ci negreşit se va apuca să-mi dea cu genunchiul în fund, făcînd cu mine, prin această cameră, înconjurul mesei de biliard şi, poate, numai după aceea îmi va face hatîrul să mă azvîrle pe fereastră. Desigur, acestei istorii de toată mizeria nu-i puteam pune capăt numai aşa, plecînd. Mai tîrziu, aveam să-l întîlnesc adeseori pe stradă pe ofiţer, aşa că l-am luat la ochi. Atîta doar: nu ştiu dacă m-a recunoscut şi el. Cred că nu; trag această concluzie pe baza cîtorva

indicii. Dar eu, eu îl priveam cu ciudă şi duşmănie, situaţie care a ţinut aşa... cîţiva ani! Pe măsura scurgerii timpului, ura mea chiar se amplifica. La început, discret, am început să culeg informaţii despre el. Mi-a fost greu, pentru că nu cunoşteam pe nimeni. Dar odată, pe stradă, cineva l-a strigat pe numele de familie, cînd eu îl urmam de la distanţă, ca şi cum aş fi fost legat de dînsul, şi am aflat cum îl cheamă. Altă dată l-am urmărit pînă acasă şi, dîndu-i portarului o grivnă, am aflat în ce apartament stă, la care etaj, singur sau cu cineva etc. – într-un cuvînt, tot ce se poate afla de la un portar. Într-o dimineaţă, deşi pînă atunci n-o mai făcusem pe literatul, mi-a trecut subit prin minte să-l descriu într-o lumină demascatoare, caricaturală, scriind o povestire. Povestirea am scris-o cu plăcere. Îl demascam, chiar îl calomniam; numele de familie i l-am schimonosit mai întîi în aşa fel, încît putea fi identificat de îndată, dar pe urmă, după o matură chibzuinţă, i l-am schimbat şi am trimis povestirea la revista *Otecestvennîe zapiski*[42]. Însă pe-atunci nu erau încă la modă demascările şi povestirea nu mi-a fost publicată. Mi-a fost tare ciudă. Cîteodată mă sufocam de necaz. I-am compus o scrisoare superbă, fermecătoare, implorîndu-l să-mi prezinte scuze; în caz de refuz, îi făceam o aluzie destul de fermă că ne vom duela. Scrisoarea era atît de bine compusă, încît, dacă ofiţerul ar fi priceput cît de cît ce înseamnă „frumosul şi sublimul“, negreşit ar fi dat buzna la mine ca să mi se arunce la piept şi să-mi propună prietenia lui. Şi ce bine ar fi fost! Ce bine, ce bine ne-am fi împăcat noi doi! „El m-ar fi ocrotit cu înalta lui poziţie socială, eu l-aş fi înnobilat cu erudiţia mea, ei bine... cu ideile mele şi cîte lucruri frumoase n-am fi putut face noi doi!“ Imaginaţi-vă că pe-atunci trecuseră deja doi ani de cînd mă jignise şi provocarea mea era cel mai revoltător anacronism, în pofida ingeniozităţii de care dădeam dovadă în scrisoare, explicînd şi

mascînd anacronismul. Dar, slavă Domnului (şi-acum, cu lacrimi în ochi, îi mulţumesc Celui-de-sus), scrisoarea n-am expediat-o. Mă ia şi-acum cu frig cînd îmi amintesc ce-ar fi putut ieşi dacă aş fi expediat-o. Şi într-o bună zi... într-o bună zi m-am răzbunat în cel mai simplu, în cel mai genial mod cu putinţă! Pe neaşteptate, mi-a venit o idee extraordinară. Uneori, în zilele de sărbătoare, către ora patru, umblam pe Nevski Prospekt, plimbîndu-mă pe partea însorită a bulevardului. La drept vorbind, nu mă plimbam cîtuşi de puţin, ci înduram infinite chinuri, înjosiri şi revărsări ale fierei; dar se vede treaba că tocmai de asta aveam nevoie. Mă fîţîiam ca un ţipar, în modul cel mai penibil cu putinţă, făcînd întruna loc ba generalilor, ba ofiţerilor din regimentele de gardă şi de husari, ba cucoanelor; în aceste momente simţeam dureri convulsive în inimă, mă treceau fiori fierbinţi pe şira spinării, numai gîndindu-mă la mizeria costumului meu, la mizeria şi trivialitatea minusculei mele siluete care se fofilează prin mulţime. Era un chin de mucenic, o permanentă şi insuportabilă înjosire la gîndul că sînt o muscă în faţa acestei lumi, o muscă parşivă, inutilă– mai inteligentă, mai cultă, mai distinsă decît toţi, asta se înţelege – dar o muscă, făcîndu-le loc tuturor să treacă, umilită şi obidită de toţi. De ce căutam chinul ăsta, de ce umblam pe Nevski nu ştiu, ştiu doar că mă *trăgea* aţa pe bulevard ori de cîte ori aveam posibilitatea.

Tot pe-atunci am început să simt acele afluxuri de desfătare despre care am vorbit în primul capitol. Însă, după istoria cu ofiţerul, bulevardul a început să mă atragă şi mai mult: pe Nevski îl întîlneam cel mai des, tot acolo îl admiram. Şi el se plimba pe Nevski mai ales în zilele de sărbătoare. Cu toate că şi el le făcea loc generalilor şi demnitarilor, deşi se strecura şi el ca un ţipar printre dînşii, pe alde mine sau pe alţii chiar mai curăţei decît mine îi călca pur şi simplu în

picioare; înainta drept spre ei, ca şi cum spaţiul ar fi fost gol, în nici un caz nu-i ceda cuiva trecerea. Privindu-l, mă lăsam pradă furiei mele şi... înciudat, mă dădeam de fiecare dată la o parte din calea lui. Mă chinuia gîndul că nici pe stradă nu pot fi nicidecum pe picior de egalitate cu el. „De ce neapărat tu trebuie să fii primul care se dă la o parte? Îmi imputam cîteodată singur, cuprins de o isterie nebună, trezindu-mă pe la trei şi ceva după miezul nopţii. De ce tocmai tu, şi nu el? Nu ştii că nu există nici o lege şi că nu scrie nicăieri de asta? Măcar dacă ar fi în mod egal, cum se întîmplă atunci cînd se întîlnesc doi oameni delicaţi: unul cedează jumătate, celălalt tot jumătate şi uite-aşa trec, respectîndu-se reciproc.“ Dar nu era aşa, eu eram cel care se dădea la o parte, iar el nici măcar nu observa că îi cedez trecerea. Şi iată, m-a fulgerat deodată ideea cea mai grozavă. „Ce-ar fi, mi-am zis eu, dacă m-aş întîlni cu el şi... nu m-aş da deoparte? De-al dracului să nu mă dau la o parte, chiar dacă ar trebui să-l îmbrîncesc; ei, ce-ar fi?“ Încetul cu încetul, acest gînd îndrăzneţ a pus stăpînire atît de mult pe mine, încît nu-mi mai dădea pace. Visam la asta neîncetat, ieşeam grozav de des pe Nevski, într-adins, ca să-mi imaginez mai clar cum voi face şi cînd o voi face. Eram entuziasmat. Din ce în ce mai mult mi se părea că această intenţie este verosimilă şi posibilă. „Desigur, nu-l voi îmbrînci de-adevăratelea, îmi ziceam eu, îmbunîndu-mă de bucurie cu anticipaţie, pur şi simplu n-o să mă feresc, o să mă ciocnesc cu el, dar nu ca să-l doară, ci, aşa, umăr la umăr, exact cît admit convenienţele; mă voi izbi în el exact atîta cît şi el se va izbi în mine.“ Pînă la urmă, m-am hotărît definitiv. Dar pregătirile mi-au luat foarte mult timp. În primul rînd, pentru această faptă trebuia să arăt cît mai decent şi să mă îngrijesc de costum. „Pentru orice eventualitate, dacă, de pildă, se iscă un incident public (iar publicul este aici *superfluu*[43]: contesa se plimbă,

prinţul D. se plimbă, întreaga literatură se plimbă), trebuie să fiu bine îmbrăcat; asta impresionează şi, în ochii înaltei societăţi, ne-ar pune cumva pe picior de egalitate.“ Cu acest scop, mi-am cerut salariul cu anticipaţie şi mi-am cumpărat mănuşi negre şi o pălărie bună de la magazinul Ciurkin. Mănuşile negre mi s-au părut mai impunătoare şi mai de bonton decît cele de culoarea lămîiei, pe care pusesem ochii mai întîi. „Culoarea e prea ţipătoare, aş părea un ins care ţine morţiş să iasă în evidenţă“, mi-am zis eu şi nu le-am luat pe cele de culoarea lămîiei. O cămaşă bună, cu butoni albi de os, îmi pregătisem de mult; dar tare mă ţinea în loc mantaua. În sine, mantaua mea nu era rea, ţinea de cald; însă avea căptuşeala vătuită şi gulerul era de raton, ceea ce constituia o culme a condiţiei mele de lacheu. Gulerul trebuia schimbat cu orice preţ, aveam nevoie de unul de biber, cum poartă ofiţerii. Pentru asta am început să umblu prin Piaţa Negustorilor şi, după cîteva tentative, am ochit un biber ieftin, nemţesc. Aceşti biberi nemţeşti, deşi se uzează repede şi ajung să arate mizerabil, la început, cît sînt noi, arată cît se poate de bine; iar mie nu-mi trebuia decît o singură dată. Am întrebat de preţ: era totuşi scump. După o chibzuinţă temeinică, m-am hotărît să vînd gulerul de raton. Restul de bani, o sumă considerabilă pentru mine, m-am decis să-i cer cu împrumut de la Anton Antonîci Setocikin, şeful meu de birou, un om plin de smerenie, dar serios şi calculat, care nu împrumuta pe nimeni, dar căruia, la angajare, îi fusesem recomandat în mod special de către o persoană influentă. M-am chinuit îngrozitor. Mi se părea monstruos şi ruşinos să-i cer bani lui Anton Antonîci. Două sau trei nopţi n-am dormit deloc, de fapt pe-atunci dormeam puţin, eram apucat de febră; inima mi se oprea nu ştiu cum nedesluşit sau subit începea să sară, să sară, să sară!... La început, Anton Antonîci s-a mirat, apoi s-a încruntat, apoi a chibzuit, dar totuşi m-a împrumutat, luîndu-mi o

chitanţă prin care îi dădeam dreptul să-mi reţină din leafă, peste două săptămîni, banii daţi sub formă de împrumut. Astfel, totul era gata, în sfîrşit; frumosul biber s-a instalat în locul ratonului parşiv şi, încetul cu încetul, am început să trec la fapte. Doar nu mă puteam duce de prima dată, aiurea; trebuia s-o fac cu dibăcie, realmente încetul cu încetul. Recunosc însă că, după tentative numeroase, era cît pe ce să disper: nu ne ciocneam nicidecum şi basta! De pregătit, eram pregătit, intenţia o aveam, se părea că acuşi-acuşi ne vom ciocni şi – na-ţi-o bună! – mă feream iarăşi din calea lui, iar el trecea fără să mă bage în seamă. Apropiindu-mă de el, chiar spuneam rugăciuni, pentru ca Dumnezeu să-mi întărească hotărîrea. Odată a fost cît pe ce să mă hotărăsc, dar am sfîrşit doar prin a mă prăbuşi la picioarele lui, pentru că m-a părăsit curajul cînd eram la o distanţă de numai vreo două degete de el. Dumnealui m-a călcat foarte calm în picioare şi eu, ca o minge, am zburat într-o parte. În noaptea aceea am avut iarăşi febră şi am delirat. Şi deodată totul s-a încheiat cum nu se poate mai bine. În noaptea din ajunul zilei respective mi-am propus să nu-mi mai pun în aplicare intenţia nefastă, să las totul baltă şi, cu acest scop, am ieşit pe Nevski pentru ultima dată, numai ca să văd cum voi lăsa totul baltă. Deodată, la vreo trei paşi de duşmanul meu, m-am hotărît pe neaşteptate, am închis ochii şi ne-am lovit zdravăn, umăr în umăr! Nu i-am cedat nici cu un deget şi am trecut unul pe lîngă altul ca doi oameni aflaţi pe picior de egalitate! Nici măcar nu şi-a întors capul şi s-a prefăcut că nu mă vede; dar numai s-a prefăcut, sînt sigur de asta. Şi acum mai sînt sigur de asta! Desigur, eu am suferit mai mult de pe urma ciocnirii; el era mai puternic, dar nu asta are importanţă. Important e că mi-am atins scopul, nu m-am ferit nici cu un pas şi, în public, m-am pus pe picior de egalitate cu el. M-am întors acasă pe deplin răzbunat pentru tot. Eram încîntat. Jubilam

şi cîntam arii italiene. Desigur, nu voi descrie ce s-a întîmplat cu mine peste trei luni; dacă aţi citit primul meu capitol, *Subterana*, vă puteţi da seama şi singuri. Apoi ofiţerul a fost transferat în altă parte; de vreo paisprezece ani nu l-am văzut. Ce-o mai fi făcînd acum, dragul de el? Pe cine mai striveşte?

~ II ~

Dar se termina cîte-o perioadă din meschinul meu desfrîu şi mă apuca o greaţă îngrozitoare. Venea căinţa, o alungam: prea mi-era greaţă. Totuşi, puţin cîte puţin, mă obişnuiam şi cu asta. Mă obişnuiam cu orice, adică nu că mă obişnuiam, dar acceptam cumva de bunăvoie să suport. Aveam în schimb o portiţă de scăpare care le împăca pe toate: să evadez în „frumos şi sublim“, fireşte, în vis. Visam teribil, visam cîte trei luni la rînd, înfundat în ungherul meu şi, credeţi-mă, în clipele acelea nu mai semănam cu domnul care, ca o găină cu inima tremurătoare, îşi cosea la guler blăniţa de biber nemţesc. Brusc, deveneam erou. Locotenentului meu înalt de doi metri nu i-aş fi permis să mă viziteze. Nici măcar nu mi-l puteam aminti atunci. Ce erau visele mele şi cum de mă mulţumeam cu ele e greu acum de spus, dar pe-atunci mă mulţumeam. De altfel, în parte, şi acum mă mai mulţumesc. Visele deosebit de dulcege şi de intense veneau la mine după desfrîul meschin, veneau cu căinţă şi lacrimi, cu blesteme şi extaze. Aveam momente de asemenea încîntare totală, de asemenea fericire, încît, zău, nu se simţea în interiorul meu nici cea mai mică urmă de zeflemea. Aveam credinţă, speranţă, iubire. Problema e că pe-atunci credeam orbeşte că printr-o minune, cu concursul unor circumstanţe exterioare, toate astea se vor desface, se vor lărgi; că, pe neaşteptate, va apărea orizontul unei activităţi corespunzătoare, benefice, sublime şi, mai ales, *de-a gata* (ce fel de activitate va fi fiind,

asta n-am ştiut-o niciodată, dar important era că trebuie să mi se ofere de-a gata) şi iată-mă făcîndu-mi apariţia în lumea cea mare, mai-mai, ca să zic aşa, călare pe-un cal alb şi cu o coroană de lauri pe frunte. Nu puteam înţelege să am un rol secundar şi tocmai de aceea am jucat în realitate rolul cel mai neînsemnat. Ori erou, ori în mocirlă, cale de mijloc nu exista. Asta m-a şi nenorocit, căci în mocirlă mă consolam cu gîndul că în alte momente sînt erou, iar eroul, cu faptele sale, acoperea mocirla: pasămite, unui om obişnuit îi e ruşine să se murdărească, iar eroul e prea sus ca să se murdărească de tot, prin urmare, se poate murdări. Semnificativ e că aceste afluxuri a tot ce e „frumos şi sublim" mă vizitau şi în timpul meschinului meu desfrîu şi mai ales atunci cînd eram la fund de tot, mă vizitau aşa, cu mici izbucniri disparate, parcă amintindu-mi de faptul că există şi, totuşi, cu apariţia lor, nu spulberau desfrîul; dimpotrivă, parcă îl înviorau prin contrast şi veneau în minima cantitate necesară pentru un sos bun. Sosul era alcătuit din contradicţie şi suferinţă, din chinuitoarea analiză interioară, şi toate aceste chinuri mai mari sau mai mici îi confereau desfrîului meu o anumită picanterie, chiar un sens – într-un cuvînt, îndeplineau întru totul funcţia unui sos bun. Toate astea nu fără o anumită profunzime. De fapt, n-aş fi putut accepta un desfrîu simplu, trivial, spontan, de conţopist, purtînd în cîrcă toată această murdărie! Atunci cu ce m-ar fi putut seduce mocirla, cu ce m-ar fi ispitit să ies noaptea în stradă? Nu, rogu-vă, aveam eu o portiţă onorabilă, salvatoare în orice situaţie...

Dar cîtă iubire, Dumnezeule, cîtă iubire trăiam uneori în aceste vise ale mele, în aceste „mîntuiri în tot ce e frumos şi sublim": deşi era o iubire fantastică, deşi nu se aplica niciodată la ceva omenesc, era atît de mare această iubire, încît mai apoi, în realitate, nici nu mai resimţeam nevoia s-o aplic: ar fi fost un lux excesiv. De altminteri, totul

se încheia pînă la urmă într-un mod cît se poate de fericit prin trecerea leneşă şi îmbătătoare la artă, adică la formele sublime ale existenţei, gata prefabricate, furate cu toptanul de la poeţi sau romancieri şi adaptate pentru toate serviciile şi cerinţele posibile. Eu, de pildă, triumf asupra tuturor; toţi, fireşte, sînt făcuţi praf şi nevoiţi să-mi recunoască toate perfecţiunile mele, iar eu îi iert pe toţi. Mă îndrăgostesc, fiind poet celebru şi şambelan; cîştig nenumărate milioane şi imediat le donez pentru binele omenirii, recunoscîndu-mi pe loc, în faţa întregului popor, toate infamiile care, fireşte, nu-s simple infamii, ci conţin foarte mult „frumos şi sublim“, ceva manfredian[44]. Toţi plîng şi mă sărută (altfel ce fel de proşti ar mai fi?), iar eu mă duc desculţ şi flămînd să predic noile idei şi-i zdrobesc pe retrograzi la Austerlitz. Apoi se intonează un marş, se decretează amnistia, papa acceptă să plece de la Roma în Brazilia; apoi un bal pentru toată Italia la vila Borghese, cea situată pe malul lacului Como, întrucît, special pentru acest eveniment, lacul Como este strămutat la Roma; apoi scena din tufişuri etc., etc. – parcă n-aţi şti? Veţi spune că e o murdărie, o mîrşăvie să scot toate astea la tarabă după atîtea încîntări şi lacrimi, pe care singur le-am recunoscut. De ce să fie o murdărie? Chiar vă închipuiţi că mi-ar fi ruşine după toate astea şi că totul ar fi mai stupid decît orice aspect din viaţa Domniilor Voastre? Pe deasupra, credeţi-mă că am avut lucruri care nu erau deloc rău compuse... Doar nu toate se petreceau pe lacul Como. De fapt, aveţi dreptate: într-adevăr e o murdărie şi o mîrşăvie. Şi cel mai mîrşav e că am început acum să mă justific în faţa Domniilor Voastre. Chiar mai mîrşav decît atît e că fac acum această observaţie. De altminteri, ajunge, altfel nu mai termin niciodată: toate ar ieşi una mai murdară decît alta...

Mai mult de trei luni la rînd n-am fost în stare să visez şi am început să simt nevoia irezistibilă de a

mă avînta în societate. A mă avînta în societate însemna pentru mine să mă duc în vizită la Anton Antonîci Setocikin, şeful meu de birou. E singurul om cu care am păstrat relaţii amicale toată viaţa şi acum mă mir eu însumi de acest lucru. Dar îl vizitam cînd intram în cîte-o perioadă, cînd visele mele ajungeau într-un asemenea hal de euforie, încît trebuia neapărat şi imediat să mă îmbrăţişez cu oamenii şi cu întreaga omenire; şi pentru asta trebuia să am la dispoziţie măcar un om existent în realitate. La Anton Antonîci trebuia să mă duc marţea (ziua lui de primire) şi, prin urmare, necesitatea de a mă îmbrăţişa cu toată omenirea trebuia să mi-o programez marţea. Locuia acest Anton Antonîci lîngă Peati Uglov, la etajul al treilea, în patru cămăruţe scunde şi una mai mică decît alta, zugrăvite în galben, care arătau cît se poate de sărăcăcios. Avea în casă două fete şi pe mătuşa lor care turna ceaiul. Fetele – una avea treisprezece ani, şi cealaltă paisprezece, amîndouă cîrne – mă făceau să mă fîstîcesc teribil pentru că şuşoteau mereu între ele şi rîdeau. De obicei, stăpînul casei stătea în biroul lui pe o canapea de piele, în faţa unei mese cu vreun musafir cărunt, funcţionar din departamentul nostru sau chiar din alt departament. Niciodată n-am văzut mai mult de doi-trei vizitatori, întotdeauna aceiaşi. Discutau despre accize, despre tîrguielile din Senat, de leafă, de avansări, de Excelenţa Sa, despre mijloacele de a te face plăcut etc., etc. Aveam răbdarea să stau ca prostul lîngă aceşti inşi cîte patru ore la rînd, neîndrăznind şi neştiind cum să aduc şi eu vorba de ceva. Mă tîmpeam, mă luau sudorile de cîteva ori, îmi dădea tîrcoale damblaua; dar asta era bine şi cu folos. Întorcîndu-mă acasă, amînam pentru cîtva timp dorinţa mea de a mă îmbrăţişa cu întreaga omenire.

De altminteri, mai aveam un fel de cunoscut, pe unul Simonov, fost coleg de şcoală. În fapt, aveam mulţi colegi de şcoală la Petersburg, dar nu făceam

gaşcă şi chiar încetasem să mă salut cu ei pe stradă. Poate că mă mutasem cu serviciul la un alt departament tocmai ca să nu fiu la un loc cu ei şi s-o rup deodată cu copilăria pe care o uram. Blestemată fie şcoala asta, blestemaţi fie anii ăştia de ocnă! Într-un cuvînt, de îndată ce-am scăpat în libertate, m-am despărţit de colegi. Mai rămăseseră doi-trei inşi cu care mă salutam întîlnindu-i. Printre aceştia se număra şi Simonov, care în şcoală nu se remarca prin nimic, era timid şi şters, dar eu observasem la el o anumită independenţă de caracter şi chiar cinste. Nu cred nici să fi fost foarte mărginit. Mi-am petrecut cu el clipe destul de luminoase, care, însă, nu au ţinut mult şi s-au cufundat dintr-o dată în ceaţă. După cît se pare, pe el aceste amintiri îl stinghereau şi, probabil, se temea ca nu cumva să revin la tonul de altădată. Bănuiam că nu mă putea suferi, dar, nefiind sigur de asta, îl vizitam totuşi.

Iată că odată, într-o joi, nemaisuportîndu-mi singurătatea şi ştiind că joia uşa lui Anton Antonîci este închisă, mi-am adus aminte de Simonov. Urcînd la el, la etajul al treilea, mă gîndeam tocmai la faptul că îl fac pe acest domn să se simtă penibil în prezenţa mea şi că nu merita să vin. Dar cum asemenea consideraţiuni sfîrşeau întotdeauna prin a mă îmboldi, ca un făcut, să mă bag în situaţii ambigue, am intrat. Trecuse aproape un an de cînd nu-l mai văzusem pe Simonov.

~ III ~

Am întîlnit la el încă doi foşti colegi de şcoală. După cît se pare, discutau o chestie importantă. Nici unul dintre ei n-a dat vreo atenţie sosirii mele, ceea ce chiar era ciudat, pentru că nu mă văzusem cu ei de mai mulţi ani. Probabil mă considerau a fi ceva de felul unei muşte cît se poate de obişnuite. Cu atîta dispreţ nici în şcoală nu fusesem tratat, deşi toţi mă urau. Eu, desigur, înţelegeam că trebuie să mă dispreţuiască acum pentru lipsa mea

de succes în carieră şi pentru că decăzusem cam prea tare, umblam prost îmbrăcat şi altele – ceea ce în ochii lor alcătuia firma incapacităţii mele şi a prea puţinei importanţe care trebuia să mi se acorde. Totuşi, nu m-aş fi aşteptat să fiu dispreţuit în aşa hal. Simonov chiar s-a mirat de sosirea mea. Şi mai înainte parcă se mira întotdeauna de sosirea mea. Toate astea m-au intrigat; m-am aşezat şi, întrucîtva indispus, am început să trag cu urechea la discuţia lor.

Era o discuţie serioasă şi chiar înflăcărată despre o masă de adio, pe care aceşti domni intenţionau s-o organizeze chiar a doua zi, punînd mînă de la mînă, în cinstea unui alt coleg de-al lor, Zverkov, ofiţer care fusese mutat într-un fund de gubernie. *Monsieur* Zverkov mi-a fost şi mie tot timpul coleg de şcoală. Am început să-l urăsc mai abitir din cursul superior. În cursul inferior fusese doar un băieţel frumuşel, zvăpăiat, pe care îl iubeau toţi. De altfel, în cursul inferior, îl uram tocmai pentru că era băieţel frumuşel şi zvăpăiat. Învăţa întotdeauna permanent rău, tot mai rău dintr-o clasă într-alta; totuşi a ieşit cu bine din şcoală, pentru că avea protecţie. În ultimul lui an petrecut în şcoala noastră, i-a picat o moştenire, două sute de suflete şi, întrucît noi eram săraci aproape cu toţii, se apucase chiar s-o facă pe fanfaronul faţă de noi. Era un tip vulgar la culme, dar totuşi băiat bun chiar şi atunci cînd o făcea pe fanfaronul. La noi, în pofida formelor de cinste şi onoare exterioare, fantastice şi de paradă, toţi, cu excepţia cîtorva, chiar se dădeau bine pe lîngă Zverkov, cu atît mai mult, cu cît el o făcea pe fanfaronul. Şi n-o făcea pe grozavul pentru că ar fi avut cine ştie ce folos din asta, ci doar aşa, pentru că era un om favorizat de darurile naturii. Pe deasupra, nu ştiu de ce, printre noi se înrădăcinase convingerea că Zverkov este specialist în materie de ingeniozitate şi bune maniere. Mai ales această ultimă calitate mă scotea din sărite. Uram sunetul vocii lui,

strident, de ins care nu se îndoia cîtuşi de puţin de sine, faptul că-şi diviniza propriile spirite, care-i ieşeau îngrozitor de stupide, deşi avea limba ascuţită; îi uram faţa frumoasă dar nătîngă (pe care, de altfel, aş fi dat-o bucuros pe a mea, *deşteaptă*) şi comportamentul degajat, de ofiţer din deceniul al cincilea. Îl uram pentru că ne povestea despre viitoarele lui succese la femei (n-avea curajul să înceapă a avea de-a face cu femeile fără să aibă epoleţi de ofiţer pe umeri şi îi aştepta cu nerăbdare) şi despre faptul că o va ţine lanţ cu duelurile. Îmi amintesc că eu, care tăceam întotdeauna, m-am luat din senin la harţă cu Zverkov cînd acesta, vorbind odată în timpul liber cu colegii despre viitoarele nebunii şi, întărîtîndu-se, în cele din urmă, ca un căţel la soare, ne-a declarat că pe nici o fată din satul lui n-o va trece cu vederea, că asta e *droit de la seigneur*[45], iar pe ţărani, dacă vor îndrăzni să protesteze, îi va biciui şi le va dubla dijma tuturor canaliilor bărboase. Mitocanii noştri aplaudau, iar eu nu m-am luat la harţă cu el fiindcă mi-ar fi fost milă de fete şi de taţii lor, ci pur şi simplu pentru că aplauzele le primea un om de tot nimicul. Atunci l-am dat gata, dar Zverkov, deşi era tîmpit, era vesel şi obraznic şi de aceea a scăpat cu rîsul, aşa că, la drept vorbind, nu prea l-am dat gata: rîsul a rămas de partea lui. Pe urmă m-a mai răzbit de cîteva ori, dar fără ciudă, ci cumva în glumă, în treacăt, rîzînd. Răutăcios şi dispreţuitor, eu nu-i răspundeam. După absolvire, a încercat parcă să facă un gest de apropiere; eu nu m-am împotrivit prea tare, pentru că mă sinţeam măgulit; însă curînd ne-am despărţit prin forţa împrejurărilor. După aceea am auzit de succesele lui de cazarmă, de *chefurile* lui. Mai tîrziu s-au făcut auzite alte zvonuri, cum că are *succes* în carieră. Pe stradă nu schiţa nici un gest de salut cînd mă vedea şi bănuiam că se teme ca nu cumva să se compromită, salutîndu-se cu o persoană atît de

lipsită de importanţă, ca mine. L-am văzut odată şi la teatru, într-o lojă din rîndul al treilea, purtînd de-acum galoane de ofiţer superior. Se fîţîia şi se tot frîngea din şale în faţa fiicelor unui general ramolit. În vreo trei ani se dărîmase foarte tare, deşi continua să fie destul de frumos şi agil; se fleşcăise, începuse să se îngraşe şi se vedea că pe la treizeci de ani se va buhăi de-a binelea. Aşadar, în cinstea acestui Zverkov, care părăsea în sfîrşit oraşul, colegii noştri voiau să dea o masă. În decursul acestor trei ani ţinuseră permanent legătura cu el, deşi în sinea lor, sînt sigur de asta, nu se simţeau pe picior de egalitate cu el.

Dintre cei doi musafiri ai lui Simonov, unul era Ferficikin, neamţ din Rusia, mic de statură, cu mutră de maimuţoi, un prost care rîdea mai mult decît toţi, cel mai înverşunat duşman al meu încă din clasele inferioare – ticălos, impertinent, fanfaron, care se prefăcea a fi ambiţia întruchipată, cu toate că, desigur, era un laş în sufletul lui. Era unul dintre admiratorii lui Zverkov care cochetau cu el din interes şi împrumutau adesea bani de la el. Celălalt musafir al lui Simonov, Trudoliubov, era o persoană ştearsă, lucra în armată, era înalt, cu o fizionomie rece, destul de cinstit, dar gata să se ploconească în faţa oricărui succes şi capabil să-şi dea cu părerea numai în privinţa avansărilor. Era un fel de rudă de departe cu Zverkov şi asta – ce prostie! – îi conferea printre noi o oarecare importanţă. Tot timpul pe mine mă considerase un nimic; mă trata nu tocmai politicos, totuşi acceptabil.

— Deci, dacă punem cîte şapte ruble, zise Trudoliubov, sîntem trei, aşa că se-adună douăzeci şi una de ruble şi putem mînca bine. Desigur, Zverkov nu plăteşte.

— Se-nţelege, doar e invitatul nostru, hotărî Simonov.

— Chiar vă închipuiţi, interveni Ferficikin, înfumurat şi înfierbîntat, ca un lacheu impertinent,

care se laudă cu stelele de general ale stăpînului său, chiar vă închipuiţi că Zverkov o să ne lase numai pe noi să plătim? Din delicateţe o să accepte, dar pe urmă o să pună la bătaie *o juma' de duzină*.

— Lasă, o juma' de duzină e prea mult pentru patru inşi, observă Truboliubov, remarcînd numai jumătatea de duzină.

— Deci, trei, cu Zverkov – patru, douăzeci şi una de ruble, la *Hôtel de Paris*, mîine, la ora cinci, conchise definitiv Simonov, care fusese ales organizator.

— Cum douăzeci şi una? am spus eu cu o oarecare emoţie, pesemne chiar simţindu-mă jignit. Socotindu-mă şi pe mine, sînt douăzeci şi opt de ruble, nu douăzeci şi una.

Mi s-a părut că, oferindu-mă repede şi pe neaşteptate, le voi face o surpriză plăcută, că îi voi da gata dintr-o lovitură şi-i voi face să mă privească cu respect.

— Cum, vrei şi dumneata? observă nemulţumit Simonov, evitînd parcă să mă privească. Mă ştia ca pe-un cal breaz.

Eram înfuriat pentru că mă ştia ca pe-un cal breaz.

— De ce nu? Mi se pare că şi eu îi sînt coleg şi chiar mă simt jignit că m-aţi ocolit, am început eu să clocotesc din nou.

— De unde era să te găsim? interveni, grosolan, Ferficikin.

— Dumneata nu te-ai avut niciodată bine cu Zverkov, adăugă Trudoliubov, încruntîndu-se.

Însă eu mă ambalasem deja şi nu mai voiam să cedez.

— Cred că nimeni n-are dreptul să judece relaţiile dintre noi, replicai eu cu un tremur în glas, ca şi cum Dumnezeu ştie ce s-ar fi întîmplat. Poate că vreau acum să particip tocmai pentru că înainte nu m-am avut bine cu el.

— Cine să te mai înţeleagă... cu sentimentele astea înălţătoare, rîse Trudoliubov.

— O să te trecem pe listă, hotărî Simonov, adresîndu-mi-se. Deci, pe mîine la ora cinci, la *Hôtel de Paris*; vezi să nu încurci ceva.

— Banii! dădu să zică Ferficikin cu jumătate de gură, făcîndu-i lui Simonov semn din cap spre mine, dar amuţi, pentru că pînă şi Simonov se fîstîcise.

— Gata, spuse Trudoliubov, ridicîndu-se. Dacă ţine atît de mult la asta, n-are decît să vină.

— Păi avem cercul nostru, amical, se oţărî Ferficikin, punînd şi el mîna pe pălărie. Doar nu-i o întrunire oficială. Poate că nu dorim deloc să fii şi dumneata printre noi...

Plecară; ieşind, Ferficikin nici măcar nu mă salută, Trudoliubov schiţă doar un gest cu capul, fără să mă privească. Simonov, cu care rămăsesem între patru ochi, era cuprins de o nedumerire înciudată şi mă privea cam straniu. Nu se aşeza şi nu mă poftea să iau loc.

— Hm... da... pe mîine. Banii mi-i dai acum? Asta ca să fiu sigur, îngăimă el jenat.

Am roşit; dar, roşind, mi-am adus aminte că, din timpuri imemoriale, îi datoram lui Simonov cincisprezece ruble, de care nu uitasem niciodată, dar nici nu i le restituisem.

— Fii şi dumneata de acord, Simonov, că, venind aici, nu puteam şti... şi îmi pare foarte rău că am uitat.

— Bine, bine, e totuna. O să plăteşti mîine la masă. Voiam numai să ştiu... Te rog...

Îşi înghiţi vorba şi începu să se plimbe şi mai înciudat prin cameră. Păşind, începu să se oprească în călcîie, bătînd tare din tălpi.

— Te reţin cumva? l-am întrebat eu după o tăcere de două minute.

— O, nu! a tresărit el subit. Adică, la drept vorbind, da. Vezi dumneata, ar trebui să trec...

Aici, aproape... adăugă el pe ton de scuză, întrucîtva jenat.

— Ah, Dumnezeule! De ce nu spui! am exclamat eu, luîndu-mi cascheta cu un aer surprinzător de degajat, cine ştie de unde venit.

— Păi nu-i departe... Doi paşi... repetă Simonov, conducîndu-mă pînă în vestibul cu un aer agitat, care nu i se potrivea deloc. Deci, rămîne pe mîine, la ora cinci fix! îmi strigă el din urmă pe scară: era tare bucuros că mă vede plecat. Eu turbam de furie.

— Naiba, naiba m-a pus să mă bag! scrîşneam din dinţi, mergînd pe stradă. Să-i fac plăcere ticălosului, porcuşorului de Zverkov! Desigur, nu trebuie să mă duc; desigur, mă doare în cot; ce, am vreo legătură cu el? Chiar mîine îl anunţ pe Simonov printr-un curier...

Însă turbam tocmai din cauză că ştiam precis că mă voi duce, că în ciuda lor mă voi duce; cu cît va fi mai lipsit de tact şi mai indecent, cu atît mai mult voi avea chef să mă duc.

Şi chiar aveam un motiv real să nu mă duc: lipsa banilor. N-aveam în casă decît nouă ruble mari şi late. Însă şapte din ele erau simbria pe care trebuia să i-o dau tot mîine lui Apollon, servitorul meu, care stătea la mine cu şapte ruble pe lună şi mîncarea lui.

Ţinînd cont de firea lui Apollon, îmi era imposibil să nu-i dau banii. Însă despre această canalie, despre această ciumă a mea voi vorbi ceva mai tîrziu.

De altminteri, ştiam că n-o să-i dau banii şi că o să mă duc neapărat la petrecere.

În noaptea aceea am avut visele cele mai dezgustătoare cu putinţă. Nici nu-i de-a mirării: toată seara m-au înghesuit amintiri din anii de ocnă pe care mi i-am mîncat în şcoală, amintiri de care nu mă puteam nicidecum descotorosi. Îmi făcuseră vînt în această şcoală nişte rude îndepărtate de care depindeam şi de care, pe urmă, n-am mai auzit

niciodată – eram un orfan sătul deja pînă-n gît de mustrările lor, începusem deja să gîndesc, tăceam şi mă uitam împrejur ca o sălbăticiune. Colegii m-au luat de la început în primire cu batjocuri răutăcioase şi nemiloase, pentru că nu semănam cu nici unul dintre ei. Dar eu nu puteam suporta batjocurile; nu mă puteam obişnui cu ei la fel de uşor cum se obişnuiau ei unii cu alţii. Am început să-i urăsc din prima clipă şi m-am izolat de ei într-o mîndrie temătoare, rănită şi excesivă. Grobianismul lor mă revolta. Ei rîdeau cu cinism de chipul meu, de silueta mea neîndemînatică; şi cînd te gîndeşti ce feţe imbecile aveau! În şcoala noastră expresiile feţelor se imbecilizau şi degenerau într-un mod cumva special. Peste cîţiva ani ţi-era şi scîrbă să te uiţi la ei. Încă de pe la şaisprezece ani mă minunam privindu-i; încă de pe atunci mă lăsau perplex modul lor meschin de gîndire, prostiile cu care se ocupau, tîmpenia jocurilor şi a discuţiilor. Nu înţelegeau atîtea lucruri necesare, nu se interesau de atîtea chestiuni impresionante, extraordinare, încît, fără să vreau, am ajuns să cred că-mi sînt inferiori. Nu vanitatea ofensată mă îndemna la asta şi, pentru numele lui Dumnezeu, nu care cumva să vă agăţaţi de mine cu expresii plate, care au ajuns să-mi facă greaţă, de tipul celei că „eu doar visam, pe cînd ei încă de pe atunci înţelegeau viaţa adevărată“. Nu înţelegeau nimic, nici o viaţă adevărată şi jur că tocmai asta mă indigna cel mai mult la ei. Dimpotrivă, realitatea cea mai evidentă, cea mai bătătoare la ochi o percepeau fantastic de stupid şi încă de pe atunci învăţaseră să se ploconească numai în faţa succesului. Rîdeau cu cruzime, la modul cel mai ruşinos cu putinţă, de tot ce era drept, dar înjosit şi călcat în picioare. Rangul îl luau drept inteligenţă; la şaisprezece ani discutau deja despre locuri călduţe. Desigur, multe se explicau prin prostie, prin exemplele proaste care li se dăduseră permanent în copilărie şi adolescenţă. Erau

monstruos de perverşi. Fireşte, şi aici era mai multă aparenţă, mai mult cinism de paradă; fireşte; tinereţea şi o anume candoare licăreau şi-n ei, chiar de sub stratul gros de perversitate; însă nici candoarea lor nu era atrăgătoare şi se manifesta într-un fel de golănie. Îi uram teribil, deşi, poate, eram mai rău decît ei. Ei îmi plăteau cu aceeaşi monedă şi nu-şi ascundeau repulsia pe care mi-o nutreau. Dar nu rîvneam la dragostea lor; dimpotrivă, doream mereu să-i văd umiliţi. Ca să mă descotorosesc de batjocurile lor, am început într-adins să învăţ cît mai bine şi am ajuns printre fruntaşi. Asta i-a impresionat. Pe deasupra, încetul cu încetul, începuseră să înţeleagă că citeam cărţi pe care ei nu le puteau citi şi înţelegeam nişte lucruri (neincluse în programa cursului nostru special) de care ei nici nu auziseră. Se uitau ciudat şi în batjocură la mine, dar, din punct de vedere moral, îmi acceptau superioritatea, mai ales că şi profesorii mă remarcaseră în această privinţă. Batjocurile au încetat, dar a rămas ostilitatea, şi între noi s-au instaurat relaţii reci, încordate. Spre sfîrşit eu însumi n-am mai rezistat: odată cu trecerea anilor lua amploare în mine nevoia de oameni, de prieteni. Am încercat să încep a mă apropia de ei; dar mereu această apropiere ieşea nefirească, aşa că se sfîrşea de la sine, fără nici un rezultat. Am avut odată chiar un prieten. Dar de-acum eram despot în suflet; voiam să am o putere nelimitată asupra sufletului lui; voiam să-i insuflu dispreţul faţă de mediul înconjurător; i-am pretins s-o rupă, arogant şi definitiv, cu acest mediu. L-am speriat cu prietenia mea pătimaşă; îl făceam să plîngă, să se cutremure de convulsii; avea un suflet naiv, care se dăruia cu uşurinţă; dar, după ce mi s-a dăruit cu totul, am ajuns imediat să-l urăsc şi l-am respins ca şi cum n-aş fi avut nevoie de el decît ca să repurtez victoria asupra lui, decît ca să mi-l fac vasal. Însă nu-i puteam birui pe toţi; nici prietenul meu nu semăna cu vreunul dintre ceilalţi şi era o

excepţie rarisimă. Primul pas pe care l-am făcut după ieşirea din şcoală a fost că am renunţat la cariera specială căreia îi fusesem destinat, ca să rup astfel toate legăturile, să blestem trecutul şi să-l înmormîntez... Şi, după toate astea, naiba ştie de ce m-am mai dus la Simonov!

În zori, am sărit din pat, am sărit cu un fel de emoţie, ca şi cum toate astea vor începe imediat să se săvîrşească. Însă aveam impresia că începe şi că neapărat va începe în ziua aceea o schimbare radicală în viaţa mea. Poate din lipsă de obişnuinţă, însă toată viaţa mi s-a părut că, odată cu orice eveniment exterior, cît de neînsemnat, imediat va începe o schimbare radicală în viaţa mea. De altfel, ca de obicei, am plecat la slujbă, însă am şters-o acasă cu două ore mai devreme, ca să mă pregătesc. Principalul e, îmi ziceam eu, să nu ajung primul, ca nu cumva să creadă că m-am bucurat peste măsură. Dar asemenea lucruri principale erau cu miile şi toate mă tulburau pînă la sleire. Mi-am lustruit încă o dată cizmele, cu mîna mea; pentru nimic în lume Apollon nu mi le-ar fi lustruit de două ori în aceeaşi zi, găsind că nu-i un obicei bun. Le-am lustruit furînd periile din vestibul, ca să nu mă vadă Apollon şi să nu înceapă pe urmă să mă dispreţuiască. Apoi mi-am examinat amănunţit hainele şi am găsit că toate erau vechi, uzate, ponosite. Tunica era într-adevăr în regulă, dar nu mă puteam duce cu tunica la petrecere. Mai grav era că pe pantaloni, chiar la genunchi, aveam o pată mare şi galbenă. Presimţeam că această pată, singură, mă va frustra de nouă zecimi din demnitatea mea. Ştiam şi că e foarte meschin să gîndesc astfel. „Dar acum nu-i vreme de gîndit; de-acum începe realitatea“, îmi ziceam eu, pierzîndu-mi curajul. Ştiam foarte bine şi că exagerez monstruos toate aceste fleacuri; dar altfel nu puteam: nu mai eram stăpîn pe mine, mă apucaseră frigurile. Cu disperare îmi imaginam cît de sus şi cu cîtă răceală mă va întîmpina acest

„ticălos“ de Zverkov; cu cît dispreţ tîmp şi irezistibil se va uita la mine tontul de Trudoliubov; cît de spurcat şi impertinent va chicoti pe seama mea rîma de Ferficikin, ca să-i facă pe plac lui Zverkov; cît de bine va pricepe totul Simonov în sinea lui şi cît mă va dispreţui pe urmă pentru josnicia vanităţii şi laşităţii mele; şi mai ales, cît de mizerabil va fi totul, cît de *neliterar* şi banal. Desigur, ar fi fost mai bine să nu plec nicăieri. Dar tocmai ăsta era lucrul cel mai puţin posibil: dacă mă trage aţa undeva, apoi nu mă las pînă nu mă bag pînă peste cap. M-aş fi tachinat apoi toată viaţa: „Asta-i, ţi s-a făcut frică, ţi s-a făcut frică de *realitate*, ţi s-a făcut frică!“. Dimpotrivă, ţineam morţiş să le demonstrez acestor „gunoaie“ că nu-s deloc laş, aşa cum singur mă consider. Mai mult chiar, cuprins de cel mai puternic paroxism de febrilitate laşă, visam să birui, să înving, să-i captivez, să-i fac să mă iubească măcar pentru „măreţia gîndurilor şi incontestabila inteligenţă“. Îl vor părăsi pe Zverkov, acesta va sta deoparte tăcut şi ruşinat, iar eu îl voi strivi pe Zverkov. Apoi, poate, o să mă împac, o să beau şi o să-l iau la *per tu*; însă cel mai rău şi jignitor pentru mine era faptul că ştiam foarte bine şi cu siguranţă că, în fond, n-am nevoie de toate astea, că, în fond, nu ţin cîtuşi de puţin să-i strivesc, să-i înving, să-i captivez şi că pentru tot acest rezultat, dacă l-aş obţine, eu aş fi primul care n-ar da o para chioară. O, cum îl rugam pe Dumnezeu să treacă mai iute ziua aceea! Cuprins de o tristeţe imposibil de exprimat, mă apropiam de fereastră, deschideam oberlihtul şi scrutam ceaţa tulbure a lapoviţei care cernea din cer...

În sfîrşit, rabla mea de ceas de perete hîrşîi ora cinci. Mi-am înşfăcat cascheta şi, străduindu-mă să nu-l privesc pe Apollon – care de dimineaţă tot aştepta să-i dau simbria, dar, din mîndrie, nu voia să aducă vorba el mai întîi –, am trecut pe lîngă el, am ieşit pe uşă şi, cu o birjă, luată într-adins pe

ultima monedă de cincizeci de copeici, am tras ca boierul la *Hôtel de Paris*.

~ IV ~

Încă din ajun ştiam că voi ajunge primul. Dar acum nu asta avea importanţă.

Nu numai că nu sosise nici unul dintre ei, dar de-abia am găsit separeul nostru. Masa încă nu era aranjată. Ce să însemne asta? După multe întrebări, am reuşit, în sfîrşit, să aflu, de la servitori că masa era comandată pentru ora şase, nu pentru cinci. Aşa mi s-a confirmat şi la bufet. Mi-era chiar şi ruşine să întreb. Nu era decît cinci şi douăzeci şi cinci. Dacă schimbaseră ora, se cuvenea, în orice caz, să mă înştiinţeze; pentru asta există seviciul poştal prin curieri, nu ca să mă facă „de ruşine“ în propriii mei ochi şi... chiar ai servitorilor. M-am aşezat; un servitor a început să facă mezamplasul; în prezenţa lui am început parcă să mă simt şi mai ofensat. La ora şase, afară de lămpile aprinse, în separeu au fost aduse lumînări. Totuşi, servitorul nu se gîndise să le aducă imediat după sosirea mea. În separeul de-alături dejunau, la mese diferite, doi clienţi posomorîţi, morocănoşi şi tăcuţi. Într-unul din separeurile îndepărtate era zarvă mare: inşii de-acolo chiar ţipau; se-auzeau hohotele unei cete întregi de petrecăreţi; răzbăteau nişte guiţături franţuzeşti oribile: erau şi doamne la dineu. Într-un cuvînt, mi-era tare scîrbă. Rar mi-a fost dat să trec prin momente mai oribile, aşa că, la şase fix, cînd şi-au făcut apariţia toţi trei, în prima clipă chiar m-am bucurat de venirea lor, ca şi cum ar fi fost cine ştie ce eliberatori şi era cît pe ce să uit că trebuie s-o fac pe supăratul.

Zverkov intră înaintea celorlalţi, făcînd-o, pare-mi-se, pe conducătorul grupului. Şi el, şi ceilalţi doi rîdeau; dar văzîndu-mă, Zverkov îşi luă o înfăţişare plină de importanţă, veni spre mine fără grabă, îndoindu-se puţin din talie, parcă făcînd pe

cochetul şi îmi întinse mîna cu drag, adică nu cu cine ştie ce drag, ci cu o politeţe precaută, ca de general, de parcă, întinzîndu-mi mîna, se apăra de ceva. Eu, dimpotrivă, îmi închipuisem că de îndată ce va intra va izbucni în rîsul lui de altădată, subţire şi ascuţit şi că, de la primele cuvinte, îşi va pune la bătaie glumele şi spiritele lui nesărate. Pentru acestea mă pregătisem din ajun, dar nu mă aşteptam din partea lui la atîta condescendenţă superioară. Prin urmare, se considera acum infinit mai presus decît mine în toate privinţele? Dacă n-ar vrea decît să mă jignească cu această atitudine de general, îmi ziceam, asta încă n-ar fi nimic, l-aş scuipa eu mai pe urmă în obraz. Dar dacă într-adevăr, fără nici o dorinţă de a mă jigni, şi-a făcut loc această idee în căpăţîna lui de berbec, la modul serios, gîndindu-se că e infinit mai presus decît mine şi nu se poate uita la mine decît protector? Începusem deja să mă sufoc întrezărind această bănuială.

— Am aflat cu surprindere că ai dorit şi dumneata să fii alături de noi, începu el, sîsîind şi şopotind, tărăgănînd cuvintele, ceea ce mai înainte nu făcea. Nu ştiu cum s-a făcut, dar nu ne-am întîlnit demult. Te fereşti de noi. Rău. Nu sîntem chiar atît de fioroşi cum îţi închipui dumneata. În orice caz, mă bucur să re-în-no-iesc...

Şi, neglijent, se întoarse ca să-şi pună pălăria pe pervaz.

— Aştepţi de mult? mă întrebă Trudoliubov.

— Am venit la cinci fix, cum am stabilit ieri, răspunsei eu tare şi cu o iritare ce prevestea că voi exploda în curînd.

— Păi nu i-ai dat de ştire că am schimbat ora? întrebă Trudoliubov răsucindu-se spre Simonov.

— Nu i-am dat. Am uitat, îi răspunse acesta, însă fără cea mai mică părere de rău şi, fără să se scuze măcar faţă de mine, se duse să comande antreurile.

— Deci bietul de dumneata stai aici de-o oră! exclamă în zeflemea Zverkov, pentru că, după cît îl ducea pe el mintea, situaţia trebuia să fie într-adevăr foarte comică. După el, cu vocea lui ticăloşică, zglobie ca de căţeluş, izbucni în rîs nemernicul de Ferficikin. Şi lui i se păruse tare comică şi jenantă situaţia mea.

— Nu-i nimic de rîs! am strigat eu la Ferficikin, tot mai iritat. Alţii sînt vinovaţi, nu eu! Cineva n-a crezut de cuviinţă că trebuie să-mi dea de ştire. Asta-i, asta-i... o neghiobie.

— Nu-i doar o neghiobie, ci chiar mai mult, bombăni Trudoliubov, luîndu-mi cu naivitate apărarea. Eşti prea îngăduitor. A fost curată lipsă de politeţe. Desigur, neintenţionată. Şi Simonov cum de... hm!

— Dacă mi-ar fi făcut mie chestia asta, observă Ferficikin, eu aş fi...

— Ai fi comandat ceva, îl întrerupse Zverkov, ori ai fi mîncat fără să ne mai aştepţi.

— Fiţi de acord că aş fi putut proceda aşa fără să cer nimănui permisiunea, i-o retezai eu. Dacă am aşteptat, e pentru că...

— Să luăm loc, domnilor, strigă Simonov care tocmai intrase. Totul e gata. De şampanie răspund personal, e frapată excelent... Păi nu-ţi ştiam adresa, de unde era să te iau? se răsuci el spre mine, însă iarăşi parcă fără să mă privească. Probabil, avea ceva împotriva mea. Nu-i exclus să se fi răzgîndit după discuţia din ajun.

S-au aşezat cu toţii; am luat şi eu loc. Masa era rotundă. În stînga mea stătea Trudoliubov, în dreapta era Simonov. Zverkov s-a aşezat vizavi; Ferficikin – lîngă el, între Zverkov şi Trudoliubov.

— Ia spu-u-ne, eşti... la un departament? continuă Zverkov să se ocupe de mine. Văzîndu-mă jenat, îşi închipuia la modul serios că trebuie să mă îmbuneze şi, ca să zic aşa, să mă încurajeze. „O fi vrînd să arunc în el cu sticla“, mi-am zis eu

clocotind de furie. Neobişnuit fiind cu oamenii, mă iritam nefiresc de rapid.

— La biroul cutare, i-am răspuns cu vocea sacadată, uitîndu-mă în farfurie.

— Şi... te aranjează? Ia spu-u-ne, ce te-a făcut să renunţi la fosta slujbă?

— Faptul că am avut chef să scap de fosta slujbă, îi spusei eu, lungind de două ori mai mult cuvintele, aproape nemaifiind în stare să mă stăpînesc. Ferficikin pufni. Simonov mă privi ironic; Trudoliubov se opri din mîncat şi se apucă să mă examineze curios.

Zverkov era şocat, dar nu voia să recunoască.

— A-a-aşa, dar care ţi-e retribuţia?

— Care retribuţie?

— Adică leafa?

— Văd că mă supui la un adevărat examen!

De altminteri, le-am spus pe loc cît cîştigam. Roşisem îngrozitor.

— Cam puţin, observă Zverkov, dîndu-şi importanţă.

— Da, nu prea-ţi poţi permite să iei masa prin restaurante! adăugă Ferficikin cu impertinenţă.

— După mine, asta-i sărăcie sadea, observă serios Trudoliubov.

— Ce mult ai slăbit, ce mult te-ai schimbat... de atunci... adăugă Zverkov, de-acum fără venin şi cu un fel de compătimire obraznică, uitîndu-se cu atenţie la mine şi la costumul meu.

— Hai, ajungă-ţi cu fîstîceala! strigă, chicotind, Ferficikin.

— Stimate domn, află că nu mă fîstîcesc, explodai eu, în sfîrşit. Ascultă ce-ţi spun! Iau masa aici, la „restaurant", pe banii mei, ai mei, nu ai altuia, reţine acest lucru, *monsieur* Ferficikin.

— Cu-um? Păi cine mănîncă pe banii altuia? Parcă ai vrea să zici... sări Ferficikin, roşind ca racul, privindu-mă furios drept în ochi.

— Uite a-aşa! i-am răspuns eu, simţind că am sărit peste cal. Şi cred că am putea avea o discuţie

mai inteligentă.

— Mi se pare mie sau ai de gînd să ne arăţi cît eşti de inteligent?

— Nu-ţi fă griji, asta ar fi cu totul de prisos.

— Ce-i asta, domnule, te-ai pus pe cotcodăcit? Nu cumva ţi-ai ieşti din minţi la leprartamentul dumitale?

— Ajunge, domnilor, ajunge! strigă autoritar Zverkov.

— Ce prostie! bombăni Simonov.

— Într-adevăr, e o prostie; ne-am adunat ca între prieteni ca să ne despărţim de un bun amic, care pleacă în voiaj, iar dumneata îţi dai în petic, spuse cu grosolănie Trudoliubov, adresîndu-mi-se. Ieri te-ai invitat singur printre noi, aşa că fă bine şi nu ne tulbura armonia...

— Ajunge, ajunge, strigă Zverkov. Încetaţi, domnilor, aşa nu merge. Mai bine vă povestesc cum era cît pe ce să mă însor acum trei zile.

Şi, iată, a început o diatribă despre felul cum acest domn mai că nu se însurase acum trei zile. De fapt, de însurătoare n-a suflat o vorbă, în schimb în relatarea lui erau pomeniţi la tot pasul generali, colonei şi chiar şambelani, printre care s-ar fi putut crede că Zverkov era persoana cea mai importantă. Se iscară hohote încurajatoare de rîs; Ferficikin ajunsese chiar să chiţcăie.

Toţi mă ignorau, şedeam zdrobit şi distrus.

„Doamne, ce caut eu printre oamenii ăştia? îmi ziceam. Şi m-am expus în faţa lor ca un prost! Totuşi, i-am permis cam multe lui Ferficikin. Gogomanii îşi închipuie că mi-au făcut o onoare, dîndu-mi un loc la masa lor şi nu înţeleg că eu sînt cel care le face o onoare, nu ei mie! «Ai slăbit! Costumul! » O, blestemaţii de pantaloni! Mai adineaori, Zverkov a remarcat pata galbenă de la genunchi... Ce mai! Chiar acum, în clipa asta, trebuie să mă ridic de la masă, să-mi iau pălăria şi să plec, fără să le spun o vorbă... Din dispreţ! Iar mîine n-au decît să mă provoace la duel. Ticăloşii.

Doar n-o să-mi pară rău de şapte ruble! Plec imediat!...“

Fireşte că am rămas.

De ciudă, beam pahar după pahar cu vin de Bordeaux şi Xeres. Neobişnuit cu băutura, m-am îmbătat repede şi, odată cu ameţeala, îmi crescu şi supărarea. Dintr-o dată mi-a venit chef să-i jignesc în modul cel mai obraznic cu putinţă şi de-abia apoi să plec. Să pîndesc o clipă prielnică şi să mă pun în adevărata mea lumină; pe urmă n-au decît să zică: e caraghios, dar deştept... şi... şi... într-un cuvînt, naiba să-i ia!

I-am învăluit, impertinent, într-o privire tulbure. Dar ei păreau să fi uitat cu totul de mine. *Ei* se distrau, făceau gălăgie, ţipau, se veseleau. Vorbea mai mult Zverkov. Am început să trag cu urechea. Zverkov le povestea despre o doamnă superbă pe care, în sfîrşit, o făcuse să-i mărturisească direct că îl iubeşte (desigur, minţea ca un cal) şi că, în această afacere îl ajutase un prieten bun, prinţişor, husarul Kolea, care are trei mii de suflete.

— Dar acest Kolea, care are trei mii de suflete, n-a venit nicidecum aici ca să-şi ia rămas-bun de la dumneata, am intervenit eu brusc în discuţie. Pentru cîteva clipe tăcuseră toţi.

— Te-ai şi îmbătat, binevoi, în sfîrşit, Trudoliubov să mă ia în seamă, uitîndu-se chiorîş şi dispreţuitor în direcţia mea. Tăcut, Zverkov mă examina ca pe o gînganie. Simonov turnă cît putu de repede şampanie.

Trudoliubov ridică paharul, urmat de toţi, cu excepţia mea.

— Să fii sănătos şi drum bun! îi strigă el lui Zverkov. Să bem, domnilor, pentru anii care au trecut, pentru viitorul nostru! Ura! Băură toţi şi săriră să-l sărute pe Zverkov. Eu nu m-am mişcat din loc; cupa plină rămase în faţa mea neîncepută.

— Dumneata nu bei? urlă Trudoliubov, pierzîndu-şi răbdarea şi uitîndu-se ameninţător la mine.

— Vreau să ţin un speech din partea mea, separat... şi apoi o să beau, domnule Trudoliubov.

— Ce om infect şi răutăcios! bombăni Simonov.

Mi-am îndreptat şira spinării şi am luat cupa, pregătindu-mă febril pentru ceva neobişnuit şi încă neştiind nici eu ce anume voi spune.

— *Silence!* strigă Ferficikin. O să vedeţi îndată un munte de deşteptăciune! Zverkov aştepta foarte serios, înţelegînd despre ce-i vorba.

— Domnule locotenent Zverkov, am început eu, să ştii că nu-mi place frazeologia, nu-mi plac vorbăreţii şi taliile cu corsete... Acesta-i primul punct, după care urmează cel de-al doilea.

Toţi începură să se agite foarte tare.

— Punctul al doilea: urăsc depravările şi pe depravaţi. Mai ales pe depravaţi!

— Punctul al treilea: îmi plac adevărul, sinceritatea şi cinstea, continuai aproape maşinal, pentru că începuse să mă ia cu frig de spaimă, neînţelegînd cum de pot spune aşa ceva... Îmi place raţiunea, *monsieur* Zverkov, îmi place adevărata colegialitate, pe picior de egalitate şi nu... hm... Îmi place... De altminteri, la ce bun? Şi beau în sănătatea dumitale, *monsieur* Zverkov, sedu-le pe cerkeze, împuşcă-i pe duşmanii patriei şi... şi... În sănătatea dumitale, *monsieur* Zverkov!

Zverkov se ridică de pe scaun, se înclină spre mine şi îmi spuse:

— Îţi mulţumesc foarte mult.

Era teribil de jignit şi chiar se făcuse palid la faţă.

— Ei, drăcie! zbieră Trudoliubov, trîntind cu pumnul în masă.

— Nu, pentru asta ar trebui să ia cîteva peste bot! ţipă Ferficikin.

— Afară cu el! bombăni Simonov.

— Domnilor, nici un cuvînt, nici un gest mai mult! strigă solemn Zverkov, curmînd indignarea unanimă. Vă mulţumesc tuturor, însă voi fi în stare

să-i dovedesc şi singur în ce măsură îi apreciez cuvintele.

— Domnule Ferficikin, chiar mîine îmi vei da satisfacţie pentru cuvintele pe care tocmai le-ai rostit! spusei eu tare, adresîndu-mă lui Ferficikin cu un aer plin de importanţă.

— Mă provoci la duel? Voia dumitale, îmi răspunse acesta, dar, cu siguranţă, eram atît de ridicol provocîndu-l, şi asta mi se potrivea atît de puţin, încît toţi, pînă la urmă şi Ferficikin, se tăvăleau de rîs.

— Da, să-l dăm afară! E beat criţă! spuse cu dezgust Trudoliubov.

— N-o să mi-o iert niciodată că l-am trecut pe listă! bombăni iar Simonov.

„Uite, acum ar fi cazul să le dau cu sticla în cap!“ mi-am zis eu. Am luat o sticlă şi... mi-am umplut paharul.

„...Nu, mai bine rămîn pînă la capăt! îmi continuai eu gîndul. Aţi fi bucuroşi, domnilor, dacă aş pleca. Nici în ruptul capului. În ciuda voastră o să stau şi o să beau pînă la capăt ca să vă dovedesc că nu vă acord nici cea mai mică importanţă. Voi sta şi voi bea, pentru că aici e cîrciumă şi mi-am plătit intrarea. Voi sta şi voi bea pentru că vă socotesc nişte pioni, nişte pioni inexistenţi. Voi sta şi voi bea... şi voi cînta dacă voi avea chef, da, voi cînta, pentru că am dreptul... să cînt... hm.“

Dar nu cîntam. Încercam doar să nu-l privesc pe nici unul dintre ei; luam pozele cele mai independente cu putinţă şi aşteptam nerăbdător să vorbească ei *primii* cu mine. Dar, din păcate, nu-mi vorbeau. Şi ce mult aş fi vrut să mă împac cu ei în momentul acela! Ceasul bătu opt, în sfîrşit, nouă. Ei trecură de la masă pe canapea. Duseră acolo şi vinul. Zverkov se întinse pe canapea, punîndu-şi un picior pe masa rotundă. Făcuse într-adevăr cinste cu trei sticle. Fireşte, pe mine nu m-a invitat. Se aşezară cu toţi pe canapea, împrejurul lui. Îl ascultau aproape cu evlavie. Se vedea că îl

iubeau. „Pentru ce? Pentru ce?“ mă întrebam în sinea mea. Din cînd în cînd punea pe ei stăpînire cîte un val de euforie beţivă şi se sărutau. Vorbeau despre Caucaz, despre ce înseamnă adevărata pasiune, despre *galbik*[46], despre slujbele bănoase, despre veniturile husarului Podharjevski, pe care nici unul nu-l cunoştea personal, şi se bucurau că are venituri atît de mari; despre neobişnuita frumuseţe şi graţie a contesei D., pe care, de asemenea, nici unul n-o văzuse vreodată; în sfîrşit, ajunseră să susţină că Shakespeare e nemuritor.

Zîmbeam cu dispreţ şi mă plimbam prin cealaltă jumătate a încăperii, de-a lungul peretelui opus canapelei, de la masă la sobă şi înapoi. Ţineam morţiş să le arăt că mă pot lipsi de conversaţia lor; totuşi, tropăiam în ciuda lor şi bocăneam cu tocurile de la cizme. Dar totul era în zadar. *Dumnealor* nici nu mă luau în seamă. Am avut răbdarea să mă plimb aşa, prin faţa lor, de la ora opt pînă la ora unsprezece, pe acelaşi traseu: de la masă la sobă şi înapoi, de la sobă la masă. „Mă plimb pentru că aşa am chef şi nimeni nu-mi poate interzice.“ Servitorul care intra mereu în încăpere s-a oprit de cîteva ori, uitîndu-se lung la mine; din pricina deselor întoarceri, ameţisem; din cînd în cînd mi se părea că delirez. În decursul acestor trei ore mă trecuseră trei rînduri succesive de sudori şi tot de trei ori mă uscasem. Din cînd în cînd, cu o durere profundă şi înveninată, îmi fulgera inima gîndul că vor trece zece ani, douăzeci de ani, patruzeci de ani şi eu, totuşi, chiar şi după patruzeci de ani, îmi voi aminti cu dezgust şi umilinţă aceste minute, care erau cele mai abjecte, mai ridicole şi mai îngrozitoare din viaţa mea. Era imposibil să mă înjosesc într-un mod mai nemernic şi mai de bunăvoie, înţelegeam foarte bine acest lucru, însă continuam să circul de la masă la sobă şi înapoi. „Ah, numai dacă aţi şti de ce sentimente şi gînduri sînt eu capabil şi cît sînt de cultivat!“ mă gîndeam în anumite momente,

adresîndu-mă mintal spre canapeaua pe care şedeau duşmanii mei. Însă duşmanii mei se comportau ca şi cum nici nu m-aş fi aflat în încăpere. O dată, o singură dată s-au răsucit spre mine, tocmai în momentul în care Zverkov a adus vorba despre Shakespeare şi eu, subit, am izbucnit într-un hohot dispreţuitor de rîs. Am pufnit atît de ipocrit şi de mîrşav, încît şi-au întrerupt discuţia toţi deodată şi, tăcuţi, s-au uitat lung la mine vreo două minute, serioşi, fără să rîdă, urmărind cum eu umblu de-a lungul peretelui, de la masă la sobă şi *nu le dau nici o atenţie*. Dar nu s-a întîmplat nimic: n-au intrat în vorbă cu mine şi peste două minute mă lăsară iarăşi în plata Domnului. Bătu ora unsprezece.

— Domnilor, strigă Zverkov, ridicîndu-se de pe canapea, acum mergem toţi *acolo*!

— Evident, evident! ziseră şi ceilalţi.

M-am răsucit brusc spre Zverkov. Eram atît de frînt, de zdrobit, încît îmi venea să mă înjunghii, numai s-o sfîrşesc odată! Eram cuprins de febră; părul ud de transpiraţia care se uscase îmi rămăsese lipit de tîmple.

— Zverkov, te rog să mă ierţi! i-am spus eu cu voce tăioasă şi fermă. Ferficikin, şi dumneata să mă ierţi, iertaţi-mă toţi cei care sînteţi de faţă, pe toţi v-am jignit!

— Aha! Nu-ţi convine duelul! şuieră cu venin Ferficikin.

Am simţit un junghi în inimă.

— Nu, nu de duel mi-e frică, Ferficikin! Sînt gata să mă duelez cu dumneata chiar mîine, dar după ce ne împăcăm. Chiar insist s-o facem şi nu mă poţi refuza. Vreau să-ţi dovedesc că nu mă tem de duel. Dumneata o să tragi primul, iar eu o să-mi descarc pistolul în aer.

— Se ţine de poante! observă Simonov.

— S-a ţicnit, asta-i! îşi dădu cu părerea Trudoliubov.

— Lasă-mă odată să trec, mi te-ai proţăpit în drum!... Ce mai vrei? îmi răspunse cu dispreţ Zverkov. Toţi erau roşii la faţă de băutură; ochii le sticleau.

— Vreau să fim prieteni, Zverkov, te-am jignit, dar...

— M-ai jignit! Dumneata! Pe mi-ine? ! Află, stimate domn, că niciodată şi în nici un fel de împrejurări, dumneata nu mă poţi jigni *pe mine*!

— Şi ajungă-ţi, dă-te la o parte! îl susţinu Trudoliubov. Să mergem!

— Olimpia e a mea, domnilor, să fim înţeleşi! strigă Zverkov.

— Nu-ţi contestăm dreptul! îi răspunseră ceilalţi, rîzînd.

Rămăsesem făcut de ocară. Ceata ieşi din separeu cu mare gălăgie, Trudoliubov începu un cîntec stupid. Simonov mai zăbovi o clipă ca să dea bacşiş servitorilor. Subit, l-am abordat.

— Simonov, dă-mi şase ruble! am spus eu, hotărît şi disperat.

El mă privi peste măsură de mirat, cu o căutătură imbecilă. Era şi el beat.

— Ce, şi *acolo* vrei să vii cu noi?

— Da!

— N-am bani! mi-o trînti el, zîmbi cu dispreţ şi dădu să iasă din încăpere.

— Simonov, am văzut că ai bani! De ce mă refuzi? Crezi că-s ticălos? Să nu cumva să mă refuzi: dacă ai şti, dacă ai şti pentru ce ţi-i cer! De asta depinde totul, întreg viitorul, planurile mele...

Simonov scoase banii şi mai că nu mi-i aruncă.

— Ia-i, dacă chiar nu mai ştii ce-i ruşinea! spuse el şi fugi ca să-i ajungă din urmă pe ceilalţi.

Am rămas singur pentru un moment. Dezordine, resturi de mîncare, un pahar spart pe duşumea, pete de vin vărsat, mucuri de ţigări, mahmureală şi delir în creier, tristeţi chinuitoare în inimă şi, în sfîrşit, lacheul care văzuse şi auzise tot, şi acum, curios, mă privea drept în ochi...

— *Acolo*! am strigat eu. „Sau vor îngenunchea cu toţii, îmbrăţişîndu-mi picioarele şi cerşindu-mi prietenia sau... sau îi voi trage o scatoalcă lui Zverkov!“

~ V ~

— Deci, iată, în sfîrşit, ciocnirea cu realitatea, bîiguiam eu, coborînd valvîrtej scările. Acum, de bună seamă, nu mai e vorba de Papa, care părăseşte Roma şi pleacă în Brazilia; acum, de bună seamă, nu mai e vorba de balul de pe malul lacului Como!

„Eşti un ticălos, m-a fulgerat un gînd, dacă-ţi rîzi acum de asta!“

— Fie! am strigat, răspunzîndu-mi mie însumi. Dar de-acum s-a zis cu asta!

Ceilalţi dispăruseră; dar era totuna; ştiam încotro o luaseră.

La scară stătea o trăsură singuratică, de noapte, cu birjarul îmbrăcat într-un suman de dimie, albit tot de fulgii apoşi ai lapoviţei, care continua să cearnă şi părea chiar caldă. Noaptea era ceţoasă şi înăbuşitoare. Căluţul mărunţel, flocos, bălţat era şi el troienit de zăpadă şi tuşea; asta mi-o amintesc foarte bine. M-am repezit spre sania aceea ordinară, dar, de îndată ce mi-am pus piciorul ca să urc, amintirea felului în care Simonov îmi dăduse cele şase ruble m-a cosit şi, ca un sac, m-am prăbuşit în sanie.

— Nu! Am încă multe de făcut ca să-mi recapăt demnitatea! am strigat eu. Dar o să mi-o recapăt sau o să pier pe loc chiar în noaptea asta. Dă-i drumul!

Am pornit din loc. În capul meu se dezlănţui un adevărat vîrtej.

„N-or să cadă în genunchi ca să-mi cerşească prietenia. Ăsta-i un miraj, un miraj trivial, dezgustător, romantic şi fantastic; e acelaşi bal de pe malul lacului Como. Şi de aceea sînt *obligat* să-i plesnesc lui Zverkov o scatoalcă! Sînt obligat să-l

plesnesc. Prin urmare, e clar: zbor acum ca să-i cîrpesc o scatoalcă.“

— Mînă!

Birjarul smuci hăţurile.

„De cum intru, îl cîrpesc. Oare va fi nevoie, înainte de scatoalcă, să-i spun cîteva vorbe drept introducere? Nu. Intru şi îl plesnesc. Toţi vor şedea în salon pe scaune, iar el se va lăfăi pe canapea alături de Olimpia. Afurisita de Olimpia! Mi-a rîs odată în nas şi m-a refuzat. O s-o înşfac pe Olimpia de păr, iar pe Zverkov de urechi! Nu, e mai bine să-l înhaţ de-o ureche şi, răsucindu-i urechea, să-l plimb prin toată camera. Poate că ceilalţi or să sară la bătaie şi or să-mi dea brînci afară. Chiar cu siguranţă aşa se va întîmpla. N-au decît! Totuşi, pentru prima oară, i-am cîrpit cuiva o scatoalcă; iniţiativa mi-a aparţinut; iar după legile onoarei asta-i totul, el va fi deja stigmatizat şi cu bătaia n-o să-şi poată spăla onoarea ştirbită de scatoalca mea; doar prin duel o va putea face. Va fi obligat să accepte duelul. Şi fie, n-au decît să mă bată. N-au decît, nemernicii! Cel mai tare o să mă snopească Trudoliubov: e foarte puternic; Ferficikin o să sară dintr-o parte şi, cu siguranţă, o să mă înşface de păr. Dar n-are decît! Ştiu ce mă aşteaptă. Căpăţînile lor de berbeci vor fi nevoite, în sfîrşit, să simtă în toate astea gustul tragicului! Cînd mă vor tîrî spre uşă, le voi striga că, de fapt, ei nu fac nici cît degetul meu cel mic.“

— Mînă, birjar, mînă!

Acesta chiar tresări, pocnind din bici. Într-adevăr, strigătul meu fusese tare sălbatic.

„În zori ne duelăm, asta-i sigur. Cu departamentul am terminat-o. Mai înainte, în loc de departament, Ferficikin a spus *leprartament*. Dar de unde să iau pistoalele? Fleacuri! Cer să mi se dea leafa cu anticipaţie şi cumpăr. Dar praful de puşcă, dar gloanţele? Asta-i treaba secundantului. Şi cum s-apuc să le fac pe toate astea pînă-n zori? Şi unde am să-mi găsesc un secundant? Ştiu doar

că n-am pe nimeni cunoscut... Fleacuri! strigai eu, întărîtîndu-mă şi mai tare. Fleacuri! Primul om întîlnit pe stradă, dacă-l abordez, e obligat să-mi fie secundant, aşa cum e obligat să-l scoată din apă pe unul care se îneacă. Trebuie să fie admise cazurile cele mai excentrice. Chiar şi dacă pe directorul meu l-aş solicita mîine să-mi fie secundant, pînă şi el – măcar din cavalerism – ar trebui să accepte şi să păstreze secretul! Anton Antonîci..."

Problema e că, în chiar clipa aceea, mai clar şi mai limpede decît oricine pe lume, eu însumi îmi dădeam seama de josnica absurditate a ipotezelor mele şi de întreg reversul medaliei, însă...

— Mînă, birjar, mînă, potlogarule, mînă!

— Of, boierule! zise omul de la coada calului.

Deodată mă luă cu frig.

„Oare n-ar fi mai bine... n-ar fi oare mai bine... să mă duc chiar acum acasă? O, Dumnezeule! De ce, de ce m-am agăţat ieri de ideea dineului? Dar nu, e imposibil! Cum rămîne cu plimbarea de trei ore de la masă pînă la sobă? Nu, ei, ei şi nimeni altcineva trebuie să-mi dea socoteală pentru plimbarea asta! Trebuie să spele această ruşine!"

— Mînă!

„Şi dacă or să mă ducă la secţia de poliţie? N-or să aibă curaj. S-ar teme de scandal. Dar ce-ar fi dacă, din dispreţ, Zverkov va refuza duelul? Asta aşa va fi cu siguranţă; dar atunci o să le demonstrez eu... În cazul ăsta, o să dau buzna în curtea poştei cînd va fi mîine gata de plecare, o să-l înşfac de picior, o să-i smulg mantaua de pe el cînd va urca în diligenţă. O să-mi înfig dinţii în mîna lui, o să-l muşc. «Uitaţi-vă, oameni buni, în ce hal poate fi adus un om disperat! » N-are decît să mă lovească în cap, iar ceilalţi din spate. O să strig ca să mă audă toată lumea: «Uitaţi-vă, oameni buni, căţelandrul ăsta pleacă la sedus tinere cerkeze avînd scuipatul meu pe bot!»"

Desigur, după asta se va sfîrşi cu toate! Departamentul va dispărea de pe faţa pămîntului. Voi fi arestat, judecat, dat afară din slujbă, băgat la închisoare, trimis în Siberia cu domiciliu forţat. Puţin îmi pasă! Peste cincisprezece ani voi veni la el în zdrenţe ca un cerşetor, după ce voi fi eliberat din închisoare. Îl voi găsi undeva, într-un oraş reşedinţă de gubernie. Va fi căsătorit şi fericit. Va avea o fată mărişoară... Îi voi spune: „Uită-te la mine, bestie! Uită-te la obrajii mei scofîlciţi, la zdrenţele astea! Am pierdut totul: cariera, fericirea, arta, ştiinţa, *femeia iubită*, şi totul din pricina ta. Uite pistoalele. Am venit să-mi descarc pistolul şi... şi te iert". În clipa aceea aş trage în aer şi m-aş face nevăzut.

Era cît pe ce să-mi dea lacrimile, deşi ştiam cu certitudine chiar în momentul acela că totul este din *Silvio*[47] şi din *Mascarada* lui Lermontov. Şi deodată mi se făcu îngrozitor de ruşine, atît de ruşine, încît am oprit birja, am coborît din sanie şi m-am proţăpit în ninsoare, pe mijlocul străzii. Birjarul mă privea uimit şi ofta.

Ce era de făcut? Nici acolo nu mă puteam duce, pentru că ar fi ieşit o aiureală; nici nu puteam lăsa aşa lucrurile, pentru că şi din asta ar fi ieşit... „Doamne! Cum să las totul baltă! Mai ales după asemenea jignire! Nu! exclamai eu, sărind iarăşi în sanie. E o predestinare, o fatalitate!"

— Mînă, mînă într-acolo!

Şi, nerăbdător, l-am pocnit pe birjar cu pumnul în ceafă.

— Ce te-a apucat, de ce dai în mine? strigă ţărănuşul, şfichiuindu-şi, totuşi, mîrţoaga, încît aceasta începu să zvîrle din copitele dinapoi.

Lapoviţa îşi prăvălea din cer fulgii mari; m-am descoperit, nu-mi păsa de ea. Uitasem totul, fiindcă mă hotărîsem definitiv să-i cîrpesc scatoalca şi simţeam cu groază că *negreşit acum*, acum se va întîmpla şi că incidentul *nu mai poate fi oprit de nici o putere din lume*. Felinare

singuratice licăreau posomorîte prin pîcla lapoviţei, ca nişte făclii la o înmormîntare. Zăpada mi se băga sub manta, sub redingotă, sub cravată şi se topea acolo; nu trăgeam husa: oricum, şi fără asta, totul era pierdut! În sfîrşit, am ajuns. Parcă neştiind ce fac, am sărit din sanie, am urcat scările în fugă şi am început să bat în uşă cu pumnii şi picioarele. Mai ales picioarele îmi erau grozav de slăbite, din genunchi. Mi s-a deschis repede, ca şi cum s-ar fi ştiut că trebuie să vin. (Într-adevăr, Simonov anunţase că e posibil să mai vină unul, iar aici trebuia să fii anunţat şi, în general, să ţii cont de toate măsurile de precauţie. Era unul din „magazinele de modă“ de pe atunci, care au fost demult exterminate de poliţie. Ziua era într-adevăr un magazin; iar seara, cei care aveau recomandaţie puteau veni în vizită.) Cu paşi repezi, am traversat prăvălia întunecoasă, intrînd în salonul pe care îl ştiam, unde nu ardea decît o lumînare, şi m-am oprit nedumerit: nu era nimeni.

— Unde-s ceilalţi? am întrebat la noroc.

Însă ei, desigur, apucaseră să plece pe la casele lor...

Dinaintea mea stătea o persoană, zîmbind prosteşte, chiar patroana, care mă cunoştea măcar cît de cît. Peste un minut s-a deschis o uşă şi a mai intrat o persoană.

Fără să le acord nici o atenţie, umblam prin cameră şi, pare-mi-se, vorbeam singur. Eram parcă salvat de la moarte şi presimţeam acest lucru, cu bucurie, din toată fiinţa mea: i-aş fi cîrpit scatoalca, negreşit i-aş fi cîrpit-o! Dar acum ei nu mai sînt aici şi... totul a dispărut, totul s-a schimbat!... Mă uitam împrejur. Încă nu-mi puteam da seama de situaţie. Maşinal am privit-o pe fata de-abia intrată: dinaintea ochilor îmi licări o faţă proaspătă, tînără, puţin cam palidă, cu sprîncene drepte şi negre, cu o privire serioasă şi întrucîtva mirată. Asta mi-a plăcut imediat; aş fi urît-o dacă mi-ar fi zîmbit. Am început s-o examinez mai atent

şi parcă cu efort: gîndurile încă nu mi se adunaseră la un loc. Ceva ingenuu şi blînd era întipărit pe acest chip, dar cumva bizar de serios. Sînt sigur că, prin asta, avea de pierdut aici şi dintre proştii aceia n-o remarcase nimeni. De altminteri, n-aş fi putut spune că-i o frumuseţe, deşi era înaltă, voinică, bine făcută. Îmbrăcămintea îi era extrem de simplă. Ceva mîrşav îmi dădu ghes: m-am dus direct spre ea...

M-am privit întîmplător în oglindă. Faţa mea răvăşită mi se păru teribil de respingătoare: palidă, rea, abjectă, cu părul vîlvoi. „N-are decît, mă bucur, mi-am zis, chiar mă bucur că o să mă găsească dezgustător; asta îmi face plăcere...“

~ VI ~

...Undeva, dincolo de peretele subţire, începu să hîrîie un ornic, de parcă l-ar fi strivit, l-ar fi sugrumat cineva. După un hîrîit nefiresc de lung, urmară nişte bătăi subţirele, nesuferite şi, nu ştiu cum, neaşteptat de repezi – ca şi cum, deodată, i-ar fi luat-o cineva înainte. Era ora două. M-am dezmeticit, cu toate că nu dormisem, ci doar zăcusem într-un fel de semiuitare de sine.

În camera îngustă, mică şi scundă, în care aproape tot spaţiul era ocupat de un şifonier uriaş, pe lîngă care erau aruncate la întîmplare cutii de carton, cîrpe şi tot felul de boarfe, era aproape întuneric de tot. Mucul de lumînare de pe masa din capătul celălalt al încăperii era aproape stins, pîlpîia doar din cînd în cînd. Peste cîteva minute urma să se lase o beznă desăvîrşită.

Nu mi-a luat mult timp ca să-mi vin în fire; dintr-o dată, fără eforturi, mi-au revenit toate în minte, de parcă stătuseră la pîndă ca să se repeadă iarăşi la mine. De fapt, în însăşi starea mea de uitare rămăsese permanent un fel de punct, ce nu voia nicidecum să mi se şteargă din memorie, împrejurul căruia se roteau visările mele somnoroase. Ciudat, însă: ceea ce mi se întîmplase

în ziua aceea, acum, după ce mă trezisem, mi se părea de domeniul trecutului îndepărtat, de care mă descotorosisem cu totul, şi încă de mult.

Aburii beţiei îmi rămăseseră în creier. Parcă plutea ceva deasupra mea, mă atingea, mă aţîţa şi mă îngrijora. Tristeţea şi veninul fierbeau din nou, încercînd să iasă. Deodată, lîngă mine, am văzut doi ochi deschişi, care mă cercetau curioşi şi stăruitori. Privirea lor era de o indiferenţă rece, sumbră, parcă cu totul înstrăinată; era o privire grea.

Un gînd posac încolţi în creierul meu şi-mi trecu pe tot trupul cu un fel de senzaţie scîrboasă, ca atunci cînd intri într-o subterană igrasioasă şi mucedă. Era cumva nefiresc că tocmai acum cei doi ochi se apucaseră să mă cerceteze. Mi-am amintit şi că, în decurs de două ore, nu schimbasem nici o vorbă cu această fiinţă: mai înainte, asta chiar îmi plăcuse, nici eu nu ştiu de ce. Acum însă, ca un păianjen, mi-a apărut în faţa ochilor imaginea absurdă, dezgustătoare a desfrîului, care, fără dragoste, grosolan şi fără ruşine, începe de-a dreptul cu ceea ce încununează o iubire adevărată. Ne-am uitat mult timp unul la altul, dar ea nu-şi pleca ochii şi nu-şi schimba expresia privirii, încît, în cele din urmă, cine ştie de ce, m-am simţit înspăimîntat.

— Cum te cheamă? am întrebat sacadat, ca să termin mai repede.

— Liza, îmi spuse ea aproape în şoaptă, însă cumva duşmănos şi îşi feri ochii.

Am păstrat un moment de tăcere.

— Astăzi e o vreme... O lapoviţă... mizerie! am zis eu mai mult pentru sine, punîndu-mi posomorît mîna sub cap şi privind în tavan.

Ea nu-mi răspunse. Situaţia era urîtă.

— Eşti de-aici? am întrebat-o peste un minut, aproape cu năduf, răsucindu-mi puţin capul spre ea.

— Nu.

— De unde?
— Din Riga, zise ea fără chef.
— Nemţoaică?
— Rusoaică.
— Şi eşti de mult aici?
— Unde?
— În casa asta.
— De două săptămîni. Vorbea cu vocea din ce în ce mai întretăiată. Lumînarea se stinsese de tot; de-acum nu-i mai puteam desluşi trăsăturile feţei.
— Tată şi mamă ai?
— Da... nu... am.
— Unde-s?
— Acolo... la Riga.
— Cine-s?
— Aşa...
— Cum aşa? Cine-s, ce stare au?
— Tîrgoveţi.
— Pînă acum ai stat la dînşii?
— Da.
— Cîţi ani ai?
— Douăzeci.
— Şi de ce ai plecat de-acasă?
— Aşa.
Acest *aşa* însemna: lasă-mă-n pace, mi-e greaţă. Am tăcut amîndoi.
Dumnezeu ştie de ce nu plecam. Eu însumi mă simţeam tot mai îngreţoşat şi mai abătut. Imaginile întregii zile din ajun parcă de la sine, fără voia mea, începură să-mi revină haotic în minte. Brusc, mi-am amintit o scenă pe care o văzusem pe stradă, cînd, îngrijorat, mă grăbeam la slujbă.
— Astăzi, nişte oameni au scos un sicriu şi mai că nu l-au scăpat, am rostit eu dintr-o dată cu glas tare, aproape fără să vreau, neintenţionînd cîtuşi de puţin să deschid discuţia.
— Un sicriu?
— Da, pe Sennaia: l-au scos dintr-o pivniţă.
— Dintr-o pivniţă?

— Nu chiar din pivniţă, dintr-un subsol... ştii... de jos... dintr-o casă deocheată... Era o murdărie peste tot... Coji de seminţe, gunoaie... duhnea... oribil!

Tăcere.

— A fost o zi parşivă pentru înmormîntări! am început din nou, numai ca să nu tac.

— De ce să fie parşivă?

— Lapoviţă, zloată... (Am căscat.)

— Totuna-i, spuse ea deodată, după cîteva clipe de tăcere.

— Nu, e-o mizerie... (Am căscat din nou.) Groparii au înjurat cu siguranţă că-i uda lapoviţa. Iar în groapă precis că băltea apa.

— De ce să băltească apa în groapă? întrebă cu un fel de curiozitate, dar vorbind mai grosolan şi mai întretăiat decît pînă atunci. Brusc, începuse să mă întărîte.

— Cum să nu, apă, pe fund, de vreo şase degete. Aici, la Volkovo, nu-i chip să sapi vreo groapă uscată.

— De ce?

— Cum de ce? Locul e jilav. Peste tot e mlaştină. Morţii sînt îngropaţi în baltă. Am văzut cu ochii mei... de multe ori...

(Nu văzusem niciodată, nici la Volkovo nu fusesem, auzisem doar din povestirile altora.)

— Oare chiar ţi-e totuna dacă mori sau nu?

— De ce să mor? întrebă ea, parcă apărîndu-se.

— Cîndva tot o să mori la fel ca răposata de ieri. A fost tot... o domnişoară... A murit de oftică.

— Fata ar fi trebuit să moară la spital... (Asta o ştie, mi-am zis, şi n-a spus „domnişoară“, ci „fată“).

— Îi era datoare patroanei, am replicat eu, hazardîndu-mă tot mai mult în discuţie, şi a lucrat pentru ea aproape pînă la sfîrşit, cu toate că era bolnavă de oftică. Vorbeau pe-acolo birjarii şi soldaţii, povesteau istoria asta. Precis că erau foşti cunoscuţi de-ai ei. Rîdeau. Voiau să-i facă

parastasul la o cîrciumă. (Şi aici am turnat multe minciuni.)

Tăcere, tăcere adîncă. Fata nici nu se clinti.

— Crezi că la spital e mai bine să mori?

— Nu-i totuna?... Şi de ce să mor? adăugă ea iritată.

— Nu acum; dar mai tîrziu?

— Şi mai tîrziu...

— Ba bine că nu! Uite, acum eşti tînără, frumoasă, proaspătă – ăsta ţi-e preţul. Însă dacă un an o să duci viaţa asta, o să te ofileşti...

— Peste un an?

— În orice caz, peste un an preţul o să-ţi fie mai mic, am continuat eu cu bucurie răutăcioasă. O să pleci de-aici, la mai rău, în altă casă. Peste încă un an, o să treci altundeva, tot la mai rău, iar peste şapte ani o să ajungi în pivniţa de pe Sennaia. Şi asta încă ar fi bine. Dar ghinionul tău ar fi dacă, pe lîngă asta, te-ar lovi vreo boală, să zicem că ţi s-ar şubrezi pieptul... din cauza vreunei răceli sau din altă pricină. Cînd duci o viaţă ca asta, bolile lasă urme. Te-nhaţă şi nu te mai scapă din gheare. Nu-i mare lucru să mori.

— Bine, o să mor, îmi răspunse ea duşmănos de-a dreptul şi se foi repede.

— Păi e păcat.

— De cine?

— De viaţă e păcat.

Tăcere.

— Ai avut un drăguţ?

— Ce-ţi foloseşte dumitale dacă-ţi spun?

— Doar nu te descos. Mie puţin îmi pasă. De ce te superi? Fireşte, se poate să fi avut şi tu necazurile tale. Ce mă priveşte pe mine? Atît doar că-mi pare rău.

— De cine?

— De tine îmi pare rău.

— N-are rost... şopti ea abia auzit şi iarăşi se foi.

Imediat m-am simţit şi mai înciudat. Cum! Vorbesc atît de blînd şi ea...

— Şi ce crezi? Eşti pe drumul cel bun?

— Nu cred nimic.

— Rău că nu crezi. Dezmeticeşte-te cît nu-i prea tîrziu. Şi încă nu-i prea tîrziu. Eşti încă tînără, arăţi bine; ai putea îndrăgi pe cineva, să te măriţi, să fii fericită...

— Nu toate femeile măritate sînt fericite, mi-o reteză ea cu acelaşi ton repezit, grosolan.

— Nu toate, fireşte, dar tot li-i mai bine decît aici. Incomparabil mai bine. Iar cînd iubeşti, poţi trăi şi fără fericire. Şi la necaz viaţa-i frumoasă, e bine să trăieşti pe lumea asta, oricum ţi-ar fi viaţa. Pe cînd aici n-ai parte decît de... duhoare. Ptiu!

M-am întors scîrbit cu spatele; deja nu mai eram rece, făcînd-o pe moralistul. Începeam să simt cu adevărat cele spuse şi mă înfierbîntasem. De-acum rîvneam să-mi expun *ideile* sacre, la care, gîndindu-mă, îmi storsesem creierii în ungherul meu. Deodată se aprinsese ceva în mine, „apăruse“ un scop.

— Nu te uita că sînt aici, nu judeca după mine. Poate am ajuns mai rău decît tine. De altfel, am intrat aici pentru că eram beat, m-am grăbit eu, totuşi, să mă justific. Pe deasupra, femeia nu trebuie să se ia după ce face bărbatul. E vorba de altceva; eu, chiar dacă mă scîrnăvesc şi mă murdăresc singur, măcar nu sînt sclavul nimănui; am venit, am plecat şi nu mai ştii de mine. Scutur murdăria şi-s iarăşi cel de dinainte. Pe cînd tu, de la bun început, eşti sclavă. Da, sclavă! Tu dai totul, toată libertatea ta. Şi pe urmă vei vrea să rupi aceste lanţuri, dar nu: or să se încolăcească şi mai strîns în jurul tău. Aşa-i afurisitul ăsta de lanţ. Îl ştiu eu. Altceva nici nu mai zic, că tot n-ai înţelege, dar ia spune-mi: nu-i aşa că i-ai ajuns datoare patroanei? Asta-i, vezi! am adăugat eu, deşi ea nu mi-a răspuns, ci mă asculta tăcută, încordîndu-şi întreaga fiinţă. Ăsta-i adevărul tău! N-o să scapi niciodată de datorii. Aşa se întîmplă

întotdeauna. E ca şi cum ţi-ai vinde sufletul diavolului...

... Şi dacă vrei să ştii, eu... sînt, poate, la fel de nenorocit ca tine şi, dacă mă scufund în noroi, o fac tot de necaz. Doar mai beau oamenii cînd au necazuri; ei bine, şi eu tot din cauza necazului fac ce fac... Ia spune, ce lucru bun am făcut: eu şi cu tine ne-am... însoţit... mai adineaori şi tot timpul n-am lăsat să ne scape o vorbă, iar pe urmă, tu, ca o sălbatică, ai început să te uiţi la mine; iar eu – la tine. Asta înseamnă a face dragoste? Oare aşa ar trebui să se apropie un om de alt om? Asta-i curată necuviinţă, nimic mai mult!

— Da! mă susţinu ea tăios, în grabă.

Chiar m-a mirat repeziciunea acestui *da*. Deci, poate, şi ea avea în cap acelaşi gînd, cînd se uita la mine? Deci, şi ea e capabilă de unele gînduri?... „Drace, e interesant, avem *afinităţi*, mi-am zis eu, gata-gata să-mi frec mîinile de bucurie. De altfel, cum să nu dai gata un suflet atît de tînăr?..."

Cel mai mult mă atrăgea jocul.

Ea îşi întoarse capul lîngă mine şi, după cum mi se păru în întuneric, şi-l sprijini cu o mînă. Poate că se uita la mine. Îmi părea rău că nu-i puteam desluşi ochii. Îi auzeam respiraţia adîncă.

— De ce ai venit aici? am început cu un ton oarecum autoritar.

— Aşa...

— Păi e atît de bine să trăieşti în casa părintească! E cald, nu-ţi cere nimeni socoteală; e cuibul tău.

— Şi dacă-i mai rău decît aici?

„Tonul trebuie să-l nimeresc, m-a fulgerat un gînd. Cu sentimentalismul cred că nu se poate face mare lucru."

De altfel, n-a fost decît o fulgerare. Jur că într-adevăr soarta fetei începuse să mă intereseze. Pe deasupra, eram relaxat şi bine dispus. Se ştie doar că potlogăria face lesne casă bună cu sentimentalismul.

— Cine vorbeşte! m-am grăbit eu să răspund. Totul e posibil. Uite, sînt sigur că te-a supărat careva şi că mai degrabă *alţii* sînt vinovaţi faţă de tine decît tu faţă de ei. Istoria ta nu ţi-o ştiu deloc, dar sînt sigur că o fată ca tine nu nimereşte aici de bunăvoie...

— Cum adică „o fată ca mine“? şopti ea de-abia auzit, însă eu am auzit-o.

„Drace, văd că o măgulesc. Urît din partea mea. Ba nu, poate că-i bine...“ Ea tăcea.

— Vezi tu, Liza, mă gîndesc la mine! Dacă aş fi avut o familie din copilărie, aş fi acum altfel decît sînt. Mă gîndesc des la asta. Căci, oricît de rău ar fi în familie, totuşi mama şi tata nu-ţi sînt duşmani, nu-ţi sînt străini. Ştii măcar că eşti la tine acasă. Eu am crescut fără familie; poate de-aceea am ajuns aşa... insensibil.

Am lăsat din nou o pauză.

„Cred că n-o să înţeleagă, îmi ziceam, de fapt, ar fi şi ridicul: doar îi fac morală!“

— Dacă aş fi tată şi aş avea o fiică, mi se pare că aş iubi-o mai mult decît pe băieţi, zău aşa, am început pe ocolite, ca şi cum n-aş fi avut nici cea mai mică intenţie s-o distrez. Recunosc că roşisem.

— Asta de ce?

Aha, deci mă ascultă!

— Aşa. Nu ştiu, Liza. Vezi tu: am cunoscut un tată, care era un om aspru, dar în faţa fiică-sii stătea în genunchi, îi săruta mîinile şi picioarele, o sorbea din ochi, zău aşa. Ea dansează la o serată, iar el stă cinci ore în picioare, fără să se mişte din loc, n-o slăbeşte din ochi. Era nebun după ea; asta o înţeleg. Ea noaptea oboseşte şi adoarme, iar el se trezeşte şi se duce s-o sărute în somn şi să-i facă cruce. Umblă într-un gheroc jerpelit, e zgîrcit cu toţi, iar ei îi cumpără de toate cu ultimii bani, îi face daruri scumpe şi se bucură dacă i-a plăcut cadoul. Întotdeauna tatăl ţine mai mult la fiice decît la mama lor. Tare bine o mai duce cîte o fată

acasă la ea! Cît despre mine, cred că, dacă aş avea o fată, nici n-aş mărita-o.

— Cum aşa? întrebă ea cu o umbră de rîs în voce.

— Aş fi gelos, zău. Cum, să-l sărute pe altul? Să-l iubească pe-un străin mai mult decît pe taică-său? Mi-ar fi greu să-mi imaginez aşa ceva. Fireşte, astea-s prostii; fireşte, în cele din urmă, oricui îi vin minţile la cap. Dar eu, pare-mi-se, înainte de a o mărita, aş înnebuni de îngrijorare: pe toţi peţitorii i-aş respinge. Şi totuşi, aş sfîrşi prin a mărita-o cu cel pe care ea îl iubeşte. Ştii doar că acela pe care fata îl îndrăgeşte i se pare tatălui cel mai rău dintre toţi. Asta aşa-i. Din cauza asta mult rău îşi fac unele familii.

— Mulţi ar fi bucuroşi să-şi vîndă fiica, nu s-o mărite cu cinste! spuse ea dintr-o dată.

Aha, asta era!

— Asta se întîmplă, Liza, în familii blestemate, care nu ştiu nici de Dumnezeu, nici de dragoste, am urmat eu cu însufleţire. Şi unde dragoste nu e, nici judecată nu e. Există asemenea familii, e adevărat, dar nu despre ele vorbesc. Cred că în familia ta n-ai avut parte de bine, dacă spui asta. Poate că eşti cu adevărat nefericită. Hm... Toate astea se întîmplă mai cu seamă din cauza sărăciei.

— Adică la boieri o fi mai bine? Oamenii cinstiţi trăiesc frumos şi în sărăcie.

— Hm... da. Se poate. Încă ceva, Liza: omului îi place să-şi cîntărească numai amărăciunea, iar fericirea nu şi-o cîntăreşte. Însă, dacă ar socoti-o cum trebuie, ar vedea că fericire există destulă pentru fiecare. Da, e bine într-o familie în care toate merg ca pe roate, dacă Dumnezeu o binecuvîntează, dacă soţul e un om cumsecade, care te iubeşte, te alintă şi stă lîngă tine! Cîteodată e bine chiar şi cînd o duci cu chiu, cu vai, de fapt, unde nu există necazuri? Poate, dacă o să te măriţi, *o să-ţi dai seama singură*. În schimb, de pildă, dacă am lua măcar prima perioadă de măritiş, cu

cel pe care-l iubeşti; ah, de cîtă, de cîtă fericire ai parte cîteodată, chiar clipă de clipă! În primele luni chiar certurile dintre tine şi soţ se sfîrşesc frumos. Unele neveste, cu cît îşi iubesc mai mult bărbatul, cu atît mai mult caută ceartă. E adevărat, am cunoscut una: „Aşa, te iubesc, zice, şi te chinuiesc aşa de mult din dragoste, simte şi tu asta!“ Ştii tu că din dragoste poţi să-l chinuieşti pe-un om cu bună ştiinţă? Cel mai des o fac femeile. Şi îşi zice în sinea ei: „În schimb aşa o să-l iubesc pe urmă, aşa o să-l mîngîi, încît nu-i păcat să-l chinuiesc acum“. Toţi ai casei se bucură de fericirea voastră, şi viaţa-i frumoasă, veselă, paşnică, cinstită... Unele mai sînt şi geloase. Pleacă undeva bărbatul – am cunoscut una –, nu rabdă şi fuge în toiul nopţii să vadă dacă nu cumva e-n casa aceea, dacă nu cumva e cu femeia aceea. Asta-i deja rău. Ştie şi singură că-i rău, inima i se face cît un purice şi suferă, însă îl iubeşte; totul i se trage din dragoste. Şi ce bine e, după o ceartă, să te împaci, cînd îţi ceri tu însăţi iertare sau îl ierţi! Şi aşa li-e de bine la amîndoi, aşa de bine le cade deodată, ca şi cum s-ar fi întîlnit din nou, ca şi cum s-ar fi cununat a doua oară, ca şi cum dragostea s-ar fi înfiripat încă o dată. Şi nimeni, nimeni n-are voie să ştie ce se întîmplă între bărbat şi femeie, dacă ei se iubesc. Şi orice ceartă s-ar porni între dînşii, nici măcar pe mama vreunuia dintre ei nu trebuie s-o ia de judecător şi să-i povestească ceva despre celălalt. Ei singuri îşi sînt judecători. Dragostea e o taină dumnezeiască şi trebuie ferită de toţi ochii străini, orice s-ar întîmpla între cei doi. Aşa e mai sfîntă, mai bună. Aşa se stimează mai mult unul pe celălalt şi pe stimă multe se întemeiază. Şi dacă a existat dragostea, dacă s-au cununat din dragoste, de ce dragostea ar trece? Oare chiar nu poate fi păstrată? Rare sînt cazurile cînd nu poate fi păstrată. Şi dacă ai norocul de un soţ bun şi cinstit, cum să laşi dragostea să treacă? Ce-i drept, dragostea din primele luni de căsătorie trece, însă

vine în urma ei altă dragoste, mai bună. Cei doi îşi contopesc inimile, toate treburile le orînduiesc împreună; n-au secrete unul faţă de altul. Şi, de cum apar copiii, pînă şi zilele cele mai grele par o fericire; numai să iubeşti şi să ai curaj. Aşa şi munca te înveseleşte, aşa îţi rupi cîteodată de la gură de dragul copiilor, dar o faci cu bucurie. Doar şi ei te vor iubi mai apoi pentru asta; deci, prin copii vei fi bogat mai tîrziu. Cresc copiii şi simţi că le eşti exemplu, că eşti un sprijin pentru ei; că vei muri, iar ei vor purta, toată viaţa, sentimentele şi gîndurile tale în sufletul lor aşa cum le-au primit de la tine, că vor fi după chipul şi asemănarea ta. Deci, asta-i o mare îndatorire. Cum să nu se apropie mai mult mama de tată şi tata de mamă? Se zice că, pasămite, e greu să ai copii? Cine zice? E o fericire divină! Îţi plac copiii mici, Liza? Mie îmi plac grozav de mult. Ştii tu – un băieţel rozaliu suge la pieptul tău, păi nu există bărbat pe lume căruia să nu i se topească inima de dragul soţiei lui, văzînd-o cum şade cu pruncul în braţe! Copilul e rozaliu, bucălat, se tolăneşte, se alintă; mînuţele şi picioruşele îi sînt dolofane, unghiile curate, mici, atît de mici, încît îţi vine să rîzi privindu-le, ochişorii îi tresaltă ca şi cum ar înţelege de-acum totul. Şi cînd suge, te strînge cu mînuţa de sîn, se joacă. Se apropie taică-su, copilul se desprinde de sîn, se arcuieşte pe spate din tot trupuşorul, se uită la taică-su, rîde, ca şi cum ar fi într-adevăr ceva foarte caraghios, şi iarăşi, iarăşi se apucă de supt. Sau, dacă-i ies cumva dinţii, muşcă din senin sînul maică-sii şi se uită la ea, pieziş, cu ochişorii lui: „Vezi, te-am muşcat!“ Păi nu-i în asta toată fericirea, cînd toţi trei, soţul, soţia şi copilul, sînt împreună? Pentru asemenea clipe multe pot fi iertate. Nu, Liza, mai întîi trebuie să înveţi singură cum să trăieşti şi-abia după aceea să dai vina pe alţii!

„Cu plăsmuiri, uite, cu plăsmuiri din astea trebuie să te ia omul! mi-am zis în sinea mea, deşi,

zău, vorbisem cu înflăcărare. Brusc, am roşit. Şi dacă izbucneşte acum în rîs, în ce gaură să dispar?" Această idee m-a înfuriat. Spre sfîrşitul discursului mă înfierbîntasem cu adevărat şi acum orgoliul meu parcă suferea. Tăcerea se prelungea. Îmi trecu prin gînd chiar s-o înghiontesc.

— Dumneata... începu ea brusc şi se opri.

Însă eu apucasem să înţeleg totul; în vocea ei tremura altă coardă, care nu mai era stridentă, grosolană şi duşmănoasă, ca adineaori, ci una catifelată şi ruşinoasă, atît de ruşinoasă, încît mie însumi mi s-a făcut ruşine faţă de ea, simţindu-mă vinovat.

— Ce? am întrebat eu cu gingaşă curiozitate.

— Păi dumneata...

— Ce?

— Dumneata... vorbeşti ca din carte, spuse ea şi din nou, în vocea ei, se făcu parcă simţită o umbră de ironie.

Această remarcă m-a înţepat dureros. Nu mă aşteptasem la aşa ceva.

Nu fusesem în stare să pricep că fata îşi luase ironia drept mască şi că era vorba de obişnuita ultimă stratagemă a oamenilor cu inima ruşinoasă şi neprihănită, cărora cineva, cu grosolănie şi insistenţă, li se vîră în suflet şi care, din mîndrie, nu cedează pînă în ultima clipă şi se tem să-ţi mărturisească sentimentul. Ar fi trebuit să-mi dau seama după sfiala cu care, treptat, îşi adoptase ironia înainte de a se hotărî s-o plaseze. Însă nu mi-am dat seama şi m-a cuprins ciuda.

„Stai puţin", mi-am zis.

~ VII ~

— Nu, Liza, să nu crezi că-ţi vorbesc ca din carte, cînd şi mie mi-e scîrbă să repet ce-au spus alţii. De fapt, nu doar de ce-au spus alţii. Toate astea mi s-au trezit chiar acum în suflet... Oare, oare chiar ţie nu ţi-e scîrbă aici? Nu, pesemne că mare lucru-i obişnuinţa! Naiba ştie ce poate face

obişnuinţa din om. Chiar crezi serios că n-o să îmbătrîneşti niciodată, că vei fi mereu frumoasă şi că patroana o să te ţină aici în vecii vecilor? Nu mai zic că şi aici viaţa-i o pacoste... De altminteri, uite ce-o să-ţi zic de asta, de viaţa pe care o duci acum: chiar dacă eşti tînără, drăguţă, frumoasă, cu suflet şi simţire, să ştii că, mai adineaori, cînd m-am trezit aici, imediat mi s-a făcut scîrbă că stau aici cu tine! Numai la beţie poate nimeri omul aici. Însă, dacă ai fi în alt loc, dacă ai trăi cum trăiesc oamenii cumsecade, poate că nu doar m-aş ţine după fusta ta, poate m-aş îndrăgosti de tine, poate m-aş bucura de o privire a ta, ca să nu mai zic de cuvinte; te-aş pîndi la poartă, aş îngenunchea în faţa ta; m-aş uita la tine ca la viitoarea mea mireasă, ba încă aş socoti că-mi faci o mare cinste. N-aş îndrăzni să gîndesc ceva urît despre tine. Pe cînd aici ştiu că n-am decît să fluier şi tu, vrei nu vrei, trebuie să vii după mine, adică nu mai ţin cont de voinţa ta, ci tu de a mea. Cel mai prăpădit ţăran, cînd se tocmeşte la lucru, nu se înrobeşte de tot şi ştie, totuşi, că are un soroc. Dar care-i sorocul tău? Ia gîndeşte-te: ce dai tu aici, ce înrobeşti? Sufletul, sufletul, asupra căruia n-ai nici o putere, ţi-l înrobeşti laolaltă cu trupul! Îţi dai dragostea ca să ţi-o batjocorească oricare beţiv. Dragostea! Păi dragostea e totul, e diamantul, e comoara oricărei fete! Doar, ca să merite dragostea asta, altul ar fi în stare să-şi dea sufletul, să meargă la moarte. Şi ce preţ are acum dragostea ta? Eşti cumpărată cu totul, pe de-a-ntregul şi n-are rost să-ţi mai cîştige cineva dragostea, cînd se poate şi fără dragoste. Nu înţelegi că nu poate exista batjocură mai mare pentru o fată? Am auzit că aveţi şi voi, proastele, o mîngîiere aici, că vi se permite să aveţi aici ibovnici. Păi asta nu-i decît o joacă, o înşelăciune, o bătaie de joc, şi voi credeţi. Ce zici, ibovnicul tău chiar te iubeşte cu adevărat? Nu cred. N-are cum să te iubească ştiind că la prima chemare trebuie să te duci la altul. Dacă se

împacă cu aşa ceva, e un nemernic! Crezi că are vreun pic de respect pentru tine? Ce ai tu în comun cu el? Îşi rîde de tine şi te jecmăneşte – asta-i toată dragostea lui! Măcar bine că nu te bate. Dar poate te şi bate. Ia întreabă-l, dacă-l ai: o să se însoare cu tine? Păi o să-ţi rîdă în nas, dacă nu cumva o să te scuipe sau o să te ia la bătaie; şi cînd te gîndeşti că el însuşi nu face nici cît o ceapă degerată. Şi ia gîndeşte-te: la ce bun ţi-ai nenoroci aici toată viaţa? Pentru că ţi se dă cafea şi mîncare pe săturate? Ia spune: de ce ţi se dă mîncare? Alteia, uneia cinstite, i s-ar opri în gît asemenea dumicat, pentru că ştie de ce i se dă mîncare. Tu eşti aici datoare şi vei fi datoare şi trebuie să fii datoare pînă la cel din urmă sfîrşit, pînă cînd clienţii n-or să te mai vrea. Şi asta se va întîmpla curînd, nu-ţi pune nădejdea în tinereţe. Ştii că aici toate trec precum o diligenţă trasă de cai de poştă. Or să-ţi facă brînci de-aici. Şi n-or să-ţi facă brînci pur şi simplu, ci, cu mult înainte de asta, or să înceapă a-ţi căuta pricină, or să-nceapă să-ţi scoată ochii, or să-nceapă să te ocărască, ca şi cum nu tu i-ai dat patroanei toată sănătatea ta, ca şi cum nu tu ţi-ai fi nenorocit tinereţea şi sufletul pentru ea, fără să cîştigi nimic, ci parcă ai fi terminat-o, ai fi făcut-o să ajungă cerşetoare, ai fi jecmănit-o. Şi să nu te aştepţi la sprijin: celelalte prietene ale tale se vor repezi şi ele la tine ca să-i facă pe plac, pentru că aici toate sînt în sclavie, şi-au pierdut demult ruşinea şi mila. S-au ticăloşit şi, crede-mă, nu există pe lume nimic mai mîrşav, mai ticălos, mai jignitor decît ocările pe care ţi le vor arunca ele. Şi îţi vei cheltui totul aici în păcat, iar la douăzeci şi doi de ani o să arăţi ca de treizeci şi cinci şi bine-ar fi dacă măcar nu te-ai îmbolnăvi – roagă-te lui Dumnezeu pentru asta. De bună seamă, îţi zici acum că asta nu-i muncă, ci doar o petrecere! Păi muncă, ocnă mai grea ca asta nu este şi n-a fost niciodată pe pămînt. Şi nici un cuvînt, nici o jumătate de cuvînt n-o să îndrăzneşti să îngîni;

cînd or să te alunge de aici, o să înţelegi cît eşti de vinovată. O să te muţi în alt loc, pe urmă în altul, după aceea o să te mai oploşeşti pe undeva şi în cele din urmă o să ajungi pe Sennaia. Iar acolo, printre altele, o să ai parte şi de bătăi; acolo, aşa ştiu oamenii să fie drăguţi; acolo clientul nici nu se pricepe să dezmierde fără bătaie. Nu crezi că acolo-i viaţa atît de parşivă? Du-te într-o zi şi poate o să vezi cu ochii tăi. Eu am văzut-o pe una acolo, de Anul Nou, în dreptul uşii. O îmbrînciseră afară fetele, în bătaie de joc, ca să îngheţe un pic pentru că se văita prea tare; zăvorîseră uşa pe dinăuntru. Pe la ora nouă dimineaţa era beată criţă, cu părul încîlcit, aproape goală, bătută măr. Pudrată, dar cu vînătăi la ochi; nasul şi dinţii îi sîngerau: o snopise un birjar. S-a aşezat biata de ea pe treptele de piatră, ţinînd în mînă un peşte sărat; urla, îşi văieta „soarta" şi izbea peştele de trepte. Iar lîngă scară se adunaseră birjari şi soldaţi beţi care o zădărau. Nu crezi că vei ajunge şi tu într-un asemenea hal? Nici eu n-aş vrea să cred; dar n-ai cum să ştii, poate că acum zece, acum opt ani, fata aceea cu peştele sărat în mînă a venit aici de undeva proaspătă, ca un heruvim, neprihănită, curată; nu ştia ce-i răul, roşea la fiecare cuvînt. Poate era ca tine, mîndră, supărăcioasă, nu semăna cu altele, se uita de sus ca o regină şi ştia că mare fericire îl aşteaptă pe cel care o va îndrăgi şi îl va îndrăgi şi ea. Şi vezi cum a sfîrşit? Poate că tocmai în momentul cînd trîntea peştele sărat de treptele murdare, beată şi scărmănată, poate că tocmai atunci şi-a amintit de tot ce-a fost cîndva, de anii curaţi petrecuţi în casa părinţilor ei, cînd mergea la şcoală, iar fiul vecinilor o aştepta în drum, îi jura că o s-o iubească toată viaţa şi-o să-şi lege soarta de a ei, cum şi-au făgăduit unul altuia să se iubească veşnic şi să meargă la altar de îndată ce-or creşte mari! Nu, Liza, ar fi o fericire, un noroc pentru tine dacă oftica te-ar ucide de tînără printr-un ungher, la vreun subsol precum cel din care a

ieşit fata de care ţi-am povestit. La spital, zici tu? Bine, or să te ducă, dar dacă patroana încă mai are nevoie de tine? Oftica nu-i ca tifosul. Avînd boala asta, omul speră pînă în ultima clipă şi spune că-i sănătos. Se înşală singur. Iar patroana profită. Fii pe pace, aşa-i: sufletul, adică, ţi l-ai vîndut, iar faţă de cel căruia îi datorezi bani n-o să îndrăzneşti să zici nici pîs. Şi cînd vei fi pe moarte, toţi or să te părăsească, toţi or să-ţi întoarcă spatele, pentru că ce folos să mai aibă de pe urma ta? Pe deasupra, or să înceapă să-ţi scoată ochii că ocupi locul degeaba, că nu mori mai repede. Cu mare anevoinţă or să-ţi dea o gură de apă, neapărat ocărîndu-te: „Cînd, cică, o să crapi odată, ticăloaso? Nu putem dormi din cauza gemetelor tale, clienţilor li se face silă". Aşa-i; am auzit cu urechile mele asemenea cuvinte. Tu eşti gata să-ţi dai sufletul, iar ei te vîră în ungherul cel mai împuţit din subsol, unde-i întuneric şi igrasie; zăcînd singură acolo, la ce te gîndeşti? De îndată ce mori, te pregătesc de înmormîntare la iuţeală, cu mîini străine, cu bombăneli şi nerăbdare, nimeni n-o să te binecuvînteze, nimeni n-o să ofteze după tine, nu-şi vor dori decît să scape şi de grija asta. Or să-ţi cumpere un sicriu făcut de mîntuială, or să te ducă la groapă cum au dus-o azi pe nenorocita aceea şi pe urmă or să-ţi facă parastasul la cîrciumă. N-are a face că groapa-i plină cu noroi, că groparii sînt nişte lepădături, că lapoviţa se prăvăleşte valuri-valuri – doar n-o să-şi bată capul cu tine, nu-i aşa? „Coboar-o, Vaniuha; chiar că aşa-i e «soarta», şi-aici a pornit cu picioarele-n sus, că din alea a fost. Scurtează frînghia, pezevenchiule!" „E bine şi-aşa." „Cum să fie bine? Uite că zace pe-o rînă. N-a fost şi ea om? Gata, astup-o." Nici să se certe prea mult din pricina ta n-or să aibă chef. Or să astupe cît pot de repede groapa cu lut vînăt şi-or să se ducă la cîrciumă... Asta va fi sfîrşitul amintirii tale pe pămînt; la mormintele altora vin copiii, taţii, soţii, iar tu n-o

să ai parte nici de-o lacrimă, nici de-un oftat, nici de-o vorbă bună, nimeni din toată lumea asta n-o să vină vreodată la mormîntul tău; numele o să-ţi dispară de pe faţa pămîntului, ca şi cum n-ai fi trăit vreodată pe lume, ca şi cum nici măcar nu te-ai fi născut! Din noroi şi mlaştină, degeaba ai bocăni tu acolo, în capacul sicriului, cînd se scoală morţii: „Daţi-mi drumul, oameni buni, să trăiesc şi eu pe lume! Trăind, n-am avut parte de viaţă, viaţa mea a fost o cîrpă de care oamenii şi-au şters picioarele, mi-au băut-o într-o cîrciumă de pe Sennaia; daţi-mi drumul, oameni buni, să mai trăiesc o dată pe lume!...“

Mă apucase patosul pînă într-atît, încît simţeam că mi se pune un nod în gît şi... deodată m-am oprit, m-am ridicat speriat într-un cot şi, aplecîndu-mi temător capul, cu inima agitată, am început să trag cu urechea. Aveam motive să mă simt încurcat.

De mult presimţeam că-i răvăşisem sufletul şi îi zdrobisem inima şi, pe măsură ce mă convingeam de asta, doream tot mai mult să-mi ating ţelul cît mai repede şi cît mai în forţă. Jocul, jocul mă pasionase; la drept vorbind, nu doar jocul...

Ştiam că vorbesc dens, stereotip, chiar livresc, într-un cuvînt, nu mă pricepeam să vorbesc altfel decît „ca din carte“. Dar asta nu mă deranja; ştiam, doar, presimţeam că mă va înţelege şi că, poate, stilul livresc va fi de folos intenţiei mele. Dar acum, obţinînd efectul scontat, mă speriasem. Nu, niciodată, niciodată nu mai fusesem martorul unei asemenea disperări! Ea zăcea cu faţa înfundată în perna pe care o îmbrăţişase. Plînsul îi sfîşia pieptul. Tot trupul ei tînăr tremura, zguduit parcă de convulsii. Hohotele ei de plîns, înăbuşite în interior, clocoteau şi, brusc, răbufneau în afară, purtate de gemete şi ţipete. Atunci îşi afunda şi mai mult faţa în pernă: ţinea ca nimeni din casa asta, nici un suflet viu să nu afle de lacrimile şi chinurile ei. Muşca perna, şi-a muşcat şi mîna pînă

la sînge (am văzut asta mai tîrziu), sau, înfigîndu-şi degetele în cosiţele ei încîlcite, încremenea de încordare, cu răsuflarea oprită şi dinţii încleştaţi. Am dat să încep a-i vorbi, s-o rog să se liniştească, dar am simţit că n-am curaj şi deodată, cuprins parcă de friguri, aproape îngrozit, pe pipăite, m-am pregătit iute de plecare. Era întuneric: oricît mă grăbeam, nu puteam termina repede cu îmbrăcatul. Bîjbîind, am dat dintr-o dată de o cutie de chibrituri şi de un sfeşnic, în care era înfiptă o lumînare neîncepută. De îndată ce lumina a împrăştiat bezna, Liza s-a ridicat brusc în capul oaselor cu faţa cumva schimonosită, cu un zîmbet pe jumătate smintit, privindu-mă cu un aer stupid. M-am aşezat lîngă ea şi i-am luat mîinile; ea s-a dezmeticit, s-a repezit la mine, a dat să mă îmbrăţişeze, dar n-a îndrăznit şi şi-a înclinat încet fruntea către mine.

— Liza, draga mea, degeaba ţi-am... iartă-mă... am dat eu să încep, dar ea mi-a strîns cu degetele atît de tare mîinile, încît mi-am dat seama că vorbele mele sînt nepotrivite şi am tăcut.

— Uite adresa mea, Liza, treci pe la mine.

— O să trec... şopti ea cu hotărîre, fără să-şi ridice capul.

— Atunci, eu plec, rămîi cu bine... la revedere.

M-am ridicat, a coborît şi ea din pat şi dintr-o dată a roşit, a tresărit, a luat o broboadă de pe scaun, şi-a aruncat-o pe umeri, strîngîndu-şi-o pînă sub bărbie. Făcînd toate astea, zîmbi iarăşi cumva dureros, roşi şi se uită ciudat la mine. Eram şi eu îndurerat; mă grăbeam să plec, să mă retrag.

— Stai puţin, spuse ea deodată, de-acum în vestibul, chiar în dreptul uşii; trăgîndu-mă de mîneca mantalei şi oprindu-mă, puse jos lumînarea şi fugi înapoi; probabil îşi amintise de ceva sau voia să aducă şi să-mi arate ceva. Fugind, se înroşise din nou, ochii îi străluceau, pe buze îi licărise un zîmbet – ce să fie? Am aşteptat-o fără să vreau; s-a întors după un minut, privindu-mă ca

şi cum m-ar fi rugat s-o iert pentru nu ştiu ce. Acum nu mai avea faţa aceea, nu mai avea privirea ursuză, neîncrezătoare şi îndîrjită de adineaori. Ochii îi erau acum rugători, catifelaţi şi totodată încrezători, tandri, sfioşi. Aşa se uită copiii la persoanele pe care le iubesc foarte mult şi cărora le cer ceva. Avea ochii căprui, doi ochi minunaţi, vii, care se pricepeau să oglindească şi dragostea, şi ura posomorîtă.

Fără să-mi explice nimic – ca şi cum eu, precum nu ştiu ce fiinţă superioară, trebuia să ştiu totul fără explicaţii – mi-a întins o foaie de hîrtie. În clipa aceea faţa îi era plină de triumful cel mai naiv, cel mai copilăresc. Am despăturit hîrtia. Era o scrisoare primită de la un student medicinist sau cam aşa ceva, o declaraţie de dragoste foarte emfatică, cu înflorituri, dar extrem de respectuoasă. Nu-mi aduc aminte exact expresiile, dar ţin bine minte că de sub stilul pretenţios răzbătea un sentiment veritabil, imposibil de falsificat. După ce am terminat de citit, i-am întîlnit privirea fierbinte, curioasă şi copilăresc de nerăbdătoare, care mă fixa. Îşi pironise ochii pe faţa mea şi aştepta nerăbdătoare să vadă ce voi spune. În cîteva cuvinte, grăbită, dar parcă bucuroasă şi mîndră, mi-a explicat că fusese undeva la o serată dansantă, la o familie, în casa unor „oameni foarte, foarte cumsecade, *familişti*, care *nu ştiu încă nimic*, absolut nimic“, pentru că ea e încă nouă aici şi doar aşa... nu-i încă deloc hotărîtă să rămînă şi va pleca negreşit, de îndată ce-şi va plăti datoria... „Ei, acolo era studentul, toată seara a dansat, a vorbit cu ea şi au constatat că o cunoaşte de la Riga, încă de pe cînd erau copii, că se jucaseră împreună, numai că asta a fost demult – că îi cunoaşte şi pe părinţii ei, dar de *asta* el nu ştie şi nu bănuieşte nimic-nimic-nimic! Şi a doua zi după serată (acum trei zile), prin prietena care a însoţit-o acolo, i-a trimis scrisoarea... şi asta-i tot.“

După ce termină de povestit, îşi coborî parcă ruşinată ochii strălucitori.

Biata de ea, păstra scrisoarea ca pe un lucru de preţ şi dăduse fuga după singurul lucru de preţ, nedorind ca eu să plec înainte de a afla că şi pe ea o iubeşte cineva cinstit şi sincer, că şi cu ea vorbeşte respectuos cineva. Precis că scrisorii îi era hărăzit să zacă într-o casetă, fără urmări. Dar oricum, sînt sigur că toată viaţa ar fi păstrat scrisoarea ca pe un lucru de preţ, ca pe mîndria şi justificarea ei; şi iată, într-un asemenea moment, şi-a adus aminte de scrisoare şi mi-a adus-o, pentru a se mîndri naiv cu ea faţă de mine, ca să-mi fac o altă impresie despre ea şi s-o laud. N-am spus nimic, i-am strîns mîna şi am plecat. Nu puteam să nu plec... Tot drumul am mers pe jos, cu toate că lapoviţa continua să-şi cearnă fulgii mari, îndoiţi cu apă. Eram istovit, zdrobit, plin de nedumerire. Dar dedesubtul nedumeririi licărea de-acum adevărul. Un adevăr dezgustător!

~ VIII ~

De altminteri, n-am acceptat prea curînd să recunosc acest adevăr. Trezindu-mă dimineaţă după cîteva ore de somn adînc, de plumb, şi amintindu-mi imediat toată ziua din ajun, chiar m-am mirat de sentimentalismul meu faţă de Liza, „de toate ororile şi milele de ieri“. „Uite-aşa, te-apucă uneori cîte-o zdruncinare muierească de nervi, ptiu! mi-am zis. Şi de ce i-oi fi împins adresa mea? Dacă vine? De fapt, n-are decît să vină; nu-i nimic... Însă, *pesemne*, nu asta era acum prima şi cea mai importantă problemă: trebuia să mă grăbesc, cu orice preţ, să-mi salvez reputaţia în ochii lui Zverkov şi ai lui Simonov. Asta era grija mea cea mai de căpătîi. Şi luîndu-mă cu treburile, chiar am uitat de Liza în dimineaţa aceea.

Mai întîi şi mai întîi, trebuia să-i restitui imediat datoria lui Simonov. M-am decis să fac un pas disperat: să împrumut o mulţime de bani,

cincisprezece ruble, de la Anton Antonîci. Ca un făcut, în dimineaţa aceea era extraordinar de bine dispus şi mi i-a dat pe loc, de la prima rugăminte. M-am bucurat atît de mult, încît semnînd chitanţa, cu o figură bravă, *dezinvolt*, i-am spus că ieri „am tras un chef cu nişte prieteni la *Hôtel de Paris*, ne-am luat adio de la un coleg, pot zice chiar prieten din copilărie, ştiţi, un mare petrecăreţ şi un răsfăţat, dar, desigur, de familie bună, cu avere însemnată, cu o carieră strălucită, ştiţi dumneavoastră de care; am întrecut măsura cu o *juma' de duzină* şi..." Şi nimic; toate astea le-am rostit foarte uşor, degajat şi cu satisfacţie.

Întorcîndu-mă acasă, i-am scris de îndată lui Simonov.

Şi acum mă apucă încîntarea, amintindu-mi tonul de veritabil gentleman al scrisorii, stilul ei amical şi sincer. Cu ingeniozitate şi nobleţe şi, mai ales, fără nici un cuvînt de prisos, am luat asupra mea toată vina. Mă justificam, „dacă mai am dreptul să mă justific", prin faptul că, neobişnuit deloc cu băutura, m-am îmbătat de la primul pahar, pe care (pasămite) l-am băut înainte de venirea lor, cînd îi aşteptasem la *Hôtel de Paris*, între ora cinci şi şase. Scuzele mele i le prezentam mai ales lui Simonov; tot pe el îl rugam să le transmită şi celorlalţi scuzele mele, mai ales lui Zverkov, pe care, „îmi aduc aminte ca prin vis", mi se pare că l-am jignit. Am adăugat că aş fi luat o birjă ca să trec pe la fiecare dintre ei, dar că mă doare capul şi, mai presus de toate, mi-e ruşine. Am rămas mulţumit mai cu seamă de „uşurinţa", mai bine zis, dezinvoltura (de altfel, întru totul decentă) care îmi purta subit condeiul şi, mai bine decît orice argument, le dădea de înţeles că privesc destul de detaşat „toată porcăria de ieri"; totuşi, nu sînt cîtuşi de puţin omorît dintr-o lovitură, cum, probabil, vă închipuiţi, domnilor, ci dimpotrivă, văd lucrurile calm, aşa cum trebuie să le vadă un

gentleman care se respectă. „Ce-a fost a fost, adică, am făcut-o şi gata.“

— Păi nu-i o cochetărie de marchiz? mă minunam eu, recitind misiva. Şi toate datorită faptului că sînt un om evoluat şi cult! În locul meu, alţii n-ar fi ştiut cum să se descîlcească, pe cînd eu m-am descurcat şi îmi fac iarăşi de cap, deoarece sînt „un om cult şi evoluat al timpului nostru“. La o adică, poate că ieri totul s-a întîmplat din pricina vinului. Hm... nu, nu din pricina vinului. N-am băut deloc votcă, de la cinci la şase, cît i-am aşteptat. L-am minţit pe Simonov; l-am minţit fără ruşine; de fapt, nici acum nu mi-e ruşine...

La urma urmei, mă doare-n cot! Principalul e că mi-am luat de-o grijă.

Am pus în plicul cu scrisoarea şase ruble, l-am lipit şi l-am înduplecat pe Apollon să i-l ducă lui Simonov. Aflînd că sînt bani în plic, Apollon a devenit ceva mai respectuos şi a acceptat să meargă. Spre seară am ieşit să mă plimb. După beţia de ieri, capul mă durea şi mi se învîrtea. Dar, pe măsură ce se lăsa seara, şi amurgul devenea tot mai întunecat, cu atît mai mult mi se schimbau şi mi se încîlceau impresiile şi, în urma lor, gîndurile. Ceva era pe moarte în interiorul meu, în adîncul inimii şi conştiinţei mele, însă nu voia să moară şi îmi provoca o tristeţe arzătoare. Cel mai adesea, mă înghesuiam pe străzile cele mai aglomerate, cu ateliere muncitoreşti: Meşceanskaia, Sadovaia, pe lîngă Parcul Iusupov. Îmi plăcea mai ales să mă plimb pe aceste străzi în amurg, cînd creştea forfota mulţimii de trecători, muncitori şi meseriaşi, care, avînd întipărită pe feţe o îngrijorare înrăită, se duceau pe la casele lor după munca de peste zi. Îmi plăceau tocmai pentru vînzoleala de două parale, tocmai prozaismul obraznic. De data asta viermuiala străzii doar mă irita şi mai mult. Nu izbuteam nicidecum s-o scot la capăt cu mine însumi. Ceva se ridica necontenit în sufletul meu, dureros şi nu voia să se

potolească. Mîhnit de tot, m-am întors acasă. Parcă aş fi săvîrşit o fărădelege.

Mă chinuia permanent gîndul că va veni Liza. Ciudat mi se părea că, dintre toate întîmplările de ieri, amintirea ei mă chinuia cumva deosebit, fără legătură cu celelalte. Spre seară izbutisem să uit de toate celelalte, dădusem a lehamite din mînă şi încă mai eram pe deplin satisfăcut de scrisoarea pe care i-o trimisesem lui Simonov. Dar în privinţa ei, parcă nu mai eram mulţumit. Parcă numai gîndul la Liza mă chinuia. „Ce-ar fi dacă vine? mă întrebam întruna. Nu-i nimic, n-are decît să vină. Hm. Partea urîtă e că o să vadă, bunăoară, cum trăiesc. Ieri m-am înfăţişat dinaintea ei ca un... erou... iar acum, hm! De fapt, e-o porcărie că am ajuns în halul ăsta. Casa mi-e de-o mizerie lucie. Şi am avut curajul să merg ieri la dineu cu hainele astea! Ce să mai zic de canapeaua, de sub muşamaua căreia ies bucăţi de burete? Dar halatul, cu care nu mă pot acoperi! Ce zdrenţe... Şi ea o să vadă toate astea; şi pe Apollon o să-l vadă. Precis că măgarul o s-o jignească. O să-i caute nod în papură ca să-m i facă o bădărănie. Iar eu, se înţelege, după cum îmi e obiceiul, o să fiu laş, o să-ncep să umblu cu paşi mărunţi prin faţa ei, să mă înfăşor în pulpanele halatului, o să-ncep să zîmbesc, o să spun minciuni. Ptiu, mare porcărie! Şi încă nu asta-i marea porcărie! Nu, aici sînt lucruri mai grave, mai urîte, mai abjecte, da, mai abjecte! Şi iarăşi, iarăşi va trebui să-mi pun pe faţă masca asta necinstită, mincinoasă...“

Ajungînd la acest gînd, am explodat:

„De ce să fie necinstită? Care necinstită? Ieri am vorbit sincer. Mi-aduc aminte că şi-n sufletul meu era un sentiment adevărat. Am vrut să trezesc în ea sentimente nobile... şi, dacă a plîns puţin, asta-i bine, o să aibă un efect benefic...“

Totuşi nu reuşeam să mă liniştesc nicidecum.

Toată seara, după ce m-am întors acasă, cînd trecuse de-acum de ora nouă şi, conform calculelor

mele, Liza nu mai putea veni, parcă o vedeam totuşi în faţa ochilor şi, mai cu seamă, mi-o aminteam într-una şi aceeaşi poziţie. Din toată ziua precedentă îmi revenea în minte cu deosebită claritate: atunci cînd am iluminat camera cu chibritul şi i-am văzut faţa palidă, schimonosită, cu privirea de muceniţă. Şi în clipa aceea, ce jalnic, ce nefiresc, ce strîmb era zîmbetul întipărit pe faţa ei! Însă pe-atunci încă nu ştiam că pînă şi peste cincisprezece ani mi-o voi închipui pe Liza tot aşa, cu zîmbetul acela jalnic, strîmb, inutil, pe care-l avusese în clipa aceea.

A doua zi eram de-acum gata să consider că toate sînt nişte inepţii, nervi care au luat-o razna şi, în primul rînd – o *exagerare*. Fusesem întotdeauna conştient de această coardă slabă a mea şi uneori mă temeam foarte tare de ea: „exagerez totul şi tocmai de asta calc pe alături“ îmi repetam în fiecare oră. Dar, de altfel, „de altfel, Liza va veni“ – iată refrenul cu care se încheiau toate reflecţiile mele de atunci. Eram atît de neliniştit, încît uneori simţeam că turbez. „Va veni! Va veni negreşit! exclamam eu, umblînd repede prin cameră. Poate nu astăzi, însă mîine va veni, mă va găsi pînă la urmă! Aşa-i afurisitul de romantism al tuturor acestor *inimi curate*! Ah, mîrşăvie, ah, perfidie, ah, mărginire a tuturor acestor «infecte suflete sentimentale»! Ei, cum să nu înţelegi, cum, adică, să nu înţelegi!...“ Dar aici mă opream, chiar foarte încurcat.

„Şi, mă gîndeam eu în treacăt, ce puţine, ah, ce puţine cuvinte mi-au trebuit, ce idilă de tot nimicul (şi încă o idilă prefăcută, livrescă, studiată) ca să întorc pe dos, la repezeală, un suflet omenesc. Mare lucru şi virginitatea, glia prielnică!“

Cîteodată îmi trecea prin minte să mă duc chiar eu la ea, „să-i povestesc tot“ şi s-o înduplec să nu vină. Dar în aceste momente, la acest gînd, se stîrnea în mine o furie atît de mare, încît, pare-mi-se, aş fi fost în stare s-o zdrobesc pe „blestemata“

de Liza, dacă s-ar fi nimerit prin preajmă, aş fi jignit-o, aş fi insultat-o, aş fi alungat-o, aş fi lovit-o!

Totuşi, trecură o zi, două, trei, ea nu mai venea, şi eu începusem să mă linişteSc. Mă învioram şi mă înseninam mai ales după ora nouă, uneori chiar începeam să visez şi încă destul de dulce. „Bunăoară, o salvez pe Liza tocmai prin faptul că mă vizitează şi eu îi vorbesc... O cultiv, o educ. În cele din urmă, observ că mă iubeşte, mă iubeşte cu patimă. Mă prefac a nu înţelege (de fapt, nu-mi dau seama de ce mă prefac; probabil, aşa, de frumuseţea gestului). În sfîrşit ea, tulburată cu totul, frumoasă, tremurînd şi plîngînd, se aruncă la picioarele mele şi-mi spune că sînt salvatorul ei, că mă iubeşte mai presus de orice pe lume. Mă arăt uimit, dar... «Liza, îi zic, chiar crezi că nu ţi-am remarcat dragostea? Am văzut, am ghicit totul, dar n-am îndrăznit să atentez primul la inima ta, pentru că aveam influenţă asupra ta şi m-am temut că tu, din recunoştinţă, îţi vei impune cu forţa să răspunzi iubirii mele, că îţi vei provoca silnic în suflet un sentiment pe care, poate, nu-l ai, lucru pe care eu nu l-am vrut pentru că ar fi... un despotism... N-ar fi fost delicat (ei bine, într-un cuvînt, o luam razna prin cine ştie ce subtilităţi europene, *à la* George Sand, inexplicabil de fine...) Dar acum, acum eşti a mea, eşti creaţia mea, eşti pură, superbă, eşti splendida mea soţie.»

Şi-n casa mea, cu fruntea sus
Tu intră liberă, stăpînă! [48]

Apoi începem să trăim omeneşte, călătorim în străinătate etc., etc. Într-un cuvînt, ajungeam să mi se facă mie însumi ruşine şi sfîrşeam prin a mă lua singur peste picior, scoţîndu-mi limba în oglindă.

„Păi nici n-o s-or lase pe «ticăloasă»! îmi ziceam. Pare-mi-se că patroana nu le prea dă voie să se plimbe, mai ales seara (nu ştiu de ce mi se părea că trebuia să vină neapărat seara, exact la ora şapte). De altfel, mi-a spus că încă nu s-a înrobit de tot, că are un statut special, aşa că, hm! La naiba, va veni, negreşit va veni!“

Bine măcar că între timp mă distrăgea Apollon cu mitocăniile lui. Mă făcea să-mi pierd şi ultima picătură de răbdare! Era ciuma mea, flagelul prăvălit de Providenţă asupra mea. Mă ciorovăiam mereu, de cîţiva ani, şi-l uram. Doamne, ce mult îl uram! Cred că n-am mai urît pe nimeni în viaţă aşa cum îl uram pe el, mai ales în anumite momente. Era un om în vîrstă, sobru, care se mai îndeletnicea şi cu croitoria. Nu ştiu de ce, însă, mă dispreţuia, întrecea chiar orice măsură cu dispreţul şi se uita la mine de sus, insuportabil de sus. De altfel, privea de sus pe oricine. Era de-ajuns să-i vezi ţeasta blondă, părul lins, moţul pe care şi-l înfoia pe frunte şi şi-l ungea cu untdelemn, gura cu buzele ţuguiate într-un triunghi, şi simţeai deja că ai dinaintea ta o fiinţă care nu se îndoia niciodată de sine. Era pedant în cel mai înalt grad, cel mai mare pedant din cîţi mi-a fost dat să întîlnesc pe lume; şi, pe deasupra, avea un amor propriu cum poate numai lui Alexandru Macedon i-ar fi stat bine. Era îndrăgostit de fiecare nasture al lui, de fiecare unghie, îndrăgostit cu adevărat, ceea ce se vedea din prima clipă! Se purta cu mine întru totul despotic, vorbea extrem de puţin cu mine şi, dacă se întîmpla să-mi arunce o privire, aceasta era fermă, maiestuos de înfumurată şi permanent batjocoritoare, ceea ce mă făcea cîteodată să turbez de furie. Slujba şi-o făcea cu aerul că-mi acordă cea mai mare favoare. De altminteri, nu făcea pentru mine aproape nimic şi nici măcar nu se socotea cîtuşi de puţin obligat să facă ceva. Nu mai încape nici o îndoială că mă socotea prostul proştilor din lumea asta şi dacă „mă ţinea pe lîngă

el“, o făcea numai şi numai pentru că putea căpăta de la mine simbrie în fiecare lună. Era de acord „să nu facă nimic“ la mine pentru şapte ruble pe lună. Multe păcate mi se vor ierta pentru el. Uneori ajungeam să-l urăsc atît de tare, încît tremuram de furie numai văzînd cum păşeşte. Dar mai ales mă scîrbea vorbirea lui peltică. Avea limba un pic mai lungă decît trebuie sau cam aşa ceva şi, din această pricină, şuiera şi sîsîia mereu, lucru cu care, pare-mi-se, se mîndrea grozav, închipuindu-şi că-i conferea extrem de multă demnitate. Vorbea încet, măsurat, punîndu-şi mîinile la spate şi plecîndu-şi ochii în pămînt. Cel mai mult mă înfuria cînd, uneori, începea să citească *Psaltirea*, în cotlonul lui, despărţit de camera mea printr-un perete de scînduri. Multe lupte am avut de îndurat din pricina acestei lecturi. Însă lui îi plăcea grozav de mult să citească seara, cu voce scăzută şi monotonă, îngînată, ca şi cum s-ar fi aflat la căpătîul unui mort. Curios e că pînă la urmă aici a ajuns: acum se tocmeşte ca să citească *Psaltirea* pentru morţi şi, totodată, extermină şobolani şi face vacs. Dar pe-atunci nu-l puteam alunga, de parcă ar fi fost contopit chimic cu viaţa mea. Pe deasupra, nici în ruptul capului nu s-ar fi lăsat înduplecat să plece din casa mea. Mi-era imposibil să locuiesc în *chambres garnies*[49], apartamentul era palatul meu, găoacea mea, carapacea mea, în care mă ascundeam de restul umanităţii, iar Apollon, naiba mai ştie de ce, mi se părea a aparţine acestui apartament, aşa că timp de şapte ani nu i-am putut face vînt.

Bunăoară, era imposibil să-l amîn cu plata simbriei măcar două-trei zile. Ar fi ieşit o istorie, de n-aş mai fi ştiut cum să mă descîlcesc din ea. Dar în zilele acelea eram atît de pornit împotriva tuturor, încît – nici eu nu ştiu de ce şi pentru ce – m-am hotărît *să-l pedepsesc* pe Apollon şi să-l mai amîn cu plata simbriei încă două săptămîni. Demult, de vreo doi ani, aveam de gînd s-o fac,

numai ca să-i demonstrez că nu trebuie să-ndrăznească s-o facă pe grozavul cu mine şi că, dacă am eu chef, pot oricînd să nici nu-i plătesc simbrie. Mi-am propus să nu-i spun nimic şi chiar să nu aduc dinadins vorba de asta, ca să-i înfrunt mîndria şi să-l silesc să pomenească el primul despre simbrie. Atunci voi scoate şapte ruble din sertar, îi voi arăta că le am şi că intenţionat le-am pus deoparte, dar că, „nu vreau, pur şi simplu nu vreau să-i dau simbria, nu vreau pentru că *aşa vreau eu*“, pentru că „asta mi-e voia de stăpîn“, din cauză că nu-i respectuos, din cauză că-i mitocan, dar că, dacă mă roagă respectuos, poate mă îmbunez şi-l plătesc; dacă nu, o să mai aştepte încă două săptămîni, o să aştepte şi trei, o lună întreagă o să aştepte...

Însă tot el a biruit, cu toată încrîncenarea mea. N-am rezistat nici patru zile. A început ca întotdeauna în asemenea cazuri, pentru că mai fuseseră cazuri din acestea, mai existaseră încercări (şi, notez, ştiam totul dinainte, îi cunoşteam pe dinafară tactica ticăloasă); începea prin a mă ţintui din cînd în cînd cu o privire extrem de severă, necoborîndu-şi-o cîteva minute la rînd, mai ales cînd intram sau cînd ieşeam din casă. Dacă, de pildă, rezistam şi mă prefăceam că nu-i observ privirile, ca şi altădată, tăcut, trecea la celelalte torturi. Se întîmpla că, deodată, hodoronc-tronc, intra lin şi neauzit în cameră, în timp ce eu citeam sau mă plimbam încoace şi încolo, se oprea lîngă uşă, îşi punea o mînă la spate, îşi împingea un picior înainte şi mă ţintuia cu o privire care nu mai era doar severă, ci de-a dreptul dispreţuitoare. Dacă-l întrebam ce vrea, nu-mi răspundea nimic, continua să se uite în ochii mei încă vreo cîteva secunde, apoi, strîngîndu-şi buzele într-un chip aparte, cu o expresie semnificativă, se răsucea încet în loc şi ieşea agale din cameră. Peste două ore iar intra pe neaşteptate şi mi se înfăţişa în acelaşi fel. Se întîmpla că,

turbat de furie, îl întrebam ce pofteşte sau, pur şi simplu, îmi ridicam, brusc şi poruncitor, capul, începînd să-l privesc şi eu drept în ochi. Ne uitam aşa, unul la altul, cam două minute; apoi, încet şi plin de importanţă, îmi întorcea spatele şi ieşea din nou pentru alte două ore.

Dacă nici după asta nu-mi veneau minţile la cap şi continuam să mă răzvrătesc, începea dintr-o dată să ofteze privindu-mă, să ofteze prelung, adînc, ca şi cum prin acest oftat mi-ar fi măsurat întreaga adîncime a prăbuşirii mele morale şi, fireşte, sfîrşea prin a mă birui cu totul: turbam, zbieram, dar eram totuşi nevoit să cedez în problema care-l interesa pe el.

Acum, de îndată ce începuseră obişnuitele manevre cu „privirile severe“, mi-am ieşit din fire şi, înfuriat, m-am năpustit asupra lui. Eram prea scos din sărite şi fără asta.

— Stai! am strigat eu cu frenezie, pe cînd el se răsucea încet şi tăcut, cu o mînă pusă la spate, ca să se retragă în camera lui. Stai! Întoarce-te, întoarce-te, îţi zic! Cred că mă răstisem la el atît de nefiresc, încît s-a întors şi, oarecum mirat, a început să mă măsoare din ochi. De altminteri, continua să nu-mi spună o vorbă, ceea ce mă exaspera.

— Cum îndrăzneşti să intri la mine fără să-ţi ceri voie şi să te holbezi aşa la mine? Răspunde!

Însă, privindu-mă calm vreo jumătate de minut, el dădu iarăşi să se răsucească.

— Stai! am zbierat eu, repezindu-mă după el. Nu te mişca din loc! Aşa. Acum răspunde: ce-ai vrut să vezi, intrînd?

— Dacă acuşilea vrei să-mi porunceşti ceva, treaba mea-i să fac, răspunse el, după încă un moment de tăcere, sîsîind încet şi măsurat, ridicîndu-şi sprîncenele şi aplecîndu-şi calm capul de pe un umăr pe celălalt; şi toate astea cu un calm îngrozitor.

— Nu asta, nu asta te întreb, călăule! am strigat eu, tremurînd de furie. Îţi spun eu, călăule, de ce vii aici: vezi că nu-ţi dau simbria, eşti mîndru şi nu vrei să te ploconeşti, să mă rogi şi de asta vii – ca să mă pedepseşti, să mă chinuieşti cu privirile tale prosteşti şi nu bă-nu-ieşti, călăule, ce prostie-i asta, ce prostie, prostie, prostie!

Tăcut, el dădu iarăşi să se răsucească, dar eu m-am agăţat de el.

— Ascultă, i-am strigat. Vezi, uite banii, uite-i! (I-am scos din sertar.) Şapte ruble, toate, dar n-o să le capeţi, n-o să le ca-peţi pînă cînd n-o să vii, respectuos şi cu fruntea plecată, să-mi ceri iertare. Ai auzit?

— Asta nu se poate! mi-a răspuns el cu nefirească siguranţă de sine.

— Se poate! i-am strigat. Îţi dau cuvîntul meu că aşa va fi!

— N-am de ce să-mi cer iertare de la dumneata, continuă el, de parcă nici nu mi-ar fi auzit ţipetele. Pentru că dumneata eşti cel care m-a făcut „călău" şi pentru asta pot să te reclam oricînd la poliţie.

— Du-te! Reclamă-mă! am zbierat eu. Du-te chiar acum, în minutul, în secunda asta! Oricum eşti călău! călău! călău! Însă el doar m-a privit, apoi mi-a întors spatele şi, fără să-mi mai asculte ţipetele prin care-l chemam înapoi, a intrat agale în camera lui, fără a mai întoarce capul.

„Dacă nu era Liza, nu s-ar fi întîmplat nimic din toate astea!" mi-am zis în sinea mea. Apoi, după ce am stat pe loc cam un minut, grav şi solemn, dar cu inima bătîndu-mi cînd mai încet, cînd mai repede, m-am dus în odaia lui, îndărătul peretelui de scînduri.

— Apollon, i-am spus eu încet, tărăgănat, dar simţind că mă înăbuş. Chiar acum, fără întîrziere, du-te după comisar!

Între timp el apucase să se aşeze la masa lui, îşi pusese ochelarii pe nas şi începuse să coasă ceva.

Dar, auzindu-mi porunca, a pufnit dintr-o dată în rîs.

— Acum, în clipa asta, du-te! Du-te, du-te, nici nu-ţi imaginezi ce se întîmplă dacă nu te duci!

— Chiar că nu eşti în toate minţile, observă el fără să-şi ridice măcar capul, sîsîind tot atît de rar şi continuînd să-şi bage aţa în ac. Unde s-a mai pomenit să vrea cineva să se pîrască singur la poliţie? Şi dacă vrei să mă sperii, te bucuri degeaba, pentru că n-o să se întîmple nimic.

— Du-te! am urlat, înşfăcîndu-l de umăr. Simţeam că-s gata să-l lovesc.

Şi n-am auzit cum în clipa aceea s-a deschis încet uşa de la vestibul şi a intrat cineva, care s-a oprit şi a început să ne măsoare cu nedumerire din ochi. M-am uitat peste umăr, am înlemnit de ruşine şi m-am repezit în camera mea. Acolo, apucîndu-mă de păr cu amîndouă mîinile, mi-am lipit capul de perete şi am încremenit în această poziţie.

Peste vreo două minute se auziră paşii domoli ai lui Apollon.

— A venit *una* care întreabă de dumneata, spuse el, privindu-mă deosebit de sever, apoi se dădu deoparte şi-i făcu loc Lizei să treacă. Nu voia să plece şi ne privea în batjocură.

— Du-te! Du-te! i-am dat eu comanda, zăpăcit de tot. În clipa aceea ornicul meu s-a sforţat, a hîrîit şi a bătut ora şapte.

~ IX ~

Şi-n casa mea, cu fruntea sus

Tu intră liberă, stăpînă!

(Din poezia aceluiaşi autor)

Stăteam în picioare în faţa ei, zdrobit, făcut de ruşine, dezgustător de fîstîcit şi, pare-mi-se, zîmbeam, încercînd din răsputeri să mă acopăr cu pulpanele halatului meu vătuit, jerpelit – exact cum, cu puţin timp înainte, într-un moment de

depresiune sufletească, îmi imaginasem că se va întîmpla. După ce-a stat pe capul nostru vreo două minute, Apollon plecase, dar eu nu mă simţeam mai uşurat. Cel mai rău era că şi ea se fîstîcise subit într-un hal la care nu m-aş fi aşteptat.

— Ia loc, i-am spus eu maşinal şi i-am împins un scaun lîngă masă, iar eu m-am aşezat pe canapea. Docilă, ea s-a aşezat imediat, privindu-mă cu ochii mari şi aşteptînd în mod evident ceva de la mine. Tocmai această naivitate a aşteptării m-a înfuriat, dar mă stăpîneam.

Ar fi fost cazul să se străduiască a nu observa nimic, ca şi cum toate ar fi fost obişnuite, dar ea... Şi am simţit vag că-mi va plăti scump *pentru toate astea*.

— M-ai surprins într-o situaţie ciudată, Liza, am început eu, bîlbîindu-mă şi ştiind că tocmai aşa n-ar trebui să încep. Nu, nu, să nu-ţi închipui mai ştiu eu ce! am strigat, văzînd-o că roşeşte brusc. Nu mi-e ruşine de sărăcia mea... Dimpotrivă, sînt mîndru de ea. Sînt sărac, dar curat... Se poate să fii sărac şi curat, am bîiguit eu. De fapt... vrei un ceai?

— Nu... dădu ea să refuze.

— Stai puţin!

Am sărit de pe canapea şi am dat fuga la Apollon. Doar trebuia să dispar undeva.

— Apollon, i-am şoptit eu cu o grabă înfrigurată, aruncîndu-i pe masă cele şapte ruble pe care le ţinusem tot timpul în pumnul strîns, ia-ţi simbria; vezi şi tu, ţi-o dau; în schimb, eşti obligat să mă salvezi; adu imediat de la bodegă nişte ceai şi zece pesmeţi. Dacă nu vrei să te duci, mă nenoroceşti! Nu ştii ce femeie e... Ea e totul! Poate că-ţi închipuieşti ceva... Dar nu ştii ce femeie e!

Apollon, care se şi apucase de lucru şi îşi pusese ochelarii, fără să-şi lase acul jos, s-a uitat mai întîi pieziş la bani; apoi, fără să-mi acorde nici o atenţie şi nerăspunzîndu-mi nimic, a continuat să-şi facă de lucru cu aţa pe care încă nu apucase s-o treacă

prin urechile acului. Am aşteptat vreo trei minute, în picioare, cu braţele încrucişate *à la* Napoleon. Tîmplele îmi erau umede de transpiraţie; simţeam că sînt palid la faţă. Dar, slavă Domnului, pesemne că, uitîndu-se la mine, i s-a făcut milă. Terminînd cu aţa lui, s-a ridicat încet de pe scaun, a împins scaunul încet, şi-a scos încet ochelarii, a numărat încet banii şi, în cele din urmă, a ieşit încet din cameră, întrebîndu-mă peste umăr dacă să ia o porţie întreagă. Întorcîndu-mă la Liza, mi-a venit o idee: ce-ar fi să fug aşa cum sînt, în halat, unde-oi vedea cu ochii şi pe urmă – fie ce-o fi?

M-am aşezat din nou. Fata mă privea neliniştită. Cîteva minute am tăcut amîndoi.

— Îl omor! am strigat eu deodată, bătînd cu pumnul în masă atît de tare, încît din călimară săriră stropi.

— Vai, cum poţi vorbi aşa? strigă ea, cutremurată.

— Îl omor, îl omor! zbieram eu, bătînd în masă, înfuriat la culme, dar în acelaşi timp dîndu-mi foarte bine seama ce prostie e din partea mea să fiu atît de furios.

— Nu ştii, Liza, ce înseamnă călăul ăsta pentru mine. E călăul meu... Acum s-a dus după pesmeţi; el...

Şi deodată m-au podidit lacrimile. Aveam o criză. Mi-era tare ruşine printre sughiţurile de plîns; dar nu mă mai puteam stăpîni.

Ea s-a speriat. „Ce-i cu dumneata! Ce-i cu dumneata!“ striga mereu, agitîndu-se împrejurul meu.

— Apă, dă-mi nişte apă, de-acolo! bîiguiam eu cu vocea slăbită, dîndu-mi, de fapt, prea bine seama că m-aş putea lipsi de apă şi că nu-i nevoie să bîiguiesc cu vocea slabă. Dar, cum se zice, *mă dădeam în spectacol* ca să salvez aparenţele, deşi criza era veritabilă.

Mi-a dat apă, privindu-mă pierdută. În momentul acela Apollon a adus ceaiul. Brusc, mi

s-a părut că ceaiul acela obişnuit şi prozaic este groaznic de indecent şi mizerabil după tot ce-a fost; am roşit. Liza se uita la Apollon şi chiar părea speriată. Acesta a ieşit fără să ne arunce măcar o privire.

— Liza, mă dispreţuieşti? am întrebat, privind-o în ochi şi tremurînd de nerăbdare să aflu ce gîndeşte.

Era fîstîcită şi n-a fost în stare să răspundă nimic.

— Bea-ţi ceaiul! am spus eu înciudat. Mi-era necaz pe mine însumi, însă, fireşte, ea trebuia să plătească oalele sparte. O furie grozavă împotriva ei începu brusc să fiarbă în inima mea; cred că eram în stare s-o omor. Ca să mă răzbun pe ea, m-am jurat în gînd să nu scot o vorbă pe toată durata vizitei ei. „Din pricina ei s-a iscat totul“, mi-am zis.

Tăcerea noastră ţinea deja de cinci minute. Ceştile cu ceai rămăseseră pe masă; nu ne atingeam de ele: ajunsesem atît de departe, încît, într-adins nu voiam să-mi beau ceaiul ca s-o fac să se simtă şi mai prost; iar ea se jena să înceapă discuţia. De cîteva ori, cu tristă nedumerire, s-a uitat la mine. Eu tăceam cu încăpăţînare. Principalul mucenic eram, fireşte, eu însumi, pentru că eram pe deplin conştient de dezgustătoarea josnicie a prostiei mele duşmănoase şi, în acelaşi timp, nicidecum nu mă puteam abţine.

— De-acolo... vreau... să plec de tot, dădu ea să înceapă, ca să rupă într-un fel tăcerea, dar, biata de ea, tocmai de asta nu trebuia să aducă discuţia în această clipă şi aşa stupidă, cu un om şi aşa stupid, cum eram eu. Pînă şi inima mea începu să geamă de milă pentru stîngăcia şi sinceritatea ei inutilă. Dar ceva infam reprimă imediat în mine toată mila; chiar mă întărîtă şi mai mult: ducă-se toate la naiba! Mai trecură încă cinci minute.

— Nu cumva te deranjez? începu ea sfios, de-abia auzit şi dădu să se ridice.

Însă, de îndată ce am văzut această primă scînteie de demnitate jignită, am început să tremur de furie şi m-am dezlănţuit.

— De ce ai venit la mine? Ia spune! am început eu, înăbuşindu-mă şi chiar nemaiţinînd cont de ordinea logică a gîndurilor mele. Voiam să spun totul dintr-o dată, dintr-o suflare; nici măcar nu-mi puneam problema cu ce să încep.

— De ce ai venit? Răspunde! Răspunde! am strigat eu, de-abia păstrîndu-mi luciditatea. Îţi spun eu, drăguţo, de ce ai venit. Ai venit pentru că ţi-am spus atunci *vorbe miloase*. Aşa că te-ai înduioşat şi ţi-a venit iar pofta de *vorbe miloase*. Află dar, află că atunci mi-am rîs de tine! Şi acum rîd. De ce tremuri? Da, am rîs! Înainte de a te întîlni, mă jigniseră cei cu care luasem dineul, chiar cei care au sosit atunci înaintea mea. Venisem ca să-l burduşesc în bătaie pe unul dintre ei, pe ofiţer; dar n-am apucat, nu i-am mai găsit acolo; aşa că trebuia să-mi vărs pe cineva supărarea, să-mi fac cheful, s-a întîmplat să dau de tine şi asupra ta mi-am deşertat răutatea, mi-am bătut joc de tine. Fusesem umilit, voiam să umilesc şi eu pe cineva; făcuseră din mine o cîrpă de şters picioarele, voiam şi eu să-mi arăt puterea... Asta a fost, doar nu ţi-ai închipuit că am venit înadins ca să te salvez pe tine? Asta ţi-ai închipuit? Asta ai crezut?

Ştiam că, poate, ea se va încurca şi nu va înţelege amănuntele; dar ştiam şi că va înţelege foarte bine esenţialul. Chiar aşa a fost. S-a făcut albă la faţă ca varul, a vrut să spună ceva, buzele i s-au crispat dureros; însă a căzut pe scaun ca şi cum i-ar fi dat cineva cu toporul în cap. Şi pe urmă, în timp ce mă asculta, a rămas cu gura căscată, cu ochii mari şi tremurînd de-o spaimă cumplită. Cinismul, cinismul vorbelor mele o strivise...

— Să te salvez! am continuat eu, sărind de pe scaun şi alergînd încoace şi încolo prin faţa ei. De la ce să te salvez? Poate că sînt chiar mai rău decît tine. De ce nu mi-ai strigat de la obraz atunci, cînd îţi dădeam poveţe: „Da' tu ce cauţi aici, mă rog? Ai venit să-mi ţii lecţii de morală?“ De putere, de putere aveam nevoie atunci, de joc aveam nevoie, ţineam morţiş să te văd plîngînd, înjosită, isterizată – iată de ce aveam nevoie atunci! Ai văzut doar că nici eu n-am rezistat pînă la capăt, pentru că-s un om de nimic, m-am speriat şi naiba ştie cum s-a făcut că, din prostie, ţi-am dat adresa. Păi încă nici nu apucasem bine să ajung acasă şi mă blestemam de mama focului pentru că ţi-am dat adresa. Te şi uram pentru că te-am minţit. Aşa-s eu: îmi place să mă joc cu vorbele, să-mi împuiez capul cu visări, dar în realitate, ştii ce: să vă ia dracul pe toţi, uite ce-i! Am nevoie de linişte. Pentru ca să fiu lăsat în pace, aş fi în stare să vînd toată lumea, chiar acum, pe o copeică. Să se dărîme lumea sau eu să nu-mi beau ceaiul? Dacă-i pe-aşa, zic: dărîme-se lumea, dar eu să-mi pot bea ceaiul întotdeauna. Ştiai asta ori nu? Uite, eu ştiu că sînt un nemernic, un ticălos, un egoist, un leneş. Şi trei zile am tremurat de teamă că o să vii. Ştii ce m-a neliniştit mai ales în aceste trei zile? Faptul că atunci am făcut-o pe eroul în faţa ta şi că o să mă vezi în halatul ăsta zdrenţuit, o să-ţi dai seama că-s calic şi respingător. Ţi-am spus mai înainte că nu mi-e ruşine de sărăcia mea; află că mi-e ruşine, mai mult decît orice mi-e ruşine, mă tem mai mult decît orice, mai mult decît dacă aş fura, pentru că-s atît de vanitos, de parcă aş fi fost jupuit de piele şi m-ar durea atingerea aerului. Nu-mi vine-a crede că încă nu ţi-ai dat seama că nu te voi ierta niciodată pentru că m-ai găsit în halatul ăsta, repezindu-mă, ca un căţeluş rău, la Apollon. Ia te uită: mîntuitorul, fostul erou, se repede, ca o potaie parşivă, flocoasă, la lacheul lui, iar lacheul îşi rîde de el! N-o să-ţi iert niciodată nici lacrimile mele de

adineaori, cînd, ca o muiere făcută de ocară, nu mi-am putut stăpîni plînsul în faţa ta! Nici mărturisirile pe care ţi le fac acum tot *ţie* n-o să ţi le iert niciodată! Da, tu, numai tu trebuie să dai socoteală pentru tot, pentru că tu mi te-ai nimerit în cale, pentru că sînt un ticălos, pentru că sînt viermele cel mai scîrbos, cel mai caraghios, cel mai meschin, cel mai prost, cel mai invidios dintre toţi viermii, care nu-s cîtuşi de puţin mai buni ca mine, dar – naiba ştie de ce! – nu se fîstîcesc niciodată; pe cînd eu o să primesc toată viaţa bobîrnace de la fel de fel de lepădături: şi ăsta mi-e caracterul! Nu mă priveşte că tu n-ai cum înţelege toate astea! Şi de ce, de ce m-ar durea pe mine în cot dacă o să crăpi sau nu acolo? Nu-ţi dai seama că, după ce ţi-am spus toate astea, o să te urăsc şi pentru că ai fost aici şi ai ascultat? Doar omul se exprimă astfel numai o dată în viaţă, ba încă şi-atunci e cuprins de isterie!... Ce mai vrei? De ce, după toate astea, mai stai în faţa mea şi mă chinuieşti, de ce nu pleci?

Dar în acest moment s-a întîmplat deodată ceva ciudat.

Mă obişnuisem pînă într-atît să gîndesc şi să-mi imaginez totul cum scrie la carte, ca şi cum toată lumea ar fi exact aşa cum am făurit-o eu în visele mele, încît nici nu mi-am dat seama din prima clipă că se întîmplă ceva ciudat. Şi iată ce s-a întîmplat: Liza, jignită şi călcată în picioare, a înţeles infinit mai mult decît îmi imaginam eu. Din toate acestea a înţeles ceea ce femeia, dacă iubeşte sincer, înţelege întotdeauna de la bun început şi anume: că eu însumi sînt nefericit!

Sentimentului de spaimă şi jignire întipărit pe faţa ei îi luă locul o mirare amară. Iar cînd m-am categorisit singur drept nemernic şi ticălos şi cînd mi-au dat lacrimile (debitasem toată tirada cu lacrimi în ochi), toată fiinţa ei păru cutremurată de convulsii. Voia să se ridice şi să mă oprească; iar cînd am terminat, nu a dat importanţă ţipetelor

mele: „De ce eşti aici, de ce nu pleci?“, ci faptului că, probabil, mi-a venit foarte greu să rostesc aceste cuvinte. Era şi timorată, biata de ea; se considera infinit mai prejos decît mine; cum să se înfurie, cum să se supere? Deodată a sărit de pe scaun cu un avînt de nestăvilit şi, avîntată cu toată fiinţa ei spre mine, dar încă timidă şi neîndrăznind să se clintească din loc, îşi întinse mîinile spre mine... Atunci şi inima mea s-a înmuiat de tot. Atunci Liza s-a repezit brusc spre mine, mi-a înlănţuit gîtul cu braţele şi a izbucnit în plîns. N-am mai rezistat nici eu şi am început să plîng cum nu mai plînsesem niciodată pînă atunci.

— Nu sînt lăsat... Nu pot fi... bun! de-abia am reuşit să spun, apoi am ajuns pînă la canapea, m-am prăbuşit pe ea cu faţa în jos şi, cuprins de-o adevărată isterie, am plîns cu hohote un sfert de oră. Ea s-a lipit de mine, m-a îmbrăţişat şi a încremenit aşa.

Partea proastă era că, totuşi, isteria trebuia să-mi treacă odată şi-odată. Şi iată-mă (ştiu că scriu un adevăr dezgustător) zăcînd cu faţa în jos pe canapea, trîntit de lipcă şi cu faţa înfundată în prăpădita mea de pernă de piele, am început să simt cîte puţin, de departe, fără voie, dar implacabil, că acum îmi va fi jenă să-mi salt capul şi s-o privesc pe Liza în ochi. De ce-mi era ruşine? Nu ştiu, dar îmi era ruşine. Pe deasupra, în mintea mea tulburată, a fulgerat ideea că rolurile noastre s-au inversat definitiv, că acum ea era eroina, iar eu eram o creatură la fel de umilită şi zdrobită cum fusese ea în faţa mea atunci, noaptea, cu patru zile în urmă... Şi toate astea mi-au trecut prin cap încă din momentul cînd zăceam cu faţa în jos pe canapea!

Dumnezeule! Oare o invidiam atunci?

Nu ştiu, nici pînă acum nu mi-am putut da seama, însă atunci, desigur, înţelegeam lucrurile şi mai puţin decît acum. Ştiu că nu pot trăi fără să-mi manifest puterea, fără să fiu tiranul cuiva... Dar...

dar reflecţiile nu explică nimic şi, în consecinţă, n-are rost să-mi duc reflecţiile mai departe.

Totuşi, mi-am învins jena şi am ridicat puţin capul; oricum, tot trebuia să-l ridic odată şi-odată... Ei bine, şi acum sînt convins: tocmai din cauză că-mi era ruşine s-o privesc, deodată, în inima mea s-a aprins şi a răbufnit un alt sentiment... sentimentul dominaţiei şi al posesiunii. Ochii mi-au scînteiat de patimă şi i-am strîns mîinile cu putere. Cît o uram şi cît o doream în clipa aceea! Un sentiment îl amplifica pe celălalt. Aproape că semăna a răzbunare!... Mai întîi pe faţa ei păru să treacă o umbră de nedumerire, chiar parcă de spaimă, dar numai pentru o clipă. Mă îmbrăţişă frenetic şi fierbinte.

~ X ~

Peste un sfert de oră, cuprins de o nerăbdare turbată, alergam încoace şi încolo prin cameră, mă apropiam de peretele de scînduri şi, printr-o crăpătură, o urmăream pe Liza. Stătea în genunchi pe duşumea, cu capul pus pe marginea patului şi, probabil, plîngea. Dar nu pleca şi tocmai asta mă scotea din sărite. De-acum ştia totul. O jignisem definitiv, dar... n-are rost să povestesc. Îşi dăduse seama că elanul pasiunii mele fusese într-adevăr o răzbunare, o nouă umilire a ei şi că urii mele de dinainte, care era aproape fără obiect, i se adăugase de-acum ura mea *personală, invidioasă* faţă de ea... De fapt, nu susţin că ea a înţeles totul exact; în schimb, înţelesese că eu sînt un om mîrşav şi, mai ales, că nu-s capabil s-o iubesc.

Ştiu, mi se va spune că e incredibil, că e incredibil ca un om să fie atît de rău, de prost ca mine; se va spune, poate, că a fost incredibil să n-o îndrăgesc sau măcar să-i preţuiesc dragostea. De ce să fie incredibil? În primul rînd, n-o mai puteam îndrăgi, deoarece, repet, pentru mine a iubi înseamnă să tiranizez şi să domin moral. Toată viaţa nici măcar nu mi-am putut imagina altfel de

dragoste şi am ajuns pînă acolo, încît acum mă gîndesc uneori că dragostea constă tocmai în dreptul de a-l tiraniza pe cel pe care îl iubeşti, drept pe care chiar el ţi-l dăruieşte de bunăvoie. Nici în visele mele din subterană nu-mi imaginam altfel dragostea, aceasta era pentru mine ca o luptă, o începeam întotdeauna cu ură şi sfîrşeam cu victoria mea morală, după care habar n-aveam ce să fac cu persoana cucerită. De fapt, nu-i nimic incredibil în asta, dacă izbutisem să ating un asemenea grad de descompunere morală, pînă-ntr-atîta mă dezobişnuisem de „viaţa vie“, încît fusesem în stare mai înainte să-i reproşez că a venit la mine ca să asculte „vorbe miloase“; dar nu-mi dădusem seama că nu venise cîtuşi de puţin ca să asculte vorbe de milă, ci ca să mă iubească, deoarece pentru o femeie învierea este conţinută tocmai în dragoste, mîntuirea ei de la orice pierzanie şi renaşterea ei numai în dragoste pot fi aflate. De altminteri, n-o mai uram chiar foarte tare cînd mă agitam prin cameră şi-o pîndeam prin crăpătura din paravan. Mi-era doar insuportabil de greu că se afla aici. Voiam să dispară. „Linişte“ îmi doream, doream să rămîn singur în subterană. Neobişnuit cu ea, „viaţa vie“ mă apăsa atît de tare, încît îmi era greu să respir.

Dar mai trecură zece minute şi ea tot nu se ridica, parcă uitase de toate. Am avut neruşinarea să ciocănesc încet în paravan, ca să-i aduc aminte... Deodată, a tresărit, s-a ridicat din loc şi s-a repezit să-şi caute basmaua, pălăria, haina de blană, parcă vrînd să dispară undeva ca să scape de mine... Peste două minute a ieşit încet de după paravanul de scînduri şi mi-a aruncat o privire grea. Eu am zîmbit răutăcios, de altminteri forţat, doar *de convenienţă* şi am întors capul.

— Rămîi cu bine! a spus, îndreptîndu-se spre uşă.

Brusc, m-am repezit la ea, am înşfăcat-o de mînă, i-am desfăcut palma, am pus... şi i-am strîns-

o la loc. Apoi, m-am răsucit imediat cu spatele şi am fugit repede în colţul celălalt al camerei, măcar să nu văd...

Era cît pe ce să mint acum, să scriu că am făcut-o fără să vreau, nedîndu-mi seama, pierzîndu-mi capul din prostie. Dar nu vreau să mint şi spun de-a dreptul că i-am desfăcut palma şi i-am pus în ea... din răutate. Ideea de a face una ca asta îmi venise de cînd umblam înainte şi înapoi prin cameră, iar ea stătea îngenuncheată dincolo de paravanul de scînduri. Dar iată ce pot spune cu siguranţă: deşi intenţionat, n-am făcut totuşi din inimă această cruzime, ci m-a împins la asta prostia pe care o aveam în cap. Această cruzime era atît de simulată, atît de cerebrală, atît de plăsmuită, *livrescă*, încît eu însumi n-am rezistat nici un minut – mai întîi m-am retras iute în colţ ca să nu văd, iar apoi, cuprins de ruşine şi disperare, m-am repezit pe urmele ei. Am deschis uşa ce dădea în vestibul şi am început să trag cu urechea.

— Liza! Liza! am strigat eu pe casa scării, însă fără curaj, cu jumătate de gură...

N-am primit nici un răspuns, însă mi s-a părut că-i aud paşii pe treptele de jos.

— Liza! am strigat mai tare.

Nici un răspuns. Dar în aceeaşi clipă am auzit cum, jos, s-a deschis greu, scrîşnind, uşa cu geam care dădea în stradă, după care, trîntită cu putere, s-a închis la loc. Bufnitura s-a rostogolit în sus pe scară.

Plecase. Îngîndurat, m-am întors în cameră. Mi-era cumplit de greu.

M-am oprit în dreptul mesei, lîngă scaunul pe care stătuse ea; priveam în gol. S-a scurs aşa un minut, cînd, dintr-o dată, m-am cutremurat: chiar în faţa mea, pe masă, am văzut... într-un cuvînt, am văzut o hîrtie albastră de cinci ruble, boţită, aceeaşi bancnotă pe care, acum cîteva minute, i-o îndesasem în palmă. Era bancnota *aceea*; alta nu putea fi; alta nici nu mai era în casă. Deci, cînd eu

mă retrăsesem în colţul celălalt, Liza apucase s-o arunce pe masă.

Ce să zic? Puteam să mă aştept că aşa va face. Puteam să mă aştept? Nu. Eram atît de egoist, pînă-ntr-atîta nu-i respectam pe oameni, încît nici măcar nu-mi imaginasem că va proceda aşa. Asta n-am mai suportat-o. Peste o clipă, ca un nebun, m-am îmbrăcat în grabă, am aruncat pe mine ce-am apucat la repezeală şi am dat buzna pe scară în urma ei. Cînd am ieşit în stradă, ea n-avea cum să se îndepărteze mai mult de două sute de paşi.

Era linişte, ninsoarea cernea din cer, şi fulgii cădeau aproape perpendicular, aşternînd o pernă pe trotuar şi pe strada pustie. Nu se vedea nici un trecător, nu se auzea nici un zgomot. Felinarele clipoceau trist şi inutil. Am străbătut în fugă cei două sute de paşi pînă la intersecţie şi m-am oprit. „Ce drum o fi apucat? Şi de ce fug după ea?

De ce? Ca să cad în genunchi în faţa ei, să izbucnesc în lacrimi de căinţă, să-i sărut picioarele, s-o implor să mă ierte! Asta aş fi vrut să fac; mi se rupea inima şi niciodată, niciodată nu-mi voi aminti fără durere această clipă. Dar la ce bun? m-am întrebat. Oare n-o voi urî, poate chiar mîine, tocmai pentru că astăzi i-am sărutat picioarele? Parcă sînt în stare s-o fac fericită? Oare astăzi, pentru a suta oară, nu mi-am aflat din nou preţul? Oare n-aş nenoroci-o?"

Stăteam în ninsoare, scrutam ceaţa tulbure şi mă gîndeam la asta.

„Şi nu-i mai bine, oare nu-i mai bine, mă întrebam eu mai apoi, întors de-acum acasă, înăbuşind cu fantezii durerea vie din inimă, nu-i mai bine că duce acum cu ea, pe vecie, jignirea? Păi jignirea e un fel de purificare; e conştiinţa cea mai usturătoare şi mai dureroasă! Chiar mîine i-aş întina sufletul cu fiinţa mea şi i-aş istovi inima. Pe cînd jignirea nu va mai muri de-acum niciodată în fiinţa ei şi, oricît de abjectă ar fi mocirla care o aşteaptă, jignirea o va înălţa şi o va purifica... prin

ură... hm... poate, şi prin iertare... Şi, la drept vorbind, o să-i fie oare mai uşor din pricina asta?“

Chiar aşa: acum, din partea mea, pun o întrebare superfluă: ce-i preferabil – fericirea ieftină sau suferinţele sublime? Ei, ce-i preferabil?

Aşa mi se năzărea în seara aceea, stînd acasă, aproape doborît de durerea din suflet. Niciodată n-am mai îndurat atîta suferinţă şi atîtea păreri de rău; dar oare, cînd ieşeam în fugă din apartament, exista vreo îndoială că nu mă voi întoarce acasă de la jumătatea drumului? N-am mai întîlnit-o niciodată pe Liza şi n-am mai auzit nimic de ea. Adaug şi că pentru mult timp am rămas mulţumit de *fraza* despre foloasele oferite de jignire şi ură, cu toate că atunci era cît pe ce să mă îmbolnăvesc de inimă rea.

Chiar şi acum, după atîţia ani, îmi aduc aminte de toate astea, nu ştiu cum, parcă prea *penibil*... Acum multe mi le amintesc penibil, dar... n-ar fi bine să-mi închei aici *Însemnările*? Cred că am făcut o greşeală, începînd să le scriu. În orice caz, mi-a fost ruşine tot timpul cît am scris această *nuvelă*: deci, asta nu mai e literatură, ci o pedeapsă corecţională. Căci, nu-i deloc interesant să înşir lungi poveşti despre felul cum, bunăoară, mi-am ratat toată viaţa din pricina descompunerii morale în ungherul meu, din pricina insuficientei comunicări cu lumea, dezobişnuindu-mă de tot ce-i viu şi măcinîndu-mă în subterană cu răutatea mea vanitoasă; într-un roman e nevoie de un erou, iar aici sînt *înadins* adunate toate trăsăturile pentru un antierou şi, mai ales, toate astea vor produce impresia cea mai neplăcută cu putinţă, deoarece ne-am dezobişnuit cu toţii de viaţă, şchiopătăm cu toţii în privinţa asta, unii mai mult, alţii mai puţin. Ne-am dezobişnuit chiar într-o asemenea măsură, încît simţim uneori un fel de dezgust faţă de adevărata „viaţă vie“ şi de aceea nici nu suportăm să ne amintească cineva de ea. Doar am ajuns pînă acolo, încît adevărata „viaţă vie“ mai că n-o

considerăm drept o muncă, aproape un fel de slujbă şi sîntem de acord cu toţii, în sinea noastră, că tot mai bine e ca din carte. Şi la ce bun ne frămîntăm cîteodată, la ce bun ne facem de cap, ce tot vrem? Nici noi nu ştim. Tot nouă ne-ar fi mai rău dacă ne-ar fi satisfăcute toanele. Ia încercaţi, ia daţi-ne, bunăoară, mai multă independenţă, dezlegaţi-i mîinile oricăruia dintre noi, lărgiţi-i sfera de activitate, slăbiţi-ne tutela şi noi... păi vă încredinţez: imediat ne vom ruga să fim luaţi iarăşi sub tutelă. Ştiu că, poate, Domniile Voastre vă veţi supăra pentru asta pe mine, veţi începe să ţipaţi şi să bateţi din picioare: „Pasămite, vorbeşte numai de dumneata şi de *misères* din subterana dumitale şi să nu îndrăzneşti să spui: «noi toţi»“. Daţi-mi voie, domnilor, doar să mă justific prin această *toţime*. În ce mă priveşte, în viaţa mea n-am făcut decît să împing pînă la extrem ceea ce Domniile Voastre n-aţi îndrăznit să duceţi nici pînă la jumătate, ba încă şi laşitatea v-aţi luat-o drept prudenţă, consolîndu-vă cu asta, amăgindu-vă singuri. Aşa că se prea poate ca eu să apar „mai viu“ decît Domniile Voastre. Ia uitaţi-vă mai cu atenţie! Noi nici măcar nu ştim unde-o mai fi trăind viul acum, nici ce-i el, nici cum s-o fi numind. Lăsaţi-ne singuri, fără să avem cartea la îndemînă şi ne vom încurca imediat, ne vom pierde – nu vom şti la ce să aderăm, la ce să ne conformăm; nu vom şti ce să iubim şi ce să urîm, ce să stimăm şi ce să dispreţuim. Nouă pînă şi oameni ne e greu să fim – oameni cu trup *propriu* şi sînge, adevărat; ne e ruşine de asta, socotim că-i un lucru de ocară şi ne tot încăpăţînăm să fim un fel de oameni universali, ceva ce încă nu s-a pomenit. Sîntem născuţi morţi, de fapt de mult nu ne mai naştem din părinţi vii şi asta ne place din ce în ce mai mult. Prindem gust. Curînd vom scorni o modalitate de a ne naşte cumva din idee. Dar ajunge; nu mai vreau să scriu „din Subterană“...

*

* *

De altfel, „însemnările“ acestui paradoxalist nu se sfîrşesc aici. N-a rezistat şi le-a continuat. Dar şi nouă ni se pare că putem pune punct.

În româneşte de *Emil Iordache*

[37] Lapoviţa este un element al peisajului Petersburgului, des utilizat de scriitorii care aparţineau aşa-zisei şcoli naturale.

[38] Nikolai Alekseevici Nekrasov (1821-1877), important poet rus.

[39] Kostanjoglu – personaj din volumul al doilea al *Sufletelor moarte* de Gogol.

[40] Piotr Ivanovici – personaj din *O poveste obişnuită,* roman de Ivan Aleksandrovici Goncearov (1814-1891).

[41] Referire la Poprişcin, personajul lui Gogol din nuvela *Însemnările unui nebun*.

[42] *Analele patriei* (rus.) – revistă politică şi literară care a apărut în perioada 1818-1884.

[43] În cazul de faţă, cu sensul de rafinat, distins (n. red. ruse).

[44] Referire la Manfred, eroul piesei cu acelaşi nume, creaţie a lui Byron.

[45] Dreptul primei nopţi (fr.).

[46] Joc de noroc.

[47] Se are în vedere povestirea *Împuşcătura* de Puşkin.

[48] Finalul poeziei lui Nekrasov, plasată ca moto la partea a doua a prezentei opere.

[49] Camere mobilate (pentru închiriat) (fr.).

Jucătorul

Roman
- Din însemnările unui tînăr -

Prefaţă

Emil Iordache

Dacă Omul din Subterană este, ca să zicem aşa, un emigrant intern, pe care Dostoievski l-a scotocit pînă în profunzimile „haosmului“ său, nici emigranţii externi n-au scăpat de privirea atentă a scriitorului. Mai ales în publicistica sa, Dostoievski taxează cu asprime fenomenul specific rusesc al tocării averilor în străinătate. Pe mai toţi emigranţii îi pune sub umbrela unei fraze, despre care susţine că o citează de la sursă, în sensul că principalul motiv al părăsirii ţării de către aceştia ar fi: „în Rusia, oamenii cumsecade şi inteligenţi ca ei nu au ce face“[1]. În 1863, încă neştiind că va scrie mai înainte *Însemnările din subterană*, Dostoievski schiţează subiectul unei „povestiri“ de o coală şi jumătate de tipar, pe care cere 300 de ruble de la o revistă. Se afla în cea de-a doua sa călătorie în străinătate, jucase la ruletă şi pierduse. Banii îi primeşte, dar nu mai apucă să scrie „povestirea“. Va scrie mai tîrziu un roman, în condiţii ce merită descrise. Aşadar, la 18 septembrie 1863, într-o scrisoare către un prieten datele principale ale viitorului roman (conceput deocamdată ca o povestire mai amplă) sînt:

„Subiectul povestirii este următorul: un tip de rus din străinătate. Luaţi notă: despre ruşii din străinătate s-a discutat mult în revistele din timpul verii. Toate aceste se vor reflecta în povestirea mea. De fapt, se va reflecta, în general, întregul moment actual (pe cît posibil, desigur) al vieţii noastre interne. Iau o natură directă, un om totuşi multilateral dezvoltat, dar nedesăvîrşit în toate,

care şi-a pierdut credinţa şi *nu îndrăzneşte să nu creadă*, care s-a răzvrătit împotriva autorităţilor şi se teme de ele. Se consolează cu gîndul că n-are ce face şi de aceea va fi o critică aspră la adresa inşilor care-i cheamă din Rusia pe ruşii care se stabilesc în străinătate. Dar nu pot povesti totul. E un personaj viu (parcă îl văd în faţa ochilor) şi trebuie citit după ce îl voi fi scris. Cel mai important aspect e că toate sevele vitale, puterile, temeritatea, curajul i s-au consumat la ruletă. E jucător, dar nu un simplu jucător, aşa cum cavalerul avar al lui Puşkin nu e un simplu avar [...]. E poet în felul său, dar problema e că se ruşinează de această poezie, fiindcă îi simte profund josnicia, deşi nevoia de risc îl înnobilează în propriii ochi. Toată povestirea relatează cum acesta, de trei ani, joacă prin cazinouri la ruletă“[2].

Destinatarul acestei scrisori, Nikolai Strahov, reproducînd-o în ale sale *Amintiri despre Feodor Mihailovici Dostoievski*, relatează cîteva amănunte interesante privitoare la modul în care Dostoievski îşi vindea operele încă nescrise, cerînd mereu avansuri şi întîrziind aproape întotdeauna cu predarea manuscriselor, ceea ce făcea din el un colaborator nu prea sigur pentru edituri şi reviste. Deşi unele din aceste amănunte sînt savuroase, credem că mai importantă este explicaţia pe care o dă Strahov: „Feodor Mihailovici îşi amîna mereu munca pînă la termenul extrem, pînă la ultima posibilitate; se apuca de un lucru numai atunci cînd îi mai rămînea exact atîta timp cît îi trebuia să-l facă muncind intens. Era o lene împinsă uneori pînă la extrem, dar nu o lene obişnuită, ci una aparte, scriitoricească, pe care am izbutit s-o observ foarte clar la Feodor Mihailovici. Problema e că în fiinţa lui se săvîrşea permanent o muncă lăuntrică, aveau loc creşterea şi mişcarea ideilor, şi lui îi era întotdeauna greu să se rupă de această muncă pentru a scrie. Rămînînd leneş în aparenţă, el, în fapt, muncea neobosit“[3].

De această „lene“ a lui Dostoievski a încercat să profite un editor, Feodor Stellovski, cu care Dostoievski a încheiat în 1865 un contract pentru editarea operelor sale în trei volume; pentru Dostoievski punctul cel mai primejdios din contract era acela că trebuia să-i predea lui Stellovski, pînă la 1 noiembrie 1866, un roman inedit de cel puţin 12 coli de tipar; în cazul în care nu respecta acest punct, Stellovski avea dreptul să tipărească, timp de nouă ani, orice ar fi vrut din opera scriitorului, fără obligaţia de a-i achita vreun onorariu. Între timp Dostoievski începuse să scrie romanul *Crimă şi pedeapsă,* pentru care îşi primise avansul de rigoare de la alt editor. Aşa că (după cum consemnează într-o scrisoare din 17 iunie 1866, către Anna Korvin-Krukovkaia, o scriitoare prietenă), ia o hotărîre surprinzătoare: „Vreau să fac un lucru nemaipomenit şi excentric: să scriu în 4 luni 30 de coli de tipar, la două romane diferite, dintre care unul îl voi scrie dimineaţa, iar pe celălalt seara, şi să termin la termen. Ştiţi dumneavoastră, preabună Anna Vasilievna, că pînă astăzi asemenea lucruri excentrice şi excepţionale chiar îmi plac. Nu sînt bun pentru categoria oamenilor care trăiesc serios. Iertaţi-mă, m-am lăudat! Dar ce mi-a rămas de făcut decît să mă laud? Doar restul nu e deloc atrăgător. Şi ce literatură-i asta? Sînt sigur că nici unul dintre literaţii noştri, care au trăit şi care mai trăiesc, nu a scris în condiţiile în care eu scriu *permanent*. Turgheniev ar muri numai gîndindu-se la asta. Dacă aţi şti ce greu e să strici o idee care ţi s-a înfiripat şi te-a entuziasmat, despre care ştii singur că e bună – şi să te vezi nevoit s-o strici, conştient fiind de asta!“[4]

Totuşi, Dostoievski nu reuşeşte să-şi respecte graficul diabolic şi, la începutul lunii octombrie, romanul pentru Stellovski se afla de-abia la primele pagini. Cîţiva prieteni îi propun să-l scrie ei, pe bucăţi, în locul lui, dar scriitorul refuză;

acceptă însă altă sugestie, aceea de a apela la serviciile unei stenografe (la Petersburg tocmai absolvise cea dintîi promoţie a primei şcoli de stenografie din Rusia). I-a fost recomandată o tînără de 20 ani, Anna Snitkina, care în scurt timp avea să-i devină soţie (prima sa soţie, Maria Dmitrievna, murise în 1864). Între 4 şi 29 octombrie 1866 romanul, intitulat iniţial *Ruletenburg*, este dictat, stenografiat, transcris şi corectat, iar pe 31 octombrie, fiindcă editorul se ascundea, Dostoievski îl predă la secţia de poliţie de care aparţinea Stellovski, îndeplinind astfel punctul cel mai riscant din contract.

Acesta este, în mare, „romanul“ romanului *Jucătorul* (titlul a fost schimbat la solicitarea editorului).

Din schiţa iniţială a dispărut ideea că în Rusia nu se poate face nimic, dar a rămas intact spectrul abrutizării eroului: „toate sevele vitale, puterile, temeritatea, curajul i s-au consumat la ruletă“. Acesta, ca multe alte personaje ale lui Dostoievski, are complexul unei copilării tiranizate, împotriva căreia se revoltă. Toată tirada sa împotriva modului nerusesc, „nemţesc“ de acumulare a averii prin sacrificiul succesiv al cîtorva generaţii provine din descoperirea neconcordanţei dintre model şi viaţa adevărată. „Ei bine, totul e exact ca în cărţuliile moralizatoare nemţeşti cu ilustraţii: aici, peste tot, în fiecare casă este cîte un *Vater*, grozav de virtuos şi extraordinar de cinstit. Atîta-i de cinstit, încît ţi-e şi frică să te apropii de el. Nu-i pot suporta pe oamenii cinstiţi, de care ţi-e frică să te apropii. Fiecare *Vater* are familia lui, iar seara citesc toţi, cu voce tare, cărţi moralizatoare.“ La Ruletenburg, naratorul îşi regăseşte copilăria pe care o urăşte tocmai din pricina despotismului patern: „Îmi aduc aminte cum tatăl meu, răposatul, tot sub teii din grădiniţă, ne citea seara, mie şi mamei, asemenea cărţulii… Asta pot s-o judec eu însumi cum se cuvine“. Revolta împotriva acestei

vieţi de dragul fabricării unui Rothschild viitor se află la un stadiu oedipian, semănînd cu uciderea tardivă a imaginii tatălui prin dezavuarea sistemului său de valori: „Ei bine, iată despre ce-i vorba: eu prefer să fac tămbălău ruseşte sau să mă îmbogăţesc la ruletă. Nu vreau să fiu *Hoppe et Comp.* peste cinci generaţii. Banii îmi trebuie pentru mine însumi, nu mă consider drept ceva necesar şi accesoriu pe lîngă capital". „Banii înseamnă totul!" exclamă el în alt loc, „totul" fiind un sinonim al schimbării statutului său faţă de Polina: „avînd bani, aş deveni şi pentru dumneata alt om, nu un sclav"; „nu am nici o speranţă şi sînt un zero în ochii dumitale".

Ne amintim că, în scrisoarea către Strahov, viitorul protagonist al cărţii este comparat cu cavalerul avar al lui Puşkin, care nu ar fi doar *avar*. În poemul dramatic puşkinian găsim delirul paranoic despre puterea absolută a banilor:

Am să fluier şi la mine supusă, sfioasă
Va intra nelegiuirea însîngerată
Şi-mi va linge mîna şi în ochi
Mă va privi, citind în ei semnul voinţei mele.
Totul mi se supune, pe cînd eu – nimănui;
Sînt mai presus de toate dorinţele; sînt liniştit;
Îmi cunosc puterea; mi-e de-ajuns
Că am această conştiinţă...[5]

De remarcat că şi la eroul dostoievskian banii sînt învestiţi cu o valoare superioară – Polina şi dobîndirea calităţii de om. Este complexul exmercantil de care suferă personajul rus intelectual de la Puşkin încoace. S-a observat că cel mai adesea în literatura rusă nu este vorba de bani fizici, ci de bani metafizici. De la bani nu se aşteaptă altceva decît o transformare nemotivată şi fulgerătoare a lumii. Miza este mult mai mare decît în cazul banilor ca valoare de schimb. Situaţia normală este cea biblică: Hristos îi

sfătuieşte pe oameni să-i dea Cezarului ce-i al Cezarului, iar lui Dumnezeu – ce-i al lui Dumnezeu. Dar o asemenea situaţie „senină“ este imposibil de găsit la Dostoievski. Între om şi bani se interpune ceva infernal: o crimă, o sinucidere, o nebunie. Aici, în această lume, banii sînt cel mai adesea un instrument de demenţializare. Raskolnikov îi rîvneşte pentru a-şi demonstra că nu este o „făptură tremurătore“ şi alege calea crimei. Aleksei Ivanovici alege calea ruletei, deci a întîmplării, a norocului. Ceva ce ţine de sfera entropiei este chemat să facă ordine. Jocul nu este unul comercial, ci unul pe viaţă şi pe moarte. „Eram parcă în delir, îşi descrie Jucătorul starea, şi am împins toată această sumă pe roşu – şi deodată m-am dezmeticit! Şi numai o singură dată în toată seara aceea, de-a lungul întregului joc, spaima a trecut prin mine cu fiori reci şi mi-a făcut mîinile şi picioarele să tremure. Am perceput cu groază şi mi-am dat seama fulgerător ce înseamnă pentru mine acum să pierd! În miza aceea era toată viaţa mea!“ Numai miracolul, deci ceva ce ţine de haos, poate salva această viaţă. Şi miracolul îşi face datoria: „cu mine în seara aceea (pe care n-am s-o uit cît voi trăi) s-a petrecut o întîmplare miraculoasă. Aceasta, cu toate că este pe deplin explicabilă aritmetic, a rămas, totuşi, miraculoasă pentru mine şi pînă în ziua de astăzi“. Tentaculele ruletei devin după aceea sufocante. Singura salvare rămîne tot un miracol: „Ce-s eu acum? Un *zero*. Ce pot fi mîine? Mîine pot învia din morţi şi să încep din nou să trăiesc! Aş putea recăpăta omul din mine, pînă cînd nu s-a pierdut!“

Crima lui Aleksei Ivanovici este şi ea una metafizică: a ucis dragostea. Între cele două obsesii ale jucătorului, Polina şi ruleta, a învins cea din urmă. Relatarea jocului cîştigător la ruletă posedă toate atributele unui discurs obsesiv: cifre, enumerări, reveniri, menite să anuleze trauma reală. Într-adevăr, „poet“ fiind (să ne amintim

scrisoarea la care am mai făcut apel), banii cîştigaţi sînt pentru el un fel de operă de artă: „Mormanul uriaş de bilete şi de fişicuri de aur ocupa toată masa şi eu nu-mi mai puteam lua ochii de la el, încît minute în şir uitam cu totul de Polina“. Miracolul s-a produs numai în sala de joc. Banii au adus cu ei murdăria lor ancestrală. Din toată iubirea înălţătoare, posibilă, a rămas o noapte de dragoste carnală, bolnăvicioasă şi ea, ca un delir.

Peste trei ani, într-un orăşel german, eroul încă îl mai caută pe omul din sine, cu foarte puţine şanse de a-l regăsi.

[1] F.M. Dostoievski, *Jurnal de scriitor*, vol. III, Editura Polirom, Iaşi, 2000, p. 27.

[2] F.M. Dostoievski, *Scrisori şi corespondenţă oficială,* loc. cit.

[3] N.N. Strahov, *Amintiri despre Feodor Mihailovici Dostoievski,* în: F.M. Dostoievski, *Opere complete*, IDDK (carte electronică în limba rusă).

[4] F.M. Dostoievski, *Scrisori şi corespondenţă oficială,* loc. cit.

[5] A.S. Puşkin, *Opere*, Moscova, 1949, p. 440.

Capitolul I

În sfîrşit, m-am întors după o despărţire de două săptămîni. Sînt de-acum trei zile de cînd ai noştri au ajuns la Ruletenburg. Credeam că mă aşteaptă ca pe Dumnezeu, dar m-am înşelat. Generalul m-a privit extrem de independent, a vorbit cu mine de sus şi m-a expediat la soră-sa. Era clar că făcuseră rost de bani de pe undeva. Mi s-a părut chiar că generalul se jenează puţin să se uite la mine. Maria Filippovna avea o groază de treburi pe cap şi de-abia a stat de vorbă cu mine; totuşi, banii i-a luat, i-a numărat şi a ascultat tot raportul meu. La masa de prînz îi aşteptau pe Mezenţov, pe franţuz şi încă pe un englez: ca de obicei, atunci cînd au bani, pun îndată la cale o sindrofie; ca la Moscova. Văzîndu-mă, Polina Aleksandrovna m-a întrebat de ce am întîrziat atît de mult şi, fără să aştepte răspunsul meu, a plecat încotrova. Fireşte, a făcut-o dinadins. Şi totuşi, trebuie să avem o explicaţie. S-au adunat multe.

Mi s-a dat o cameră mică, la etajul al cincilea al hotelului. Aici se ştie că fac parte *din suita generalului*. După toate semnele, se vede că au izbutit să se facă cunoscuţi. Aici generalul este considerat un demnitar rus nemaipomenit de bogat. Încă înainte de masa de prînz, printre alte comisioane, a apucat să-mi dea o bancnotă de o mie de franci ca s-o schimb. Am schimbat-o la recepţia hotelului. De-acum vom fi priviţi ca nişte milionari, cel puţin o săptămînă întreagă. Am vrut să-i iau pe Mişa şi pe Nadia ca să plec cu ei la plimbare, dar, de pe scară, am fost chemat la general; găsise cu cale să se informeze unde îi duc. Categoric, acest om nu mă poate privi de-a dreptul în ochi; tare ar vrea, dar eu îi răspund cu o privire atît de pătrunzătoare, adică ireverenţioasă, încît el parcă s-ar simţi penibil. Într-un discurs foarte afectat, brodînd frază după frază şi încurcîndu-se

în cele din urmă, îmi dădu să înţeleg să mă plimb cu copiii undeva mai departe de cazinou, în parc. În sfîrşit, se supără şi adăugă cît se poate de sever: „Că altfel dumneata i-ai duce în cazinou, la ruletă. Scuză-mă, continuă el, dar ştiu că eşti încă destul de uşuratic şi te cred în stare să joci. În orice caz, deşi nu-s mentorul dumitale, mai ales că nici nu doresc să-mi asum un asemenea rol, am cel puţin dreptul să-mi doresc ca dumneata, ca să zic aşa, să nu mă compromiţi…“

— Păi nici măcar nu am bani, îi răspunsei eu, calm. Ca să mă lefteresc, trebuie să-i am.

— Îi vei primi imediat, îmi răspunse generalul, roşind un pic, după care scotoci în sertarul de la birou, se uită în carnet şi conchise că are să-mi dea cam o sută douăzeci de ruble.

— N-avem cum ne socoti, spune el, trebuie să calculăm în taleri. Dar ia o sută de taleri, ca să fie o sumă rotundă. Restul, desigur, n-o să se piardă.

Luai banii tăcut.

— Dumneata să nu te superi, te rog, de cuvintele mele, eşti atît de supărăcios… Dacă ţi-am făcut această observaţie, înseamnă, ca să zic aşa, că te-am prevenit şi, desigur, am un anumit drept s-o fac…

Înaintea mesei de prînz, întorcîndu-mă cu copiii acasă, am întîlnit o întreagă cavalcadă. Ai noştri mergeau că viziteze nişte ruine. Două caleşti excelente, cai splendizi! *Mademoiselle* Blanche într-o caleaşcă împreună cu Maria Filippovna şi Polina; franţuzul, englezul şi generalul nostru – călări. Trecătorii se opreau şi se uitau; s-a obţinut efectul scontat; numai că generalul o s-o păţească. Am socotit că, cu cei patru mii de franci pe care i-am adus eu şi adăugînd banii de care făcuseră rost pesemne, au acum şapte sau opt mii de franci; sînt prea puţini pentru *m-lle* Blanche.

M-lle Blanche stă şi ea în hotelul nostru, împreună cu maică-sa; tot undeva pe-aici locuieşte şi micul nostru franţuz. Servitorii îi spun „*m-r le*

comte“, mama lui *m-lle* Blanche este numită „*m-me la comtesse*“; asta-i, poate că într-adevăr sînt *comte et comtesse*.

Eram sigur că *m-r le comte* nu mă va recunoaşte cînd ne vom strînge cu toţii la masă. Fireşte, generalul nici nu s-a gîndit să ne facă cunoştinţă sau măcar să mă recomande; iar *m-r le comte* a fost în Rusia şi îşi dă seama că nu-i cine ştie ce de capul aceluia căruia i se spune *outchitel*[6]. De fapt, mă cunoaşte foarte bine. Dar trebuie să recunosc că am venit neinvitat la masă; cred că generalul a uitat să dea dispoziţii, altfel m-ar fi trimis pesemne să mănînc la *table d'hôte*[7]. Am apărut din proprie iniţiativă, aşa că generalul m-a privit cu nemulţumire. Preabuna Maria Filippovna mi-a arătat de îndată un loc; dar întîlnirea cu *mister* Astley m-a salvat şi astfel, fără să vreau, m-am pomenit făcînd parte din anturajul lor.

Pe acest straniu englez l-am întîlnit mai întîi în Prusia, într-un tren, unde am stat faţă în faţă, cînd încercam să-i ajung din urmă pe ai noştri; apoi m-am ciocnit cu el cînd treceam graniţa în Franţa şi, în sfîrşit, în Elveţia; în decursul acestor două săptămîni îl întîlnisem de două ori şi acum, iată, am dat din nou peste el aici, de-acum la Ruletenburg. În viaţa mea n-am întîlnit un om mai timid; e timid pînă la prostie, lucru pe care, desigur, îl ştie şi singur, pentru că nu-i prost deloc. De altminteri, e foarte simpatic şi liniştit. L-am făcut să-şi dea drumul la gură atunci cînd l-am întîlnit pentru prima oară în Prusia. Mi-a spus că în timpul verii fusese la Nordkaap şi că ţinea foarte mult să ajungă la tîrgul din Nijni-Novgorod. Nu ştiu cum a făcut cunoştinţă cu generalul; mi se pare că e îndrăgostit pînă peste cap de Polina. Cînd aceasta a intrat, el s-a îmbujorat, de ziceai că obrajii îi sînt cuprinşi de vîlvătăi. S-a bucurat foarte mult că m-am aşezat lîngă el la masă şi, mi se pare, crede că-i sînt prieten la toartă.

La masă, tonul l-a dat franţuzul, făcînd-o pe grozavul; le arăta tuturor desconsideraţie şi îşi dădea importanţă. Dar la Moscova, după cîte îmi aduc aminte, cam umbla cu linguşeli. Uneori generalul îndrăznea să-l contrazică, dar numai un pic, ca să nu-şi piardă definitiv ifosele.

Eu, fireşte, eram într-o ciudată dispoziţie sufletească şi încă de pe la jumătatea mesei izbutisem să-mi pun întrebarea obişnuită, din totdeauna: „De ce umblu cu generalul acesta şi de-atîta vreme nu mă las păgubaş de ei?“ Din cînd în cînd, mă uitam la Polina Aleksandrovna; ea nu mă observa nicidecum. Am sfîrşit prin a mă enerva şi m-am hotărît să fiu impertinent.

Am început cu faptul că aşa, din senin, cu voce tare şi fără să fiu întrebat, m-am băgat în discuţia altora. Cel mai mult ţineam să mă cert cu franţuzul. M-am adresat generalului şi deodată, foarte clar şi răspicat, cred că şi întrerupîndu-l, i-am strecurat observaţia că în vara aceea ruşilor le e aproape imposibil să mănînce la *table d'hôte.* Generalul mi-a aruncat o privire uimită.

— Dacă eşti un ins care te respecţi, mi-am dat eu drumul la gură, neapărat atragi ocări asupra ta şi trebuie să suporţi bobîrnace nemaipomenite. La Paris şi pe Rin, chiar şi în Elveţia, la mesele de pensiune din hoteluri se înghesuie atît de mulţi polonezi şi francezi care îi simpatizează, încît, dacă eşti rus, nu poţi sufla o vorbă.

Astea le-am rostit în franceză. Generalul se uita nedumerit la mine, neştiind dacă să se supere sau numai să se mire că am luat-o razna atît de tare.

— Înseamnă că cineva ţi-a dat undeva o lecţie, spuse franţuzul, vorbindu-mi de sus şi cu dispreţ.

— La Paris, m-am certat mai întîi cu un polonez, îi răspunsei eu, apoi cu un ofiţer francez, care îl susţinea pe polonez. Iar apoi o parte din francezi au trecut de partea mea, cînd le-am povestit cum am vrut să scuip în cafeaua unui monsenior[8].

— Să scuipi? mă întrebă generalul cu o nedumerire plină de ifose şi chiar uitîndu-se împrejur. Franţuzul mă privea neîncrezător.

— Chiar aşa, răspunsei eu. Întrucît două zile întregi am fost convins că, pentru a vă rezolva problema, va trebui, poate, să trag o fugă pînă la Roma, m-am dus la cancelaria ambasadei sfîntului părinte de la Paris ca să-mi vizez paşaportul. Acolo m-a primit un abate de vreo cincizeci de ani, uscat şi cu o expresie glacială pe fizionomie, şi, după ce m-a ascultat respectuos, dar extrem de rece, m-a rugat să aştept. Cu toate că mă grăbeam, m-am aşezat, desigur, ca să aştept, am scos *Opinion nationale* şi am început să citesc nişte ocări groaznice la adresa Rusiei. Între timp am auzit că prin camera de alături cineva s-a dus la monsenior; l-am văzut pe abatele meu făcînd o plecăciune. I-am adresat aceeaşi rugăminte; cu şi mai multă răceală, m-a rugat să aştept. Puţin mai tîrziu a mai intrat un necunoscut, cred că era austriac, care avea treabă; abatele l-a ascultat şi l-a condus imediat la etaj. Atunci m-am enervat foarte tare; m-am ridicat, m-am dus la abate şi i-am spus răspicat că, de vreme ce monseniorul primeşte, ar putea termina şi cu mine. Brusc, abatele s-a tras îndărăt cu o uimire extraordinară. Pur şi simplu nu înţelegea cum de îndrăzneşte un rus de tot nimicul să se compare cu oaspeţii monseniorului. Cu tonul cel mai neobrăzat, parcă bucurîndu-se că mă poate jigni, m-a măsurat din cap pînă în picioare şi a strigat: „Doar nu vă imaginaţi că monseniorul o să renunţe la cafeaua sa de dragul dumneavoastră?“ Atunci am strigat şi eu mai tare decît el: „Atunci să ştiţi că aş scuipa în cafeaua monseniorului dumneavoastră! Dacă nu terminaţi chiar în clipa asta cu paşaportul meu, mă duc eu la el“.

„Cum? În timp ce-l are pe cardinal în cabinet?“ a strigat abatele şi, îndepărtîndu-se cu groază de mine, s-a repezit la uşă şi şi-a încrucişat mîinile,

arătînd că mai degrabă moare decît să mă lase să trec.

Atunci i-am răspuns că-s eretic şi barbar, „*que je suis hérétique et barbare*“, şi că mă doare în cot de toţi arhiepiscopii, cardinalii şi monseniorii, şi de tot neamul lor. Pe scurt, i-am arătat că nu renunţ. Abatele m-a privit cu o ură nemărginită, apoi mi-a smuls paşaportul şi l-a dus la etaj. Peste un minut era vizat. Iată-l, nu doriţi să vă uitaţi? Am scos paşaportul şi le-am arătat viza romană.

— Totuşi, asta-i o… dădu generalul să înceapă.

— Te-a salvat faptul că te-ai declarat barbar şi eretic, zise franţuzul rîzînd. „*Cela n'était pas si bête*“[2].

— Atunci să-i lăsăm să se poarte aşa cu ruşii noştri? Stau aici, nu îndrăznesc să zică nici pîs şi chiar ar fi gata să se dezică de faptul că sînt ruşi. În tot cazul, la Paris, la hotelul meu, au început să fie mai atenţi cu mine după ce le-am povestit tuturor lupta mea cu abatele. Un pan polonez grăsan, insul cel mai ostil mie la *table d'hôte*, a lăsat pliscul mic. Francezii au suportat chiar şi povestirea mea despre un ins pe care l-am văzut acum doi ani, în care, în opt sute doisprezece, un soldat francez dintr-un regiment de vînători a tras numai ca să-şi descarce arma. Pe atunci omul era un copil de zece ani şi familia lui nu reuşise să plece din Moscova.

— Asta nu se poate, zise franţuzul începînd să fiarbă de furie, un soldat francez n-ar trage într-un copil!

— Şi totuşi aşa s-a întîmplat, îi replicai eu. Mi-a povestit un căpitan în retragere, demn de toată stima, şi eu i-am văzut cu ochii mei cicatricea lăsată de glonţ pe obraz.

Franţuzul începu să vorbească mult şi repede. Generalul se apucă să-l susţină, dar eu i-am recomandat să citească măcar, de pildă, *Însemnările* generalului Perovski, care, în opt sute doisprezece, a fost prizonier la francezi. În cele din urmă, Maria Filippovna a început să povestească

ceva ca să întrerupă discuţia. Generalul era foarte nemulţumit de mine, pentru că eu şi franţuzul aproape că începusem să strigăm unul la altul. Dar se pare că lui *mister* Astley cearta mea cu francezul îi plăcuse foarte mult; ridicîndu-se de la masă, îmi propuse să beau cu el un pahar de vin. Seara, cum era de aşteptat, am reuşit să discut un sfert de ceas cu Polina Aleksandrovna. Convorbirea noastră a avut loc în timpul plimbării. Toţi s-au dus în parc, la cazinou. Polina s-a aşezat pe banca din dreptul havuzului, iar pe Nadenka a lăsat-o să se joace în apropiere cu copiii. I-am dat şi eu drumul lui Mişa să se joace la fîntîna arteziană şi, în sfîrşit, am rămas singuri.

La început, fireşte, am vorbit de afaceri. Polina s-a supărat pur şi simplu cînd i-am dat numai şapte sute de guldeni. Era sigură că, amanetîndu-i briliantele la Paris, îi voi aduce cel puţin două mii de guldeni sau chiar mai mulţi.

— Am neapărat nevoie de bani, spuse ea, şi trebuie să fac rost. Altfel s-a zis cu mine.

Am început s-o descos ce s-a întîmplat în lipsa mea.

— Nu s-a întîmplat nimic, doar că s-au primit de la Petersburg două veşti: mai întîi că bunica se simte foarte rău, iar peste două zile, cum că, se pare, a murit. Vestea e de la Timofei Petrovici, adăugă Polina, şi el e un om precis în ceea ce face. Aşteptăm ultima veste, definitivă.

— Deci, toţi stau aici în aşteptare? întrebai eu.

— Fireşte: toţi şi totul; de o jumătate de an numai asta le-a fost speranţa.

— Şi dumneata speri? întrebai eu.

— Păi eu nu le sînt rudă, nu-s decît fiica vitregă a generalului. Dar ştiu precis că bătrîna îşi va aminti de mine în testament.

— Mi se pare că ai să te alegi cu bani foarte mulţi, spusei eu afirmativ.

— Da, a ţinut mult la mine; dar de ce *dumitale* ţi se pare aşa?

— Spune-mi, îi răspunsei cu o întrebare, marchizul nostru, pare-mi-se, e şi el iniţiat în toate secretele de familie?
— Dar dumneata de ce te interesezi de asta? mă întrebă Polina, privindu-mă cu asprime şi răceală.
— Ştiu eu de ce. Dacă nu mă înşel, generalul a apucat să împrumute bani de la el.
— Presupunerea dumitale este foarte exactă.
— Dar i-ar fi dat bani dacă nu ar fi ştiut de bunicuţa? Cred că ai observat la masă că, de vreo trei ori, vorbind de bunica, o numeau bunicuţă: „*la baboulinka*“[10]. Ce relaţii strînse şi chiar prieteneşti!
— Da, ai dreptate. De îndată ce-o să afle că mă aleg şi eu cu ceva prin testament, o să mă ceară de soţie. Asta voiai să ştii, nu-i aşa?
— De-abia are de gînd să te ceară de soţie? Credeam că te-a cerut de mult!
— Ştii foarte bine că nu! spuse Polina cu ciudă. Unde l-ai întîlnit pe englezul ăsta? adăugă ea după cîteva clipe de tăcere.
— Eram sigur că o să întrebi chiar acum de el.
I-am povestit fostele mele întîlniri pe drum cu *mister* Astley. „E timid şi se îndrăgosteşte uşor şi, desigur, e îndrăgostit de dumneata, nu?“
— Da, e îndrăgostit de mine, îmi răspunse Polina.
— Şi, fireşte, e de zece ori mai bogat decît francezul. Ce zici, francezul are într-adevăr ceva? Nu e loc de îndoială?
— Nu e loc. Are un *château*[11]. Încă de ieri generalul mi-a vorbit de asta ca despre ceva sigur. Ei, îţi ajunge?
— În locul dumitale, m-aş mărita neapărat cu englezul.
— De ce? întrebă Polina.
— Francezul e mai frumos, dar mai mîrşav. Iar englezul, pe lîngă faptul că-i cinstit, mai e şi de zece ori mai bogat, i-o trîntii eu.
— Da, însă francezul e marchiz şi mai deştept, îmi răspunse ea cît se poate de liniştită.

— Aşa să fie? continuai pe acelaşi ton.

— Chiar aşa.

Polinei nu-i plăceau deloc întrebările mele şi vedeam că voia să mă enerveze cu tonul şi cu absurditatea răspunsului; asta i-am spus-o pe loc.

— Da, într-adevăr mă distrează să văd cum turbezi. Fie şi numai pentru că-ţi permit să-mi pui asemenea întrebări şi să-ţi dai cu presupusul, trebuie să plăteşti.

— Mă consider într-adevăr în drept să-ţi pun orice întrebări, îi răspunsei eu calm, şi asta pentru că-s gata să plătesc oricum pentru ele şi pentru că nu mai pun acum nici un preţ pe viaţa mea.

Polina izbucni în rîs:

— Ultima dată, la Schlangenberg, mi-ai spus că, la primul meu cuvînt, eşti gata să te arunci cu capul în jos, iar acolo, mi se pare, sînt aproape o mie de picioare înălţime. Voi rosti cîndva cuvîntul ăsta numai ca să vă văd cum o să plăteşti şi să fii sigur că n-am să mă pierd cu firea. Te urăsc tocmai fiindcă ţi-am permis multe şi te urăsc şi mai mult pentru că am nevoie de dumneata. Dar, atîta timp cît am nevoie de dumneata, trebuie să te cruţ.

Polina se ridică. Vorbea cu iritare. În ultimul timp, vorbind cu mine, întotdeauna termina discuţiile cu răutate şi iritare, cu ură adevărată.

— Îmi dai voie să te întreb ce hram poartă *mademoiselle* Blanche? întrebai eu, nedorind să mă retrag fără explicaţii.

— Ştii şi singur ce hram poartă *mademoiselle* Blanche. De atunci nu s-a mai adăugat nimic. *Mademoiselle* Blanche va fi cu siguranţă soţia generalului – fireşte, dacă se va confirma ştirea cu privire la decesul bunicii, pentru că şi *mademoiselle* Blanche, şi mama ei, şi acest *cousin*-marchiz, care îi e văr de-al doilea, ştiu cu toţii foarte bine că sîntem ruinaţi.

— Dar generalul e îndrăgostit iremediabil?

— Acum nu despre asta-i vorba. Ascultă şi ţine minte: ia aceşti bani, şapte sute de florini, şi du-te

să joci, cîştigă-mi la ruletă cît poţi de mult; acum am neapărat nevoie de bani.

Spunînd asta, Polina o strigă pe Nadenka şi porni spre cazinou, unde se alătură întregului nostru anturaj. Eu am cotit la stînga pe prima alee întîlnită în cale, cugetînd şi mirîndu-mă. Parcă mă lovise ceva în cap după porunca de a merge la ruletă. Ciudat lucru: aveam la ce mă gîndi, dar mă cufundasem cu totul în analiza sentimentelor mele pentru Polina. Ce-i drept, în cursul acestor două săptămîni de absenţă îmi fusese mai uşor decît acum, în ziua întoarcerii, deşi pe drum îmi fusese un dor nebun, mă zbuciumasem ca un bezmetic şi chiar o văzusem clipă de clipă în vis. Odată (asta s-a întîmplat în Elveţia), aţipind în tren, cred că am început să vorbesc cu voce tare cu Polina, făcîndu-i să rîdă pe toţi pasagerii din compartiment. Şi acum mi-am pus încă o dată întrebarea: oare o iubesc? Şi încă o dată n-am fost în stare să răspund, adică, mai bine zis, încă o dată, a suta oară, mi-am dat răspunsul că o urăsc. Da, iarăşi o detest. Au existat momente (şi de fiecare dată tocmai la sfîrşitul discuţiilor noastre) cînd mi-aş fi dat o jumătate din viaţă ca să o sugrum! Jur că, dacă ar fi posibil să înfig încet în ea un cuţit ascuţit, cred că aş pune cu plăcere mîna pe el. Şi totuşi, jur pe tot ce am mai sfînt că, dacă pe Schlangenberg, un *point* la modă, ea mi-ar fi spus într-adevăr: „aruncă-te în jos“, eu m-aş fi aruncat imediat şi chiar aş fi făcut-o cu plăcere. Asta o ştiam. Într-un fel sau altul, totul ar trebui să se rezolve. Toate acestea ea le pricepe nemaipomenit de bine şi gîndul că eu, cît se poate de precis şi de clar, îmi dau seama că-mi este cu desăvîrşire inaccesibilă, că fanteziile mele sînt absolut imposibile – acest gînd, sînt sigur de asta, îi face o plăcere imensă; altfel, precaută şi inteligentă fiind, ar putea să se poarte cu mine într-un mod atît de intim şi de sincer? Mi se pare că pînă acum s-a uitat la mine ca împărăteasa aceea din vechime,

care a început să se dezbrace în faţa sclavului ei, pe care nu-l considera om. De multe ori Polina nu m-a considerat om…

Totuşi aveam de făcut un serviciu – să cîştig neapărat la ruletă. N-aveam timp să cuget: de ce şi cît de repede trebuie să cîştig şi ce noi planuri se înfiripaseră în acest cap mereu calculat? În plus, în aceste două săptămîni, se adăugaseră pesemne o mulţime de fapte noi, de care eu încă nu aveam habar. Trebuia să ghicesc totul, să descifrez totul şi asta cît mai repede. Însă deocamdată nu aveam timp: trebuia să mă duc la ruletă.

[6] Învăţător, preceptor (rus. în transcriere franceză).

[7] Pensiune (fr.).

[8] Titlul purtat, în Franţa, de episcopii catolici.

[9] N-a fost o prostie chiar atît de mare (fr.).

[10] Bunicuţa (rus. în transcriere franceză).

[11] Castel (fr.).

Capitolul II

Recunosc că asta nu-mi plăcea; deşi mă hotărîsem să joc, nu mă gîndisem cîtuşi de puţin să încep pentru alţii. Asta chiar mă deruta puţin, aşa că în sălile de joc am intrat foarte necăjit. Acolo, de la prima privire, nu mi-a plăcut nimic. Nu pot suporta tonul acesta de slugoi din foiletoanele din lumea întreagă, dar cu precădere pe cele din gazetele noastre ruseşti, unde aproape în fiecare primăvară foiletoniştii noştri povestesc despre două lucruri: în primul rînd, despre splendoarea şi fastul sălilor de joc din oraşele de pe Rin, vestite datorită jocului la ruletă, şi, în al doilea rînd, despre mormanele de aur care, pasămite, s-ar afla pe mese. Şi doar nu-i plăteşte nimeni pentru asta; povestesc pur şi simplu, din servilism dezinteresat. Sălile astea parşive n-au nici un fel de splendoare, iar aurul nu numai că nu zace în mormane pe mese, ci abia-abia de se vede. Fireşte, din cînd în cînd, în decursul sezonului, mai vine cîte un ins ciudat, un englez sau un asiatic, care pierde sau cîştigă deodată foarte mult; ceilalţi însă joacă pe guldeni mărunţi şi de regulă pe masă sînt întotdeauna foarte puţini bani. De cum am intrat în sala de joc (pentru prima oară în viaţa mea), cîtva timp nu m-am putut hotărî să joc. În plus, mă deranja mulţimea. Însă, chiar dacă aş fi fost singur, cred că şi atunci mai curînd aş fi plecat decît să încep să joc. Recunosc că mi se zbătea inima în piept şi nu-mi păstrasem sîngele rece; ştiam precis şi mă hotărîsem de mult că nu voi pleca din Ruletenburg aşa cum am venit; că ceva radical şi definitiv se va întîmpla neapărat în destinul meu. Aşa trebuie şi aşa va fi. Poate că-i caraghios că mă aştept la atît de multe de la ruletă, însă şi mai caraghioasă mi se pare opinia de rutină că-i o prostie şi o stupizenie să te aştepţi la ceva de la ruletă. Şi de ce jocul ar fi mai rău decît oricare alt

mijloc de a face rost de bani, decît comerţul, de pildă? Ce-i drept, din sute de oameni, cîştigă numai unul. Dar asta ce mă priveşte pe mine?

În tot cazul, mi-am pus în gînd să mă uit bine la joc şi să nu încep nimic în seara asta. În seara asta, dacă s-ar întîmpla ceva, s-ar întîmpla subit şi superficial – aşa mi-am zis. Pe deasupra, mai trebuia şi să studiez jocul în sine; pentru că, cu toate miile de descrieri ale ruletei, pe care le-am citit mereu cu atîta aviditate, n-am înţeles absolut nimic din construcţia ei pînă cînd n-am văzut cu ochii mei.

În primul rînd, totul mi s-a părut acolo murdar – cumva obscen şi murdar din punct de vedere moral. Nu mă refer cîtuşi de puţin la persoanele lacome şi agitate care cu zecile, chiar cu sutele înconjoară mesele de joc. Nu văd absolut nimic murdar în dorinţa de a cîştiga cît mai repede şi cît mai mult; întotdeauna mi s-a părut foarte tîmpită ideea unui moralist sătul şi îndestulat, care, la justificarea cuiva cum că „se mizează sume mici“, a răspuns: cu atît mai rău, fiindcă-i vorba de lăcomie meschină. Numai că lăcomia meschină şi lăcomia de mari proporţii nu-s acelaşi lucru. E ceva proporţional. Ceea ce pentru Rothschild e meschin, pentru mine e foarte mult, iar în ce priveşte cîştigul uşor şi profitul, oamenii în tot locul nu fac altceva decît că-şi iau unii altora ceva de sub nas sau cîştigă unii de la alţii. Dacă profitul şi cîştigul sînt ceva în general mîrşav – asta-i altă întrebare. Dar aici nu eu hotărăsc. Întrucît şi eu eram obsedat în gradul cel mai înalt de dorinţa cîştigului, toată această lăcomie şi toată această murdărie lacomă, dacă vreţi, îmi erau, la intrarea în sală, cumva mai la îndemînă, mai apropiate. Cel mai frumos e atunci cînd oamenii nu umblă cu fasoane unii cu alţii şi acţionează făţiş, fără ascunzişuri. Şi la ce bun să te minţi singur? E îndeletnicirea cea mai prostească şi mai nechibzuită! La prima vedere, la toate canaliile

dimprejurul ruletei, deosebit de urît era respectul pentru ocupaţia lor, aerul acela serios şi chiar cuviincios, cu care toţi înconjurau mesele. Iată de ce aici se face distincţia tranşantă între jocul numit de *mauvais genre*[12] şi cel care îi este permis unui om cumsecade. Există două jocuri, unul de gentlemeni şi unul de plebei, lacom, jocul tuturor canaliilor. Aici această distincţie este tranşantă, dar cît de mîrşavă este în realitate această distincţie! Un gentleman, de pildă, poate miza cinci sau zece ludovici, arareori mai mult – de altminteri, poate pune la bătaie şi o mie de franci, dacă-i foarte bogat –, dar numai pentru joc, numai pentru distracţie, numai pentru a vedea procesul pierderii sau al cîştigului; dar nu trebuie să fie cîtuşi de puţin interesat de cîştigul în sine. Cîştigînd, el poate, de pildă, să rîdă tare, poate să-i transmită o observaţie cuiva din preajmă, poate chiar să mai mizeze încă o dată şi să mai dubleze o dată, dar numai şi numai din curiozitate, pentru a face observaţii asupra şanselor, pentru evaluări şi nu din dorinţa plebee de a cîştiga. Pe scurt, la toate aceste mese de joc, la rulete şi *trente et quarante*[13], el trebuie să se uite doar ca la o distracţie, pusă la cale numai pentru a-i face lui plăcere. El nici măcar nu trebuie să bănuiască lăcomia şi capcana pe care se bazează şi funcţionează banca. N-ar fi rău deloc dacă i s-ar părea, de pildă, că şi ceilalţi jucători, toate aceste canalii care tremură pentru un gulden, sînt întru totul nişte bogătaşi şi gentlemeni ca şi el, şi joacă numai şi numai ca să-şi facă o plăcere şi să se distreze. Această absolută necunoaştere a realităţii şi părerea inocentă despre oameni ar fi, desigur, foarte aristocrate. Am văzut cum multe mame împingeau înainte nişte *miss* de cîte cincisprezece şi şaisprezece ani, nevinovate şi elegante, fiicele lor, şi, dîndu-le cîteva monede de aur, le arătau cum să joace. Domnişoara cîştiga sau pierdea, zîmbea neapărat şi se retrăgea foarte mulţumită. Generalul nostru, semeţ şi cu un aer

plin de importanţă, se apropie de masă; un servitor se repezi să-i ofere un scaun, dar el nu-l observă; îi trebui mult timp pînă să scoată portmoneul, îi trebui mult timp să scoată din el trei sute de franci de aur, îi puse pe culoarea neagră şi cîştigă. Nu luă cîştigul, îl lăsă pe masă. Iar ieşi culoarea neagră; nici de data asta generalul nu luă banii şi a treia oară, cînd ieşi culoarea roşie, pierdu deodată o mie două sute de franci. Se retrase zîmbind şi dovedi tărie de caracter. Sînt sigur că avea o piatră pe inimă şi, dacă miza ar fi fost dublă sau triplă, n-ar mai fi dovedit tărie de caracter şi s-ar fi emoţionat. De altfel, în prezenţa mea, un francez a cîştigat şi apoi a pierdut vreo treizeci de mii de franci, şi a făcut-o vesel şi fără nici o tulburare. Un adevărat gentleman, chiar dacă şi-a pierdut toată averea, nu trebuie să se tulbure. Banii trebuie să fie pînă într-atît mai prejos de statutul lui de gentleman, încît aproape că nu merită să-ţi baţi capul cu ei. Fireşte, o atitudine foarte aristocratică ar fi să nu observi toată mizeria canaliilor şi a interiorului. Totuşi, uneori o atitudine tot atît de aristocratică este procedeul invers, să observi, adică să te uiţi, chiar să le cercetezi, de pildă, chiar prin lornion, pe toate aceste canalii; dar nu altfel decît luînd această mulţime şi toată această mizerie drept un fel de distracţie, drept un spectacol pus la cale pentru amuzamentul tău de gentleman. Poţi să te înghesui tu însuţi în această mulţime, dar să te uiţi împrejur, absolut convins fiind că tu eşti doar un observator şi nu faci parte nicidecum din componenţa acesteia. De altminteri, nu se face nici să observi prea atent: iar nu ar fi ceva demn de un gentleman, pentru că, în tot cazul, spectacolul nu merită o atenţie prea mare şi prea încordată. De fapt, există prea puţine spectacole demne de atenţia încordată a unui gentleman. Şi totuşi, mie personal mi s-a părut că toate acestea merită foarte mult o observaţie atentă, mai ales pentru cel care n-a venit numai ca să observe, ci el singur, cu sinceritate şi

bună-credinţă, consideră că el însuşi este una dintre aceste canalii. Cît priveşte convingerile mele morale cele mai intime, acestea, desigur, nu-şi găsesc locul în aceste raţionamente ale mele. Aşa să fie; vorbesc numai ca să am conştiinţa împăcată. Dar iată ce remarc: în ultimul timp, am simţit un dezgust teribil în a-mi aprecia faptele şi gîndurile în funcţie de o anumită unitate de măsură a moralei. Altceva îmi dicta ce să fac…

Canaliile joacă într-adevăr foarte murdar. Chiar nu-s departe de gîndul că aici, la masă, se întîmplă multă hoţie din cea mai obişnuită. Crupierii, care sînt postaţi la capetele mesei, supraveghează mizele şi fac socotelile, au teribil de mult de lucru. Mai au şi canaliile pe cap! Canaliile sînt cel mai adesea francezi. De altfel, aici nu observ deloc şi nu remarc toate astea pentru a descrie ruleta; mă acomodez pentru mine însumi, ca să ştiu cum să mă comport în viitor. Am remarcat, de pildă, că nu e nimic mai obişnuit decît ca de dincolo de masă să se întindă mîna cuiva şi să ia ceea ce ai cîştigat tu. Începe cearta, adeseori se ajunge la ţipete şi – vă rog supus să dovediţi, să găsiţi martori că miza a fost a dumneavoastră!

La început toată această ruletă era ca o limbă pe care nu o înţelegeam; ghiceam doar şi îmi dădeam vag seama că mizele se pun pe cifre, pare şi impare, şi pe culori. Din banii Polinei Aleksandrovna m-am hotărît în seara aceea să încerc cu o sută de guldeni. Gîndul că încep să joc pentru altul mă cam deruta. Sentimentul era extrem de neplăcut şi voiam să mă descotorosesc cît mai repede de el. Mi se tot părea că, începînd pentru Polina, îmi subminez propriul noroc. Oare nu poţi să te atingi de masa de joc fără să te molipseşti imediat de superstiţii? Am început prin a scoate cinci frederici, adică cincizeci de guldeni, şi i-am pus pe cifra patru. Roata s-a învîrtit şi a ieşit treizeci – am pierdut. Cu un sentiment dureros, numai ca să mă descotorosesc de această

obligaţie şi să plec, am mai pus încă cinci frederici pe roşu. A ieşit culoarea roşie. Am pus toţi cei zece frederici – a ieşit din nou culoarea roşie. Primind patruzeci frederici, am pus douăzeci pe cele douăsprezece cifre medii, neştiind ce va ieşi din asta. Mi s-a plătit triplu. Astfel, din douăzeci de frederici, m-am pomenit deodată cu optzeci. Începusem să suport atît de greu sentimentul acela neobişnuit şi ciudat, încît am hotărît să plec. Totuşi, am pus toţi fredericii încă o dată pe cifra patru. De data asta, a ieşit patru; mi s-au mai vărsat încă optzeci de frederici şi, înhăţînd toată grămada de o sută şaizeci de frederici, am plecat s-o caut pe Polina Aleksandrovna.

Încă se plimbau cu toţii prin parc şi am reuşit să mă văd cu ea numai la cină. De data asta franţuzul lipsea şi generalul şi-a luat avînt: printre altele, a considerat necesar să-mi facă observaţia că n-ar dori să mă vadă la masa de joc. După părerea lui, ar fi tare compromis dacă aş pierde cumva prea mult; „dar şi dacă ai cîştiga foarte mult, şi atunci aş fi compromis, adăugă el cu un aer plin de importanţă. Desigur, nu am dreptul să-ţi dictez ce să faci, dar fii şi dumneata de acord…“ Aici, după cum avea obiceiul, nu termină ce avea de zis. I-am răspuns cu răceală că am foarte puţini bani şi, prin urmare, nu pot pierde prea mult, chiar dacă aş începe să joc. Urcînd în camera mea, am apucat să-i dau Polinei cîştigul şi să-i spun că altă dată nu voi mai juca pentru ea.

— De ce? mă întrebă ea alarmată.

— Fiindcă vreau să joc pentru mine, îi răspunsei eu, cercetînd-o cu uimire, iar asta mă deranjează.

— Deci, ai în continuare ferma convingere că ruleta este singura dumitale cale de salvare? mă întrebă ea cu ironie. I-am răspuns iarăşi foarte serios că da; cît priveşte siguranţa mea că voi cîştiga neapărat, las’ să fie caraghioasă, sînt de acord, „dar să fiu lăsat în pace“.

Polina Aleksandrovna insistă să împărţim neapărat pe din două cîştigul din ziua aceea şi îmi dădu optzeci de frederici, propunîndu-mi să continuăm şi pe viitor jocul în aceleaşi condiţii. Am refuzat hotărît şi definitiv jumătatea din cîştig şi i-am spus că nu mai pot juca pentru alţii nu pentru că nu vreau, ci pentru că precis aş pierde.

— Şi totuşi, chiar dacă-i o prostie, şi eu mi-am pus speranţa aproape numai în ruletă, spuse ea gînditoare. Şi de aceea dumneata trebuie să continui neapărat să joci pe din două cu mine, ceea ce, desigur, vei face. Spunînd acestea, ieşi din camera mea, fără să-mi mai asculte obiecţiile.

[12] Prost gust (fr.).

[13] Treizeci şi patruzeci (fr.).

Capitolul III

Şi totuşi, ieri toată ziua, nu mi-a făcut nici o aluzie cu privire la joc. De fapt, ieri a şi evitat să vorbească cu mine. Purtarea ei de altădată faţă de mine nu s-a schimbat. Aceeaşi desăvîrşită desconsiderare în atitudine cînd mă întîlneşte şi chiar ceva dispreţuitor şi ostil. În general, nu vrea să-şi ascundă dezgustul faţă de mine; asta o văd. Cu toate acestea, nici nu-mi ascunde că are nevoie de mine pentru un anume scop şi că mă păstrează pentru ceva. Între noi s-au instaurat nişte relaţii ciudate, de neînţeles pentru mine în multe privinţe, luînd în considerare mîndria şi aroganţa ei faţă de toată lumea. Ştie, de pildă, că o iubesc la nebunie şi îmi permite chiar să-i vorbesc de pasiunea mea – şi, fireşte, prin nimic altceva nu şi-ar exprima mai bine dispreţul, decît prin această permisiune de a-i vorbi fără oprelişte şi fără cenzură despre dragostea mea. „Înseamnă, pasămite, că sentimentele tale nu au nici o valoare pentru mine, încît mi-e absolut indiferent ce-mi spui şi ce sentimente ai.“ Despre propriile ei treburi a vorbit cu mine şi mai înainte, dar nu a fost niciodată întru totul sinceră. Mai mult chiar, în desconsiderarea ei faţă de mine existau, de pildă, asemenea rafinamente: ştie, să zicem, că am cunoştinţă de o împrejurare din viaţa ei sau de ceva care o îngrijorează foarte mult; chiar ea însăşi îmi povesteşte cîte ceva din viaţa ei, dacă trebuie să mă folosească cumva pentru scopurile ei, să-i fiu un fel de sclav sau om de alergătură; dar îmi povesteşte întotdeauna exact atît cît trebuie să ştie un om de alergătură şi – dacă eu încă nu ştiu întregul lanţ al evenimentelor, dacă ea vede cum mă chinuiesc şi mă îngrijorez de chinurile şi grijile ei, niciodată nu catadicseşte să mă liniştească de tot prin sinceritatea ei prietenească, cu toate că, folosindu-mă adeseori şi punîndu-mă să-i fac

servicii nu numai anevoioase, ci chiar şi primejdioase, ea, după părerea mea, ar avea obligaţia să fie sinceră cu mine. La drept vorbind, merită oare să-şi bată capul cu sentimentele mele, cu faptul că şi eu îmi fac griji, poate de trei ori mai multe griji decît ea, că grijile şi ghinioanele ei mă fac să sufăr mai mult decît suferă ea însăşi? !

De vreo trei săptămîni ştiam de intenţia Polinei de a juca la ruletă. Chiar mă prevenise că va trebui să jucăm împreună, pentru că n-ar fi decent să joace chiar ea. După tonul vorbelor ei, am observat atunci că o stăpîneşte o îngrijorare serioasă şi nu doar dorinţa de a cîştiga bani. Ce-s pentru ea banii în sine! Aici este un scop, aici sînt nişte împrejurări, pe care le pot ghici, dar pe care nu le cunosc pînă acum. Desigur, înjosirea şi sclavia în care mă ţine mi-ar putea da (şi adeseori îmi dau) posibilitatea s-o descos cu grosolănie şi de-a dreptul. Deoarece pentru ea sînt un sclav şi, în ochii ei, par un om de tot nimicul, nici n-ar avea rost să se supere de grosolana mea curiozitate. Însă problema e că, permiţîndu-mi să-i pun întrebări, nu-mi răspunde la ele. Uneori nici nu le bagă în seamă. Uite-aşa stau lucrurile între noi!

Ieri la noi s-a vorbit mult despre o telegramă trimisă de patru zile la Petersburg, la care nu se primise răspuns. În mod vizibil, generalul e îngrijorat şi îngîndurat. E vorba, desigur, de bunica. Şi francezul e îngrijorat. Ieri, de pildă, după masa de prînz, au avut o discuţie lungă şi serioasă. Faţă de noi toţi, francezul are un ton neobişnuit de arogant şi dispreţuitor. Chiar că se potriveşte zicala: parcă n-ar fi prost destul dacă n-ar fi fudul. Chiar şi cu Polina e neglijent pînă la prostie; de altfel, ia parte cu plăcere la plimbările comune la cazinou sau la cavalcadele şi călătoriile în afara oraşului. Am ştiinţă de anumite circumstanţe legate de francez şi de general: în Rusia, au pus împreună la cale înfiinţarea unei uzine; nu ştiu dacă proiectul a eşuat sau dacă încă

se mai vorbeşte de el. Pe deasupra, am aflat întîmplător o parte dintr-un secret de familie: anul trecut, la predarea funcţiei, francezul l-a salvat pe general şi i-a dat treizeci de mii ca să completeze suma lipsă din banii statului. Şi, fireşte, îl are pe general în gheare; dar acum, mai ales acum, rolul principal în toată această istorie îl joacă *m-lle* Blanche şi sînt singur că aici nu greşesc.

Dar cine-i *m-lle* Blanche? La noi se spune aici că e o franţuzoaică ilustră, care o are alături pe maică-sa şi posedă o avere colosală. Se mai ştie că este un fel de rudă cu marchizul nostru, numai că foarte de departe, un fel de verişoară sau verişoară de-a doua. Se spune că înaintea călătoriei mele la Paris, francezul şi *m-lle* Blanche se purtau unul cu altul mult mai fin şi mai delicat; acum relaţia lor, prietenia şi înrudirea arată cumva mai grosolane, mai intime. Poate că situaţia noastră li se pare atît de proastă, încît nu mai consideră că-i necesar să ne menajeze şi să se ascundă. Acum trei zile am observat cum *mister* Astley se uita la *m-lle* Blanche şi la mămica acesteia. Chiar mi s-a părut că şi francezul nostru s-a mai întîlnit şi altă dată cu *mister* Astley. De altminteri, *mister* Astley e atît de timid, de ruşinos şi de tăcut, încît pe el poţi să fii aproape sigur – rufele murdare se vor spăla în familie. În tot cazul, francezul de-abia îl salută cînd îl vede şi aproape că nu-l priveşte. Asta încă-i de înţeles; dar de ce nici *m-lle* Blache aproape că nu se uită la el? Mai ales că ieri marchizul şi-a dat drumul la gură: în cursul discuţiei comune, a spus, nu mai ştiu cu care prilej, că *mister* Astley e colosal de bogat şi că el, francezul, ştie asta; aici ar fi fost cazul ca *m-lle* Blanche să se fi uitat la *mister* Astley! În linii mari, generalul e neliniştit. Se înţelege ce ar putea să însemne pentru el telegrama despre moartea mătuşii!

Cu toate că mi s-a părut sigur faptul că Polina evită să discute cu mine şi că evită parcă cu un scop, mi-am luat şi eu un aer rece şi indiferent: mă

tot gîndeam că va veni la mine din clipă în clipă. Însă ieri mi-am îndreptat cu precădere atenţia către *m-lle* Blanche. Bietul general, e pierdut definitiv! Să te îndrăgosteşti la cincizeci şi cinci de ani cu atîta forţă a pasiunii – e, desigur, o nenorocire. Adăugaţi la asta faptul că-i văduv, adăugaţi-i pe copii, moşia ruinată cu desăvîrşire, datoriile şi, în sfîrşit, adăugaţi-o pe femeia de care s-a întîmplat să se îndrăgostească. *M-lle* Blanche e frumoasă. Dar nu ştiu dacă voi fi înţeles cînd mă voi exprima că are una dintre feţele de care te poţi speria. În tot cazul, eu m-am temut întotdeauna de asemenea femei. Are pesemne vreo douăzeci şi cinci de ani. E voinică şi spătoasă, cu umeri laţi; gîtul şi pieptul îi sînt splendide; tenul e de culoare brun-galbenă, părul, negru ca tuşul şi teribil de des, încît ar ajunge pentru două coafuri. Are ochii negri, globurile oculare gălbui, privirea impertinentă, dinţii strălucitor de albi, buzele întotdeauna rujate; miroase întotdeauna a mosc. Îmbrăcămintea îi este de efect, bogată, cu şic, dar şi cu mult bun-gust. Braţele şi picioarele îi sînt extraordinare. Vocea – un contralto răguşit. Uneori izbucneşte în hohote de rîs şi îşi arată dinţii albi, dar de obicei priveşte în tăcere şi cu impertinenţă – în tot cazul, în prezenţa Polinei şi a Mariei Filippovna. (O veste ciudată: Maria Filippovna pleacă în Rusia.) Mi se pare că *m-lle* Blanche n-are nici un pic de educaţie, poate chiar nici nu-i deşteaptă, în schimb e suspicioasă şi vicleană. Cred că viaţa ei n-a fost lipsită de aventuri. Şi dacă-i să spun totul, se poate ca marchizul să nu-i fie rudă deloc, iar mama să nu-i fie mamă cîtuşi de puţin. Dar există informaţii că la Berlin, unde ne-am întîlnit cu dînsele, ea şi mama ei aveau cîteva cunoştinţe foarte onorabile. În ce-l priveşte pe marchiz, cu toate că şi acum mă îndoiesc că-i marchiz, apartenenţa lui la lumea bună, la noi, de pildă, la Moscova sau pe alocuri, în Germania, pare a nu putea fi pusă la îndoială. Nu ştiu ce hram va fi purtînd în Franţa. Se zice că

are un *château*. Credeam că în decursul acestor două săptămîni aveau să se întîmple multe şi, totuşi, încă nu ştiu precis dacă între *m-lle* Blanche şi general s-a rostit vreun cuvînt decisiv. În linii mari, acum totul depinde de averea noastră, adică dacă generalul le poate etala mulţi bani. Dacă, de pildă, ar veni vestea că bunica n-a murit, sînt sigur că *m-lle* Blanche ar dispărea în aceeaşi clipă. Mă mir singur şi-mi vine să rîd dîndu-mi seama ce bîrfitor am ajuns. O, cît de mult mă dezgustă toate astea! Dar oare pot s-o părăsesc pe Polina şi să plec de aici, oare pot să nu spionez în jurul ei? Spionarea e, desigur, o mîrşăvie – dar asta nu mă priveşte!

De asemenea, interesant mi s-a părut şi *mister* Astley, ieri şi astăzi. Da, sînt convins că e îndrăgostit de Polina! E curios şi amuzant cît poate uneori să exprime privirea unui om timid şi bolnăvicios de cast, peste care a dat iubirea, cînd el, desigur, mai curînd ar fi gata să se lase înghiţit de pămînt decît să spună sau să exprime ceva printr-un cuvînt sau o privire. *Mister* Astley se întîlneşte foarte des cu noi la plimbare. Îşi scoate pălăria şi trece pe lîngă noi, murind, fireşte, de dorinţa de a ni se alătura. Dacă îl invită cineva, refuză imediat. La locurile de odihnă, la cazinou, la chioşcul unde cîntă fanfara sau în dreptul fîntînii arteziene, el se opreşte neapărat undeva în apropierea băncii noastre şi, oriunde ne-am afla, în parc, în pădure, pe Schlangerberg – e de-ajuns doar să-ţi arunci privirea, să te uiţi împrejur şi negreşit, într-un loc sau altul, sau pe poteca cea mai apropiată, sau de după un tufiş, apare un crîmpei din *mister* Astley. Pare-mi-se, caută un prilej să discute cu mine. Azi-dimineaţă ne-am întîlnit şi am schimbat cîteva cuvinte. Uneori vorbeşte cu mine extrem de sacadat. Încă înainte de a-mi spune „bună ziua“, a început prin a rosti:

— Ah, *mademoiselle* Blanche! …Am văzut multe femei ca *mademoiselle* Blanche!

Apoi a tăcut, privindu-mă cu un aer semnificativ. Ce-o fi vrut să spună prin asta – nu ştiu, fiindcă la întrebarea mea: ce înseamnă asta? – el, cu un zîmbet şiret, a dat din cap şi a adăugat: „Asta aşa-i. *Mademoiselle* Pauline iubeşte mult florile?“

— Nu ştiu, nu ştiu deloc, i-am răspuns eu.

— Cum! Nici asta n-o ştii! a strigat el, uimit peste poate.

— Nu ştiu, n-am observat chiar deloc, am repetat eu, rîzînd.

— Hm, asta mă face să mă gîndesc la ceva anume. Spunînd acestea, a dat din cap şi şi-a văzut de drum. De altfel, părea mulţumit. Vorbeşte cu mine într-o franceză cît se poate de proastă.

Capitolul IV

Ziua de astăzi a fost ridicolă, oribilă, stupidă. Acum e ora unsprezece noaptea. Stau în chichineaţa mea şi îmi amintesc totul. Mi-am început dimineaţa prin faptul că am fost, totuşi, nevoit să mă duc la ruletă să joc pentru Polina Aleksandrovna. Am luat toţi cei o sută şaizeci de frederici ai ei, dar cu două condiţii: prima – că nu vreau să joc pe din două, adică, dacă voi cîştiga, nu voi lua nimic pentru mine, şi a doua – că seara Polina îmi va explica de ce are atît de mare nevoie să cîştige şi cîţi bani îi trebuie. Nu puteam totuşi să cred că totul era pur şi simplu din cauza banilor. Pesemne că în istoria asta banii erau necesari, şi cît mai repede, pentru un scop anume. Polina mi-a promis că-mi va explica, şi eu m-am dus. În sălile de joc îmbulzeala era îngrozitoare. Cît de neobrăzaţi şi de lacomi sînt toţi! M-am înghesuit în mijloc şi m-am postat chiar lîngă crupier; apoi am început timid să tatonez jocul, mizînd cîte două sau trei monede. Între timp, observam şi trăgeam concluzii; mi s-a părut că, în sine, calculul înseamnă foarte puţin şi nu are cîtuşi de puţin importanţa pe care i-o dau mulţi jucători. Unii stau cu hîrtii liniate, observă loviturile, socotesc, deduc şansele, calculează, în cele din urmă mizează şi pierd la fel ca şi noi, muritorii de rînd, care jucăm la întîmplare. Însă am ajuns la o concluzie, care mi se pare exactă: într-adevăr, în decursul şanselor întîmplătoare apare dacă nu un sistem, măcar o ordine – ceea ce, desigur, e foarte ciudat. De pildă, se întîmplă ca, după douăsprezece cifre mijlocii, să cadă cele douăsprezece de la urmă; de două ori, să zicem, bila se opreşte pe aceste douăsprezece de la urmă şi se mută pe cele douăsprezece de la început. După ce a căzut pe primele douăsprezece, trece din nou pe cele douăsprezece din mijloc, se opreşte de trei, de patru ori pe cele din mijloc şi

iarăşi trece la cele douăsprezece de la urmă, unde, din nou, după două opriri, trece la primele, la primele iar se opreşte o dată şi apoi urmează iarăşi trei opriri pe cifrele din mijloc şi astfel se continuă în decurs de o oră şi jumătate sau de două ore. Unu, trei şi doi; unu, trei şi doi. E foarte amuzant. În cîte o zi sau în cîte o dimineaţă se întîmplă că, de pildă, culorii roşii îi la locul cea neagră şi invers, clipă de clipă, fără nici o ordine, aşa că bila nu se opreşte mai mult de două-trei ori consecutiv pe roşu sau pe negru. Însă a doua zi sau a doua seară, cade mereu culoarea roşie, ajunge, de pildă, pînă la douăzeci şi două de ture una după alta şi aşa ţine negreşit cîtva timp, în decurs de o zi, să zicem. Despre toate acestea mi-a dat multe explicaţii *mister* Astley, care a stat toată dimineaţa lîngă mesele de joc, dar nu a mizat nici o dată. Cît despre mine, m-am curăţat de tot şi foarte repede. Am pus de la bun început pe patru douăzeci de frederici şi am cîştigat, apoi am pus cinci şi iar am cîştigat şi tot aşa, de încă două sau trei ori. Cred că am cîştigat aproape patru sute de frederici în vreo cinci minute. Ar fi trebui să plec, dar în mine se înfiripase o simţire stranie, o provocare a destinului, o dorinţă de a-i da un bobîrnac, de a-i arăta limba. Am pus miza maximă permisă, de patru mii de guldeni, şi am pierdut. Apoi, înfierbîntîndu-mă, am scos tot ce aveam, am repetat miza şi am pierdut din nou, după care m-am îndepărtat zăpăcit de masă. Nici măcar nu înţelegeam ce mi s-a întîmplat, şi Polinei Aleksandrovna i-am spus de pierdere de-abia înainte de masa de prînz. Între timp umblasem năuc prin parc.

La masa de prînz m-am aflat iarăşi într-o stare de surescitare nervoasă ca şi cu trei zile mai înainte. Francezul şi *m-lle* Blanche iar luau masa cu noi. Am aflat că *m-lle* Blanche fusese în timpul dimineţii în sălile de joc şi văzuse faptele mele de vitejie. De data asta a vorbit cu mine cu ceva mai

multă atenţie. Francezul a fost mai direct şi m-a întrebat de-a dreptul dacă am pierdut banii mei. Mi se pare că o suspectează pe Polina. Într-un cuvînt, e ceva la mijloc. Am minţit la repezeală şi am spus că erau banii mei.

Generalul era extrem de mirat: de unde am luat atîţia bani. I-am explicat că am început cu zece frederici, că şase sau şapte lovituri succesive, cu dublare, mi-au adus cinci sau şase mii de guldeni şi că pe urmă am pierdut totul în două ture.

Toate acestea erau, desigur, plauzibile. Dînd explicaţii, m-am uitat la Polina, dar n-am putut citi nimic pe chipul ei. Totuşi, ea m-a lăsat să mint şi nu m-a corijat; de aici am tras concluzia că trebuia să mint şi să ascund faptul că am jucat pentru ea. În tot cazul, îmi ziceam în sinea mea, îmi datorează o explicaţie şi mi-a promis de cu dimineaţă că-mi va dezvălui ceva.

Credeam că generalul îmi va face vreo observaţie, dar a tăcut; în schimb eu am remarcat pe chipul lui tulburare şi nelinişte. Poate că în situaţia lui dezastruoasă îi era greu să asculte cum o grămadă atît de mare de aur venise şi dispăruse într-un sfert de oră din mîinile unui prost atît de nechibzuit ca mine.

Bănuiesc că în seara din ajun a avut cu francezul o controversă înverşunată. Încuindu-se într-o cameră, au avut o discuţie lungă şi înflăcărată. Francezul a plecat parcă iritat, iar astăzi, de cu dimineaţă, a venit din nou la general – probabil ca să continue discuţia.

După ce a aflat cum am pierdut, francezul mi-a făcut observaţia caustică şi chiar răutăcioasă că s-ar fi cuvenit să fiu mai prudent. Nu ştiu de ce, a adăugat că, deşi sînt mulţi ruşi care joacă, după părerea lui ruşii nici nu-s capabili să joace.

— Însă după părerea mea ruleta este creată numai pentru ruşi, l-am contrazis eu, şi cînd, la replica mea, francezul a zîmbit, i-am spus că, desigur, adevărul e de partea mea, fiindcă, vorbind

de ruşi ca jucători, îi ocărăsc mai degrabă decît îi laud şi că, prin urmare, poate crede ce-i spun.

— Cum îţi argumentezi părerea? mă întrebă francezul.

— Cu faptul că în catehismul virtuţilor şi însuşirilor unui occidental civilizat a pătruns, istoriceşte şi aproape sub forma punctului principal, capacitatea de a obţine un capital. Însă rusul nu numai că nu e capabil să obţină capitaluri, dar chiar le şi risipeşte, şi o face cumva aiurea şi urît. Totuşi, şi noi, ruşii, avem nevoie de bani, adăugai eu, şi prin urmare ne bucurăm foarte mult şi sîntem foarte ahtiaţi după asemenea mijloace, cum ar fi ruletele, unde te poţi îmbogăţi deodată, în două ore, fără să munceşti. Asta ne ispiteşte foarte mult; şi întrucît jucăm aiurea, fără muncă, pierdem!

— Asta-i adevărat, în parte, remarcă francezul cu încîntare de sine.

— Nu, nu-i adevărat şi ar trebui să-ţi fie ruşine să te exprimi astfel despre patria dumitale, mă dojeni generalul cu asprime şi convingere.

— Ba să mă iertaţi, îi răspunsei eu, căci, zău aşa, încă nu se ştie ce-i mai mîrşav: necuviinţa rusească sau mijlocul nemţesc de agonisire prin muncă cinstită?

— Ce idee hidoasă! exclamă generalul.

— Ce idee rusească! exclamă francezul.

Rîdeam, fiindcă aveam un chef nebun să-i întărît.

— În ce mă priveşte, mai bine aş umbla toată viaţa cu un cort kirghiz, strigai eu, decît să mă închin idolului nemţesc.

— Care idol? strigă generalul, începînd de-acum să se supere la modul serios.

— Modului nemţesc de agonisire a bogăţiei. Nu sînt de mult aici, însă ceea ce am reuşit totuşi să remarc şi să verific scandalizează rasa mea tătărească. Zău, nu vreau asemenea virtuţi! Încă de ieri am izbutit să fac pe-aici un ocol de vreo zece

verste. Ei bine, totul e exact ca în cărţuliile moralizatoare nemţeşti cu ilustraţii: aici, peste tot, în fiecare casă este cîte un *Vater*[14], grozav de virtuos şi extraordinar de cinstit. Atîta-i de cinstit, încît ţi-e şi frică să te apropii de el. Nu-i pot suporta pe oamenii cinstiţi, de care ţi-e frică să te apropii. Fiecare *Vater* are familia lui, iar seara citesc toţi, cu voce tare, cărţi moralizatoare. Deasupra căsuţei foşnesc ulmii şi castanii. Soarele asfinţeşte, pe acoperiş stă un cocostîrc şi totul e extraordinar de poetic şi înduioşător… Nu vă supăraţi, generale, daţi-mi voie să povestesc cît mai înduioşător. Îmi aduc aminte cum tatăl meu, răposatul, tot sub teii din grădiniţă, ne citea seara, mie şi mamei, asemenea cărţulii… Asta pot s-o judec eu însumi cum se cuvine. Ei bine, fiecare familie de aici se află în deplină robie şi supunere faţă de *Vater*. Toţi muncesc, precum boii, şi toţi agonisesc bani, precum ovreii. Să zicem că *Vater* a agonisit atîţia guldeni şi se gîndeşte la feciorul cel mare ca să-i transmită meseria sau peticul de pămînt; pentru asta fiicei lui nu-i dă zestre şi ea rămîne fată bătrînă. Tot pentru asta pe mezin îl vinde ca slugă ori ca soldat şi banii îi adaugă la capitalul familiei. Zău, aşa se procedează aici; m-am interesat. Toate astea nu se fac decît din cinste, din cinste stăruitoare, încît şi mezinul vîndut crede că n-a fost vîndut decît din cinste – şi ăsta-i de-acum un ideal, cînd victima se bucură singură că e dusă la spînzurătoare. Ce mai urmează? Urmează că nici fiului celui mare nu-i e mai uşor: are el o Amalchen, spre care îl trage inima – dar nu se poate însura fiindcă n-au fost încă agonisiţi atîţia şi atîţia guldeni. Şi ei aşteaptă cuminţi şi sinceri şi merg zîmbind la spînzurătoare. Amalchen are de-acum obrajii scofîlciţi, se usucă pe picioare. În sfîrşit, peste vreo douăzeci de ani, bunăstarea a sporit; guldenii au fost agonisiţi cu cinste şi virtute. *Vater* îi binecuvîntează pe fiul său de patruzeci de ani şi pe Amalchen ajunsă la treizeci

şi cinci, cu sînii zbîrciţi şi nasul roşu… Făcînd asta, plînge, le dă poveţe moralizatoare şi moare. Fiul cel mare se preface el însuşi într-un *Vater* virtuos, şi aceeaşi istorie începe de la capăt. Şi uite-aşa, peste vreo cincizeci sau şaptezeci de ani, nepotul primului *Vater* adună într-adevăr un capital important şi îl transmite fiului său, fiul – fiului şi tot aşa mai departe, iar peste cinci sau şase generaţii iese un Rothschild, sau un *Hoppe et Comp.* [15], sau dracu' mai ştie ce. Ah, cum să nu fie un spectacol măreţ: o muncă continuă de o sută sau două sute de ani, răbdare, inteligenţă, cinste, tărie de caracter, fermitate, calcul, cocostîrcul pe acoperiş! Ce mai vreţi, doar nu există nimic mai presus de asta, şi din punctul acesta de vedere ei încep să judece întreaga lume, iar pe cei vinovaţi, adică pe cei care nu seamănă cu ei, îi spînzură pe loc. Ei bine, iată despre ce-i vorba: eu prefer să fac tămbălău ruseşte sau să mă îmbogăţesc la ruletă. Nu vreau să fiu *Hoppe et Comp.* peste cinci generaţii. Banii îmi trebuie pentru mine însumi, nu mă consider drept ceva necesar şi accesoriu pe lîngă capital. Ştiu că am luat-o razna îngrozitor, dar aşa să fie. Astea-s convingerile mele.

— Nu ştiu cît adevăr există în ceea ce ai spus, rosti generalul cu îngîndurare, dar ştiu sigur că începi să debitezi nişte bazaconii insuportabile de îndată ce ţi se permite să-ţi uiţi lungul nasului…

După cum îi stătea în obicei, nu termină ce avea de spus. Dacă generalul nostru începea să vorbească ceva cît de cît mai important decît discuţiile obişnuite de zi cu zi, nu încheia niciodată fraza. Francezul asculta nepăsător, cu ochii un pic holbaţi. Nu înţelesese nimic din cele spuse de mine. Polina privea cu un fel de indiferenţă arogantă. Parcă nu numai pe mine nu mă auzise, ci nu auzise nimic din cele ce se vorbiseră de data asta la masă.

[14] Tată (germ.).

[15] Celebră firmă bancară din Londra şi Amsterdam.

Capitolul V

Polina era neobişnuit de îngîndurată, dar imediat după ce ne-am ridicat de la masă, îmi porunci s-o însoţesc la plimbare. Am luat copiii şi ne-am dus în parc, la fîntîna arteziană.

Întrucît eram foarte surescitat, i-am trîntit o întrebare prostească şi grosolană: de ce marchizul nostru, Des Grieux, micul franţuz, nu numai că n-o acompaniază acum, cînd iese undeva, dar nici măcar nu vorbeşte zile întregi cu ea?

— Pentru că-i ticălos, îmi răspunse Polina într-un mod ciudat. Nu mai auzisem niciodată de la ea o astfel de apreciere la adresa lui Des Grieux, aşa că am tăcut, temîndu-mă să înţeleg această irascibilitate.

— Ai remarcat că astăzi a cam fost în contradicţie cu generalul?

— Dumneata vrei să ştii despre ce-i vorba, îmi răspunse ea cu răceală şi iritare. Ştii că generalul i-a ipotecat totul, întreaga moşie e a lui şi, dacă bunica nu moare, francezul devine imediat proprietarul tuturor bunurilor ipotecate.

— Deci e adevărat că totul e ipotecat? Am auzit, dar n-am ştiut că chiar tot.

— Păi, cum altfel?

— Şi, în cazul ăsta, adio *mademoiselle* Blanche, observai eu. Atunci nu va mai fi soţie de general! Ştii ceva: mi se pare că generalul s-a îndrăgostit într-un asemenea hal, încît s-ar împuşca dacă *mademoiselle* Blanche l-ar părăsi. La anii lui, e primejdios să te îndrăgosteşti atît de tare.

— Şi mie mi se pare că i se va întîmpla ceva, rosti îngîndurată Polina Aleksandrovna.

— Ce splendoare! exclamai eu. Nu i se poate arăta într-un mod mai grosolan că a acceptat să se mărite cu el numai de dragul banilor. Aici nici măcar regulile bunei-cuviinţe nu s-au respectat, totul s-a petrecut fără nici o jenă. Ce mai minune!

Iar în privinţa bunicii, ce poate fi mai comic şi mai murdar decît să expediezi telegramă după telegramă şi să tot întrebi: a murit, a murit? Ce zici? Cum îţi place asta, Polina Aleksandrovna?

— Astea-s prostii, spuse ea cu dezgust, întrerupîndu-mă. Eu, dimpotrivă, mă mir că eşti atît de vesel. De ce te bucuri? Nu cumva pentru că mi-ai pierdut banii?

— De ce mi i-ai dat ca să-i pierd? Doar ţi-am spus că nu pot juca pentru alţii, cu atît mai mult pentru dumneata. Mă supun, orice poruncă mi-ai da; dar rezultatul nu depinde de mine. Doar te-am prevenit că n-o să iasă nimic. Spune-mi, eşti foarte necăjită că ai pierdut atîţia bani? De ce ai nevoie de atît de mulţi?

— La ce bun întrebările astea?

— Păi singură mi-ai promis că ai să-mi explici. Ascultă: sînt absolut convins că, atunci cînd am să încep să joc pentru mine (am doisprezece frederici), am să cîştig. Atunci o să poţi lua de la mine cîţi bani îţi trebuie.

Polina îşi compuse o mină dispreţuitoare.

— Nu te supăra pe mine, continuai eu, pentru propunere asta. Am pînă într-atîta conştiinţa faptului că sînt un nimic în faţa dumitale, adică în ochii dumitale, încît poţi accepta de la mine chiar şi bani. Nu poţi fi jignită de un cadou de la mine. Mai ales că ţi-am pierdut banii.

Ea îmi aruncă o privire iute şi, observînd că vorbesc cu iritare şi sarcasm, îmi luă iarăşi vorba din gură.

— Pentru dumneata nu există nimic interesant în situaţia mea. Dacă vrei să ştii, sînt pur şi simplu datoare. Banii i-am luat cu împrumut şi aş vrea să-i restitui. Mi-a venit ideea nebunească şi ciudată că voi cîştiga aici, la masa de joc. De ce am avut această idee – nu-mi dau seama, dar am crezut în ea. Cine ştie, voi fi crezut în ea pentru că nu mi-a mai rămas nici o şansă de alegere.

— Sau pentru că aveai prea mare *nevoie* să cîştigi. E ca în cazul celui care se îneacă şi se agaţă de un fir de pai. Fii şi dumneata de acord că, dacă nu s-ar îneca, n-ar crede că firul de pai e un ciot de lemn.

Polina se miră.

— Cum aşa, întrebă ea, dacă şi dumneata ai aceeaşi speranţă? Acum două săptămîni mi-ai vorbit o dată mult şi bine că eşti sigur că vei cîştiga aici, la ruletă, şi ai încercat să mă convingi să nu te iau drept nebun. Sau atunci ai glumit? Dar mi-aduc aminte că ai vorbit atît de serios, încît nu puteam nicidecum să cred că glumeşti.

— E adevărat, îi răspunsei eu gînditor, şi acum sînt absolut sigur că voi cîştiga. Chiar îţi mărturisesc că m-ai făcut acum să-mi pun o întrebare: de ce pierderea mea de astăzi, o pierdere aiurea şi urîtă, nu mi-a lăsat nici urmă de îndoială? Totuşi, sînt ferm convins că, de îndată ce voi începe să joc pentru mine, voi cîştiga negreşit.

— De ce eşti atît de convins?

— Dacă vrei să mă crezi, nu ştiu. Ştiu doar că am *nevoie* să cîştig, că asta-i singura mea ieşire. Iată de aceea, poate, mi se pare că trebuie să cîştig neapărat.

— Deci, şi dumneata ai prea mare *nevoie* să cîştigi, dacă ai această convingere fanatică?

— Pariez că te îndoieşti de faptul că aş fi în stare să am o necesitate serioasă, nu?

— Mi-e totuna, îmi răspunse Polina încet şi indiferent. Dacă vrei, *da*, mă îndoiesc că te-ar chinui ceva serios. Dumneata poţi suferi, dar nu la modul serios. Eşti un om dezordonat şi nematurizat. La ce-ţi trebuie banii? În toate argumentele pe care mi le-ai prezentat atunci, eu n-am găsit nimic serios.

— Apropo, o întrerupsei eu, ai spus că trebuie să restitui o datorie. Înseamnă că datoria-i de toată frumuseţea! Nu cumva îi eşti datoare francezului?

— Ce-i cu întrebările astea? Astăzi eşti deosebit de vehement. Nu cumva eşti beat?

— Ştii că uneori îmi permit să vorbesc şi să pun întrebări cu foarte multă sinceritate. Repet, îţi sînt sclav, iar de sclavi nu trebuie să te ruşinezi, şi un sclav nu poate să te jignească.

— Toate astea-s prostii! Şi nu pot suferi teoria asta „sclavagistă" a dumitale.

— Nu uita că nu vorbesc despre sclavia mea fiindcă aş dori să-ţi fiu sclav, ci, pur şi simplu, vorbesc ca despre un fapt ce nu depinde de mine.

— Spune deschis: la ce-ţi trebuie banii?

— Dar dumneata de ce vrei să ştii?

— Cum doreşti, îmi răspunse ea şi îşi roti capul cu mîndrie.

— Teoria sclavagistă n-o poţi suferi, dar pretinzi sclavie. „Răspunde şi nu judeca!" Bine, fie şi aşa. La ce-mi trebuie banii, mă întrebi? Cum la ce? Banii înseamnă totul!

— Înţeleg, dar, dorindu-i, nu merită să înnebuneşti în halul ăsta! Căci şi dumneata ajungi la frenezie, la fatalism. Aici este ceva, un scop deosebit. Spune fără ocolişuri, asta vreau.

Polina parcă începea să se supere şi mie îmi plăcea grozav că mă descosea cu atîta interes.

— Desigur, am un scop, spusei eu, dar nu sînt în stare să-ţi explic care-i. Atîta tot că, avînd bani, aş deveni şi pentru dumneata alt om, nu un sclav.

— Cum? Cum ai să realizezi asta?

— Cum am să realizez? Deci, nici măcar nu înţelegi cum am să fac ca dumneata să mă priveşti altfel decît ca pe un sclav! Tocmai asta nu vreau, nu vreau asemenea mirări şi nedumeriri.

— Spuneai că sclavia asta e o desfătare. Aşa credeam şi eu.

— Aşa credeai! strigai eu cu o plăcere ciudată. Ah, ce frumoasă naivitate din partea dumitale! Fie, da, sclavia pe care mi-o impui e o desfătare pentru mine. Există, există desfătare în cel din urmă hal de umilire şi nimicnicie! continuai eu să aiurez. La

dracu', poate că desfătarea există şi în bici, atunci cînd plesneşte spinarea şi rupe fîşii de carne… Dar poate că vreau să încerc şi alte desfătări. Mai adineauri, la masă, generalul mi-a ţinut în prezenţa dumitale o morală de şapte sute de ruble pe an, pe care, poate, nici n-am să le primesc de la el. Marchizul Des Grieux, ridicîndu-şi sprîncenele, mă priveşte şi în acelaşi timp nu mă vede. Dar dacă eu, la rîndu-mi, poate, îmi doresc cu patimă să-l apuc de nas pe marchizul Des Grieux sub ochii dumitale?

— Vorbe de puştan. În orice situaţie poţi să te porţi demn. Dacă-i vorba de luptă, ea te înalţă, nu te înjoseşte!

— Banală sentinţă! Ia presupune că eu, poate, nu ştiu să mă port demn. Adică, eu aş fi un om demn, dar nu ştiu să mă port demn. Înţelegi că aşa ceva este posibil? De fapt, toţi ruşii sînt aşa, şi ştii de ce? Pentru că ruşii sînt prea bogaţi şi multilateral înzestraţi ca să-şi găsească repede o formă decentă. Aici e vorba de formă. Cel mai adesea, noi, ruşii, sîntem atît de bogat înzestraţi, încît pentru o formă decentă avem nevoie de genialitate. Ei bine, tocmai genialitatea ne lipseşte de cele mai multe ori, fiindcă ea, de regulă, se întîlneşte rar. Numai la francezi şi poate la alţi cîţiva europeni forma s-a conturat atît de bine, încît poţi să arăţi extraordinar de demn şi să fii omul cel mai nedemn. De aceea forma înseamnă atît de mult la ei. Francezul ar suporta o jignire, o jignire adevărată, care-l loveşte drept în inimă, dar un bobîrnac peste nas nu l-ar suporta, pentru că asta ar fi o încălcare a formei de decenţă acceptate şi eternizate. Duducilor noastre li se aprind atît de tare călcîiele după francezi tocmai pentru că forma lor este frumoasă. De altfel, după mine, nu există nici o formă, există numai cocoşul, *le coq gaulois*[16]. De altminteri, asta nu pot s-o înţeleg, nu-s femeie. Cocoşii, poate, sînt buni. Însă am cam luat-o razna şi dumneata nu mă opreşti. Opreşte-

mă mai des; cînd vorbesc cu dumneata, vreau să spun tot, tot, tot. Îmi pierd orice formă. Sînt chiar de acord că nu numai formă, ci nici un fel de calităţi nu am. Asta ţi-o mărturisesc. Nici măcar nu mă îngrijesc să am vreo calitate. Acum totul s-a oprit în mine. Ştii şi singură de ce. Nu am în cap nici o idee omenească. De mult nu mai ştiu ce se întîmplă pe lume, nici în Rusia, nici aici. Uite, am străbătut Dresda şi nu-mi mai aduc aminte ce fel de oraş este Dresda. Ştii şi singură ce m-a absorbit. Fiindcă nu am nici o speranţă şi sînt un zero în ochii dumitale, vorbesc deschis: numai pe dumneata te văd pretutindeni, iar restul mi-e indiferent. De ce şi cum te iubesc – nu ştiu. Ştii că, poate, nu eşti deloc frumoasă? Imaginează-ţi că nici măcar nu ştiu dacă eşti frumoasă sau nu la chip. Pesemne că inima ţi-e rea şi mintea ingrată; asta se prea poate.

— Poate că te gîndeşti să mă cumperi cu bani, spuse ea, fiindcă nu crezi în nobleţea caracterului meu?

— Cînd m-am gîndit să te cumpăr cu bani? strigai eu.

— Ai îndrugat prea multe şi ai pierdut şirul. Dacă nu pe mine, cel puţin respectul meu vrei să-l cumperi cu bani.

— Ba nu, asta nu-i chiar aşa. Ţi-am spus că mi-e greu să mă explic. Mă copleşeşti. Nu te supăra pe flecăreala mea. Înţelege de ce nu te poţi supăra pe mine: pur şi simplu, sînt nebun. De altfel, mi-e totuna dacă te superi. Eu, în cămăruţa mea de la mansardă, de îndată ce-mi amintesc şi-mi imaginez foşnetul rochiei dumitale, sînt gata şi să-mi muşc mîinile. Şi de ce te-ai supăra pe mine? Fiindcă spun că-s sclav? Foloseşte-te, foloseşte-te de sclavia mea, foloseşte-te! Ştii că odată şi-odată am să te omor? Am să te omor nu pentru că am să încetez să te mai iubesc sau pentru că o să mă împingă gelozia, ci aşa, pur şi simplu, pentru că uneori îmi vine să te devorez. Rîzi…

— Nu rîd deloc, îmi spuse ea cu mînie. Îţi poruncesc să taci.

Polina se opri, de-abia trăgîndu-şi sufletul de furie. Zău, nu ştiu dacă era frumoasă, dar întotdeauna îmi plăcea să o privesc atunci cînd se oprea aşa în faţa mea şi de aceea aveam chef să-i trezesc furia. Poate că ea observase acest lucru şi se supăra dinadins. Asta i-am spus-o.

— Ce mizerie! strigă ea cu dezgust.

— Mi-e totuna, continuai eu. Şi să mai ştii că e primejdios să ne plimbăm în doi: de multe ori am simţit pornirea să te lovesc, să te mutilez, să te sugrum. Şi crezi că nu voi ajunge la asta? Ai să mă împingi pînă la nebunie. Crezi că mi-e frică de scandal? De mînia dumitale? Dar ce-mi pasă mie de mînia dumitale? Te iubesc fără speranţă şi ştiu că după asta am să te iubesc de o mie de ori mai mult. Dacă am să te omor cîndva, va trebui să mă sinucid şi eu; ei bine – am să amîn cît mai mult sinuciderea, ca să simt fără dumneata durerea asta insuportabilă: cred că ştii un lucru incredibil: din zi în zi, te iubesc *tot mai mult*, iar asta-i aproape imposibil. Şi după toate astea să nu fiu fatalist? Ţi-aduci aminte, acum trei zile, pe Schlangenberg, provocat de dumneata, ţi-am şoptit: spune-mi un cuvînt şi sar în prăpastia asta. Chiar nu crezi că aş fi sărit?

— Ce flecăreală stupidă! strigă ea.

— Nu-mi pasă dacă-i stupidă sau inteligentă, strigai eu. Ştiu că în prezenţa dumitale trebuie să vorbesc, să vorbesc, să vorbesc – şi vorbesc. În prezenţa dumitale, îmi pierd tot amorul propriu şi nu-mi pasă.

— De ce să te pun să sari de pe Schlangenberg? spuse ea cu răceală şi cumva deosebit de jignitor. E ceva absolut inutil pentru mine.

— Minunat! strigai eu. Ai rostit dinadins acest minunat „inutil“, ca să mă striveşti. Te citesc ca-n palmă. Inutil, zici? Însă plăcerea e întotdeauna utilă, iar puterea sălbatică, nelimitată – fie şi

asupra unei muşte – este şi ea tot un fel de plăcere. Omul este despot de la natură şi îi place să fie călău. Dumitale îţi place teribil.

Îmi amintesc că mă cerceta cu o atenţie deosebit de încordată. Cred că atunci chipul meu exprima toate simţirile mele aiurite şi stupide. Acum îmi aduc aminte că discuţia noastră de atunci a fost aproape cuvînt cu cuvînt aşa cum am descris-o aici. Ochii mi s-au injectat. În colţurile gurii se uscase spuma. Cît despre Schlangenberg, jur pe onoarea mea chiar şi acum: dacă atunci mi-ar fi poruncit să mă arunc în jos, m-aş fi aruncat! Dacă ar fi spus-o numai în glumă, dacă ar fi spus-o cu dispreţ, ca să-şi bată joc de mine – şi în cazul ăsta m-aş fi aruncat!

— Ba da, de ce nu, te cred, rosti Polina, dar aşa cum se pricepe ea uneori să vorbească, cu atîta dispreţ şi maliţiozitate, cu atîta aroganţă, încît, zău, aş fi putut s-o ucid în momentul acela. Risca. Nici în privinţa asta n-am minţit atunci cînd i-am spus.

— Nu eşti laş? mă întrebă ea din senin.

— Nu ştiu, poate că-s laş. Nu ştiu… nu m-am gîndit de mult la asta.

— Dacă ţi-aş spune: ucide-l pe omul acesta, l-ai ucide?

— Pe cine?

— Pe cine am să vreau eu.

— Pe francez?

— Nu întreba, ci răspunde-mi – pe cine am să-ţi spun eu. Vreau să ştiu: ai vorbit serios sau nu? Polina aştepta răspunsul cu atîta seriozitate şi nerăbdare, încît am început să mă simt ciudat.

— Dar spune-mi odată ce se întîmplă aici! strigai eu. Ce, te temi de mine? Văd şi eu toate încurcăturile de aici. Eşti fiica vitregă a unui om nebun şi ruinat, molipsit de patima pentru acest diavol – Blanche; apoi, aici se află franţuzul ăsta, cu influenţa lui misterioasă asupra dumitale şi – iată că acum, cu atîta seriozitate, îmi pui… o asemenea întrebare. Măcar să ştiu; altfel mă

smintesc aici sau fac ceva. Sau te ruşinezi să mă onorezi cu sinceritatea dumitale? Oare te poţi ruşina de mine?

— Îţi vorbeam de cu totul altceva. Te-am întrebat ceva şi aştept să-mi răspunzi.

— Fireşte că-l omor, strigai eu, pe oricine-mi porunceşti, dar oare poţi… oare-o să-mi porunceşti aşa ceva?

— Crezi că te-aş cruţa? Am să poruncesc şi am să stau deoparte. Ai să suporţi asta? Da de unde! Poate că ai să ucizi la ordin, dar ai să vii apoi să mă ucizi şi pe mine, pentru că am îndrăznit să te trimit.

La auzul acestor cuvinte, parcă m-a lovit ceva în cap. Desigur, şi atunci luam întrebarea ei pe jumătate în glumă, drept o provocare; totuşi, vorbise cu prea mare seriozitate. Eram uluit de faptul că se exprimase astfel, că îşi rezervă acest drept asupra mea, că acceptă această putere asupra mea şi îmi spune atît de franc: „Du-te la pieire, iar eu rămîn deoparte“. În vorbele acestea era ceva atît de cinic şi de sincer, încît, după părerea mea, era prea mult. Deci, cum mă priveşte după toate astea? Asta a depăşit limita sclaviei şi nimicniciei. După o asemenea atitudine, consideri că omul se află la nivelul tău. Şi oricît de stupidă, oricît de incredibilă era toată discuţia noastră, inima mi-a tresărit totuşi.

Deodată Polina izbucni în rîs. Atunci şedeam pe bancă, în dreptul copiilor care se jucau, vizavi de locul unde se opreau echipajele şi din ele cobora publicul pe aleea ce ducea spre cazinou.

— O vezi pe baroana aceea grasă? strigă Polina. E baroana Wurmerhelm. A sosit doar de trei zile. Îl vezi pe soţul ei: prusacul acela înalt, uscat, cu un baston în mînă. Îţi aminteşti cum s-a uitat la noi alaltăieri? Du-te acum, apropie-te de baroană, scoate-ţi pălăria şi spune-i ceva pe franţuzeşte.

— De ce?

— Ai jurat că ai sări de pe Schlangenberg; juri că eşti gata să ucizi, dacă îţi poruncesc. În locul acestor crime şi tragedii, vreau doar să rîd. Du-te fără comentarii. Vreau să văd cum baronul o să te croiască cu bastonul.

— Mă provoci; crezi că n-o fac?

— Da, te provoc, du-te, aşa vreau eu!

— Poftim, mă duc, deşi asta-i o fantezie ciudată. Dar uite ce: nu cumva generalul o să aibă neplăceri, iar el o să ţi le facă dumitale? Zău, nu de mine mă îngrijesc, ci de dumneata, ei bine – şi de general. Şi ce-i cu fantezia asta să mă duc să jignesc o femeie?

— Mda, eşti doar un flecar, după cum văd, spuse ea cu dispreţ. Numai ochii ţi s-au injectat mai înainte, probabil că ai băut mult vin la masa de prînz. Păi nu înţeleg şi singură că-i o prostie, o vulgaritate şi că generalul o să se supere? Dar aşa vreau şi gata! Şi de ce s-o jigneşti pe femeie? Cred că mai degrabă o să fii croit cu bastonul.

M-am întors şi am pornit tăcut să-i îndeplinesc porunca. Desigur, era o prostie şi, desigur, n-am reuşit să mă eschivez, dar îmi amintesc că, atunci cînd am început să mă apropii de baroană, parcă ceva îmi dădea ghes, ştrengăria din mine mă aţîţa. De fapt, eram şi grozav de surescitat, ca la beţie.

[16] Cocoşul galic (fr.).

Capitolul VI

Iată că au trecut două zile de la ziua aceea tîmpită. Şi cîte ţipete, cîtă gălăgie, vorbărie, ceartă! Şi ce aiureală, ce ţicneală, ce prostie şi vulgaritate, şi eu sînt singurul vinovat de toate. De altminteri, uneori e amuzant – pentru mine în tot cazul. Nu-mi pot da seama ce s-a întîmplat cu mine, dacă sînt într-adevăr într-o stare de frenezie sau pur şi simplu am luat-o razna şi am să-mi fac de cap pînă cînd au să mă lege. Uneori mi se pare că mi se tulbură mintea. Iar alteori mi se pare că încă nu-s departe de copilărie, de banca mea de la şcoală şi că mă ţin de şotii grosolane.

Polina, Polina e la mijloc! Poate că n-aş fi făcut şotia, dacă n-ar fi fost ea. Cine ştie, poate că am făcut toate astea din disperare (oricît de prosteşte este, de altfel, să judec aşa). Şi nu înţeleg, nu înţeleg ce-i frumos la ea. Căci şi pe alţii îi scoate din minţi. E înaltă şi zveltă. Doar că-i foarte subţire. Mi se pare că aş putea s-o înnod sau s-o îndoi. Urma lăsată de piciorul ei e îngustă şi lungă – chinuitoare. Chiar chinuitoare. Părul are o nuanţă roşcată. Ochii – cu adevărat de pisică, dar cu cîtă mîndrie şi aroganţă se pricepe să privească cu ei. Acum vreo patru luni, cînd abia primisem slujba asta, ea, într-o seară, a stat cu Des Grieux în salon şi avut cu el o discuţie lungă şi aprinsă. Şi aşa mi ţi-l privea… încît eu, cînd m-am dus să mă culc în camera mea, îmi închipuiam că i-a tras o scatoalcă – de-abia i-a plesnit-o, stă în faţa lui şi-l priveşte. Uite, din seara aceea m-am îndrăgostit de ea.

De altfel, să trecem la fapte.

Am coborît de pe cărare pe alee, m-am oprit în mijlocul aleii şi i-am aşteptat pe baroană şi pe baron. Cînd erau la cinci paşi de mine, mi-am scos pălăria şi m-am înclinat.

Îmi aduc aminte că baroana era îmbrăcată într-o rochie de mătase de o circumferinţă nemărginită,

de culoare gri-deschis, cu volănaşe şi cu crinolină la coadă. Era scundă şi neobişnuit de trupeşă, cu bărbia neobişnuit de grasă şi pleoştită, încît gîtul nu i se vedea deloc. Faţa îi era stacojie. Ochii, mici, răi şi obraznici. Merge de parcă prezenţa ei le-ar face tuturor o onoare. Baronul era uscat, înalt. Faţa, ca de obicei la nemţi, îi era strîmbă, cu o mie de zbîrcituri; purta ochelari; avea vreo patruzeci şi cinci de ani. Picioarele mai că nu-i porneau direct din piept; asta însemna rasa. Fudul ca un păun. Cam greoi. În expresia feţei avea ceva de berbec, care, într-un fel, îi ţinea loc de profunzime a gîndirii.

Toate acestea mi-au trecut prin faţa ochilor în trei secunde.

Plecăciunea şi pălăria mea luată în mînă de-abia le-au atras atenţia la început. Numai baronul şi-a încruntat un pic sprîncenele. Baroana continua să plutească spre mine.

— *Madamme la baronne*, rostii limpede şi tare, pronunţînd răspicat fiecare cuvînt, *j'ai l'honneur d'être votre esclave*[17].

Apoi m-am înclinat, mi-am pus pălăria pe cap şi am trecut pe lîngă baron, întorcîndu-mi politicos faţa spre el şi zîmbind.

Pălăria îmi poruncise Polina s-o scot, dar plecăciunea şi obrăznicia le-am adăugat de la mine, Drace, oare ce m-o fi împins? Coboram parcă de pe un munte şi nu mă puteam opri.

— *Hein*! strigă sau, mai bine zis, icni baronul, răsucindu-se spre mine cu o uimire supărată.

M-am întors cu faţa spre el şi m-am oprit într-o aşteptare respectuoasă, continuînd să-l privesc şi să zîmbesc. Pesemne că baronul era nedumerit şi şi-a ridicat sprîncenele pînă la *nec plus ultra*[18]. Se întuneca din ce în ce mai mult la faţă. Baroana se întorsese şi ea spre mine şi mă privea cu o nedumerire furioasă. Unii trecători au început să se uite la noi. Alţii chiar se opriseră în loc.

— *Hein*! icni din nou baronul de două ori mai tare şi de două ori mai furios.

— *Ja wohl*[19], spusei ei tărăgănat, continuînd să mă uit drept în ochii lui.

— *Sind sie rasend*?[20] icni el, fluturîndu-şi bastonul şi, pare-mi-se, începînd să simtă un pic de teamă. Poate că-l dezorienta costumul meu. Eram îmbrăcat foarte decent, chiar elegant, ca un ins ce face parte întru totul din mediul cel mai onorabil

— *Ja wo-o-ohl*! icnii eu deodată din răsputeri, lungind sunetul *o*, aşa cum îl lungesc berlinezii, care întrebuinţează mereu în discuţie expresia „*ja wohl*" şi-l lungesc pe *o* mai mult sau mai puţin, pentru a reda diferite nuanţe de idei şi trăiri.

Baronul şi baroana se întoarseră iute şi, speriaţi, se îndepărtară de mine aproape în fugă. Cîţiva dintre privitori începură să crîcnească, alţii se uitau nedumeriţi la mine. De altfel, nu-mi aduc bine aminte.

M-am întors şi am pornit cu pasul meu obişnuit spre Polina Aleksandrovna. Însă, înainte de a ajunge la vreo sută de paşi de banca ei, am văzut că s-a ridicat şi a pornit cu copiii spre hotel.

Am ajuns-o din urmă la scară.

— Am făcut… prostia, spusei eu cînd eram în dreptul ei.

— Ei, şi ce-i cu asta? Acum n-ai decît să te descurci, îmi răspunse ea fără ca măcar să mă privească şi urcă scara.

Toată seara aceea mi-am petrecut-o în parc. Traversînd parcul şi apoi pădurea, am trecut chiar în alt ducat. Într-o căsuţă am mîncat omletă şi am băut vin: pentru această idilă am fost jecmănit de un taler şi jumătate.

Abia la ora unsprezece m-am întors acasă. Imediat generalul a trimis după mine.

În hotel, ai noştri ocupă două apartamente; au patru camere. Prima, cea mai mare, este salonul unde se află pianul. Alături este tot o cameră mare, cabinetul generalului. Aici mă aştepta, stînd în

picioare în mijlocul cabinetului într-o poză extrem de maiestuoasă. Des Grieux stătea tolănit pe canapea.

— Stimate domn, permite-mi să te întreb ce boacănă ai făcut? începu generalul, adresîndu-mi-se.

— Aş dori, generale, să intraţi direct în subiect, îi spusei eu. Doriţi pesemne să vorbim despre întîlnirea mea de astăzi cu un neamţ?

— Cu un neamţ! Neamţul acesta este baronul Wurmerhelm şi-i o persoană importantă! Te-ai purtat grosolan cu dumnealui şi cu baroana!

— Cîtuşi de puţin!

— I-ai speriat, stimate domn! strigă generalul.

— Ba deloc! Încă din Berlin mi s-a întipărit în auz expresia „*ja wohl*“, care se repetă neîntrerupt după fiecare cuvînt şi pe care ei o tărăgănează dezgustător. Cînd m-am întîlnit cu el pe alee, nu ştiu de ce, acest „*ja wohl*“ mi-a revenit brusc în memorie şi a acţionat iritant asupra mea… Pe deasupra, şi baroana, cu care m-am întîlnit acum de trei ori, are obiceiul să înainteze de-a dreptul spre mine, ca şi cum aş fi un vierme pe care îl poţi strivi cu piciorul. Fiţi de acord că pot avea şi eu amor propriu. Mi-am scos pălăria şi, cu respect (vă încredinţez: cu respect), i-am spus: „*Madame, j'ai l'honneur d'être votre esclave*“. Cînd baronul s-a întors spre mine şi a strigat „*hein*!“, ceva m-a împins subit să strig şi eu: „*Ja wohl!*“ Şi am strigat de două ori: prima dată în mod obişnuit, iar a doua oară tărăgănînd din răsputeri. Asta-i tot.

Recunosc că eram grozav de bucuros de această explicaţie ştrengărească în gradul cel mai înalt cu putinţă. Ţineam morţiş să înfloresc toată istoria asta cît mai stupid.

Şi, pe măsură ce povesteam, prindeam tot mai mult gustul.

— Îţi rîzi de mine, strigă generalul. Se răsuci spre francez şi îi spuse franţuzeşte că eu o caut

dinadins cu lumînarea. Des Grieux zîmbi cu dispreţ şi strînse din umeri.

— O, asta să n-o credeţi, nici prin cap nu mi-a trecut! îi strigai eu generalului. Desigur, fapta mea e urîtă, vă mărturisesc cu toată sinceritatea. Aş putea chiar spune că fapta mea e o ştrengărie prostească şi indecentă, dar nu mai mult decît atît. Şi să ştiţi, generale, că mă căiesc din tot sufletul. Dar există aici un aspect, care, în ochii mei, mă scuteşte chiar şi de căinţă. În ultimul timp, cam de vreo două săptămîni, chiar de trei, nu mi-e bine: mă simt bolnav, nervos, irascibil, fantezist şi în unele cazuri îmi pierd controlul. Zău, uneori am cîte-un chef nebun să mă adresez aşa din senin marchizului Des Grieux şi… De altfel, n-are rost să spun tot; s-ar putea simţi jignit. Pe scurt, astea-s semne de boală. Mă întreb dacă baroana Wurmerhelm va lua în considerare acest aspect cînd o voi ruga să mă scuze (pentru că am intenţia să-i prezint scuzele mele). Cred că nu, mai ales că în ultimul timp, după cîte ştiu, de acest aspect a început să se abuzeze în mediul juridic: la procesele penale, avocaţii au început foarte des să-şi justifice clienţii cu argumentul că în momentul comiterii infracţiunii nu-şi dădeau seama de nimic, că există aşa o boală. „L-a pocnit, pasămite, şi nu-şi mai aduce aminte nimic.“ Şi, imaginaţi-vă, generale, medicina le cîntă în strună – confirmă într-adevăr că există aşa o boală, o demenţă temporară, cînd omul nu-şi mai aminteşte nimic sau nu-şi aminteşte decît jumătate, decît un sfert din ce-a fost. Însă baronul şi baroana sînt oameni din vechea generaţie şi, pe deasupra, iuncheri prusaci şi moşieri. Se poate ca acest progres din mediul juridico-medical să nu le fie cunoscut şi de aceea să nu accepte explicaţiile mele. Ce credeţi, generale?

— Destul, domnule! rosti generalul tăios şi cu indignare reţinută. Destul! Voi încerca să mă descotorosesc pentru totdeauna de ştrengăriile

dumitale. N-ai să le prezinţi scuze baroanei şi baronului. Orice relaţie cu dumneata, chiar dacă n-ar consta decît în rugămintea de a fi iertat, ar fi prea înjositoare pentru ei. Aflînd că aparţii de casa mea, baronul a şi avut o explicaţie cu mine la cazinou şi, mărturisesc, n-a lipsit mult să-mi ceară satisfacţie. Înţelegi la ce m-ai expus, stimate domn? Eu, eu am fost nevoit să-i prezint scuze baronului şi i-am dat cuvîntul că imediat, chiar de astăzi, nu vei mai aparţine casei mele…

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, generale, chiar dumnealui a pretins neapărat ca eu să nu mai aparţin casei dumneavoastră, aşa cum binevoiţi să vă exprimaţi?

— Nu; dar eu însumi m-am considerat obligat să-i ofer această satisfacţie; şi, fireşte, baronul a rămas mulţumit. Ne despărţim, stimate domn. Mai ai de primit de la mine aceşti patru frederici şi trei florini după cursul de aici. Iată banii, iată şi hîrtia cu socoteala; poţi verifica. La revedere! Din clipa asta, nu ne mai cunoaştem. De pe urma dumitale n-am avut parte decît de bătăi de cap şi neplăceri. Chem îndată recepţionerul şi-i comunic că de mîine nu mai răspund pentru cheltuielile dumitale la hotel. Am onoarea să fiu sluga dumitale.

Am luat banii, hîrtia pe care, cu creionul, era scrisă socoteala, m-am înclinat spre general şi i-am spus foarte serios:

— Generale, treaba asta nu se poate încheia astfel. Îmi pare rău că aţi avut neplăceri cu baronul, dar, scuzaţi-mă, numai dumneavoastră sînteţi vinovat. De unde şi pînă unde ideea de a vă gîndi să răspundeţi pentru mine faţă de baron? Ce înseamnă expresia că aparţin casei dumneavoastră? Sînt doar preceptor în casa dumneavoastră şi atît. Nu vă sînt fiu, nu mă aflu sub tutela dumneavoastră şi nu puteţi răspunde pentru faptele mele. Eu însumi sunt o persoană responsabilă juridic. Am douăzeci şi cinci de ani, sînt candidat[21] al universităţii, nobil şi vă sînt cu

desăvîrşire străin. Numai nemărginitul meu respect pentru însuşirile dumneavoastră mă împiedică să vă cer pe loc satisfacţie şi explicaţii suplimentare, fiindcă v-aţi arogat dreptul de a răspunde pentru mine.

Generalul era atît de uimit, încît îşi desfăcu braţele, apoi se întoarse brusc spre francez şi îi spuse în grabă că eu mai că nu l-am provocat la duel. Francezul rîse tare.

— Dar baronului n-am intenţia să i-o trec cu vederea, continuai eu cu deplin sînge rece, fără să mă intimidez deloc de rîsul lui *m-r* Des Grieux, şi întrucît dumneavoastră, generale, acceptînd astăzi să ascultaţi plîngerea baronului şi trecînd de partea interesului dumnealui, v-aţi pus cumva în postura de participant la toată această tărăşenie, am onoarea să vă informez că nu mai tîrziu de mîine dimineaţă îi voi cere baronului, în nume propriu, o explicaţie formală a cauzelor în virtutea cărora el, avînd de-a face cu mine, s-a adresat, peste capul meu, unei alte persoane – ca şi cum eu n-aş fi putut sau n-aş fi fost în stare să răspund singur de faptele mele.

S-a întîmplat ceea ce presimţisem. Auzind această nouă prostie, generalul deveni teribil de laş.

— Cum, chiar ai de gînd să continui istoria asta blestemată? strigă el. Dar ce faci cu mine, Dumnezeule! Să nu îndrăzneşti, să nu îndrăzneşti, stimate domn, altfel, îţi jur!… Există şi aici autorităţi şi eu… eu… într-un cuvînt, la rangul meu… şi baronul de asemenea… într-un cuvînt, vei fi arestat şi expulzat de aici cu poliţia, ca să nu faci scandal! Asta trebuie s-o înţelegi! Şi cu toate că i se tăiase răsuflarea de furie, era teribil de speriat.

— Generale, îi răspunsei cu un calm insuportabil pentru el, nu pot fi arestat pentru scandal înainte de a provoca scandalul respectiv. Încă nu mi-am început explicaţia cu baronul, iar

dumneavoastră nu ştiţi încă deloc în ce formă şi pe ce baze am de gînd să abordez această chestiune. Nu doresc decît să elucidez presupunerea, jignitoare pentru mine, că mă aflu sub tutela unei persoane care ar avea putere asupra liberului meu arbitru. Degeaba vă neliniştiţi şi vă alarmaţi.

— Pentru Dumnezeu, pentru Dumnezeu, Aleksei Ivanovici, renunţă la această intenţie absurdă! bîigui generalul, trecînd deodată de la tonul mînios la unul implorator şi chiar apucîndu-mă de mînă. Hai, imaginează-ţi ce ar ieşi din asta. Încă o neplăcere! Fii şi dumneata de acord că aici trebuie să am o atitudine deosebită, mai ales acum! … Mai ales acum! … O, dumneata nu ştii, nu-mi cunoşti întru totul situaţia! … După ce vom pleca de aici, sînt gata să te primesc din nou în slujbă. Acum însă, numai aşa, ei bine, într-un cuvînt – doar înţelegi cauzele! strigă el cu disperare. Aleksei Ivanovici, Aleksei Ivanovici! …

Retrăgîndu-mă spre uşă, l-am mai rugat o dată insistent să nu se alarmeze, promiţîndu-i că totul se va sfîrşi cu bine şi decent, după care m-am grăbit să ies.

Uneori, în străinătate, ruşii sînt foarte laşi şi le e o frică teribilă de ceea ce se spune despre ei, de felul cum sînt priviţi şi dacă e cuviincios cutare sau cutare lucru. Pe scurt, mai ales cei care se dau deosebit de importanţi se poartă de parcă ar fi strînşi într-un corset. Cea mai plăcută pentru ei e o formă preconcepută, adoptată o dată pentru totdeauna, pe care o urmează servil – la hotel, la plimbare, în societate, pe drum… Însă generalul lăsase să-i scape că, pe lîngă toate acestea, există nişte motive aparte, în virtutea cărora trebuie să aibă o „atitudine deosebită“. De aceea s-a speriat brusc cu atîta laşitate şi a schimbat tonul faţă de mine. Am luat cunoştinţă de asta şi mi-am notat-o în memorie. Şi, desigur, din prostie, ar putea să facă a doua zi apel la nişte autorităţi, aşa că într-adevăr trebuia să fiu precaut.

De fapt, nu voiam cîtuşi de puţin să-l supăr propriu-zis pe general; dar aveam acum chef s-o supăr pe Polina. Polina se purtase cu mine atît de crud şi mă împinsese pe o cale atît de tîmpită, încît voiam s-o aduc într-un asemenea hal, încît să mă roage ea însăşi să mă opresc. Ştrengăria mea putea, la urma urmei, s-o compromită şi pe ea. În plus, în suflet mi se formaseră şi alte simţăminte şi dorinţe; dacă eu, de pildă, mă prefac de bunăvoie într-un nimic în faţa ei, asta nu înseamnă cîtuşi de puţin că în ochii oamenilor eu sînt o curcă plouată şi, desigur, nu baronul e acela care mă poate „croi cu bastonul". Aveam chef să-mi rîd de ei toţi şi să ies cu fruntea sus din toată tărăşenia. N-au decît să vadă! Cred şi eu! Ea se va speria de scandal şi mă va chema din nou. Chiar dacă n-o să mă strige, o să vadă că nu-s o curcă plouată…

*

* *

(O veste uimitoare: de-abia acum am aflat de la dădaca noastră, pe care am întîlnit-o pe scară, că Maria Filippovna a plecat astăzi, singură-singurică, la Karlsbad, cu trenul de seară, la verişoara ei. Ce-i cu vestea asta? Dădaca zice că se pregătea de mult; însă cum de n-a ştiut nimeni? De altfel, încă de acum trei zile, Maria Filippovna i-a tras generalului un perdaf straşnic. Pricep. La mijloc e cu siguranţă *m-lle* Blanche. Da, la noi urmează ceva decisiv.)

[17] Doamnă baroană… am onoarea să fiu sclavul dumneavoastră (fr.).

[18] Pînă la limită (lat.).

[19] Da (germ.).

[20] Sînteţi turbat? (germ.)

[21] Cel mai mic titlu ştiinţific, care dădea dreptul la un rang de clasa a zecea (secretar de colegiu), conform *Tabelului rangurilor*.

Capitolul VII

A doua zi de dimineaţă l-am chemat pe recepţioner şi l-am anunţat că urmează să-mi facă nota de plată separat. Camera mea nu era chiar atît de scumpă ca să mă sperii prea tare şi să părăsesc hotelul. Aveam şaisprezece frederici şi după asta… după asta, ar putea urma bogăţia! Ciudat lucru, încă n-am cîştigat, dar mă port, simt şi gîndesc ca un bogătaş şi nu mă pot închipui altfel.

Cu toate că era foarte devreme, aveam de gînd să mă duc imediat la *mister* Astley, la hotelul d'Angleterre, foarte aproape de noi, cînd deodată în camera mea a intrat Des Grieux. Aşa ceva nu se mai întîmplase niciodată şi, pe deasupra, cu acest domn, în ultimul timp, mă aflam în relaţiile cele mai distante şi încordate. El nu-şi ascundea văditul dispreţ pentru mine, chiar se străduia să nu-l ascundă; iar eu – eu aveam propriile mele motive să nu-l înghit. Într-un cuvînt, îl uram. Venirea lui m-a uimit foarte tare. Imediat mi-am dat seama că aici a ieşit o dandana deosebită.

A intrat foarte politicos şi mi-a făcut un compliment în privinţa camerei. Văzîndu-mă cu pălăria în mînă, s-a interesat dacă ies atît de devreme la plimbare. Cînd a auzit că mă duc la *mister* Astley într-o problemă, s-a gîndit, a ghicit despre ce-i vorba şi faţa lui a căpătat o expresie extrem de îngrijorată.

Des Grieux era ca toţi francezii, adică vesel şi politicos, atunci cînd se cerea şi-i convenea, şi insuportabil de plicticos, cînd înceta necesitatea de a fi vesel şi politicos. Francezul e arareori politicos de la natură; e întotdeauna politicos parcă la comandă, din calcul. Dacă, de pildă, vede necesitatea de a fi fantezist, original, ieşit din comun, atunci fantezia lui, cea mai stupidă şi mai nefirească, nu e decît reluarea unor tipare vechi şi de mult vulgarizate. Francezul natural constă din

practicismul cel mai filistin, mai meschin şi mai banal – pe scurt, e fiinţa cea mai plicticoasă din lume. După părerea mea, numai novicii şi mai ales duducile rusoaice se lasă ademenite de francezi. Însă oricărui om cu scaun la cap îi sare de îndată în ochi şi îi devine insuportabilă această rutină prefabricată a amabilităţii de salon, a degajării şi veseliei.

— Am venit cu o problemă la dumneata, începu el cu un aer extrem de independent, dar, de altfel, politicos, şi nu ascund că sînt un sol sau, mai bine zis, un mijlocitor din partea generalului. Cunoscînd foarte prost limba rusă, ieri n-am înţeles aproape nimic; dar generalul mi-a explicat amănunţit şi mărturisesc…

— Dar ascultaţi-mă, *monsieur* Des Grieux, îl întrerupsei eu, în chestiunea asta v-aţi apucat să fiţi mijlocitor. Eu, desigur, sînt „*un outchitel*" şi niciodată n-am pretins la onoarea de a fi prieten apropiat al acestei case sau la alte relaţii deosebit de intime, aşa că de aceea nu cunosc toate circumstanţele; dar explicaţi-mi: oare dumneavoastră acum faceţi întru totul parte dintre membrii acestei familii? Pentru că dumneavoastră, la urma urmei, vă implicaţi neapărat în toate, doriţi să fiţi de îndată mijlocitor…

Întrebarea mea nu i-a plăcut. Pentru el, era prea străvezie şi nu voia să-l ia gura pe dinainte.

— Mă leagă de general în parte afacerile, în parte *unele circumstanţe speciale*, spuse el cu răceală. Generalul m-a trimis să te rog să renunţi la intenţiile dumitale de ieri. Tot ce ai plănuit este, desigur, foarte inteligent; dar generalul m-a rugat să-ţi argumentez că nu vei reuşi deloc; nu numai că baronul nu te va primi şi că, în fine, are în orice caz toate mijloacele să se descotorosească de alte neplăceri din partea dumitale. Fii şi dumneata de acord. Ia spune: la ce bun să continui? Generalul îţi face promisiunea fermă că te va reprimi în casa lui la primul prilej favorabil şi că pînă atunci îţi

trece salariul, *vos appointements*, în cont. E destul de convenabil, nu-i aşa?

I-am replicat foarte calm că se înşală oarecum; că, poate, baronul nu mă va alunga, ci, dimpotrivă, mă va asculta şi l-am rugat să mărturisească şi el că pesemne a venit ca să se intereseze cum anume voi aborda această chestiune.

— O, Doamne, dacă generalul este atît de interesat, atunci, desigur, îi va face plăcere să afle ce şi cum vei face. Asta-i atît de firesc!

M-am apucat să-i explic, iar el a început să asculte, tolănit, cu capul aplecat un pic spre mine, avînd pe faţă o vizibilă umbră de ironie, pe care nu şi-o ascundea. Îndeobşte, se uita foarte de sus. Încercam din răsputeri să mă prefac că privesc problema din cel mai serios punct de vedere. I-am explicat că, deoarece baronul i s-a adresat generalului cu o plîngere la adresa mea, ca şi cum i-aş fi servitor generalului, în primul rînd m-a făcut să-mi pierd slujba şi, în al doilea rînd, m-a tratat cu dispreţ, ca pe o persoană care nu este în stare să răspundă de faptele sale şi cu care nici nu merită să stai de vorbă. Desigur, pe bună dreptate, mă simt ofensat; totuşi, înţelegînd diferenţa de vîrstă, de situaţie în societate şi celelalte (în acest loc de-abia m-am abţinut să nu rîd), nu vreau să-mi mai asum o nouă faptă uşuratică, adică să-i pretind baronului de-a dreptul sau doar să-i propun să-mi dea satisfacţie. Totuşi, consider că am tot dreptul să-i prezint lui şi mai ales baroanei scuzele mele, mai cu seamă că în ultimul timp mă simt într-adevăr bolnav, prost dispus şi, ca să zic aşa, fantezist şi celelalte, şi celelalte. Cu toate acestea, însuşi baronul, adresîndu-i-se în ajun, ceea ce este o jignire pentru mine, generalului şi pretinzîndu-i acestuia să mă dea afară din slujbă, m-a pus în situaţia că acum nu mai pot să-i prezint scuze lui şi baroanei, pentru că şi el, şi baroana, şi toată lumea vor crede că am venit cu scuze doar de frică şi ca să-mi recapăt slujba. Din toate astea, rezultă că

acum mă văd nevoit să-l rog pe baron să se scuze mai întîi în faţa mea – de pildă, să spună că n-a dorit cîtuşi de puţin să mă jignească. Şi, după ce baronul va spune toate acestea, atunci şi eu, avînd mîinile dezlegate, îi voi prezenta scuzele mele cu inima curată şi cu sinceritate. Într-un cuvînt, am încheiat eu, nu-l rog pe baron decît să-mi dezlege mîinile.

— Ptiu, cîtă scrupulozitate şi cîtă pedanterie! Şi de ce te-ai scuza? Ei bine, fii de acord, *monsieur… monsieur…* că pui toate astea la cale dinadins, ca să-i faci generalului în ciudă… sau, poate, ai nişte scopuri anume… *mon cher monsieur, pardon, j'ai oublié votre nom, monsieur Alexis? … N'est pas*? [22]

— Dar daţi-mi voie, *mon cher marquis*[23], pe dumneavoastră ce vă priveşte?

— *Mais le général…* [24]

— Şi pe general ce-l priveşte? Ieri spunea că trebuie să se comporte la nu ştiu ce înălţime… şi era atît de alarmat… dar n-am înţeles nimic.

— Există, aici există într-adevăr o împrejurare deosebită, sări Des Grieux cu gura pe un ton rugător, în care se simţea tot mai multă ciudă. O cunoşti pe *mademoiselle de Cominges*?

— Adică pe *mademoiselle Blanche*?

— Da, pe *mademoiselle Blanche de Cominges… et madame sa mère…* [25] Fii şi dumneata de acord, generalul… într-un cuvînt, generalul e îndrăgostit şi chiar… chiar, poate, aici va avea loc o căsătorie. Şi în cazul acesta, imaginaţi-vă felurite scandaluri, istorii…

— Eu nu văd aici nici scandaluri, nici istorii, care să aibă vreo legătură cu căsătoria.

— Dar *le baron est si irascible, un caractère prussien, vous savez, enfin il fera une querelle d'Allemand*[26].

— Scandalul mi-l va face mie, nu dumneavoastră, pentru că nu mai aparţin casei… (Mă străduiam dinadins să par cît mai nătîng.) Dar,

daţi-mi voie, e hotărît că *mademoiselle Blanche* se mărită cu generalul? Ce mai aşteaptă? Vreau să spun: de ce să ne ascundă asta nouă, celor din casă?

— Nu vă pot… de fapt, încă nu-i cu totul… totuşi… ştii, aşteaptă o veste din Rusia; generalul trebuie să-şi aranjeze afacerile…

— A, a! *La baboulinka*!

Des Grieux mă privi cu ură.

— Într-un cuvînt, mă întrerupse el, îmi pun toate speranţele în amabilitatea dumitale înnăscută, contez pe inteligenţa, pe tactul… Asta, desigur, o vei face de dragul unei familii în care ai fost primit ca o rudă, în care ai fost iubit, respectat…

— Ba să mă iertaţi, am fost alungat! Şi acum afirmaţi că asta-i numai aşa, de ochii lumii; dar fiţi de acord că, dacă vi se spune: „Eu, desigur, nu vreau să te trag de urechi, permite-mi să te trag de urechi de ochii lumii...“ – nu-i aşa că ar fi aproape totuna?

— Dacă-i aşa, dacă nici o rugăminte nu te poate influenţa, începu el cu asprime şi aroganţă, atunci dă-mi voie să te încredinţez că vor fi luate toate măsurile. Aici există autorităţi, vei fi expulzat chiar astăzi – *que diable! un blan-bec comme vous*[27] vrea să provoace la duel o persoană cum este baronul! Crezi dumneata că vei fi lăsat să-ţi faci mendrele? Şi, crede-mă, aici nu se teme nimeni de dumneata! Dacă te-am rugat, am făcut-o mai degrabă în numele meu, pentru că l-ai speriat pe general. Şi oare chiar crezi că baronul n-o să-i poruncească lacheului să te alunge?

— Păi nu mă duc eu însumi, îi răspunsei eu extrem de calm. Aici vă înşelaţi, *monsieur* Des Grieux, totul va fi mult mai decent decît credeţi. Chiar acum mă duc la mister Astley şi am să-l rog să fie mijlocitorul meu, într-un cuvînt să-mi fie *second*[28]. Acest om mă iubeşte şi baronul îl va primi. Dacă nu sînt decît *un outchitel* şi par a fi prin ceva *subalterne*, deci, în fine, lipsit de

apărare, *mister* Astley este nepotul unui lord, al unui lord adevărat, asta o ştiţi, al lordului Peebrock, şi acest lord se află aici. Credeţi-mă că baronul va fi politicos cu *mister* Astley şi-l va asculta. Şi, dacă nu-l va asculta, *mister* Astley va lua asta drept o jignire personală (ştiţi ce tenaci sînt englezii) şi va trimite la baron un prieten al său, iar el are prieteni buni. Aşa că daţi-vă seama că, poate, lucrurile nu vor sta aşa cum presupuneţi dumneavoastră.

Francezul se sperie de-a binelea; într-adevăr, totul semăna foarte bine a adevăr şi, prin urmare, reieşea că eram în stare să stîrnesc o istorie.

— Dar te rog, începu el cu o voce întru totul imploratoare, renunţă la toate astea! Parcă ţi-ar plăcea că se iscă un scandal! Nu de satisfacţie ai nevoie, ci de scandal! Am spus că ar putea ieşi o poveste amuzantă şi chiar inteligentă, ceea ce, poate, dumneata şi doreşti, dar, într-un cuvînt, încheie el, văzînd că mă ridic şi-mi iau pălăria, am venit ca să-ţi înmînez aceste două cuvinte din partea unei persoane – citeşte, am fost însărcinat să aştept răspuns.

Spunînd asta, scoase din buzunar şi-mi întinse un bilet mic, împăturit şi sigilat.

De mîna Polinei era scris:

„Mi s-a părut că ai intenţia să continui această istorie. Te-ai supărat şi începi să faci boroboaţe ca şcolarii. Dar există aici motive speciale, pe care, poate, ţi le voi explica mai tîrziu; aşa că, te rog, încetează şi astîmpără-te. La ce bun toate prostiile astea? Am nevoie de dumneata şi mi-ai promis că ai să mă asculţi. Aminteşte-ţi de Schlangenberg. Te rog să fii ascultător şi, dacă e nevoie, îţi poruncesc. A dumitale P.

P. S. Dacă eşti supărat pe mine pentru ziua de ieri, iartă-mă“.

Cînd am citit aceste rînduri, am simţit că totul mi se împăienjeneşte dinaintea ochilor. Buzele mi-au albit şi am început să tremur. Afurisitul de

francez mă privea cu o discreţie prefăcută şi ferindu-şi ochii de mine, ca şi cum n-ar fi vrut să-mi vadă tulburarea. Mai bine ar fi rîs cu hohote.

— Bine, îi răspunsei eu, încredinţaţi-o pe *mademoiselle* că poate să fie liniştită. Daţi-mi voie, totuşi, să vă întreb, adăugai eu tăios, de ce aţi amînat atît de mult să-mi daţi acest bilet? Mi se pare că, în loc să-mi debitaţi atîtea fleacuri, aţi fi putut începe cu asta… dacă aţi venit anume cu această însărcinare.

— O, am vrut… În general, toate astea sînt atît de ciudate, încît te rog să-mi scuzi nerăbdarea firească. Am vrut să aflu cît mai repede, chiar de la dumneata, care îţi sînt intenţiile. De altfel, nu ştiu ce scrie în bilet şi m-am gîndit că am tot timpul să ţi-l înmînez.

— Înţeleg, pur şi simplu vi s-a poruncit să mi-l daţi numai în ultimă instanţă şi să nu mi-l daţi dacă aţi aplana totul verbal. Aşa-i? Spuneţi de-a dreptul, *monsieur* Des Grieux!

— *Peut-être*[29], spuse el luîndu-şi un aer deosebit de rezervat şi privindu-mă cumva cu subînţeles.

Mi-am luat pălăria; francezul a dat din cap şi a ieşit. Mi s-a părut că văd pe buzele lui un zîmbet batjocoritor. Dar parcă putea fi altfel?

— Am să mă răfuiesc eu cu tine, franţuzule, o să vedem noi care pe care! mormăiam eu, coborînd scara. Încă nu-mi puteam da seama de nimic, de parcă m-ar fi lovit ceva în moalele capului. Aerul m-a răcorit cît de cît.

Peste vreo două minute, de îndată ce am început să-mi dau seama pe ce lume mă aflu, mi-au apărut clar două idei: *prima* – că din asemenea fleacuri, din cîteva ameninţări ştrengăreşti, neverosimile, rostite în ajun, în treacăt, de un băieţandru, s-a stîrnit această alarmă *generală*! Şi *a doua* idee: care este, totuşi, influenţa acestui franţuz asupra Polinei? E de ajuns să spună un cuvînt – şi ea face tot ce are el nevoie, îmi scrie biletul şi chiar *mă roagă*. Desigur, relaţiile dintre ei au fost

întotdeauna o enigmă pentru mine de la bun început, din primele zile de cînd mi s-a dat slujba aici; totuşi, în aceste ultime zile am observat la ea un dezgust categoric şi chiar dispreţ faţă de el, iar francezul nici măcar nu s-a uitat la Polina, chiar a fost, pur şi simplu, nepoliticos cu ea. Asta am remarcat-o. Polina mi-a vorbit singură de dezgustul ei; a şi lăsat să-i scape mărturisiri extrem de importante… Deci, el o stăpîneşte pur şi simplu, o ţine în mai ştiu eu ce lanţuri…

[22] Dragă domnule, iartă-mă, ţi-am uitat numele, domnul Alexis? … Nu-i aşa? (fr.).

[23] Dragă marchize (fr.).

[24] Dar generalul… (fr.).

[25] Domnişoara Blanche de Cominges… şi mama Domniei Sale (fr.).

[26] Baronul este atît de irascibil, un caracter prusac, ştii, în fine, va face un scandal tipic nemţesc (fr.).

[27] Ce naiba, un băieţandru ca dumneata (fr.).

[28] Secundant (fr.).

[29] Poate (fr.).

Capitolul VIII

La promenadă, cum se spune aici, adică pe aleea cu castani, l-am întîlnit pe englezul meu.

— O, o! începu el, văzîndu-mă. Eu mă duceam la dumneata, iar dumneata, la mine. Aşadar, te-ai despărţit de ai dumitale?

— Spune-mi, în primul rînd, de unde ştii dumneata toate astea, îl întrebai eu cu mirare, oare chiar toţi ştiu?

— O, nu, nu ştiu toţi; de fapt, nici nu merită să ştie. Nimeni nu vorbeşte nimic.

— Atunci cum se face că dumneata ştii?

— Ştiu, adică am avut prilejul să aflu. Acum unde vei pleca de aici? Ţin la dumneata şi de aceea am venit.

— Eşti un om grozav, *mister* Astley, spusei eu (de altminteri, eram teribil de uimit: de unde ştie?), şi, fiindcă nu mi-am băut cafeaua, iar dumneata pesemne n-ai băut-o în tihnă, hai la cafeneaua de la cazinou, stăm un pic, gustăm ceva şi am să-ţi povestesc totul şi… ai să-mi povesteşti şi dumneata.

Cafeneaua era la o sută de paşi. Ni s-a adus cafea, ne-am aşezat, eu mi-am aprins o ţigară, *mister* Astley nu şi-a aprins nimic şi, fixîndu-mă cu privirea, s-a pregătit să asculte.

— Nu plec nicăieri, rămîn aici, începui eu.

— Am fost convins că rămîi, rosti aprobator *mister* Astley.

Ducîndu-mă la *mister* Astley, nu aveam deloc intenţia şi chiar dinadins nu voiam să-i povestesc nimic despre dragostea mea pentru Polina. În toate aceste zile, vorbind cu el, nu suflasem aproape nici o vorbă despre asta. Pe deasupra, era şi foarte timid. De prima dată am văzut că Polina l-a impresionat puternic, dar el nu-i pomenea niciodată numele. Acum însă, ciudat lucru, de îndată ce s-a aşezat şi şi-a îndreptat spre mine

ochii de culoarea cositorului, în mine, cine ştie de ce, s-a stîrnit dorinţa de a-i povesti tot, adică toată dragostea mea şi cu toate nuanţele. I-am vorbit o jumătate de oră în cap şi m-am simţit extrem de bine, povestind asta pentru prima dată! Şi, observînd că la pasajele deosebit de înflăcărate el se fîstîceşte, am înteţit dinadins ardoarea povestirii mele. De un singur lucru mă căiesc: poate am spus cîteva lucruri de prisos despre francez…

Mister Astley m-a ascultat şezînd nemişcat în faţa mea, fără să scoată nici un cuvînt, nici un sunet şi privindu-mă în ochi; dar, cînd am adus vorba despre francez, m-a pus de îndată la punct şi m-a întrebat cu asprime: am dreptul să pomenesc despre această împrejurare care nu mă priveşte? *Miste*r Astley punea întotdeauna întrebările într-un mod foarte ciudat.

— Ai dreptate: mă tem că nu, îi răspunsei eu.

— Despre acest marchiz şi despre *miss* Polina nu poţi spune nimic precis în afară de presupuneri?

M-am mirat din nou de această întrebare categorică venită de la un om atît de timid ca *mister* Astley.

— Nu, nimic precis, răspunsei eu, fireşte că nimic precis.

— Dacă-i aşa, a fost urît din partea dumitale nu numai că ai adus vorba de asta în prezenţa mea, ci chiar că ai gîndit-o în sinea dumitale.

— Bine, bine! Recunosc; dar acum nu de asta-i vorba, îl întrerupsei eu, mirîndu-mă în sinea mea. Imediat, i-am povestit toată istoria din ajun, cu toate amănuntele, ieşirea Polinei, păţania cu baronul, concedierea mea, extraordinara laşitate a generalului şi, în fine, i-am relatat amănunţit vizita lui Des Grieux din ziua aceea, cu toate nuanţele; în încheiere, i-am arătat biletul.

— Ce concluzie tragi din asta? întrebai eu. Am venit anume ca să aflu ce gîndeşti. În ce mă priveşte, mi se pare că l-aş ucide pe franţuzul ăsta şi, poate, am s-o fac.

— Şi eu, spuse *mister* Astley. Cît despre *miss* Polina… ştii că intrăm în relaţii chiar şi cu oameni pe care îi urîm, dacă ne împinge o necesitate. Aici pot exista legături pe care nu le cunoşti, dependente de împrejurări de altă natură. Cred că poţi fi liniştit, în parte, fireşte. Cît despre fapta de ieri, asta e, desigur, ciudată – nu pentru că *miss* Polina a dorit să se descotorosească de dumneata şi te-a trimis în bătaia ciomagului baronului (pe care, nu înţeleg de ce nu l-a utilizat, deşi îl avea în mînă), ci pentru că această ieşire pentru o asemenea… pentru o asemenea superbă *miss*, e indecentă. Fireşte, nu putea să prevadă că dumneata vei îndeplini întocmai dorinţa ei jucăuşă…

— Ştii ceva? strigai deodată, uitîndu-mă atent la *mister* Astley. Mi se pare că ai auzit despre toate astea – ştii de la cine? De la însăşi *miss* Polina!

Mister Astley mă privi cu uimire.

— Îţi strălucesc ochii, şi eu citesc în ei suspiciune, rosti el, revenind imediat la calmul de dinainte, dar nu ai nici cel mai mic drept să-ţi dai pe faţă suspiciunile. Eu nu-ţi pot recunoaşte acest drept şi refuz cu desăvîrşire să răspund la întrebarea dumitale.

— Bine, gata! Nici nu-i nevoie! strigai eu, ciudat de tulburat şi neînţelegînd cum de mi-a trecut prin minte acest gînd. Şi cînd, în ce fel *mister* Astley a putut fi ales de Polina drept confident? În ultima vreme, de altfel, îl scăpasem parţial din vedere pe *mister* Astley, iar Polina a fost întotdeauna o enigmă pentru mine – o enigmă atît de mare, încît, acum, de pildă, apucîndu-mă să-i povestesc lui *mister* Astley întreaga istorie a iubirii mele, deodată, în cursul povestirii, am fost uimit de faptul că nu puteam să-i povestesc aproape nimic precis şi concret despre relaţiile mele cu ea. Dimpotrivă, totul era fantezist, ciudat, lipsit de temei şi chiar aiurea.

— Bine, bine; sînt zăpăcit şi deocamdată nu-mi pot da seama de multe lucruri, îi răspunsei eu, parcă sufocîndu-mă. De altfel, eşti un om bun. Acum e altceva, şi îţi cer nu sfatul, ci părerea.

Am făcut o pauză şi am început:

— Ce crezi, de ce generalului i s-a făcut frică? De ce din cea mai stupidă zburdălnicie a mea au scos o asemenea istorie? O asemenea istorie, în care pînă şi însuşi Des Grieux a găsit cu cale să se implice (iar el se implică numai în cazurile cele mai importante), m-a vizitat (ia te uită!), m-a rugat, m-a implorat – el, Des Grieux, să mă roage pe mine! În fine, ia notă de faptul că a venit pe la nouă, la nouă fără ceva, şi avea la el biletul primit de la *miss* Polina. Cînd, mă întreb eu, a fost scris? Poate că au trezit-o pe *miss* Polina pentru asta! Pe lîngă faptul că din asta văd că miss Polina e sclava lui (fiindcă a ajuns să-mi ceară iertare tocmai mie!), pe lîngă asta – ea personal ce are de cîştigat din asta? De ce se interesează atît de mult de asta? De ce s-au speriat atît de tare de un oarecare baron? Şi ce înseamnă căsătoria generalului cu *mademoiselle* Blanche de Cominges? Ei spun că generalul trebuie să se poarte într-un mod *deosebit* ca urmare a acestei circumstanţe – dar, fii şi dumneata de acord, purtarea asta-i chiar prea deosebită! Ce crezi? Uitîndu-mă în ochii dumitale, sînt convins că şi aici ştii mai multe decît mine!

Mister Astley surîse şi dădu din cap.

— Într-adevăr, mi se pare că despre asta ştiu mult mai multe decît dumneata, spuse el. Aici toată chestiunea o priveşte numai pe *mademoiselle* Blanche şi sînt sigur că acesta-i adevărul adevărat.

— Dar ce-i cu *mademoiselle* Blanche? strigai eu cu nerăbdare (am început subit să sper că acum mi se va dezvălui ceva despre *m-lle* Blanche).

— Mi se pare că, în momentul de faţă, *mademoiselle* Blanche ere un interes deosebit să evite orice întîlnire cu baronul şi baroana – cu atît

mai mult o întîlnire neplăcută şi, mai rău, una scandaloasă.

— Hai! Hai!

— Acum doi ani, în timpul sezonului, *mademoiselle* Blanche a mai fost aici, la Ruletenburg. Şi eu mă aflam aici. *Mademoiselle* Blanche nu se numea atunci *mademoiselle* de Cominges, la fel cum şi mama dumneaei, *madame veuve* Cominges, nu exista. În tot cazul, nici nu se pomenea de dumneaei. Des Grieux – nici Des Grieux nu era. Nutresc profunda convingere nu numai că nu sînt rude, ci şi că se cunosc de foarte puţin timp. Des Grieux a devenit marchiz tot foarte recent – de asta sînt sigur datorită unei circumstanţe. Chiar se poate presupune că a început recent să se numească Des Grieux. Cunosc aici un om care l-a întîlnit şi sub alt nume.

— Dar nu-i aşa că are într-adevăr un cerc de cunoştinţe importante?

— O, asta se poate. Pînă şi *mademoiselle* Blanche le poate avea. Dar acum doi ani, *mademoiselle* Blanche, la plîngerea acestei baroane, a primit din partea poliţiei locale invitaţia de a părăsi oraşul, şi l-a părăsit.

— Cum aşa?

— Mai întîi şi-a făcut apariţia aici cu un italian, un fel de prinţ cu nume istoric, *Barberini*[30] sau cam aşa ceva. Insul avea o mulţime de inele şi briliante, nici măcar false. Umblau cu un echipaj extraordinar. Mai întîi *mademoiselle* Blanche a jucat bine *trente et quarante*, mai apoi însă norocul a început s-o trădeze foarte tare; aşa îmi amintesc eu. Ţin minte că într-o seară a pierdut o sumă extrem de mare. Dar cel mai rău a fost că a venit *un beau matin*[31], cînd prinţul ei a dispărut nu se ştie unde; au dispărut şi caii, şi echipajul, totul a dispărut. Datoria de la hotel era teribilă. *Mademoiselle* Zelma (din Barberini devenise deodată *mademoiselle* Zelma), era în ultimul hal de disperare. Plîngea şi ţipa de se auzea în tot

hotelul şi, cuprinsă de furie, îşi sfîşia hainele. Chiar aici în hotel locuia un conte polonez (toţi polonezii care călătoresc sînt conţi), şi *mademoiselle* Zelma, care îşi sfîşiase rochiile şi, precum o pisică, îşi zgîriase faţa cu mîinile ei minunate, spălate cu parfum, i-a produs o oarecare impresie. Au stat de vorbă şi spre ora prînzului ea s-a potolit. Seara contele a apărut la braţ cu ea în cazinou. *Mademoiselle* Zelma rîdea, după obiceiul ei, foarte tare şi în manierele ei apăruse ceva mai multă degajare. A intrat de-a dreptul în categoria doamnelor jucătoare la ruletă care, apropiindu-se de masă, împing din răsputeri cu umărul pe jucătorul de alături, ca să-şi facă loc. Aşa-i şicul deosebit al acestor doamne. Desigur, le-ai observat, nu?

— O, da!

— Nici nu merită să le bagi în seamă. Spre necazul publicului decent, nu dispar de aici, în tot cazul acelea dintre ele care schimbă în fiecare zi la masă bilete de o mie de franci. De altfel, de îndată ce încetează să mai schimbe bilete, sînt imediat rugate să plece. *Mademoiselle* Zelma continua să schimbe bilete; dar avea tot mai mult ghinion la joc. Ia aminte că foarte des aceste doamne joacă norocos; au o extraordinară stăpînire de sine. De altminteri, mi-am terminat istoria. Odată, exact ca prinţul, a dispărut şi contele. *Mademoiselle* Zelma a venit seara să joace singură; de data asta n-a mai apărut nimeni ca să-i ofere braţul. În două zile a pierdut tot. Punînd la bătaie ultimul ludovic şi pierzîndu-l, s-a uitat împrejur şi l-a văzut lîngă ea pe baronul Wurmerhelm, care o cerceta foarte atent şi cu o indignare profundă. Dar *mademoiselle* Zelma nu a observat indignarea şi, adresîndu-i-se baronului cu un anumit zîmbet, l-a rugat să mizeze pentru ea zece ludovici pe culoarea roşie. Ca urmare a acestui fapt, la plîngerea baroanei, a primit spre seară invitaţia de a nu-şi mai face apariţia la cazinou. Dacă te miri că îmi sînt

cunoscute aceste amănunte mărunte şi absolut indecente, asta-i pentru că le-am auzit cu certitudine de la *mister* Fider, o rudă de-a mea, care în aceeaşi seară a luat-o cu caleaşca sa pe *mademoiselle* Zelma şi a dus-o de la Ruletenburg la Spa. Acum pricepe: *mademoiselle* Blanche vrea să devină soţie de general, pesemne pentru ca în viitor să nu mai primească invitaţii cum a fost cea de acum doi ani din partea poliţiei cazinoului. Acum nu mai joacă; dar asta pentru că, după toate semnele, are un capital pe care îl împrumută cu dobîndă jucătorilor de aici. Aşa-i mult mai raţional. Chiar bănuiesc că îi e dator şi bietul general. Poate că îi e dator şi Des Grieux. Des Grieux, poate, îi e asociat. Fii şi dumneata de acord că cel puţin pînă la nuntă ea n-ar dori sub nici un motiv să atragă atenţia baroanei şi a baronului. Într-un cuvînt, în situaţia ei cel mai puţin convenabil e un scandal. Dumneata eşti legat de casa lor şi faptele dumitale ar putea provoca un scandal, mai ales că ea în fiecare zi apare în public la braţ cu generalul sau cu *miss* Polina. Acum înţelegi?

— Nu, nu înţeleg! strigai eu, bătînd din răsputeri cu pumnul în masă, încît un *garçon* dădu fuga speriat la noi.

— Spune-mi, *mister* Astley, repetai eu cuprins de frenezie, dacă ştiai toată această istorie şi, prin urmare, ştii pe de rost ce-i cu *mademoiselle* Blanche de Cominges – cum se face că nu ne-ai prevenit – pe mine, pe general şi, în fine, mai cu seamă pe *miss* Polina, care s-a arătat aici la cazinou, în public, la braţ cu *mademoiselle* Blanche? Se poate una ca asta?

— Pe dumneata n-aveam de ce să te previn, pentru că nu puteai face nimic, îmi răspunse calm *mister* Astley. De altminteri, în ce privinţă să te previn? Generalul, poate, ştie mult mai multe despre *mademoiselle* Blanche decît ştiu eu, şi totuşi se plimbă cu ea şi cu *miss* Polina. Generalul

este un om nefericit. Am văzut ieri cum *mademoiselle* Blanche galopa pe un cal excelent cu *monsieur* Des Grieux şi cu prinţul acela rus mic de statură, iar generalul galopa în urma lor pe un cal roib. Dimineaţă îmi spusese că îl dor picioarele, dar ţinuta lui era frumoasă. Şi, iată, chiar în clipa aceea mi-a trecut subit prin cap că generalul e un om pierdut de tot. Pe deasupra, asta nu-i deloc treaba mea şi de-abia recent am avut onoarea s-o cunosc pe *miss* Polina. De altfel (îşi luă deodată seama *mister* Astley) ţi-am şi spus că nu-ţi pot recunoaşte dreptul la unele întrebări, cu toate că ţin sincer la dumneata…

— Ajunge, spusei eu, ridicîndu-mă, de-acum mi-e clar ca lumina zilei că *miss* Polina ştie totul despre *mademoiselle* Blanche, dar că nu se poate despărţi de francezul ei şi de aceea acceptă să se plimbe cu *mademoiselle* Blanche. Crede-mă că nici o presiune nu ar sili-o să se plimbe cu *mademoiselle* Blanche şi să mă implore în bilet să nu mă ating de baron. La mijloc trebuie să fie această presiune, în faţa căreia totul se înclină! Şi totuşi, doar ea m-a asmuţit asupra baronului! La naiba, nu mai înţeleg nimic!

— Uiţi că, în primul rînd, această *mademoiselle* de Cominges este logodnica generalului şi, în al doilea rînd, că *miss* Polina, care îi e generalului fiică vitregă, are un frăţior şi o surioară, copiii generalului, cu desăvîrşire părăsiţi şi chiar, mi se pare, jefuiţi de acest om nebun.

— Da, da! Aşa-i! Dacă ar pleca de lîngă copii, ar însemna să-i lase cu totul de izbelişte, dacă ar rămîne, ar însemna să le apere interesele şi, poate, să salveze cîteva petice de moşie. Da, da, asta-i adevărat! Şi totuşi, totuşi! O, înţeleg de ce acum se interesează cu toţii atît de mult de bunicuţa!

— De cine? întrebă *mister* Astley.

— De hoaşca aceea bătrînă de la Moscova, care nu mai moare şi despre moartea căreia aşteaptă să le vină o telegramă.

— Da, da, desigur, tot interesul s-a concentrat asupra ei. Toată chestiunea stă în moştenire! Se anunţă moştenirea şi generalul se însoară; *miss* Polina se va vedea şi ea eliberată, iar Des Grieux…

— Ei, ce-i cu Des Grieux?

— Des Grieux îşi va primi banii; numai asta aşteaptă el aici.

— Numai asta! Crezi că asta aşteaptă?

— Nu mai ştiu nimic, se încăpăţînă *mister* Astley să nu-mi dezvăluie mai mult.

— Dar eu ştiu, ştiu! repetai eu furios. Şi el aşteaptă moştenirea, pentru că Polina va primi zestre şi, după ce se va alege cu banii, imediat i se va arunca de gît. Toate femeile sînt aşa! Chiar şi cele mai mîndre dintre ele ajung sclavele cele mai banale! Polina nu este în stare decît să iubească pătimaş, şi atît! Uită-te la ea mai ales atunci cînd stă singură, căzută pe gînduri: e ceva predestinat, condamnat, blestemat! E capabilă de toate ororile vieţii şi pasiunii… ea… ea… dar cine mă strigă? exclamai eu dintr-o dată. Cine strigă? Am auzit pe cineva strigînd ruseşte: „Aleksei Ivanovici!“ O voce de femeie, auzi, auzi!

Între timp ne apropiam de hotelul nostru. De mult, aproape fără să ne dăm seama, ieşiserăm din cafenea.

— Am auzit nişte strigăte de femeie, dar nu ştiu pe cine chema; striga ruseşte; acum văd de unde veneau strigătele, îmi arătă *mister* Astley, strigă femeia aceea, care stă într-un fotoliu mare şi pe care chiar acum au urcat-o pe scară atîţia lachei. Din urmă vin alţii cu geamantane, deci de-abia a sosit trenul.

— Dar de ce mă strigă pe mine? Strigă din nou, uite, ne face semne cu mîna.

— Văd că face semne cu mîna, zise *mister* Astley.

— Aleksei Ivanovici! Aleksei Ivanovici! Ah, Dumnezeule, ce mai nătărău! se auziră strigăte

disperate de pe scara hotelului.

Am pornit aproape în fugă spre intrare. Am păşit pe palier şi… braţele mi-au căzut în jos de uimire, iar picioarele mi-au prins parcă rădăcini în piatră.

[30] Renumită familie florentină.

[31] O bună dimineaţă (fr.).

Capitolul IX

Pe palierul de sus al scării late a hotelului, purtată pe trepte într-un fotoliu şi înconjurată de servitori, servitoare şi de mulţimea slugarnică de oameni de serviciu ai hotelului, în prezenţa recepţionerului-şef, care ieşise în întîmpinarea înaltei vizitatoare care sosise cu atîtea surle şi tobe, cu propriile slugi şi cu atîtea cufere şi geamantane – trona… *bunica*! Dar, era chiar ea, cumplita şi bogata Antonida Vasilievna Taraseviceva, o moşiereasă de şaptezeci şi cinci de ani, boieroaică de la Moscova, *la baboulinka*, în legătură cu care se expediau şi se primeau telegrame, care era pe moarte şi nu murise şi deodată chiar ea, în persoană, picase ca trăsnetul printre noi. Apăruse, deşi paralizată, purtată ca întotdeauna în decursul ultimilor cinci ani în fotoliu, dar fiind, ca de obicei, vioaie, plină de viaţă, plină de sine, ţinîndu-se drept, strigînd tare şi poruncitor, ocărînd pe toată lumea – ei bine, exact aşa cum era atunci cînd am avut onoarea s-o văd de vreo două ori din momentul cînd mă angajasem ca preceptor în casa generalului. Fireşte că, de uimire, rămăsesem ca o momîie în faţa ei. Ea însă mă zărise, cu ochii ei de linx, încă de la o sută de paşi, de pe cînd o aduceau cu fotoliul, mă recunoscuse şi mă strigase pe nume şi patronimic, pe care, aşa cum îi era obiceiul, şi le întipărise în minte o dată pentru totdeauna. „Şi pe una ca asta ne aşteptam s-o vedem în sicriu, îngropată şi lăsînd moştenirea? mi-a trecut mie prin gînd. Păi asta va trăi mai mult decît noi şi decît toţi locatarii hotelului! Dar, Doamne, ce se va întîmpla acum cu ai noştri, ce se va întîmpla cu generalul! Acum va întoarce tot hotelul pe dos!“

— Ei, fiule, ce-ai rămas aşa în faţa mea, cu ochii holbaţi! continuă bunica să ţipe la mine. Nu ştii să te înclini, să saluţi? Sau te-ai umflat în pene şi nu mai vrei? Ori, poate, nu m-ai recunoscut? Ascultă,

Potapîci, i se adresă ea unui bătrîn cărunt, în frac, cu cravată albă şi chelie roz, majordomul ei, care o însoţea în voiaj, auzi, nu mă recunoaşte! M-au îngropat! Trimit telegramă după telegramă: am murit sau n-am murit? Păi ştiu tot! Şi eu, după cum vezi, sînt vie.

— Ba să mă ierţi, Antonida Vasilievna, de ce ţi-aş dori răul? îi răspunsei eu vesel, dezmeticindu-mă. Doar am rămas uimit… Şi cum să nu mă mir, cînd aşa, pe neaşteptate…

— Dar ce-i aici de-a mirării? Am urcat în tren şi am venit. În vagon e bine, nu te scutură. Ai fost la plimbare?

— Da, m-am plimbat pînă la cazinou.

— Aici e bine, spuse bunica, uitîndu-se împrejur. E cald şi casele-s bogate. Asta-mi place! Ai noştri sînt acasă? Generalul?

— O! E acasă, pesemne că la ora asta sînt toţi acasă.

— Şi aici fac totul după ceas şi umblă cu mofturi? Dau tonul. Am auzit că ţin un echipaj, *les seigneurs russes*[32]! S-au lefterit şi fuga în străinătate! Şi Praskovia-i cu ei?

— Şi Polina Aleksandrovna.

— Şi franţuzul? Las' că-i văd eu pe toţi. Aleksei Ivanovici, arătă-mi drumul, du-mă de-a dreptul la el. Dar ţie îţi merge bine aici?

— Aşa şi aşa, Antonida Vasilievna.

— Iar tu, Potapîci, spune-i nătărăului aceluia, recepţionerului, să-mi dea un apartament confortabil, bun, nu sus, şi cară acolo toate lucrurile chiar acum. Da' ce se înghesuie toţi ca să mă care? De ce se bagă? Ce mai sclavi! Ăsta de lîngă tine cine-i? mi se adresă ea din nou.

— E *mister* Astley, îi răspunsei.

— Şi ce-i de capul lui *mister* Astley?

— E un excursionist, bun prieten cu mine; se cunoaşte şi cu generalul.

— Englez. De-aia se holbează la mine şi nu-şi descleştează dinţii. De altminteri, îmi plac

englezii. Hai, duceţi-mă sus, de-a dreptul în apartamentul lor; unde-s?

Bunica fu luată pe sus; eu mergeam înainte pe scara largă a hotelului. Alaiul nostru era cît se poate de spectaculos. Toţi cei pe care-i întîlneam se opreau şi ne priveau cu ochii mari. Hotelul nostru era considerat cel mai bun, cel mai scump şi mai aristocratic din staţiune. Pe scară şi pe coridoare vezi întotdeauna doamne splendide şi englezi impozanţi. Mulţi se interesau la parter, îl întrebau pe recepţionerul-şef, care, la rîndul lui, era profund uimit. Fireşte, le răspundea tuturor că-i o străină de vază, *une russe, une comtesse, grande dame*[33], şi că aceasta va ocupa apartamentul în care cu o săptămînă mai înainte locuise *la grande duchesse de N*[34]. Înfăţişarea poruncitoare şi autoritară a bunicii, purtată în fotoliu, era motivul efectului principal. Întîlnind o persoană necunoscută, o măsura de îndată cu o privire curioasă şi mă descosea în gura mare despre fiecare. Bunica era masivă şi, cu toate că nu se ridica din fotoliu, presimţeai, privind-o, că e foarte înaltă. Spinarea şi-o ţinea dreaptă ca o scîndură şi nu şi-o sprijinea de spătar. Capul cărunt, cu trăsături largi şi aspre ale feţei, şi-l ţinea sus; se uita cumva arogant şi provocator şi se vedea că privirea şi gesturile ei erau absolut naturale. În pofida celor şaptezeci şi cinci de ani ai ei, avea faţa destul de proaspătă şi nici măcar dinţii nu-i erau stricaţi de tot. Purta o rochie de mătase neagră şi o bonetă albă.

— Mă interesează extrem de mult, îmi şopti *mister* Astley, urcînd treptele alături de mine.

„Ştie de telegrame, mă gîndii eu. Îl cunoaşte şi pe Des Grieux, dar, pare-mi-se, despre *m-lle* Blanche încă nu ştie prea multe.“ I-am spus îndată toate acestea lui *mister* Astley.

Om păcătos! De îndată ce mi-a trecut prima uimire, mă bucuram teribil de lovitura pe care acuşi-acuşi i-o vom da generalului. Parcă mă

îmboldea ceva, aşa că păşeam extrem de vesel înaintea celorlalţi.

Ai noştri locuiau la etajul al doilea; n-am anunţat şi nici măcar n-am bătut la uşă, ci, pur şi simplu, am dat-o de perete, iar bunica a fost adusă cu triumf. Ca un făcut, erau cu toţii adunaţi în cabinetul generalului. Era ora douăsprezece şi, mi se pare, se proiecta o excursie – unii cu trăsurile, alţii călări, cu tot anturajul; pe deasupra, mai invitaseră şi nişte cunoştinţe. În afară de general, Polina şi copiii şi dădaca acestora, în cabinet se mai aflau: Des Grieux, *m-lle* Blanche, iarăşi în costum de amazoană, mama ei, *m-me veuve Cominges*, prinţul cel scund şi încă un excursionist, tobă de carte, neamţ, pe care-l vedeam la ei pentru prima oară. Fotoliul cu bunica a fost lăsat jos chiar în mijlocul cabinetului, la trei paşi de general. Doamne, n-am să uit niciodată această surpriză! Înainte de a intra noi, generalul povestea ceva, iar Des Grieux îl corecta. Trebuie remarcat că, cine ştie de ce, în ultimele două-trei zile, *m-lle* Blanche şi Des Grieux erau foarte atenţi cu prinţul cel scund – *à la barbe de pauvre général*[35] şi în grupul lor, deşi poate în mod artificial, domnea o atmosferă de veselie şi cordialitate familială. Văzînd-o pe bunica, generalul înlemni brusc, căscă gura şi se poticni la jumătatea cuvîntului. Se uita la ea cu ochii holbaţi, ca şi cum ar fi fost fermecat de privirea unui vasilisc. La rîndul ei, bunica îl privea în tăcere şi nemişcare – dar ce privire triumfătoare, provocatoare şi batjocoritoare! Se uitară unul la altul cam vreo zece secunde, în profunda tăcere a celor din jur. Des Grieux mai întîi împietrise, dar curînd pe chipul lui licări o îngrijorare profundă. *M-lle* Blanche îşi ridicase sprîncenele, căscase gura şi se uita năucă la bunica. Prinţul şi neamţul erudit contemplau nedumeriţi acest tablou. În privirea Polinei se exprimau mirarea extremă şi nedumerirea, însă deodată ea se făcu albă ca varul

la faţă; peste un minut sîngele îi năvăli repede în obraji, împurpurîndu-i. Da, asta era o catastrofă pentru toţi! Eu doar îmi mutam privirea de la bunica la cei din jur şi înapoi. *Mister* Astley stătea deoparte, calm şi ceremonios ca de obicei.

— Ei, iată-mă şi pe mine! În locul telegramei! izbucni, în sfîrşit, bunica, rupînd tăcerea. Ce, nu v-aţi aşteptat?

— Antonida Vasilievna… mătuşică… dar în ce fel… bîigui bietul general. Dacă bunica şi-ar mai fi prelungit tăcerea cu vreo cîteva secunde, ar fi făcut, poate, un atac de apoplexie.

— Cum în ce fel? M-am urcat în tren şi am venit. Pentru ce există calea ferată? Iar voi credeaţi cu toţii că am dat ortul popii şi v-am lăsat moştenirea? Păi ştiu eu cum trimiteai telegrame de aici. Cred că ai cheltuit mult cu ele. Că poşta nu-i ieftină aici. Iar eu mi-am luat picioarele la spinare şi am venit. Ăsta-i franţuzul acela? Parcă *monsieur* Des Grieux, nu?

— *Oui, madame*, sări cu gura Des Grieux, *et croyez, je souis si enchanté… votre santé… c'est un miracle… vous voir ici, une surprise charmante…*[36]

— Chiar că-i *charmante*; te ştiu eu, panglicarule, şi nu te cred nici atîtica! spuse ea şi îi arătă degetul mic. Asta cine mai e? întrebă bunica, arătînd spre *m-lle* Blanche. Pesemne că extravaganta franţuzoaică, în costum de amazoană şi cu cravaşa în mînă, o uimise. E din partea locului?

— E *mademoiselle* Blanche de Cominges, iar acolo-i mama dumneaei, *madame* de Cominges; locuiesc în hotelul acesta, dădui eu raportul.

— Fiica-i măritată? mă descusu bunica fără jenă.

— *Mademoiselle* de Cominges e domnişoară, îi răspunsei eu cît mai respectuos şi dinadins cu jumătate de voce.

— E veselă?

N-am înţeles întrebarea.

— Nu ţi-e urît cu ea? Înţelege ruseşte? Uite, Des Grieux, la noi la Moscova, a învăţat ceva ruseşte, rupe un pic.

I-am explicat că *m-lle* de Cominges n-a fost niciodată în Rusia.

— *Bonjour*! spuse bunica, adresîndu-i-se brusc lui *m-lle* Blanche.

— *Bonjour, madame*, rosti *m-lle* Blanche şi făcu o reverenţă ceremonioasă şi graţioasă, grăbindu-se, sub o mască de extraordinară modestie şi politeţe, să arate, prin întreaga expresie a chipului şi a ţinutei, că se miră foarte mult de întrebarea pusă şi de atitudinea bunicii faţă de ea.

— Oho, şi-a lăsat ochii în jos, se fandoseşte şi face fiţe; se vede îndată ce fel de pasăre e; vreo actriţă. Am tras aici la hotel, jos, se adresă ea deodată generalului. Am să-ţi fiu vecină; te bucuri sau nu te bucuri?

— O, mătuşică! Fii încredinţată de sincerele mele sentimente… de plăcerea mea, se grăbi generalul să răspundă. Se mai dezmeticise cît de cît şi, fiindcă, la nevoie, se pricepea să vorbească bine, impunător şi cu pretenţii la un oarecare efect, începu să lungească vorba şi acum. Eram atît de îngrijoraţi şi uimiţi de veştile primite în legătură cu sănătatea dumitale… Primeam nişte telegrame atît de disperate şi deodată…

— Ei, minţi, minţi! îl întrerupse imediat bunica.

— Dar cum, o întrerupse şi generalul cît se poate de repede şi ridică tonul, străduindu-se să nu remarce acest „minţi“, cum de te-ai hotărît, totuşi, să porneşti într-o asemenea călătorie? Fii şi dumneata de acord că la anii pe care îi ai, cu sănătatea dumitale… în tot cazul, e ceva atît de neaşteptat, încît uimirea noastră e de înţeles. Dar mă bucur atît de mult… şi noi toţi (începu să zîmbească cu înduioşare şi exaltare) ne vom strădui din răsputeri să-ţi facem din sejurul de aici o cît mai plăcută petrecere…

— Gata, ajungă-ţi; asta-i vorbărie goală; trăncăneşti ca de obicei; m-oi pricepe şi singură să-mi petrec timpul. De altminteri, nici cu voi n-am nimic; nu vă port pică. Cum? mă întrebi. Da' ce-i de-a mirării? Cît se poate de simplu. Bună ziua, Praskovia. Tu ce faci aici?

— Bună ziua, bunică, spuse Polina, apropiindu-se de ea. A fost lung drumul?

— Uite, asta a pus o întrebare mai deşteaptă decît toţi, că ăştia numai: ah şi iar ah! Vezi tu: am zăcut cît am zăcut, mi s-au tot făcut tratamente, iar eu i-am alungat pe doctori şi l-am chemat pe paracliserul de la Sf. Nikola. Pe o femeie care avea tot boala mea a vindecat-o cu scuturătură de fîn. M-a ajutat şi pe mine; a treia zi m-au trecut toate sudorile şi m-am sculat. Pe urmă s-au adunat nemţii mei, şi-au pus ochelarii şi au început să-mi dea sfaturi: „Dacă, cică, v-aţi duce acum în străinătate şi aţi face un tratament cu ape minerale, atunci v-ar trece ocluziunile". Iar eu mă gîndesc: de ce nu? Proştii de Zajighin au început să ofteze: „Cum, cică, ai să ajungi?" Asta-i bună! Într-o zi mi-am strîns catrafusele şi vinerea trecută am luat-o pe fata asta, pe Potapîci şi pe Feodor, lacheul, dar lui Feodor i-am făcut vînt acasă din Berlin, fiindcă am văzut că n-am deloc nevoie de el şi că aş ajunge şi singură-singurică… Iau un vagon special, iar hamali sînt la toate staţiile, pentru douăzeci de copeici te cară unde vrei. Ia te uită ce apartament aveţi! încheie ea, uitîndu-se împrejur. Cu ce bani, fiule? Că doar ai ipotecat totul. Numai franţuzului ăstuia cîţi bani îi datorezi! Că doară ştiu tot, ştiu tot!

— Eu, mătuşică… începu generalul simţindu-se foarte penibil, mă mir, mătuşică… mi se pare că pot şi fără să mă controleze cineva… mai ales că cheltuielile nu depăşesc posibilităţile mele, iar noi aici…

— La tine nu depăşesc? Ai spus-o! Cred că i-ai jefuit pe copii de ultimii bănuţi! Halal tutore!

— După asta, după asemenea cuvinte… începu generalul cu indignare, chiar că nu mai ştiu…

— Asta-i, nu ştii! Bănuiesc că nu te desprinzi de ruletă, nu? Te-ai lefterit de tot?

Generalul era atît de uimit, încît mai că nu se înecă de năvala sentimentelor sale tulburate.

— La ruletă? Eu? Cu rangul meu… Eu? Vino-ţi în fire, mătuşică, cred că încă mai eşti bolnavă…

— Ei, minţi, minţi; se vede treaba că nu te pot oamenii trage de la masă; minţi întruna! Am să mă uit şi eu ca să văd ce-i ruleta, chiar azi. Tu, Praskovia, povesteşte-mi ce se poate vizita aici, o să-mi arate şi Aleksei Ivanovici, iar tu, Potapîci, notează-ţi toate locurile unde trebuie să mergem. Ce vizitează oamenii aici? i se adresă ea deodată tot Polinei.

— În apropiere, sînt ruinele unui castel, apoi Schlangenbergul…

— Ce-i Schlangenbergul? O dumbravă?

— Nu, nu-i o dumbravă, e un munte; acolo-i un *point*…

— Ce fel de *point*?

— Punctul cel mai înalt de pe munte, un loc împrejmuit cu gard. Priveliştea-i minunată de acolo.

— Să mă care cu fotoliul pe munte? Au să mă poată căra sau nu?

— O, putem găsi hamali, răspunsei eu.

Între timp veni s-o salute pe bunica Fedosia, dădaca, aducîndu-i şi pe copiii generalului.

— Stai, n-are rost să ne pupăm! Nu-mi place să mă sărut cu copiii: toţi copiii sînt mucoşi! Ei, cum îţi merge aici, Fedosia?

— Aici îi tare, tare bine, maică Antonida Vasilievna, răspunse Fedosia. Dar matale cum ţi-a fost, maică? Că noi ţi-am dus grija.

— Ştiu, tu eşti cu sufletul curat. Ăştia toţi vi-s musafiri? i se adresă din nou bunica Polinei. Cine-i jigăritul acela cu ochelari?

— Prinţul Nilski, bunico, îi şopti Polina.

— A, e rus? Şi eu credeam că n-are să înţeleagă! Poate că n-a auzit! Pe *mister* Astley am apucat să-l văd. Da' uite-l din nou, spuse bunica, văzîndu-l. Bună ziua! i se adresă ea deodată lui *mister* Astley.

Mister Astley se înclină în tăcere.

— Ei, ce gînd frumos îmi puteţi spune? Spuneţi-mi ceva! Tradu-i asta, Polina.

Polina traduse.

— Că mă uit la dumneavoastră cu mare plăcere şi mă bucur că sînteţi bine sănătoasă, îi răspunse *mister* Astley serios, dar extrem de prompt. Bunicii i se traduse şi pesemne că asta îi plăcu.

— Ce frumos răspund întotdeauna englezii, remarcă ea. Nu ştiu de ce, întotdeauna i-am iubit pe englezi, nici nu se compară cu franţuzii! Treceţi pe la mine, i se adresă ea din nou lui *mister* Astley. Am să mă străduiesc să nu vă bat prea mult la cap. Tradu-i şi mai spune-i că stau aici jos, aici jos – ascultaţi, aici jos, jos, îi repetă ea lui *mister* Astley, arătîndu-i cu degetul în jos.

Mister Astley era extrem de bucuros de invitaţie.

Cu o privire atentă şi mulţumită, bunica o măsură pe Polina din cap pînă-n picioare.

— Aş ţine la tine, Praskovia, spuse ea deodată, eşti o fată grozavă, mai bună decît toţi, dar ai o fire – of! Dar nici eu nu-s mai brează; ia întoarce-te; ai meşe în păr?

— Nu, bunico, e părul meu.

— Bine, că nu-mi place moda prostească de acum. Eşti tare frumoasă. M-aş îndrăgosti de tine dacă aş fi cavaler. De ce nu te măriţi? Dar e timpul să plec. Vreau să mă plimb, că pînă acum n-am văzut decît vagonul şi iar vagonul…Da' tu tot mai eşti supărat? i se adresă ea generalului.

— Nici vorbă, mătuşică! sări generalul bucuros. Înţeleg, la anii dumitale…

— *Cette vieille est tombée en enfance*[37], îmi şopti Des Grieux.

— Vreau să văd tot ce se poate vedea aici? Mi-l cedezi pe Aleksei Ivanovici? urmă bunica spre

general.

— O, cît vrei, dar şi eu însumi… şi Polina, şi *monsieur* Des Grieux… noi toţi am fi încîntaţi să te însoţim…

— *Mais, madame, cela sera un plaisir*[38], se întoarse Des Grieux spre ea, cu un zîmbet fermecător.

— Tocmai, *plaisir*. Eşti caraghios, fiule. De altminteri, bani n-am să-ţi dau, adăugă ea deodată, adresîndu-i-se generalului. Bine, acum mă duc în camera mea: trebuie s-o văd, după care am să merg în toate locurile. Hai, ridicaţi-mă.

Bunica fu din nou ridicată şi porniră toţi grămadă, în urma fotoliului, coborînd scara. Generalul păşea ca un ins năucit de o lovitură de măciucă în moalele capului. Des Grieux chibzuia ceva. *M-lle* Blanche voise să rămînă, dar apoi, cine ştie de ce, se hotărîse să meargă şi ea cu toţi ceilalţi. În urma bunicii porni îndată şi prinţul, iar sus, în apartamentul generalului, rămaseră numai neamţul şi *madame veuve* Cominges.

[32] Seniorii ruşi (fr.).

[33] O rusoaică, o contesă, o mare doamnă (fr.).

[34] Marea ducesă de N (fr.).

[35] Sub nasul bietului general (fr.).

[36] Da, doamnă… şi, credeţi-mă, sînt atît de încîntat… sănătatea dumneavoastră… e un miracol… să vă văd aici, o surpriză încîntătoare (fr.).

[37] Bătrîna asta a dat în mintea copiilor (fr.).

[38] Dar, doamnă, ar fi o plăcere (fr.).

Capitolul X

În staţiunile balneare şi, mi se pare, în toată Europa, administratorii hotelurilor şi recepţionerii-şefi, atunci cînd distribuie apartamentele, nu se conduc atît după pretenţiile şi dorinţele clienţilor, cît după propriile lor păreri despre aceştia; şi, trebuie să remarcăm, greşesc arareori. Însă bunicii, nu se ştie de ce, i s-a dat un apartament atît de impunător, încît chiar s-a sărit peste cal: patru camere splendid mobilate, cu baie, cu încăperi pentru servitori, cu o odaie separată pentru cameristă etc., etc. Într-adevăr, în camerele acelea, cu o săptămînă mai înainte, se oprise o *grande duchesse*, lucru care, desigur, li se anunţa de îndată noilor clienţi, pentru ca apartamentul să capete mai multă importanţă. Bunica a fost cărată sau, mai bine zis, a fost împinsă prin toate camerele şi ea le-a cercetat cu atenţie şi asprime. Recepţionerul-şef, un ins de-acum bătrîn, pleşuv, a însoţit-o respectuos în cursul acestei prime inspecţii.

Nu ştiu drept cine o luaseră pe bunica, dar, mi se pare, o considerau o persoană extrem de importantă şi, mai ales, foarte bogată. În registru au scris pe loc: „*Madame la générale, princesse Tarassevitcheva*“[39], deşi bunica nu fusese niciodată prinţesă. Propriii servitori, compartimentul separat în vagon, mulţimea inutilă de cufăraşe, geamantane şi chiar cufere, sosite odată cu bunica, slujiseră drept începutul prestigiului; iar fotoliul, tonul tăios şi vocea bunicii, întrebările ei excentrice puse cu aerul cel mai lipsit de jenă, care nu suferea nici o obiecţie, întreaga persoană a bunicii – directă, tăioasă, autoritară – desăvîrşiseră veneraţia tuturor pentru ea. Făcînd inspecţia, bunica poruncea cîteodată din senin să fie oprit fotoliul pe rotile, arăta spre cîte o piesă de mobilier şi i se adresa cu cîte o întrebare neaşteptată recepţionerului-şef care zîmbea respectuos, dar

începuse să fie temător. Bunica punea întrebări în limba franceză, pe care, de altfel, o vorbea destul de prost, aşa că de obicei traduceam eu. Cel mai adesea răspunsurile recepţionerului-şef nu-i plăceau şi i se păreau nesatisfăcătoare. De fapt, şi ea parcă punea întrebările într-o doară şi numai Dumnezeu ştia la ce se gîndea. De pildă, s-a oprit dintr-o dată în dreptul unui tablou, o copie destul de slabă după un original cunoscut, cu subiect mitologic.

— Al cui e portretul?

Recepţionerul-şef îi spuse că, probabil, e al unei contese.

— Cum să nu ştii? Locuieşti aici şi nu ştii. De ce e aici? De ce are ochii saşii?

La toate aceste întrebări, recepţionerul-şef nu putu răspunde satisfăcător şi chiar se pierdu cu firea.

— Ce mai dobitoc! îl gratulă bunica ruseşte.

A fost dusă mai departe. Aceeaşi istorie s-a repetat cu o statuetă de Saxa, pe care bunica a cercetat-o îndelung şi apoi a poruncit să fie scoasă de acolo, fără să se ştie de ce. În sfîrşit, l-a luat la întrebări pe recepţionerul-şef: cît au costat covoarele din dormitor şi unde sînt ţesute? Recepţionerul-şef a promis că se va interesa.

— Ce nătărăi! bombăni bunica şi îşi îndreptă toată atenţia asupra patului.

— Ce baldachin bogat! Desfaceţi-l!

Patul fu desfăcut.

— Mai mult, mai mult, desfaceţi tot! Daţi la o parte pernele, feţele lor, ridicaţi salteaua!

Dădură totul deoparte. Bunica cercetă cu atenţie.

— Bine că n-au ploşniţe. Tot aşternutul afară! Puneţi aşternutul şi pernele mele. Totuşi, toate astea-s prea bogate, la ce-mi trebuie mie, femeie bătrînă, un asemenea apartament; am să mă plictisesc singură. Aleksei Ivanovici, să vii cît de des la mine, cînd isprăveşti lecţiile cu copiii.

— De ieri nu mai lucrez la general, îi răspunsei eu, şi locuiesc la hotel absolut independent.

— Asta de ce?

— Zilele astea a venit aici un baron neamţ de vază cu baroneasa, soţia lui, din Berlin. Ieri, la plimbare, am intrat în vorbă cu el în limba germană, fără să respect pronunţia berlineză.

— Bine, şi ce-i cu asta?

— A luat-o drept o obrăznicie şi i s-a plîns generalului, iar generalul m-a concediat tot ieri.

— Da' ce i-ai făcut baronului, l-ai ocărît? (Chiar dacă l-ai fi ocărît, n-ar fi fost nimic!)

— O, nu. Dimpotrivă, baronul a ridicat bastonul asupra mea.

— Şi tu, papă-lapte, i-ai permis să se poarte aşa cu preceptorul tău, i se adresă bunica generalului, ba încă l-ai şi dat afară din slujbă! Sînteţi prostănaci, toţi sînteţi nişte prostănaci, după cum văd.

— Nu-ţi face griji, mătuşică, îi răspunse generalul cu o oarecare nuanţă arogant-familiară, mă pricep şi singur să-mi conduc treburile. Pe deasupra, relatarea lui Aleksei Ivanovici nu-i chiar exactă.

— Iar tu ai înghiţit? mi se adresă bătrîna mie.

— Am vrut să-l provoc pe baron la duel, răspunsei eu cît se poate de modest şi de calm, dar generalul s-a împotrivit.

— Adică, de ce te-ai împotrivit? i se adresă iarăşi bunica generalului. (Iar tu, fiule, du-te, ai să vii cînd am să te chem, i se adresă ea şi recepţionerului-şef, n-ai la ce sta aici cu gura căscată. Nu pot să văd în ochi mutra asta de Nürnberg!) Omul se înclină şi ieşi, neînţelegînd, desigur, complimentul bunicii.

— Ba să mă ierţi, bunică, dar oare duelurile-s cu putinţă? îi răspunse generalul cu un zîmbet ironic.

— De ce să nu fie cu putinţă? Bărbaţii sînt cu toţii nişte cocoşi; n-aveau decît să se bată. Sînteţi cu toţii nişte prostănaci, după cum văd, nu vă

pricepeţi să faceţi cinste ţării voastre. Hai, ridicaţi-mă! Potapîci, ai grijă să fie întotdeauna gata doi hamali, tocmeşte-i şi înţelege-te cu ei. Mai mult de doi nu-i nevoie. Au să mă care numai pe scară, iar la loc neted, pe stradă, au să mă împingă, aşa să le spui; şi plăteşte-le dinainte, aşa au să fie mai respectuoşi. Tu să fii întotdeauna lîngă mine, iar tu, Aleksei Ivanovici, să mi-l arăţi pe baronul acela la plimbare: măcar să văd şi eu ce mai von-baron va fi fiind. Ei, unde-i ruleta asta?

I-am explicat că ruletele se află la cazinou, în săli. Apoi au urmat întrebările: Sînt multe? Joacă mulţi? Se joacă toată ziua? Cum sînt construite? Pînă l-a urmă, i-am răspuns că cel mai bine e să vadă asta cu ochii ei şi că e destul de greu de descris.

— Atunci, du-mă de-a dreptul acolo! Ia-o înainte, Aleksei Ivanovici!

— Cum, mătuşică, nici măcar n-ai să te odihneşti după drum? o întrebă, grijuliu, generalul. Prinsese să se agite, ca şi ceilalţi, care se cam pierduseră cu firea şi începuseră să se uite unii la alţii. Pesemne că le era oarecum jenă sau chiar ruşine s-o însoţească pe bunica de-a dreptul la cazinou, unde ea, fireşte, putea face unele excentricităţi, dar de-acum în public; totuşi, se oferiseră singuri s-o însoţească.

— De ce să mă odihnesc? N-am obosit; şi-aşa am şezut cinci zile. Iar pe urmă o să vedem ce izvoare şi ape tămăduitoare aveţi aici şi unde sînt. Pe urmă… mergem la… cum i-ai zis tu, Praskovia… la acel *point* sau cum i-o mai fi zicînd.

— *Point*, bunico.

— Bine, dacă-i *point, point* să fie. Şi ce mai este aici?

— Aici sînt multe obiective, bunico, răspunse, şovăind, Polina.

— Lasă, nu ştii nici tu! Marfa, mergi şi tu cu mine, îi spuse ea cameristei sale.

— Dar de ce să meargă şi ea, mătuşică? se îngrijoră deodată generalul. Asta, la urma urmei, nu se poate; nici lui Potapîci nu cred că au să-i dea voie să intre în cazinou.

— Prostii! Dacă-i slugă, s-o las în voia sorţii? Că-i şi ea om; umblăm de-o săptămînă pe drumuri, vrea şi ea să vadă. Cu cine să vadă, dacă nu cu mine? Că singură nici n-ar îndrăzni să scoată nasul în stradă.

— Dar, bunico…

— Ce, ţi-e ruşine cu mine? Atunci rămîi acasă, nu te întreabă nimeni. Mare general; şi eu mi-s generăleasă. Şi n-are rost să-mi faceţi alai şi să vă ţineţi de mine. Am să văd tot şi cu Aleksei Ivanovici…

Însă Des Grieux insistă cu fermitate s-o însoţească cu toţii şi se lansă în frazele cele mai amabile în privinţa plăcerii de a o acompania şi aşa mai departe. Pornirăm cu toţii.

— *Elle est tombée en enfance*, repetă Des Grieux, *seule elle fera des bêtises*[40]… N-am mai auzit ce-a spus mai departe, dar el avea, pesemne, nişte intenţii şi, poate, îşi recăpătase chiar şi speranţele.

Pînă la cazinou era cam o jumătate de verstă. Drumul nostru trecea printr-o alee de castani, pînă la scuar, pe care, ocolindu-l, se ajungea de-a dreptul la cazinou. Generalul se linişti puţin, pentru că alaiul nostru, cu toate că era destul de excentric, părea totuşi corect şi decent. De fapt, nu era nimic de-a mirării în faptul că în staţiune îşi făcuse apariţia un om bolnav şi slăbit, cu picioarele paralizate. Însă, pesemne, generalul se temea de cazinou; de ce un om bolnav, cu picioarele paralizate, ba încă o bătrînă, s-ar duce la ruletă? Polina şi *m-lle* Blanche mergeau de-o parte şi de alta a fotoliului pe rotile, împins de hamali. *M-lle* Blanche rîdea, era de o veselie modestă şi chiar cocheta uneori foarte amabil cu bunica, încît aceasta, pînă la urmă, o lăudă. Din partea cealaltă,

Polina era obligată să răspundă la întrebările nenumărate, pe care bunica le punea clipă de clipă, cum ar fi: „Cine a trecut? Cine-i femeia din trăsură? E mare oraşul? Parcul e mare? Ce copaci sînt ăştia? Ce munţi se văd acolo? Vulturii zboară pe aici? Ce-i cu acoperişul acela caraghios?“ *Mister* Astley mergea alături de mine şi mi-a şoptit că se aşteaptă la multe întîmplări în dimineaţa aceea. Potapîci şi Marfa mergeau chiar în urma fotoliului – Potapîci cu fracul său, cu cravată, dar cu şapcă pe cap, Marfa, o fată de patruzeci de ani, rumenă, dar care începuse să încărunţească, cu bonetă, cu o rochie de stambă şi cu botine din piele de capră, cu scîrţ. Bunica li se adresa foarte des şi intra în vorbă cu ei. Des Grieux şi generalul rămăseseră puţin mai în urmă şi vorbeau ceva cu mare însufleţire. Generalul era foarte abătut; Des Grieux vorbea cu un aer hotărît. Poate că îl încuraja pe general; pesemne că îi dădea nişte sfaturi. Dar bunica rostise adineauri cuvintele fatale: „Bani n-am să-ţi dau“. Poate că lui Des Grieux această înştiinţare i se părea incredibilă, însă generalul îşi cunoştea mătuşica. Am observat că Des Grieux şi *m-lle* Blanche continuau să-şi facă cu ochiul. Pe prinţ şi pe călătorul neamţ i-am zărit chiar la capătul aleii: apoi au rămas în urmă de tot şi au plecat undeva, fără să ne mai urmeze.

La cazinou am ajuns în triumf. Portarul şi lacheii dădură dovadă de acelaşi respect, ca şi personalul hotelului. Totuşi, se uitau curioşi. Mai întîi bunica a poruncit să fie purtată prin toate sălile; unele lucruri le lăudă, faţă de altele rămase absolut indiferentă; întreba de toate. În sfîrşit, am ajuns şi la sălile de joc. Lacheul, care stătea de santinelă la uşa încuiată, parcă uluit, o deschise larg.

Apariţia bunicii la ruletă produse o puternică impresie asupra publicului. La mesele de ruletă şi în celălalt capăt al sălii, unde se afla masa cu *trente et quarante*, se înghesuiau, poate, vreo sută

cincizeci sau două sute de jucători, pe cîteva şiruri. Cei care reuşeau să ajungă la masă stăteau de obicei bine înfipţi pe picioare şi nu-şi părăseau locul pînă nu pierdeau tot; căci nimănui nu i se permitea să stea ca simplu spectator şi să ocupe locurile de joc. Deşi sînt scaune de jur împrejur, puţini jucători se aşază, mai ales la aglomeraţie – pentru că, stînd în picioare, poţi să te ţii mai aproape, să cîştigi loc şi ţi-e mai comod să pui miza. Rîndul al doilea şi cel de-al treilea se înghesuiau după primul, aşteptînd şi pîndind ocazia de a înainta; dar, nerăbdători, unii îşi întindeau mîna uneori peste cei din primul rînd ca să-şi pună miza. Pînă şi cei din rîndul al treilea izbuteau în felul acesta să joace; din cauza asta, nu treceau nici zece şi chiar nici cinci minute fără ca la un capăt sau altul al mesei să nu înceapă o „istorie“ pentru mizele discutabile. De altfel, poliţia cazinoului e destul de bună. Fireşte, înghesuiala nu poate fi evitată; dimpotrivă personalul se bucură de afluenţa publicului, fiindcă-i rentabilă; însă cei opt crupieri, care stau împrejurul mesei, sînt cu ochii în patru şi urmăresc mizele; tot ei fac plăţile şi rezolvă certurile iscate. În cazuri extreme, cheamă poliţia, şi tărăşenia se termină într-un minut. Poliţiştii se află chiar în săli, în haine civile, printre spectatori, aşa că nu-i poţi recunoaşte. Îi supraveghează mai ales pe borfaşi şi pe hoţii profesionişti, care în preajma ruletei sînt foarte mulţi, datorită uşurinţei cu care îşi pot exercita aici meseria. Într-adevăr, peste tot în alte locuri sînt nevoiţi să fure din buzunare sau de sub lacăt, ceea ce, în caz de ghinion, se poate termina foarte rău. Însă aici, pur şi simplu, n-ai decît să ajungi la ruletă, să începi jocul şi deodată, făţiş, în văzul lumii, să iei cîştigul altuia şi să-l bagi în buzunar; iar dacă se stîrneşte o ceartă, escrocul susţine sus şi tare că miza a fost a lui. Dacă treaba s-a făcut cu dibăcie, şi martorii ezită, hoţul reuşeşte de foarte multe ori să-şi însuşească banii,

dacă, desigur, suma nu e prea mare. În ultimul caz, ea e cu siguranţă observată mai înainte de crupieri sau de unii jucători. Dar, dacă suma nu este prea importantă, uneori adevăratul ei stăpîn renunţă pur şi simplu să mai continue cearta şi se retrage, jenîndu-se de scandal. Însă, dacă apucă să-l demaşte pe hoţ, acesta este scos afară cu scandal.

La toate astea, bunica se uită de departe, cu o curiozitate extraordinară. Îi plăcu foarte mult că hoţomanii sînt scoşi din sală. *Trente et qurante* îi trezi prea puţin curiozitatea; îl plăcu mai mult ruleta şi faptul că bila se rostogoleşte. Pînă la urmă, dori să vadă jocul mai de aproape. Nu înţeleg cum s-a întîmplat asta, dar servitorii şi alţi cîţiva agenţi care se învîrteau pe acolo (mai cu seamă polonezi lefteriţi, care îşi oferă cu insistenţă serviciile jucătorilor norocoşi şi străinilor), găsiră imediat, în pofida înghesuielii, un loc pentru bunica, îl eliberară şi împinseră fotoliul ei chiar spre mijlocul mesei, lîngă crupierul principal. Numeroşi vizitatori, care nu jucau, ci stăteau deoparte şi priveau jocul (mai ales englezi împreună cu familiile lor), se înghesuiră îndată spre masă ca s-o privească, din spatele jucătorilor, pe bunica. O mulţime de lornioane se îndreptară spre ea. Crupierii începură să spere: un jucător atît de excentric parcă promitea într-adevăr ceva neobişnuit. O femeie de şaptezeci de ani, cu picioarele paralizate, care doreşte să joace – era, desigur, un caz deloc obişnuit. M-am înghesuit şi eu spre masă şi m-am postat lîngă bunica. Potapîci şi Marfa rămaseră undeva departe, în mulţime. Generalul, Polina, Des Grieux şi *m-lle* Blache se plasară şi ei deoparte, între spectatori.

Mai întîi bunica începu să-i cerceteze pe jucători. Aproape în şoaptă, îmi punea întrebări bruşte, întretăiate: Cine-i ăsta? Cine-i asta? Îi plăcu îndeosebi un tînăr de la capătul mesei, care juca pe bani mulţi, miza cu miile şi cîştigase, cum se şuşotea împrejur, vreo patruzeci de mii de franci,

bani ce zăceau grămadă în faţa lui, în aur şi în bancnote. Era palid; ochii îi scînteiau şi mîinile îi tremurau; miza de-acum fără nici un calcul, cît apuca cu mîna şi totuşi cîştiga şi cîştiga, aduna şi iar aduna. Lacheii foiau pe lîngă el, îi împingeau un scaun din spate, eliberau locul dimprejurul lui, ca să aibă mai mult spaţiu, să nu-l înghesuie mulţimea – toate acestea în aşteptarea unei recunoştinţe bogate. Unii jucători le dau uneori din cîştig fără să numere, scoţînd din buzunar, de bucurie, cît le încape în mînă. Lîngă tînăr se şi aciuase un polonez, care se dădea de ceasul morţii şi, cu respect, dar fără încetare, îi şoptea ceva, pesemne sfătuindu-l cum să mizeze şi dirijîndu-i jocul – fireşte aşteptîndu-se şi el să capete ulterior ceva de pomană. Dar jucătorul aproape că nu se uita la el, punea la întîmplare şi aduna. Se vedea clar că era zăpăcit.

Bunica îl urmări cîteva minute.

— Spune-i, începu ea deodată să se agite, înghiontindu-mă, spune-i să renunţe, să-şi ia repede banii şi să plece. Are să piardă, acuşi are să piardă! strigă ea, aproape sufocîndu-se de emoţie. Unde-i Potapîci? Trimite-l pe Potapîci la el! Dar spune-i, spune-i odată! mă împinse ea. Unde-i, unde-i Potapîci, la urma urmei? *Sortez, sortez*[41]! începu ea deodată să-i strige tînărului. M-am aplecat spre ea şi i-am şoptit cu hotărîre că aici nu e permis să se strige aşa şi nici măcar să vorbeşti cît de cît tare, pentru ca asta deranjează la calcule şi că au să ne alunge imediat.

— Ce necaz! S-a zis cu omul, înseamnă că singur vrea asta… Nu pot să mă uit la el, mă întoarce pe dos. Ce mai nătărău! Pierde, acuşi are să piardă tot! Şi bunica se întoarse cît putu de repede în altă parte.

Acolo, la stînga, în cealaltă jumătate a sălii, între jucători, se vedea o tînără doamnă şi lîngă ea un pitic. Cine era piticul acela nu ştiu: poate că-i era rudă, poate că-l luase numai aşa, de dragul

efectului. Pe doamna aceea o remarcasem şi mai înainte; venea la masa de joc în fiecare zi, la ora unu după-amiază, şi pleca la două fix; juca în fiecare zi cîte o oră. Era de-acum cunoscută aici şi i se oferea imediat un scaun. Scotea din buzunar cîteva monede de aur, cîteva bancnote de o mie de franci şi începea să mizeze calm, cu sînge rece, calculat, notîndu-şi cifrele pe o hîrtiuţă şi încercînd să găsească sistemul conform căruia, în momentul respectiv, se grupau şansele. Punea mize mari. În fiecare zi cîştiga o mie, două, cel mult trei mii de franci, doar atît, şi, după ce cîştiga, pleca imediat. Bunica o cercetă îndelung.

— Mda, asta n-o să piardă! Uite că asta n-o să piardă! Ce hram poartă? Nu ştii? Cine-i?

— Cred că-i franţuzoaică, dintre acelea, i-am şoptit eu.

— Aha, pasărea se cunoaşte după cum zboară. Se vede că are unghii ascuţite. Acum lămureşte-mă ce înseamnă fiecare învîrtitură şi cum trebuie să pun.

I-am explicat cum am putut bunicii ce înseamnă aceste numeroase combinaţii de mize, *rouge et nouir, pair ei impair, manque et passe*[42] şi, în sfîrşit, diferitele nuanţe din sistemul de numere. Bunica mă asculta cu atenţie, reţinea, întreba din nou şi învăţa. Pentru fiecare sistem de mize se putea da imediat şi un exemplu, aşa că multe lucruri le învăţa şi le reţinea foarte uşor şi repede. Bunica rămase foarte mulţumită.

— Dar ce-i aceea *zéro*? Uite, crupierul ăsta, cel creţ, principalul, a strigat acum: „*Zéro*“. Şi de ce a măturat tot ce era pe masă? O grămadă atît de mare şi a luat-o el toată? Ce înseamnă asta?

— *Zéro*, bunico, e cîştigul băncii. Dacă bila cade pe *zéro*, tot ce-i pe masă îi aparţine băncii şi nu se mai face nici o socoteală. Ce-i drept, se mai acordă o lovitură de licitaţie, dar banca nu mai plăteşte nimic.

— Na-ţi-o bună! Şi eu nu capăt nimic?

— Cum să nu, bunico, dacă mai înainte ai pus pe *zéro*, atunci cînd cade *zéro*, primeşti de treizeci şi cinci de ori mai mult.

— Cum, de treizeci şi cinci de ori? Şi cade des? Atunci de ce proştii nu pun?

— Sînt treizeci şi şase de şanse contra, bunico.

— Astea-s prostii! Potapîci! Potapîci! Stai, am bani şi la mine! Uite-i! Scoase din buzunar un portmoneu burduşit şi luă din el un frederic. Na, pune îndată pe *zéro*.

— Bunico, *zéro* de-abia a ieşit, am spus eu, înseamnă că mult timp n-are să mai iasă. O să pierzi multe ture; aşteaptă măcar un pic.

— Ba nu, minţi, pune!

— Cum doreşti, dar poate că n-o să iasă pînă deseară; ai putea pierde şi o mie, s-a mai întîmplat.

— Astea-s prostii, prostii! Dacă te temi de lup, nu te duce în pădure. Ce? Ai pierdut? Mai pune!

Am pierdut şi cel de-al doilea frederic; l-am pus pe al treilea. Bunica de-abia şedea în fotoliu, urmărea cu ochii arzători bila care sărea pe şanţurile roţii ce se învîrtea. Am pierdut şi a treia monedă. Bunica îşi ieşea din fire, nu mai putea sta liniştită, trînti chiar cu pumnul în masă cînd crupierul anunţă „*trente six*“[43] în locul aşteptatului *zéro*.

— Ducă-se pe pustii! se supără bunica. Are să iasă vreodată blestematul de zero? Să ştiu că mor, dar nu plec pînă nu iese *zéro*! Blestematul acesta de crupier creţ îmi face pacostea, nu-i iese niciodată! Aleksei Ivanovici, pune doi galbeni deodată! Că altfel pierzi prea mult şi, cînd iese *zéro*, nu mai cîştigi nimic.

— Bunico!

— Pune, pune! Nu-s banii tăi!

Am pus doi frederici. Bila zbură mult timp pe roată, pînă cînd, în sfîrşit, începu să sară pe şanţuri. Bunica încremeni şi mă strînse de mînă, şi deodată – poc!

— *Zéro*! anunţă crupierul.

— Vezi, vezi! se întoarse bunica repede spre mine, strălucind de bucurie şi mulţumită. Doar ţi-am spus! M-a luminat Dumnezeu să pun doi galbeni. Ei, acum cu cît mă aleg? De ce nu-mi dau banii? Potapîci, Marfa, unde-s? Ai noştri unde au plecat cu toţii? Potapîci, Potapîci!

— Bunico, ai să-l vezi mai tîrziu, îi şoptii eu. Potapîci e la uşă, nu-i dau voie să intre aici. Uitaţi-vă, bunico, ni se dau banii, primeşte-i! Bunicii i se aruncă un fişic, împachetat în hîrtie albastră, cu cincizeci de frederici şi i se mai numărară douăzeci de frederici încă neîmpachetaţi. Toţi banii i-am tras cu lopăţica în faţa ei.

— *Faites le jeu, messieurs! Faites le jeu, messieurs! Rien ne va plus*?[44] anunţă crupierul, invitîndu-i pe doritori să mizeze şi pregătindu-se să învîrtească ruleta.

— Doamne! Am întîrziat! Acuşi o învîrteşte! Pune, pune! se agită bunica. Nu mai zăbovi, pune mai repede! spuse ea, pierzîndu-şi cumpătul şi înghiontindu-mă din răsputeri.

— Păi unde să pun, bunico?

— Pe *zéro*, pe *zéro*! Iar pe *zéro*! Pune cît mai mult! Cît avem cu totul? Şaptezeci de frederici? Să nu-ţi pară rău după ei, pune cîte douăzeci de frederici odată.

— Vino-ţi în fire, bunico! Uneori nu cade cîte două sute de ori la rînd! Te încredinţez că o să pierzi tot capitalul.

— Ba minţi, minţi! Pune! Vorbeşti prea mult! Ştiu eu ce fac! strigă bunica şi chiar începu să tremure de frenezie.

— După regulament, nu este permis să pui deodată pe zero mai mult de doisprezece frederici, bunico. Uite că i-am pus.

— Cum nu-i permis? Nu cumva minţi? Musiu! Musiu! îl înghionti ea pe crupierul care şedea lîngă ea, în stînga, şi se pregătea să învîrtească. *Combien zéro*? *Douze*? *Douze*?[45]

I-am explicat repede acestuia în franceză care-i întrebarea.

— *Oui, madame*, confirmă politicos crupierul, după cum fiecare miză, conform regulamentului, nu trebuie să depăşească patru mii de florini, adăugă el drept lămurire.

— Bine, n-avem ce face, pune doisprezece.

— *Le jeu este fait*![46] strigă crupierul. Roata se învîrti şi ieşi treisprezece. Am pierdut.

— Mai pune! Mai pune! Mai pune! Încă o dată! strigă bunica.

N-am mai contrazis-o şi, strîngînd din umeri, am pus încă doisprezece frederici. Roata s-a învîrtit mult timp. Bunica tremura pur şi simplu, urmărind roata. „Oare chiar crede că o să cîştige din nou pe *zéro*?“, m-am gîndit eu, privind-o cu uimire. Pe chipul ei străluceau convingerea fermă că va cîştiga, aşteptarea încrezătoare că imediat se va striga: *zéro*! Bila se opri într-o despărţitură.

— *Zéro*! strigă crupierul.

— Ce-e-e! ! ! mi se adresă bunica cu un triumf frenetic.

Eram şi eu jucător; asta am simţit-o în aceeaşi clipă. Mîinile şi picioarele îmi tremurau, eram ameţit. Fireşte, era un caz rar că, la vreo zece lovituri, *zéro* căzuse de trei ori; dar în asta nu era nimic de-a mirării. Eu însumi fusesem martor cu două zile în urmă cînd *zéro* ieşise de trei ori la rînd, prilej cu care unul dintre jucători, care îşi nota cu grijă loviturile pe o hîrtie, observase cu voce tare că nu mai departe de ziua precedentă acelaşi *zéro* căzuse o singură dată în douăzeci şi patru de ore.

Fiind persoana care a realizat cîştigul cel mai mare, bunicii i s-a făcut plata cu deosebită atenţie şi respect. Avea de primit exact patru sute douăzeci de frederici, adică patru mii de florini şi douăzeci de frederici. Cei douăzeci de frederici i s-au dat în aur, iar cele patru mii de florini – în bancnote.

De data asta bunica nu-l mai striga pe Potapîci; era ocupată cu altceva. Nici măcar nu mai înghiontea şi nu mai tremura pe dinafară. Ea, dacă mă pot astfel exprima, tremura pe dinăuntru. Concentrată asupra a ceva, luase ţinta la ochi.

— Aleksei Ivanovici! A spus că nu se pot pune decît cîte patru mii de florini o dată? Na, ia-i, pune toate cele patru mii pe roşu, hotărî bunica.

N-avea nici un rost să încerc să o fac să se răzgîndească. Roata se învîrti.

— *Rouge*! anunţă crupierul.

Iarăşi un cîştig de patru mii de florini, deci opt mii în total. „Patru mii dă-le încoace, iar patru mii pune-le din nou pe roşu“, îmi comandă bunica.

Am pus iar patru mii.

— *Rouge*! anunţă din nou crupierul.

— Douăsprezece mii în total! Trage toţi banii încoace. Aurul toarnă-l aici, în portmoneu, iar bancnotele ascunde-le.

— Ajunge! Acasă! Împingeţi fotoliul!

[39] Doamna generăleasă, prinţesa Taraseviceva (fr.).

[40] Singură, va face prostii (fr.).

[41] Pleacă, pleacă (fr.).

[42] Roşu şi negru, par şi impar, mai mic şi mai mare (fr.).

[43] Treizeci şi şase (fr.).

[44] Faceţi jocul, domnilor! Faceţi jocul, domnilor! Nu mai merge nimeni? (fr.)

[45] Cîţi zero? Doisprezece? Doisprezece? (fr.)

[46] Jocul e făcut (fr.).

Capitolul XI

Fotoliul a fost împins spre uşă, în celălalt capăt al sălii. Bunica strălucea. Toţi ai noştri s-au îngrămădit de îndată împrejurul ei cu felicitările. Oricît de excentrică era comportarea bunicii, triumful ei punea multe aspecte în umbră şi generalul nu se mai temea că s-ar compromite în public prin relaţiile de rudenie cu această femeie ciudată. Cu un zîmbet îngăduitor şi familiar-vesel, ca şi cum ar fi încurajat un copil, o felicită pe bunica. De altfel, era pesemne uluit, la fel ca şi toţi spectatorii. Toată lumea din jur vorbea şi arăta spre bunica. Mulţi treceau pe alături, ca s-o vadă mai de aproape. Ceva mai încolo, *mister* Astley discuta despre ea cu doi englezi cunoscuţi de-ai lui. Cîteva spectatoare, nişte doamne pline de prestanţă, cu o uimire maiestuoasă, o cercetau pe bunica de parcă ar fi fost o minune. Des Grieux se risipea în felicitări şi zîmbete.

— *Quelle victoire*! spuse el

— *Mai, madame, c'était du feu*![47] adăugă, cu un zîmbet jucăuş, *m-lle* Blanche.

— Da, uite-aşa am cîştigat douăsprezece mii de florini? Care douăsprezece? Dar aurul? Cu aurul ar fi aproape treisprezece. Asta cît face în banii noştri? Vreo şase mii, nu-i aşa?

I-am spus că a depăşit şapte mii şi că, după cursul din ziua aceea, se poate să ajungă şi la opt.

— Opt mii sînt bani, nu glumă! Iar voi staţi aici, nătăfleţilor, şi nu faceţi nimic! Potapîci, Marfa, aţi văzut?

— Măicuţă, da' cum ai făcut? Opt mii de ruble! exclamă Marfa, încercînd să se eschiveze.

— Na-vă, luaţi de la mine cîte cinci galbeni!

Potapîci şi Marfa se repeziră să-i sărute mîna.

— Şi hamalilor o să le dau cîte un frederic. Dă-le cîte un galben, Aleksei Ivanovici. Da' ce se

înclină lacheul ăsta şi celălalt? Mă felicită? Dă-le şi lor cîte un frederic.

— *Madame la princesse… un pauvre expatrié… malheur continuel… les princes russes sont si généreux*![48] se frăsuia pe lîngă fotoliu un ins mustăcios, cu o redingotă ponosită şi o vestă pestriţă, ţinîndu-şi şapca întinsă şi zîmbind slugarnic…

— Dă-i şi lui un frederic. Nu, dă-i doi; ei bine, ajunge, altfel n-o mai scot la capăt cu ei. Ridicaţi-mă, duceţi-mă! Praskovia, i se adresă ea Polinei Aleksandrovna, mîine îţi cumpăr de-o rochie, şi ăsteia, cum o cheamă… lui *mademoiselle* Blanche îi cumpăr şi ei de-o rochie. Tradu-i, Praskovia!

— *Merci*, madame, răspunse *m-lle* Blanche şi făcu o reverenţă drăgălaşă, strîmbîndu-şi gura într-un zîmbet batjocoritor, pe care-l schimbă cu Des Grieux şi cu generalul. Generalul se cam jena şi de aceea se bucură teribil cînd ajunserăm la alee.

— Fedosia, Fedosia, cred eu, tare o să se mai mire acum, spuse bunica, amintindu-şi de dădaca din casa generalului, pe care o cunoştea. Şi ei trebuie să-i dăruiesc de-o rochie. Hei, Aleksei Ivanovici, Aleksei Ivanovici, dă-i de pomană cerşetorului ăstuia!

Pe drum trecea un coate-goale, cu spinarea încovoiată, şi se uita la noi.

— Bunică, s-ar putea să nu fie cerşetor, ci un pungaş oarecare.

— Dă-i! Dă-i! Dă-i un gulden!

M-am apropiat de el şi i-am dat. Insul s-a uitat la mine cu o nedumerire cruntă, totuşi n-a zis nimic şi a luat guldenul. Duhnea a băutură.

— Dar tu, Aleksei Ivanovici, încă nu ţi-ai încercat norocul?

— Nu, bunico.

— Da' îţi ardeau ochii, am văzut.

— Am să încerc, bunico, negreşit am să încerc mai pe urmă.

— Să pui de-a dreptul pe *zéro*! Ai să vezi! Cît capital ai?

— N-am decît douăzeci de frederici, bunico.

— Nu-i mult. Cincizeci de frederici ţi-i dau cu împrumut, dacă vrei. Uite fişicul ăsta, ia-l, iar tu, fiule, nu aştepta, ţie nu-ţi dau! i se adresă ea deodată generalului.

Acesta se schimbă la faţă, dar tăcu. Des Grieux se încruntă.

— *Que diable, c'est une terrible vieille*![49] îi şopti el printre dinţi generalului.

— Un cerşetor, un cerşetor, iar un cerşetor! strigă bunica. Aleksei Ivanovici, dă-i şi lui un gulden.

De data asta ne ieşi înainte un bătrîn cărunt, cu un picior de lemn, cu o redingotă lungă în poale şi cu un baston lung în mînă. Părea să fie un soldat bătrîn. Însă, cînd i-am întins guldenul, s-a tras un pas îndărăt şi m-a scrutat ameninţător.

— *Was ist's der Teufel*![50] strigă el, adăugînd încă vreo zece înjurături.

— E un prost! strigă bunica, dînd din mînă. Căraţi-mă, duceţi-mă! Mi s-a făcut foame! Prînzim îndată, dorm un pic şi mergem din nou acolo.

— Iar vrei să joci, bunico? strigai eu.

— Dar ce credeai? Dacă voi staţi aici şi prindeţi mucegai, eu am să mă uit la voi?

— *Mais, madame*, se apropie Des Grieux, *les chances peuvent tourner, une seule mauvaise chance et vous perdrez tout… surtout avec votre jeu… c'était terrible*! [51]

— *Vous perdrez absolument*[52], ciripi m-lle Blanche.

— Şi pe voi ce vă priveşte? Pierd banii mei, nu pe-ai voştri! Dar unde-i *mister* Astley acela? mă întrebă ea.

— A rămas la cazinou, bunico.

— Păcat; uite, ăsta-i om bun.

Ajungînd acasă şi întîlnindu-l pe recepţionerul-şef pe scară, bunica îl chemă şi se lăudă cu cîştigul; apoi o chemă pe Fedosia, îi dărui trei frederici şi porunci să-i aducă prînzul. Fedosia şi Marfa, în timpul mesei, nu mai prididеau cu laudele.

— Mă uit eu la mata, maică, turuia Marfa, şi-i zic lui Potapîci ce vrea să facă măicuţa noastră. Iar pe masă cîţi bani, cîţi bani, Dumnezeule! În viaţa mea n-am văzut atîţia bani şi împrejur numai domni, numai domni şed pe scaune. Şi de unde să fie, zic eu, atîţia domni aici, măi Potapîci? Mă gîndesc s-o ajute Maica Domnului. Mă rog pentru mata, maică, iar inima uite-aşa îngheaţă-n mine, uite-aşa îngheaţă, tremur, tremur toată. Dă-i, Doamne, noroc, îmi zic, şi uite-aşa Domnul ţi-a trimis noroc. Şi-acu', maică, încă mai tremur, încă nu m-a lăsat tremuratul.

— Aleksei Ivanovici, după-masă, pe la ora patru, pregăteşte-te, că mergem. Dar pînă una-alta, la revedere şi nu uita să-mi chemi un doctoraş, că trebuie să mai beau şi ape. Că nu-i mare lucru să şi uit.

Am ieşit buimac de la bunica. Încercam să-mi imaginez ce va fi cu toţi ai noştri şi ce întorsătură vor lua lucrurile. Vedeam limpede că ei (mai ales generalul) încă nu apucaseră să-şi vină în fire nici măcar după primul moment de surpriză. Apariţia bunicii în locul telegramei, aşteptate dintr-un moment în altul, despre moartea ei (şi prin urmare şi despre moştenire), sfărîmase pînă într-atît întregul lor sistem de intenţii şi hotărîri luate, încît isprăvile ulterioare ale bunicii la ruletă le văzuseră într-o stare de nedumerire categorică, de parcă ceva i-ar fi făcut să înlemnească. Însă acest al doilea fapt era poate mai important decît primul, pentru că, deşi bunica spusese de două ori că nu-i dă bani generalului, asta încă nu se ştia – totuşi încă nu era cazul să-şi piardă speranţa. Doar nu şi-o pierduse Des Grieux, care era amestecat în toate

treburile generalului. Sînt sigur că şi *m-lle* Blanche, foarte implicată şi ea (ba bine că nu: soţie de general şi o moştenire importantă!) nu şi-ar fi pierdut speranţa şi ar fi uzat de toată seducţia cochetăriei sale ca s-o impresioneze pe bunica, în contrast cu Polina cea mîndră, rigidă şi nepricepută să se gudure. Dar acum, acum, după ce bunica făcuse asemenea isprăvi la ruletă, acum, cînd personalitatea bunicii se conturase în faţa lor atît de limpede şi de tipic (o bătrînă îndărătnică, despotică *et tombeé en enfance*) – acum pesemne că totul s-a dus de rîpă: căci ea, ca un copil, se bucură că a dat de bani şi, aşa cum se întîmplă, se va lefteri cumplit. Doamne, m-am gîndit eu (şi iartă-mă, Doamne, cu rîsetul cel mai răutăcios), Doamne, păi fiecare frederic pus la bătaie mai adineauri de bunica rănea inima generalului, îl făcea să turbeze pe Des Grieux şi o aducea la disperare pe *m-lle* de Cominges, căreia i se lua bucăţica de la gură. Iată încă un fapt: chiar după ce cîştigase, chiar cînd se bucura şi împărţea bani tuturor şi pe fiecare trecător îl lua drept cerşetor, chiar şi în clipele acelea bunica i-o trîntise generalului: „Dar ţie tot nu-ţi dau!“ Asta înseamnă că i-a intrat această idee în cap, că s-a încăpăţînat, că şi-a jurat – primejdie, primejdie!

Toate aceste raţionamente îmi umblau prin cap în timp ce, de la bunica, urcam scara principală pînă la etajul de sus, în chichineaţa mea. Toate acestea mă preocupau foarte mult; deşi, fireşte, şi mai înainte puteam ghici aţele principale, cele mai groase, care îi legau dinaintea mea pe actori, însă nu ştiam sigur toate mijloacele şi secretele acestei intrigi. Polina nu fusese niciodată sinceră cu mine. Deşi, ce-i drept, se întîmpla să-şi deschidă uneori, parcă fără voie, inima, am remarcat că adesea, de fapt aproape întotdeauna, după aceste sincerităţi, ba transforma în glumă toate cele spuse, ba le încurca şi le dădea dinadins o formă falsă. O! Îmi ascundea multe! În tot cazul, presimţeam că se

apropie finalul acestei stări misterioase şi încordate. Încă o lovitură – şi totul va fi terminat şi dat pe faţă. Interesat şi eu de toate acestea, aproape că nu mă îngrijoram de soarta mea. Aveam o dispoziţie sufletească ciudată: în buzunar – doar douăzeci de frederici; mă aflam departe, printre străini, fără slujbă şi fără mijloace de existenţă, fără speranţe, fără planuri de viitor şi – nici că-mi pasă! Dacă nu m-aş gîndi la Polina, m-aş lăsa cu totul în voia interesului hazliu pentru deznodămîntul ce se pregăteşte şi aş rîde cît mă ţine gura. Dar Polina mă zăpăceşte; i se decide soarta, asta eu o presimt, dar, mă căiesc, nu soarta ei mă îngrijorează, ci cu totul altceva. Vreau să pătrund în tainele ei; aş vrea să vină la mine şi să-mi spună: „Ştii doar că te iubesc“ – şi dacă nu, dacă această nebunie nu poate fi imaginată, atunci… atunci pînă unde să ajung cu dorinţa? Parcă eu ştiu ce-mi doresc? Eu însumi parcă-s pierdut; nu visez decît să fiu lîngă ea, în aureola, în strălucirea ei, pe vecie, pentru totdeauna, toată viaţa. Dincolo de asta nu mai ştiu nimic! Şi parcă aş putea s-o părăsesc?

La etajul al patrulea, în coridorul lor, parcă m-a înghiontit ceva. M-am întors şi, la douăzeci de paşi sau mai mult, am văzut-o pe Polina ieşind pe uşă. Parcă mă aştepta şi mă pîndea; îmi făcu îndată semn să vin la ea.

— Polina Aleksandrovna…

— Mai încet! mă preveni ea.

— Imaginează-ţi, şoptii eu, mai înainte parcă m-a înghiontit ceva în coastă; mă uit înapoi şi te văd pe dumneata! Parcă din dumneata emană un curent electric!

— Ia scrisoarea asta, rosti Polina îngrijorată şi încruntată, neauzind pesemne ce-i spusesem, şi înmînează-i-o personal, acum, lui *mister* Astley. Repede, te rog. Nu-mi trebuie răspuns. Chiar el…

Nu termină ce avea de spus. „Lui *mister* Astley?“ am repetat eu, uimit.

Dar Polina apucase să dispară îndărătul uşii.

— Aha, vasăzică îşi scriu!

Desigur, am dat imediat fuga să-l caut pe *mister* Astley, mai întîi la hotelul lui, unde nu l-am găsit, apoi la cazinou, unde am străbătut în fugă toate sălile şi, în cele din urmă, cînd, înciudat, aproape disperat, mă întorceam acasă, l-am întîlnit întîmplător, călare, într-o cavalcadă de englezi şi englezoaice. I-am făcut semn, l-am oprit şi i-am dat scrisoarea. N-am apucat nici măcar să facem un schimb de priviri. Dar bănuiesc că *mister* Astley şi-a îmboldit dinadins calul cît a putut de repede.

Dacă mă chinuia gelozia? Dar, sufleteşte, eram cît se poate de distrus. Nici n-am vrut să aflu despre ce-şi scriu. Prin urmare, el este confidentul ei! „Prieten ca prieten, m-am gîndit eu, şi asta-i clar (însă cînd o fi izbutit să-i devină confident), dar dacă-i vorba de dragoste? Sigur că nu“ – îmi şoptea raţiunea. Însă în asemenea cazuri raţiunea nu-i de-ajuns. Oricum, trebuia s-o mai lămuresc şi pe asta. Tărăşenia se complica într-un mod neplăcut.

N-am apucat să intru bine în hotel, că portarul şi recepţionerul-şef, care ieşise din încăperea lui, mi-au transmis că s-a întrebat de mine, că sînt căutat, că de trei ori s-a trimis pentru a se afla unde sînt şi că sînt rugat să mă duc cît mai repede în apartamentul generalului. Eram în cea mai proastă dispoziţie sufletească. La general în cabinet i-am găsit, în afară de general, pe Des Grieux şi pe *m-lle* Blanche, singură, fără maică-sa. Hotărît lucru, maică-sa era o persoană interpusă, folosită numai de paradă; dar cînd se ajungea la o *afacere* adevărată, *m-lle* Blanche lucra singură. De fapt, era puţin probabil ca aceasta să ştie ceva despre afacerile aşa-numitei sale fiice.

Cei trei se sfătuiau cu aprindere şi pînă şi uşa cabinetului era încuiată, ceea ce nu se mai întîmplase niciodată pînă atunci. Apropiindu-mă

de uşă, am auzit voci ridicate – vorba obraznică şi muşcătoare a lui Des Grieux, ocările neobrăzate şi strigătele turbate ale domnişoarei Blanche şi vocea jalnică a generalului, care pesemne încerca să se justifice cu ceva. La apariţia mea, toţi şi-au pus frîu la limbă şi s-au potolit. De Grieux şi-a aranjat părul şi, din expresia furioasă de pe faţă, îşi compuse una zîmbitoare, afişînd zîmbetul dezgustător, oficial-politicos, franţuzesc, pe care îl urăsc atît de mult. Distrus şi descumpănit, generalul se sumeţi, dar cumva maşinal. Numai *m-lle* Blanche aproape că nu-şi schimbă fizionomia care-i scăpăra de mînie şi doar tăcu, fixîndu-mă cu ochii ce exprimau o aşteptare nerăbdătoare. Remarc că pînă atunci se purtase incredibil de nepăsător cu mine, nici măcar nu-mi răspundea la salut, pur şi simplu nu mă observa.

— Aleksei Ivanovici, începu generalul cu un ton blînd de dojană, dă-mi voie să-ţi spun că e ciudat, e cît se poate de ciudat… într-un cuvînt, faptele dumitale în ce mă priveşte pe mine şi familia mea… într-un cuvînt, e cît se poate de ciudat…

— *Eh! Ce n'est pas ça*, îl întrerupse cu ciudă şi dispreţ Des Grieux. (Hotărît lucru, el trăgea toate sforile.) *Mon cher monsieur, notre cher général se trompe*[53] luînd acest ton (continuu fraza lui în limba rusă), dar a vrut să-ţi spună… adică să te prevină sau, mai bine spus, să te roage insistent să nu-l nenoroceşti, da, să nu-l distrugi! Folosesc anume această expresie…

— Dar cu ce, cu ce? îl întrerupsei eu.

— Iartă-mă, dar dumneata îţi asumi rolul de îndrumător (sau cum să zic?) al acestei bătrîne, *cette pauvre terrible vielle*[54], continuă Des Grieux, încurcîndu-se şi el, dar ea va pierde; va pierde tot! Ai fost martor, ai văzut şi singur cum joacă! Dacă începe să piardă, nu se va mai da dusă de lîngă masă, din încăpăţînare, din răutate, şi va juca, va tot juca, iar în asemenea cazuri nu-ţi mai recuperezi banii şi atunci… atunci…

— Şi atunci, sări generalul cu gura, atunci îmi distrugi toată familia. Eu şi familia mea, noi sîntem moştenitorii ei, nu are rude mai apropiate. Îţi spun sincer: afacerile mele stau prost, extrem de prost. În parte, ştii şi dumneata… Dacă pierde o sumă importantă sau chiar, poate, întreaga avere (o, Doamne!), ce se va întîmpla cu ei, cu copiii mei (generalul se uită la Des Grieux), cu mine! (Se uită la *m-lle* Blanche, care, dispreţuitoare, îi întorsese spatele.) Aleksei Ivanovici, salvează-ne, salvează-ne!

— Dar cum, generale, spuneţi-mi cum aş putea… Ce depinde de mine?

— Refuz-o, refuz-o, părăseşte-o! …

— Atunci o să apară altul! strigai eu.

— *Ce n'est pas ça, ce n'est pas ça*, interveni din nou Des Grieux, *que diable*! Nu, n-o părăsi, dar cel puţin fă apel la conştiinţa ei, convinge-o, distrage-o… Sau, la urma urmei, n-o lăsa să piardă prea mult, distrage-o cumva.

— Dar cum să fac? Dacă dumneavoastră înşivă, *monsieur* Des Grieux, v-aţi asuma acest rol… adăugai eu cît mai inocent cu putinţă.

Aici am remarcat privirea rapidă, arzătoare, interogativă pe care *m-lle* Blanche i-a aruncat-o lui Des Grieux. Pe chipul lui Des Grieux licări o expresie deosebită, sinceră, pe care nu şi-o putea reţine.

— Tocmai asta-i că acum nu m-ar lua! strigă Des Grieux, dînd din mînă. Dacă! …Mai tîrziu…

Des Grieux se uită repede şi cu subînţeles la *m-lle* Blanche.

— *O, mon cher monsieur Alexis, soyez si bon*[55], păşi spre mine, cu un zîmbet seducător, *m-lle* Blanche însăşi, mă apucă de amîndouă mîinile şi mi le strînse tare. Drace! Acest chip de diavol se pricepea să se schimbe într-o secundă. În această clipă chipul ei deveni rugător, drăguţ, zîmbind copilăreşte, chiar şăgalnic; la sfîrşitul frazei îmi făcu ştrengăreşte cu ochiul, ca să n-o vadă nimeni;

oare o fi vrut să mă de-a gata dintr-o dată? Şi nu i-a ieşit rău – numai că a fost, totuşi, ceva teribil de grosolan.

După ea sări şi generalul – sări, ăsta-i cuvîntul:

— Aleksei Ivanovici, iartă-mă că am început mai adineauri cu dumneata în felul ăsta, voiam să spun cu totul altceva… Te rog, te implor, mă închin ruseşte în faţa dumitale – dumneata eşti singurul, numai dumneata ne poţi salva! Eu şi *mademoiselle* de Cominges te implorăm – înţelegi, nu-i aşa că înţelegi? mă ruga el, arătîndu-mi cu ochii spre *m-lle* Blanche. Era foarte jalnic.

În momentul acesta se auziră trei bătăi încete şi respectuoase în uşă; au deschis – bătea omul de serviciu de pe culoar şi în spatele acestuia, la cîţiva paşi, stătea Potapîci. Solii erau de la bunica. Li se ceruse să mă găsească şi să mă ducă îndată la ea, altfel „se supără“ – îmi spuse Potapîci.

— Păi nu-i decît trei şi jumătate!

— Nici să aţipească n-a putut, s-a tot răsucit, apoi s-a sculat deodată, a cerut fotoliul şi m-a trimis după dumneavoastră. Acum e pe scară…

— *Quelle mégére*![56] strigă Des Grieux.

Într-adevăr, am găsit-o pe bunica pe scară, pierzîndu-şi răbdarea că întîrzii. Nu rezistase pînă la ora patru.

— Hai, săltaţi-mă! strigă ea şi ne pornirăm din nou spre ruletă.

[47] Dar, doamnă, a fost strălucitor! (fr.)

[48] Doamnă prinţesă… un expatriat sărac… nenorocire permanentă… prinţii ruşi sînt atît de generoşi (fr.).

[49] La naiba, e o bătrînă îngrozitoare! (fr.)

[50] La naiba, ce-i asta! (germ)

[51] Dar, doamnă… norocul se poate schimba, o singură neşansă şi pierdeţi totul… mai ales cu jocul dumneavoastră… e îngrozitor! (fr.)

[52] Veţi pierde negreşit (fr.).

[53] Eh! Nu-i asta… Dragul meu domn, scumpul nostru general greşeşte (fr.).

[54] Al acestei biete bătrîne teribile (fr.).

[55] O, dragul meu domn Alexis, fii atît de bun (fr.).

[56] Ce scorpie! (fr.)

Capitolul XII

Bunica era nerăbdătoare şi iritată; se vedea că ruleta îi intrase adînc în cap. Faţă de celelalte lucruri era neatentă şi, în general, era extrem de distrată. De pildă, pe drum, nu mai întrebă de nimic, cum făcuse mai înainte. Văzînd o caleaşcă foarte luxoasă, care trecea în goană pe lîngă noi, dădu să ridice mîna şi să întrebe: „Ce-i asta? Ai cui sînt?“ – dar, mi se pare, nici nu auzi răspunsul meu; îngîndurarea îi era mereu întreruptă de mişcări şi gesturi bruşte şi nerăbdătoare. Cînd, de la depărtare, apropiindu-ne de-acum de cazinou, i-am arătat pe baronul şi baroana Wurmerhelm, ea s-a uitat distrată şi a spus cu totală indiferenţă: „A!“ – după care, întorcîndu-se iute spre Potapîci şi Marfa, care veneau din urmă, îi luă la rost:

— Da' voi de ce vă ţineţi scai de mine? Doar n-am să vă iau de fiecare dată! Duceţi-vă acasă! Mi-ajunge că mă însoţeşti tu, adăugă ea spre mine după ce servitorii îi făcură o plecăciune grăbită şi porniră spre casă.

La cazinou bunica era aşteptată. I se eliberă de îndată acelaşi loc, lîngă crupier. Mi se pare că aceşti crupieri, întotdeauna atît de ceremonioşi şi făcînd-o pe funcţionarii obişnuiţi, cărora le e aproape indiferent dacă banca lor cîştigă sau pierde, nu sînt deloc indiferenţi la pierderea băncii şi, desigur, au anumite instrucţiuni pentru atragerea jucătorilor şi pentru o cît mai mare grijă faţă de interesul instituţiei – lucru pentru care, negreşit, primesc premii şi recompense. În tot cazul, la bunica se uitau ca la o victimă. În schimb, s-a întîmplat tot ce presupuseseră ai noştri.

Iată cum a fost tărăşenia.

Bunica s-a repezit de-a dreptul pe *zéro* şi mi-a poruncit îndată să pun cîte doisprezece frederici. Am pus o dată, a doua, a treia oară – *zéro* nu ieşea.

„Pune, pune!“ mă înghiontea bunica nerăbdătoare. Îi dădeam ascultare.

— De cîte ori am pus? mă întrebă ea în cele din urmă, scrîşnind din dinţi de nerăbdare.

— Păi, bunico, am pus a douăsprezecea oară. Am pierdut o sută patruzeci şi patru de frederici. Îţi spun, bunico, să aşteptăm pînă seara…

— Taci! îmi tăie vorba bunica. Pune pe *zéro* şi mai pune îndată o mie de guldeni pe roşu. Na, ţine bancnota asta.

Roşu a ieşit, iar *zéro* ne-a trădat din nou; ni s-au restituit o mie de guldeni.

— Vezi, vezi! îmi şopti bunica. Am recuperat aproape toată pierderea. Pune din nou pe *zéro*, mai punem de vreo zece ori şi ne lăsăm păgubaşi.

Dar la cel de-al cincilea joc bunicii i se urîse de tot.

— Lasă-l dracului pe mîrşavul ăsta de *zero*! Na, pune patru mii de guldeni pe roşu, îmi porunci.

— Bunico, e mult! Dacă nu iese roşul? … o implorai eu. Dar bunica mai că nu mă lovi. (De altfel, mă înghiontea în aşa hal, încît s-ar putea chiar spune că mă bătea.) N-am avut ce face şi am pus pe roşu toţi cei patru mii de guldeni pe care îi cîştigasem mai înainte. Roata se învîrti. Bunica stătea liniştită, îndreptîndu-şi spatele cu mîndrie, neîndoindu-se de cîştig.

— *Zéro*, anunţă crupierul.

Mai întîi bunica nu pricepu, dar cînd îl văzu pe crupier că a tras spre el cele patru mii de guldeni ale ei împreună cu tot ce era pe masă şi află că *zéro*, care nu ieşise atîta timp şi pe care noi mizasem aproape două sute de frederici, picase ca un făcut chiar atunci cînd bunica îl ocărîse şi renunţase la el, oftă şi plesni din palme, de se auzi în toată sala. Cei din jur chiar începură să rîdă.

— Dumnezeule! Chiar acum a sărit, blestematul! se văită bunica. Ca să vezi ce mi-a făcut, afurisitul! Numai tu, numai tu eşti de vină!

se năpusti ea furioasă la mine, înghiontindu-mă. Tu m-ai făcut să mă răzgîndesc.

— Bunico, îţi spuneam cum stau lucrurile, cum să dau eu seama de toate şansele?

— Îţi dau eu ţie şanse! îmi şopti ea ameninţător. Cară-te de lîngă mine!

— Rămîi cu bine, bunico, spusei eu, întorcîndu-mă să plec.

— Aleksei Ivanovici, Aleksei Ivanovici, stai! Unde pleci? Şi de ce, de ce? Ia te uită, te-ai supărat! Prostule! Hai, stai, mai stai, nu te supăra, proasta sînt chiar eu! Ia spune-mi, ce să fac acum?

— Eu, bunico, nu-mi iau responsabilitatea să te sfătuiesc, pentru că ai să dai vina pe mine. Joacă singură; spune şi eu pun miza.

— Bine, bine! Mai pune patru mii de guldeni pe roşu! Uite portofelul. Scoase din buzunar portofelul şi mi-l întinse. Ia mai repede, sînt aici douăzeci de mii de ruble bani peşin.

— Bunico, şoptii eu, asemenea mize…

— Chiar de-o fi să mor, îmi cîştig banii înapoi. Pune! Am pus şi am pierdut.

— Pune, pune, pune-le pe toate opt!

— Nu se poate, bunico, miza cea mai mare e de patru mii.

— Atunci pune patru!

De data aceasta, am cîştigat. Bunica a mai prins curaj. „Vezi, vezi! mă înghiontea ea. Mai pune încă patru!“

Am pus şi am pierdut; apoi am pierdut din nou şi tot aşa.

— Bunico, s-au dus toate cele douăsprezece mii, îi raportai eu.

— Văd că s-au dus, rosti ea cu un fel de furie calmă, dacă mă pot exprima aşa. Văd, fiule, văd, bîigui ea, uitîndu-se fix înainte şi parcă chibzuind. Eh! Chiar de-ar fi să mor, mai pune patru mii de guldeni!

— Păi nu mai avem bani, bunico; în portofel sînt nişte hîrtii de-ale noastre de cinci procente şi

încă nişte cecuri, dar bani nu mai sînt.

— Dar în pungă?

— N-a rămas decît mărunţiş, bunico.

— Pe-aici nu-s case de schimb? Mi s-a spus că aici pot fi schimbate toate hîrtiile noastre, rosti bunica cu hotărîre.

— O, sînt cîte vrei! Dar o să pierzi la schimb atît de mult… încît şi ovreiul o să se sperie!

— Prostii! Îmi cîştig banii înapoi. Du-mă. Cheamă-i pe nătărăii aceia!

Am tras scaunul de lîngă masă, şi-au făcut apariţia hamalii şi am ieşit din cazinou. „Mai iute, mai iute, mai iute! comanda bunica. Arată drumul, Aleksei Ivanovici, şi ia-o pe scurtătură… E departe?"

— Doi paşi, bunico.

Dar la cotitura din scuar în alee ne-a ieşit în cale tot anturajul nostru: generalul, Des Grieux şi *m-lle* Blanche cu mămica. Polina Aleksandrovna nu era cu ei, nici *mister* Astley.

— Hai, hai, hai! Nu opriţi! strigă bunica. Ei, ce vreţi? N-am timp de voi!

Eu veneam în urma fotoliului; Des Grieux se repezi la mine.

— A pierdut tot cîştigul de mai înainte şi a mai rămas şi fără douăsprezece mii de guldeni din banii ei. Acum mergem să schimbăm biletele de cinci procente, îi şoptii eu la repezeală.

Des Grieux bătu din picior şi dădu fuga la general să-i spună. Noi continuam să împingem fotoliul.

— Opreşte, opreşte! îmi şopti generalul, cuprins de frenezie.

— Mai bine aţi încerca s-o opriţi dumneavoastră, îi replicai eu în şoaptă.

— Mătuşică! zise generalul, apropiindu-se. Mătuşică… Acum… Noi acum… Vocea îi tremura şi se frîngea. Noi acum închiriem nişte cai şi mergem în afara oraşului… O privelişte

încîntătoare.. un *point*… Veneam să te poftim şi pe dumneata…

— Cară-te cu *point*? ul t? u cu tot-ul tău cu tot! îl alungă, iritată, bunica.

— Acolo e un sat… Acolo o să bem ceai… continuă generalul, de-acum disperat de tot.

— *Nous boirons du lait, sur l'herbe fraiche*[57], adăugă Des Grieux cu o furie sălbatică.

Du lait, de l'herbe fraiche – e tot ce poate fi mai ideal de idilic pentru un burghez francez; în asta, după cum se ştie, stă concepţia lui despre „nature et la vérite!“[58]

— Du-te-ncolo cu laptele tău! Bea-l singur, că pe mine mă doare burta din pricina lui. Da' de ce v-aţi agăţat de mine? strigă bunica. Doar v-am spus că n-am timp!

— Am ajuns, bunico! strigai eu. E aici!

Am împins fotoliul pînă la clădirea unde se afla biroul unui bancher. Eu am intrat să schimb; bunica a rămas lîngă scară; Des Grieux, generalul şi Blanche stăteau deoparte, neştiind ce să facă. Bunica se uită la ei cu mînie, iar ei porniră pe drumul către cazinou.

Mi s-a propus un schimb atît de groaznic, încît n-am îndrăznit şi m-am întors la bunica să-i cer instrucţiuni.

— Ah, tîlharii! strigă ea, plesnind din palme. Bine! Nu-i nimic! Schimbă! strigă ea, hotărîtă. Stai, cheamă-l pe bancher la mine!

— Poate pe careva dintre slujbaşi, bunico?

— Bine, un slujbaş, mi-e totuna! Ah, tîlharii!

Un slujbaş acceptă să iasă, aflînd că îl cheamă la ea o contesă bătrînă, slăbită, care nu poate merge. Mult timp, zgomotoasă, îl acuză cu mînie de înşelăciune şi se tocmi cu el într-un amestec de rusă, franceză şi germană, eu ajutînd-o cu tradusul. Slujbaşul serios se uita la noi amîndoi şi clătina tăcut din cap. Pe bunica o cercetă chiar cu o curiozitate prea stăruitoare, ceea ce era de-acum o impoliteţe; în sfîrşit, începu să zîmbească.

— Hai, cară-te! îi strigă bunica. Să-ţi stea banii mei în gît! Schimbă la el, Aleksei Ivanovici. N-am timp, altfel m-aş duce la altul…

— Slujbaşul spune că la alţii ţi-ar da şi mai puţin.

Nu-mi mai amintesc exact schimbul de atunci, dar a fost îngrozitor. Am schimbat pînă la douăsprezece mii de florini în aur şi bancnote, am luat chitanţa şi i-am dus-o bunicii.

— Bine, bine, bine! N-are rost să-i număr! începu ea să dea din mîini. Mai repede, mai repede, mai repede!

— Niciodată n-am să mai pun pe blestematul de *zéro* şi nici pe roşu, rosti ea cînd ne apropiam de cazinou.

De data asta am încercat din răsputeri s-o conving să mizeze cît mai puţin, spunîndu-i că, dacă se va întoarce norocul, vom avea vreme să punem şi un pot mare. Dar bunica era atît de nerăbdătoare, că, deşi la început acceptase, nu aveam nici o posibilitate s-o stăpînesc în timpul jocului. De îndată ce cîştiga mize de zece, de doisprezece frederici – „Ia uite! Ia uite! începea ea să mă înghiontească. Ia uite, tot am cîştigat! Dacă am fi pus patru mii în loc de zece, am fi cîştigat patru mii, dar aşa? Numai tu, numai tu eşti de vină!"

Şi oricît mă copleşea ciuda, privind-o cum joacă, m-am hotărît pînă la urmă să tac şi să nu-i mai dau nici un sfat.

Deodată răsări Des Grieux. Toţi trei erau aproape; am remarcat că *m-lle* Blanche stătea deoparte cu mămica şi cocheta cu prinţul. Se vedea de la o poştă că generalul se afla în dizgraţie, aproape părăsit. Blanche nici măcar nu voia să se uite la el, deşi generalul se gudura pe lîngă ea din răsputeri. Bietul general! Se făcea cînd palid, cînd roşu la faţă, fremăta şi nici măcar nu mai urmărea jocul bunicii. În cele din urmă, Blanche şi prinţul ieşiră; generalul dădu fuga după ei.

— *Madame, madame*, îi şopti, cu voce mieroasă, Des Grieux bunicii, aplecîndu-se chiar la urechea ei. *Madame*, aşa miza nu merge… Nu, nu, nu poate… vorbea el stîlcit ruseşte. Nu!

— Dar cum? Hai, învaţă-mă! i se adresă bunica. Brusc, Des Grieux începu să turuie franţuzeşte, începu s-o sfătuiască, se agita, spunea că trebuie să aştepte şansa, se apucă să socotească nişte cifre… Bunica nu pricepea nimic. Francezul mi se adresa neîncetat, ca să-i traduc; împungea cu degetul în masă, îi arăta; în cele din urmă, înşfăcă un creion şi începu să calculeze pe o hîrtie. În fine, bunica îşi pierdu răbdarea.

— Hai, pleacă, pleacă! Numai prostii spui! „*Madame, madame*“ – da' el singur nu pricepe nimic. Du-te!

— *Mais, madame*, ciripi Des Grieux şi iar se apucă s-o împingă şi să-i arate. Îl cuprindeau năbădăile.

— Fie, pune o dată aşa cum spune el, îmi porunci bunica, să vedem: poate că într-adevăr iese ceva.

Des Grieux nu voia decît s-o distragă de la mizele mari; propunea să punem pe cifre separate şi pe serii de cifre. La indicaţia lui, am pus cîte un frederic pe seria cifrelor impare din primele douăsprezece şi cîte cinci frederici pe grupele de cifre de la doisprezece la optsprezece şi de la optsprezece la douăzeci şi patru; am pus şaisprezece frederici de toţi.

Roata se învîrti. „*Zéro*“, strigă crupierul. Am pierdut tot.

— Nătărăule! ţipă bunica, întorcîndu-se spre Des Grieux. Franţuz mîrşav ce-mi eşti! Şi te mai şi sfătuieşte, călăul! Du-te, du-te! Nu pricepe nici o iotă, da' se bagă!

Teribil de jignit, Des Grieux strînse din umeri, se uită cu dispreţ la bunica şi se retrase. Îi era şi lui ruşine că se legase la cap; prea nu-l răbdase inima.

Peste o oră, oricît ne-am zbătut, am pierdut totul.

— Acasă! strigă bunica.

Nu scoase nici un cuvînt pînă la alee. Pe alee, cînd ne-apropiam de-acum de hotel, începu să arunce cu ocări:

— Ce mai proastă! Ce mai toantă! O toantă bătrînă, asta eşti!

De-abia intrată în apartament, bunica strigă: „Daţi-mi un ceai! Şi strîngeţi bagajele îndată! Plecăm!“

— Unde, maică, porunceşti să plecăm? dădu Marfa să întrebe.

— Da' pe tine ce te priveşte? Ia vezi-ţi de lungul nasului! Potapîci, strînge tot, tot bagajul. Plecăm înapoi la Moscova. Am aruncat în vînt cincisprezece mii de ruble.

— Cincisprezece mii, maică! Doamne-Dumnezeule! strigă cu groază prefăcută Potapîci, şi plesni înduioşător din palme, dorind pesemne să se remarce prin compasiune.

— Bine, bine, prostule! Ai început să te smiorcăi! Taci! Strînge lucrurile! Nota de plată, iute, iute!

— Primul tren pleacă la nouă şi jumătate, bunico, am informat-o eu, ca s-o mai las să facă furori.

— Şi acum cît e?

— Şapte şi jumătate.

— Vai, ce mai necaz! Dar e totuna! Aleksei Ivanovici, nu mai am nici o copeică. Uite, ia două bilete de bancă, dă fuga acolo şi schimbă-mi-le şi pe astea. Altfel nici n-am cu ce pleca.

Am plecat. Peste o jumătate de oră, întorcîndu-mă la hotel, i-am găsit pe toţi ai noştri la bunica. Aflînd că bunica pleacă de tot la Moscova, erau, cred, mai uimiţi decît de pierderea banilor la ruletă. Fie, plecarea îi salva averea, dar ce se va întîmpla de-acum cu generalul? Cine-i va plăti lui Des Grieux? *M-lle* Blanche, desigur, nu va aştepta

pînă la moartea bunicii şi, cu siguranţă, o va şterge acum cu prinţul sau cu altcineva. Stăteau cu toţii în faţa ei, o consolau şi încercau s-o facă să se răzgîndească. Polina lipsea din nou. Bunica striga la ei cu furie:

— Lăsaţi-mă-n pace, dracilor! Ce vă priveşte pe voi? Ţapul ăsta bărbos de ce se bagă-n sufletul meu? strigă ea la Des Grieux. Iar tu, ciovlică, ce vrei? i se adresă lui *m-lle* Blanche? Ce te guduri?

— *Diantre*![59] şopti *m-lle* Blanche, scăpărînd turbată din ochi, dar deodată izbucni în hohote de rîs şi porni spre uşă..

— *Elle vivra cent ans*![60] îi strigă ea generalului înainte de a ieşi.

— A, tu te bizui pe moartea mea? îl luă bunica la rost pe general. Cară-te! Alungă-i pe toţi, Aleksei Ivanovici! Ce vă priveşte pe voi? Am pierdut banii mei, nu pe ai voştri!

Generalul strînse din umeri, se gîrbovi şi ieşi. Des Grieux îl urmă.

— Cheam-o pe Praskovia, îi porunci bunica Marfei.

Peste cinci minute Marfa se întoarse cu Polina. În tot acest timp, Polina stătuse în camera ei, cu copiii şi, pare-mi-se, îşi pusese dinadins în gînd să nu iasă toată ziua. Chipul ei era serios, trist şi îngrijorat.

— Praskovia, începu bunica, e adevărat ce am aflat adineauri din altă parte cum că tontul ăsta, tată-tu vitreg, vrea să se însoare cu franţuzoaica asta proastă, care-i pipiţă, actriţă sau, ştiu eu, ceva şi mai rău? Spune-mi, e adevărat?

— Sigur nu ştiu, bunică, îi răspunse Polina, dar, judecînd după cuvintele domnişoarei Blanche, care nu găseşte cu cale să se ascundă, trag concluzia…

— Ajunge! o întrerupse energic bunica. Înţeleg tot. Întotdeauna am ştiut că o să facă o asemenea prostie şi întotdeauna l-am ştiut de omul cel mai de nimic şi uşuratic. Îşi dă aere că-i general (a fost colonel şi doar la pensie l-au scos cu gradul de

general) şi face pe grozavul. Eu, maică, ştiu tot, ştiu cum trimiteaţi telegramă după telegramă la Moscova – „pasămite, cînd o să dea baba ortul popii?“ Aşteptaţi moştenirea; fără bani, fătuca asta mîrşavă, cum o cheamă? … parcă de Cominges, nu-l ia nici ca lacheu, mai ales că are şi dantura falsă. Se zice că ea însăşi are destui bani, îi dă cu camătă, i-a agonisit cu binişorul. Eu, Prascovia, nu te învinuiesc; nu tu ai trimis telegramele; şi cele ce-au fost nu vreau să mi le amintesc. Ştiu că ai o fire afurisită, eşti o viespe! Înţepi şi locul se umflă, dar mi-e milă de tine, fiindcă pe răposata Katerina, maică-ta, am iubit-o. Ia zi, vrei? Lasă totul aici şi vino cu mine. Că doar n-ai unde te duce şi nu-i cuviincios să fii cu ei acum. Stai! o întrerupse bunica pe Polina, care voia să-i răspundă. Încă n-am terminat. Nu-ţi cer nimic. Ştii şi singură ce casă am la Moscova, un palat, poţi să ocupi tot etajul şi să nu cobori cu săptămînile la mine, dacă n-o să-ţi placă firea mea. Spune, vrei sau nu?

— Dă-mi voie să te întreb mai întîi: chiar pleci acum?

— Crezi că glumesc, maică? Am spus că plec şi plec. Azi am pierdut cincisprezece mii de ruble la blestemata voastră de ruletă. Într-un sat de lîngă Moscova, mi-am dat cuvîntul acum cinci ani că o să reconstruiesc biserica de acolo, care-i din lemn, s-o fac din piatră, şi-n loc de asta m-am lefterit aici. Acum, maică, mă duc să construiesc biserica.

— Dar apele, bunico? Doar ai venit la tratament, nu?

— Du-te-ncolo cu apele tale! Nu mă supăra, Praskovia; nu cumva o faci dinadins? Spune, mergi sau nu?

— Îţi mulţumesc foarte, foarte mult, bunico, începu cu însufleţire Polina, pentru adăpostul pe care mi-l oferi. În parte, mi-ai ghicit situaţia. Îţi sînt atît de recunoscătoare, încît, crede-mă, voi veni la dumneata, poate chiar foarte repede; dar acum am motive… importante… şi nu mă pot

hotărî pe loc, în clipa asta. Dacă ai mai rămîne măcar două săptămîni…

— Înseamnă că nu vrei?

— Înseamnă că nu pot. Şi-apoi, în tot cazul, nu-mi pot părăsi fratele şi sora şi, întrucît… întrucît… întrucît… s-ar putea într-adevăr să se întîmple să rămînă în voia sorţii, însă… dacă mă iei cu micuţii, bunico, am să vin la dumneata şi, crede-mă, am să te răsplătesc pentru asta! adăugă ea cu însufleţire. Dar fără copii, nu pot, bunico.

— Bine, nu te smiorcăi! (Polinei nici prin cap nu-i trecea să se smiorcăie, de fapt, ea nu plîngea niciodată.) Şi pentru puişori are să se găsească loc; coteţu-i mare. Pe deasupra, e timpul să meargă la şcoală. Ei, acum mergi? Bine, Polina, ai grijă! Ţi-am dorit numai binele, dar ştiu de ce nu mergi. Ştiu, Polina! N-ai să ajungi tu bine cu franţuzul.

Polina roşi. Eu am tresărit. (Toţi ştiu! Numai eu, prin urmare, nu ştiu nimic!)

— Bine, bine, nu te încrunta. N-am să trăncănesc. Numai ai grijă să n-ajungi rău, înţelegi? Gata, ajunge, mai bine nu v-aş vedea în ochi! Du-te! Rămas-bun!

— Eu, bunico, vreau să te conduc, spuse Polina.

— Nu-i nevoie; nu mă stînjeni, că mi s-a urît de voi toţi.

Polina sărută mîna bunicii, dar aceasta şi-o trase şi o sărută pe obraz.

Trecînd pe lîngă mine, Polina îmi aruncă o privire iute şi îşi plecă imediat ochii în jos.

— Hai, rămîi şi tu cu bine, Aleksei Ivanovici! Nu mai e decît o oră pînă la tren. Cred că ai obosit cu mine. Na, ţine cincizeci de galbeni.

— Mulţumesc cu plecăciune, bunico, dar mi-e jenă…

— Hai, hai! strigă bunica, dar atît de energic şi de ameninţător, încît n-am îndrăznit să refuz şi am luat banii.

— La Moscova, cînd ai să alergi după o slujbă, vino la mine; te recomand cuiva. Acum cară-te!

M-am dus la mine în cameră şi m-am întins pe pat. Cred că vreo jumătate de oră am zăcut pe spate, cu mîinile sub cap. Catastrofa apucase să se dezlănţuie, aveam la ce mă gîndi. M-am hotărît să discut a doua zi serios cu Polina. Aha! Franţuzul, deci? Vasăzică, e adevărat? Totuşi, ce-ar putea să fie între ei? Polina şi Des Grieux! Doamne, ce comparaţie!

Toate acestea erau pur şi simplu incredibile. Deodată, scos din fire, am sărit în picioare ca să pornesc numaidecît în căutarea lui *mister* Astley şi să-l silesc neapărat să vorbească. Cu siguranţă, şi în privinţa asta ştie mai mult decît mine. *Mister* Astley? Uite încă o enigmă pentru mine!

Însă deodată se auziră bătăi în uşa mea. Mă uit – Potapîci.

— Aleksei Ivanovici, boierule, vă cheamă stăpîna!

— Ce vrea? Pleacă? Pînă la tren mai are douăzeci de minute.

— Îşi face griji, boierule, de-abia stă locului. „Mai repede, mai repede!“ – adică să vă aduc pe dumneavoastră, boierule. Pentru numele lui Dumnezeu, nu zăboviţi!

Imediat, am dat fuga jos. Bunica fusese scoasă în coridor. În mînă avea portofelul.

— Aleksei Ivanovici, ia-o înainte, mergem! …

— Unde, bunico?

— Chiar de-ar fi să mor, îmi cîştig banii înapoi! Înainte-marş şi fără întrebări! Nu-i aşa că acolo se joacă pînă la miezul nopţii?

Am înlemnit, m-am gîndit, dar m-am hotărît pe loc.

— Voia dumitale, Antonida Vasilievna, dar nu merg.

— Asta de ce? Asta ce mai înseamnă? Aţi mîncat cu toţii mătrăgună!

— Voia dumitale: mai tîrziu mi-aş reproşa singur; nu vreau! Nu doresc să fiu nici martor, nici părtaş; scuteşte-mă, Antonida Vasilievna. Ia-ţi

înapoi cei cincizeci de frederici; la revedere! Şi eu, punînd fişicul cu frederici pe masa lîngă care se nimerise fotoliul bunicii, m-am înclinat şi am ieşit.

— Ce prostie! îmi strigă bunica din urmă. N-ai decît să nu vii, găsesc eu drumul şi singură! Potapîci, hai cu mine! Ei, ridicaţi-mă, duceţi-mă.

Pe *mister* Astley nu l-am găsit şi m-am întors acasă. Tîrziu, după miezul nopţii, am aflat de la Potapîci cum şi-a sfîrşit bunica ziua aceea. Pierduse tot ce-i schimbasem eu mai înainte, adică, în banii noştri, încă zece mii de ruble. Se agăţase de ea polonezul căruia în timpul zilei îi dăduse doi frederici; el o îndrumase tot timpul în cursul jocului. Înainte de ivirea polonezului, îl silise pe Potapîci să pună, dar curînd îl alungase; chiar atunci îşi făcuse apariţia polonezul, ca un făcut, înţelegea ruseşte şi chiar, cum-necum, rupea un amestec de trei limbi, încît se înţelegeau cîine-cîineşte unul pe altul. Bunica îl ocăra nemiloasă tot timpul şi, cu toate că polonezul „se aşternea necontenit la picioarele doamnei“, povestea Potapîci, „nici nu se poate asemui cu dumneavoastră, Aleksei Ivanovici. Cu dumneavoastră se purta *domneşte*, pe cînd acela – am văzut cu ochii mei, să mă omoare Dumnezeu pe loc dacă mint – s-a apucat să-i fure banii de pe masă. Ea însăşi l-a prins de două ori cu mîna pe masă şi l-a ocărît în fel şi chip, boierule, i-a spus cîte-i veneau la gură, chiar de păr l-a tras o dată, zău că nu mint, încît lumea dimprejur chiar a început să rîdă. Tot a pierdut, boierule; tot ce-avea, tot ce i-aţi schimbat dumneavoastră. De cum am adus-o aici, n-a cerut decît apă să bea, şi-a făcut cruce şi s-a băgat în pat. S-o fi istovit de tot, fiindcă a aţipit de îndată. Dă-i, Doamne, vise îngereşti! Ah, ce mi ţi-e şi cu străinătatea asta! încheie Potapîci. I-am spus eu că nu-i a bine. De-am pleca mai iute la Moscova noastră! Şi ce n-avem noi acasă, la Moscova? Grădină, flori, cum aici nu se găsesc, mireasmă, merele dau în pîrg,

loc larg… Da’ nu, trebuia să plecăm în străinătate! O-ho-ho-ho…“

[57] Vom bea lapte la iarbă verde (fr.).

[58] Natură şi adevăr (fr.).

[59] La naiba! (fr.)

[60] Va trăi o sută de ani! (fr.)

Capitolul XIII

S-a scurs aproape o lună întreagă de cînd nu m-am atins de însemnările mele, începute sub influenţa unor impresii puternice, deşi haotice. Catastrofa, a cărei apropiere o presimţeam atunci, a venit într-adevăr, dar de o sută de ori mai amarnică şi mai neaşteptată decît credeam eu. Totul a fost ceva ciudat, urît şi chiar tragic, în tot cazul, în ce mă priveşte. Mi s-au întîmplat cîteva lucruri aproape miraculoase; cel puţin, aşa le văd eu pînă acum, deşi, din alt punct de vedere şi, mai ales, judecînd după vîrtejul care mă purta atunci, ele au fost doar nu întru totul obişnuite. Dar cel mai miraculos pentru mine e modul în care am perceput aceste evenimente. Nici pînă în ziua de astăzi nu mă înţeleg! Şi totul a zburat ca un vis – pînă şi pasiunea mea, şi doar era puternică şi adevărată, însă… unde o fi dispărut acum? Zău aşa, uneori îmi dă ghes un gînd: „Oare nu cumva mi-oi fi ieşit din minţi atunci şi am stat în tot răstimpul acesta undeva, la o casă de nebuni, sau, poate, mai stau şi acum – aşa că toate astea mi s-au *năzărit* şi pînă acum încă mi se mai *năzare*?…“

Mi-am adunat foile şi le-am citit. (Cine ştie, poate că am făcut-o ca să mă conving dacă nu cumva le-oi fi scris la casa de nebuni?) Acum sînt singur-singurel. Vine toamna, frunzişul îngălbeneşte. Stau în acest orăşel trist (o, ce triste sînt orăşelele germane!) şi, în loc să chibzuiesc la pasul următor, trăiesc sub influenţa senzaţiilor de-abia trecute, sub influenţa amintirilor proaspete, sub influenţa viforului care m-a înşfăcat atunci în acest vîrtej şi iarăşi m-a aruncat undeva. Mi se pare uneori că încă mă mai învîrtesc în acelaşi vifor şi că acuşi-acuşi se va năpusti aceeaşi furtună, mă va agăţa în treacăt cu aripa ei şi eu voi sări din nou din echilibru şi din simţul măsurii şi mă voi învîrti, mă voi învîrti, mă voi învîrti…

De altfel, eu, poate, am să-mi revin cumva şi am să-mi încetez învîrtitul, dacă am să-mi dau, în limita posibilităţilor, exact seama de toate cîte mi s-au întîmplat în această lună. Condeiul mă atrage din nou; de fapt, uneori nici n-am ce face seara. Ciudat lucru, ca să am măcar o ocupaţie, împrumut de la biblioteca parşivă de aici, ca să le citesc, romanele lui Paul de Kock (în traducere germană!), pe care aproape nu le pot suferi, dar le citesc şi mă mir de mine însumi: parcă m-aş teme că o carte serioasă sau o ocupaţie serioasă ar spulbera farmecul trecutului apropiat. Parcă mi-ar fi chiar atît de dragi acest vis urît şi impresiile rămase după el, încît chiar mă tem să ating visul cu ceva nou, ca nu cumva să se prefacă în fum! Oare dragi îmi sînt toate astea? Da, fireşte, dragi; poate că şi peste patruzeci de ani îmi voi aminti…

Deci, mă apuc de scris. De altfel, toate acestea pot fi povestite acum şi mai pe scurt: impresiile nu mai sînt deloc aceleaşi…

*

* *

În primul rînd, să termin cu bunica. A doua zi s-a lefterit de tot, definitiv. Aşa şi trebuia să se întîmple: un om ca ea, nimerind o dată pe această cale, parcă alunecă la vale cu sania de pe un munte înzăpezit, tot mai iute şi mai iute. A jucat toată ziua, pînă la opt seara; n-am fost prezent la jocul ei şi ştiu totul numai din povestirile altora.

Potapîci a stat lîngă ea, la cazinou, toată ziua. Polonezii, care o îndrumau pe bunica, s-au schimbat în ziua aceea de cîteva ori. A început cu cel pe care-l alungase în ajun şi-l trăsese de păr, după care l-a luat pe altul, care s-a dovedit a fi şi mai rău. După ce l-a alungat pe acesta şi l-a luat din nou pe primul, care nu plecase şi se foise, cît timp fusese renegat, tot acolo, în spatele fotoliului, întinzîndu-şi mereu capul spre ea – bunica a ajuns pînă la urmă într-o stare de disperare absolută. Nici

cel de-al doilea polonez alungat nu voia să plece nici în ruptul capului; unul s-a postat în dreapta, celălalt – în stînga fotoliului. Tot timpul se certau şi se ocărau unul pe altul pentru mize şi jocuri, gratulîndu-se cu cuvîntul „*lajdak*“[61] şi cu alte amabilităţi poloneze, după care se împăcau din nou şi începeau să arunce cu banii aiurea, fără să ţină seama de dorinţa bunicii. Cînd se certau, fiecare miza de capul lui, unul, să zicem, punea pe roşu, iar celălalt, în aceeaşi clipă, pe negru. Pînă la urmă au sfîrşit prin a o ameţi pe bunica şi a o zăpăci, încît ea, aproape cu lacrimi în ochi, l-a rugat pe bătrînul crupier s-o apere şi să-i gonească. Într-adevăr, polonezii au fost daţi afară de îndată, în ciuda ţipetelor şi protestelor lor: zbierau amîndoi odată şi susţineau că bunica le e datoare, că i-a înşelat cu ceva, că s-a purtat cu ei necinstit, josnic. Cu lacrimi în ochi, bietul Potapîci mi-a povestit totul chiar în seara cînd pierduse bunica şi mi s-a plîns că polonezii îşi burduşiseră buzunarele, că văzuse cu ochii lui cum aceştia furau fără ruşine şi îşi îndesau banii în buzunare. De pildă, unul cerşeşte de la bunica cinci frederici pentru serviciile sale şi începe să-i pună îndată la ruletă, alături de mizele bunicii. Cîştigă bunica, dar el zbiară că a cîştigat miza lui şi că a bunicii a pierdut. Cînd erau scoşi afară, Potapîci a venit şi i-a spus bunicii că polonezii au buzunarele pline cu aur. Bunica l-a rugat de îndată pe crupier să ia măsuri şi, oricît au ţipat cei doi polonezi (ca doi cocoşi prinşi în mînă), a apărut imediat poliţia şi buzunarele acestora au fost golite în folosul bunicii. Cît timp nu pierduse totul, de-a lungul acelei zile, bunica avusese o vădită autoritate asupra crupierilor şi a întregii administraţii a cazinoului. Încetul cu încetul, vestea despre ea s-a răspîndit prin tot oraşul. Toţi vizitatorii staţiunii, de toate naţiile, cei obişnuiţi şi cei mai de vază, veneau puhoi să se uite la „*une vielle comtesse*

russe, tombée en enfance“, care apucase să piardă „cîteva milioane“.

Însă bunica nu a cîştigat decît foarte, foarte puţin descotorosindu-se de cei doi polonezi. De îndată, în locul lor, şi-a oferit serviciile un al treilea polonez, care vorbea perfect ruseşte, era îmbrăcat ca un gentleman, înfumurat, cu mustăţi uriaşe, cu toate că semăna totuşi a lacheu.. Şi el săruta „picioarele doamnei“ şi „se aşternea la picioarele doamnei“, dar cu cei din jur se purta arogant, dispunea despotic de bani – pe scurt, s-a pus imediat nu în postura de servitor al bunicii, ci de stăpîn. Clipă de clipă, la fiecare tură i se adresa şi rostea jurămintele cele mai grozave cum că el însuşi este un pan „*honorowy*“[62] şi că nu va primi nici o copeică din banii bunicii. A repetat atît de des aceste juräminte, încît ea s-a speriat de-a binelea. Dar, întrucît acest pan, la început, a îndreptat cumva jocul şi a început să cîştige, bunica nu se mai putea lipsi de el. Peste o oră, ceilalţi doi polonezi, care fuseseră daţi afară din cazinou, s-au ivit din nou în spatele fotoliului bunicii, oferindu-şi iarăşi serviciile, măcar ca oameni de alergătură. Potapîci jura că „*honorowy pan*“ le făcea cu ochiul şi chiar le punea ceva în mînă. Fiindcă bunica nu prînzise şi aproape nu se sculase din fotoliu, unul dintre polonezi a putut să fie într-adevăr de folos: a dat fuga pînă la restaurantul cazinoului, aflat alături, şi i-a adus un bol de supă, iar apoi şi o ceaşcă de ceai. De altfel, au dat fuga amîndoi. Însă spre sfîrşitul zilei, cînd au văzut cu toţii că bunica pierde ultimul ei bilet de bancă, împrejurul fotoliului se înghesuiau de-acum vreo şase polonezi, nevăzuţi şi neauziţi pînă atunci. Iar cînd bunica pierdea ultimele monede, ei toţi nu numai că nu-i dădeau ascultare, dar nici măcar n-o observau, se întindeau peste capul ei la masă, înşfăcau singuri banii, singuri hotărau şi mizau, se certau şi ţipau, se trăgeau de şireturi cu *honorowy pan*, iar *honorowy pan* mai că nu uitase

de existenţa bunicii. Chiar şi atunci cînd bunica pierduse chiar totul şi se întorcea spre hotel la ora opt seara, şi atunci trei sau patru polonezi nu se puteau hotărî s-o lase în pace şi alergau în urma fotoliului şi pe de lături, strigînd din răsputeri şi susţinînd cu vorba repezită că bunica i-a înşelat şi că trebuie să le dea ceva. Aşa au ajuns pînă la hotel, de unde, în sfîrşit, li s-a dat brînci.

După socotelile lui Potapîci, bunica pierduse în ziua aceea aproape nouăzeci de mii de ruble, în afara banilor pierduţi în ajun. Toate biletele – de cinci procente, titlurile de împrumut intern, toate acţiunile pe care le avea cu ea le-a schimbat unul după altul şi una după alta. Era cît pe ce să mă mir că a rezistat aceste şapte sau opt ore stînd în fotoliu şi aproape fără să se depărteze de masă, dar Potapîci mi-a povestit că de vreo trei ori începuse într-adevăr să cîştige mult; şi, însufleţită din nou de speranţă, nu mai fusese în stare să plece. De altfel, jucătorii ştiu cum poate un om să stea într-un singur loc aproape o zi şi o noapte, cu cărţile de joc în mînă, nescăpîndu-i din ochi ce se petrece la dreapta şi la stînga lui.

Între timp, în decursul acelei zile, şi la noi la hotel se petrecuseră lucruri foarte hotărîtoare. Încă de dimineaţă, înainte de ora unsprezece, cînd bunica încă se mai afla acasă, ai noştri, adică generalul şi Des Grieux, mai că nu se deciseseră să facă ultimul pas. Aflînd că bunicii nici nu-i trece prin cap să plece şi, dimpotrivă, se duce din nou la cazinou, ei, cu tot conclavul (în afară de Polina), s-au dus să discute cu ea definitiv şi chiar *sincer*. Generalul, care tremura şi avea inima cît un purice gîndindu-se la consecinţele groaznice care-l aşteptau, chiar sărise peste cal: după rugi şi rugăminţi de o jumătate de oră, după ce chiar recunoscuse sincer totul, adică după ce recunoscuse toate datoriile şi pasiunea pentru *m-lle* Blanche (se pierduse cu totul), generalul a adoptat deodată un ton ameninţător; i-a strigat că le face

numele de rîs, că a devenit prilej de scandal pentru întregul oraş şi, în sfîrşit… în sfîrşit: „Dumneata, doamnă, îţi faci de ruşine numele rusesc! a strigat generalul. Şi pentru aşa ceva există poliţia!“ Pînă la urmă, bunica l-a alungat cu bastonul (un baston adevărat). Generalul şi Des Grieux s-au mai consultat o dată sau de două ori în dimineaţa aceea, şi-i preocupa un lucru: dacă n-ar putea într-adevăr să folosească poliţia. Că, pasămite, o bătrînă nenorocită, dar venerabilă şi-a ieşit din minţi, îşi pierde ultimii bani etc. Într-un cuvînt, nu s-ar putea obţine o supraveghere sau o interdicţie? … Însă Des Grieux doar ridica din umeri şi-şi rîdea pe faţă de general, care-o luase razna cu totul şi umbla încoace şi încolo prin cabinet. În sfîrşit, Des Grieux, a dat a lehamite din mînă şi a dispărut undeva. Seara s-a aflat că plecase de tot din hotel, după ce avusese cu *m-lle* Blanche o discuţie hotărîtă şi misterioasă. Cît despre *m-lle* Blanche, ea luase măsuri drastice încă de dimineaţă: îl alungase cu totul de lîngă ea pe general şi nu-l lăsa nici măcar să-i treacă pe dinainte. Cînd generalul a dat fuga după ea la cazinou şi a întîlnit-o la braţ cu prinţul, nici ea, nici *m-me veuve* Cominges nu l-au recunoscut. Nici prinţul nu l-a salutat. De-a lungul acelei zile *m-lle* Blanche îl pusese la încercare şi-l prelucrase pe prinţ, pentru ca acesta să se exprime, în fine, decisiv. Dar vai! Se înşelase amarnic în privinţa prinţului! Această catastrofă mică s-a produs de-acum seara; subit, s-a descoperit că prinţul e sărac lipit pămîntului şi că îşi punea speranţele în ea, ca să împrumute bani cu chitanţă şi să joace la ruletă. Furioasă, Blanche l-a alungat şi s-a încuiat în camera ei.

În dimineaţa aceleiaşi zile m-am dus la *mister* Astley sau, mai bine zis, toată dimineaţa l-am căutat pe *mister* Astley, dar n-am putut nicidecum să dau de el. Nu era nici acasă, nici la cazinou sau în parc. Pe la ora patru şi ceva, l-am văzut deodată venind dinspre peronul gării şi îndreptîndu-se spre

hotelul d'Angleterre. Se grăbea şi era foarte îngrijorat, cu toate că era greu să-i citeşti pe faţă îngrijorarea sau deruta. Mi-a întins bucuros mîna, cu exclamaţia sa obişnuită: „A!“ – dar fără să se oprească şi continuîndu-şi drumul cu paşi destul de grăbiţi. M-am luat după el; însă a izbutit să-mi răspundă în aşa fel, încît n-am fost în stare să-l întreb nimic. Pe deasupra îmi era şi teribil de jenă să aduc vorba despre Polina; iar el nu m-a întrebat nimic despre ea. I-am povestit isprăvile bunicii; m-a ascultat serios şi a strîns din umeri.

— O să piardă tot, observai eu.

— O, da, îmi răspunse, doar a plecat să joace demult, cînd eu plecam şi de aceea am ştiut precis că o să piardă.

— Dar unde ai plecat? strigai eu, mirîndu-mă că nu-l întrebasem pînă atunci.

— Am fost la Frankfurt.

— Cu treburi?

— Da, cu treburi.

Ce era să-l întreb mai departe? De altfel, deşi mergeam pe lîngă el, *mister* Astley o coti spre hotelul „*De quatre saisons*“[63], care se afla în drum, dădu din cap spre mine şi dispăru. Revenind acasă, mi-am dat seama încetul cu încetul că, dacă aş fi stat de vorbă cu el chiar şi două ore, n-aş fi aflat absolut nimic, pentru că… n-aveam ce să-l întreb! Da, desigur, aşa-i! Acum, nu-mi puteam sub nici un chip formula întrebarea.

Toată ziua aceea Polina ba se plimbase cu copiii şi dădaca prin parc, ba stătuse acasă. Pe general îl evita de mult şi aproape că nu discuta nimic cu el, în orice caz nimic serios. Asta o remarcasem de mult. Dar, ştiind în ce situaţie se afla generalul în ziua aceea, m-am gîndit că el n-a putut s-o ocolească şi că între ei nu se poate să nu fi avut loc nişte explicaţii familiale importante. Totuşi, cînd, întorcîndu-mă la hotel, am întîlnit-o pe Polina cu copiii, pe chipul ei se citea calmul cel mai imperturbabil, de parcă furtunile din familie o

ocoliseră numai pe ea. La salutul meu, a dat din cap. Am ajuns în camera mea nervos de tot.

Desigur, evitam să vorbesc cu ea şi nu ne întîlnisem niciodată după întîmplarea cu soţii Wurmerhelm. De altfel, în bună măsură, o făceam pe grozavul şi mă fandoseam; dar, pe măsură ce trecea timpul, în sufletul meu clocotea din ce în ce mai mult adevărata indignare. Chiar dacă nu m-ar iubi deloc, nu se poate, cred eu, să-mi calce în halul ăsta sentimentele în picioare şi să-mi întîmpine cu atîta nepăsare mărturisirile. Doar ştie că o iubesc cu adevărat; doar ea singură m-a lăsat, mi-a permis să-i vorbesc astfel! Ce-i drept, asta a început între noi cumva ciudat. De cîtva timp, de mult, de vreo două luni, am observat că vrea să-şi facă din mine un prieten, un confident şi că în bună măsură chiar şi încearcă. Însă nu ştiu de ce asta n-a mers atunci între noi; şi uite că în schimb rămăseseră relaţiile ciudate de acum; de aceea am şi început să-i vorbesc astfel. Însă, dacă o dezgustă dragostea mea, de ce nu-mi interzice de-a dreptul să vorbesc de ea?

Nu-mi interzicea; uneori chiar ea mă provoca la discuţie şi… fireşte, o făcea în bătaie de joc. Asta o ştiu precis, asta am remarcat-o bine – după ce mă asculta şi mă irita pînă la durere, îi plăcea să mă buimăcească brusc cu vreun gest de mare dispreţ şi neatenţie. Şi doar ştie că nu pot trăi fără ea. Uite, acum s-au scurs trei zile de la istoria cu baronul şi eu nu mai pot suporta *despărţirea* noastră. Cînd am întîlnit-o mai înainte lîngă cazinou, inima a început să-mi bată atît de tare, încît m-am făcut palid la faţă. Dar nici ea nu va rezista fără mine! Are nevoie de mine, dar oare nu-s pentru ea decît măscăriciul Balakirev[64]?

Are un secret, asta-i clar! Discuţia ei cu bunica m-a înţepat dureros în inimă. Doar de o mie de ori am rugat-o să fie sinceră cu mine şi doar ştia că sînt într-adevăr gata să-mi dau viaţa pentru ea. Dar ea mă privea întotdeauna aproape cu dispreţ sau, în

locul sacrificiului vieţii, pe care i-l propuneam, îmi cerea ieşiri precum cea cu baronul! Oare asta nu-i revoltător? Oare toată lumea pentru ea stă în franţuzul acesta? Dar *mister* Astley? Însă aici lucrurile deveneau absolut de neînţeles şi, Doamne, cît mă chinuiam!

Ajungînd acasă, într-un acces de furie, am pus mîna pe condei şi i-am scris la repezeală următoarele:

„Polina Aleksandrovna, văd clar că a venit deznodămîntul care te va atinge, fireşte, şi pe dumneata. Pentru ultima dată te întreb: ai nevoie sau nu de viaţa mea? Dacă vei avea nevoie de mine măcar *pentru ceva* – dispune, iar eu stau deocamdată în camera mea, în tot cazul în cea mai mare parte a timpului, şi n-o să plec nicăieri. Cînd vei avea nevoie de mine – scrie-mi sau cheamă-mă“.

Am sigilat biletul şi l-am trimis printr-un lacheu de pe coridor cu porunca de a i-l înmîna personal. Nu aşteptam răspuns, dar peste trei minute lacheul s-a întors cu ştirea că „îmi trimite salutări“.

Pe la ora şase şi ceva am fost chemat la general.

Acesta mă aştepta în cabinet, îmbrăcat, de parcă se pregătea să plece undeva. Pălăria şi bastonul erau pe canapea. Intrînd, mi s-a părut că generalul stătea în mijlocul camerei cu picioarele depărtate, cu capul plecat şi vorbea ceva cu sine însuşi. Dar, de îndată ce m-a văzut, s-a repezit la mine aproape strigînd, aşa că eu, fără să vreau, m-am tras îndărăt şi am vrut să fug; dar el m-a înşfăcat de amîndouă mîinile şi m-a tras spre canapea; s-a aşezat pe canapea, pe mine m-a plasat în fotoliul din faţa lui şi, fără să-mi lase mîinile, cu buzele tremurînde, cu lacrimi ţîşnind deodată pe sub gene, îmi vorbi cu glas implorator:

— Aleksei Ivanovici, salvează-mă, salvează-mă, cruţă-mă!

Mult timp n-am putut înţelege nimic; generalul vorbea, vorbea, vorbea şi tot repeta: „Cruţă-mă,

cruţă-mă!" În cele din urmă mi-am dat seama că aşteaptă de la mine un fel de sfat; sau, mai bine zis, părăsit de toţi, întristat şi îngrijorat, îşi amintise de mine şi mă chemase numai ca să vorbim, să vorbim, să vorbim.

I se întunecaseră minţile sau, în tot cazul, se pierduse cu firea în cel mai înalt grad. Îşi împreunase mîinile şi era gata-gata să se arunce la picioarele mele, pentru ca (ce credeţi?) – pentru ca eu să mă duc imediat la *m-lle* Blanche şi să fac apel la conştiinţa ei, s-o înduplec să se întoarcă şi să se mărite cu el.

— Să avem iertare, generale, strigai eu, păi *mademoiselle* Blanche, poate, nici nu m-a observat pînă acum! Ce pot eu să fac?

Dar obiecţiile n-aveau nici un rost; nu înţelegea ce i se spune. Se lansă într-o tiradă despre bunica, dar teribil de incoerentă; încă mai insista că trebuie să cheme poliţia.

— La noi, la noi, începu el brusc, clocotind de indignare, într-un cuvînt, într-un stat bine organizat, unde există autorităţi, asemenea babe ar fi puse imediat sub tutelă! Da, stimate domn, da, continuă el, luînd deodată un ton dojenitor şi umblînd prin cameră, asta încă n-aţi ştiut-o, stimate domn, i se adresă unui stimat domn imaginar din colţ, aşa că aflaţi-o… da… la noi, babelor ăstora li se frînge cerbicea, da, cerbicea, da… o, la naiba!

Şi se aruncă din nou pe canapea, iar după un minut, aproape plîngînd, sufocîndu-se, se grăbi să spună că *m-lle* Blanche nu se mărită cu el fiindcă, în locul telegramei, a sosit bunica şi că de-acum e clar că nu va primi moştenirea. I se părea că eu nu ştiu nimic din toate astea. Am adus vorba de Des Grieux; generalul dădu din mînă: „A plecat! Toată averea mea e ipotecată la el; sînt sărac lipit pămîntului! Banii pe care i-ai adus dumneata… banii aceia… nu ştiu cîţi au mai rămas, vreo şapte

sute… şi gata, asta-i tot, ce-o să fie mai departe – nu ştiu, nu ştiu!

— Şi cum o să plătiţi hotelul? strigai eu, speriat. Şi… pe urmă ce-o să se întîmple?

El mă privi îngîndurat, dar, se pare, nu înţelese nimic şi chiar, poate, nici nu mă auzise. Am încercat să aduc vorba despre Polina Aleksandrovna, despre copii; generalul îmi răspunse la repezeală: „Da, da! dar imediat se apucă să vorbească despre prinţ, despre faptul că Blanche va pleca acum cu el şi atunci… Şi atunci, ce să mă fac, Aleksei Ivanovici? mi se adresă el deodată. Pentru numele lui Dumnezeu! Ce să mă fac? Spune-mi, asta nu-i ingratitudine? E ingratitudine, nu?“

În fine, începu să plîngă cu trei şiroaie de lacrimi pe obraz.

N-aveam ce face cu un asemenea om; dar şi să-l las singur era periculos; n-ar fi fost mare lucru să se întîmple ceva cu el. De altfel, m-am descotorosit cumva de el, însă i-am dat de ştire dădacei să treacă mai des pe la el şi, pe deasupra, am mai vorbit şi cu lacheul de pe coridor, un băiat cu scaun la cap; acesta mi-a promis şi el că-l va ţine sub supraveghere.

De îndată ce l-am părăsit pe general, a apărut la mine Potapîci, care mă chema la bunica. Era ora opt şi ea de-abia se întorsese de la cazinou după pierderea definitivă. M-am dus la ea: bătrîna şedea în fotoliu istovită de tot şi pesemne bolnavă. Marfa îi dădu o ceaşcă de ceai pe care aproape că o sili s-o bea. Şi vocea, şi tonul bunicii se schimbaseră vizibil.

— Bună ziua, Aleksei Ivanovici, fiule, spuse ea rar şi aplecîndu-şi capul cu gravitate, iartă-mă că te-am deranjat o dată, iartă un om bătrîn. Eu, fiule, am lăsat totul acolo, aproape o sută de mii de ruble. Ai avut dreptate că n-ai venit ieri cu mine. Acum sînt fără bani, n-am o leţcaie. Nu mai vreau să zăbovesc nici o clipă, plec la nouă şi jumătate.

Am trimis la englezul tău, Astley, parcă, şi vreau să-i cer trei mii de franci pentru o săptămînă. Tu convinge-l ca nu cumva să creadă oarece şi să mă refuze. Eu, fiule, sînt încă destul de bogată. Am trei sate şi două case. S-or mai găsi şi bani, că doar nu i-am luat pe toţi cu mine. Asta ţi-o spun, ca nu cumva el să se îndoiască de mai ştiu eu ce… A, uite-l şi pe el! Omul bun se cunoaşte de îndată.

Mister Astley se grăbise să vină la prima chemare a bunicii. Fără să stea deloc pe gînduri şi fără vorbă multă, îi numără imediat trei mii de franci în schimbul unei chitanţe, pe care bunica o semnă. Terminînd ce avea de făcut, salută şi se grăbi să plece.

— Acum ascultă şi tu, Aleksei Ivanovici. Pînă la tren a mai rămas o oră şi ceva, vreau să mă întind, că mă dor oasele. Nu te supăra pe mine, proastă bătrînă ce sînt. De-acum n-am să-i mai învinuiesc de nesocotinţă pe cei tineri, nici pe nefericitul ăsta, pe generalul vostru, n-am să-l mai învinuiesc acum, că aş face un păcat. Oricum bani nu-i dau, aşa cum vrea el, pentru că, aşa cum văd eu, e prostovan de tot, numai că nici eu, bătrînă proastă, nu-s mai deşteaptă decît el. Chiar că Dumnezeu se supără şi pe omul bătrîn şi-i pedepseşte trufia. Ei, rămîi cu bine. Marfuşa, saltă-mă.

Totuşi, doream s-o conduc pe bunica. Pe lîngă asta, mă aflam într-un fel de aşteptare, presimţeam că acuşi-acuşi se va întîmpla ceva. Nu-mi găseam locul în camera mea. Ieşeam mereu pe coridor, chiar am ieşit să mă plimb cîteva clipe pe alee. Scrisoarea pe care i-o trimisesem Polinei era clară şi hotărîră. La hotel auzisem de plecarea lui Des Grieux. În fine, dacă mă respinge ca prieten, poate că n-o să mă respingă ca servitor. Doar are nevoie de mine măcar ca om de alergătură; da, pot să-i fiu de folos, cum să nu!

La ora plecării am dat fuga pe peron şi am urcat-o pe bunica în tren. S-au instalat cu toţii într-un vagon special, cu compartimente pentru familii.

„Îţi mulţumesc, fiule, pentru ajutorul tău dezinteresat, îşi luă ea rămas-bun de la mine. Şi transmite-i Praskoviei ceea ce i-am spus ieri: am s-o aştept“.

Am pornit spre casă. Trecînd pe lîngă apartamentul generalului, am întîlnit-o pe dădacă şi m-am interesat de el. „Eh, boierule, e bine“, mi-a răspuns aceasta, abătută. Totuşi, am intrat, însă în uşa cabinetului m-am oprit cuprins de o uimire categorică. *M-lle* Blanche şi generalul rîdeau de se prăpădeau. *Veuve* Cominges şedea şi ea tot acolo, pe canapea. Pesemne că generalul era nebun de bucurie şi turuia felurite aiureli, izbucnind într-un rîs nervos şi prelung, din cauza căruia faţa i-o brăzdau mii de zbîrcituri şi ochii i se ascundeau undeva. Mai apoi aveam să aflu de la însăşi Blanche că ea, alungîndu-l pe prinţ şi aflînd că generalul plînge, se gîndise să-l consoleze şi intrase la el pentru cîteva clipe. Dar în momentul acela nu ştia bietul general că soarta îi fusese hotărîtă şi că Blanche începuse să-şi facă bagajele, pentru ca a doua zi chiar, cu primul tren de dimineaţă, să zboare la Paris.

După ce am stat un timp în pragul cabinetului generalului, m-am răzgîndit şi am ieşit neobservat. Urcînd în camera mea şi deschizînd uşa, am observat deodată în semiîntuneric o siluetă care şedea pe scaun, în colţ, lîngă fereastră. Nu s-a ridicat la apariţia mea. M-am dus repede aproape, m-am uitat şi mi s-a tăiat răsuflarea: era Polina!

[61] Ticălos (polonă).

[62] De onoare (polonă).

[63] Cele patru anotimpuri (fr.).

[64] Ivan Aleksandrovici Balakirev (1699-?) – bufon la curtea ţarinei Anna I.

Capitolul XIV

Nu mi-am putut stăpîni un strigăt de surpriză.

— Ce-i? Ce-i? mă întreabă ea ciudat. Era palidă şi mă privea posomorîtă.

— Cum ce-i? Dumneata? Aici, la mine!

— Dacă vin, înseamnă că vin *toată*. Acesta mi-i obiceiul. Ai să vezi imediat; aprinde lumînarea.

Am aprins lumînarea. Polina s-a ridicat, s-a apropiat de masă şi mi-a pus dinainte o scrisoare desfăcută.

— Citeşte, îmi porunci ea.

— E, e scrisul lui Des Grieux! strigai eu, înşfăcînd scrisoarea. Mîinile îmi tremurau, iar rîndurile îmi jucau dinaintea ochilor. Am uitat expresiile exacte din scrisoare, dar iat-o – chiar dacă nu cuvînt cu cuvînt, cel puţin idee după idee.

„*Mademoiselle*, scria Des Grieux, nişte împrejurări defavorabile mă silesc să plec neîntîrziat. Desigur, aţi remarcat că am evitat dinadins explicaţia definitivă cu dumneavoastră pînă cînd nu s-au clarificat toate circumstanţele. Sosirea bătrînei (*de la vielle dame*) dumneavoastră rude şi fapta ei absurdă au pus capăt definitiv tuturor nedumeririlor mele. Propriile mele treburi aflate în dezordine îmi interzic definitiv să mai nutresc pe viitor speranţele dulci, cu care mi-am permis să mă îmbăt cîtva timp. Regret trecutul, însă sper că în comportamentul meu nu veţi găsi ceva nedemn de un gentilom şi om de onoare (*gentilhomme et honnête homme*). După ce mi-am pierdut aproape toţi banii împrumutîndu-l pe tatăl dumneavoastră vitreg, sînt pus în faţa necesităţii extreme de a profita de ceea ce îmi mai rămîne: le-am şi dat de ştire prietenilor mei din Petersburg să vîndă neîntîrziat bunurile ce mi-au fost ipotecate; totuşi, ştiind că uşuraticul dumneavoastră tată vitreg a cheltuit propriii dumneavoastră bani, m-am decis să-i trec cu vederea cincizeci de mii de

franci şi pentru această sumă îi restitui o parte din chitanţele de ipotecă a averii sale, aşa că aveţi acum posibilitatea să recuperaţi tot ce aţi pierdut, cerîndu-i daune pe cale juridică. Sper, *mademoiselle*, că, avînd în vedere starea actuală a afacerilor mele, fapta mea va fi foarte avantajoasă pentru dumneavoastră. Sper, de asemenea, că prin această faptă îmi îndeplinesc cu prisosinţă obligaţia de om cinstit şi nobil. Vă încredinţez că amintirea dumneavoastră este pe veci întipărită în inima mea."

— Ce să-i faci, totu-i clar, spusei eu, adresîndu-mă Polinei. Oare te puteai aştepta la altceva? adăugai cu indignare.

— Nu mă aşteptam la nimic, îmi răspunse, aparent calmă, însă ceva tot tremura în vocea ei. M-am hotărît de mult; i-am citit gîndurile şi am aflat ce-i umblă prin minte. Credea că eu caut… că voi insista… (Se opri şi, fără să termine, îşi muşcă buza şi tăcu.) Dinadins mi-am dublat dispreţul faţă de el, începu Polina din nou, am aşteptat să văd ce va face. Dacă ar fi venit telegrama despre moştenire, i-aş fi aruncat în faţă datoria idiotului ăstuia (tatăl meu vitreg) şi l-aş fi alungat! Îl urăsc de mult, de mult. O, era cu totul alt om mai înainte, de o mie de ori mai bun, iar acum, acum! … O, cu cîtă bucurie i-aş fi aruncat acum în mutra nemernică aceste cincizeci de mii şi l-aş fi scuipat… şi i-aş fi întins scuipatul pe obraz!

— Dar hîrtia, poliţa aceea de cincizeci se mii pe care a restituit-o, se află la general, nu-i aşa? Ia-o şi dă-i-o lui Des Grieux.

— O, nu de asta-i vorba! Nu de asta! …

— Ba da, aşa-i, aşa-i, de asta-i vorba! La drept vorbind, de ce mai e acum generalul în stare? Dar bunica? strigai eu deodată.

— Ce-i cu bunica? rosti cu ciudă Polina. Nu mă pot duce la ea… De fapt, nu vreau să-i cer nimănui iertare, adăugă ea, iritată.

— Ce-i de făcut? strigai. Şi cum, ia spune, cum ai putut să-l iubeşti pe Des Grieux! O, nemernicul, nemernicul! Vrei să-l ucid în duel? Unde-i acum?

— E la Frankfurt şi stă acolo trei zile.

— Spune-mi un singur cuvînt şi plec, chiar mîine, cu primul tren! rostii eu, cuprins de un entuziasm prostesc.

Polina izbucni în rîs.

— Mai ştii, poate o să spună: mai întîi restituiţi-mi cei cincizeci de mii de franci. Şi, la drept vorbind, de ce s-ar bate în duel?… Astea-s prostii!

— Dar cum, de unde să luăm aceşti cincizeci de mii de franci? repetai eu, scrîşnind din dinţi, de parcă s-ar fi putut să-i ridic aşa, deodată, de pe jos. Ascultă: *mister* Astley? întrebai eu, adresîndu-i-mă cu începutul unei idei ciudate.

Ochii ei prinseră să scapere.

— Cum, *tu însuţi* vrei să plec de la tine la englezul acela? rosti ea, privindu-mă sfredelitor drept în faţă şi zîmbind cu amărăciune. Pentru prima oară în viaţă îmi spusese *tu*.

Mi se pare că în clipa aceea ameţise din cauza tulburării, aşa că se aşeză deodată pe canapea, parcă sleită de puteri.

Parcă m-ar fi lovit un trăsnet; stăteam şi nu-mi venea să-mi cred ochilor, urechilor! Prin urmare, mă iubeşte! A venit la *mine* şi nu s-a dus la *mister* Astley! Ea, o fată, a venit singură în camera mea, la hotel – şi eu stau în faţa ei şi încă nu pricep nimic!

O idee ciudată îmi trecu prin minte.

— Polina! Dă-mi numai o oră! Aşteaptă aici numai o oră şi… am să mă întorc! E… e nevoie de asta! O să vezi! Să fii aici, să fii aici!

Şi am ieşit în fugă din cameră, fără să răspund privirii ei uimite şi întrebătoare; mi-a strigat ceva din urmă, dar eu nu m-am întors.

Da, uneori gîndul cel mai ciudat, gîndul care pare cel mai imposibil prinde rădăcini atît de adînci în capul tău, încît îl iei în fine drept ceva

realizabil… Mai mult chiar: dacă ideea se contopeşte cu o dorinţă puternică, pasională, atunci poţi s-o iei cîteodată drept ceva fatal, necesar, predestinat, drept ceva ce nu poate să nu se întîmple! Poate că aici mai e ceva. O combinaţie de presimţiri, un efort neobişnuit al voinţei, o autointoxicaţie cu propria fantezie sau nu mai ştiu ce; dar cu mine în seara aceea (pe care n-am s-o uit cît voi trăi) s-a petrecut o întîmplare miraculoasă. Aceasta, cu toate că este pe deplin explicabilă aritmetic, a rămas, totuşi, miraculoasă pentru mine şi pînă în ziua de astăzi. Şi de ce, de ce această certitudine s-a înrădăcinat atît de adînc, atît de tare în mine, ba încă şi de-atîta vreme? Cu siguranţă, mă gîndisem la asta, vă repet, nu ca la un caz care se poate produce printre altele (care, deci, ar putea şi să nu se producă), ci ca la ceva care nicidecum nu poate să nu se întîmple!

Era zece şi un sfert; am intrat în cazinou cu o speranţă atît de fermă şi în acelaşi timp cu o emoţie atît de mare, cum nu mai avusesem niciodată. În sălile de joc era lume destulă, deşi de două ori mai puţină decît în cursul dimineţii.

După ora zece, la mesele de joc rămîn jucătorii adevăraţi, împătimiţi, pentru care în staţiuni nu există decît ruleta, care au sosit numai de dragul ei, de-abia observă ce se petrece în jurul lor şi nu se interesează de nimic de-a lungul întregului sezon, ci doar joacă de dimineaţa pînă noaptea şi ar fi gata să joace şi noaptea întreagă, pînă în zori, dacă aşa ceva ar fi posibil. Şi întotdeauna se împrăştie cu ciudă, cînd ruleta se închide la ora douăsprezece. Şi, cînd crupierul-şef, înainte de închiderea ruletei, aproape de ora douăsprezece, anunţă: „*Les trois derniers coup, messieurs*!“,[65] sînt uneori în stare să mizeze la aceste ultime trei ture tot ce au în buzunare – şi într-adevăr cu acest prilej pierd cel mai mult. M-am dus la masa unde mai devreme stătuse bunica. Nu era foarte mare înghesuială, aşa că destul de repede am ocupat

lîngă masă un loc în picioare. Drept în faţa mea, pe postavul verde, era scris cuvîntul: „*Passe*". „*Passe*" e o serie de cifre de la nouăsprezece, inclusiv, pînă la treizeci şi şase. Iar prima serie, de la unu la optsprezece, inclusiv, se numeşte „*Manque*"; dar ce-mi păsa mie de asta? Nu mi-am făcut un plan, nici măcar n-am auzit pe care cifră a căzut ultima lovitură şi, începînd jocul, nici nu m-am interesat de asta, cum ar fi făcut un jucător cît de cît chibzuit. Am scos toţi cei doisprezece frederici pe care îi aveam şi i-am aruncat pe „*passe*" din faţa mea.

— *Vingt deux*![66] a strigat crupierul.

Am cîştigat şi am pus din nou totul: şi banii dinainte, şi cîştigul.

— *Trente et un*[67], strigă crupierul. Iar am cîştigat! Înseamnă că am optzeci de frederici de toţi! I-am împins pe toţi optzeci pe cele douăsprezece cifre mijlocii (cîştig triplu, dar cu două şanse contra mea), roata s-a învîrtit şi a ieşit douăzeci şi patru. Mi s-au dat trei fişicuri de cîte cincizeci de frederici şi zece monede de aur; În total, cu ce avusesem înainte, m-am pomenit cu două sute de frederici.

Eram parcă în delir şi am împins toată această sumă pe roşu – şi deodată m-am dezmeticit! Şi numai o singură dată în toată seara aceea, de-a lungul întregului joc, spaima a trecut prin mine cu fiori reci şi mi-a făcut mîinile şi picioarele să tremure. Am perceput cu groază şi mi-am dat seama fulgerător: ce înseamnă pentru mine acum să pierd! În miza aceea era toată viaţa mea!

— *Rouge*! strigă crupierul, iar eu mi-am tras sufletul, în timp ce mă furnica cu foc prin tot trupul. Mi s-a plătit în bilete de bancă; deci, am primit în total patru mii de florini şi optzeci de frederici! (Pe atunci încă mai puteam urmări socotelile.)

Apoi, mi-aduc aminte, am pus din nou două mii de florini pe cele douăsprezece cifre mijlocii şi am

pierdut. M-a cuprins turbarea: am înşfăcat ultimele două mii de florini pe care le mai aveam şi i-am pus pe primele douăsprezece cifre – aşa, la noroc, aiurea, fără un plan! De altfel, a existat o clipă de aşteptare, asemănătoare, poate, ca senzaţie cu ceea ce a simţit *m-me* Blanchard[68], cînd, la Paris, a zburat din balon la pămînt.

— *Quatre*! strigă crupierul. În total, cu miza precedentă, iar m-am pomenit cu şase mii de florini. De-acum priveam lucrurile ca un învingător, nu mă mai temeam de nimic, de nimic şi am aruncat patru mii de florini pe negru. Vreo patru oameni se grăbiră să pună, după mine, tot pe negru. Crupierii s-au uitat unii la alţii şi au schimbat cîteva cuvinte. În jur, lumea vorbea şi aştepta.

A ieşit negrul. De aici înainte nu-mi mai amintesc nici socotelile, nici ordinea mizelor mele. Îmi aduc doar aminte, ca prin vis, că apucasem să cîştig, mi se pare, vreo şaisprezece mii de florini; deodată, după trei lovituri cu ghinion, am pierdut douăsprezece din ele; apoi am împins ultimele patru mii pe „*passe*“ (dar de-acum nu mai simţeam nimic; nu făceam decît să aştept, cumva maşinal, fără nici un gînd) – şi iar am cîştigat; apoi am mai cîştigat de patru ori consecutiv. Nu-mi amintesc decît că adunam banii cu miile; îmi mai aduc aminte că cel mai adesea ieşeau cele douăsprezece cifre mijlocii, de care mă ataşasem. Îşi făceau apariţia cumva regulat – negreşit de vreo trei, patru ori la rînd, apoi dispăreau pentru două ture şi iar apăreau pentru trei sau patru jocuri unul după altul. Această regularitate uluitoare se întîlneşte uneori periodic şi asta-i zăpăceşte pe jucătorii zeloşi, care socotesc totul cu creionul în mînă. Şi ce teribile batjocuri ale sorţii se întîlnesc uneori aici!

Cred că de la intrarea mea nu trecuse mai mult de o jumătate de oră. Deodată crupierul m-a înştiinţat că am cîştigat treizeci de mii de florini şi, întrucît banca nu răspunde pentru o sumă mai mare

cîştigată de o singură persoană, ruleta se va închide, prin urmare, pînă a doua zi dimineaţă. Am înşfăcat tot aurul meu, l-am turnat în buzunare, am înhăţat toate bancnotele şi am trecut imediat la altă masă, în altă sală, unde era altă ruletă; acolo mi s-a făcut loc de îndată şi eu m-am apucat să pun din nou la nimereală, fără să socotesc. Nu înţeleg ce m-a salvat!

Uneori, de altfel, în capul meu începea să licărească o combinaţie. Mă ataşam de anumite cifre şi şanse, dar le părăseam curînd şi puneam din nou aproape inconştient. Probabil că eram foarte distrat; îmi aduc aminte că crupierii mi-au corijat jocul de cîteva ori. Comiteam greşeli grosolane. Tîmplele îmi erau leoarcă de sudoare şi mîinile îmi tremurau. Răsăriseră şi polonezii, oferindu-şi serviciile, dar eu nu ascultam pe nimeni. Norocul nu se curma! Deodată, împrejur s-a iscat o larmă puternică şi s-au făcut auzite rîsete. „Bravo, bravo!" strigau toţi, iar unii chiar băteau din palme. Spărsesem şi aici banca, încasînd treizeci de mii de florini, iar banca aceasta se închidea şi ea pînă a doua zi!

— Plecaţi, plecaţi, îmi şoptea vocea cuiva din partea dreaptă. Era un ovrei francez; stătuse tot timpul lîngă mine şi parcă mă ajutase din cînd în cînd la joc.

— Pentru numele lui Dumnezeu, plecaţi, îmi şopti altă voce la urechea stîngă. M-am uitat în treacăt. Era o doamnă foarte modest şi decent îmbrăcată, de aproape treizeci de ani, cu faţa bolnăvicioasă, palidă, obosită, dar care încă mai amintea de minunata ei frumuseţe de altădată. În momentul acela îmi burduşeam buzunarele cu bancnotele, pe care le mototoleam de zor, şi adunam aurul rămas pe masă. Înşfăcînd ultimul fişic de cincizeci de frederici, am izbutit, neobservat, să i-l strecor în palmă doamnei palide; ţineam foarte mult să fac asta şi mi-aduc aminte cum degeţelele ei subţirele, slăbuţe, mi-au strîns cu

putere mîna în semn de cea mai vie recunoştinţă. Toate astea s-au petrecut într-o clipă.

După ce am adunat tot, am trecut la *trente et quarante*.

La mesele de *trente et quarante* joacă publicul aristocrat. Nu-i ruletă, e joc de cărţi. Aici banca răspunde pentru o sută de mii de taleri deodată. Cea mai mare miză este tot de patru mii de florini. Nu cunoşteam jocul absolut deloc şi nu ştiam aproape nici o miză, în afară de roşu şi negru, care erau şi aici. De astea m-am şi agăţat. Tot cazinoul se înghesuia în jur. Nu-mi aduc aminte dacă în răstimpul acela m-am gîndit vreodată la Polina. Simţeam atunci o încîntare irezistibilă să apuc şi să mătur cu palma biletele de bancă ce creşteau morman în faţa mea.

Într-adevăr, parcă destinul îmi dădea ghes. De data asta, ca un făcut, a apărut o situaţie, care, de altfel, se repetă adesea în timpul jocului. Şansa se agaţă, de pildă, de roşu şi nu-l părăseşte zece sau chiar cincisprezece ture la rînd. Auzisem cu două zile în urmă că, săptămîna trecută, roşul ieşise de douăzeci şi două de ori consecutiv; aşa ceva nici nu se mai pomenise la ruletă şi oamenii povesteau cu uimire. Desigur, toţi renunţă de îndată la roşu şi, după ce cade de zece ori, de exemplu, nu se hotărăşte mai nimeni să pună pe această culoare. Dar atunci nici pe negru, culoarea opusă roşului, nu mizează nici unul dintre jucătorii cu experienţă. Un jucător cu experienţă ştie ce înseamnă „capriciul întîmplării“. De pildă, s-ar părea că, după ce roşul a ieşit de şaisprezece ori, a şaptesprezecea lovitură se va opri negreşit pe negru. La asta se reped ciotcă novicii, dublează sau triplează mizele şi pierd groaznic.

Însă eu, dintr-un capriciu ciudat, observînd că roşul a ieşit de şapte ori la rînd, m-am agăţat dinadins de el. Sînt convins că aici era vorba pe jumătate de amor-propriu; voiam să-i uimesc pe spectatori cu riscul meu nebun şi – o, ce senzaţie

ciudată! – îmi amintesc clar că deodată, fără nici o provocare din partea amorului-propriu, a pus stăpînire pe mine o însetare teribilă de a risca. Poate că, trecînd prin asemenea senzaţii, sufletul nu se saturează cu ele, ci numai se excită şi pretinde senzaţii mai puternice, şi mai puternice, pînă la istovirea definitivă. Şi, zău că nu mint, dacă regulamentul jocului ar fi permis să pun cincizeci de mii de florini deodată, i-aş fi pus negreşit. Împrejur, oamenii strigau că e o nebunie, că roşul tocmai ieşise a paisprezecea oară!

— *Monsieur a gagné déjà cent mille florins*[69], se auzi lîngă mine vocea cuiva.

Brusc, m-am dezmeticit. Cum? Eu am cîştigat în seara asta o sută de mii de florini! Păi la ce-mi trebuie mai mult? M-am repezit la biletele de bancă, le-am băgat mototol în buzunar, fără să le număr, am tras lîngă mine tot aurul, toate fişicurile şi am ieşit în fugă din cazinou. Toţi rîdeau în jur, cînd eu străbăteam sălile, uitîndu-se la buzunarele mele umflate şi văzîndu-mă că merg clătinat din pricina greutăţii aurului. Cred că era cu mult peste o jumătate de *pud*[70]. Cîteva mîini s-au întins spre mine; le-am dat cîţiva pumni de bani, cît am putut să apuc. Doi ovrei m-au oprit lîngă uşă.

— Sînteţi curajos! Sînteţi foarte curajos! mi-au spus. Dar plecaţi neapărat mîine dimineaţă, cît mai devreme, altfel o să pierdeţi tot-tot…

Nu-i ascultam. Aleea era atît de întunecoasă, încît puteai să-ţi bagi degetele în ochi. Pînă la hotel aveam de mers cam o jumătate de verstă. Nu m-am temut niciodată nici de hoţi, nici de tîlhari, chiar şi atunci cînd eram mic; nu mă gîndeam la ei nici acum. De fapt, nu-mi amintesc la ce m-am gîndit pe drum; n-aveam nici un gînd. Simţeam doar o încîntare teribilă, încîntarea norocului, a izbînzii, a puterii – nu ştiu cum să mă exprim. Îmi apărea dinainte şi chipul Polinei; îmi aduceam aminte şi îmi dădeam seama că mă duc la ea, că mă voi întîlni îndată cu ea şi îi voi povesti, îi voi arăta…

dar de-abia îmi aminteam ce-mi vorbise mai înainte şi de ce plecasem, şi toate senzaţiile recente, pe care le încercasem doar cu vreo oră şi jumătate mai înainte, îmi păreau acum ceva trecut, rezolvat, îngropat – de care nu ne vom mai aminti, pentru că acum totul începe de la început. Aproape de capătul aleii m-a cuprins brusc spaima: „Dar dacă aş fi ucis şi jefuit!“ Spaima mi se dubla la fiecare pas. Aproape că alergam. Deodată, la capătul aleii, şi-a arătat strălucirea întregul nostru hotel, scăpărîndu-şi luminile nenumărate. Slavă Domnului: am ajuns acasă!

Am urcat în fugă pînă la etajul meu şi am deschis iute uşa. Polina era acolo şi şedea pe canapeaua mea, în faţa lumînării aprinse, cu braţele încrucişate. M-a privit cu uimire şi, se înţelege, în momentul acela aveam o înfăţişare destul de ciudată. M-am oprit dinaintea ei şi am început să arunc pe masă toată grămada de bani.

[65] Ultimele trei jocuri, domnilor! (fr.)

[66] Douăzeci şi doi! (fr.)

[67] Treizeci şi unu (fr.).

[68] Sophie Armand Blanchard – soţia aeronautului francez Jean-Pierre Blanchard (1753-1809), inventatorul paraşutei; a murit într-un incendiu pe un aerostat.

[69] Domnul a cîştigat deja o sută de mii de florini (fr.).

[70] Un pud este egal cu 16,381 kg.

Capitolul XV

Îmi amintesc că Polina se uita teribil de stăruitor la chipul meu, dar fără să se mişte din loc şi fără să-şi schimbe măcar poziţia.

— Am cîştigat două sute de mii de franci, exclamai eu, aruncînd ultimul fişic. Mormanul uriaş de bilete şi de fişicuri de aur ocupa toată masa şi eu nu-mi mai puteam lua ochii de la el, încît minute în şir uitam cu totul de Polina. Ba începeam să aranjez grămezile de bani, făcîndu-le teancuri, ba împingeam la un loc tot aurul, ba lăsam totul baltă şi umblam cu paşi repezi prin cameră, cădeam pe gînduri, după care iar mă duceam iute la masă şi mă apucam din nou să număr banii. Deodată, parcă dezmeticindu-mă, m-am repezit la uşă şi am încuiat-o repede, răsucind de două ori cheia în broască. Apoi m-am oprit gînditor în dreptul micului meu geamantan.

— Oare să-i punem în geamantan pînă mîine? întrebai eu, întorcîndu-mă brusc spre Polina şi amintindu-mi dintr-o dată de existenţa ei. Ea stătea pe canapea fără să se mişte, în acelaşi loc, dar mă privea insistent. Expresia chipului ei era cumva ciudată; nu mi-a plăcut expresia aceea! N-aş greşi dacă aş spune că se citea ură în ea.

M-am dus repede la ea.

— Polina, uite douăzeci şi cinci de mii de florini, asta înseamnă cincizeci de mii de franci, ba chiar mai mult. Ia-i şi aruncă-i lui Des Grieux în obraz chiar mîine.

Ea nu-mi răspunse.

— Dacă vrei, îi duc chiar eu, dis-de-dimineaţă. Aşa vrei?

Polina izbucni deodată în rîs. Rîse mult timp.

Mă uitam la ea cu uimire şi cu un sentiment de amărăciune. Rîsul acesta semăna foarte bine cu rîsul batjocoritor, frecvent, din ultimul timp, care o apuca întotdeauna în momentul celor mai

pasionate declaraţii de dragoste ale mele. În fine, încetă şi se încruntă; mă privi cu asprime pe sub sprîncene.

— Nu iau bani de la tine, rosti ea cu dispreţ.

— Cum? Ce-i asta? strigai eu. Polina, de ce?

— Nu iau bani pe degeaba.

— Ţi-i ofer ca prieten; viaţa mea ţi-o ofer.

Mă fixă cu o privire lungă, scrutătoare, ca şi cînd ar fi vrut să mă străpungă.

— Dai prea mult, rosti ea, zîmbind. Amanta lui Des Grieux nu merită cincizeci de mii de franci.

— Polina, cum poţi să vorbeşti aşa cu mine! îi strigai cu reproş. Mă iei drept Des Grieux?

— Te urăsc! Da… Da! … Nu te iubesc mai mult decît pe Des Grieux! strigă ea, cu o scăpărare bruscă a ochilor.

Apoi îşi acoperi faţa cu palmele şi făcu o criză de isterie. M-am repezit la ea.

Am înţeles că se întîmplase ceva cu ea în timpul absenţei mele. Părea să nu fie în toate minţile.

— Cumpără-mă! Vrei? Vrei? Cu cincizeci de mii de franci, ca Des Grieux? rosti ea cu greu printre sughiţurile convulsive de plîns. Am îmbrăţişat-o, i-am sărutat mîinile, picioarele, am căzut în genunchi în faţa ei.

Isteria ei continua. Îşi puse amîndouă mîinile pe umerii mei şi mă cerceta insistent; parcă voia să citească ceva pe chipul meu. Mă asculta, dar pesemne că nu auzea ce îi spuneam. O umbră de grijă şi îngrijorare îi apăruse pe faţă. Mă temeam pentru ea; eram sigur că mintea i se întunecă. Ba începea subit să mă tragă încet spre ea şi un zîmbet încrezător îi şi rătăcea pe chip; ba, deodată, mă împingea şi iarăşi, cu privirea întunecată, se apuca să mă cerceteze.

Deodată se repezi să mă îmbrăţişeze.

— Doar mă iubeşti, nu-i aşa că mă iubeşti? spuse ea. Căci tu, căci tu… ai vrut să te baţi cu baronul pentru mine! Şi deodată izbucni în hohote de rîs, de parcă ceva comic şi simpatic îi licărise

prin minte. Plîngea şi rîdea în acelaşi timp. Şi eu parcă eram în delir. Îmi aduc aminte că Polina începuse să-mi spună ceva, iar eu nu puteam să înţeleg aproape nimic. Era un fel de aiureală, un fel de gîngurit, de parcă ar fi vrut să-mi spună cît mai repede ceva, un delir întrerupt din cînd în cînd de rîsul cel mai vesel cu putinţă, care începea să mă sperie. „Nu, nu, tu eşti dragul, dragul meu! repeta ea. Îmi eşti credincios!“ – şi iarăşi îmi punea mîinile pe umeri, iarăşi mă scruta şi continua să repete: „Mă iubeşti… mă iubeşti… o să mă iubeşti?“ Nu-mi luam ochii de la ea; n-o mai văzusem niciodată cuprinsă de asemenea accese de tandreţe şi iubire; ce-i drept, era un delir, dar… observîndu-mi privirea pătimaşă, ea începu deodată să zîmbească şiret; din senin, aduse vorba despre *mister* Astley.

De altfel, despre *mister* Astley aducea vorba neîncetat (mai ales cînd se străduia să-mi povestească ceva), dar ce anume spunea – asta n-am putut pricepe; mi se pare că îşi rîdea chiar de el; repeta fără încetare că el aşteaptă… şi că eu nu ştiu, dar el stă precis acum sub fereastră. „Da, da, sub fereastră! Ia deschide, uită-te, uită-te şi o să vezi că-i aici!“ Mă împingea spre fereastră, dar de îndată ce mă pregăteam să mă duc, izbucnea în rîs, eu rămîneam lîngă ea, iar Polina se repezea să mă îmbrăţişeze.

— Plecăm de-aici? Nu-i aşa că plecăm mîine? îi venea ei cîte un gînd neliniştit. Poate (şi cădea pe gînduri)… poate o ajungem din urmă pe bunica, ce crezi? Mă gîndesc că la Berlin o ajungem. Ce crezi că o să spună cînd o s-o ajungem din urmă şi o să ne vadă? Dar *mister* Astley?… Ah, el n-ar sări de pe Schalangenberg, ce crezi? (Izbucni în hohote de rîs.) Ascultă: ştii unde se duce vara viitoare? Vrea să plece la Polul Nord pentru cercetări şi m-a chemat cu el, ha, ha, ha! Spune că, fără europeni, noi, ruşii, nu ştim nimic şi nu sîntem în stare de nimic… Dar şi el e bun! Ştii, el îl scuză pe

„general“; spune că Blanche… că patima – lasă, nu ştiu, nu ştiu, nu ştiu, repetă ea deodată, parcă încurcîndu-se şi pierzînd şirul. Sărmanii, ce milă-mi e de ei şi de bunica… Ascultă, ascultă, cum să-l ucizi pe Des Grieux? Şi oare, oare chiar credeai că o să-l ucizi! O, prostuţule! Chiar ai putut să crezi că o să te las să te baţi cu Des Grieux? Păi nici pe baron n-ai putea să-l ucizi, adăugă ea, rîzînd brusc. M-am uitat la voi amîndoi, de pe bancă; şi cum n-aveai atunci chef să te duci, cînd te-am trimis. Ah, cum am rîs atunci, cum am rîs! adăugă ea hohotind.

Şi deodată mă sărută şi mă îmbrăţişă din nou, îşi lipi iarăşi pătimaş şi gingaş obrazul de al meu. Nu mă mai gîndeam la nimic şi nu mai auzeam nimic. Mi-am pierdut capul…

Cred că era aproape şapte dimineaţa cînd m-am dezmeticit; soarele lumina camera. Polina şedea lîngă mine şi privea ciudat în jur, de parcă ieşea dintr-o beznă şi îşi aduna amintirile. Şi ea de-abia se trezise şi se uita fix la masă şi la bani. Capul îmi era greu şi mă durea. Am vrut s-o iau de mînă pe Polina; ea m-a îmbrîncit brusc şi a sărit de pe canapea. Ziua care începea era mohorîtă; plouase în zori. Polina se duse la fereastră, o deschise, îşi scoase capul şi pieptul afară şi, sprijinindu-se în mîini cu coatele pe pervaz, stătu aşa vreo trei minute, fără să se întoarcă spre mine şi fără să asculte ce-i spuneam. În momentul acela mă gîndeam cu spaimă: ce se va întîmpla de-acum şi cum se vor termina toate astea? Deodată, ea se ridică de la fereastră, se apropie de masă şi, privindu-mă cu o expresie de ură calmă, cu buzele tremurînd de ciudă, îmi spuse:

— Hai, acum dă-mi cei cincizeci de mii de franci ai mei!

— Polina, iar, iar! începui eu.

— Sau te-ai răzgîndit? Ha-ha-ha! Poate că-ţi pare rău?

Cei douăzeci şi cinci de mii de florini, număraţi încă din ajun, erau pe masă; i-am luat şi i-am dat.

— Acum sînt ai mei? Nu-i aşa? Aşa-i? mă întrebă ea cu răutate, ţinînd banii în mînă.

— Întotdeauna au fost ai tăi, spusei.

— Bine, atunci ţine-ţi cei cincizeci de mii de franci ai tăi! Îşi făcu vînt şi îi aruncă spre mine. Teancul mă lovi dureros peste faţă şi se împrăştie pe podea. Săvîrşind această ispravă, Polina ieşi în fugă din cameră.

Ştiu, fireşte, că nu era în toate minţile, cu toate că nu înţeleg această demenţă temporară. Ce-i drept, şi acum, după ce a trecut o lună, e încă bolnavă. Care a fost, totuşi, cauza acestei stări şi, mai ales, a acestei ieşiri? Mîndria ofensată? Disperarea pentru faptul că se hotărîse să vină la mine? Nu cumva purtarea mea a făcut-o să i se pară că mă înfumurez la fel ca şi Des Grieux, că vreau să mă descotorosesc de ea, dăruindu-i cincizeci de mii de franci? Dar n-a fost asta, mi-o spune conştiinţa. Cred că de vină a fost aici în parte şi vanitatea ei: vanitatea i-a şoptit să nu aibă încredere în mine şi să mă jignească, deşi toate acestea, poate, i se păreau şi ei înseşi neclare. În cazul acesta, eu, desigur, am plătit în locul lui Des Grieux şi am ajuns vinovat fără să am, poate, vreo vină deosebită. Ce-i drept, totul n-a fost decît un delir; e drept că şi eu am ştiut că ea delirează şi… n-am acordat atenţie acestui fapt. Poate că acum ea nu-mi poate ierta asta? Da, acum; dar atunci, atunci? Doar nu erau atît de puternice delirul şi boala ei, încît să nu-şi dea seama absolut deloc ce face venind la mine cu scrisoarea lui Des Grieux? Înseamnă că ştia ce face.

Cum am putut, la repezeală, am băgat toate hîrtiile şi toată grămada de aur în aşternut, le-am acoperit şi am ieşit la vreo zece minute după Polina. Eram sigur că fugise acasă şi voiam să mă furişez în apartamentul lor şi, în vestibul, s-o întreb pe dădacă de sănătatea domnişoarei. Mare mi-a

fost uimirea cînd am aflat de la dădacă, pe care am întîlnit-o pe scară, că Polina încă nu s-a întors acasă şi că dădaca venea ea însăşi după ea la mine.

— Chiar acum, i-am spus eu, chiar acum a plecat de la mine, de vreo zece minute. Unde a putut să dispară?

Dădaca m-a privit cu dojană.

Între timp se iscase o istorie întreagă, care şi începuse de-acum să circule prin hotel. În încăperile portarului şi ale recepţionerului-şef se şuşotea că la ora şase dimineaţa *fräulein* ieşise în fugă din hotel şi alergase în direcţia hotelului d'Anglettere. Din cuvintele şi aluziile lor mi-am dat seama că ei ştiau că Polina îşi petrecuse toată noaptea la mine în cameră. De altfel, se vorbea de-acum despre întreaga familie a generalului: se aflase că generalul îşi ieşise din minţi în ajun şi plînsese de răsunase tot hotelul. Se mai povestea că bunica era mama acestuia, care sosise dinadins şi îşi făcuse apariţia chiar din Rusia, ca să-i interzică fiului ei căsătoria cu *m-lle* de Cominges şi, în caz de nesupunere, să-l dezmoştenească şi, întrucît acesta n-a vrut într-adevăr s-o asculte, şi-a pierdut dinadins toţi banii la ruletă, pentru ca astfel generalului să nu-i rămînă nimic. „*Diese Russen*!“[71] repeta recepţionerul-şef cu indignare, clătinînd din cap. Alţii rîdeau. Recepţionerul-şef întocmea nota de plată. Despre cîştigul meu se aflase; Karl, lacheul de pe coridor, a fost primul care m-a felicitat. Dar nu-mi stătea gîndul la ei. M-am repezit spre hotelul d'Angleterre.

Era încă devreme; *mister* Astley nu primea pe nimeni; însă, aflînd că eram eu, a ieşit pe coridor şi s-a oprit dinaintea mea, aţintindu-şi tăcut asupra mea ochii de culoarea cositorului şi aşteptînd să audă ce voi spune. L-am întrebat de îndată despre Polina.

— E bolnavă, îmi răspunse *mister* Astley, continuînd să mă privească ţintă şi fără să mă slăbească din ochi.

— Deci, e într-adevăr la dumneata?

— O, da, e la mine.

— Să înţeleg că… ai intenţia s-o ţii la dumneata?

— O, da, am această intenţie.

— *Mister* Astley, asta va provoca un scandal; asta nu se poate. Pe deasupra, e foarte bolnavă; poate n-ai remarcat?

— O, da, am remarcat şi ţi-am şi spus că-i bolnavă. Dacă n-ar fi fost bolnavă, nu şi-ar fi petrecut noaptea la dumneata.

— Deci, şi asta o ştii?

— Asta o ştiu. Ieri se pregătea să vină aici şi eu aş fi dus-o la o rudă a mea, dar, întrucît era bolnavă, a greşit şi s-a dus la dumneata.

— Ca să vezi! Atunci, te felicit, *mister* Astley. Apropo, mi-ai dat o idee: nu cumva ai stat toată noaptea sub fereastra noastră? *Miss* Polina m-a silit toată noaptea să deschid fereastra şi să mă uit dacă nu cumva stai sub fereastră; rîdea teribil.

— Chiar aşa? Nu, n-am stat sub fereastră; dar am aşteptat pe coridor şi am umblat prin apropiere.

— Dar trebuie tratată, *mister* Astley.

— O, da, am şi chemat un doctor şi, dacă moare, o să-mi dai socoteală de moartea ei.

M-am mirat. „Dar asta-i o prostie, *mister* Astley, ce vrei?“

— E adevărat că ieri ai cîştigat două sute de mii de taleri?

— Numai două sute de mii de franci.

— Ei, vezi? Aşadar, ia şi pleacă în dimineaţa asta la Paris.

— De ce?

— Cînd au bani, toţi ruşii se duc la Paris, mă lămuri *mister* Astley, cu o voce şi cu un ton, de parcă ar fi vorbit ca din carte.

— Ce să fac eu, vara, la Paris? O iubesc, *mister* Astley! Ştii şi singur.

— Oare? Sînt sigur că nu. În plus, rămînînd aici, o să pierzi, probabil, tot şi n-o să mai ai cu ce pleca

la Paris. Dar te las cu bine şi sînt absolut convins că astăzi pleci la Paris.

— Bine, la revedere, numai că la Paris nu plec. Gîndeşte-te, *mister* Astley, ce se va întîmpla acum la noi? Într-un cuvînt, generalul… şi acum această întîmplare cu *miss* Polina – despre asta se va vorbi în tot oraşul.

— Da, în tot oraşul; însă generalul, cred eu, nu se gîndeşte la asta; are alte griji. Pe deasupra. *miss* Polina are dreptul absolut să locuiască unde doreşte. Iar în privinţa acestei familii se poate spune fără a greşi că nu mai există.

Mergeam şi rîdeam de convingerea ciudată a acestui englez că voi pleca la Paris. „Totuşi, vrea să mă împuşte în duel, m-am gîndit eu, dacă *mademoiselle* Polina va muri – ce mai treabă încurcată!" Jur că îmi era milă de Polina, dar, ciudat lucru, din momentul în care, în ajun, mă atinsesem de masa de joc şi începusem să adun teancurile de bani, iubirea mea trecuse cumva în planul al doilea. Asta o spun acum; dar atunci încă nu-mi dădeam seama cu limpezime de toate acestea… Oare sînt într-adevăr jucător, oare într-adevăr… am iubit-o atît de ciudat pe Polina? Nu, şi acum o mai iubesc, Dumnezeu mi-e martor! Iar atunci cînd ieşisem de la *mister* Astley şi mă duceam acasă, suferеam sincer şi mă acuzam… Dar… dar deodată mi s-a întîmplat o istorie extrem de ciudată şi de stupidă.

Mă grăbeam la general cînd, deodată, nu departe de apartamentul lor, s-a deschis o uşă şi m-a strigat cineva. Era *m-mme veuve* Cominges, care mă strigase la porunca domnişoarei Blanche. Am intrat în apartamentul domnişoarei Blanche.

Aveau un apartament mic, de două camere. Din dormitor se auzeau rîsetele şi strigătele domnişoarei Blanche. Se ridica din pat.

— *A, c'est lui! Viens donc, bête*! E adevărat *que tu as gagné une montagne d'or et d'argent? J'aimerais mieux l'or*[72].

— Am cîştigat, i-am răspuns eu, rîzînd.
— Cît?
— O sută de mii de florini.
— *Bibi, comme tu es bête.* Dar intră aici, nu aud nimic. *Nous ferons bombance, n'est-ce pas*?[73]
Am intrat la ea. Stătea tolănită sub o plapumă roz de atlaz, de sub care ieşeau la iveală umerii ei bronzaţi, sănătoşi, splendizi, nişte umeri pe care doar în vis îi mai poţi vedea; de-abia îi acoperea cămăşuţa de batist tivită cu dantelele cele mai albe, ceea ce se potrivea extraordinar de bine cu pielea ei negricioasă.
— *Mons fils, as-tu du coeur*?[74] strigă ea de cum mă văzu, după care izbucni în rîs. Rîdea întotdeauna foarte vesel şi uneori chiar sincer.
— *Toute autre*… începui eu, parafrazîndu-l pe Corneille.
— Vezi, *vois-tu*, începu ea deodată să turuie, în primul rînd, găseşte-mi ciorapii, ajută-mă să mi-i trag pe picioare şi, în al doilea rînd, *si tu n'es pas trop bête, je te prends à Paris*[75]. Ştii, plec acum.
— Acum?
— Peste o jumătate de oră.
Într-adevăr, toate bagajele erau strînse. Toate geamantanele şi lucrurile ei stăteau pregătite. Cafeaua fusese de mult servită.
— *Eh bien*! Dacă vrei, *tu verras Paris*. *Dis donc qu'est ce que c'est qu'un outchitel? Tu étais bien bête, quand tu étais outchitel*[76]. Unde mi-s ciorapii. Hai, trage-mi-i pe picioare!
Întinse piciorușul într-adevăr splendid, negricios, mic, nedeformat, precum aproape toate aceste picioare care arată atît de drăguţ în pantofi. Am rîs şi am început să-i trag pe picior ciorapul de mătase. Între timp, *m-lle* Blanche şedea în aşternut şi turuia:
— *Eh bien, que feras-tu, si je te prends avec*? În primul rînd, *je veux cinquante mille francs*. O să mi-i dai la Frankfurt. *Nous allons à Paris*: acolo o

să locuim împreună *et je te ferai voir des étoiles en plein jour*[77]. O să vezi femei cum n-ai mai văzut niciodată. Ascultă…

— Stai, să-ţi dau, uite-aşa, cincizeci de mii de franci, şi atunci eu cu ce mai rămîn?

— *Et cent cinquante mille francs*, ai uitat, şi, pe deasupra, accept să stau în locuinţa ta o lună, două, *que sais-je*! Fireşte, în aceste două luni, o să cheltuim şi aceşti o sută cinzeci de mii de franci. Vezi, *je suis bonne enfant*[78] şi îţi spun dinainte, *mais tu verras des étoles*.

— Cum, în numai două luni?

— Ce? Asta te îngrozeşte? *Ah, vil esclave*![79] Ştii că o lună de viaţă ca asta este mai frumoasă decît întreaga ta existenţă? O lună – *et après le déluge! Mais tu ne peux comprendre, va*! Pleacă, pleacă, tu nu meriţi aşa ceva! Ah, *que fais tu*?[80]

În momentul acela îi trăgeam ciorapul pe celălalt picior, dar nu m-am putut abţine şi i l-am sărutat. Şi l-a smuls şi a început să mă lovească peste faţă cu vîrful piciorului. Pînă la urmă, m-a alungat de-a binelea. *Eh bien, mon outchitel, je t'attends, si tu voix*[81]; peste un sfert de oră, plec! îmi strigă ea din urmă.

Întors acasă, eram de-acum ca ameţit. Asta-i, nu-s vinovat că *m-lle* Polina mi-a aruncat în obraz cu un teanc întreg de bani şi că încă de ieri l-a preferat pe *mister* Astley. Cîteva dintre biletele de bancă împrăştiate se mai aflau încă pe jos. Le-am adunat. În clipa aceea s-a deschis uşa şi şi-a făcut apariţia însuşi recepţionerul-şef (care mai înainte nici nu se uita la mine), propunîndu-mi să mă mut la parter, în apartamentul excelent ocupat pînă atunci de contele V.

Am stat şi m-am gîndit.

— Nota, am strigat, plec îndată, peste zece minute! „Dacă-i Paris, Paris să fie!“ mi-am spus în sinea mea. Înseamnă că aşa mi-a fost scris!

Într-adevăr, peste un sfert de oră şedeam tustrei într-un vagon cu compartimente pentru familii: eu, *m-lle Blanche et m-me veuve Cominges*. *M-lle* Blanche rîdea cu hohote, aproape isteric. *Veuve* Cominges îi ţinea hangul; n-aş spune că eu mă simţeam prea vesel. Viaţa mi se frîngea în două, dar din ajun mă obişnuisem de-acum să joc totul pe o carte. Poate că-i adevărat că n-am rezistat în faţa banilor şi mi s-a urcat la cap. *Peut-être, je ne demandais pas mieux*[82]. Mi se părea că temporar, dar numai temporar se schimbă decorul. „Dar peste o lună o să fiu aici şi atunci… şi atunci o să ne măsurăm puterile, *mister* Astley!“ Mda, aşa cum îmi aduc acum aminte, mă simţeam atunci teribil de trist, deşi rîdeam de mă prăpădeam cu prostuţa aceea de Blanche.

— Ce mai vrei? Ce prost eşti! O, ce prost eşti! striga Blanche, întrerupîndu-şi rîsul şi începînd să mă ocărască la modul serios. Da, da, da, o să cheltuim cei două sute de mii de franci ai tăi, în schimb, *mais tu seras hereux, comme un petit roi*[83]; de-acum o să-ţi leg eu însămi cravata şi o să-ţi fac cunoştinţă cu Hortense. Iar după ce o să cheltuim toţi banii noştri, vei veni aici şi vei sparge din nou banca. Ce ţi-au spus ovreii? Principalul e să ai curaj, tu îl ai, şi nu o dată ai să-mi aduci bani la Paris. *Quant à mois, je veux cinquante mille francs de rente et alors*[84]…

— Dar generalul? am întrebat.

— Generalul, ştii şi singur, în fiecare zi, la ora asta, se duce să-mi cumpere un buchet de flori. De data asta i-am poruncit dinadins să-mi găsească florile cele mai rare. Bietul de el se va întoarce, dar păsărica a zburat. Va zbura după noi la Paris, o să vezi. Ha, ha, ha! O să fiu foarte bucuroasă. La Paris o să-mi fie de folos; în locul lui, nota de la hotelul de aici o s-o achite *mister* Astley…

Iată, deci, în ce mod am plecat atunci la Paris.

[71] Ruşii ăştia! (germ.)

[72] A, el e! Dar vino, prostuţule!… că ai cîştigat o grămadă de aur şi de argint. Eu aş fi preferat aurul (fr.).

[73] Bibi, ce prost eşti!… O să chefuim, nu-i aşa? (fr.)

[74] Fiule, ai curaj? (fr.)

[75] Dacă nu eşti prea prost, o să te iau la Paris (fr.).

[76] Ei bine!… o să vezi Parisul. Ia spune ce-i aceea „ucitel"? Erai foarte prost cînd erai „ucitel" (fr.).

[77] Ei bine, ce-o să faci, dacă te iau cu mine? #… vreau cincizeci de mii de franci…. Plecăm la Paris… şi o să te fac să vezi stelele în plină zi (fr.).

[78] Sînt fată bună (fr.).

[79] Ah, sclav josnic! (fr.).

[80] Şi pe urmă potopul! Dar tu nu poţi pricepe, pleacă!… ce faci? (fr.)

[81] Ei bine, „ucitel" al meu, te aştept, dacă vrei (fr.).

[82] Poate că tocmai asta îmi trebuia (fr.).

[83] În schimb vei fi fericit ca un mic rege (fr.).

[84] Cît despre mine, vreau o rentă de cincizeci de mii de franci şi atunci… (fr.).

Capitolul XVI

Ce să spun despre Paris? Totul a fost, desigur, şi delir, şi nerozie. N-am stat la Paris decît trei săptămîni şi ceva şi, în acest răstimp, le-am făcut capătul celor o sută de mii de franci ai mei. Spun numai o sută de mii; restul de o sută de mii i-am dat domnişoarei Blanche în bani gheaţă – cincizeci de mii la Frankfurt şi peste trei zile, la Paris, i-am mai dat o poliţă de cincizeci de mii, pe care, de altfel, ea mi-a luat şi banii peste o săptămînă, „*et les cent mille francs, qui nous restent tu les mangeras avec moi, mon outchitel*“[85]. Mereu îmi spunea preceptor. E greu să-ţi imaginezi pe lume vreo fiinţă mai calculată, mai avară şi mai cărpănoasă decît *m-lle* Blanche. Dar asta în privinţa banilor ei. Cît priveşte cele o sută de mii de franci ale mele, mi-a spus mai apoi de-a dreptul că-i trebuiau pentru a crea prima impresie la Paris. „Întrucît acum am început să trăiesc onorabil o dată pentru totdeauna şi nimeni n-o să mă mai abată de la calea asta, cel puţin aşa mi-am pus în gînd“, adăugă ea. De altfel, eu aproape că nu am văzut cele o sută de mii; banii îi ţinea tot timpul la ea, iar în portofelul meu, pe care mi-l scotocea zilnic, nu se adunau niciodată mai mult de o sută de franci, ba aproape întotdeauna mai puţini.

— Ce nevoie ai tu de bani? mă întreba ea uneori cu aerul cel mai naiv, iar eu n-o contraziceam. În schimb, şi-a aranjat foarte bine apartamentul cu banii ăştia şi, atunci cînd m-a adus la inaugurare, mi-a spus, arătîndu-mi camerele: „Iată ce se poate face cu socoteală şi bun-gust, avînd mijloacele cele mai mizere“. Aceste mijloace mizere fuseseră, totuşi, cincizeci de mii de franci fix. Cu restul de cincizeci de mii, şi-a luat trăsură, cai şi, în plus, am dat două baluri, adică două serate, la care au fost şi Lisette şi Cléopâtre – două femei remarcabile în multe şi multe privinţe, ba chiar nici pe departe

urîte. La aceste două serate am fost silit să joc stupidul rol de gazdă, să primesc şi să distrez nişte negustori idioţi, parveniţi, diferiţi locotenenţi imposibili prin ignoranţa şi lipsa lor de ruşine, precum şi nişte bieţi autoraşi şi jurnalişti de tot nimicul, care îşi făcuseră apariţia în fracuri la modă, cu mănuşi galbene şi arătîndu-şi amorul-propriu şi fudulia într-un hal, care nici la noi la Petersburg nu e de închipuit, lucru care spune multe. Ăstora chiar le-a trecut prin cap să-şi rîdă de mine, dar eu m-am îmbătat cu şampanie şi m-am tolănit în camera din spate. Totul a fost pentru mine dezgustător în cel mai înalt grad. „*C'est un outchitel*, le spunea despre mine Blanche, *il a gagné deux cent mille francs*[86] şi fără mine nu s-ar fi priceput să-i cheltuiască. După aceea se va angaja iar ca preceptor – nu cumva ştie careva vreun loc? Trebuie să facem ceva pentru el.“ Am început să beau foarte des şampanie, pentru că mă simţeam mereu tare trist şi îmi era îngrozitor de urît. Trăiam în mediul cel mai burghez, cel mai mercantil, unde fiecare *sou* era socotit şi plănuit. Blanche nu prea ţinea la mine în primele săptămîni şi eu remarcasem asta; ce-i drept, mă îmbrăca foarte elegant şi îmi lega în fiecare zi cravata cu mîna ei, dar în suflet mă dispreţuia sincer. Eu nu dădeam nici o atenţie acestui lucru. Plicticos şi mohorît, am început să mă duc în mod obişnuit la „*Château des Fleurs*“, unde, în mod regulat, în fiecare seară, mă îmbătam şi învăţam cancan (care se dansează acolo cît se poate de dezgustător), şi ulterior am căpătat în acest domeniu o oarecare faimă. În fine, Blanche şi-a dat seama cu cine are de-a face: îşi făcuse ideea preconcepută că eu, în decursul convieţuirii noastre, voi umbla după ea cu creionul şi hîrtia în mînă şi voi socoti mereu cît a cheltuit, cît a furat, cît va cheltui şi cît va fura şi, desigur, era convinsă că pentru fiecare zece franci ne vom lua la bătaie. La fiecare atac al meu, presupus de ea cu anticipaţie, îşi pregătea din timp

obiecţiile; dar, nevăzînd nici un fel de atacuri din partea mea, se apuca să obiecteze ea însăşi mai întîi. Uneori începea cu aprindere, dar, văzîndu-mă tăcînd, cel mai adesea tolănit pe pat şi privind fix în tavan, a ajuns pînă la urmă să se mire. La început a crezut că-s prost, „*un outchitel*“ acolo, şi pur şi simplu îşi întrerupea explicaţiile, gîndindu-se pesemne în sinea ei: „Păi e prost; n-are rost să-l pun pe gînduri, dacă tot nu pricepe nimic“. Uneori, de pildă, ieşea în oraş, dar revenea peste vreo zece minute (asta s-a întîmplat în timpul cheltuielilor celor mai frenetice, cheltuieli care nu erau nici pe departe pe măsura mijloacelor noastre: de exemplu, şi-a schimbat caii şi a cumpărat o pereche de şaisprezece mii de franci).

— Ce zici, Bibi, nu te superi? m-a întrebat, venind spre mine.

— Nu-u-u! M-am sătur-a-a-t! i-am spus eu, împingînd-o cu mîna, dar asta era pentru ea ceva atît de curios, încît s-a aşezat imediat lîngă mine.

— Vezi tu, dacă m-am decis să plătesc atît de mult, asta numai pentru că-i un chilipir. Caii pot fi revînduţi cu douăzeci de mii de franci.

— Te cred, te cred; caii sînt minunaţi; ai un echipaj splendid; o să-ţi prindă bine; dar ajunge.

— Deci, nu te superi?

— De ce să mă supăr? Eşti deşteaptă că-ţi faci din timp o rezervă de lucruri care-ţi sînt necesare. Toate astea au să-ţi prindă bine. Văd că într-adevăr trebuie să trăieşti pe picior mare şi să faci impresie; altfel n-ai să agoniseşti milionul. Cei o sută de mii de franci ai noştri nu-s decît începutul, o picătură în mare.

Blanche nu se aştepta de la mine la asemenea raţionamente (în loc de ţipete şi reproşuri!), încît părea picată din cer.

— Deci… deci, din ăştia îmi eşti! *Mais tu as l'esprit pour comprende! Sais-tu, mon garçon*[87], deşi eşti preceptor, ar fi trebuit să te naşti prinţ!

Deci, nu-ţi pare rău că banii ni se duc atît de repede?

— Dă-i încolo, de s-ar termina mai repede!

— *Mais… sais-tu… mais dis donc*, eşti cumva bogat? *Mais sais-tu*, doar dispreţuieşti banii prea mult. *Qu'est ce que tu feras aprè, dis donc*?[88]

— *Aprè*, am să plec la Homburg şi am să mai cîştig o sută de mii de franci.

— *Oui, oui, ce'est ça, c'est magnifique*![89] Şi ştiu că ai să cîştigi negreşit şi banii ai să-i aduci aici. *Dis donc*, ai să faci în aşa fel, încît am să te iubesc cu adevărat! Eh, pentru că eşti aşa, am să te iubesc mereu şi n-am să te înşel niciodată. Vezi tu, în timpul ăsta, cu toate că nu te-am iubit, *parce que je croyais, que tu n'est qu'un outchitel (quelque chose comme un laquais, ne'est-ce pas?)*, ţi-am fost credincioasă, *parce que je suis bonne fille*[90].

— Ah, minţi! Dar cu Albert, cu ofiţerul acela oacheş, nu te-am văzut data trecută?

— *Oh, oh, mai tu es…*[91]

— Da, minţi, minţi; dar de ce crezi că mă supăr? Mă doare în cot; *il faut que jeunese se passe*[92]. Doar n-ai să-l alungi, dacă a fost cu tine înaintea mea şi dacă îl iubeşti. Numai să nu-i dai bani, auzi?

— Deci, nu te superi nici pentru asta? *Mais tu es un vrai philosophe, sais-tu? Un vrai philosophe!* a strigat ea, entuziasmată. *Eh bien, je t'aimerais, je t'aimerai – tu verras, tu sera content*! [93]

Şi într-adevăr, de atunci parcă s-a ataşat într-adevăr de mine, arătîndu-mi chiar prietenie, şi aşa s-au scurs ultimele noastre zece zile. „Stelele“ promise nu le-am văzut; însă în anumite privinţe ea s-a ţinut într-adevăr de cuvînt. Pe deasupra mi-a făcut cunoştinţă cu Hortense, care era o femeie chiar remarcabilă în felul ei şi în cercul nostru i se spunea *Thérèse-philosophe…*[94]

De altfel, n-are rost să lungesc vorba; toate astea ar putea alcătui o povestire separată, cu un colorit

deosebit, pe care nu vreau s-o inserez în această nuvelă. Fapt e că eu îmi doream din răsputeri ca totul să se termine cît mai repede. Însă cei o sută de mii de franci ai noştri ne-au ajuns, aşa cum am mai spus, aproape o lună, lucru de care mă miram sincer; în tot cazul, cu optzeci de mii din aceşti bani Blanche şi-a cumpărat o sumedenie de lucruri; aşa că n-am cheltuit propriu-zis decît cel mult douăzeci de mii de franci, care, totuşi ne-au ajuns. Blanche, care spre sfîrşit era aproape sinceră cu mine (în orice caz, nu mă minţea), mi-a mărturisit că cel puţin asupra mea n-au să cadă datoriile pe care fusese nevoită să le facă. „Nu ţi-am dat să semnezi notele de plantă şi chitanţele, îmi spuse, pentru că mi-a fost milă de tine; alta ar fi făcut-o negreşit şi te-ar fi băgat în închisoare. Vezi, vezi cît te-am iubit şi ce bună sînt! Numai nunta asta blestemată cît mă va costa!“

Şi într-adevăr, am avut nuntă. A avut loc chiar la sfîrşitul lunii petrecute împreună şi trebuie să presupun că pentru ea s-au dus ultimele rămăşite ale celor o sută de mii de franci ai mei; cu asta povestea s-a şi sfîrşit şi după asta mi-am dat oficial demisia.

Asta s-a întîmplat aşa: la o săptămînă după instalarea noastră la Paris, a sosit generalul. A venit de-a dreptul la Blanche şi de la prima vizită aproape că a rămas la noi. Ce-i drept, avea un mic apartament. Blanche l-a întîmpinat cu bucurie, cu strigăte şi hohote de rîs şi chiar s-a repezit să-l îmbrăţişeze; pînă la urmă ea însăşi nu l-a mai lăsat să plece, iar generalul trebuia s-o însoţească pretutindeni: şi pe bulevard, şi la plimbările cu trăsura, şi la teatru, şi în vizitele la cunoscuţi. Pentru această întrebuinţare generalul era încă bun; era destul de prestant şi decent – de talie aproape înaltă, cu favoriţi vopsiţi şi cu mustăcioară (fusese mai înainte ofiţer pe un cuirasier), cu faţa chipeşă, deşi puţin buhăită. Avea maniere excelente şi îşi purta fracul cu dibăcie. La Paris începuse să-şi

etaleze decoraţiile. Cu un asemenea personaj era nu numai posibil să te plimbi pe bulevard, ci, dacă mă pot exprima aşa, era chiar *recomandabil*. Bunul şi aiuritul general era grozav de mulţumit de toate astea; nu se aşteptase cîtuşi de puţin la aşa ceva atunci cînd apăruse la noi după sosirea la Paris. Atunci venise aproape tremurînd de spaimă; credea că Blanche va ţipa la el şi va porunci să fie alungat; şi de aceea, văzînd această întorsătură a lucrurilor, fusese cuprins de încîntare şi toată luna se aflase într-o stare de extaz fără sens; de fapt, în starea asta l-am şi lăsat. De-abia ajuns aici am aflat în amănunt că, după plecarea noastră de atunci din Ruletenburg, avusese în dimineaţa aceea un fel de criză. Căzuse fără simţire, iar apoi toată săptămîna fusese ca nebun şi vorbise vrute şi nevrute. Începuse să se trateze, însă lăsase subit totul baltă şi plecase la Paris. Fireşte, felul cum îl primise Blanche fusese cel mai bun medicament pentru el; dar simptomele bolii persistaseră mult timp după aceea, cu toată starea lui euforică şi exaltată. Nu mai era deloc capabil să judece sau să susţină o discuţie cît de cît serioasă; în asemenea cazuri, îngăima cîte un „hm!“ la fiecare cuvînt şi clătina din cap – şi cu asta scăpa. Adeseori rîdea, dar cu un rîs nervos, bolnăvicios, de parcă nu se putea abţine; altădată, şedea ore întregi negru ca noaptea la faţă, încruntîndu-şi sprîncenele stufoase. Multe lucruri nu şi le mai amintea chiar deloc; devenise inadmisibil de distrat şi îşi făcuse obiceiul de a vorbi singur. Numai Blanche putea să-l însufleţească; de fapt, şi crizele, în vremea cărora stătea posomorît şi încruntat într-un colţ, însemnau că n-o mai văzuse de mult pe Blanche sau că Blanche plecase undeva şi nu-l luase cu ea, sau că, plecînd, nu-l alintase. În asemenea momente n-ar fi putut spune ce doreşte şi nici nu ştia că-i posomorît şi trist. Stînd aşa o oră sau două (asta am observat-o în două rînduri, cînd Blanche era plecată toată ziua, pesemne cu Albert), începea

deodată să se uite împrejur, să se agite, să privească înapoi, amintindu-şi şi parcă vrînd să caute ceva; dar, nevăzînd pe nimeni şi neizbutind să-şi amintească nimic din ceea ce voise să întrebe, cădea din nou în uitare pînă cînd apărea Blanche veselă, neastîmpărată, gătită, cu rîsul ei zglobiu; ea dădea fuga la general, începea să-l zgîlţîie şi chiar îl săruta – ceea ce, de altfel, catadicsea rar s-o facă. Odată generalul s-a bucurat atît de mult, încît a izbucnit în plîns, iar eu chiar m-am mirat.

De la începutul apariţiei lui la noi, Blanche începuse de îndată s-o facă pe avocatul şi să-l apere de mine. O apuca elocinţa; îmi aducea aminte că-l înşelase pe general din pricina mea, că fusese aproape logodnica lui, că-i dăduse cuvîntul; că din pricina ei generalul îşi părăsise familia şi că, în fine, eu am fost în serviciul lui şi ar trebui să simt asta şi că ar trebui să-mi fie ruşine… Tăceam întruna, iar ea turuia îngrozitor. În fine, am izbucnit în rîs şi istoria s-a încheiat astfel, adică ea şi-a zis la început că-s prost, iar pînă la urmă s-a oprit la ideea că-s un om foarte bun şi foarte înţelegător. Într-un cuvînt, am avut norocul să merit spre sfîrşit bunăvoinţa acestei femei accesibile. (De altfel, Blanche era într-adevăr o fată minunată, în felul ei, desigur; n-o apreciasem cum se cuvine la început.) „Eşti un om deştept şi bun… şi… şi… păcat doar că eşti prost! N-ai să agoniseşti nimic!“

Fiind „*un vrai russe, un calmouk*!“[95], ea m-a trimis de cîteva ori să-l plimb pe general pe străzi, aşa cum trimiţi lacheul să-ţi plimbe pudelul. De altfel, l-am dus la teatru, la Bal-Mabile şi la restaurante. Pentru asta Blanche scotea şi bani, cu toate că generalul avea şi el banii lui şi îi plăcea foarte mult să scoată portmoneul în public. Odată a trebuit să fac aproape uz de forţă, ca să nu-l las să cumpere o broşă de şapte sute de franci, pe care pusese ochii la Palais Royale şi ţinea morţiş să i-o dăruiască lui Blanche. Ce să facă ea cu o broşă de

şapte sute de franci? Generalul n-avea mai mult de o mie de franci. Niciodată n-am putut afla de unde apăruseră banii aceia. Presupun că de la *mister* Astley, mai ales că acesta le achitase nota de plată la hotel. În ce priveşte atitudinea generalului faţă de mine în această perioadă, el nici măcar nu-şi dădea seama de relaţiile mele cu Blanche. Cu toate că auzise vag că am cîştigat un capital, presupunea pesemne că sînt pe lîngă Blanche ceva de felul unui secretar particular sau, poate, chiar servitor. În tot cazul, vorbea mereu cu mine de sus, ca şi mai înainte, cu un aer superior, şi chiar se apuca uneori să mă dojenească. Odată ne-a distrat teribil pe mine şi pe Blanche la noi acasă, în timpul cafelei de dimineaţă; nu era deloc supărăcios; dar atunci s-a supărat deodată şi nici pînă acum nu înţeleg de ce. Dar, desigur, nici el nu înţelegea. Într-un cuvînt, s-a pornit să debiteze un discurs fără început şi fără sfîrşit, *à bâtons-rompus*[96], striga că sînt un băieţandru, că are să mă înveţe minte… că are să mă facă să înţeleg… şi aşa mai departe, şi aşa mai departe. Însă nimeni n-a putut pricepe nimic. Blanche rîdea de se prăpădea; în fine, l-a potolit şi l-a scos la plimbare. De altfel, am observat de multe ori că pe general îl apuca tristeţea, că îi părea rău de cineva şi de ceva, că-i lipsea cineva, chiar în pofida prezenţei lui Blanche. În asemenea momente, a încercat el însuşi să stea de vorbă cu mine de vreo două ori, dar n-a fost în stare să-mi explice nimic limpede, amintindu-şi de slujbă, de răposata soţie, de gospodărie, de moşie. Dă peste un cuvînt oarecare şi se bucură de el, îl repetă de o sută de ori pe zi, deşi acesta nu-i exprimă nici sentimentele, nici gîndurile. Am încercat să-i vorbesc despre copii; dar el s-a descotorosit de mine cu vorba lui repezită de altădată şi a trecut repede la alt subiect: „Da, da! Copiii, copiii, ai dreptate, copiii!“ Numai o singură dată s-a înduioşat; mergeam amîndoi la teatru: „Copiii ăştia nefericiţi!“ Şi apoi, în seara

aceea, a repetat de cîteva ori: copii nefericiţi! Cînd, o dată, am adus vorba despre Polina, a fost chiar cuprins de furie. „E o femeie ingrată, a exclamat el, rea şi ingrată! Ne-a făcut familia de ruşine! Dacă aici ar exista legi, aş pune-o cu botul pe labe! Da, da!“ Cît despre Des Grieux, nu putea să-i audă nici măcar numele. „M-a distrus, spuse el, m-a furat, m-a înjunghiat! El a fost coşmarul meu în decursul a doi ani întregi! L-am visat luni la rînd! E… e… e… O, să nu-mi mai pomeneşti de el niciodată!“

Vedeam că între ei ceva începe să se aranjeze, dar tăceam, după cum îmi era obiceiul. Blanche m-a anunţat prima: asta a fost exact cu o săptămînă înainte de a ne despărţi. „*Il a du chance*[97], mi-a turuit, *babouchka* e într-adevăr bolnavă şi are să moară negreşit. *Mister* Astley a trimis o telegramă; fii şi dumneata de acord, că e, totuşi, moştenitorul ei. Şi chiar dacă nu, n-are să mă deranjeze cu nimic. În primul rînd, are pensia lui şi, în al doilea rînd, va locui în camera laterală şi va fi cu desăvîrşire fericit. Eu voi fi *madame de générale*. Voi intra într-un cerc select (Blanche visa asta tot timpul), iar după aceea voi fi moşiereasă rusoaică, *j'aurai un chateau, des moujiks, et puis j'aurai toujours mon million*“[98].

— Dar dacă îl apucă gelozia, dacă îţi va pretinde… Dumnezeu ştie ce… pricepi?

— O, nu, *non, non, non*! N-o să îndrăznească! Am luat măsuri, nu-ţi face griji. L-am şi silit să semneze cîteva chitanţe pe numele lui Albert. La cea mai mică mişcare, va fi îndată pedepsit; dar n-o să îndrăznească!

— Bine, mărită-te…

Nunta au făcut-o fără fast deosebit, în familie, în linişte. Au fost invitaţi Albert şi cîţiva dintre prietenii apropiaţi. Hortense, Cléopâtre şi ceilalţi au fost înlăturaţi categoric. Mirele se interesa foarte mult de situaţia sa. Blanche i-a legat cravata

cu mîna ei, l-a dat ea însăşi cu alifie şi, cu fracul şi cu vesta sa albă, arăta *très comme il faut*[99].

— *Il est pourtant très comme il faut*[100], mă anunţă însăşi Blanche, ieşind din camera generalului, de parcă ideea că generalul este *très comme il faut* ar fi uimit-o şi pe ea. Eu mă implicam atît de puţin în amănunte, participînd numai în calitate de spectator leneş, încît am uitat multe din cele care au fost. Îmi amintesc doar că Blanche s-a dovedit a nu fi deloc de Cominges, la fel cum şi mama ei nu era cîtuşi de puţin *veuve Cominges*, ci du Placet. De ce fuseseră amîndouă de Cominges pînă atunci – asta n-o ştiu. Însă generalul era foarte mulţumit şi de asta, iar du Placet îi plăcea chiar mai mult decît de Cominges. În dimineaţa nunţii, de-acum îmbrăcat complet, umbla mereu încoace şi încolo prin cameră şi repeta cu jumătate de glas, cu un aer neobişnuit de serios şi plin de importanţă: „*Mademoiselle* Blanche du Placet! Blanche du Placet! Du Placet! Domnişoara Blanche du Placet!…“ Şi un fel de mulţumire de sine strălucea pe chipul lui. În biserică, la primar şi acasă, la banchet, era nu numai bucuros şi mulţumit, dar chiar şi mîndru. Se întîmplase ceva cu amîndoi. Blanche începuse să aibă o ţinută deosebit de demnă.

— De-acum trebuie să mă port cu totul altfel, îmi spuse ea extrem de serios, *mais vois-tu*, nu m-am gîndit la un lucru foarte neplăcut: imaginează-ţi, n-am putut învăţa pînă acum să rostesc numele meu de familie: Zagoreanki, Zagozeanski, *madame la générale de Sago-Sago, ces diables de noms russes, enfin madame la générale à quatorze consonnes! Comme c'est agréeble, n'est-ce pas*?[101]

În sfîrşit, ne-am despărţit, şi Blanche, prostuţa de Blanche, chiar a lăcrimat, luîndu-şi rămas-bun de la mine. „*Tu étais bon enfant*, mi-a spus ea, smiorcăindu-se. *Je te croyais bête es tu en avais l'air*[102], dar asta îţi şade bine.“ Şi, strîngîndu-mi

mîna pentru ultima oară, se repezi în budoar şi peste cîteva clipe îmi aduse două bancnote de cîte o mie de franci. Asta n-aş fi crezut-o în ruptul capului! „Banii au să-ţi prindă bine, tu, poate, eşti un *outchitel* foarte erudit, dar eşti un om îngrozitor de prost. Mai mult de două mii nu ţi-aş da pentru nimic în lume, fiindcă oricum i-ai pierde la joc. Ei, du-te sănătos! *Nous serons toujours bon amis*, iar dacă o să cîştigi din nou, vino neapărat la mine, *et tu seras hereux*!“[103]

Îmi mai rămăseseră şi mie vreo cinci sute de franci; pe deasupra, aveam un ceas superb de vreo mie de franci, butoane cu briliante şi altele, aşa că puteam s-o mai duc un timp destul de îndelungat, fără nici o grijă. M-am oprit dinadins pentru mai mult timp în orăşelul ăsta ca să-mi adun gîndurile şi, mai ales, îl aşteptam pe *mister* Astley. Am aflat precis că va trece pe aici şi se va opri pentru o zi şi o noapte, cu treburi. O să aflu tot… şi apoi am să plec direct la Homburg. La Ruletenburg nu mă duc, poate doar la anul. Într-adevăr, se spune că-i semn rău să-ţi încerci norocul de două ori la rînd la aceeaşi masă, iar la Homburg se joacă pe bune.

[85] Iar cele o sută de mii de franci, care ne-au rămas, o să-i mănînci tot cu mine, „ucitel“ al meu (fr.).

[86] E un „ucitel“… a cîştigat două sute de mii de franci (fr.).

[87] Deci, ai minte să pricepi! Ştii tu, băiatul meu (fr.).

[88] Dar… ştii.. ia spune… Dar ştii… ce vei face după aceea, ia spune? (fr.)

[89] Da, da, asta-i minunat! (fr.)

[90] Întrucît credeam că nu eşti decît un „ucitel“ (ceva de felul unui lacheu, nu-i aşa?)… fiindcă sînt fată bună (fr.).

[91] Ah, aha, dar eşti… (fr.).

[92] Trebuie să-ţi trăieşti tinereţea (fr.).

[93] Dar eşti un adevărat filosof, ştii? Un adevărat filosof! … Ei bine, am să te iubesc, am să te iubesc – ai să vezi, ai să fii mulţumit! (fr.).

[94] Referire la o carte cu conţinut erotic, de un autor anonim, apărută în 1878: *Thérèse-philosophe ou Memoire pour servis a l'histoire de*

D. Dirray et de M-lle Erodice de Haye.

[95] Un rus adevărat, un calmuc (fr.).

[96] Dezlînat (fr.).

[97] Are noroc (fr.).

[98] Voi avea un castel, mujici şi voi avea totuşi milionul meu (fr.).

[99] Foarte onorabil (fr.).

[100] E totuşi foarte onorabil (fr.).

[101] Dar, vezi tu… doamna general de Sago-Sago, aceste afurisite de nume ruseşti, în fine, doamna general cu paisprezece consoane! Plăcut, nu-i aşa? (fr.)

[102] Te credeam prost şi chiar aveai aerul (fr.).

[103] Vom rămîne întotdeauna prieteni… şi vei fi fericit (fr.).

Capitolul XVII

Iată, a trecut un an şi opt luni de cînd nu m-am mai uitat prin însemnările astea şi de-abia acum, de tristeţe şi amărăciune, m-am gîndit să mă distrez şi le-am citit întîmplător. Deci, mă oprisem atunci la ideea că plec la Homburg. Doamne! Cu ce inimă relativ uşoară scrisesem atunci ultimele rînduri! Adică, nu chiar cu inima uşoară, ci cu cîtă siguranţă de sine, cu cîte speranţe nestrămutate! Mă îndoiam oare măcar cît de cît de mine? Şi, iată, a trecut mai mult de un an şi jumătate şi, după părerea mea, am ajuns mult mai rău decît un cerşetor! Cerşetor – ba bine că nu! M-ar durea-n cot dacă aş fi cerşetor! Pur şi simplu, m-am nenorocit! De altfel, nu mă pot compara aproape cu nimic şi nici n-are rost să-mi ţin morală! Nimic nu poate fi mai stupid decît morala într-un asemenea moment! O, oameni plini de sine: cu cîtă mîndrie satisfăcută sînt gata flecarii ăştia să-şi rostească sentinţele! Dacă ar şti cît de bine îmi înţeleg singur situaţia dezgustătoare în care mă aflu, atunci, desigur, n-ar mai avea curajul să-mi dea sfaturi. Ei, ce lucruri noi, pe care eu nu le ştiu, ar putea să-mi spună? Şi parcă despre asta-i vorba? Vorba e că-i de-ajuns o învîrtitură de roată şi totul se va schimba, iar aceşti moralişti vor fi primii (de asta sînt sigur) care vor veni să mă felicite cu glume amicale. Şi nu-mi vor întoarce spatele cu toţii, ca acum. De fapt, mă doare-n cot de toţi! Ce-s eu acum? Un *zéro*. Ce pot fi mîine? Mîine pot învia din morţi şi să încep din nou să trăiesc! Aş putea recăpăta omul din mine, pînă cînd nu s-a pierdut!

Într-adevăr, atunci am plecat la Homburg, dar… am fost pe urmă iarăşi la Ruletenburg, am fost şi la Spa, am fost chiar şi la Baden, unde l-am însoţit, în calitate de valet, pe consilierul Hinze, un ticălos, fostul meu stăpîn de aici. Da, am fost şi lacheu,

cinci luni încheiate! Asta s-a întîmplat imediat după închisoare. (Căci am stat la închisoare la Ruletenburg pentru o datorie făcută aici. Un necunoscut m-a scos de acolo. Cine să fi fost? *Mister* Astley? Polina? Nu ştiu, dar datoria, de numai două sute de taleri, a fost plătită şi eu am ieşit din închisoare.) Unde aveam să mă duc? Mi-am luat slujbă la acest Hinze. E un om tînăr şi uşuratic, îi place să lenevească, iar eu vorbesc şi scriu în trei limbi. Mai întîi m-am angajat ca un fel de secretar, cu treizeci de guldeni pe lună; dar am sfîrşit prin a deveni lacheu adevărat: nu i-au mai permis mijloacele să ţină un secretar şi mi-a scăzut din leafă; iar eu n-aveam unde să mă duc, am rămas şi aşa m-am prefăcut eu însumi în lacheu. În slujba lui, m-am abţinut de la mîncare şi băutură, în schimb am agonisit şaptezeci de guldeni în cinci luni. Într-o seară, la Baden, l-am anunţat că vreau să mă despart de el; în aceeaşi seară m-am dus la ruletă. O, cum îmi bătea inima! Nu, nu la bani ţineam! Atunci nu voiam decît ca a doua zi toţi alde Hinze, toţi recepţionerii-şefi, toate aceste splendide doamne din Baden – toţi să vorbească despre mine, să povestească istoria mea, să se mire de mine, să mă laude şi să se încline în faţa noului meu cîştig. Toate acestea erau visări şi griji de copil, dar… cine ştie, poate că, dacă aş fi întîlnit-o pe Polina, i-aş fi povestit, şi ea ar fi văzut că-s mai presus de toate aceste absurde ghionturi ale destinului… O, nu la bani ţin eu! Sînt sigur că i-aş fi dat din nou pe mîna vreunei Blanche şi aş fi umblat din nou trei săptămîni prin Paris cu o pereche de cai proprii de şaisprezece mii de franci. Ştiu doar precis că nu-s zgîrcit; chiar cred că sînt risipitor – şi totuşi cu ce tremur, cu ce fiori în inimă ascult strigătele crupierului: *trente et un, rouge, impaire et passe*, sau: *qautre, noir, pair et manque*! Cu cîtă lăcomie mă uit la masa de joc, pe care sînt împrăştiaţi ludovicii, fredericii şi talerii, la clidurile de aur, cînd, împinse de lopăţica

crupierului, se împrăştie în grămezi strălucitoare ca jarul, sau la fişicurile de argint, lungi de un arşin, înşirate împrejurul roţii. Numai apropiindu-mă de sala de joc, cînd mai am de străbătut două încăperi, de îndată ce aud zăngănitul banilor împrăştiaţi, aproape că mă apucă tremuriciul.

O, seara aceea, cînd am dus cei şaptezeci de guldeni ai mei la masa de joc, a fost şi ea minunată. Am început cu zece guldeni şi din nou cu *passe*. Pentru *passe* am o prejudecată. Am pierdut. Îmi mai rămîneau şaizeci de guldeni în monede de argint; m-am gîndit şi l-am preferat pe *zéro*. Am început să pun cîte cinci guldeni pe *zéro*; la a treia tură a ieşit *zéro* şi eu mai că n-am murit de bucurie primind o sută şaptezeci şi cinci de guldeni; cînd am cîştigat o sută de mii de guldeni, nu am fost aşa de bucuros. Imediat am pus o sută de guldeni pe *rouge* – a mers; toţi două sute pe *rouge* – a mers; toţi patru sute pe *noir* – a mers; toţi opt sute pe *manque* – a mers; adunînd cu ce avusesem mai înainte, aveam o mie şapte sute de guldeni, şi asta în mai puţin de cinci minute! Da, în asemenea clipe uiţi de toate ghinioanele din trecut! Pentru asta mi-am pus mai mult decît viaţa la bătaie, am îndrăznit să risc – şi iată-mă din nou în rînd cu oamenii!

Am închiriat o cameră la hotel şi pînă pe la ora trei mi-am numărat banii. Dimineaţa, cînd m-am trezit, nu mai eram lacheu. M-am hotărît să plec în aceeaşi zi la Homburg; acolo nu slujisem ca lacheu şi nu stătusem la închisoare. Cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului, m-am dus să mizez doar de două ori, nu mai mult, şi am pierdut o mie cinci sute de florini. Totuşi, am plecat la Homburg şi, iată, a şi trecut o lună de cînd sînt aici…

Desigur, trăiesc într-o permanentă stare de agitaţie, joc pe mize cît se poate de mici şi aştept ceva, îmi fac planuri, stau zile întregi lîngă masa de joc şi observ jocul, pînă şi în vis văd jocul, dar cu toate astea mi se pare că parcă am amorţit,

parcă m-am împotmolit într-o mocirlă. Îmi dau seama de asta după impresia lăsată de întîlnirea cu *mister* Astley. Nu ne văzusem de atunci şi ne-am întîlnit întîmplător; iată cum a fost. Mergeam prin grădină şi mă gîndeam că am rămas aproape fără bani, dar că am cincizeci de guldeni; pe lîngă asta, la hotelul unde ocupam o chichineaţă, achitasem nota de plată cu două zile mai înainte. Deci, îmi mai rămînea posibilitatea să mai merg o singură dată la ruletă – dacă aveam să cîştig măcar cît de cît, puteam continua jocul; dacă pierdeam – trebuia să mă angajez din nou ca lacheu, în cazul în care n-aş găsi aici nişte ruşi, care ar avea nevoie de un preceptor. Absorbit de aceste gînduri, mi-am început plimbarea mea obişnuită, zilnică, prin parc şi prin pădure, pînă în ducatul vecin. Uneori umblam aşa cîte patru ore şi mă întorceam la Homburg obosit şi flămînd. De îndată ce am ieşit din grădină şi am intrat în parc, l-am văzut deodată pe o bancă pe *mister* Astley. El m-a zărit primul şi m-a strigat. M-am aşezat lîngă el. Observînd la el o oarecare aroganţă, mi-am temperat imediat bucuria, fiindcă la început mă bucurasem grozav de mult să-l văd.

— Deci, eşti aici! Eram sigur că o să te întîlnesc, îmi spuse el. Nu te osteni să-mi povesteşti: ştiu, ştiu tot; mi-e cunoscută toată viaţa dumitale de-a lungul acestui an şi opt luni.

— Ia te uită! Înseamnă că îţi urmăreşti vechii prieteni! îi răspunsei eu. Faptul că nu-i uiţi îţi face cinste… Stai, totuşi, îmi dai o idee – nu cumva dumneata m-ai răscumpărat din închisoarea de la Ruletenburg, unde stăteam pentru o datorie de două sute de guldeni? M-a răscumpărat un necunoscut.

— Nu, o, nu; nu te-am răscumpărat de la închisoarea din Ruletenburg, unde stăteai pentru o datorie de două sute de guldeni, dar am ştiut că stai la închisoare pentru o datorie de două sute de guldeni.

— Înseamnă că ştii cine m-a răscumpărat?

— O, nu, nu pot spune că ştiu cine te-a răscumpărat.

— Ciudat; dintre ruşii noştri nu mă cunoaşte nimeni, şi ruşii aici nici n-ar răscumpăra pe cineva; asta se întîmplă acolo, în Rusia, unde ortodocşii îi răscumpără pe ortodocşi. Mă gîndeam că a făcut-o un sucit de englez, din extravaganţă.

Mister Astley mă asculta oarecum mirat. Cred că se aşteptase să mă găsească posomorît şi distrus.

— Totuşi, mă bucur mult să văd că ţi-ai păstrat toată independenţa de spirit şi chiar veselia, rosti el cu un ton destul de neplăcut.

— Adică, pe dinăuntru, scrîşneşti de ciudă că nu-s distrus şi umilit, spusei eu, rîzînd.

Nu mă înţelese foarte repede, dar, înţelegînd, zîmbi.

— Îmi plac observaţiile dumitale. În aceste cuvinte, îl recunosc pe vechiul meu prieten de altădată, inteligent, entuziast şi totodată cinic; numai ruşii pot cumula concomitent atîtea contrarii. Într-adevăr, omului îi place să vadă că prietenul cel mai bun se umileşte în faţa lui; pe umilire se întemeiază cel mai adesea prietenia. Dar, în cazul de faţă, te încredinţez că sînt bucuros cu adevărat că nu te pierzi cu firea. Spune-mi, n-ai de gînd să renunţi la joc?

— O, ducă-se la naiba! Renunţ de îndată ce…

— De îndată ce-ţi recuperezi banii? Îmi închipuiam eu; nu mai continua; ştiu, ai spus-o fără să vrei, deci, ai spus adevărul. Ia spune, în afară de joc, nu mai ai nici o ocupaţie?

— Da, nu mai am…

Începu să mă examineze. Nu ştiam nimic, aproape nu mă uitam în ziare şi în tot acest timp nu frunzărisem nici o carte.

— Ai amorţit, observă el, n-ai renunţat numai la viaţă, la propriile interese şi la cele obşteşti, la datoria de cetăţean şi de om, la prietenii dumitale

(pe care, totuşi, i-ai avut), n-ai renunţat numai la oricare alt ţel, în afara cîştigului – ai renunţat pînă şi la amintirile dumitale. Îmi aduc aminte cum erai într-un moment fierbinte şi viguros al vieţii dumitale; dar sînt sigur că ai uitat simţirile cele mai frumoase de atunci; visările, cele mai stringente dorinţe ale dumitale de acum nu merg mai departe de *pair* şi *impair*, de *rouge, noir,* de cele douăsprezece numere mijlocii şi aşa mai departe, şi aşa mai departe, sînt sigur de asta!

— Destul, *mister* Astley, te rog, te rog! Nu-mi mai aduce aminte! strigai eu cu ciudă, aproape cu ură. Să ştii că n-am uitat absolut nimic; însă doar pentru un timp mi-am scos toate astea din cap, chiar şi amintirile – pînă cînd nu-mi îndrept radical situaţia şi atunci… atunci, ai să vezi, am să învii din morţi!

— Ai să fii tot aici şi peste zece ani, spuse el. Pariez că, dacă am să trăiesc, am să-ţi aduc aminte de asta tot aici, pe bancă.

— Destul! îl întrerupsei eu cu nerăbdare. Şi, ca să-ţi dovedesc că nu-s uituc în privinţa trecutului, dă-mi voie să te întreb: unde-i acum *miss* Polina? Dacă nu dumneata m-ai răscumpărat, înseamnă că precis ea a făcut-o. De atunci nu am mai auzit nimic despre ea.

— Nu, o, nu! Nu cred că ea te-a răscumpărat. Acum e în Elveţia şi mi-ai face o mare plăcere dacă ai înceta să mă întrebi despre *miss* Polina, spuse el hotărît şi chiar supărat.

— Asta înseamnă că şi pe dumneata te-a rănit foarte tare! rîsei eu fără să vreau.

— *Miss* Polina e cea mai bună dintre fiinţele cele mai demne de respect, dar, îţi repet, mi-ai face o mare plăcere dacă ai înceta să mă întrebi de *miss* Polina. Nu ai cunoscut-o niciodată şi consider că numele ei, rostit de buzele dumitale, este o insultă la adresa sentimentului meu moral.

— Na-ţi-o bună! De altfel, nu ai dreptate; judecă şi dumneata: dacă nu despre ea, despre ce altceva

am putea vorbi? Căci în asta stau toate amintirile noastre. De altminteri, nu-ţi face griji, n-am nevoie să vă aflu sentimentele lăuntrice, secrete… Nu mă interesează, ca să zic aşa, decît situaţia exterioară a lui *miss* Polina, starea ei actuală, de suprafaţă. Asta mi-o poţi spune în două cuvinte.

— Mă rog, dar să încheiem cu aceste două cuvinte. *Miss* Polina a fost mult timp bolnavă; şi acum e bolnavă; cîtva timp a locuit cu mama şi sora mea în Anglia de nord. Acum şase luni, bunica ei – ţi-o aminteşti pe femeia aceea smintită – a murit şi i-a lăsat ei personal şapte mii de lire. Acum *miss* Polina călătoreşte împreună cu familia surorii mele, care s-a măritat. Frăţiorul şi surioara ei au şi ei viaţa asigurată prin testamentul bunicii şi învaţă la Londra. Generalul, tatăl ei vitreg, a murit acum o lună la Paris, în urma unui atac de apoplexie. *Mademoiselle* Blanche s-a purtat bine cu el, dar a reuşit să treacă pe numele ei tot ce-i lăsase bunica generalului… cred că asta-i tot.

— Dar Des Grieux? Nu cumva călătoreşte şi el prin Elveţia?

— Nu, Des Grieux nu călătoreşte prin Elveţia şi nu ştiu unde se află Des Grieux; în plus, te previn o dată pentru totdeauna să eviţi asemenea aluzii şi alăturări ingrate, altfel vei avea negreşit de-a face cu mine.

— Cum? În ciuda fostelor noastre relaţii de prietenie?

— Da, în ciuda fostelor noastre relaţii de prietenie.

— Îţi cer de-o mie de ori iertare, *mister* Astley. Totuşi, dă-mi voie: aici nu-i vorba de nimic jignitor şi ingrat; doar n-o acuz de nimic pe *miss* Polina. Pe lîngă asta, un francez şi o domnişoară rusoaică, în general vorbind, alcătuiesc o asemenea alăturare, *mister* Astley, pe care nu noi vom izbuti s-o rezolvăm sau s-o înţelegem definitiv.

— Dacă nu vei pomeni numele lui Des Grieux împreună cu celălalt nume, te-aş ruga să-mi explici

ce înţelegi prin expresia „un francez şi o domnişoară rusoaică“? Ce fel de „alăturare“ e asta? De ce fie tocmai un francez şi neapărat o domnişoară rusoaică?

— Vezi? Ai devenit curios? Dar asta-i o poveste lungă, *mister* Astley. Aici e nevoie de multe cunoştinţe prealabile. De altfel, problema e importantă, oricît de ridiculă ar părea la prima vedere. Francezul, *mister* Astley, este o formă desăvîrşită, frumoasă. Dumneata, ca britanic, poţi să nu fii de acord cu asta; nici eu, ca rus, nu-s de acord, poate că, să zicem, măcar din invidie; dar domnişoarele noastre pot fi de altă părere. Dumneata poţi să-l găseşti pe Racine dezaxat, denaturat şi parfumat; pesemne că nici nu te-ai apuca să-l citeşti. Şi eu îl găsesc sinuos, denaturat şi parfumat, chiar ridicol dintr-un anumit punct de vedere; dar e minunat, *mister* Astley, şi, mai ales, e un mare poet, fie că vrem noi sau nu. Forma naţională a francezului, adică a parizianului, a început să se închege într-o formă graţioasă pe vremea cînd noi eram încă urşi. Revoluţia a fost moştenitoarea nobilimii. Acum franţuzul cel mai banal poate avea maniere, purtări, expresii şi chiar idei de o formă cît se poate de graţioasă, fără să se implice în această formă nici cu iniţiativa, nici cu sufletul, nici cu inima; toate astea le-a căpătat prin moştenire. Se înţelege de la sine că ele pot fi cele mai găunoase şi mai mizerabile cu putinţă. Ei bine, *mister* Astley, află acum că nu există pe lume o fiinţă mai credulă şi mai sinceră decît o domnişoară rusoaică, bună, deşteaptă şi nu foarte dezaxată. De Grieux, apărînd într-un rol oarecare, apărînd deghizat, îi poate cuceri inima cu o uşurinţă extraordinară; are forma graţioasă, *mister* Astley, şi domnişoara confundă această formă cu propriul lui suflet, cu forma naturală a sufletului şi inimii lui, şi n-o ia drept o haină căpătată prin moştenire. Spre marea dumitale neplăcere, trebuie să-ţi mărturisesc că englezii, în cea mai mare parte,

sînt stîngaci şi lipsiţi de graţie, iar ruşii se pricep destul e bine să distingă frumuseţea şi se dau în vînt după ea. Dar, ca să distingi frumuseţea sufletului şi originalitatea unei persoane, ai nevoie de incomparabil mai multă independenţă şi libertate decît au femeile şi, cu atît mai mult, domnişoarele noastre – şi în tot cazul de mai multă experienţă. Iar *miss* Polina – iartă-mă, dar am rostit cuvîntul şi nu mai am ce face – are nevoie de foarte, foarte mult timp ca să se hotărască să te prefere pe dumneata ticălosului de Des Grieux. Poate să te preţuiască, poate să-ţi devină prietenă, poate să-şi deschidă inima în faţa dumitale; dar în inima asta va domni totuşi ticălosul odios, mizerabilul şi meschinul cămătar Des Grieux. Îl va păstra, ca să zicem aşa, numai din încăpăţînare şi amor-propriu, pentru că acest Des Grieux i s-a arătat cîndva cu aureola de marchiz elegant, de liberal dezamăgit, care s-a ruinat (oare?) dînd ajutor familiei ei şi uşuraticului general. Toate tertipurile au ieşit la iveală mai tîrziu: dar n-are importanţă că au ieşit la iveală; totuşi, dă-i-l pe Des Grieux de altădată – iată ce-i trebuie ei! Şi cu cît îl urăşte mai mult pe Des Grieux de acum, cu atît mai mult îi e dor de cel de altădată, cu toate că acela n-a existat decît în imaginaţia ei. Eşti fabricant de zahăr, *mister* Astley?

— Da, sînt acţionar al cunoscutei fabrici de zahăr *Lovel et comp*.

— Ei, vezi şi dumneata, mister Astley. Pe de o parte, un fabricat de zahăr, iar pe de altă parte, Apolo din Belvedere; toate astea parcă nu se leagă. Iar eu nici măcar fabricant de zahăr nu sînt; pur şi simplu, sînt un jucător neînsemnat la ruletă, am fost chiar şi lacheu, ceea ce pesemne *miss* Polina ştie, pentru că, mi se pare, are informatori buni.

— Eşti înrăit şi de asta spui atîtea prostii, zise *mister* Astley calm, după ce se gîndi puţin. Pe deasupra, cuvintele dumitale n-au originalitate.

— De acord! Dar groaznic e, nobile prieten, că aceste acuzaţii ale mele, oricît ar fi de învechite, de triviale, de teatrale, sînt totuşi reale! Totuşi, noi doi nu ne-am ales cu nimic!

— E o prostie josnică… fiindcă, fiindcă… atunci află! rosti *mister* Astley cu vocea tremurătoare şi cu ochii scînteietori. Atunci află, om ingrat şi nedemn, meschin şi nefericit, că am venit la Homburg tocmai din însărcinarea ei, ca să te văd, să discut cu dumneata mult şi sincer şi să-i transmit totul – sentimentele dumitale, gîndurile, speranţele şi… amintirile!

— Oare! Oare? strigai eu şi lacrimile prinseră să-mi curgă şiroaie din ochi. Nu le-am putut opri şi asta mi s-a întîmplat, mi se pare, pentru prima dată în viaţă.

— Da, om nenorocit, te-a iubit şi asta ţi-o pot dezvălui pentru că eşti un om pierdut. Mai mult chiar, dacă ţi-aş spune că te iubeşte şi acum, dumneata tot ai rămîne aici. Da, te-ai distrus singur. Ai avut unele aptitudini, o fire vioaie şi n-ai fost om rău; puteai chiar să fii folositor patriei dumitale, care are atîta nevoie de oameni, dar vei rămîne aici şi viaţa îţi va fi terminată. Nu te acuz. După părerea mea, toţi ruşii sînt aşa sau sînt înclinaţi să fie aşa. Dacă nu-i ruleta la mijloc, se găseşte altceva asemănător. Excepţiile sînt mult prea rare. Nu eşti primul care nu înţelege ce înseamnă munca (nu mă refer la poporul dumitale). Ruleta e un joc cu precădere rusesc. Pînă acum ai fost cinstit şi ai fi preferat să te faci mai degrabă lacheu decît să furi… dar mi-e frică să mă gîndesc ce s-ar putea întîmpla în viitor. Ajunge, rămîi cu bine! Fireşte, ai nevoie de bani, nu? Ţine de la mine zece ludovici, mai mult nu-ţi dau, fiindcă oricum ai să-i pierzi la joc. Ia-i şi rămîi cu bine! Dar ia-i odată!

— Nu, *mister* Astley, după toate cîte s-au spus acum…

— Ia-i! strigă el. Sînt convins că încă mai ai nobleţe cît de cît, ţi-i dăruiesc, aşa cum un prieten poate dă-i dăruiască unui prieten adevărat. Dacă aş putea fi sigur că renunţi imediat la joc, la Homburg şi că pleci în ţara dumitale, aş fi gata să-ţi dau pe loc o mie de lire ca să începi o nouă carieră. Însă nu-ţi dau o mie de lire, ci numai zece ludovici, tocmai pentru că o mie de lire sau zece ludovici sînt absolut acelaşi lucru pentru dumneata în momentul de faţă; oricum ai să-i pierzi. Ia-i şi rămîi cu bine.

— Îi iau, dacă-mi dai voie să te îmbrăţişez la despărţire.

— O, asta cu plăcere!

Ne-am îmbrăţişat cu sinceritate şi *mister* Astley a plecat.

Nu, nu are dreptate! Dacă eu am fost aspru şi stupid în legătură cu Polina şi Des Grieux, el a fost aspru şi pripit în privinţa ruşilor. De mine nu mai spun nimic. De altfel… de altfel, deocamdată nu-i vorba de asta. Toate astea-s vorbe, vorbe şi vorbe, dar e nevoie de fapte! Aici, principalul e Elveţia! Chiar mîine – o, dacă aş putea pleca chiar mîine! Să renasc şi să învii. Trebuie să le dovedesc… Polina să ştie că încă mai pot să fiu om. E de-ajuns doar… de altfel, acum e tîrziu – dar mîine… O, am o presimţire şi nu se poate să fie altfel! Am acum cincisprezece ludovici, dar am început şi cu cincisprezece guldeni! Dacă aş începe cu precauţie… şi oare, oare chiar sînt pînă într-atît de copil! Parcă nu înţeleg că-s un om pierdut? Dar – de ce n-aş putea învia? Da! E de ajuns să fiu măcar o dată în viaţă chibzuit şi răbdător – şi asta-i tot! E de ajuns să fiu tare măcar o singură dată şi într-o oră aş putea să-mi schimb tot destinul! Principalul e tăria de caracter. N-am decît să-mi amintesc ce mi s-a întîmplat de felul acesta acum şapte luni, la Ruletenburg, înainte de a pierde totul definitiv. O, a fost un caz extraordinar de fermitate: atunci pierdusem tot, tot… Ies din cazinou, mă uit şi văd

că în buzunarul vestei se mai mişcă un gulden: „A, prin urmare, o să am cu ce să prînzesc!“ m-am gîndit, dar, după ce am făcut vreo sută de paşi, m-am răzgîndit şi m-am întors. Am pus guldenul acela pe *manque* (atunci a fost pe *manque*) şi, zău, este ceva deosebit în senzaţia pe care o încerci, cînd, singur, într-o ţară străină, departe de patrie, de prieteni şi neştiind ce vei mînca în ziua aceea, pui ultimul, unicul gulden! Am cîştigat, şi peste douăzeci de minute am ieşit din cazinou avînd şaptezeci de guldeni în buzunar. E un fapt! Şi ce-ar fi fost dacă atunci m-aş fi descurajat, dacă n-aş fi avut curajul să mă hotărăsc? …

Mîine, mîine totul se va termina!

În româneşte de *Emil Iordache*

Soţul etern

Povestire

Prefaţă

Emil Iordache

Despre *Jucătorul* s-a spus că este cea mai autobiografică scriere a lui Dostoievski. Într-adevăr, romanul a înglobat atît patima romancierului pentru jocul de ruletă, din pricina căruia s-a „curăţat“ de cîteva ori şi a ajuns în situaţii disperate şi umilitoare, cît şi dragostea lui pătimaşă pentru Apollinaria Suslova, fiinţă ciudată şi exaltată, care i-a servit drept prototip pentru Polina şi pentru eroinele infernale de mai tîrziu[1]. Ştim din memoriile celei de-a doua soţii şi din corespondenţă că Dostoievski nici despre gelozie nu aflase din auzite. Gelozia este unul dintre afectele personajelor sale pătimaşe, iar în romanul (subintitulat de autor „povestire“) *Soţul etern* împrejurul acesteia se centrează acţiunea şi caracterele.

Spuneam în altă parte că unul dintre atributele personajului Trusoţki (a cărui echivalare directă am considerat-o în unele cazuri prea forţată) era acela de „podpolnîi“ (subteran, din subterană). Într-o scrisoare din 18 martie 1869, promiţînd unei reviste o povestire de trei coli de tipar, îşi defineşte „formula“ ca urmare a îndemnului primit de la criticul şi poetul Apollon Grigoriev, care, avînd cuvinte de laudă la adresa *Însemnărilor din subterană,* l-ar fi sfătuit să scrie în continuare în acelaşi gen. Dostoievski îi precizează corespondentului său: „Dar povestirea nu-i *Însemnări din subterană*; e cu totul altceva ca

formă, deşi esenţa e aceeaşi, esenţa mea din totdeauna“[2].

Să ne amintim răzbunarea meschină, pregătită atît de temeinic de Omul din subterană, care s-a rezumat pînă la urmă doar la ciocnirea pe stradă cu ofiţerul care îl jignise fără să-şi dea seama. La fel de temeinic pregătită pare a fi şi răzbunarea lui Pavel Pavlovici Trusoţki din *Soţul etern*. Numele său de familie este semnificativ, fiind format de la cuvîntul „trus“, care înseamnă „laş“. Este vorba, deci, de răzbunarea unui laş, care îşi rumegă cu atîta intensitate jignirea, încît găseşte în ea un fel de voluptate, jignirea căpătînd şi ea atributele subteranei: „împrejur se adună un fel de lături nefaste, un fel de mocirlă urît mirositoare, constînd din îndoieli, tulburări şi, în sfîrşit, din scuipăturile care cad asupra lui din partea celor activi şi spontani, care se manifestă peste tot în calitate de judecători şi dictatori, rîzîndu-şi de el cît îi ţin gîtlejurile lor sănătoase“. Ofensa este ca o rană deschisă, nevindecabilă: „Acolo, în subterana lui infamă şi urît mirositoare, şoarecele nostru jignit, lovit şi batjocorit se cufundă de îndată în răutatea rece, veninoasă şi mai ales, veşnică. Timp de patruzeci de ani la rînd îşi va aminti, pînă la ultimele, pînă la cele mai penibile amănunte, jignirea îndurată şi de fiecare dată va adăuga de la el amănunte şi mai penibile, zădărîndu-se cu răutate şi aţîţîndu-se singur cu propria lui imaginaţie“. Şi în sfîrşit, tentativele sale de răzbunare vor fi tot un rezultat al imaginaţiei lui bolnăvicioase: „Se prea poate să şi înceapă să se răzbune, însă o va face cumva în răstimpuri, prin nimicuri, din dosul sobei, incognito, necrezînd nici în dreptul său de a se răzbuna, nici în reuşita răzbunării şi ştiind dinainte că de pe urma acestor tentative de răzbunare tot el va avea de suferit de-o sută de ori mai mult decît cel pe care se răzbună şi că acesta s-ar putea să nici nu se scarpine“. Omul din subterană se răzbună mai ales prin faptul că nu

iartă sau, mai precis, nu poate să ierte. Fiind o ființă hibridă, om-şoarece, om-muscă, el nu va putea fi capabil decît tot de o răzbunare hibridă. Pentru că, dacă omul este într-adevăr „cununa creaţiei", aspiraţia sa cea mai firească ar trebui să fie dominaţia, aşa cum citim în *Jucătorul*: „Omul este despot de la natură şi îi place să fie călău" sau în *Visul unchiului:* „Tirania este o obişnuinţă devenită necesitate".

Iniţial, răzbunarea plănuită de „subteranul" Trusoţki părea să fie similară cu aceea a şoarecelui din Subterană. Totuşi, faţă de acesta, Trusoţki este mai „evoluat", mai „uman", tocmai pentru că are şi el un hotar, un „zid" al lui. În orice caz, în capitolul intitulat *Analiza*, Velceaninov, ţinta atentatului, psihanalizează lejer: „Oamenii ăştia […], chiar oamenii care cu cîteva clipe mai înainte nu ştiu dacă au să-ţi taie sau nu beregata – de îndată ce iau cuţitul în mîinile lor tremurătoare şi de cum simt prima ţîşnitură de sînge fierbinte pe degete, nu numai că-ţi taie beregata, dar îţi şi retează capul «sadea», cum se exprimă ocnaşii". Este vorba, ca să spunem aşa, de o inspiraţie criminală, „profesionistă", de o clipă, poate singulară, cînd personajul ce-şi zice „şoarece", „muscă" devine „activ şi spontan". După eşecul, previzibil de altminteri, revine la starea sa normală. Din acest punct de vedere, *Soţul etern* este cea mai „rotundă" scriere dostoievskiană, triunghiul erotic iniţial refăcîndu-se, avîndu-l tot pe Trusoţki în calitate de purtător de coarne, dar cu altă soţie şi cu alt amant. Şi asta se întîmplă în virtutea aceloraşi „legi ale naturii" pe care le ia în răspăr guralivul subteran. Dotat cu însuşiri de amant etern, Velceaninov meditează la celălalt membru al ecuaţiei: „Un asemenea om se naşte şi creşte numai ca să se însoare şi, după ce se însoară, se transformă imediat într-un accesoriu al soţiei, chiar şi în cazul în care se întîmplă să aibă propriul său caracter de netăgăduit. Principalul semn al

unui asemenea soţ este cunoscuta podoabă. Nu poate să nu fie încornorat, la fel cum soarele nu poate să nu lumineze; însă el asta nu numai că n-o ştie niciodată, dar nici nu poate s-o afle vreodată în virtutea legilor naturii“.

Tocmai pentru că la mijloc sînt faimoasele „legi ale naturii“, tema romanului lui Dostoievski este şi ea „eternă“. Se pot descoperi filiaţii cu Molière (*Şcoala soţiilor, Şcoala soţilor)*, cu *Madame Bovary* a lui Flaubert sau cu piesa lui Turgheniev *Provinciala* (pomenită în text). Dar Dostoievski merge ceva mai departe. Ştim din *Crocodilul* că există şi prietenii ciudate, bazate în proporţie de nouă zecimi pe ură. O asemenea „prietenie“ este invocată de Trusoţki atunci cînd relatează nunta unui oarecare Golubenko, care îi „suflase“ logodnica cuiva, iar acesta, împrietenindu-se cu viitorul mire, se roagă să-i fie cavaler de onoare şi-l înjunghie (ce-i drept, nu mortal) chiar la întoarcerea de la biserică. Schema seamănă întrucîtva cu răzbunarea „neplanificată“ a lui Trusoţki. Iniţial părînd un joc de-a şoarecele şi pisica (răsturnat *à la* Dostoievski, în sensul că „şoarecele“ Trusoţki pare să fi devenit pisică), „încheierea socotelilor“ era cît pe ce să devină sîngeroasă. Însă subterana îl absoarbe pe răzbunător în ridicol. Se ratează ca răzbunător pentru că el nu are decît o condiţie: aceea de soţ etern.

În toată această poveste apare însă un personaj tipic pentru Dostoievski: copilul orfan, Liza, al cărei tată real este Velceaninov, dar care îl iubeşte pe cel care crede ea că îi este tată, pe Trusoţki. Fetiţa nu rosteşte decît cîteva cuvinte, dar şi acestea sînt suficiente pentru a ne arunca în tragismul specific dostoievskian. Liza este şansa celor doi de a deveni oameni. Dar amîndoi o ratează. După moartea ei, Velceaninov are un început de iluminare. „Un fel de speranţă, după mult timp, parcă îi împrospăta inima. «Ce uşor mi-

e!» se gîndi Velceaninov, simţind această linişte a cimitirului şi uitîndu-se la cerul senin, netulburat. Un val de credinţă în ceva, o credinţă curată, tihnită îi umplu sufletul «Liza mi-a trimis credinţa asta, ea vorbeşte astfel cu mine», îşi spuse el." Pînă la urmă, autorul îi refuză şi această şansă de izbăvire. În final, îl regăsim pe Velceaninov cu tot arsenalul său de cuceritor uşuratic, căruia remuşcările din perioada „ipohondriei" nu i-au lăsat nici o urmă în suflet. Autorul este nemilos şi cu acest personaj, confiscîndu-i tirada pe care, în materialele pregătitoare, i-o pregătise ca *résumé*, ca un fel de meditaţie asupra relaţiilor dintre el şi Trusoţki: „E o fiinţă subterană şi hidoasă, dar fiinţa asta este un om, cu bucuriile şi cu amărăciunile sale şi cu propria sa concepţie despre fericire şi viaţă. De ce am dat buzna în viaţa lui? De ce am roşit unul în faţa altuia, de ce ne-am uitat unul la altul cu priviri veninoase, cînd totul este dat pentru fericire şi cînd viaţa e atît de scurtă? O, cît e de scurtă! Cît e de scurtă, Doamne, cît e de scurtă!"[3]

Talentul „crud" (aşa l-a definit criticul şi publicistul Nikolai Mihailovski) al lui Dostoievski le refuză acestor eroi trăirile superioare, aruncîndu-i din nou în banalitate sau, poate, în Subterană.

[1] V. Valeriu Cristea, *Dicţionarul personajelor lui Dostoievski*, vol. II, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1995, pp. 18-35 şi 445-454.

[2] F.M. Dostoievski, *Scrisori şi corespondenţă oficială*, loc. cit

[3] *Cf.* G.M. Fridlender, *Comentarii*, http ://www.rvb.ru/dostoevski/02comm/32.htm.

I
Velceaninov

Venise vara, iar Velceaninov, contrar aşteptărilor, rămăsese la Petersburg. Călătoria lui în sudul Rusiei eşuase, iar sfîrşitul procesului nu se întrezărea. Procesul acesta, un litigiu cu moşia, luase o întorsătură cît se poate de proastă. Cu trei luni mai înainte, părea foarte simplu, aproape incontestabil; dar deodată totul se schimbase cumva. „De fapt, în general, totul a început să se schimbe în rău!“ – fraza asta Velceaninov o repeta adesea în sinea lui, cu o bucurie răutăcioasă. Se folosea de serviciile unui avocat abil, scump, celebru şi nu se zgîrcea la bani; dar, nerăbdător şi bănuitor fiind, îşi luase prostul obicei să se ocupe el însuşi de proces; citea şi scria hîrtii, pe care avocatul le arunca pe toate la coş, alerga pe la instituţiile de stat, lua referinţe şi pesemne încurca foarte mult totul; în tot cazul, avocatul se plîngea şi-l trimitea la vilă. Însă el nici măcar la vilă nu se putea hotărî să plece. Praful, zăpuşeala, nopţile albe care-i iritau nervii – iată cu ce se desfăta el la Petersburg. Apartamentul lui, închiriat de curînd, era undeva pe lîngă Teatrul Mare şi nici cu acesta nu avusese noroc; „nimic nu-i reuşea!“ Ipohondria i se înteţea cu fiecare zi; dar pentru ipohondrie avea de mult înclinaţie.

Era un om care trăise mult şi pe picior mare, trecut de mult de prima tinereţe; avea treizeci şi opt sau chiar treizeci şi nouă de ani, şi toată această „bătrîneţe“ – aşa cum se exprima el însuşi – venise „aproape pe neaşteptate“; dar îşi dădea seama că îmbătrînise mai degrabă nu în privinţa cantităţii, ci, ca să zicem aşa, a calităţii vieţii şi că, dacă îl apucaseră slăbiciunile, asta mai degrabă lăuntric, decît pe dinafară. Dar la înfăţişare părea şi acum încă tînăr. Era un bărbat înalt şi voinic, blond, cu părul des şi fără un fir alb pe cap şi în

barba bălană, lungă pînă aproape la jumătatea pieptului; la prima vedere, părea întrucîtva stîngaci şi lăsător; dar, la o privire mai atentă, ai fi descoperit imediat că era un domn foarte cumpătat, care cîndva avusese parte de educaţia cea mai aristocratică. Manierele lui Velceaninov erau şi acum degajate, provocatoare şi chiar graţioase, în ciuda faptului că devenise posac şi greoi. Şi chiar şi acum era plin de siguranţa de sine cea mai de nezdruncinat, cea mai aristocratică şi mai impertinentă, ale cărei dimensiuni, poate, nici el nu le bănuia, cu toate că era un om nu numai inteligent, ci chiar uneori cu scaun la cap, aproape educat şi cu talente indiscutabile. Culoarea feţei lui, deschisă şi rumenă, se distingea altădată prin gingăşie feminină şi atrăgea atenţia femeilor; dar şi acum, cîte unul, privind-o, spunea: „Ce mai voinic, cu bujori în obrăjori!"

Totuşi, acest „voinic" era crunt atins de ipohondrie. Ochii lui, mari şi albaştri, aveau acum vreo zece ani o expresie de învingător; erau doi ochi atît de luminoşi, de veseli şi de lipsiţi de griji, încît fără voie îl atrăgeau pe fiecare dintre cei care îl întîlneau. Acum, ajuns spre vîrsta de patruzeci de ani, limpezimea şi bunătatea aproape se stinseseră în aceşti ochi, înconjuraţi de-acum de riduri uşoare; dimpotrivă, în ei apăruseră cinismul unui om nu tocmai moral şi obosit, şiretenia, cel mai adesea zeflemeaua şi încă o nuanţă, pe care n-o avuseseră mai înainte: o umbră de tristeţe şi durere – o tristeţe distrată, parcă fără obiect, dar intensă. Această tristeţe se manifesta mai ales atunci cînd rămînea singur. Şi, ciudat lucru, acestui om gălăgios, vesel şi distrat pînă acum doi ani, care povestea cu atîta haz felurite istorii, nu-i plăcea acum nimic mai mult decît să rămînă singur. Renunţase dinadins la o mulţime de cunoştinţe, la care ar fi putut să nu renunţe nici acum, în ciuda înrăutăţirii iremediabile a situaţiei sale băneşti. Ce-i drept, aici intervenise şi vanitatea: cu suspiciunea

şi vanitatea lui nu-şi mai putea suferi cunoştinţele de altădată. Dar şi vanitatea începuse să i se schimbe puţin cîte puţin în singurătate. Nu i se micşora, ba chiar dimpotrivă; dar începuse să degenereze într-un soi deosebit de vanitate, pe care mai înainte n-o avusese: începuse să sufere din cauza unor cu totul alte pricini decît altădată – cauze neaşteptate şi cu desăvîrşire de neînchipuit în trecut, cauze „mai înalte“ decît pînă acum – „dacă mă pot astfel exprima, dacă într-adevăr există pricini superioare şi inferioare…“ Asta o adăuga el însuşi.

Da, ajunsese şi pînă aici; se lupta acum cu nişte cauze *superioare*, la care altădată nici nu s-ar fi gîndit. În conştiinţa sa şi cu sinceritate numea superioare „cauzele“ de care (spre propria mirare) nu putea să nu rîdă în sinea lui – ceea ce pînă atunci nu i se mai întîmplase – şi, fireşte, rîdea doar în sinea lui; o, în societate, era cu totul altceva! Ştia foarte bine că e de-ajuns un concurs favorabil de împrejurări şi el chiar mîine, în gura mare, în ciuda hotărîrilor tainice şi pioase, s-ar dezice fără grijă de toate aceste „cauze superioare“ şi ar fi primul care le-ar ridiculiza, fără să recunoască, fireşte, nimic. Şi era într-adevăr aşa, în pofida unei doze, chiar destul de mari, de independenţă, cucerită în ultima vreme de la „cauzele inferioare“ care îl dominaseră pînă acum. De fapt, de cîte ori, sculîndu-se dimineaţa din pat, nu începea să se ruşineze de gîndurile şi sentimentele încercate în timpul insomniei de peste noapte! (Şi în ultima vreme suferea mai tot timpul de insomnie.) Observase de mult că devine extrem de suspicios în toate privinţele, mari şi mici, şi de aceea îşi pusese în gînd să aibă cît mai puţină încredere în sine. Dar apăreau totuşi fapte pe care nu puteai să nu le recunoşti ca existente în realitate. În ultima vreme, uneori noaptea, ideile şi simţirile lui se schimbau aproape cu totul în comparaţie cu cele dintotdeauna şi în mare parte

nu mai semănau deloc cu cele pe care le avea în prima jumătate a zilei. Asta îl uimise – şi chiar se sfătuise cu un doctor celebru, pe care, ce-i drept, îl cunoştea; desigur, vorbise cu el în glumă. Primise răspunsul că schimbarea sau chiar dedublarea gîndurilor la vreme de insomnie şi, în general, în timpul nopţii, este ceva obişnuit la oamenii „care gîndesc şi simt intens“, că uneori convingerile de-o viaţă s-au modificat brusc sub influenţa melancolică a nopţii şi insomniei; deodată, din senin, s-au luat hotărîrile cele mai fatale; dar că, desigur, totul pînă într-un anumit grad – şi dacă, în fine, subiectul simte prea puternic în sine această dedublare, încît ajunge să sufere, atunci acesta este indiscutabil un simptom ce arată că boala s-a instalat; prin urmare, trebuie întreprins ceva. Cel mai bine e să-ţi schimbi radical modul de viaţă, să-ţi schimbi dieta sau chiar să faci o călătorie. E util, fireşte, un purgativ.

Velceaninov nu mai ascultă continuarea; însă existenţa bolii era pentru el demonstrată.

„Prin urmare, toate astea nu-s decît o boală, toate aceste idei «superioare» nu sînt decît o boală şi atît!“ exclama el uneori, caustic, în sinea lui. Tare n-avea chef să fie de acord cu asta.

De altfel, curînd începură să se repete şi dimineaţa lucrurile care aveau loc exclusiv la vreme de noapte, dar cu mai multă fiere decît noaptea, cu răutate în loc de căinţă, cu zeflemea în loc de umilinţă. În fapt, tot mai des era vorba de întîmplări care-i veneau în minte „deodată şi Dumnezeu ştie de ce“, întîmplări din trecutul recent şi îndepărtat, dar care-i veneau într-un mod deosebit. De pildă, Velceaninov se plîngea de mult de pierderea memoriei: uita chipurile oamenilor cunoscuţi, care, întîlnindu-l, se supărau; o carte, citită acum o jumătate de an, o uita aproape cu desăvîrşire în acest răstimp. Şi? Cu toată această vădită pierdere zilnică a memoriei (în legătură cu care era foarte îngrijorat), tot ce ţinea de trecutul

îndepărtat, tot ceea ce cîte zece, cîte cincisprezece ani fusese uitat complet îi revenea acum uneori în amintire, dar cu o asemenea extraordinară precizie a impresiilor şi amănuntelor, încît parcă retrăia totul de la început. Cîteva dintre faptele pe care şi le amintea fuseseră uitate pînă într-atît, încît numai posibilitatea amintirii lor i se părea un miracol. Dar asta încă nu era tot; de fapt, care dintre oamenii în vîrstă, care au trăit pe picior mare, nu au un fel de amintiri? Problema era însă că tot ce-şi amintea revenea acum cumva la un punct de vedere confecţionat de cineva, un punct de vedere absolut nou, neaşteptat şi de necrezut mai înainte. De ce unele amintiri i se păreau acum adevărate crime? Şi nu era vorba doar de sentinţele minţii lui; minţii sale posomorîte, singuratice şi bolnave nu i-ar fi dat crezare; dar ajungea pînă la blesteme şi aproape pînă la lacrimi, dacă nu exterioare, atunci cel puţin lăuntrice. Păi acum doi ani n-ar fi crezut dacă i-ar fi spus cineva că va plînge cîndva! De altminteri, la început îşi amintea cel mai adesea nu episoade sentimentale, ci sarcastice: îi veneau în minte unele ghinioane sau umilinţe mondene; de pildă, îşi amintea cum l-a „calomniat un intrigant“ şi, ca urmare a acestui fapt, încetase să fie primit într-o casă; cum, de exemplu, şi asta nu chiar demult, fusese jignit realmente şi public, şi nu-l provocase pe respectivul la duel; cum a fost asaltat odată cu o epigramă inteligentă într-un cerc de femei foarte frumoase, iar el nu fusese în stare să răspundă; îşi aminti chiar de două-trei datorii neplătite, ce-i drept, neînsemnate, dar care erau totuşi datorii de onoare la nişte inşi cu care rupsese relaţiile şi despre care vorbea de-acum urît. Îl mai chinuia (nu numai în momentele proaste) şi amintirea celor două moşii, pe care le tocase în chipul cel mai prostesc cu putinţă, deşi fiecare dintre ele era destul de mare. Însă curînd începu să-şi amintească şi din „sfera superioară“.

Deodată, de pildă, „din senin“, îşi aminti chipul uitat, şi uitat în gradul cel mai înalt, al unui bătrîn funcţionar cumsecade, cărunt şi caraghios, pe care îl jignise cîndva, demult, în mod public şi fără eventualitatea de a fi pedepsit, numai şi numai din fanfaronadă: şi asta numai ca să nu rateze un calambur hazliu şi reuşit, care i-a adus glorie şi a fost pe urmă repetat de nenumărate ori. Uitase incidentul pînă într-atît, încît nu-şi mai putea aminti nici numele bătrînelului, deşi revăzu îndată, cu o claritate de neînţeles, întreaga situaţie de atunci. Îşi aminti limpede că bătrînul îşi apăra fiica; aceasta locuia cu el, era fată bătrînă şi despre ea începuseră să circule nişte vorbe prin oraş. Bătrînelul voise să-i răspundă şi să se supere, dar deodată izbucnise în plîns în faţa tuturor, ceea ce făcuse chiar o oarecare impresie.. Sfîrşiseră prin a-l îmbăta cu şampanie, ca să-şi bată joc de el, şi rîseseră după pofta inimii. Şi acum, cînd „din senin“, îşi aminti cum bătrînelul plîngea şi îşi acoperea faţa cu palmele ca un copil, lui Velceaninov i se păru că niciodată nu uitase de asta. Şi, ciudat lucru: atunci totul i se păruse amuzant; acum însă, dimpotrivă, şi mai ales amănuntele, mai ales acoperirea feţei cu palmele. Apoi îşi aminti cum, numai ca să facă o glumă, o calomniase pe frumoasa soţie a unui profesor de şcoală medie, şi calomnia ajunsese pînă la soţul acesteia. Velceaninov plecase curînd din orăşelul acela şi nu ştia ce consecinţe avusese calomnia lui, dar acum începu deodată să-şi imagineze consecinţele – şi Dumnezeu ştie pînă unde ar fi ajuns cu imaginaţia, dacă nu i-ar fi venit în minte o amintire mult mai recentă despre o fată dintr-o familie simplă de tîrgoveţi, care nici măcar nu-i plăcuse şi cu care, trebuie s-o mărturisească, se jena, dar căreia, fără să ştie nici el de ce, îi făcuse un copil, părăsind-o apoi cu copil cu tot, fără ca măcar să-şi ia rămas-bun (ce-i drept, nu avusese timp), atunci cînd plecase din Petersburg. Pe fata

asta o căutase apoi un an întreg, dar n-o putuse găsi. De altfel, amintirile de acest fel îi veneau aproape cu sutele – şi chiar în aşa fel, încît fiecare amintire parcă trăgea după sine alte cîteva zeci. Încetul cu încetul, începu să-i sufere şi vanitatea.

Am mai spus că vanitatea lui degenerase într-un fel de vanitate deosebită. Era adevărat. În unele momente (rare, de altfel), ajungea pînă la o asemenea uitare de sine, încît nu se mai jena nici măcar de faptul că nu are trăsură şi umblă pe jos pe la instituţiile de stat, că devenise neglijent cu costumul – şi, dacă s-ar fi întîmplat ca vreunul dintre vechii cunoscuţi să-l fi măsurat cu o privire ironică pe stradă sau pur şi simplu să-i fi trecut prin cap să nu-l recunoască, el ar fi avut suficientă trufie, încît nici măcar să nu se strîmbe. Să nu se strîmbe la modul serios, cu adevărat, nu doar de ochii lumii. Fireşte, aşa ceva se întîmpla rar, nu erau decît momente de uitare de sine şi iritare, însă vanitatea lui începuse totuşi să se îndepărteze de pretextele de altădată şi să se concentreze asupra unei întrebări, care-i venea neîncetat în minte.

„Păi, începea el să gîndească, uneori satiric (şi aproape întotdeauna, gîndindu-se la sine, începea cu latura satirică), păi acolo cineva se îngrijeşte de îndreptarea moralităţii mele şi îmi trimite aceste amintiri afurisite şi aceste «lacrimi de căinţă». N-are decît, dar e în zadar! Căci trage cu gloanţe oarbe! Parcă n-aş şti precis, mai mult decît precis, că, în pofida tuturor acestor lacrimi de căinţă şi a acuzaţiilor pe care mi le aduc singur, nu am în mine nici un strop de independenţă, cu toţi cei patruzeci de ani ai mei stupizi! Căci, dacă mîine s-ar întîmpla o ispită, de pildă, să apară iar un concurs de împrejurări, încît mie mi-ar conveni să împrăştii zvonul cum că soţia profesorului a primit cadouri de la mine – şi eu l-aş împrăştia cu siguranţă, n-aş ezita –, tărăşenia ar ieşi mai urîtă, mai obscenă decît prima dată, pentru că acum ar fi a doua oară şi nu prima. Sau dacă m-ar jigni din

nou acum prinţul acela, singurul fiu al maică-sii, căruia acum unsprezece ani i-am tras un glonţ în picior, l-aş provoca de îndată şi l-aş face să umble cu un picior de lemn. Asta-i, prin urmare, sînt gloanţe oarbe, fără nici un folos! N-are rost să mi se aducă aminte, cînd eu nu mă pricep măcar cît de cît să mă descotorosesc de mine!“

Şi, cu toate că nu s-a mai repetat istoria cu soţia profesorului, deşi n-a mai făcut pe nimeni să umble cu un picior de lemn, numai gîndul că toate acestea trebuiau să se repete negreşit, dacă ar apărea concursul de împrejurări, aproape că îl ucidea… uneori. Doar n-avea, la drept vorbind, să se supere întotdeauna din cauza amintirilor; te poţi odihni şi plimba – în antracte.

Velceaninov chiar aşa proceda: era gata să se plimbe în antracte; totuşi, cu fiecare zi viaţa la Petersburg îi devenea tot mai neplăcută. De-acum era aproape de luna iulie. Uneori era cît pe ce să hotărască să lase totul baltă, chiar şi procesul, şi să plece undeva fără să se uite înapoi, să plece aşa deodată, pe neaşteptate, în Crimeea, de pildă. Dar, de obicei, peste un ceas îşi şi dispreţuia intenţia şi rîdea de ea: „Gîndurile astea nu s-ar curma nici într-un sud, odată ce au început, şi, dacă-s un om cît de cît cu scaun la cap, n-are rost, prin urmare, să fug de ele şi nici n-am de ce“.

„La drept vorbind, de ce să fug, continua el să filosofeze de amărăciune, aici e atîta praf, atîta zăpuşeală, în casa asta-i atîta jeg; în instituţiile pe la care umblu, printre toţi oamenii ăştia practici, e atîta forfotă ca de şoareci, atîta grijă ca la talcioc; la toată mulţimea asta rămasă în oraş, pe toate chipurile astea, pe care le zăresc de dimineaţa pînă seara, se citeşte atît de naiv tot egoismul lor, toată impertinenţa lor simplă, toată micimea de găină a inimii lor mici – încît, zău, aici e raiul pentru un ipohondru, vorbind la modul cel mai serios! Totul e sincer, totul e limpede, nimeni nu crede că e nevoie să se prefacă, precum doamnele noastre în

vilegiatură sau la staţiunile din străinătate – prin urmare, totul e mult mai demn de cel mai deplin respect numai pentru sinceritate şi simplitate… Nu plec nicăieri! Crăp aici, dar nu plec nicăieri! …“

II
Domnul cu crep la pălărie

Era în ziua de trei iulie. Zăpuşeala şi fierbinţeala erau insuportabile. Pentru Velceaninov, ziua fusese foarte agitată: de dimineaţă trebuise să umble mult pe jos şi cu trăsura, iar în perspectivă avea necesitatea stringentă de a-l vizita în seara aceleiaşi zile pe un domn de care avea nevoie, afacerist şi consilier de stat, care avea vila undeva pe lîngă Ciornaia Recika şi pe care trebuia să-l prindă acasă pe neaşteptate. Pe la ora cinci şi ceva, Velceaninov intră, în sfîrşit, într-un restaurant (foarte dubios, dar franţuzesc) de pe Nevski Prospekt, lîngă Poliţeiski Most, se aşeză la masa lui din colţul obişnuit şi îşi ceru prînzul zilnic.

Mînca în fiecare zi un prînz de o rublă şi pentru vin plătea separat, ceea ce considera că-i un sacrificiu făcut cu chibzuinţă, dată fiind starea financiară proastă în care se afla. Mirîndu-se cum de poate mînca asemenea porcării, devora totuşi totul pînă la ultima firimitură – şi de fiecare dată cu atîta poftă, de parcă nu mai mîncase nimic de trei zile şi trei nopţi. „Asta-i ceva bolnăvicios“, bîiguia în sinea lui, surprinzîndu-şi cîteodată apetitul. Dar de data asta se aşeză în cea mai proastă dispoziţie sufletească, aruncă mînios pălăria cît colo, îşi puse coatele pe masă şi căzu pe gînduri. Dacă vecinul care mînca alături s-ar fi foit sau dacă băieţandrul care-l servea nu l-ar fi înţeles de la primul cuvînt – el, care se pricepea atît de bine să fie politicos şi, la nevoie, atît de infatuat şi imperturbabil, ar fi făcut precis gălăgie ca un iuncher şi poate că ar fi ieşit un scandal.

I se aduse supa, el luă lingura, însă, deodată, fără să apuce s-o bage în farfurie, o aruncă pe masă şi mai că nu sări de pe scaun. O idee neaşteptată îl fulgeră brusc: în clipa aceea el – Dumnezeu ştie în urma cărui proces – înţelese

deodată pe deplin cauza tristeţii sale, a tristeţii aceleia deosebite, aparte, care, în ultima vreme, îl chinuia de cîteva zile la rînd, tristeţe care Dumnezeu ştie de ce nu voia nicidecum să-l lase în pace; acum înţelese pe loc şi văzu totul ca-n palmă.

— De vină-i pălăria aceea! bîigui el cuprins de inspiraţie. Numai şi numai blestemata aceea de pălărie rotundă, cu mizerabilul acesta de crep, e de vină *pentru tot*!

Începu să se gîndească şi, pe măsură ce gîndea mai mult, tot mai sumbru şi mai surprinzător devenea în ochii lui „tot incidentul".

„Dar… dar ce incident e, totuşi, aici? încercă el să protesteze, îndoindu-se de sine. Există oare măcar ceva ce seamănă cu un incident?"

Iată în ce consta toată problema: cu aproape două săptămîni mai înainte (nu-şi amintea prea bine, dar parcă erau două săptămîni de atunci), întîlnise pentru prima oară pe stradă, undeva la colţul dintre Podiaceskaia şi Meşcianskaia, un domn cu crep la pălărie. Domnul era ca toată lumea, n-avea nimic deosebit la înfăţişare, trecuse repede, dar se uitase la Velceaninov cumva prea insistent şi, cine ştie de ce, imediat îl făcuse extrem de curios. În tot cazul, lui Velceaninov fizionomia domnului i se păruse cunoscută. Pesemne, cîndva şi undeva o mai văzuse. „Ah, de altfel, puţine fizionomii am văzut la viaţa mea – nu le poţi ţine minte pe toate!" Mergînd vreo douăzeci de paşi, părea să fi uitat întîlnirea, în ciuda primei impresii. Însă impresia rămăsese, totuşi, pentru toată ziua şi era destul de originală: sub forma unei duşmănii fără conţinut, deosebite. Acum, după două săptămîni, încă îşi amintea clar; îşi mai amintea şi că atunci nu înţelegea absolut deloc de unde-i venise această duşmănie – şi nu înţelegea pînă într-atît, încît niciodată nu apropiase şi nu pusese în legătură proasta sa dispoziţie sufletească din toată seara aceea cu întîlnirea de dimineaţă.

Dar domnul se grăbise el însuşi să-i aducă aminte de existenţa sa şi a doua zi iar se ciocnise cu Velceaninov pe Nevski Prospekt şi iar se uitase cumva ciudat la el. Velceaninov scuipase, dar, scuipînd, se mirase imediat de scuipatul său. Ce-i drept, există fizionomii care îţi stîrnesc imediat un dezgust fără obiect şi fără sens. „Da, într-adevăr l-am întîlnit undeva“, bîiguise el îngîndurat, de-acum la o jumătate de oră după întîlnire. Apoi îşi petrecuse din nou toată seara în cea mai mizerabilă dispoziţie sufletească; avusese chiar un vis urît peste noapte şi totuşi nu-i trecuse prin cap că pricina acestei noi şi deosebite mîhniri era numai domnul în doliu, deşi în decursul serii şi-l amintise de mai multe ori. Chiar se enervase în treacăt că o „asemenea porcărie“ îndrăzneşte să-i persiste atît de mult în amintire; dar să-i atribuie acestui domn toată tulburarea sa – ar fi considerat că-i chiar ceva înjositor, dacă această idee i-ar fi trecut prin cap. Peste încă două zile se întîlniseră din nou în mulţime, la coborîrea de pe un vapor care circula pe Neva. Atunci, la a treia întîlnire, Velceaninov era gata să jure că domnul cu doliu la pălărie îl recunoscuse şi chiar se repezise spre el, dar fusese luat înainte şi dus de mulţime; parcă „îndrăznise“ chiar să-i întindă mîna, poate chiar exclamase ceva şi-l strigase pe nume. Cît despre nume, Velceaninov nu auzise limpede, dar… „totuşi, cine-i canalia asta şi de ce nu vine la mine dacă într-adevăr mă recunoaşte şi dacă ţine atît de mult să mă abordeze?“ – se gîndise el cu ciudă, urcînd într-o birjă şi pornind spre Mănăstirea Smolnîi. Peste o jumătate de oră se contrazicea şi se certa cu avocatul, dar în timpul serii şi noaptea dăduse peste el din nou tristeţea cea mai mizerabilă şi mai fantastică: „Oare nu cumva mi se varsă fierea?“ se întreba el suspicios, uitîndu-se în oglindă.

Asta fusese a treia întîlnire. Apoi, vreo cinci zile la rînd, nu mai întîlnise chiar pe „nimeni“, şi „canalia“ nu se mai făcuse văzută. Totuşi, cînd se

aştepta mai puţin, şi-l amintea pe domnul cu crep la pălărie. Cu o oarecare uimire, Velceaninov se surprindea că se gîndeşte la el „Ce, m-o fi apucat dorul de el? Hm… Pesemne că are şi el multe treburi la Petersburg. Şi după cine o fi purtînd doliu? E clar că m-a recunoscut, dar eu nu-l recunosc. Şi de ce oamenii ăştia poartă crep? Parcă nu li se potriveşte… Mi se pare că, dacă l-aş vedea mai de aproape, l-aş recunoaşte…“

Şi ceva parcă începea să se mişte în amintirile lui, ceva ca un cuvînt ştiut, dar cine ştie de ce uitat deodată, pe care te străduieşti din răsputeri să ţi-l aduci aminte; îl ştii foarte bine şi ştii că îl ştii; ştii ce înseamnă, te învîrţi împrejur; dar uite că nu ţi-l poţi aminti, oricît îţi baţi capul cu el!

„Asta a fost… Asta a fost demult… şi a fost undeva… Aici a fost… aici a fost… dar ducă-se naibii tot ce-a fost sau n-a fost! strigă el deodată cu răutate. Şi la ce bun îmi bat capul şi mă umilesc cu canalia asta! …“

S-a supărat cumplit; dar seara, cînd şi-a amintit deodată că mai înainte se supărase, ba încă şi „cumplit“ – s-a simţit extrem de neplăcut: ca şi cum cineva l-ar fi prins cu ceva. S-a fîstîcit şi s-a mirat:

„Prin urmare, există motive din pricina cărora mă înfurii… din senin… numai amintindu-mi…“ Nu şi-a mai isprăvit gîndul.

Iar în ziua următoare s-a mîniat şi mai tare, dar de data asta i s-a părut că are de ce şi că are întru totul dreptate; „a fost o obrăznicie nemaipomenită“: problema e că a avut loc cea de-a patra întîlnire. Domnul cu crep şi-a făcut apariţia din nou, parcă de sub pămînt. Velceaninov de-abia apucase să-l prindă pe stradă pe consilierul acela de stat, pe domnul acela de care avea nevoie, pe care şi acum voia să-l ia ca din oală la vilă, pentru că acest funcţionar, pe care Velceaninov de-abia îl cunoştea, dar care îi era foarte necesar în legătură cu procesul, şi atunci, ca şi acum, nu se lăsa prins

şi pesemne se ascundea, nedorind nicidecum să se întîlnească cu Velceaninov; bucuros că, în sfîrşit, s-a ciocnit cu el, Velceaninov pornise alături de acesta, grăbindu-se, privindu-l în ochi şi încordîndu-şi toate puterile ca să-l atragă pe şmecher la o temă, la o discuţie, în care acesta, poate, ar scăpa sau ar spune un singur cuvînt căutat şi aşteptat de mult; dar şi şmecherul cărunt ştia ce face, încerca să scape rîzînd şi tăcînd – şi, iată, în momentul acela extrem de agitat, privirea lui Velceaninov îl zări, pe trotuarul celălalt, pe domnul cu crep la pălărie. Stătea şi se uita insistent de acolo la ei amîndoi; îi urmărea, ceea ce era foarte insultător, şi parcă rîdea.

„Drace! se înfuriase Velceaninov, despărţindu-se de-acum de funcţionar şi punîndu-şi eşecul cu el pe seama apariţiei neaşteptate a acestui «neobrăzat». Drace, parcă mă spionează! Se vede treaba că mă urmăreşte! L-o fi angajat cineva şi… şi, zău că rîde! Zău că-l snopesc în bătaie… Păcat numai că umblu fără baston! Am să-mi cumpăr un baston! Asta n-o las eu aşa! Cine-o fi? Vreau neapărat să ştiu cine e!“

În fine, exact cu trei zile după această (a patra) întîlnire, îl găsim pe Velceaninov în restaurantul lui, aşa cum l-am şi descris, tulburat de-acum cu desăvîrşire şi la modul serios şi chiar întrucîtva pierdut cu firea. Dar asta n-ar fi putut nici el să n-o recunoască, cu toată mîndria sa. Era nevoit, în sfîrşit, să constate, confruntînd toate împrejurările, că pricina deprimării lui, a acestei tristeţi deosebite şi a tuturor tulburărilor din ultimele două săptămîni nu era alta decît domnul acela îndoliat, „în ciuda faptului că-i o nulitate“.

„Fie, sînt ipohondru, se gîndea Velceaninov, şi, prin urmare, fac din ţînţar armăsar, însă, totuşi, îmi e oare mai uşor că toate acestea, *poate*, nu-s decît o fantezie? Căci, dacă fiecare asemenea potlogar e în stare să întoarcă omul cu totul pe dos, asta e.. asta e…“

Într-adevăr, la întîlnirea din ziua aceea (a cincea), care îl tulburase atît de mult pe Velceaninov, armăsarul îşi făcuse apariţia aproape ca un ţînţar; domnul acela, ca şi mai înainte, o zbughise pe alături, de data asta însă nemaiprivindu-l pe Velceaninov şi nemaidînd, ca altădată, a înţelege că-l recunoaşte – ci, dimpotrivă, trecuse cu ochii în pămînt, parcă dorindu-şi foarte mult să nu fie observat. Velceaninov se întorsese şi strigase cît îl ţinuse gura:

— Hei, dumneata! Domnule cu crep la pălărie! Acum te ascunzi! Stai! Cine eşti dumneata?

Întrebarea (şi tot strigătul) fusese foarte neghioabă. Dar Velceaninov îşi dăduse seama de asta de-abia după ce strigase. La acest strigăt, domnul se întorsese, se oprise pentru un minut, se pierduse, zîmbise, voise parcă să spună ceva, să facă ceva, cam vreun minut fusese pesemne îngrozitor de nehotărît şi deodată se întorsese şi fugise mîncînd pămîntul. Velceaninov se uitase cu uimire în urma lui.

„Ce să fie? se gîndise el. Ce-ar fi dacă într-adevăr nu el se leagă de mine, ci eu mă leg de el şi aici e buba?“

După ce prînzi, porni repede spre vila funcţionarului. Nu-l găsi acasă; i se răspunse că „nu s-a întors de dimineaţă şi e puţin probabil să se întoarcă astăzi mai devreme de ora trei sau patru noaptea, pentru că a rămas în oraş la un amic care-şi sărbătoreşte onomastica“. Asta era pînă într-atît de „insultător“, încît, la prima mînie, Velceaninov îşi puse în gînd să se ducă la sărbătorit acasă şi chiar porni într-acolo; dar, dîndu-şi seama pe drum că merge prea departe, îi dădu drumul birjarului pe la mijlocul drumului şi se duse pe jos acasă, spre Teatrul Mare. Simţea nevoia să facă mişcare. Ca să-şi calmeze nervii surescitaţi, trebuia să doarmă cu orice preţ în noaptea aceea, în ciuda insomniei; iar ca să aţipească, trebuia cel puţin să obosească.

În felul acesta ajunse acasă pe la zece şi jumătate, căci drumul era foarte lung – şi într-adevăr obosise foarte tare.

Apartamentul pe care îl închiriase în martie, pe care, cu bucurie răutăcioasă, îl considera necorespunzător şi vorbea urît despre el, scuzîndu-se în propriii ochi că „toate astea-s ca în marş“ şi că „se împotmolise“ în Petersburg fără voie, din cauza acestui „proces blestemat“ – acest apartament nu era rău deloc şi nu era indecent, aşa cum se exprima el. Intrarea era într-adevăr cam întunecoasă şi „murdărită“ de sub poartă; dar apartamentul în sine, la etajul întîi, era alcătuit din două camere mari, luminoase şi înalte, despărţite una de alta de un antreu întunecat, dintre care una dădea cu ferestrele spre stradă, iar cealaltă spre curte. Lîngă cea ce dădea cu ferestrele în curte se afla un mic cabinet, destinat să servească drept dormitor; dar aici Velceaninov îşi ţinea în dezordine cărţile şi hîrtiile; dormea într-una din camerele mari, în cea care dădea spre stradă. I se aşternea pe o canapea. Avea mobilă bună, deşi uzată şi, pe deasupra, în apartament se găseau chiar şi lucruri scumpe – rămăşiţe din bunăstarea de altădată: jucării de bronz şi porţelan, covoare mari şi autentice de Buhara; rezistaseră chiar şi două tablouri bunicele; dar toate se aflau într-o vădită dezordine, nu stăteau la locul lor şi erau chiar pline de praf de cînd Pelagheia, fata care îl slujea, plecase să şadă un timp la rudele ei din Novgorod şi-l lăsase singur. Strania prezenţă a unei fete singure ca servitoare în casa unui om neînsurat şi de lume, care încă mai voia s-o facă pe gentlemanul, aproape că îl făcea să roşească pe Velceaninov, cu toate că era foarte mulţumit de această Pelagheia. Fata se angajase la el în momentul cînd ocupase apartamentul, în primăvară, venind din casa unei familii care plecase în străinătate; fata făcuse ordine în apartament. Dar, după plecarea ei, Velceaninov nu

se putuse hotărî să-şi ia altă servitoare; iar să angajeze un lacheu pe termen scurt nu merita, şi nici lacheii nu-i plăceau. Astfel s-a făcut că pentru dereticatul camerelor venea în fiecare zi Mavra, sora soţiei portarului, căreia, ieşind din curte, îi lăsa cheia şi care nu făcea absolut nimic, lua banii şi, pare-se, fura. Dar el pusese cruce la toate şi chiar era mulţumit că acum rămînea singur acasă. Însă toate au o limită – şi nervii lui, uneori, în unele moment de irascibilitate, nu acceptau să suporte această „murdărie“ şi, întorcîndu-se acasă, aproape de fiecare dată intra cu dezgust în camerele sale.

De data asta de-abia îşi dădu timp să se dezbrace, se aruncă pe pat şi, iritat, se hotărî să nu se gîndească la nimic şi să aţipească, cu orice preţ, „chiar în clipa asta“. Şi, ciudat lucru, aţipi de îndată ce capul atinse perna; asta nu i se mai întîmplase de aproape o lună.

Dormi cam trei ore, dar avu somnul neliniştit; visă vise ciudate, care îţi vin atunci cînd ai febră. Era vorba de o crimă pe care el o săvîrşise şi o tăinuise şi de care îl învinuiau într-un glas nişte oameni veniţi de undeva, care intrau la el fără încetare. Se adunase o mulţime groaznică, dar oamenii tot nu mai conteneau să intre, aşa că uşa nu se mai închidea, ci rămînea dată de perete. Dar tot interesul se concentră, în fine, asupra unui om ciudat, de care fusese cîndva apropiat, chiar îi fusese prieten; omul murise şi acum, cine ştie de ce, intrase şi el deodată în cameră. Cel mai chinuitor era faptul că Velceaninov nu ştia cine-i omul acela, îi uitase numele şi nu putea nicidecum să şi-l amintească; nu ştia decît că odată ţinuse foarte mult la el. De la acest ins parcă şi toţi ceilalţi oameni intraţi aşteptau cuvîntul cel mai important: sau acuzarea, sau achitarea. Dar el şedea nemişcat la masă şi nu voia să vorbească. Gălăgia nu înceta, iritarea sporea şi deodată Velceaninov, cuprins de furie, îl lovi pe omul acela

pentru că nu voia să vorbească şi simţi din pricina asta o ciudată plăcere. Inima îi încremeni de groază şi de suferinţă pentru fapta sa, dar tocmai în această încremenire stătea plăcerea. Exasperat cu totul, îl lovi şi a doua, şi a treia oară şi, cuprins de beţia furiei şi a spaimei ajunse pînă la nebunie, dar care conţinea şi ea o plăcere nemărginită, el nu mai număra loviturile, îl bătea fără să se oprească. Voia să distrugă totul, toate *acestea*. Deodată se întîmplă ceva; toţi începură să ţipe cumplit şi se întoarseră cu faţa spre uşă, pîndind, şi în momentul acela se făcură auzite trei clinchete sonore în clopoţel, dar atît de puternice, de parcă cineva voia să-l smulgă de pe uşă. Velceaninov se trezi, se dezmetici într-o clipă, sări iute din aşternut şi se repezi la uşă; era absolut convins că clinchetele de clopoţel nu-s un vis şi că într-adevăr cineva sunase la uşă în clipa aceea. „Ar fi prea nefiresc dacă un asemenea sunet limpede, real, vădit, l-aş fi auzit doar în vis.“

Dar, spre surprinderea lui, şi sunetul clopoţelului se dovedi a fi tot un vis. Deschise uşa şi ieşi în antreu, se uită chiar pe scară – nu era absolut nimeni. Clopoţelul atîrna nemişcat. Mirîndu-se, dar şi bucurîndu-se, se întoarse în cameră. Aprinzînd o lumînare, îşi aminti că lăsase uşa doar închisă, fără s-o încuie şi să pună cîrligul. Şi mai înainte, întorcîndu-se acasă, uita adesea să încuie uşa peste noapte, neacordînd acestui lucru o atenţie deosebită. Pelagheia îl dojenise de cîteva ori. Reveni în antreu să încuie uşa, o deschise încă o dată, se uită afară şi puse doar cîrligul pe dinăuntru, dar îi fu lene s-o încuie cu cheia. Ornicul bătu ora două şi jumătate; deci, dormise trei ore.

Visul îl tulburase pînă într-atît, încît nu-i veni să se culce imediat şi se hotărî să umble o jumătate de oră prin cameră – „cît să fumeze o ţigară de foi“. Îmbrăcîndu-se la repezeală, se duse la fereastră, ridică draperia de stofă grea şi storul alb dindărătul

acesteia. Afară se luminase bine de ziuă. Nopţile luminoase de vară ale Petersburgului întotdeauna îi zdruncinau nervii şi în ultimul timp doar dădeau apă la moară insomniei lui, aşa că acum două săptămîni pusese dinadins aceste draperii de stofă groasă, care nu lăsau să pătrundă lumina atunci cînd le cobora de tot. Dînd drumul luminii în cameră şi uitînd pe masă lumînarea aprinsă, începu să umble înainte şi înapoi cu un sentiment greoi şi bolnăvicios. Impresia visului încă mai persista. Continuau remuşcările serioase pentru faptul că fusese în stare să ridice mîna la omul acela şi să-l bată.

— Păi omul acela nu există şi n-a existat niciodată, totul a fost un vis, de ce mă vait?

Cu o încrîncenare de parcă în asta s-ar fi contopit toate grijile lui, începu să se gîndească la faptul că se îmbolnăveşte categoric, că devine „un om bolnav".

Întotdeauna îi era greu să recunoască făţiş că îmbătrîneşte sau că-i slăbesc puterile şi, de ciudă, în momentele nefaste, exagera dinadins şi îmbătrînirea, şi slăbiciunea, ca să se tachineze singur.

— Bătrîneţea! Îmbătrînesc de-a binelea, bîiguia el, umblînd prin cameră. Îmi pierd memoria, am vedenii, vise, sună clopoţeii… Drace! Ştiu din experienţă că asemenea vise au însemnat întotdeauna că am febră… Sînt convins că toată această „istorie" cu crepul e, poate, şi ea un vis. Hotărît lucru, ieri am avut dreptate: eu, eu mă leg de el, nu el de mine! Am făcut din el un poem şi, de spaimă, mă ascund singur sub masă. De ce-i spun canalie? Poate că omul e foarte cumsecade. Chipul lui, ce-i drept, nu-ţi face plăcere, deşi nu are ceva deosebit de urît; e îmbrăcat ca toată lumea. Numai privirea îi e nu ştiu cum… Iar o ţin una şi bună! Iar mă gîndesc la el! ! Ce naiba am eu cu privirea lui? Ce, nu pot trăi fără acest… ins bun de spînzurătoare?

Printre alte gînduri care i se îmbulzeau prin cap, era şi unul care-l jigni dureros: deodată parcă se convinse că îl cunoscuse cîndva pe domnul acela cu crep la pălărie şi fusese prieten cu el şi că acesta, întîlnindu-l, îşi rîde de el, pentru că ştie un mare secret al său din trecut şi îl vede acum într-o situaţie atît de umilitoare. Se duse maşinal la fereastră ca s-o deschidă şi să respire aerul nopţii şi – şi deodată tresări din tot corpul: i se păruse că în faţa lui se săvîrşise brusc ceva neamaipomenit şi neobişnuit.

Încă nu apucase să deschidă fereastra, aşa că se strecură repede după colţul ferestrei şi se ascunse: pe trotuarul pustiu de peste drum îl văzu deodată, chiar în dreptul casei, pe domnul cu crep la pălărie. Domnul stătea pe trotuar cu faţa spre ferestrele lui, dar fără să-l zărească pesemne şi, curios, parcă chibzuind la ceva, cerceta casa. Parcă plănuia ceva şi parcă lua o hotărîre; îşi ridică mîna şi parcă îşi duse un deget la frunte. În fine, se hotărî: se uită iute împrejur şi, în vîrful picioarelor, furişîndu-se, începu să traverseze strada în grabă. Aşa era: intră în gangul lor, intră pe portiţă (care uneori, vara, rămînea nezăvorîtă pînă la ora trei). „Vine la mine“, se gîndi repede Velceaninov şi deodată, iute şi tot în vîrful picioarelor, fugi în antreu şi se postă lîngă uşă, încremenind în aşteptare, ţinînd abia-abia cu mîna dreaptă, tremurătoare, cîrligul pe care adineauri îl pusese la uşă şi trăgînd din răsputeri cu urechea la hîrşîitul paşilor aşteptaţi pe scară.

Inima i se zbătea atît de tare, încît se temea ca nu cumva, din pricina ei, să nu-l audă pe străin intrînd în vîrful picioarelor. Încă nu înţelegea ce se întîmplă, dar simţea totul cu un fel de plinătate înzecită. Parcă visul de mai înainte se contopise cu realitatea. Velceaninov era curajos din fire. Îi plăcea uneori să-şi împingă neînfricarea pînă la cochetărie, în aşteptarea primejdiei – chiar dacă nu se uita nimeni la el, ci doar admirîndu-se singur. Dar acum mai era şi altceva. Ipohondrul şi

plîngăreţul suspicios de mai înainte se transformase cu totul: nu mai era deloc acelaşi om. Un rîs nervos, neauzit îi clocotea în piept. Dindărătul uşii cu cîrligul pus, ghicea fiecare mişcare a necunoscutului.

„Aha! Uite că urcă, a urcat, se uită împrejur; trage cu urechea în jos, pe scară; de-abia respiră, se furişează… Aha! A pus mîna pe clanţă, trage, o încearcă! S-a aşteptat ca uşa să nu fie încuiată! Deci, ştia că uneori uit să încui! Iar trage de clanţă; îşi închipuie că o să sară cîrligul? Îi pare rău să se despartă de mine! Îi pare rău să plece mofluz?“

Şi într-adevăr, totul trebuia să se petreacă aşa cum îşi imagina el: cineva stătea într-adevăr la uşă şi încet, neauzit, încerca broasca şi trăgea de clanţă, şi – „bineînţeles, avea un scop“. Dar Velceaninov avea pregătită rezolvarea problemei şi, cu un fel de încîntare, pîndea momentul, plănuia şi chibzuia: simţea pornirea irezistibilă să ridice brusc cîrligul, să dea uşa iute de perete şi să se pomenească nas în nas cu „sperietoarea“. „Dar ce faceţi aici, cum s-ar zice, stimate domn?“

Chiar aşa se întîmplă; prinzînd clipa potrivită, ridică iute cîrligul, împinse uşa şi aproape se ciocni cu domnul cu crep la pălărie.

III
Pavel Pavlovici Trusoţki

Acesta parcă muţise pe loc. Stăteau amîndoi unul în faţa celuilalt, în prag, şi amîndoi se priveau ţintă în ochi. Aşa se scurseră cîteva clipe şi deodată Velceaninov îşi recunoscu musafirul!

În acelaşi timp, musafirul îşi dăduse pesemne seama că Velceaninov îl recunoscuse de-a binelea; asta se citea în licărirea ochilor lui. Într-o singură clipită tot chipul său parcă se topi în zîmbetul cel mai dulceag.

— Am, desigur, plăcerea să vorbesc cu Aleksei Ivanovici? mai că nu cîntă el cu o voce gingaşă şi caraghios de nepotrivită cu împrejurările.

— Nu cumva dumneata eşti Pavel Pavlovici Trusoţki? rosti, în sfîrşit, şi Velceaninov, cu un aer nedumerit.

— Ne-am cunoscut acum vreo nouă ani în T., şi – dacă-mi permiţi să-ţi aduc aminte – am fost prieteni.

— Da… Mă rog… Dar acum e ora trei şi dumneata timp de zece minute ai încercat uşa să vezi dacă-i încuiată sau nu…

— Ora trei! strigă musafirul scoţînd ceasul şi chiar mirîndu-se cu tristeţe. Aşa-i: e ora trei! Scuză-mă, Aleksei Ivanovici, trebuia să-mi dau seama cînd am intrat; chiar mi-e ruşine. Trec zilele astea şi-ţi explic, acum însă…

— Eh, nu! Dacă-i să explici, mai bine ai face-o chiar acum! spuse repede Velceaninov. Poftim, treci pragul şi intră în cameră. Căci, desigur, aveai şi singur intenţia să pătrunzi în apartament, că doar n-ai venit noaptea numai ca să încerci broaştele…

Era şi tulburat, şi totodată parcă buimăcit, şi simţea că nu poate să-şi adune gîndurile. Chiar i se făcu ruşine: nici un secret, nici o primejdie, nimic nu ieşise din toată fantasmagoria; îşi făcuse apariţia doar figura stupidă a unui oarecare Pavel

Pavlovici. Dar, de altfel, nu-i venea deloc a crede că lucrurile erau chiar atît de simple: presimţea ceva ca prin ceaţă şi cu groază. Îşi invită oaspetele să stea într-un fotoliu, el se aşeză nerăbdător pe pat, la un pas de fotoliu, se aplecă, îşi puse palmele pe genunchi şi aştepta iritat ca acesta să înceapă să vorbească. Se uita la el cu nesaţ şi îşi scormonea amintirile. Însă, ciudat lucru: celălalt tăcea mîlc şi parcă nu înţelegerea că e „obligat“ să vorbească fără întîrziere; dimpotrivă, se uita la stăpînul casei cu o privire în care se citea că aşteaptă ceva. Poate că pur şi simplu tremura de frică precum un şoarece prins în capcană, simţind pentru început o oarecare stinghereală; dar Velceaninov îşi ieşi din fire.

— Ce-i cu dumneata? strigă el. Cred că nu eşti o fantezie, nici un vis! Ce, ai venit să ne jucăm de-a morţii? Explică-te, domnule!

Musafirul se foi, zîmbi şi începu prudent: „Cum văd, pe dumneata te uimeşte, în primul rînd, faptul că am venit la ora asta şi în nişte împrejurări atît de deosebite… Aşa că, amintindu-mi tot ce-a fost şi felul cum ne-am despărţit, acum mi se pare chiar ciudat… De altfel, nici n-aveam intenţia să vin şi, dacă aşa s-a nimerit, asta-i din greşeală…“

— Cum din greşeală! Păi te-am văzut de la fereastră trecînd strada în vîrful picioarelor!

— Ah, ai văzut! Atunci înseamnă că, în privinţa asta, ştii mai mult decît mine! Dar văd că nu fac decît să te irit… Iată despre ce-i vorba: am sosit aici de vreo trei săptămîni într-o problemă personală… Sînt Pavel Pavlovici Trusoţki, dumneata singur m-ai recunoscut. Problema mea e că fac demersuri să fiu transferat în altă gubernie şi în altă slujbă, într-o funcţie care ar însemna pentru mine o avansare importantă… Dar, de altminteri, nici asta nu-i important! … Principalul, dacă vrei, e că umblu pe-aici de trei săptămîni şi, mi se pare, singur îmi tărăgănez rezolvarea, adică chestiunea transferului şi, zău aşa, chiar dacă o să reuşesc, nu-

i mare lucru să uit că am reuşit şi, dată fiind dispoziţia sufletească în care mă aflu, n-o să plec din Petersburgul dumitale. Umblu ca şi cum mi-aş fi pierdut scopul şi parcă chiar bucurîndu-mă că l-am pierdut – în starea mea de spirit…

— În ce stare de spirit? se încruntă Velceaninov.

Musafirul îşi ridică ochii la el, luă pălăria în mînă şi, cu gravitate fermă, îi arătă crepul.

— Da, uite în ce stare de spirit!

Velceaninov se uita prosteşte cînd la crep, cînd la chipul musafirului. Deodată obrajii i se îmbujorară fulgerător şi el se tulbură groaznic:

— Nu cumva Natalia Vasilievna?

— Chiar ea! Natalia Vasilievna! Anul ăsta, în martie… Ftizie şi aproape deodată, în numai două-trei luni! Şi am rămas aşa cum mă vezi!

Spunînd acestea, musafirul, foarte tulburat, îşi desfăcu mîinile, ţinîndu-şi în dreapta pălăria cu crep şi aplecîndu-şi adînc capul pleşuv timp de cel puţin zece secunde.

Această mină şi acest gest parcă îl înviorară pe Velceaninov: un zîmbet batjocoritor şi chiar provocator îi alunecă pe buze – însă deocamdată doar pentru o clipă: vestea despre moartea acestei doamne (pe care o cunoscuse de mult şi de mult apucase s-o uite) îi provocă o impresie neaşteptat de zguduitoare.

— Oare se poate una ca asta? bîigui el primele cuvinte care-i veniră pe limbă. Şi de ce n-ai venit direct la mine ca să-mi spui?

— Îţi mulţumesc pentru compătimire; o văd şi o preţuiesc, în ciuda…

— În ciuda?

— În ciuda atîtor ani de despărţire, ai arătat amărăciunii mele şi chiar mie însumi o compătimire desăvîrşită, încît eu, desigur, mă simt recunoscător. Uite, asta am vrut să-ţi comunic. Şi nu că m-aş fi îndoit de prietenii mei, eu chiar şi aici, chiar şi acum, pot să-i găsesc pe prietenii mei cei mai buni (dacă ar fi să-l iau, de pildă, pe

Stepan Mihailovici Bagautov), dar relaţia noastră, Aleksei Ivanovici – mai bine zis, prietenia, căci mi-o amintesc cu recunoştinţă –, a împlinit nouă ani, şi dumneata nu te-ai întors; nici scrisori nu ne-am trimis…

Musafirul cînta ca pe note, dar în timp ce vorbea îşi ţinea ochii în pămînt, deşi, desigur, vedea şi tot ce era sus. Însă şi stăpînul casei apucase să-şi adune cît de cît gîndurile.

Cu un sentiment foarte bizar, care se accentua din ce în ce mai mult, îl asculta şi îl privea pe Pavel Pavlovici şi deodată, cînd acesta se opri, gîndurile cele mai pestriţe şi mai neaşteptate îi năvăliră iute în cap.

— De ce nu te-am recunoscut pînă acum? strigă el, înviorîndu-se. Doar ne-am ciocnit pe stradă de vreo cinci ori!

— Da; mi-aduc şi eu aminte; mi-ai ieşit în cale de vreo două sau, poate, trei ori…

— Adică, *dumneata* mi-ai *tot* ieşit mie în cale, nu eu – dumitale!

Velceaninov se ridică şi deodată rîse tare şi absolut pe neaşteptate. Pavel Pavlovici se opri, se uită atent, dar imediat continuă:

— Dacă nu m-ai recunoscut, asta, în primul rînd, e pentru că puteai să mă uiţi şi, în fine, în răstimpul ăsta am avut vărsat, care mi-a lăsat unele urme pe faţă.

— Vărsat? Păi într-adevăr omul a avut vărsat! Păi cum…

— M-am procopsit? Parcă puţine lucruri se întîmplă, Aleksei Ivanovici; cînd te-aştepţi mai puţin, te procopseşti!

— Da, dar asta mi se pare ceva grozav de nostim! Bine, continuă, continuă, dragă prietene!

— Cu toate că te-am întîlnit …

— Stai! De ce-ai spus adineauri: „m-am procopsit“? Eu am vrut să mă exprim mult mai politicos. Bine, continuă, continuă.

Cine ştie de ce, se simţea din ce în ce mai vesel. Impresiei zguduitoare îi luase locul cu totul alt sentiment.

Cu paşi mari, Velceaninov umbla prin cameră înainte şi înapoi.

— Cu toate că te-am întîlnit şi chiar, pornind încoace, spre Petersburg, aveam intenţia să te caut neapărat aici, însă, repet, acum mă aflu într-o asemenea stare sufletească… şi sînt atît de distrus mintal din luna martie…

— Ah, da! Eşti distrus din luna martie… Stai, nu fumezi?

— Păi, ştii, cît trăia Natalia Vasilievna…

— Da, da, dar din martie?

— Poate doar o ţigară.

— Uite o ţigară; aprinde-o şi continuă! Continuă, că grozav mă…

Şi, aprinzîndu-şi o ţigară de foi, Velceaninov se aşeză iute din nou pe pat. Pavel Pavlovici se opri.

— Totuşi, eşti foarte tulburat. Eşti sănătos?

— Eh, las-o dracului de sănătate! se enervă deodată Velceaninov. Continuă!

Cît despre musafir, văzînd tulburarea stăpînului casei, devenea tot mai satisfăcut şi sigur de sine.

— Dar ce să mai continuu? începu el din nou. Imaginează-ţi, Aleksei Ivanovici, în primul rînd, un om distrus, adică nu doar distrus, ci, ca să zic aşa, distrus radical; un om care, după douăzeci de ani de căsnicie, îşi schimbă viaţa şi umblă pe străzile prăfoase fără un scop corespunzător, ca prin stepă, aproape nemaiştiind pe ce lume se află şi care, în această uitare de sine, găseşte chiar o oarecare încîntare. După toate astea, e firesc ca atunci cînd întîlnesc cîteodată un cunoscut sau chiar un prieten adevărat, să îl ocolesc dinadins, să nu mă apropii de el într-un asemenea moment, care va să zică, de uitare de sine. Iar alteori, îţi aminteşti totul atît de bine şi aşa de mult îţi doreşti să vezi măcar un martor şi un părtaş al trecutului apropiat, dar ireversibil, şi aşa ţi se zbate inima,

încît nu numai ziua, dar şi noaptea rişti să te arunci în braţele unui prieten, chiar dacă pentru asta ai fi nevoit să-l trezeşti la ora trei şi ceva. Eu n-am greşit decît în privinţa orei, nu şi a prieteniei, căci în momentul de faţă sînt răsplătit cu prisosinţă. Cît despre oră, zău, am crezut că nu-i decît unsprezece şi ceva, fiind cu curaj. Îţi bei propria tristeţe şi parcă te îmbeţi cu ea. Şi nici măcar tristeţea, ci tocmai noua mea stare mă loveşte…

— Totuşi, în ce hal te exprimi! remarcă Velceaninov oarecum posomorît, redevenind dintr-o dată grozav de serios.

— Da, mă exprim ciudat…

— Să… să nu glumeşti!

— Glumesc! exclamă Pavel Pavlovici, cuprins de o zăpăceală îndurerată. Şi tocmai în momentul cînd îţi spun…

— Ah, lasă asta, te rog!

Velceaninov se ridică şi începu să umble din nou prin cameră.

Aşa se scurseră vreo cinci minute. Musafirul vru să se ridice şi el, dar Velceaninov îi strigă: „Stai jos, stai jos!“ şi acesta se lăsă iarăşi docil în fotoliu.

— Şi totuşi ce mult te-ai schimbat! începu din nou Velceaninov, oprindu-se brusc în faţa lui, parcă uimit pe neaşteptate de acest gînd. Te-ai schimbat grozav de mult! Extrem de mult! Eşti cu totul alt om!

— Nici nu-i de-a mirării; nouă ani…

— Nu-nu, nu de ani e vorba! La înfăţişare nu te-ai schimbat prea mult; în altă privinţă te-ai schimbat!

— Păi, de nouă ani…

— Sau poate din luna martie!

— He-he, zîmbi viclean Pavel Pavlovici. Îţi dă ghes un gînd frivol… Dar, dacă-mi îngădui, în ce constă propriu-zis schimbarea?

— Ce să ne mai ascundem! A existat mai înainte un Pavel Pavlovici serios şi cuviincios, un Pavel

Pavlovici deştept, iar acum văd un Pavel Pavlovici *vaurien*![4]

— *Vaurien*? Aşa găseşti? Şi nu mai sînt „deştept“? Nu mai sînt deştept? chicotea Pavel Pavlovici cu plăcere.

— Pe dracu' „deştept“! Acum, poate, eşti cu adevărat *inteligent*.

„Sînt obraznic, dar canalia asta-i şi mai obraznică! Şi… şi ce scop are?“ se tot gîndea Velceaninov.

— Ah, dragul meu, ah, nepreţuitul meu Aleksei Ivanovici! spuse musafirul, neliniştindu-se brusc foarte tare şi foindu-se în fotoliu. Ce ne pasă nouă? Doar nu sîntem în lumea bună, într-o strălucitoare societate aristocratică! Sîntem doi prieteni sinceri şi vechi şi, ca să zic aşa, ne-am întîlnit cu inima cît se poate de curată şi ne amintim amîndoi legătura preţioasă, în care răposata era o verigă de preţ a prieteniei noastre!

Se lăsase pînă într-atîta în voia exaltării sentimentelor sale, încît îşi înclină din nou capul ca mai înainte, de data asta acoperindu-şi faţa cu pălăria. Velceaninov se uită la el cu dezgust şi nelinişte.

„Nu cumva nu-i decît un măscărici? îi trecu prin cap. Dar n-nu, n-nu! Parcă n-ar fi beat; de altfel, poate că-i şi beat; are faţa roşie. Dar, chiar dacă ar fi şi beat, tot acolo ajungem. Cu ce vrea să mă surprindă? Ce vrea canalia asta?“

— Îţi mai aduci aminte, îţi mai aduci aminte, începu să strige Pavel Pavlovici, luînd încetul cu încetul pălăria din dreptul feţei, ca şi cum l-ar fi acaparat din ce în ce mai mult amintirile, îţi mai aduci aminte drumeţiile noastre în afara oraşului, serile şi seratele noastre cu dansuri şi jocuri nevinovate la excelenţa-sa, ospitalierul Semion Semionovici? Dar lecturile noastre în trei? Dar felul în care ne-am cunoscut, cînd ai venit la mine într-o dimineaţă pentru informaţii în legătură cu procesul dumitale, cînd ai început chiar să ţipi, dar

a ieşit deodată Natalia Vasilievna şi peste zece minute ai şi devenit cel mai bun prieten al casei noastre pentru exact un an – întocmai ca în *Provinciala*, piesa domnului Turgheniev[5]…

Velceaninov se plimba încet, se uita în pămînt, aştepta cu nerăbdare şi dezgust, dar asculta atent.

— Nici prin cap nu mi-ar fi trecut *Provinciala*, spuse el, fîstîcindu-se puţin. Şi mai înainte nu vorbeai niciodată cu o voce atît de piţigăiată şi… într-un stil care nu-i al dumitale. La ce bun toate astea?

— Într-adevăr altădată mai mult tăceam, adică eram mai tăcut, se grăbi să răspundă Pavel Pavlovici. Ştii dumneata, altădată, cînd începea să vorbească răposata, îmi plăcea mai mult să ascult. Cred că îţi mai aduci aminte cum vorbea, cu cîtă fineţe de spirit…. Iar în privinţa *Provincialei* şi propriu-zis în privinţa lui Stupendiev, şi aici ai dreptate, pentru că apoi, mai pe urmă, cu nepreţuita mea soţie răposată, ne aminteam în unele momente tihnite de dumneata, după ce ai plecat, şi asemuiam prima noastră întîlnire cu piesa asta de teatru… pentru că într-adevăr existau asemănări. Cît despre Stupendiev…

— Care Stupendiev, lua-l-ar dracul! strigă Velceaninov şi chiar bătu din picior, pierzîndu-şi cumpătul de tot la auzul cuvîntului „Stupendiev“, dar din pricina unei amintiri neliniştitoare pe care i-o trezise auzul acestui cuvînt.

— Păi Stupendiev este un rol, un rol de teatru, rolul soţului din piesa *Provinciala*, chiţcăi Pavel Pavlovici cu cea mai dulce voce. Dar asta ţine de altă serie de amintiri minunate, care ne sînt dragi, de după plecarea dumitale, cînd Stepan Mihailovici Bagautov ne-a dăruit prietenia sa, la fel cum ai procedat şi dumneata, prietenie care a ţinut cinci ani încheiaţi.

— Bagautov? Cine-i? Care Bagautov? se opri deodată Velceaninov, ca şi cum ar fi prins rădăcini.

— Bagautov, Stepan Mihailovici, care ne-a dăruit prietenia sa exact la un an după ce ai plecat şi… la fel ca dumneata…

— Ah, Dumnezeule, păi asta o ştiu! strigă Velceaninov, dumirindu-se în fine. Bagautov! Avea slujbă în oraşul vostru…

— Avea slujbă, avea! Pe lîngă guvernator! Era din Petersburg, un tînăr foarte distins, din cea mai înaltă societate! strigă Pavel Pavlovici cît se poate de încîntat.

— Da-da-da! La ce mă gîndeam? Păi şi el…

— Şi el, şi el! repetă, la fel de încîntat, Pavel Pavlovici, agăţîndu-se de cuvîntul imprudent al gazdei. Şi el! Şi uite-aşa, am jucat *Provinciala* pe scena din casa excelenţei-sale Semion Semionovici, un om atît de primitor… Stepan Mihailovici a jucat rolul „contelui“, eu pe al „soţului“, iar răposata a interpretat-o pe „Provincială“ – numai că pînă la urmă mie mi-au luat rolul „soţului“ la insistenţele răposatei, aşa că nu l-am mai jucat, neavînd, chipurile, talent…

— La naiba, ce Stupendiev mai eşti şi dumneata! Dumneata eşti înainte de toate Pavel Pavlovici Trusoţki, nu Stupendiev! rosti Velceaninov grosolan, fără menajamente şi aproape tremurînd de iritare. Numai că, dă-mi voie: Bagautov este aici, la Petersburg; l-am văzut cu ochii mei, în primăvară l-am văzut! Ce, nici la el nu te duci?

— În fiecare zi lăsată de la Dumnezeu trec pe la el, sînt de-acum trei săptămîni. Nu mă primeşte! E bolnav, nu mă poate primi! Şi imaginează-ţi: am aflat din sursa cea mai sigură că suferă cu adevărat de o boală extrem de primejdioasă! Şi ce prieten mi-a fost: şase ani! Ah, Aleksei Ivanovici, doar îţi spun şi îţi repet că, în starea mea de spirit, eşti uneori gata să intri în pămînt, zău aşa; iar alteori, ţi se pare, te-ai repezi şi ai îmbrăţişa tocmai pe unul dintre martorii şi părtaşii de atunci şi numai ca să

plîngi, adică fără nici un alt scop, decît acela de a plînge!

— Totuşi, ajungă-ţi pentru ziua de azi, nu-i aşa? rosti cu asprime Velceaninov.

— Ajunge, e prea mult! zise Pavel Pavlovici şi se ridică imediat. E ora patru şi, mai ales, te-am deranjat într-un mod atît de egoist…

— Ascultă: am să trec pe la dumneata, neapărat am să trec, şi atunci sper să… Spune-mi de-a dreptul, sincer: nu eşti beat astăzi?

— Beat? Nicidecum…

— Nu ai băut înainte de a veni la mine, nici mai devreme?

— Ştii dumneata, Aleksei Ivanovici, sînt sigur că ai febră.

— Chiar mîine trec pe la dumneata, dimineaţa, pînă la ora…

— Am remarcat demult că parcă delirezi, îl întrerupse cu satisfacţie şi se agăţă de această temă Pavel Pavlovici. Zău, mi-e jenă că eu, cu stîngăcia mea… dar plec, plec! Iar dumneata întinde-te şi dormi.

— Dar de ce nu mi-ai spus unde locuieşti? îi strigă din urmă Velceaninov, dîndu-şi seama în ultima clipă.

— Oare nu ţi-am spus? La hotelul Pokrovskaia…

— Care hotel Pokrovskaia?

— Chiar lîngă biserica Pokrov, pe-o stradelă… Am uitat cum se numeşte stradela, şi numărul l-am uitat, dar e aproape de Pokrov…

— Te găsesc eu!

— Te rog, eşti un oaspete drag.

De-acum cobora scara.

— Stai! strigă din nou după el Velceaninov. N-o să speli putina?

— Cum, adică, să „spăl putina“? se holbă Pavel Pavlovici, întorcîndu-se şi zîmbind de pe a treia treaptă a scării.

În loc de răspuns, Velceaninov trînti uşa cu zgomot, o încuie cu grijă şi puse cîrligul. Intrînd în cameră, scuipă de parcă se spurcase cu ceva.

După ce stătu nemişcat vreo cinci minute în mijlocul camerei, se trînti pe pat fără să se dezbrace şi aţipi într-o clipă. Lumînarea uitată pe masă arse pînă la capăt.

[4] Derbedeu (fr.).

[5] În piesa lui Ivan Turgheniev, *Provinciala* (1851), eroina, Daria Stupendieva, tînăra soţie a unui funcţionar în vîrstă, îl atrage în mrejele dragostei pe un conte aflat în trecere prin oraş.

IV
Soţia, soţul şi amantul

Dormi buştean şi se trezi exact la nouă şi jumătate; se săltă iute în capul oaselor, se aşeză pe marginea patului şi imediat începu să se gîndească la moartea „acestei femei“.

Impresia zguduitoare, pe care o avusese în ajun la aflarea acestei morţi, lăsase în el o oarecare panică şi chiar suferinţă. În prezenţa lui Pavel Pavlovici, panica şi suferinţa fuseseră în ajun doar înăbuşite pentru un timp de o idee ciudată. Dar acum, la trezire, toate întîmplările petrecute cu nouă ani în urmă îi apărură deodată extrem de clar.

Pe femeia aceasta, răposata Natalia Vasilievna, soţia „acestui Trusoţki“, o iubise şi îi fusese amant, atunci cînd, în legătură cu procesul său (şi tot în legătură cu un proces de moştenire) rămăsese un an întreg în T., deşi, la drept vorbind, procesul nu reclama neapărat o prezenţă atît de îndelungată; motivul real fusese legătura lor. Această legătură şi această dragoste îl posedaseră atît de puternic, încît parcă fusese un fel de sclav al Nataliei Vasilievna şi pesemne că s-ar fi hotărît pe loc la ceva chiar foarte monstruos şi absurd, dacă asta i-ar fi pretins cel mai mic capriciu al femeii. Nici mai înainte, nici după aceea nu i se mai întîmplase ceva asemănător. La sfîrşitul anului, cînd despărţirea era de-acum iminentă, Velceaninov era atît de disperat că se apropie momentul fatal (disperat, deşi se presupunea că despărţirea va fi foarte scurtă), încît îi propusese Nataliei Vasilievna s-o răpească, s-o ia de la soţul ei, să renunţe la toate şi să plece cu el în străinătate pentru totdeauna. Numai ironia şi îndărătnicia fermă a acestei doamne (care la început aprobase întru totul acest proiect, dar pesemne numai din plictiseală sau ca să rîdă) îl putuseră opri şi sili să plece singur. Şi? Nu trecuseră nici două luni de la despărţire, cînd el, la

Petersburg, îşi şi punea întrebarea, care pentru el avea să rămînă perpetuu fără răspuns: o iubise într-adevăr pe această femeie sau totul nu fusese decît o „nălucire“? Şi nu din frivolitate sau sub impulsul unei noi pasiuni se înfiripase în sufletul lui această întrebare: în primele două săptămîni petrecute la Petersburg se aflase într-un fel de frenezie şi nu avea ochi pentru nici o femeie, cu toate că atunci revenise imediat în vechea lui societate şi apucase să vadă sute de femei. De altfel, ştia foarte bine că, dacă s-ar pomeni din nou în T., ar recădea de îndată pradă farmecului copleşitor al acestei femei, în ciuda întrebărilor care prinseseră contur în mintea sa. Chiar şi la cinci ani după aceea încă mai avea această convingere. Dar la cinci ani după aceea recunoştea asta faţă de sine însuşi cu indignare şi chiar de „această femeie“ îşi amintea cu ură. Se jena de anul petrecut în T. ; nu putea înţelege nici măcar cum această pasiune „prostească“ dăduse tocmai peste el, Velceaninov! Toate amintirile acestei pasiuni se transformaseră în ochii lui într-un sentiment de ruşine; roşea pînă la lacrimi şi îl chinuiau remuşcările. Ce-i drept, după încă vreo cîţiva ani apucase să se calmeze întrucîtva; încercase să uite totul şi aproape reuşise. Şi iată, deodată, peste nouă ani, totul reînvie atît de brusc şi de ciudat în faţa lui după ce, în ajun, aflase de moartea Nataliei Vasilievna.

Acum, şezînd pe marginea patului, cu gîndurile tulburi ce i se îmbulzeau alandala în cap, simţea şi era conştient de un singur lucru – că, în pofida „impresiei cutremurătoare“ din ajun, lăsată de această veste, era foarte calm în privinţa morţii ei. „Oare nici măcar nu-mi pare rău după ea?“ se întreba. Ce-i drept, nu mai simţea acum ura şi putea să se gîndească la ea mai nepărtinitor, mai drept. După părerea lui, care, de altfel, se formase de mult în acest răstimp de nouă ani de despărţire, Natalia Vasilievna era una dintre doamnele provinciale cele mai obişnuite care făceau parte

din lumea „bună“ provincială şi – „cine ştie, poate chiar aşa a şi fost şi numai eu mi-am făcut din ea un asemenea vis?“ El, de altminteri, întotdeauna bănuise că în această părere putea să fie şi o greşeală; simţi asta şi acum. Pînă şi faptele se contraziceau; acest Bagautov fusese şi el cîţiva ani în relaţii cu ea şi, pare-se, fusese şi el „fermecat cu totul“. Bagautov era într-adevăr un tînăr din cea mai bună societate a Petersburgului şi, întrucît era un „om de nimic“ (aşa se exprima Velceaninov despre el), nu putea, prin urmare, să-şi facă o carieră decît la Petersburg. Şi iată, cu toate acestea, tratase Petersburgul cu dispreţ, adică nu profitase de principalul său avantaj, şi pierduse cinci ani în T. – numai de dragul acestei femei! Poate că se şi întorsese, în fine, la Petersburg numai pentru că şi el fusese aruncat „ca o botină veche şi uzată“. Înseamnă că femeia aceasta avea ceva neobişnuit – darul de a atrage, de a înrobi şi a domina!

Totuşi, parcă nu avea cu ce atrage şi înrobi: „nu era cîtuşi de puţin frumoasă, ba, poate, era chiar urîtă“. Velceaninov o cunoscuse pe cînd femeia avea douăzeci şi opt de ani. Faţa ei nu foarte frumoasă putea uneori să se însufleţească în mod plăcut, dar ochii îi erau urîţi: în căutătura lor se citea o duritate excesivă. Era foarte slabă. Educaţia ei intelectuală era şi ea slabă; mintea ei, deşi incontestabilă şi perspicace, era mai întotdeauna unilaterală: avea maniere de doamnă de lume şi, pe deasupra, ce-i drept, mult tact; gust rafinat, dar manifestîndu-se cu precădere în priceperea de a se îmbrăca. Fire hotărîtă şi dominatoare; nu te puteai împăca cu ea în nici o privinţă pe jumătate: „sau totul, sau nimic“. În chestiunile dificile, arăta o extraordinară fermitate şi dîrzenie. Avea darul mărinimiei şi, aproape întotdeauna, la primul prilej, era nemărginit de nedreaptă. Era imposibil să polemizezi cu această doamnă: doi ori doi nu însemna nimic pentru ea. Niciodată şi nici într-o privinţă nu se considera nedreaptă sau vinovată.

Permanentele şi nenumăratele ei infidelităţi faţă de soţ nu-i împovărau cîtuşi de puţin conştiinţa. Aşa cum Velceaninov făcuse o comparaţie, era o „Maica Domnului din secta hlîştilor[6]“, care crede ea însăşi că este într-adevăr Născătoare de Dumnezeu; la fel şi Natalia Vasilievna era profund încredinţată de justeţea fiecăreia dintre faptele sale. Amantului îi era credincioasă – de altfel atîta timp cît nu i se ura de el. Îi plăcea să-şi chinuiască amantul, dar îi plăcea să-l şi răsplătească. Era tipul de femeie pătimaşă, crudă şi senzuală. Ura desfrîul, îl condamna cu o încrîncenare incredibilă şi – ea însăşi era desfrînată. Nici un fel de dovezi nu puteau niciodată s-o aducă la conştiinţa propriului desfrîu. „Pesemne că nu-şi dă *sincer* seama de asta“, se gîndea Velceaninov la ea, încă de pe cînd era în T. (Să remarcăm în treacăt: fiind el însuşi părtaş la desfrîul ei.) „Este una dintre femeile, se gîndea el, care parcă s-au născut ca să fie soţii infidele. Femeile astea nu rămîn niciodată fete bătrîne: legea naturii lor e să fie măritate pentru asta. Soţul este primul amant, dar nici într-un caz înainte de altar. Nici o fată nu se mărită cu mai multă dibăcie şi uşurinţă decît ele. De apariţia primului amant este întotdeauna vinovat soţul. Şi totul se petrece cît se poate de sincer; pînă la sfîrşit, consideră că dreptatea este de partea lor şi, desigur, se simt cu desăvîrşire nevinovate.“

Velceaninov era sigur că acest tip de femeie există cu adevărat; în schimb, era sigur că există şi tipul de soţi adecvat acestor femei, a căror unică menire constă numai în a corespunde acestui tip de femeie. După părerea lui, esenţa acestor bărbaţi constă în a fi, ca să spunem aşa, „soţi eterni“ sau, mai bine zis, de a fi în viaţă *numai* soţi, şi nimic altceva. „Un asemenea om se naşte şi creşte numai ca să se însoare şi, după ce se însoară, se transformă imediat într-un accesoriu al soţiei, chiar şi în cazul în care se întîmplă să aibă propriul său caracter de netăgăduit. Principalul semn al unui

asemenea soţ este cunoscuta podoabă. Nu poate să nu fie încornorat, la fel cum soarele nu poate să nu lumineze; însă el asta nu numai că n-o ştie niciodată, dar nici nu poate s-o afle vreodată în virtutea legilor naturii.“ Velceaninov avea adînca credinţă că aceste două tipuri există şi că Pavel Pavlovici Trusoţki din T. era reprezentantul perfect al unuia dintre ele. Pavel Pavlovici din ajun nu mai era, desigur, acelaşi Pavel Pavlovici pe care îl cunoştea din T. Găsea că acesta se schimbase incredibil de mult, dar Velceaninov ştia că nici nu putea să nu se schimbe şi că asta era cît se poate de firesc; domnul Trusoţki putea să fie ceea ce fusese numai în timpul cît îi trăise soţia, iar acum nu mai era decît o parte a întregului, lăsată brusc în libertate, adică ceva uimitor şi nemaipomenit.

În ceea ce-l priveşte pe Pavel Pavlovici din T., iată ce menţionase despre el şi îşi amintise acum Velceaninov:

„Desigur, în T., Pavel Pavlovici nu era decît soţ, şi nimic mai mult. Dacă, de pildă, mai era pe deasupra şi funcţionar, asta se întîmpla numai fiindcă pentru el şi slujba devenise, ca să zicem aşa, una dintre obligaţiile sale de soţ; muncea pentru soţie şi pentru poziţia ei mondenă din T., cu toate că şi în sine era un funcţionar foarte sîrguincios. Pe atunci avea treizeci şi cinci de ani şi poseda ceva avere, chiar destul de mare. La slujbă nu arăta cine ştie ce aptitudini, dar nici lipsit de aptitudini nu se arăta. Avea relaţii cu mai-marii guberniei şi trecea drept om cu dare de mînă. Natalia Vasilievna se bucura de un respect desăvîrşit în T. ; ea, de altminteri, nu preţuia prea mult acest respect şi-l lua ca pe ceva cuvenit, dar se pricepea să-şi primească bine musafirii, iar Pavel Pavlovici era atît de bine muştruluit, încît putea să aibă maniere distinse chiar cînd îi primea în casa lui pe cei mai înalţi demnitari ai guberniei. Poate că (i se părea lui Velceaninov) avea minte: dar, întrucît Nataliei Vasilievna nu-i plăcea cînd

soţul ei vorbea mult, era imposibil să-i remarci inteligenţa. Poate că avea din născare multe însuşiri bune, ca şi rele. Însă însuşirile lui bune erau parcă ţinute într-o husă, iar pornirile rele erau înăbuşite aproape cu desăvîrşire. Velceaninov îşi amintea, de pildă, că uneori pe domnul Trusoţki îl trăgea aţa să-şi rîdă de aproapele; dar asta era strict interzis. Îi mai plăcea să povestească uneori cîte ceva; dar şi această pornire îi era ţinută sub control: i se permitea să povestească numai istorisiri lipsite de importanţă şi scurte. Era înclinat să-şi facă prieteni în afara casei şi chiar să bea din cînd în cînd cu cîte un amic; dar năravul acesta fusese stîrpit chiar de la rădăcină. Şi cu toate acestea, un aspect interesant: privind din afară, nimeni n-ar fi putut spune că acest soţ se află sub papuc; Natalia Vasilievna părea o soţie cu totul supusă şi, poate, era chiar ea convinsă de asta. Se prea poate ca Pavel Pavlovici s-o fi iubit la nebunie pe Natalia Vasilievna; dar nimeni nu putea observa asta, ceea ce ar fi fost chiar imposibil, probabil tot datorită vreunei reguli stabilite în casă de către Natalia Vasilievna. De cîteva ori, în timpul şederii sale în T., Velceaninov se întrebase: oare acest soţ are vreo bănuială cît de mică despre relaţia lui cu nevastă-sa? De cîteva ori o chestionase la modul serios pe Natalia Vasilievna şi de fiecare dată primise răspunsul, rostit cu oarecare necaz, că soţul nu ştie nimic şi nu poate afla niciodată nimic, şi că „tot ce este nu-i deloc treaba lui". Încă un aspect văzut din afară: de Pavel Pavlovici ea nu-şi rîdea niciodată şi nu-l găsea deloc ridicol, nici foarte urît, şi chiar i-ar fi luat apărarea dacă cineva ar fi îndrăznit să-l trateze cu lipsă de respect. Neavînd copii, ea trebuia în mod firesc să devină o femeie mondenă; dar avea nevoie şi de propria ei casă. Plăcerile mondene n-o dominau niciodată cu totul, şi acasă îi plăcea foarte mult să se ocupe de gospodărie şi de lucrul de mînă. Pavel Pavlovici îşi amintise în ajun că, în T.,

citeau seara în sînul familiei; asemenea lecturi existaseră; citea Velceaninov, citea şi Pavel Pavlovici; spre marea uimire a lui Velceaninov, acesta citea foarte frumos cu glas tare. Natalia Vasilievna broda ceva şi asculta întotdeauna liniştită, în tihnă. Citeau romanele lui Dickens, vreo revistă rusească, iar uneori cîte ceva din „lucrurile serioase". Natalia Vasilievna aprecia foarte mult cultura lui Velceaninov, dar o făcea în tăcere, ca şi cum ar fi fost o chestiune închisă şi hotărîtă, despre care nu mai are rost să vorbeşti; în general, faţă de cărţi şi ştiinţă era indiferentă, ca şi cum ar fi fost lucruri cu totul colaterale, deşi, poate, folositoare; însă Pavel Pavlovici manifesta uneori o anumită înflăcărare.

Relaţia din oraşul T. se rupsese brusc, după ce pentru Velceaninov atinsese culmea cea mai înaltă şi chiar îl adusese aproape de nebunie. Fusese pur şi simplu gonit pe neaşteptate, deşi totul se aranjase în aşa fel, încît el plecase fără să aibă habar că fusese aruncat întocmai ca o „botină veche şi uzată". Aici, în T., cu vreo lună şi jumătate înaintea plecării sale, îşi făcuse apariţia un tînăr ofiţeraş de artilerie, de-abia ieşit din şcoala militară, care-şi făcuse obiceiul să frecventeze familia Trusoţki; în loc de trei, erau de-acum patru. Natalia Vasilievna îl primea pe băiat cu bunăvoinţă, dar îl trata ca pe un copil. Velceaninov nu ştia nici cu spatele şi, la drept vorbind, nici nu-i ardea de asta, fiindcă tocmai atunci i se anunţase necesitatea despărţirii. Una dintre sutele de cauze, enunţate de Natalia Vasilievna, ce impuneau plecarea lui iminentă şi grabnică era şi aceea că i se părea că rămăsese gravidă; şi de aceea era firesc că el trebuia să dispară neapărat şi cît se poate de repede măcar vreo trei sau patru luni, pentru ca peste nouă luni soţului ei să-i fie mai greu să se îndoiască de ceva, dacă s-ar fi stîrnit mai apoi vreo bîrfă. Argumentul era destul de forţat. După ce-i făcuse propunerea

furtunoasă de a fugi la Paris sau în America, Velceaninov plecase singur la Petersburg, „cu siguranţă, numai pentru moment“, adică pentru nu mai mult de trei luni; altfel n-ar fi plecat nici în ruptul capului, în pofida tuturor motivelor şi argumentelor. Exact peste două luni, la Petersburg, primise de la Natalia Vasilievna o scrisoare cu rugămintea să nu mai vină niciodată, pentru că iubea de-acum pe altul; despre sarcină îi scria că se înşelase. Precizarea acestui fapt era de prisos, fiindcă pentru el şi aşa totul era limpede: îşi amintise de ofiţeraş. Apoi, auzise întîmplător că pe lîngă ea se aciuase Bagautov, care îşi petrecuse în oraş cinci ani încheiaţi. Această relaţie de foarte lungă durată şi-o explicase, printre altele, şi prin faptul că pesemne Natalia Vasilievna îmbătrînise şi de aceea devenise mai afectuoasă.

Velceaninov stătu pe marginea patului aproape o oră; în fine, se dezmetici, o sună pe Mavra ca să-i aducă iute cafeaua, o bău la repezeală, se îmbrăcă şi exact la ora unsprezece porni spre biserica Pokrov ca să caute hotelul cu acelaşi nume. În privinţa hotelului Pokrovskaia îşi şi formase o părere aparte, care i se înfiripase acum, în timpul dimineţii. Totuşi, îi era chiar un pic jenă pentru felul cum se purtase în ajun cu Pavel Pavlovici, şi acum trebuia să se descotorosească de ea.

Toată fantasmagoria din ajun cu broasca uşii o punea pe seama întîmplării şi a stării de beţie a lui Pavel Pavlovici, la care mai adăuga, poate, şi alte pricini, dar în realitate nu ştia deloc sigur de ce se duce acum să stabilească nişte relaţii noi cu fostul soţ, de vreme ce totul se sfîrşise între ei atît de firesc şi de la sine. Îl atrăgea ceva; îşi spunea aici cuvîntul o impresie aparte şi, ca urmare a acestei impresii, ceva îl atrăgea…

[6] *Hlîştii* sînt o sectă organizată în „corăbii“, în fruntea cărora se află proroci, hristoşi, maici ale Domnului sau prorociţe; nu recunosc clerul, biserica şi tainele.

V
Liza

Lui Pavel Pavlovici nici prin cap nu-i trecea să „spele putina“; la drept vorbind, numai Dumnezeu ştie de ce Velceaninov îi pusese în ajun întrebarea asta; într-adevăr, parcă i se întunecaseră minţile. Lîngă biserica Pokrov, într-o dugheană de mărunţişuri, la prima întrebare i se arătă hotelul Pokrovskaia, aflat la doi paşi pe o stradelă. La hotel i se spuse că domnul Trusoţki locuia tot acolo, în curte, într-un corp secundar al clădirii, unde Maria Sîsoevna dădea cu chirie camere mobilate. Urcînd scara de piatră îngustă, udă şi foarte murdară, care ducea la etajul întîi al clădirii din curte, unde erau aceste camere, Velceaninov auzi deodată un plînset. Parcă plîngea un copil de vreo şapte-opt ani; plînsul era greoi, se auzeau hohote înfundate, dar care totuşi nu puteau fi stăpînite, se mai auzeau bătăi din picioare şi nişte dojeni parcă tot înăbuşite, dar furioase, rostite în falset de un adult. Acest adult parcă voia să-l potolească pe copil şi nu dorea deloc să se audă plînsul, dar făcea mai multă gălăgie decît acesta. Dojenile erau nemiloase, iar copilul parcă implora să fie iertat. Pătrunzînd într-un coridor mic, cu cîte două uşi pe ambele laturi, Velceaninov întîlni o femeie grasă şi voinică, atît de ciufulită, încît se vedea că locuieşte acolo, şi o întrebă de Pavel Pavlovici. Femeia arătă cu degetul spre uşa dindărătul căreia se auzea plînsul. Pe chipul gras şi stacojiu al femeii se citea o oarecare indignare.

— Iote cum se distrează! spuse ea, cu voce groasă, aproape în şoaptă, şi începu să coboare treptele. Velceaninov vru să bată la uşă, dar se răzgîndi şi deschise de-a dreptul uşa lui Pavel Pavlovici. În mijlocul unei camere mici, cu mobilier grosolan, dar din belşug, vopsit, stătea în picioare Pavel Pavlovici, îmbrăcat numai pînă la

jumătate, fără redingotă şi vestă; cu faţa stacojie de enervare, cu ţipete, gesturi şi poate (aşa i se păru lui Velceaninov) chiar cu ghionturi, încerca să potolească o fetiţă de vreo opt ani, îmbrăcată sărăcăcios, dar ca o domnişoară, într-o rochiţică scurtă şi neagră de lînă. Fetiţa părea apucată de o adevărată isterie, plîngea cu sughiţuri isterice şi îşi întindea mîinile spre Pavel Pavlovici, parcă vrînd să-l apuce, să-l îmbrăţişeze, să-l implore şi să-l înduplece de ceva. Într-o clipă, totul se schimbă: văzîndu-l pe musafir, fetiţa ţipă şi o zbughi în camera minusculă de alături, iar Pavel Pavlovici, surprins pe moment, se topi deodată cu totul într-un zîmbet, exact ca în ajun, cînd Velceaninov deschisese pe neaşteptate uşa ce dădea spre scară.

— Aleksei Ivanovici! strigă el în culmea mirării. Nu m-aş fi aşteptat nicidecum… dar vino aici, aici! Stai aici, pe canapea sau în fotoliu, iar eu… Şi se repezi să-şi îmbrace redingota, uitînd de vestă.

— Nu te deranja, rămîi aşa cum eşti, zise Velceaninov şi se aşeză pe un scaun.

— Nu, dă-mi voie să mă deranjez; uite, acum arăt mai cuviincios. De ce te-ai aşezat în colţ? Vino aici, în fotoliu, lîngă masă… Ah, nu m-am aşteptat, nu m-am aşteptat!

Se aşeză şi el pe marginea unui scaun din nuiele împletite, dar nu alături de musafirul „neaşteptat“, ci răsucind scaunul pe-o parte, ca să-l poată privi pe Velceaninov cît mai din faţă.

— Cum, adică, nu te-ai aşteptat? Doar ţi-am spus ieri că vin la ora asta, nu?

— M-am gîndit că n-o să vii; după ce m-am trezit, m-am gîndit la întîlnirea de ieri şi m-a cuprins disperarea că n-o să te mai văd de-acum chiar niciodată…

Între timp, Velceaninov se uita împrejur. Camera era în dezordine, patul, nestrîns, hainele, aruncate care încotro, pe masă erau pahare din care se băuse cafea, firimituri de pîine şi o sticlă de şampanie,

fără dop, golită doar pe jumătate, cu un pahar alături. Aruncă o privire în camera de alături, dar acolo era linişte; fetiţa se ascunsese şi încremenise.

— Nu cumva beai asta acum? întrebă Velceaninov, arătînd spre şampanie.

— E ce-a rămas… îi răspunse, fîstîcit, Pavel Pavlovici.

— Dar ştiu că te-ai schimbat, nu glumă!

— Obiceiuri urîte, care-au dat peste mine dintr-o dată. Zău, din martie m-am apucat; nu mint! Nu mă pot abţine. Acum poţi să fii liniştit, Aleksei Ivanovici, nu-s beat şi n-o să mă apuc să bat cîmpii ca ieri, acasă la dumneata, dar îţi spun drept: totul a început din martie! Şi dacă acum o jumătate de an mi-ar fi spus cineva că o s-o iau razna în halul ăsta, dacă mi-ar fi arătat propriul meu chip în oglindă, n-aş fi crezut!

— Deci, ieri erai beat?

— Eram, recunoscu Pavel Pavlovici cu jumătate de glas, plecîndu-şi ruşinat ochii în pămînt. Şi vezi dumneata: nu că eram beat, eram doar la puţin timp după ce-mi trecuse beţia. Asta vreau s-o explic, fiindcă, după beţie, sînt şi mai rău: ameţeală mai am doar puţină în cap, dar rămîn cu o cruzime şi un fel de nesăbuinţă, ba îmi simt şi mai tare amarul. Poate că de amărăciune beau. În asemenea momente pot face cîte-o boacănă prostească sau sînt în stare să jignesc omul. Pesemne că ieri ţi s-a părut că-s foarte ciudat, nu-i aşa?

— Nu-ţi aminteşti?

— Cum să nu-mi amintesc, ţin minte totul…

— Vezi dumneata, Pavel Pavlovici, exact la fel m-am gîndit şi mi-am explicat şi eu, spuse împăciuitor Velceaninov. Pe deasupra, şi eu m-am purtat ieri cu dumneata cam nervos şi… excesiv de intolerant, ceea ce recunosc cu dragă inimă. Uneori nu mă simt prea bine şi neaşteptata dumitale venire, noaptea…

— Da, noaptea, noaptea! clătină din cap Pavel Pavlovici, parcă mirîndu-se şi dojenindu-se. Nici nu ştiu ce m-a apucat! Nici în ruptul capului n-aş fi intrat la dumneata, dacă nu mi-ai fi deschis singur; aş fi plecat de la uşă. Am trecut pe la dumneata, Aleksei Ivanovici, acum vreo săptămînă, dar nu te-am găsit acasă, dar pe urmă, poate, n-aş mai fi trecut şi a doua oară. Totuşi, am şi eu mica mea mîndrie, cu toate că îmi dau seama că-s… în situaţia asta. Ne-am întîlnit şi pe stradă şi mă tot gîndeam: n-are să mă recunoască, n-are să se întoarcă, doar sînt nouă ani, nu glumă – şi n-am îndrăznit să te opresc. Iar ieri, veneam dinspre cartierul Petersburg şi nici nu-mi dădeam seama ce oră este. Uite, din cauza asta (arătă spre sticlă) şi din cauza sentimentului. Am făcut o prostie! O mare prostie! Şi dacă n-ai fi fost dumneata, ci altul – căci ai venit la mine chiar şi după tărăşenia de ieri, ţi-ai amintit trecutul – mi-aş fi pierdut şi speranţa că aş putea reînnoi prietenia noastră.

Velceaninov asculta cu luare-aminte. Omul vorbea, pare-se, sincer şi chiar cu oarecare demnitate; totuşi, nu-l credea deloc din clipa în care intrase în camera lui.

— Spune-mi, Pavel Pavlovici, după cum văd, nu eşti singur aici. A cui e fetiţa cu care te-am găsit mai adineauri?

Pavel Pavlovici chiar se miră şi îşi ridică sprîncenele, dar se uită la Velceaninov cu o privire limpede şi plăcută.

— Păi a cui să fie fetiţa? Păi e Liza! rosti el, zîmbind cu bunăvoinţă.

— Care Liza? bîigui Velceaninov şi deodată parcă ceva se cutremură în el. Surpriza era prea mare. Mai înainte, intrînd şi văzînd-o pe Liza, se mirase, dar nu avusese chiar nici o presimţire, nici un gînd deosebit.

— Liza noastră, fiica noastră, Liza! zîmbi Pavel Pavlovici.

— Fiică? Dar dumneata şi Natalia… şi răposata Natalia Vasilievna aţi avut copii? întrebă Velceaninov, neîncrezător şi sfios, cu o voce foarte înceată.

— Cum să nu? Ah, Dumnezeule, păi într-adevăr dumneata n-aveai de la cine să afli! Ce zăpăcit sînt! Ne-a dăruit-o Dumnezeu după plecarea dumitale!

Pavel Pavlovici sări chiar de pe scaun, împins de o emoţie ce părea şi ea plăcută.

— N-am auzit nimic, răspunse Velceaninov şi păli.

— Într-adevăr, într-adevăr, n-aveai de la cine să afli! repetă Pavel Pavlovici cu o voce stinsă, înduioşată. Eu şi răposata ne pierdusem şi ultima speranţă, asta îţi aminteşti şi dumneata, şi deodată ne binecuvîntează Dumnezeu – şi ce bucurie a dat pe capul meu, asta numai El poate să ştie! Exact, mi se pare, la un an după plecarea dumitale! Sau nu, nu la un an, nici pe departe, ia stai puţin: dacă nu mă înşală memoria, dumneata ai plecat atunci de la noi în octombrie sau chiar în noiembrie, nu-i aşa?

— Am plecat din T. la începutul lui septembrie, pe douăsprezece septembrie; îmi amintesc foarte bine.

— Oare în septembrie? Hm… Unde mi-e capul? se miră foarte tare Pavel Pavlovici. Mda, dacă-i aşa, dă-mi voie; ai plecat pe douăsprezece septembrie, iar Liza s-a născut pe opt mai, asta înseamnă: septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie, ianuarie, februarie, martie, aprilie – peste opt luni şi ceva, uite-aşa! Şi dacă ai şti cum răposata…

— Arată-mi-o… cheam-o aici… bîigui Velceaninov cu vocea sugrumată.

— Neapărat! începu să se agite Pavel Pavlovici, întrerupînd imediat ceea ce voia să spună, ca şi cum n-ar fi avut nici o importanţă. Acum, acum ţi-o prezint! Şi se duse grăbit în camera Lizei.

Trecură, poate, trei sau patru minute întregi; în camere se auzeau şoapte repezi şi grăbite şi abia-abia se auzea vocea Lizei. „Îl roagă să n-o aducă“, se gîndi Velceaninov. În sfîrşit, cei doi ieşiră.

— Uite-o, se sfieşte, spuse Pavel Pavlovici. E ruşinoasă, mîndră… şi seamănă leit cu răposata!

Liza ieşise fără lacrimi, cu ochii plecaţi; taică-său o ţinea de mînă. Era o fetiţă năltuţă, subţirică şi foarte frumoasă. Îşi ridică repede spre musafir ochii mari şi albaştri şi îl privi curioasă, dar posomorîtă, după care îşi lăsă iarăşi ochii în pămînt. În privirea ei era acea gravitate infantilă, cînd, rămas singur cu un oaspete, copilul se retrage într-un ungher şi se uită cu neîncredere la nou-venit, care nu mai fusese pînă atunci niciodată în vizită; dar, poate, mai avea un gînd, care nu mai era de copil – aşa i se păru lui Velceaninov. Taică-său o aduse aproape de oaspete.

— Uite, nenea a cunoscut-o cîndva pe mămica, ne-a fost prieten, întinde-i mîna.

Fetiţa se înclină uşor şi întinse mîna cu sfială.

— Natalia Vasilievna n-a vrut s-o înveţe să facă reverenţe în semn de salut, ci aşa, după maniera englezească, să se încline uşor şi să-i întindă musafirului mîna, adăugă tatăl ca explicaţie pentru Velceaninov, privindu-l insistent.

Velceaninov ştia că Trusoţki îl urmăreşte insistent, dar nu se îngrijea deloc să-şi ascundă tulburarea; şedea nemişcat pe scaun, ţinea mîna Lizei în mîna lui şi se uita atent la copil. Dar Liza era foarte îngrijorată de ceva şi, uitîndu-şi mîna în palma oaspetelui, nu-şi lua ochii de la tatăl ei. Asculta temătoare tot ce spunea acesta. Velceaninov recunoscu de îndată aceşti ochi mari şi albaştri, dar cel mai mult îl uimi albeaţa extraordinară, neobişnuită a feţei ei şi culoarea părului; aceste semne erau pentru el mult prea importante. Ovalul feţei şi forma buzelor, dimpotrivă, aminteau izbitor de Natalia Vasilievna. Între timp, Pavel Pavlovici începuse să

povestească ceva, parcă cu prea multă înflăcărare şi simţire, dar Velceaninov nu-l auzea deloc. Prinse numai ultima frază:

— …aşa că dumneata, Aleksei Ivanovici, nici măcar nu-ţi poţi închipui cît de mult ne-am bucurat cînd am primit acest dar de la Dumnezeu! Pentru mine apariţia ei a însemnat totul, aşa că, dacă deodată, din voia lui Dumnezeu, ar fi dispărut tihnita mea fericire – uite, îmi ziceam, îmi rămîne Liza; iată ce, în tot cazul, ştiam sigur!

— Dar Natalia Vasilievna? întrebă Velceaninov.

— Natalia Vasilievna? se strîmbă Pavel Pavlovici. Doar ai cunoscut-o, nu-i plăcea să arate prea mult ceea ce simte, însă cum s-a despărţit de ea pe patul de moarte… atunci a ieşit totul la iveală! Uite, acum am spus: „pe patul de moarte“; însă cu o zi înainte de a-şi da sfîrşitul se frămînta, se supăra – zicea că vrem s-o tratăm cu medicamente, că n-are decît o simplă febră, că amîndoi doctorii noştri habar n-au de nimic şi că, de îndată ce se va întoarce Koch (vi-l amintiţi pe bătrînul nostru medic militar?), nu vor trece două săptămîni şi se va ridica din pat! Dar ce spun eu? Doar cu cinci ore înainte de moarte şi-a amintit că peste trei săptămîni trebuia s-o viziteze de ziua ei la moşie pe mătuşă-sa, naşa de botez a Lizei…

Velceaninov se ridică brusc de pe scaun, fără să lase mînuţa Lizei. Printre altele, i se păruse că în privirea fierbinte a fetiţei, aţintită spre tatăl ei, era un fel de reproş.

— Nu-i bolnavă? întrebă el oarecum ciudat, grăbit.

— S-ar părea că nu, dar… s-a întîmplat ca împrejurările să fie aşa cum sînt, rosti Pavel Pavlovici, cu îngrijorare amară. Copilul e şi-aşa ciudat, nervos, după moartea maică-sii a fost bolnavă două săptămîni, isterică. Mai adineauri, cînd ai intrat dumneata, ce mai plîngea… Auzi, Liza, auzi? Şi de ce? Numai fiindcă eu plec şi o las singură şi asta, pasămite, înseamnă că n-o mai

iubesc aşa cum o iubeam cînd trăia maică-sa – iată de ce mă învinovăţeşte. Şi-i umblă prin cap asemenea fantezii unui copil care n-ar trebui decît să-şi vadă de jucării. Iar aici nici n-are cu cine se juca.

— Deci voi… sînteţi aici numai voi doi?

— Sîntem singuri de tot; servitoarea vine să facă curat o dată pe zi.

— Şi cînd pleci, o laşi singură?

— Păi cum altfel? Ieri am plecat şi chiar am încuiat-o, uite în camera de acolo, şi de asta mi-a vărsat lacrimi astăzi. Păi judecă şi dumneata, ce era să fac? Acum trei zile, în lipsa mea, a coborît în curte şi un băiat a lovit-o cu o piatră în cap. Dacă n-aş încuia-o, ar începe să plîngă şi s-ar repezi în curte să-i întrebe pe toţi unde am plecat. Şi asta nu-i bine. Dar nici de mine n-am ce zice: plec pentru o oră şi mă întorc a doua zi dimineaţa, cum s-a întîmplat ieri. Bine că, în lipsa mea, proprietara a descuiat-o, a chemat un lăcătuş ca să spargă broasca; e ruşine; pînă şi eu simt că-s un monstru. Şi toate astea din cauză că mintea mi-e întunecată…

— Tăticule! rosti fetiţa cu sfială şi nelinişte.

— Ei, poftim! Iar începi! Iar o ţii una şi bună! Ce ţi-am spus mai adineauri?

— Nu mai fac, nu mai fac! repetă Liza speriată, încrucişîndu-şi în grabă mîinile în faţa lui.

— În situaţia asta, nu mai poate continua aşa, spuse deodată, impetuos, Velceaninov, cu vocea omului care ştie că puterea e de partea sa. Păi dumneata… dumneata eşti om cu avere; cum de poţi locui, în primul rînd, în clădirea asta anexă, în condiţiile astea?

— În clădirea anexă? Păi, poate, peste o săptămînă plecăm, iar bani am cheltuit şi aşa destui, cu toate că avem avere…

— Gata, ajunge, ajunge, îl întrerupse Velceaninov cu o nerăbdare crescîndă, ca şi cum i-ar fi spus de-a dreptul: „N-are rost să vorbeşti, ştiu

tot ce vrei să spui şi ştiu cu ce intenţie vorbeşti!“ Ascultă, îţi fac o propunere: chiar acum ai spus că mai rămîi o săptămînă, poate chiar şi două. Am aici o casă, adică o familie, unde de douăzeci de ani mă simt ca la mama acasă. E vorba de familia Pogorelţev. Pogorelţev, Aleksandr Ivanovici, consilier secret; poate chiar ţi-ar folosi, în problema dumitale. Acum ei sînt în vilegiatură. Au o vilă proprie, foarte bogată. Klavdia Petrovna Pogorelţeva mi-e ca o soră, ca o mamă. Au opt copii. Dă-mi voie s-o duc pe Liza la ei chiar acum… asta ca să nu pierdem timpul. Au s-o primească cu bucurie, şi în timpul ăsta au s-o alinte ca pe propria lor fetiţă, ca pe propria lor fetiţă!

Era grozav de nerăbdător şi nu ascundea acest lucru.

— Asta-i imposibil, rosti Pavel Ivanovici, privindu-l în ochi, aşa cum i se păru lui Velceaninov, cu o grimasă vicleană.

— De ce? De ce să fie imposibil?

— Păi cum să las copilul, ba încă aşa, dintr-o dată, chiar cu un prieten atît de binevoitor ca dumneata, nu de asta vorbesc, însă să-l las într-o casă necunoscută, într-o societate atît de înaltă, unde nici măcar nu ştiu cum au s-o primească.

— Păi ţi-am spus că acolo sînt ca în familia mea, strigă Velceaninov aproape înfuriat. Klavdia Petrovna o să fie fericită să-mi îndeplinească rugămintea. Ar primi-o ca pe fiica mea… Drace, doar dumneata ştii şi singur că nu te împotriveşti decît ca să meliţezi din gură… Nici n-are rost să mai vorbim!

Bătu chiar din picior.

— Mă întreb dacă nu cumva ar fi tare ciudat. Cum-necum, ar trebui s-o văd măcar o dată, măcar de două ori, altfel cum să rămînă cu totul fără taică-său? He-he-he… Într-o casă atît de simandicoasă…

— Dar e o casă cît se poate de simplă, nu-i deloc „simandicoasă“! strigă Velceaninov. Ţi-am

spus că au copii mulţi. Acolo o să-şi revină, are toate condiţiile… Şi, dacă vrei, chiar mîine te recomand. De fapt, va trebui neapărat să mergi acolo şi să mulţumeşti; o să mergem în fiecare zi, dacă vrei…

— Parcă nu…

— Prostii! Principalul e că ştii şi singur asta! Ascultă, vino deseară la mine, rămîi peste noapte, iar dimineaţa, cît mai devreme, plecăm, ca să fim acolo la ora douăsprezece.

— Binefăcătorule! Chiar să şi rămîn peste noapte la dumneata… acceptă deodată, înduioşat, Pavel Pavlovici. Chiar că-mi faci un mare bine… Dar unde-i vila lor?

— Vila lor e în Lesnoe.

— Dar ce mă fac cu hainele ei? Fiindcă într-o casă atît de ilustră, ba încă şi la vilă, ştii şi singur… Inimă de tată!

— Păi ce haine să aibă? E în doliu. Poate purta alte haine? Sînt cele mai decente din cîte se pot imagina! Numai nişte lenjerie mai curată, o băsmăluţă… (Băsmăluţa şi lenjeria care ieşeau la iveală erau într-adevăr foarte murdare.)

— Îndată, o să se schimbe neapărat, începu să se agite Pavel Pavlovici. Iar cealaltă lenjerie de care are nevoie o s-o împachetăm degrabă; i-am dat-o Mariei Sîsoevna la spălat.

— Atunci n-ar fi rău să trimitem după o trăsură, îl întrerupse Velceaninov. Şi mai iute, dacă se poate.

Dar apăru o piedică: Liza se împotrivi categoric; trăsese înspăimîntată tot timpul cu urechea şi, dacă Velceaninov, înduplecîndu-l pe Pavel Pavlovici, ar fi avut răgaz s-o privească, ar fi văzut disperarea nemărginită de pe chipul ei.

— Nu merg, spuse ea ferm şi încet.

— Uite, vezi, e leit maică-sa!

— Nu-s leit mămica, nu-s leit mămica! strigă Liza, frîngîndu-şi cu disperare mînuţele şi parcă vrînd să se dezvinovăţească faţă de taică-său, care

rostise cumplitul reproş că seamănă leit cu mama ei. Tăticule, tăticule, dacă mă părăseşti…

Se repezi deodată la Velceaninov, care se speriase:

— Dacă o să mă luaţi de la tata, atunci eu…

Dar nu mai apucă să sfîrşească ce avea de spus; Pavel Pavlovici o înşfăcă de mînă, gata s-o ia şi de guler, şi, cu o duşmănie făţişă, o tîrî după el în camera cea mică. De acolo, timp de cîteva minute, se auziră şoapte şi hohote înăbuşite de plîns. Velceaninov dădu să intre el însuşi în cămăruţă, dar Pavel Pavlovici ieşi singur şi, cu un zîmbet strîmb, îl anunţă că fetiţa vine imediat. Velceaninov încerca să nu-l privească şi se uita într-o parte.

Apăru şi Maria Sîsoevna, femeia pe care o întîlnise mai adineaori pe coridor, şi se apucă să pună în săculeţul frumos al Lizei schimburile aduse de la spălat.

— Nu cumva, domnule, o luaţi pe fetiţă? i se adresă ea lui Velceaninov. Aveţi familie? Bine faceţi, domnule: copilul e cuminte, îl scăpaţi de tămbălăul de aici.

— Nici chiar aşa, Maria Sîsoevna, bîigui Pavel Pavlovici.

— Maria Sîsoevna! Aşa-mi zice toată lumea. Ori nu-i tămbălău la tine? Oare se cade ca un copil cuminte, care înţelege, să vadă asemenea lucruri urîte? A venit o trăsură, domnule. La Lesnoe vă duceţi?

— Da, da!

— Să fie într-un ceas bun!

Liza ieşi palidă la faţă, cu ochii în pămînt, şi îşi luă săculeţul. Nu-i aruncă nici o privire lui Velceaninov; se stăpîni şi nu se repezi, ca mai înainte, să-şi îmbrăţişeze tatăl nici măcar la despărţire; pesemne că nici nu voia să-l vadă în ochi. Taică-său o sărută cuviincios în creştetul capului şi o mîngîie; buza fetiţei se strîmbă, bărbia începu să-i tremure, dar nu-şi ridică totuşi ochii

spre tatăl ei. Pavel Pavlovici era parcă palid la faţă, mîinile îi tremurau; toate astea Velceaninov le observă, deşi se străduia din răsputeri să nu se uite la el. Nu-şi dorea decît un singur lucru: să plece cît mai iute. „La drept vorbind, care-i vina mea? se gîndi el. Aşa trebuia să se întîmple.“ Coborîră în stradă, fetiţa se sărută cu Maria Sîsoevna şi de-abia după ce urcă în trăsură îşi ridică ochii spre tatăl ei, plesni din palme şi scoase un strigăt; încă o clipă şi ar fi sărit din trăsură şi s-ar fi repezit la el, dar caii o şi luaseră din loc.

VI
O nouă fantezie a unui om care n-are ce face

— Nu cumva ţi-e rău? se sperie Velceaninov. Poruncesc să oprească, poruncesc să-ţi aducă apă.

Ea îşi ridică ochii spre el şi îi aruncă o privire fierbinte, plină de dojană.

— Unde mă duceţi? întrebă ea cu voce aspră şi sacadată.

— E o casă minunată, Liza. Oamenii ăştia locuiesc acum într-o vilă minunată; acolo sînt mulţi copii, care au să te iubească, sînt copii buni… Nu te supăra pe mine Liza, îţi vreau binele…

Dacă l-ar fi văzut vreun cunoscut în momentul acela, şi-ar fi făcut o impresie foarte ciudată.

— Cît de… cît de… cît de răi sînteţi toţi! spuse Liza, înăbuşindu-se din pricina lacrimilor pe care încerca să şi le stăpînească şi scăpărîndu-şi spre el minunaţii ochi înrăiţi.

— Liza, eu…

— Sînteţi răi, răi, răi, răi! Îşi frîngea mîinile.

Velceaninov se pierdu de tot cu firea.

— Liza, draga mea, dacă ai şti cît mă mîhneşti!

— E adevărat că vine mîine? E adevărat? întrebă ea pe un ton poruncitor.

— E adevărat, e adevărat! Chiar eu am să-l aduc; am să-l iau şi am să-l aduc.

— O să vă înşele, şopti Liza, plecîndu-şi ochii în pămînt.

— Oare nu te iubeşte, Liza?

— Nu mă iubeşte.

— S-a purtat urît cu tine?

Liza îl privi posomorîtă şi tăcu. Se întoarse iar cu spatele la el şi stătea aşa, privind cu încăpăţînare în pămînt. Velceaninov începu s-o ia cu vorba, îi vorbea cu însufleţire, îl apucase şi pe

el delirul. Liza îl asculta neîncrezătoare, dar îl asculta. Atenţia ei îl bucura extrem de mult: chiar se apucă să-i explice ce înseamnă un om care bea. Îi spuse că ţine la ea şi că îl va supraveghea pe tatăl ei. Liza îşi ridică, în sfîrşit, ochii şi îl privi fix. Velceaninov se apucă să-i povestească despre anii cînd o cunoscuse pe mama ei şi văzu că o captivează cu istorisirile lui. Încetul cu încetul, fetiţa începu să-i răspundă la întrebări – dar prudent, monosilabic, cu îndărătnicie. La întrebările cele mai importante nu-i răspunse totuşi nimic: tăcea cu îndîrjire cînd el o întreba de relaţiile anterioare cu tatăl ei. Vorbind cu ea, Velceaninov o luase de mînă, ca mai înainte, şi nu-i mai dădea drumul, iar fetiţa nu şi-o retrăgea. De altfel, Liza nu tăcea chiar tot timpul; totuşi, în răspunsuri neclare, lăsă să-i scape că pe tăticul îl iubise mai mult decît pe mămica, pentru că el întotdeauna o iubise mai mult, iar mămica o iubise mai puţin; dar că, fiind pe moarte, mămica o sărutase mult şi plînsese, atunci cînd toţi ieşiseră din cameră şi rămăseseră numai ele două… şi că ea acum o iubeşte pe mămica mai mult decît orice pe lume şi în fiecare noapte o iubeşte cel mai mult. Dar fetiţa era într-adevăr mîndră: dîndu-şi brusc seama că o luase gura pe dinainte, se închise din nou în sine şi tăcu; chiar se uită cu ură la Velceaninov, care o făcuse să-i dezvăluie lucruri pe care n-ar fi vrut să le spună. Spre sfîrşitul drumului, isteria aproape că îi trecuse şi Liza devenise grozav de îngîndurată şi se uita ca o sălbăticiune, posomorîtă, cu o îndîrjire întunecată, dinainte hotărîtă. Cît priveşte faptul că era dusă acum într-o casă necunoscută, unde nu mai fusese niciodată – asta, se pare, n-o tulbura prea mult. O chinuia altceva, ceea ce Velceaninov vedea şi singur; îşi dădea seama că fetiţei îi era ruşine de *el*, îi era ruşine că tatăl ei o lăsase atît de uşor să plece cu el, ca şi cum i-ar fi lepădat-o în braţe.

„E bolnavă, se gîndi el; poate chiar foarte bolnavă; a fost chinuită… O, canalie beţivă, ticăloasă! Acum îl înţeleg!“ Îl grăbi pe vizitiu; îşi punea speranţa în vilă, în aer, în grădină, în copii, în viaţa nouă, necunoscută pentru ea şi pe urmă… Însă nu se mai îndoia deloc de ceea ce va fi pe urmă; în privinţa asta, speranţele erau depline, limpezi. Acum ştia la perfecţie un singur lucru: că niciodată nu mai trecuse prin ceea ce simţea acum şi că acest sentiment îi va rămîne toată viaţa! „Iată ţelul, iată viaţa!“ se gîndea el cu exaltare.

O mulţime de gînduri îi umblau acum prin cap, dar el nu se oprea asupra lor şi evita cu obstinaţie amănuntele; fără amănunte, totul devenea clar, era de nezdruncinat. Planul lui principal se alcătuise de la sine: „Putem acţiona asupra acestui nemernic, visa el, cu forţele noastre reunite şi el o va lăsa pe Liza la Petersburg, la familia Pogorelţev, la început, poate, doar temporar, pentru un timp, plecînd singur; iar Liza o să-mi rămînă mie; asta-i tot, ce mai tura-vura! Şi… şi, desigur, asta chiar el o vrea, altfel n-ar avea rost s-o chinuiască pe fetiţă“. În fine, ajunseră. Într-adevăr, vila familiei Pogorelţev era un loc splendid; mai întîi le ieşi în întîmpinare cîrdul gălăgios al copiilor, care dădu buzna în cerdacul vilei. Velceaninov nu mai fusese de mult aici, şi bucuria copiilor era frenetică: îl iubeau. Cei mai mărişori începură să strige la el, înainte de a fi coborît din trăsură:

— Dar ce-i cu procesul, cum merge procesul dumneavoastră? Cei mai mici repetară şi ei întrebarea, ţipînd şi rîzînd şi ei după exemplul celor mari. Aici toţi îl tachinau cu procesul. Dar, văzînd-o pe Liza, copiii o înconjurară imediat şi începură s-o cerceteze cu o curiozitate copilărească, tăcută şi insistentă. Ieşi Klavdia Petrovna, urmată de soţul ei. Şi ea, şi soţul, de la primul cuvînt, luîndu-şi unul altuia vorba din gură şi rîzînd, începură să-l întrebe de proces.

Klavdia Petrovna era o femeie de vreo treizeci şi şapte de ani, o brunetă grasă şi încă frumoasă, cu obrajii proaspeţi şi rumeni. Soţul ei avea cam cincizeci şi cinci de ani, era un om inteligent şi şiret, dar, înainte de toate, era bun ca pîinea caldă. Casa lor era pentru Velceaninov un „ungher părintesc“ în adevăratul sens al cuvîntului, aşa cum se exprima singur. Dar aici mai era la mijloc o împrejurare aparte: cu vreo douăzeci de ani în urmă, această Klavdia Petrovna mai că nu se măritase cu Velceaninov, care pe atunci era de-abia un băienţandru, încă student. Fusese prima lui iubire, înfocată, ridicolă şi minunată. Totuşi, sfîrşise prin a se mărita cu Pogorelţev. Peste vreo cinci ani se întîlniseră şi totul se încheiase printr-o prietenie limpede şi calmă. Rămăsese pentru totdeauna o căldură în relaţiile lor, o lumină deosebită care făcea ca relaţia lor să fie senină. Aici totul era curat şi ireproşabil în amintirile lui Velceaninov, iar amintirile acestea îi erau cu atît mai dragi, cu cît erau, poate, singurele de acest fel. Aici, în sînul acestei familii, era simplu, naiv, bun, îi dădăcea pe copii, nu se fandosea niciodată, recunoştea totul şi mărturisea totul. Nu o dată le jurase soţilor Pogorelţev că va mai frecventa un timp societatea, după care se va muta de tot la ei şi va trăi alături de dînşii, fără să mai plece niciodată din casa lor. În sinea lui, se gîndea cît se poate de serios la această intenţie.

Le povesti destul de amănunţit istoria Lizei, cu toate detaliile de care era nevoie; dar era suficientă numai rugămintea lui, fără nici un fel de relatări speciale. Klavdia Petrovna o sărută pe „orfană“ şi promise să facă tot ce depindea de ea. Copiii o luară de mînă pe Liza şi o duseră în grădină să se joace. După o jumătate de oră de conversaţie însufleţită, Velceaninov se ridică şi începu să-şi ia rămas-bun. Era atît de nerăbdător, încît acest lucru îl remarcară cu toţii. Toţi se mirau: nu mai trecuse pe la ei de trei săptămîni şi acum pleca după o

jumătate de oră. Velceaninov rîse şi jură că va veni a doua zi. I se făcu observaţia că este prea tulburat; el o luă brusc de mînă pe Klavdia Petrovna şi, sub pretextul că a uitat să-i spună ceva foarte important, o duse în altă cameră.

— Îţi aduci aminte ceea ce ţi-am povestit şi nici măcar soţul dumitale nu ştie – despre un an din viaţa mea pe care mi l-am petrecut la T. ?

— Îmi amintesc foarte bine; vorbeai des despre asta.

— Nu vorbeam, mă spovedeam şi numai, numai dumitale! Niciodată nu ţi-am spus numele acelei femei; a fost Trusoţkaia, soţia acestui Trusoţki. A murit, iar Liza, fiica ei, e fiica mea!

— Eşti sigur? Nu te înşeli? îl întrebă Klavdia Petrovna, cuprinsă de o oarecare tulburare.

— Nu mă înşel deloc, deloc! rosti exaltat Velceaninov.

Şi îi povesti totul cît putu de scurt, grozav de grăbit şi emoţionat. Klavdia Petrovna ştiuse şi mai înainte totul, dar numele femeii nu-l ştiuse. Velceaninov se înspăimînta atît de mult numai la gîndul că vreunul dintre cunoscuţii lui ar întîlni-o cîndva pe *m-me* Trusoţkaia şi s-ar gîndi că *el* a putut s-o iubească *atît de mult* pe femeia aceea, încît nici măcar Klavdiei Petrovna, singura lui prietenă, nu îndrăznise să-i dezvăluie pînă atunci numele „acelei femei".

— Dar tatăl nu ştie nimic? îl întrebă ea, după ce ascultă povestirea.

— B-ba da, ştie… Tocmai asta mă chinuieşte, că n-am descoperit încă toate dedesubturile! continuă Velceaninov cu înfocare. Ştie, ştie; asta am remarcat-o astăzi şi ieri. Dar trebuie să aflu cît anume ştie. Diseară vine la mine. De fapt, nu-mi dau seama de unde poate să ştie – adică să ştie *tot*? Despre Bagautov ştie tot, nu mai încape îndoială. Dar despre mine? Ştii dumneata cum, în asemenea cazuri, soţiile se pricep să-şi îmbrobodească soţii! Chiar dacă un înger ar coborî din cer, soţul nu l-ar

crede, ci tot neveste-sii i-ar da crezare! Nu clătina din cap, nu mă judeca, eu m-am judecat singur şi m-am condamnat pentru tot, încă de mult, de mult! … Vezi dumneata, adineauri, aflîndu-mă la el, am fost atît de sigur că ştie, încît m-am compromis singur în faţa lui. Crede-mă, mi-e foarte ruşine şi mi-e foarte greu că l-am primit ieri atît de grosolan. (Am să-ţi povestesc mai pe urmă amănunţit!) Ieri a venit la mine împins de dorinţa duşmănoasă şi de neînvins de a-mi da să înţeleg că ştie de jignirea care i s-a adus şi că ştie cine l-a jignit! Asta-i pricina venirii lui la mine în stare de ebrietate. Dar e ceva atît de firesc din partea lui! A venit anume ca să-mi reproşeze! Îndeobşte, ieri i-am arătat cam prea multă căldură! A fost o lipsă prostească de prudenţă! M-am dat singur de gol! De ce a venit într-un moment cînd eram atît de surescitat? Îţi spun că pînă şi pe Liza a chinuit-o, a chinuit copilul şi, pesemne, numai ca să se răzbune, să-şi verse răutatea măcar pe copil! Da, e înrăit, chiar dacă-i un om de tot nimicul, e înrăit; chiar foarte tare. Se înţelege că nu-i decît un măscărici, deşi altădată, zău, părea un om cumsecade, în măsura în care putea să fie cumsecade, şi-i firesc că acum a ajuns un destrăbălat! Aici, draga mea, trebuie să vedem lucrurile creştineşte! Şi ştii, draga mea, buna mea – vreau să-mi schimb cu totul atitudinea faţă de el: vreau să-l consolez. Asta ar fi chiar o „faptă bună“ din partea mea. Pentru că, totuşi, sînt vinovat în faţa lui! Ascultă, află ce vreau să-ţi spun: o dată, în T., am avut urgent nevoie de o mie de ruble, iar el mi i-a dat într-o clipă, fără nici un document, cu bucuria sinceră că-mi poate fi de folos, iar eu atunci am luat banii, doar i-am luat din mîna lui, am luat banii de la el şi, auzi, i-am luat ca de la un prieten!

— Numai să fii prudent! îl sfătui, neliniştită, Klavdia Petrovna. Şi ce exaltat eşti! Zău că mă tem pentru dumneata! Fireşte, de-acum Liza e şi fiica

mea, dar rămîn multe, multe aspecte neclarificate! Şi, mai ales, fii mai cu băgare de seamă; neapărat trebuie să fii mai cu băgare de seamă în momentele cînd dă bucuria sau exaltarea peste dumneata; eşti exagerat de generos cînd ai parte de fericire, adăugă ea cu un zîmbet.

Ieşiră cu toţii să-l petreacă pe Velceaninov; copiii o aduseră pe Liza, cu care se jucau în grădină. Fetiţa parcă îl privea acum cu şi mai multă nedumerire decît pînă atunci. Liza păru sălbatică de tot atunci cînd Velceaninov o sărută de faţă cu ceilalţi, luîndu-şi rămas-bun şi repetînd cu înflăcărare promisiunea că a doua zi va veni împreună cu tatăl ei. Pînă în ultima clipă tăcuse şi nu se uitase la el, dar deodată, apucîndu-l de mînecă, îl trase deoparte şi îl aţinti cu o privire rugătoare; voia să-i spună ceva. Velceaninov o duse imediat în altă cameră.

— Ce-i, Liza? o întrebă el cu gingăşie, încurajator, dar fata, uitîndu-se încă temătoare în jur, îl trase mai departe, în colţ; voia să se ascundă cu totul de ceilalţi.

— Ce-i, Liza, ce s-a întîmplat?

Fetiţa tăcea şi nu se hotăra să vorbească; îl privea fix cu ochii ei albaştri şi în toate trăsăturile feţei ei nu se citea decît o spaimă nebună.

— El… o să se spînzure! şopti ea ca într-un delir.

— Cine o să se spînzure? întrebă Velceaninov, speriat.

— El, el! Azi-noapte a vrut să se spînzure cu un ştreang! spuse fetiţa în grabă, înăbuşindu-se! Am văzut cu ochii mei! A vrut să se spînzure, mi-a spus, mi-a spus! Şi mai înainte a vrut, întotdeauna a vrut! … Am văzut azi-noapte!

— Nu se poate! şopti Velceaninov, rămas perplex. Fetiţa se repezi deodată să-i sărute mîinile: plîngea, de-abia trăgîndu-şi sufletul din cauza hohotelor de plîns, îl ruga şi îl implora, dar el nu înţelegea mai nimic din bîiguiala ei isterică.

Şi mai pe urmă i-a rămas pentru totdeauna întipărit în amintire, i se năzărea ca aievea şi vedea în vis privirea aceea a copilului chinuit, care, cuprins de o spaimă nebună, îl privea cu ultima speranţă în ochi.

„Oare, oare îl iubeşte chiar atît de mult? se gîndi el cu gelozie şi invidie, întorcîndu-se în oraş cu o grabă febrilă. Mi-a spus mai înainte că pe maică-sa a iubit-o mai mult… poate că-l urăşte, poate că nu-l iubeşte deloc…“

„Şi ce înseamnă că o să se spînzure? Ce bazaconii spunea? El, tîmpitul, să se spînzure?… Trebuie să aflu; trebuie să aflu neapărat! Trebuie să rezolv totul cît mai repede, să rezolv definitiv!“

VII
Soţul şi amantul se sărută

Se grăbea teribil „să afle". „Mai înainte eram zguduit; mai înainte n-am avut timp să chibzuiesc, se gîndea el, amintindu-şi prima întîlnire cu Liza. Dar acum trebuie să aflu." Ca să afle mai repede, împins de nerăbdare, porunci să fie dus de-a dreptul la Trusoţki, dar imediat se dezmetici: „Nu, mai bine să vină el la mine, iar eu între timp termin cît mai iute cu blestematele astea de treburi".

Se apucă cu înfrigurare de treburile sale; de data asta simţi că-i foarte distrat şi că nu trebuie să se ocupe astăzi de treburi. La ora cinci, cînd se ducea să mănînce, pentru prima dată, subit, îi trecu prin minte o idee amuzantă: că, poate, într-adevăr doar încurcă treburile amestecîndu-se în proces, agitîndu-se şi înghesuindu-se prin instituţiile statului şi încercînd să-şi prindă avocatul, care începuse să se ascundă de el. Rîse cu veselie de această presupunere. „Şi doar dacă mi-ar fi trecut ieri prin minte ideea asta, m-aş fi mîhnit grozav de tare", adăugă el, şi mai vesel. În pofida veseliei, devenea tot mai distrat şi mai nerăbdător: în fine, deveni îngîndurat; şi, cu toate că gîndirea lui neliniştită se agăţa de multe, pe ansamblu nu îi ieşea nimic din ceea ce avea el nevoie.

„Am nevoie de el, de omul ăsta! hotărî el, în sfîrşit. Trebuie să-mi dau seama ce are în cap şi apoi să mă decid. E ca un duel!"

Întorcîndu-se acasă la ora şapte, nu-l găsi pe Pavel Pavlovici, ceea ce-l miră peste poate, după care îl apucă furia şi mai apoi decepţia; în fine, începu să-i fie frică. „Dumnezeu ştie, Dumnezeu ştie cum se vor isprăvi toate astea!" repeta el, ba umblînd prin cameră, ba întinzîndu-se pe canapea şi privindu-şi mereu ceasul. Pînă la urmă, aproape de ora zece, îşi făcu apariţia şi Pavel Pavlovici. „Dacă omul acesta umblă cu viclenii, niciodată nu

i-ar fi mai uşor să-mi joace o festă ca acum“, se gîndi el, însufleţindu-se dintr-o dată cu totul şi înveselindu-se grozav.

La întrebarea vioaie şi veselă: de ce s-a lăsat atît de mult aşteptat, Pavel Pavlovici zîmbi strîmb, se aşeză degajat, nu ca în ajun, şi îşi aruncă neglijent pe alt scaun pălăria cu crep. Velceaninov remarcă de îndată această degajare şi luă notă de ea.

Calm, fără vorbe de prisos, fără tulburarea de mai înainte, îi povesti, sub formă de raport, cum a dus-o pe Liza, ce frumos a fost primită, ce folositoare va fi pentru ea şederea la vilă şi, încetul cu încetul, parcă uitînd de Liza, reduse pe nesimţite discuţia numai la familia Pogorelţev – adică ce oameni simpatici sînt, de cîtă vreme îi cunoaşte, ce om bun şi chiar influent este Pogorelţev şi aşa mai departe. Pavel Pavlovici asculta distrat şi arareori, pe sub sprîncene, cu un zîmbet morocănos şi şiret, se uita la povestitor.

— Eşti un om înflăcărat, mormăi el, zîmbind cumva deosebit de dezgustător.

— Totuşi, astăzi eşti răutăcios, observă, cu ciudă, Velceaninov.

— Şi de ce, mă rog, n-aş fi răutăcios, la fel ca toţi ceilalţi? izbucni deodată Pavel Pavlovici, ca şi cum s-ar fi repezit de după colţ; chiar că parcă nu pîndea decît momentul potrivit ca să sară.

— Voia dumitale, rîse Velceaninov. M-am gîndit că ţi s-a întîmplat ceva.

— Chiar mi s-a întîmplat! exclamă celălalt, parcă lăudîndu-se că i se întîmplase ceva.

— Ce anume?

Pavel Pavlovici întîrzie puţin cu răspunsul:

— Păi Stepan Mihailovici al nostru umblă cu fofîrlica… Bagautov, tînărul distins din Petersburg, din cea mai înaltă societate.

— Ce, nu te-a primit?

— N-nu, de data asta chiar m-a primit, pentru prima oară am fost lăsat să intru, i-am contemplat chipul… numai că era un chip de mort! …

— Ce-e-e-e! Bagautov a murit? se miră teribil Velceaninov, deşi parcă n-ar fi avut de ce să se mire atît de tare.

— Chiar el! Statornicul meu prieten timp de şase ani! A murit ieri cam pe la amiază şi eu n-am ştiut! Poate că în momentul acela tocmai am trecut pe la el ca să întreb de sănătate. Mîine au să-l scoată din casă şi au să-l înmormînteze, l-au şi pus în sicriu. Sicriul e învelit în catifea roşu-închis, cu ceaprazuri de aur… a murit de febră nervoasă. M-au lăsat să intru, m-au lăsat, i-am contemplat chipul! Am spus la intrare că i-am fost bun prieten şi de aceea m-au lăsat să intru. Ce a binevoit să facă acum cu mine omul ăsta, care mi-a fost bun prieten timp de şase ani! Şi eu poate că numai pentru el am venit la Petersburg!

— N-are rost să fii supărat pe el, rîse Velceaninov. Doar n-a murit dinadins!

— Păi vorbesc cu părere de rău; mi-a fost prieten nepreţuit; uite ce-a însemnat el pentru mine.

Deodată, absolut pe neaşteptate, Pavel Pavlovici îşi făcu cu degetele două coarne deasupra cheliei sale pleşuve şi începu să chicotească încet, prelung. Stătu aşa, cu coarnele, chicotind, aproape un minut şi jumătate, privindu-l în ochi pe Velceaninov cu o obrăznicie maliţioasă. Acesta încremenise, de parcă ar fi văzut o fantomă. Dar nu rămase stană de piatră decît o clipă, nu mai mult; un zîmbet batjocoritor şi calm, pînă la impertinenţă, i se ivi fără grabă pe buze.

— Ce înseamnă asta? întrebă el nepăsător, tărăgănînd cuvintele.

— Asta înseamnă coarne! îi răspunse tăios Pavel Pavlovici, luîndu-şi, în sfîrşit, degetele de la frunte.

— Adică… coarnele dumitale?

— Personale, dobîndite! se strîmbă din nou, teribil de dezgustător, Pavel Pavlovici.

Tăcură amîndoi.

— Totuşi, eşti un om curajos! rosti Velceaninov.

— Asta fiindcă ţi-am arătat coarnele? Ştii ceva, Aleksei Ivanovici, mai bine m-ai trata cu ceva! Căci atunci, în T., te-am tot tratat un an întreg, în fiecare zi lăsată de la Dumnezeu… Trimite după o sticloanţă, că mi s-a uscat gîtlejul.

— Cu plăcere; puteai să-mi fi spus mai de mult. Ce-ai vrea?

— N-are importanţă ce vreau *eu*, ci ce vrem *noi*. Doar o să bem împreună, nu-i aşa? spuse Pavel Pavlovici, privindu-l în ochi cu un aer provocator şi în acelaşi timp cu o nelinişte ciudată.

— Şampanie?

— Dar ce altceva? La votcă încă n-am ajuns…

Velceaninov se ridică, o sună pe Mavra, care era la catul de jos, şi dădu porunca.

— Să bem pentru bucuria întîlnirii noastre vesele, după o despărţire de nouă ani! chicoti inutil şi prosteşte Pavel Pavlovici. De-acum numai dumneata mi-ai rămas dintre prietenii adevăraţi! Stepan Maihailovici Bagautov nu mai este! Asta-i cum zice poetul:

Nu mai e marele Patrocle,
Thersit cel laş e încă viu![7]

Şi, rostind cuvîntul „Thersit“, se împunse cu degetul în piept.

„Păi tu, porcule, ai face bine să te explici mai repede, nu-mi plac aluziile“, se gîndi Velceaninov în sinea lui. Fierbea furia în el şi de mult de-abia se stăpînea.

— Uite ce aş vrea să-mi spui, începu el cu năduf. Dacă-l învinuieşti aşa, de-a dreptul, pe Stepan Mihailovici (de-acum nu-i mai spunea pur şi simplu Bagautov), mi se pare că ar trebui să te bucuri că cel care te-a dezonorat a murit. De ce eşti mînios?

— Care bucurie? De ce m-aş bucura?

— Judec după sentimentele dumitale.

— He-he, în privinţa sentimentelor mele te înşeli. A spus un înţelept: „E bine să-ţi vezi duşmanul mort, dar şi mai bine-i cînd e viu". Hi-hi!

— Păi, cred eu, cînd era viu, timp de cinci ani, ai avut tot timpul să-l priveşti zi de zi, observă Velceaninov, înciudat şi impertinent.

— Păi oare atunci… oare atunci ştiam? sări deodată cu gura Pavel Pavlovici, parcă iarăşi năpustindu-se de după colţ, chiar bucuros că, în sfîrşit, i s-a pus o întrebare pe care o aştepta de mult. Drept cine mă iei, la urma urmei, Aleksei Ivanovici?

În privirea lui sclipi brusc o expresie nouă şi neaşteptată şi îi schimbă cu totul faţa, care pînă atunci arătase doar răutate şi se schimonosea într-un rînjet infam.

— Chiar n-ai ştiut nimic? rosti nedumerit Velceaninov, cuprins de cea mai subită uimire.

— Păi cum să ştiu? Să fi ştiut! O, tagma Jupiterilor noştri! Pentru voi, omul e totuna cu un cîine şi îi judecaţi pe toţi după propria voastră fire. Na-vă! Înghiţiţi! Şi, furios, trînti cu pumnul în masă, dar imediat se sperie de zgomotul făcut şi aruncă în jur priviri temătoare.

Velceaninov îşi luă o înfăţişare demnă.

— Ascultă, Pavel Pavlovici, mie îmi e absolut indiferent, fii şi dumneata de acord, dacă ai ştiut sau n-ai ştiut. Dacă n-ai ştiut, asta, în orice caz, îţi face cinste… De altfel, chiar nu înţeleg de ce m-ai ales drept confident…

— Nu de dumneata vorbesc… nu te supăra pe mine… bîigui Pavel Pavlovici, uitîndu-se în pămînt.

Mavra intră cu şampania.

— Uite-o! strigă Pavel Pavlovici, bucurîndu-se pesemne că poate schimba subiectul discuţiei. Pahare, mamaie, pahare! Minunat! Nu-ţi mai

cerem nimic, draga mea! Sticla-i desfundată? Cinste şi slavă ţie, făptură simpatică! Poţi pleca!

Şi, înviorat din nou, îl privi iarăşi obraznic pe Velceaninov.

— Recunoaşte, începu el să chicotească deodată, că pentru dumneata toate astea sînt grozav de interesante şi că nu ţi-e „absolut indiferent“, aşa cum ai binevoit să spui, aşa că, dacă m-aş ridica şi aş pleca în clipa asta, fără să-ţi explic nimic, ţi-ar părea rău.

— Zău că nu mi-ar părea rău.

„Ah, minţi!“ spunea zîmbetul lui Pavel Pavlovici.

— Bine, să bem! zise Velceaninov şi turnă vin în pahare.

— Să toastăm! propuse Pavel Pavlovici, ridicînd paharul. În sănătatea prietenului meu răposat întru Domnul, Stepan Mihailovici!

Ridică paharul şi bău.

— La un asemenea toast, n-am să beau, refuză Velceaninov şi puse paharul pe masă.

— De ce? Toastul e drăguţ.

— Uite ce-i: cînd ai intrat aici, erai beat?

— Băusem un strop. Dar ce-i cu asta?

— Nimic deosebit, dar mi s-a părut că ieri şi mai ales azi-dimineaţă o regretai sincer pe răposata Natalia Vasilievna.

— Dar cine ţi-a spus că n-o regret sincer şi acum? sări imediat cu gura Pavel Pavlovici, ca împins de un arc.

— Nu la asta mă refer; dar fii şi dumneata de acord că ai putea să te înşeli în privinţa lui Stepan Mihailovici, şi ăsta-i un lucru important.

Pavel Pavlovici zîmbi şiret şi îi făcu cu ochiul.

— Tare-ai vrea să ştii cum am aflat de Stepan Mihailovici!

Velceaninov roşi:

— Îţi repet că mi-e indiferent. „N-ar fi mai bine să-i fac vînt chiar acum, cu sticlă cu tot?“ se întrebă el furios, roşind şi mai mult.

— N-are importantă! spuse Pavel Pavlovici parcă încurajîndu-l şi îşi mai turnă un pahar.

— Am să-ţi explic imediat, cum am aflat „tot“ şi astfel am să-şi satisfac dorinţele arzătoare… pentru că eşti un om înfocat, Aleksei Ivanovici, grozav de înfocat! Dă-mi o ţigară, fiindcă din luna martie…

— Poftim o ţigară.

— M-am stricat din luna martie, Aleksei Ivanovici, şi uite cum s-a întîmplat totul, ascultă. Ftizia, aşa cum ştii şi singur, dragă prietene, începu el pe un ton şi mai familiar, e o boală foarte interesantă. Toţi ofticoşii îşi sfîrşesc zile aproape fără să aibă bănuiala că a doua zi vor muri. Îţi spun că, cu cinci ore înaintea morţii, Natalia Vasilievna îşi făcea planuri să plece peste două săptămîni la mătuşa ei, cale de patruzeci şi ceva de verste. Pe deasupra, pesemne că ştii obiceiul sau, mai bine zis, năravul pe care-l au multe doamne şi, poate, mulţi cavaleri: să păstreze acasă vechile hîrţoage cu corespondenţa amoroasă. Cel mai sigur ar fi să le arzi în sobă, nu? Dar nu, fiecare petic de hîrtie îl păstrează cu grijă în sertare şi în truse, pe date şi categorii. Nu ştiu, poate că l-or fi consolînd foarte tare; cred că le păstrează pentru plăcute aduceri-aminte. Plănuind, cu cinci ore înainte de a-şi da sfîrşitul, să plece la onomastica mătuşii, e firesc ca Natalia Vasilievna să nici nu se fi gîndit la moarte, ba chiar pînă în ultima clipă l-a aşteptat pe Koch. Aşa s-a făcut că Natalia Vasilievna a murit şi i-a rămas în birou o casetă din abanos, cu incrustaţii de sidef şi argint. Şi era o casetă frumoasă, cu cheie, moştenire de familie: îi rămăsese de la bunică-sa. Ei bine, în caseta asta s-a şi descoperit totul, adică totul, fără nici o excepţie, pe zile şi pe ani, de-a lungul celor douăzeci de ani. Şi întrucît Stepan Mihailovici avea o înclinaţie categorică spre literatură şi trimisese chiar o nuvelă pasională la o revistă, în casetă s-au găsit opere de-ale lui aproape pînă la numărul o sută – ce-i drept, adunate de-a lungul a cinci ani. Unele opere sînt

adnotate cu mîna ei chiar de Natalia Vasilievna. Ce crezi dumneata, e o plăcere pentru soţ, nu?

Velceaninov se gîndi repede şi îşi aminti că nu-i scrisese nici o scrisoare, nici un bilet Nataliei Vasilievna. Iar din Petersburg, deşi îi trimisese două scrisori, le scrisese pe numele ambilor soţi, aşa cum fusese înţelegerea. Iar la ultima scrisoare, în care era concediat, nu răspunsese.

Terminînd povestirea, Pavel Pavlovici tăcu un minut întreg, zîmbind sîcîitor şi insinuînd ceva.

— De ce nu mi-ai răspuns nimic la mica mea întrebare? rosti el, în fine, cu vădită suferinţă.

— La care întrebare?

— La cea privitoare la plăcerea soţului care deschide caseta.

— A, ce mă priveşte pe mine! dădu din mînă, cu arţag, Velceaninov, după care se ridică şi începu să umble prin cameră.

— Pariez că ştiu ce gîndeşti acum: „Eşti un porc, fiindcă ţi-ai arătat singur coarnele!“ He-he! Ţi se face repede scîrbă… dumneata…

— N-am nici o părere în privinţa asta. Dimpotrivă, eşti prea iritat de moartea celui care te-a ofensat şi, pe deasupra, ai băut cam mult. Nu văd nimic neobişnuit în asta; înţeleg prea bine de ce aveai nevoie ca Bagautov să fie în viaţă, sînt gata să-ţi respect necazul, dar…

— Şi, după părerea dumitale, ce nevoie aveam eu de Bagautov?

— Asta te priveşte.

— Pariez că te gîndeai la duel, nu?

— Drace! izbucni Velceaninov, care se stăpînea din ce în ce mai greu. Mă gîndeam că fiecare om de onoare… în asemenea cazuri, nu se înjoseşte să coboare pînă la nivelul unei pălăvrăgeli ridicole, al unei fandoseli prosteşti, al unor văicăreli caraghioase şi al unor aluzii mizerabile, prin care se murdăreşte şi mai mult, ci acţionează pe faţă, de-a dreptul, deschis, ca un om de onoare!

— He-he, dar dacă, poate, eu nici nu-s om de onoare?

— Asta iarăşi numai pe dumneata te priveşte… Dar, de altminteri, la ce mama dracului, după asta, aveai nevoie ca Bagautov să fie în viaţă?

— Păi măcar să mă uit un pic la prietenul meu. Am fi cumpărat amîndoi o sticloanţă şi am fi băut-o împreună.

— N-ar fi băut cu dumneata.

— De ce? *Noblesse oblige*! Uite, dumneata bei cu mine; el cu ce-ar fi fost mai breaz?

— Eu n-am băut cu dumneata.

— De unde atîta mîndrie dintr-o dată?

Velceaninov izbucni brusc într-un rîs nervos, iritat:

— Ptiu, drace! Păi, hotărît lucru, eşti un „tip feroce“! Credeam că nu eşti decît un „soţ etern“ şi atît!

— „Soţ etern“? Cum vine asta? Ce înseamnă? îşi ciuli deodată urechile Pavel Pavlovici.

— Aşa, un tip de soţ… e o poveste lungă. Mai bine te-ai căra, ar cam fi timpul; mi s-a acrit de dumneata!

— Dar cum rămîne cu ferocitatea? Ai spus „feroce“?

— Un „tip feroce“ – am spus-o doar aşa, ca să te iau peste picior.

— Cum adică „tip feroce“? Povesteşte-mi, Aleksei Ivanovici, pentru numele lui Dumnezeu sau pentru numele lui Hristos!

— Gata, ajunge, ajunge! se supără deodată foarte tare Velceaninov şi strigă la musafir: E timpul, cară-te!

— Nu, nu ajunge! sări ca ars Pavel Pavlovici. Chiar dacă ţi s-a acrit de mine, nu ajunge, pentru că trebuie să bem şi să ciocnim! Mai întîi bem şi pe urmă plec, dar acum nu ajunge!

— Pavel Pavlovici, poţi să de duci astăzi la mama dracului sau nu?

— Pot să mă duc la mama dracului, dar mai întîi să bem! Ai spus că vrei să bei *cu mine*; ei bine, *vreau* să bei cu mine!

De-acum nu se mai strîmba, de-acum nu mai chicotea. Totul parcă se transformase brusc la el şi devenise pînă într-atîta de opus figurii şi tonului lui Pavel Pavlovici de cîteva clipe mai înainte, încît Velceaninov rămase realmente uluit.

— Hai să bem, Aleksei Ivanovici, hai, nu mă refuza! continuă Pavel Pavlovici, strîngîndu-l tare de mînă şi privindu-l ciudat în ochi. Pesemne că nu era vorba numai de băutură.

— Bine, hai, mormăi Velceaninov. Dar n-a mai rămas… decît poşirca de pe fund…

— A rămas exact pentru două pahare, e curat poşircă, dar noi o să bem şi o să ciocnim! Uite, binevoieşte să-ţi iei paharul.

Ciocniră şi băură.

— Aha, dacă-i pe-aşa, dacă-i pe-aşa… ah! Pavel Pavlovici îşi duse deodată o mînă la frunte şi rămase cîteva clipe în această poziţie. Lui Velceaninov i se năzări că acesta va spune acuşi-acuşi *ultimul* său cuvînt. Însă Pavel Pavlovici nu spuse nimic; doar se uita la el şi, liniştit, cu gura pînă la urechi, zîmbea şiret ca mai înainte şi îi făcea cu ochiul.

— Ce mai vrei de la mine, beţivule? Mă tragi pe sfoară! strigă frenetic Velceaninov, bătînd din picior.

— Nu ţipa, nu ţipa, ce rost are să ţipi? se grăbi să dea din mîini Pavel Pavlovici. Nu te trag pe sfoară, nu te trag pe sfoară! Nici nu ştii cine ai devenit acum pentru mine.

Şi deodată înşfăcă mîna lui Velceaninov şi o sărută. Acesta nu apucă să-şi vină în fire.

— Uite cine ai devenit pentru mine! Iar acum pot să mă duc la toţi dracii!

— Aşteaptă, stai! strigă Velceaninov, care apucase să se dezmeticească. Am uitat să-ţi spun…

Pavel Pavlovici se întoarse de la uşă.

— Vezi dumneata, bîigui Velceaninov foarte repede, roşind şi uitîndu-se în cu totul altă parte, ar trebui să mergi mîine neapărat la familia Pogorelţev… să faci cunoştinţă cu ei şi să le mulţumeşti… neapărat…

— Neapărat, neapărat, cum să nu pricep! îi luă Pavel Pavlovici vorba din gură, arătîndu-se extrem de dispus pentru aşa ceva şi dînd repede din mînă ca semn că nici nu ar fi trebuit să-i aducă aminte.

— Pe deasupra, Liza te aşteaptă cu nerăbdare. I-am promis…

— Liza, se întoarse din nou, brusc, Pavel Pavlovici, Liza? Ştiţi ce a însemnat şi ce înseamnă Liza pentru mine? A însemnat şi înseamnă! strigă el deodată, aproape frenetic. Dar… Dar despre asta, mai tîrziu; totul se va limpezi mai tîrziu… iar acum… nu mai sînt mulţumit cu faptul că am băut împreună, Aleksei Ivanovici, am nevoie de altă satisfacţie! …

Puse pălăria pe scaun şi, ca mai înainte, cu răsuflarea întretăiată, se uita la Velceaninov.

— Sărută-mă, Aleksei Ivanovici, îi propuse el deodată.

— Eşti beat? strigă Velceaninov şi făcu un pas îndărăt.

— Sînt beat, dar sărută-mă, totuşi, Aleksei Ivanovici, hai, sărută-mă! Doar şi eu ţi-am sărutat adineauri mîna!

Aleksei Ivanovici tăcu cîteva clipe, ca şi cum l-ar fi pocnit cineva cu un ciomag în moalele capului. Dar deodată se aplecă spre Pavel Pavlovici, care de-abia îi ajungea pînă la umăr, şi-l sărută pe buzele care duhneau foarte tare a vin. De altfel, nu era întru totul sigur că-l sărutase.

— Ehei, acum, acum… strigă din nou, cu frenezie beată, Pavel Pavlovici, scăpărîndu-şi ochii împăienjeniţi de băutură, acum uite ce-i – atunci m-am gîndit: „Oare şi ăsta? Dacă şi ăsta, dacă şi el, atunci în cine să mai ai încredere?“

Brusc, Pavel Pavlovici izbucni în hohote de plîns.

— Pricepi ce fel de prieten mi-ai rămas? !

Şi iarăşi îşi luă pălăria şi ieşi în fugă din cameră. Velceaninov mai stătu din nou cîteva minute într-un loc, ca şi după prima vizită a lui Pavel Pavlovici.

„Eh, e un măscărici beţiv şi atîta tot!“ spuse el, dînd a lehamite din mînă.

„Chiar că nimic mai mult!“ repetă energic după ce se dezbrăcă şi se întinse pe pat.

[7] Personajul citează din balada lui Schiller *Serbarea victoriei*, tradusă în ruseşte de poetul Vasili Aleksandrovici Jukovski (1783-1852).

VIII
Liza este bolnavă

A doua zi de dimineaţă, aşteptîndu-l pe Pavel Pavlovici, care promisese că va veni la timp ca să poată pleca la familia Pogorelţev, Velceaninov umbla prin cameră, sorbea din cafea, fuma şi recunoştea din minut în minut că seamănă cu un om care s-a trezit de dimineaţă şi, clipă de clipă, îşi aminteşte cum a primit în ajun o scatoalcă. „Hm… înţelege prea bine despre ce-i vorba şi se răzbună pe mine folosindu-se de Liza!“ se gîndi el cu spaimă.

Chipul drăgălaş al copilului îi apăru, trist, în faţa ochilor. Inima începu să-i bată mai tare la gîndul că astăzi, curînd, peste două ore, o va vedea din nou pe Liza *lui*. „Ah, n-are rost să mai vorbesc! hotărî el cu înflăcărare. De-acum în asta mi-i toată viaţa şi singurul meu ţel! Ce importanţă au toate aceste scatoalce şi amintiri!… Şi pentru ce am trăit pînă acum? Dezordine şi tristeţe… iar acum – e cu totul altceva, e cu totul altfel!“

Însă, în pofida încîntării, cădea tot mai adînc pe gînduri.

„Mă chinuieşte, folosindu-se de Liza – asta-i clar! Şi pe Liza o chinuieşte. Aşa are să mă dea gata pentru *tot*. Hm… Fără îndoială, nu-i mai pot permite ieşiri cum au fost cele de ieri, îşi spuse Velceaninov şi roşi. Şi totuşi, nu vine şi doar a trecut de ora unsprezece!“

Aşteptă mult timp, pînă la douăsprezece şi jumătate, şi neliniştea îi sporea tot mai mult. Pavel Pavlovici nu apărea. În sfîrşit, gîndul care-i încolţise de mult în minte – cum că acesta nu va veni dinadins numai ca să-i mai facă încă o figură ca ieri, ajunse să-l enerveze: „Ştie că depind de el! Şi ce se va întîmpla cu Liza? Cum să mă duc la ea fără el?“

Pînă la urmă, nu mai putu să îndure şi la ora unu fix dădu el însuşi fuga la Pokrovskaia. La hotel i se spuse că Pavel Pavlovici nici nu înnoptase acasă, că venise doar dimineaţa, pe la ora opt şi ceva, stătuse numai un sfert de ceas şi plecase din nou. Velceaninov stătea în uşa camerei lui Pavel Pavlovici, ascultînd-o pe servitoarea care-i dădea explicaţii, învîrtea maşinal mînerul uşii închise, împingîndu-l şi trăgîndu-l. Venindu-şi în fire, scuipă, lăsă broasca în pace şi o rugă pe servitoare să-l ducă la Maria Sîsoevna. Însă femeia, auzind de el, ieşi singură cu dragă inimă.

Era o femeie bună la suflet, „o femeie cu simţăminte nobile“, cum avea să se exprime despre ea Velceaninov, mai tîrziu, cînd îi va reda Klavdiei Petrovna discuţia cu dînsa. După ce întrebă pe scurt cum o dusese în ajun pe „fătucă“, Maria Sîsoevna se apucă imediat să-i povestească despre Pavel Pavlovici. După spusele ei, „dacă n-ar fi fost copilul la mijloc, de mult i-ar fi făcut vînt. Din hotel îl alungaseră aici fiindcă prea îşi făcea de cap. Oare nu-i păcat, avînd o fetiţă care înţelege totul, să aduci noaptea o femeie? Răcneşte: «Are să-ţi fie mamă, dacă aşa o să vreau eu!» N-o să mă credeţi, dar pînă şi femeia aceea l-a scuipat în bot. Iar el zbiară: „Tu, zice, nu eşti fiica mea, eşti făcută din c…văsărie“.

— Ce spuneţi? se sperie Velceaninov.

— Am auzit cu urechile mele. E un beţiv care nu mai ştie ce vorbeşte, dar n-are ce căuta lîngă copil; cu toate că-i mic de ani, copilul are destulă minte şi pricepe totul! Văd că fătuca plînge, văd că-i chinuită rău de tot. Şi zilele astea aici, în curtea noastră, s-a lăsat cu păcat: un comisar, lumea zice că era comisar, a închiriat o cameră la hotel de cu seară, iar dimineaţa s-a spînzurat. Cică ar fi tocat nişte bani. Lumea a dat fuga, Pavel Pavlovici nu era acasă, iar copilul umbla nesupravegheat; mă uit şi-o văd pe fătucă printre oameni, pe coridor, trăgînd cu coada ochilor

dindărătul unora şi avea nişte ochi ciudaţi, cînd se uita la spînzurat. Am luat-o cît am putut de repede de acolo. Şi ce crezi – tremura toată, se făcuse neagră la faţă şi, de îndată ce am adus-o în cameră, s-a şi prăbuşit. S-a zbătut cît s-a zbătut, tare anevoie şi-a venit în fire. Poate că are colici, dar din ceasul acela a început să bolească. Dumnealui a aflat, a venit, a ciupit-o toată – fiindcă el nu că ar bate-o, ci mai mult o ciupeşte, iar pe urmă toarnă vin în el şi începe s-o sperie: „Şi eu, zice, am să mă spînzur, din cauza ta am să mă spînzur; uite, zice, cu şnurul ăsta de la storuri am să mă spînzur; şi-şi face laţul în văzul ei. Iar fătuca-i înnebunită de spaimă, îl apucă cu mînuţele: „Nu mai fac, strigă, nu mai fac!“ Îţi vine să-i plîngi de milă!

Cu toate că Velceaninov se aştepta la ceva din cale afară de ciudat, această povestire îl ului pînă într-atît, încît nu-i venea să creadă. Maria Sîsoevna îi mai povesti multe; de pildă, o dată, dacă n-ar fi fost ea, Liza s-ar fi aruncat pe fereastră. Ieşi din cameră ameţit, de parcă ar fi fost şi el beat. „Îl omor cu bastonul ca pe un cîine, îi crăp capul!“ Chiar i se năzărea că aşa va face. Şi încă mult timp repetă în sinea lui această ameninţare.

Tocmi o trăsură şi plecă la familia Pogoreltev. Încă înainte de a ieşi din oraş, se văzu nevoit să oprească la o intersecţie, în dreptul unui podeţ aruncat peste un şanţ, pe care trecea un convoi mare de înmormîntare. Şi de o parte, şi de alta a podului se înghesuiau cîteva trăsuri, care îşi aşteptau rîndul; se opreau şi trecătorii. Înmormîntarea era bogată, şirul de carete era foarte lung şi, în fereastra uneia dintre caleştile din procesiune, Velceaninov zări chipul lui Pavel Pavlovici. N-ar fi crezut dacă Pavel Pavlovici n-ar fi scos el însuşi capul pe fereastră şi nu l-ar fi salutat, zîmbind. Pesemne că era foarte bucuros că-l recunoscuse pe Velceaninov; chiar începu să-i facă cu mîna din caleaşcă. Velceaninov sări din trăsură şi, în ciuda înghesuielii, în ciuda sergenţilor

de stradă şi a faptului că trăsura lui Pavel Pavlovici urcase de-acum pe pod, dădu fuga la fereastra echipajului. Pavel Pavlovici era singur.

— Ce-i cu dumneata? strigă Velceaninov. De ce n-ai venit? Ce cauţi aici?

— Îi cinstesc memoria, nu ţipa, nu ţipa! chicoti Pavel Pavlovici, mijindu-şi vesel ochii. Petrec rămăşiţele pămînteşti ale bunului meu prieten, Stepan Mihailovici.

— Toate astea-s neghiobii, eşti beat şi nebun! strigă şi mai tare Velceaninov, rămas pentru o clipă descumpănit. Coboară imediat şi urcă în trăsura mea! Chiar în clipa asta!

— Nu pot, datoria…

— Te trag cu forţa! răcni Velceaninov.

— Iar eu am să ţip! Iar eu am să ţip! chicoti Pavel Pavlovici, la fel de vesel, de parcă era o joacă. Totuşi, se retrase în fundul caleştii.

— Păzea, păzea că te calcă! strigă un sergent de stradă. Într-adevăr, la coborîrea de pe pod, o caleaşcă străină ieşise din coloană şi speriase pe toată lumea. Velceaninov fu nevoit să sară în lături; alte trăsuri şi mulţimea îl împinseră de îndată şi mai departe. El scuipă şi se strecură spre trăsura sa.

„Oricum, în halul ăsta nici nu-l pot lua cu mine!“ se gîndi el, copleşit încă de uimirea alarmată care îl cuprinsese.

Cînd îi relată Klavdiei Petrovna povestirile Mariei Sîsoevna şi ciudata întîlnire de la înmormîntare, aceasta se îngîndură foarte tare: „Mă tem pentru dumneata, spuse ea, trebuie să rupi orice relaţie cu el şi, cu cît mai repede, cu atît mai bine“.

— E un măscărici beţiv şi nimic mai mult! strigă vehement Velceaninov. Doar n-o să-mi fie frică de el! Şi cum să rup relaţiile, cînd la mijloc e Liza? Aminteşte-ţi de Liza!

În timpul acesta Liza zăcea bolnavă; în seara din ajun începuseră s-o scuture frigurile şi din oraş era

aşteptat un doctor vestit, după care trimiseseră de cum se crăpase de ziuă. Toate acestea îl indispuseră definitiv pe Velceaninov. Klavdia Petrovna îl conduse la bolnavă.

— Ieri n-am scăpat-o din ochi, spuse ea, oprindu-se în dreptul camerei Lizei. E un copil mîndru şi ursuz. I s-a făcut ruşine că e la noi şi că taică-său a părăsit-o aşa; asta-i toată boala ei, după părerea mea.

— Cum a părăsit-o? De ce crezi că a părăsit-o?

— Păi numai cum a lăsat-o să vină aici, într-o casă cu totul necunoscută şi cu un om… tot aproape necunoscut sau aflat în asemenea relaţii…

— Păi eu însumi am luat-o, cu forţa am luat-o; nu cred…

— Ah, Dumnezeule, copilul, Liza, aşa crede! După părerea mea, taică-său nici n-are să vină.

Văzîndu-l pe Velceaninov singur, Liza nu se miră; zîmbi doar cu tristeţe şi îşi întoarse spre perete căpşorul care-i ardea de fierbinţeală. Nu răspunse nimic la consolările sfioase şi la promisiunile înflăcărate ale lui Velceaninov cum că a doua zi îl va aduce cu siguranţă pe taică-său. Ieşind din camera fetiţei, izbucni deodată în plîns.

Doctorul sosi de-abia spre seară. După ce examină bolnava, îi sperie pe toţi de la primele cuvinte, dojenindu-i că nu l-au chemat mai devreme. Cînd i-ai spus că fetiţa s-a îmbolnăvit de-abia cu o seară înainte, el mai întîi nu crezu. „Totul depinde de felul cum va trece noaptea asta“, hotărî el pînă la urmă şi, dînd dispoziţiile necesare, plecă, promiţînd că a doua zi va reveni cît va putea de repede. Velceaninov ţinea morţiş să rămînă şi el peste noapte, dar Klavdia Petrovna îl convinse să mai „încerce o dată să-l aducă pe monstrul acela“.

— Încă o dată? repetă, cuprins de frenezie, Velceaninov. Păi de data asta îl leg şi-l aduc pe sus!

Ideea de a-l lega şi de a-l aduce pe sus pe Pavel Pavlovici puse stăpînire pe el şi-l făcu să fie

extrem de nerăbdător. „Cu nimic, cu nimic nu mă simt acum vinovat faţă de el! îi spuse el Klavdiei Petrovna, luîndu-şi rămas-bun de la ea. Mă dezic de toate cuvintele plîngăreţe pe care le-am rostit ieri aici!“ adăugă el, plin de indignare.

Liza zăcea cu ochii închişi şi pesemne dormea; parcă îi era mai bine. Cînd, cu grijă, Velceaninov se aplecă spre căpşorul ei pentru ca, luîndu-şi rămas-bun, să-i sărute măcar marginea rochiţei, ea deschise brusc ochii, de parcă îl pîndea, şi şopti: „Luaţi-mă de aici“.

Era o rugăminte blîndă, tristă, fără nici o umbră din iritarea de ieri, dar totodată se simţea în ea resemnarea şi siguranţa deplină că rugămintea nu-i va fi îndeplinită pentru nimic în lume. De îndată ce Velceaninov, disperat, începu să-i spună că nu se poate, fetiţa nu mai zise nimic şi îşi închise ochii, de parcă nu-l auzea şi nu-l vedea.

Intrînd în oraş, porunci să fie dus de-a dreptul la Pokrova. Era de-acum zece seara; Pavel Pavlovici nu era în cameră. Velceaninov îl aşteptă o jumătate de oră în cap, plimbîndu-se pe coridor cu o nerăbdare dureroasă. Maria Sîsoevna îl încredinţă, în fine, că Pavel Pavlovici nu se va întoarce decît spre dimineaţă, cînd se va crăpa de ziuă. „Bine, atunci am să vin şi eu cînd se va crăpa de ziuă!“ hotărî Velceaninov şi, furios, plecă acasă.

Dar nu mică-i fu mirarea, cînd, încă înainte de a intra în apartamentul său, află de la Mavra că musafirul din ajun îl aşteaptă încă de la ora nouă şi ceva.

„Şi ceai a binevoit să bea la noi, şi după vin m-a trimis din nou, după vinul din care aţi băut aseară, mi-a dat o bancnotă albastră.“

IX
Vedenia

Pavel Pavlovici se instalase extrem de confortabil. Şedea pe scaunul pe care şezuse în ajun, fuma ţigări şi de-abia îşi turnase din sticlă al patrulea pahar, ultimul. Ceainicul şi paharul de ceai, pe jumătate gol, le avea alături, pe masă. Huzurul strălucea pe faţa lui îmbujorată. Îşi scosese chiar fracul, ca vara, şi rămăsese în vestă.

— Scuză-mă, bun prieten! strigă el, văzîndu-l pe Velceaninov şi sărind de pe scaun ca să-şi îmbrace fracul. L-am dezbrăcat ca să gust cît mai din plin momentul…

Velceaninov se apropie ameninţător de el.

— Nu eşti beat chiar de tot? Se poate vorbi cu dumneata?

Pavel Pavlovici rămase oarecum perplex.

— Nu, nu de tot… L-am pomenit pe răposatul, dar nu-s beat de tot…

— Ai să mă poţi înţelege?

— De-aia am venit, ca să te înţeleg…

— Atunci am să-ţi spun de la bun început că eşti un nemernic! strigă Velceaninov, cu vocea sugrumată de furie.

— Dacă începi cu asta, cu ce ai să termini? protestă un pic Pavel Pavlovici, pesemne foarte speriat, dar Velceaninov strigă fără să-l asculte.

— Fetiţa dumitale e pe moarte, e bolnavă; ai părăsit-o sau nu?

— Chiar e pe moarte?

— E bolnavă, bolnavă, e foarte grav bolnavă!

— Or fi nişte mici accese…

— Nu mai spune prostii! E grav bolna-a-a-vă! Ar trebui să te duci, fie şi numai ca să…

— Ca să mulţumesc pentru ospitalitate, să mulţumesc! Înţeleg prea bine! Aleksei Ivanovici, dragul meu, scumpul meu! îl apucă el deodată cu amîndouă mîinile şi, cu înduioşare de beţiv,

aproape cu lacrimi în ochi, ca şi cum l-ar fi implorat să-l ierte, exclamă: Aleksei Ivanovici, nu ţipa, nu ţipa! De-aş muri, de m-aş prăbuşi beat în Neva, ce importanţă ar avea în situaţia de astăzi? Iar la domnul Pogorelţev avem tot timpul să mergem…

Velceaninov îşi luă seama şi izbuti să se stăpînească un pic.

— Eşti beat şi de aceea nu înţeleg în ce sens vorbeşti, observă el cu asprime. Sînt gata oricînd să am o explicaţie cu dumneata; chiar m-aş bucura s-o am mai repede… De-aceea te-am şi căutat… Dar află de la bun început că iau măsuri: în noaptea asta trebuie să rămîi la mine! Nu te las să pleci! începu el din nou să strige. Te leg fedeleş şi te iau pe sus! Îţi convine să dormi pe canapeaua asta? îi arătă el, sufocîndu-se de furie, canapeaua lată şi moale din faţa canapelei pe care dormea el, împinsă la peretele celălalt.

— Mă rog, oriunde…

— Nu oriunde, ci pe canapeaua asta! Ţine un cearşaf, o plapumă, o pernă (toate acestea Velceaninov le scoase din dulap şi, în grabă, i le aruncă lui Pavel Pavlovici, care îşi întinsese, supus, mîinile). Aşterne-ţi imediat, aş-ter-ne!

Încărcat cu lenjeria de pat, Pavel Pavlovici stătea în mijlocul camerei parcă nehotărît, cu un zîmbet prelung, bezmetic pe faţa lui de om beat; dar, la al doilea strigăt ameninţător al lui Velceaninov, se repezi deodată cît îl ţineau picioarele, dădu la o parte masa şi începu să se agite, icnind, desfăcînd şi întinzînd cearşaful. Velceaninov veni să-l ajute; era în parte mulţumit de faptul că musafirul părea supus şi speriat.

— Bea vinul din pahar şi culcă-te, comandă el din nou; simţea că nu putea să nu comande. Dumneata ai trimis după vin?

— Eu, după vin… Eu, Aleksei Ivanovici, ştiam că dumneata n-o să mai trimiţi.

— Bine că ştiai, dar trebuie să ştii mai multe. Te anunţ încă o dată că am luat măsuri: strîmbăturile dumitale n-o să le mai suport, nici săruturile la beţie, cum a fost cel de ieri.

— Păi înţeleg şi eu, Aleksei Ivanovici, că aşa ceva a fost posibil numai o singură dată, zîmbi Pavel Pavlovici, mulţumit de sine.

Auzind răspunsul, Velceaninov, care umbla prin cameră, se opri deodată, aproape solemn, în faţa lui Pavel Pavlovici:

— Pavel Pavlovici, vorbeşte de-a dreptul! Eşti inteligent, asta o recunosc încă o dată, dar te încredinţez că te afli pe o cale greşită. Vorbeşte de-a dreptul, acţionează de-a dreptul şi, pe cuvîntul meu de onoare, îţi răspund la orice întrebare!

Pavel Pavlovici surîse încă o dată satisfăcut, afişîndu-şi zîmbetul prelung, care îl înfuria atît de tare pe Velceaninov.

— Stai! strigă el deodată. Nu te preface, îţi citesc pînă şi gîndurile! Repet: îţi dau cuvîntul meu de onoare că sînt gata să-ţi răspund la *toate* şi vei căpăta orice satisfacţie posibilă, adică orice satisfacţie, chiar şi imposibilă! O, ce mult mi-aş dori să mă înţelegi!

— Dacă eşti atît de bun, se apropie de el cu precauţie Pavel Pavlovici, uite, m-a interesat peste poate ceea ce ai pomenit ieri despre tipul feroce! …

Velceaninov scuipă şi începu din nou să umble şi mai repede prin cameră.

— Nu, Aleksei Ivanovici, nu scuipa, pentru că mi-ai stîrnit foarte tare interesul şi am venit tocmai ca să verific… Limba nu mă ascultă, dar dumneata să mă ierţi. Păi despre tipul „feroce“ şi despre cel „paşnic“ am citit şi eu într-o revistă, la rubrica de critică, azi-dimineaţă mi-am adus aminte… numai că uitasem sau, ca să spun adevărul, atunci nici n-am înţeles. Uite ce anume doream să-mi lămuresc: Stepan Mihailovici Bagautov, răposatul, cum a fost, „feroce“ sau „paşnic“? Cum să-l consider?

Velceaninov tăcea încă, neîncetîndu-şi umbletul.

— Tipul feroce, spuse el, oprindu-se furios, este omul care mai degrabă l-ar fi otrăvit pe Bagautov, turnîndu-i otravă în pahar, cînd s-ar fi apucat de „băut şampanie“ în timpul unei întîlniri plăcute, aşa cum am băut noi ieri – şi nu i-ar fi însoţit sicriul cu trăsura la cimitir, cum te-ai dus dumneata adineauri, naiba ştie din ce porniri ascunse, subterane, mîrşave şi în virtutea unor scălămbăieli care tot pe dumneata te murdăresc! Chiar pe dumneata!

— Asta aşa-i, nu s-ar fi dus, încuviinţă Pavel Pavlovici, numai că dumneata, totuşi, mă iei la…

— Tipul ăsta, strigă Velceaninov, înfuriat, fără să-l asculte, nu-i un om care-şi închipuie Dumnezeu ştie ce născociri, care întocmeşte bilanţuri de dreptate şi justiţie, care-şi învaţă ofensa pe de rost, ca pe o lecţie, care se vaită, se fandoseşte, se maimuţăreşte, se agăţă de gîtul oamenilor şi, cînd te uiţi la el, îţi dai seama că aşa şi-a irosit tot timpul! E adevărat că ai vrut să te spînzuri? E adevărat?

— La beţie, voi fi spus vreo tîmpenie, nu-mi aduc aminte. Nouă, Aleksei Ivanovici, parcă nu ne şade bine să turnăm otravă. Pe lîngă faptul că-s funcţionar bine văzut, mai am şi ceva capital şi, poate, am de gînd să mă şi însor a doua oară.

— Mai ales că te-ar trimite la ocnă.

— Mda, şi asta ar fi o neplăcere, deşi acum, la tribunale, se invocă destule circumstanţe atenuante. Aleksei Ivanovici, mai adineauri, în trăsură, mi-am amintit o istorioară nostimă, pe care vreau să ţi-o spun. Mai înainte ai zis: „Te agăţi de gîtul oamenilor“. Pe Semion Petrovici Livţov ţi-l aminteşti, poate, ne vizita des la T. Fratele lui mai mic, socotit şi el un tînăr din Petersburg, a avut slujba în V. pe lîngă guvernator şi strălucea şi el prin diferitele sale calităţi. S-a pus în gură o dată cu Golubenko, colonelul, la o adunare, în prezenţa unor doamne şi a doamnei inimii lui, şi s-a

considerat jignit, dar jignirea a înghiţit-o şi a tăinuit-o; iar Golubenko, între timp, i-a suflat-o pe aleasa inimii şi a cerut-o în căsătorie. Şi ce crezi? Acest Livţov, chiar cu sinceritate, s-a împrietenit cu Golubenko, s-a împăcat cu el şi chiar s-a oferit să-i fie cavaler de onoare, să-i ţină pirostriile, iar cînd au venit de la cununie, s-a apropiat de Golubenko ca să-l felicite şi să-l sărute, şi asta de faţă cu toată societatea aristocrată şi în prezenţa guvernatorului, el însuşi fiind îmbrăcat în frac şi cu părul buclat – şi dintr-o dată i-a băgat cuţitul în burtă, încît Golubenko s-a dat de-a dura! Propriul lui cavaler de onoare, ce mai ruşine! Dar asta încă n-a fost nimic! Nu numai că i-a înfipt cuţitul, dar a mai şi început să se vaite în toate părţile: „Ah, ce am făcut! Ah, ce nemernicie am făcut!“ Îi curg lacrimile, se cutremură, se agaţă de gîtul tuturor, chiar şi al damelor: „Ah, ce am făcut! Ah, pasămite, ce prostie am făcut!“ He-he-he! I-a făcut pe toţi să leşine de rîs. Le-a părut rău doar de Golubenko, dar şi el s-a însănătoşit!

— Nu văd ce rost avea să-mi povesteşti istoria asta, se încruntă cu asprime Velceaninov.

— Păi zic că a înfipt cuţitul, chicoti Pavel Pavlovici, şi doar se vede că nu-i un tip, ci un mucos, care, de spaimă, uită buna-cuviinţă şi se aruncă la gîtul doamnelor, ba încă şi în prezenţa guvernatorului – şi doar a înfipt cuţitul, a făcut ce-a vrut! Numai asta voiam să spun…

— Ca-ră-te la mama dracului! răcni deodată Velceaninov, cu o voce pe care nu şi-o mai recunoştea nici el, de parcă se frînsese ceva întrînsul. Carrră-te cu mizeria dumitale subterană, dumneata însuţi eşti o canalie oneroasă! Ţi-a trecut prin cap să mă înspăimînţi! Eşti călăul propriului copil, eşti un om josnic, un nemernic, nemernic, nemernic! strigă el, nemaiştiind de sine şi înăbuşindu-se la fiecare cuvînt.

Pavel Pavlovici se cutremură din tot trupul, pînă şi beţia i se risipi de îndată; buzele începură să-i

tremure.

— Dumneata, Aleksei Ivanovici, eşti acela care zici că-s nemernic? Adică *dumneata* îmi spui *mie* aşa?

Dar Velceaninov apucase să-şi vină în fire.

— Sînt gata să-mi cer iertare, răspunse el, după un moment de tăcere, scurs într-o îngîndurare morocănoasă. Dar numai în cazul în care dumneata însuţi ai de gînd să acţionezi chiar acum de-a dreptul.

— În locul dumitale, mi-aş cere iertare fără nici un fel de condiţii, Aleksei Ivanovici.

— Bine, fie şi aşa, spuse Velceaninov, după încă un moment de tăcere. Îţi cer iertare; dar fii şi dumneata de acord, Pavel Pavlovici, că, după toate astea, nu mă mai consider obligat cu nimic faţă de dumneata, adică mă refer la *toată povestea* şi nu doar la întîmplarea de acum.

— Nu-i nimic, ce obligaţii să existe între noi? zîmbi satisfăcut Pavel Pavlovici, uitîndu-se, de altfel, în pămînt.

— Dacă-i aşa, cu atît mai bine! Termină-ţi vinul şi culcă-te, pentru că oricum nu te las să pleci…

— Vinul nu înseamnă nimic… spuse Pavel Pavlovici, parcă piezîndu-şi un pic cumpătul, dar se duse totuşi la masă şi se apucă să bea ultimul pahar, turnat de mult. Poate că băuse mult mai înainte, fiindcă mîinile îi tremurau şi el vărsă o parte din vin pe duşumea, pe cămaşă şi pe vestă, ca şi cum n-ar fi putut să-l lase nebăut, după care, punînd cu respect paharul pe masă, se duse supus la patul său să se dezbrace.

— N-ar fi mai bine… să nu înnoptez aici? întrebă el deodată, după ce-şi scosese o cizmă, pe care o ţinea în mînă.

— Nu, n-ar fi mai bine! îi răspunse cu mînie Velceaninov, care umbla neobosit prin cameră şi nu se uita la el.

Pavel Pavlovici se dezbrăcă şi se culcă. Peste un sfert de oră se culcă şi Velceaninov şi stinse

lumînarea.

Era neliniştit şi nu putea să adoarmă. Ceva nou, care încurca şi mai mult tărăşenia şi apăruse cine ştie de unde, îl îngrijora acum şi, în acelaşi timp, Velceaninov simţea că îi era ruşine de această îngrijorare. Era cît pe ce să aţipească, dar un foşnet îl trezi. Se uită îndată la patul lui Pavel Pavlovici. În cameră era întuneric (draperiile fuseseră trase de tot), dar i se păru că Pavel Pavlovici nu stătea culcat, ci se ridicase pe pat în capul oaselor.

— Ce faci? îl întrebă Velceaninov.

— O umbră, rosti de-abia auzit Pavel Pavlovici, după un moment de tăcere.

— Care, ce umbră?

— Acolo, în camera aceea, în uşă, parcă am văzut o umbră.

— Umbra cui? întrebă Velceaninov, după ce tăcu cîteva clipe.

— A Nataliei Vasilievna.

Velceaninov îşi lăsă picioarele pe covor şi se uită prin antreu în camera de alături, a cărei uşă era întotdeauna deschisă. Acolo nu avea draperii la ferestre, avea numai storuri, şi de aceea încăperea era mult mai luminoasă.

— În camera aceea nu-i nimic, iar dumneata eşti beat, culcă-te! spuse Velceaninov, se întinse în pat şi se înfăşură în plapumă. Pavel Pavlovici nu zise nimic şi se culcă şi el.

— Dar pînă acum nu i-ai mai văzut niciodată umbra? întrebă brusc Velceaninov, după vreo zece minute.

— O dată parcă i-am văzut-o, îi răspunse cu întîrziere Pavel Pavlovici, cu voce slabă. Apoi se făcu iarăşi tăcere.

Velceaninov n-ar fi putut spune precis dacă a dormit sau nu, dar trecu cam un ceas şi el se întoarse din nou: poate că l-o fi trezit iarăşi vreun foşnet, de asta nu era sigur, dar i se păru că, în întunericul compact, ceva alb stătea deasupra lui, încă neajungînd pînă la el, dar postat de-acum în

mijlocul camerei. Se ridică în capul oaselor şi se uită un minut întreg.

— Dumneata eşti, Pavel Pavlovici? rosti el cu voce slăbită. Propria lui voce, răsunînd brusc în liniştea şi în bezna din jur, i se păru ciudată.

Nu urmă nici un răspuns, dar nu mai exista îndoiala că cineva stătea în picioare.

— Dumneata eşti… Pavel Pavlovici? repetă el mai tare şi chiar atît de tare, încît, dacă Pavel Pavlovici ar fi dormit liniştit în patul lui, s-ar fi trezit negreşit şi i-ar fi răspuns.

Dar iarăşi nu se auzi nici un răspuns, în schimb lui Velceaninov i se păru că silueta aceea albă, abia desluşită, venise şi mai aproape de el. Apoi se întîmplă ceva ciudat: ceva parcă se frînse în el, exact ca mai înainte, şi el strigă din răsputeri cu vocea cea mai stupidă şi mai turbată, înăbuşindu-se aproape la fiecare cuvînt:

— Dacă dumneata, măscărici beat, îndrăzneşti fie şi doar să crezi că mă poţi speria, mă întorc cu faţa la perete, mă înfăşor în plapumă şi nu mă mai răsucesc toată noaptea, ca să-ţi arăt cît preţ pun pe tine, chiar dacă ai sta în picioare toată noaptea… ca un măscărici… şi te scuip.

Şi el, scuipînd cu furie în locul unde se afla presupusul Pavel Pavlovici, se întoarse brusc cu faţa la perete, se înfăşură, aşa cum spusese, cu plapuma şi parcă încremeni în această poziţie, fără să se mişte. Se lăsă o linişte mormîntală. Dacă umbra se mişca sau stătea pe loc – el nu putea să afle, dar inima lui se zbătea, se zbătea, se zbătea… Trecură cel puţin cinci minute în cap; şi deodată, la doi paşi de el, răsună vocea slabă, chiar jalnică a lui Pavel Pavlovici.

— Eu, Aleksei Ivanovici, m-am sculat ca să caut (numi unul dintre cele mai utile obiecte casnice)… şi nu am găsit-o pe aproape… am vrut să caut uşurel pe lîngă patul dumitale…

— De ce ai tăcut… cînd am ţipat? îl întrebă Velceaninov cu vocea întretăiată, după ce tăcu vreo

jumătate de minut.

— M-am speriat… Strigai aşa de tare… şi m-am speriat.

— Vezi că-i acolo, în colţul din stînga, în dulăpior; aprinde lumînarea…

— Mă descurc şi fără lumînare, rosti cu umilinţă Pavel Pavlovici, ducîndu-se spre colţ. Iartă-mă, Aleksei Ivanovici, că te-am deranjat… parcă m-a apucat deodată beţia…

Dar Velceaninov nu-i răspunse nimic. Continua să stea întins cu faţa la perete şi stătu aşa toată noaptea, fără să se întoarcă. Oare va fi vrut să se ţină de cuvînt şi să-şi arate dispreţul? Nu ştia nici el ce i se întîmplă; pînă la urmă tulburarea nervoasă se transformă aproape într-un delir şi mult timp nu putu să aţipească. Trezindu-se a doua zi de dimineaţă pe la ora opt şi ceva, tresări deodată şi se ridică în capul oaselor, de parcă l-ar fi înghiontit cineva – dar Pavel Pavlovici nu mai era în cameră! Rămăsese numai patul gol, nestrîns, iar Pavel Pavlovici o ştersese cu noaptea în cap.

— Ştiam eu! se plesni Velceaninov peste frunte.

X
La cimitir

Temerile doctorului se adeveriră şi Liza se simţi dintr-o dată mai rău – atît de rău, cum nu-şi imaginaseră în ajun Velceaninov şi Klavdia Petrovna. Dimineaţa, Velceaninov o găsi pe bolnavă conştientă încă, deşi ardea toată din cauza febrei; mai pe urmă îi încredinţa pe toţi că Liza îi zîmbise şi chiar îşi întinsese spre el mînuţa fierbinte. Nimeni nu mai avea timp să verifice dacă acesta era adevărul sau dacă el însuşi îşi inventase fără să vrea o consolare; noaptea, bolnava era de-acum inconştientă şi aşa rămase cît ţinu boala. Muri în cea de-a zecea zi de la mutarea la vilă.

A fost o perioadă de mare amărăciune pentru Velceaninov. Soţii Pogoreltev chiar se temeau pentru el. Cea mai mare parte a acestor zile grele şi-o petrecu la ei. În ultimele zile ale suferinţei Lizei, el stătea ore întregi singur, într-un ungher şi, pesemne, nu se gîndea la nimic. Klavdia Petrovna venea ca să-i distragă atenţia, dar el îi răspundea scurt, uneori fiindu-i vădit greu să stea de vorbă cu ea. Klavdia Petrovna nu se aşteptase cîtuşi de puţin că „toate acestea îl vor impresiona atît de puternic". Cel mai mult îl făceau să uite copiii; cu ei chiar rîdea cîteodată; dar aproape din oră în oră se ridica de pe scaun şi, în vîrful picioarelor, se ducea să se uite la bolnavă. Uneori i se părea că fetiţa îl recunoaşte. Ca toată lumea, nu mai avea nici o speranţă că Liza se va însănătoşi, însă nu pleca de lîngă uşa camerei în care fetiţa trăgea să moară şi stătea de obicei în încăperea de alături.

De altminteri, de vreo două ori în decursul acestor zile, se arătă dintr-o dată foarte activ; se ridica brusc, se repezea la Petersburg după doctori, îi aducea pe cei mai vestiţi şi făcea consulturi. Al doilea consult, ultimul, avusese loc în ajunul

morţii bolnavei. Cu vreo trei zile înainte de asta, Klavdia Petrovna discutase serios cu Velceaninov şi insistase că trebuie să dea de urma domnului Trusoţki: „în cazul în care s-ar întîmpla o nenorocire cu Liza, nici n-am putea s-o înmormîntăm fără el“. Velceaninov mormăise că-i va scrie. Atunci bătrînul Pogorelţev îi spusese că-l va căuta el însuşi cu ajutorul poliţiei. Velceaninov scrisese, în fine, o înştiinţare de două rînduri şi o dusese la hotelul Pokrovkaia. Ca de obicei, Pavel Pavlovici nu era acasă şi el îi înmînase scrisoarea Mariei Sîsoevna, ca să i-o transmită.

În cele din urmă, Liza muri într-o minunată zi de vară, odată cu apusul soarelui şi de-abia acum Velceaninov se dezmetici. După ce moarta fu spălată şi gătită în rochia albă a uneia dintre fiicele Klavdiei Petrovna, după ce o puseră în salon pe o masă, cu flori între mînuţele încrucişate – el se apropie de Klavdia Petrovna şi, scăpărînd din ochi, o anunţă că îl va aduce imediat pe „ucigaş“. Fără să asculte sfatul de a aştepta pînă a doua zi, se duse de îndată în oraş.

Ştia unde să-l găsească pe Pavel Pavlovici; nu numai după doctori făcuse cele cîteva drumuri la Petersburg. Uneori, în zilele acelea, i se părea că, dacă Lizei, care era pe moarte, i l-ar aduce pe taică-său, aceasta, auzindu-i glasul, şi-ar veni în fire. Pavel Pavlovici locuia încă în clădirea din curtea hotelului, dar acolo n-avea rost să întrebe de el. „Cîte trei nopţi nu doarme aici şi nu vine, îi raportase Maria Sîsoevna, şi, dacă vine din întîmplare, e beat mort, nu stă nici un ceas şi iar dispare: s-a destrăbălat de tot.“ Un servitor de la hotelul Pokrovkaia îi spusese, printre altele, că şi mai înainte Pavel Pavlovici vizita nişte femei de pe bulevardul Voznesenski. Velceaninov le găsise repede. După ce le dăduse bani şi le cinstise cu băutură, femeile îşi amintiseră pe loc de clientul lor, dîndu-şi seama cine era în primul rînd după pălăria cu crep, după care se apucaseră să-l

ocărască, desigur pentru că nu mai trecea pe la ele. Una dintre femei, Katia, se angajase „să-l găsească oricînd pe Pavel Pavlovici, pentru că acum nu mai iese de la Maşka Prostakova şi are bani cu nemiluita, iar Maşka asta, nu Prostakova, ci Prohvostova, a zăcut în spital şi, dacă ea, Katia, ar vrea, ar putea să-i facă vînt chiar acum în Siberia – ar fi de-ajuns să sufle doar o vorbă“. Totuşi, Katia nu-l dibuise atunci, însă făgăduise cu hotărîre că va da de el cînd îl va mai căuta o dată. Pe ajutorul ei conta acum Velceaninov.

Ajungînd în oraş la ora zece, o chemă imediat, după ce plăti cui trebuia pentru absenţa ei, şi începură amîndoi căutarea. Nu ştia nici el ce să-i facă acum lui Pavel Pavlovici: să-l ucidă pentru ceva sau să-l găsească pur şi simplu pentru a-l înştiinţa de moartea fiicei lui şi de necesitatea de a-şi da concursul la înmormîntare? La început avură ghinion: aflară că, în urmă cu două zile, Maşka Prohvostova se bătuse cu Pavel Pavlovici şi că un casier „îi spărsese capul lui Pavel Pavlovici cu un scaun“. Într-un cuvînt, mult timp nu dădură de el şi, în fine, de-acum la ora două noaptea, Velceaninov, ieşind dintr-un stabiliment care-i fusese indicat, se ciocni cu el pe neaşteptate.

Pavel Pavlovici, beat mort, era adus spre stabilimentul respectiv de două femei: una îl ţinea de braţ, iar din urmă venea un pretendent zdravăn, care călca apăsat, ţipa ca din gură de şarpe şi-l ameninţa grozav pe Pavel Pavlovici cu cine ştie ce represalii teribile. Printre altele, striga că acesta „l-a exploatat şi i-a otrăvit viaţa“. Era vorba, se pare, de nişte bani; femeile erau foarte speriate şi se grăbeau. Văzîndu-l pe Velceaninov, Pavel Pavlovici se repezi la el cu braţele deschise şi începu să ţipe, de parcă era în primejdie să fie înjunghiat:

— Frate, apără-mă!

Văzînd statura atletică al lui Velceaninov, pretendentul dispăru într-o clipă; triumfător, Pavel

Pavlovici îi arătă din urmă pumnul şi începu să scoată strigăte de izbîndă; atunci Velceaninov îl înşfăcă de umeri şi, fără să-şi dea seama ce face, începu să-l scuture cu amîndouă mîinile, încît lui Trusoţki începură să-i clănţănească dinţii. Pavel Pavlovici încetă imediat strigătele şi, cu o spaimă tîmpită de om beat, se uită înspăimîntat la călăul său. Velceaninov îl apăsă tare pe umeri, îl făcu să-şi îndoaie spinarea şi să se aşeze pe o bornă de pe trotuar.

— Liza a murit! îi spuse.

Încă ţintuindu-l cu privirea, Pavel Pavlovici şedea pe bornă, sprijinit de una dintre femei. Pînă la urmă, pricepu şi faţa parcă i se scofîlci brusc.

— A murit… şopti el ciudat. Velceaninov nu-şi putu da seama dacă acesta, din cauza beţiei, avea pe chip zîmbetul său prelung şi mîrşav sau dacă se schimonosise la faţă, dar după o clipă Pavel Pavlovici făcu un efort să-şi ridice mîna dreaptă, tremurătoare, ca să-şi facă cruce; totuşi, nu izbuti să încropească semnul crucii şi mîna tremurătoare îi căzu la loc. Puţin mai tîrziu, se ridică încet de pe bornă, se agăţă de femeia care-l însoţea şi, sprijinindu-se de braţul ei, îşi văzu de drum, mergînd pe alee, nesimţitor la toate, de parcă Velceaninov nici n-ar fi fost acolo. Dar acesta îl prinse iarăşi de umăr.

— Pricepe odată, monstru beat ce eşti, că fără dumneata nici nu poate fi înmormîntată! îi strigă el, înăbuşindu-se.

Celălalt întoarse capul spre el.

— Pe sublocotenentul… de artilerie… îl mai ţii minte? bîigui el cu limba împleticindu-i-se în gură.

— Ce-e-e-e? răcni Velceaninov, cu o tresărire dureroasă.

— El e tatăl! Caută-l… ca s-o înmormîntezi…

— Minţi! strigă Velceaninov, scos din fire. Spui asta din răutate… Ştiam eu că-mi coci ceva!

Fără să-şi dea seama ce face, îşi ridică pumnul năprasnic deasupra capului lui Pavel Pavlovici.

Încă o clipă şi, poate, l-ar fi omorît dintr-o singură lovitură; femeile începură să ţipe şi fugiră care încotro, dar Pavel Pavlovici nici măcar nu clipi. Frenezia celei mai feroce duşmănii îi schimonosi chipul.

— Ştii tu, rosti el mult mai apăsat, de parcă n-ar fi fost beat, ce înseamnă p… – curat ruseşte? (Şi rosti cuvîntul cel mai urît, imposibil de tipărit.) Acolo să te cari! Apoi se smulse cu putere din mîinile din Velceaninov, se trase îndărăt şi mai că nu căzu. Femeile îl înşfăcară şi de data asta aproape că o luară la fugă, ţipînd şi tîrîndu-l pe Pavel Pavlovici. Velceaninov nu-i urmări.

A doua zi, la ora unu, un funcţionar foarte cuviincios, între două vîrste, cu uniformă, veni la vila familiei Pogoreltev şi, politicos, îi înmînă Klavdiei Petrovna un plic trimis pe numele ei de Pavel Pavlovici Trusoţki. În plic erau o scrisoare, trei sute de ruble şi actele necesare pentru Liza. Pavel Pavlovici scria scurt, extrem de politicos şi cît se poate de decent. Îi mulţumea din suflet excelenţei-sale Klavdia Petrovna pentru implicarea ei binefăcătoare în soarta orfanei, pentru care numai Dumnezeu poate s-o răsplătească. Pomenea vag că starea extrem de proastă a sănătăţii nu-i permitea să vină în persoană ca s-o înmormînteze pe biata lui fiică, pe care o iubea nespus, şi îşi punea toate speranţele în bunătatea îngerească a sufletului excelenţei-sale. Cele trei sute de ruble, aşa cum se explica în continuarea scrisorii, erau destinate pentru înmormîntare şi pentru acoperirea cheltuielilor pricinuite de boala fetiţei. Iar dacă mai rămînea ceva din această sumă, ruga respectuos ca banii să fie folosiţi pentru veşnica pomenire a sufletului răposatei Liza. Funcţionarul care adusese scrisoarea nu putu să explice nimic; din cele cîteva cuvinte ale lui, reieşea că el numai ca urmare a rugăminţii insistente a lui Pavel Pavlovici acceptase să-i aducă personal plicul excelenţei-sale. Pogoreltev aproape să se supără

din cauza expresiei „pentru acoperirea cheltuielilor legate de boala fetiţei“ şi hotărî ca, oprind cincizeci de ruble pentru înmormîntare, fiindcă nu se putea să-i interzică tatălui să-şi înmormînteze fiica, restul de două sute cincizeci de ruble să i le înapoieze imediat domnului Trusoţki. Dar Klavdia Petrovna luă decizia definitivă să nu se restituie cele două sute cincizeci de ruble, ci să-i trimită lui Trusoţki o chitanţă eliberată de biserica cimitirului referitoare la primirea banilor pentru veşnica pomenire a sufletului răposatei copile Elizaveta. Chitanţa i-a fost dată mai apoi lui Velceaninov, ca să i-o înmîneze cît mai repede; el a trimis-o prin poştă la hotel.

După înmormîntare, Velceaninov dispăru de la vilă. Două săptămîni în cap, umblă aiurea prin oraş, fără nici un scop, ciocnindu-se, în îngîndurarea lui, de oameni. Uneori zăcea zile întregi întins pe canapea, uitînd lucrurile cele mai obişnuite. Soţii Pogorelţev trimiseră de mai multe ori după el, invitîndu-l la vilă; el promitea şi uita imediat. Klavdia Petrovna veni ea însăşi la el, dar nu-l găsi acasă. Acelaşi lucru se întîmplă şi cu avocatul; iar avocatul avea ce să-i comunice: rezolvase litigiul cu multă abilitate, şi împricinaţii cădeau la învoială, onorariul fiind o foarte mică parte din moştenirea disputată. Nu-i mai rămînea decît să primească acceptul lui Velceaninov. În cele din urmă, găsindu-l acasă, avocatul se miră foarte mult de extrema moliciune şi de indiferenţa cu care îl ascultă clientul său, pînă de curînd atît de agitat.

Veniră zilele cele mai fierbinţi ale lui iulie, dar Velceaninov uitase de timp. Durerea i se concentrase în suflet ca un buboi copt şi i se lămurea clipă de clipă în gîndirea chinuitor de conştientă. Principala suferinţă a lui era că Liza nu apucase să-şi dea seama cine e el şi murise fără să ştie că el o iubea dureros! Întregul rost al vieţii lui, care-i licărise dinainte într-o lumină atît de plină

de bucurie, se mistuise deodată în bezna veşnică. Acest rost ar fi putut să fie – se gîndea el mereu acum – ca Liza în fiecare zi, în fiecare ceas să simtă necontenit dragostea lui pentru ea. „Nici un om nu are vreun rost mai înalt şi nici nu poate avea! îşi spunea el, îngîndurîndu-se uneori într-o exaltare sumbră. Dacă mai există şi alte rosturi, nici unul dintre ele nu poate fi mai sfînt decît acesta!“ „Prin dragostea Lizei, visa el, s-ar fi purificat şi răscumpărat toată viaţa mea pestilenţială şi zadarnică de pînă acum; în locul celui care sînt acum, leneş, vicios şi sfîrşit, aş fi crescut pentru viaţă o făptură curată şi minunată, şi pentru această fiinţă mi s-ar fi iertat totul, iar eu mi-aş fi iertat totul.“

Toate aceste gînduri *conştiente* îi răsăreau în minte întotdeauna nedespărţite de amintirea copilului mort, o amintire senină, perpetuu apropiată şi uimitoare pentru sufletul său. Îşi plăsmuia în memorie feţişoara ei palidă, îşi amintea fiecare expresie a ei; şi-o aminti în sicriu, între flori, şi mai înainte, insensibilă la toate în febra care o stăpînea, cu ochii deschişi şi nemişcaţi. Îşi aduse deodată aminte că, atunci cînd fetiţa era întinsă pe masă, el îi văzuse un deget, care, Dumnezeu cine ştie de ce, se înnegrise din cauza bolii; acest amănunt îl uimise atunci şi îi fusese atît de milă de degeţelul acela înnegrit, încît în clipa aceea îi trecuse prin minte pentru prima oară să-l dibuie neîntîrziat pe Pavel Pavlovici şi să-l omoare – pînă atunci „fusese parcă lipsit de simţire“. Oare inimioara aceea de copil fusese chinuită de mîndria ofensată, de cele trei luni de suferinţe pricinuite de tatăl ei, care îşi preschimbase brusc iubirea în ură şi o jignise cu cuvîntul acela ruşinos, care îşi rîsese de spaima ei şi în cele din urmă o lepădase la nişte oameni străini? Toate acestea şi le amintea neîntrerupt şi le varia în mii de feluri. „Ştii dumneata ce a însemnat Liza pentru mine?“ îşi aminti el deodată o

exclamaţie a lui Trusoţki, rostită la beţie, şi simţi că exclamaţia aceea nu fusese o fandoseală, ci un adevăr, că ea exprima dragostea. „Cum a putut să fie atît de crud acest monstru cu copilul pe care l-a iubit şi e oare posibil aşa ceva?“ Dar de fiecare dată se descotorosea cît mai repede de această întrebare şi parcă o gonea de la sine: în această întrebare era ceva teribil, ceva insuportabil şi fără răspuns.

Într-o zi, aproape fără să-şi dea seama cum, Velceaninov nimeri la cimitirul unde fusese înmormîntată Liza şi-i căută mormîntul. De la înmormîntare, nu mai fusese niciodată la cimitir; i se părea că va suferi prea mult şi nu îndrăznea să se ducă. Dar, ciudat lucru, cînd se prăbuşi pe micul ei mormînt şi sărută ţărîna, se simţi dintr-o dată uşurat. Era o seară senină, soarele cobora la asfinţit; împrejur, lîngă morminte, creştea iarba mustoasă, verde; în apropiere, într-un hăţiş de măceş, zumzăia o albină; florile şi coroanele, lăsate după înmormîntare de copii şi de Klavdia Petrovna pe mormîntul Lizei, se vedeau tot acolo cu petalele pe jumătate scuturate. Un fel de speranţă, după mult timp, parcă îi împrospăta inima. „Ce uşor mi-e!“ se gîndi Velceaninov, simţind această linişte a cimitirului şi uitîndu-se la cerul senin, netulburat. Un val de credinţă în ceva, o credinţă curată, tihnită îi umplu sufletul „Liza mi-a trimis credinţa asta, ea vorbeşte astfel cu mine“, îşi spuse el.

Cînd plecă de la cimitir spre casă se întunecase de-a binelea. Nu prea departe de poarta cimitirului, într-o căsuţă scundă de lemn, era un fel de birt sau cîrciumă; prin uşa deschisă se vedeau clienţii stînd la mese. Deodată i se părul că unul dintre aceştia, aşezat chiar la fereastră, era Pavel Pavlovici şi că acesta îl vede şi el şi îl cercetează curios de la fereastră. Grăbi pasul şi curînd auzi că cineva venea în fugă, încercînd să-l ajungă din urmă; într-adevăr, după el alerga Pavel Pavlovici; pesemne că

expresia senină de pe chipul lui Velceaninov îl atrăsese şi îl încurajase, atunci cînd se uitase pe fereastră. Ajungîndu-l din urmă, Pavel Pavlovici zîmbi sfios, dar nu cu surîsul beţiv de altădată; chiar nu era beat deloc.

— Bună ziua, rosti el.

— Bună ziua, îi răspunse Velceaninov.

XI
Pavel Pavlovici se însoară

Dîndu-i „bună ziua“, se miră de el însuşi. I se păru teribil de ciudat că îl întîlneşte pe omul acesta fără să simtă nici un pic de duşmănie şi că în sentimentele sale pentru el are acum cu totul altceva şi chiar un îndemn spre ceva nou.

— E o seară foarte plăcută, rosti Pavel Pavlovici, privindu-l în ochi.

— Încă n-ai plecat? mormăi Velceaninov, parcă fără să-l întrebe, ci doar chibzuind şi continuîndu-şi drumul.

— S-au tărăgănat lucrurile, dar slujba am căpătat-o, cu avansare. Plec sigur poimîine.

— Ai căpătat slujba? îl întrebă Velceaninov cu adevărat de data aceasta.

— De ce nu? se strîmbă deodată Pavel Pavlovici.

— N-am spus decît aşa… se eschivă Velceaninov şi, încruntîndu-se, se uită pieziş la Pavel Pavlovici. Spre marea lui uimire, hainele, pălăria cu crep şi întreaga înfăţişare a lui Trusoţki erau incomparabil mai decente decît cu două săptămîni mai înainte. „Ce căuta în cîrciuma asta?“ se tot întreba Velceaninov.

— Eu, Aleksei Ivanovici, aveam şi intenţia să-ţi împărtăşesc o bucurie a mea, începu din nou Pavel Pavlovici.

— O bucurie?

— Mă însor.

— Cum?

— După tristeţe, vine şi bucuria, ca întotdeauna în viaţă; eu, Aleksei Ivanovici, mi-aş dori foarte mult… dar, nu ştiu, poate că acum te grăbeşti, pentru că arăţi nu ştiu cum…

— Da, mă grăbesc şi… da, nu mă simt prea bine.

Îi venise un chef nebun să se descotorosească de Pavel Pavlovici; disponibilitatea pentru un nou sentiment îi dispăruse într-o clipă.

— Eu însă mi-aş fi dorit…

Pavel Pavlovici nu mai spuse ce şi-ar fi dorit; Velceaninov tăcu.

— În cazul ăsta, lăsăm pe altă dată, dacă ne vom mai întîlni.

— Da, da, să lăsăm pe altă dată, pe altă dată, mormăi repede Velceaninov, fără să-şi privească interlocutorul şi fără să se oprească. Mai tăcură cam un minut; Pavel Pavlovici continua să meargă alături de Velceaninov.

— În cazul ăsta, la revedere, spuse el în cele din urmă.

— La revedere; îţi doresc…

Velceaninov se întoarse acasă indispus de tot. Ciocnirea cu „omul acela“ era mai presus de puterile lui. Culcîndu-se, se gîndi din nou: „Ce căuta lîngă cimitir?“

A doua zi dimineaţă se hotărî, în fine, să se ducă la familia Pogorelţev, deşi nu avea chef; suporta acum cu greu compătimirea oricui, chiar şi a soţilor Pogorelţev. Însă ei erau atît de neliniştiţi în privinţa lui, încît trebuia să se ducă neapărat. I se năzări deodată că, cine ştie de ce, i se va face ruşine la prima întîlnire cu ei. „Să mă duc sau să nu mă duc?“ se gîndea, terminîndu-şi în grabă micul-dejun, cînd, deodată, intră la el Pavel Pavlovici.

În pofida întîlnirii din ajun, Velceaninov nu şi-ar fi putut închipui că omul acela va mai trece vreodată pe la el şi era atît de uluit, încît nici nu ştia ce să mai spună. Dar Pavel Pavlovici luă singur iniţiativa, salută şi se aşeză pe scaunul pe care şezuse cu trei săptămîni în urmă, la ultima sa vizită. Subit, Velceaninov îşi aminti deosebit de clar vizita aceea. Se uită la musafir cu nelinişte şi dezgust.

— Te miri? începu Pavel Pavlovici, ghicind semnificaţia privirii lui Velceaninov.

În general, părea mult mai degajat decît în ajun şi în acelaşi timp se vedea că era şi mai sfios. Înfăţişarea sa era curioasă. Domnul Trusoţki era îmbrăcat nu numai decent, ci şi fercheş – într-un sacou uşor de vară, cu pantaloni de culoare deschisă strînşi pe corp, cu vestă albă; mănuşile, lornionul de aur, apărut netam-nesam, lenjeria – totul era ireproşabil; mirosea chiar a parfum. Toată statura lui avea în ea ceva amuzant şi în acelaşi timp îţi insufla un gînd ciudat şi neplăcut.

— Desigur, Aleksei Ivanovici, continuă el, strîmbîndu-se, v-am surprins cu venirea mea, asta o simt. Dar între oameni, eu aşa cred, întotdeauna se păstrează şi, după părerea mea, se cuvine să se păstreze ceva superior, nu-i aşa? Adică ceva superior faţă de toate condiţiile şi chiar faţă de toate neplăcerile care pot să apară… nu-i aşa?

— Pavel Pavlovici, spune-mi iute şi fără fasoane despre ce-i vorba, se încruntă Velceaninov.

— În două cuvinte, se grăbi Pavel Pavlovici, mă însor, şi acum, în clipa asta, mă duc la logodnica mea. Şi ei sînt în vilegiatură. Aş dori să-mi acorzi marea cinste de a-mi permite să-ţi fac cunoştinţă cu această casă şi am venit cu rugămintea neobişnuită (Pavel Pavlovici îşi aplecă umil capul) de a binevoi să mă însoţeşti…

— Unde să te însoţesc? întrebă Velceaninov, holbîndu-şi ochii la el.

— La ei, adică la vilă. Iartă-mă, îţi vorbesc ca într-un delir şi, poate, am încurcat ceva, dar mă tem atît de tare că ai să mă refuzi…

Şi se uită plîngăreţ la Velceaninov.

— Vrei să merg acum la logodnica dumitale? rosti Velceaninov, uitîndu-se repede la el şi nevenindu-i să-şi creadă nici urechilor, nici ochilor.

— Da, spuse Pavel Pavlovici, intimidîndu-se deodată îngrozitor. Nu te supăra, Aleksei

Ivanovici, nu-i vorba de impertinenţă; nu fac altceva decît să te rog supus, cu toate că rugămintea mea e ciudată. Visul meu a fost că, poate, n-o să mă refuzi…

— În primul rînd, e absolut imposibil, se foi neliniştit Velceaninov.

— Nu-i vorba decît de dorinţa mea arzătoare şi nimic mai mult, continuă celălalt să-l implore. Nu ascund nici faptul că mai există un motiv. Iar motivul ăsta aş vrea să-l divulg de-abia după aceea, iar acum doar te rog din suflet…

Pavel Pavlovici chiar se ridică de pe scaun, împins de respect.

— Dar, în tot cazul, e imposibil, fii şi dumneata de acord… Velceaninov se ridică şi el.

— Ba e foarte posibil, Aleksei Ivanovici. Aveam de gînd să-ţi fac cunoştinţă cu un prieten. De altfel, vă cunoaşteţi şi-aşa, doar mergem la Zahlebinin, la vilă. Consilierul de stat Zahlebinin.

— Cum aşa? strigă Velceaninov. Zahlebinin era consilierul de stat pe care îl tot căutase o lună întreagă şi nu-l găsise acasă, care, aşa cum aflase, acţionase la proces în favoarea părţii adverse.

— Da, da! zîmbi Pavel Pavlovici, parcă încurajat de marea mirare a lui Velceaninov. E persoana cu care, dacă îţi aminteşti, mergeai atunci pe stradă şi discutai, iar eu stăteam şi mă uitam de pe trotuarul celălalt; aşteptam ca să-l abordez după dumneata. Acum vreo douăzeci de ani am fost colegi de slujbă, iar atunci, cînd am vrut să-l abordez după dumneata, nu-mi era gîndul la însurătoare. Mi-a venit aşa, dintr-o dată, cu vreo săptămînă în urmă.

— Dar ascultă, e o familie, se pare, foarte onorabilă, nu? se miră cu naivitate Velceaninov.

— Şi dacă-i onorabilă, ce-i cu asta? se strîmbă Pavel Pavlovici.

— Fireşte, n-am vrut să spun nimic… dar, după cîte am observat, cînd am fost la ei…

— Ei îşi aduc, îşi aduc aminte cum ai venit la ei, îi luă bucuros vorba din gură Pavel Pavlovici. Numai că familia n-ai putut s-o vezi atunci; dar Zahlebinin te ţine minte şi te stimează: le-am vorbit cu respect despre dumneata.

— Păi cum te însori, dacă nu eşti văduv decît de trei luni?

— Ah, nunta n-o facem acum; o facem peste nouă sau zece luni, aşa că are să treacă exact un an de doliu. Crede-mă că totu-i bine. În primul rînd, Fedosei Petrovici mă ştie de cînd eram mic, a cunoscut-o pe răposata mea soţie, ştie cum am trăit şi ce bine eram văzut şi, la urma urmei, am avere, iar acum am primit şi un post cu avansare, aşa că toate astea trag şi ele la cîntar.

— Deci, e vorba de fiica lui?

— Am să-ţi povestesc totul în amănunt, spuse Pavel Pavlovici, zgribulindu-se de plăcere: Dă-mi voie să aprind o ţigară. Pe deasupra, ai să-i vezi azi cu ochii dumitale. În primul rînd, oamenii descurcăreţi, cum e Fedosei Petrovici, aici, la Petersburg, sînt uneori foarte apreciaţi la slujbă, dacă izbutesc să atragă atenţia asupra lor. Însă în afară de leafă şi, mai ales, de indemnizaţiile suplimentare, de premii, de gratificaţii, de sporurile pentru întreţinere sau de ajutoarele unice, nu mai au nimic, adică nu au nici un capital fix, care să le aducă venituri. Trăiesc bine, dar nu pot nicidecum să agonisească ceva dacă au familie. Judecă şi dumneata: Fedosei Petrovici are opt fete şi un băiat minor. Dacă ar muri acum, n-ar rămîne după el decît o pensie de tot nimicul. Şi are opt fete — ia stai şi chibzuieşte, chibzuieşte: păi dacă-i cumperi fiecăreia cîte o pereche de pantofi — asta-i cheltuială, nu glumă! Din cele opt fete, cinci sînt numai bune de măritat, cea mai mare a împlinit douăzeci şi patru de ani (o domnişoară adorabilă, ai să vezi!), iar cea de-a şasea are cincisprezece ani, încă mai învaţă la liceu. Iar pentru cele cinci fete mai mari trebuie să caute şi doritori să le ia de

neveste, lucru care trebuie făcut, pe cît posibil, la timpul potrivit, astfel încît tatăl lor e nevoit să le scoată în lume – şi asta, te întreb, cît face? Şi deodată apar eu, primul doritor să-mi iau nevastă din casa lor, ei mă cunosc dinainte, adică ştiu că într-adevăr am avere reală. Ei bine, asta-i tot.

Pavel Pavlovici explicase cu încîntare.

— Ai peţit-o pe cea mai mare?

— N-nu, eu… nu pe cea mai mare; am peţit-o pe cea de-a şasea, care încă mai învaţă la liceu.

— Cum? rîse fără să vrea Velceaninov. Doar spuneai că are cincisprezece ani!

— Cincisprezece acum; dar peste nouă luni va avea şaisprezece, şaisprezece ani şi trei luni şi – de ce nu? Şi întrucît acum ar fi indecent, deocamdată n-am făcut nimic public, numai cu părinţii… Crede-mă, o să fie bine!

— Deci, încă nu s-a hotărît nimic?

— Nu, s-a hotărît, totul s-a hotărît. Crede-mă că totul e bine.

— Dar fata ştie?

— De ochii lumii, ca să se respecte bunacuviinţă, nu se vorbeşte nimic; dar cum să nu ştie? îşi miji ochii, încîntat, Pavel Pavlovici. Ce zici, mă faci fericit, Aleksei Ivanovici? încheie el, teribil de timid.

— Ce să caut eu acolo? De altfel, adăugă el în grabă, avînd în vedere că nu merg în nici un caz, nu-mi mai expune nici un motiv.

— Aleksei Ivanovici…

— Oare crezi că o să urc cu dumneata în trăsură şi o să plec? Gîndeşte-te şi singur!

Sentimentul de dezgust şi ostilitate îi reveni după minutul în care se distrase cu pălăvrăgeala lui Pavel Pavlovici despre logodnică. Încă un minut şi, se pare, l-ar fi alungat cu totul. Era supărat foc chiar pe sine însuşi.

— Stai jos, Aleksei Ivanovici, stai lîngă mine şi n-o să-ţi pară rău! îl imploră Pavel Pavlovici. Nu-nu-nu! dădu el din mîini, surprinzînd gestul

nerăbdător şi hotărît al lui Velceaninov. Aleksei Ivanovici, Aleksei Ivanovici, nu te grăbi să iei o hotărîre pripită. Văd că, poate, m-ai înţeles greşit: doar înţeleg prea bine că dumneata nu eşti de teapa mea, iar eu nu fac parte din cercul dumitale; doar nu-s chiar atît de neghiob, încît să nu-mi dau seama. Şi că serviciul pe care ţi-l cer acum nu te obligă cu nimic în viitor. De fapt, poimîine plec de tot, de tot; asta înseamnă că parcă n-a fost nimic. Fie ca ziua de azi să rămînă ca o întîmplare. Am venit la dumneata şi mi-am întemeiat speranţa pe nobleţea deosebitelor sentimente ale inimii dumitale, Aleksei Ivanovici, tocmai a acelor sentimente care în ultimul timp au putut fi trezite în inima dumitale… Doar e clar ce spun, mi se pare, sau încă nu?

Tulburarea lui Pavel Pavlovici ajunsese la culme. Velceaninov îl privea ciudat.

— Mă rogi să-ţi fac un serviciu, rosti el, căzînd pe gînduri, şi insişti foarte tare, ceea ce mi se pare suspect; vreau să ştiu mai mult.

— Nu-ţi cer decît serviciul de a merge cu mine. Iar apoi, după ce venim înapoi, am să-ţi destăinui totul, ca la spovedanie. Aleksei Ivanovici, ai încredere în mine!

Însă Velceaninov tot mai refuza şi asta cu atît mai multă încăpăţînare, cu cît simţea încolţindu-i în minte un gînd greoi, ostil. Gîndul acesta îi dădea ghes de la bun început, de cînd Pavel Pavlovici îi vorbise de logodnica lui: poate va fi fost o simplă curiozitate sau, poate, o pornire încă cu desăvîrşire neclară, dar simţea imboldul să accepte. Şi, cu cît simţea mai tare acest imbold, cu atît mai opunea rezistenţă. Şedea rezemat într-un cot şi chibzuia. Pavel Pavlovici se gudura pe lîngă el şi-l tot ruga.

— Bine, merg, acceptă el dintr-o dată neliniştit şi aproape alarmat, după care se ridică în picioare. Pavel Pavlovici se bucură nespus.

— Dacă-i aşa, Aleksei Ivanovici, atunci schimbă-te, se agita el, bucuros, împrejurul lui

Velceaninov, care se îmbrăca. Îmbracă-te cît mai bine, aşa cum ştii dumneata.

„Oare de ce se bagă în povestea asta? Ciudat om!“ îşi zise Velceaninov în sinea lui.

— Să ştii, Aleksei Ivanovici, că mai aştept un serviciu de la dumneata. Dacă ai acceptat, te rog să mă şi îndrumi.

— De pildă?

— De pildă, iată o întrebare serioasă: ce să fac cu crepul? Cum e mai cuviincios: să-l las sau să-l iau de la pălărie?

— Cum vrei.

— Nu, aştept hotărîrea dumitale. Dumneata cum ai proceda, adică, dacă ai purta doliu? Ideea mea personală era că, dacă-l păstrez, asta ar fi o dovadă a statorniciei sentimentelor şi, prin urmare, m-ar pune într-o lumină favorabilă.

— Bineînţeles, scoate-l.

— De ce „bineînţeles“? Pavel Pavlovici căzu pe gînduri, Nu, mai bine l-aş păstra…

— Cum vrei. „Totuşi, are încredere în mine, şi asta-i bine“, se gîndi Velceaninov.

Ieşiră; Pavel Pavlovici se uita mulţumit la Velceaninov, care se gătise; pe faţa lui parcă se citea mai mult respect şi mai multă prestanţă. Velceaninov se mira de el, dar şi mai mult se mira de sine însuşi. La poartă îi aştepta o caleaşcă splendidă.

— Oho, aveai şi caleaşca pregătită! Deci, erai sigur că am să merg?

— Caleaşca am luat-o pentru mine, dar eram aproape sigur că ai să accepţi să mergi, îi răspunse Pavel Pavlovici cu aerul unui om cu desăvîrşire fericit.

— Hei, Pavel Pavlovici, rîse oarecum iritat Velceaninov, după ce urcară şi porniră, nu cumva eşti prea sigur de mine?

— Păi, pentru asta, Aleksei Ivanovici, nu dumneata ar trebui să-mi spui că-s prost? îi răspunse Pavel Pavlovici grav, cu voce umilă.

„Dar Liza?“ se gîndi Velceaninov şi renunţă imediat la acest gînd, ca şi cum s-ar fi temut de un sacrilegiu. Şi deodată i se păru că el însuşi e atît de meschin, de neînsemnat în clipa aceea; i se păru că gîndul care îl ispitise e un gînd atît de mărunt, de mizerabil… şi simţi dorinţa irezistibilă să lase iarăşi totul baltă şi să coboare neîntîrziat din caleaşcă, chiar dacă pentru asta ar fi trebuit să-l pocnească pe Pavel Pavlovici. Dar acesta începu să vorbească şi iarăşi ispita puse stăpînire pe inima lui.

— Aleksei Ivanovici, te pricepi la bijuterii?

— La care bijuterii?

— La briliante.

— Mă pricep.

— Aş vrea să duc un mic cadou. Îndrumă-mă: se cade sau nu?

— După părerea mea, nu se cade.

— Însă eu aş vrea neapărat, se foi Pavel Pavlovici. Numai că mă întreb ce să cumpăr. O garnitură întreagă, adică o broşă, o pereche de cercei şi o brăţară sau numai o piesă?

— Cît vrei să dai?

— Vreo patru sau cinci sute de ruble.

— Oho!

— O fi mult? tresări Pavel Pavlovici.

— Cumpără o brăţară, la vreo sută de ruble.

Pavel Pavlovici chiar se amărî. Ţinea morţiş să cheltuiască mulţi bani şi să cumpere „toată“ garnitura. Insistă. Opriră la un magazin. Totuşi, sfîrşiră prin a cumpăra numai o brăţară, şi nu pe aceea pe care o voia Pavlovici, ci pe aceea pe care o alese Velceaninov. Pavel Pavlovici vru să le cumpere pe amîndouă. Cînd negustorul, care ceruse o sută şaptezeci de ruble pentru brăţară, o lăsă la o sută cincizeci – se simţi chiar necăjit; ar fi dat cu plăcere şi două sute dacă i s-ar fi cerut – aşa de mult ţinea să cumpere ceva cît mai scump.

— N-are importanţă că mă grăbesc atît de tare cu cadourile, spuse el cu încîntare atunci cînd

porniră din nou la drum. Acolo nu-i înalta societate, acolo totu-i simplu. Inocenţei îi plac cadourile, zîmbi el cu şiretenie şi veselie. Dumneata, Aleksei Ivanovici, ai rîs mai adineauri, cînd ţi-am spus că are cincisprezece ani; dar mie tocmai asta mi-a trecut prin minte, da, că merge încă la liceu, cu ghiozdanul subsuoară, în care duce caiete şi peniţe, he-he! Tocmai ghiozdanul mi-a fermecat gîndurile! În ce mă priveşte, Aleksei Ivanovici, o fac de dragul inocenţei. Pentru mine nu atît frumuseţea chipului contează, cît inocenţa. Rîde cu o prietenă într-un ungher şi, Doamne, cum rîde! Şi de ce? Păi rîde fiindcă pisica a sărit de pe comodă pe pat şi s-a făcut ghem… Păi aici miroase a măr proaspăt! N-ar fi bine să-mi scot doliul?

— Cum vrei.

— Îl scot! Îşi luă pălăria de pe cap, smulse crepul şi-l aruncă pe drum. Velceaninov văzu că, atunci cînd îşi puse la loc pălăria pe capul pleşuv, pe chipul lui Pavel Pavlovici strălucea speranţa cea mai senină.

„Oare chiar e într-adevăr aşa? se gîndi el, cuprins de-acum de o ostilitate veritabilă. Oare nu-i nici un *dedesubt* în faptul că m-a invitat? Oare chiar contează pe onestitatea mea? continuă el, aproape jignit de ultima presupunere. Ce-o fi, un măscărici, un prost sau un «soţ etern»? Păi, la urma urmei, e imposibil!…“

XII
La familia Zahlebinin

Soţii Zahlebinin erau într-adevăr o „familie foarte onorabilă“, după cum se exprimase mai adineauri Velceaninov, iar însuşi Zahlebinin era un funcţionar foarte important şi de mare notorietate. Era adevărat şi ceea se spusese Pavel Pavlovici în privinţa veniturilor: „Trăiesc, mi se pare, bine, dar, dacă ar muri omul, n-ar rămîne nimic“.

Bătrînul Zahlebinin îl întîmpină foarte cordial şi amical pe Velceaninov şi din fostul lui „duşman“ îi deveni prieten adevărat.

— Vă felicit, aşa-i mai bine, începu el de la primul cuvînt, cu o înfăţişare plăcută şi plină de prestanţă, eu însumi am insistat pentru împăcare, iar Piotr Karlovici (avocatul lui Velceaninov) e un om de aur în această privinţă. Păi cum? Primiţi vreo şaizeci de mii şi fără tevatură, fără tergiversări, fără certuri! Şi cînd te gîndeşti că procesul s-ar fi putut lungi timp de trei ani!

Velceaninov fu prezentat de îndată şi doamnei Zahlebinina, o femeie în vîrstă, foarte corpolentă, arătînd cam săracă cu duhul şi obosită. Începură să apară şi fetele, una cîte una sau două cîte două. Dar fetele erau cam multe; încetul cu încetul se iviră vreo zece sau chiar douăsprezece – Velceaninov nici nu putu să le numere; unele intrau, altele ieşeau. Însă printre ele erau şi multe prietene care locuiau la vilele învecinate. Vila familiei Zahlebinin – o casă mare din lemn, clădită într-un stil extravagant, dar necunoscut, cu părţi adăugate în perioade diferite – avea împrejur o grădină mare; în această grădină, din diferite laturi, dădeau încă trei sau patru vile, aşa că grădina era comună, ceea ce, natural, înlesnea apropierea dintre fete şi fetele vecinilor. Chiar de la începutul conversaţiei, Velceaninov îşi dădu seama că era aşteptat aici şi că sosirea lui în calitate de prieten al

lui Pavel Pavlovici, care dorea să fie prezentat, fusese anunţată dinainte aproape triumfal. Privirea lui, ageră şi experimentată în această privinţă, descoperi în asta chiar ceva deosebit: primirea exagerat de cordială a părinţilor, comportarea cumva aparte a fetelor şi felul cum erau îmbrăcate (deşi, de altfel, era zi de sărbătoare) îi treziră bănuiala că Pavel Pavlovici umblase cu fofîrlica şi că era foarte posibil să fi insinuat aici, fireşte, fără s-o spună de-a dreptul, că el, Velceaninov, ar fi un celibatar din „lumea bună“, cu avere, care se plictiseşte şi se prea poate să se hotărască deodată să „pună capăt“ burlăciei şi să se aşeze la casa lui, „cu atît mai mult, cu cît a primit şi o moştenire“. Se pare că celei mai mari dintre fetele din familia Zahlebinin, Katerina Fedoseevna, cea care avea douăzeci şi patru de ani şi despre care Pavel Pavlovici spusese că e o persoană deosebită, i se sugerase ceva în această privinţă. Se distingea de surorile sale prin toaletă şi printr-o coafură originală a părului ei bogat. Iar surorile ei şi celelalte domnişoare păreau să ştie sigur că Velceaninov face cunoştinţă cu familia „pentru Katia“ şi sosise ca „s-o vadă“. Privirile lor şi chiar unele cuvinte, scăpate din întîmplare în decursul zilei, îi întăriră această bănuială. Katerina Fedoseevna era o blondină înaltă, trupeşă, cu un chip extrem de drăguţ, pesemne liniştită şi şovăitoare din fire, chiar somnolentă. „E ciudat că o asemenea fată nu s-a măritat pînă acum, se gîndi fără să vrea Velceaninov, privind-o cu plăcere. Chiar dacă nu are zestre, chiar dacă se va îngrăşa curînd, însă, deocamdată, ar trebui să fie destui amatori care să-i rîvnească farmecele…“ Toate celelalte surori nu erau urîte deloc, iar printre prietenele lor se zăreau cîteva chipuri amuzante şi chiar simpatice. Asta începu să-l distreze pe Velceaninov; de altfel, intrase în această casă cu nişte intenţii aparte.

Nadejda Fedoseevna, ce-a de-a şasea, eleva de liceu, presupusa logodnică a lui Pavel Pavlovici, se lăsă aşteptată. Velceaninov o aşteptă cu nerăbdare, lucru de care se miră singur şi-l făcu să rîdă în sinea lui. În sfîrşit, fata se arătă, şi nu fără să facă impresie, însoţită de o prietenă vioaie şi vigilentă, Maria Nikitişna, de care, cum se văzu imediat, Pavel Pavlovici se temea foarte tare. Această Maria Nikitişna, o domnişoară de vreo douăzeci şi trei de ani, zeflemistă şi chiar deşteaptă, guvernanta copiilor mici ai unei familii vecine şi prietene, era socotită de mult ca o rudă în casa soţilor Zahlebinin, iar fetele o preţuiau nespus de mult. Se vedea că acum şi Nadia avea mare nevoie de ea. Velceaninov înţelese de la prima privire că toate fetele din casă, chiar şi prietenele lor, erau împotriva lui Pavel Pavlovici, iar la a doua privire după apariţia Nadiei, conchise că aceasta îl şi *urăşte*. Mai remarcă şi că Pavel Pavlovici nu observă deloc acest lucru sau nu vrea să-l observe. Indiscutabil, Nadia era cea mai frumoasă dintre surori – o brunetă micuţă, avînd o înfăţişare de sălbăticiune şi curaj de nihilistă; un drăcuşor hoţoman cu ochii de foc, cu o expresie înflăcărată pe chip, care arăta că începuse să judece cu mintea ei, şi era în acelaşi timp aproape copilărească. Cei cincisprezece ani ai ei se vedeau în fiecare pas, în fiecare cuvînt. Mai tîrziu Velceaninov află că Pavel Pavlovici o văzuse într-adevăr prima oară ducîndu-şi ghiozdanul de muşama; dar acum era fără ghiozdan.

Dăruirea cadoului nu reuşi deloc şi chiar lăsă o impresie neplăcută. De îndată ce-şi văzu logodnica intrînd, Pavel Pavlovici se apropie de ea cu un zîmbet satisfăcut. Îi dărui brăţara sub pretextul „plăcerii deosebite pe care a simţit-o rîndul trecut, atunci cînd Nadejda Fedoseevna a cîntat romanţa aceea frumoasă la pian…“. Se încurcă, nu termină ce avea de spus, întinzînd şi vîrînd în palma Nadejdei Fedoseevna cutiuţa cu brăţara, pe care

aceasta nu voia s-o ia şi, roşind de ruşine, îşi ducea mîinile la spate. I se adresă cutezătoare maică-sii, pe chipul căreia se citea deruta, şi-i spuse cu voce tare:

— Nu vreau s-o primesc, *maman*!

— Ia-o şi mulţumeşte-i! rosti tatăl fetei, cu o asprime calmă. Dar şi el era nemulţumit. Ai exagerat, ai exagerat! mormăi el dojenitor către Pavel Pavlovici. Nemaiavînd ce face, Nadia luă cutiuţa şi, coborîndu-şi ochişorii în pămînt, făcu o reverenţă ca fetiţele, adică se lăsă deodată în jos şi sări imediat la loc, ca împinsă de un arc. Una dintre surorile ei veni să vadă cadoul, iar Nadia îi întinse cutiuţa, încă nedeschisă, arătînd prin asta că nu vrea să se uite înăuntru. Brăţara fu scoasă şi începu să treacă din mînă în mînă; dar toţi o priveau în tăcere, iar alţii chiar cu ironie. Numai mama fetelor bîigui că brăţara e foarte drăguţă. Lui Pavel Pavlovici îi venea să intre în pămînt de ruşine.

Îl salvă Velceaninov.

El începu deodată să vorbească tare şi cu însufleţire, agăţîndu-se de prima idee care-i trecuse prin minte, şi peste nici cinci minute puse stăpînire pe atenţia tuturor celor care se aflau în salon. Studiase perfect arta de a flecări în societate, adică arta de a părea cu desăvîrşire sincer, şi putea să se prefacă în acelaşi timp că îi consideră şi pe cei care îl ascultă la fel de sinceri ca şi el. Cu foarte multă naturaleţe putea trece, atunci cînd era nevoie, drept omul cel mai vesel şi mai fericit din lume. Se pricepea şi să strecoare în conversaţie cîte un cuvinţel caustic şi înţepător, o aluzie veselă, un calambur plin de haz, şi toate astea aşa, ca din întîmplare, în timp ce şi vorba de duh, şi calamburul, şi conversaţia însăşi erau poate pregătite de mult, învăţate pe de rost şi folosite nu o dată. Dar în momentul de faţă la această artă contribuise şi însăşi natura: se simţea în vervă, simţea că îl împinge ceva; simţea în sine siguranţa

deplină şi biruitoare că peste cîteva minute toţi aceşti ochi vor fi îndreptaţi spre el, că toţi aceşti oameni nu-l vor asculta decît pe el, nu vor vorbi decît cu el, rîzînd numai de ceea ce va spune el. Şi într-adevăr, curînd se auziră rîsete, încetul cu încetul conversaţia se închegă (Velceaninov stăpînea arta de a-i atrage în discuţie şi pe alţii), de-acum răsunau cîte trei şi cîte patru glasuri deodată. Chipul plictisit şi obosit al doamnei Zahlebinina aproape se însenină de bucurie; la fel se întîmplă şi cu Katerina Fedoseevna, care asculta şi privea ca vrăjită. Nadia o urmărea cu multă băgare de seamă pe sub sprîncene; se vedea că avea o părere preconcepută despre sora ei. Asta îl întărîtă şi mai mult pe Velceaninov. „Răutăcioasa" Maria Nikitişna izbuti totuşi să strecoare în conversaţie o observaţie destul de usturătoare la adresa lui; scorni şi susţinu ideea că, cică, Pavel Pavlovici l-ar fi recomandat în ajun ca fiindu-i prieten din copilărie, adăugînd astfel, printr-o aluzie directă, şapte ani la cei pe care îi avea. Dar Velceaninov îi plăcuse şi răutăcioasei Maria Nikitişna. Pavel Pavlovici era uluit cu totul. El, desigur, avea o oarecare idee de iscusinţa prietenului său şi la început chiar se bucura de succesul acestuia, chicotea şi el şi se amesteca în discuţie; dar, cine ştie de ce, încetul cu încetul, începu parcă să cadă pe gînduri, pînă la urmă se posomorî, ceea ce se citea clar pe fizionomia lui îngrijorată.

— Păi dumneavoastră sînteţi un oaspete de care gazda n-are nevoie să se ocupe, conchise cu veselie, în sfîrşit, bătrînul Zahlebinin, ridicîndu-se de pe scaun ca să se ducă sus, în camera lui, unde, cu toate că era sărbătoare, avea pregătite cîteva hîrtii pe care urma să le cerceteze. Şi, imaginaţi-vă, vă credeam cel mai posac ipohondru dintre toţi tinerii. Uite cum se poate înşela omul!

În salon era un pian. Velceaninov întrebă cine se ocupă cu muzica şi deodată i se adresă Nadiei:

— Dumneata, mi se pare, cînţi, nu-i aşa?
— Cine v-a spus? i-o reteză Nadia.
— Pavel Pavlovici spunea mai adineauri.
— Nu-i adevărat; cînt doar în glumă; nici măcar n-am voce.
— Nici eu n-am voce, dar cînt, totuşi.
— Deci o să ne cîntaţi? Atunci şi eu o să vă cînt, îşi scăpără Nadia ochii. Dar după masă, nu acum. Nu pot suferi muzica, adăugă ea, mi s-a urît de piane; la noi aproape toţi cîntă la pian şi din gură de dimineaţa pînă seara. Numai Katia cît zgomot face.

Agăţîndu-se de această replică, Velceaninov află că, dintre toate, numai Katerina Fedoseevna se ocupa serios de pian. Imediat îi adresă acesteia rugămintea să cînte ceva. Pesemne că tuturor le plăcu invitaţia făcută Katiei, iar *maman* chiar roşi de plăcere. Katerina Fedoseevna se ridică, zîmbi şi porni spre pian, dar deodată, fără să se aştepte nici ea, se îmbujoră toată şi i se făcu grozav de ruşine că e atît de mare, că în curînd împlineşte douăzeci şi patru de ani, că e corpolentă, dar roşeşte ca o fetiţă – toate acestea i se citeau pe faţă cînd se aşeză la pian. Interpretă ceva din Haydn, cu precizie, deşi fără expresivitate; dar era intimidată. După ce termină, Velceaninov se lansă în nişte laude exagerate, dar nu la adresa interpretei, ci a lui Haydn, mai ales a micii bucăţi interpretate – şi fetei îi făcu în mod evident atîta plăcere, ascultă cu atîta recunoştinţă şi bucurie laudele nu la adresa ei, ci a lui Haydn, încît Velceaninov o privi fără voie cu mai multă admiraţie şi luare-aminte. „Ehei, eşti drăguţă!“ se citea în privirea lui şi parcă toţi deodată înţeleseră această privire şi mai ales însăşi Katerina Fedoseevna.

— Aveţi o grădină grozavă! li se adresă el deodată tuturor, uitîndu-se la uşa cu geamuri a terasei. Ştiţi ceva? Hai să mergem cu toţii în grădină!

— Să mergem, să mergem! răsunară strigătele vesele, ca şi cum el ar fi ghicit cea mai mare dorinţă a celor prezenţi.

Se plimbară în grădină pînă la masă. Doamna Zahlebinina, care de mult voia să tragă un pui de somn, nu se putu nici ea abţine şi ieşi să meargă la plimbare cu toţii, dar, înţeleaptă, rămase să stea şi să se odihnească pe terasă, unde o fură imediat somnul. În grădină relaţiile reciproce dintre Velceaninov şi toate fetele deveniră şi mai amicale. El observă că, venind dinspre vilele vecine, li se mai alăturară doi-trei tineri: unul era student, altul de-abia licean. Fiecare dintre ei se repezi de îndată la fata *lui*, şi se vedea că veniseră de dragul lor; un al treilea „tînăr“, un băiat de douăzeci de ani, foarte posomorît şi ciufulit, cu nişte ochelari albaştri, uriaşi, începu să şuşotească grăbit şi încruntat cu Maria Nikitişna şi cu Nadia. Îl cerceta cu asprime pe Velceaninov şi parcă se simţea obligat să-l trateze cu un dispreţ neobişnuit. Cîteva dintre fete propuseră să înceapă mai repede un joc. La întrebarea lui Velceaninov despre jocurile pe care le joacă, răspunseră că joacă toate jocurile şi de-a prinselea, dar că seara se vor juca de-a proverbele, adică se aşază cu toţii şi unul dintre ei se îndepărtează pentru un timp; cei rămaşi aleg un proverb, de pildă: „Graba strică treaba“ şi, cînd îl cheamă pe cel retras, fiecare băiat sau fată, în ordine, trebuie să pregătească şi să-i spună o frază. Primul trebuie să spună neapărat o frază în care este cuvîntul „graba“, al doilea, una în care să fie cuvîntul „strică“ şi aşa mai departe. Iar celălalt trebuie să sesizeze cuvintele respective şi, cu ajutorul lor, să ghicească proverbul.

— Trebuie să fie foarte amuzant, zise Velceaninov.

— Ba nu, e cît se poate de plicticos, îi răspunseră în cor două-trei glasuri.

— Ne mai jucăm şi de-a teatrul, spuse Nadia, adresîndu-i-se. Vedeţi copacul acela gros, cu o

bancă de jur împrejur; acolo, după copac, cică ar fi culisele, unde stau actorii: regele, regina, prinţesa, un tînăr – care cum vrea; fiecare, cînd are chef, apare şi spune ce-i trece prin minte şi din asta iese cîte ceva.

— E grozav! le lăudă încă o dată Velceaninov.

— Ba nu, ni se urăşte! La început, pare vesel de fiecare dată, dar spre sfîrşit totul iese aiurea, pentru că nimeni nu ştie cum să încheie; poate cu dumneavoastră va fi mai amuzant. Credeam că sînteţi prietenul lui Pavel Pavlovici, dar vedem că el s-a lăudat pur şi simplu. Sînt foarte bucuroasă că aţi venit… dintr-un anumit motiv, spuse Nadia, uitîndu-se cu foarte multă seriozitate şi convingere la Velceaninov, după care se îndepărtă imediat de el şi i se alătură Mariei Nikitişna.

— De-a proverbele o să ne jucăm deseară, îi şopti deodată, confidenţial, lui Velceaninov una dintre prietenele Nadiei, pe care el pînă atunci de-abia dacă o observase şi nu schimbase cu ea nici o vorbă. Diseară o să facem cu toţii haz de Pavel Pavlovici, aşa că şi dumneavoastră o să fiţi de partea noastră.

— Ah, ce bine că aţi venit, altfel la noi e plictiseală! i se adresă amical altă prietenă, pe care pînă atunci nu o observase chiar deloc. Era o roşcată pistruiată, cu faţa îmbujorată teribil de nostim din cauza mersului pe jos şi a arşiţei, care apăruse pe neaşteptate de undeva.

Neliniştea lui Pavel Pavlovici sporea din ce în ce mai mult. Pînă la urmă, în grădină, Velceaninov reuşi să se împrietenească la toartă cu Nadia. Fata nu-l mai privea, ca mai înainte, pe sub sprîncene şi, se pare, renunţase la ideea de a-l cerceta mai în amănunt, ci rîdea cu hohote, ţopăia, striga şi de două ori chiar îl apucă de mînă; era foarte bucuroasă, lui Pavel Pavlovici continua să nu-i acorde nici o atenţie, ca şi cum nici nu l-ar fi văzut. Velceaninov se convinse că exista întradevăr un complot împotriva lui Pavel Pavlovici.

Nadia şi un stol de prietene îl traseră pe Velceaninov într-o parte, iar alte fete, sub diferite pretexte, îl momeau pe Pavel Pavlovici în direcţia opusă; însă acesta se smulgea repede şi fugea în pripă de-a dreptul spre ei, adică spre Velceaninov şi Nadia, şi îşi vîra brusc între ei capul pleşuv, trăgînd îngrijorat cu urechea. Pînă la urmă ajunse să nici nu se mai jeneze; naivitatea gesturilor şi mişcărilor sale era uneori uimitoare. Velceaninov nu putea să n-o remarce în mod deosebit nici pe Katerina Fedoseevna; aceasta, desigur, înţelesese limpede că Velceaninov nu venise cîtuşi de puţin de dragul ei şi că îi arăta Nadiei un interes cam prea mare; dar chipul ei era la fel de drăguţ şi de blajin ca mai înainte. Părea fericită că se află şi ea lîngă ei şi că ascultă ce spune noul musafir; ea, sărmana, nu se pricepea nicidecum să intre cu abilitate într-o discuţie.

— Ce simpatică e sora dumitale, Katerina Fedoseevna! îi spuse deodată Velceaninov, în şoaptă, Nadiei,

— Katia! Oare poate exista pe lume un suflet mai bun decît al ei? E îngerul nostru, al tuturor, sînt îndrăgostită de ea, îi răspunse Nadia cu înflăcărare.

În sfîrşit, la ora cinci, veni şi vremea mesei şi se vedea, de asemenea, că masa nu era una obişnuită, ci fusese pregătită dinadins pentru musafir. Apărură două-trei feluri de mîncare, vădit adăugate meniului obişnuit, destul de complicate, dintre care unul era atît de ciudat, încît nimeni n-ar fi putut spune cum se numeşte. Pe lîngă vinurile obişnuite de masă, îşi făcu apariţia, de bună seamă tot special pentru musafir, o sticlă de Tokay; cine ştie de ce, spre sfîrşitul mesei se servi şi şampanie. După ce băuse un păhărel mai mult, bătrînul Zahlebinin se afla în cea mai bună dispoziţie posibilă şi era gata să rîdă de tot ce spunea Velceaninov. Pînă la urmă Pavel Pavlovici nu mai rezistă: luat înainte de spiritul competiţiei, născoci

un calambur şi îl spuse; din capătul celălalt al mesei, unde el stătea alături de *m-me* Zahlebinina, răsună deodată rîsul zgomotos al fetelor, care se bucurau nevoie-mare:

— Tată, tată! Pavel Pavlovici a făcut şi el un calambur, strigară în cor două dintre fiicele mijlocii. Spune că sîntem „fete cuminţi, care-l scot din minţi…"

— Ah, şi el face calambururi! Ia mai spuneţi o dată, ce calambur a făcut? le răspunse bătrînul cu voce gravă, uitîndu-se protector la Pavel Pavlovici şi zîmbind cu anticipaţie în aşteptarea calamburului.

— Păi spune că noi sîntem „fete cuminţi, care-l scot din minţi".

— D-da! Şi ce-i cu asta? Bătrînul nu înţelesese şi, aşteptînd, zîmbea şi mai binevoitor.

— Ah, tată, aşa eşti dumneata, nu pricepi! Uite: „cuminţi" şi pe urmă „din minţi"; „cuminţi" rimează cu „din minţi", „fete cuminţi, care-l scot din minţi"…

— A-a-a! rosti nedumerit bătrînul, lungind exclamaţia. Hm! Ei, poate că altă dată o să spună ceva mai reuşit! Şi bătrînul rîse cu veselie.

— Pavel Pavlovici, nu se poate să ai deodată toate perfecţiunile! îl tachină cu voce tare Maria Nikitişna. Ah, Dumnezeule, s-a înecat cu un os! strigă ea şi sări de pe scaun.

Se stîrni o adevărată harababură, dar Maria Nikitişna asta şi voia. Pavel Pavlovici se înecase cu vin, punînd iute mîna pe pahar ca să-şi ascundă jena, dar Maria Nikitişna îi încredinţa pe toţi şi se jura în toate părţile că se înecase „cu un os de peşte, că a văzut cu ochii ei şi că din cauza asta mor oameni".

— Loviţi-l peste ceafă! strigă cineva.

— Chiar că aşa-i cel mai bine! adeveri cu glas tare Zahlebinin, iar cîteva amatoare se şi iviră: Maria Nikitişna, prietena cea roşcată (invitată şi ea la masă) şi, în sfîrşit, însăşi stăpîna casei, care se

speriase îngrozitor – toate voiau să-l lovească peste ceafă pe Pavel Pavlovici. Sărind de pe scaun, Pavel Pavlovici se ferea şi timp de un minut întreg trebui să le încredinţeze că nu se înecase decît cu vin şi că tusea îi va trece imediat – pînă cînd ceilalţi se lămuriră că toate astea erau năzbîtiile Mariei Nikitişna.

— Totuşi, tare zurbagie îmi eşti! o dojeni cu asprime *m-me* Zahlebinina pe Maria Nikitişna, dar imediat nu mai putu să se stăpînească şi izbucni într-un hohot voios de rîs, cum i se întîmpla foarte rar, care, la rîndul lui, produse şi el un oarecare efect. După-masă ieşiră cu toţii pe terasă să-şi bea cafeaua.

— Ah, ce zile frumoase! lăudă bătrînul, cu bunăvoinţă, natura, uitîndu-se cu plăcere în grădină. Numai de-ar ploua… Aşa, eu mă duc să mă odihnesc. Distraţi-vă, distraţi-vă! Distrează-te şi tu! îi spuse el lui Pavel Pavlovici, bătîndu-l pe umăr înainte de a ieşi.

După ce toţi se adunară din nou în grădină, Pavel Pavlovici dădu deodată fuga la Velceaninov şi-l trase de mînecă.

— Vino, te rog, o clipă, şopti el, plin de nerăbdare.

Cotiră amîndoi pe o alee laterală, izolată a grădinii.

— Nu, scuză-mă, dar aici nu te mai las să mi-o iei înainte… şopti el, înecîndu-se de furie şi înşfăcîndu-l de mînecă pe Velceaninov.

— Cum? Ce vrei? îl întrebă Velceaninov, făcînd ochii mari. Pavel Pavlovici îl privea tăcut, molfăia din buze şi surîdea furios.

— Unde vă duceţi? Unde vă duceţi? Totu-i gata! se auziră glasurile nerăbdătoare ale fetelor, care îi strigau. Velceaninov ridică din umeri şi se îndreptă spre ele. Pavel Pavlovici alergă şi el în urma lui.

— Pun pariu că v-a cerut o batistă, spuse Maria Nikitişna. A uitat-o şi data trecută.

— Mereu o uită! o susţinu una dintre fetele mijlocii ale familiei Zahlebinin.

— Şi-a uitat batista! Pavel Pavlovici şi-a uitat batista! *Maman*, Pavel Pavlovici iar şi-a uitat batista de nas, *maman*, Pavel Pavlovici iar are guturai! strigară mai multe glasuri.

— Şi de ce nu spune? Ce timid sînteţi, Pavel Pavlovici! rosti tărăgănat *m-me* Zahlebinina. Cu guturaiul nu-i de glumă! Vă trimit imediat o batistă. Nu ştiu cum se face că aveţi mereu guturai, adăugă ea, plecînd şi bucurîndu-se că are prilejul să se întoarcă în casă.

— Am două batiste şi nici pomeneală de guturai! strigă Pavel Pavlovici în urma ei, dar aceasta nu înţelese pesemne ce-i spunea şi peste cîteva clipe, cînd Pavel Pavlovici ţopăia în urma tuturor, ţinîndu-se cît mai aproape de Nadia şi Velceaninov, o cameristă, gîfîind, îl ajunse din urmă şi îi întinse totuşi o batistă.

— Să ne jucăm, să ne jucăm de-a proverbele! strigau fetele din toate părţile, de parcă Dumnezeu ştie ce aşteptau de la „proverbe“.

Aleseră un loc şi se aşezară pe bănci; prima căzu la ghicit Maria Nikitişna; i se ceru să se îndepărteze cît mai mult şi să nu tragă cu urechea; în absenţa ei aleseră un proverb şi împărţiră cuvintele. Maria Nikitişna se întoarse şi ghici într-o clipă. Proverbul era: „Visu-i înspăimîntător, dar Dumnezeu e milostiv“.

După Maria Nikitişna urmă tînărul ciufulit, cu ochelari albaştri. Faţă de el se luară şi mai multe măsuri de precauţie – îl puseră să stea lîngă chioşc, cu faţa la gard. Tînărul posac îşi îndeplinea rolul cu dispreţ şi părea că resimte o oarecare înjosire morală. Cînd îl strigară, nu putu să ghicească nimic, trecu pe la toţi şi îi ascultă, chibzui îndelung şi cu un aer posomorît, dar nu-i ieşi nimic. Rîseră cu toţii de el. Proverbul era: „N-ai scăpare: lui Dumnezeu se cuvine să i te închini, iar pe ţar să-l slujeşti“.

— Proverbu-i o porcărie! mormăi cu indignare tînărul jignit, retrăgîndu-se la locul său.

— Ah, ce plictiseală! se auziră şi mai multe glasuri.

— Acum mă duc eu, spuse Nadia.

— Nu, nu, acum o să se ducă Pavel Pavlovici, e rîndul lui Pavel Pavlovici! strigară toţi şi se mai înviorară cît de cît.

Pavel Pavlovici fu condus pînă la gard, într-un colţ şi silit să stea cu spatele şi, ca să nu tragă cu coada ochiului, o puseră pe roşcată să-l păzească. Pavel Pavlovici, care mai prinsese curaj şi chiar se înveselise, avea intenţia să-şi îndeplinească cu sfinţenie îndatorirea şi stătea ca un buştean, neîndrăznind să se întoarcă. Roşcata stătea la douăzeci de paşi de el, aproape de ceilalţi, lîngă chioşc, şi îşi făcea, emoţionată, semne din ochi cu fetele; se vedea că aşteptau ceva şi parcă erau un pic neliniştite; se pregătea ceva. Deodată, dindărătul chioşcului, roşcata începu să facă semne cu mîinile. Într-o clipă, toţi săriră în picioare şi o luară la fugă cît îi ţineau picioarele.

— Fugiţi, fugiţi şi dumneavoastră! îi şoptiră lui Velceaninov zece glasuri, aproape speriate de faptul că el nu fugea.

— Ce-i asta? Ce s-a întîmplat? întrebă el, luîndo la fugă în urma lor.

— Mai încet! Nu strigaţi! N-are decît să stea acolo şi să se uite la gard, iar noi o să fugim cu toţii. Uite că şi Nastia fuge.

Roşcata (Nastia) fugea de rupea pămîntul, de parcă Dumnezeu ştie ce s-ar fi întîmplat, şi tot dădea din mîini. În sfîrşit, ajunseră cu toţii în fugă dincolo de heleşteu, în capătul celălalt al grădinii. Cînd ajunse acolo şi Velceaninov, o văzu pe Katerina Fedoseevna certîndu-se de zor cu celelalte, mai ales cu Nadia şi cu Maria Nikitişna.

— Katia, scumpo, nu te supăra! o săruta Nadia.

— Bine, mamei nu-i spun, dar plec de-aici, fiindcă nu-i frumos deloc ceea ce faceţi. Bietul de

el, ce-o fi simţind stînd aşa lîngă gard?

Katia plecă din milă, dar toţi ceilalţi rămaseră în continuare neînduplecaţi şi neîndurători. Îi ceruseră lui Velceaninov ca şi el, atunci cînd va veni Pavel Pavlovici, să nu-i acorde nici o atenţie, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. „Iar noi o să ne jucăm de-a prinselea!“ strigă, încîntată, roşcata.

Pavel Pavlovici li se alătură după cel puţin un sfert de ceas. Două treimi din acest răstimp şi-l petrecuse pesemne stînd cu faţa la gard. Jocul de-a prinselea era în toi şi mergea de minune – toţi strigau şi erau veseli. Înnebunit de furie, Pavel Pavlovici se repezi de-a dreptul la Velceaninov şi iar îl înşfăcă de mînecă.

— Vino cîteva clipe, te rog!

— Ah, Doamne, iar începe cu clipele lui!

— Iar îi cere o batistă! li se strigă din urmă.

— De data asta dumneata, de data asta chiar dumneata eşti de vină! … Spunînd acestea, lui Pavel Pavlovici chiar îi clănţăneau dinţii.

Velceaninov îl întrerupse şi îl sfătui împăciuitor să fie mai vesel, altfel au să-l tachineze la nesfîrşit: „Te tachinează fiindcă te enervezi, cînd toată lumea e bine dispusă“. Spre mirarea lui, aceste cuvinte şi sfatul îl uimiră teribil pe Pavel Pavlovici; se potoli de îndată pînă într-atît, încît se alătură grupului cu un aer vinovat şi luă parte resemnat la jocuri; în schimb cîtva timp fu lăsat în pace şi jucară cu el ca şi cu ceilalţi, aşa că nu trecu nici o jumătate de ceas şi Pavel Pavlovici aproape că se înveseli din nou. La toate jocurile, cînd trebuia să-şi aleagă o parteneră, se oprea de regulă la roşcata cea trădătoare sau la una dintre surorile Zehlebinin. Dar, spre marea sa uimire, Velceaninov observă că Pavel Pavlovici nu îndrăzni aproape niciodată să intre în vorbă cu Nadia, deşi se gudura pe lîngă ea sau în apropiere; în tot cazul, îşi accepta ca pe ceva normal, firesc situaţia de ins nebăgat în seamă şi dispreţuit. Pînă la urmă, tot i se puse la cale o farsă.

Jocul era de-a v-aţi ascunselea. De altfel, cel care se ascundea avea voie să-şi schimbe locul şi să-şi găsească altul în spaţiul stabilit pentru joc. Pavel Pavlovici, care izbutise să se facă nevăzut, pitindu-se într-un tufiş des, avu deodată ideea să fugă de acolo şi să se ascundă în casă. Ceilalţi îl zăriră, răsunară ţipete, el se furişă iute pe scară şi intră la mezanin, ştiind că acolo, îndărătul comodei, era un loc în care se putea ascunde. Dar roşcata se repezi după el, se apropie în vîrful picioarelor de uşă şi răsuci cheia în broască. Ca şi mai înainte, toţi ceilalţi încetară jocul şi fugiră iarăşi dincolo de heleşteu, în capătul celălalt al grădinii. Peste vreo zece minute, Pavel Pavlovici, simţind că nu-l caută nimeni, se uită pe fereastră. Nu era nimeni. Nu avu curajul să strige ca să nu-i trezească pe părinţii fetelor; cameristei şi servitoarei li se poruncise cu străşnicie să nu răspundă la chemarea lui Pavel Pavlovici. Ar fi putut să-i deschidă Katerina Fedoseevna, dar aceasta, după ce se întorsese în camera ei şi se pusese pe visat, aţipise şi ea pe neaşteptate. Astfel că Pavel Pavlovici stătu aşa cam o oră. În sfîrşit, parcă din întîmplare, începură să treacă pe alături cîte două sau cîte trei fete.

— Pavel Pavlovici, de ce nu veniţi la noi? Ah, ce mai veselie e acolo! Ne jucăm de-a teatrul. Aleksei Ivanovici a jucat rolul „tînărului“!

— Pavel Pavlovici, de ce nu veniţi, ne scoateţi din minţi! strigară alte fete, trecînd pe lîngă el.

— Ce-i iar cu scosul din minţi? se auzi deodată vocea doamnei Zahlebinina, care de-abia se trezise şi se hotărîse, în sfîrşit, să iasă în grădină şi, în aşteptarea ceaiului, să privească jocurile „copiilor“.

— Păi Pavel Pavlovici ne neglijează, îi arătară spre fereastra pe care, zîmbind strîmb şi cu faţa îngălbenită de ciudă, se uita Pavel Pavlovici.

— Ce om! Stă singur, cînd toţi ceilalţi se veselesc! clătină din cap stăpîna casei.

Între timp, Velceaninov se învrednicise, în sfîrşit, să primească de la Nadia explicaţia cuvintelor de mai înainte, cum că „dintr-un anumit motiv, era foarte bucuroasă că a venit“. Explicaţia avusese loc pe o alee lăturalnică. Maria Nikitişna îl chemase dinadins pe Velceaninov, care lua parte la nişte jocuri şi începuse să se plictisească foarte tare, îl condusese pe aleea aceea, unde îl lăsase singur cu Nadia.

— M-am convins pe deplin, turui fata repede şi cu curaj, că nu-i sînteţi deloc lui Pavel Pavlovici un prieten atît de bun, cum s-a lăudat el. M-am gîndit că numai dumneavoastră îmi puteţi face un serviciu extrem de important. Iată brăţara infamă pe care mi-a dat-o mai înainte, spuse ea, scoţînd cutiuţa din buzunar. Vă rog frumos să i-o restituiţi imediat, pentru că eu, toată viaţa mea, n-am să mai iau capăt de vorbă cu dînsul. De altfel, puteţi să-i spuneţi că vorbiţi în numele meu şi mai spuneţi-i să nu mă mai înghesuie cu cadourile lui. Despre celelalte am să-i dau de ştire prin intermediul altora. Vreţi să-mi faceţi plăcerea de a-mi îndeplini această rugăminte?

— Ah, pentru numele lui Dumnezeu, scuteşte-mă! aproape că strigă Velceaninov, dînd din mîini.

— Cum! Cum, adică, să vă scutesc? se miră Nadia peste poate de refuz şi făcu ochii mari la el. Tonul pe care şi-l pregătise se spulberă într-o clipă şi fata era gata să izbucnească în plîns. Velceaninov începu să rîdă.

— Nu că… aş fi foarte bucuros… dar am socotelile mele cu el…

— Am ştiut că nu-i sînteţi prieten şi că a minţit! îl întrerupse Nadia, grăbită şi înflăcărată. Şi n-am să mă mărit niciodată cu el, să ştiţi asta! Niciodată! Nici măcar nu înţeleg cum de-a îndrăznit… Numai că trebuie, totuşi, să-i înapoiaţi brăţara asta mîrşavă, căci altfel ce mă fac? Vreau neapărat, neapărat ca tot astăzi, în aceeaşi zi, s-o primească

înapoi şi să înghită găluşca. Iar dacă o să mă toarne la tata, o să vadă ce-o să păţească.

Dindărătul unui tufiş ţîşni pe neaşteptate tînărul ciufulit, cu ochelari albaştri.

— Trebuie să-i înapoiaţi brăţara, tăbărî el cu frenezie asupra lui Velceaninov. Se cuvine s-o faceţi măcar în numele drepturilor femeii, dacă sînteţi la înălţimea problemei…

Dar nu apucă să termine; Nadia îl trase din răsputeri de mînecă şi-l tîrî de lîngă Velceaninov.

— Doamne, ce prost eşti! Predposîlov, strigă ea, pleacă de-aici! Pleacă de-aici, pleacă de-aici şi să nu îndrăzneşti să mai tragi cu urechea! Doar ţi-am poruncit să stai deoparte! bătu ea din picior şi, după ce tînărul se strecură din nou în tufişurile lui, continuă să umble de-a latul aleii, înainte şi înapoi, înfuriată, scăpărîndu-şi ochişorii şi împreunîndu-şi palmele dinainte.

— N-o să vă vină să credeţi ce proşti sînt! se opri ea deodată în faţa lui Velceaninov. Dumneavoastră vă arde de rîs, dar ia puneţi-vă în locul meu!

— Păi nu-i aşa că nu-i *el*? Doar nu-i *el*? rîse Velceaninov.

— Fireşte că nu-i *el*! Cum v-aţi putut închipui aşa ceva? zîmbi Nadia şi roşi. Nu e decît un prieten de-al lui. Numai că nu înţeleg ce fel de prieten îşi alege, toţi spun că ăsta-i „viitorul promotor“, dar eu nu pricep nimic… Aleksei Ivanovici, n-am la cine să apelez. Pentru ultima oară: îi daţi brăţara sau nu?

— Bine, i-o înapoiez, dă-mi-o.

— Ah, ce drăguţ, ce bun sînteţi! se bucură ea deodată, întinzîndu-i cutiuţa. Pentru asta am să vă cînt toată seara, pentru că eu cînt foarte bine, să ştiţi asta, iar mai adineauri v-am minţit, spunîndu-vă că nu-mi place muzica. Ah, dacă aţi mai veni la noi încă o dată, m-aş bucura atît de mult, v-aş povesti tot, tot, şi încă multe pe deasupra, fiindcă

sînteţi atît de bun, atît de bun, precum… precum Katia!

Şi într-adevăr, după ce se întoarseră în casă la ceai, ea îi cîntă două romanţe cu o voce încă nu întru totul cultivată şi de-abia în formare, dar destul de plăcută şi de puternică. Cînd revenіră din grădină cu toţii, îl găsiră pe Pavel Pavlovici, cu un aer plin de importanţă, stînd cu părinţii la masa de ceai, pe care clocotea de-acum samovarul mare de familie şi erau aşezate ceştile din serviciul de porţelan de Sèvres. Probabil, discuta cu bătrînii lucruri foarte serioase, deoarece peste două zile urma să plece pentru nouă luni bătute pe muchie. La cei veniţi din grădină şi mai ales la Velceaninov nici măcar nu se uită; era clar şi că nu „turnase“ şi că pînă una-alta era pace.

Dar cînd Nadia începu să cînte, apăru imediat şi el. Nadia nu-i răspunse dinadins la o întrebare pe care el i-o puse direct, dar această atitudine nu-l intimidă pe Pavel Pavlovici şi nici nu-l făcu să ezite; se postă după spătarul scaunului ei şi toată înfăţişarea lui arăta că acela era locul lui şi că nu i-l va ceda nimănui.

— I-a venit rîndul să cînte lui Aleksei Ivanovici, *maman*, Aleksei Ivanovici vrea să cînte! strigară aproape toate fetele, înghesuindu-se lîngă pianul la care, sigur pe sine, se aşeza Velceaninov, avînd de gînd să se acompanieze singur.

Velceaninov alese o romanţă de Glinka, pe care acum n-o mai ştie aproape nimeni:

Cînd veselă eşti şi-mi cînţi din guriţă
Mai gingaşă chiar ca o porumbiţă…

O cîntă adresîndu-i-se numai Nadiei, care stătea lîngă cotul lui, mai aproape decît toţi ceilalţi. Voce nu mai avea de mult, dar din ceea ce-i mai rămăsese se vedea că nu fusese deloc rea. Această

romanţă Velceaninov avusese norocul s-o audă pentru prima oară cu vreo douăzeci de ani mai înainte, pe cînd era încă student, de la însuşi Glinka, în casa unui prieten al răposatului compozitor, la o serată literar-artistică de burlaci. Plin de vervă, Glinka interpretase la pian şi cîntase din gură piesele sale preferate, inclusiv această romanţă. Pe vremea aceea nici el nu mai avea voce, dar Velceaninov îşi amintea impresia extraordinară produsă atunci chiar de această romanţă. Un diletant oarecare, un cîntăreţ de salon nu ar fi atins niciodată un asemenea efect. În romanţa aceasta intensitatea pasiunii se desfăşoară, înălţîndu-se şi sporind de la un vers la altul, de la un cuvînt la altul; tocmai în virtutea acestei tensiuni neobişnuite, cel mai mic fals, cea mai mică exagerare, cel mai mic neadevăr – care trec atît de uşor neobservate la operă – ar fi distrus şi deformat tot sensul. Pentru a cînta piesa aceasta mică, dar neobişnuită, era nevoie neapărat de adevăr, de o inspiraţie veritabilă şi deplină, de pasiune adevărată sau de deplina ei asimilare poetică. Altfel romanţa nu numai că nu ar fi reuşit deloc, dar ar fi putut să pară urîtă şi chiar scandaloasă: ar fi fost imposibil să arăţi atîta intensitate a sentimentului pătimaş, fără să trezeşti dezgustul, însă adevărul şi *simplitatea* o salvau. Velceaninov îşi amintea că altădată şi lui îi reuşea romanţa aceasta. Aproape că îşi însuşise maniera de interpretare a lui Glinka, însă acum de la primul sunet, de la primul vers în sufletul lui se aprinse o inspiraţie autentică şi aceasta răzbătea în tremurul vocii. Cu fiecare cuvînt al romanţei sentimentul se avînta tot mai puternic şi mai temerar, iar în ultimele versuri se făcură auzite strigătele pasiunii şi, cînd el cîntă, îndreptîndu-şi ochii scînteietori spre Nadia, ultimele cuvinte ale romanţei:

Acum văd în ochii-ţi pornitul tumult,

Mi-apropii doar gura şi nu te ascult,
Vreau doar să sărut, să sărut, să sărut,
Vreau doar să sărut, să sărut, să sărut![8]

Nadia aproape că tresări de spaimă, chiar se trase un pic îndărăt; roşeaţa îi năvăli în obraji şi în aceeaşi clipă lui Velceaninov i se păru că zăreşte o sclipire de înţelegere pe feţişoara ei ruşinată şi aproape intimidată. Încîntarea şi, în acelaşi timp, nedumerirea se citeau pe chipurile fetelor care ascultaseră; tuturor li se părea că e imposibil şi ruşinos să cînţi aşa, însă totodată aceste chipuri şi aceşti ochişori ardeau şi scînteiau, şi parcă mai aşteptau ceva. Printre aceste chipuri, Velceaninov remarcă mai ales faţa îmbujorată a Katerinei Fedoseevna, care se făcuse aproape frumoasă.

— Ce mai romanţă! bîigui bătrînul Zahlebinin, rămas cu gura căscată. Dar… nu-i prea pătimaşă? E frumoasă, dar pătimaşă…

— E pătimaşă… dădu să-şi spună părerea şi *m-me* Zahlebinina, dar Pavel Pavlovici n-o lăsă să termine ce avea de spus: sări deodată înainte şi, ca un nebun, uitînd de sine pînă într-atît, încît o înşfăcă de mînă pe Nadia şi o îndepărtă de Velceaninov, se repezi apoi la acesta şi începu să-l privească pierdut, mişcîndu-şi buzele tremurătoare.

— Vino cîteva clipe, te rog, reuşi el, în fine, să rostească.

Velceaninov vedea clar că ar fi de-ajuns şi cîteva clipe, şi acest domn ar putea să facă o ispravă de zece ori mai stupidă; îl luă repede de mîini şi, neacordînd nici o atenţie nedumeririi generale, îl scoase pe terasă şi chiar făcu cu el cîţiva paşi prin grădina aproape cufundată în întuneric.

— Înţelegi că trebuie să pleci chiar acum, în clipa asta, împreună cu mine? rosti Pavel Pavlovici.

— Nu, nu înţeleg.

— Îţi aminteşti, îşi continuă Pavel Pavlovici şoaptele frenetice, îţi aminteşti că mi-ai cerut atunci să-ţi spun totul, *totul*, sincer, „ultimul cuvînt…“, îţi mai aduci aminte?

Velceaninov se gîndi, se mai uită o dată la Pavel Pavlovici şi acceptă să plece.

Retragerea lor, anunţată pe neaşteptate, îi nemulţumi pe părinţi şi le revoltă teribil pe toate fetele.

— Luaţi măcar încă o ceaşcă de ceai… gemu jalnic *m-me* Zahlebinina.

— Ce te-a apucat? i se adresă bătrînul, pe un ton aspru şi nemulţumit, lui Pavel Pavlovici, care surîdea satisfăcut şi încerca să scape cu tăcerea.

— Pavel Pavlovici, de ce ni-l luaţi pe Aleksei Ivanovici? începură să gîngurească jalnic fetele, aruncîndu-i în acelaşi timp priviri crunte. Iar Nadia îl privi cu atîta duşmănie, încît el se făcu mic de tot, dar nu cedă.

— Într-adevăr, ar trebui să-i mulţumesc lui Pavel Pavlovici, care mi-a adus aminte că am ceva foarte important de făcut, de care aş fi putut să uit, rîdea Velceaninov, strîngînd mîna stăpînului casei, salutîndu-le pe *m-mme* Zahlebinina, pe fete şi înclinîndu-se în mod deosebit spre Katia Fedoseevna, ceea ce iar remarcă toată lumea.

— Vă mulţumim pentru vizită şi vom fi bucuroşi întotdeauna să vă vedem cu toţii, încheie Zahlebinin cu un aer grav.

— Ah, sîntem încîntaţi… îl susţinu cu căldură stăpîna casei.

— Să mai veniţi, Aleksei Ivanovici! Să mai veniţi! … se auziră mai multe glasuri de pe terasă, atunci cînd Velceaninov şi Pavel Pavlovici urcară în caleaşcă; şi parcă un glas spuse mai încet decît celelalte: „Să mai veniţi, dragă, dragă Aleksei Ivanovici!“

„E roşcata!“ se gîndi Velceaninov.

[8] Romanţa lui Glinka este scrisă pe versuri de Adam Mickiewicz, traduse în ruseşte de S. Goliţîn.

XIII
A cui parte e mai mare

Se putea gîndi la roşcată, dar între timp necazul şi căinţa îi făceau de mult sufletul să sufere. De fapt, şi de-a lungul întregii zile, petrecute parcă atît de amuzant, amărăciunea aproape că nu-l părăsise. Înainte de a cînta romanţa, nu mai ştia cum să se descotorosească de întristare, poate şi de aceea cîntase cu atîta însufleţire.

„Şi am fost în stare să mă înjosesc într-un asemenea hal… să uit totul“, începu el să-şi reproşeze, dar se grăbi să-şi întrerupă gîndurile; era mult mai plăcut să se supere cît mai repede pe cineva.

— Pros-tul! şopti el cu ură, trăgînd cu coada ochiului la Pavel Pavlovici, care stătea lîngă el în caleaşcă şi tăcea.

Pavel Pavlovici tăcea cu încăpăţînare, poate concentrîndu-se şi pregătindu-se. Cu un gest nerăbdător îşi scotea din cînd în cînd pălăria şi îşi ştergea fruntea cu batista.

— Transpiră! se înciuda Velceaninov.

Numai o singură dată Pavel Pavlovici îl întrebă pe vizitiu: „Vine sau nu vine furtuna?“

— Şi ce furtună! Vine negreşit; toată ziua a fost zăduf.

Într-adevăr, cerul se întuneca şi în depărtare scăpărau fulgerele. Intrară tîrziu în oraş, la zece şi jumătate.

— Să ştii că merg la dumneata, i se adresă, prevenitor, Pavel Pavlovici lui Velceaninov, cînd ajunseră în apropierea casei acestuia.

— Înţeleg; dar te anunţ că mă simt foarte bolnav…

— N-am să stau mult, n-am să stau mult!

Cînd intrau pe poartă, Pavel Pavlovici dispăru pentru cîteva clipe în chichineaţa Mavrei.

— De ce-ai intrat acolo? îl întrebă Velceaninov cu asprime, cînd Trusoţki îl ajunse din urmă şi intrară în apartament.

— Aşa, mai nimic… o birjă…

— N-o să te las să bei!

Nu primi nici un răspuns. Velceaninov aprinse lumînările şi Pavel Pavlovici se aşeză imediat într-un fotoliu. Încruntat, Velceaninov se opri în faţa lui.

— Şi eu ţi-am promis că am să-ţi spun „ultimul“ cuvînt, începu el cu o iritare lăuntrică, pe care încă şi-o stăpînea. Iată cuvîntul: cu toată sinceritatea, consider că toate chestiunile dintre noi sînt epuizate, aşa că nici măcar nu mai avem despre ce să vorbim. Auzi: nu avem despre ce să vorbim. Şi de aceea e mai bine să pleci, iar eu să încui uşa în urma dumitale.

— Să încheiem socotelile, Aleksei Ivanovici! rosti Pavel Pavlovici, dar privindu-l în ochi cu o sfială aparte.

— So-co-te-li-le? se miră teribil Velceaninov. Ciudat cuvînt ai rostit! Care „socoteli“ le-am putea încheia? Ia te uită! Nu cumva acesta-i „ultimul cuvînt“ al dumitale, pe care ai promis adineauri să mi-l… destăinui?

— Tocmai despre asta-i vorba.

— N-avem ce socoteli să mai încheiem, de mult sîntem chit! rosti cu mîndrie Velceaninov.

— Oare chiar aşa crezi? rosti Pavel Pavlovici, cu voce gravă, împreunîndu-şi oarecum ciudat mîinile şi degetele şi ţinîndu-le în dreptul pieptului. Velceaninov nu-i răspunse şi se apucă să umble prin cameră. „Liza? Liza?“ îi gemea inima.

— De altfel, care socoteli voiai să le încheiem? i se adresă el posomorît, după un interval destul de lung de tăcere. Trusoţki îl urmărea tot timpul din ochi, continuînd să-şi ţină mîinile împreunate.

— Să nu te mai duci acolo, spuse Pavel Pavlovici aproape în şoaptă, cu voce imploratoare, şi se ridică brusc de pe scaun.

— Cum? Asta-i tot ce voiai să-mi spui? întrebă Velceaninov şi rîse cu ciudă. Totuşi, m-ai făcut să mă mir toată ziua, începu el caustic, dar deodată se schimbă cu totul la faţă. Ascultă-mă, continuă el, pe un ton grav şi sincer, consider că niciodată şi cu nimic nu m-am înjosit mai mult decît astăzi – mai întîi acceptînd să merg cu dumneata şi apoi prin comportarea mea de acolo… A fost ceva atît de meschin, de jalnic… M-am murdărit şi m-am ticăloşit legîndu-mă la cap… şi uitînd… Dar ajunge! îşi luă el brusc seama. Ascultă: azi m-ai luat pe nepregătite, eram surescitat şi bolnav… Dar n-are rost să mă justific! N-am să mă mai duc niciodată acolo şi te încredinţez că n-am nici un interes, încheie el cu hotărîre.

— Chiar aşa, chiar aşa? strigă Pavel Pavlovici, fără să-şi ascundă bucuria şi emoţia. Velceaninov îl privi cu dispreţ şi îşi reluă plimbarea prin cameră.

— Mi se pare că ai hotărît să fii fericit cu orice preţ, nu? nu se abţinu Velceaninov să nu observe pînă la urmă.

— Da, adeveri încet şi cu naivitate Pavel Pavlovici.

„Ce mă priveşte pe mine, se gîndi Velceaninov, că-i măscărici şi rău numai din prostie? Totuşi, nu pot să nu-l urăsc, deşi parcă nici măcar n-ar merita!“

— Sînt „soţul etern“! rosti Pavel Pavlovici, rîzînd umil şi supus de sine însuşi. Cuvîntul ăsta îl ştiam de mult de la dumneata, Aleksei Ivanovici, încă de pe cînd locuiai acolo, în oraşul nostru. Multe cuvinte de-ale dumitale le-am reţinut atunci, în anul acela. Data trecută, cînd ai rostit aici „soţul etern“, mi-am dat seama despre ce-i vorba.

Mavra intră cu o sticlă de şampanie şi cu două pahare.

— Iartă-mă, Aleksei Ivanovici, ştii că fără asta nu pot. N-o lua drept o obrăznicie; ia-mă drept un om străin, mai prejos de dumneata…

— Da… încuviinţă cu dispreţ Velceaninov. Dar te rog să mă crezi că mă simt bolnav…

— Imediat, imediat, doar o clipă! începu să se agite Pavel Pavlovici. Beau numai un pahar, fiindcă gîtul…

Sorbi cu lăcomie paharul pînă la fund şi se aşeză, privindu-l aproape cu tandreţe pe Velceaninov. Mavra ieşi.

— Ce ticăloşie! şopti Velceaninov.

— Numai prietenele sînt de vină, rosti vioi Pavel Pavlovici, revenindu-şi de-a binelea.

— Cum? Ce? Ah, tot pe-a dumitale o ţii…

— Numai prietenele! Şi apoi, tinereţea… O face pe grozava din graţie, uite-aşa! Chiar e adorabil. Dar pe urmă, pe urmă ştii şi dumneata: am să devin sclavul ei; o să vadă respect, lume bună… o să-şi schimbe cu totul apucăturile.

„Totuşi, ar trebui să-i dau brăţara!“ se încruntă Velceaninov, simţind cutiuţa în buzunarul de la pardesiu.

— Spuneai mai înainte că am hotărît să fiu fericit? Trebuie să mă însor, Aleksei Ivanovici, continuă Pavel Pavlovici pe un ton confidenţial şi aproape înduioşător. Altfel, ce s-ar alege din mine? Vezi cu ochii dumitale! arătă el spre sticlă. Şi asta nu-i decît a suta parte din… calităţile mele. Nu pot trăi nicidecum fără însurătoare şi fără să cred din nou în cineva. Voi ajunge să cred şi voi reînvia.

— Dar mie de ce-mi spui toate astea? întrebă Velceaninov şi mai că nu pufni în rîs. De altfel, totul i se părea foarte ciudat.

— Spune-mi, totuşi, strigă el, de ce m-ai cărat pînă acolo? Ce nevoie ai avut de mine?

— Ca s-o pun la încercare… răspunse Pavel Pavlovici şi se fîstîci brusc.

— S-o pui la încercare?

— Păi, vezi dumneata, efectul… Eu, Aleksei Ivanovici, numai de-o săptămînă… caut acolo (se fîstîcea din ce în ce mai tare). Ieri te-am întîlnit şi m-am gîndit: „Păi n-am văzut niciodată cum se

poartă cu altul, adică cu alt bărbat, nu cu mine…“ A fost un gînd prostesc, acum simt şi eu asta, de prisos. Am ţinut cu tot dinadinsul… din pricina caracterul meu urît… Îşi ridică brusc capul şi roşi.

„Oare îmi spune tot adevărul?“ se întrebă Velceaninov şi încremeni de mirare.

— Ei, şi? întrebă el.

Pavel Pavlovici zîmbi dulce şi cumva şiret.

— N-am văzut decît nişte copilării drăgălaşe! De vină-s doar prietenele! Numai să mă ierţi pentru că astăzi m-am purtat prosteşte cu dumneata, Aleksei Ivanovici. Niciodată n-am să mă mai port aşa, dar nici n-o să te mai invit niciodată să mă însoţeşti acolo.

— Nici eu n-o să mă mai duc niciodată la ei, rîse Velceaninov.

— Asta-i, în parte, şi intenţia mea.

Velceaninov făcu o uşoară grimasă.

— Totuşi, nu-s singurul bărbat de pe lume, observă el cu iritare.

Pavel Pavlovici roşi din nou.

— Îmi pare foarte rău să aud asta, Aleksei Ivanovici. Crede-mă, o respect atît de mult pe Nadejda Fedoseevna…

— Scuză-mă, scuză-mă, n-am vrut să insinuez nimic. Mi se pare doar puţin ciudat că ai exagerat posibilităţile… şi ai sperat în mine cu atîta sinceritate…

— Mi-am pus speranţele tocmai pentru că asta era după atîtea… cîte au fost.

— Prin urmare, dacă-i aşa, înseamnă că mă consideri un om de onoare? se opri deodată Velceaninov. Altădată s-ar fi îngrozit singur de naivitatea întrebării sale.

— Întotdeauna te-am considerat, îşi lăsă ochii în jos Pavel Pavlovici.

— Mda, fireşte… dar nu la asta, adică nu în sensul ăsta, n-am vrut să spun decît că, în pofida tuturor… prejudecăţilor…

— Da, în pofida prejudecăţilor.

— Dar cînd veneai la Petersburg? nu se putu abţine să nu întrebe Velceaninov, simţind singur monstruozitatea curiozităţii sale.

— Şi cînd veneam la Petersburg, te consideram un om cît se poate de onorabil. Te-am stimat întotdeauna, Aleksei Ivanovici. Pavel Pavlovici îşi ridică ochii şi cu o privire limpede, fără să se mai fîstîcească deloc, se uită la adversarul său. Lui Velceaninov i se făcu brusc teamă: nu voia deloc să se întîmple ceva sau să se depăşească limita, mai ales că el însuşi îşi provocase interlocutorul.

— Te-am iubit, Aleksei Ivanovici, rosti Pavel Pavlovici, parcă hotărîndu-se brusc, şi în tot anul acela, pe care l-ai petrecut în T., te-am iubit. Dumneata nu băgai de seamă, continuă el cu vocea puţin tremurătoare, spre marea spaimă a lui Velceaninov, mă aflam pe o treaptă mult inferioară faţă de dumneata, ca să te fac să observi. De altfel, poate că nici nu era nevoie. Şi în toţi aceşti nouă ani te-am ţinut minte, pentru că de un asemenea an n-am mai avut parte în viaţa mea (Ochii lui Pavel Pavlovici începură să strălucească cumva deosebit.) Am reţinut multe cuvinte şi expresii, multe idei de-ale dumitale. Întotdeauna mi-am amintit de dumneata ca de un om înflăcărat în ce priveşte sentimentele bune, ca de un om cu educaţie superioară şi cu idei. „Marile idei nu se nasc atît dintr-un suflet mare, cît dintr-un sentiment mare“ – chiar dumneata ai rostit fraza asta. Poate că ai uitat-o, dar eu o ţin minte. Am contat întotdeauna pe dumneata ca pe un om cu sentimente mari… prin urmare, am şi crezut în dumneata, neţinînd seama de nimic… Bărbia începu brusc să-i tremure. Velceaninov era speriat de-a binelea; trebuia să pună cu orice preţ capăt tonului aceluia neaşteptat.

— Destul, te rog, Pavel Pavlovici, mormăi el, roşind, cuprins de o nerăbdare nervoasă. Şi de ce, de ce, strigă el deodată, de ce te legi de un om bolnav, iritat, aproape cuprins de delir, pe care-l

tragi în bezna asta… cînd totul e vedenie şi miraj, şi minciună, şi ruşine, şi falsitate şi exagerat, mai ales asta-i cel mai ruşinos, că-i exagerat! Şi toate-s prostii: amîndoi sîntem oameni vicioşi, ascunşi, ticăloşi… Şi dacă vrei, dacă vrei, îţi demonstrez chiar acum nu numai că nu mă iubeşti, ci că mă urăşti din răsputeri şi că minţi fără să ştii de ce: m-ai luat şi m-ai dus acolo nu pentru scopul ridicol de a-ţi pune logodnica la încercare (ce mai idee ţi-a trecut prin cap!), ci, pur şi simplu, m-ai văzut ieri şi te-i *înfuriat* şi m-ai dus acolo ca să-mi arăţi şi să-mi spui: „Vezi ce frumoasă-i! Are să fie a mea; ei, ia încearcă acum, aici!“ M-ai provocat! Poate că nici dumneata n-ai ştiut, dar aşa a fost, pentru că noi toţi am simţit asta… Iar o asemenea provocare nu poate fi făcută fără ură: prin urmare, mă urai! Velceaninov umbla repede prin cameră strigînd toate acestea şi tot mai mult îl chinuia şi îl umilea conştiinţa faptului că se înjoseşte într-un asemenea hal, coborînd pînă la nivelul lui Pavel Pavlovici.

— Am vrut să mă împac cu dumneata, Aleksei Ivanovici! rosti deodată celălalt, hotărît, cu şoapte repezi, şi bărbia începu din nou să-i tremure.

O furie frenetică puse stăpînire pe Velceaninov, de parcă nimeni şi niciodată nu-l mai jignise atît de tare!

— Îţi spun încă o dată, răcni el, că te-ai agăţat… de un om bolnav şi iritat…. ca să-i smulgi în delir un cuvînt care nu există! Noi… păi noi sîntem oameni din lumi diferite, pricepe odată, şi…. şi… între noi s-a căscat un mormînt! şopti el frenetic şi deodată se dezmetici…

— Dar de unde ştii, spuse Pavel Pavlovici, şi faţa i se crispă şi i se îngălbeni, de unde ştii ce înseamnă mormîntul acela aici… la mine? strigă el, apropiindu-se de Velceaninov şi lovindu-se în dreptul inimii cu un gest ridicol, dar teribil. Eu ştiu mormîntul de aici şi amîndoi stăm pe marginile lui, numai că partea mea-i mai mare decît a dumitale, mai mare… şopti el ca într-un delir,

continuînd să se bată în dreptul inimii… Deodată o smucitură neobişnuită a clopoţelului de la uşă îi sili pe amîndoi să-şi vină în fire. Cineva sunase atît de tare, încît parcă îşi pusese în gînd să smulgă clopoţelul de la prima încercare.

— Nimeni nu sună aşa la uşa mea, rosti încurcat Velceaninov.

— Păi nici la uşa mea, şopti sfios Pavel Pavlovici, care se dezmeticise şi el şi redevenise Pavel Pavlovici cel din totdeauna. Velceaninov se încruntă şi se duse să deschidă.

— Dacă nu mă înşel, sînteţi domnul Velceaninov? se auzi din antreu o voce tînără, sonoră şi trădînd o neobişnuită încredere în sine.

— Ce doriţi?

— Sînt precis informat, continuă vocea sonoră, că un anume Trusoţki se află la dumneavoastră în momentul de faţă. Trebuie să-l văd neapărat chiar acum. Desigur, lui Velceaninov i-ar fi plăcut să-i facă imediat vînt pe scară domnului aceluia. Dar se gîndi, se dădu deoparte şi îl lăsă să intre.

— Iată-l pe domnul Trusoţki, intraţi…

XIV
Saşenka şi Nadenka

În cameră intră un ins foarte tînăr, de vreo douăzeci de ani, poate şi mai puţin – atît de juvenilă părea faţa lui frumoasă, încrezută şi impertinentă. Era bine îmbrăcat, în tot cazul hainele îi şedeau bine; avea statura ceva mai înaltă decît cea mijlocie; părul des, miţos şi ochii mari, îndrăzneţi şi negri se remarcau în mod deosebit pe chipul lui. Numai nasul era cam lat şi avîntat în sus; fără asta, ar fi fost de o frumuseţe fără cusur. Intră cu un aer plin de importanţă.

— Mi se pare, am prilejul să vorbesc cu domnul Trusoţki, rosti el răspicat, subliniind cu deosebită satisfacţie cuvîntul „prilej“, adică arătînd că, în discuţia cu domnul Trusoţki, nu pot exista pentru el nici o onoare şi nici o plăcere.

Velceaninov începuse să înţeleagă; parcă şi pe Pavel Pavlovici îl fulgerase o bănuială. Pe faţă i se întipări neliniştea; totuşi, se stăpîni.

— Neavînd onoarea să vă cunosc, răspunse el cu prestanţă, presupun că nu pot să am nimic de-a face cu dumneavoastră.

— Mai întîi ascultaţi-mă şi după aceea spuneţi-vă părerea, rosti sigur pe sine şi pe un ton povăţuitor tînărul, după care, scoţînd un lornion de baga cu şnur, începu să privească prin el sticla de şampanie de pe masă. După ce studie liniştit sticla, puse lornionul la loc şi, adresîndu-i-se lui Pavel Pavlovici, rosti:

— Aleksandr Lobov.

— Şi ce înseamnă Aleksandr Lobov?

— Eu sînt. N-aţi auzit?

— Nu.

— De altfel, n-aveaţi de unde să auziţi. Am venit cu o problemă importantă, care vă priveşte personal; totuşi, daţi-mi voie să stau jos, am obosit…

— Luaţi loc, îl invită Velceaninov, dar tînărul apucase să se aşeze înaintea invitaţiei. În pofida durerii din piept, care i se înteţea, lui Velceaninov i se trezise interesul pentru tînărul insolent. Pe chipul lui frumuşel, copilăresc şi rumen, i se păru că distinge o asemănare pe departe cu Nadia.

— Luaţi loc şi dumneavoastră, îi propuse tînărul lui Pavel Pavlovici, arătîndu-i, cu un semn neglijent cu capul, spre scaunul din faţă.

— Ba nu, am să stau în picioare.

— O să obosiţi. Dumneavoastră, domnule Velceaninov, puteţi şi să nu plecaţi.

— Eu n-am de ce să plec, sînt la mine acasă.

— Cum doriţi. Eu, mărturisesc, chiar ţin să fiţi de faţă la explicaţia mea cu acest domn. Nadejda Fedoseevna v-a recomandat în termeni destul de măgulitori.

— Ia te uită! Cînd a apucat?

— Imediat după ce aţi plecat. Eu tot de acolo vin. Iată despre ce-i vorba, domnule Trusoţki, noi, adică eu şi Nadejda Fedoseevna, spuse el printre dinţi, tolănindu-se degajat în fotoliu, ne iubim de mult şi ne-am dat unul altuia cuvîntul. Dumneavoastră v-aţi pus acum ca o piedică între noi; am venit să vă fac propunerea să dispăreţi. Sînteţi dispus să acceptaţi propunerea mea?

Pavel Pavlovici chiar se clătină pe picioare; păli la faţă, dar pe buze îi flutură imediat un surîs maliţios.

— Nu, nu sînt deloc dispus, i-o reteză el laconic.

— Aşa deci! făcu tînărul şi se răsuci în fotoliu, punînd picior peste picior.

— Nici măcar nu ştiu cu cine stau de vorbă, adăugă Pavel Pavlovici. Chiar cred că nici n-are rost să continuăm.

Spunînd acestea, găsi de cuviinţă să se aşeze repede.

— V-am spus că o să obosiţi, observă cu nonşalanţă tînărul. Am avut chiar acum ocazia să vă anunţ că numele meu este Lobov şi că eu şi

Nadejda Fedoseevna ne-am dat unul altuia cuvîntul, aşa că nu puteţi spune ceea ce de-abia aţi spus, cum că nu ştiţi cu cine aveţi de-a face; nici nu puteţi să credeţi că nu mai are rost să continuăm discuţia: ca să nu mai vorbim de mine, e vorba de Nadejda Fedoseevna, de care vă legaţi cu atîta obrăznicie. Fie şi numai acest lucru e un motiv suficient pentru nişte explicaţii.

Toate acestea le strecură printre dinţi, ca un filfizon, de-abia catadicsind să pronunţe cuvintele; chiar scoase din nou lornionul şi pentru cîteva momente îl îndreptă iarăşi spre ceva, în timp ce vorbea.

— Daţi-mi voie, tinere… exclamă iritat Pavel Pavlovici, dar „tînărul" îi dădu repede peste nas.

— În orice alt moment v-aş fi interzis, desigur, să-mi spuneţi „tinere", dar acum, fiţi şi dumneavoastră de acord că tinereţea este principalul avantaj pe care îl am în faţa dumneavoastră şi că, de pildă, astăzi, cînd i-aţi dăruit brăţara, v-aţi fi dorit să fiţi măcar un pic mai tînăr.

— Ah, porcuşorule! şopti Velceaninov.

— În orice caz, stimate domn, se corectă cu demnitate Pavel Pavlovici, nu găsesc, totuşi, că motivele pe care le-aţi expus, nişte motive indecente şi foarte îndoielnice, sînt suficiente pentru a continua să le discutăm. Văd că totul nu-i decît o copilărie şi ceva lipsit de noimă; chiar mîine am să mă interesez la preastimabilul Fedosei Semionovici, însă acum vă rog să mă scutiţi.

— Ca să vedeţi ce om! strigă tînărul imediat, nereuşind să păstreze tonul şi adresîndu-i-se cu înflăcărare lui Velceaninov. Nu-i de-ajuns că e gonit de acolo, arătîndu-i-se limba, mai vrea şi să ne denunţe mîine bătrînului! Oare prin asta, om încăpăţînat ce sînteţi, nu demonstraţi că vreţi să luaţi fata cu sila, că o cumpăraţi de la părinţii care au dat în mintea copiilor şi care, în virtutea barbariei societăţii, îşi păstrează puterea asupra ei?

Doar v-a arătat, mi se pare, cu asupra de măsură că vă dispreţuieşte; doar cadoul lipsit de cuviinţă, pe care i l-aţi făcut astăzi, v-a fost restituit; aţi primit brăţara înapoi, nu? Ce mai vreţi?

— Nimeni nu mi-a restituit nici un fel de brăţară şi, de fapt, una ca asta nici nu se poate, tresări Pavel Pavlovici.

— Cum să nu se poată? Domnul Velceaninov nu v-a dat-o?

„Ah, lua-te-ar naiba!“ se gîndi Velceaninov.

— Într-adevăr, rosti el, încruntîndu-se, Nadejda Fedoseevna m-a solicitat astăzi să-ţi dau, Pavel Pavlovici, această cutiuţă. N-am vrut s-o iau, dar ea m-a rugat… uite-o… îmi pare rău…

Încurcat, scoase cutiuţa şi o puse în faţa lui Pavel Pavlovici, care încremenise.

— De ce nu i-aţi dat-o pînă acum? i se adresă cu asprime tînărul lui Velceaninov.

— Înseamnă că n-am apucat, se încruntă acesta.

— Ciudat.

— Ce-e-e?

— În tot cazul, e ciudat, fiţi şi dumneavoastră de acord. De altfel, sînt gata să accept ideea că a fost o neînţelegere.

Lui Velceaninov îi veni un chef nebun să sară imediat şi să-i tragă o urecheală băiatului, dar nu se putu stăpîni şi pufni spre acesta în rîs; băiatul rîse şi el de îndată. Altceva însă se întîmpla cu Pavel Pavlovici; dacă Velceaninov ar fi putut să-i observe privirea teribilă aţintită asupra lui, cînd rîsese de Lobov, ar fi înţeles că în clipa aceea omul depăşeşte o limită fatală… Totuşi, Velceaninov, cu toate că nu-i observă privirea, îşi dădu seama că trebuie să-l susţină pe Pavel Pavlovici.

— Ascultaţi, domnule Lobov, începu el pe un ton amical, fără să mă apuc să judec alte motive, la care nu vreau să mă refer acum, v-aş face doar observaţia că, totuşi, Pavel Pavlovici, peţind-o pe Nadejda Fedoseevna, se bucură, în primul rînd, de faptul că este pe deplin cunoscut în această familie

onorabilă; în al doilea rînd, are o situaţie excelentă şi respectabilă; în fine, este om cu avere şi, prin urmare, este firesc să se mire, văzînd un rival ca dumneavoastră, care sînteţi poate, un om cu mari calităţi, dar atît de tînăr, încît nu vă poate lua în serios drept rival… şi de aceea are dreptate rugîndu-vă să puneţi capăt discuţiei.

— Ce înseamnă „atît de tînăr! ? De-o lună am împlinit nouăsprezece ani. După lege, aş fi putut de mult să mă însor. Asta-i tot.

— Dar care tată s-ar hotărî să vă dea fiica acum, chiar dacă aţi fi milionarul milionarilor în perspectivă sau vreun viitor binefăcător al omenirii? La nouăsprezece ani, omul nu poate răspunde nici pentru el însuşi, iar dumneavoastră cutezaţi să vă mai luaţi pe conştiinţă şi viitorul altuia, adică viitorului unui copil ca şi dumneavoastră! Dar asta nu-i chiar o faptă nobilă, nu credeţi? Mi-am permis să-mi spun părerea pentru că mai înainte aţi apelat la mine ca mediator între dumneavoastră şi Pavel Pavlovici.

— Ah, da, apropo, se numeşte Pavel Pavlovici! observă tînărul. De ce mi s-o fi năzărit mereu că-l cheamă Vasili Petrovici? Iată despre ce-i vorba, i se adresă el lui Velceaninov, nu m-aţi surprins cîtuşi de puţin; ştiam că toţi sînteţi aşa! Totuşi, e ciudat că mi s-a vorbit despre dumneavoastră ca despre un om oarecum nou. De fapt, toate-s fleacuri, iar problema-i că în asta nu-i nimic lipsit de nobleţe, cum v-aţi permis să vă exprimaţi, ci că lucrurile stau chiar invers, ceea ce sper să vă explic: noi, în primul rînd, ne-am dat cuvîntul unui altuia şi, pe lîngă asta, eu i-am promis de-a dreptul, de faţă cu doi martori, că, dacă ea va îndrăgi vreodată pe altul sau, pur şi simplu, va regreta că s-a măritat cu mine, eu îi dau pe loc un act privitor la infidelitatea mea conjugală – şi astfel aş susţine, acolo unde trebuie, cererea ei de divorţ. Mai mult chiar: în cazul în care ulterior eu aş vrea să merg la judecătorie şi aş refuza să-i dau actul, atunci, ca să

fie sigură, am să-i dau chiar în ziua nunţii noastre o poliţă de o sută de mii de ruble, aşa că, în cazul în care m-aş încăpăţîna să nu-i eliberez documentul, ea ar putea să ceară achitarea poliţei şi să mă tragă la răspundere. Aşa că totu-i prevăzut şi nu risc viitorul nimănui. Asta-i în primul rînd.

— Pariez că asta a scornit-o… cum îl cheamă… Predposîlov, nu? strigă Velceaninov.

— Hi-hi-hi! chicoti veninos Pavel Pavlovici.

— De ce chicoteşte domnul acesta? Aţi ghicit – e ideea lui Predposîlov; şi fiţi de acord că e o soluţie ingenioasă. O lege absurdă e complet paralizată. Desigur, am de gînd s-o iubesc întotdeauna, iar ea rîde de se prăpădeşte, însă e o născocire abilă şi fiţi de acord că e un act de nobleţe, la care nu s-ar hotărî oricine.

— După părerea mea, nu-i numai un act lipsit de nobleţe, ci chiar unul dezgustător.

Tînărul strînse din umeri.

— Iarăşi nu mă luaţi prin surprindere, observă el după cîteva clipe de tăcere, toate astea au încetat de mult să mă mai mire. Predposîlov v-ar fi trîntit de la obraz că o asemenea neînţelegere a lucrurilor celor mai simple provine din denaturarea celor mai obişnuite sentimente şi noţiuni ale dumneavoastră; în primul rînd e de vină viaţa lungă şi absurdă pe care aţi dus-o, şi în al doilea rînd, lenevia îndelungată. De altfel, se poate să nu ne înţelegem unul pe altul; totuşi, despre dumneavoastră mi s-a vorbit frumos…Vreo cincizeci de ani aveţi, nu?

— Treceţi, vă rog, la fondul problemei.

— Scuzaţi-mă pentru indiscreţie şi nu vă supăraţi; n-am spus-o cu rea intenţie. Dar să-mi duc ideea mai departe: nu sînt cîtuşi de puţin milionarul milionarilor, cum aţi binevoit să vă exprimaţi (şi ce idee v-a putut veni!). Sînt aşa cum mă vedeţi, însă de viitorul meu sînt absolut sigur. Nu voi fi eroul şi binefăcătorul nimănui, dar mă voi întreţine şi îmi voi întreţine şi soţia. Desigur,

acum n-am nimic, eu chiar am crescut în casa lor, încă din copilărie…

— Cum aşa?

— Sînt fiul unei rude îndepărtate a doamnei Zahlebinina şi, cînd părinţii mei au murit şi m-au lăsat singur la vîrsta de opt ani, bătrînul m-a luat în casa lui şi apoi m-a dat la liceu. E un om chiar bun, dacă vreţi să ştiţi…

— Asta o ştiu…

— Da; însă are capul de lemn. De altminteri, e bun la suflet. Acum, desigur, am ieşit de mult de sub tutela lui, dorind să-mi cîştig singur existenţa şi să-mi fiu obligat numai mie însumi.

— Şi cînd aţi ieşit de sub tutelă? se arătă curios Velceaninov.

— Păi să tot fie vreo patru luni.

— Mda, acum totul devine de înţeles: sînteţi prieteni din copilărie! Şi aveţi vreo slujbă?

— Da, la biroul unui notar particular, cu douăzeci şi cinci de ruble pe lună. Desigur, asta-i doar provizoriu, dar, atunci cînd am cerut-o în căsătorie, nu aveam nici atît. Atunci aveam slujba la calea ferată, cu o leafă de zece ruble. Dar totul e pînă una-alta…

— Chiar aţi cerut-o în căsătorie?

— Am cerut-o în toată regula, şi asta de mult, de vreo trei săptămîni.

— Şi?

— Bătrînul a rîs cu lacrimi, apoi s-a supărat foarte tare, iar pe ea au încuiat-o sus, la mezanin. Dar Nadia a rezistat eroic. De altfel, ghinionul nostru a fost că bătrînul avea un dinte împotriva mea, fiindcă părăsisem slujba de la departament, unde el mă angajase acum vreo patru luni, înainte de a intra la calea ferată. E un bătrîn de treabă, asta o repet, acasă se poartă firesc şi e vesel, dar, de cum trece pragul departamentului, nici nu vă puteţi imagina ce se întîmplă! Zici că la birou şade Jupiter şi nimeni altul! Eu, desigur, i-am dat a înţelege că manierele lui încetează a-mi mai fi pe

plac, dar încurcătura principală a ieşit din pricina unui ajutor de şef de birou: domnului aceluia i-a trecut prin cap să se plîngă că i-am trîntit o „grosolănie“, iar eu nu-i spusesem decît că-i neevoluat. I-am lăsat pe toţi în plata Domnului şi acum lucrez la notar.

— Dar la departament cîştigaţi mult?

— Eh, eram angajat în afara statelor de personal! Bătrînul îmi dădea bani ca să am cu ce trăi; v-am spus doar că are inima bună; totuşi, n-o să cedăm. Fireşte, cu douăzeci şi cinci de ruble nu înseamnă că sîntem asiguraţi; dar sper să iau parte la administrarea moşiilor ruinate ale contelui Zavileiski, şi atunci ajung de-a dreptul la trei mii; dacă nu, mă fac avocat. Acum se caută oameni… Ia te uită! Ce tunet! Vine furtuna. Bine că am apucat să ajung aici înainte de a începe furtuna. Căci de-acolo am venit pe jos, am alergat aproape tot drumul.

— Dar, dacă-i aşa, cînd aţi apucat să discutaţi cu Nadejda Fedoseevna, dacă, pe deasupra, nu sînteţi primit acolo?

— Ah, păi se poate peste gard! Pe roşcată n-aţi observat-o? rîse el. Ei bine, ea ne ajută. Mai e şi Maria Nikitişna. Numai că Maria Nikitişna e o şerpoaică!… De ce vă încruntaţi? Vă e frică cumva de tunete?

— Nu, mă simt prost, mă simt foarte prost… Într-adevăr, chinuit de durerea subită în piept, Velceaninov se ridică din fotoliu şi încercă să umble prin cameră.

— Ah, dacă-i aşa, înseamnă că vă deranjez. Staţi liniştit, plec imediat! Şi tînărul sări de la locul lui.

— Nu-i nimic, nu mă deranjaţi, o făcu Velceaninov pe delicatul.

— Cum să nu fie nimic, cînd „pe Kobîlnikov îl doare burta“? [9] Vă mai amintiţi la Şcedrin? Vă place Şcedrin?

— Da…

— Şi mie. E bine, Vasili… ah, da, Pavel Pavlovici, să terminăm! i se adresă el lui Pavel Pavlovici, aproape rîzînd. Pentru înţelegerea dumneavoastră, formulez încă o dată întrebarea: sînteţi de acord să renunţaţi chiar mîine în mod oficial, în faţa bătrînilor şi în prezenţa mea, la orice pretenţie în privinţa Nadejdei Fedoseevna?

— Nu sînt deloc de acord, se ridică Pavel Pavlovici cu un aer nerăbdător şi înverşunat. Şi vă rog încă o dată să mă scutiţi… fiindcă toate astea-s copilării şi prostii.

— Băgaţi de seamă! îl ameninţă tînărul cu degetul şi îi aruncă un zîmbet arogant. Numai să nu vă faceţi socotelile greşit! Ştiţi la ce duc socotelile greşite? Vă previn că, după nouă luni, după ce veţi face cheltuieli mari, după ce veţi avea parte de multă alergătură şi veţi reveni aici, veţi fi nevoit să renunţaţi singur la Nadejda Fedoseevna şi, dacă nu veţi renunţa, tot de dumneavoastră va fi mai rău; iată pînă unde veţi împinge lucrurile! Trebuie să vă înştiinţez dinainte că acum sînteţi precum cîinele grădinarului – iertaţi-mi expresia, dar nu-i decît o comparaţie – adică nici mie, nici ţie. Acum dau dovadă de omenie şi vă repet: chibzuiţi, siliţi-vă măcar o dată în viaţă să chibzuiţi temeinic.

— Vă rog să mă scutiţi de morală! strigă furios Pavel Pavlovici. Cît despre aluziile dumneavoastră mîrşave, chiar mîine am să iau măsuri, măsuri aspre!

— Aluzii mîrşave? La ce vă referiţi? Dumneavoastră înşivă sînteţi mîrşav, dacă aveţi aşa ceva în cap. De altfel, sînt de acord să aştept pînă mîine, dar dacă… Ah, iar tună! La revedere, mă bucur foarte mult că v-am cunoscut, spuse el, îl salută pe Velceaninov şi o zbughi afară, grăbindu-se probabil s-o ia înaintea furtunii şi să nu-l prindă ploaia.

[9] Trimitere la povestirea *Pentru vîrsta copilăriei* de Mihail Evgrafovici Saltîkov-Şcedrin.

XV
Şi-au încheiat socotelile

— Ai văzut? Ai văzut? se repezi Pavel Pavlovici la Velceaninov, îndată după ieşirea tînărului.

— Da, n-ai noroc! lăsă să-i scape, fără să vrea, Velceaninov. N-ar fi spus aceste vorbe dacă nu l-ar fi chinuit şi exasperat durerea tot mai intensă din piept. Pavel Pavlovici sări ca ars.

— Aha, iar dumneata, compătimindu-mă, nu mi-ai înapoiat brăţara, da?

— N-am apucat…

— Compătimindu-mă din inimă, aşa cum un prieten adevărat îşi compătimeşte un prieten adevărat?

— Da, te-am compătimit, se enervă Velceaninov.

Totuşi, îi povesti pe scurt cum primise adineauri brăţara şi cum Nadejda Fedoseevna aproape că îl silise să se implice.

— Dă-ţi seama că n-aş fi luat-o pentru nimic în lume; şi-aşa am destule neplăceri!

— Ţi-a căzut cu tronc şi ai luat brăţara! chicoti Pavel Pavlovici.

— E o prostie din partea dumitale; de altfel, trebuie să te scuz. Ai văzut chiar acum cu ochii dumitale că în treaba asta nu eu sînt vioara întîi, ci alţii!

— Totuşi, ţi-a căzut cu tronc.

Pavel Pavlovici se aşeză şi îşi umplu paharul.

— Crezi că o să cedez în faţa băieţandrului? Am să-l pun cu botul pe labe, uite ce-o să fac! Mă duc mîine şi praf îi fac. Aerisim noi în camera copiilor…

Sorbi paharul aproape dintr-o înghiţitură şi îşi mai turnă unul; în general, începuse să se poarte cu o degajare neobişnuită pînă atunci.

— Ca să vezi, Nadenka şi Saşenka, copilaşi drăguţi, hi-hi-hi!

Era înnebunit de furie. Se auzi încă un tunet puternic; un fulger clipi orbitor şi ploaia se dezlănţui ca din găleată. Pavel Pavlovici se ridică şi închise fereastra.

— Adineauri te-a întrebat: „Nu vă temeţi de tunete?“ – hi-hi-hi! Velceaninov să se teamă de tunete! Pe Kobîlnikov… cum vine asta… pe Kobîlnikov… Dar despre cei cincizeci de ani, ha? Îţi aminteşti? îl ironiza Pavel Pavlovici.

— Văd că te-ai instalat aici, observă Velceaninov, de-abia rostind cuvintele din cauza durerii. Eu mă întind… Dumneata faci cum vrei.

— Pe o vreme ca asta, nici cîinele să nu-l dai afară din casă! adăugă jignit Pavel Pavlovici, aproape bucurîndu-se, de altfel, că are dreptul să se simtă jignit.

— Bine, stai, bea… poţi să rămîi şi peste noapte! îngăimă Velceaninov, întinzîndu-se pe canapea şi gemînd uşor.

— Să rămîn peste noapte? Dar n-o să-ţi fie frică?

— De ce? întrebă Velceaninov, săltînd iute capul.

— Mai ştiu eu, aşa. Data trecută parcă te-ai speriat sau mi s-o fi năzărit mie…

— Eşti prost! nu se putu abţine Velceaninov şi se întoarse cu faţa la perete.

— Nu-i nimic, îi răspunse Pavel Pavlovici.

Bolnavul aţipi brusc, la cîteva clipe după ce se întinsese. Toată încordarea lui nefirească din ziua aceea, pe lîngă puternica zdruncinare a sănătăţii din ultimul timp, se frînsese deodată şi el se pomenise sleit de puteri, întocmai ca un copil. Însă durerea se dovedi mai puternică şi învinse oboseala şi somnul; peste o oră el se trezi şi, suferind, se ridică pe canapea în capul oaselor. Furtuna se potolise; în cameră plutea fumul de ţigară, sticla de pe masă era goală, iar Pavel Pavlovici dormea pe canapeaua cealaltă. Zăcea pe spate cu capul pe perna canapelei, îmbrăcat şi cu

cizmele în picioare. Lornionul îi alunecase din buzunar şi, agăţat de şnur, spînzura pînă aproape de duşumea. Pălăria zăcea aruncată lîngă el, tot pe duşumea. Velceaninov îl privi posac şi nu-l trezi. Gîrbovindu-se şi umblînd prin cameră, pentru că nu mai avea putere să stea întins, gemea şi se gîndea la boala sa.

Se temea de această durere din piept şi nu fără motiv. Crizele îi apăruseră de mult, dar îl apucau foarte rar, o dată pe an sau o dată la doi ani. Ştia că i se trage de la ficat. Mai întîi se aduna într-un punct al pieptului, la lingurică sau mai sus, o apăsare încă surdă, slabă, dar sîcîitoare. Sporind uneori neîncetat în decursul şi a cîte zece ceasuri la rînd, durerea ajungea, în fine, atît de insuportabilă, încît bolnavului începea să i se năzare moartea. În timpul ultimei crize, pe care o avusese cu aproape un an mai înainte, ajunsese deodată atît de istovit, încît, zăcînd în pat, de-abia putea să-şi mişte mîna, iar doctorul îi permisese să bea pe zi numai cîteva linguriţe de ceai slab şi să mănînce o fărîmă de pîine înmuiată în supă, ca un sugar. Durerea aceasta apărea din diferite cauze întîmplătoare, dar întotdeauna cînd avea nervii zdruncinaţi dinainte. Îi şi trecea într-un mod ciudat: uneori izbutea s-o curme de la început, în prima jumătate de oră, cu comprese fierbinţi, şi durerea îl lăsa dintr-o dată; însă alteori, cum fusese la ultima criză, nu-l ajuta nimic şi durerea se potolea numai după ce lua, una după alta, numeroase doze de vomitiv. Doctorul îi mărturisise mai apoi că fusese sigur că se otrăvise cu ceva. Acum pînă dimineaţa mai era mult, nu voia să trimită noaptea după doctor, de fapt nici nu-i putea suferi pe doctori. În sfîrşit, nu mai putu să reziste şi începu să geamă tare. Gemetele îl treziră pe Pavel Pavlovici: se ridică pe divan în capul oaselor, stătu aşa cîtva timp, ascultînd cu spaimă şi urmărindu-l nedumerit cu ochii pe Velceaninov, care aproape alerga prin amîndouă camerele. Sticla băută pesemne mai repede decît

de obicei îl ameţise, aşa că mult timp nu-şi putu veni în fire; în sfîrşit, înţelese şi se repezi la Velceaninov, care îngăimă ceva drept răspuns.

— De la ficat ţi se trage, ştiu eu! se însufleţi deodată Pavel Pavlovici. Şi Piotr Kuzmici Polosuhin avea dureri exact ca ale dumitale, de la ficat. N-ar strica nişte comprese. Piotr Kuzmici îşi punea întotdeauna comprese… Din asta se poate muri! Să dau fuga la Mavra, ce zici?

— Nu-i nevoie, nu-i nevoie, dădu iritat din mînă Velceaninov, n-am nevoie de nimic.

Dar Pavel Pavlovici, Dumnezeu ştie de ce, era aproape pierdut cu firea, ca şi cum ar fi fost vorba de salvarea propriului său fiu. Nu voia să asculte şi insista din răsputeri că era nevoie de comprese şi, pe deasupra, de două-trei ceşti de ceai slab, băute una după alta – „dar nu pur şi simplu fierbinţi, ci clocotite!“ Dădu totuşi fuga la Mavra fără să mai aştepte permisiunea şi împreună cu ea aprinse focul în bucătărie, care era mai tot timpul goală, şi suflă în samovar; între timp izbuti să-l culce pe bolnav, îl dezbrăcă, îl acoperi cu plapuma şi, în numai douăzeci de minute, pregăti ceaiul şi prima compresă.

— Sînt farfurii încălzite, încinse! spuse el aproape încîntat, înfăşurînd o farfurie într-un şervet şi aplicînd-o pe pieptul mare a lui Velceaninov; alte comprese n-avem şi-ar fi greu să facem rost, însă farfuriile, jur pe cinstea mea, sînt chiar mai bune; le-am încercat pe Piotr Kuzmici cu ochii şi mîinile mele. Din asta se poate muri. Bea ceaiul, înghite-l, nu-i nimic că te frigi; viaţa-i mai scumpă decît… cochetăria…

Scoase de tot sufletul din biata Mavra, care dormea de-a-n picioarele; schimba farfuriile la fiecare trei-patru minute. După ce-a de-a treia farfurie şi a doua ceaşcă de ceai clocotit, băut pe nerăsuflate, Velceaninov se simţi deodată mai bine.

— Dacă am zdruncinat durerea, ăsta, slavă Domnului, e semn bun! strigă Pavel Pavlovici şi

alergă bucuros după altă farfurie şi după altă ceaşcă de ceai.

Peste o jumătate de ceas, durerea slăbi cu totul, dar bolnavul era atît de istovit, încît, oricît îl imploră Pavel Pavlovici, nu mai vru să suporte „încă o farfurioară“. Ochii i se închideau de slăbiciune.

— Mi-e somn, mi-e somn, repetă el cu vocea stinsă.

— Şi asta-i bine! se declară de acord Pavel Pavlovici.

— Rămîi aici peste noapte… cît e ora?

— Aproape două, fără un sfert.

— Rămîi aici.

— Rămîn, rămîn.

Peste cîteva clipe bolnavul îl strigă din nou pe Pavel Pavlovici.

— Dumneata, dumneata, bîigui el cînd acesta dădu fuga şi se aplecă spre el, dumneata eşti mai bun ca mine! Înţeleg tot, tot… mulţumesc.

— Dormi, dormi, şopti Pavel Pavlovici şi, în vîrful picioarelor, se grăbi spre canapeaua sa.

Adormind, bolnavul auzi cum Pavel Pavlovici îşi aşternu patul încetişor, cum se dezbrăcă şi, în sfîrşit, stingînd lumînările şi de-abia răsuflînd, ca să nu facă zgomot, se întinse pe canapeaua lui.

Fără îndoială Velceaninov adormise şi aţipise foarte repede după stingerea lumînărilor; asta avea să şi-o amintească foarte clar mai pe urmă. Dar de-a lungul somnului, pînă în momentul cînd se trezi din nou, visă că parcă nu doarme şi nu poate să aţipească, în ciuda slăbiciunii. În fine, visă că parcă începe să delireze aievea şi că nu poate nicidecum să alunge visele care se îngrămădeau împrejurul lui, în ciuda faptului că era pe deplin conştient că acesta este doar un delir, şi nu realitatea. Vedeniile erau toate cunoscute, camera lui parcă era ticsită de oameni, iar uşa din antreu stătea deschisă; oamenii intrau cu gloata şi se înghesuiau pe scară. La masa împinsă în mijlocul

camerei şedea un om, exact ca atunci, în visul pe care îl avusese cu o lună mai înainte. Ca şi atunci, omul şedea cu coatele sprijinite pe masă şi nu voia să vorbească; dar acum avea pe cap o pălărie rotundă cu crep. „Cum? Oare şi atunci o fi fost tot Pavel Pavlovici“ se gîndi Velceaninov, dar, uitîndu-se la chipul omului care tăcea, se încredinţă că era altcineva. „Atunci de ce are crep?“ se întrebă nedumerit Velceaninov. Gălăgia, zarva şi strigătele oamenilor care se înghesuiau în cameră erau îngrozitoare. Parcă oamenii aceia erau şi mai porniţi împotriva lui Velceaninov decît fuseseră atunci, în celălalt vis; îl ameninţau cu mîinile şi îi strigau ceva din răsputeri, dar ce anume – el nu putea nicidecum să priceapă. „Dar e un delir, ştiu asta! se gîndi el. Ştiu că n-am putut să aţipesc şi acum m-am ridicat pentru că nu puteam sta culcat din pricina deprimării!…“ Totuşi, strigătele şi oamenii, şi gesturile lor, şi totul – totul era atît de aievea, atît de real, încît uneori îl apuca îndoiala: „Oare e într-adevăr un delir? Doamne, ce vor de la mine oamenii ăştia? Dar, dacă n-ar fi delir, e posibil oare ca gălăgia asta să nu-l fi trezit pînă acum pe Pavel Pavlovici? Nu-i aşa că el doarme pe canapeaua cealaltă?“ În cele din urmă se întîmplă ceva, iarăşi ca în visul de atunci; toţi se repeziră pe scară şi se înghesuiră îngrozitor pe uşă, pentru că de pe scară dădea buzna înăuntru altă gloată. Oamenii aceia aduceau ceva cu ei, ceva mare şi greu; se auzeau răsunînd paşii grei ai hamalilor pe scări şi schimburile lor de cuvinte cu voci întretăiate. În cameră toţi începută să strige: „Îl aduc, îl aduc!“, toate privirile începură să scapere şi se îndreptară spre Velceaninov; toată lumea, ameninţîndu-l şi savurîndu-şi triumful, îi arătau spre scară. Nemaiîndoindu-se deloc că nu delira, ci că totul era adevărat, Velceaninov se ridică în vîrful degetelor ca să vadă mai iute, peste capetele oamenilor, ce aduc hamalii. Inima i se zbătea, i se zbătea în piept şi deodată, exact ca

atunci, în visul acela, se auziră trei smucituri puternice ale clopoţelului. Şi iar sunetul acela care era atît de cristalin, atît de real, încît, desigur, n-ar fi putut să i se năzare în vis!… Ţipă şi se trezi.

Dar nu se repezi, ca atunci, spre uşă. Ce gînd îi îndreptase prima mişcare şi va fi avut el în clipa aceea măcar un gînd? Asta n-o ştia, dar parcă cineva îi suflase ce trebuie să facă: sări din pat, se repezi cu mîinile întinse înainte, parcă apărîndu-se şi oprind atacul, în partea unde dormea Pavel Pavlovici. Amîndouă mîinile i se loviră deodată de altă pereche de mîini desfăcute deasupra lui, şi Velceaninov le înşfăcă zdravăn; prin urmare, cineva stătea aplecat deasupra lui. Draperiile erau lăsate în jos, dar nu era întuneric chiar de tot, pentru că din cealaltă cameră, unde nu avea draperii, răzbătea de-acum o lumină slabă. Deodată ceva îi tăie dureros palma şi degetele de la mîna dreaptă şi el îşi dădu seama fulgerător că apucase o lamă de cuţit sau de brici şi o strînsese tare în mînă. În clipa aceea ceva greu se prăbuşi pe podea, cu o singură plesnitură.

Velceaninov era, poate, de trei ori mai puternic decît Pavel Pavlovici, dar lupta dintre ei ţinu mult, vreo trei minute în cap. Curînd îl trînti pe podea şi îi răsuci mîinile la spate, dar, cine ştie de ce, ţinea morţiş să-i lege mîinile. Începu să bîjbîie cu mîna dreaptă, ţinîndu-l cu stînga pe ucigaş, căutînd şnurul de la perdea; mult timp nu-l putut găsi, dar în cele din urmă puse mîna pe el şi îl smulse de la fereastră. Mai apoi s-a mirat singur de puterea nefirească, de care avusese nevoie. De-a lungul acestor trei minute, nici unul, nici celălalt nu scosese o vorbă; nu se auziseră decît gîfîiturile lor greoaie şi zgomotul surd al luptei. În fine, răsucindu-i lui Pavel Pavlovici mîinile la spate şi legîndu-le, Velceaninov îl trînti pe duşumea, se sculă în picioare, trase perdeaua şi ridică storul. Pe strada pustie era de-acum lumină. Deschizînd fereastra, stătu aşa cîteva minute, trăgînd adînc

aerul în piept. Era ora patru şi ceva. Închizînd fereastra, se duse fără grabă la dulap, scoase un prosop curat şi îşi legă strîns mîna stîngă, ca să oprească sîngele. La picioare, pe covor, zări un brici desfăcut; îl ridică, îl închise, îl puse în trusa de bărbierit uitată de dimineaţă pe masa mică, chiar lîngă canapeaua pe care dormise Pavel Pavlovici, vîrî trusa în sertar şi închise cu cheia sertarul şi masa de birou. După ce făcu toate acestea, se apropie de Pavel Pavlovici şi începu să se uite la el.

Între timp, cu eforturi, acesta izbutise să se ridice de pe covor şi să se aşeze în fotoliu. Era dezbrăcat, numai în lenjerie, chiar şi fără cizme în picioare. Pe spate şi la mîneci cămaşa îi era udă de sînge; dar nu era sîngele lui, ci acela care ţîşnise din mîna tăiată a lui Velceaninov. Fireşte, acesta era Pavel Pavlovici, dar, dacă l-ai fi întîlnit pe neaşteptate, în prima clipă nu l-ai fi recunoscut – aşa de mult se schimbase la înfăţişare. Şedea, îndreptîndu-şi cu greu spinarea în fotoliu din pricina mîinilor legate, cu faţa desfigurată, chinuită şi înverzită, şi tresărea din cînd în cînd. Cu o privire atentă, dar cumva tulbure, de parcă încă nu deosebea bine lucrurile din jur, se uita la Velceaninov. Deodată surîse stupid şi, făcînd semn cu capul spre carafa de pe masă, spuse cu jumătate de gură:

— Aş bea nişte apă.

Velceaninov îi turnă un pahar şi se apucă să-i dea să bea cu mîna lui. Pavel Pavlovici se repezi cu lăcomie la apă; după trei înghiţituri, îşi săltă capul, se uită foarte insistent la figura lui Velceaninov, care stătea în faţa lui cu paharul în mînă, dar nu spuse nimic şi se apucă să termine de băut. După ce-şi potoli setea, oftă adînc. Velceaninov îşi luă perna, îşi strînse hainele sub braţ şi se duse în camera cealaltă, încuind cu cheia uşa camerei în care se afla Pavel Pavlovici.

Durerea îi trecuse de tot, dar se simţi din nou foarte slăbit după încordarea fulgerătoare a puterii, care Dumnezeu ştie de unde îi venise. Încercă să chibzuiască la cele întîmplate, însă gîndurile se legau încă rău unul de altul; şocul fusese prea puternic. Ochii i se închideau uneori chiar pentru vreo zece minute, însă tresărea subit, se trezea, îşi amintea totul, îşi ridica mîna înfăşurată în prosopul ud de sînge, care îl durea, şi începea să gîndească cu nesaţ şi înfrigurare. Ajunse la o singură concluzie: că Pavel Pavlovici voise într-adevăr să-i taie beregata, dar că, poate, cu un sfert de ceas înainte nu ştia nici el că o să i-o taie. Trusa de bărbierit, poate, de-abia în ajun îi căzuse sub ochi, fără să-i trezească vreun gînd, şi-i rămăsese într-un ungher al minţii. (Bricele le ţinea în sertarul de la birou, sub cheie, şi doar în dimineaţa precedentă Velceaninov le scosese ca să-şi taie părul de prisos de lîngă mustăţi şi favoriţi – ceea ce făcea uneori.)

„Dacă ar fi avut de mult intenţia să mă ucidă, precis că şi-ar fi pregătit din timp un cuţit sau un pistol şi nu s-ar fi bazat pe bricele mele, pe care nu le-a mai văzut niciodată pînă ieri“, se gîndi el, printre altele.

Bătu, în fine, ora şase dimineaţa. Velceaninov se dezmetici, se îmbrăcă şi se duse la Pavel Pavlovici. Descuind uşa, nu înţelegea de ce îl încuiase pe Pavel Pavlovici şi nu-i făcuse vînt tot atunci din casă. Spre mirarea lui, prizonierul era îmbrăcat complet; pesemne găsise un mijloc de a se dezlega. Şedea în fotoliu, dar se ridică imediat la intrarea lui Velceaninov. Avea şi pălăria în mînă. Privirea lui alarmată, parcă grăbindu-se, spuse:

„Să nu începi să-mi vorbeşti; n-are rost să începi; n-avem motive să vorbim…“

— Pleacă! îi spuse Velceaninov. Ia-ţi cutiuţa, îi spuse din urmă.

Pavel Pavlovici se întoarse din uşă, înşfăcă de pe masă cutiuţa cu brăţara, şi-o băgă în buzunar şi ieşi pe uşă. Velceaninov stătea în prag, ca să încuie

în urma lui. Privirile li se întîlniră pentru ultima oară; Pavel Pavlovici se opri brusc, amîndoi se priviră în ochi cam două secunde, ca şi cum ar fi ezitat; în fine, Velceaninov făcu un gest slab cu mîna.

— Du-te, spuse el cu jumătate de glas şi încuie uşa cu cheia.

XVI
Analiza

O bucurie neobişnuită, imensă puse stăpînire pe el; ceva se sfîrşise, ajunsese la deznodămînt; tristeţea îngrozitoare se îndepărtase şi se împrăştiase cu desăvîrşire. Aşa i se părea lui. Cinci săptămîni ţinuse. Îşi ridică mîna, se uită la prosopul ud de sînge şi bîigui în sinea lui: „Mda, acum s-a terminat cu totul!“ Şi în dimineaţa aceea, pentru prima dată în decursul ultimelor trei săptămîni, aproape nu se gîndi la Liza – de parcă sîngele din degetele rănite ar fi putut să-i „încheie socotelile“ chiar şi cu tristeţea asta.

Îşi dădea prea bine seama că trecuse printr-o primejdie teribilă. „Oamenii ăştia, se gîndea el, chiar oamenii care cu cîteva clipe mai înainte nu ştiu dacă au să-ţi taie sau nu beregata – de îndată ce iau cuţitul în mîinile lor tremurătoare şi de cum simt prima ţîşnitură de sînge fierbinte pe degete, nu numai că-ţi taie beregata, dar îţi şi retează capul «sadea», cum se exprimă ocnaşii. Asta aşa-i.“

Nu putu să stea în casă şi ieşi în stradă convins să trebuie să facă acum ceva sau că i se va întîmpla neapărat ceva; umbla pe străzi şi aştepta. Avea un chef nebun să se întîlnescă cu cineva, să intre în vorbă cu cineva, chiar şi cu un necunoscut şi numai asta îl făcu, în sfîrşit, să se gîndească la doctor şi la faptul că mîna trebuia bandajată cum se cuvine. Doctorul, vechea lui cunoştinţă, îi cercetă rana şi întrebă curios: „Cum s-a întîmplat?“ Velceaninov se eschivă cu o glumă, rîse şi mai că nu-i povesti totul, dar se abţinu. Doctorul fu nevoit să-i ia pulsul şi, aflînd de criza din timpul nopţii, îl convinse să ia un calmant, pe care îl avea la îndemînă. Şi în privinţa rănii îl linişti: „Urmări deosebit de grave nu sînt de aşteptat“. Velceaninov începu să rîdă şi începu să-l încredinţeze că avusese de-acum parte de urmări

excelente. Dorinţa irezistibilă de a povesti *totul* îi reveni în aceeaşi zi de două ori – o dată chiar cu un necunoscut, cu care intrase în vorbă într-o cofetărie. Pînă atunci nu-i plăcuse deloc să înfiripe discuţii cu necunoscuţii în locuri publice.

Intră prin magazine, îşi cumpără un ziar, trecu pe la croitorul său şi-şi comandă un costum. Gîndul de a se duce în vizită la familia Pogorelţev îi rămînea neplăcut şi nu se gîndea la ei; de fapt, nici nu putea să se ducă la ei la vilă: parcă aştepta ceva aici, în oraş. Luă masa cu plăcere, intră în vorbă cu chelnerul şi cu insul de la masa alăturată, bău şi o jumătate de sticlă de vin. Nici nu se gîndea la posibilitatea revenirii crizei din ajun; era sigur că boala îi trecuse cu desăvîrşire în momentul cînd, aţipind în ajun atît de sleit de puteri, peste o oră şi jumătate sărise din pat şi-l trîntise pe ucigaş atît de năprasnic pe duşumea. Spre seară, totuşi, începu să aibă ameţeli şi din cînd în cînd punea stăpînire pe el ceva asemănător delirului din visul din ajun. Se întoarse acasă în amurg şi, intrînd, aproape se sperie de camera lui. Apartamentul i se păru sinistru şi înfiorător. De cîteva ori străbătu camerele, intră chiar şi la bucătărie, unde nu intra niciodată. „Aici au încălzit ieri farfuriile“, se gîndi el. Încuie uşa cu grijă şi aprinse lumînările mai devreme decît de obicei. Încuind uşa, îşi aminti că, cu o jumătate de ceas mai înainte, trecînd pe lîngă chichineaţa portarului, o chemase pe Mavra şi o întrebase dacă Pavel Pavlovici nu venise pe la el cît lipsise de-acasă, de parcă acesta chiar ar fi putut să vină.

După ce se zăvorî cu grijă, descuie biroul, scoase trusa de bărbierit şi desfăcu briciul „de ieri“ ca să-l privească. Pe mînerul de os alb rămăseseră dîre mici de sînge. Puse briciul la loc în trusă şi încuie biroul. Îi era somn; simţi că trebuie să se culce imediat – altfel „mîine nu va fi bun de nimic“. Ziua următoare i se părea că va fi, cine ştie de ce, fatală şi „definitivă“. Însă aceleaşi gînduri,

care, nici pe stradă, nu-l părăsiseră măcar o clipă, se îmbulzeau şi ţăcăneau şi acum în capul lui bolnav, neîncetat şi irezistibil, iar el se gîndi, se tot gîndi şi mult timp nu putu să adoarmă…

„Dacă am zis că s-a sculat ca să mă taie *din întîmplare*, se tot gîndea el, oare această idee i-o fi trecut prin minte măcar o dată şi mai înainte, măcar sub forma unei intenţii într-o clipă de mînie?“

Îşi dădu un răspuns ciudat la întrebare – cum că „Pavel Pavlovici a vrut să-l omoare, dar că ideea crimei nu-i trecuse niciodată prin minte viitorului ucigaş“. Mai pe scurt: „Pavel Pavlovici, a vrut să-l ucidă, dar n-a ştiut că vrea să-l ucidă. E ceva absurd, dar aşa-i, se gîndi Velceaninov. N-a venit aici pentru slujbă şi nici de dragul lui Bagautov, cu toate că umblase după postul acela şi îl tot căutase pe Bagautov şi turbase la moartea acestuia; pe Bagautov îl dispreţuia ca pe o zdreanţă. Pentru mine a venit aici şi a venit cu Liza…“

„Dar eu oare mă aşteptam… să-mi reteze beregata?“ Îşi zise că da, se aşteptase încă din momentul cînd îl văzuse în trăsură, însoţind sicriul lui Bagautov, „am început să mă aştept la ceva… dar, fireşte, nu la asta, nu mă aşteptam să mă taie!…“

„Şi oare, oare chiar e adevărat, exclamă el deodată, săltîndu-şi brusc capul de pe pernă şi deschizînd ochii, chiar e adevărat că acest… nebun mi-a tot vorbit ieri despre dragostea pe care mi-o poartă, cînd îi tremura bărbia şi se bătea cu pumnul în piept?

E cît se poate de adevărat! hotărî el, aprofundînd neîntrerupt şi analizînd situaţia. Acest Quasimodo din T. era destul de prost şi de generos ca să-l îndrăgească pe amantul soţiei sale, la care timp de douăzeci de ani nu remarcase *nimic*! M-a stimat nouă ani, mi-a venerat memoria şi a reţinut «sentinţele» mele – Doamne, şi eu n-am ştiut nimic! Doar nu putea să mintă ieri! Dar oare mă

iubea ieri, cînd mi-a făcut declaraţii de dragoste şi mi-a spus: «Să încheiem socotelile»? Da, mă iubea *din ură*, asta-i iubirea cea mai puternică…

Şi doar e posibil, ba chiar e sigur că, în T., i-am făcut o impresie colosală – da, colosală şi «îmbucurătoare» şi asta s-a putut întîmpla tocmai cu un asemenea Schiller cu mască de Quasimodo! Îmi exagera de o sută de ori calităţile pentru că îl uimisem prea tare în însingurarea sa filosofică… Ar fi interesat de ştiut prin ce l-am uimit? Poate prin mănuşile curate şi prin priceperea de a mi le trage pe degete? Alde Qusimodo iubesc estetica, ah, ce-o mai iubesc! Mănuşile sînt prea de-ajuns pentru cîte un suflet plin de nobleţe, mai ales dacă-i al unuia dintre «soţii eterni». Restul îl completează ei de o mie de ori şi chiar se bat pentru tine, dacă vrei asta. Îmi preţuieşte atît de mult mijloacele de seducţie! Poate că mijloacele de seducţie l-au uimit cel mai mult. Şi ţipătul lui de-atunci: «Dacă şi el, atunci în cine să mai ai încredere?» După un asemenea ţipăt, devii fiară!…

Hm! A venit aici ca să «se îmbrăţişeze cu mine şi să plîngă», aşa cum s-a exprimat el însuşi, în modul cel mai josnic cu putinţă. Adică, venea să-mi taie beregata, dar credea că vine să «mă îmbrăţişeze şi să plîngă»… A adus-o şi pe Liza. Te pomeneşti că, dacă aş fi plîns cu el, m-ar fi iertat cu adevărat, pentru că ţinea morţiş să mă ierte! La prima ciocnire, toate astea s-au transformat într-o fandoseală de om beat şi într-o caricatură, şi într-o văicăreală de muiere jignită. (Şi-a pus singur degetele la frunte, în chip de coarne!) De aceea venea beat: ca să-şi verse oful, făcînd-o pe măscăriciul; treaz, n-ar fi fost în stare. Şi-i plăcea s-o facă pe măscăriciul, uh, tare-i plăcea! Şi ce bucuros a fost cînd m-a silit să mă sărut cu el! Numai că atunci nu ştia cum se vor sfîrşi toate astea: cu îmbrăţişarea sau cu înjunghierea? S-a întîmplat, desigur, cum era mai bine: şi una, şi cealaltă, deodată. Soluţia cea mai firească! Da,

naturii nu-i plac monştrii şi îi extermină prin «soluţii naturale». Monstrul cel mai monstruos e acela care are sentimente nobile: asta, Pavel Pavlovici, o ştiu din propria mea experienţă! Pentru un monstru, natura nu-i mamă bună, ci maşteră. Natura naşte un monstru, dar, în loc să se îndure de el, îl execută şi pe bună dreptate. Îmbrăţişările şi lacrimile atotiertătoare nu li se iartă, în secolul nostru, nici măcar oamenilor oneşti, ca să nu mai vorbim de nişte inşi ca noi doi, Pavel Pavlovici!

Da, a fost destul de prost ca să mă ducă la logodnica lui – Dumnezeule! Logodnică! Numai în mintea unui asemenea Quasimodo putea încolţi ideea „renaşterii la o nouă viaţă“ cu ajutorul inocenţei domnişoarei Zahlebinina! Dar dumneata, Pavel Pavlovici, nu eşti vinovat, nu eşti vinovat: eşti monstru şi de aceea totul trebuie să fie monstruos la dumneata – şi visele, şi speranţele. Însă, cu toate că eşti un monstru, te-ai îndoit de visul dumitale şi de aceea ai avut nevoie de confirmarea lui Velceaninov cel respectat cu evlavie. Aveai nevoie de Velceaninov ca să-ţi întărească, să-ţi confirme faptul că visul nu-i un vis, ci ceva adevărat. M-a dus acolo fiindcă mă stima cu evlavie, crezînd în nobleţea sentimentelor mele – crezînd că, poate, ne vom îmbrăţişa acolo sub un tufiş şi vom plînge în preajma inocenţei! Da! Doar acest «soţ etern» trebuia, era obligat, în fine, să mă pedepsească definitiv pentru toate şi, ca să mă pedepsească, a pus mîna pe brici – ce-i drept, din întîmplare, dar a pus-o! «Păi a înfipt cuţitul, a sfîrşit prin a înfige cuţitul, ba încă şi în prezenţa guvernatorului! » Dar, apropo, cînd mi-a povestit istoria cu cavalerul de onoare, s-o fi gîndit cît de cît la una ca asta? Şi va fi fost ceva atunci, noaptea, cînd s-a sculat din pat şi a stat în mijlocul camerei? Hm. Nu, atunci a stat *în glumă*. S-a sculat pentru că avea o necesitate şi, cînd a văzut că mi s-a făcut frică, nu mi-a răspuns vreo zece

minute, fiindcă îi plăcea la nebunie să vadă că mi-e frică de el… Poate că atunci, cînd stătea în întuneric, i s-o fi năzărit într-adevăr ceva…

Şi totuşi, dacă ieri n-aş fi uitat pe masă bricele acelea, poate că nu s-ar fi întîmplat nimic. Oare? Oare? Doar m-a evitat mai înainte, doar timp de două săptămîni n-a venit la mine; doar se ascundea de mine, *compătimindu-mă*! Doar l-a ales mai întîi pe Bagautov, nu pe mine! Doar a sărit noaptea din pat ca să încălzească farfuriile, gîndindu-se să facă o diversiune – de la cuţit la înduioşare!… Voia să mă salveze şi să se salveze cu farfuriile încălzite!…“

Şi mult timp după aceea încă se mai frămîntă astfel capul bolnav al acestui fost „om de lume“, bătînd apa în piuă, pînă cînd se potoli. Se trezi a doua zi cu aceeaşi durere de cap, dar cu o spaimă cu desăvîrşire *nouă* şi de-acum cu desăvîrşire neaşteptată.

Această nouă spaimă provenea de la convingerea deplină, care prinsese pe neaşteptate rădăcini în mintea lui, că el, Velceaninov (om de lume), va sfîrşi prin a se duce chiar astăzi, de bunăvoie, la Pavel Pavlovici. De ce, la ce bun? Nu ştia şi, dezgustat, nici nu voia să ştie, ştia doar că, cine ştie de ce, se va tîrî pînă la el.

Nebunia asta – altfel nici nu-i putea spune – luă totuşi o asemenea amploare, încît căpătă, pe cît era posibil, o formă rezonabilă şi un pretext destul de legitim: parcă i se năzărise că Pavel Pavlovici se va întoarce acasă, se va zăvorî de nădejde şi se va spînzura precum casierul despre care îi povestise Maria Sîsoevna. Această nălucire din ajun se prefăcu încetul cu încetul în mintea lui într-o convingere fără sens, dar de netăgăduit. „De ce s-ar spînzura prostul?“ se întreba el mereu. Îşi amintea ce-i spusese Liza atunci… „De altfel, dacă aş fi în locul lui, poate că m-aş spînzura“, îi trecu o dată prin minte.

Aşa că, în loc să se ducă la masă, sfîrşi prin a porni totuşi spre Pavel Pavlovici. „Am s-o întreb pe Maria Sîsoevna şi atît“, se hotărî. Dar, încă înainte de a ieşi în stradă, se opri brusc în poartă.

— Oare, oare, strigă el, roşind de furie, oare mă duc acolo ca să-l „îmbrăţişez şi să plîng“? Oare, pe lîngă toată bătaia de joc, mai lipsea şi mîrşăvia asta fără noimă?

Însă de „mîrşăvia fără noimă“ îl salvă providenţa tuturor oamenilor cu scaun la cap şi cinstiţi. De cum ieşi în stradă, se ciocni de el Aleksandr Lobov. Junele gîfîia şi era tulburat.

— La dumneavoastră veneam! Ce ziceţi de amicul dumneavoastră, de Pavel Pavlovici?

— S-a spînzurat? îngăimă prosteşte Velceaninov.

— Cine să se spînzure? De ce? holbă ochii Lobov.

— Ei… am zis şi eu aşa. Continuaţi!

— Ptiu, drace, ce idee! Nu s-a spînzurat deloc (de ce s-ar fi spînzurat?). Dimpotrivă, a plecat. Deabia l-am urcat în tren şi l-am trimis. Ptiu, cum bea, ce să mai spun! Am golit trei sticle. A băut şi Predposîlov. Dar cum bea, ah, cum mai bea! A cîntat în vagon, şi-a adus aminte de dumneavoastră, ne-a făcut cu mîna, ne-a spus să vă transmitem salutări. Dar e ticălos! Ce ziceţi, nu-i aşa?

Tînărul era într-adevăr cherchelit; obrajii roşii, ochii strălucitori şi limba care nu-i dădea ascultare erau martori serioşi în acest sens. Velceaninov rîse în gura mare:

— Văsăzică, aţi terminat pînă la urmă cu un pahar băut la bruderşaft! Ha-ha! V-aţi îmbrăţişat şi aţi plîns! Ah, voi Schilleri şi poeţi!

— Să nu vorbiţi urît, vă rog. Ştiţi, *acolo* a renunţat de tot. Ieri a fost acolo, şi astăzi a fost. Ne-a turnat îngrozitor. Pe Nadia au zăvorît-o – stă la mezanin. Ţipete, lacrimi, dar noi nu cedăm! Dar cum bea, vă zic, cum bea! Şi ştiţi ce *mauvais ton* e,

adică nu *mauvais ton*, cum se cheamă asta? … Şi de dumneavoastră şi-a adus aminte, dar nici nu încape comparaţie cu dumneavoastră! Sînteţi totuşi un om de onoare şi aţi făcut cîndva parte din înalta societate şi doar acum sînteţi nevoit s-o evitaţi… cred că din cauza sărăciei… La naiba, nu l-am înţeles bine.

— Şi cum, în ce expresii a vorbit despre mine?

— El, el… să nu vă supăraţi. Să fii cetăţean e mai presus de înalta societate. Vreau să spun că în secolul nostru nu mai ştii pe cine să respecţi în Rusia. Fiţi de acord că asta-i o boală gravă a secolului, atunci cînd nu mai ştii pe cine să respecţi. Nu-i aşa?

— Aşa-i, aşa-i, dar ce spunea?

— Ce spunea? Cine? Ah, da! De ce repeta mereu: Velceaninov, om de cincizeci de ani, dar sărăcit? De ce: *dar* sărăcit, de ce nu *şi* sărăcit? Rîdea, de o mie de ori a repetat asta. A urcat în tren, a început să cînte şi a izbucnit în plîns. A fost de-a dreptul dezgustător; chiar mi-era milă de el: a făcut-o la beţie. Ah, nu-mi plac proştii! S-a apucat să le arunce bani cerşetorilor, cică de sufletul Lizavetei. Cine-i? Nevastă-sa?

— Fiica lui.

— Ce-aţi păţit la mînă?

— M-am tăiat.

— Nu-i nimic, trece. Ştiţi ceva? Să-l ia naiba, bine că a plecat, dar pariez că acolo unde se duce are să se însoare din nou. Nu-i aşa.

— Păi dumneavoastră nu vreţi să vă însuraţi?

— Eu? Cu mine e altceva. Glumiţi, zău aşa! Dacă dumneavoastră aveţi cincizeci de ani, el are pesemne şaizeci; aici e nevoie de logică, domnule! Şi, ştiţi dumneavoastră, mai înainte am fost slavofil pur prin convingeri, însă acum aşteptăm lumina dinspre apus… Ei, la revedere, bine că v-am întîlnit fără să intru; nu intru, să nu mă rugaţi, n-am timp! …

Şi era cît pe ce s-o ia la sănătoasa.

— Ah, da, ce-i cu mine? se întoarse el deodată. Păi m-a trimis la dumneavoastră cu o scrisoare! Iat-o. De ce n-aţi venit să-l conduceţi?

Velceaninov se întoarse acasă şi desfăcu plicul pe care era scris numele lui.

În plic nu se afla nici un rînd de la Pavel Pavlovici; în schimb găsi o altă scrisoare. Velceaninov recunoscu scrisul. Scrisoarea era veche, pe o hîrtie îngălbenită de vreme, cu cerneala decolorată şi îi fusese scrisă cu vreo zece ani mai înainte, pe cînd locuia la Petersburg, la două luni după ce plecase atunci din T. Dar scrisoarea nu-i fusese expediată; în locul ei, primise atunci alta. În această scrisoare, Natalia Vasilievna îşi lua adio pentru totdeauna de la el – la fel ca în scrisoarea primită – şi-i mărturisea că iubeşte alt bărbat, dar nu-i ascundea totuşi faptul că rămăsese gravidă. Dimpotrivă, ca să-l liniştească, îi promitea că va găsi posibilitatea să-i încredinţeze viitorul copil, îl asigura că din momentul acela vor avea alte obligaţii, că prietenia lor e pecetluită pe veci – într-un cuvînt, în scrisoare era puţină logică, dar scopul ei era acelaşi: s-o scutească de dragostea lui. Îi permitea chiar să treacă prin T., peste un an, ca să vadă copilul. Dumnezeu ştie de ce se răzgîndise şi îi trimisese atunci altă scrisoare în locul acesteia.

Citind, Velceaninov era palid, dar şi-l imagina pe Pavel Pavlovici în momentul cînd descoperise şi citise scrisoarea pentru prima dată în faţa casetei de familie, din abanos, cu incrustaţii de sidef.

„Precis că s-a făcut şi el palid la faţă ca un mort, se gîndi Velceaninov, văzîndu-şi fără să vrea chipul în oglindă, precis că o citea şi închidea ochii şi îi deschidea iar, sperînd că scrisoarea se va preface într-o simplă coală de hîrtie albă… Pesemne că a repetat de vreo trei ori experimentul! …“

XVII
Soţul etern

Trecuseră aproape doi ani de la întîmplarea pe care am povestit-o. Îl întîlnim pe domnul Velceaninov într-o minunată zi de vară într-un tren care circulă pe una dintre noile noastre linii de cale ferată. Mergea la Odessa pentru o întîlnire de plăcere cu un amic şi, totodată, cu un alt scop, destul de plăcut şi el: cu ajutorul acestui amic, spera să aranjeze o întrevedere cu o femeie extrem de interesantă, pe care îşi dorea de mult s-o cunoască. Fără a intra în amănunte, ne vom limita acum doar la observaţia că în aceşti ultimi doi ani parcă renăscuse sau, mai bine zis, se îndreptase. Ipohondria de altădată dispăruse aproape fără urmă. Din fostele „amintiri" şi nelinişti, consecinţe ale bolii, care începuseră să-l asalteze cu doi ani în urmă, la Petersburg, în timpul procesului cu ghinion, îi mai rămăsese doar o umbră tainică de ruşine întreţinută de conştiinţa faptului că atunci fusese slab de înger. Îl consola în parte doar gîndul că aşa ceva nu se va mai întîmpla şi că nimeni nu va afla nimic. Ce-i drept, atunci renunţase la societate, începuse chiar să umble prost îmbrăcat, se ascundea undeva – ceea ce, desigur, observase *toată lumea*. Dar îşi făcuse aşa de repede apariţia cu o înfăţişare atît de spăsită şi, totodată, atît de schimbată în bine şi încrezătoare, încît „toată lumea" îi iertase numaidecît rătăcirea vremelnică; pînă şi cei cu care încetase să se mai salute îl recunoscuseră primii şi îi întinseseră mîna, fără întrebări sîcîitoare, de parcă el fusese plecat undeva, departe, cu nişte probleme personale, care nu priveau pe nimeni, şi de-abia acum se întorsese. Motivul tuturor acestor avantajoase şi rezonabile schimbări în bine era, fireşte, procesul cîştigat. Velceaninov nu se alese decît cu şaizeci de mii de ruble, sumă mică, fără doar şi poate, dar foarte

importantă pentru el: în primul rînd, se simţise imediat sigur pe picioare – deci, se liniştise din punct de vedere moral; ştia acum precis că aceştia sînt ultimii lui bani şi că nu-i va mai risipi „ca prostul“, aşa cum îşi tocase primele două moşii, şi că îi vor ajunge pentru toată viaţa. „Oricum le-ar zumzăi edificiul social şi orice ar trîmbiţa ei acolo, se gîndea el uneori, trăgînd cu coada ochiului şi a urechii la toate lucrurile miraculoase şi incredibile care se petreceau în jurul lui şi în întreaga Rusie, oricît de bine ar evolua oamenii şi ideile, eu voi avea oricînd parte de acest prînz rafinat, de care mă apuc acum şi, prin urmare, sînt pregătit pentru orice“. Acest gînd, aproape senzual de mîngîietor, pusese încetul cu încetul stăpînire pe el şi produsese în el o transformare chiar fizică, încît despre cea morală nici nu mai are rost să vorbim: părea acum un cu totul alt om în comparaţie cu „hîrciogul“ de acum doi ani, pe care l-am descris şi căruia începuseră să i se întîmple istorii atît urîte – arăta vesel, senin, plin de importanţă. Pînă şi zbîrciturile nesuferite, care începuseră să i se adune împrejurul ochilor şi pe frunte, dispăruseră aproape cu totul; pînă şi culoarea feţei i se schimbase – era acum mai albă, mai rumenă. În momentul de faţă stătea pe canapeaua confortabilă a unui vagon de clasa întîi şi în minte i se înfiripa o idee drăguţă: la gara următoare calea ferată se bifurca şi noua linie o lua spre dreapta. „Dacă ar renunţa pentru un timp la ruta directă şi s-ar abate spre dreapta, peste numai două staţii ar putea vizita o doamnă cunoscută, întoarsă de curînd din străinătate şi aflată acum într-o plăcută pentru el şi plicticoasă pentru ea singurătate provincială; aşa că i se oferea posibilitatea să-şi petreacă timpul cel puţin la fel de interesant ca la Odessa, mai ales că nici acolo zilele n-aveau să intre în sac…“ Însă încă mai ezita şi nu se hotărîse definitiv; „aştepta un imbold“. Între timp trenul se apropia de gară; nici imboldul nu se lăsă aşteptat.

În gara aceea trenul staţiona patruzeci de minute şi călătorii puteau lua prînzul. La uşa sălii pentru pasagerii de la clasa întîi şi a doua se adunase, ca de obicei, o mulţime de oameni nerăbdători şi grăbiţi şi – poate, tot ca de obicei – se iscă un scandal. O doamnă, coborîtă dintr-un vagon de clasa a doua şi foarte drăgălaşă, dar parcă prea împopoţonată pentru călătorie, aproape că tîra după ea, cu amîndouă mîinile, un ulan, un ofiţeraş foarte tînăr şi foarte frumos, care încerca să se smulgă din încleştarea ei. Junele ofiţer era foarte beat, iar doamna, după toate probabilităţile, o rudă a lui mai în vîrstă, nu-l scăpa din strînsoare, temîndu-se pesemne că acesta se va repezi de-a dreptul la bufetul cu băuturi. Între timp, în înghesuială, cu ulanul se ciocni un negustoraş beat şi el pînă în ultimul hal de necuviinţă. Negustoraşul se împotmolise de două zile în gară, bea şi arunca banii în dreapta şi în stînga, înconjurat de alţi inşi de teapa lui, şi nu izbutea nicidecum să urce într-un tren şi să-şi vadă de drum. Se stîrni o ceartă, ofiţerul ţipa, negustoraşul înjura, doamna era disperată şi, încercînd să-l tragă deoparte pe ulan ca să evite cearta, îi spunea cu voce rugătoare: „Mitenka! Mitenka!“ Asta i se păru negustoraşului ceva din calea afară de scandalos; ce-i drept, toată lumea rîdea, dar negustoraşul se indignase mai mult pentru moralitate, care, după cum i se părea din cine ştie ce pricină, era terfelită.

— Ia te uită: „Mitenka!“… rosti el dojenitor, maimuţărind vocea subţirică a cucoanei. Nici de faţă cu oamenii nu le mai e ruşine.

Clătinîndu-se, se apropie de doamna care se prăbuşise pe primul scaun, trăgîndu-l după ea şi pe ulan, îi cercetă cu dispreţ pe amîndoi şi spuse tărăgănat:

— Eşti o tîrfă, o tîrfă, ţi-ai îmbîrligat coada!

Doamna ţipă ascuţit şi se uită cu jale împrejur, aşteptînd s-o salveze cineva. Îi era şi ruşine, şi

frică, şi, colac peste pupăză, ofiţerul sări de pe scaun zbierînd şi se repezi la negustor, dar alunecă şi se prăbuşi cu zgomot la loc pe scaun. Hohotele de rîs din jur se înteţiră şi nimănui nu-i trecea prin cap să-i sară în ajutor; însă îi luă apărarea Velceaninov; îl înşfăcă brusc pe negustoraş de guler şi, răsucindu-l cu spatele, îi făcu vînt la vreo cinci paşi de femeia speriată. Cu asta scandalul luă sfîrşit; negustoraşul era descumpănit atît din pricina îmbrîncelii, cît şi din cauza staturii impunătoare a lui Velceaninov; tovarăşii lui îl luară în grabă de acolo. Figura plină de prestanţă a acelui domn elegant îmbrăcat le impuse respect şi zeflemiştilor: rîsul se curmă. Roşind şi aproape înlăcrimată, doamna începu să-şi exprime cu căldură recunoştinţa. Ulanul bîigui: „Mulţam, mulţam!“ şi vru să-i întindă lui Velceaninov mîna, dar se răzgîndi subit şi se culcă pe scaune, întinzîndu-şi picioarele pe ele.

— Mitenka! gemu cu reproş doamna, plesnind din palme.

Velceaninov era mulţumit şi de aventură, şi de circumstanţe. Doamna îl interesa; era pesemne o provincială bogată, îmbrăcată luxos, dar fără gust şi cu maniere întrucîtva ridicole – adică întrunea toate însuşirile ce îi garantau succesul unui fante de capitală care îşi pune ceva în gînd în privinţa unei femei. Se înfiripă o conversaţie; doamna povestea cu însufleţire şi se plîngea de soţul ei, care „deodată, de cum a coborît din tren, a dispărut undeva şi toate astea s-au întîmplat fiindcă el, cînd ar trebui să fie lîngă ea, o părăseşte mereu şi se duce cine ştie unde…“

— Îl apucă nevoile… mormăi ulanul.

— Ah, Mitenka! plesni ea iarăşi din palme.

„O s-o păţească bărbatu-său!“ se gîndi Velceaninov.

— Cum îl cheamă? Mă duc să-l caut, se oferi el.

— Pal Palîci, răspunse ulanul.

— Pe soţul dumneavoastră îl cheamă Pavel Pavlovici? întrebă curios Velceaninov şi deodată un cap pleşuv, pe care îl ştia foarte bine, se iţi între el şi doamnă. Într-o clipă revăzu în memorie grădina de la vila familiei Zahlebinin, jocurile inocente şi sîcîitorul cap pleşuv, care se vîra mereu între el şi Nadejda Fedoseevna.

— Iată-te şi pe dumneata, în sfîrşit! strigă isteric soţia.

Era chiar Pavel Pavlovici în persoană; uimit şi înspăimîntat, se uita la Velceaninov, buimăcit ca în faţa unei vedenii. Era atît de uluit, încît un timp nu înţelese nimic din ceea ce-i spunea consoarta jignită, turuind enervant şi rapid. În fine, tresări şi îşi dădu seama dintr-o dată în ce situaţie groaznică se afla: vina lui, Mitenka şi acest „musiu“ – doamna, cine ştie de ce, aşa îi spunea lui Velceaninov – care „a fost îngerul-păzitor şi salvatorul nostru, iar dumneata – dumneata pleci mereu cînd trebuie să fii lîngă mine…“

Velceaninov izbucni deodată în hohote de rîs.

— Păi sîntem prieteni, prieteni din copilărie! exclamă el, adresîndu-i-se doamnei mirate şi cuprinzînd cu mîna dreaptă, cu un gest familiar şi ocrotitor, umerii lui Pavel Pavlovici, care zîmbea searbăd. Nu v-a vorbit de Velceaninov?

— Nu, nu mi-a vorbit niciodată, se zăpăci puţin consoarta.

— Atunci prezintă-mă, prietene viclean, soţiei dumitale!

— Dumnealui, Lipocika, e într-adevăr domnul Velceaninov, uite… începu Pavel Pavlovici şi se poticni ruşinos, neputînd să-şi ducă fraza pînă la capăt. Consoarta roşi şi scăpără cu răutate din ochi spre el, pesemne pentru „Lipocika“.

— Şi, dacă vă puteţi imagina, nici nu m-a anunţat că s-a însurat, nici la nuntă nu m-a chemat, dar dumneavoastră, Olimpiada…

— Semionovna, îi suflă Pavel Pavlovici.

— Semionovna! repetă subit ulanul, care părea să fi aţipit.

— Iertaţi-l, Olimpiada Semionovna, pentru mine, de dragul întîlnirii dintre doi prieteni… E un soţ bun!

Şi Velceaninov îl plesni amical pe umăr pe Pavel Pavlovici.

— Eu, draga mea, numai cîteva clipe… am rămas în urmă… dădu Pavel Pavlovici să se justifice.

— Şi ţi-ai lăsat soţia să nimerească într-o situaţie ruşinoasă! îl repezi imediat Lipocika. Atunci cînd trebuie, nu eşti, unde nu trebuie, apari…

— Unde nu trebuie, apari, unde nu trebuie… unde nu trebuie…

Lipocika aproape se sufoca de necaz; ştia şi singură că nu-i frumos să se poarte aşa în prezenţa lui Velceaninov, roşea, dar nu se putea stăpîni.

— Unde nu trebuie, eşti exagerat de precaut, exagerat de precaut! lăsă ea să-i scape.

— Sub pat… caută amanţi… sub pat… unde nu trebuie… unde nu trebuie… se însufleţi deodată, de mama focului, şi Mitenka.

Dar cu Mitenka nu mai era nimic de făcut. Totul se sfîrşi, de altfel, în mod plăcut; urmară prezentările complete. Pavel Pavlovici fu trimis după cafea şi supă. Olimpiada Semionovna îi explică lui Velceaninov că veneau acum din O., unde avea postul soţul ei, şi că se duceau la moşia lor, aproape, la patruzeci de verste de gara aceea, că au acolo o casă excelentă şi o grădină, că le vor veni oaspeţi, că au şi vecini şi că, dacă Aleksei Ivanovici ar fi atît de bun şi ar dori să-i viziteze „în singurătatea lor“, ea l-ar primi ca pe îngerul ei păzitor, pentru că nu-şi poate aminti fără spaimă ce s-ar fi întîmplat, dacă… şi aşa mai departe, şi aşa mai departe – într-un cuvînt, „ca pe îngerul ei păzitor“.

— Şi salvator, şi salvator, insista cu foc ulanul.

Velceaninov mulţumi politicos şi răspunse că e întotdeauna gata, că e un om absolut lipsit de ocupaţii şi independent şi că invitaţia Olimpiadei Semionovna îl măguleşte nespus. Apoi se lansă pe loc o conversaţie veselă, în care strecură cu succes două sau trei complimente. Lipocika se îmbujoră de plăcere şi, de îndată ce se întoarse Pavel Pavlovici, îl anunţă încîntată că Aleksei Ivanovici e atît de bun, încît a acceptat invitaţia ei de a le fi oaspete la moşie toată luna şi a promis că va veni peste o săptămînă. Pavel Pavlovici zîmbi buimac şi nu spuse nimic. Olimpiada Semionovna strînse din umeri şi îşi înălţă ochii spre cer. În sfîrşit, se despărţiră: încă o dată recunoştinţă, iar „înger-păzitor“, iar „Mitenka“ şi Pavel Pavlovici, în fine, îşi luă soţia şi ulanul şi-i duse ca să-i urce în tren. Velceaninov îşi aprinse o ţigară şi începu să se plimbe pe peronul acoperit din faţa gării; ştia că Pavel Pavlovici va da iarăşi fuga la el ca să schimbe cîteva cuvinte înaintea semnalului de plecare. Chiar aşa se întîmplă. Pavel Pavlovici îşi făcu iute apariţia în faţa lui cu o întrebare îngrijorată în ochi şi pe toată figura. Velceaninov izbucni în rîs: îl luă „prieteneşte“ de braţ şi, conducîndu-l pînă la banca cea mai apropiată, se aşeză şi îl trase lîngă dînsul. Tăcea; voia ca Pavel Pavlovici să înceapă primul discuţia.

— Deci, vii la noi? bîigui acesta, trecînd fără ocol la fondul problemei.

— Eram sigur! Nu te-ai schimbat deloc! rîse Velceaninov. Dar nu cumva, spuse el, plesnindu-l din nou peste umăr, nu cumva ai putut crede măcar o clipă la modul serios că aş putea veni într-adevăr la voi în vizită, ba încă şi pentru o lună? Ha-ha!

Pavel Pavlovici tresări.

— Vasăzică, nu vii! strigă el, fără să-şi ascundă cîtuşi de puţin bucuria.

— Nu vin, nu vin! rîse Velceaninov, mulţumit de sine. De altfel, nu înţelegea nici el ce era de rîs,

dar cu fiecare clipă situaţia i se părea din ce în ce mai hazlie.

— Chiar… chiar vorbeşti serios? Şi, spunînd acestea, Pavel Pavlovici chiar sări de la locul lui, tremurînd în aşteptarea răspunsului.

— Ţi-am spus o dată că nu vin! Sucit om mai eşti!

— Şi cum… dacă-i aşa, cum să-i spun Olimpiadei Semionovna, cînd, peste o săptămînă, n-o să soseşti şi ea o să te aştepte?

— Mare scofală! Spune-i că mi-am rupt un picior sau cam aşa ceva.

— N-o să mă creadă! spuse Pavel Pavlovici, cu voce jalnică şi tărăgănată.

— Şi o s-o păţeşti cu ea? îl întrebă Velceaninov, continuînd să rîdă. Păi, bag de seamă, sărmane prietene, că tremuri în faţa consoartei! Nu-i aşa?

Pavel Pavlovici încercă să zîmbească, dar nu putu. Că Velceaninov refuza să vină – asta, desigur, era bine, dar faptul că-şi permitea familiarităţi în legătură cu nevastă-sa era de-acum rău. Pavel Pavlovici se strîmbă, iar Velceaninov observă. Între timp răsună cel de-al doilea semnal; din depărtare, se auzi o voce subţire chemîndu-l neliniştit pe Pavel Pavlovici. El se agită pe loc, dar nu alergă la chemare, aşteptînd pesemne încă ceva de la Velceaninov – fireşte încă o asigurare că nu va veni.

— Care-i numele de fată al soţiei dumitale? se interesă Velceaninov, parcă nebăgînd de seamă îngrijorarea lui Pavel Pavlovici.

— E fata preacucernicului nostru, îi răspunse acesta zăpăcit, uitîndu-se la vagoane şi trăgînd cu urechea.

— Aha, pricep, ai luat-o pentru frumuseţe.

Pavel Pavlovici făcu iarăşi o grimasă.

— Şi cine-i acest Mitenka?

— Păi… e o rudă a noastră îndepărtată, adică ruda mea, fiul unei verişoare, care a murit. Îl cheamă Golubcikov, a fost degradat pentru

indisciplină, iar acum i s-a dat gradul înapoi; noi l-am echipat… Un biet tînăr fără noroc…

„Totuşi, totul e în ordine; formaţia e completă!“ se gîndi Velceaninov.

— Pavel Pavlovici! răsună iarăşi chemarea venită de departe, din vagon, de data asta cu o notă de iritare în glas.

— Pal Palîci! se auzi încă o voce, răguşită.

Pavel Pavlovici începu iarăşi să se foiască şi să se frămînte, dar Velceaninov îl apucă strîns de braţ şi îl opri.

— Vrei să mă duc acum şi să-i spun soţiei dumitale cum ai vrut să-mi tai beregata, ai?

— Cum aşa, cum aşa! se sperie groaznic Pavel Pavlovici. Să te ferească Dumnezeu!

— Pavel Pavlovici! Pavel Pavlovici! se auziră din nou cele două glasuri.

— Bine, du-te! îl eliberă, în sfîrşit, Velceaninov, continuînd să rîdă cu voie bună.

— Deci n-o să vii? şopti aproape cu disperare, pentru ultima oară, Pavel Pavlovici şi chiar îşi împreună mîinile, ca în vechime, cu palmele lipite una de alta.

— Îţi jur că nu vin! Fugi, altfel ai s-o păţeşti!

Şi, cu un gest larg, îi întinse mîna – i-o întinse şi se cutremură: Pavel Pavlovici nu-i luă mîna, chiar şi-o feri pe a lui.

Se auzi al treilea semnal.

Într-o singură clipă se întîmplă ceva cu amîndoi; amîndoi parcă deveniră alţi oameni. Ceva parcă se cutremură şi deodată se frînse în inima lui Velceaninov, care cu cîteva clipe mai înainte rîdea atît de vesel. Îl înşfăcă zdravăn şi furios pe Pavel Pavlovici de umăr.

— Dacă *eu*, dacă *eu* îţi întind mîna asta, îi arătă el palma, pe care rămăsese cicatricea foarte vizibilă a tăieturii, ai fi putut s-o strîngi! şopti el cu buzele palide, tremurătoare.

Pavel Pavlovici păli şi el, tresăriră şi buzele lui. Nişte convulsii îi trecură iute pe faţă.

— Dar Liza? mormăi el cu şoapte repezi. Şi deodată începură să-i tremure buzele, obrajii şi bărbia, iar lacrimile îi ţîşniră din ochi. Velceaninov rămase în faţa lui ca o stană de piatră.

— Pavel Pavlovici! Pavel Pavlovici! strigau cei din vagon, ca şi cum era înjunghiat careva dintre ei. Şi deodată răsună ultimul semnal.

Pavel Pavlovici se dezmetici, plesni din palme şi o luă la fugă mîncînd pămîntul; trenul se pusese în mişcare, dar el izbuti să se agaţe şi urcă din mers în vagonul său. Velceaninov rămase în gară şi deabia seara, cu trenul următor, îşi continuă drumul pe aceeaşi rută. N-o luă spre dreapta, la doamna provincială, fiindcă prea nu se simţea în apele lui. Şi cît regretă mai tîrziu!

Nopţi albe

Roman sentimental
Din amintirile unui visător

A fost cumva al sorţii har,
Megieş al inimii gingaşe
Să-ţi fie el o clipă doar?
I. Turgheniev[1]

Prefaţă: O fiinţă de genul neutru

Emil Iordache

Adeseori se întîmplă ca, la pătrunderea sa în literatură, un scriitor să fie desemnat ca un „nou" altcineva. Prin această situaţie a trecut şi Dostoievski, care a fost pus de către poetul Nekrasov sub semnul lui Gogol. Mai tîrziu şi Dostoievski va spune aproximativ acelaşi lucru, cînd va recunoaşte: „Noi toţi am ieşit din *Mantaua* lui Gogol". De aceea orice exegeză începe de regulă cu raporturile dintre cei doi scriitori, cu influenţa pe care Gogol a exercitat-o asupra tînărului Dostoievski. La noi, tema este tratată amănunţit şi original într-o carte mai veche, din care cităm o observaţie care ni se pare esenţială: „Se poate afirma că acesta [Dostoievski – n. n.] a suferit de un complex Gogol în toată puterea cuvîntului. Se ştie că Dostoievski participa cu însufleţire la lecturile în grup din Gogol şi la discuţiile care le însoţeau [...]. Acestei sincere adeziuni de suprafaţă îi corespunde în interior o surdă împotrivire; un instinct al competiţiei, dorinţa de a rivaliza cu maestrul se fac tot mai mult simţite ca expresie a voinţei de eliberare de sub tutela maestrului; neputîndu-se sustrage

acestei influenţe, singura soluţie e de a-l învinge pe cel care o exercită pe propriul său teren. O şansă pentru epigon de a deveni emul“[2].

„Propriul teren“ al lui Gogol este, fireşte, Petersburgul, despre care Dostoievski scria că este cel mai „premeditat“ oraş din lume, iar Gogol ne asigură că „minte“, mai ales cînd este scăldat în lumina tremurătoare a felinarelor. Din acest punct de vedere, ne-am aştepta la consonanţe numeroase între nuvela *Nopţi albe* şi povestea pictorului Piskariov din *Nevski Prospekt*. Ei bine, reminiscenţele sînt aproape inexistente, poate tocmai datorită unei mize conştiente a lui Dostoievski pe îndepărtarea de model, deşi mai tîrziu va reveni, polemic şi creator, asupra unor motive gogoliene. Poate doar personajul anonim să aibă ceva din aerul străin de lume al lui Piskariov şi din nostalgia acestuia după cerul însorit al Italiei. Mai evidentă este trimiterea la Puşkin, la *Dama de pică*, şi la situaţia orfanei, care trebuie smulsă de sub dominaţia tiranică a mamei adoptive, iniţiativă care va veni, fireşte, de la un „eliberator“. Nu mai este nevoie să spunem că acesta este unul dintre motivele cu numeroase variaţii de-a lungul întregii opere dostoievskiene, unde „înşelatele şi abandonatele“ poartă, de regulă, numele Liza, amintind astfel de prototipul galeriei, sărmana Liza din nuvela cu acelaşi nume a lui Karamzin.

Că Dostoievski se va fi gîndit şi la această filiaţie – dovadă stă titlul complet al nuvelei: *Nopţi albe. Roman sentimental. Din amintirile unui visător*. Atributul de „sentimental“ trimite la Karamzin (principalul reprezentant al sentimentalismului rus), dar, în acelaşi timp, este şi parodic: prea romantică este atmosfera în care se închează idila-chin şi, nu în ultimul rînd, prea romantice sînt preferinţele de lectură ale celui care se autodesemnează „visător“. Din comentariile la una dintre ediţiile ruseşti, aflăm că „lista de

lecturi“ a eroului a fost adăugată de-abia în 1860, cînd fostul ocnaş găseşte cu cale şi să elimine o frază: „Se zice că apropierea pedepsei produce în sufletul criminalului o adevărată căinţă şi, uneori, dă naştere remuşcărilor în inima lui împietrită. Se zice că aceasta este acţiunea spaimei“[3]. Crima care are loc nu este, deocamdată, cea a lui Raskolnikov. Este vorba doar de faptul că, după iluminare, eroul conştientizează faptul că viaţa de visător este „o crimă şi un păcat“. Curios lucru, acesta este modul de viaţă pe care scriitorul şi-l divulgă într-un foileton scris mai tîrziu (în 1860): „M-am lăsat atît de mult în voia visurilor, că n-am observat cum mi s-a scurs tinereţea şi, cînd viaţa mi-a făcut vînt deodată în tagma slujbaşilor, eu… eu… eram un funcţionar model, dar, de îndată ce-mi terminam orele de serviciu, dădeam fuga în podul meu, mă înfăşuram în halatul ferfeniţit, îl deschideam pe Schiller şi visam, şi mă îmbătam, şi sufeream de nişte dureri, care erau mai dulci decît toate desfătările din lume, şi iubeam, iubeam… şi-n Elveţia voiam să fug, şi-n Italia, şi mi le imaginam dinaintea mea pe Elisabeta, Luiza, Amalia“[4]. Desigur, nu putem să nu înţelegem că şi în postura de foiletonist scriitorul se autostilizează, îşi modifică identitatea, nu este cel ce pare a fi. Şi totuţi, se pare că în memoria lui Dostoievski însuşi cuvîntul „slujbaş“ este legat prin fire nevăzute de Akaki Akakievici sau de Poprişcin. Modelul funcţionează şi în foiletonul *Cronică petersburgheză*, scris în 1847, unde Gogol este iar o prezenţă notabilă. Se pare că a face presă la Petersburg fără a-l pomeni pe Gogol este imposibil. În schimb, literatură se poate face. Revenind însă la pomenita *Cronică petersburgheză*, să remarcăm că, dincolo de „condiţiile materiale“ şi de Gogol, aceasta conţine pasaje care au trecut aproape compact (uneori chiar compact) în nuvelă. Citām unul: „În sfîrşit, mulţi dintre noi şi-au găsit activitatea? Iar cîte una

dintre activităţi necesită mijloace prealabile, îndestulare, în timp ce pentru o anumită îndeletnicire omul nu are înclinaţie – a dat a lehamite din mînă şi numai ce vezi că n-are spor deloc. Atunci în aceste caractere însetate de activitate, dar slabe, feminine, gingaşe, încetul cu încetul ia naştere ceea ce se numeşte înclinare spre visare şi omul, pînă la urmă, nu mai este om, ci un fel de fiinţă ciudată de genul neutru – *un visător*“[5].

Evident, avem a face cu una dintre „ideile fixe“ dostoievskiene, dacă meditaţia asupra ei are limitele temporale atît de largi (1847-1860). Problema care se pune este aceea a permeabilităţii genurilor. Din jurnalistică, Dostoievski face literatură, de vreme ce fragmente de foileton sînt transpuse cuvînt cu cuvînt în autodescrierea celui care se declară el însuşi „tip“. Cel puţin în teoria literară se insistă pe ideea că literatura este *altceva*, calitativ vorbind, decît jurnalistica. Aceasta din urmă poate fi definită drept una dintre formele de activitate practico-intelectuală: activitatea de translare în conştiinţa de masă (opinia publică) a aprecierilor asupra evenimentelor curente, care sînt (considerate, recunoscute) actuale din punct de vedere social. Or, „translarea“ în literatură a unor fragmente de jurnalistică, în cazul lui Dostoievski, vrea să însemne adresarea către un public de masă şi miza pe actualitate. Dacă nu pe o actualitate reală, cel puţin pe una jurnalistică. Problema e că, pentru jurnalistica rusă a momentului, dominată de Belinski şi Dobroliubov, calul de bătaie era de fapt unul literar, „omul de prisos“. Acest tip al inadaptatului, provenind din literatura lui Puşkin şi Lermontov, a fost abuziv utilizat în jurnalistică cu rolul de mediator între literatură şi ideologie. „N-ai unde trăi, aşa că-ţi frămînţi gîndurile în cap“, rezumă Andrei Platonov, în alt context, esenţa paradigmei sale artistice.

În foileton, dînd vina pe „mediu“, Dostoievski se aflǎ în apropierea lui Belinski, de care se

despărţise între timp. Înstrăinarea de cotidian este aici o vină faţă de societate. În nuvelă însă motivaţia socială dispare, „crima şi păcatul“ fiind mai ales faţă de sine, faţă de propria viaţă. Prin această omisiune, autorul scoate nuvela din contextul imediatului şi multiplică posibilităţile de interpretare. Motivul „omului de prisos“ este tratat astfel nu *à la* Belinski şi Dobroliubov, ci *à la* Dostoievski. Da, personajul face parte din galeria predecesorilor, este înzestrat cu aceeaşi înclinaţie excesivă spre visare, este aproape lipsit, ca şi „confraţii“ săi, de impulsuri sexuale, comportamentul său este dominat de ezitare şi timiditate, ceea ce aproape că duce la anihilarea voinţei. Însă dedublarea sa este mult mai accentuată, mult mai frenetică decît la Oneghin sau Peciorin. Pînă în prima dintre nopţile sale „albe“, corpul şi sentimentele sale par amplasate în spaţii diferite, punerea lor în relaţie se face cu dificultate. Corpul umblă prin lume, imaginaţia o ia razna, omul nu-şi doreşte nimic, pentru că e „saturat, pentru că este artistul vieţii sale şi şi-o creează în fiecare ceas după bunul său plac“. În acest joc al imaginaţiei realul nu are ce căuta, personajul este precum poetul din *Nopţile egiptene* ale lui Puşkin: „Poetul merge: pleoapele-i sînt deschise, / Dar el nu vede pe nimeni“. Să ne amintim că acestea sînt versurile alcătuite pe loc de Improvizator la tema care i s-a dat: „Poetul îşi alege singur subiectele pentru cîntecele sale; mulţimea nu are dreptul să-i dirijeze inspiraţia“[6]. Analogia nu este forţată şi se justifică prin „lista de lecturi“ la care ne-am mai referit: „Cleopatra e i suoi amanti“ este încă o temă din *Nopţi egiptene*. Eroul anonim din *Nopţi albe* (să remarcăm şi paralelismul titlurilor!) este acel Improvizator care nu ştie nici el cum o idee străină, ajungîndu-i la ureche, devine dintr-o dată a lui, de parcă ar fi purtat-o necontenit în sine. De fapt, personajul este chiar ideea, incarnată într-o foarte bizară fiinţă narativă, despre care, la drept

vorbind, nu ştim decît că are douăzeci şi şase de ani. Ştim mai mult despre locuinţa lui – aceeaşi cameră izolată, atît de specific dostoievskiană, menită să ascundă, să izoleze, în contrast absolut cu vastitatea ideii: „În general, el se aciuiază undeva, într-un ungher izolat, de parcă s-ar ascunde acolo şi de lumina zilei, iar o dată instalat astfel, e tot aşa de nedezlipit de bîrlogul său ca şi un melc sau semănînd cel puţin în această privinţă cu acel interesant soi de vietate care este şi făptură, şi casă la un loc, şi care se numeşte broască-ţestoasă". Sîntem mult mai aproape de Omul din subterană decît de romanticii eroi ai lui Puşkin şi Lermontov.

Celălalt topos, locuinţa Nastenkăi, este împrumutat totalmente din Puşkin, din poemul *Căsuţa din Kolomna*, trecut şi el la „bibliografie". Regăsim aici o tînără fată, o mamă bătrînă, cu ocupaţia predilectă de a împleti ciorapi, precum şi o bucătăreasă, tot Fiokla şi tot surdă! În sfîrşit, regăsim şi un iubit (la Puşkin, deghizat în femeie şi tocmit ca bucătăreasă în locul decedatei Fiokla) sub acelaşi acoperiş. Iar visările Nastenkăi nu mai sînt atît de hieratice, ele avînd, de fapt, un singur final posibil: căsătoria (mai întîi cu un prinţ chinez şi apoi cu tînărul chiriaş de la mansardă). Peste toate acestea pluteşte aburul destul de frivol al *Bărbierului din Sevilla* (primul spectacol pe care îl vizionează Nastenka), care, după cum se ştie, mai cuprinde în titlu şi precizarea: „sau prevederea zadarnică". Prevederea, aici, este felul cum este ţinută în „prizonierat" Nastenka: prinzîndu-i-se rochia cu un bold de cea a bunicii. Această „cătuşă" nu este prea greu de înlăturat şi, de fapt, ea nici nu reprezintă decît un obstacol simbolic, diurn. Noaptea este la dispoziţia eroinei, şi încercarea ei de evadare se produce anume în acest interval de timp. Remarcăm că, dincolo de timiditatea aproape maladivă, eroina este cea care are iniţiativa. Ea se oferă. Starea pe care şi-o

descrie este aproape clinică: „În culmea disperării, i-am spus pînă la urmă că nu mai pot trăi lîngă bunica şi că am s-o părăsesc, fiindcă nu vreau să stau toată viaţa agăţată cu boldul de poala ei, aşa că, indiferent dacă vrea sau nu, am să-l însoţesc la Moscova, deoarece nu mai pot trăi fără el. Şi ruşinea, şi dragostea, şi mîndria – toate vorbeau dintr-o dată în mine şi, aproape zgîlţîită de spasme, m-am prăbuşit pe pat". Nici aici nu sîntem departe de viitoarele femei mîndre şi posesive din opera de mai tîrziu a lui Dostoievski.

Chiriaşul este de-acum prins în mreje, precum Rogojin este înnebunit de frumuseţea Nastasiei Filippovna. El nu mai are scăpare, pentru că frumuseţea, vorba lui Dostoievski, este ceva „teribil". Fragila femeie face ce vrea cu victimele sale, după ce le-a paralizat. Efectul psihometric al tentaculelor feminine este total, deşi şi aici, ca peste tot la Dostoievski, există un tabu al privirii. Propriu-zis, noi nu le vedem pe aceste personaje. Corpurile lor sînt necesare doar ca recipiente ale pasiunii. De aici, lipsa de stabilitate a personajelor, insuficienta lor conturare corporală. Cu aceste corpuri se poate juca orice rol. Inclusiv cel al demasculinizării. Surplusul de agresivitate (chiar în postura de victimă) feminină apare pregnant alături de această pasivitate masculină. Aparent timida Nastenka nu este în stare să-şi controleze preaplinul de emoţionalitate şi are nevoie de un bărbat-proteză, în care să-şi investească energia libidoului.

Atunci de unde impresia de castitate care se degajă din paginile nuvelei? Din faptul că între eroi aproape nu există atingere fizică. Este încă un element specific scrisului dostoievskian: absenţa vizualizării contactului fizic. Funcţia faptică a privirii este imposibilă fără sprijinul pe imaginea lăuntrică a corporalităţii, care se formează tocmai din firele nevăzute ale atingerilor anterioare[7]. Noi nu vedem cu adevărat ceea ce nu am atins cu mîna

(mîna fiind luată aici în sensul foarte larg de posibilitate a oricărei atingeri prin intermediul oricăror mijloace, fizice şi mentale, necesare). Pentru o intensitate atît de mare a sentimentului, sugerată de „istoria Nastenkăi“, cele cîteva atingeri de mînă sînt în mod clar insuficiente. Textul îşi refuză gestica obligatorie în cadrul unui „scenariu“ comun, prezent în conştiinţa noastră de cititori. Aşa că şi noi devenim, din voinţa scriitorului, un fel de fiinţe de genul neutru[8].

[1] Epigraful-motto este extras din poezia lui I.S. Turgheniev *Floarea* (1843). În original versurile nu sînt citate exact.

[2] Valeriu Cristea, *Tînărul Dostoievski*, Edit. Cartea Românească, Bucureşti, 1971, p. 38.

[3] L.M. Rozemblium, *Primeceaniia*, în F.M. Dostoievski, *Sobranie socinenii*, tom 2, Moskva, 1956, pp. 643-644.

[4] F.M. Dostoievski, *Peterburgskie snovideniia v stihah i v proze*, http: //www. pereplet. ru/ilibrary/text/62/index. html.

[5] F.M. Dostoievski, *Peterburgskaia letopis'*, http//www. pereplet. ru/ilibrary/text/23/index. html.

[6] A.S. Puşkin, *Socineniia*, Moskva, 1949, p. 592.

[7] V.A. Podoroga, *Celovek bez koji (materialî k issledovaniiu Dostoevskogo)*, http: //www.philosophy ru/iphras/ library/otdel.html#126.

[8] În versiunea românească s-a preferat sintagma „fiinţă hibridă“.

Întîia noapte

Era o noapte minunată, o noapte cum numai în tinereţe pot fi nopţile, iubite cititorule. Bolta înstelată era atît de luminoasă, încît, privind-o, te întrebai fără să vrei: cum e cu putinţă oare, ca sub firmamentul acesta de vrajă să mai existe şi oameni posomorîţi ori cu toane? E foarte tinerească, desigur, şi această întrebare, iubite cititorule, deie Domnul ca ea să-ţi însenineze cît mai des sufletul! Alunecînd însă cu gîndul la feluriţi oameni îmbufnaţi şi cu toane, mi-am amintit şi de starea mea sufletească în tot cursul acelei zile. Un sentiment ciudat de înstrăinare puse pe nesimţite stăpînire pe mine, chiar din zori. Încercam senzaţia penibilă a omului însingurat care deodată se simte părăsit şi uitat de toţi. Oricine este în drept, fireşte, să mă întrebe: dar cine erau aceşti „toţi“? de vreme ce, în cei opt ani de cînd locuiesc aici, la Petersburg, n-am reuşit să leg aproape nici o cunoştinţă. Şi ce rost ar avea, la ce mi-ar folosi de fapt asemenea cunoştinţe, cînd, fără să fi cunoscut pe cineva direct, am ajuns să cunosc aproape tot Petersburgul! De aceea am şi avut impresia că mă părăsesc toţi, cînd oraşul întreg s-a ridicat deodată cu tot calabalîcul, pornind într-un exod grăbit spre localităţile de vilegiatură din împrejurimile capitalei. Îngrozit la gîndul că rămîn singur, am hoinărit trei zile la rînd pe străzi, pradă unei tristeţi copleşitoare şi fără a izbuti să-mi dau seama de ceea ce se petrece cu mine. Fie că mergeam pe Bulevardul Nevski, fie că străbăteam parcul sau rătăceam de-a lungul cheiului – nu mai întîlneam acum nici un chip cunoscut, nici unul dintre oamenii aceia cu care mă obişnuisem a da ochii în cutare loc, la cutare oră, ani de-a rîndul. Ei nu mă cunoscuseră, desigur, dar eu îi cunoşteam... Îi cunoşteam de aproape, căci le studiasem atît de bine chipurile,

încît am ajuns să le admir cînd sînt voioase şi mă simt tare abătut cînd le văd întunecate. Am ajuns chiar să leg un fel de prietenie cu un bătrînel, pe care nu e zi de la Dumnezeu să nu-l întîlnesc, la aceeaşi oră, pe Fontanka. Are o înfăţişare atît de gravă şi e atît de cufundat în gînduri! Tot timpul mormăie ceva pe sub nas, gesticulează cu mîna stîngă, iar în dreapta ţine un baston lung, noduros, cu măciulia aurită. Chiar şi el m-a observat şi manifestă faţă de mine o simpatie sinceră. Sînt convins că, dacă s-ar întîmpla să nu fiu la ora obişnuită şi pe locul ştiut de pe Fontanka, l-ar cuprinde ipohondria. Iată de ce cîteodată aproape că ne şi salutăm, mai ales cînd amîndoi sîntem în bună dispoziţie. Mai deunăzi, după ce nu ne văzusem două zile la rînd, întîlnindu-ne a treia zi, printr-o pornire spontană, duserăm involuntar mîinile la pălărie; ne oprirăm totuşi la timp, stăpînindu-ne gestul şi trecurăm cu simpatie unul pe lîngă celălalt. La fel de bine îmi sînt cunoscute şi casele. Cînd trec pe stradă, fiecare parcă m-ar întîmpina cu aerul că vrea să-mi iasă în cale, mă priveşte cu toate ferestrele şi doar că nu-mi spune: „Bună ziua! Cum vă mai simţiţi? Cît despre mine, mulţumesc lui Dumnezeu, sînt bine sănătoasă, iar pe la începutul lunii am să mai capăt un etaj“; sau: „Cum o duceţi cu sănătatea? Eu de mîine intru în reparaţie“; sau: „Era cît pe-aci să pier în flăcări şi de-ai şti ce spaimă am tras“ etc. Printre ele – vorbesc de case – am şi prietene mai apropiate: una are de gînd să urmeze un tratament în vara aceasta la un arhitect. Voi trece neapărat în fiecare zi pe acolo, ca nu cumva – ferească Sfîntul! – s-o dea gata cu tratamentul lui. Sau, n-am să uit niciodată întîmplarea cu o căsuţă foarte drăguţă, de culoare roz-pal. Era o căsuţă de zid, zveltă şi cochetă, şi mă privea cu atîta prietenie, iar la vecinele ei grosolane şi greoaie se uita atît de semeaţă, încît inima-mi tresălta de bucurie ori de cîte ori mi se întîmpla să trec pe lîngă ea. Dar

săptămîna trecută, avînd drum pe acea stradă şi aruncîndu-mi privirea spre prietena mea, o auzii căinîndu-se amarnic: „Priveşte, mă vopsesc în galben!“ Mizerabilii! Barbarii! Nu-i cruţaseră nici coloanele, nici cornişele. Prietena mea se îngălbenise ca un canar. De supărare, simţii în gură gust de fiere şi nici pînă acum nu mi-am găsit puteri destule ca să mai dau ochi cu sărmana mea prietenă, pe care o sluţiseră în chipul cel mai stupid zugrăvind-o în culoarea Imperiului ceresc[9].

Aşadar, cititorule, cred că înţelegi cam în ce fel cunosc eu tot oraşul Petersburg.

Spuneam mai adineauri că trei zile la rînd m-a chinuit acea stranie nelinişte, pînă cînd să-mi dau seama de pricinile ei. Hai să zicem, pe stradă, n-aveam cum să mă simt bine! (lipseşte unul, nu mai apare altul, unde o fi cutare?) – dar nici acasă nu mă simţeam în apele mele. Două seri m-am perpelit ca pe jăratic, să aflu ce nu-mi vine la socoteală în ungherul meu? de ce acum mă simt atît de stingher acolo? şi cu o privire nedumerită cercetam pereţii verzui, afumaţi, tavanul acoperit de păienjenişul pe care Matriona îl ocrotea cu deosebit succes, întregul mobilier, fiecare scaun în parte, dacă nu cumva aici e buba? (Căci la mine în casă, chiar dacă un singur scaun nu stă pe locul unde-l ştiam ieri, îmi pierd îndată tot echilibrul sufletesc şi nu mai sînt în stare să-mi aflu locul.) Încercai să mă uit îndelung şi fix în lumina ferestrei – zadarnic... nu-mi era cîtuşi de puţin mai uşor! La un moment dat am chemat-o pe Matriona şi am dojenit-o părinteşte pentru păienjeniş şi pentru lipsa de curăţenie din casă, dar femeia m-a privit foarte nedumerită şi a plecat fără să spună un cuvînt, iar pînzele de păianjen au rămas pînă azi în acelaşi loc. În sfîrşit, de abia în dimineaţa aceasta am izbutit să-mi dau seama de ceea ce se petrece cu mine. Asta-i, vasăzică! Pur şi simplu ei toţi fug de mine; din cauza mea, deci, o şterg din oraş, se cărăbănesc la vile. Iertaţi-mi expresia aceasta

vulgară, dar acum, drept să spun, chiar că nu-mi arde de fineţuri stilistice... nu-mi arde deloc, pentru că e cert că tot ce există în Petersburg fie că a plecat, fie că o să plece cît mai curînd în vilegiatură; pentru că în oricare domn onorabil, cu înfăţişarea gravă, care tocmeşte un birjar, sînt dispus să văd îndată un venerabil cap de familie, care, după obişnuitele-i îndeletniciri de serviciu, se grăbeşte, fără să-şi ia bagajele cu el, să ajungă în sînul familiei sale instalate în vreo vilă; pentru că orice trecător părea acum să aibă o înfăţişare cu totul aparte, vrînd parcă să spună fiecărui nou întîlnit: „Noi, domnilor, nu sîntem aici decît aşa, în trecere, iar cel mult peste două ore sîntem plecaţi în vilegiatură“. De se-ntîmplă să se deschidă o fereastră în geamul căreia mai întîi ciocăniseră nişte degeţele subţiri şi albe ca neaua, şi să apară căpşorul unei fetiţe drăgălaşe, care strigă după vînzătorul de ghivece cu flori – nu-mi închipui altceva decît că florile nu se cumpără numai aşa, ca o încîntare de primăvară sau pentru primenirea aerului unui apartament sufocant de oraş, ci pentru că, peste foarte puţin timp, cu toţii se vor muta la vilă, ducînd cu ei acolo şi florile. Mai mult decît atît, în statornica mea năzuinţă de a descoperi mereu noi particularităţi şi indicii de un anumit gen, obţinusem atîtea succese remarcabile, încît constatai cu satisfacţie că ajunsesem să ghicesc fără greş, numai după înfăţişarea pietonilor, în ce vilă locuieşte fiecare. Locuitorii ostroavelor Kamennîi şi Aptekarski, sau cei de pe şoseaua Peterhof se deosebeau prin distincţia studiată a manierelor, prin eleganţa hainelor de vară şi prin luxoasele trăsuri cu care veneau în oraş. Cei din Pargolovo şi de mai departe „impuneau“ de la prima vedere prin simţul măsurii şi prin seriozitate; vizitatorul ostrovului Krestovski sărea în ochi prin voioşia lui pe care nimic nu o putea tulbura. Şi, lucru curios, fie că mi se întîmpla să întîlnesc vreun convoi lung de căruţaşi, cu hăţurile

în mîini, păşind agale pe lîngă căruţele încărcate vîrf cu calabalîc (mese, scaune, divane turceşti ori neturceşti şi felurite lucruri gospodăreşti trîntite claie peste grămadă), deasupra cărora trona – uneori chiar în vîrful grămezii de boarfe – cîte o bucătăreasă sfrijită, păzitoare zeloasă a avutului boieresc; fie că urmăream îndelung cu privirea luntrele greu încărcate cu tot felul de obiecte casnice, lunecînd agale pe Neva sau pe Fontanka, pînă către pîrîul Ciornaia sau către ostroave – în imaginaţia mea, căruţele şi lutrele se înzeceau, se însuteau şi mi se părea de fiecare dată că totul s-a urnit din loc şi a pornit la drum, mi se părea că totul începe să se mute, în caravane întregi, pe la vile; că Petersburgul e ameninţat să ajungă un imens pustiu, aşa încît, pînă la urmă, mi se făcea tare ruşine, mă simţeam jignit personal şi începea să mă roadă tristeţea, pentru că numai eu nu aveam unde şi de ce să plec în vilegiatură. Aş fi fost gata să mă urc în oricare dintre aceste căruţe şi să însoţesc bucuros orice domn cu înfăţişare respectabilă, care ar fi tocmit o birjă; dar nimeni, absolut nimeni nu mă invita; ca şi cum m-ar fi uitat cu toţii, ca şi cum aş fi fost într-adevăr un străin pentru ei!

Am rătăcit astfel mult, pînă cînd – potrivit obiceiului meu– am izbutit să uit cu desăvîrşire unde mă aflu şi m-am pomenit la marginea oraşului. Recăpătîndu-mi deodată buna dispoziţie, am trecut dincolo de barieră şi am apucat pe drumul dintre lanuri şi fîneţe, simţind cum dispare oboseala din mădularele-mi ostenite, cum înviorarea îmi umple fiinţa întreagă şi cum o povară apăsătoare mi se ridică de pe suflet. Toţi trecătorii mă priveau cu simpatie şi doar că nu mă salutau; toţi păreau cuprinşi de o rară mulţumire şi toţi, pînă la unul, fumau ţigări de foi. Eu însumi mă simţeam copleşit de un inexplicabil sentiment de beatitudine, ceea ce nu mi se mai întîmplase niciodată. Ca şi cînd m-aş fi pomenit deodată

undeva în Italia – atît de puternic năvălea în sufletul meu natura, uimindu-mă, împrospătînd forţele inimii mele de orăşean aproape bolnav, de om aproape sufocat între zidurile oraşului.

Odată cu sosirea primăverii, natura Petersburgului devine nespus de înduioşătoare: cerul îşi deschide belşugurile de puteri şi rîvne, iar de jur împrejur totul dă în verde şi se împodobeşte cu fermecătoare smalţuri de flori... Fără să vreau, natura îmi poartă atunci gîndul, nu ştiu cum, la cîte o fată ofilită, plăpîndă, dintre cele la care şi tu, cititorule, priveşti uneori cu milă, alteori cu un fel de dragoste şi compătimire, sau pur şi simplu nici nu o iei în seamă, dar care se întîmplă pentru cîte o clipă, deodată, ca într-o taină, să se facă nespus de frumoasă, încît tu însuţi rămîi mut de încîntare şi, fără să vrei, te întrebi: ce putere a ştiut stîrni atîta strălucire în aceşti ochi trişti şi îngînduraţi? Ce mister a putut aprinde bujorii aceştia în obrajii palizi şi slăbiţi? Cine a putut să însufleţească gingaşele trăsături ale chipului ei cu atîta pasiune? De ce tresaltă aşa de tulburător acest piept? Ce anume şi-a revărsat puterea, viaţa şi frumuseţea pe chipul sărmanei fete, silindu-l să strălucească cu un zîmbet atît de luminos, să se învioreze de atîta voie bună, de scînteietoare seninătate? Dacă vei privi împrejur, ca şi cînd ai căuta pe cineva, vei înţelege... Dar clipa a trecut şi e posibil ca mîine chiar să întîlneşti din nou aceeaşi privire cunoscută, adîncită în reverii şi absentă ca şi mai înainte, aceeaşi faţă palidă, aceleaşi mişcări docile şi timide, poate chiar regretul sau pînă şi urmele mîhnirii şi ale unei ucigătoare tristeţi pentru rătăcirea de o clipă... Şi cîtă părere de rău în sufletul tău, că s-a stins atît de repede şi fără de speranţă frumuseţea efemeră, atît de amăgitoare, dezvăluită atît de zadarnic şi de fulgerător, irosindu-se apoi sub privirea ta uimită, încît nici s-o îndrăgeşti cu adevărat nu ai avut timp...

Şi totuşi, noaptea care a urmat a fost pentru mine mai bună decît ziua! Iată cum s-a întîmplat.

M-am înapoiat în oraş foarte tîrziu şi poate că trecuse de ora zece cînd mă apropiasem de casă. Trebuia să trec pe cheiul canalului, unde la ora aceea nu întîlneşti de obicei ţipenie de om. Ce-i drept, locuiesc în partea cea mai periferică a oraşului. Mergeam cîntînd, pentru că, atunci cînd sînt fericit, numaidecît încep a fredona cîte ceva, aşa, pentru mine, ca oricare om fără prieteni şi fără cunoscuţi apropiaţi, care în momentele lui de bucurie n-are cui să-şi deschidă sufletul şi de aceea cîntă. Deodată însă, o întîmplare cu totul neaşteptată m-a scos din făgaşul obişnuit.

Rezemată de balustrada cheiului, sta undeva mai la o parte o femeie; se sprijinea de grilaj şi ar fi părut că priveşte foarte atentă spre apa tulbure a canalului. Purta o pălărioară galbenă nostimă şi o pelerină cochetă. „E o fată, nu o femeie, mi-am zis, şi trebuie să fie negreşit brunetă.“ Pasămite, nu-mi auzise paşii, fiindcă nu s-a clintit cînd am trecut pe lîngă ea, cu răsuflarea oprită şi inima bătînd să-mi spargă pieptul. „Ciudat! m-am gîndit apoi. Desigur că e absorbită de cine ştie ce complicaţie sufletească“, şi deodată m-am oprit ca înlemnit. Mi s-a părut că aud un suspin înăbuşit. Da! nu mă înşelam; fata plîngea, plîngea din ce în ce mai tare, pînă cînd izbucni în sughiţuri. Dumnezeule! am simţit cum mi se strînge inima de durere. Şi oricîtă sfiiciune am faţă de femei, în momentul acela am uitat de toate. M-am întors şi am pornit spre ea, gata să-i strig: „Doamnă“, dar aducîndu-mi aminte că în toate romanele ruseşti care zugrăvesc aşa-zisa „înaltă societate“ banalitatea aceasta e nelipsită, m-am oprit. Singurul lucru, de altfel, care m-a făcut să n-o rostesc. Dar, în timp ce căutam un alt cuvînt, mai potrivit, fata îşi înfrînse durerea, mă privi şi, recăpătîndu-şi stăpînirea de sine, se strecură pe lîngă mine cu ochii în pămînt, de-a lungul cheiului.

M-am luat numaidecît după ea, însă fata, dîndu-şi seama de asta, părăsi cheiul, traversă strada şi trecu pe trotuar. Nu m-am încumetat să traversez şi eu. Îmi bătea inima în piept ca la o păsărică prinsă în laţ. O împrejurare îmi veni atunci în ajutor.

Pe trotuar, nu departe de necunoscuta mea, răsări pe neaşteptate un domn vîrstnic, în frac, dar cu un mers şovăitor. Mergea clătinat, proptindu-se din cînd în cînd cu grijă de perete. Fata însă mergea ca săgeata, grăbită şi sfielnică, aşa cum e umbletul mai tuturor fetelor care nu doresc să accepte a fi conduse noaptea acasă şi, fără îndoială, domnul care se clătina pe picioare n-ar fi ajuns-o nici în ruptul capului, dacă destinul meu nu i-ar fi sugerat să recurgă la anumite artificii. Brusc, fără să scoată o vorbă, el se smulse din loc şi alergă din răsputeri ca s-o ajungă din urmă pe necunoscuta mea. Ea alerga ca vîntul, dar domnul cel ameţit de băutură se apropia tot mai mult de dînsa, iată că o şi ajunse, fata ţipă – şi, binecuvîntez providenţa pentru admirabilul ceatlău noduros pe care de data aceea se întîmplase să-l am în mîna dreaptă. Cît ai clipi din ochi, m-am pomenit de partea cealaltă a străzi şi, pînă să apuce a-i mai spune ceva, nepoftitul domn a şi înţeles despre ce este vorba şi, luînd în considerare „argumentul“ convingător din mîna mea dreaptă, se dădu la o parte, tăcut; abia după ce ne-am depărtat, hăt! începu să vocifereze, adresîndu-mi o sumedenie de vorbe tari. Cuvintele lui însă abia dacă mai ajungeau pînă la noi.

— Daţi-mi mîna, i-am spus necunoscutei mele, şi el nu va mai îndrăzni să se lege de noi.

Fără să scoată o vorbă, ea îmi întinse mîna încă tremurînd de emoţie şi de spaimă. O, nepoftitule domn! cum te binecuvîntam în momentul acela! Am aruncat o privire fugară asupra ei: era foarte drăguţă şi brunetă – ghicisem; pe genele ei negre mai străluceau încă lacrimile stîrnite de spaima prin care trecuse sau de amărăciunea de mai

înainte, poate– greu de spus. Dar pe buze îi înflorea un zîmbet. Mă privi şi ea pe sub gene, roşindu-se uşor şi coborîndu-şi apoi ochii în pămînt.

— Ei, vezi? De ce m-ai alungat adineauri? Dacă aş fi fost lîngă dumneata, nu s-ar fi întîmplat nimic...

— Dar nu te cunoşteam; credeam că şi dumneata... la fel...

— Şi nici acum nu mă cunoşti?

— Ba da, am apucat să te cunosc puţin. Iată, de pildă, de ce tremuri?

— O, dumneata mi-ai ghicit firea chiar din prima clipă! răspunsei eu, entuziasmat de faptul că fata pe care o ţineam de mînă era deşteaptă, ceea ce, pe lîngă frumuseţe, nu strică niciodată. Da, ai ghicit de la întîia privire cu cine a-i de-a face. Aşa este – n-am să ascund – cu femeile sînt un timid, sînt tulburat cel puţin tot atît de mult cît ai fost tulburată şi dumneata cu cîteva clipe mai înainte, cînd acest domn te-a speriat... Uite, şi acum mai sînt parcă înfricoşat. Mi se pare că e un vis, deşi nici în vis nu mi se năzărise cîndva că voi ajunge să stau de vorbă cu o femeie.

— Cum? Să fie adevărat ce-mi spui?

— Crede-mă, şi dacă mîna îmi tremură acum, aşa cum bine ai observat, aceasta se datoreşte faptului că încă niciodată n-a cuprins-o o mînuţă atît de mică şi de încîntătoare ca a dumitale. Nu mai ştiu deloc cum să mă port cu femeile; adică, de fapt, nici n-am ştiut vreodată, sînt un însingurat. Atîta tot. Nu ştiu nici măcar cum trebuie să le vorbesc. Iată, nici în momentul acesta nu ştiu cum să mă port mai bine. Poate că ţi-am spus vreo nerozie? Da? Vorbeşte-mi deschis; te asigur că nu mă voi simţi jignit.

— Dar n-ai spus nimic, nimic rău; dimpotrivă. Iar dacă îmi şi ceri să fiu sinceră, aş putea să-ţi spun că femeilor nu le displace o asemenea timiditate; şi-n cazul că ai dori să ştii mai mult,

nici mie nu-mi displace şi nu intenţionez să te alung de lîngă mine pînă nu ajung acasă.

— O, dar felul dumitale de a vorbi cu mine, începui eu, sufocîndu-mă de fericire, va face să-mi dispară îndată timiditatea, şi atunci... adio toate armele mele!...

— Armele... dumitale? Ce fel de arme, adică? Uite, asta începe să nu mai fie frumos.

— Iartă-mă, am greşit; mi-a scăpat fără să vreau această vorbă; dar cum îţi închipui dumneata că în asemenea momente nu se naşte dorinţa de...

— De a plăcea, nu-i aşa?

— Ei da, întocmai; dar te implor, pentru numele lui Dumnezeu, fii puţin mai îndurătoare. Judecă şi dumneata cu cine stai de vorbă. Căci, uite, am douăzeci şi şase de ani şi... n-am cunoscut niciodată pe nimeni, nici o fată. Cum aş putea, aşadar, conversa în cuvinte meşteşugite şi absolut nimerite? Sînt convins că ai prefera ca între noi totul să fie deschis, sincer... Să vezi, eu nu ştiu să tac atunci cînd inima din mine vorbeşte... Dar, în sfîrşit, asta n-are nici o importanţă... Mă crezi? N-am cunoscut nici o femeie, niciodată! Nici una! Deşi visez, în fiecare zi visez că totuşi voi întîlni cîndva pe cineva... Ah, dacă ai şti de cîte ori m-am îndrăgostit în felul acesta!...

— Cum aşa? De cine?

— De nimeni, de un ideal... de făptura care mi se va arăta în vis. În visările mele, plăsmuiesc romane întregi. O, dar nu mă cunoşti încă! Este adevărat – nici nu se putea altfel – că am întîlnit şi eu în viaţă două-trei femei, dar ce fel de femei? dintre cele obişnuite, gospodine, aşa încît... Vei pufni în rîs, poate, dacă îţi voi spune că mă gîndeam uneori să intru pur şi simplu în vorbă cu vreo aristocrată întîlnită pe stradă, fireşte, cînd e neînsoţită; să încep să-i vorbesc, desigur, timid, respectuos, dar cu toată pasiunea; să-i spun că mă mistui de singurătate, că o rog să nu mă gonească din preajma ei, că nu ştiu cum să fac pentru a

cunoaşte o femeie, măcar una; s-o sugestionez că delicateţea de a nu respinge sfielnica rugăminte a unui om atît de nefericit ca mine intră chiar în obligaţiile femeilor. Că, în sfîrşit, tot ceea ce îi cer e să-mi spună doar cîteva cuvinte, oricare ar fi ele, cu înţelegere şi simpatie frăţească, să nu mă alunge de la primul pas; că o implor să mă creadă pe cuvînt, să asculte ceea ce am să-i vorbesc, să rîdă de mine dacă doreşte, dar să-mi dea speranţe, să-mi spună cîteva vorbe, doar cîteva vorbe, iar apoi, chiar nici să nu ne mai întîlnim vreodată, dacă ţine la asta!... Dar văd că rîzi... De altfel, pentru asta şi vorbesc...

— Te rog să nu te superi; rîd pentru că văd că eşti propriul dumitale duşman şi că, dacă ai fi încercat, fie chiar şi pe stradă, reuşeai fără îndoială. În toate, cu cît alegi calea cea mai simplă, cu atît e mai bine... Nici o femeie cu bun-simţ, în afară de cazul cînd e proastă sau tare supărată în acea clipă, nu te-ar îndepărta de lîngă ea fără ofranda celor două vorbe implorate cu atîta sfioasă căldură. Dar ce spun eu! Te-ar lua, desigur, drept un nebun. Judecasem după mine. De fapt, ce ştiu eu despre viaţă şi despre felul de-a fi şi de-a se comporta al oamenilor!

— O, îţi mulţumesc, strigai eu, nici nu ştii ce-ai făcut pentru mine în clipa asta!

— Bine, bine! Dar ajută-mă să pricep, după ce-ai putut cunoaşte că eu aş fi o astfel de femeie cu care... mă rog, pe care dumneata ai considera-o demnă... de atenţie şi prietenie... într-un cuvînt, nu una dintre acelea „obişnuite“, cum le numeşti dumneata. Ce te-a îndemnat să te apropii de mine? De ce ai făcut-o?

— De ce? Cum, de ce? Păi... erai singură, domnul acela prea îndrăzneţ, afară era noapte: vei fi de acord, cred, că era de datoria mea...

— Nu. Nu atunci, ci mai înainte, acolo, cînd nu trecusem de partea asta? Doar ai încercat să te apropii de mine!

— Pe partea cealaltă? Cînd încă... Drept să spun, nu ştiu cum să răspund; mi-e teamă... Ştii, azi am fost fericit; mergeam, cîntam; am ieşit afară din oraş; nu mi s-a mai întîmplat niciodată să am clipe atît de fericite. Dumneata... mi s-a părut, dar poate că greşesc... Te rog să mă ierţi că răscolesc... mi s-a părut că plîngeai, şi eu... eu nu puteam să îndur asta... mi se sfîşia inima. O, Doamne! Dar, văzîndu-te, nu-mi era îngăduit să fiu copleşit de mîhnire? Să fi săvîrşit oare, într-adevăr, un păcat atît de mare numai pentru că un sentiment frăţesc de compătimire m-a îndemnat să vin lîngă dumneata? Treci cu vederea că am spus compătimire... ei! da, într-un cuvînt, te-am jignit oare, lăsîndu-mă pradă dorinţei de-a mă apropia de durerea dumitale?

— Gata... ajunge, nu mai continua... spuse fata, coborîndu-şi privirea şi strîngîndu-mi mîna. Sînt singură vinovată că am deschis discuţia; dar mă bucură, în ceea ce te priveşte, că n-ai fost pentru mine o decepţie... şi acum, iată că am ajuns acasă; trebuie s-o apuc pe ulicioara asta; de aici, mai am doi paşi... Adio, îţi mulţumesc...

— Dar, cum aşa?! E posibil să...? Să nu ne mai vedem niciodată? E cu putinţă?

— Vezi, spuse fata cu un zîmbet, la început spuneai că te-ai fi mulţumit numai cu două vorbe, iar acum... De altfel, nu-ţi mai spun nimic... Poate că ne vom mai întîlni...

— Mîine voi veni aici, negreşit, am implorat-o eu. Iartă-mă, o! iartă-mă că îţi cer...

— Da, eşti nerăbdător... aproape că pretinzi...

— Ascultă-mă, rogu-te, ascultă-mă! am întrerupt-o eu. Poate că îţi voi spune iarăşi ceva nelalocul lui, deşi n-aş dori-o... Dar... nu pot să nu vin mîine aici. Sînt un visător; trăiesc atît de puţin în realitate şi atît de rar clipe ca acestea de acum, încît nu pot să nu le repet în reveriile mele. Îţi voi purta chipul în visările mele toată noaptea, o săptămînă întreagă, tot anul! De aceea spun că voi

veni mîine aici, negreşit, chiar în acest loc şi la aceeaşi oră, fericit de a-mi reaminti măcar de cele ce-au fost azi. Locul acesta a şi început să-mi fie drag. Mai am vreo două-trei locuri asemănătoare la Petersburg. Odată m-au podidit chiar lacrimile la această aducere-aminte, exact ca pe dumneata, adineauri... Ce ştiu eu, poate că şi dumneata, cu zece minute în urmă, plîngeai tot din pricina unei amintiri... Te rog să nu mi-o iei în nume de rău, dar m-am lăsat în voia gîndurilor; poate că aici, în acest loc chiar, ai fost cîndva foarte, foarte fericită...

— Bine, murmură fata, se prea poate să vin mîine aici, tot la ora zece. Văd că nu mai am cum să te împiedic... Uite ce este: mîine trebuie neapărat să fiu aici; să nu crezi însă cumva că îţi fixez astfel o întîlnire; nicidecum, să ştii; trebuie să fiu aici pentru mine. Şi, la urma urmei, de ce nu ţi-aş spune-o deschis... n-o să se întîmple nimic dacă vii şi dumneata; în primul rînd, ca să nu survină iarăşi neplăceri de felul aceleia de astă-seară, dar să lăsăm toate astea la o parte... Pe scurt: aş dori, pur şi simplu, să te văd... ca să-ţi spun... două vorbe... Numai că... dar nu mă vei condamna auzindu-mă vorbind astfel? Te rog să nu-ţi închipui cumva că dau întîlniri cu atîta uşurinţă... Nici acum n-aş fi admis-o, dacă... dar asta rămîne un secret al meu! Cu o singură condiţie însă...

— Primesc! Spune, spune, te rog, pentru dumneata sînt gata să fac orice... Spune totul, am exclamat în culmea fericirii, poţi conta pe mine: voi fi ascultător, respectuos... mă cunoşti doar...

— Tocmai de aceea, pentru că te cunosc, te şi invit mîine, zise fata rîzînd. Te cunosc perfect. Dar, nu uita: vii numai cu o condiţie (şi să fim înţeleşi – vei respecta întocmai rugămintea mea; după cum vezi, îţi vorbesc deschis), să nu te îndrăgosteşti de mine... Pentru că aşa ceva nu se poate, crede-mă. Să fim prieteni – da, cu cea mai mare bucurie, uite

mîna mea... Dar să nu te îndrăgosteşti, te rog! Asta nu se poate!

— Ţi-o jur! strigai eu, strîngîndu-i cu ardoare mînuţa întinsă...

— Lasă jurămintele, ştiu că eşti în stare să te aprinzi ca un explozibil. Nu-mi lua în nume de rău că îţi vorbesc astfel. Dacă ai şti... Nici eu n-am pe nimeni cu care să pot schimba cîteva cuvinte sau de la care să cer un sfat. Desigur, nu pe stradă îţi cauţi sfătuitorii, dumneata însă eşti o excepţie. Te cunosc atît de bine, de parcă am fi prieteni de douăzeci de ani... Nu-i aşa că n-o să mă trădezi?...

— Niciodată! Ai să te convingi... Nu ştiu însă dacă nu mor pînă mîine... de emoţia aşteptării.

— Încearcă să dormi mai adînc. Noapte bună! Şi ţine minte că eu am şi dat dovadă de încredere în dumneata. Doar ai exclamat adineauri atît de frumos: „Să fi săvîrşit oare, într-adevăr, un păcat atît de mare, numai pentru că un sentiment frăţesc de compătimire m-a îndemnat să vin lîngă dumneata?“ Ai spus-o cu atîta sinceritate, încît mi-ai sugerat ideea că aş putea să mă destăinui dumitale...

— Pentru Dumnezeu, dar cum? în ce fel?

— Aşadar, pe mîine! Să rămînă deocamdată o taină... E şi în avantajul dumitale oarecum; măcar de departe se va asemăna cu un roman. Poate că îţi spun chiar mîine, deşi tot pe atît e posibil şi să nu-ţi spun... Va trebui să mai stăm de vorbă, să ne cunoaştem şi mai bine...

— O, în ce mă priveşte, o să-ţi povestesc chiar mîine totul despre mine! Dar ce minune se petrece cu mine, Dumnezeule? Visez? Pe ce lume mă aflu? Te rog, te implor, mai spune-mi o dată: e chiar adevărat că nu eşti nemulţumită, că, spre deosebire de cum ar fi făcut oricare alta, nu te-ai supărat pe mine şi că nu m-ai îndepărtat de la bun început? Numai două clipe, şi m-ai făcut fericit pentru totdeauna. Da! fericit! Cine ştie, poate că m-ai împăcat cu mine însumi, că mi-ai spulberat

îndoielile... Căci am uneori nişte momente... Ei bine, în sfîrşit, mîine îţi povestesc totul, vei cunoaşte totul, totul...

— Bine, ne-am înţeles: aşadar, începi dumneata...

— De abia aştept.

— La revedere!

— La revedere!

Ne despărţirăm. Transportat în lumea visurilor mele, am rătăcit prin oraş toată noaptea. Nu mă simţeam în stare să mă întorc în bîrlogul meu. Şi am fost atît de fericit... pînă a doua zi!

[9] Denumire oficială a Chinei imperiale, al cărei drapel, pînă în 1912, purta imaginea dragonului pe fond galben.

A doua noapte

— Ei, iată că ai ajuns teafăr! mă întîmpină ea surîzătoare, strîngîndu-mi amîndouă mîinile.

— Sînt aici de două ore. Nici nu-ţi închipui ce-a fost cu mine toată ziua!

— Ştiu, îmi închipui... dar să ne întoarcem la ale noastre. Vrei să-ţi spun de ce am venit? Doar nu pentru a flecări amîndoi, ca ieri. De-acum încolo trebuie să fim mai înţelepţi. Aseară m-am gîndit mult la toate acestea.

— Dar în ce fel, în ce fel crezi că am putea fi mai înţelepţi? În ce mă priveşte, sînt gata să fac tot ce-mi spui; crede-mă însă că în viaţa mea nu m-am simţit mai înţelept ca acum.

— Adevărat? Mai întîi, te rog să nu-mi mai strîngi aşa de tare mîinile, în al doilea rînd, îţi mărturisesc sincer că toată ziua m-am gîndit numai la dumneata.

— Şi la ce concluzie ai ajuns?

— Am ajuns la concluzia că totul trebuie luat de la început, fiindcă, meditînd bine după despărţirea noastră de aseară, mi-am dat seama că nu te cunosc încă, ba nu te cunosc chiar deloc şi că m-am purtat ieri ca un copil, ca o fetişcană fără minte, iar singura vinovată de tot ce a urmat este inima mea bună, cu alte cuvinte, mi-am făcut din asta şi un titlu de merit, cum se întîmplă mai întotdeauna cînd începem a ne judeca pe noi înşine. Şi, de aceea, ca să-mi îndrept oarecum greşeala, am hotărît să cunosc cît mai amănunţit totul despre dumneata. Şi cum n-am de la cine culege amănunte, nu-mi rămîne decît să te rog să-mi istoriseşti singur, dar fără să-ţi scape nimic, nimic. Ei, vorbeşte-mi, dar, ce fel de om eşti? Începe mai repede, hai, spune-mi istoria vieţii dumitale.

— Istoria vieţii mele? strigai eu speriat. Istoria vieţii?... Dar cine ţi-a spus că viaţa mea ar avea o

istorie... Eu n-am nici o istorie...

— Atunci, cum ai putut să trăieşti, dacă n-ai şi dumneata o istorie a dumitale? întrebă ea surîzînd.

— Uite aşa, absolut fără nici un fel de istorie! Am trăit, adică, aşa, cum s-ar spune la noi, de unul singur, absolut singur – singur-cuc – înţelegi cum vine asta, să trăieşti singur?

— Cum aşa, singur? Fără să vezi chip de om, absolut pe nimeni, niciodată?

— Ba da, de văzut, văd eu, cu toate acestea, sînt un însingurat.

— Cum? Dumneata nu stai de vorbă niciodată cu nimeni?

— Într-un anumit fel, cu nimeni, aş putea spune.

— Dar ce soi de făptură eşti? Lămureşte-mă, te rog! Dar ia stai, mi se pare că încep să înţeleg! Cred că ai, ca şi mine, o bunică. A mea este oarbă şi, de cînd mă ştiu, nu mă lasă să ies nicăieri, încît aproape că m-am dezobişnuit să vorbesc. Iar cînd cu vreo doi ani în urmă am făcut o ştrengărie, văzînd că nu mă poate ţine în frîu, m-a chemat lîngă ea şi mi-a prins cu un bold rochia de rochia ei, aşa că de atunci stăm astfel agăţate una de alta zile întregi; bunica, deşi oarbă, împleteşte la ciorap; iar eu, aşezată lîngă dînsa, ori cos ceva, ori îi citesc vreo carte cu glas tare; ţi se va părea foarte ciudat, poate, dar uite! aşa îmi petrec viaţa de doi ani de zile, agăţată de poala bunicii...

— O, Dumnezeule, ce nenorocire! Dar eu, eu n-am o astfel de bunică.

— Păi, dacă nu ai o bunică, atunci cum poţi sta tot timpul acasă?...

— Vasăzică, vrei cu tot dinadinsul să ştii ce fel de om sînt eu?

— Exact! Asta vreau să ştiu!

— În sensul cel mai strict al cuvîntului?

— În sensul cel mai strict al cuvîntului!

— Fie, dacă-i aşa! Poftim: eu sînt un tip.

— Tip, tip! ce fel de tip? strigă fata, izbucnind apoi într-un hohot de rîs, de parcă un an întreg nu

mai avusese prilejul să rîdă. Ştii că ai haz, mă amuzi grozav! Ia să ne aşezăm pe banca asta. Pe aici nu prea umblă lumea şi n-are cine să ne audă, aşa că nu mai sta pe gînduri şi începe odată a-mi spune povestea vieţii dumitale, pentru că n-ai să mă convingi niciodată că viaţa dumitale nu are o istorie; nu ştiu de ce vrei să mi-o tăinuieşti. În primul rînd, ce-i aia tip?

— Tip? Tip înseamnă un ins original, un om cam... ridicol! i-am răspuns izbucnind într-o explozie de hohote, molipsit de rîsul ei copilăresc. O fire de o anumită structură... Spune-mi, ştii ce este un visător?

— Un visător? Ei asta-i acum, cum să nu ştiu, cînd eu însămi sînt o visătoare. Uneori, stînd lîngă bunica, cîte şi mai cîte nu-ţi vin în minte, te şi miri de unde! Şi, pe nesimţite, te laşi furată de gînduri, începi să visezi şi pluteşti aşa, pe aripile închipuirii, ca să ajungi uneori să te măriţi cu un prinţ chinez... Cîteodată e şi bine să visezi! Deşi... poate că greşesc, cine ştie! Mai ales cînd ai şi fără asta la ce să te gîndeşti, adăugă fata, de astă dată cu un aer destul de grav.

— Admirabil! De vreme ce erai pe punctul de a te mărita cu un prinţ chinez, sînt sigur că mă vei înţelege perfect. Aşadar, încep... Dar ascultă: nici nu-ţi cunosc încă numele, cum te cheamă?

— În sfîrşit! Bine că ţi-ai adus aminte!

— Dumnezeule! nici prin gînd nu mi-a trecut, mă simţeam bine şi aşa...

— Mă cheamă... Nastenka.

— Nastenka! Numai atît?

— Atît! Ţi se pare puţin, om nesăţios ce eşti!

— Să mi se pară puţin? Dimpotrivă, mult, mult, foarte mult. Nastenka, suflet fermecător de bun ce eşti, dacă de la început eşti pentru mine doar Nastenka!

— Cred şi eu! Aşadar...

— Ascultă dar, Nastenka, ce poveste nostimă vreau să-ţi spun.

M-am aşezat lîngă ea, am arborat un aer grav, de pedant, şi am început ca din carte:

— Există, Nastenka – poate n-ai ştiut pînă acum–, există în Petersburg nişte fundături destul de stranii. Pe-acolo parcă nu-şi strecoară suliţele de aur acelaşi soare care se revarsă luminos peste toţi oamenii oraşului, ci-şi împrăştie privirea un alt fel de soare, un soare poruncit parcă anume pentru ungherele de care-ţi vorbesc, şi învăluie totul într-o alt fel de lumină, aparte. Prin ungherele astea, Nastenka dragă, musteşte parcă o altă viaţă, cu totul diferită de cea care clocoteşte în jurul nostru, o viaţă cum ar putea fi numai undeva într-o ţară neştiută, de peste mări şi ţări, şi nu la noi, nu în vremea noastră atît de cumpănită, mult prea serioasă şi cumpănită. Ei bine, viaţa aceasta e un amestec de ceva pur fantastic, ceva înflăcărat şi ideal, dar totodată (vai, Nastenka!) de ceva foarte-foarte prozaic, plat şi banal, ca să nu spun de-a dreptul trivial.

— Uf, Doamne! ce mai introducere! Îmi închipui ce-mi va fi dat să aud de aci încolo!

— Ai să auzi, dragă Nastenka (cred că nu voi obosi niciodată să-ţi spun Nastenka!), ai să afli că în aceste unghere îşi duc existenţa nişte oameni ciudaţi – visătorii. Visătorul – dacă e să găsim o definiţie mai cuprinzătoare – nu este propriu-zis om, ci, cum să spun, un fel de fiinţă hibridă. În general, el se aciuiază undeva, într-un ungher izolat, de parcă s-ar ascunde acolo şi de lumina zilei, iar odată instalat astfel, e tot aşa de nedezlipit de bîrlogul său ca şi un melc, sau semănînd cel puţin în această privinţă cu acel interesant soi de vietate care este şi făptură, şi casă la un loc, şi care se numeşte broască-ţestoasă. De ce crezi că se complace atît de mult între cei patru pereţi, zugrăviţi negreşit în verde, înnegriţi de funingine, de fumul de ţigară şi din care răzbate o dezolantă tristeţe? De ce oare acest individ ridicol, atunci cînd vine să-l viziteze careva dintre rarii lui

cunoscuţi (şi să luăm aminte că, pînă la urmă, toţi cunoscuţii îl părăsesc), de ce huhurezul acesta îşi întîmpină musafirul cu atîta jenă, schimbînd feţe-feţe, de ce se zăpăceşte de parcă cu cîteva clipe înainte între cei patru pereţi ai lui ar fi făptuit vreo crimă, parcă ar fi fabricat bani falşi, ori ar fi comis niscai versuleţe, ca să le trimită la o revistă cu o scrisoare anonimă alături, o scrisoare în care să arate că – adevăratul autor fiind mort – el, ca prieten, a socotit de-a sa datorie sacră să încredinţeze tiparului stihurile celui dispărut? De ce, spune-mi, dragă Nastenka, între cei doi oameni, gazda şi vizitatorul, nu se poate înfiripa nici o conversaţie? De ce nici rîsul şi nici o vorbă de duh nu-şi ia zborul de pe buzele prietenului picat pe neaşteptate şi nedumerit, căruia, în alte ocazii, nu-i displac nici rîsul, nici vorbele cu haz ori discuţiile despre sexul frumos şi despre felurite alte subiecte plăcute? De ce, oare, în fine, chiar şi acest musafir, probabil o cunoştinţă recentă, care vine pentru prima oară în vizită – fiindcă a doua oară cu siguranţă n-o să mai calce pe-acolo – de ce el însuşi se fîstîceşte în aşa hal, îşi pierde şirul vorbelor şi cîteodată înmărmureşte – cu toate că altminteri este foarte spiritual (presupunînd că nu este lipsit de asemenea însuşiri), de ce i se întîmplă toate acestea numai privind la figura întoarsă pe dos a gazdei, care la rîndul său, a reuşit să se piardă cu totul, să se încurce cu desăvîrşire, după atîtea sforţări uriaşe şi zadarnice de a sparge gheaţa şi a încropi o conversaţie cît de cît mai atractivă, ori de a arăta, la rîndul său că nu e străin de bunele maniere ale lumii mondene, pălăvrăgind, bunăoară, despre farmecul sexului frumos, pentru ca măcar printr-un astfel de şiretlic să-i fie pe plac bietului om, nimerit din greşeală în vizită acolo unde nu îi era locul? De ce, la un moment dat, oaspetele pune brusc mîna pe pălărie şi se retrage în mare grabă, prefăcîndu-se că şi-a amintit chiar atunci de o chestiune foarte urgentă – cu totul

imaginară, inventată pe loc ca pretext – îşi sloboade, cu chiu, cu vai, mîna din stăruitoarea strînsoare a mîinilor gazdei, care, în felul acesta, caută să-şi arate regretul, încearcă să remedieze iremediabilul, să recîştige ce a pierdut? De ce prietenul plecat atît de grăbit şi de preocupat, depărtîndu-se de uşa închisă în urma lui, izbucneşte deodată în hohote de rîs, jurîndu-şi în gînd să nu mai calce niciodată pragul acestui om ciudat, deşi bietul om ciudat nu-i în fond decît un tînăr foarte cumsecade; şi, totodată, nu-şi poate refuza nicicum imaginaţiei un capriciu nevinovat: de a compara, măcar pe departe, mutra recentului său interlocutor cu înfăţişarea unui pisoi nepricopsit, care după ce-a fost capturat mişeleşte de cîţiva copii ştrengari, smucit din mînă în mînă, izbit şi tăvălit, se refugiază, speriat şi zăpăcit de zarva din jurul său, sub un scaun, unde mult timp după aceea, cu toată liniştea din casă, simte nevoia să se zbîrlească, să mîrîie şi să pufnească, spălîndu-şi cu amîndouă lăbuţele botişorul lovit, iar apoi să arunce priviri duşmănoase naturii, vieţii şi chiar bucăţii gustoase rămase de la prînzul stăpînilor, pe care o menajeră miloasă o păstrează pentru el?

— Ascultă-mă, mă întrerupse Nastenka, care mă ascultase pînă atunci cu ochii uimiţi şi guriţa deschisă, te rog să mă crezi că nu pricep deloc de ce s-au întîmplat toate cîte mi le-ai înşirat, şi nici nu ştiu de ce-mi propui avalanşa aceasta de întrebări pe cît de stranii, pe atît de hazlii; sînt însă convinsă că toate astea te privesc direct şi ţi s-au întîmplat chiar dumitale.

— Exact, am răspuns eu cu aerul cel mai serios din lume.

— Ei bine, dacă-i aşa, te ascult mai departe, îmi spuse Nastenka, fiindcă ţin foarte mult să ştiu cum se va sfîrşi povestea.

— Vrei să ştii, Nastenka, ce făcea în ungherul său eroul nostru sau, mai bine zis, ce făceam eu,

pentru că eroul întregii povestiri sînt eu, propria şi modesta mea persoană; vrei să ştii, bineînţeles, din ce pricină m-a răscolit, de ce nu mi-am mai revenit o zi întreagă în fire după neaşteptata vizită a acelui prieten? Te interesează apoi motivul pentru care am fost atît de surprins, de m-am făcut roşu ca racul, cînd mi s-a deschis uşa camerei? Doreşti să afli, desigur, de ce anume n-am ştiut să primesc aşa cum se cuvine un musafir şi, sub povara obligaţiilor mele de ospitalitate, să mă prăbuşesc neputincios, acoperit de ruşine?

— Ei da, da; fireşte că da! răspunse Nastenka. Am însă o rugăminte; ştii să povesteşti admirabil, dar nu s-ar putea totuşi să foloseşti un limbaj mai puţin frumos, ca să nu pară că vorbeşti aşa... ca din carte!

— Nastenka! am rostit eu cu vocea gravă şi severă, abia stăpînindu-mi rîsul, dragă Nastenka, ştiu că povestesc frumos, dar altfel nu pot, iartă-mă. Acum, draga mea Nastenka, mă simt aidoma spiritului regelui Solomon, care a stat o mie de ani într-un ulcior, sub şapte peceţi, dar de pe care, în sfîrşit, s-au ridicat, una cîte una, cele şapte peceţi. Acum, scumpa mea Nastenka, cînd ne-am reîntîlnit după o despărţire atît de lungă – căci eu te cunosc de mult, fiindcă de mult căutam pe cineva şi cel mai bun semn că tocmai pe dumneata te căutam e că ne-a fost sortit să ne întîlnim... în mintea mea s-au deschis o mie de supape şi trebuie să mă revărs într-un şuvoi de cuvinte, căci altfel mă înăbuş. Aşadar, te rog să nu mă întrerupi, Nastenka, ci să mă asculţi cu răbdare, cuminte, căci altfel nu mai spun nimic.

— Nu, nu, nu! asta în nici un caz! te rog să continui. Nu mai scot o vorbă.

— Aşadar, există o oră din zi, buna mea prietenă Nastenka, o oră care mă încîntă cel mai mult. E ora la care, de obicei, se încheie aproape toate grijile mari, îndatoririle de serviciu şi toate obligaţiile zilei şi cînd toţi se grăbesc spre casele lor, pentru a

lua prînzul şi a se odihni, iar în drum spre casă scornesc tot felul de îndeletniciri vesele pentru seara ori noaptea care urmează, adică pentru restul timpului disponibil. La ora aceea şi eroul nostru – pentru că, permite-mi, Nastenka, să povestesc la modul impersonal, întrucît m-aş simţi tare stînjenit s-o fac la persoana întîi – la ora aceea şi eroul nostru, ziceam, care, şi el, ca mulţi alţii, avea o ocupaţie, păşeşte în urma altora. Pe faţa lui palidă, puţin obosită, rătăcesc licăririle unei desfătări ciudate. Priveşte emoţionat vîvoarea crepusculară care se stinge lent pe cerul rece al Petersburgului. Cînd spun priveşte, greşesc; cuvîntul priveşte este prea puţin potrivit, mai curînd aş zice contemplă, cu un aer puţin absent, cu expresia omului cam obosit sau ale cărui gînduri sînt atrase de altceva, mai interesant, care nu-i îngăduie decît în treacăt şi aproape involuntar să cuprindă în disponibilităţile lui de timp lumea înconjurătoare. Este mulţumit de a fi scăpat pînă a doua zi de plictiseala *treburilor cotidiene* şi se bucură ca un şcolar scutit de a mai întîrzia la pupitru, spre a se reîntoarce la jocurile dragi şi ştrengăriile care îl aşteaptă. Dacă l-ai privi cu oarecare discreţie în acest moment, dragă Nastenka, ai observa numaidecît că firicelul său de bucurie strecurase prin nervii lui slabi şi prin liniştea bolnăvicioasei sale fantezii ceva plăcut şi înviorător. Iată-l preocupat de ceva... Crezi că se gîndeşte la masa ce-l aşteaptă? Sau cum îşi va petrece seara? La cine se uită oare? Nu cumva la domnul acela cu ţinută impozantă care a salutat-o atît de ceremonios pe doamna din luxosul cupeu cu cai sprinteni, ce-a trecut adineauri pe lîngă el? Nu, Nastenka, nu-i pasă lui acum de toate aceste nimicuri! Acum se simte bogat, pentru că îşi are viaţa lui *cu totul aparte*! E atît de bogat dintr-o dată, încît şi ultima rază a asfinţitului de soare nu în zadar i-a strălucit cu atîta sprintenă veselie pe faţă, stîrnind în inima lui înfierbîntată un roi întreg de impresii. Abia dacă mai ia în seamă drumul, de-

a lungul căruia altădată cele mai mărunte lucruri puteau să-l uimească. Acum, „zeiţa fanteziei“ (dacă l-ai citit pe Jukovski, dragă Nastenka) a ţesut, cu mîna-i capricioasă, urzeală de aur şi a prins a-i desfăşura prin faţa ochilor horbote măiestrite dintr-o alt fel de viaţă, cu totul bizară, ba poate – cine ştie? l-a săltat cu miraculoasele-i puteri de pe acest splendid trotuar de granit, pe care merge spre casă, într-al şaptelea cer de cleştar. Încearcă să-l opreşti, întrebîndu-l pe neaşteptate: unde se află, pe ce străzi a trecut? şi nu-şi va aminti nimic – nici pe unde a mers, nici unde se află acum, ci, roşindu-se de ciudă, va bîigui mai mult ca sigur ceva pentru salvarea aparenţelor. Vei pricepe, prin urmare, de ce a tresărit atît de tare, încît doar că n-a ţipat, privind cu sfială de jur împrejur, cînd o bătrînică foarte venerabilă l-a oprit politicoasă în mijlocul trotuarului, să-l întrebe de-o stradă pe care n-o mai nimerea. Încruntîndu-se supărat, el porneşte apoi mai departe, fără să observe zîmbetele cîte unui trecător întîlnit, care se opreşte din drum uitîndu-se după el, ori pe fetiţa aceea care s-a ferit cu teamă dinaintea lui, făcîndu-i loc să treacă, pentru ca imediat după aceea să izbucnească într-un rîs zglobiu, uitîndu-se cu ochi mari de copil în ochii lui visători şi urmărindu-i gesticulaţia. Şi tot aceeaşi zeiţă a fanteziei, din zborul ei sprinţar, a adunat în acelaşi năvod vrăjit şi pe bătrînică, şi pe trecătorii curioşi, şi pe fetiţa numai bucle şi zîmbet, şi pe barcagiii care cinau în bărcile lor ce împînzesc Fontanka (să presupunem că tocmai pe acolo trece eroul nostru); i-a prins şăgalnic pe toţi şi totul în gherghelul ei, ca pe nişte muşte în păienjeniş – şi, cu întreg tezaurul acesta, visătorul nostru a pătruns în vizuina sa tihnită, s-a aşezat la masă, a prînzit şi nu s-a trezit din reverie decît după ce îngîndurata şi veşnic posaca Matriona, care îl servea, strînsese totul de pe masă şi-i întinsese pipa; abia atunci s-a trezit, dumirindu-se

mirat că luase masa, deşi habar n-avea cînd şi cum se întîmplase asta. De mult se strecurase în odaie întunericul; de mult sufletul lui vîslea pustiu şi trist; o împărăţie întreagă de închipuiri se năruia în jur, dispărea fără urmă, fără zgomot, ca un vis din care el însuşi nu-şi mai amintea nimic. Dar iată că o senzaţie vagă face să i se strîngă şi să-i palpite uşor inima; ceva ispititor, ca o nouă dorinţă, îi răvăşeşte şi-i tulbură închipuirea, strîngînd acolo un roi întreg de fantome necunoscute încă. În odăiţa lui domneşte liniştea, singurătatea, şi o lene dezmierdătoare îi încîntă imaginaţia; ea se aprinde uşor, dă puţin cîte puţin în clocot, întocmai ca apa din ceainicul bătrînei Matriona, care deretică nepăsătoare alături, în bucătărie, pregătindu-şi, ca de obicei, cafeaua. Iată, paşii închipuirii taie încetul cu încetul drum prin neliniştile lui şi cartea luată din raft, la întîmplare şi fără scop, alunecă din mîinile visătorului nostru mai înainte ca el să fi ajuns cu lectura măcar la a treia pagină. Şi iarăşi fantezia e avidă, căutătoare, şi iarăşi în gîndurile lui apare o lume nouă, cu o altă viaţă, încărcată de farmec, îi împresoară inima cu planuri din ce în ce mai strălucitoare. Un nou vis – o nouă fericire! O nouă doză de rafinată şi voluptuoasă otravă! Ce-i pasă lui de viaţa reală, de viaţa noastră! După înşelătoarea sa părere, noi – eu şi cu dumneata, Nastenka – trăim într-o molatică lenevie, mult prea lent, cuprinşi parcă de inerţie! După credinţa sa, noi toţi sîntem atît de nemulţumiţi de soarta noastră, încît ni-e silă de viaţă! Şi, într-adevăr, priveşte, priveşte realitatea din jurul nostru: totul pare la prima vedere rece, mohorît şi atît de sumbru... „Sărmanii!“ ne compătimeşte în gînd visătorul meu. Şi nici nu e de mirare că-l încearcă asemenea gînduri. Pe cîtă vreme, mută-ţi ochii către aceste fantome vrăjite, care se adună cu atîtea drăgălăşenii şi capricii, de pretutindeni, puzderie sub fruntea lui, ca într-un tablou răpitor, plin de însufleţire, unde pe primul plan, primul personaj,

desigur, este chiar el însuşi, visătorul nostru, preţioasa-i persoană. Observă ce varietate de întîmplări, ce roi nesfîrşit de visuri ameţitoare! Mă vei întreba, poate, la ce visează? Dar ce rost ar avea o asemenea întrebare? Visează la toate... la menirea poetului necunoscut, încununat mai tîrziu de lauri; la prietenia cu Hoffmann[10], la noaptea Sfîntului Bartolomeu; la Diana Vernon[11], la rolul eroic al lui Ivan Vasilievici cel Groaznic în cucerirea hanatului tătărăsc al Kazanului; la Clara Mowbray; la Eufia Dens; la Soborul prelaţilor care l-au judecat pe Jan Hus; la răscoala morţilor din *Robert*[12] (îţi aminteşti muzica, are un iz de cimitir!); la *Minna*[13] şi *Brenda*; la lupta de la Berezina[14]; la lectura acelui poem din casa contesei V-D[15]; la Danton; la *Cleopatra e i suoi amanti*[16], la căsuţa din Kolomna[17]; la un cămin al său, alături de o fiinţă dragă, care, într-o seară de iarnă, deschizînd guriţa şi ochişorii, să-l asculte, aşa cum mă asculţi dumneata acum pe mine, o! îngeraşul meu... Nu, Nastenka, ce-i pasă lui? Cufundat într-o mreajă de leneşe voluptăţi, nu-i pasă deloc de acea viaţă după care noi tînjim atîta. O astfel de viaţă i se pare săracă, meschină, neprevăzînd că-i poate veni şi lui odată sorocul, ceasul nefast cînd – pentru o singură zi din această viaţă, jalnică şi meschină – să-şi dăruiască toţi anii săi fantastici, ba chiar să-i dăruiască nu pentru vreo bucurie şi nici pentru fericire, ci dintr-o istovitoare sfîrşeală, în ceasul acela de tristeţe, de regret şi de nemărginită amărăciune, cînd nu va mai sta să aleagă. Dar, atîta timp cît n-a sosit încă momentul acela cumplit, el nu doreşte nimic, pentru că este mai presus de dorinţi, pentru că musteşte de toate primăverile, pentru că soarbe mereu din preaplinul propriei sale fiinţe, pentru că el însuşi este meşterul-faur al vieţii sale, pe care o creează singur, clipă de clipă, şi mereu în alte forme, după vrerea inimii şi bunul său plac. Şi doar, atît de

lesne, atît de firesc se înfiripă în el această lume de basm, o lume a fanteziei! parcă nici n-ar fi vorba de nişte năluciri! Şi, zău, uneori este gata să creadă că viaţa aceasta de fantome nu-i o simplă surescitare a cine ştie cărui simţ înaripat, că nu-i doar un miraj, doar o biată amăgire a imaginaţiei exaltate, ci că toate există aievea, sînt reale, palpabile, vii! De ce atunci, spune-mi, Nastenka, de ce totuşi atunci, în asemenea clipe, i se taie respiraţia? De ce dintr-o dată, ca prin farmec, ca printr-un tainic joc al hazardului, pulsul începe să-i bată mai repede, din ochii visătorului ţîşnesc lacrimi, obrajii lui palizi, umeziţi de plîns se aprind, şi toată fiinţa i se umple de o năvalnică bucurie? De ce oare nopţi întregi de nesomn se scurg ca o clipă, scăldate într-o bucurie şi o fericire de nesecat, iar cînd zorile trandafirii îşi trimit primele raze, revărsîndu-se în odaia sumbră şi învăluind-o cu draperii fantastice de lumină îndoielnică, cum se întîmplă la noi la Petersburg, visătorul nostru vlăguit, stors de puteri, se aruncă pe pat şi adoarme în voia spiritului său bolnav, zguduit de extaz, cu un fel de durere copleşitor de dulce în inimă. Da, Nastenka, te laşi amăgit şi tu, bănuind fără să vrei că sufletul îi e tulburat de o pasiune adevărată, reală, că în imaterialele, etericele lui visări există ceva viu, ceva palpabil! Şi, de fapt, ce amăgire! Căci, iată, de pildă, în inima lui s-a revărsat ca un năvalnic torent al fericirii dragostea, cu dulcile ei chinuri... e de ajuns să-l priveşti, ca să nu mai ai nici o îndoială. Vei crede, oare, dragă Nastenka, privindu-l, că el n-a cunoscut-o niciodată pe iubita visurilor sale fantastice? Socoţi oare cu putinţă ca el să n-o fi văzut decît acolo, în ademenitoarele sale himere, ca o astfel de pasiune să fi avut întruchipare numai în vis? Oare nu este adevărat că ei au trecut braţ la braţ, de-a lungul atîtor ani ai primei lor tinereţi, prin străzi şi anotimpuri – singuri, în doi, nepăsători faţă de lumea întreagă şi împletindu-şi

fiecare universul său propriu, propria sa viaţă cu viaţa celuilalt? Şi n-a fost oare ea aceea care, în ceasul tîrziu al despărţirii, stătea la pieptul lui, plîngînd cu hohote şi tînguindu-se fără să mai ştie nici de vijelia dezlănţuită sub catapeteasma mohorîtă a cerului, nici de vîntul care smulgea, ducînd cu el, lacrimile de pe genele ei negre? Să fi fost oare toate acelea numai vis? Şi parcul plin de melancolie, în paragină şi părăsire, cu aleile năpădite de muşchi, adîncit în singurătate, mohorît, pe unde atît de des se plimbaseră împreună, speraseră şi iubiseră atît de mult, „atît de mult şi atît de duios“!? Să fi fost oare numai vis şi acea stranie casă bătrînească, retrasă, în care a trăit ea singuratică, închisă în sine, atîta vreme, alături de un soţ bătrîn şi ursuz, veşnic tăcut şi veninos, care pe ei, îndrăgostiţii – sfielnici ca nişte copii, ascunzîndu-şi cu teamă şi tristeţe iubirea unul faţă de celălalt – îi înspăimînta? Şi cît de neprihănită, cît de pură le era dragostea, cît se frămîntau, de cîtă spaimă le erau bîntuite inimile faţă de (se înţelege de la sine, Nastenka!), faţă de răutatea oamenilor. Şi, Dumnezeule, oare nu era ea fiinţa aceea pe care a întîlnit-o mai tîrziu, departe de ţărmurile patriei, sub cer străin, un cer meridional, fierbinte, în acel minunat oraş etern, sub policandrele strălucitoare ale unui bal, cînd sunetele muzicii se revărsau prin palatul (era, negreşit, un *palazzo*!) incendiat de lumină, în balconul umbrit de mirt şi trandafiri, unde dînsa – recunoscîndu-l – şi-a scos cu atîta grabă masca, şoptindu-i: „Sînt liberă“ şi, tremurînd, sfîşiată de hohotele plînsului, i s-a aruncat în braţe, şi amîndoi, cuprinşi de extaz, îmbrăţişîndu-se, au uitat într-o clipită şi amărăciunile, şi despărţirea, şi chinurile, şi mohorîta căsuţă de odinioară, şi pe bătrînul ei soţ, şi parcul cel posomorît din îndepărtata lor patrie, şi banca de pe care – cu o ultimă sărutare pătimaşă – ea se smulsese altădată din braţele lui încremenite într-o desperată

chemare?... O, cred, dragă Nastenka, că vei fi de acord şi dumneata că e atît de firesc să te tulburi, să-ţi pierzi cumpătul şi să roşeşti pînă-n vîrful urechilor, ca un şcolar care de abia şi-a ascuns în fundul buzunarului un măr furat din grădina vecinului, cînd se iveşte deodată un vlăjgan oarecare, unul voinic, înalt, glumeţ şi flecar – ca prietenul nepoftit de aseară – care cască larg uşa şi strigă aşa, ca din senin: „Frăţioare, am sosit în clipa asta din Pavlovsk!“ Doamne, Doamne! Bătrînul conte şi-a dat duhul şi-ncepe o fericire de nedescris, iar aici, poftim, dumnealui a sosit din Pavlovsk!

După ce am rostit patetica mea peroraţie, am tăcut la fel de patetic. Nu uit nici azi că în momentul acela doream nespus, biruindu-mă pe mine însumi, să izbucnesc într-un hohot de rîs, răsunător, pentru că simţeam cum undeva, în tainiţele adînci ale sufletului, începea să mă ispitească acel diavol vrăjmaş, drăcuşorul neastîmpărat al închipuirii, simţeam cum mi se pune un nod în gît, îmi tremură bărbia, iar ochii mi se umezesc din ce în ce mai mult... Mă aşteptam că Nastenka, rotunjindu-şi ochişorii ei cuminţi, după ce m-a ascultat, va izbucni într-o cascadă veselă de rîsete copilăreşti şi parcă-mi părea rău că am întins prea mult coarda, destăinuindu-i fără rost taina vieţii care de mult îmi rodea inima, răscolind-o năprasnic; de aceea şi vorbeam ca din carte, pentru că-mi pregătisem de mult propriul meu verdict, iar acum nu m-am putut reţine să nu-l rostesc tare în auzul ei, să mă destăinuiesc fără a spera cel puţin că voi fi înţeles; spre mirarea mea însă, fata nu spunea nimic, iar după un răstimp mi-a strîns încetişor mîna şi, cu un fel de compătimire timidă, m-a întrebat:

— Să fie adevărat că toată viaţa ţi-ai trăit-o aşa cum mi-ai povestit?

— Toată viaţa, Nastenka, toată viaţa, şi mi se pare că aşa o voi sfîrşi!

— Nu, asta nu se poate! se nelinişti ea. Aşa ceva nu se va întîmpla! Altminteri, ar însemna ca şi eu să-mi petrec restul vieţii prinsă de poala bunicii. O, dar ştii că nu e deloc bine să trăieşti aşa?

— Ştiu, Nastenka, ştiu! am exclamat, nemaiputîndu-mi reţine simţămintele. Ba ştiu mai mult decît atît – că mi-am pierdut zadarnic cei mai frumoşi ani ai mei! Acum ştiu asta şi sufăr şi mai dureros pentru că însuşi Dumnezeu mi te-a scos în cale, îngerul meu bun, ca să mi-o spui şi să mi-o dovedeşti. Acum, cînd stau lîngă dumneata şi-ţi vorbesc, mă cuprinde şi groaza la gîndul viitorului, pentru că în viitor mă aşteaptă din nou singurătatea, din nou aceeaşi viaţă mucegăită, inutilă. La ce-am să mai pot visa de azi înainte, după ce în realitate, lîngă dumneata, am cunoscut clipe atît de fericite! Dumnezeu să te binecuvînteze, copiliţă scumpă, că nu m-ai alungat de la început şi că acum pot spune că am trăit măcar două seri din viaţa mea aşa cum mi le-am închipuit în vis!

— Ah, nu, nu! strigă Nastenka şi o podidiră lacrimile, nu se mai poate repeta ceea ce a fost pînă acum; nu ne vom despărţi chiar aşa! Ce vorbă-i asta: două seri!

— O, Nastenka, Nastenka! dacă ai şti pentru cîtă vreme m-ai împăcat cu mine însumi! Îţi poţi imagina că de aci încolo nu mă voi mai gîndi cu atîta silă la mine, ca-n alte dăţi? Înţelegi că, de azi înainte, mi se pare posibil să nu mă mai tortureze ideea că am făcut din viaţa mea o crimă şi un păcat, căci ce altceva este o astfel de viaţă decît o crimă şi un păcat? Şi să nu crezi că am exagerat, pentru numele lui Dumnezeu, să nu-ţi treacă prin minte aşa ceva, Nastenka! Pentru că mă simt cuprins cîteodată de o tristeţe, de o melancolie atît de sfîşietoare!... Pentru că, în acele momente, încep să cred că niciodată nu voi mai fi în stare să trăiesc o viaţă adevărată, că am pierdut de mult orice măsură, orice senzaţie a concretului, că nu

mai am simţul realităţii; pentru că, în sfîrşit, m-am blestemat de atîtea ori eu însumi, pentru că, după nopţile mele fantastice, îmi revin la momentele de luciditate, care sînt ucigătoare. Auzi cum în jurul tău hăuie şi se frămîntă în vîrtejul vieţii mulţimea uriaşă de fiinţe vii; o auzi, o vezi; te uiţi cum trăiesc oamenii, cum trăiesc aievea; vezi că viaţa pentru ei nu este oprită, nu se va spulbera ca visul tău, ca o nălucă oarecare, că viaţa lor se reînnoieşte mereu, e mereu tînără şi nici o singură oră de-a ei nu se aseamănă cu alta; în timp ce atît de tristă, atît de monotonă, monotonă pînă la banalitate, este sperioasa fantezie, sclava umbrei, a ideii, sclava primului nor care va acoperi soarele şi va strînge dureros inima adevăratului petersburghez atît de îndrăgostit de soare – iar în durerile acelea, ce fantezie mai poţi căuta? O simţi cum oboseşte, cum într-o veşnică încordare această *nesecată* fantezie se mistuie; pentru că te maturizezi, îţi depăşeşti idealurile de pînă atunci, supravieţuindu-le; ele se prefac în pulbere şi ţăndări, iar dacă tu n-ai o altă viaţă, atunci trebuie s-o reclădeşti pe cea dintîi din aceleaşi hîrburi. Dar, pe de altă parte, sufletul cere şi vrea mereu altceva! Şi în zadar mai scurmă visătorul, ca în cenuşă, în visurile lui vechi, căutînd sub maldărele de scrum o cît de mică scînteioară, ca să aţîţe din nou focul la care să-şi încălzească inima răcită, şi acolo, în adîncurile inimii, să învie iarăşi tot ce-i fusese atît de drag mai înainte, tot ce înduioşa sufletul, înfierbînta sîngele, smulgea lacrimi din ochi şi amăgea, dar amăgea cu atîta plenitudine! Ştii dumneata, oare, Nastenka, pînă unde am ajuns? Ştii că mă aflu în situaţia de a sărbători aniversarea tuturor trăirilor mele imaginare, a ceea ce mi-a fost cîndva atît de drag, dar n-a existat, de fapt, niciodată – pentru că aici e vorba de sărbătorirea aceloraşi reverii serbede şi sterile, urzite din umbre şi păreri – şi sînt nevoit s-o fac, pentru că nu mai am nici măcar asemenea visări

deşarte, iar pe cele de altădată n-am cu ce să le birui, să le extirpez – pentru că şi visurile pot fi biruite! Înţelegi oare că îmi mai place şi acum să trec din cînd în cînd prin locurile pe unde cîndva îmi închipuiam, în felul meu, că-s fericit; că simt o mare ispită să-mi urzesc viaţa de azi după amintirile trecutului, care niciodată nu se mai întoarce şi că deseori, fără nici un rost, abătut şi trist, hoinăresc pe străzile şi prin fundăturile Petersburgului ca o umbră, fără nici un ţel. Şi-n definitiv, ce amintiri! Iată, de pildă, mă pomenesc amintindu-mi că, acum un an, cam tot pe timpul ăsta, tot la ora asta şi tot pe acest trotuar, mă plimbam în sus şi în jos, la fel de singuratic şi de abătut ca acum! Şi-ţi răsare în gînd că şi pe atunci visarea aducea cu ea tristeţe, că, deşi nici mai înainte sufletului nu-i era din cale-afară de bine, simţi totuşi că trăiai parcă mai uşor şi mai liniştit, că lipseau gîndurile negre care au pus stăpînire pe tine acum, că nu erau aceste mustrări de conştiinţă atît de chinuitoare, de tenebroase, şi care te urmăresc zi şi noapte. Şi te întrebi: unde un dispărut visurile? Şi, clătinînd din cap, îţi răspunzi altceva: vai, cum zboară anii! Şi iar te întrebi: dar cu anii tăi ce-ai făcut? Unde ţi-ai înmormîntat vîrsta cea mai frumoasă? Ai trăit, nu ai trăit? Ia seama, îţi şopteşti singur, observă cum peste lume se lasă frigul. Vor mai trece încă ani şi ani, şi după ei va veni singurătatea cu chipul ursuz şi schimonosit, apoi – în cîrji – se va ivi tremurătoarea bătrîneţe şi după acestea – amărăciunea, tristeţea. Va păli cîte puţin lumea încîntătoarelor tale fantasme, se vor ofili visurile tale şi se vor scutura ca frunzele galbene de pe copaci... O, Nastenka! O... cît de copleşitoare e durerea de-a rămîne singur, singur-cuc, fără să ai ce regreta măcar... pentru că tot ce-ai pierdut n-a însemnat nimic, nimic decît un zero stupid şi gol, decît un vis!

— Destul, nu-mi mai răscoli sufletul! mă rugă fata, ştergîndu-şi o lacrimă prelinsă printre pleoape. De aci înainte vom fi mereu împreună! Orice s-ar întîmpla cu mine de azi încolo, nu ne vom despărţi niciodată. Ascultă şi ia aminte. Sînt o fată simplă, am învăţat puţin, cu toate că bunica îmi luase profesor; dar, deşi sînt simplă, crede-mă, te înţeleg, înţeleg tot ce mi-ai povestit, pentru că şi eu – cînd bunică-mii i-a căşunat să mă agaţe cu un bold de poala ei – am trăit cam la fel. Desigur, n-aş fi fost în stare s-o spun în vorbe la fel de alese ca dumneata, că doar n-am cine ştie ce carte – adăugă ea timid, cuprinsă încă de un anume respect faţă de patetica mea spovedanie, făcută în cuvinte meşteşugit însăilate –, dar sînt foarte bucuroasă că mi-a fost dat să-mi deschizi sufletul dumitale fără ascunzişuri. Acuma te cunosc, te cunosc deplin. Şi, ştii ce? Vreau să-ţi istorisesc şi eu povestea mea, fără să-ţi ascund nimic, fără nici o scăpare, şi după aceea îţi voi cere un sfat. Eşti tare ager la minte: nu-i aşa că-mi vei da un sfat? Promite-mi!

— Ah, Nastenka, i-am răspuns, deşi n-am fost niciodată sfătuitorul cuiva, şi cu atît mai puţin – un povăţuitor iscusit, îmi dau seama că, dacă de azi înainte vom rămîne prieteni pentru totdeauna – ceea ce va fi, într-adevăr, ceva foarte înţelept – pe viitor, desigur, ne vom putea da unul altuia nenumărate sfaturi înţelepte. Aşadar, încîntătoarea mea Nastenka, spune-mi, de ce fel de povaţă ai nevoie? Dar deschis, direct, că sînt acum atît de vesel, atît de fericit, de curajos şi de ager la minte, încît nu cred să-mi lipsească vorbele.

— Nu, nu! m-a întrerupt Nastenka rîzînd. Sfatul de care am nevoie trebuie să fie nu numai un sfat ager, ci şi cald, frăţesc, aşa cum mi l-ai fi dat dacă m-ai fi iubit de o viaţă întreagă.

— De acord, Nastenka, de acord! am exclamat în culmea entuziasmului. Nici dacă te-aş fi iubit de douăzeci de ani, sentimentul meu n-ar fi fost mai puternic decît cel de-acum!

— Dă-mi mîna dumitale, mi-a cerut Nastenka.
— Iat-o! i-am răspuns, întinzîndu-i-o.
— Aşadar, să începem povestea mea.

[10] Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776-1822) – remarcabil reprezentant al romantismului german. În operele sale apare imaginea artistului-visător care evadează într-o lume fantastică. Într-o serie de nuvele: *Elixirul diavolului*, *Micuţul Zaches*, *Prinţesa Brambilla*, *Dublul* ş. a. (care figurează în lectura lui Dostoievski), viaţa se prezintă ca o îmbinare de elemente fantastice şi reale.

[11] Diana Vernon... Clara Mowbray... Eufia Dens – personaje feminine din romanele lui Walter Scott, respectiv: *Rob-Roy*, *Apele de la Saint-Ronan* şi *Temniţa din Edinburgh*, foarte răspîndite în Rusia şi apreciate cu entuziasm de către Dostoievski pentru „forţa pasiunilor clocotitoare".

[12] Este vorba de opera compozitorului german Meyerbeer (1791-1864) *Robert Diavolul*, zguduitoare prin scena în care morţii dintr-un cimitir se răzvrătesc, ieşind din morminte, împotriva celor care i-au oprimat în viaţă.

[13] *Minna* (imitaţie după Goethe), poezie a romanticului rus V. A. Jukovski (1783-1852). *Brenda* – titlul unei balade a poetului I. Kozlov (1779-1840) din pleiada puşkiniană.

[14] Este evocat subiectul nuvelei *Adio* de Balzac.

[15] Este vorba de o figură cunoscută în lumea literară din acea vreme, o „protectoare a muzelor", A.K. Voronţova-Daşkova (1818-1856), al cărei salon era frecventat de scriitori şi de artişti cu renume. Aluzia se referă, probabil, la poemul *Demonul* de Lermontov, rămas multă vreme nepublicat din cauza opreliştilor cenzurii.

[16] „*Cleopatra e i suoi amanti*" – personaj istoric amintit (în această formulare) în nuvela *Nopţi egiptene* (1835) de Puşkin.

[17] *Căsuţa din Kolomna* – poem al lui Puşkin (1830), denumit de autor „naraţiune în versuri", fiind o satiră a banalităţii şi a platitudinii unei vieţi molcome în căsnicie.

Povestea Nastenkăi

— Jumătate de viaţă mi-o şi cunoşti; adică, ştii că am o bunică bătrînă.

— Dacă şi cealaltă jumătate este tot atît de scurtă... am întrerupt-o eu rîzînd.

— Taci şi ascultă. Să ne înţelegem însă chiar de la început asupra unui lucru: să nu mă întrerupi, căci altfel mă încurc. Aşadar, stai cuminte şi fii atent la ce-ţi spun.

Am o bunică bătrînă. M-a crescut de cînd eram micuţă de tot, rămînînd orfană; şi mama, şi tata s-au prăpădit de foarte tineri. Cred că bunică-mea fusese destul de bogată înainte, deoarece şi astăzi îşi mai aminteşte de zilele mai bune de odinioară. M-a învăţat mai întîi să conversez franţuzeşte, după care mi-a angajat un profesor. Pe la cincisprezece ani împliniţi (acum am şaptesprezece) am terminat-o cu învăţătura. Cam tot pe atunci, izbutisem să fac şi o poznă – ce anume însă nu-ţi voi spune; ajunge doar să ştii că greşeala mea n-a fost prea mare. Numai că bunica m-a şi chemat într-o dimineaţă la ea şi mi-a spus că, deoarece ea e oarbă şi nu mă poate supraveghea, a hotărît să-mi prindă rochia de-a ei cu un bold, căutînd să-mi bage bine în cap că, dacă n-am să mă fac mai cuminte, vom sta aşa, agăţate una de alta, toată viaţa. Aşadar, la început n-am mai avut cum să mă desprind de ea; lucrează, citeşte, învaţă – lîngă poala bunică-tii! Odată am încercat un şiretlic, convingînd-o pe Fiokla să se aşeze în locul meu. Fiokla e femeia noastră de serviciu, cam fudulă de-o ureche. Ea mi-a luat locul; bunica adormise în fotoliu, iar eu m-am repezit pînă la o prietenă care stătea în apropiere. Dar şi încercarea aceasta s-a sfîrşit rău. Trezindu-se în lipsa mea şi socotind că stau liniştită lîngă ea, bunică-mea a întrebat ceva. Fiokla şi-a dat seama că bunica întreabă ceva, dar de auzit, n-a auzit ce

anume; s-a gîndit ce s-a gîndit ce are de făcut, apoi a desprins încetişor boldul şi a rupt-o la fugă...

Aici Nastenka s-a oprit, cuprinsă de un hohot molipsitor, la care m-am alăturat îndată şi eu. Dar fata s-a oprit numaidecît.

— Ia, te rog, să nu faci haz de bunică-mea! dacă eu rîd, apoi rîd de ridicolul situaţiei... Cum să mă stăpînesc, dacă bunica-i aşa cum este? Dar să ştii că şi ţin la ea niţeluş. Ei, dar atunci am păţit-o... am fost reîntronată la locul meu, şi-acum pofteşte de mai fă o mişcare!

Aşa-a, am uitat să-ţi spun că bunica avea, mai bine zis are o casă proprie, adică o căsuţă numai cu trei ferestre, toată din lemn şi tot atît de bătrînă ca şi ea; iar sus, deasupra noastră, avem un mezanin! Şi iată că se mută la mezanin un chiriaş nou...

— Vasăzică aţi avut şi un chiriaş vechi? am remarcat eu în treacăt.

— Am avut, fireşte, mi-a răspuns Nastenka, însă unul care ştia să tacă, nu ca dumneata. De altfel, omul de abia mai vorbea. Era un bătrînel sfrijit, mut, chior, şchiop, aşa încît, pînă la urmă, n-a mai putut trăi pe lume şi a murit. Deci, după moartea lui, a trebuit să căutăm un nou chiriaş, că ne trebuiau bani: bruma de chirie pe care o primeam dimpreună cu pensia bunicii alcătuiau aproape întregul nostru venit. Şi noul chiriaş s-a brodit parcă într-adins să fie un tînăr care nu era de prin părţile acestea, ci aflat la Petersburg doar în trecere. Deoarece omul nu se tocmise, bunica l-a primit, iar apoi m-a întrebat: „Nastenka, mamă, ia spune-mi: e tînăr, e bătrîn?“ N-am voit s-o mint şi i-am răspuns: „Bunicuţo, nu se poate spune nici că-i prea tînăr, nici că-i bătrîn“. „Ei, dar are o înfăţişare plăcută?“ mă mai iscodi ea.

Iarăşi n-am vrut s-o mint: „Da, la înfăţişare e plăcut!“ O aud însă pe bunică-mea: „Vai! ce năpastă, ce năpastă! Ţi-o spun asta, nepoţico, pentru ca să nu te uiţi prea mult după el. Ce timpuri, Doamne, ce timpuri! Închipuieşte-ţi, un

om atît de prăpădit, încît vine să închirieze o chiţimie ca asta şi cînd colo – poftim! – cu înfăţişare plăcută: eh, nu ca pe vremuri!“

Bunica era totdeauna cu gîndul numai la cele de pe vremuri! Pe vremuri era şi ea mai tînără, pe vremuri soarele era mai cald, pe vremuri frişca nu se înăcrea atît de repede, pe vremuri toate, toate erau altfel! Cum stam tăcută, numai ce-mi dă prin gînd: ce i-o fi venit bunicii să mă întrebe despre chiriaş dacă e frumos şi dacă e tînăr, ca să-mi bage în cap o anumită idee? Mi-a trecut, aşa, prin minte, o clipă; apoi gîndul s-a risipit fără urmă, şi iarăşi am început să număr ochiurile şi să împletesc la ciorap.

Şi iată că într-o zi, de dimineaţă, a intrat la noi chiriaşul, să vadă ce-i cu făgăduiala de a i se tapeta camera. Din vorbă în vorbă – bunica doar e foarte vorbăreaţă –, îmi spune: „Du-te la mine în dormitor şi adu-mi abacul, Nastenka, am de făcut nişte socoteli“. Am sărit cît ai bate din palme şi, nu ştiu de ce, m-am roşit toată; uitînd de tot că eram agăţată cu boldul de poala bunicii, în loc să mă fi desprins pe furiş, ca să nu observe chiriaşul, m-am smucit aşa de tare, că am tras după mine fotoliul bunicii. Iar după ce mi-am dat seama că omul înţelesese cum stau lucrurile, obrajii mi s-au aprins ca focul, am încremenit locului şi, fără să mă mai pot stăpîni, am izbucnit în plîns. De ciudă şi de ruşine, îmi pierise orice gust de viaţă în acel moment. Bunica îmi strigă: „Ei hai, du-te! Ce mai aştepţi?“ Dar eu plîngeam şi mai tare. Văzînd că mi-e ruşine, el, chiriaşul, a salutat şi s-a retras numaidecît.

Din clipa aceea, orice zgomot ce venea din antreu mă înfiora. „Vine chiriaşul“, mă gîndeam eu şi, pentru orice eventualitate, desprindeam încetişor boldul; numai că nu era el, n-a mai venit. Au trecut astfel două săptămîni, pînă cînd, într-o zi, ne trimite vorbă prin Fiokla că are multe cărţi franţuzeşti, numai cărţi bune, care pot fi citite, şi

dacă n-ar vrea cumva bunica să i le citesc eu pentru a mai alunga urîtul? Bunica s-a învoit recunoscătoare, numai că întreba mereu dacă sînt morale cărţile, că, dacă-s imorale, spunea bunica, ţie, Nastenka, îţi e cu desăvîrşire oprit a le citi, căci de acolo poţi deprinde cine ştie ce năzbîtii.

— Dar ce năzbîtii să deprind, bunicuţo? Ce poate să scrie acolo?

— A! mi-a spus, în unele se descrie cum anumiţi tineri ademenesc fete bine crescute, cum, făgăduindu-le că se vor căsători cu ele, le răpesc din casa părintească, apoi le părăsesc – bietele fete!... în voia sorţii, iar ele se pierd în chipul cel mai jalnic. Eu, a adăugat bunica, am răsfoit multe asemenea volume, în care totul e descris atît de frumos, încît pierzi nopţi întregi citindu-le pe furiş... Aşa că tu, Nastenka, bagă de seamă, să nu pui mîna pe aşa ceva! Ce fel de cărţi sînt acelea pe care ţi le-a trimis?

— Numai romane de Walter Scott, bunicuţo.

— Romane de Walter Scott, fii atentă! să nu cumva să-mi umbli cu şiretlicuri... Ia uită-te, să nu-ţi fi strecurat pe undeva vreun bileţel de dragoste!

— Nu, bunico, am domolit-o eu, nici pomeneală de bileţel.

— Caută şi sub scoarţă; potlogarii ăştia le vîră uneori sub scoarţă!...

— Nu, bunico, nici sub scoarţă nu e nimic.

— E bine, dacă-i aşa!

Şi astfel, am început să-l citesc pe Walter Scott; în mai puţin de o lună de zile, citisem aproape jumătate din cărţi. Iar chiriaşul ne trimitea mereu alte şi alte volume; ni l-a trimis şi pe Puşkin; acum mă obişnuisem într-atît cu cititul, că nu mă mai puteam lipsi de el, şi am încetat de a mai visa pînă şi la măritişul cu prinţul meu chinez.

Aşa stăteau lucrurile, cînd o dată dau nas în nas cu chiriaşul nostru pe scară. Din întîmplare. Mă trimisese bunica după ceva. S-a oprit, eu m-am înroşit, s-a înroşit şi el; totuşi, a zîmbit, m-a

salutat, a întrebat de sănătatea bunicii şi după aceea: „Ai citit cărţile pe care vi le-am trimis?“ „Da“. „Ce ţi-a plăcut mai mult?“ Am răspuns: „*Ivanhoe* şi scrierile lui Puşkin m-au încîntat mai mult decît toate“. Şi cu aceasta s-a încheiat prima noastră conversaţie.

Dar după o săptămînă m-am nimerit iarăşi în faţa lui pe scară. Nu mă mai trimisese bunica, ci eu însămi ieşisem să caut ceva. Era ora trei, oră pe la care chiriaşul se întorcea acasă. „Bună ziua!“ îmi spuse. I-am răspuns: „Bună ziua!“

— Spune-mi, mă întrebă, nu te plictiseşti să stai tot timpul lîngă bunica dumitale?

De cum mi-a pus întrebarea aceea, nu ştiu nici azi de ce, m-am aprins la faţă, m-am fîstîcit şi o jenă teribilă m-a cuprins iarăşi, poate unde şi alţii începuseră să mă întrebe despre acest lucru. Aş fi vrut să nu-i răspund, să-l las şi să plec, dar n-am fost în stare s-o fac.

— Ascultă-mă, a continuat el, eşti o fată tare bună, iartă-mă că îţi vorbesc astfel, dar o fac, crede-mă, numai pentru că îţi doresc binele mai mult decît bunica dumitale, cu mai multă chibzuinţă. Nu ai nici o prietenă pe la care să te duci din cînd în cînd s-o mai vizitezi?

I-am răspuns că n-am nici o prietenă; am avut una, pe Maşenka, dar a plecat şi ea la Pskov.

— Ascultă, zice: n-ai vrea să mergi cu mine la teatru?

— La teatru? Dar ce-o să-i spun bunicuţei?

— Ei! fă-o aşa... pe ascuns...

— Pe ascuns? Nici vorbă! Nu vreau s-o mint! La revedere!

— La revedere! s-a mulţumit el să spună, fără a mai adăuga nimic.

Numai că după-prînz s-a şi înfiinţat la noi, a luat loc pe un scaun, a vorbit cu bunica îndelung, a tot întrebat-o dacă obişnuieşte să facă vizite, dacă primeşte sau nu cunoscuţi – şi apoi deodată schimbă vorba:

— Pentru azi am luat o lojă la operă; se joacă *Bărbierul din Sevilla*; urma să merg cu cîţiva prieteni de-ai mei, dar aceştia au renunţat şi am rămas cu biletele, singur pentru o lojă întreagă.

— *Bărbierul din Sevilla*! a tresărit bunica. O fi oare tot acel bărbier care se juca pe vremuri?

— Desigur, spuse chiriaşul, acelaşi bărbier. Şi mi-a aruncat o privire pe furiş. Am înţeles totul; m-am înroşit şi inima a început să-mi palpite de emoţia aşteptării răspunsului bunicii.

— Cunosc bine opera aceasta, spuse bunica. Cum să n-o cunosc! Chiar eu am interpretat pe vremuri rolul Rosinei într-un spectacol jucat în familie...

— Minunat! În cazul acesta n-aţi vrea să mergem diseară împreună? întrebă el. Ar fi păcat să rămînă locurile goale...

— Păi, dacă-i aşa, o să mergem, încuviinţă bunica, de ce n-am merge? Mai ales că Nastenka mea n-a fost încă niciodată la teatru.

Dumnezeule, ce bucurie! Începurăm îndată pregătirile, ne-am îmbrăcat, ne-am mai aranjat... şi ne-am dus. Deşi oarbă, bunică-mea era dornică să asculte muzică, dar – peste toate astea – să ştii că bătrînica are o inimă bună şi cred că a vrut mai mult să folosească prilejul pentru a mă distra pe mine, căci, desigur, numai noi amîndouă nu ne-am fi dus cît e veacul la operă. Impresia pe care mi-a produs-o *Bărbierul din Sevilla* nu ţi-o mai spun; dar am observat că în toată seara aceea chiriaşul nostru m-a urmărit cu o privire atît de caldă, a vorbit atît de frumos, încît nu mi-a trebuit mult ca să înţeleg că dimineaţa a vrut doar să mă pună la încercare, propunîndu-mi să merg singură cu el la teatru. Dar, gîndeşte-te, ce bucurie pe mine! M-am culcat beată de mîndrie. Eram aşa de veselă! Inima-mi bătea cu un ciudat neastîmpăr, am avut şi puţină febră, iar toată noaptea n-am visat decît *Bărbierul din Sevilla.*

Îmi închipuiam că, după seara aceea, el se va abate pe la noi tot mai des; dar n-a fost deloc aşa. Aproape că nu l-am mai văzut. Iar dacă se întîmpla să treacă aşa, o dată pe lună, atunci tot cu vreo invitaţie la teatru. În felul acesta, am mai fost în vreo două rînduri cu toţii la spectacole. Şi totuşi un sentiment de nemulţumire se furişase în inima mea. Am înţeles că toate astea le făcea numai şi numai pentru că îi era milă de mine, ştiindu-mă ţinută prea sever de bunica, dar nimic, nimic mai mult. Şi lucrurile continuînd aşa, s-a petrecut în mine o schimbare; nu-mi mai aflam locul, de citit, nu mai citeam, de lucrat – nu mai lucram, cîteodată mă apuca rîsul şi-i făceam bunicii în ciudă, alteori – ca din senin– mă podideau lacrimile. Slăbeam pe zi ce trecea şi nu rămăsese mult să mă îmbolnăvesc grav. Stagiunea de operă se încheiase şi chiriaşul a încetat să ne mai calce pragul. Cînd ne mai întîlneam însă tot pe aceeaşi scară, se înţelege, mă saluta tăcut şi atît de grav, de parcă nici n-ar fi dorit să stea de vorbă cu mine, iar după ce el cobora scara şi ajungea în pridvor, eu mai rămîneam la jumătatea treptelor, roşie ca o vişină, pentru că tot sîngele îmi năvălea în obraz cînd mă întîlneam cu el.

Numaidecît vine şi sfîrşitul. Exact cu un an în urmă, prin luna mai, chiriaşul de la mezanin a coborît la noi şi i-a spus bunicii că şi-a terminat treburile la Petersburg, aşa că pleacă iarăşi pentru un an la Moscova. La auzul vorbelor sale, prinse din zbor, am pălit şi am căzut pe un scaun, străfulgerată. Bunica n-a băgat de seamă nimic, iar el, după ce ne-a adus la cunoştinţă că pleacă de la noi, şi-a luat rămas-bun şi-a ieşit.

Ce să fac? M-am frămîntat şi mi-am muncit creierul mult, şi, pînă la urmă, mi-am luat inima în dinţi. El urma să părăsească oraşul a doua zi, aşa că m-am hotărît ca seara, după ce bunica se va duce la culcare, să lămuresc totul. Zis şi făcut. Mi-am adunat într-o legăturică rochiile, rufăria de care

aveam nevoie şi, cu bocceluţa în mîini, mai mult moartă decît vie, am urcat la mezanin. Cred că mi-a trebuit o oră ca să ajung pînă la camera lui. Iar cînd am deschis în sfîrşit uşa, el scoase un strigăt şi rămase nemişcat, cu ochii la mine, crezînd că sînt vreo arătare din alte lumi. Apoi s-a grăbit să-mi dea să beau apă, deoarece abia mă mai ţineam pe picioare. Inima îmi zvîcnea cu atîta putere, că simţeam dureri pînă-n creştetul capului, iar judecata mi se tulburase. Revenindu-mi după un timp, mi-am aşezat mai întîi bocceluţa pe patul lui, mi-am făcut loc alături de ea şi, acoperindu-mi faţa cu mîinile, am izbucnit în plîns; lacrimile îmi curgeau şiroaie. Se pare că din prima clipă el a înţeles tot, fiindcă stătea palid în faţa mea şi mă privea cu o tristeţe care-mi sfîşia inima.

— Ascultă-mă, a început el, ascultă-mă, Nastenka, şi încearcă să înţelegi că e ceva care depăşeşte puterile mele; sînt un om sărac, deocamdată nu am nimic, nici măcar un post ca lumea; cum ne-am putea descurca amîndoi, dacă te-aş lua acum în căsătorie?

Ceasuri întregi ne-au prins vorbind şi, în culmea disperării, i-am spus pînă la urmă că nu mai pot trăi lîngă bunica şi că am s-o părăsesc, fiindcă nu vreau să stau toată viaţa agăţată cu boldul de poala ei, aşa că, indiferent dacă vrea sau nu, am să-l însoţesc la Moscova, deoarece nu mai pot trăi fără el. Şi ruşinea, şi dragostea, şi mîndria – toate vorbeau dintr-o dată în mine şi aproape zgîlţîită de spasme, m-am prăbuşit pe pat. Mi-era aşa teamă să nu mă alunge!

Omul a stat cîtva timp fără a scoate un cuvînt, apoi s-a ridicat, s-a apropiat şi m-a luat de mînă.

— Buna şi draga mea Nastenka! a început el printre lacrimi – plîngea şi el, ca şi mine – ascultă-mă; îţi jur că, dacă voi fi vreodată în măsură să mă căsătoresc, atunci negreşit la dumneata îmi voi căuta fericirea; fii încredinţată că eşti singura făptură care m-ar face astăzi fericit. Uite, plec la

Moscova şi voi sta acolo un an. Atît. Nici o zi mai mult. Sper să-mi pun la punct treburile. Dacă la reîntoarcerea mea vei mai ţine la mine, îţi jur că vom fi fericiţi. Acum însă, acum e imposibil, nu pot şi n-am dreptul nici măcar să-ţi promit ceva. Iar dacă visul acesta, repet, nici peste un an nu se va înfăptui, el va deveni totuşi cîndva cu siguranţă o realitate; se înţelege, numai dacă dumneata n-o să preferi între timp pe altcineva în locul meu, căci a te împiedica prin vreun legămînt oarecare n-o pot face şi nici n-aş îndrăzni.

Iată ce mi-a spus el, şi a doua zi a plecat. Ne înţeleseserăm ca bunicii să nu-i pomenim nimic. Aşa voia el. Şi cu asta aproape că s-a terminat întreaga poveste a vieţii mele. S-a scurs un an. Chiriaşul s-a întors, sînt trei zile de cînd se află în oraş, şi... şi...

— Şi ce se întîmplă? am întrebat, nerăbdător să aud sfîrşitul.

— Şi pînă acum n-a venit să dea ochii cu mine! mi-a răspuns Nastenka, adunîndu-şi toate puterile. Nici un semn de viaţă...

S-a oprit, a tăcut puţin, şi-a plecat căpşorul şi, deodată, acoperindu-şi faţa cu mîinile, a izbucnit în plîns; mi se sfîşia inima de atîta potop de lacrimi.

Nu mă aşteptasem, fără îndoială, nici pe departe la un asemenea deznodămînt.

— Nastenka! am strigat eu sfios, dar cu multă compasiune. Nastenka, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai plînge! De unde poţi să ştii? Poate că nici nu-i aici încă...

— Ba da, ba da, e aici! Ştiu foarte bine, e aici. Ne-am înţeles încă de atunci, din seara aceea, în ajunul plecării lui: după ce ne spuseserăm atîtea şi atîtea, adică tot ce ţi-am povestit, şi după ce ne înţeleseserăm cum o să fie, am ieşit amîndoi să ne plimbăm aici, pe acest chei. Era poate ora zece; şi am stat pe această bancă, eu nu mai plîngeam, îmi făcea atîta plăcere să ascult ceea ce spunea el... M-

a încredinţat că, de cum va sosi la Petersburg, va veni pe la noi şi, dacă nu voi fi renunţat pînă atunci la dînsul, îi vom spune totul bunicii. Acum e la Petersburg, ştiu bine asta, şi încă n-a venit să mă vadă, încă nu!

Şi se porni din nou pe plîns...

— Dumnezeule! Şi să nu te pot ajuta cu nimic într-o astfel de nenorocire? am izbucnit eu, ridicîndu-mă brusc de pe bancă, într-un gest de supremă deznădejde. Nastenka, nu s-ar putea să caut măcar eu să-l întîlnesc?

— Crezi că e posibil? ridică ea capul cu speranţa renăscută în ochi.

— Nu, sigur că nu! retractai eu, dîndu-mi seama de situaţie. Dar putem face altceva: scrie-i o scrisoare.

— Nu, nici asta nu se poate! mi-a răspuns hotărîtă, dar cu privirea lăsată în jos, evitînd să se uite la mine.

— Cum, nu se poate? De ce nu se poate? am insistat eu. Ştii însă, Nastenka, ştii cum trebuie să fie scrisoarea, fiindcă există scrisori şi scrisori... Ah! am găsit, am găsit!... Ai încredere în mine, Nastenka, atîta îţi cer: să te bizui pe mine. N-am să-ţi dau un sfat rău. Totul se poate aranja. Că doar dumneata ai făcut atunci primul pas, de ce acum...

— Nu, nu, nu se poate! Ar reieşi, totuşi că... mă ţin scai de el...

— Ah, buna mea Nastenka! am întrerupt-o eu, fără a-mi ascunde zîmbetul, nici vorbă de aşa ceva! De vreme ce ţi-a făgăduit, înseamnă că ai tot dreptul la o explicaţie. De altfel, se vede că e un om delicat şi a făcut foarte bine ceea ce a făcut! m-am înfierbîntat eu, sedus de logica propriilor mele deducţii şi argumente. Pentru că, în definitiv, nu trebuie să uităm felul cum a procedat el! În ce-l priveşte, a făcut un legămînt: că, dacă va fi să se căsătorească, apoi nu se va căsători decît cu dumneata, lăsîndu-ţi în schimb (în ceea ce te priveşte) deplina libertate de alegere sau de

renunţare la el... De aceea, poţi face fără nici o ezitare acest prim pas, eşti în dreptul dumitale, ai faţă de dînsul privilegiul iniţiativei, să zicem, dacă ai vrea, de pildă, să-l dezlegi de cuvîntul dat...

— Dar, dacă ar fi să-i scrii dumneata, cum i-ai scrie?

— Ce anume?

— Ei, scrisoarea aceea...

— I-aş scrie aşa: „Stimate domn..."

— Trebuie neapărat început aşa, cu: stimate domn?

— Neapărat! Deşi, în cazul acesta, eu cred că s-ar putea...

— Şi... şi... mai departe!

— Mai departe?

— „Stimate domn!

Iertaţi-mă că"... Adică nu, nu e nevoie de nici un fel de scuze! faptul în sine justifică totul, trebuie să te adresezi pur şi simplu aşa:

„Îţi scriu. Iartă-mi nerăbdarea; dar un an întreg m-a încîntat speranţa; sînt oare vinovată că nu pot suporta acum nici măcar o zi de îndoială? De cînd te-ai întors, poate că intenţiile dumitale sînt altele. În cazul acesta, scrisoarea mea te va scuti de presupunerea că mă plîng sau că te-aş învinovăţi. Nu-ţi găsesc nici o vină că n-am nici o putere asupra inimii dumitale; poate că aşa mi-a fost destinul!

Ai un suflet nobil. Şi cred că nu vei zîmbi şi nu te vei înciuda primind nerăbdătoarele mele rînduri. Nu uita că le scrie o biată fată, care nu are pe nimeni să-i dea o povaţă ori s-o îndrume şi care niciodată n-a ştiut să-şi stăpînească inima.

Dar te rog să mă ierţi că am lăsat să mi se strecoare în suflet, chiar şi pentru o clipă, asemenea bănuială. Dumneata n-ai fi capabil s-o jigneşti, nici măcar cu gîndul, pe cea care te-a iubit atît şi te mai iubeşte încă."

— Da, da, e minunat! întocmai cum mă gîndisem şi eu! a strigat Nastenka, şi ochii ei au

început să strălucească de bucurie. Ah! dumneata mi-ai limpezit îndoielile, parcă Dumnezeu însuşi te-a trimis! Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc mult!

— De ce? pentru că m-a trimis Dumnezeu? am întrebat-o, privind cu nesaţ cum i se lumina chipul.

— Da, fie şi pentru asta.

— Ah, Nastenka! Vezi, cîteodată le mulţumim unora dintre oameni pentru că-şi trăiesc zilele laolaltă cu noi. Eu binecuvîntez întîmplarea că te-am întîlnit, pentru că astfel întreaga viaţă îmi voi aduce aminte de dumneata!

— Ei, gata, gata, destul! Vreau să-ţi mai destăinuiesc ceva: la despărţire, ne-am înţeles ca, de îndată ce se va întoarce, să-mi dea de ştire printr-o scrisoare trimisă pe adresa unor cunoscuţi ai mei, nişte oameni tare cumsecade, buni şi simpli, care habar n-au ce şi cum; iar, dacă n-o să-mi poată scrie, fiindcă într-o scrisoare nu totdeauna poţi cuprinde totul, atunci să vină chiar în ziua sosirii la ora zece seara, aici, unde ne-am propus să ne întîlnim. Despre sosirea lui am aflat, dar iată că au trecut trei zile şi nici scrisoarea, nici el nu mai apar. Ca să plec dimineaţa de lîngă bunica e cu neputinţă. De aceea, am să te rog pe dumneata să predai personal scrisoarea mea acelor oameni cumsecade de care ţi-am vorbit. Ei o vor transmite, iar eventualul răspuns mi-l vei aduce la ora zece seara.

— Dar scrisoarea, scrisoarea? Mai întîi trebuie ticluită scrisoarea. Altfel, totul urmează să se amîne abia pentru poimîine.

— Scrisoarea... a răspuns Nastenka, cam încurcată, sigur... dar...

N-a terminat însă fraza. Mai întîi şi-a întors privirea în altă parte, s-a înroşit ca un trandafir şi deodată am simţit că-mi strecoară în mînă un plic închis, vezi bine, cu scrisoarea pregătită încă de mult. O amintire foarte familiară şi nostimă, încîntător de gingaşă şi graţioasă îmi flutură prin cap.

Fără să vreau, m-am pomenit articulînd:

— Ro-Ro-si-si-na. [18]

— Rosina! am intonat după aceea împreună şi eram gata s-o cuprind în braţe de bucurie, iar ea se îmbujorase grozav şi i se amestecau zîmbetele cu lacrimile, care, adunate în stropi tremurători pe genele ei negre, păreau nişte mici perle.

— Ei, haide, ajunge! Destul! Te las cu bine acum, îmi spuse ea grăbită. Poftim scrisoarea, poftim şi adresa unde trebuie dusă. La revedere, pe mîine.

Mi-a strîns cu putere amîndouă mîinile, a dat energic din cap în semn de salut şi a zbughit-o ca săgeata pe ulicioara ei. Am rămas locului, petrecînd-o cu privirea.

„Pe mîine! Pe mîine!“ îmi umbla prin minte, după ce făptura dragă s-a mistuit în întuneric.

[18] Amintirea se referă la situaţia oarecum similară a Rosinei, personaj feminin principal din opera compozitorului italian Rossini, *Bărbierul din Sevilla*, al cărei libret are la bază comedia omonimă a lui Beaumarchais.

A treia noapte

Astăzi a fost o zi tristă, ploioasă, fără o rază de lumină, aşa cum are să fie şi bătrîneţea mea. Gînduri stranii mă asaltează, senzaţii atît de sumbre au poposit în mine, mintea mi-e năpădită de un noian de întrebări tulburi – şi nu ştiu cum, parcă puterile şi voinţa m-au părăsit, nimic nu mă mai ajută să găsesc răspunsuri. Nu mie îmi este dat să le dezleg pe toate!

Astăzi nu ne vom vedea. Ieri, cînd ne luam rămas-bun, norii începuseră să acopere cerul şi cobora ceaţa. I-am spus că ziua următoare are să fie o zi urîtă; ea nu mi-a răspuns – a pregetat să se pronunţe împotriva ei înseşi; căci pentru Nastenka ziua de azi nu-i deloc mohorîtă, e numai lumină, fărîmă de nor nu umbreşte fericirea aşteptării sale. Abia într-un tîrziu a adăugat:

— Dacă o să plouă, nu ne vom vedea! N-am să pot veni.

Îmi închipuiam că nici nu va lua în seamă că plouă. Cu toate acestea, n-a venit.

Ieri a fost cea de-a treia întîlnire a noastră, a treia noapte albă...

Cît de mult îl înfrumuseţează pe om bucuria şi fericirea! Cum clocoteşte întreaga-i fiinţă de iubire! Ai crede că de abia aşteaptă inima să-şi reverse preaplinul într-altă inimă şi ai vrea să vezi în jurul tău numai voioşie, numai surîs. Cît de molipsitoare e această bucurie! Ieri era atîta drăgălăşenie în cuvintele ei, atîta bunătate revărsau privirile ei!... De cîtă tandreţe mă înconjura, cum îmi dezmierda şi-mi încuraja inima cu gesturi duioase! O, cîtă cochetărie naşte fericirea! iar eu... eu am luat totul în serios; am crezut că Nastenka...

Dumnezeule, cum de mi-am putut închipui una ca asta? Cum am reuşit să fiu atît de orb, cînd totul aparţine altuia, cînd nimic nu era al meu? Cînd, în sfîrşit, chiar şi tandreţea, chiar şi dezmierdarea ori

iubirea ei... iubirea ei faţă de mine– repet – n-a fost altceva decît o tresărire de veselie la gîndul că se va întîlni cu celălalt, decît dorinţa de a împărtăşi cuiva o părticică dintr-o fericire prea mare... Cînd s-a văzut că el nu venise, iar noi îl aşteptam în zadar, n-am văzut-o oare încruntîndu-se, descurajată, n-o cuprinsese oare teama? Toate mişcările, toate cuvintele îşi pierduseră naturaleţea; sprinteneala şi cîntecul plecaseră din ele. Şi, ciudăţenie, îşi înteţi delicateţea gingaşă faţă de mine, vrînd parcă instinctiv să reverse asupră-mi ceea ce îşi dorea sieşi, tot de ce ea însăşi avea nevoie, dar de care nu era sigură c-o să-i facă parte întîmplarea, neprevăzutul. Şi atîta sfiiciune a cuprins-o pe Nastenka mea, păru atît de speriată, încît a desluşit, pînă la urmă, cît îmi vine mie de greu, cît o iubesc, şi i s-a făcut milă de sărmana mea dragoste. Adesea, cînd sîntem nefericiţi, simţim cu mai intensă durere nenorocirea altora; în loc să se disperseze şi să se destrame, dimpotrivă, sentimentul creşte şi devine mai puternic, mai adînc, mai intens.

Îi ieşisem în întîmpinare cu inima plină de iubire, şi am aşteptat nerăbdător întîlnirea. N-am prevăzut ce simţăminte îmi vor năpădi vijelios sufletul, că totul va lua o altă întorsătură şi se va termina într-altfel. O vedeam strălucind de bucurie, era acolo, aştepta răspunsul. Răspunsul trebuia să fie el însuşi: chiriaşul! Urma să se arate, să vină în fugă la chemarea ei. Nastenka sosise cu o oră înaintea mea. Dintîi rîdea fără noimă, necontenit, la fiecare cuvînt al meu. Vorbeam şi simţeam cum verva toată îmi păleşte şi am amuţit, jenat.

— Ştii de ce sînt atît de bucuroasă astăzi? de ce mă uit la dumneata cu atîta plăcere? de ce te iubesc atîta?

— De ce? Inima începuse să-mi palpite.

— Te iubesc mult pentru că nu te-ai îndrăgostit de mine. Căci, fără îndoială, un altul în locul

dumitale ar fi început să miorlăie, să-mi facă ochi dulci, să ofteze, să sufere, într-un cuvînt – să mă plictisească, făcîndu-mi curte, cu declaraţii şi suspine, pe cîtă vreme dumneata eşti atît de drăguţ!

Şi, spunîndu-mi aceste cuvinte, mi-a strîns atît de tare mîna, că doar n-am ţipat. A pufnit-o rîsul.

— Doamne! Ce prieten minunat eşti! începu iar peste o clipă, acum însă pe un ton grav. Numai Dumnezeu mi te-a scos în cale! Ce m-aş fi făcut dacă nu erai acum aici, lîngă mine? Şi cu cît dezinteres m-ai ajutat! E ceva atît de frumos în dragostea pe care mi-o porţi! Cînd am să mă mărit, vom fi cei mai buni prieteni; ce prieteni? vom fi ca fraţii! Şi am să te iubesc aproape tot atît de mult ca şi pe el...

Am simţit în clipa aceea cum o tristeţe apăsătoare îmi învăluie sufletul, deşi de undeva, din adînc, dădu să răzbească şi să prindă glas ceva ce ar fi vrut să fie probabil rîsul.

— Mă tem că faci o criză, i-am spus. Ţi-e frică de ceva... crezi, poate, că el nu vine?

— Doamne fereşte! s-a apărat ea. Dacă n-aş fi atît de fericită, poate că neîncrederea şi mustrările dumitale m-ar fi făcut să plîng. Deşi trebuie să-ţi mărturisesc că mi-ai sugerat o idee care îmi va da serios de gîndit şi voi reflecta la asta ceva mai tîrziu. Deocamdată, vreau să-ţi spun deschis că n-ai greşit în temerile exprimate adineauri. Într-adevăr, parcă nu-mi mai aparţin. E în mine un fel de aşteptare şi percep totul, nu ştiu cum, superficial, din zbor. Dar să lăsăm la o parte sentimentele, să nu mai vorbim de ele...

În momentul acela s-au auzit nişte paşi şi un trecător s-a desprins din întuneric; venea spre noi. Tremuram amîndoi, ea doar că n-a strigat cînd l-a văzut. I-am lăsat mîna liberă şi poate că am schiţat un gest ca de retragere; ne înşelasem totuşi: nu era el.

— De ce te-ai speriat? Şi de ce ai dat drumul mîinii mele? îmi reproşă ea, întinzîndu-mi-o din nou. Ei şi? Îl vom întîmpina împreună. Vreau să vadă şi el cum ne iubim!

— Cum ne iubim! am bolborosit eu.

„O, Nastenka, Nastenka! gîndii eu, cîte ai rostit tu prin acest cuvînt! De la o astfel de dragoste, Nastenka, *în anumite împrejurări*, ţi se strînge inima de durere şi sufletul îţi atîrnă mai greu decît plumbul. Mîna ta e rece, a mea dogoreşte ca focul. Cît de orbită eşti, Nastenka!... Şi ce nesuferit poate deveni un om fericit în unele momente! Dar nu puteam să mă supăr pe tine...

În cele din urmă nu m-am putut stăpîni:

— Dacă ai şti, dragă Nastenka, ce-a fost cu mine toată ziua!

— Ei, ce anume? Hai, povesteşte-mi repede! De ce-ai tăcut pînă acum?

— În primul rînd, Nastenka, după ce am îndeplinit toate comisioanele pe care mi le-ai dat, după ce-am predat scrisoarea, după ce-am fost la bunii dumitale prieteni... m-am întors acasă şi m-am culcat.

— Asta-i tot? m-a întrerupt ea rîzînd.

— Da, aproape tot... i-am răspuns călcîndu-mi pe inimă, deoarece simţeam că ochii mi se împăienjenesc de lacrimi nedorite. M-am trezit însă cu o oră înainte de întîlnirea noastră, ca şi cînd n-aş fi dormit deloc. Nu ştiu ce-a fost cu mine. Veneam să-ţi povestesc totul, de parcă timpul se oprise cu desăvîrşire pentru mine şi doar o singură senzaţie, doar un singur sentiment urma să rămînă în mine din acel timp, pentru totdeauna, de parcă o singură clipă urma să dăinuie o veşnicie, de-ai fi zis că însuşi cursul vieţii se oprise pentru mine... M-am trezit cu senzaţia tulbure că o melodie dulce şi răscolitoare, auzită cine ştie unde şi cînd, demult uitată, îmi reînvie în memorie. Era ca şi cum melodia aceea ar fi vrut de cînd mă ştiu să evadeze din sufletul meu, şi numai acum...

— Of, Doamne, Dumnezeule! izbucni Nastenka. Cum vine asta? Nu pricep nici un cuvînt.

— O, Nastenka! Doream... să-ţi împărtăşesc cumva această impresie stranie... începui cu glas jalnic în care mai licărea încă o speranţă, deşi foarte îndepărtată.

— Te rog, nu trebuie, te rog mult! stărui ea, uite că într-o clipă ştrengăriţa a şi înţeles despre ce este vorba.

Deodată deveni neobişnuit de vorbăreaţă, veselă şi zglobie. Mă luă la braţ rîzînd; voia să mă amuz şi eu, iar fiecare cuvînt sfielnic rostit de mine trezea la ea o cascadă de hohote, prelungi, sonore. Cînd simţi că sînt gata să mă supăr, a început să cocheteze.

— Dacă vrei să ştii, începu ea, mi-e cam necaz pe dumneata că nu te-ai îndrăgostit de mine. Ce ţi-e şi cu firea pîrdalnică a omului, zău! Totuşi, neînduplecatul meu domn, s-ar cuveni să-mi apreciezi sinceritatea! Îţi spun tot, tot, orice prostie mi-ar trece prin cap.

— I-auzi! am tresărit eu cînd sunetul grav, ritmic al orologiului a răsunat dintr-un turn îndepărtat al oraşului. Se pare că e unsprezece. Ea se opri brusc, încetă să mai rîdă şi începu să numere bătăile.

— Da, unsprezece, murmură în sfîrşit, dar cu glasul pierit, şovăielnic.

M-am căit îndată pentru intervenţia aceasta brutală; o speriasem punînd-o să numere bătăile orologiului şi m-am blestemat în clipa aceea pentru pornirea mea de răutate. O tristeţe adîncă m-a învăluit şi aş fi dat orice ca să-mi ispăşesc păcatul. Am început s-o consolez, să scornesc tot felul de motive care să justifice lipsa lui, să înşir argumente şi presupuneri.

Era cum nu se poate mai uşor s-o minţi în clipele acelea; de altfel oricine, în asemenea clipe, este dispus să asculte orice vorbe de mîngîiere şi e

bucuros la culme dacă poate să găsească fie şi o umbră de justificare.

— De altfel, mi se pare chiar ridicolă pretenţia noastră, mă tot înflăcăram eu admirînd în acelaşi timp claritatea extraordinară şi înlănţuirea logică a argumentărilor mele. Nici n-avea cînd să vină; dumneata, Nastenka, ai un fel de-a fi care m-a derutat pînă şi pe mine, făcîndu-mă să pierd cu totul noţiunea timpului. Gîndeşte-te numai: omul abia dacă a putut să primească scrisoarea pînă acum. Să presupunem totuşi că nu poate veni din cine ştie ce motiv; va răspunde tot prin scris, iar răspunsul lui va sosi abia mîine, cel mai devreme. Mîine, cu noaptea-n cap, mă duc să iau scrisoarea şi numaidecît după aceea îţi dau de ştire; dar poţi presupune, la urma urmei, alte o mie de eventualităţi: bunăoară, n-a fost acasă cînd a venit scrisoarea, şi poate că nici n-a citit-o pînă acum. Orice se poate întîmpla.

— Da, da! încuviinţă Nastenka, nu m-am gîndit la toate acestea. Desigur, orice se poate, urmă ea, dar în tonul ei resemnat distingeai ca o disonanţă supărătoare ecoul unui alt gînd îndepărtat. Uite ce-am să te rog să faci, zise ea apoi: du-te mîine cît mai devreme acolo şi, dacă primeşti vreun răspuns, dă-mi de ştire. Ştii unde locuiesc, nu-i aşa? Şi-mi repetă adresa ei.

O vedeam acum atît de duioasă şi atît de sfielnică faţă de mine... Ai fi zis că ascultă foarte atentă tot ce-i spui, însă era numai o aparenţă; fiindcă la o întrebare de-a mea, în legătură cu cele ce-i vorbeam, a ezitat, s-a fîstîcit şi a sfîrşit prin a-şi întoarce căpşorul în altă parte. Am privit-o în ochi: da, plîngea.

— Ei, cum se poate? Cum se poate una ca asta? Ce copil eşti! N-are nici o noimă. Gata! Te rog, linişteşte-te.

S-a căznit să-mi surîdă, se vedea că vrea să se liniştească, dar bărbia îi tremura şi pieptul îi trăda

un zbucium ascuns. A urmat un moment de tăcere, după care mi-a spus:

— Mă gîndesc la dumneata, cît eşti de bun... Aş fi de piatră dacă n-aş simţi-o... Ştii ce mi-a trecut prin gînd? V-am asemuit pe amîndoi. De ce nu este el – dumneata? De ce nu e la fel cu dumneata? El nu e atît de bun ca dumneata, şi totuşi îl iubesc mai mult.

N-am răspuns nimic. Era limpede că aşteptase să spun ceva.

— Desigur, n-ar fi de mirare ca eu să nu-l înţeleg încă pe deplin. Poate că nici nu-l prea cunosc. Dar ştii, întotdeauna parcă m-am temut de el; era mereu atît de serios şi atît de mîndru! Îmi dau seama că nu era astfel decît în aparenţă şi că avea în suflet, poate, mai multă duioşie decît mine, dar... Nu pot să uit cum m-a privit atunci cînd, îţi aminteşti, am venit cu bocceluţa la dînsul în odaie; şi, cu toate acestea, îi port oarecum un respect prea deosebit; nu vrea să însemne asta că parcă n-am fi egali?

— Nu, Nastenka, nu, asta înseamnă doar că-l iubeşti mai mult decît orice pe lume, mult mai mult chiar decît pe dumneata însăţi.

— Bine, să zicem că aşa este, admise Nastenka naivă, dar uite la ce m-am gîndit acum, şi nu e vorba anume de el, ci vorbesc aşa, în general; toate acestea mă frămîntă de multă vreme. Spune-mi doar atît: de ce noi, noi toţi, nu ne purtăm unii cu alţii cum s-ar purta fraţii între ei? Oare de ce pînă şi omul cel mai bun are parcă întotdeauna ceva de ascuns faţă de celălalt şi tăinuieşte ceva, păstrînd tăceri? De ce să nu spui dintr-o dată deschis, fără ocolişuri, tot ce ai pe suflet, dacă eşti sigur că vorbele tale nu sînt aruncate în vînt şi nu sînt spuse zadarnic? Dacă priveşti în jur, poftim! fiecare pare mai aspru decît îi este adevărata lui fire, ca şi cînd i-ar fi teamă să nu-şi jignească sentimentele dacă şi le-ar destăinui aşa cum sînt ele cu adevărat...

— Ah, Nastenka! ai pus degetul pe rană; ceea ce spui dumneata are o sumedenie de pricini, am întrerupt-o, înăbuşind eu însumi în clipa aceea, mai mult decît oricînd, propriile-mi sentimente.

— O, nu, nu! mă opri ea, adînc tulburată. Uite, dumneata, de pildă, nu eşti la fel ca alţii! Drept să-ţi spun, nu ştiu cum aş putea să-ţi arăt tot ce simt, dar mi se pare... da, chiar şi acum, mi se pare că jertfeşti ceva pentru mine, a încheiat ea timid, privindu-mă pe furiş. Te rog să mă ierţi dacă îţi vorbesc astfel: sînt doar o biată fată simplă; am văzut încă prea puţin pe lumea asta şi, drept să spun, cîteodată nu pot rosti ceea ce gîndesc. Nu găsesc cuvintele necesare. Îi tremura glasul, poate din pricina acelui tăinuit val de simţăminte care o încerca în momentul acela, deşi se silea să-şi acopere neliniştea cu un surîs palid. Am dorit numai să-ţi spun, continuă ea cu o vădită sforţare, că îţi sînt recunoscătoare, că toate acestea trăiesc şi în mine... O, pentru cît mi-ai fost de sprijin, să-ţi dea Dumnezeu fericire! Dar ceea ce mi-ai povestit atunci, despre acel aşa-zis visător, nu este cîtuşi de puţin adevărat; adică vreau să spun că nu ţi se potriveşte deloc, că n-are nici o legătură chipul acela cu dumneata. Eu te văd altfel, te văd cu totul alt om, crede-mă, decît acela pe care mi l-ai descris. Şi dacă vreodată vei iubi pe cineva, să-ţi ajute Dumnezeu să fii fericit. Iar fiinţei aceleia nu-i urez nimic, pentru că sînt sigură că va fi fericită cu dumneata. O ştiu, sînt doar femeie, şi dacă îţi vorbesc astfel, trebuie să mă crezi...

Nastenka a tăcut strîngîndu-mi mîna cu putere.

Şi nici eu n-am fost în stare să îngăim ceva, atît eram de tulburat.

A trecut aşa un răstimp. Pe urmă, înălţîndu-şi fruntea, a spus:

— Da, se vede că azi nu mai vine! E tîrziu!...

— Va veni mîine, am încredinţat-o cu glasul cel mai convingător şi ferm.

— Da, a adăugat ea înviorîndu-se, îmi dau seama acum că numai mîine va veni. Prin urmare, la revedere! Pe mîine! Dacă plouă, voi lipsi poate. Însă poimîine voi fi negreşit aici, orice s-ar întîmpla; să vii poimîine negreşit! Vreau să te văd! Am să-ţi istorisesc tot.

Cînd ne-am luat rămas-bun, mi-a întins mîna, m-a privit cu seninătate şi mi-a şoptit:

— Doar de acum încolo, noi doi – nu-i aşa? – rămînem pentru totdeauna împreună.

Ah, Nastenka, Nastenka! Dacă ai avea şi tu de unde şti cît de singur mă simt eu acum!

Cînd am auzit orologiul bătînd de nouă ori, nu-mi mai găseam locul în odăiţa mea; am început să mă îmbrac şi am ieşit, cu toate că era o vreme posomorîtă. M-am pomenit acolo, pe banca noastră. Am pătruns apoi pe ulicioara lor, dar mi s-a făcut ruşine de mine, m-am întors şi nici măcar la ferestre nu m-am uitat, deşi eram doar la doi paşi de casa ei.

M-am înapoiat acasă atît de trist, cum n-am fost niciodată, niciodată! Ce vreme umedă şi apăsătoare! Dacă era timp frumos, m-aş fi plimbat pe-acolo toată noaptea...

Aşadar – pe mîine! pe mîine! Mîine ea îmi va istorisi totul...

Dar scrisoarea n-a venit nici azi. De altminteri, era şi firesc să fie aşa. Ei s-au şi întîlnit, şi acum sînt împreună...

A patra noapte

O! Doamne... cum aveau să se sfîrşească toate acestea! cum aveau să se sfîrşească!

Am venit la ora nouă! Ea era acolo. Am zărit-o încă de departe. Stătea ca şi atunci, întîia oară, rezemată de parapetul cheiului şi nici nu m-a auzit cînd m-am apropiat.

— Nastenka! am strigat cînd am fost la cîţiva paşi, stăpînindu-mi cu greu tulburarea.

S-a întors repede spre mine:

— Hai! spuse ea. Hai, mai iute!

Mă uitam nedumerit.

— Unde e scrisoarea? Mi-ai adus scrisoarea? m-a întrebat ea, apăsînd cuvintele şi rămînînd cu mîna încleştată pe parapet.

— Nu, n-am nici o scrisoare, i-a răspuns în cele din urmă. Cum? El n-a fost încă pe la voi?

S-a făcut albă ca varul şi s-a uitat lung la mine. Îi spulberasem ultima speranţă.

— Să-l lăsăm în plata Domnului! reuşi ea să rostească în cele din urmă cu glasul sugrumat. Să-l lăsăm în plata Domnului, dacă a avut inima să mă lase...

Îşi pironise ochii în pămînt, pe urmă voi să mă privească, dar nici măcar atît nu izbuti. Cîteva clipe mai luptă să-şi biruie tulburarea, apoi deodată se răsuci, se sprijini de balustrada cheiului şi lacrimile îi ţîşniră şiroaie.

— Nu trebuie să plîngi, linişteşte-te, am încercat s-o consolez, dar n-am avut putere să stărui; la urma urmei, ce i-aş fi putut spune?

— Nu mă consola! mă implora ea plîngînd. Nu-mi vorbi, te rog, despre el; nu-mi mai spune că va veni, că nu m-a părăsit cu atîta cruzime omul acesta fără inimă. Şi pentru ce? Pentru ce a făcut-o? Ce a găsit de neiertat în scrisoarea mea, în acea nenorocită scrisoare?

Aici, hohote de plîns i-au curmat vorba; simţeam cum mi se sfîşie inima privind-o.

— O, cîtă neomenie şi cruzime! Şi nici un rînd măcar, nici un singur rînd nu mi-a trimis! Să-mi fi răspuns cel puţin că nu-i pasă de mine, că se leapădă de dragostea mea, că nu are nevoie de ea; dar aşa... de trei zile, şi să nu vină din partea lui măcar un singur rînd! Cît de uşor e pentru el să umilească, să azvîrle în faţa unei sărmane fete fără apărare, a cărei vină e doar că l-a iubit, asemenea jignire... Cît am suferit în aceste trei zile! Doamne, Doamne! Cînd mi-aduc aminte cum am urcat la el prima oară singură şi nechemată, şi m-am umilit în faţa lui, şi-am plîns cerşindu-i puţină dragoste... Iar pe urmă, pe urmă!... Ascultă-mă, mi se adresă ea din nou şi ochişorii ei negri prinseră a străluci, e de neconceput! E cu neputinţă! Negreşit, lucrurile stau altfel. Sau dumneata, sau eu ne-am înşelat. Poate că nici n-a primit pînă acum scrisoarea? Poate că pînă la ora asta nu ştie nimic? Cum e posibil, judecă singur, şi spune-mi şi mie, pentru numele lui Dumnezeu! Lămureşte-mă, fiindcă nu pot înţelege, cum e posibil să te porţi aşa de barbar şi cu atîta brutalitate cum a făcut-o el cu mine! Să nu-mi scrie nici un cuvînt! Dar şi faţă de cel mai umil om de pe lume se impune totuşi o mai mare înţelegere. Dar, dacă a ajuns ceva la urechile lui, i-o fi spus careva cine ştie ce baliverne, m-o fi bîrfit? Ce-ai spune de una ca asta? mi se adresă ea aproape strigînd.

— Eu zic, Nastenka, să mă duc chiar mîine la el, ca din partea dumitale.

— Aşa.

— Şi-i povestesc totul, şi aflu cum stau lucrurile.

— Şi? şi?...

— Îi vei trimite prin mine o scrisoare. Să nu te împotriveşti, Nastenka, să nu spui nu! Am să-l fac să se pătrundă de respect pentru gestul dumitale, o să afle totul exact şi dacă...

— Nu, prietene, nu stărui zadarnic! mă întrerupse ea hotărîtă. Nu mai are rost. Nici un cuvînt mai mult, nici un singur cuvînt, nici un rînd de la mine. Ajunge! Nu-l cunosc, nu-l mai iubesc, tre-bu-ie să-l uit...

Dar nu-şi mai isprăvi gîndul.

— Linişteşte-te, linişteşte-te! Stai aici, Nastenka, spuneam eu aşezînd-o pe bancă.

— Dar n-am nimic, sînt foarte liniştită. Nu te frămînta atîta pentru mine. Îmi trece. Nu sînt decît lacrimi, se vor usca... Crezi că îmi pun capăt zilelor, că mă înec?...

Inima-mi era plină de clocot. Am vrut să vorbesc, dar nu eram în stare să scot un cuvînt.

— Spune-mi, spune-mi (şi din nou îmi luă mîna în mîna ei), nu-i aşa că dumneata n-ai fi făcut la fel? N-ai fi părăsit-o pe cea care ar fi venit să-ţi mărturisească singură dragostea ei şi nu i-ai fi aruncat în faţă batjocura nesimţirii, pe seama unei inimi naive şi slabe? Ai fi ştiut s-o cruţi, ferind-o de suferinţa umilirii, nu-i aşa? Te-ai fi gîndit, desigur, că e singură pe lume, că n-a ştiut cum să se ferească de acest sentiment al dragostei faţă de dumneata, şi, odată căzută pradă lui, nu ştie cum să-şi apere dragostea, că, de fapt, nu are nici o vină, în sfîrşit, că nu e vinovată... că n-a făcut nimic... O, Doamne, Dumnezeule!...

— Nastenka! am strigat, neizbutind să-mi înving tulburarea. Nastenka, nu mă chinui! Îmi sfîşii inima, Nastenka, nu pot să mai tac, orice s-ar întîmpla! E timpul să las să se reverse tot ce mi s-a adunat aici, în piept...

Şi cu aceste vorbe am dat să mă ridic de pe bancă. Ea m-a reţinut, luîndu-mă de mînă şi uitîndu-se mirată la mine.

— Ce-i cu dumneata? m-a întrebat într-un tîrziu.

— Ascultă-mă! i-am spus plin de hotărîre. Ascultă-mă, Nastenka! Ceea ce vei auzi acum nu-i decît o aberaţie, ceva irealizabil sau, dacă vrei, o plăsmuire de-a mea prostească. Ştiu bine că aşa

ceva nu se poate împlini niciodată, dar tăcerea mă sugrumă, trebuie să-mi descarc sufletul. În numele suferinţelor dumitale de acum, te rog dinainte să mă ierţi!

— Dar ce este, ce? mă cercetă ea, încetînd să mai suspine şi aţintindu-mă cu ochişorii miraţi, strălucind de o stranie curiozitate. Ce se întîmplă cu dumneata?

— Este irealizabil, dar te iubesc, Nastenka! Poftim: asta se întîmplă cu mine! Iar prin mărturisirea aceasta am spus totul! am încheiat cu un gest scurt, dar hotărît. Abia de aci înainte vei vedea dacă mai poţi vorbi cu mine aşa cum ai făcut-o adineauri şi dacă, în sfîrşit, mai face să asculţi în continuare ceea ce aş mai avea de spus...

— Dar bine, bine, de ce atîta zbucium? Ştiam doar de mult că mă iubeşti, dar mi se părea că mă iubeşti doar aşa... pur şi simplu, într-un fel cu totul obişnuit... O, Doamne, Doamne!

— Da, Nastenka dragă, dintîi începuse oarecum simplu, dar pe urmă... pe urmă... uite, acum sînt la fel cum erai dumneata cînd, cu o bocceluţă în mînă, ai urcat atunci în camera lui. Ba chiar mult mai rău, Nastenka, pentru că atunci el nu iubea pe nimeni, pe cîtă vreme dumneata iubeşti pe altcineva.

— Pentru ce-mi spui asta? La urma urmei, nu te înţeleg deloc. Bine, dar ce rost au toate acestea, adică nu ce rost au, ci pentru ce dumneata... aşa... cum aşa, deodată... Dumnezeule! Spun prostii! Doar, dumneata...

Şi Nastenka s-a încurcat de-a binelea. Obrajii îi ardeau, privirea i-a alunecat în jos.

— Ce să fac, Nastenka, ce pot să fac? Sînt vinovat, am abuzat de... adică mint, nu-mi apasă cugetul nici o vinovăţie. O simt, aud ce-mi şopteşte inima şi inima îmi şopteşte că am dreptate, pentru că n-aş putea să te jignesc cu nimic, n-aş putea să-ţi fac nici un rău. Ţi-am fost prieten. Îţi sînt şi acum. N-am trădat prin nimic

prietenia noastră. Numai că, iată, mă podidesc lacrimile, Nastenka. Lasă-mi-le, nu stînjenesc pe nimeni, lasă-le să curgă, Nastenka. Se vor usca...

— Dar stai odată, stai jos! încercă ea să mă convingă să mă aşez pe bancă. O, Doamne, Dumnezeule!

— Nu, Nastenka, nu mai stau; acum nu mai pot rămîne aici; şi nici dumneata nu trebuie să mă mai revezi. Cîteva cuvinte numai şi după aceea plec. Atîta vreau să-ţi spun: n-ai fi aflat niciodată că te iubesc. Înmormîntam cît mai adînc taina aceasta şi n-ar fi aflat-o nimeni, niciodată. Nu te-aş mai fi torturat acum cu egoismul meu. Nu! Dar acum n-am mai putut îndura, chiar dumneata ai adus vorba despre aceasta – eşti singura vinovată; vina o porţi dumneata, eu n-am ce să-mi reproşez. Şi n-ai dreptul să mă alungi de lîngă dumneata...

— Dar, nici gînd, nici gînd să te alung, ce ţi-a venit? îngăimă Nastenka, încercînd, sărmana, să-şi ascundă pe cît putea profunda ei tulburare.

— Nu mă alungi, nu? Şi eu care am vrut să mă îndepărtez singur, să fug... Şi am să plec, bineînţeles. Am să plec, dar nu mai înainte de a-ţi fi destăinuit totul; pentru că adineauri, cînd dumneata vorbeai, stăteam ca pe jăratic, iar cînd ai izbucnit în plîns, cînd te-am văzut căinîndu-te din pricină (o spun şi asta, Nastenka) că ai fost respinsă, că iubirea dumitale e nesocotită – o! atunci mi-am simţit inima plină de atîta dragoste pentru dumneata, Nastenka! Atîta dragoste! Şi m-a cuprins o adîncă amărăciune că nu-ţi pot fi de nici un sprijin cu dragostea mea! Biata mea inimă prea plină n-a mai rezistat, a rupt zăgazurile stăpînirii de sine, ale cuminţeniei – şi am vorbit. Trebuia să vorbesc, Nastenka!...

— Da, da! vorbeşte-mi. Simt nevoia să te aud vorbind aşa! zise Nastenka, înfiorată de un imbold lăuntric. O să-ţi pară ciudat poate că ţi-o cer, dar... te rog, continuă! Mai tîrziu o să-ţi explic totul mai pe-ndelete.

— Îţi este milă de mine, Nastenka; de ce să ne ascundem după degete? Ţi s-a făcut milă de mine, scumpa mea prietenă! Dar ce-ai pierdut o dată, pierdut rămîne. Cuvîntul rostit nu-l mai poţi întoarce. Nu-i aşa, oare? Acum ştii totul. Aici a fost punctul de plecare, pricepi? Perfect! Acum totul e în ordine. Un singur lucru aş vrea să-ţi mai spun. Privindu-ţi faţa înlăcrimată, reflectam în sinea mea (o, lasă-mă să spun şi asta!), îmi spuneam (ştiu că acest lucru e cu neputinţă, Nastenka), îmi spuneam că, poate... cumva, printr-un miracol, fără să-ţi dai seama, vei fi încetat să-l mai iubeşti. În clipele acelea, Nastenka – pentru că bănuiala asta m-a ros şi ieri, şi alaltăieri – eram în stare să fac orice, numai să mă îndrăgeşti şi dumneata; mai ales de cînd te-am auzit că nu lipsea decît puţin ca să mă iubeşti. Şi, mai departe? E aproape tot ce am vrut să-ţi spun; îmi rămîne să mai adaug (dar asta doar pentru mine): ce-ar fi fost dacă dumneata m-ai fi îndrăgit cu adevărat şi încolo – nimic, atîta tot! Mai ascultă, dar, şi asta, buna mea prietenă, pentru că, oricum, îmi eşti prietenă: sînt, desigur, un om simplu, un om sărac, cu totul neînsemnat – deşi nu despre asta este vorba (nu ştiu cum, dar, de emoţie, vorbesc parcă fără nici o noimă, spun cu totul altceva decît aş fi vrut să spun), dar să ştii, Nastenka, te-aş fi iubit atît, atît de mult, încît, chiar dacă ai fi nutrit aceleaşi sentimente faţă de el, dacă ai fi continuat să-l iubeşti pe cel pe care eu nu-l cunosc, n-ai fi simţit nici o clipă că dragostea mea te stinghereşte în vreun fel. Ai fi auzit numai, ai fi simţit în fiecare clipă că undeva, pe-aproape, bate o inimă recunoscătoare şi devotată, o inimă fierbinte, care pentru dumneata ar fi în stare... Ah, Nastenka, Nastenka! ce-ai făcut din mine!...

— Nu plînge, te rog, nu vreau să plîngi, mă imploră ea, ridicîndu-se brusc de pe bancă. Mai bine să mergem, haide, ridică-te, s-o pornim împreună. Potoleşte-te, potoleşte-te, repeta ea,

ştergîndu-mi obrajii cu batista ei. Ei, hai să mergem, poate că am să-ţi spun ceva... Fiindcă el m-a părăsit, fiindcă a uitat de mine, deşi eu (nu vreau să te amăgesc) îl mai iubesc încă... aş vrea să-mi răspunzi: dacă, bunăoară, te-aş îndrăgi pe dumneata, adică dacă aş fi... numai... O, dragul meu prieten! cît de rău îmi pare că te-am jignit atunci cînd te lăudam că nu te-ai îndrăgostit de mine, fără să-mi dau seama că te răneam în sentimentele dumitale!... O, Doamne, cum a fost posibil să fiu atît de oarbă, să nu-mi dau seama de asta? Cum a fost cu putinţă să nu prevăd? Cum de-am fost atît de naivă? Dar... fie! Uite, m-am hotărît – îţi spun acum totul, tot ce am pe inimă...

— Ştii, Nastenka, cred că e mai bine să plec, să dispar. Acum, îndată! E limpede că prezenţa mea te chinuie. Poftim, acum ai mustrări de conştiinţă că te-ai amuzat pe seama mea. Aşa că nu vreau, da, nu vreau ca, pe lîngă durerea pe care o încerci, să mai adaug şi eu... mă simt vinovat, desigur... Aşadar, Nastenka, adio!

— Nu mă părăsi! Ascultă-mă: de ce nu vrei să mai aştepţi puţin?

— Să aştept? Cum, ce să aştept?

— Îl iubesc, n-am cum să neg, dar îmi va trece; trebuie să treacă, nu se poate să nu treacă, o simt... Cine ştie, poate că nici nu-l mai iubesc, poate că astăzi chiar se va termina cu totul, nu va mai fi decît un nor destrămat; pentru că simt că-l urăsc acum; pentru că şi-a bătut joc de mine, în timp ce noi doi am plîns aici împreună şi, sînt sigură că, în locul lui, nu m-ai fi respins, pentru că dumneata mă iubeşti, iar el nu m-a iubit niciodată; şi pentru că... da! pentru că şi eu te iubesc pe dumneata... mult, mult! tot aşa de mult cum mă iubeşti şi dumneata... Ţi-am mărturisit-o singură încă înainte. Şi te iubesc pentru că eşti mai bun decît el, mai nobil, mai generos, şi pentru că, pentru că el...

Emoţia sărmanei fete era atît de mare, încît n-a mai fost în stare să termine; cu fruntea rezemată de

umărul meu, apoi de piept, şi-a dat drumul ultimelor stavile ale amarnicelor ei lacrimi. O consolam, o conjuram, dar nu se putea opri, îmi strîngea întruna mîna, spunîndu-mi printre sughiţuri: „Aşteaptă, aşteaptă puţin... o să-mi treacă numaidecît... Vreau să-ţi spun... să nu crezi că e din pricina firii mele slabe... doar o clipă, pînă mă liniştesc...“ În sfîrşit, s-a mai potolit, şi-a şters lacrimile şi am continuat să ne plimbăm. Voiam să-i vorbesc, dar ea mă ruga întruna să mai am răbdare. Am tăcut... Şi, multă vreme am tăcut aşa amîndoi, pînă cînd, într-un tîrziu, s-a recules şi a vorbit...

— Uite ce e... începu ea cu glas slab şi tremurător, în care însă am desluşit accentele unei simţiri care mi-a umplut inima cu o dulce şi tulburătoare aşteptare... să nu-ţi închipui cumva că sînt nestatornică sau uşuratică, înclinată să uit atît de uşor şi atît de repede ori să trădez. L-am iubit un an întreg şi jur în faţa lui Dumnezeu că niciodată nu i-am fost necredincioasă, nici măcar cu gîndul. El a desconsiderat toate astea, ba încă şi-a bătut joc de mine – să-l lăsăm, deci, în plata Domnului! Dar el m-a şi dispreţuit, mi-a rănit inima. De aceea, nu-l mai iubesc. Nu pot iubi decît un suflet mărinimos, plin de generozitate şi de înţelegere faţă de celălalt; pentru că eu însămi sînt astfel, iar omul acesta nu m-a meritat – rămînă în plata Domnului! Totuşi, e mai bine poate că s-a întîmplat aşa de pe acum, decît să-mi fi înşelat mai tîrziu încrederea şi să-l fi cunoscut abia cine ştie cînd aşa cum e în realitate... Dar s-a sfîrşit! Şi, cine ştie, bunul meu prieten, continuă ea, strîngîndu-mi mîna, cine ştie dacă toată dragostea mea n-a fost decît o iluzie a simţurilor, o aprindere a închipuirii mele pornită dintr-o zburdălnicie copilărească, dintr-o glumă, poate din pricina supravegherii prea aspre din partea bunicii... Poate că ar fi trebuit să iubesc pe un altul, nu pe el, nu pe un asemenea om; pe cineva care ar fi avut milă de mine, şi, şi...

Dar să lăsăm, să lăsăm toate astea, se întrerupse Nastenka sufocîndu-se de emoţie, ţineam doar să-ţi spun... să-ţi spun că, trecînd peste faptul că-l iubesc (ba nu: că l-am iubit), trecînd peste asta, dacă vei crede... dacă vei mai simţi că dragostea dumitale pentru mine e atît de mare, încît să poată alunga din inima mea, să şteargă din amintire cealaltă iubire, dacă-ţi va fi milă de mine şi nu vei dori să mă laşi singură în voia sorţii, fără nici un sprijin şi fără nici o speranţă, de vei dori să mă iubeşti totdeauna aşa cum mă iubeşti acum, atunci îţi jur că recunoştinţa mea... că dragostea mea va fi, în cele din urmă, demnă de dragostea dumitale... Mai vrei să iei şi acuma mîna pe care ţi-o întind?

— Nastenka! am strigat eu înecîndu-mă în lacrimi. Nastenka! O, Nastenka!

— Ajunge, ajunge! mă ruga ea, acum s-a terminat, nu mai are nici un rost zbuciumul acesta... Şi o vedeam cum caută la rîndu-i să se stăpînească. Ceea ce era de spus s-a spus, nu-i aşa? Nu? Şi dumneata eşti fericit, şi eu sînt fericită, să nu mai vorbim nimic despre asta; aşteaptă, cruţă-mă... Vorbeşte-mi acum despre altceva, pentru Dumnezeu, te implor!

— Da, Nastenka, da! ajunge despre asta, acum sînt fericit, eu... dar, bineînţeles, Nastenka, să vorbim despre altceva... Chiar acum, imediat. Hai, sînt gata... să vorbim...

Dar nu ştiam cum să începem, ba rîdeam, ba plîngeam şi îndrugam tot felul de vorbe, mii de vorbe răzleţe, fără noimă şi fără nici o legătură între ele; mergeam ba pe trotuar, la întîmplare, ba, deodată, ne întorceam de unde o porniserăm, şi iar traversam strada, şi iar ne opream, pentru ca din nou s-o luăm de-a lungul cheiului, uitînd cu totul de noi şi de lume; eram ca nişte copii...

— Acum locuiesc singur, Nastenka, am încercat eu să înnod o conversaţie, dar mîine... Ştii, desigur,

Nastenka, eu nu sînt un om înstărit: tot cîştigul meu revine la o mie două sute, dar nu-i nimic...

— Se înţelege că nu-i nimic, are şi bunica pensia ei; aşa că nu ne va sta povară. Fiindcă pe bunica trebuie s-o luăm neapărat cu noi.

— Fireşte, trebuie neapărat s-o luăm pe bunica... Numai, nu ştiu ce mă fac eu cu Matriona...

— Aşa e, şi noi o avem pe Fiokla!

— Matriona e o femeie de treabă, are însă un cusur! Îi lipseşte imaginaţia, Nastenka; nu are absolut nici un pic de imaginaţie! Dar nu-i nimic, cred...

— N-are nici o importanţă. Se vor descurca ele cumva împreună; chiar de mîine ai putea să te muţi la noi.

— Cum aşa? la voi? Bine, dacă spui... Eu sînt gata...

— Îţi închiriem noi o cameră. Avem sus, ţi-am povestit eu, una la mezanin: e liberă, a stat acolo pînă de curînd o chiriaşă, o bătrînică, o nobilă scăpătată, dar s-a mutat; iar bunica, o ştiu eu, vrea să închirieze mezaninul unui domn tînăr; am întrebat-o: „De ce neapărat unui domn tînăr?" Şi mi-a răspuns: „E mai bine aşa, eu sînt bătrînă, dar tu nu cumva să-ţi închipui, Nastenka, că mă gîndesc să te mărit cu el". Am priceput, bineînţeles că tocmai de aceea...

— Ah, Nastenka! am exclamat eu încîntat.

Şi amîndoi am izbucnit în rîs.

— Ei, hai, hai, ce atîta haz! Unde zici că stai dumneata? Am şi uitat...

— Pe la podul N., în casa lui Barannikov.

— E o casă mare, nu-i aşa?

— Da, e o casă mare.

— O ştiu, o ştiu, e foarte impunătoare! Dar asta n-ar fi o piedică să pleci de acolo şi să te muţi la noi, cît mai curînd...

— Chiar mîine, Nastenka, uite, chiar mîine, deşi aici unde stau am cam rămas în urmă cu chiria... Dar n-are a face. Voi primi în curînd leafa şi...

— Sigur că da, ştii, poate că şi eu am să încep să dau meditaţii. Studiez singură ca să pot preda lecţii.

— Foarte bine! Iar eu voi căpăta curînd o gratificaţie, Nastenka...

— Minunat! Prin urmare, de mîine eşti chiriaşul meu...

— Da, şi vom merge împreună la *Bărbierul din Sevilla*, pentru că în curînd se va juca din nou.

— Sigur, sigur, vom merge, încuviinţă amuzată Nastenka, dar mai bine să ascultăm altă operă, nu tot *Bărbierul*...

— Fie şi alta, cum să nu! fireşte, ar fi şi mai bine; cum de nu m-am gîndit...

Şi, sporovăind astfel, umblam amîndoi aiuriţi, ca într-o ceaţă ameţitoare, de parcă nici nu ştiam ce se petrece cu noi. Ne opream locului, într-o discuţie lungă, aprinsă, şi iar porneam, pomenindu-ne Dumnezeu ştie unde, şi din nou rîsete, din nou lacrimi... Pînă cînd o auzeam la un moment dat pe Nastenka spunînd că vrea să se înapoieze acasă, iar eu, neîndrăznind s-o reţin, ziceam s-o conduc pînă la poartă, ca după un sfert de oră de drum să ne pomenim din nou pe chei, lîngă banca noastră. Şi iar suspine, şi iar o lacrimă stingheră, care mă făcea să-mi pierd curajul, simţind cum mă trec fiori reci. Dar fata îmi strîngea mîna şi mă atrăgea iar după dînsa într-o rătăcire necontenită pe străzi, flecărind, hohotind, întristîndu-ne şi iar lansîndu-ne în discuţii fără de început şi fără de sfîrşit...

— E timpul, totuşi, e timpul să plec acasă! zise Nastenka în cele din urmă. Cred că s-a făcut tîrziu de tot şi ajunge cît ne-am făcut de cap ca nişte copii neastîmpăraţi!

— Da, Nastenka, numai că eu tot n-am să pot adormi; acasă nu mă duc.

— Nici eu, cred, n-am să fiu în stare să adorm, dar ai să mă însoţeşti pînă la poartă...

— Negreşit!

— De data aceasta, trebuie negreşit să ajungem acasă.

— Negreşit, negreşit...

— Pe cuvînt de onoare?... Căci trebuie odată şi odată să mă întorc şi acasă, nu-i aşa?

— Pe cuvînt de onoare! am împăcat-o rîzînd.

— Atunci, să mergem!

— Să mergem!

— Priveşte, priveşte cerul, Nastenka! Uită-te ce senină şi adîncă este bolta. Mîine va fi o zi splendidă. Ah, ce coviltir albastru de smalţ, ce lună! Vezi norul acela gălbui de colo? E gata s-o acopere, vezi?... Acum!... Tiii... N-a acoperit-o, a trecut, ca atîţia alţi nori, pe alături. Priveşte, te rog, priveşte!...

Dar Nastenka nu mai privea norul, stătea mută şi nemişcată ca o statuie; în clipa următoare, am simţit-o cum prinde să se lipească de mine, întîi sfioasă, pe urmă din ce în ce mai strîns. Mîna îi tremura în mîna mea; am privit-o... Se sprijinise de mine cu toată greutatea trupului.

Tocmai atunci a trecut pe lîngă noi un tînăr. L-am văzut oprindu-se brusc, privindu-ne fix, apoi şi-a reluat drumul şi s-a depărtat cu cîţiva paşi.

Am avut o tresărire şi cu jumătate de glas am întrebat-o temător:

— Nastenka, spune-mi, cine este?

— El! mi-a şoptit, ghemuindu-se şi mai mult în mine.

O simţeam atît de aproape, încît îi auzeam bătăile năuce ale inimii. Îmi dădeam seama că mi se înmoaie picioarele.

În clipa aceea, din urma noastră se auzi o voce:

— Nastenka! Nastenka, tu eşti?

Şi, în aceeaşi clipă, tînărul înaintă cîţiva paşi spre noi...

Doamne, ce strigăt! N-am să-l uit toată viaţa. Şi cum a tresărit ea cuprinsă de un tremur profund, cum s-a smuls apoi din mîinile mele şi cum a ţîşnit ca o rîndunică în zbor către el! Îi priveam

înmărmurit, zdrobit. Totul a ţinut cît o străfulgerare: i-a întins mîna, doar atît, s-a aruncat la pieptul lui, apoi s-a întors şi, cu iuţeala vîntului, a fost lîngă mine, şi mai înainte să pot înţelege bine ce se petrece, m-a îmbrăţişat, cuprinzîndu-mi gîtul cu amîndouă mîinile şi m-a sărutat fierbinte. Apoi, tot aşa, fără să-mi spună un cuvînt, a fugit din nou la el, uşoară ca o libelulă, l-a luat de mîini şi s-au dus.

Am rămas mult timp nemişcat şi priveam în urma lor. Şi am stat aşa, am stat pînă cînd amîndoi s-au şters din faţa ochilor mei.

Dimineaţa

În dimineaţa aceea, nopţile mele luară sfîrşit. Era o zi urîtă. Ploua, şi stropii îmi izbeau geamurile ca o muzică tristă. În odăiţa mea era întuneric, afară mohorît. Mă durea capul şi aveam ameţeli; prin toate mădularele mi se furişa neliniştitoare febra.

— Ţi-a venit o scrisoare, maică, prin poştă. A adus-o poştaşul, răsună deasupra urechii mele glasul Matrionei.

— O scrisoare, zici? de la cine? am sărit eu de pe scaun.

— Nu ştiu, maică, vezi acolo, poate că scrie de la cine-i.

Am rupt sigiliul. Era de la ea!

„Ah, iartă-mă, iartă-mă! îmi scria Nastenka: te implor în genunchi, iartă-mă! Înşelîndu-mă pe mine, te-am înşelat şi pe dumneata. A fost un vis, o nălucire... Am suferit nespus astăzi pentru dumneata; iartă-mă, te conjur, iartă-mă!...

Nu te grăbi să mă condamni, pentru că faţă de dumneata nu m-am schimbat cu nimic; am spus că te voi iubi şi te iubesc şi acum, ba îţi port în suflet poate mai mult decît dragoste. O, Doamne! Dacă v-aş putea iubi pe amîndoi deodată! O, dacă ai fi dumneata – el!“

„O, dacă el ar fi – dumneata!“ îmi trecu prin minte. Mi-am adus aminte cuvintele dumitale, Nastenka!

„Dumnezeu mi-e martor, numai el ştie ce-aş fi în stare să fac acum pentru dumneata! Simt cît îţi este de greu şi de amar. Te-am rănit, dar atunci cînd iubeşti – ştii bine! – chiar şi rănile jignirii se uită repede. Iar dumneata mă iubeşti!

Îţi mulţumesc! da! îţi mulţumesc nespus pentru dragostea aceasta. Ea s-a cuibărit în mine, e ca un

vis dulce care nu te părăseşte multă vreme după ce te-ai trezit; şi-mi voi aminti întotdeauna de acea scumpă clipă în care ţi-ai deschis sufletul, frăţeşte, primind cu atîta mărinimie în dar inima mea zdrobită, ca s-o ocroteşti, s-o mîngîi, s-o tămăduieşti... Dacă mă vei ierta, amintirea ce ţi-o port se va înconjura de nimbul înălţător al unei recunoştinţe nepieritoare, încît nu se va şterge niciodată din sufletul meu. Rămîn credincioasă acestei amintiri, n-o voi trăda, pentru că nu-mi pot trăda propria inimă: este statornic legată de ceea ce i-a fost odată scump. Nu mai departe decît ieri, inima aceasta s-a întors caldă şi fără pic de zăbavă la cel căruia i se făgăduise pe vecie.

Ne vom întîlni, vei veni pe la noi, n-o să ne părăseşti, vei rămîne prietenul, fratele meu de totdeauna... Şi cînd o să ne revedem, îmi vei întinde mîna... nu-i aşa? Îmi vei întinde mîna, fiindcă m-ai iertat, nu-i aşa? Şi mă iubeşti *ca înainte*?

O, te implor: iubeşte-mă, nu mă părăsi, pentru că te iubesc atît de mult în clipa aceasta, pentru că mă simt demnă de dragostea dumitale, pentru că sper s-o merit... dragul meu prieten! Săptămîna viitoare ne căsătorim; el s-a întors la mine plin de tandreţe şi sînt sigură că nici o clipă nu m-a dat uitării. Să nu te superi că îţi scriu despre el rîndurile acestea. Vreau însă să vin la dumneata împreună cu el; îl vei îndrăgi şi dumneata, nu-i aşa?

Iartă-ne. S-o porţi în amintire şi s-o iubeşti întotdeauna pe a dumitale

Nastenka“

Am recitit de nenumărate ori scrisoarea; din ochii înceţoşaţi doar că nu-mi şiroiau lacrimile. În cele din urmă, mi-a căzut din mînă şi mi-am înfundat faţa în palme.

— Auzi, maică, începu Matriona.

— Ce s-a întîmplat, mătuşico?

— Să ştii că păienjenişul ăla care năpădise tavanul... nu mai e! Am dereticat, de-am făcut lună: acum n-ai decît să te şi însori, ba să-ţi pofteşti şi oaspeţi la nuntă...

M-am uitat la Matriona... Bătrînă-bătrînă, dar o ştiam în putere, ageră în mişcări – şi iată, dintr-o dată, nu ştiu cum mi-a apărut în faţa ochilor zbîrcită, cu ochii stinşi, cocîrjată şi sleită... Am avut deodată impresia că odaia mea a îmbătrînit la fel ca Matriona. Pereţii şi podeaua se decoloraseră, totul părea lipsit de viaţă, păienjenişul se lăbărţase din nou, întinzîndu-şi plasa în toate părţile. Şi iată că, fără să pricep de ce, cînd m-am uitat pe geam, şi casa de peste drum îmbătrînise parcă, se pipernicise şi-şi pierduse culorile: tencuiala stîlpilor de zid i se cojea, curgea din ea mortarul, cornişele înnegrite crăpaseră, iar din galbenul-aprins al pereţilor mai rămăseseră doar nişte pete bălţate...

Sau, poate, o rază de soare, privind o clipă de după nori, se ascunsese din nou după norul acela cenuşiu, aducător de ploaie, şi în faţa ochilor mei totul se întunecase iarăşi, sau poate că zărisem pentru o clipă panorama rece şi mohorîtă a întregului meu viitor şi cu penelul închipuirii m-am surprins aşa cum aveam să ajung cincisprezece ani mai tîrziu, adică îmbătrînit, în aceeaşi odaie mizeră, la fel de singur, cu aceeaşi Matriona, care în toţi aceşti ani nu a prins nici un dram de minte...

Dar cum te-aş putea tulbura cu rănile mele, Nastenka? Cum aş putea îngădui negrului nor al durerii mele să umbrească seninătatea fericirii tale ori să strecor reproşuri zadarnice şi aducătoare de mîhniri în sufletul tău? A-ţi încerca inima cu remuşcări ascunse, silind-o să bată îndurerată tocmai în culmile supremelor ei bucurii, ar fi ca şi cum m-aş porni să calc în picioare gingaşele flori pe care le-ai împletit în buclele tale negre, cînd ai

mers împreună cu el în faţa altarului... O, asta niciodată, niciodată! Fie ca bolta înstelată a cerului, pe sub care călătoreşti, să strălucească de-a pururi limpede; fie ca zîmbetul tău gingaş să fie mereu numai lumină şi împăcare! Fii binecuvîntată pentru acea clipă de fericire, de încîntare sublimă pe care ai dăruit-o unei alte inimi însingurate şi recunoscătoare!

Doamne! O clipă doar! O întreagă clipă de încîntare sublimă... oare nu e de ajuns chiar şi pentru o viaţă de om?...

În româneşte de *Nicolae Gane*

Satul Stepancikovo şi locuitorii săi

Din însemnările unui necunoscut

Prefaţă: Viaţa la ţară

Emil Iordache

Romanul *Satul Stepancikovo şi locuitorii săi* apare în 1859. Între timp, autorul a trecut printr-o experienţă rarisimă în viaţa creatorilor. Şi totuşi, nu putem să nu fim de acord cu Lev Şestov, care scrie: „În această operă nici ochiul cel mai ager n-ar descoperi măcar o aluzie la faptul că autorul ei este ocnaş. Dimpotrivă, în persoana naratorului veţi simţi un om senin, bun la suflet şi inteligent. Atît de senin, încît admite cel mai fericit deznodămînt al situaţiilor încurcate“[1].

Precum viitorul erou al *Amintirilor din Casa morţilor*, Dostoievski doreşte să uite. Iar pentru un scriitor, singura modalitate de uitare este scrisul. Sigur de calitatea romanului său, autorul are un şoc atunci cînd Nekrasov îi refuză indirect publicarea. De fapt, trebuia să se aştepte la acest refuz, pentru că Nekrasov făcea parte din acea grupare care a provocat nu numai „un potop clocotitor de literatură care denunţa corupţia şi celelalte racile sociale, dar şi dezmăţul criticii literare, care îi refuza calitatea de scriitor celui care nu-şi dedica romanul sau povestirea demascării jandarmului sau moşierului care îi biciuieşte pe mujici“[2]. Mai tîrziu, Dostoievski va demonstra, în *Jurnal de scriitor*, că l-a intuit destul de bine pe Nekrasov: acesta se aştepta ca scriitorul, plasîndu-şi pentru prima dată acţiunea unui roman la ţară, să atingă şi problema iobăgiei. Or, în această privinţă, la Stepancikovo, situaţia

este aproape idilică. Însuşi autorul credea că în romanul său „există scene de înaltă comicitate, pe care Gogol le-ar fi semnat de îndată“[3]. Oare?

În roman, numele lui Gogol este pomenit direct, într-unul dintre numeroasele discursuri ale lui Foma Opiskin: „Cît despre mine, aş vrea să vă spun doar atît– că nenorocirea este mama virtuţii. A spus-o, mi se pare, Gogol, un scriitor cam uşuratic, căruia nu i-au lipsit însă uneori idei cu miez“. În plus, există numeroase citări mascate, care arată că personajul acesta ridicol, Foma Opiskin, îl are drept prototip pe Gogol, cel din ultima sa carte, *Pagini alese din corespondenţa cu prietenii*. În linii mari, am putea spune că textul dostoievskian divulgă şi un complex oedipian, în sensul că pragmatica internă a textului se suprapune peste o pragmatică exterioară a autorului. Are loc astfel o întretăiere a graniţelor textului şi realului. Avînd o atitudine ambivalentă faţă de Gogol, Dostoievski îl „ascunde“ inconştient în figura lui Foma Opiskin, deci, îşi anulează parodic, îşi „ucide“ „părintele“ literar[4]. Fie şi numai această parodie îngroşată ar fi suficientă pentru a ne ralia la părerea autorului privitoare la scenele de comicitate din roman.

Totuşi, umorul nu este vizibil cu ochiul liber, textul construind parcă cu totul alte coordonate de interpretare. Acest lucru se întîmplă, în primul rînd, datorită introducerii în configuraţia eroilor a unui mediator, naratorul, perspectiva acestuia intrînd deseori în contradicţie cu aceea a autorului. Precizarea din titlu: „însemnările unui necunoscut“ trimite clar la intenţia de diferenţiere a celor două perspective. Că este aşa ne-o dovedeşte faptul că „necunoscutul“ este nevoit să se prezinte; apare astfel ceea ce Dmitri Lihaciov numea „povestire prefaţatoare“ la Dostoievski. Autoportretul naratorului fiind dat printre alte cîteva (Egor Rostanev, Foma Opiskin, generăleasa văduvă etc.), are loc o deplasare a centrului de interes de la

intrigă la caractere, ceea ce duce la simplificarea subiectului, deoarece „tipul şi caracterul determină dinainte linia de comportament a exponenţilor acestora, [...], sugerează subiectul şi nu-i permit să devieze“[5]. Recunoaştem în narator trăsăturile obişnuite ale visătorului, lipsa lui de contact cu realul: „Absolvind universitatea, am stat un timp la Petersburg fără nici o ocupaţie, deplin convins, după cum se întîmplă cu toţi cei de vîrsta mea, că, în curînd, voi fi chemat să înfăptuiesc nişte lucruri extraordinare şi chiar măreţe“. De fapt, în original, Dostoievski îşi înscrie personajul printre „cei cu caş la gură“. Tinereţea, lipsa de experienţă, este subliniată insistent: oferta de căsătorie cu guvernanta îl „zguduieşte“ prin „latura romantică“; visarea o ia razna: „ardeam de dorinţa să fac cît mai repede tot felul de isprăvi eroice şi extraordinare. Începu să mi se pară chiar că eu însumi dau dovadă de o mare generozitate sacrificîndu-mă în chipul cel mai nobil, ca să fericesc o făptură nevinovată şi încîntătoare“.

Cu toată această lipsă de pregătire pentru viaţă, tînărul este un „ideolog“, în sensul „şcolii naturale“, conform căreia răul nu se află în om, ci în societate. Aici are, de fapt, loc o polemică a lui Dostoievski cu Belinski şi Nekrasov, „naşii“ săi literari. Serghei, înainte de a fi ajuns la faţa locului, numai din zvonuri, îşi construieşte o teorie despre viitorul său inamic, Foma Opiskin: „Un suflet meschin, scăpînd de prigoană şi asuprire, se grăbeşte să devină el însuşi un prigonitor şi asupritor“. Conform acestei teorii, este suficient ca individului să i se arate dragoste şi înţelegere şi el se va schimba negreşit.

Ceea ce încă nu înţelege Serghei este că dominaţia lui Foma la Stepancikovo s-a realizat printr-o teroare discursivă. Deşi, aşa cum rezultă din „investigaţiile“ sale, Foma este un ratat pe toată linia, „un porc“ (vorba moşierului Bahceev), el este posesorul unei arme redutabile: eristica,

„artă a disputei care foloseşte argumente subtile sau recurge la artificii sofistice“[6]. În vastul monolog al lui Opiskin „argumente subtile“ nu există, dar artificii sînt destule. Aici nu este pregătit Serghei să-l înfrunte şi, pe tot parcursul romanului, nu-i dă decît o replică directă, penibilă. Astfel că „lupta de idei“ dintre narator şi (totuşi) personajul său apare fără participarea lui Opiskin, ca răstălmăcire a spuselor şi acţiunilor acestuia. Răzbunarea textuală seamănă foarte bine a grafomanie, maladie de care suferă şi alte personaje dostoievskiene[7]. Autorul îşi „execută“ naratorul tocmai obligîndu-l să scrie. În *Satul Stepancikovo* nu există un conflict dialogic, ci o structură dialogică. Mai tîrziu, în *Jurnal de scriitor*, Dostoievski, în relatarea lui Herzen, transcrie o întîmplare, al cărei erou a fost Belinski. Scriind un articol, *Discuţie între domnul A şi domnul B*, Belinski i-l citeşte lui Herzen.

„În articol, spune Herzen, domnul A, adică, se înţelege, Belinski însuşi, apare foarte inteligent, în timp ce domnul B, oponentul, e mai banal. După ce a terminat, m-a întrebat într-o nerăbdare febrilă:

— Ei, ce părere ai?

— E bine, e bine şi se vede că eşti foarte inteligent, dar nu-mi dau seama ce rost avea să-ţi pierzi timpul cu un asemenea prost“[8].

Belinski a izbucnit în hohote de rîs. Dar naratorul din *Satul Stepancikovo* nu rîde. De fapt, de la bun început, el nu înţelege nimic. Idila preconizată nu se înfăptuieşte, nu-l scapă pe unchiul său de sub asuprirea discursivă a lui Opiskin, îşi ia rolul de „istoric“, imposibil în principiu pentru că este situat în interiorul evenimentelor. Nu poate interveni nicidecum în lanţul de întîmplări, pentru că este prea livresc. Dostoievski arată destul de clar pe cine ironizează în persoana acestuia: „într-un cuvînt, m-am înflăcărat într-atîta, încît i-am povestit unchiului chiar despre şcoala naturală; în încheiere i-am

recitat şi versurile: *Cînd din bezna rătăcirii*". Versurile respective sînt din Nekrasov şi peste cinci ani vor fi luate drept moto la partea a doua a *Însemnărilor din subterană*. Acolo, paradoxalistul va face o observaţie esenţială: „Larg om la suflet este romanticul nostru şi cel dintîi şmecher dintre şmecherii noştri"[9]. În definitiv, această definiţie este foarte potrivită pentru Opiskin, ceea ce nu-i scapă unuia dintre personaje (tocmai celui care pune la cale o răpire „romantică"): „E un om lipsit de simţ practic; într-un anumit fel este şi el poet [...]; ar fi luat el banii, negreşit, dar n-a rezistat ispitei de a face puţină paradă ce-i oferea un prilej grozav de fandoseală şi poză". În roman, „poet" mai este fascinantul valet Vidopleasov, al cărui „binefăcător" este, desigur, Opiskin. Asupra acestuia influenţa „maestrului" este totală, cu singura consecinţă posibilă: internarea la casa de nebuni. Lui Opiskin i se rezervă calitatea de sfînt al locului. Sfîntul *pozează*, iar nebunul *crede* în vocaţia lui. Lumea se carnavalizează, exprimîndu-ne în limbajul lui Mihail Bahtin. De aici potenţialitatea lecturii în cheie comică a romanului. Dar numai din afara lui, adică cu distanţarea de rigoare. Din interior, nimănui nu-i vine a rîde. „Sfîntul" Opiskin nu permite voioşia (a se vedea scena cu recitarea lui Iliuşa). Aceasta în pofida faptului că absolut toţi eroii sînt „neterminaţi", în sensul că au păstrat în ei o mare doză de infantilism. Peste tot domneşte diletantismul, de viaţă şi estetic, care înţesează romanul de scene penibile. Foarte discretă, vocea autorului face posibilă această distanţare, necesară trecerii de la penibil la comic.

În orice caz, galeria de personaje „năuce" de la conacul din Stepancikovo este de pe acum o mărturie a bogăţiei antropologice dostoievskiene. Repetabilitatea caracterelor (ca şi a situaţiilor) în opera scriitorului le face interesante şi din perspectiva întregului.

Ca o concluzie: opera de tinereţe a lui Dostoievski are valoare în sine, dar este importantă şi pentru lectura adecvată a marilor sale romane.

[1] Lev Şestov, *Dostoievski i Nietzsche (filosofiia traghedii)*, http: //vehi. narod. ru/shestov/nitshe. html.

[2] Vladimir Nabokov, *Nikolai Gogol*, în *Priglaşenie na kazn'. Romanî. Rasskazî. Kriticeskie esse. Vospominaniia*, Chişinău, 1989, p. 560.

[3] *Cf*. L. M. Rozemblium, *op. cit*., p. 658.

[4] Vadim Rudnev, *Smîsl kak travma: Psihoanaliz i filosofiia teksta*, http: //www. ruthenia. ru/logos/number/ 1999_05/1999_5_22. html.

[5] D. S. Lihaciov, *Literatura – real'nost' – literatura*, Leningrad, 1981, p. 118.

[6] *Dicţionar de filozofie*, Edit. Politică, Bucureşti, 1978, p. 238.

[7] A. K. Jolkovski, *Blujdaiucie snî*, Moskva, 1994, pp. 58-59.

[8] F.M. Dostoievski, *Jurnal de scriitor*, vol. I, Edit. Polirom, Iaşi, 1998, p. 7.

[9] F.M. Dostoievski, *Însemnări din subterană*, Edit. Timpul, Iaşi, 1996, p. 80.

Partea întîi

I. Introducere

Demisionînd din armată, unchiul meu, Egor Ilici Rostanev, s-a stabilit definitiv la conacul său din satul Stepancikovo, căpătat prin moştenire, şi s-a apucat de gospodărie ca un moşier sadea, care nu-şi părăseşte niciodată domeniile. Sînt oameni care ştiu să rămînă mulţumiţi în orice situaţie s-ar afla, adaptîndu-se la orice condiţii; o asemenea fire avea şi colonelul în retragere, un om de o rară bunătate şi dispus oricînd să accepte orice sugestie din afară. Dacă i-ar fi trăsnit cuiva prin cap să-l roage mai stăruitor de a fi purtat în cîrcă vreo două verste, l-ar fi dus, probabil, fără să crîcnească; în bunătatea lui nemărginită, era gata uneori să dea primului venit orice, la cea dintîi rugăminte, pînă şi ultima lui cămaşă. Era un om voinic, înalt şi bine făcut, cu obrajii rumeni, cu dinţii ca fildeşul, mustaţa lungă, blondă, cu glasul tunător şi rîsul zgomotos, izvorît din inimă; vorbea în fraze scurte, sacadat şi pripindu-se. Se apropia de patruzeci de ani; pînă atunci, aproape de la vîrsta de şaisprezece ani, fusese husar. Căsătorit de foarte tînăr, îşi iubea soţia la nebunie, dar aceasta a murit curînd, lăsînd în inima lui o amintire neştearsă, plină de recunoştinţă duioasă. În sfîrşit, căpătînd această moştenire, după cum am spus, s-a mutat la conacul Stepancikovo, împreună cu cei doi copii ai săi: băiatul Iliuşa, în vîrstă de opt ani (venirea sa pe lume costase viaţa mamei), şi fiica, Saşenka, o fetiţă de cincisprezece ani, care, după moartea mamei sale, fusese dată internă la un pension din Moscova. Curînd însă, casa unchiului meu ajunse o adevărată arcă a lui Noe. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Cam tot pe vremea cînd căpătase moştenirea şi demisionase din armată, rămăsese văduvă şi maică-sa, generăleasa Krahotkina, care, cu vreo

şaisprezece ani în urmă, se măritase pentru a doua oară cu un general; pe atunci unchiul meu era încă sublocotenent şi tocmai se pregătea şi el să se însoare. Mult timp maică-sa n-a binevoit să-i dea binecuvîntarea cuvenită pentru această căsătorie, vărsînd lacrimi amare şi învinuindu-l de egoism, de ingratitudine şi lipsă de respect. Căuta să-i demonstreze cu orice preţ că averea lui din acea vreme, de două sute cincizeci de suflete, este şi aşa neîndestulătoare pentru întreţinerea familiei (adică pentru întreţinerea mamei sale cu numeroasa ei suită de bătrîne pripăşite, şi liota de jivine: pudeli, mopşi, şpiţi, pisici siameze etc.), şi, în toiul furtunii dezlănţuite, în avalanşa de reproşuri, imputări şi strigăte isterice, deodată şi spre surprinderea tuturor, se recăsători ea la respectabila vîrstă de patruzeci şi doi de ani, înainte ca fiul ei să fi apucat să se însoare. De altfel, şi în cazul acesta ea găsi un pretext de a-l învinui pe sărmanul meu unchi, susţinînd sus şi tare că se mărită numai şi numai ca să aibă un adăpost la bătrîneţe, lucru pe care nu speră să i-l poată asigura fiul ei, acest egoist nerespectuos, care îşi luase îndrăzneala de neiertat să-şi înjghebe un cămin propriu.

Nu mi-a fost dat niciodată să aflu adevărata cauză care l-a făcut pe un om atît de chibzuit cum era decedatul Krahotkin să contracteze această căsătorie cu o văduvă în vîrstă de patruzeci şi doi de ani. E de presupus că el conta pe o oarecare avere în numerar a văduvei. Alţii au socotit că avea nevoie pur şi simplu de o îngrijitoare, întrucît presimţea apropierea nenumăratelor boli care-l loviră apoi la bătrîneţe. Se ştie doar că generalul nu avea nici un respect faţă de nevastă-sa şi în tot timpul convieţuirii lor a zeflemisit-o veninos cu orice ocazie. Era un om ciudat. Incult, dar destul de inteligent, dispreţuia categoric pe toţi şi totul, nu avea nici un fel de norme de conduită, îşi bătea joc absolut de orice, iar spre bătrîneţe, din cauza

boleşniţelor rezultate dintr-un fel de viaţă nu tocmai cumpătată şi morală, deveni rău, irascibil şi dur. Făcuse o carieră destul de frumoasă; la un moment dat însă, în urma unui „incident regretabil“, a fost nevoit să demisioneze în condiţii foarte puţin onorabile, reuşind cu greu să scape de boxa acuzaţilor, dar pierzîndu-şi drepturile la pensie. Faptul îl înrăi şi mai mult. Lipsit de orice resurse de existenţă, nestăpînind decît vreo sută de suflete într-un sat ruinat, el îşi încrucişă braţele şi, tot restul vieţii, timp de doisprezece ani încheiaţi, nu-şi mai bătu capul să se intereseze din ce mijloace trăieşte, cine îl întreţine; nu înceta, cu toate acestea, să pretindă o viaţă de confort, nu-şi limita cheltuielile şi ţinea un atelaj frumos de cupeu. Curînd fu paralizat la picioare şi ultimii zece ani şi-i petrecu într-un fotoliu-balansoar comod, legănat şi purtat cînd era nevoie de doi lachei voinici, care nu auziseră în tot timpul acesta din partea lui decît cele mai variate ocări şi înjurături. Cupeul, lacheii şi fotoliul erau întreţinute pe cheltuiala fiului nerespectuos, care îi trimitea maică-sii ultimii bănuţi, ipotecînd şi supraipotecînd moşia, refuzîndu-şi satisfacerea nevoilor celor mai imperioase, contractînd datorii aproape imposibil de acoperit în situaţia lui de atunci; şi totuşi, învinuirea de egoism şi de nerecunoştinţă a continuat să planeze asupră-i cu o persistenţă neatenuată. Dar, din pricina firii sale, unchiul meu sfîrşi prin a se crede el însuşi un egoist îngrozitor, şi, ca să se pedepsească, să nu mai fie egoist, îşi mări sacrificiile, trimiţînd sume şi mai mari. Generăleasa îşi adora soţul. De altfel, o încînta cel mai mult faptul că el este general, ceea ce îi oferea posibilitatea de a se bucura de avantajele şi onorurile poziţiei de generăleasă.

Avea rezervat în casă un apartament separat în care, în tot timpul vieţii generalului, huzurise în societatea unor bătrîne pripăşite, colportoare de la oraş şi confidente. Se bucura în orăşelul acela de

mare respect, ca o doamnă de rang. Bîrfelile, invitaţiile de a fi naşă şi nună, preferansul de o copeică miza şi consideraţia faţă de poziţia ei de generăleasă o compensau deplin pentru neplăcerile de acasă. Primea vizita gaiţelor de la oraş care o ţineau la curent cu tot ce se întîmplă; oriunde se ducea, i se rezerva locul de cinste; într-un cuvînt, trăgea din situaţia sa de generăleasă toate avantajele posibile. Generalul nu se amesteca în treburile ei; în schimb, în prezenţa altora, îi făcea o deosebită plăcere să-şi bată joc de nevastă-sa în modul cel mai scandalos, punîndu-şi, de pildă, asemenea întrebări: de ce s-o fi căsătorit el cu o „asemenea prescurărească“? – şi nimeni nu îndrăznea să-l contrazică. Treptat însă, îl părăsiră toţi cunoscuţii, în timp ce el era atît de dornic de societate; îi plăcea să pălăvrăgeacsă, să discute, să fie ascultat. Era un liberal şi ateist de modă veche, şi se lansa mereu în discuţii pe probleme înalte.

Totuşi ascultătorii lui din oraşul X nu se arătară prea ahtiaţi după discuţii pe probleme înalte, şi vizitele lor deveneau din ce în ce mai rare. Încercară şi jocul de familie vistpreferans; dar partidele se isprăveau de obicei prin adevărate accese de furie din partea generalului, încît generăleasa şi companioanele ei îngrozite aprindeau lumînări, bolboroseau rugăciuni, dădeau în bobi şi în cărţi, împărţeau colaci deţinuţilor din temniţa locală şi aşteptau cu frica în sîn sosirea orei de după-masă, cînd urma să înceapă iarăşi partida de cărţi şi deci să înghită pentru orice greşeală invective, înjurături, ba aşteptîndu-se oricînd să fie luate şi la bătaie. Generalul, dacă nu-i plăcea ceva, nu cunoştea nici un fel de oprelişti: ţipa ca o precupeaţă, înjura ca un vizitiu, ba uneori, sfîşiind cărţile ferfeniţă şi trîntindu-le pe podea, era în stare să-şi ia la goană partenerii sau să plîngă de necaz şi răutate, pentru simplul fapt că s-a jucat un valet în loc de nouă. Dar iată că, slăbindu-i vederea de tot, simţi nevoia ca cineva

să-i citească. Şi atunci apăru Foma Fomici Opiskin[1].

Mărturisesc că anunţ cu oarecare solemnitate apariţia acestei feţe noi, căci este, fără îndoială, unul dintre personajele principale ale povestirii mele. În ce măsură ar avea dreptul să se bucure de atenţia cititorului rămîne de văzut; prefer să las în seama cititorului însuşi rezolvarea acestei chestiuni mai delicate.

Foma Fomici apăru în casa generalului Krahotkin în chip de pripăşit fără căpătîi, tolerat să se înfrupte la masa stăpînului. De unde a venit nu ştia nimeni. De altfel, am şi făcut unele investigaţii obţinînd cîteva date despre această figură notabilă. Se spunea, în primul rînd, că slujise cîndva pe undeva şi că fusese prigonit, bineînţeles, „pentru dreptate". Se mai spunea că s-ar fi ocupat o vreme la Moscova şi cu literatura. Tot ce se poate, căci ignoranţa crasă a lui Foma Fomici, desigur, nu putea constitui un impediment pentru o carieră literară. Cert este însă că nu i-a reuşit niciodată nimic, fiind nevoit, în cele din urmă, să se aciuieze la general în situaţia de lector personal şi martir. Nu exista umilinţă pe care să n-o fi suportat pentru o bucată de pîine la masa generalului. E adevărat că, ulterior, după moartea generalului, cînd la rîndu-i şi cu totul neaşteptat Foma deveni brusc un personaj extrem de important, el a căutat de repetate ori să ne convingă că a consimţit să facă pe bufonul numai şi numai dintr-un generos sentiment de prietenie; că generalul a fost protectorul şi binefăcătorul lui; că a fost un om mare şi neînţeles şi că numai lui Foma îşi destăinuia tainele sufleteşti cele mai intime; că, în sfîrşit, dacă el, Foma, făcea de multe ori, la cererea generalului, pe caraghiosul, imitînd diferite fiare şi maimuţărindu-se, toate astea le accepta numai de dragul generalului; numai pentru a-l distra şi înveseli pe sărmanul său prieten copleşit de suferinţe. Dar afirmaţiile şi explicaţiile lui Foma

Fomici în cazul acesta sînt îndoielnice şi discutabile, căci acelaşi Foma Fomici, bufonul şi toleratul batjocorit, juca cu totul alt rol în apartamentul doamnei general. Cum a izbutit el să ajungă la aceasta, ar fi greu de lămurit pentru un nespecialist în asemenea probleme. Generăleasa nutrea faţă de el un respect aproape mistic. Pentru ce? Nu se ştie. Treptat, ajunsese să exercite asupra tuturor obişnuiţilor apartamentului generălesei o influenţă ciudată, în parte asemănătoare cu aceea a tot felul de Ivani Iakovlevici[2] şi a altor înţelepţi şi prezicători, vizitaţi asiduu prin ospiciile de nebuni de către anumite cucoane amatoare de scrînteli mistice. Le citea cu glas tare cărţi religioase şi moralizatoare, tălmăcea cu multă vervă şi cu lacrmi în ochi treptele virtuţilor creştineşti; îşi povestea viaţa plină de fapte cucernice; se ducea regulat la liturghie, ba şi la utrenie uneori; se lansa în prezicerea viitorului; cel mai iscusit era însă la tîlcuirea viselor şi cu totul neîntrecut la judecarea aproapelui. Generalul cam bănuia ce se petrece în cealaltă aripă a casei şi de aceea îşi tiraniza şi mai abitir măscăriciul. Dar martirajul lui Foma înălţa şi mai mult prestigiul său în ochii generălesei şi ai celor din anturajul ei.

Şi iată că se produce o schimbare radicală în această rînduială a casei, în urma morţii generalului. Generalul avu un sfîrşit destul de original. Fostul liber-cugetător şi ateist fu cuprins pe neaşteptate de o spaimă teribilă. Plîngea, se căia, se agăţa cu desperare de icoane, chema mereu preotul să-l spovedească. Se oficiau sfeştanii, rugăciuni de împărtăşanie. Nenorocitul ţipa că nu vrea să moară, ba cu lacrimi în ochi îi cerea iertare chiar şi lui Foma Fomici. Acest din urmă fapt avu darul să-i inspire ulterior lui Foma Fomici o nemaipomenită cutezanţă. Cu puţin înainte ca sufletul generalului să se fi despărţit de trupul său, interveni următoarea întîmplare: fiica generălesei din prima căsătorie, mătuşa mea Praskovia

Ilinişna, rămasă fată bătrînă şi care a locuit tot timpul lîngă maică-sa – una dintre victimele preferate ale generalului, care îi devenise necesară ca hrana zilnică în toţi cei zece ani de paralizie prin nesfîrşitele servicii pe care i le aducea, întrucît era singura care reuşea să-i intre în voie prin blîndeţea ei umilă şi supusă – se apropie de patul lui, vărsînd lacrimi amare, şi dădu să îndrepte perna de sub capul nenorocitului; dar bolnavul izbuti, nu se ştie cum, s-o înşface de păr şi să-l smucească de trei ori cu cele din urmă puteri, aproape spumegînd de răutate. Zece minute după aceea îşi dădu sufletul. Fu înştiinţat colonelul, deşi generăleasa ţinuse să declare ritos că nu vrea să-l vadă şi că preferă să moară decît să-l vadă în casa ei într-un asemenea moment. Generalul fu înmormîntat cu mare pompă, bineînţeles, pe cheltuiala fiului ingrat, pe care maică-sa nu voia să-l vadă în ochi.

În satul ruinat Kneazevka, aparţinînd mai multor proprietari şi în care generalul avea partea lui de o sută de suflete, fu ridicat un mausoleu de marmură albă, împestriţat cu inscripţii elogiind inteligenţa, talentul, nobleţea sufletească şi, bineînţeles, decoraţiile şi gradul defunctului general. Partea substanţială a acestei opere epigrafice este rodul efortului creator al lui Foma Fomici. Mult timp rămase neînduplecată generăleasa, refuzînd să-l ierte pe fiul său nesupus. Înconjurată de prietene, confidente şi liota de căţeluşe, plîngea cu sughiţuri şi spunea că mai curînd va mînca pîine goală, bineînţeles, „stropită cu lacrimi amare“; că mai curînd va porni cu un toiag în mînă să cerşească pe la uşile oamenilor decît să consimtă la rugămintea „nesupusului“ de a se muta la el, la Stepancikovo; şi că *piciorul* ei nu va călca niciodată în casa acestuia! În general, cuvîntul *picior*, folosit în acest sens, este pronunţat cu mult efect de unele cucoane. Generăleasa însă îl pronunţa cu o măiestrie de modulaţii în glas pur şi simplu

artistică... Într-un cuvînt, s-a irosit cu acest prilej un efort apreciabil de vorbărie patetică. E de remarcat că în toiul tuturor acestor ţipete şi imprecaţiuni se făceau discret şi unele pregătiri febrile pentru mutarea la Stepancikovo. Colonelul îşi spetise toate schimburile de cai, parcurgînd aproape zilnic drumul de patruzeci de verste de la Stepancikovo la oraş, dar abia peste două săptămîni după înmormîntarea generalului obţinu permisiunea să se prezinte în faţa măicuţei sale jignite. Împăcarea între mamă şi fiu o mijloci Foma Fomici. Zi de zi, în decursul celor două săptămîni încheiate, el l-a dăscălit şi l-a dojenit fără încetare pe nesupusul fiu pentru atitudinea lui „inumană“, pînă l-a făcut să verse lacrimi sincere, aducîndu-l aproape la disperare. Ei bine, n-aş greşi susţinînd că tocmai momentul acesta însemnase de fapt începutul acelei influenţe de neînţeles, inumane şi despotice a lui Foma Fomici asupra bietului meu unchi. Foma şi-a dat prea bine seama cu ce fel de om are de-a face, simţind îndată că rolul lui de bufon s-a terminat şi că i-a venit şi lui vremea să-şi scoată pîrleala pentru cele îndurate. Şi, într-adevăr, Foma al nostru s-a compensat din plin, după cum vom vedea mai departe.

— Ei, spune şi dumneata, cum te vei simţi, îl dăscălea Foma, dacă propria dumitale mamă, ca să zicem aşa, autoarea zilelor dumitale, va porni cu toiagul în mînă să cerşească cu adevărat, întinzîndu-şi mîinile tremurătoare şi uscate de foame pe ferestrele oamenilor? Nu-ţi va părea monstruos, dat fiind mai întîi rangul ei de generăleasă, iar în al doilea rînd, ţinînd seama de toate virtuţile ei? Şi cum te vei simţi dacă într-o zi se va ivi, din greşeală, bineînţeles, – dar se poate întîmpla – cu mîna întinsă chiar în faţa ferestrelor dumitale, cerînd de pomană, în timp ce dumneata, fiul ei, carne din carnea ei, înoţi undeva între plăpumi de puf şi... mă rog, în general, te lăfăi în bogăţie? Ar fi îngrozitor, îngrozitor! Dar şi mai

îngrozitor mi se pare, colonele, îmi dai voie să ţi-o spun deschis, şi mai îngrozitor mi se pare faptul că dumneata stai acum în faţa mea ca o buturugă fără simţire, cu gura căscată, clipind prosteşte din ochi, lucru cu totul necuviincios, cînd, la o simplă supoziţie a unei atare eventualităţi, ar fi trebuit săţi smulgi din rădăcini părul de pe cap şi să verşi pîraie... dar ce spun eu! rîuri, lacuri, mări, oceane de lacrimi!....

Într-un cuvînt, Foma, lansîndu-se în această peroraţie, depăşise orice măsură. Dar cam aşa se încheiau totdeauna accesele lui de elocinţă. Bineînţeles, toate sfîrşiră prin aceea că generăleasa împreună cu bătrînele ei oploşite, cu jivinele, cu Foma Fomici şi cu domnişoara Perepeliţîna, principala ei confidentă, îl ferici, în sfîrşit, pe unchiul meu cu prezenţa ei, strămutîndu-se în satul Stepancikovo. Lăsase să se înţeleagă că va face numai o *încercare* de a sta la fiul său, pentru a se convinge dacă acesta se va comporta cu adevărat cu tot respectul. Vă închipuiţi situaţia colonelului, în perioada aceasta de încercare a comportării sale! La început, în calitatea ei de văduvă neconsolată, generăleasa considera de datoria ei să cadă de două-trei ori pe săptămînă într-o disperare cumplită la amintirea generalului său pierdut pe vecie; e de notat că, printr-o logică de nepătruns, în asemenea cazuri efectele acestei disperări se abăteau cu regularitate pe capul colonelului. Uneori, mai ales în prezenţa vizitatorilor ce se întîmplau de faţă, ea îşi chema nepoţii: pe micul Iliuşa şi pe Saşenka, de cincisprezece ani, îi aşeza lîngă dînsa, îi privea îndelung cu ochii trişti, plini de suferinţă, şi lăsa să se înţeleagă că sînt nişte copii definitiv pierduţi, pentru că au *un asemenea tată*; apoi ofta adînc şi greu, şi vărsa în tăcere lacrimi misterioase, care ţineau cel puţin o oră. Vai de capul colonelului, dacă nu se pricepea *să înţeleagă* aceste lacrimi! Iar el, sărmanul, aproape niciodată nu se dumirea de sensul lor şi aproape

întotdeauna, în naivitatea lui, apărea parcă dinadins în asemenea momente lăcrămoase şi, vrînd-nevrînd, intra la caznă. Dar respectul lui rămînea neştirbit şi, pînă la urmă, depăşea orice limită imaginabilă. Într-un cuvînt, amîndoi, şi generăleasa, şi Foma Fomici, înţeleseră pe deplin că se risipise furtuna ce bîntuise atîţia ani de zile deasupra capetelor lor din partea generalului Krahotkin: se risipise definitv şi pentru totdeauna. Se întîmpla şi aşa: deodată, generăleasa, fără o cauză cît de cît justificată, se prăbuşea pe divan într-un leşin subit. Se stîrnea o larmă şi o agitaţie nemaipomenită. Colonelul, zdrobit, începea să tremure ca o frunză de plop.

— Fiu nerecunoscător şi crud! striga generăleasa, revenindu-şi, mi-ai sfîşiat rărunchii... *mes entrailles, mes entrailles!*

— Dar cum ţi-am sfîşiat rărunchii, mămico? întreba sfios colonelul.

— Mi i-ai sfîşiat! Sfîşiat! Poftim, mai are obraz să se dezvinovăţească! Eşti un nesimţit! Fiu nerecunoscător şi crud! Mo-or!...

Colonelul, bineînţeles, era zdrobit.

Dar nu se ştie cum se întîmpla totdeauna, că generăleasa învia la loc. Iar peste o jumătate de oră îl vedeai pe colonel explicînd cuiva, ţinîndu-l de nasturele hainei:

— Bineînţeles, ea e o *grande damme*[3], frăţioare, o generăleasă! O bătrînică foarte bună la suflet; dar, mă înţelegi, e deprinsă ca totul în jurul ei să fie select, rafinat... Nu ca mine, bădăranul! Acum e supărată pe mine. Sînt vinovat, fireşte. Eu, frăţioare, nu ştiu încă, ce-i drept, ce vină am, dar sînt vinovat, desigur...

Alteori, se pomenea pe capul lui cu domnişoara Perepeliţîna – o fiinţă cam mult înaintată în vîrstă şi care îşi vărsa fierea adunată pe toată lumea, purta o meşă de păr fals şi avea nişte ochişori mici şi onctuoşi fără sprîncene, buze subţirele ca sforicica, mîinile spălate în zeamă de castraveţi –

care, la rîndul ei, se simţea datoare să-l povăţuiască pe colonel:

— Din cauză că eşti nerespectuos, colonele. Din cauză că eşti egoist şi o jigneşti pe mămica; ea nu-i obişnuită cu aşa ceva. Dumneaei e generăleasă, pe cînd dumneata nu eşti decît colonel, aşa să ştii.

— Domnişoara asta Perepeliţîna, frăţioare, îl lămurea apoi colonelul pe interlocutorul său ocazional, este o făptură extraordinară şi o apără pe mămiţica din toată inima! E o făptură extraordinară! Să nu-ţi închipui că stă aici la noi ca o tolerată oarecare, nu; e, de fapt, şi ea fiică de colonel. Aşa să ştii!

Toate astea, bineînţeles, nu erau decît nişte floricele, ca să spunem aşa. Aceeaşi generăleasă, care trîntea asemenea figuri nemaipomenite, tremura, la rîndul ei, ca un şoricel în faţa fostului măscărici al casei. Foma Fomici o vrăjise definitiv. Îl privea şi-l asculta cu nesaţ. Unul dintre verii mei de-al treilea, husar în retragere şi el, un om tînăr încă, dar ruinat complet şi care se aciuiase pentru un timp pe lîngă unchiul meu, mi-a spus verde în ochi că, după părerea lui nestrămutată, generăleasa întreţinea pur şi simplu legături nepermise cu Foma Fomici. Bineînţeles, m-am grăbit să resping cu indignare această presupunere, socotind-o prea grosolană şi din cale-afară de naivă. Altceva era la mijloc şi acest altceva nu pot să mi-l explic decît dînd cititorului cîteva lămuriri în privinţa caracterului acestui Foma Fomici, aşa cum mi-a fost dat să le înţeleg mai tîrziu.

Închipuiţi-vă, dar, un omuleţ cu totul insignifiant, un laş de cea mai josnică speţă, un avorton al societăţii, un individ absolut incapabil şi nefolositor, meschin şi murdar, dar nemaipomenit de ambiţios, deşi nu era înzestrat cu absolut nimic ce ar fi putut justifica cît de cît veleităţile şi pretenţiile lui nemăsurate, alimentate de un amor propriu bolnăvicios. Ţin să previn din capul locului: Foma Fomici este întruchiparea celui mai

hipertrofiat amor propriu de o nuanţă cu totul specială, şi anume: un amor propriu care nu poate exista decît la nişte nulităţi crase, şi, după cum se întîmplă în asemenea cazuri, un amor propriu lezat, vindicativ, inhibat de pe urma unor grele jigniri, eşecuri şi prăbuşiri anterioare, un amor propriu purulent de multă vreme şi care de ani de zile varsă venin şi invidie la orice contact cu alţii, la orice reuşită a altora. Bineînţeles, toate acestea mai sînt condimentate şi de o susceptibilitate monstruoasă, de ipohondrie împinsă pînă la demenţă. Voi fi întrebat poate: care poate fi cauza unei atare forme de amor propriu? Cum este posibil să apară el la asemenea nulităţi crase, la aceste stîrpituri umane, care, prin însăşi situaţia lor în societate, sînt nevoite să-şi cunoască locul în ierarhia socială? Cum s-ar putea răspunde la această întrebare? Cine ştie, poate că există şi excepţii, şi că eroul meu face parte tocmai din categoria acestor excepţii. Într-adevăr, el este o excepţie de la regulă, lucru care se va vedea mai departe. Vă întreb, totuşi: sînteţi convinşi, oare, că toţi aceaia care s-au resemnat definitiv şi se consideră onoraţi şi fericiţi de faptul că li s-a îngăduit să fie bufoni şi linge-blide – sînteţi convinşi, oare, că ei au renunţat pentru totdeauna la orice amor propriu? Dar invidia, bîrfelile, pîrele, clevetirile, dar ascunsele şoapte pe la colţuri chiar în casa voastră sau chiar la masa voastră?... Cine ştie, poate că la unii din aceşti rătăcitori obijduiţi de soartă, pripăşiţi ca bufoni sau măscărici, amorul propriu nu se atrofiază în urma nesfîrşitelor înjosiri la care sînt supuşi, ci, dimpotrivă, se înteţeşte şi mai mult tocmai din cauza situaţiei lor de bufoni, prostănaci sau caraghioşi, din cauza nevoii de a mînca pîinea altuia şi deci de a renunţa complet la propria lor personalitate, fiind siliţi să se afle în veşnică supunere şi umilinţă. Cine ştie, dacă aceste forme hidoase de amor propriu nu sînt cumva manifestări ale unui sentiment denaturat chiar la

originea lui – ale sentimentului demnităţii personale, lezat pentru prima oară încă de la vîrsta copilăriei de asuprire, sărăcie, mîrşăvie şi batjocură, şi terfelit de părinţii viitorului rătăcitor chiar sub ochii lui? Spuneam însă că Foma Fomici constituie şi o excepţie de la regula generală. Aşa este. A încercat omul într-o vreme să devină literat, dar n-a fost acceptat şi recunoscut ca atare; iar literatura este în stare să ducă la pierzanie nu numai pe un Foma Fomici – bineînţeles, o literatură nerecunoscută. Nu ştiu precis, dar îmi vine să cred că Foma Fomici a fost un ratat încă înainte de a-şi fi încercat norocul în literatură; probabil că şi în alte domenii suferise amărăciuni şi dezamăgiri, alegîndu-se doar cu bobîrnace, în loc de mulţumiri şi retribuţie onorabilă sau şi cu altceva mai rău. Dar nu mă încumet s-o afirm; ulterior însă, am întreprins unele investigaţii în această privinţă şi am aflat precis că Foma într-adevăr a comis cîndva la Moscova o încercare de roman în maniera opusculelor ce se confecţionau acolo prin anii treizeci cu zecile şi sutele, ca *Eliberarea Moscovei, Hatmanul Vijelie, Fiii dragostei* sau *Ruşii în anul 1104* etc., etc., romane care pe vremea lor furnizaseră o hrană copioasă spiritului zeflemist al baronului Brambeus[4]. E mult de atunci, fireşte; dar şarpele vanităţii literare muşcă uneori adînc şi fără leac, mai ales pe cei din tagma nulităţilor şi indivizilor mărginiţi. Repudiat şi dezamăgit chiar de la primul pas pe tărîmul literar, Foma Fomici se adăugă definitiv la marea falangă a dezamăgiţilor din care se aleg apoi toţi scrîntiţii, vizionarii semidemenţi şi liota de paraziţi vîntură-lume. Tot din acea vreme, cred, s-a dezvoltat la el şi acea lăudăroşenie monstruoasă, acea sete de a culege laude şi distincţii, admiraţie şi uimire. Căci reuşise chiar şi în postura lui de bufon să adune în jurul său un cerc de admiratori imbecili. A juca rolul prim oriunde şi cu orice preţ, a proroci, a se izmeni şi a se lăuda era întîia lui

trebuinţă. Dacă elogiile şi ditirambii întîrziau – se însărcina el singur să se laude. Mi-a fost dat să-l aud personal în conacul unchiului din Stepancikovo, unde ajunsese să facă pe stăpînul deplin şi pe înţeleptul casei, rostind grav şi cu înţelesuri ascunse: „Nu mai rămîn mult printre voi, mă aşteaptă şi alte rosturi! Mai văd cum merg lucrurile aici, îndrept totul pe făgaşul cel bun, vă aşez pe fiecare la locul lui, vă învăţ ce şi cum, vă povăţuiesc cum să trăiţi şi, după aceea, adio! Plec la Moscova să-mi scot revista! Treizeci de mii de auditori pe lună vor asculta prelegerile mele. Va răsuna, în sfîrşit, şi numele meu, şi atunci– vai şi amar de duşmanii mei!“ Dar acest geniu, care de abia se pregătea să urce treptele celebrităţii şi să culeagă laurii gloriei, cerea o răsplată imediată. În general, e foarte plăcut să-ţi primeşti plata anticipat, darmite în asemenea cazuri! Ştiu precis că a reuşit să-l convingă pe unchiul meu cum că pe el, pe Foma, îl aşteaptă în viitor o faptă măreaţă, o faptă pentru care soarta însăşi l-a chemat pe lume şi la săvîrşirea căreia este tot timpul îndemnat de o fiinţă înaripată care i se arată aproape în fiecare noapte în vis sau cam aşa ceva. Şi anume: trebuie să scrie un tratat de înaltă şi adîncă înţelepciune şi moralitate, care va produce o zguduire generală şi de pe urma căruia va pîrîi din încheieturi şi se va clătina din temelii întreaga Rusie. Iar cînd Rusia va pîrîi şi se va clătina, atunci Foma, renunţînd la orice glorie, se va retrage într-o mînăstire şi se va ruga zi şi noapte în catacombele Kievului, implorînd cerul să reverse fericirea asupra patriei. Toate astea, bineînţeles, avură darul de a-l fascina pe unchiul meu.

Vă închipuiţi, deci, ce poate deveni acest Foma după o viaţă de persecuţii şi umiliri sau chiar şi palme primite; un Foma senzual şi vanitos (deşi ascundea cu multă grijă acest lucru); un Foma cu veleităţi literare nerecunoscute; un Foma care face pe bufonul pentru îngăduinţa de a se înfrupta la

masa altuia; un Foma cu un suflet de despot, în ciuda incapacităţii şi a bicisniciei sale; un Foma lăudăros, iar în cazurile de reuşită – insolent; vi-l închipuiţi, deci, pe acest Foma, care dintr-o dată ajunge în situaţia de a fi onorat şi glorificat, admirat şi răsfăţat sub ocrotirea unei protectoare tîmpe şi cu îngăduinţa unui binefăcător orbit, blajin şi moale, în casa căruia nimerise, în sfîrşit, după atîtea peregrinări? Despre firea unchiului meu, desigur, sînt dator să dau explicaţii mai amănunţite, fără de care succesul lui Foma Fomici ar rămîne pur şi simplu de neînţeles. Deocamdată, însă, voi spune doar atît – că în cazul lui Foma s-a adeverit zicătoarea: pe cine nu laşi să moară nu te lasă să trăieşti. Şi, într-adevăr, Foma s-a compensat din plin pentru tot trecutul lui ticălos! Un suflet meschin, scăpînd de prigoană şi asuprire, se grăbeşte să devină el însuşi prigonitor şi asupritor. Foma a fost asuprit; iată-l deci, la rîndul său, stăpînit de dorinţa să înjosească şi să umilească; şi-au bătut joc de el – de ce să nu-şi bată joc, la rîndu-i, de alţii? A făcut pe bufonul şi iată-l doritor să aibă în jurul său bufoni. Ifosele şi lăudăroşenia lui nu mai aveau margini, ajungînd pînă la absurd, la neruşinare. Se izmenea peste măsură, ţîfnos şi năzuros, născocea mofturi năstruşnice, pretinzînd să i se aducă luna de pe cer sau alte lucruri imposibile; pisălogea şi tiraniza pe toată lumea; ajunsese pînă acolo, încît orice om cu bun-simţ, fără să fi fost măcar martor la toate nemerniciile lui, ci doar ascultînd ceea ce se povestea despre el, credea că are de-a face cu un monstru, cu o forţă necurată, îşi făcea cruce şi scuipa de scîrbă.

Dar să revenim la unchiul meu. Fără anumite explicaţii despre caracterul acestui om admirabil (repet acest lucru), ar fi fost, desigur, cu totul de neînţeles întronarea aceasta neobrăzată a lui Foma Fomici într-o casă străină; ar fi fost de neînţeles metamorfozarea aceasta uluitoare, dintr-o lichea tîrîtoare în personaj de seamă. Căci unchiul meu,

pe lîngă faptul că era de o bunătate nemărginită, mai era şi un om de o delicateţe extraordinară, cu toată înfăţişarea lui aparent cam grosolană; avea o inimă plină de nobleţe şi generozitate, de bărbăţie încercată şi de curaj. Nu mă sfiesc a rosti cuvîntul „curaj“, căci ştiu că nimic nu l-ar fi oprit cînd era vorba să-şi îndeplinească o datorie, înfruntînd orice piedici sau primejdii. Era de o puritate sufletească, la cei patruzeci de ani ai săi, care îngăduia, pe bună dreptate, să fie socotit drept un copil; era extrem de expansiv, întotdeauna vesel, vedea în orice om un înger şi era oricînd dispus să se considere vinovat de defectele altora, să exagereze calităţile altora, ba să le şi bănuiască acolo unde ele nici nu puteau exista. Făcea parte din acea categorie de oameni cu inima generoasă şi austeră, care nu pot măcar bănui răul la altcineva fără să roşească, se grăbesc să-i considere pe toţi semenii lor plini de virtuţi, se bucură sincer de succesele altora, trăind veşnic într-o lume idealizată şi la orice neizbîndă învinuindu-se în primul rînd pe ei înşişi. Menirea lor este de a se jertfi în interesul altora. Unii ar putea să-l considere un om fără voinţă, slab şi lipsit de caracter. Avea, fără îndoială, firea cam slabă, prea moale, dar nu din cauza lipsei de fermitate, ci numai de teamă să nu jignească, să nu procedeze cu asprime, dintr-un respect excesiv faţă de alţii, faţă de om în general. De altfel, lipsit de energie şi de fermitate nu se arăta decît atunci cînd era vorba despre propiile lui interese, pe care le neglija uneori în cel mai mare grad, fapt ce-i atrăsese toată viaţa numai ironii şi glume, ba uneori chiar şi din partea acelora în beneficiul cărora îşi sacrifica avantajele. Cert este că în ruptul capului n-ar fi crezut vreodată că are duşmani; şi, cu toate că îi avea, era singurul care nu observa acest lucru. Se temea ca de foc de tot ce ar putea stîrni scandal sau neînţelegeri în casa lui, încît, dacă era vorba despre el, ceda imediat în toate şi se supunea oricui. Ceda

dintr-o neţărmurită bunătate şi delicateţe, dintr-o jenă penibilă, „ca să fie, explica el cu vorbirea-i pripită, pentru a înlătura eventualele învinuiri şi reproşuri din afară că ar da dovadă de slăbiciune încurajatoare pentru asemenea gîlcevi – ca să fie toată lumea mulţumită şi fericită!“ Ar fi de prisos să mai adaug că era gata să accepte orice influenţă binefăcătoare. Mai mult, sub aparenţa unor intenţii curate şi nobile, orice nemernic putea să-l tîrască în cine ştie ce acţiune murdară sau compromiţătoare. Unchiul avea o încredere deplină în oameni şi o acorda cu prea multă uşurinţă oricui, greşind de multe ori. Cînd însă, după multe decepţii şi îndelungi frămîntări şi ezitări, se încredinţa, în sfîrşit, că omul care l-a indus în eroare este într-adevăr necinstit, se învinuia în primul rînd pe el însuşi, dacă nu cumva exclusiv pe el însuşi. Închipuiţi-vă, aşadar, casa liniştită a unchiului, lăsată la cheremul unei imbecile trăsnite şi prăpăstioase, instaurată cu dreptul de stăpînă absolută, şi a unui alt imbecil – idolul şi povăţuitorul ei; la cheremul acestei smintite, care pînă atunci nu se temuse decît de generalul ei, iar acum nu se mai temea de nimeni şi de nimic, simţind chiar nevoia de a se recompensa pentru tot trecutul; o smintită în faţa căreia unchiul meu considera că trebuie să se plece smerit şi respectuos, fie chiar şi pentru faptul că-i era mamă. Odată instalaţi la conac, începură prin a-i demonstra unchiului meu că este grosolan, lipsit de tact, ignorant şi, mai ales, un egoist de o cruzime nemaipomenită. Interesant este că bătrîna aceasta semidementă credea ea însăşi în tot ce debita în acest sens. De altfel, bănuiesc că şi Foma Fomici, la rîndu-i, era în bună parte convins de acest lucru. Astfel ajunseră a-l face pe unchiul meu să creadă că Foma i-a fost trimis de Dumnezeu însuşi pentru mîntuirea sufletului său rătăcit şi pentru înfrînarea patimilor sale nemăsurate; a-l face să creadă că este încrezut, orgolios, că are

tendinţa de a se lăuda cu bogăţia sa, fiind capabil să-i scoată ochii lui Foma Fomici pentru bucăţica de pîine pe care o mănîncă la masa lui. Foarte curînd, sărmanul meu unchi sfîrşi prin a crede că a ajuns într-o nemaipomenită decădere morală: îi venea să-şi smulgă părul, să ceară iertare...

— Numai eu sînt de vină, dragul meu, mărturisea el celor cu care se întîmpla să stea de vorbă în asemenea momente. Vina este a mea, desigur! Trebuie să fii mult mai delicat cu omul căruia îi faci un bine... [5] Adică... ce spun eu! Despre ce fel de bine poate fi vorba!... Iar m-a luat gura pe dinainte! Nu-mi datorează nici un bine, căci, de fapt, eu sînt acela care îi rămîn îndatorat pentru faptul că stă la mine, şi nu el mie! Şi uite că m-am apucat să-i scot ochii pentru că mănîncă pîinea mea!... De fapt, nu i-am spus nimic, dar, se vede treaba, am scăpat vreo vorbă fără nici un gînd – mi se întîmplă uneori... În sfîrşit, omul acesta a suferit, s-a purtat ca un adevărat martir: timp de zece ani, cu toate jignirile la care s-a expus, a îngrijit un prieten bolnav; ei bine, toate astea se cer răsplătite! Şi apoi, este cazul să ne gîndim, să ţineam seama că aici e vorba şi de ştiinţă... E scriitor! Un erudit! Într-un cuvînt, o persoană de o structură spirituală superioară...

Imaginea unui Foma – un om cu multă carte şi nefericit, nevoit să facă pe bufonul la un boier sucit şi despotic – umplea de milă şi de indignare inima generoasă a unchiului meu. Oricare ciudăţenie de-a lui Foma, toate purtările lui meschine, unchiul meu era dispus imediat să le pună pe seama suferinţelor şi pătimirilor acestuia în trecut, pe seama umilirilor la care fusese supus, a înrăirii... De aceea, în nemărginita lui delicateţe sufletească, hotărî îndată că de la un om care a suferit atîta n-ai dreptul să pretinzi ca de la oricare altul; că trebuie nu numai să-i ierţi orice manifestări de acest fel, dar să-i şi oblojeşti rănile cu blîndeţe şi înţelegere, să-l ajuţi să-şi recapete

echilibrul şi demnitatea, să-l împaci cu omenirea. Propunîndu-şi acest scop înălţător, unchiul se înflăcăra la culme, pierzîndu-şi de tot capacitatea de a vedea că noul său prieten este o bestie incarnată, un individ senzual, capricios, egoist, leneş, puturos şi atîta tot. Credea fără nici o rezervă şi cu toată convingerea în erudiţia şi genialitatea lui Foma. Am uitat să mai adaug că unchiul meu avea un fel de cult pentru tot ce ar fi însemnat „ştiinţă“ sau „literatură“, manifestînd cea mai naivă şi neprecupeţită admiraţie la auzul acestor cuvinte, deşi el personal nu studiase niciodată nimic.

Era una dintre ciudăţeniile sale pe cît de nevinovate, pe atît de caracteristice.

— Îşi scrie opera! spunea el cîteodată, umblînd în vîrful degetelor, deşi biroul lui Fomici era tocmai în a treia cameră. Nu ştiu ce anume, adăuga el cu un aer misterios şi mîndru totodată, dar trebuie să fie ceva foarte încîlcit... Adică în sensul cel mai bun al cuvîntului. Unii, probabil, vor înţelege ce scrie, dar pentru alde noi, frăţioare, e o halima întreagă, încît... mi se pare că scrie despre forţele productive sau aşa ceva, după cum am înţeles de la dînsul. Trebuie să fie ceva de domeniul politicii. Ei da, da, numele lui, să ştii, va răsuna odată şi odată! Atunci o să ajungem şi noi celebri datorită lui. Chiar el mi-a spus-o...

Ştiu precis că unchiul meu, la porunca lui Foma, a trebuit să-şi radă superbii favoriţi castanii[6]. I se năzărise lui Foma că favoriţii ăştia îi dau unchiului meu un aer de franţuz, vădind o lipsă totală de patriotism. Treptat, Foma începu să se amestece şi în administrarea moşiei, intervenind cu sfaturi înţelepte. Aceste sfaturi înţelepte erau îngrozitoare. În curînd, ţăranii pricepură cum stau lucrurile şi cine este adevăratul stăpîn şi începură să se scarpine la ceafă. Am avut ocazia să asist într-o zi la o discuţie a lui Foma Fomici cu ţăranii: mărturisesc că am tras cu urechea înadins. Foma

declarase la un moment dat că-i place să stea de vorbă cu mujicul rus ager la minte. Şi iată că, într-o zi, apăru la arie; după ce discută cu oamenii despre diferite treburi gospodăreşti, deşi nu ştia să deosebească grîul de ovăz; după ce le vorbi mieros despre îndatoririle sfinte ale ţăranului faţă de boier, atingînd în treacăt şi problema electricităţii, şi aceea a diviziunii muncii, lucruri despre care habar n-avea de fapt; după ce explică apoi ascultătorilor săi cum se învîrte pămîntul în jurul soarelui, şi, în sfîrşit, înduioşat de propria-i elocinţă, aduse vorba şi despre miniştri, am înţeles totul. Căci mi-a venit în minte cum Puşkin povesteşte despre un tată care îi băgă în cap băieţaşului său de patru anişori că el, tăticul lui, „este atît de viteaz şi de neînfricat, încît îl îndrăgise însuşi ţarul..."[7] Avea nevoie omul de un ascultător, fie chiar şi în vîrstă de patru ani. Unde mai pui că ţăranii îl ascultau pe Foma Fomici întotdeauna cu o atenţie slugarnică.

— Şi ce leafă primeşti de la ţar, boierule? îl întrebă deodată pe Foma un bătrîn cărunt, poreclit Arhip Scurtu, din mulţimea de ţărani adunaţi în jur, cu gîndul să-l linguşească; dar Foma Fomici socoti această întrebare prea familiară, şi el nu suferea familiaritatea.

— Şi ce te priveşte pe tine, mocofane? răspunse el cu dispreţ bietului ţăran. Ce-ţi băgaşi rîtul, ca să-l scuip?

De altfel, pe acest ton obişnuia să stea de vorbă Foma Fomici cu „mujicul rus ager la minte"[8].

— Tăicuţule... zise atunci un alt ţăran, păi noi sîntem oameni fără carte. Tu poate că eşti maior ori colonel, ori poate chiar şi luminăţia-voastră – nici nu ştim cum să-ţi spunem.

— Mocofane! repetă Foma Fomici, îmblînzit oarecum. Păi şi lefurile la ţar nu-s toate la fel, prostăvane! Îl vezi pe cîte unul cu cinul de general şi nu capătă nimic, înseamnă că n-are pentru ce: nu aduce nici un folos ţarului. Iar eu aveam o leafă de douăzeci de mii cînd eram în serviciul unui

ministru, dar nici nu-i luam, pentru că-mi făceam slujba dintr-un simţămînt de onoare, aveam cu ce trăi. Toată leafa mea o dăruiam statului pentru şcoli şi celor rămaşi fără adăpost de pe urma focului de la Kazan.

— Ca să vezi! Tu, vasăzică, ai zidit din nou oraşul Kazan, tăicuţule? continuă mirat ţăranul.

În general, ţăranii se minunau grozav de Foma Fomici.

— Am şi eu partea mea acolo, zise Foma cu un aer oarecum plictisit, necăjit parcă de faptul că se coborîse pînă la un *asemenea* om cu *asemenea* discuţii.

Altfel decurgeau discuţiile cu unchiul meu.

— Ce erai dumneata înainte? întreba, de pildă, Foma, trîntindu-se greoi, după o masă copioasă, într-un fotoliu confortabil, în timp ce un fecior, în spatele fotoliului, îl apăra de muşte cu o ramură verde de tei. Cum erai dumneata înainte de venirea mea aici? Eu ţi-am aruncat în suflet scînteia focului ceresc, ce arde şi acum în dumneata. Este adevărat sau nu că ţi-am aprins în suflet focul sacru? Răspunde: ţi-am aprins ori nu?

La drept vorbind, nici Foma Fomici însuşi nu ştia de ce pusese această întrebare. Dar tăcerea şi jena unchiului avură darul să-l aţîţe pe loc. Răbdător şi umil înainte vreme, el se aprindea acum ca praful de puşcă de scînteie la cea mai mică contrazicere. Tăcerea unchiului i se păru jignitoare şi acum stăruia să obţină un răspuns.

— Ei, haide, răspunde: arde ori nu arde flacăra în sufletul dumitale?

Încurcat, neştiind ce ar fi mai nimerit să răspundă, unchiul meu tăcea.

— Dă-mi voie să-ţi atrag atenţia că aştept răspunsul dumitale, stărui Foma pe un ton ofensat.

— *Mais répondez donc*[9], Egoruşka! interveni generăleasa dînd din umeri.

— Te întreb: arde în sufletul dumitale această flacără sau nu arde? repetă îngăduitor Foma, luînd

o acadea din bomboniera care i se punea totdeauna în faţă la porunca generălesei.

— Zău nu ştiu, crede-mă, Foma, răspundea în cele din urmă unchiul, cu o mutră disperată. O fi existînd, probabil, ceva în felul acesta... Dar mai bine nici să nu mă întrebi, căci te pomeneşti că trîntesc ceva anapoda...

— Aşa! Vasăzică, după părerea dimitale eu sînt un nimic, un ins atît de nevrednic a fi luat în seamă, încît nici nu merit un răspuns. Asta ai vrut să spui, nu-i aşa? Am înţeles! Vasăzică, sînt un nimic, o nulitate!

— Ei, asta-i acum, Foma, de ce vorbeşti aşa! De unde ai luat că am vrut să spun asta?

— Ba tocmai asta ai vrut să spui.

— Dar, ţi-o jur, nici gînd!

— Aşa! Iată-mă, vasăzică, şi mincinos! Bine! Las' să fiu eu mincinos; las' să fiu, după cum binevoieşti să afirmi, un cîrcotaş care caută înadins pretext de ceartă; fie şi aşa, las' să se adauge la toate jignirile ce mi se aduc şi asta – voi suporta totul...

— *Mais, mon fils*[10]... ţipă îngrozită generăleasa.

— Foma Fomici! Mămiţico! strigă unchiul disperat. Credeţi-mă, n-am nici o vină! Poate că m-a luat gura pe dinainte, fără să-mi dau seama!... Nu mi-o lua în nume de rău, Foma: sînt un prost – îmi dau seama şi eu că sînt un prost; simt că nu vorbesc ceea ce trebuie... Ştiu, Foma, ştiu tot! Nici nu e nevoie să-mi spui! continuă el, dînd din mînă. Uite, sînt un om de patruzeci de ani şi pînă să te cunosc pe tine, mă tot gîndeam că sînt un om ca toţi oamenii... şi că, mă rog, totul e aşa cum se cuvine. Nu-mi dădeam seama pînă acum că sînt păcătos ca un ţap, că sînt un egoist de mîna întîi şi că am făcut atîta rău, încît mă mir cum de mă mai rabdă pămîntul!

— Ei da, ce să mai vorbim, eşti într-adevăr un mare egoist! zise Foma Fomici satisfăcut.

— Acum văd şi eu că sînt un egoist! De azi înainte însă, am isprăvit cu asta. Gata! Mă îndrept şi mă fac mai bun.

— Deie Domnul să fie aşa! încheie Foma Fomici, cu un suspin cucernic, ridicîndu-se ca să se retragă în odaia sa pentru siesta de după-masă, Foma Fomici obişnuia să doarmă puţin după-prînz.

Ca să închei acest capitol, îngăduiţi-mi să adaug cîteva cuvinte despre raporturile mele personale cu unchiul şi să explic în ce împrejurări mi-a fost dat să-l cunosc pe Foma Fomici, nimerind cu totul neaşteptat în vîltoarea unor întîmplări nemaipomenite pînă atunci în viaţa molcomă a binecuvîntatului Stepancikovo. În felul acesta, aş încheia introducerea mea şi aş trece de-a dreptul la miezul istorisirii.

De mic copil am rămas orfan şi singur pe lume, cînd unchiul a luat asupră-şi grija întreţinerii şi a creşterii mele ca un adevărat tată; într-un cuvînt, a făcut pentru mine ceea ce de multe ori nici unii părinţi adevăraţi nu fac pentru propriile lor odrasle. Chiar din prima zi a sosirii mele în casa lui, m-am ataşat de el din tot sufletul. Aveam pe atunci vreo zece ani şi îmi aduc aminte că ne-am împrietenit repede şi de atunci m-am simţit legat de el din toată inima. Mînam împreună sfîrleaza; odată am furat boneta unei zgripţuroaice bătrîne, o rudă mai îndepărtată, am legat boneta imediat de coada zmeului de hîrtie pe care l-am înălţat pînă-n nori. Trecură ani de zile după aceea şi l-am revăzut pe unchiul meu scurt timp la Petersburg, la terminarea studiilor mele, făcute tot pe cheltuiala sa. De data aceasta, ataşamentul meu faţă de dînsul îmbrăcă coloritul ardoarei tinereşti: m-au uimit şi m-au mişcat îndeosebi nemărginita lui generozitate, blîndeţe, sinceritate şi voioşia naivă care mi-au cîştigat fără nici o rezervă dragostea şi admiraţia. Absolvind universitatea, am stat un timp la Petersburg fără nici o ocupaţie, deplin convins, după cum se întîmplă cu toţi cei de vîrsta mea, că,

în curînd, voi fi chemat să înfăptuiesc nişte lucruri extraordinare şi poate chiar măreţe. Nu-mi venea deloc să părăsesc capitala. Întreţineam cu unchiul o corespondenţă destul de sporadică, schimbînd scrisori rare, mai ales cînd aveam nevoie de bani – cereri pe care nu mi le refuza niciodată. Într-o zi însă, primind vizita unui om de încredere al unchiului, trimis cu diferite treburi la Petersburg, am aflat că la ei acolo, la Stepancikovo, se petrec nişte lucruri ciudate. Aceste veşti venite pe neaşteptate m-au surprins şi m-au tulburat. Am început să-i scriu unchiului mai des. Îmi răspundea de fiecare dată foarte încîlcit şi cam ciudat, atingînd numai chestiuni privitoare la studiile mele din care reieşea că pune mari speranţe în viitoarea mea activitate ştiinţifică şi că se mîndreşte de succesele care mă aşteaptă. Apoi, deodată, după o tăcere destul de lungă, am primit o scrisoare cu totul deosebită de cele de pînă atunci, plină de subînţelesuri, aluzii ciudate, contraziceri inexplicabile, şi care mi-a provocat o mare nedumerire. Se cunoştea că o scrisese într-o stare de tulburare nemărturisită. Un singur lucru reieşea însă absolut limpede: unchiul stăruia cu toată seriozitatea şi aproape implorîndu-mă să mă căsătoresc cît mai degrabă cu fosta lui pupilă, fiica unui funcţionar sărac din provincie cu numele de Ejevikin; fata primise o educaţie aleasă într-o şcoală din Moscova, pe cheltuiala unchiului, după care venise în casa lui ca guvernantă la cei doi copii. Mai scria că fiinţa aceasta este foarte nenorocită, că aş putea să-i ofer fericirea şi că ar fi din parte-mi o faptă plină de mărinimie; de aceea apela la nobleţea şi generozitatea mea sufletească, făgăduind totodată că va avea grijă s-o şi înzestreze. De altfel, fraza privitoare la înzestrarea fetei suna foarte misterios, părea formulată cu multă prudenţă şi fereală, iar scrisoarea se încheia prin rugămintea lui ca toată chestiunea aceasta să rămînă o mare taină între noi doi. Scrisoarea m-a

uluit, silindu-mă să fac tot felul de presupuneri, din care cauză, în cele din urmă, mă apucară durerile de cap. Căci, pe bună dreptate, care tînăr, ca mine, abia ieşit de pe băncile şcolii, n-ar fi fost zguduit de o asemenea propunere, fie chiar şi prin latura ei romantică, bunăoară? Auzisem, de altfel, că guvernanta aceasta tînără este o fată foarte frumoasă. Neştiind ce să fac şi cum să procedez, i-am răspuns îndată unchiului că plec neîntîrziat spre Stepancikovo. Odată cu scrisoarea unchiul îmi trimisese şi bani de drum. Cu toate acestea, ros de îndoieli şi nelinişte, am mai întîrziat la Petersburg vreo trei săptămîni. Cînd, într-o zi, m-am întîlnit întîmplător cu unul dintre foştii camarazi ai unchiului care în drum din Caucaz la Petersburg trecuse pe la Stepancikovo. Era un om în vîrstă, aşezat şi chibzuit, holtei convins. Cu profundă indignare îmi povesti el despre Foma Fomici, comunicîndu-mi totodată şi un fapt despre care n-aveam idee pînă atunci, şi anume, că Foma Fomici şi generăleasa hotărîseră să-l însoare pe unchiul meu cu o fiinţă foarte ciudată, o fată bătrînă şi aproape scrîntită, avînd şi o biografie tot atît de ciudată, dar şi o avere de aproape o jumătate de milion de ruble; că generăleasa reuşise s-o convingă pe această domnişoară c-ar fi rude şi astfel o adusese în casa unchiului; că unchiul e complet disperat, dar că se va căsători, probabil, în cele din urmă, cu jumătatea de milion zestre; că, în sfîrşit, cele două capete deştepte, generăleasa şi Foma Fomici, au iniţiat nişte persecuţii groaznice împotriva sărmanei guvernante, lipsită de apărare, şi caută din răsputeri s-o alunge din casă, de teamă, probabil, ca nu cumva colonelul să se îndrăgostească de dînsa, dacă nu cumva şi pentru motivul că el se şi îndrăgostise. Cuvintele acestea din urmă mă uluiră. De altfel, toate încercările mele de a afla dacă unchiul meu e îndrăgostit cu adevărat rămaseră fără un răspuns precis, fie pentru motivul că fostul camarad al unchiului nu

era în cunoştinţă de cauză, fie pentru că ezita să-mi spună tot ce ştie; în general, relatările lui erau destul de zgîrcite şi evazive în privinţa amănuntelor cerute de mine. Am rămas pe gînduri; ciudat, ştirile obţinute veneau în contrazicere cu scrisoarea şi propunerea unchiului!... Dar nu era timp de pierdut. Am hotărît să plec imediat la Stepancikovo, însufleţit de dorinţa nu numai de a-l ajuta şi a-l consola pe unchiul, ci chiar de a-l salva, dacă va fi posibil, adică de a face ca Foma să fie alungat, căsătoria proiectată cu fata aceea bătrînă să fie zădărnicită şi, în sfîrşit, întrucît după părerea mea definitivă, pretinsa dragoste a unchiului nu era decît o născocire răutăcioasă a lui Foma Fomici – s-o fac fericită pe sărmana guvernantă, desigur foarte frumoasă, cerîndu-i mîna, oferindu-i ocrotirea mea etc., etc. Treptat, m-am însufleţit într-atîta, încît, tînăr cum eram şi lipsit de orice ocupaţie, am trecut din stadiul îndoielilor în cealaltă extremă: ardeam de dorinţa să fac cît mai repede tot felul de isprăvi eroice şi extraordinare. Începu să mi se pară chiar că eu însumi dau dovadă de o mare generozitate sacrificîndu-mă în chipul cel mai nobil, ca să fericesc o făptură nevinovată şi încîntătoare – într-un cuvînt, ţin minte că tot drumul eram tare mulţumit de mine însumi. Vara era în toi; soarele de iulie strălucea dogorîtor; în faţa mea se desfăşura întinsul necuprins al lanurilor de grîu în pîrg... Stătusem atîta timp zăvorît în Petersburg, încît mi se părea că abia acum văd lumea aşa cum este cu adevărat!

II. Domnul Bahceev

Mă apropiam de ţinta călătoriei mele. Străbătînd orăşelul B., de la care nu-mi mai rămîneau de străbătut decît zece verste pînă la Stepancikovo, a trebuit să mă opresc la un fierar de lîngă barieră ca să lipească şina crăpată de la una din roţile tarantasului meu. Reparaţia era simplă şi n-ar fi cerut mult timp şi de aceea am hotărît să nu mai

intru în vreun local, ci să aştept în faţa fierăriei. Coborînd din trăsură, am văzut un domn gras care fusese nevoit, ca şi mine, să se oprească pentru nişte reparaţii la trăsură. Stătea de o oră sub arşiţa cumplită, striga, înjura şi-i zorea nerăbdător pe meşterii care se agitau în jurul unei trăsuri superbe. Chiar de la prima ochire, domnul acesta supărat mi-a făcut impresia unui om tare morocănos. Avea vreo patruzeci şi cinci de ani, era de statură mijlocie, burduhănos şi cu obrajii ciupiţi de vărsat. Obezitatea, nodul gîtului proeminent şi obrajii bucălaţi mărturiseau o viaţă îmbelşugată de moşier de la ţară. Avea în chipul său ceva femeiesc, care sărea în ochi de la prima vedere. Purta nişte haine largi, comode, îngrijite, dar nu după ultima modă.

N-am putut înţelege de ce s-a arătat pornit şi împotriva mea, cu toate că mă vedea pentru întîia oară şi nu schimbasem încă nici o vorbă. Am observat acest lucru după privirile lui furioase pe care mi le arunca din clipa cînd mă văzuse coborînd din trăsură. Şi totuşi, tare aş fi vrut să-i fac cunoştinţă, deoarece, din pălăvrăgeala servitorilor săi, am înţeles că vine de la Stepancikovo, dintr-o vizită la unchiul meu, şi ar fi fost un prilej de a mai afla cîte ceva de la dînsul. Am schiţat un salut, ridicîndu-mi şapca, şi am încercat cu toată amabilitatea să remarc cît de neplăcute sînt uneori întîrzierile de acest fel pentru un drumeţ; dar domnul cel gras mă măsură oarecum în silă, din cap pînă în picioare, cu o privire plictisită şi nemulţumită, mormăi ceva sub nas şi îmi întoarse greoi spatele. Această parte a persoanei sale, deşi oferea un material abundent pentru nişte reflecţii foarte interesante, nu era totuşi cît de cît propice pentru o conversaţie plăcută.

— Grişka! Ce tot bombăni acolo! Acuşi pun biciul pe tine!... zbieră el deodată la servitorul său, ca şi cum nici n-ar fi auzit ceea ce îi spusesem

despre neplăcerile unor asemenea întîrzieri în drum.

Acest „Grişka“ era un servitor bătrîn, cu părul cărunt şi cu favoriţii stufoşi, albi, îmbrăcat într-un surtuc cu poale lungi. Se vedea că şi el era foarte supărat şi bodogănea ceva sub nas. Între boier şi slugă avu loc îndată o explicaţie plină de năduf.

— Cum de nu! Zbiară mai tare! mormăi Grişka, însă destul de tare ca să audă toată lumea şi se întoarse bosumflat să rînduiască ceva în trăsură.

— Cum? Ce-ai spus? „Zbiară mai tare“?... Ai căpiat, de-mi răspunzi aşa? zbieră la rîndu-i boierul cel gras, învineţindu-se la faţă.

— Dar ce tot îmi căutaţi nod în papură? O vorbă nu poate spune omul!

— Nod în papură, zici? Auziţi? Bodogăneşte împotriva mea şi eu să n-am dreptul nici să crîcnesc măcar!

— Ce nevoie am să bodogănesc?

— Ce nevoie, ce nevoie... Parcă nu ştiu eu pentru ce bodogăneşti: c-am plecat supărat de la masă – asta-i.

— Ce-mi pasă mie! Dacă ar fi după mine, puteaţi să nu mîncaţi deloc. Nici o bodogăneală: vorbeam ceva cu fierarii.

— Fierarii... Dar cu ei ce ai?

— N-am cu ei nimic, dar mi-e necaz pe trăsura asta.

— Dar cu ce te-a necăjit, mă rog, trăsura?

— De ce s-a stricat? N-are voie să se strice, să stea teafără cum îi şade bine.

— Pe trăsură, auzi... Las-că te cunosc eu; cu mine ai tu ce ai, nu cu trăsura. El e vinovatul şi tot el sare cu gura!

— Dar ce aveţi, boierule, de v-aţi legat de mine? Lăsaţi-mă în pace!

— Atunci, de ce tot drumul ai stat ca o bufniţă, o vorbă n-ai schimbat cu mine, ai? Doar în alte dăţi nu-ţi tace gura!

— Mi se băga o muscă în gură, de-aia am tot tăcut şi am stat ca o bufniţă. Aţi vrea, poate, să vă spun la poveşti? Luaţi-o atunci la drum pe Melania, că aia vă ţine numai în poveşti.

Burduhănosul deschise gura să mai spună ceva, dar tăcu, negăsind, probabil, un răspuns. Iar servitorul, mulţumit de dialectica sa şi de influenţa asupra stăpînului, demonstrată faţă de martori, se întoarse către lucrători şi, cu un aer şi mai important, se apucă să le explice ceva.

Încercarea mea de a face cunoştinţă rămăsese zadarnică, mai ales din pricina neîndemînării mele, dar o împrejurare neaşteptată îmi veni în ajutor. O mutră somnoroasă, nespălată şi cu părul vîlvoi apăru deodată în ferestruica unui coş de cupeu, lăsat cine ştie din ce vremuri uitate fără roţi lîngă fierărie, aşteptîndu-şi zadarnic rîndul să intre în reparaţie. Apariţia acestei figuri caraghioase stîrni printre meşteri un hohot de rîs general. Omul din cupeu fusese încuiat înăuntru şi n-avea cum să iasă. Trezindu-se după o beţie cruntă, se ruga acum zadarnic să fie lăsat să iasă; în cele din urmă, imploră pe cineva să-i aducă dalta. Toate astea avură darul să provoace hazul celor de faţă.

Există firi care se încîntă şi se distrează grozav la vederea unor lucruri destul de ciudate. Mimica unui ţăran beat, un om poticnindu-se şi căzînd în stradă, cearta între două cumetre etc., etc. le provoacă acestor oameni, nu se ştie de ce, o veselie nestăpînită. Moşierul cel gras făcea parte din această categorie de oameni. Treptat, chipul lui se transformă, devenind, din morocănos şi încruntat, potolit şi blînd, pentru ca, la urmă, să se însenineze de tot.

— Ei, pe cine văd, parcă-i Vasiliev, întrebă el cu simpatie. Cum naiba a nimerit acolo?

— E Vasiliev, cucoane, chiar el este! confirmară voci din toate părţile.

— E după chef, boierule, a făcut-o lată, adăugă un lucrător mai în vîrstă, înalt şi uscăţiv, cu o

expresie severă în ochi şi avînd aerul de a se considera mai-marele celorlalţi lucrători; a făcut-o lată rău, boierule; de trei zile nu s-a mai dus la stăpîn şi se ascunde la noi! Cere acuma o daltă. Şi ce-ai să faci cu dalta, prostule? Vrea să-şi pună amanet şi cea din urmă sculă care i-a mai rămas!

— Lasă, Arhipuşka! Banii sînt ca porumbeii: vin în zbor şi pleacă în zbor. Dă-mi drumul, pentru numele lui Dumnezeu, se rugă Vasiliev cu un glas subţire, răguşit, scoţîndu-şi iar capul prin ferestruică.

— Stai acolo liniştit, şi nu mai face pe grozavul! răspunse sever Arhip. De trei zile nu mai semeni a om; l-au adunat de pe uliţă azi-dimineaţă; fii mulţumit că te-am ascuns de privirile lui Matvei Ilici; i-am spus că eşti bolnav, că te-au apucat, adică, nişte junghiuri vechi.

O explozie de rîsete izbucni la aceste cuvinte.

— Da unde mi-i dalta?

— La Zui al nostru! Altă vorbă nu ştii! E un beţiv fără leac, boierule!

— He-he-he! Văd şi eu ce poamă-mi eşti! Aşa lucrezi tu în oraş, vasăzică! Îţi amanetezi sculele, hai? zise rîzînd burduhănosul, înveselit la culme şi recăpătîndu-şi buna dispoziţie.

— Şi ce meşter priceput, nici la Moscova nu găseşti unul ca el! Şi uite-l în ce hal e, ticălosul, adăugă el cu totul neaşteptat, adresîndu-mi-se mie. Dă-i drumul, Arhip: poate că are nevoie să se mai plimbe.

Porunca boierului fu ascultată. Cuiul, pe care-l băgaseră în uşa cupeului ca să-şi bată joc de Vasiliev cînd s-o trezi, fu scos, şi acesta se înfăţişă plin de noroi şi cu hainele ferfeniţă. Clipind la soare şi punînd palma streaşină la ochi, privi în jurul său.

— Ce de-a lume adunată, nene, nene! zise Vasiliev, mirat, clătinînd din cap, te pomeneşti că toţi sînt tre... ji pînă la unul, adăugă el tărăgănat, cu un aer gînditor, melancolic şi pocăit. Hai noroc,

fraţilor! Da' ce atîta hărnicie pe voi dis-de-dimineaţă?

O nouă explozie de rîs fu răspunsul la acest salut neaşteptat.

— Care dimineaţă, nenorocitule, nu vezi ce sus e soarele? E ziua-n amiaza mare!

— Tranca-fleanca, mere acre!

— Vorba aia, ce-am avut şi ce-am pierdut!

— He-he-he! E bun de gură pişicherul! se entuziasmă boierul cel gras, zguduit de rîs şi privindu-mă iar cu bunăvoinţă. Şi nu ţi-e ruşine, Vasiliev?

— Beau de necaz, boierule, Stepan Alexeici, de necaz şi de amărăciune, răspunse grav Vasiliev, dînd din mînă cu năduf, dar şi vizibil încîntat că poate să-şi mai spună o dată păsul.

— Ce necaz, secătură?

— Un necaz cum nu s-a mai pomenit, cucoane: am ajuns cu toţii la cheremul lui Foma Fomici.

— Cum? Cine? strigă moşierul tresărind?

Am făcut şi eu un pas înainte: pe neaşteptate, lucrurile începură să mă intereseze direct.

— Noi, toţi cei din Kapitonovka. Stăpînul nostru, colonelul – Dumnezeu să-l aibă în pază! – îşi trece moşia, Kapitonovka noastră, cu zapis, pe numele lui Foma Fomici; un dar de şaptezeci de suflete. „Ţi-o dau în stăpînire veşnică, Foma! Acum, zice, eşti sărac lipit pămîntului; nici o para chioară nu ţi-a rămas de la răposatul taică-tău. Pentru că tatăl tău, îşi urmă Vasiliev povestirea presărînd-o cu răutăţi veninoase pe seama lui Foma Fomici, pentru că tatăl tău, zice, a fost nobil de viţă veche, da' nu se ştie de unde şi cum; se oploşea, ca şi tine, pe la curţile boiereşti, mîncînd de pomană pe la bucătării. Să-ţi fac, zice, danie Kapitonovka, ca să fii şi tu moşier adevărat, proprietar de iobagi, în toată regula, să poţi sta şi tu pe cuptor, lipsit de griji, şi să huzureşti ca nobilii", zice...

Dar Stepan Alexeevici nu mai asculta. Efectul celor auzite din gura beţivanului Vasiliev fu extraordinar. Din stacojie, faţa i se făcuse aproape vînătă, ochii înecaţi în grăsime se injectară de sînge, bărbia îi tremura. Mi se făcu teamă să nu-l lovească damblaua.

— Asta-i culmea! zise el, în sfîrşit, aproape sufocîndu-se. Nemaipomenit! Foma să ajungă moşier! Un parazit, un linge-blide... Ptiu! Să-i ia dracu' pe toţi! Ia mai isprăviţi odată, voi de acolo! Dă-i drumul acasă!

— Îngăduiţi-mi să vă întreb, cutezai eu, făcînd nehotărît un pas înainte, aţi binevoit să pomeniţi de Foma Fomici, al cărui nume de familie mi se pare că este, dacă nu greşesc, Opiskin. Vedeţi, aş fi vrut... într-un cuvînt, am anumite motive să mă interesez de această persoană, şi tare aş vrea să ştiu în ce măsură putem da crezare acestui om simplu, cum că stăpînul său, Egor Ilici Rostanev, vrea să-i doneze lui Foma Fomici unul dintre satele sale. Mă interesează mult, şi eu...

— Dă-mi voie atunci să te întreb şi eu, mă întrerupse domnul cel gras, în ce anume privinţă te interesează această persoană, după cum ai binevoit să te exprimi; căci eu, unul, i-aş spune mai degrabă canalie, nu persoană! Nici n-are mutră de om, pocitania dracului, e o ruşine a omenirii!

I-am explicat că deocamdată nu-l cunosc şi nici nu ştiu nimic despre Opiskin, dar că Egor Ilici Rostanev îmi este unchi, iar eu mă numesc Serghei Alexandrovici cutare.

— Aha! Nepotul, vasăzică, învăţatul? Da' bine, tăicuţă, de ce nu spui aşa! Nici nu ştii cu cîtă nerăbdare eşti aşteptat acolo! strigă domnul cel gras bucurîndu-se sincer. Tocmai vin de la Stepancikovo; a trebuit să plec de la masă cînd s-a servit budinca: n-am mai putut sta cu afurisitul acela de Foma la aceeaşi masă! M-am certat cu toţi din pricina lui... Ce surpriză! Dar, iartă-mă, scumpule, nici nu mă cunoşti încă: eu sînt Stepan

Alexeevici Bahceev şi te ţin minte de pe cînd erai încă de-o şchioapă... Cine şi-ar fi închipuit?... Dă-mi voie...

Şi domnul cel gras veni să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute.

După aceste prime efuziuni sentimentale, am căutat să folosesc excelenta ocazie ce mi se oferea şi am început să-l întreb fără zăbavă.

— Dar cine e, mă rog, acest Foma? Cum de a pus stăpînire pe toată casa? De ce nu l-a luat la goană ca pe un cîine! Mărturisesc...

— Să-l dea afară pe Foma? Nu-ţi dai seama ce vorbeşti, tinere! Păi, Egor Ilici în prezenţa lui umblă în vîrful picioarelor! Dacă ţi-aş spune că, într-o zi, îi trăsneşte lui Foma să dea ordin ca ziua de joi, cum era după calendar, să fie socotită miercuri şi că toată lumea, pînă la unul, crede-mă, a socotit joia drept miercuri. „Nu vreau să fie astăzi joi, zice, vreau să fie miercuri.“ În felul acesta, conacul a avut două zile de miercuri într-o săptămînă. Şi să nu-ţi închipui, cumva, că o spun numai aşa, de florile mărului, ca să te impresionez! Nici gînd. Ci ca să vezi cu ce pramatie avem de-a face. Mare-i grădina lui Dumnezeu!

— Am auzit despre asta, dar, mărturisesc...

— Mărturisesc, mărturisesc! Altă vorbă nu ştii? Ce ai de mărturisit, mă rog? Ascultă mai bine ce ţi-oi spune eu, că aş avea ce să povestesc. Mama colonelului Egor Ilici, după cum ştii, este o doamnă venerabilă şi, pe deasupra, şi generăleasă, dar eu cred că s-a scrîntit de tot: nu ştie, nu aude decît ce spune Fomka. Ea este capul răutăţilor, ea l-a adus în casa colonelului. A vrăjit-o, se vede, căci nu iese nici atîtica din cuvîntul lui Foma, deşi poartă titlul de excelenţă pentru că s-a măritat la vîrsta de cincizeci de ani cu generalul Krahotkin. Cît despre Praskovia Ilinişna, sora lui Egor Ilici, fata asta bătrînă de patruzeci de ani, ce să-ţi spun: nu ştie să zică decît ah! şi oh! şi să cotcodăcească toată ziua bună ziua, de ţi-e şi lehamite! Atîta doar

că e de sex feminin; dar nu sînt deloc dispus s-o respect numai pentru că e de sex feminin! Ptiu! Mi-e şi silă să vorbesc, de aceea prefer să tac; oricum, ţi-e mătuşă. Singură Alexandra Egorovna, fiica colonelului, cu toate că e o codană încă – n-are decît şaisprezece ani – s-a dovedit a fi mai deşteaptă decît toţi: nu recunoaşte nici un Foma, îi refuză orice respect şi-l înfruntă cu atîta curaj, de ţi-e mai mare dragul s-o priveşti. E pur şi simplu adorabilă! Şi are perfectă dreptate. Cum ar putea să-l respecte, şi pentru ce merite, cînd pînă mai deunăzi acest Fomka făcea pe măscăriciul generalului şi se maimuţărea în fel şi chip şi umbla în patru labe, imitînd diferite animale. Da' se vede treaba că s-a întors lumea pe dos, căci de unde omul nostru era înainte fruntea cozii la nerozi, a ajuns deodată bulibaşa peste toţi. Şi să-l vezi acum pe unchiul dumitale, cîtă consideraţie îi arată acestui măscărici în retragere, cu ce respect îl ascultă, ca pe un părinte, cum îl ţine în ramă poleită şi cum se închină pînă la pămînt în faţa acestui ticălos care-i mănîncă pîinea de pomană... ptiu!

— Mă rog, sărăcia nu-i un viciu... Şi... mărturisesc... dar, daţi-mi voie să vă întreb, cum arată... e chipeş, e inteligent?

— Cine, Foma? Cum să nu, e o mîndreţe de om! răspunse Bahceev cu glasul tremurînd de necaz. (Simţeam că întrebările mele îl cam enervează şi că începe să mă privească chiorîş.) O mîndreţe de om, fireşte, ce mai! Auzirăţi, oameni buni: ce probă de frumuseţe a descoperit dumnealui! Ei bine, domnul meu, află că e hîd, hîd şi seamănă cu toate lighioanele laolaltă, o adevărată pocitanie dacă vrei să ştii cu tot dinadinsul. Să fi fost barem un om deştept, ticălosul, de la care să auzi vreo vorbă de duh, să prinzi o sclipire de haz – atunci, mă rog, treacă-meargă, i-aş mai ierta, poate, scîrboşeniile, de dragul spiritelor lui. Dar nici măcar atîta! Le-o fi turnat el acolo la toţi vreo

băutură din alea cu farmece, vrăjitorul dracului! Ptiu! Mi se năclăieşte limba cînd vorbesc de el. Mai bine scuip şi tac. M-ai scos din răbdări cu presupunerile astea ale dumitale, domnule! Ei, hai ce faceţi voi acolo? Tot nu sînteţi gata?

— A mai rămas să-l potcovim pe Voronok, răspunse morocănos Grigori.

— Pe Voronok! O să-ţi arăt eu ţie Voronok!... Da, domnule, aş putea să-ţi povestesc nişte lucruri, să rămîi cu gura căscată pînă la a doua venire a lui Hristos. Şi cînd te gîndeşti că era o vreme cînd îl respectam şi eu pe Foma, mă crezi? Uite, mărturisesc sincer halul de prostie în care am fost în stare să ajung! M-a dus şi pe mine. Atotştiutorul! Toate le ştie, a studiat toate ştiinţele! Şi picături de ale lui mi-a dat să înghit, căci, cu toată înfăţişarea mea, stau cam prost cu sănătatea, flăcăule. O să te mire, poate, dar sînt un om bolnav, să ştii, Ei bine, cît pe-aci era să dau ortul popii de pe urma picăturilor lui. Dar să nu zici nimic, taci şi ascultă. Cînd ai să ajungi acolo, ai să le vezi singur pe toate. O să-l aducă pe colonel pînă la lacrimi de sînge; lacrimi de sînge o să verse colonelul, aşa să ştii, dar va fi prea tîrziu. Nici unul dintre vecinii săi de prin împrejurimi nu mai vine pe la colonel din pricina lui Fomka afurisitul. N-a rămas om care, trecînd pe la colonel, să nu fi plecat jignit de canalia asta. Ce să mai zic de mine, cînd nici pe oamenii cu cinuri nu-i cruţă! Pe toţi îi dăscăleşte: l-a apucat un fel de boală a moralizării... Numai el este un om înţelept şi mai deştept decît toţi, şi toţi ceilalţi numai pe el trebuie să-l asculte. Numai el are cap de savant. Şi ce-i dacă e savant! Numai fiindcă eşti un savant trebuie numaidecît să-l sfîşii pe cel neînvăţat?... Şi cînd se apucă să trăncănească cu limba lui savantă, ta-ta-ta! ta-ta-ta! Şi dă-i, şi dă-i fără oprire... Are o limbă, de-ţi vine s-o tai pe loc şi s-o arunci la gunoi, dar cred că şi acolo n-ar mai tăcea pînă cînd n-ar mînca-o ciorile. Şi ce s-a mai îngîmfat, ce se

mai umflă în pene ca un curcan, ce se mai grozăveşte ca şoarecele la grămada de păsat. A început să se vîre chiar şi acolo unde nici capul nu i-ar încăpea. Ce să mai vorbim! I-a mai trăsnit prin cap dumnealui să-i înveţe franţuzeşte pe servitorii de la conac! Voia dumitale, n-ai decît să nu mă crezi, dar este aşa cum îţi spun. O să le fie de mare folos, zice, în serviciul lor, slugilor, adică netoţilor, ţopîrlanilor! Ptiu! Mare neruşinat, trăsni-l-ar să-l trăsnească! Ce nevoie are, mă rog, o slugă să vorbească franţuzeşte, te întreb eu? De altfel, la ce ne-ar folosi şi nouă să ştim franţuzeşte? Ca să ne sclifosim prin saloane, ciripind cu domnişoarele la mazurcă sau miorlăind complimenturi nevestelor altora? Stricăciune şi dezmăţ, asta este! Eu ştiu una şi bună: ai dat pe gît o carafă de votcă şi vorbeşti toate limbile de pe lume! Iată ce părere am eu despre limba voastră franţuzească! Sînt convins că şi dumneata te prăpădeşti după conversaţia franţuzească; „ta-ta-ta! ta-ta-ta! dă-i cu pliscul, nu te lăsa!“ adăugă Bahceev, privindu-mă cu revoltă şi dispreţ. Şi aşa, vasăzică, faci parte şi dumneata din tagma cărturarilor; eşti om învăţat, nu-i aşa? Ţi-ai ales drumul acesta?

— Da... mă interesează mai ales...

— Cunoşti, desigur, rosturile tuturor ştiinţelor?

— Cam aşa ceva, adică nu... Mărturisesc că în prezent mă preocupă mai mult observarea faptelor... Am tot stat la Petersburg, şi acum mă grăbesc să ajung la unchiul...

— Şi cine te-a pus să te urneşti din loc? Mai bine rămîneai acolo, dacă aveai unde sta! N-avea nici un rost să te grăbeşti la unchiu-tău. Te asigur, flăcăule, că aici nu faci nici o ispravă cu învăţătura ta, oricît de multă ai avea; iar unchiul, în loc să te ajute, mai mult o să te încurce; te bagi singur în laţ! Eu unul am pierdut la ei acolo cîteva kilograme în greutate într-o singură zi. Mă crezi ori nu c-am slăbit acolo într-o singură zi? Văd eu

că nu-ţi vine să-mi dai crezare. Cum vrei, n-ai decît să nu mă crezi.

— Ba vă cred, cum să nu vă cred? Numai că nu înţeleg... am răspuns eu din ce în ce mai încurcat.

— Mă crezi dumneata, dar eu nu te cred! Voi, cărturarii, vă tot vînzoliţi mereu şi vă credeţi buricul pămîntului; şi tare vă mai lăudaţi! Drept să-ţi spun, nu-mi place, flăcăule, tagma asta a voastră cărturărească; uite aici îmi şade, pe ceafă! Am avut prilejul să am de-a face cu alde voi, la Petersburg. Ce să-ţi spun: erau toţi nişte deşucheaţi; nişte *farmazoni*. Se ridică împotriva credinţei; un păhărel de rachiu se tem să bea, de parcă i-ar muşca – ptiu! M-ai supărat rău, flăcăule, nici nu-ţi povestesc mai mult! Doar nu m-am tocmit să-ţi spun snoave; de altfel, mi-a obosit şi limba. Doar n-o să iau toată lumea în răspăr; aş cădea şi în păcat... Atîta doar îţi mai spun despre isprăvile cărturarului dumitale: că pe Vidopleasov[11], lacheul unchiului dumitale, l-a scos din minţi de-a binelea; s-a scrîntit omul din pricina lui Foma Fomici...

— Ştiu eu ce i-ar trebui acestui Vidopleasov, se amestecă în vorbă şi Grigori, care pînă atunci ascultase respectuos şi grav toată convorbirea noastră. Să fiu în locul lor, aş pune să-i tragă cîteva rînduri de nuiele, vreo două sute de lovituri, nu mai mult, şi să vezi cum se lecuieşte el de toate prostiile astea nemţeşti! I-aş scoate repede gărgăunii din cap!...

— Gura! strigă boierul. Unde crezi că te afli? Nu vorbi neîntrebat!

— Vidopleasov, am bîiguit eu, nemaiştiind ce să spun. Vidopleasov... ce nume ciudat!...

— De ce ţi se pare aşa de ciudat, adică? Văd că vă potriviţi de minune cu Foma trăsnitul! Aoleo, cărturarule, cărturarule!...

Răbdarea mea ajunse la capăt.

— Iertaţi-mă, dar ce aveţi împotriva mea de vă năpustiţi cu atîta pornire? Ce vină am eu de toate

astea? Sincer vorbind, vă ascult de o jumătate de oră şi tot n-am înţeles despre ce este vorba...

— N-ai de ce să te superi, flăcăule! răspunse Stepan Alexeici, nu trebuie să te superi, neică! Doar îţi vorbesc cu mult drag. Nu te uita că sînt aşa de pornit şi chiar acum, în faţa ta, am zbierat la omul meu. Ce-i drept, e o canalie din născare, Grişka ăsta al meu, dar tocmai d-aia ţin la el atît de mult şi mi-e drag, ticălosul. Sînt victima firii mele prea sensibile, ca să spun drept, şi numai din pricina lui Fomka, el e vinovat de toate astea! Omul ăsta o să mă bage în mormînt, jur că mă bagă în mormînt! Şi acum, uite, dacă stau de două ore în soare, e tot din cauza lui. M-aş fi dus, poate, pe la protopop, pînă cînd gugumanii ăştia vor izbuti cumva să-mi dreagă trăsura. E un om tare de treabă protopopul de aici, dar afurisitul de Fomka într-atîta m-a enervat, încît nici de protopop nu-mi mai arde! Naiba să-i ia pe toţi! Ăştia de aici nici măcar un tractir mai curăţel n-au fost în stare să deschidă. Toţi sînt nişte ticăloşi şi nemernici, toţi pînă al unu! Hai să zicem să fi avut, acolo, un cin mai simandicos, aferim! îşi reluă Bahceev gîndul la Foma Fomici, care-l urmărea, se vede, tot timpul şi de care nu reuşea să scape nici o clipă; atunci, mă rog, poate că l-aş ierta cel puţin pentru gradul pe care îl are; dar aşa, nici măcar atîta; ştiu foarte bine că n-are nici un cin. A suferit, cică, pentru adevăr şi dreptate undeva, cîndva, dar cînd şi unde – nu ştie nimeni şi pentru meritele astea nemaipomenite, şi numai de la el auzite, toată lumea trebuie să se tîrască la picioarele lui! E un diavol, nu altceva! Cum nu i-a convenit ceva – sare în sus şi ţipă ca din gură de şarpe! „Sînt ofensat, zice, toată lumea mă jigneşte aici, îmi scoate ochii cu sărăcia mea, nu mi se dă nici cel mai mic respect!“ Fără Foma n-are nimeni voie să se aşeze la masă, în timp ce el nu se urneşte din odaia lui, ţipînd că a fost jignit profund; şi se tînguie şi se jeleşte că este un biet pribeag şi poate

să trăiască şi cu un codru de pîine neagră. Cum simte însă că, în cele din urmă, toată lumea s-a aşezat la masă, apare şi el, şi dă-i, şi dă-i cu pisălogeala: „Aşa, vasăzică, v-aţi aşezat la masă fără mine? Ce dovadă mai grăitoare vreţi că sînt socotit aici drept un nimic, o zdreanţă de aruncat?“ Într-un cuvînt, îşi bate joc de toată lumea! Am tăcut eu cît am tăcut, de a crezut, probabil, că voi sta şi eu sluj în faţa lui, ţopăind şi dănţuind pe lăbuţele dinapoi; ho, ho!... Uşurel-uşurel, amice, căci cu mine aşa ceva nu ţi-o merge, nenişorule; cu mine aşa ceva nu se prinde, drăguţule; mai pune-ţi pofta-n cui, scumpule! Îi fi tu un şmecher mare, dar pe mine nu mă duci! Egor Ilici mi-a fost camarad de regiment. Eu am demisionat cu gradul de sublocotenent, iar el a ieşit anul trecut în retragere cu gradul de colonel. Îi spun: „Ascultă-mă, bădie, îţi faci păcatul cu tine, ai să te nenoroceşti, nu te lăsa călărit de Foma ăsta! Ai să verşi lacrimi amare!“ „Să nu spui asta, e un om admirabil, zice (auzi? Foma – un om admirabil!); mi-e prieten, zice; mă învaţă să fiu modest şi să duc o viaţă plină de virtuţi.“ „Deh, mi-am zis, împotriva virtuţii n-ai ce spune! Dacă a ajuns treaba să te înveţe Foma cum să trăieşti în modestie şi în virtute, înseamnă că ai ajuns rău de tot.“ Să luăm chiar şi cazul de astăzi: pentru ce crezi că a stîrnit el un tărăboi întreg, de i-a înnebunit pe toţi? Să-ţi spun eu pentru ce şi ai să rămîi cu gura căscată. Mîine e Sfîntul Ilie (domnul Bahceev îşi făcu semnul crucii); e ziua onomastică a lui Iliuşa, băiatul unchiului dumitale. Îmi propusesem să petrec ziua asta la ei, rămînînd şi la masă; adusesem şi o jucărie comandată special din capitală: un neamţ pe arcuri sărută mîna logodnicei sale, care în timpul acesta îşi şterge lacrimile cu batista – o jucărie superbă! (Acum n-o mai dăruiesc, *Morgen früh!* Uite-o colea, zace în trăsură, de altfel şi nasul neamţului a fost cam ciuntit; o duc înapoi.) Egor Ilici ar fi vrut,

bineînţeles, ca ziua aceasta s-o petreacă într-un cadru sărbătoresc, cu veselie şi cu voie bună. Dar şi aici s-a amestecat Foma: „Ce rost are să faceţi atîta caz de ziua lui Iliuşa? zice. Mie, vasăzică, n-o să-mi daţi acum nici un fel de atenţie, vasăzică?“ Ca să vezi, ce pramatie! E gelos şi invidios pe un băieţel de opt ani, că de ce, adică, e sărbătorit numai el! Ai mai pomenit aşa ceva?!... „Şi eu sînt onomastic!“ zice. „Păi, e Sfîntul Ilie, ziua dumitale e de Sfîntul Toma!“ „Ba nu, zice, şi de Sfîntul Ilie sînt onomastic!“ Ascult, tac şi rabd. Şi ce crezi, flăcăule? Umblă cu toţii în vîrful picioarelor şi se sfătuiesc în şoaptă ce să facă: să-l sărbătorească de Sfîntul Ilie sau nu, să-l felicite sau nu? Căci, dacă nu-l felicită – s-ar putea să se supere; dacă îl felicită– s-ar putea, ferească Dumnezeu, s-o ia drept batjocură. Ca să vezi, ce trăsniţi! În sfîrşit, ne aşezarăm la masă... Dar tu, flăcăule, mă asculţi ori ba?

— Vă ascult, fireşte; vă ascult cu cea mai mare atenţie, pentru că, datorită dumneavoastră, aflu, în sfîrşit, ce şi cum... mărturisesc...

— Aş, cu cea mai mare atenţie! Văd eu cu ce atenţie... Nu cumva îmi spui înadins ca să mă necăjeşti, că mă asculţi cu atenţie?

— Vai de mine, de ce aş spune-o înadins? Dimpotrivă. Şi, afară de asta, povestiţi... cu atîta haz, încît mă simt ispitit chiar să notez istorisirea dumneavoastră.

— Cum? Să notezi? întrebă domnul Bahceev cu oarecare teamă, privindu-mă cu bănuială.

— Bine, să zicem că n-am să notez... Aşa, mi-a venit un gînd.

— Nu cumva vrei să mă duci cu zăhărelul?

— Adică cum vine asta? întrebai eu cu mirare.

— Uite aşa. Mă încînţi, îţi povestesc totul, ca un prost, şi mă pomenesc mai tîrziu încondeiat într-o poveste de a ta.

M-am grăbit să-l asigur pe domnul Bahceev că nu sînt dintr-ăia, dar vedeam că nu izbutesc să-i

alung bănuiala.

— Zici tu că nu eşti dintr-ăia! Dar cine te ştie? Poate că eşti unul şi mai al dracului. Uite, m-a ameninţat şi Foma că va scrie despre mine ca să mă dea la gazetă.

— Permiteţi-mi să vă întreb, l-am întrerupt eu, căutînd să schimb subiectul, spuneţi-mi, e adevărat că unchiul meu vrea să se însoare?

— Ei şi ce dacă vrea? Mare lucru! Însoară-se, dacă-i arde de însurătoare; nu văd nimic rău în asta; alta-i buba... adăugă domnul Bahceev îngîndurat. De, cum să-ţi spun, flăcăule, la asta chiar că n-aş putea să-ţi dau un răspuns precis. O mulţime de muieri s-au adunat acolo ca muştele la miere; nu-i chip să înţelegi care dintre ele vrea să se mărite. Îţi mărturisesc prieteneşte: tare-s nesuferite muierile astea! Ţi se pare numai că ai de-a face tot cu nişte oameni – de fapt, sînt o adevărată pacoste şi te bagă în păcate. Că unchiul dumitale e îndrăgostit lulea, ţi-o spun sigur. Dar să lăsăm asta acum: ai să te convingi personal; nenorocirea e că prea o lungeşte. Dacă ai hotărît odată să te însori, ce mai aştepţi – însoară-te! Da' ţi-ai găsit omul! Se teme să nu afle Fomka; nici chiar bătrînei nu îndrăzneşte să-i spună, căci aia, cînd s-o porni să ţipe, o aude tot satul, ba mai şi zvîrle din copite ca o măgăriţă nărăvaşă. Ţi se face lehamite de toate... De dragul lui Fomka, zice, că, adică, bietul Foma Fomici o să se necăjească dacă vine în casă o nouă stăpînă; pentru că atunci, zic eu, nici două ore n-ar mai putea rămîne licheaua în casa aceea. Stăpîna cea nouă îl dă afară cît ai clipi; ori, dacă nu e proastă, întoarce lucrurile în aşa fel, încît dumnealui nu-şi mai găseşte loc în tot judeţul! Ei, şi uite de aceea îşi face acum de cap Foma, ajutat de cucoana mare, şi caută să-i bage pe gît o soţioară de... de... dar de ce mă întrerupi, flăcăule? Voiam să intru tocmai în miezul chestiunii, şi tu mă întrerupi! Nici atîta respect n-ai

faţă de un om mai în vîrstă! Nu se cade, flăcăule, să întrerupi pe un om bătrîn...

M-am grăbit să-i cer scuze şi el continuă.

— Nu te mai scuza! Îţi vorbesc, frate, ca unui om învăţat, ca să vezi şi dumneata cum stau lucrurile şi cum m-a jignit, nitam-nisam, astăzi, ticălosul acela. Judecă şi dumneata, dacă eşti un om drept. Ne aşezăm cu toţii la masă; ei bine, aproape să mă sfîşie, nu altceva, în timpul prînzului! S-a văzut chiar de la început: şade bosumflat şi plesneşte de ciudă; părea că-i scrîşneşte tot sufletul; să mă înece într-un pahar cu apă, canalia! E atîta vanitate în omul ăsta, încît nu-şi mai încape în piele de ambiţie! Şi mă pomenesc deodată că începe omul să se lege de mine: îmi caută nod în papură ca să-mi facă şi mie morală, să mă înveţe ce înseamnă bunul-simţ. Să-i spui musai de ce sînt aşa de gras, adică. S-a legat ca scaiul: de ce adică sînt gras şi nu sînt subţirel? Ca să vezi, flăcăule, ce întrebare! Are vreun haz, spune şi dumneata? Îi răspund liniştit că, adică, „aşa a vrut şi aşa m-a făcut Dumnezeu, Foma Fomici: unul e gras, altul e slab; împotriva voinţei Domnului n-are ce face nici un muritor“. E un răspuns cît se poate de chibzuit, nu-i aşa? Ce părere ai? „Ba nu, zice, eşti proprietar de cinci sute de suflete, ai totul de-a gata, huzureşti, te îndopi, zice, iar ţării nu-i aduci nici un folos; trebuie să ai o funcţie, zice, şi să nu-mi stai acasă numai cîntînd la armonică.“ Ce-i drept, cînd mă prinde cîteodată tristeţea, îmi place să cînt la armonică. Răspund iarăşi cu destulă înţelepciune: „Dar ce funcţie aş putea să am eu, Foma Fomici? Că nici o uniformă nu m-ar încăpea, cu pîntecele ăsta. Dacă o îmbrac şi mă închei la toţi nasturii, şi, deodată, se întîmplă să strănut – zboară toţi nasturii care încotro, iar dacă se mai întîmplă asta şi în faţa superiorilor, ferească Dumnezeu, ar socoti-o drept o necuviinţă – atunci ce te faci?“ Ei bine, spune şi dumneata, flăcăule, ce era de rîs în răspunsul meu? Şi, cu toate acestea,

să-l fi văzut cu ce poftă rîdea de mine: ha-ha-ha şi hi-hi-hi... Adică, ce mai, fără pic de ruşine, ca să vorbim drept, şi pe urmă dă-i cu tot felul de ocări pe seama mea în dialectul franţuzesc; eşti un *coşon*[12], zice. Oricum, atîta pricep şi eu, am înţeles unde bate el cu vorba asta *coşon*. „Fir-ai al dracului să fii de vrăjitor blestemat, îmi zic eu: mă crezi şi pe mine un imbecil, ca să-ţi baţi joc şi de mine?“ Am răbdat cît am răbdat, dar la urmă, nemaiputîndu-mă stăpîni, m-am ridicat de la masă şi, în faţa întregii asistenţe, i-am zis-o: „Am greşit, zic, în faţa ta, preamărinimosule Foma Fomici; am greşit crezîndu-te un om bine crescut, dar acum văd că nu eşti decît un porc, ca şi noi toţi!“ şi am plecat de la masă tocmai cînd se servea budinca. „Lua-v-ar naiba să vă ia, cu budinca voastră cu tot!...“

— Iertaţi-mă, am zis eu, după ce am ascultat relatarea domnului Bahceev, sînt gata să fiu de acord cu dumneavoastră în tot ce aţi spus. Mai ales că n-am ştiut nimic din toate astea pînă acum... Să vedeţi, însă, că în această privinţă mi-a venit chiar acum o idee.

— Şi ce idee, mă rog, ţi-a venit aşa, dintr-o dată, nenişorule? întrebă neîncrezător domnul Bahceev.

— Să vedeţi, am început eu, încurcîndu-mă fără să vreau, poate că nu e locul să vă vorbesc despre asta acum, dar mi-am zis să v-o împărtăşesc. Uitaţi-vă ce cred eu: se prea poate că ne înşelăm amîndoi în privinţa acestui Foma Fomici; e cu putinţă ca toate ciudăţeniile acestea ale lui să ascundă un caracter deosebit, poate că este chiar înzestrat de la natură – cine ştie? Sau poate că e un suflet dezamăgit, înrăit din pricina suferinţelor îndurate, ca să zic aşa, pornit să se răzbune pe toată omenirea. Am auzit că, într-o vreme, a fost un fel de măscărici. Poate că asta l-a umilit, l-a jignit, l-a revoltat?... Mă înţelegeţi: un om cu năzuinţe nobile... conştient de posibilităţile sale... dar care se vede redus la rolul de măscărici!... Şi

iată-l, deci, plin de neîncredere şi dispreţ faţă de toată omenirea... Şi poate că... dacă l-am împăca cu omenirea... cu oamenii, adică, ar ieşi la iveală o fire deosebită... chiar foarte, foarte remarcabilă şi... şi... este exclus să nu existe ceva neobişnuit în omul acesta! Cum se poate explica altfel faptul că toată lumea se pleacă în faţa lui?

Într-un cuvînt, mi-am dat seama şi eu însumi c-am îndrugat ceva foarte confuz. Lucru oarecum scuzabil la un tînăr ca mine. Dar domnul Bahceev nu era deloc dispus să mă scuze. Fixîndu-mă cu o privire gravă şi severă în tot timpul tiradei mele, el se înroşi deodată ca un curcan.

— Vrei să spui că Fomka acesta e un om deosebit? întrebă el răstit.

— Ştiţi, nici mie aproape că nu-mi vine să cred tot ce am spus acum. Aşa, nişte presupuneri de-ale mele...

— Îngăduie-mi, nenicule, să te întreb un lucru: ai studiat filozofia sau nu?

— Adică, în ce sens? am întrebat eu nedumerit.

— Fără nici un sens, nenicule, fără nici un sens; să-mi spui drept şi fără nici un sens: dacă ai studiat filozofia ori ba?

— Mărturisesc că am avut de gînd s-o studiez mai serios, dar...

— Asta este! strigă domnul Bahceev, dîndu-şi frîu liber indignării. Eu, nenicule, înainte chiar de a fi deschis dumneata gura, mi-am dat seama că ai studiat filozofia! Pe mine nu mă duci! *Morgen früh!* Cale de-o poştă simt cînd e vorba de filozofie! Pupă-te atunci cu Foma Fomici al dumitale! Auzi, Fomka – un om deosebit! Ptiu! Mi se face scîrbă de toate! Te-am crezut un om cu scaun la cap, cînd colo... Trăsura! strigă el vizitiului care tocmai se căţăra pe capra trăsurii reparate. Acasă!

Cu greu am reuşit să-l mai potolesc şi să-l îmbunez în cele din urmă, deşi i-au trebuit eforturi vizibile ca să mă ierte. Între timp, se şi urcase în

trăsură, ajutat de Grigori şi de Arhip – omul care îl dăscălise pe Vasiliev.

— Daţi-mi voie să vă întreb, zisei eu, apropiindu-mă de trăsură, n-o să mai veniţi niciodată la unchiul meu?

— La unchiul dumitale? Să-l scuipi în ochi pe acela care ţi-a spus aşa ceva! Îţi închipui cumva că sînt un om atît de statornic în hotărîrile mele, încît să mă ţin tare pînă la capăt? Păi, asta-i toată nenorocirea mea, că sînt o cîrpă, nu om! Nu trece nici o săptămînă şi iar pornesc într-acolo. Pentru ce? Deh! Nici eu nu ştiu pentru ce, dar de mers, am să merg, am să merg; ca să mă războiesc iar cu Fomka. Asta-i marea mea nenorocire, flăcăule! Dumnezeu mi l-a trimis pe acest Fomka, drept pedeapsă pentru păcatele mele. Am o fire de muiere, ce mai; nici un pic de statornicie! Sînt un laş, flăcăule, de prima clasă...

Ne-am despărţit totuşi ca prieteni; m-a poftit chiar şi la masă.

— Vino, flăcăule, vino, să luăm odată masa împreună. Am un rachiuaş, tocmai de la Kiev mi-a venit pe jos, iar bucătarul meu a umblat şi la Paris. Îţi serveşte nişte pateuri şi specialităţi de mîncăruri de-ţi lingi degetele şi te închini ticălosului pînă la pămînt. Om cu carte, domnule! Numai că n-am pus cam de multişor să-l bată cu nuiaua, îşi cam face de cap... Bine că-mi amintii de asta acum... Să vii neapărat! Te-aş lua chiar acum cu mine, dar, nu ştiu cum, nu prea mă simt în apele mele astăzi, am ostenit şi abia mă ţin pe picioare. Ce să-i faci, sînt un om bolnav, obosesc repede. Poate că nici n-ai să mă crezi... Ei, rămîi cu bine, flăcăule! E timpul să-mi văd de drum. Uite, şi tarantasul dumitale e gata. Iar lui Fomka să-i spui nici să nu mai dea ochi cu mine, căci îi fac o primire atît de caldă, cum nici n-a visat...

Ultimele cuvinte nu le-am mai desluşit. Smucită de cei patru trăpaşi iuţi, trăsura lui dispăru într-un nor de praf. Traseră şi docarul meu; m-am urcat şi,

în scurt timp, şi ultimele case periferice ale orăşelului rămaseră în urmă. „Domnul acesta cam exagerează, desigur, mi-am zis eu în gînd, e prea supărat ca să poată fi nepărtinitor. Şi totuşi, cele ce mi-a spus el despre unchiul par cam ciudate. Din două surse aflu pînă acum că unchiul meu o iubeşte pe tînăra aceea... Hm! O să mă însor ori ba?“ Şi de data aceasta am căzut serios pe gînduri.

III. Unchiul

Mărturisesc că-mi pierise tot curajul de pînă atunci. De cum am intrat în satul Stepancikovo, visurile mele romantice mi-au apărut deodată foarte bizare, ba chiar stupide. Era pe la orele cinci după-amiază. Drumul trecea pe lîngă parcul conacului. După atîţia ani de absenţă, regăseam parcul acela imens în care trecuseră ca o clipă zilele cele mai fericite ale copilăriei mele şi pe care le văzusem de atîtea ori în vis, în dormitoarele şcolilor unde mi-am primit educaţia. Am sărit din tarantas şi am luat-o de-a dreptul prin parc, spre conac. Ţineam mult să apar discret, să aflu ce şi cum, să mai întreb pe cîte cineva şi, înainte de toate, să stau de vorbă în tihnă cu unchiul. S-a întîmplat întocmai cum dorisem. Străbătînd aleea teilor seculari, am urcat pe terasa a cărei uşă cu geamuri ducea în interiorul conacului. Terasa era înconjurată de straturi de flori şi împodobită cu glastre cu plante decorative. Am dat aici de unul dintre băştinaşi, de bătrînul Gavrila, care mi-a ţinut pe vremuri loc de dădacă, iar acum ajunsese camerdinerul cel mai apropiat al unchiului. Cu ochelarii pe nas, bătrînul silabisea ceva adîncit într-un caiet pe care-l ţinea în mînă. Ne mai văzusem cu vreo doi ani în urmă, la Petersburg, cu prilejul vizitei pe care o făcuse unchiul în capitală şi de aceea mă recunoscu îndată. Cu lacrimi de bucurie în ochi, se repezi să-mi sărute mîna, lăsînd, de emoţie, să-i cadă ochelarii pe jos. Această manifestare de dragoste a bătrînului m-a

mişcat nespus. Îngrijorat însă de recenta conversaţie cu domnul Bahceev, l-am întrebat în primul rînd despre caietul suspect pe care-l avea în mînă.

— Ce-i asta, Gavrila, te pomeneşti că te-au pus şi pe tine să înveţi franţuzeşte?

— Învăţ, conaşule, m-au pus să învăţ păsăreşte la bătrîneţe, ca pe un graur, răspunse trist Gavrila.

— Foma te învaţă?

— El, conaşule. Trebuie să fie un om tare deştept.

— Mare deştept, n-am ce zice! Şi cum te învaţă? Limba vorbită?

— Ba nu, conaşule, aşa cum scrie în *carnitul* ăsta.

— Ia să-l văd! Aha! cuvinte franţuzeşti scrise cu litere ruseşti – l-a dus totuşi capul, cît îi de dobitoc! Şi nu ţi-e ruşine, Gavrila, să te laşi prostit în halul ăsta de un neisprăvit, de un nătărău? am strigat eu, uitînd dintr-o dată toate presupunerile mele generoase în legătură cu Foma Fomici, pentru care mă luase adineauri în răspăr domnul Bahceev.

— Păi, cum să fie nătărău, conaşule, răspunse bătrînul, dacă stăpînii mei nu ies din cuvîntul lui?

— De, poate că ai dreptate, Gavrila, murmurai eu, surprins de această observaţie. Hai, du-mă la unchiul meu.

— Vulturaşul meu! Păi eu n-am voie, nu îndrăznesc să apar în ochii lui. Am început să mă tem şi de dînsul. Uite, stau aici şi mă chinuiesc, iar cînd trece el, mă ascund prin tufişuri.

— Dar de ce te temi atîta?

— Deunăzi n-am ştiut lecţia, şi Foma Fomici mi-a poruncit să stau în genunchi, iar eu m-am supus. Am îmbătrînit, conaşule, Serghei Alexandrîci, sînt prea bătrîn ca să fiu batjocorit în halul ăsta! Boierul s-a supărat, că de ce, adică, nu l-am ascultat pe Foma Fomici. „Nu vezi, zice, guguman bătrîn ce eşti, că omul îţi doreşte binele

şi vrea să te înveţe să vorbeşti frumos?“ Şi uite-mă, stau tot timpul şi tocesc buchiile. Foma Fomoci m-a prevenit că diseară iar mă pune la *iczamen*.

Toate astea mi s-au părut însă cam neclare. Povestea cu limba franceză ascundea, probabil, ceva ce nu poate să-mi explice bătrînul.

— O întrebare, Gavrila: cum arată el? E înalt, chipeş?

— Cine, Foma Fomici? Da’ de unde, conaşule! Ai să-l vezi, un omuleţ pirpiriu şi slăbănog.

— Hm! Lasă, Gavrila, cred că în curînd lucrurile acestea se vor aranja cît se poate de bine; îţi făgăduiesc eu că se vor aranja! Dar... unde să-l găsesc pe unchiul?

— Păi, îl găsiţi acum în dosul grajdurilor; stă de vorbă cu ţăranii. Bătrînii din Kapitonovka au venit cu o jalbă la el. Au auzit oamenii că stăpînul vrea să-i treacă în dar cu zapis lui Foma Fomici. Vor să-l roage să aibă milă de ei şi să nu facă una ca asta.

— Dar de ce-i primeşte acolo, în spatele grajdurilor?

— Păi, se fereşte omul, se teme să nu fie văzut.

Într-adevăr, l-am găsit pe unchiul în dosul grajdurilor. Pe un loc bătătorit stătea în faţa unui grup de ţărani care se ploconeau mereu şi-i spuneau ceva, la care unchiul meu răspundea cu multă însufleţire. Apropiindu-mă, îl strigai. El se întoarse şi ne aruncarăm unul în braţele celuilalt.

S-a bucurat nespus de sosirea mea; părea atît de fericit că mă vede, încît m-a îmbrăţişat de cîteva ori şi mi-a strîns mîinile cu căldură... Era ca şi cum l-ar fi văzut pe propriul său copil, întors pe neaşteptate acasă, scăpînd din cine ştie ce primejdie de moarte, ca şi cum, prin sosirea mea, l-aş fi scăpat pe el însuşi de o primejdie de moarte, aducînd totodată dezlegarea tuturor încurcăturilor în care se zbătea el, fericirea şi bucuria pentru toată viaţa lui şi a tuturor celor care-i sînt dragi, căci unchiul meu n-ar fi consimţit niciodată să se

ştie numai el singur fericit. După primele efuziuni de bucurie, începu să se agite groaznic, încît la urmă se zăpăci cu totul. Mă asaltă cu o sumedenie de întrebări şi voi îndată să mă ducă la ai săi. Dar, după ce am pornit, i-a venit în gînd să mă prezinte ţăranilor din Kapitonovka şi ne-am întors iar după grajduri. Apoi, îmi aduc aminte, aduse vorba, nu mai ştiu de ce, despre un oarecare domn Korovkin[13], un om extraordinar, pe care-l întîlnise cu vreo trei zile în urmă undeva pe drum şi a cărui vizită o aştepta acum cu multă nerăbdare, ca imediat după aceea să uite cu totul de acest Korovkin şi să sară la altceva. Îl sorbeam din ochi, fericit. Răspunzînd la întrebările lui grăbite, i-am spus că n-aş fi vrut să-mi iau un serviciu, pentru că prefer să mă ocup de ştiinţă. Cum veni vorba despre ştiinţă, unchiul îşi încruntă sprîncenele şi arboră deodată un aer grav. Aflînd că în ultimul timp m-am ocupat de mineralogie, înălţă capul şi se uită mîndru în jurul său, ca şi cum el ar fi fost acela care a descoperit fără ajutorul nimănui şi a scris singur tot ce se ştie despre mineralogie. Spuneam mai înainte că, în faţa cuvîntului „ştiinţă“, el încerca un sentiment de profundă şi dezinteresată veneraţie, cu atît mai dezinteresată cu cît, de fapt, era complet străin de acest domeniu de cunoştinţe.

— Cînd te gîndeşti, măi frate, că există pe lumea asta oameni care ştiu totul, pînă în cele mai mici amănunte! îmi spusese el într-o zi cu ochii strălucind de admiraţie. Stai între ei, îi asculţi şi, chiar dacă nu pricepi nimic, simţi o mare plăcere. Şi de ce, adică? Pentru că ştii cît de mare este folosul pe care îl aduc, pentru că ştii că aici lucrează inteligenţa, că e spre binele general! Atîta pricep şi eu. Uite, astăzi pot călători cu trenul, iar Iliuşka al meu poate că va zbura prin aer... Şi, bineînţeles, comerţul, industria – aceste, ca să zic aşa, şuvoaie... adică, vreau să spun, oricum ai suci-o, dar e de mare folos... E de mare folos, nu-i aşa?

Dar să revenim la întîlnirea noastră.

— Ei bine, aşteaptă puţin, dragul meu, aşteaptă puţin, începu el, vorbind pripit şi frecîndu-şi mîinile, ai să vezi un om! Un om cum rar întîlneşti, crede-mă, un om învăţat, un om de ştiinţă; numele lui va fi pomenit în veacuri. E bine spus, nu: „va fi pomenit în veacuri“? Asta mi-a explicat-o Foma... Ai răbdare, o să-ţi fac cunoştinţă cu el.

— Despre cine vorbeşti, unchiule, despre Foma Fomici?

— Nu, dragul meu! Vorbeam de Korovkin. E drept că şi Foma... Dar acum îţi vorbesc despre Korovkin, adăugă el roşindu-se nu se ştie de ce şi cam încurcat cînd rosti numele lui Foma.

— Şi ce anume ştiinţe îl preocupă, unchiule?

— Ştiinţa în general, flăcăule, tot felul de ştiinţe! N-aş putea să-ţi spun exact care anume, dar ştiu că se ocupă de ştiinţe. Să-l auzi cum vorbeşte despre drumul de fier! Şi trebuie să-ţi spun, adăugă unchiul aproape în şoaptă şi clipind semnificativ din ochiul drept, are idei cam prea îndrăzneţe! Am băgat de seamă mai ales cînd vorbea despre fericirea familiei... Păcat numai că nu prea am înţeles mare lucru (puţin de tot am stat de vorbă), altfel ţi-aş fi povestit totul de-a fir-a-păr. Şi unde mai pui că e un om dotat cu cele mai nobile însuşiri! L-am poftit să vină să stea şi pe la mine un timp. Îl aştept să pice din clipă în clipă.

În timpul acesta ţăranii se uitau la mine cu gurile căscate şi cu ochii holbaţi, ca la o minune.

— Ascultă, unchiule, mi se pare că ţi-am întrerupt discuţia cu ţăranii. Cred c-au venit cu vreo treabă la dumneata. Ce vor? Ca să spun drept, eu cam bănuiesc ce necaz au şi aş fi vrut să-i aud şi eu...

Unchiul meu începu iar să se agite şi mă lămuri în grabă.

— Aşa e, bine că mi-ai amintit! Uitasem de tot! Vezi... Nici nu ştiu ce să mă fac cu ei! Li s-a năzărit – şi tare aş vrea să ştiu care a scornit-o

dintîi –, le-a intrat în cap cum că am de gînd să donez toată Kapitonovka – ţi-aduci aminte de Kapitonovka? Cu răposata Katia tot ne duceam pe acolo să facem cîte o plimbare – să dăruiesc toată Kapitonovka cu cele şaizeci şi opt de suflete, s-o dăruiesc, adică, lui Foma Fomici! „Nu vrem să plecăm de la tine, şi pace!“

— Aşadar, nu-i nimic adevărat, unchiule? N-ai de gînd să cedezi Kapitonovka lui Foma, nu-i aşa? am strigat eu aproape entuziasmat.

— Da' de unde! Nici gînd! Cine ţi-a spus? Ca să vezi! Scap într-o zi, nu ştiu cum, la întîmplare, o vorbă şi de atunci circulă din gură în gură, de parcă ar fi înnebunit toată lumea. Ce au oamenii aceştia de nu-l suferă pe Foma? Aşteaptă puţin, Serghei, îţi fac cunoştinţă cu el, adăugă unchiul meu, privindu-mă cu sfială, ca şi cum ar fi presimţit în mine un duşman al lui Foma Fomici. Ai să vezi ce om grozav!...

— Nu vrem pe nimeni, afară de tine, vrem să ne fii tu stăpîn, şi nimeni altul! izbucniră deodată ţăranii în cor. Tu eşti părintele nostru, iar noi copiii tăi!

— Ascultă, unchiule, am intervenit eu, nu l-am văzut şi nu-l cunosc încă pe Foma Fomici, dar trebuie să-ţi spun că... am auzit despre el nişte lucruri... L-am întîlnit astăzi pe domnul Bahceev. E drept că în această privinţă am deocamdată o părere a mea personală. În orice caz, ar fi mai bine să-i laşi acum pe oamenii ăştia să plece la treburile lor, iar noi să mai stăm de vorbă, unchiule; noi doi, între patru ochi. Drept să-ţi spun, pentru asta am şi venit...

— Foarte bine, foarte bine, se bucură unchiul, aşa vom face, negreşit! Le dau drumul oamenilor şi apoi stăm de vorbă, ştii, aşa, de la inimă la inimă, ca doi prieteni buni; cumpănim totul temeinic şi cu multă judecată. Ei, continuă el cu vorba pripită, adresîndu-se ţăranilor, acum duceţi-vă, dragii mei. Şi oricînd aveţi nevoie, să veniţi la

mine; aşa, de-a dreptul la mine şi oricînd veţi avea nevoie.

— Tăicuţule, boierule! Eşti părintele nostru, iar noi copiii tăi! Nu ne lăsa de batjocură şi caznă în mîinile lui Foma Fomici! Obştea întreagă cu toată sărăcia ei te roagă! strigară încă o dată ţăranii.

— Ti-i, da' proşti mai sînteţi! V-am spus odată că nu vă dau nimănui şi aşa o să fie! Ce mai vreţi?!

— O să ne omoare cu buchiile, tăicuţule! Aşa cum se aude că le-a scos sufletul celor de la conac cu învăţătura lui.

— Cum? Şi pe voi vă învaţă franţuzeşte? strigai eu, aproape îngrozit.

— Nu, conaşule, deocamdată ne-a ferit Dumnezeu! răspunse un ţăran mai limbut pesemne, un roşcovan aproape chel, cu o bărbuţă lungă şi subţire, care tresălta necontenit, ca şi cum ar fi avut o vieţuire proprie. Deocamdată ne-a ferit Dumnezeu, conaşule.

— Şi ce vă învaţă dumnealui?

— Păi, ne învaţă, conaşule, nişte lucruri despre care alde noi am zice: cumpără-ţi ladă de aur ca să pui în ea un pitac de aramă.

— Adică, cum vine asta: un pitac de aramă?

— Nu-i asculta, Serioja. E o scornire de-a lor! strigă unchiul roşindu-se şi părînd tare încurcat. Nici n-au înţeles, gugumanii, ce le-a spus el! Cu totul altceva... care pitac de aramă?... Ce vorbă-i asta! Iar tu n-ai de ce te băga atîta şi să zbieri fără rost, continuă unchiul, dojenindu-l pe ţăran, omul îţi vrea binele, iar tu dai cu gura, fără să fi înţeles măcar despre ce este vorba!

— Dă-mi voie, unchiule, dar cu franţuzeasca cum vine?

— Asta-i altceva. Vrea să le mai şlefuiască vorba; e pentru pronunţie, Serioja, îngăimă unchiul meu cu glas aproape implorator. Chiar el mi-a spus-o că numai pentru pronunţie... S-a întîmplat aici un caz, o istorie cam nostimă... nu eşti la curent şi de aceea n-ai cum să-ţi dai seama.

Trebuie mai întîi să vezi cum stau lucrurile şi pe urmă să învinuieşti... E uşor de învinuit!

— Păi, cum aşa, oameni buni! am strigat eu înfierbîntat, adresîndu-mă ţăranilor. Voi de ce tăceţi? Să-i spuneţi verde în ochi: că, adică, nu se poate aşa, Foma Fomici, ci uite aşa şi aşa! Că doar aveţi şi voi gură!

— Arată-mi şoarecele care să pună clopoţelul la gîtul pisicii, conaşule! Eu, zice, ţăran jegos ce eşti, zice, vreau să te învăţ rînduială şi curăţenie; să te scot din nesimţire. De ce vă sînt cămăşile murdare? Păi, nu pridideşc bietele să scape de sudoare, d-aia ne sînt cămăşile murdare! N-avem cum ne primeni în fiecare zi. Ş-apăi, nici curăţenia nu te face popă, nici jegul nu te bagă în groapă.

— Deunăzi ne pomenim cu el la arie, se amestecă în vorbă şi un alt ţăran, înalt şi uscăţiv, cu hainele peticite, cu opincile ferfeniţă, unul dintre aceia, probabil, buni de gură, care veşnic găsesc prilej de nemulţumire şi totdeauna au a spune cîte o vorbuliţă usturătoare, plină de venin. Stătuse pînă atunci, ferit de priviri, în spatele celorlalţi ţărani, ascultînd tăcut şi cu faţa întunecată, pe care însă mijea tot timpul un surîs viclean şi totodată plin de amărăciune. Vine, se proţăpeşte în mijlocul nostru şi zice: „Ştiţi voi cîte verste sînt pînă la soare?“ De unde vrei să ştim noi! E o ştiinţă boierească, nu-i de-a noastră, ţărănească. „Apoi vezi, zice, ce nătîng şi prost îmi eşti; nu-ţi cunoşti folosul, zice; eu sînt *astrolom*, zice. Cunosc toate *planidele* Domnului!“

— Ei, şi ţi-a spus cîte verste sînt pînă la soare? interveni unchiul, însufleţindu-se brusc, şi făcîndu-mi cu ochiul, voind a spune parcă: „Fii atent la ceea ce urmează!“

— A spus dumnealui, cum să nu spună: multe de tot, răspunse fără chef ţăranul, care nu se aşteptase la această întrebare.

— Bine, bine, dar cîte anume?

— Păi, luminăţia-voastră ştiţi mai bine, noi sîntem oameni fără carte.

— Ştiu, fireşte, dar vreau să văd dacă ai ţinut minte şi tu, omule.

— Păi, zicea că sînt pînă acolo nu ştiu cîte sute sau mii de verste. Multe, multe de tot. N-ar încăpea nici în trei care încărcate cu vîrf cîte a spus el.

— Aşa, vezi! Trebuie să ţii minte! Îi fi crezut, poate, că nu-i decît o azvîrlitură de băţ? Nu-i aşa, frăţioare? Pămîntul e rotund ca un glob, ca o băşică, pricepi? continuă unchiul meu, descriind cu amîndouă mîinile în aer un fel de glob.

Ţăranul surîse amar.

— Ca un glob, să ştii! Şi se ţine aşa în văzduh de la sine, şi se roteşte în jurul soarelui. Iar soarele stă pe loc; ţi se pare numai că soarele se mişcă. Înţelegi cum vine treaba? Şi cine crezi că le-a aflat pe toate astea? Le-a aflat căpitanul Cook, un navigator... Dracu' ştie cine-i descoperitorul, adăugă unchiul în şoaptă, întorcîndu-se spre mine. Eu, unul, drept să-ţi spun, habar n-am de toate astea... Tu ştii cumva cît e pînă la soare?

— Ştiu, unchiule, i-am răspuns, mirat de toată scena la care asistasem; numai că, uite ce cred eu: oamenii sînt inculţi, bineînţeles, dar şi incultura este, desigur, tot un fel de nesimţire; pe de altă parte, e prea de tot să te apuci dintr-o dată să-i înveţi pe ţărani astronomia...

— Exact, bine ai spus, e nesimţire! se entuziasmă unchiul de această comparaţie, care i se păru, probabil, foarte nimerită. O idee extraordinară! E bine spus: nesimţire! Am spus-o totdeauna... Adică n-am spus-o niciodată, dar am simţit că aşa este. Aţi auzit? se întoarse el către ţărani, neştiinţa de carte e tot un fel de nesimţire, e ca şi cum ai sta cu jegul pe tine! De aceea Foma vrea să vă înveţe. Vă vrea binele, ce rău vedeţi în asta? E ca şi cum ar duce o slujbă în folosul obştei, vrednică de oricare cin. Iată ce este ştiinţa! Dar să

lăsăm asta, dragii mei! Duceţi-vă cu Dumnezeu, sînt foarte mulţumit de voi, foarte mulţumit şi mă bucur... Fiţi pe pace, nu vă las eu!

— Apără-ne, stăpîne şi părinte bun ce ne eşti!

— Nu ne lăsa de izbelişte, tăicuţule!

Şi ţăranii se aruncară la picioarele lui.

— Lăsaţi, lăsaţi asta; n-am nevoie de aşa ceva! Îngenuncheaţi în faţa lui Dumnezeu şi a ţarului, nu în faţa mea... Hai, duceţi-vă, vedeţi-vă de treabă liniştiţi şi purtaţi-vă aşa ca să meritaţi bunăvoinţă... şi celelalte... Ştii, se întoarce el către mine cu faţa luminată de fericire, de îndată ce plecară ţăranii, îi place ţăranului nostru să audă o vorbă bună şi la daruri se bucură grozav. Ar fi cazul acum să le dăruiesc ceva. Tu ce zici? În cinstea sosirii tale... n-ar fi rău, nu-i aşa?

— Cum te văd, unchiule, eşti un fel de Frol Silin, binefăcătorul.

— Păi nu se poate altfel, flăcăule, nu se poate. Îmi propusesem chiar mai demult să le fac un dar, adăugă el ca o scuză. Iar dacă ţi s-a părut caraghios că m-am apucat să le vorbesc ţăranilor despre ştiinţă, să ştii că am făcut-o din plinătatea inimii, de fericire că te văd, Serioja. Am vrut pur şi simplu să afle şi ţăranul nostru ce distanţă e pînă la soare şi să rămînă cu gura căscată. E nostim să-l vezi cum stă cu gura căscată... Ţi-e mai mare dragul să-l priveşti. Am să te rog însă un lucru, dragul meu, să nu le spui celorlaţi, acolo, în salon, că am stat de vorbă aici cu ţăranii. De aceea i-am primit în dosul grajdurilor, ca să nu ştie ceilalţi. Nu-mi venea la îndemînă s-o fac acolo: e o chestiune delicată, flăcăule; de altfel, şi ei au venit cam tot într-ascuns. Am făcut-o mai mult pentru ei...

— Ei bine, dragă unchiule, iată-mă sosit! am schimbat eu vorba, ca să ajung la ceea ce mă interesa în primul rînd. Mărturisesc că scrisoarea matale m-a uimit, că eu...

— Dragul meu, nici un cuvînt despre asta! mă întrerupse unchiul, aproape speriat şi coborînd

glasul, mai tîrziu se va lămuri totul. Poate că sînt vinovat faţă de tine şi, desigur, sînt foarte vinovat, dar...

— Vinovat faţă de mine, unchiule?

— Mai tîrziu, mai tîrziu, dragul meu! Totul se va lămuri. Dar ce chipeş te-ai făcut! Scumpul meu! Te-am aşteptat cu atîta nerăbdare! Voiam să-mi descarc sufletul, cum să spun... eşti un om învăţat, numai pe tine te am... Pe tine şi pe Korovkin. Trebuie să-ţi spun că aici toată lumea e împotriva ta. Ia seama, aşadar; fii prudent, să nu dai greş.

— Împotriva mea? întrebai eu mirat, neînţelegînd cu ce-am putut să-i supăr pe aceşti oameni pe care nici nu-i cunosc încă. Ce-au cu mine?

— De, n-ai ce să-i faci, dragul meu! Foma Fomici e cam dispus să nu te vadă cu ochi buni... Şi mămiţica, bineînţeles, se ia după el. În general, te sfătuiesc să fii prudent, respectuos, să nu-i contrazici, dar mai ales să fii respectuos...

— Respectuos faţă de Foma Fomici, nu-i aşa, unchiule?

— Ce să-i faci, dragul meu! Să nu crezi că vreau să-l apăr. Într-adevăr, este un om cu multe defecte, poate chiar şi acum, în clipa aceasta... Ah, dragă Serioja, dacă ai şti ce neliniştit şi îngrijorat sînt... şi cînd mă gîndesc că totul ar putea să meargă atît de bine şi frumos, să fim cu toţii mulţumiţi şi fericiţi!... De altfel, care om n-are defecte? Doar nu sîntem nici noi fără cusur!

— Dar, gîndeşte-te, unchiule! Uită-te în jurul dumitale ca să vezi mai bine ce face el...

— Să nu exagerăm, flăcăule! Toate astea nu sînt decît nişte rîcîieli şi mîncătorii mărunte şi atîta tot! Uite, acum, de pildă: e supărat foc pe mine; şi pentru ce, nici n-ai să mă crezi... Deşi poate că tot eu sînt de vină... Dar lasă, că îţi povestesc eu mai tîrziu...

— Să ştii, unchiule, că în această privinţă mi-am făcut o anumită teorie, l-am întrerupt eu, grăbindu-

mă să-i împărtăşesc ideea mea. De altfel, nu ştiu de ce ne grăbeam amîndoi să ne spunem gîndurile. Să vezi, în primul rînd, omul acesta s-a aflat mult timp în situaţia înjositoare de măscărici: a fost chinuit, umilit; lovit în amorul său propriu, personalitatea lui era mereu strivită, călcată în picioare, idealurile pîngărite, batjocorite; şi, drept urmare, i s-a deformat şi pervertit caracterul. Pe urmă a devenit susceptibil, bănuitor şi arţăgos şi, astfel înrăit şi pornit la culme, a ajuns să-l mistuie o sete nepotolită de răzbunare împotriva întregii omeniri... Dar dacă l-am împăca cu omul, dacă i-am reda încrederea în el însuşi...

— Exact, exact! strigă unchiul entuziasmat, să ştii că aşa este! O idee cît se poate de nobilă! Ar fi şi urît, şi nedemn de noi să-l condamnăm pentru asta! Exact!... Ah, dragul meu, cît de bine mă înţelegi; nici nu ştii ce bucurie îmi faci! Numai de s-ar aranja lucrurile acolo! Mă şi tem să mă duc la ei acum. Ai sosit tu, şi pot să mă aştept de aci încolo la cine ştie ce din partea lor!

— Dragă unchiule, dacă aşa stau lucrurile... începui eu jenat de mărturisirea lui.

— Nu – nu – nu! Pentru nimic în lume! strigă el strîngîndu-mi cu putere mîinile. Eşti şi vei rămîne musafirul meu, fiindcă aşa vreau eu!

Toate astea mă uimiră nespus.

— Unchiule, spune-mi chiar acum, aici, îndată, îl somai eu hotărît, de ce m-ai chemat, cu ce aş putea să-ţi fiu de folos sau de ajutor şi, mai ales, cu ce te simţi vinovat faţă de mine?

— Dragul meu, te rog nu mă întreba! Mai tîrziu, mai tîrziu! Totul se va lămuri la timp! Poate că am şi eu partea mea de vină, dar am vrut să procedez ca un om cinstit şi... şi... şi tu o vei lua de soţie! O vei lua de soţie, dacă ai un suflet cu adevărat nobil şi generos! adăugă el roşindu-se brusc de năvala unei emoţii puternice şi strîngîndu-mi mîinile extaziat. Destul însă despre asta, nici un cuvînt mai mult! Curînd vei afla tu singur totul. De fapt, de

tine va depinde... principalul este să le placi lor acolo, tuturora, să le faci o impresie bună; mai ales să nu te fîstîceşti.

— Dar bine, unchiule, cine sînt ei toţi? Despre cine este vorba? Trebuie să-ţi spun că eu nu prea am avut prilejul să apar în societate, şi...

— Şi ţi-e cam frică, adăugă unchiul meu zîmbind. Nici o grijă! Toţi sînt de-ai casei. Curaj! Principalul e să nu-ţi pierzi curajul. Ca să fiu sincer, sînt puţin îngrijorat de felul cum ai să reuşeşti să te prezinţi. Mă întrebi pe cine avem acolo? Păi, cine să fie... În primul rînd mămiţica, începu el grăbit. O mai ţii minte pe mama sau nu prea? O bătrînică tare bună la inimă şi cu foarte multă nobleţe de caracter; nu-şi dă aere – o spun fără nici o exagerare; e cam de modă veche, dar poate că e mai bine că este aşa. Îi vin cîteodată nişte fantezii, ca să zic aşa, mai spune cîte o vorbă anapoda; de pildă, acum e supărată pe mine, dar tot eu sînt de vină... ştiu că numai eu sînt de vină! Şi, în sfîrşit, ce să mai vorbim, ea e, cum s-ar spune, o *grande dame*, o generăleasă... Soţul ei a fost un om admirabil: mai întîi, era general, om cult; e drept că nu i-a lăsat nici o avere, dar fusese rănit de nenumărate ori; într-un cuvînt, îşi cîştigase stima tuturor! Apoi domnişoara Perepeliţîna. Bine, asta... nu ştiu cum să spun... În ultima vreme pare întrucîtva... dar aşa e firea ei... Nu poţi să-i condamni pe toţi... Dar s-o lăsăm în plata Domnului... Să nu-ţi închipui că e o pripăşită oarecare. E fiică de locotenent-colonel şi confidenta mămiţicăi. Pe urmă e soră-mea, Praskovia Ilinişna. Despre ea n-am a spune multe: o fiinţă modestă, bună; se agită cam mult, dar, după cum ţi-am spus, are o inimă de aur; de altfel, să te uiţi totdeauna ce inimă are omul; uite, o fată cam îmbătrînită, rămasă nemăritată, dar am impresia că caraghiosul acesta de Bahceev îi cam face curte, vrea s-o ceară de nevastă. Tu să taci, însă; e mare secret! Ei, şi cine mai e dintre ai

noştri? Despre copii, ce să-ţi spun: ai să-i vezi. Mîine e ziua onomastică a lui Iliuşa... Ti-i, cît pe-aci era să uit! Cam de o lună încoace mai stă în ospeţie la noi Ivan Ivanîci Mizincikov, o rudă, ţi-ar veni un fel de văr de-al doilea; ei da, aşa este! A fost locotenent de husari şi nu demult şi-a dat demisia din armată; e un om încă tînăr. Suflet nobil şi generos! Dar s-a înglodat în datorii pînă peste urechi, încît mă întreb cum de a putut să-şi risipească atît de repede toată averea. De altfel, nici nu prea avusese cine ştie ce; o nimica toată, se poate spune însă că s-a ruinat; a făcut o mulţime de datorii... Acum stă la mine în ospeţie. Nici nu l-am cunoscut pînă acum; a sosit, s-a prezentat. Un om simpatic, bun, liniştit, respectuos. Nimeni nu-i aude glasul; nu scoate aproape nici un cuvînt, tace tot timpul. Foma îi spune în derîdere *necunoscutul taciturn*, dar el nu se supără, şi Foma e mulţumit; îl consideră cam redus. În tot cazul, Ivan nu-l contrazice niciodată şi totdeauna e de părerea lui Foma. Hm! Pare să fie cam lovit cu leuca... Dar să-l lăsăm în plata Domnului! Ai să-l vezi. Avem şi oaspeţi din oraş: Pavel Semionîci Obnoskin[14], cu maică-sa; un om tînăr, dar foarte inteligent; se observă la el o capacitate de gîndire matură, temeinică... nu ştiu cum să mă exprim ca să-ţi dai seama; unde mai pui că şi în viaţă se conduce după nişte principii etice severe, e un om de o înaltă moralitate! Şi, în sfîrşit, o avem ca musafiră pe o oarecare Tatiana Ivanovna: se pare că tot o rudă de a noastră, mai îndepărtată – n-o cunoşti –, o domnişoară nu tocmai tînără, trebuie s-o recunoaştem, dar... nu e lipsită de unele farmece; în orice caz, e atît de bogată, flăcăule, că ar putea să cumpere şi două moşii ca Stepancikovo; a moştenit de curînd o avere imensă; înainte o ducea într-o mizerie neagră. Te-aş sfătui să fii cît mai circumspect cu ea... e o fire cam bolnăvicioasă... un temperament cam năstruşnic... De altfel, ai un suflet generos şi-ţi vei da seama numaidecît, ai s-o

înţelegi, a avut atîtea de suferit. Faţă de un om care a trebuit să sufere mult, se cade să fim şi mai grijulii! Dar să nu-ţi închipui cine ştie ce. Are, bineînţeles, o mulţime de defecte şi slăbiciuni: o ia uneori gura pe dinainte şi lasă să-i scape cîte o vorbă cu totul nepotrivită, dar să nu crezi că minte... E foarte sinceră în tot ce spune... Are o inimă curată şi generoasă, iar, dacă spune şi cîte o minciună, o face numai şi numai dintr-o sensibilitate excesivă – mă înţelegi?

Mi s-a părut că unchiul se simte cam jenat.

— Ascultă-mă, unchiule, te iubesc atît de mult... Iartă-mi întrebarea pe care ţi-o pun sincer şi deschis: eşti pe cale să te căsătoreşti cu cineva de aici sau nu?

— De la cine ai auzit? răspunse el roşindu-se ca un copil. Bine, dragul meu, să-ţi spun totul: mai întîi, nu mă însor. Mămica, întrucîtva şi soră-mea, dar mai ales Foma Fomici, pe care mama îl adoră – şi pe bună dreptate, pe bună dreptate, căci a făcut multe pentru ea –, vor neapărat să mă căsătoresc cu această Tatiana Ivanovna, din consideraţii cît se poate de rezonabile, bineînţeles, adică în interesul şi spre binele întregii familii. Îmi dau seama perfect că nu-mi vor decît binele; şi totuşi, n-am să mă căsătoresc – mi-am şi dat cuvîntul de onoare în acest sens. Dar uite că n-am ştiut să spun categoric da sau ba. Cam aşa mi se întîmplă totdeauna. Şi iată-i, deci, încredinţaţi că voi fi de acord şi vor neapărat ca mîine, cu prilejul sărbătorii noastre de familie, să-i fac declaraţia... Îţi închipui ce bătaie de cap voi avea şi ce mă aşteaptă mîine; încît nici nu ştiu ce să mă fac! Şi cînd mă gîndesc că şi aşa Foma Fomici e supărat pe mine, nu ştiu de ce; la fel şi mămica... Îţi mărturisesc că abia te-am aşteptat pe tine, dragul meu, şi pe Korovkin... ca să-mi descarc inima...

— Dar cu ce te poate ajuta Korovkin în chestia asta, unchiule?

— Mă va ajuta, dragul meu, mă va ajuta – e un om, nu-l cunoşti, ce mai: un om de ştiinţă! Mi-am pus nădejedea şi mă bazez pe el ca pe o stîncă: e capabil să învingă orice piedici. Să-l auzi numai cum vorbeşte despre fericirea familiei! Şi în tine mi-am pus nădejdea, sperînd că poate reuşeşti să-i convingi. Gîndeşte-te: să zicem că sînt vinovat, că am într-adevăr o mare vină – îmi dau seama de aceasta, doar nu sînt o brută nesimţită. Înseamnă oare să rămîn stigmatizat pe vecie? Chiar aşa, nu e chip să fiu şi eu iertat o dată? Ce viaţă frumoasă am fi dus atunci!... Să vezi ce mare s-a făcut Saşurka mea, e fată de măritat! Şi Iliuşa cît a crescut! Mîine e ziua lui onomastică. Tare mă tem însă pentru Saşurka, să nu izbucnească cumva...

— Unchiule, spune-mi unde mi-au dus geamantanul? Mă schimb îndată şi vin, iar mai departe...

— La mezanin, dragul meu, la mezanin. Am dat poruncă dinainte să te conducă îndată ce soseşti de-a dreptul la mezanin, să nu te vadă nimeni. Foarte bine faci că te duci să-ţi schimbi hainele. O idee admirabilă. Iar eu între timp îi pregătesc pe toţi, cu binişorul. Pe curînd, aşadar! Ce vrei, dragul meu, trebuie să fii şiret. Fără să vrei, devii un Talleyrand. N-ai încotro! S-or fi aşezat acum la ceai. La noi ceaiul se serveşte devreme. Foma Fomici preferă să ia ceaiul de cum se scoală; de altfel, e şi mai bine aşa... Ei, gata, am plecat, iar tu caută să vii după mine cît mai repede, nu mă lăsa prea mult singur: nu mă simt în largul meu acolo... Da! O clipă! Te-aş mai ruga ceva: să nu ţipi acolo la mine cum ai ţipat adineauri aici – ce zici? Dacă vei avea să-mi faci vreo observaţie, să mi-o spui cînd vom fi singuri; acolo însă caută să te stăpîneşti; laşi pentru mai tîrziu! În momentul de faţă, am un cont prea încărcat acolo; porniţi şi supăraţi cum sînt...

— Ascultă unchiule, din tot ce am auzit şi am văzut pînă acum, sînt nevoit să cred că matale...

— Că sînt un molîu, un motolog, asta vrei să spui? Zi, nu te jena! mă întrerupse el cu totul neaşteptat. Deh, ce pot să fac, dragul meu! Ştiu asta. Aşadar, vii? Cît mai repede, să nu întîrzii, te rog!

Urcînd în camera mea, mi-am deschis în grabă geamantanul, ţinînd minte îndemnul unchiului să cobor cît mai repede. În timp ce mă îmbrăcam, mi-am dat seama că n-am aflat încă nimic din ceea ce aş fi vrut să ştiu, deşi stătusem de vorbă cu unchiul aproape o oră. Constatarea aceasta m-a uimit. Un singur lucru apărea oarecum clar: unchiul meu ţinea cu tot dinadinsul să mă însoare, iar zvonurile, potrivit cărora unchiul ar fi îndrăgostit de persoana respectivă, se dovedeau a fi absolut neîntemeiate. Îmi amintesc că m-am simţit foarte îngrijorat. Între altele, îmi dădeam seama că prin sosirea mea şi prin tăcerea mea în faţa unchiului am şi consimţit la această căsătorie. „E uşor, mă gîndeam eu, e uşor să rosteşti cuvîntul care te-ar lega apoi de mîini şi de picioare pentru totdeauna. Şi de fapt nici n-o văzusem măcar la faţă pe viitoarea mea logodnică!“ Pe de altă parte, nu înţelegeam de unde provine această ostilitate împotriva mea din partea întregii familii? De ce, adică, ei toţi trebuiau să considere neapărat sosirea mea, aşa cum susţine unchiul, cu totul nedorită? Şi ce rol ciudat joacă în toate astea unchiul meu în propria lui casă! De ce atîta fereală şi taină din partea lui? De ce-i atît de speriat şi necăjit? Mărturisesc că toate acestea mi s-au părut deodată lipsite de sens; iar visurile mele romantice şi elanurile eroice se risipiră la cel dintîi contact cu realitatea. Abia acum, după convorbirea cu unchiul, mi-a apărut toată absurditatea propunerii sale excentrice şi am înţeles că numai un om ca unchiul meu era în stare să facă o asemenea propunere, în aceste împrejurări. Am mai înţeles că şi eu însumi, pornind entuziasmat şi cu atîta grabă la prima lui chemare, apar într-o postură destul de ridicolă. Cufundat în aceste

gînduri supărătoare şi ros de îndoieli, mă îmbrăcam grăbit, fără să observ prezenţa feciorului care mă servea.

— Ce cravată doreşte să pună cuconaşul: aceea de culoare *Adelaide* sau cealaltă, cadrilată? întrebă deodată acesta cu o politeţe fandosită şi mieroasă.

L-am privit mai atent şi am constatat că şi individul acesta părea a fi un tip straniu. Era un om încă tînăr, prea bine îmbrăcat pentru un valet, avînd aerul unui fante provincial. Jacheta cafenie, pantalonii albi, vesta de culoarea paiului, ghetele de lac şi cravata roz păreau anume asortate ca să atragă numaidecît atenţia asupra gustului delicat al tînărului filfizon. Lanţul de la ceas era scos în evidenţă, desigur, în acelaşi scop. Avea faţa palidă cu reflexe verzui, nasul mare, puţin coroiat, subţire şi neobişnuit de alb, de ai fi zis că e de porţelan. Zîmbetul pe buzele lui subţiri exprima o tristeţe delicată. Ochii mari, puţin bulbucaţi, ca de sticlă, erau de o inexpresivitate dobitocească şi totuşi pînă şi privirea lui tîmpă părea învăluită de o melancolie afectată; urechiuşele subţiri şi moi erau astupate cu vată, probabil tot din delicateţe; părul lui blond-spălăcit, lung şi rar era ondulat şi pomădat. Mînuţele-i erau albe, curate, spălate, fără îndoială, într-o esenţă sau apă de trandafiri, iar unghiile le avea lungi, rozalii şi bine îngrijite. Era evident că aveam de-a face cu un terchea-berchea înfumurat şi răsfăţat. Vorbea voit cepeleag şi, după moda cea mai nouă, nu-l pronunţa pe *r*, îşi dădea ochii peste cap şi-i lăsa brusc în jos, suspinînd şi fandosindu-se într-un chip uluitor, şi mirosea de la distanţă a parfum. Mic de statură, slăbuţ şi firav, îşi făcuse, tot din fandoseală, şi un mers cu totul nefiresc, socotind, probabil, că mişcarea de îndoire a genunchiului urmată de o săltare uşoară a trunchiului constituie ultimul cuvînt al graţiei. Pe scurt, omul era îmbibat de o nemaipomenită delicateţe, de fineţe şi de un sentiment extraordinar

al propriei sale demnităţi. Această din urmă trăsătură, nu ştiu de ce, mi-a displăcut îndeosebi.

— Aşadar, cravata aceasta e de nuanţă *Adelaide*? am întrebat eu, privindu-l sever pe tînărul valet.

— Exact, *Adelaide*, răspunse el delicat şi impasibil.

— Dar nuanţa Frusina nu există?

— Nu. O nuanţă ca asta nu poate să existe.

— Şi de ce, mă rog?

— Numele de Frusina e necuviincios.

— Dar de ce-l socoţi necuviincios?

— Păi, se ştie: *Adelaide* e cel puţin un nume străin, plin de distincţie, pe cînd Frusina poate s-o cheme pe orice ţărancă.

— Ce-i cu tine? Eşti nebun?

— Nicidecum. Sînt teafăr, sănătos. Vă este permis, desigur, să-mi ziceţi cum doriţi; dar mulţi generali, ba şi conţi din capitală, erau mulţumiţi de felul cum ştiu să vorbesc.

— Şi cum te cheamă?

— Vidopleasov.

— Aha! Tu eşti, vasăzică, Vidopleasov?

— Exact, să trăiţi.

— Bine, vedem noi; nădăjduiesc să te cunosc şi pe tine mai de aproape. „E un fel de Bedlam[15] aici, după cum văd“, îmi trecu prin minte, în timp ce coboram scările.

IV. La ceai

Ceaiul se servea în încăperea a cărei uşă largă dădea spre terasa unde-l întîlnisem pe Gavrila. Misterioasele preziceri ale unchiului în ce priveşte felul cum voi fi primit mă nelinişteau. Tinereţea este uneori excesiv de susceptibilă, iar susceptibilitatea tinerească e aproape totdeauna cam laşă. Iată de ce m-am simţit extrem de neplăcut cînd, intrînd în încăperea unde era adunată întreaga societate în jurul mesei, m-am împiedicat pe neaşteptate de covor şi, ca să-mi

păstrez echilibrul, m-am pomenit sărind de la uşă tocmai în mijlocul camerei. Ruşinat, ca şi cum mi-aş fi compromis dintr-o dată cariera, onoarea şi bunul renume, am rămas ţintuit locului, roşu ca racul, privindu-i prosteşte pe cei de faţă. Amintesc de această împrejurare, cu totul neînsemnată în fond, numai şi numai pentru că ea a avut o influenţă extraordinară asupra dispoziţiei mele sufleteşti din ziua aceea şi, în consecinţă, şi asupra raporturilor mele ulterioare cu unele personagii din această istorisire. Am vrut să fac o plecăciune de salut general, dar m-am oprit înainte de a fi încheiat gestul abia schiţat; roşind apoi şi mai tare, am alergat spre unchiul meu şi l-am prins de mînă.

— Bună ziua, unchiule! am articulat gîfîind, deşi avusesem intenţia să spun cu totul altceva, mult mai inteligent, dar, spre consternarea mea şi mai mare, n-am rostit decît acest „bună ziua“.

— Bună ziua, dragul meu, bună ziua, răspunse unchiul, care în clipele acelea suferea cumplit din pricina mea, doar ne-am mai salutat o dată. Nu-ţi pierde cumpătul, flăcăule, adăugă el în şoaptă, cui nu i s-a întîmplat şi încă în ce împrejurări! Uneori îi vine omului să intre în pămînt!... Iar acum... mămico, dă-mi voie să ţi-l prezint pe acest tînăr; s-a cam fîstîcit, dar sînt sigur că o să-l îndrăgeşti. Nepotul meu, Serghei Alexandrovici, adăugă el, adresîndu-se tuturor.

Înainte de a-mi continua relatarea, cer voie cititorului să-i prezint nominal pe toţi membrii societăţii în mijlocul căreia nimerisem. Este necesar chiar şi pentru ordinea în care se va desfăşura mai departe istorisirea mea.

Societatea era formată din mai multe doamne şi numai doi bărbaţi, afară de mine şi de unchiul. Foma Fomici, pe care doream atît de mult să-l văd, în sfîrşit, şi care, după cum mi-am dat seama îndată, era stăpînul absolut al casei, strălucea prin absenţă, văduvind oarecum de lumină toată încăperea. Toţi erau posomorîţi şi îngrijoraţi. Acest

lucru părea evident de la prima ochire şi, oricît de zăpăcit şi indispus eram eu în clipele acelea, nu se putea să nu observ numaidecît că şi unchiul meu, de pildă, este aproape tot atît de indispus ca şi mine, cu toate sforţările lui de a-şi ascunde îngrijorarea sub masca unei volubilităţi degajate. Vedeam limpede că îl apasă ceva pe inimă. Unul dintre domnii aflaţi acolo, un bărbat încă foarte tînăr, de vreo douăzeci şi cinci de ani, nu era altul decît acel Obnoskin, despre care pomenise mai înainte unchiul meu, lăudîndu-i inteligenţa şi ţinuta morală. Domnul acesta nu mi-a plăcut deloc: totul vădea la el o preţiozitate de prost-gust: hainele, deşi scumpe, erau cam roase şi de croială proastă; chiar şi chipul lui părea uzat; mustăţile blonde, subţiri, ca de gîndac, şi bărbuţa rară, crescută mai mult în smocuri, erau menite, probabil, să-i dea un aer de om independent, poate chiar şi de liber-cugetător. Îşi mijea necontenit ochii, zîmbind cu un aer studiat de o răutăcioasă ironie, se lăfăia pe scaun şi mă fixa mereu prin lornionul său, pe care însă îl lăsa în jos, ferindu-şi privirea, de îndată ce mă întorceam spre dînsul. Celălalt domn, la fel de tînăr, de vreo douăzeci şi opt de ani, era vărul meu de-al doilea – Mizincikov. Părea într-adevăr foarte tăcut. În tot timpul cît s-a servit ceaiul, n-a rostit nici un cuvînt, n-a schiţat măcar un zîmbet cînd ceilalţi rîdeau; în schimb n-am observat la el semnele omului „lovit cu leuca“ despre care vorbea unchiul; dimpotrivă, privirea ochilor săi, de o nuanţă căprui-deschisă, exprima voinţă şi o oarecare fermitate de caracter. Era un tînăr destul de frumos, cu faţa oacheşă, cu părul negru lucios şi îmbrăcat foarte corect (pe socoteala unchiului, după cum am aflat mai tîrziu). Dintre doamne, mi-a atras privirea numaidecît domnişoara Perepeliţîna prin chipul ei extraordinar de palid şi răutăcios. Şedea lîngă generăleasă – despre care vom vorbi ceva mai tîrziu –, dar nu chiar alături, ci puţin mai în spatele ei, în semn de respect,

probabil, şi se apleca mereu şoptind cîte ceva la urechea ocrotitoarei sale. Două sau trei femei în vîrstă, din tagma dezmoşteniţilor care se oploşesc pe la casele celor avuţi, şedeau mute lîngă fereastră, cu ochii aţintiţi asupra măicuţei-generălese, aşteptînd ceaiul. Mi-a reţinut atenţia şi o cucoană nemaipomenit de grasă, de vreo cincizeci de ani, îmbrăcată fără nici un gust, extrem de ţipător, probabil sulemenită şi cu dantura aproape inexistentă, deoarece, cînd vorbea, nu se vedeau în gura ei decît nişte cioturi înnegrite, ceea ce n-o împiedica să vorbească şi să rîdă în gura mare, să facă mutre graţioase, să cocheteze, ba chiar să facă şi ochi dulci. Era gătită cu tot felul de zorzoane şi mă examina mereu prin lornion, ca şi musiu Obnoskin. Era mămica lui. Blajina mea mătuşică, Praskovia Ilinişna, turna ceaiul. Ar fi vrut, probabil, să mă îmbrăţişeze după ce nu ne văzuserăm, atîta vreme şi, bineînţeles, să verse cîteva lacrimi de bucurie, dar nu îndrăznea s-o facă. Totul părea lovit aici de nişte oprelişti drastice. Lîngă mătuşă-mea şedea o adolescentă foarte drăguţă, de vreo cincisprezece ani, cu ochi negri, frumoşi, care mă fixau cu o curiozitate copilărească; era verişoara mea, Saşa. În sfîrşit, şi poate mai mult decît toate celelalte, se distingea ca înfăţişare o doamnă stranie de tot, într-o toaletă vaporoasă de jună, deşi nu era deloc potrivită pentru vîrsta ei de cel puţin treizeci şi cinci de ani. Avea faţa foarte slabă, palidă şi uscată, dar extrem de mobilă. Obrajii palizi se împurpurau la cea mai mică emoţie, aproape la orice mişcare. Se emoţiona necontenit, se foia pe scaun fără astîmpăr şi părea că i-ar fi fost peste putinţă să rămînă liniştită măcar o clipă. Mă examina cu o curiozitate avidă, se apleca ba spre Saşenka, ba spre altă vecină, le şoptea ceva la ureche, apoi izbucnea în hohote de rîs copilăresc, zglobiu şi sincer. Dar toate excentricităţile ei, spre uimirea mea, păreau să nu surprindă pe nimeni din

anturajul ei, ca şi cum ar fi fost cu toţii înţeleşi în privinţa aceasta. Mi-am dat seama numaidecît că era Tatiana Ivanovna, care, după expresia unchiului meu, avea ceva fantasmagoric şi pe care i-o hărăzeau ca logodnică toţi cei ai casei, răsfăţînd-o şi adulînd-o pentru bogăţia ei. De altfel, mi-au plăcut ochii ei, albaştri şi blînzi, a căror privire, în pofida săgeţilor de riduri trădătoare ce se încuibaseră pe la colţuri, era atît de senină, veselă şi blîndă, încît simţeai o deosebită plăcere s-o întîlneşti. Despre această Tatiana, care este una dintre adevăratele „eroine" ale povestirii mele, voi da mai multe amănunte ceva mai departe, căci biografia ei mi se pare interesantă. Peste cîteva minute după instalarea mea la masa de ceai, intră în fugă, venind dinspre parc, un băieţaş adorabil, verişorul meu, Iliuşa, onomasticul de mîine, cu amîndouă buzunarele pline de arşice şi cu o sfîrlează în mînă. În urma lui venea o tînără zveltă, puţin cam palidă şi obosită la faţă, dar foarte drăguţă. Cuprinse pe cei adunaţi în jurul mesei într-o privire scrutătoare, bănuitoare, chiar sfioasă, şi-o opri pentru o clipă asupra mea şi se aşeză lîngă Tatiana Ivanovna. Am simţit cum mi-a tresărit pe neaşteptate inima: ghicisem că era guvernanta lui Iliuşa. Îmi aduc aminte că la apariţia ei unchiul îmi aruncă o privire fugară, se roşi, apoi, aplecîndu-se, îl prinse pe Iliuşa în braţe şi veni cu el lîngă mine, îndemnîndu-l să mă sărute. Am mai observat de asemenea că *madame* Obnoskina îl privi mai întîi ţintă pe unchiul, după care, cu un zîmbet batjocoritor, îşi îndreptă lornionul asupra guvernantei. Unchiul se zăpăci de tot şi, neştiind ce să facă, o îndemnă pe Saşenka să facă cunoştinţă cu mine; dar fata se mulţumi să se ridice de pe scaun şi, în tăcere, cu o seriozitate gravă, făcu o reverenţă. Acest lucru îmi plăcu la ea, pentru că îi stătea bine aşa. În aceeaşi clipă, buna mea mătuşă Praskovia Ilinişna, nemaiputînd să se stăpînească, îşi părăsi pentru un moment

îndeletnicirea cu ceaiul şi se repezi să mă îmbrăţişeze; dar nici nu apucai să-i spun cîteva vorbe, cînd se auzi glasul ascuţit al domnişoarei Perepeliţîna, care scîrţîi cum că „Praskovia Ilinişna a uitat se vede de tot că mămiţica (generăleasa) ceruse ceai, iar dumneata nu i-ai turnat încă, făcînd-o să aştepte"; Praskovia Ilinişna a trebuit să mă părăsească îndată şi să se întoarcă în grabă la îndatoririle ei.

Generăleasa, persoana cea mai importantă din întreaga societate, în faţa căreia toţi stăteau smirnă şi umblau cu respiraţia oprită, era o bătrînă uscăţivă şi rea, îmbrăcată în negru; de altfel, şi răutatea ei venea mai mult din cauza bătrîneţii şi pierderii totale a capacităţii mintale (şi aşa destul de sărace); înainte vreme, nu fusese decît trăsnită. Situaţia de generăleasă, zdruncinîndu-i mintea de tot, a făcut-o şi mai proastă, şi mai îngîmfată. Cînd o apucau pandaliile, toată casa se transforma într-un infern. Supărarea şi-o manifesta în două feluri: ori se încuia într-o muţenie îndărătnicită şi zile în şir nu-şi descleşta gura, tăcea cu încăpăţînare, respingînd, iar uneori şi trîntind pe duşumea tot ce i se aducea în faţă; ori, dimpotrivă, dădea într-o limbuţie interminabilă, exasperantă. În această a doua ipostază a felului de a-şi exterioriza supărarea, bunica – îmi era doar bunică – cădea mai întîi într-o stare de profundă tristeţe, vedea apropiindu-se sfîrşitul lumii, prezicea ruinarea propriei sale gospodării, presimţea în viitor o viaţă de mizerie şi tot felul de nenorociri; inspirîndu-se apoi din aceste presentimente, se apuca să enumere pe degete viitoarele calamităţi, să înşiruie cele mai cumplite nenorociri, ajungînd, în înverşunarea ei, la un fel de paroxism delirant. Se afla, bineînţeles, cu acest prilej, că ea prevăzuse de mult toate acestea şi tăcuse numai şi numai pentru că era mereu silită să tacă „*în această casă*". „Ah, dacă mi s-ar fi arătat măcar un pic de respect, dacă aş fi fost ascultată atunci" etc., etc.; toate acestea se

debitau în exclamaţiile aprobative ale corului de protejate oploşite pe lîngă ea, ale domnişoarei Perepeliţîna şi, în sfîrşit, căpătau valoare de adevăr incontestabil prin glasul sentenţios al infailibilului Foma Fomici. În momentul cînd m-am prezentat eu, generăleasa se afla într-o criză de mînie cumplită pe care şi-o consumase, pare-se, după prima metodă şi cea mai teribilă, a muţeniei. Toată lumea o privea cu teamă. Singură Tatiana Ivanovna, căreia i se ierta absolut orice, se simţea într-o dispoziţie excelentă. Cu un aer grav, aproape solemn, unchiul mă conduse la bunica, dar ea schiţă o strîmbătură acră, şi împinse cu răutate ceaşca de ceai din faţa ei.

— A, *voltijorul*[16] acela, strecură ea printre dinţi către domnişoara Perepeliţîna.

Această remarcă neroadă mă zăpăci definitiv. Nu pricepeam de ce mă numeşte *voltijor*. Dar se vede că asemenea ieşiri ţineau de firea ei. Perepeliţîna se aplecă şi-i şopti ceva la ureche, dar bătrîna dădu furioasă din mînă. Stăteam năuc, uitîndu-mă întrebător la unchiul meu. Toată lumea schimba priviri, iar Obnoskin se crezu dator să schiţeze şi un rînjet, ceea ce mă necăji mult.

— Uneori vorbeşte cam aiurea, dragul meu, îmi şopti unchiul, pierzîndu-şi iar cumpătul, dar nu lua în seamă, n-o face din răutate. Important este că are o inimă bună.

— Da, inima! Inima!... răsună deodată glasul cîntat al Tatianei Ivanovna, care tot timpul nu-şi luase ochii de la mine şi nu se ştie de ce nu-şi afla astîmpăr; nu era în stare să stea liniştită locului; cuvîntul „inimă“, spus în şoaptă, ajunsese, probabil, şi la urechea ei.

Dar nu sfîrşi vorba, deşi era evident că ar fi vrut să mai spună ceva. Fie că s-a simţit deodată stînjenită, fie din altă cauză, tăcu brusc, se roşi groaznic, se aplecă apoi repede la urechea guvernantei şi-i şopti ceva; apoi, deodată, acoperindu-şi gura cu batista, se lăsă pe speteaza

scaunului şi începu să rîdă ca într-o criză de isterie. Mă uitam la toţi cu nedumerire; dar, spre surprinderea mea, ceilalţi rămaseră imperturbabili şi priveau ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit. Momentul era îndeajuns de grăitor pentru a mă lămuri pe deplin în ceea ce o priveşte pe Tatiana Ivanovna. În sfîrşit, mi s-a servit o ceaşcă de ceai şi mi-am recăpătat puţin calmul. Nu ştiu de ce, mi s-a părut că ar fi cazul să încep o conversaţie amabilă cu doamnele.

— Ai avut perfectă dreptate, unchiule, prevenindu-mă adineauri de primejdia unei stîngăcii, începui eu. Mărturisesc sincer – de ce aş ascunde? –, urmai eu, adresînd un zîmbet curtenitor doamnei Obnoskina, că pînă acum n-am cunoscut aproape deloc societatea doamnelor, şi adineauri, cînd mi s-a întîmplat să am o intrare atît de stîngace, am avut impresia că poza mea în mijlocul încăperii era tare caraghioasă şi mă înfăţişa oarecum într-o postură de motolog. Aţi citit, desigur, *Motologul*[17]? mi-am încheiat peroraţia stîngace, pierzîndu-mi iarăşi cumpătul, roşind pentru sinceritatea mea linguşitoare şi aruncînd o privire nimicitoare domnului Obnoskin, care, cu acelaşi rînjet, continua să mă examineze din cap pînă în picioare.

— Întocmai, întocmai! strigă unchiul meu cu cea mai mare însufleţire, bucurîndu-se sincer că discuţia se închega, în sfîrşit, şi că eu îmi recapăt echilibrul. Ceea ce spui tu, dragul meu, că omul poate apărea caraghios, n-ar fi încă nimic. Mă rog, s-a poticnit, s-a fîstîcit, şi gata, n-ai ce face! Dar mie mi s-a întîmplat, dragul meu, cu prilejul debutului meu, să trîntesc şi o minciună – mă crezi? Vă asigur, Anfisa Petrovna, că a fost un caz foarte interesant. Mă înscrisesem la şcoala militară şi, sosind la Moscova, m-am dus la o doamnă foarte influentă cu o scrisoare de recomandare. Era o femeie tare trufaşă, ce-i drept, dar în fond, credeţi-mă, era inimoasă şi săritoare, orice s-ar

spune. Mă anunţ – sînt poftit înăuntru. Salonul era plin de lume, tot oameni cu greutate. Salut şi mă aşez pe un fotoliu. Deodată o aud întrebîndu-mă: „Ai vreo avere la ţară, domnule?“ Ce să-i răspund? Căci de fapt n-aveam nici măcar un pui de găină. Mă zăpăcii groaznic. Toată lumea mă privea ţintă (deh, un iuncheraş!). Şi ce era dacă spuneam că n-am nici un fel de proprietăţi? Ar fi fost cinstit şi nobil, fiindcă aş fi spus adevărul. Ţi-ai găsit! „Am, zic, o sută şaptesprezece suflete.“ Ce nevoie era să mai adaug şi cele şaptesprezece suflete, nici eu nu ştiu. Dacă tot hotărîsem să mint, trebuia cel puţin să spun o cifră rotundă, nu-i aşa? Ca peste un minut să reiasă din scrisoarea mea de recomandare că sînt gol-puşcă şi că deci scornisem o minciună! Ce era de făcut? Am luat-o repede din loc, neobservat, şi de atunci n-am mai călcat pe la dînsa. Căci, într-adevăr, pe atunci n-aveam nimic, nici o proprietate. Astăzi, de bine, de rău, am peste cinci sute de suflete: cele trei sute de suflete de la unchiul Afanasi Matveici şi alte două sute plus Kapitonovka, rămase moştenire de la bunica Akulina Panfilovna; toate laolaltă fac o avere frumuşică. Dar de atunci m-am jurat să nu mai spun minciuni.

— Eu, în locul dumitale, nu m-aş fi jurat, nu se ştie ce se poate întîmpla, zise Obnoskin cu un surîs ironic.

— Într-adevăr, niciodată nu se ştie ce i se poate întîmpla omului, confirmă cu naivitate unchiul.

Obnoskin rîse zgomotos, lăsîndu-se pe speteaza fotoliului; mămica lui zîmbi; chicoti tare neplăcut şi domnişoara Perepeliţîna; nu se ştie de ce, Tatiana Ivanovna izbucni iar în hohote, şi chiar bătu din palme – într-un cuvînt, era limpede că unchiul meu, chiar şi în casa lui, nu se bucura de nici un fel de consideraţie. Cu ochii scînteind de mînie, Saşenka îl privea ţintă pe Obnoskin. Guvernanta roşi, rămînînd cu privirea plecată. Unchiul meu părea surprins.

— Dar ce este? Ce s-a întîmplat? repetă el uitîndu-se nedumerit la cei din jur.

În acest timp, vărul meu, Mizincikov, şedea tăcut mai deoparte şi nici nu zîmbi măcar cînd toată lumea se porni iar pe rîs. Îşi bea ceaiul tacticos, contemplînd filozofic întreaga societate şi, de cîteva ori, cuprins parcă de o plictiseală extraordinară, se apuca să fluiere, dintr-o veche deprindere, probabil, dar se oprea la timp. Obnoskin, care îl hărţuia pe unchiul şi încerca să se lege şi de mine, părea că nici nu îndrăzneşte să întoarcă ochii spre Mizincikov. Am observat de asemenea că taciturnul meu verişor mă privi de cîteva ori cu vădită curiozitate, dorind parcă să se dumirească ce fel de om sînt eu.

— Sînt sigură, *monsieur Serge* – aşa te cheamă, mi se pare? – ciripi deodată doamna Obnoskina, sînt absolut sigură că dumneata acolo, la Petersburg, nu prea erai un admirator al femeilor. Ştiu foarte bine că numeroşi tineri de acolo evită societatea doamnelor. Dar toţi aceştia, după părerea mea, sînt nişte *liber-pansişti*. Nu accept să văd în asta decît un *liber-pansism* de neiertat. Şi, drept să-ţi spun, mă miră mult, da, tinere domn, mă miră!...

— N-am frecventat niciodată societatea, am răspuns eu cu o însufleţire neaşteptată. Dar cred că, de fapt, n-are nici o importanţă... Am trăit, adică, în general, am stat cu chirie... Dar n-are nici o importanţă, vă asigur. De aici încolo voi căuta să fac cunoştinţe; pînă în prezent însă, am dus o viaţă retrasă...

— S-a dedicat ştiinţei, interveni unchiul cu un aer plin de importanţă.

— Ah, unchiule, veşnic cu ştiinţele dumitale!... Închipuiţi-vă, am continuat eu pe un ton foarte degajat de data aceasta şi cu acelaşi zîmbet amabil către doamna Obnoskina, nepreţuitul meu unchi e atît de pasionat de ştiinţă, încît a descoperit undeva pe drum un miraculos practician al ştiinţei

filozoficeşti, pe domnul Korovkin; şi primul cuvînt cu care m-a întîmpinat după atîţia ani de despărţire a fost că îl aşteaptă pe acest fenomenal făcător de minuni cu o nerăbdare aproape înfrigurată... din dragoste pentru ştiinţă, bineînţeles...

Şi am început să rîd chicotit, crezînd că voi provoca hazul general prin arguţia mea spirituală.

— Ce spune? Despre cine este vorba? o întrebă generăleasa cu asprime pe domnişoara Perepeliţîna.

— Egor Ilici a invitat nişte oaspeţi, nişte savanţi; umblă pe drumuri şi-i adună, raportă cu voluptate Perepeliţîna. Unchiul se simţi extrem de încurcat.

— Ah, da! Uitasem de tot! strigă el aruncîndu-mi o privire plină de reproş, îl aştept pe Korovkin. Un savant, un om care va intra în istorie...

Aici vorba-i pieri de pe buze. Generăleasa dădu din mînă şi de data aceasta cu atîta îndemînare, încît atinse ceaşca de ceai, care se rostogoli de pe masă şi se sparse. Se iscă o tulburare generală.

— Aşa face totdeauna cînd se supără, numaidecît trînteşte ceva jos, îmi şopti unchiul jenat. Şi numai cînd e tare supărată... Fă-te că nu vezi, dragul meu, întoarce-ţi privirea în altă parte. Ce rost avea să aduci vorba despre Korovkin?...

Dar şi fără îndemnul lui mă uitam în altă parte, căci în clipa aceea am întîlnit privirea guvernantei în care mi se păru că citesc o dojană mută sau, poate, şi dispreţ; în orice caz, obrajii ei palizi se împurpurară de indignare. Nu mi-a fost greu să ghicesc că prin dorinţa mea meschină şi laşă de a-l face pe unchiul caraghios, numai cu scopul de a părea eu însumi mai puţin ridicol, am pierdut mult în ochii acestei tinere. N-am cuvinte să spun ce ruşine m-a cuprins!

— Să revenim la discuţia noastră despre Petersburg, reîncepu cu însufleţire Anfisa Petrovna, cînd emoţia provocată de ceaşca spartă se mai potoli. Îmi aduc aminte cu atîta plăcere, aş

putea spune cu vo-lup-tate, de viaţa pe care am dus-o în această capitală încîntătoare... Eram în relaţii de bună prietenie cu o familie distinsă – ţii minte, *Paul*? Cu familia generalului Poloviţîn... Vai, ce fiinţă adorabilă, a-do-ra-bilă şi superbă era generăleasa! Mă rog, aristocraţie, *beau monde!*... şi celelalte... Poate că i-ai şi cunoscut... Mărturisesc, te aşteptam cu nerăbdare, sperînd să aflu cît mai multe despre prietenii noştri din Petersburg...

— Regret mult, doamnă, că nu sînt în măsură... Îmi pare rău... V-am spus doar că rareori am avut prilejul să frecventez saloanele din Petersburg. Nu cunosc deloc pe generalul Poloviţîn; nici n-am auzit de acest nume, am răspuns eu cu nerăbdare, trecînd bursc de la tonul meu prevenitor şi amabil de pînă atunci la plictiseală şi enervare.

— Studiază mineralogia! reluă cu mîndrie incorigibilul meu unchi. Cu ce se ocupă mineralogia, cu studiul pietricelelor, mi se pare?

— Da, unchiule, cu studiul pietrelor...

— Hm... cînd te gîndeşti cîte ştiinţe există, şi toate sînt foarte folositoare! Trebuie să spun că eu, de fapt, nu ştiam ce înseamnă mineralogia! Aud cuvîntul, dar ce vrea să zică – asta nu mai ştiu. În alte domenii, mă rog, mă pricep şi eu la cîte ceva, dar în ce priveşte ştiinţele, sînt tufă, recunosc sincer!

— Recunoşti sincer? interveni iarăşi, surîzînd ironic, Obnoskin.

— Tăticule! strigă Saşa, privindu-şi cu reproş tatăl.

— Ce-i, sufleţelule? Ah, da, te întrerup mereu, Anfisa Petrovna, se dumiri unchiul, neînţelegînd reproşul Saşei. Iartă-mă, pentru numele lui Dumnezeu!

— O, nu face nimic! răspunse cu un zîmbet cam acru Anfisa Petrovna. De altfel, am şi spus tot ce aveam de spus nepotului dumitale şi, ca să închei, *monsieur Serge* – aşa mi se pare? –, dumneata trebuie neapărat să te corijezi. Eu înţeleg că

ştiinţele, artele... sculptura, de pildă... în sfîrşit, toate aceste preocupări superioare îşi au, ca să zic aşa, farmecul lor, dar nu pot înlocui societatea doamnelor!... Femeile, femeile, tinere domn, vă formează, şi de aceea nu te poţi lipsi de ele; fără ele este imposibil să trăiţi, im-po-si-bil, domnul meu, im-po-si-bil!

— Imposibil, imposibil! răsună iar glasul cam strident al Tatianei Ivanovna. Ascultă, începu ea, grăbindu-se oarecum copilăreşte, şi, bineînţeles, roşind toată; ascultă, aş vrea să te întreb...

— Mă rog, am răspuns eu, privind-o atent.

— Am vrut să te întreb: cît timp rămîi aici?

— Zău, nu ştiu; depinde de treburi...

— Treburi! Ce treburi poate avea el?... Oh, ce nebun!...

Şi Tatiana Ivanovna, roşindu-se ca racul şi acoperindu-şi faţa cu evantaiul, se aplecă spre guvernantă şi se apucă să-i şoptească ceva grăbit. Apoi izbucni iar în rîs şi bătu din palme.

— Un moment! Un moment! strigă ea, desprinzîndu-se de confidenta ei şi adresîndu-mi-se cu mare grabă, ca şi cum s-ar fi temut să nu plec. Ascultă, ştii ce vreau să spun? Dumneata semeni grozav, dar grozav cu un tînăr, un tînăr fer-me-că-tor!... Saşenka, Nastenka, vă aduceţi aminte? Seamănă grozav cu nebunul acela – ţii minte, Saşenka? –, noi ne plimbam în trăsură şi l-am întîlnit... călare şi într-o vestă albă... Îşi îndreptase lornionul asupră-mi, neruşinatul! Vă aduceţi aminte, mi-am lăsat voalul pe faţă, dar neputîndu-mă stăpîni, i-am strigat din trăsură: „Neruşinatule!“ Apoi i-am aruncat în drum buchetul ce-l aveam în mînă... Ţii minte, Nastenka?

Şi fiinţa aceasta bizară, victima unei obsesii amoroase, îşi acoperi faţa cu mîinile, cuprinsă de emoţii; apoi sări de la locul ei, se repezi la fereastră, rupse un trandafir dintr-un arbust crescut în cadă şi-l aruncă spre mine, pe duşumea, după

care fugi din cameră. De data aceasta se stîrni printre comeseni oarecare emoţie şi zăpăceală, cu toate că generăleasa continua să rămînă calmă ca şi cu prilejul precedentelor izbucniri exuberante ale Tatianei. Anfisa Petrovna, de pildă, departe de a fi surprinsă, părea mai mult îngrijorată şi îşi privi fiul cu adîncă tristeţe; domnişoarele roşiră, iar *Paul* Obnoskin, cu un fel de ciudă pe care n-o înţelegeam deloc, se ridică de pe scaun şi se apropie de fereastră. Unchiul începuse să-mi facă semne, dar în clipa aceea un nou personaj intră în cameră, atrăgînd atenţia tuturor.

— A! Iată-l şi pe Evgraf Larionîci! Fii binevenit! strigă unchiul cu sinceră bucurie. De unde, direct din oraş?

„Ce caraghioşi! A tunat şi i-a adunat!“ m-am gîndit eu, neînţelegînd încă prea bine ce se petrece înaintea ochilor mei şi nebănuind că şi eu, prin prezenţa mea, n-am făcut, se pare, altceva decît să contribui la îmbogăţirea acestei colecţii de caraghioşi.

V. Ejevikin

În încăpere a pătruns sau, mai bine zis, s-a strecurat (deşi canaturile uşii erau deschise) un omuleţ care din prag încă începu să facă plecăciuni de salut în toate părţile cu surîsuri largi, arătîndu-şi dinţii, şi-i examina pe toţi cei de faţă, pe rînd, cu multă curiozitate. Era un bătrînel mic de statură, ciupit de vărsat, cu ochii vioi şi priviri fugare, cărunt şi aproape chel, cu un surîs fin, nedefinit pe buzele-i destul de groase. Era îmbrăcat cu un frac foarte uzat şi croit, se pare, pe altă statură. Un nasture se desprinsese, atîrnînd de un fir de aţă; alţi cîţiva lipseau cu desăvîrşire. Încălţămintea crăpată şi şapca soioasă se armonizau deplin cu ţinuta-i jalnică. Ţinea în mînă o batistă de stambă cadrilată, murdară, cu care îşi ştergea fruntea şi tîmplele. Am băgat de seamă că guvernanta roşi

puţin şi-mi aruncă o privire scurtă în care am surprins ceva mîndru şi provocator.

— Direct din oraş, binefăcătorule! Direct de acolo, tăicuţă! Las-că-ţi povestesc totul, dar îngăduie-mi mai întîi să-mi prezint omagiile, zise bătrînelul şi se îndreptă spre generăleasă; dar la jumătatea drumului se opri, adresîndu-se iar unchiului: Cunoşti bine principala mea trăsătură, binefăcătorule: sînt un mizerabil, un ticălos incorigibil! De cum intru într-o casă, caut să salut mai întîi persoana cea mai importantă, spre dînsa îmi îndrept mai întîi paşii, ca să cîştig, în felul acesta, protecţie şi bunăvoinţă. Sînt un ticălos, tăicuţă, un ticălos, binefăcătorule! Daţi-mi voie, onorată doamnă, stăpînă, mamă şi excelenţa-voastră, să vă sărut marginea rochiei, căci cu buzele mele aş putea să pîngăresc nobila matale mînuţă de generăleasă.

Spre mirarea mea, generăleasa îi întinse mîna cu destulă bunăvoinţă.

— Şi pe dumneata, frumoasă duduiţă, te salut cu plecăciune, continuă el, adresîndu-se domnişoarei Perepeliţîna. Ce să-i faci, scumpă doamnă: sînt un ticălos! Încă în anul o mie opt sute patruzeci şi unu s-a hotărît să fiu ticălos, cînd m-au dat afară din slujbă, exact în ziua cînd onorabilul Valentin Ignatici Tihonţov a ajuns în rîndul mărimilor: dumnealui a fost învestit, iar eu mazilit; pe el l-au făcut asesor, iar pe mine ticălos. Aşa-i firea mea păcătoasă, mărturisesc totul, deschis. Ce să-i faci! Am încercat să trăiesc cinstit, da, am încercat; acum însă, trebuie să încerc şi într-alt fel. Alexandra Egorovna, încîntarea moşului, continuă el, făcînd ocolul mesei şi îndreptîndu-se spre Saşenka, dă-mi voie să-ţi sărut rochiţa; răspîndeşti în juru-ţi toată mireasma livezilor, toate deliciile. Onomasticului, respectele mele; ţi-am adus un arc şi o săgeată, taică, toată dimineaţa am meşterit la ele; m-au ajutat şi băieţii; ce-o să mai tragem noi la ţintă! Iar cînd te faci mare, te faci ofiţer şi tai capul

turcului. Tatiana Ivanovna... aşa-i că lipseşte, binefăcătoarea! I-aş fi sărutat şi ei rochiţa. Praskovia Ilinişna, suflet bun şi milos, n-am cum să trec pînă la dumneata, dar ţi-aş săruta nu numai mînuţa, dar şi piciorușul, aşa să ştii! Anfisa Petrovna, toate omagiile mele. Chiar astăzi m-am rugat lui Dumnezeu pentru dumneata, binefăcătoarea mea, m-am rugat în genunchi, cu lacrimi în ochi; m-am rugat şi pentru feciorul dumitale, să-i dea Dumnezeu multe cinuri şi talente, mai ales talente! De asemeni salut cu respect şi pe Ivan Ivanovici Mizincikov; să-ţi dea Dumnezeu tot ce doreşti. Pentru că n-are cum să te înţeleagă omul, domnul meu, ce anume îţi doreşti: tare mai eşti tăcut... Bună ziua, Nastia! Toată gloata mea de o şchioapă te salută; nu e zi de la Dumnezeu să nu te pomenească. Şi, în sfîrşit, salut cu plecăciune şi pe stăpînul casei acesteia. Din oraş vin, nobile domn, direct din oraş. Iar dumnealui, probabil, este nepoţelul dumitale, acela care a învăţat pe la facultăţi savante? Cu tot respectul, domnule; mînuţa dumitale.

Se auziră rîsete. Era limpede că bătrînul făcea aici de bunăvoie pe bufonul. Apariţia lui înveseli societatea. Mulţi nici nu înţeleseră sarcasmul ghiduşiilor sale, din care nu omisese pe nimeni. Numai guvernanta, pe care el, spre mirarea mea, o numise pur şi simplu Nastia, se înroşea şi se încrunta. Fără să-mi dau seama, am făcut o mişcare să-mi retrag mîna, dar bătrînul părea că numai atîta aşteptase.

— Păi, nu vreau decît să ţi-o strîng, taică, dacă binevoieşti să-mi îngădui, n-am vrut să ţi-o sărut. Ţi-ai închipuit cumva că vreau să ţi-o sărut? Nu, taică, deocamdată numai să ţi-o strîng. Dumneata, binefăcătorule, mă iei probabil drept un măscărici? zise el privindu-mă cu un zîmbet batjocoritor.

— Vai... cum se poate, eu...

— Aşa, tăicuţule! Dacă eu sînt măscărici, apoi şi altcineva de aici este şi el măscărici! Trebuie să mă

respecţi totuşi: nu sînt chiar atît de ticălos cum mă crezi. Deşi, poate că sînt chiar măscărici. Sînt sclav, nevastă-mea, o sclavă, deci e bună şi măgulitoare. Tot îţi mai aduce şi un folos, cel puţin capeţi ceva pentru laptele copiilor. Cît mai mult zăhărel nu strică, taică, e mai cu folos. Ţi-o spun în secret, taică: poate că îţi va folosi cîndva şi dumitale. Afurisită soartă, flăcăule, ea m-a adus în halul ăsta.

— Hi-hi-hi! mare mucalit mai e bătrînelul! Totdeauna găseşte o vorbă de duh! ciripi Anfisa Petrovna.

— Cuconiţa mea, binefăcătoarea mea, păi mult mai bine o scoţi la capăt în zilele noastre cînd faci pe prostul! Dacă ştiam, încă din fragedă tinereţe mă înscriam la netoţi, poate că acum, la bătrîneţe, ajungeam să fiu mai deştept. Dar aşa, tot rîvnind de tînăr să ajung deştept, iată că la bătrîneţe am ajuns un nătărău.

— Spune-mi, te rog, interveni Obnoskin (căruia nu-i plăcuse, mi se pare, observaţia despre *talente*), tolănindu-se insolent în fotoliu şi privindu-l pe bătrîn prin lornion, ca pe o gîză oarecare, spune-mi, te rog... tot îţi uit numele... uit mereu cum te cheamă...

— Deh, taică! mă cheamă, mi se pare, tot Ejevikin, dar ce folos? Uite, de nouă ani stau fără serviciu şi o duc aşa, cum s-ar zice, după legile naturii. Şi am la copii – o droaie, nici mai mult, nici mai puţin – familia Holmski! [18] Vorba ceea: „Bogatului – viţei, săracului– băieţei...“

— Ei da... viţeii... Dar să lăsăm asta. Ascultă ce voiam să te întreb de mult: de ce cînd intri, tot te uiţi mereu înapoi? Mi se pare cam ridicol.

— De ce mă uit înapoi? Păi, fiindcă mi se pare mereu că cineva din spate tot vrea să mă strivească cu palma, ca pe o muscă, d-aia mă uit înapoi. Am devenit monoman, taică.

Se stîrniră iar rîsete. Guvernanta se ridică, intenţionînd, probabil, să plece, se răzgîndi şi se

aşeză la loc. Cu toată roşeaţa care-i năvălise în obraji, chipul ei trăda durere şi suferinţă.

— Ştii cine-i omul acesta, dragul meu? îmi şopti unchiul, e tatăl *ei*!

M-am uitat la unchiul meu, nedumerit. Numele de Ejevikin îmi scăpase cu totul din memorie. Făcusem pe eroul tot drumul, visînd la viitoarea mea logodnică, îmi croisem planuri generoase în privinţa ei, dar uitasem cu totul de numele ei sau, mai bine zis, nu-i acordasem nici o atenţie chiar de la început.

— Cum adică? am răspuns eu tot în şoaptă. O credeam orfană.

— Da, e tatăl ei, dragul meu. Un om de o cinste nemaipomenită, un suflet nobil; nici să nu vadă băutură, dar uite, i s-a năzărit nu ştiu de ce să facă pe bufonul. În casa lui e sărăcie lucie, dragul meu, opt copii mici! Trăiesc din leafa Nastenkăi. L-au dat afară din serviciu pentru limba-i ascuţită. Vine în fiecare săptămînă aici, dar e mîndru – nu vrea să primească nimic. I-am oferit de atîtea ori, şi nu primeşte! Un suflet revoltat şi înrăit!

— Ei, frate Evgraf Larionîci, ce mai e nou pe la voi? întrebă unchiul lovindu-l pe umăr, întrucît băgase de seamă că bătrînul ciulise urechea, bănuitor, la conversaţia noastră.

— Păi, ce să fie nou, binefăcătorule? Valentin Ignatici a prezentat ieri un memoriu în afacerea Trişin. La un control în depozitul de făină, s-a constatat că are lipsă mare la sacii cu făină. E acelaşi Trişin, doamnă, care se uită la tine cu o mutră, de parcă s-a umflat cu aer ca să aţîţe jăraticul din samovar. Poate că vă aduceţi aminte? Şi să vedeţi cum îl încondeiază Valentin Ignatici pe acest Trişin. „Căci, dacă, scrie el, sus-numitul şi ades menţionatul Trişin n-a fost în stare să vegheze asupra onoarei nepoatei sale, care, sub nasul lui, a fugit anul trecut cu un ofiţer, cum ar putea el să păzească bunurile intendenţei statului?“ Exact aşa

a aşternut pe hîrtie, negru pe alb, cuvînt cu cuvînt – nu mint, credeţi-mă.

— Vai, ce istorii ne povesteşti! strigă Anfisa Petrovna.

— Apoi chiar aşa, ai luat-o cam razna, Evgrafe, o secondă şi unchiul. Limba ta te va pierde! Eşti un om drept, cinstit, virtuos – o spun sus şi tare, numai că ai o limbă prea veninoasă. Mă mir, zău, cum de nu reuşeşti să te împaci acolo cu ei! Par nişte oameni de treabă, simpli...

— Părinte şi binefăcătorule! Păi tocmai de omul simplu mă tem! strigă bătrînul cu o deosebită însufleţire.

Răspunsul acesta mi-a plăcut grozav. M-am apropiat repede de Ejevikin ca să-i strîng mîna. De fapt, voiam să-mi exprim cumva protestul împotriva părerii celorlalţi, să-i arăt bătrînului de faţă simpatia mea. Sau, poate, cine ştie! Poate voiam să-mi cîştig o apreciere bună din partea Nastasiei Evgrafovna. Dar pornirea mea se dovedi cu totul nereuşită.

— Dă-mi voie să te întreb, am rostit eu roşindu-mă şi grăbindu-mă ca de obicei, ai auzit cumva de iezuiţi?

— Nu, taică, n-am auzit; poate că, ceva, pe departe... nu-i de nasul nostru, taică! Dar de ce întrebi?

— Păi... am vrut tocmai să povestesc... de altfel, să-mi aminteşti cumva. Acum însă, vreau să-ţi spun că te înţeleg şi... te apreciez...

Şi, încurcîndu-mă de tot, l-am prins încă o dată de mînă.

— Negreşit, taică, îţi voi aminti negreşit! Cu litere de aur îmi voi nota. Uite, dă-mi voie să-mi fac şi un nod la batistă, ca să-mi aduc aminte.

Şi într-adevăr făcu un noduleţ, găsind un colţişor uscat în batista sa murdară şi plină de tabac.

— Evgraf Larionîci, poftim, serveşte-ţi ceaiul, zise Praskovia Ilinişna.

— Îndată, frumoasă cuconiţă, îndată, adică, vreau să spun, prinţesă, nu cuconiţă! Asta pentru ceai. L-am întîlnit pe drum pe Stepan Alexeici Bahceev. Ce om vesel, ţi-e mai mare dragul să-l priveşti! M-am şi gîndit, nu cumva şi-a pus în gînd să se însoare? Măguliri, măguliri... îmi zise el în şoaptă, trecînd pe lîngă mine cu ceaşca de ceai şi făcîndu-mi cu ochiul. Dar cum se face că nu-l văd aici pe principalul binefăcător, pe Foma Fomici? Nu vine la ceai?

Unchiul meu tresări ca de o înţepătură şi se uită sfios la generăleasă.

— Nu ştiu, zău, răspunse el nehotărît şi cu o ciudată stînjeneală. A fost anunţat, dar... nu ştiu de ce, poate că nu e prea bine dispus... L-am trimis pe Vidopleasov sau... ce-ar fi să mă duc chiar eu?

— Am trecut eu pe la dînsul venind încoace, zise Ejevikin cu un aer misterios.

— Cum aşa? strigă unchiul speriat. Şi?...

— Chiar înainte de a veni aici am trecut pe la el, ca să-i prezint respectele mele. Mi-a spus că doreşte să-şi ia ceaiul singur, adăugînd apoi că dumnealui se satură şi cu o coajă de pîine uscată. Da, mă rog!

Aceste cuvinte îl umplură, pare-se, pe unchiul meu de o adevărată spaimă.

— Dar poate că ar fi fost mai bine să-i fi explicat, Evgraf Larionîci, să-i fi spus... zise, în sfîrşit, unchiul meu uitîndu-se la bătrîn cu amărăciune şi reproş.

— I-am spus, i-am spus.

— Ei, şi?

— Un timp n-a binevoit să-mi răspundă nimic. Îşi frămînta creierul cu o problemă de matematică, o problemă foarte complicată, se vede. Tot desena figura din teorema lui Pitagora, în faţa mea a desenat-o, am văzut bine. De trei ori a repetat-o; şi abia la al patrulea desen a binevoit să-şi ridice căpşorul, de parcă abia atunci mă văzuse. „Nu mă duc, zice, a apărut acolo la ei un *savant*, zice, n-am

eu loc lîngă un asemenea astru." Exact aşa a spus, lîngă un asemenea astru.

Şi bătrînul îmi aruncă o privire piezişă, plină de ironie.

— Am bănuit eu! strigă unchiul plesnind din palme, mă aşteptam la aşa ceva! Despre tine este vorba, Serghei, tu eşti acel „savant". Ce-i de făcut acum?

— Mărturisesc, unchiule, am răspuns eu cu demnitate, ridicînd din umeri, că un asemenea răspuns pare atît de ridicol, încît nu face să-i acorzi nici o atenţie şi mă mir, zău, de ce te simţi atît de încurcat...

— Ah, dragul meu, tu nu cunoşti încă nimic! strigă el şi făcu un gest energic cu mîna.

— Ce rost mai are să te văicăreşti acum, sări cu gura domnişoara Perepeliţîna, cînd de fapt chiar dumneata, Egor Ilici, eşti capul răutăţilor; de la dumneata a pornit toată nenorocirea, Egor Ilici! Acum, că ai făcut-o, degeaba te tîngui. Dacă o ascultai pe mămiţica, acum nu te mai durea capul.

— Dar ce vină am eu, Anna Nilovna, spune şi dumneata! zise unchiul cu glas implorator, solicitînd parcă o explicaţie.

— Păi, să-ţi spun, Egor Ilici; toate vin de acolo că eşti un mare egoist şi nu ţii deloc la mămiţica dumitale, răspunse cu demnitate domnişoara Perepeliţîna. De ce, adică, n-ai vrut chiar de la început să-i respecţi voinţa? Doar îţi este mamă. Nu-ţi spun decît adevărul adevărat. Sînt fată de locotenent-colonel, şi nu una oarecare.

Am avut impresia că Perepeliţîna intervenise numai şi numai cu scopul de a declara în faţa tuturor şi mai ales de a-mi face cunoscut şi mie că ea este fiică de locotenent-colonel, şi nu una oarecare.

— Pentru că îşi jigneşte mama, zise în sfîrşit, pe un ton ameninţător, generăleasa.

— Mămiţico, dar ai milă! Prin ce te-am jignit?

— Prin aceea că eşti un egoist sinistru, Egoruşka, continuă generăleasa, îndîrjindu-se tot mai mult.

— Dar spune, mămiţico, prin ce sînt eu un egoist sinistru, strigă unchiul aproape desperat. De cinci zile încoace, de cinci zile eşti mereu supărată pe mine şi nu vrei să-mi adresezi nici o vorbă! Dar pentru ce? Pentru ce? Să mă judece aici toată lumea, să mă judece! Să audă, la urma urmei, şi justificarea mea. Am tăcut mult timp, mămiţico; n-ai vrut să mă asculţi; atunci, să mă audă toţi cei de faţă. Anfisa Petrovna! Pavel Semionîci, nobile Pavel Semionîci! Serghei, dragul meu! tu eşti un om nou aici, un spectator, ca să zic aşa, poţi să judeci fără părtinire...

— Linişteşte-te, Egor Ilici, linişteşte-te, strigă Anfisa Petrovna, n-o omorî pe mămica dumitale!

— Fii pe pace! nu o voi omorî pe mămica, Anfisa Petrovna. Dar iată pieptul meu – loviţi, străpungeţi-l! continuă unchiul meu, înfierbîntat pînă la ultimul grad, ceea ce se întîmplă cu oamenii slabi de caracter cînd sînt scoşi din răbdări, deşi toată indignarea lor seamănă mai mult cu un foc de paie. Vreau să spun, Anfisa Petrovna, că eu n-am jignit şi n-aş fi putut să jignesc pe nimeni. Încep prin aceea că Foma Fomici este un om cu suflet nobil, un om absolut cinstit şi cu cele mai alese însuşiri, dar... dar, în cazul de faţă, a fost nedrept cu mine.

— Hm! făcu Obnoskin, voind parcă înadins să-l întărîte şi mai mult pe unchiul meu.

— Pavel Semionîci, nobile Pavel Semionîci! Se poate oare ca şi dumneata să crezi cu adevărat că eu sînt o buturugă nesimţită? Că doar văd, înţeleg, cu inima înlăcrimată aş putea spune, înţeleg că toate aceste încurcături se petrec din cauza dragostei *lui* excesive faţă de mine. Dar, voia dumneavoastră, în cazul de faţă, el n-are dreptate, zău că n-are dreptate. Să spun totul. Vreau să povestesc acum întreaga tărăşenie, Anfisa

Petrovna, pînă la cel mai mic amănunt, ca să fie lămurită toată lumea cum s-au petrecut lucrurile şi dacă mămica are motiv să se supere pe mine că n-aş fi făcut hatîrul lui Foma Fomici. Ascultă-mă şi tu, Serioja, adăugă el, adresîndu-mi-se mie – aşa cum a procedat în tot timpul istorisirii – ca şi cum s-ar fi temut de ceilalţi şi s-ar fi îndoit că poate găsi înţelegere din partea lor, ascultă-mă şi tu pe mine şi hotărăşte dacă am sau nu dreptate. Să vezi de unde a început toată istoria asta: acum o săptămînă – nici mai mult, nici mai puţin, exact o săptămînă – fiind în trecere prin oraşul nostru, fostul meu comandant, generalul Rusapetov, cu soţia şi cumnata, se opreşte să facă un scurt popas în orăşelul nostru. Plăcut surprins, profit de această ocazie şi, prezentîndu-i respectele mele, îl poftesc la masă. Mi-a promis să vină dacă va avea timp. Un om de o nobleţe sufletească nemaipomenită, ce să-ţi spun! E plin de virtuţi şi unde mai pui că are şi rangul de mare demnitar! A fericit-o pe cumnată-sa, orfană, măritînd-o cu un tînăr strălucit (astăzi e secretar la Malinov; e încă foarte tînăr, dar să-l vedeţi ce instruit şi cult este!), într-un cuvînt, un general între generali! Bineînţeles, la noi toată casa s-a pus în mişcare: hărmălaie, bucătari, fricaseuri; am chemat şi o orchestră. Eram fericit şi arătam ca un onomastic! Dar uite că nu i-a plăcut lui Foma Fomici că sînt fericit şi că arăt ca un onomastic! A stat la masă cît a stat şi – îmi aduc aminte foarte bine că era chiar în momentul cînd se servea jeleul lui favorit – îl văd deodată sărind de la locul lui: „Sînt jignit, zice, sînt jignit!“ „Dar cine te-a jignit, Foma Fomici?“ „Dumneata, zice, mă ignorezi; toată atenţia o dai acum acestui general; generalii îţi sînt mai apropiaţi decît mine!“ Bineînţeles, ţi le povestesc toate astea acum foarte pe scurt, ca să afli, ca să zic aşa, esenţialul; nici nu-ţi închipui ce a fost în stare să-mi mai spună omul acesta... Într-un cuvînt, mi-a răscolit tot sufletul! Ce era de făcut? Îmi

pierd, bineînţeles, tot curajul; m-a lovit îngrozitor, ce să-ţi spun; umblu ca o curcă plouată. Soseşte şi ziua cea solemnă. Generalul mă vesteşte printr-un curier că nu poate veni şi se scuză, vasăzică. Alerg la Foma: „Hai, linişteşte-te, Foma! Nu mai vine!“ Şi ce să crezi? Nu vrea să mi-o ierte, şi pace! „Am fost jignit, zice, şi asta-i tot!“ Eu aşa şi pe dincolo caut să-l împac. „Nu, zice, du-te la generalii dumitale; ţii mai mult la generali decît la mine; ai rupt, zice, legăturile de prietenie dintre noi.“ Vezi, dragul meu! eu înţeleg pentru ce se supără. Nu sînt o buturugă nesimţită, un dobitoc sau un neisprăvit oarecare! A făcut-o din prea multă dragoste faţă de mine, din gelozie, ca să zic aşa, o spune chiar el; e gelos pe general, de teamă să nu piardă simpatia mea şi de aceea mă pune la încercare, vrea să vadă de ce sacrificii sînt în stare pentru el. „Nu, zice, eu trebuie să fiu pentru dumneata ca şi un general, trebuie să fiu pentru dumneata ca şi o excelenţă! Nu mă împac cu dumneata decît dacă dai dovadă că îmi porţi stimă şi respect.“ „Dar cum să-ţi dovedesc stima şi respectul, Foma Fomici?“ „Păi, să-mi spui toată ziua excelenţă, şi atunci voi avea dovada consideraţiei tale.“ Rămîn trăsnit! Îţi închipui, cred, uluirea mea! „Să-ţi servească drept lecţie, zice, ca să nu cazi în admiraţia a tot felul de generali, cînd există chiar alături de dumneata oameni cu mult superiori tuturor generalilor dumitale!“ Ei bine, aici n-am mai fost în stare să mă stăpînesc şi, o spun deschis, mărturisesc, i-am trîntit-o: „Foma Fomici, zic, cum se poate una ca asta? Cum se poate şi ce drept am eu să te înalţ la gradul de general? Gîndeşte-te: cine acordă gradele de general? Cum să-ţi spun eu aşa, nitam-nisam, excelenţa-voastră? Ar însemna să comit un sacrilegiu, o încălcare a rînduielilor ierarhiei, atingerea destinului mărimilor! Un general este onoarea şi podoaba patriei: generalul a luptat, şi-a vărsat sîngele pe cîmpul de bătălie! Cum să-ţi spun: «Excelenţa-voastră, domnule general»?“ Nu

se astîmpără, şi pace! „Fac pentru tine orice vrei, Foma; uite, mi-ai spus să-mi rad favoriţii pentru motivul că ar vădi o lipsă de patriotism – i-am ras; cu inima îndoită, dar i-am ras. Mai mult, fac pentru tine orice doreşti, numai să renunţi la rangul de general!“ „Ba nu, zice, nu mă împac pînă cînd nu mi se va spune: excelenţa-voastră, domnule general! Va fi de mare folos pentru moralitatea dumitale; îţi va înfrîna puţin spiritul!“ Şi uite, drept urmare, de o săptămînă, de o săptămînă încheiată, nu vrea să-mi adreseze nici un cuvînt; e supărat pe oricine ar veni la mine. Auzind despre tine că eşti un om învăţat – mărturisesc că aici sînt eu de vină: m-a luat gura pe dinainte şi am pălăvrăgit! – a declarat ritos că nu va rămîne o clipă în casa asta, dacă intri tu în conac. „Vasăzică, acum eu nu mai sînt pentru dumneata un om învăţat.“ Să vezi ce nenorocire va fi, cînd va afla acum şi despre Korovkin! Ei bine, judecă şi tu care este vina mea? Cu ce am greşit? Chiar aşa, să mă apuc să-i spun: „Excelenţa-voastră, domnule general“? Cum se poate trăi în asemenea situaţie? Spune şi dumneata, pentru ce l-a făcut pe bietul Bahceev să plece astăzi de la masă? Să zicem că Bahceev n-a inventat astronomia; dar nici eu n-am inventat-o, nici tu n-ai inventat astronomia... Pentru ce toate acestea?

— Pentru că eşti invidios, Egoruşka, mormăi iar generăleasa.

— Mămiţico! strigă unchiul în culmea disperării, mă faci să înnebunesc!... Sînt convins că nu spui ceea ce gîndeşti, ci vorbeşti din spusa altora, mămico! Nu-mi rămîne decît să cred că nu vezi în mine un fiu, ci o momîie, un pop, un butuc!

— Am auzit, unchiule, l-am întrerupt eu surprins la culme de această poveste, am auzit de la Bahceev – de altfel, nu ştiu dacă este adevărat sau nu – că Foma Fomici s-a simţit invidios pe Iliuşa pentru ziua lui onomastică şi susţine că şi el, Foma Fomici, are mîine ziua onomastică. Trebuie

să spun că această tendinţă a firii lui m-a uimit atît de mult, încît...

— E aniversarea naşterii lui, dragul meu, aniversarea naşterii şi nicidecum patronul! mă întrerupse grăbit unchiul. Nu s-a exprimat bine, dar are dreptate: mîine ar fi aniversarea naşterii sale. E drept că, înainte de toate...

— Nici un fel de aniversare! strigă Saşenka.

— Cum, nu-i aniversarea lui? întrebă unchiul meu, zăpăcit.

— Ce aniversare, tăticule? o spui numai ca să te înşeli pe dumneata şi să-i faci pe plac lui Foma Fomici. Aniversarea lui am serbat-o în martie – nu ţii minte, am mers cu toţii cu trăsura la mînăstire şi pe drum nu ne-a lăsat deloc în pace: striga mereu că perna i-a *turtit* oasele şi ne ciupea pe toţi; pe mătuşica de două ori a ciupit-o, din răutate! Şi cînd ne-am dus cu toţii să-l felicităm, s-a supărat foc de ce buchetul pe care i l-am oferit n-avea şi camelii. „Îmi plac cameliile, a zis, fiindcă am gusturi alese, de înaltă societate, iar voi, zice, v-aţi zgîrcit să rupeţi din seră cîteva camelii pentru mine.“ Şi toată ziua a stat bosumflat şi n-a voit să vorbească cu nimeni dintre noi...

Cred că, dacă ar fi căzut o bombă în mijlocul încăperii, n-ar fi uluit şi speriat atît de mult întreaga societate, ca această răzvrătire făţişă; şi din partea cui? Din partea unei fetiţe care n-avea voie nici să vorbească cu glas tare în prezenţa bunicii. Mută de uimire şi de furie, generăleasa s-a ridicat dreaptă în picioare şi a rămas cu privirea aţintită pe nepoţica cea obraznică, nevoind să-şi creadă ochilor. Unchiul a înţepenit de groază.

— Cum i se permite aşa ceva? Vor s-o omoare pe bunicuţa! ţipă domnişoara Perepeliţîna.

— Saşa, Saşa, vino-ţi în fire! ce-i cu tine, Saşa? striga unchiul alergînd de la una la cealaltă, ba la generăleasă ca s-o liniştească, ba la Saşenka – s-o oprească.

— Nu vreau să mai tac, tăticule! strigă Saşa sărind cu ochii scînteietori de la locul ei şi bătînd cu picioruşele în podea, nu vreau să tac! Prea mult am răbdat şi prea multe am suferit cu toţii din cauza lui Foma Fomici, din cauza răutăciosului de Foma Fomici, din cauza nesuferitului de Foma Fomici al matale! Pentru că Foma Fomici ne va pierde pe toţi, pentru că mereu i se spune că el este inteligent, mărinimos, generos, cu sufletul cel mai nobil, savantul savanţilor, o întruchipare a tuturor virtuţilor, un potpuriu de virtuţi; iar Foma Fomici, ca un prost, a crezut că aşa este! Atîtea feluri de mîncare, dintre cele mai alese, şi atîtea dulciuri i se cară mereu, încît altul s-ar simţi ruşinat, dar Foma Fomici înfulecă tot ce i se aduce în faţă, ba mai şi cere încă. O să vedeţi voi, ne înghite pe toţi, pînă la unul, iar de vină este numai tăticu', el e vinovat de toate! Nesuferitul, uriciosul de Foma Fomici, o spun pe faţă, nu mi-e frică de nimeni! Este prost, mofturos, neglijent, murdar, bădăran, josnic, meschin, nemilos, tiran, bîrfitor, mincinos... Ah, de-ar fi în puterea mea, l-aş da afară din casă imediat, iar tăticu' îl adoră, tăticu' nu mai poate de dragul lui...

— Ah!... ţipă generăleasa şi se prăbuşi, sfîrşită, pe divan.

— Draga mea, Agafia Timofeevna, îngerul meu! strigă Anfisa Petrovna, ia flaconaşul meu! Apă, apă mai repede!

— Apă, apă! strigă şi unchiul meu. Mămiţico, mămiţico, linişteşte-te! În genunchi te implor...

— Pe pîine uscată şi pe apă ar trebui să vă închidă într-o cameră întunecată... ucigaşi ce sînteţi! şuieră printre dinţi Perepeliţîna, tremurînd de furie şi străpungînd-o cu privirea pe Saşenka.

— Şi am să stau închisă numai cu pîine şi apă, nu mă tem de nimic! strigă la rîndu-i Saşenka, ieşindu-şi cu totul din fire. Îl apăr pe tăticul meu, fiindcă el nu ştie să se apere singur. Cine este el, cine este Foma Fomici al vostru în faţa tăticului

meu? Mănîncă pîinea lui tăticu' şi tot el îl umileşte, nerecunoscătorul! L-aş sfîşia în bucăţele pe Foma Fomici al vostru! L-aş provoca la duel şi l-aş omorî pe loc din două pistoale...

— Saşa, Saşa! striga disperat unchiul meu. Încă un cuvînt, şi sînt pierdut, iremediabil pierdut!

— Tăticule! exclamă Saşa aruncîndu-se în braţele tatălui său, plîngînd amarnic şi îmbrăţişîndu-l cu putere, tăticule! Cum se poate ca matale, un om minunat, bun, vesel şi inteligent, cum se poate să te laşi umilit în felul acesta, călcat în picioare de acest om rău şi nerecunoscător; să fii jucăria lui, spre hazul şi ocara lumii? Tăticule, scumpul meu tătic!...

Înecîndu-se în hohote de plîns, Saşenka îşi acoperi faţa cu mînuţele şi fugi din cameră.

Se stîrni o larmă de nedescris. Generăleasa zăcea leşinată. Unchiul sta în genunchi în faţa ei şi-i săruta mîinile. Domnişoara Perepeliţîna se foia în jurul lor, aruncîndu-ne priviri sălbatice, dar triumfătoare. Anfisa Petrovna uda mereu cu apă tîmplele generălesei şi-şi agita flaconul. Praskovia Ilinişna tremura zguduită de plîns şi vărsa şiroaie de lacrimi. Ejevikin îşi căuta un colţişor mai ferit ca să se ascundă, iar guvernanta stătea palidă, înmărmurită de frică. Singur Mizincikov rămăsese în poza lui dinainte. La un moment dat, se ridică şi, ducîndu-se la fereastră, rămase nemişcat privind ţintă afară, fără a da vreo atenţie scenei ce se petrecea.

Deodată, generăleasa se ridică de pe divan, dreaptă şi rigidă şi, măsurîndu-mă cu o privire nimicitoare, îmi strigă bătînd din picior:

— Afară!

Drept să spun, la aşa ceva chiar că nu mă aşteptasem.

— Afară! Afară din casa asta! Afară! Ce caută aici? Să nu-l mai văd! Să plece îndată! Afară!

— Mămiţico! Mămiţico, ce-i cu matale? E Serioja, bîiguia unchiul meu tremurînd de frică. E

doar oaspetele nostru, mamă!

— Care Serioja! Prostii! Nu vreau să aud nimic! Afară! E Korovkin. Sînt sigură că e Korovkin. Presimţirile nu mă înşală. A venit să-l alunge pe Foma Fomici; a fost chemat anume. Inima nu mă înşală... Afară, nemernicule!

— Unchiule, dacă e aşa, am zis eu, sufocîndu-mă de o nobilă indignare, dacă lucrurile stau aşa, apoi... iartă-mă... Şi m-am repezit să-mi iau pălăria.

— Serghei, Serghei, ce faci?... Poftim, şi ăsta acum... Mămico! Dar e Serioja... Serghei, cum se poate! striga el alergînd după mine şi încercînd să-mi ia pălăria din mînă; tu eşti musafirul meu, vei rămîne aici, aşa vreau eu! Nu da nici o atenţie, nici nu ştie ce spune, adăugă el în şoaptă, numai cînd se supără face d-astea... Deocamdată, pînă una, alta, ascunde-te undeva... ca să dispari din ochii lor şi să vezi că-i trece. Te va ierta, te asigur! Are o inimă bună, dar uneori o ia razna... N-ai auzit, nici nu ştie ce spune, te ia drept Korovkin; pe urmă te iartă, crede-mă... Ce vrei? strigă el lui Gavrila, care tocmai intrase tremurînd de frică.

Gavrila nu era singur; îl însoţea şi un flăcăuaş de vreo şaisprezece ani, foarte drăguţ, luat în serviciul curţii pentru frumuseţea lui, după cum am aflat mai tîrziu. Îl chema Falalei. Era îmbrăcat într-un costum cu totul neobişnuit: cămaşă de mătase roşie, brodată la guler cu fir, şi cu cingătoare de fireturi; şalvari negri de catifea şi cizmuliţe din piele de capră, cu revere roşii. Costumul era invenţia generălesei. Băiatul plîngea amarnic şi lacrimile se prelingeau una după alta din ochii lui mari, albaştri.

— Ce o mai fi şi asta? strigă unchiul meu. Ce s-a întîmplat? Dar vorbeşte, nenorocitule!

— Foma Fomici ne-a poruncit să venim aici; vine şi dumnealui din urmă, răspunse amărît Gavrila; eu pentru *iczamen*, iar el...

— Iar el?

— A jucat, răspunse Gavrila cu glas plîngăreţ.
— A jucat? strigă unchiul îngrozit.
— Am jucat! zbieră Falalei plîngînd şi mai tare.
— Komarinskaia?
— Komarinskaia!
— Şi te-a prins Foma Fomici?
— M-a prins!
— M-aţi omorît de tot! Vai de biata mea căpăţînă! şi unchiul se apucă cu amîndouă mîinile de cap.
— Foma Fomici! anunţă deodată Vidopleasov, intrînd în încăpere.
Prin uşa deschisă apăru în faţa asistenţei surprinse Foma Fomici în persoană.

VI. Despre taurul cel alb şi mujicul din Komarinsk[19]

Dar înainte de a avea onoarea să-l prezint cititorului pe Foma Fomici personal, care tocmai apăruse în salon, consider absolut necesar să spun cîteva cuvinte despre Falalei şi să explic care era grozăvia faptului că jucase komarinskaia şi că Foma Fomici îl surprinsese în această veselă îndeletnicire. Falalei era un băiat crescut la curtea moşierului, rămas orfan din leagăn şi finul răposatei soţii a unchiului meu. Unchiul ţinea mult la el. Acest singur fapt era cu totul de ajuns ca Foma Fomici, venind la Stepancikovo şi supunîndu-l voinţei sale pe unchiul meu, să-l ia la ochi şi să-l urască pe favoritul acestuia, pe Falalei. Dar băiatul îi plăcuse în mod deosebit generălesei şi, cu toată ura lui Foma Fomici, a rămas pe lîngă casa stăpînilor: generăleasa stăruise mult pentru aceasta, şi Foma trebui să cedeze, păstrînd în inimă o mare jignire – totul la el lua formă de jignire – şi răzbunîndu-se pentru aceasta, cu fiecare ocazie prielnică, împotriva unchiului meu cu nimic vinovat de cele ce se întîmplau. Falalei era un băiat foarte drăguţ. Avea un chip de fată, de fată frumoasă de la ţară. Generăleasa îl îngrijea şi îl

răsfăţa; ţinea la el ca la o jucărie frumoasă şi rară; de altfel, e greu de spus pe cine iubea dînsa mai mult: pe căţeluşa ei buclată cu numele de Ami, sau pe Falalei? Am descris mai înainte costumul pe care îl născocise pentru băiat. Domnişoarele îl fericeau cu felurite dresuri, iar frizerul Kuzma avea datoria să-i facă părul în zilele de sărbătoare. Băiatul acesta era o fiinţă cam ciudată. Nu se putea spune că este complet idiot sau, în tot cazul, un tîmpit; era însă atît de naiv, atît de sincer, simplu şi spontan, încît de multe ori îţi făcea într-adevăr impresia că este un prostălău. De se întîmpla să vadă ceva în vis, fuga îndată la stăpîni ca să-şi povestească visul. Se amesteca în vorba lor, fără să ţină seama că-i întrerupe, şi le povestea nişte lucruri care nu se cade deloc să fie povestite boierilor. Izbucnea în lacrimi sincere ori de cîte ori leşina stăpînă-sa sau cînd alţii îi certau prea tare stăpînul. Îşi punea la inimă orice nenorocire întîmplată altora. Uneori îl vedeai că se duce la generăleasă şi-i sărută mîinile, rugînd-o să nu mai fie supărată şi generăleasa îi ierta cu mărinimie aceste îndrăzneli. Era simţitor din cale-afară, bun şi blînd ca un mieluşel, vesel ca un copil fericit. Căpăta tot felul de bunătăţi de la masa stăpînilor.

Stătea nelipsit în spatele scaunului generălesei şi-i plăcea grozav zahărul. Cum i se dădea o bucată de zahăr, o şi ducea la gură şi o mînca cu mare poftă, ronţăind cu dinţii lui superbi, sănătoşi şi albi ca laptele, iar ochii lui albaştri şi veseli, ca şi tot chipul său drăgălaş, străluceau de plăcere.

Mînia lui Foma Fomici a ţinut mult timp, dar în cele din urmă, văzînd că aici nu obţine absolut nimic mîniindu-se, hotărî brusc să schimbe tactica şi să-l ia pe Falalei sub oblăduirea sa. Certîndu-l mai întîi pe unchiul meu pentru faptul că puţin îi păsa de educaţia slugilor din conac, el se hotărî să înceapă imediat educaţia bietului băiat, sădindu-i în suflet principii de morală, învăţîndu-l maniere frumoase şi limba franceză. „Cum aşa! spunea el,

apărîndu-şi ideea absurdă (idee care îşi făcea loc nu numai în capul lui Foma Fomici, martor la aceasta fiind însuşi autorul acestor rînduri), cum aşa! Un băiat care stă tot timpul lîngă stăpîna sa! Dar, dacă se întîmplă ca dînsa, uitînd că el nu înţelege franţuzeşte, să-i spună: *donnez-moi mon mouchoir*[20], el nu trebuie să priceapă, ca s-o servească imediat?“ S-a dovedit însă că Falalei nu numai că este incapabil să înveţe franţuzeşte, dar şi că bucătarul Andron, unchiul său, care se străduise cu toată dragostea să-l înveţe a scrie şi a citi ruseşte, se lăsase de mult păgubaş şi ascunsese abecedarul în raft! Mintea lui Falalei era atît de opacă pentru ştiinţa de carte, încît nu pricepea absolut nimic. Mai mult: se iscă din asta şi o istorie întreagă. Servitorimea de la conac începu să rîdă de Falalei, spunîndu-i „franţuzu’“, iar bătrînul Gavrila, camerdinerul unchiului meu de mulţi ani, foarte priceput şi devotat, îndrăzni chiar să nege pe faţă foloasele însuşirii limbii franceze. Cînd Foma Fomici află despre aceasta, se făcu foc şi, drept pedeapsă, îl puse şi pe Gavrila, pe acest adversar declarat şi înverşunat al graiului galilor, să înveţe şi el franţuzeşte. Iată de unde porni istoria aceasta cu franţuzeasca, de care fusese atît de revoltat domnul Bahceev. Şi mai prost stăteau lucrurile cu însuşirea bunelor maniere: Foma nu izbuti deloc să-l educe în această privinţă pe Falalei, care, cu toate interzicerile, venea regulat, în fiecare dimineaţă, să-i povestească lui Foma Fomici ce visase peste noapte, ceea ce Foma Fomici considera drept un semn de familiaritate şi o necuviinţă inadmisibilă. Dar Falalei rămînea tot Falalei. Bineînţeles, şi pentru aceasta avea de suferit în primul rînd unchiul meu, în capul căruia se spărgeau de obicei toate urmările trăsnăilor lui Foma.

— Ştii dumneata, ştii ce a făcut el astăzi? îl auzeai deodată zbierînd pe Foma, care pentru mai mult efect alegea în asemenea scopuri un moment

cînd toţi ai casei erau adunaţi. Ştii dumneata, colonele, pînă unde duce răsfăţul pe care-l practici sistematic? Azi la prînz i-ai dat, se pare, o felie zdravănă de plăcintă, nu-i aşa? Ei bine, ştii ce a spus dumnealui după ce a devorat-o? Vino încoa', fiinţă neroadă; vino, vino încoa', idiotule, mutră rumenă ce eşti!...

Falalei se apropie plîngînd şi ştergîndu-şi ochii cu amîndouă mîinile.

— Ce-ai spus după ce ţi-ai înghiţit plăcinta? Repetă de faţă cu toată lumea!

Falalei nu scoate nici o vorbă şi se lasă înecat de un nou potop de lacrimi.

— Atunci să spun eu pentru tine. Ai zis, lovindu-te cu palma peste pîntecele îndopat şi neruşinat: „Mi-am umplut burtoiul tun, ca badea Martîn cu săpun!" Acum te întreb, colonele, dacă e admisibil să se vorbească astfel, folosind asemenea limbaj, într-o societate cultă, darămite într-o societate aleasă? Ai spus aşa ori n-ai spus? Vorbeşte!

— Am... Am spu-us!... confirmă Falalei scîncind.

— Acum spune-mi: ştii tu că Martîn mănîncă săpun? Unde ai văzut un asemenea Martîn care să mănînce săpun? Vorbeşte, lămureşte-mă ce fel de Martîn fenomenal este acesta!

Falalei tace.

— Nu auzi ce te întreb, stăruie Foma, cine este acest Martîn? Vreau să-l văd, vreau să-l cunosc. Ei, cine este el? Impiegat, astronom, poet, magaziner, servitor – trebuie să fie el ceva. Răspunde!

— Ser-vi-tor, răspunde, în sfîrşit, Falalei printre sughiţuri.

— De unde este? Cine sînt stăpînii lui?

Dar Falalei nu ştie să spună cine sînt stăpînii lui Martîn. Bineînţeles că totul se isprăveşte ca de obicei: înfuriat, Foma părăseşte încăperea ţipînd că a fost jignit; generăleasa trece printr-o criză de nervi cu leşinuri; iar unchiul îşi blestemă clipa cînd

s-a născut, cere iertare de la toată lumea şi tot restul zilei umblă în vîrful picioarelor chiar şi în propriile sale încăperi.

Ca un făcut, chiar a doua zi după istoria cu săpunul lui Martîn, Falalei, aducînd dimineaţa lui Foma Fomici ceaiul şi uitînd cu totul şi de Martîn, şi de necazurile din ajun, începe a-i povesti că a visat în noaptea aceea un taur alb. Atîta mai lipsea! Indignat la culme, Foma Fomici îl cheamă imediat pe unchiul meu şi-i trage o săpuneală groaznică pentru visul necuviincios pe care-l avusese Falalei *al lui*. De data aceasta, fură luate măsuri drastice: Falalei fu pedepsit şi pus în genunchi într-un colţ. I se interzise o dată pentru totdeauna să mai aibă asemenea vise grosolane, ţărăneşti. „Ceea ce mă supără pe mine, îl lămurea Foma pe unchiul meu, pe lîngă faptul că el, la drept vorbind, nici n-ar trebui să aibă îndrăzneala de a veni la mine cu visele sale şi cu atît mai mult cu taurul cel alb, pe lîngă acest fapt, zic, mă supără şi cred că vei fi de acord şi dumneata, colonele, mai ales natura, caracterul acestor vise; căci ce altceva poate să însemne un taur alb decît o dovadă de grosolănie, de ignoranţă şi de bădărănie din partea necioplitului Falalei *al dumitale*? Omul cum gîndeşte, aşa visează. N-am spus eu de atîtea ori că nu-i nimic de capul lui şi că nu trebuie lăsat în apartamentele stăpînilor? Niciodată, niciodată nu vei izbuti să transformi acest suflet rudimentar de ţăran ridicîndu-l la o înţelegere superioară, poetică. Ce, nu eşti în stare, continuă el adresîndu-se lui Falalei, nu eşti în stare să visezi ceva frumos, delicat, gingaş, nobil, să zicem o scenă din societatea bună, să visezi, de pildă, nişte boieri jucînd cărţi sau nişte doamne care se plimbă într-un parc frumos? Falalei făgădui ca la noapte să aibă numai vise cu boieri şi cu doamne plimbîndu-se într-un parc frumos.

Seara, la culcare, Falalei se rugă lui Dumnezeu, cu lacrimi în ochi, să-i trimită un asemenea vis şi

se gîndi îndelung cum ar putea face ca să nu mai viseze pe afurisitul acela de taur alb. Dar speranţele omului sînt înşelătoare. Deşteptîndu-se a doua zi, îşi aduse aminte cu groază că toată noaptea nu visase decît taurul alb şi nu visase nici o doamnă plimbîndu-se într-un parc frumos. De data aceasta, consecinţele fură cu totul neaşteptate. Foma Fomici declară că nu crede în posibilitatea unui asemenea caz, în posibilitatea repetării aceluiaşi vis, şi că Falalei a fost anume pus de cineva dintre cei ai casei sau chiar şi de colonel, să-i facă în ciudă lui Foma Fomici. Urmară iarăşi strigăte, reproşuri, învinuiri şi lacrimi. Către seară, generăleasa se îmbolnăvi; o atmosferă de tristeţe apăsătoare se instaură în întreaga casă şi toţi umblau cu ochii în pămînt. Mai rămînea o slabă nădejde că în noaptea ce urmează, adică a treia noapte, Falalei va avea poate norocul să viseze ceva delicat şi poetic. Dar, spre necazul şi desperarea tuturor, timp de o săptămînă, noapte de noapte, Falalei nu visă altceva decît taurul alb şi numai pe acest taur alb! Nici pomeneală de lume bună.

Ceea ce era mai curios, şi aici apărea partea cea mai nostimă a păţaniei lui Falalei, că nici prin cap nu i-a trecut vreodată să scape cu o minciună oarecare şi, în loc de taur alb, să spună, de pildă, că a visat, hai să zicem, o trăsură plină de doamne şi în care era şi Foma Fomici; cu atît mai mult, că o minciună într-un asemenea caz nici n-ar fi fost cine ştie ce mare păcat. Dar Falalei era atît de cinstit şi curat la suflet, încît n-ar fi fost în stare să spună o minciună, chiar dacă ar fi voit s-o facă cu tot dinadinsul. Nici nu încerca nimeni să-l înveţe, fiindcă toată lumea ştia că el se va trăda din prima clipă şi că Foma Fomici îl va prinde pe loc cu minciuna. Ce era de făcut? Situaţia unchiului meu devenise insuportabilă. Falalei era incorigibil. Bietul băiat începu chiar să slăbească de supărare. Chelăreasa Melania susţinea că băiatul a fost

deocheat şi îl stropi cu apă în care stinsese cărbuni. La această operaţie salvatoare participase şi inimoasa Praskovia Ilinişna. Zadarnic însă, nimic nu ajuta!

— Lua-l-ar naiba de taur afurisit! se plîngea Falalei. Îl văd în fiecare noapte! Seara, înainte de culcare, mă închin şi zic aşa: „Visule, nu mi te arăta cu taur alb; visule, nu mi te arăta cu taur alb!“ De unde! Cum închid ochii, îl şi văd că răsare blestematul şi se proţăpeşte înaintea mea, o dihanie mare, cu coarne, cu botul gros... U-u-u!

Unchiul meu era disperat. Din fericire însă, Foma Fomici părea să fi uitat de taurul alb. Nimeni, fireşte, n-a crezut că Foma Fomici ar putea să uite un fapt atît de important. Toţi îşi ziceau cu teamă că taurul alb este deocamdată ţinut în rezervă pentru orice eventualitate şi va fi readus în scenă la prima ocazie favorabilă. Ulterior s-a constatat că în acel timp Foma Fomici era absorbit de alte treburi, de alte griji importante; în capul lui prolific şi plin de idei folositoare dospeau alte plăsmuiri. Aşa că bietul Falalei avu răgaz să mai respire în voie. Iar împreună cu Falalei răsuflară uşuraţi şi toţi ceilalţi. Băiatul se înveseli, uitînd de cele întîmplate; pînă şi taurul alb începu să i se arate tot mai rar, deşi ţinea din cînd în cînd să-i reamintească de existenţa sa fantastică. Într-un cuvînt, totul ar fi decurs cum nu se poate mai bine, dacă n-ar fi existat în lumea aceasta jocul komarinskaia.

Trebuie spus că la joc Falalei era neîntrecut, jocul era darul lui de căpetenie, aproape un fel de menire a vieţii sale; dansa cu pasiune, cu o veselie şi energie inepuizabile; dar cel mai mult îi plăcea jocul komarinskaia. Nu s-ar putea spune că-i plăcea atît de mult purtarea uşuratică şi în orice caz inexplicabilă a acelui ţăran nepăsător şi chefliu. Nu. Pur şi simplu îi plăcea dansul komarinskaia ca atare, numai şi numai pentru faptul că era pentru el absolut imposibil să audă

cîntecul komarinskaia şi să nu joace komarinskaia. Uneori, pe înserat, cîţiva rîndaşi, vizitii, feciori de casă, grădinarul care cînta la scripcă şi chiar unele femei şi slujnice de la conac se adunau în cerc undeva mai în dos, pe la arie, ca să nu audă Foma Fomici, şi se înjgheba o petrecere cu muzică şi joc, la sfîrşitul căreia intra triumfal în drepturile sale şi komarinskaia. Orchestra era alcătuită din două balalaici, o chitară, o vioară şi o dairea pe care o mînuia cu multă iscusinţă foraiterul Mitiuşka. Să-l fi văzut atunci pe Falalei: încurajat de strigătele şi hazul publicului, juca pînă la ameţeală, ca un apucat, chiuia, ţipa, rîdea, bătea din palme; juca, de parcă îl purta o forţă necunoscută căreia nu era în stare să i se împotrivească şi care îl îndemna să se ţină după ritmul tot mai iute al melodiei brave, lovind în tact cu tocurile pe bătătură. Erau clipele lui de adevărată voluptate; şi n-ar fi fost nimic, totul ar fi mers bine, dacă la urechea lui Foma Fomici n-ar fi ajuns în sfîrşit zvonul despre aceste petreceri.

Foma Fomici îşi pierdu respiraţia; apoi deodată, venindu-şi în fire, trimise după colonel.

— Aş vrea să-mi spui un singur lucru, colonele, începu Foma, ţi-ai pus în gînd şi te-ai jurat să-l pierzi definitiv pe acest nenorocit idiot sau mai ai încă un pic de înţelepciune? În primul caz, mă spăl pe mîini şi nu mă amestec; dacă nu este însă o hotărîre definitivă din partea dumitale, eu...

— Dar ce este? Ce s-a întîmplat, strigă speriat unchiul.

— Cum, ce s-a întîmplat? Ştii dumneata că el joacă komarinskaia?

— Ei şi... Ce-i cu asta?

— Cum aşa, ce-i cu asta? ţipă Foma. Şi o spui chiar dumneata – dumneata, stăpînul lor şi oarecum părintele lor! Dar îţi dai seama dumneata ce înseamnă acest dans komarinskaia? Ştii dumneata că acest cîntec prezintă un ţăran dezgustător, care a încercat cea mai imorală faptă

fiind în stare de ebrietate? Ştii dumneata ce a încercat acest şerb desfrînat? A călcat în picioare cele mai sacre legături şi, ca să spun aşa, le-a călcat cu ciubotele lui oribile de ţărănoi, deprinse să calce numai duşumelele cîrciumilor! Îţi dai seama dumneata că prin răspunsul dumitale m-ai jignit în sentimentele mele cele mai nobile? Îţi dai dumneata seama că prin răspunsul dumitale îmi aduci o jignire personală? Îţi dai dumneata seama de toate astea?

— Dar ascultă, Foma... E doar un cîntec şi nimic altceva...

— Cum? Un cîntec şi nimic altceva? Şi nu ţi-a fost ruşine să recunoşti că ştii acest cîntec – dumneata, care te pretinzi a face parte din crema societăţii, din nobilime; dumneata, tatăl unor copii cu sufletul neprihănit şi educaţi în spiritul moralei celei mai alese, dumneata, coşcogea colonelul! Auzi! Numai un cîntec! Dar eu sînt convins că acest cîntec s-a născut pe temeiul unui fapt real! Numai un cîntec! Dar care om de bună condiţie ar putea să mărturisească, fără să intre în pămînt de ruşine, că ştie acest cîntec, că l-a auzit vreodată? Care, care?

— Păi bine, Foma, uite chiar şi tu îl cunoşti, ca să-ţi răspund la întrebare, zise cu candoare sărmanul meu unchi.

— Cum! Eu îl cunosc? Eu... Eu... adică eu!... M-au jignit! ţipă ca din gură de şarpe Foma, smulgîndu-se de pe scaun şi înecîndu-se de furie. Nu se aşteptase deloc la un asemenea răspuns zdrobitor.

Nu voi mai descrie toată mînia lui Foma Fomici. Colonelul fu alungat cu ruşine din faţa acestui sacerdot şi apărător al moralităţii, pentru un răspuns necuviincios şi lipsit de orice noimă. Fapt e că de atunci Foma Fomici îşi jură să-l prindă pe Falalei asupra faptului, adică jucînd komarinskaia. Seara, cînd toată lumea îl credea ocupat în camera sa, el cobora pe furiş în parc, de acolo în livadă,

ocolea grădinile şi se ascundea în lanul de cînepă de la capătul căruia se vedea bătătura pe care se făcea jocul. Îl pîndea pe bietul Falalei cum pîndeşte vînătorul o pasăre, închipuindu-şi cu voluptate scena scandalului pe care îl va stîrni în întreaga casă, dar mai ales muzica pe care o va face colonelului în caz de reuşită a acestei expediţii. În sfîrşit, acţiunea lui fu încununată de succes; osteneala lui neadormită aduse roadele dorite: îl surprinsese pe Falalei dansînd komarinskaia! Se înţelege, dar, de ce unchiul meu îşi smulgea părul din cap după ce se pomenise mai întîi cu Falalei plîngînd; iar acum îl auzi pe Vidopleasov anunţînd venirea lui Foma Fomici, care, peste toate cele întîmplate pînă atunci, apărea în persoană într-un moment atît de greu şi de penibil.

VII. Foma Fomici

Plin de curiozitate, mi-am îndreptat privirile spre uşă, concentrîndu-mi toată atenţia asupra acestui domn. Avusese perfectă dreptate Gavrila, spunîndu-mi adineauri că e un omuleţ tare pipernicit la înfăţişare. Foma era mic de statură, cu părul blond spălăcit, încărunţit, cu nasul coroiat, faţa zbîrcită şi cu un neg mare pe bărbie. Părea de vreo cincizeci de ani. Intră încet, tacticos, cu privirea în pămînt. Dar mersul, poza lui pedantă şi întreaga înfăţişare trădau cea mai arogantă şi îngîmfată încredere în valoarea şi superioritatea propriei sale persoane. Spre surprinderea mea, venise în halat, ce-i drept, de croială străină, dar totuşi în halat şi în papuci de casă. Gulerul de la cămaşă, fără cravată, era răsfrînt *à l'enfant*[21]; toate astea îi dădeau un aer foarte caraghios. Se duse direct la un fotoliu neocupat, îl trase lîngă masă şi se aşeză, fără a spune nimănui nici un cuvînt. Brusc, toată zarva, toată frămîntarea şi agitaţia de pînă atunci se potoliră. Se aşternu o linişte impresionantă, încît se putea auzi şi zborul unei

muşte. Generăleasa se îmblînzi ca o mioară. Toată adoraţia supusă a acestei sărmane idioate pentru Foma Fomici se arătă nedeghizată în văzul tuturor. Nu-şi lua ochii de la odorul ei, literalmente sorbindu-l din ochi. Domnişoara Perepeliţîna se hlizea frecîndu-şi mînuţele, iar biata Praskovia Ilinişna nu-şi putea stăpîni tremurul de frică. Unchiul porni îndată să se agite.

— Serveşte ceaiul, surioară! Dar vezi să fie mai dulce, surioară; Foma Fomici preferă după somn un ceai cît mai dulce; vrei să fie dulce, nu-i aşa, Foma?

— Nu-mi arde mie acum de ceai! zise Foma tărăgănat şi grav, dînd din mînă cu un aer preocupat. Vă gîndiţi numai cum să vă îndulciţi mai mult huzurul!

Cuvintele acestea ale lui Foma şi intrarea lui cu totul caraghioasă prin aerul său grav şi pedant mi-au stîrnit cel mai mare interes. Eram curios să văd pînă unde va ajunge în cele din urmă nesimţirea acestui individ îngîmfat; i se urcase la cap rolul de mentor-povăţuitor în care tot prin obrăznicie se erijase.

— Foma! strigă unchiul, ţi-l prezint pe nepotul meu, Serghei Alexandrîci! Chiar adineauri a sosit.

Foma Fomici îl măsură din cap pînă în picioare.

— După cum văd, colonele, ţi-ai cam luat obiceiul să mă întrerupi sistematic din vorbă, rosti el după o lungă tăcere şi fără să-mi acorde nici cea mai mică atenţie. Eu vorbesc despre lucruri serioase şi importante, iar dumneata găseşti cu cale să... tratezi... Dumnezeu ştie despre ce... L-ai văzut pe Falalei?

— L-am văzut, Foma...

— Aha, l-ai văzut, vasăzică! Apoi, dacă l-ai văzut, să ţi-l mai arăt o dată ca să-ţi admiri opera, colonele... din punct de vedere moral. Vino încoa’, idiotule! Vino-ncoa’, mutră olandeză ce eşti! Ei, haide, mişcă, mişcă! nu te teme!

Falalei se apropie, cu gura deschisă, suspinînd şi înghiţindu-şi lacrimile. Foma Fomici îl contempla cu voluptate.

— Intenţionat i-am spus mutră olandeză, Pavel Semionîci, declară el aşezîndu-se mai comod în fotoliu şi întorcînd uşor capul spre Obnoskin, care şedea alături. Şi, în general, trebuie să vă spun că nu găsesc necesar să-mi îndulcesc expresiile – asta în nici un caz. Adevărul trebuie să rămînă adevăr. Oricît ai căuta să acoperi noroiul, tot noroi rămîne. Aşadar, ce rost ar mai avea să îndulceşti lucrurile? Ca să te înşeli pe tine însuţi, să înşeli şi pe alţii? Numai în capul unei secături mondene putea încolţi ideea necesităţii unor asemenea convenienţe absurde. Spune-mi, te rog – te iau drept judecător – găseşti ceva frumos în mutra asta? Mă gîndesc la expresia delicată, înălţătoare, sublimă a frumuseţii, şi nu la un rît trandafiriu!

Foma Fomici vorbea încet, tărăgănat şi cu o ponderaţie gravă, impunătoare.

— Ceva frumos în mutra lui? răspunse Obnoskin cu o desconsiderare impertinentă. Mie îmi face pur şi simplu impresia unui rosbif, şi nimic mai mult...

— M-am oprit astăzi în faţa oglinzii şi m-am privit mai atent, continuă Foma, evitînd solemn să pronunţe direct pronumele preferat *eu*. Nu m-am considerat niciodată o frumuseţe de bărbat, dar, fără să vreau, am ajuns la concluzia că există totuşi în aceşti ochi cenuşii ceva care mă deosebeşte de un Falalei oarecare. Acest ceva este cugetarea, este viaţa, este inteligenţa! N-aş vrea să se creadă că mă etalez pe mine ca să mă laud. Vorbesc în general despre clasa noastră, despre cei din mediul nostru. Şi acum, ce crezi: ar putea să existe măcar o fărîmă, o fărîmiţă oarecare de suflet în acest biftec ambulant? Da, da, observă, te rog, Pavel Semionîci, cum toţi *slugoii* aceştia, total lipsiţi de cugetare şi de idealuri şi care nu mănîncă decît carne de vită, cum toate slugile astea au un ten de

o prospeţime dezgustătoare, de o prospeţime stupidă, grosolană! Ai vrea poate să afli nivelul lui de gîndire? Ascultă tu, căpăţînă! Vino mai aproape, lasă-ne să te admirăm! Ce stai cu gura căscată? Parcă ai vrea să înghiţi o balenă? Tu eşti frumos? Răspunde: eşti frumos?

— Fru-mos! răspunse Falalei cu lacrimi stăpînite.

Obnoskin nu mai putea de rîs. Simţeam cum încep să tremur de mînie.

— L-ai auzit? continuă Foma, întorcîndu-şi triumfător capul spre Obnoskin. Lasă că îţi spune el şi altele! Ascultă mai departe! Am venit aici să-i fac examen. S-au găsit, Pavel Semionîci, persoane care vor cu orice preţ să-l pervertească şi să-l piardă pe acest idiot nenorocit. Se poate întîmpla ca judecata mea să fie prea aspră, să mă înşel; dar o spun din dragoste pentru omenire. Acest individ a jucat adineauri cel mai necuviincios dans din cîte există. Şi nimănui nu-i pasă. Ei bine, ascultă. Răspunde: ce ai făcut chiar adineauri? Răspunde! Răspunde îndată – auzi?

— Am ju-cat... îngăimă Falalei, înteţindu-şi plînsul.

— Şi ce ai jucat, mă rog? Ce joc? Hai, spune!

— Komarinskaia...

— Komarinskaia!! Dar cine este Komarinski? Ce-i aia Komarinski? Crezi că pot înţelege ceva din acest răspuns al tău? Ei, lămureşte-ne: cine-i acest Komarinski al tău?

— Un ţă-ran...

— Un ţăran! Numai ţăran, şi atîta tot? Mă mir! Înseamnă că e un ţăran de ispravă! Înseamnă că e un ţăran vestit, dacă se scriu despre el poeme şi se joacă dansuri? Ei haide, răspunde!

A chinui pe cineva era o necesitate pentru Foma. El se juca cu victima sa, ca pisica cu şoarecele; Dar Falalei tăcea şi suspina, neînţelegînd întrebarea.

— Ei, hai, răspunde odată! stărui Foma, te-am întrebat: ce fel de ţăran era el? Al cui era? Boieresc, al statului, liber, dijmaş, domenial – există multe feluri de ţărani...

— Do-me-nial...

— Aha! Domenial! Ai auzit, Pavel Semionîci? Un fapt istoric nou: ţăranul Komarinski este un ţăran domenial. Hm!... Ei, şi ce-a făcut acest ţăran? Pentru ce grozave isprăvi este cîntat şi... jucat?

Întrebarea era cam delicată şi, întrucît se adresa lui Falalei, chiar primejdioasă.

— Aici cred că... dumneata... încercă să obiecteze Obnoskin, aruncînd o privire spre mămiţica lui, care începuse să se cam foiască pe divan. Dar ce puteai face? Mofturile lui Foma Fomici aveau putere de lege.

— Ascultă, unchiule, dacă nu-l opreşti pe gugumanul acesta, e în stare... ai auzit ce vrea, unde vrea să ajungă el? Falalei poate să trîntească ceva de... te asigur... i-am şoptit eu unchiului, care se zăpăcise de tot şi nu mai ştia ce să facă.

— Ar fi cazul, totuşi, Foma... începu el, uite, dă-mi voie să ţi-l prezint pe nepotul meu, un tînăr care studiază mineralogia...

— Te rog, colonele, să nu mă întrerupi cu mineralogia dumitale, la care, pe cît ştiu eu, nu te pricepi deloc, ba chiar şi *alţii* nu se pricep deloc. Nu sînt copil. El îmi va răspunde că acest ţăran, în loc să muncească pentru binele familiei lui, s-a îmbătat ca un porc, şi-a dat pe băutură scurta şi a fugit aşa beat în stradă. Acesta este subiectul atît de cunoscut al acestui poem care face elogiul beţiei. N-ai nici o grijă, *acum* el ştie ce să răspundă. Aşadar, răspunde: ce-a făcut acest ţăran? Ţi-am suflat doar, ţi-am dat mură în gură. Dar vreau să aud de la tine: ce-a făcut, prin ce s-a făcut vestit, ce merite l-au făcut vrednic de glorie nemuritoare, încît îl proslăvesc toţi trubadurii? Ei?

Bietul Falalei se uita deznădăjduit în jurul său, neştiind ce să spună, deschizînd şi închizînd gura

ca un peşte scos pe uscat.

— Mi-e ruşine să spun! bîgui el, în sfîrşit, cuprins de disperare.

— Aha! Ţi-e ruşine să spui! mormăi Foma triumfător. Acesta este răspunsul pe care am vrut să-l aud, colonele! Îi este ruşine s-o spună, dar nu-i este ruşine deloc s-o facă? Iată morala pe care ai sădit-o dumneata, care a încolţit, a dat lăstare şi pe care dumneata acum... o stropeşti. Dar să ne oprim aici deocamdată! Pleacă acum la bucătărie, Falalei. Nu-ţi voi spune acum nimic, din respect pentru persoanele aici de faţă; dar să ştii că astăzi, chiar astăzi vei fi pedepsit, vei fi pedepsit cu toată asprimea. Iar de nu, dacă şi de data aceasta vei fi preferat mie, rămîi aici să-ţi distrezi stăpînii cu jocul komarinskaia, iar eu voi pleca numaidecît din această casă! Ajunge! Am zis! Du-te!

— Dar nu crezi că eşti prea aspru... bîigui Obnoskin.

— Fireşte, fireşte, fireşte! strigă unchiul, dar se întrerupse brusc şi tăcu. Foma îl privea încruntat cu coada ochiului.

— Mă întreb însă, Pavel Semionîci, continuă el, ce fac astăzi toţi aceşti, mă rog, literaţi, poeţi, savanţi, cugetători contemporani? Cum se face că ei nu acordă nici o atenţie, nici nu observă ce fel de cîntece cîntă poporul rus şi cu ce fel de cîntece se însufleţeşte la joc poporul rus? În definitiv, ce-au făcut pînă acum toţi cei de teapa lui Puşkin, Lermontov sau Borozdna[22]? E pur şi simplu surprinzător. Poporul joacă komarinskaia, această apoteoză a beţiei, iar ei scriu versuri despre nişte floricele nu-mă-uita! De ce să nu scrie nişte cîntece moralizatoare pentru uz popular, lăsînd deoparte miozotisul? Este o problemă socială! Mă rog, să-l înfăţişeze şi pe ţăran, nu zic ba, dar să-mi arate un ţăran înnobilat, un sătean, ca să zicem aşa, dar nu un mujic. Să-l înfăţişeze pe acest înţelept al satului în toată simplitatea lui, mă rog, chiar şi în opinci – sînt de acord şi cu asta –, dar să fie un

ţăran plin de virtuţi, vrednic de invidia – o spun cu tot curajul – chiar şi a unui prea-preaslăvit Alexandru Machedon. Eu cunosc Rusia, şi Rusia mă cunoaşte pe mine[23]: şi tocmai de aceea o spun. Să-l zugrăvească pe acest ţăran împovărat de o familie grea, poate şi de apăsarea părului alb, să-l zugrăvească într-o izbă cu aer înăbuşitor şi încă flămînzit, să zicem, dar să mi-l zugrăvească mulţumit, supus, binecuvîntîndu-şi sărăcia, necum cîrtind împotriva ei şi cu totul nepăsător faţă de aurul celui bogat. Lasă bogătaşul înduioşat şi cuprins de milostenie sufletească să-i aducă singur, în sfîrşit, la picioare aurul său; iar virtuţile ţăranului să se unească cu acest prilej cu virtuţile boierului care mai e, pe deasupra, şi mare demnitar. Săteanul şi înaltul demnitar, atît de separaţi pe treptele sociale, se unesc, în sfîrşit, în şi prin virtute – iată o idee măreaţă! Dar aşa, ce vedem noi? Pe de o parte petale de nu-mă-uita, iar pe de altă parte – un ţăran beat ţîşnind din cîrciumă şi alergînd dezmăţat pe uliţă! Unde e poezia, mă rog? Unde este plăcerea estetică? Unde-i inteligenţa? Unde-i graţia? Unde-i morala? Iertaţi-mă, dar aşa ceva nu înţeleg şi n-am să înţeleg niciodată!

— O sută de ruble îţi rămîn dator, Foma Fomici, pentru aceste vorbe! strigă entuziasmat Ejevikin.

— O să capete el pe dracu’ de la mine, îmi şopti bătrînul discret la ureche. Zăhărelul, zăhărelul!

— Ei da, aşa mai zic şi eu... Ai fost grozav, încuviinţă Obnoskin.

— Fireşte, fireşte! fireşte! exclamă unchiul, care ascultase cu cea mai mare atenţie şi se uita acum la mine triumfător.

— Ce temă grozavă de conversaţie! şopti el frecîndu-şi mîinile, o discuţie multilaterală, dracu’ să mă ia! Foma Fomici, dă-mi voie să ţi-l prezint pe nepotul meu, adăugă el cu afuziune. Şi el se ocupă cu literatura – ţi-l recomand.

Nici de data aceasta Foma Fomici nu luă în seamă recomandarea reînnoită a unchiului meu.

— Pentru Dumnezeu, unchiule, nu mă recomanda! i-am şoptit eu stăruitor.

— Ivan Ivanîci! se întoarse deodată Foma către Mizincikov, privindu-l ţintă. Aş vrea să aud şi părerea dumitale cu privire la cele discutate de noi.

— Părerea mea? Pe mine mă întrebi? răspunse Mizincikov, cu aerul omului trezit din somn.

— Da, părerea dumitale. Te întreb, pentru că ţin la părerea unor oameni cu adevărat inteligenţi, şi nu la părerea unor deştepţi problematici, care sînt deştepţi numai pentru că cineva îi *recomandă neîncetat* ca atare, drept *savanţi*, ba se întîmplă uneori să-i invite în mod special ca să-i arate ca la panoramele din bîlci sau aşa ceva.

Aluzia mă viza direct, fără îndoială. Şi totuşi era limpede că Foma Fomici, care nu-mi acordase absolut nici o atenţie, iniţiase toată discuţia aceasta despre literatură numai şi numai pentru a orbi, a distruge, a strivi chiar de la primul pas, din primul moment pe deşteptul, pe savantul sosit de la Petersburg. Eram absolut convins de aceasta.

— Dacă vrei să ştii părerea mea, apoi află... că sînt... de acord cu dumneata, răspunse Mizincikov oarecum în silă.

— Toţi sînteţi de acord cu mine! Mi-e şi lehamite, observă Foma. Să-ţi spun sincer, Pavel Semionîci, urmă el după o scurtă pauză, adresîndu-se iar lui Obnoskin, dacă îi păstrez respect nemuritorului Karamzin[24], nu e nici pentru lucrările lui de istorie, nici pentru *Marfa starostiţa,* nici pentru *Vechea şi noua Rusie*, ci tocmai pentru că a scris *Frol Silin*: o epopee măreaţă! Este o operă pur naţională şi va dănui în veacuri! O epopee sublimă!

— Fireşte, fireşte, fireşte! O *epocă* măreaţă! Frol Silin, un om plin de virtuţi! Îmi aduc aminte că l-am citit; ba am şi răscumpărat încă două fete iobage; îi priveam apoi poza şi plîngeam. Nobilă

trăsătură, îi cînta în strună lui Foma unchiul meu, radiind de bucurie.

Bietul unchiu-meu! Nu s-a putut abţine să nu se amestece în această discuţie *savantă*. Foma zîmbi cu răutate, dar nu-i ripostă.

— Dar şi acum se scriu lucruri interesante, interveni prudent Anfisa Petrovna. De pildă, *Misterele Bruxelului*.

— N-aş fi de această părere, observă Foma, regretînd parcă faptul. Nu demult am citit una dintre aceste poeme... Ce să spun! „Floricele de nu-mă-uita!“ Iar dacă e vorba să avem totuşi o preferinţă, aş zice că dintre scriitorii mai noi îmi place cel mai mult „Perepiscik“[25]: ce condei!

— „Perepiscik“! se însufleţi Anfisa Petrovna, acela care trimite scrisori la revistă? Ah, e superb! Ce joc de cuvinte!

— Bine spus: joc de cuvinte. El, ca să zicem aşa, jonglează cu pana. O extraordinară uşurinţă la scris!

— Şi totuşi, e cam pedant, strecură neglijent Obnoskin.

— Să zicem că-i pedant, nu zic ba; dar e un pedant simpatic, un pedant suplu, elegant! Desigur, nici una dintre ideile lui n-ar rezista unei critici serioase; dar te cîştigă prin supleţea frazei! Un flecar – de acord, dar un flecar simpatic, un flecar elegant! Vă aduceţi aminte, de pildă, într-un articol literar al său, el menţionează undeva că are nişte moşii?

— Moşii? se aprinse unchiul meu – admirabil! În ce gubernie?

Foma se opri, îl fixă un moment pe unchiul meu şi continuă pe acelaşi ton:

— Ei bine, spuneţi-mi, vă rog care este raţiunea, ce nevoie am eu, cititor, să ştiu că dumnealui are proprietăţi? Ai nişte moşii – să fii sănătos! Şi totuşi, cu cîtă graţie, cu cît umor descrie totul! E sclipitor de spiritual, un torent, o cascadă de vorbe de spirit! E un fel de Narzan al vorbelor de duh!

Da, da, aşa trebuie scris! Şi cred că tocmai aşa aş fi scris şi eu, dacă acceptam să mă public în reviste...

— Poate că ai fi scris şi mai bine, strecură cu respect Ejevikin.

— Ai şi ceva melodic în frază! adăugă unchiul meu.

Foma Fomici îşi ieşi, în sfîrşit, din răbdări.

— Colonele, n-aş putea să te rog, bineînţeles, în modul cel mai delicat, să ne scuteşti de observaţiile dumitale, lăsîndu-ne să ne ducem la bun sfîrşit discuţia noastră interesantă? Dumneata nu eşti competent să-ţi dai părerea în această discuţie, nu eşti avizat! Aşadar, te rog să nu ne tulburi această plăcută discuţie literară. Vezi-ţi de gospodăria dumitale, bea-ţi ceaiul, dar... lasă în pace literatura. Ea nu va avea nimic de pierdut din cauza aceasta, te asigur!

Obrăznicia acestui om întrecea orice măsură. Nici nu ştiam ce să mai cred.

— Păi, n-ai spus chiar tu, Foma, de ceva melodic, îngăimă pierdut şi jalnic unchiul meu.

— Exact. Dar eu am spus-o în cunoştinţă de cauză, am spus-o cînd trebuia; iar dumneata?

— Ei da! Noi am spus-o cu cap, bîzîi Ejevikin, agitîndu-se în jurul lui Foma Fomici. Cît despre cap, aşa singurel cum sîntem, de-abia ne ajută să ducem cu mintea noastră nevolnică, colea, vreo două ministere, iar la nevoie îl învîrtim cumva şi pe al treilea – aşa sîntem noi!

— Iar am scrîntit-o, vasăzică! conchise unchiul meu, zîmbind cu blîndeţea ce-l caracteriza.

— Bine că recunoşti cel puţin, îl aprobă Foma.

— Nu-i nimic, Foma, nu mă supăr. Ştiu că mă opreşti, fiindcă îmi eşti prieten, îmi eşti ca un frate. Chiar eu te rugasem în privinţa asta şi foarte bine că o faci! E spre binele meu! Îţi mulţumesc şi mă voi strădui să-mi fie de învăţătură.

Răbdarea mea se apropia de sfîrşit. Tot ce auzisem înainte despre Foma Fomici mi se păruse atunci cam exagerat. Dar acum, după ce am asistat

la toată scena aceasta, mi-am dat seama că realitatea întrecea orice închipuire. Nu-mi venea să-mi cred urechilor; nu puteam înţelege, nu eram în stare să leg laolaltă atîta îndrăzneală neobrăzată, atîta pornire tiranică, un asemenea despotism – de o parte şi atîta credulitate naivă, o asemenea robie acceptată de bunăvoie– de cealaltă parte! De altfel, am avut impresia că şi unchiul meu se simţea contrariat de atîta insolenţă. Se vedea limpede după faţa lui. Ardeam de dorinţa să mă încaier cumva cu Foma, să-i dau o ripostă, fie chiar şi trîntindu-i cu toată furia vreo grosolănie mai usturătoare, iar încolo – fie ce-o fi! Gîndul acesta mă întărîta. Pîndeam cu nerăbdare momentul prielnic, fără să-mi dau seama că în ardoarea frămîntării îmi turtisem complet borurile pălăriei. Dar ocazia nu se ivea: Foma era hotărît să-mi ignore total prezenţa.

— E adevărat, e adevărat ce spui tu, Foma, continuă unchiul meu, străduindu-se să-i fie pe plac şi să împrăştie cumva impresia neplăcută lăsată de apostrofările lui Foma. Ai o mare calitate că spui adevărul drept în faţă, Foma, şi-ţi mulţumesc. Omul trebuie să cunoască mai întîi despre ce este vorba şi apoi să-şi dea cu părerea. Recunosc, am greşit! Am mai păţit eu o dată aşa ceva. Închipuieşte-ţi, Serghei, a trebuit odată să examinez pe cineva... Vă apucă rîsul, nu-i aşa? Ei bine, vă rog să mă credeţi că m-am pomenit în situaţia de examinator! Am fost invitat la o instituţie şcolară să asist la examene şi m-am aşezat alături de examinatori, în semn de onoare, ca să zic aşa, şi fiindcă aveau acolo un scaun liber. Nici nu vă închipuiţi ce sperietură am tras: habar n-aveam de nici o ştiinţă! Ce mă fac! Aveam sentimentul că din clipă în clipă au să mă scoată şi pe mine la tablă! Pe urmă mi-a trecut panica şi, la un moment dat, am început să pun şi eu întrebări. Ţin minte că am întrebat: cine a fost Noe? În general, trebuie să spun că elevii dădeau nişte răspunsuri excelente. După aceea m-au invitat la o gustare şi am băut şampanie pentru prosperarea învăţămîntului. O instituţie admirabilă!

Foma Fomici şi Obnoskin se prăpădeau de rîs.

— Am rîs şi eu după aceea! strigă unchiul, rîzînd foarte fericit că a reuşit să mai înveselească lumea. Ascultă, Foma, fie ce-o fi! Ca să vă mai distrez puţin, vreau să vă povestesc cum m-am făcut de rîs odată... Închipuieşte-ţi, Serghei, eram cu garnizoana la Krasnogorsk...

— Dă-mi voie să te întreb, colonele: va dura mult istorisirea dumitale? îl întrerupse Foma.

— Ah, Foma! de-ai şti ce întîmplare nostimă; o să vă prăpădiţi de rîs. Ascultă numai, e nostimă de tot. Să vă spun cum m-am făcut de rîs.

— Eu totdeauna ascult cu plăcere istorioarele dumitale de acest gen, declară Obnoskin căscînd.

— N-avem încotro, trebuie să-l ascultăm, decise Foma.

— E ceva drăguţ de tot, crede-mă, zău, Foma. Vreau să vă povestesc cum m-am făcut odată de rîs, Anfisa Petrovna. Ascultă şi tu, Serghei: e şi instructiv întrucîtva. Ne aflam cu garnizoana la Krasnogorsk (începu unchiul meu, radiind de bucurie, cu vorbirea-i pripită, făcînd numeroase digresiuni şi presărînd-o cu o mulţime de fraze incidente, cum obişnuia totdeauna cînd se apuca să povestească ceva pentru plăcerea ascultătorilor). Chiar în seara sosirii în oraş, mă duc la teatru. Era acolo o artistă admirabilă, Kuropatkina, care mai tîrziu a fugit cu căpitanul de husari Zverkov, chiar de la teatru, fără să-şi fi terminat rolul: au trebuit să întrerupă spectacolul şi să lase cortina înainte de sfîrşitul piesei... Ce bestie mai era şi acest Zverkov; juca cărţi, bea, nu fiindcă era un beţiv, ci de dragul prieteniei, îi plăcea să petreacă cu camarazii. Dar şi cînd scăpa frîul şi o lua razna – uita totul: unde stă, în ce ţară trăieşte, cum îl cheamă... Într-un cuvînt, absolut totul; încolo, era un băiat excelent... Şi aşa, mă duc eu la teatru. În pauză dau să ies pe culoar şi-l întîlnesc pe fostul meu camarad Kornouhov... Un băiat admirabil şi un element excepţional, ce mai!... E drept că nu ne văzuserăm de vreo şase ani. Mă rog, a făcut toată campania, un şir de ordine şi decoraţii pe piept; acum nu demult am auzit că s-a lăsat de militărie şi a îmbrăţişat cariera civilă şi a ajuns consilier de stat titular plin; grade serioase, nu glumă! Şi aşa, amîndoi bucuroşi la culme, ne-am aşezat în loja mea şi ne-am angajat într-o discuţie însufleţită. În loja de alături şedeau trei doamne; cea din stînga era de o urîţenie cum nu mai văzuse lumea... Mai tîrziu am aflat că era o femeie admirabilă, mamă de copii, îşi fericise bărbatul etc. Ei bine, dracu' mă pune şi-i spun lui Kornouhov: „Ascultă, dragă, nu ştii cine-i sluţenia asta?“ „Care?“ „Doamna de colo.“ „Păi e o vară de a mea.“ Haiti! am făcut-o

de oaie! Închipuiţi-vă mutra mea! Ca s-o dreg, îi şoptesc repede: „Dar nu aceea; unde te uiţi? ailaltă.“ „E soră-mea“, zice. Ptiu, diavole! Şi era soră-sa frumuşică foc, un bujor de fată, s-o sorbi din ochi; îmbrăcată lux: broşe, mănuşi, brăţări – într-un cuvînt, ca un heruvim; s-a măritat după aceea cu un om foarte de treabă, unul Pîhtin; cică s-au cununat fără consimţămîntul părinţilor; acum însă, totul merge minunat: sînt bogaţi; părinţii nu mai pot de bucurie!... Ei bine, să intru în pămînt, nu altceva. Şi tot nu mă astîmpăr. „Nu, frate, zic, nu aia de la margine, cea din mijloc.“ „Cea din mijloc? Păi e nevastă-mea“... Între noi fie vorba, era o femeie durdulie şi apetisantă, de-ţi venea s-o mănînci toată, de plăcere... „Ascultă, zic, dacă n-ai văzut încă niciodată un imbecil, iată-l în faţa ta, ai ocazia să-l contempli în carne şi oase, poartă şi o căpăţînă: reteaz-o fără milă!“ Rîde. După spectacol m-a prezentat acestor doamne şi trebuie să le fi povestit, pişicherul, păţania mea, căci le vedeam rîzînd între ele cu mult haz! Şi, drept să vă spun, niciodată n-am petrecut aşa de bine ca în seara aceea. Ca să vezi, frate Foma, cum poate cineva să se facă de rîs uneori! Ha-ha-ha-ha!

În zadar rîdea însă bietul unchiu-meu; în zadar îşi trecea privirea veselă şi blajină de la un chip la altul: o linişte mormîntală a fost singurul răspuns la istorisirea lui hazlie. Foma Fomici se închise într-o muţenie sumbră, care îi contamină parcă pe toţi ceilalţi; numai Obnoskin zîmbi uşor, gîndind anticipat la săpuneala straşnică ce era să se abată asupra unchiului. Acesta se fîstîci deodată, făcîndu-se roşu ca racul. Atîta i-a trebuit lui Foma.

— Ei, ai terminat? întrebă el, în cele din urmă, adresîndu-se cu un aer grav povestitorului nedumerit.

— Am terminat, Foma.

— Şi eşti mulţumit?

— Cum adică să fiu mulţumit, Foma? zise cu amărăciune bietul unchi.

— Te simţi în apele tale acum? Eşti mulţumit că ai zădărnicit o discuţie literară atît de plăcută într-un cerc de prieteni, întrerupîndu-i pentru a-ţi satisface amorul propriu meschin?

— Ei lasă, Foma, am vrut doar să vă distrez pe toţi, cînd colo tu...

— Să ne distrezi? strigă Foma înflăcărîndu-se subit, păi dumneata nu eşti în stare decît să-i indispui pe toţi şi nicidecum să ne distrezi. Să ne distrezi! Dar îţi dai seama că istorisirea dumitale e aproape imorală? Nu mai spun: necuviincioasă – asta se înţelege de la sine... Ne-ai declarat acum, cu o nemaipomenită brutalitate şi nesimţire, că ţi-ai bătut joc de inocenţa întruchipată, de o femeie din lumea bună, numai pentru faptul că n-avusese onoarea să-ţi placă dumitale. Şi ai vrut ca noi, noi toţi să rîdem împreună cu dumneata, adică să te aprobăm, să-ţi aprobăm o faptă necuviincioasă şi grosolană; şi numai pentru că eşti stăpînul acestei case! Voia dumitale, colonele, poţi să-ţi cauţi în acest scop un cerc de linguşitori, de adulatori, admiratori şi parteneri, poţi să ţi-i comanzi chiar de peste graniţă, mărindu-ţi suita, în detrimentul şi cu desconsiderarea totală a unei sincere şi nobile porniri sufleteşti; dar Foma Opiskin nu va deveni niciodată un linguşitor, o periuţă de dinţi, un linge-blide, o licheluţă a dumitale! De acest lucru, te asigur, să n-ai nici o îndoială!...

— Vai, Foma! Nu m-ai înţeles deloc!

— Ba nu, colonele, te-am dibuit eu de mult, te cunosc şi te înţeleg prea bine! Te roade cel mai deşănţat orgoliu; ai pretenţia de a fi extrem de spiritual şi inteligent, dar uiţi că aptitudinea de a fi spiritual se toceşte din pricina veleităţilor exagerate. Dumneata...

— Dar isprăveşte, te rog, Foma! Ţine seamă măcar de faptul că nu sîntem singuri...

— E atît de trist să vezi toate astea, colonele, iar văzîndu-le – e cu neputinţă să taci. Sînt un om sărac şi *stau* la mama dumitale. Oricine şi-ar putea

închipui că te linguşesc prin tăcerea mea; ori, eu nu accept ca *un imberb* oarecare să mă ia drept lingăul şi întreţinutul dumitale! Poate că, intrînd aici adineauri, anume mi-am forţat nota de sinceritate, anume a trebuit să recurg şi la nişte expresii prea dure; şi am procedat aşa, fiindcă dumneata însuţi mă pui într-o asemenea situaţie. Mă tratezi cu atîta superioritate şi trufie, încît cei de faţă ar putea să mă considere drept un sclav, un întreţinut al dumitale. Se vede că îţi face plăcere să mă înjoseşti în faţa *unor necunoscuţi*, deşi îţi sînt egal, m-ai auzit? egal în toate privinţele. Ba s-ar putea ca tocmai *eu* să fiu acela care te îndatorez, *eu* îţi fac cinste şi un bine prin faptul că stau la dumneata, şi nu *dumneata* mie. Mă simt mereu umilit; iată de ce sînt nevoit să-mi scot singur în evidenţă poziţia şi locul, să mă laud singur – nu ţi se pare firesc? Eu nu pot să tac, trebuie să vorbesc, trebuie să protestez cu promptitudine, şi ca atare îţi declar verde în ochi că dumneata eşti un invidios fenomenal! Văzînd, de pildă, că cineva, într-o discuţie sinceră, amicală, îşi dovedeşte fără să vrea cunoştinţele, erudiţia, gustul, te-ai şi simţit nemulţumit, ros de invidie, mînat de ambiţia de a te etala: „Ia să-mi arăt, adicătelea, şi eu cunoştinţele şi gustul!“ Dar ce gust poţi avea dumneata, iertată să-mi fie întrebarea! În domeniul frumosului înţelegi cam tot atîta – scuză-mă, colonele – cît pricepe, să zicem, boul în carnea de vită! E cam brutal spus, cam grosolan – recunosc; dar cel puţin, am vorbit deschis, cu sinceritate şi temei. Aşa ceva nu vei auzi din partea unor lichele cum sînt lingăii dumitale, colonele.

— Vai, Foma...

— Aha! „Vai, Foma!“ Se vede că adevărul ustură ochii. Dar să lăsăm asta; vom mai sta noi de vorbă cu alt prilej, iar acuma dă-mi şi mie voie să distrez puţin publicul. Ajunge cît ai strălucit dumneata pînă acum, Pavel Semionîci! Te-ai uitat la acest monstru marin cu chip de om? De mult îl

observ ce face. Uită-te bine la el: parcă ar vrea să mă înghită de viu, aşa, pe de-a-ntregul.

Era vorba de Gavrila. Bătrînul servitor stătea în picioare lîngă uşă şi într-adevăr privea cu multă amărăciune cum este admonestat stăpînul său.

— Am şi eu chef să vă ofer un spectacol, Pavel Semionîci. Auzi, cioară, fă-te-ncoa'! Da, da, binevoiţi să vă apropiaţi, veniţi cît mai aproape, Gavrila Ignatici! Acesta este, după cum îl vedeţi, Gavrila; pentru purtare necuviincioasă şi drept pedeapsă învaţă acum dialectul francez. Eu, asemenea lui Orfeu, îmblînzesc moravurile de pe aceste meleaguri, dar nu prin cîntece, ci cu ajutorul graiului francez. Ei bine, franţuzule, musiu *şematon* – nu poate suferi cînd i se spune: musiu *şematon* – ştii lecţia?

— Am învăţat-o, răspunse Gavrila, lăsînd capul în jos.

— Şi acum: *Parle-vu franse?*

— *Vui, musie, je le parl en pe...* [26]

Nu ştiu, ori figura jalnică a lui Gavrila cînd pronunţa aceste fraze franţuzeşti a fost cu pricina, ori dorinţa lui Foma de a stîrni rîsul tuturor fu ghicită de ceilalţi, fapt este că toţi cei prezenţi izbucniră în hohote de rîs de îndată ce Gavrila începu să bolborosească. Pînă şi generăleasa binevoi să schiţeze un zîmbet. Anfisa Petrovna, răsturnîndu-şi capul pe speteaza divanului şi acoperindu-şi faţa cu evantaiul, scotea nişte ţipete ascuţie. Dar hazul deveni delirant mai ales cînd Gavrila, văzînd ce întorsătură ia această probă de examen, nu mai putu să rabde, scuipă cu năduf şi zise: „Iată în ce hal de ruşine mi-a fost dat să ajung la bătrîneţe!"

Foma Fomici se formaliză pe loc.

— Cum? Ce-ai spus? Îndrăzneşti să fii obraznic?

— Ba nu, Foma Fomici, răspunse cu demnitate Gavrila, cuvintele mele nu sînt obrăznicie şi n-are dreptul un şerb ca mine să fie obraznic faţă de un

boier căftănit de rînduiala naşterii ca tine. Ştiut este că orice om poartă în el chipul lui Dumnezeu, e făcut după chipul şi asemănarea sa. Am şaizeci şi doi de ani împliniţi. Taică-meu îl ţinea minte pe Pugaciov-tîlharul, iar bunicu-meu a fost spînzurat împreună cu boierul Matvei Nikitici – Dumnezeu să-i ierte pe amîndoi – pe aceeaşi creangă de copac, drept care răposatul stăpîn Afanasi Matveici l-a luat pe tata sub oblăduirea sa şi mare cinste i-a arătat alegîndu-l pe el dintre toţi să-i fie *camardin*, iar apoi, pînă la sfîrşitul zilelor sale, a fost intendent la conac. Cît despre mine, înălţimea-ta, Foma Fomici, cu toate că sînt un biet şerb boieresc, aşa ruşine nu mi-a fost dat să păţesc de cînd sînt!

Spunînd acestea, Gavrila îşi desfăcu braţele în lături şi-şi lăsă capul în jos. Unchiu-meu îl urmărea cu nelinişte.

— Ei lasă, lasă, Gavrila! interveni el. Ce rost are atîta vorbă, ajunge!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, bîigui Foma pălind uşor la faţă, cu un zîmbet silit. Lasă-l să vorbească; de altfel, sînt roadele educaţiei dumitale...

— Şi am să spun totul, continuă Gavrila cu o îndîrjire la care nimeni nu s-ar fi aşteptat de la el, n-am să ascund nimic! Chiar de mi-ar lega mîinile, limba n-au cum să mi-o lege! Ca să vezi, Foma Fomici, pînă şi pe mine, un om de izbelişte, un păcătos, un vierme, cum sînt în ochii tăi, într-un cuvînt un rob, pînă şi pe mine nu mă rabdă inima cînd sînt înjosit. Am datoria să te slujesc şi să te respect cu umilinţă oricînd, fiindcă m-am născut rob şi orice îndatorire se cuvine să mi-o fac cu teamă şi supunere. De te aşezi să scrii carte, sînt dator să nu îngădui ca cineva să intre la tine, pentru ca să nu te tulbure de la treabă – asta-i slujba mea adevărată. Să-ţi aduc ce ai nevoie, să te servesc cu cele trebuitoare – o fac; o fac cu toată dragostea şi străduinţa. Dar ca să fiu pus la bătrîneţe să-mi stîlcesc vorba într-o limbă

păsărească de peste mări şi ţări, şi-apoi să mă fac de rîsul lumii, asta nu pot s-o rabd! Păi, crezi că mai pot intra eu acum în odăile slujitorilor? „Franţuzu', mi se strigă, a venit franţuzu'!" Nu, cucoane Foma Fomici, nu sînt numai eu, sărmanul de mine, care gîndesc aşa, dar toţi oamenii cu scaun la cap au început să vorbească într-un glas că te-ai făcut hain la inimă şi că stăpînul nostru în faţa dumitale se poartă ca un copilaş neputincios; îi fi dumneata fecior de ghinărar, şi puţin o fi rămas să ajungi chiar şi ghinărar, dar eşti aşa de hain, cum poate fi numai un adevărat *tartor*!

Gavrila isprăvi. Eu nu mai puteam de bucurie. Foma Fomici şedea palid de mînie în mijlocul consternării generale şi părea că nu-şi poate veni în fire din buimăceala în care-l azvîrlise lovitura de trăsnet a revoltei lui Gavrila; aveai impresia că în clipa aceea el stă să cumpănească cum anume să-şi manifeste supărarea. În sfîrşit, explozia se declanşă.

— Cum! A cutezat să mă insulte pe mine! Pe mine! Dar aceasta este răzvrătire! urlă Foma, sărind de pe scaun.

După el sări şi generăleasa şi începu să plesnească din palme. Se iscă un tărăboi nemaipomenit. Unchiu-meu se năpusti asupra lui Gavrila, îmbrîncindu-l pe uşă afară.

— În lanţuri, să fie pus în lanţuri! ţipa generăleasa. Să-l trimiţi îndată la oraş, să fie dat la ostăşie, Egoruşka! De nu, să ştii că niciodată nu vei avea binecuvîntarea mea. Chiar acum să mi-l pui în obezi şi să-l trimiţi la oaste.

— Cum! striga mereu Foma, un rob! un haldeu! un ţopîrlan! A cutezat să mă insulte pe mine! El, el, otreapă cu care îmi şterg cizma! El să îndrăznească să-mi spună *tartor*!

Luîndu-mi inima în dinţi, am făcut cu hotărîre cîţiva paşi înainte.

— Mărturisesc că în cazul de faţă sînt întru totul de acord cu părerea lui Gavrila, am spus eu

uitîndu-mă drept în ochii lui Foma Fomici şi tremurînd de emoţie.

A fost atît de surprins de intervenţia mea, încît în primul moment părea că nici nu-i vine să-şi creadă urechilor.

— Dar asta ce-o mai fi? izbucni el în sfîrşit năpustindu-se furios împotrivă-mi şi străpungîndu-mă cu ochii lui mici şi injectaţi de sînge. Cine eşti tu, mă rog, şi de unde ai picat?

— Foma Fomici... încercă să-l potolească unchiul meu fîstîcit cum era, este Serioja, nepotul meu...

— Savantul! zbieră Foma ca din gură de şarpe, ăsta e savantul? *Liberté – égalité – fraternité! Journal des Débats!* Tra-la-la şi hop aşa! Cu mine n-o să-ţi meargă, nene! Aici nu e Petersburg, nu mă duci tu pe mine! Scuip de zece ori pe *de-debaurile* tale! O fi pentru tine *de-debà*, dar, după mine, nu face nici o pară! „Savantul!“ Păi cît ştii tu acum – eu de şapte ori am lepădat pe drum. Aşa savant eşti tu!

Dacă nu l-ar fi reţinut cei de alături, ar fi sărit, probabil, şi cu pumnii la mine.

— Dar nu vedeţi că e beat? am zis eu, rotindu-mi împrejur privirea plină de uimire.

— Cine? Eu? strigă Foma ca ieşit din minţi.

— Da, dumneata!

— Beat, zici?

— Da, beat.

La aceasta, Foma nu mai putu rezista. Scoase un ţipăt, de parcă l-ar fi înjunghiat cineva şi se năpusti afară din sufragerie. Generăleasa intenţionase, parcă, să leşine, dar, răzgîndindu-se, alergă înnebunită în urma lui Foma Fomici. După ea se repeziră şi toţi ceilalţi, iar la urmă dispăru şi unchiu-meu. Cînd mi-am venit în fire şi m-am uitat împrejur, în încăpere nu mai rămăsese decît Ejevikin, care zîmbea frecîndu-şi mîinile.

— Mi-ai făgăduit adineauri să-mi povesteşti ceva despre un iezuit, mi-a spus el insinuant.

— Poftim? l-am privit eu cu nedumerire, fără să înţeleg despre ce este vorba.

— Mi-ai făgăduit adineauri să-mi spui o anecdotă despre un iezuit...

Am pornit în fugă spre terasă şi de acolo am coborît în parc. Mi se învîrtea capul şi nu mai ştiam pe ce lume mă aflu.

VIII. Declaraţia de dragoste

Cam un sfert de oră am rătăcit prin parc pînă să-mi revin, enervat la culme şi foarte nemulţumit de mine însumi, reflectînd la ceea ce urma să fac de aci încolo. Soarele scăpăta. Deodată, la cotitura unei alei întunecoase, mă pomenesc faţă în faţă cu Nastenka. Avea ochii plini de lacrimi pe care le ştergea cu batista.

— Te căutam, îmi zise ea.

— Şi eu te căutam pe dumneata. Spune-mi, te rog, nu cumva mă aflu într-o casă de nebuni?

— De ce, adică, într-o casă de nebuni? zise ea pe un ton puţin ofensat, privindu-mă ţintă în ochi.

— Păi, dacă nu este o casă de nebuni, ce înseamnă tot ce se petrece aici? Pentru numele lui Dumnezeu, dă-mi un sfat, ajută-mă! Unde o fi unchiul meu acum? Pot să mă duc să-l caut? Sînt foarte fericit că te-am întîlnit: poate că mă povăţuieşti ce am de făcut.

— Mai bine să nu te duci la ei. Crede-mă, nici eu n-am mai putut rămîne acolo.

— Dar unde sînt ei acum?

— Cine să-i mai ştie? S-or fi dus iar în grădină, zise ea enervată.

— Care grădină?

— Săptămîna trecută Foma Fomici începu într-o zi să zbiere că nu mai rămîne în casa asta şi la un moment dat o luă la fugă, se opri în grădina de zarzavat, apucă din bordei o cazma şi începu să sape la straturi. Nu ştiam ce să credem: o fi înnebunit cumva? „Iată, zice, ca să nu-mi spună nimeni mai tîrziu că am mîncat pîinea altuia

degeaba, voi săpa la grădină şi astfel voi plăti prin muncă pîinea pe care am mîncat-o şi apoi plec. Iată unde m-au adus!“ Iar toţi ceilalţi plîngeau cu lacrimi amare şi aproape să cadă în genunchi în faţa lui; îi smulgeau cazmaua din mîini, dar el nu se lăsa şi-i da înainte; a săpat tot stratul de ridichi. După ce i s-a dat nas o dată, nu este exclus să mai încerce şi acum, repetînd figura. De la el te poţi aştepta la orice.

— Şi dumneata... dumneata o spui cu atîta calm! strigai eu, indignat peste măsură.

Nastenka mă străfulgeră cu privirea.

— Iartă-mă, dar nici nu mai ştiu ce vorbesc! Ascultă, dumneata ştii pentru ce am venit eu aici?

— N... nu, răspunse ea îmbujorîndu-se şi un sentiment de jenă penibilă se oglindi pe chipul ei frumos.

— Te rog să mă ierţi, am continuat eu, acum sînt cam enervat şi simt că altfel ar fi trebuit să încep această discuţie cu dumneata... Mai ales că... Dar fie! Sînt convins că în asemenea chestiuni sinceritatea este calea cea mai bună. Mărturisesc... adică voiam să spun... dumneata cunoşti intenţiile unchiului meu? Mi-a poruncit să-ţi cer mîna...

— Vai, ce absurditate! Nici să nu-mi vorbeşti despre asta, te rog! zise ea întrerupîndu-mă brusc şi sîngele îi năvăli iar în obraji.

Am rămas contrariat.

— De ce: absurditate? Doar mi-a scris chiar el...

— Vasăzică, ţi-a scris totuşi? întrebă ea cu vioiciune. Vai, ce om! Mi-a promis doar să nu-ţi scrie! Ce prostie! Doamne, Doamne, ce prostie!

— Iartă-mă, am murmurat eu neştiind ce să mai spun, poate că am procedat imprudent, brutal... Dar împrejurările... Gîndeşte-te la ceea ce se petrece în jurul nostru...

— Dar te rog, nu te scuza! Crede-mă că şi aşa îmi vine greu să aud ceea ce-mi spui; să ştii totuşi că aş fi deschis chiar eu vorba ca să aflu ceva mai precis... Vai, ce rău îmi pare! Şi zici că ţi-a scris!

De asta mă temeam cel mai mult! Doamne, ce om! Iar dumneata ai crezut şi ai sosit în mare grabă! Dar nu era nevoie deloc!

Nici nu căuta să-şi ascundă supărarea. Situaţia mea în acel moment nu era deloc de invidiat.

— Mărturisesc, nu mă aşteptam, am bîguit eu încurcat, o asemenea întorsătură... am crezut... dimpotrivă...

— Aşadar, ai crezut? rosti ea cu uşoară ironie, muşcîndu-şi buza. Ştii... te-aş ruga să-mi arăţi scrisoarea pe care ţi-a trimis-o.

— Bine.

— Te rog numai să nu te superi pe mine, să nu te simţi jignit; şi aşa avem destule necazuri! zise ea cu glas rugător, în timp ce pe buzele ei frumoase înflorea un surîs ironic.

— O, te rog să nu mă consideri drept un prost! strigai eu cu însufleţire. Dar poate că eşti pornită împotriva mea? Poate că ţi s-a vorbit cine ştie ce despre mine? Poate că ţi-ai făcut o idee proastă despre mine pentru că m-am prezentat acolo atît de caraghios? Dar, te asigur, n-au nici o importanţă toate astea. Crezi că nu-mi dau seama de ridicolul situaţiei mele în acest moment? Să nu rîzi, te rog, de mine! Nici nu mai ştiu ce vorbesc... Şi toate ponoasele se trag din cauza celor douăzeci şi doi de ani ai mei afurisiţi!

— Dumnezeule! Dar ce are a face?...

— Cum ce are a face? Păi, cine n-are decît douăzeci şi doi de ani îşi poartă vîrsta scrisă pe frunte, ca mine, de pildă, cînd am năvălit adineauri în mijlocul sufrageriei sau cînd stau ca acum în faţa dumitale... Afurisită vîrstă!

— O, nu, nu! răspunse Nastenka abia stăpînindu-şi rîsul. Sînt convinsă că ai un suflet bun, că eşti şi drăguţ, şi deştept, crede-mă, ţi-o spun sincer! Atîta numai... că eşti prea orgolios. Dar defectul acesta e remediabil.

— Am impresia că orgoliul meu nu întrece măsura.

— Ba da. Adu-ţi aminte ce disperat erai adineauri, cînd te-ai fîstîcit, şi de ce, mă rog? Pentru că ai avut ghinionul să te poticneşti la intrare!... Dar ce drept ai avut dumneata să-l faci de rîs pe bunul şi mărinimosul dumitale unchi, care ţi-a făcut atîta bine? De ce ai vrut să arunci asupra lui ridicolul în care te-ai pomenit dumneata? A fost un gest urît şi ar fi trebuit să-ţi fie ruşine! Nu-ţi face deloc cinste şi, mărturisesc, în clipa aceea mi-ai fost tare antipatic, aşa să ştii!

— Este adevărat! M-am purtat ca un neghiob! Mai mult: ca un nemernic! Ai observat asta, şi pentru mine este cea mai mare pedeapsă! Ceartă-mă, rîzi de mine, dar ai şi bunătatea să mă asculţi: poate că, în cele din urmă, îţi vei schimba părerea despre mine, am adăugat eu îndemnat de un sentiment straniu, mă cunoşti încă prea puţin, dar cînd ai să mă cunoşti mai bine, atunci... poate că...

— Pentru numele lui Dumnezeu, să lăsăm asta! exclamă Nastenka cu vădită nerăbdare.

— Bine, bine, să lăsăm! Dar... cînd aş putea să te mai văd?

— Cum adică, să mă vezi?

— Dar nici nu pot să-mi închipui ca aceasta să fie ultima noastră discuţie! Nastasia Evgrafovna, te implor, acordă-mi o întîlnire, chiar astăzi, dacă se poate. Deşi, acum se înserează. Atunci, mîine dimineaţă, dacă se poate, cît mai devreme; las vorbă să fiu trezit în zori. Ştii, acolo, lîngă heleşteu, este un chioşc. Eu cunosc bine locul şi toate potecile. Doar am crescut aici de mic.

— O întîlnire? Dar pentru ce? Nu stăm de vorbă chiar şi în clipa asta?

— Deocamdată nu ştiu nimic, Nastasia Evgrafovna. Vreau să aflu mai întîi totul de la unchiul meu. Ar fi cazul să-mi spună, în sfîrşit, totul, să mă lămurească, şi atunci poate că voi avea şi eu să-ţi spun ceva foarte important...

— Nu, nu! Nu trebuie, nu trebuie! strigă Nastenka, să terminăm totul acum, dintr-o dată, ca

pe urmă să nu mai fie nevoie să pomenim despre asta. Iar în chioşcul acela nu are nici un rost să te duci: te asigur că eu nu voi veni şi să-ţi iasă din cap toate prostiile astea – te rog foarte serios...

— Vasăzică, unchiul meu a procedat cu mine ca un smintit! am strigat eu într-un acces de ciudă nemăsurată. De ce m-a chemat atunci?... Dar stai, un moment, ce larmă se aude?

Ne aflam aproape de conac. Prin ferestrele deschise se auzea larmă de glasuri şi ţipete cu totul ciudate.

— Dumnezeule! strigă ea pălind. Au început iarăşi! Am presimţit eu!

— Ai presimţit, zici? Nastasia Evgrafovna, încă o întrebare. N-am, desigur, nici un drept, dar îmi permit să-ţi pun această ultimă întrebare spre binele tuturor. Spune-mi – şi secretul va rămîne în mine ca într-un mormînt – spune-mi sincer: unchiul e îndrăgostit de dumneata sau nu?

— Ah! să-ţi iasă din cap o dată pentru totdeauna prostia asta! strigă ea mîniată la culme. Auzi vorbă! Dacă era îndrăgostit, n-ar fi căutat să mă mărite cu dumneata, adăugă apoi cu un zîmbet amar. Dar de unde şi pînă unde ţi-a venit un asemenea gînd? Cum de nu-ţi dai seama despre ce este vorba? Auzi strigătele acelea?

— Păi.. e vocea lui Foma Fomici...

— Foma Fomici, fireşte; dar din cauza mea s-au iscat toate acestea, pentru că şi ei toţi susţin acelaşi lucru, aceeaşi absurditate pe care ai spus-o şi dumneata; şi dumnealor cred că el este îndrăgostit de mine. Şi pentru că sînt o fată săracă, neajutorată, de ce nu m-ar împroşca cu noroi? Parcă ce-i costă? Ei vor să-l însoare cu alta, şi-l îndeamnă să mă alunge din casă, să mă trimită la tatăl meu, pentru mai multă siguranţă. Dar cum încearcă numai să deschidă vorba despre asta, el se face foc; e gata să-l sfîşie chiar şi pe Foma Fomici. Iată de ce ţipă ei acum; inima îmi spune că despre asta-i vorba.

— Aşadar, e adevărat ce-am auzit! Vasăzică, se va însura negreşit cu Tatiana!

— Care Tatiana?

— Tîmpita aia.

— Nu-i deloc tîmpită! Are suflet bun. N-ai dreptul să vorbeşti aşa! Are o inimă nobilă, mult mai nobilă decît atîţia alţii. Nu-i vina ei că este nefericită.

— Iartă-mă. Să zicem că în privinţa asta ai perfectă dreptate; dar nu cumva greşeşti în chestiunea esenţială? Cum se face că ei, după cum ai putut observa, au o atitudine binevoitoare faţă de tatăl dumitale? Păi, dacă ar fi fost atît de porniţi împotriva dumitale, după cum susţii, încît ar vrea să te alunge de aici, atunci şi împotriva lui ar fi fost porniţi şi nu i-ar fi arătat atîta bunăvoinţă.

— Dar dumneata nu vezi ce e în stare să facă pentru mine tatăl meu? Face pe bufonul ca să-i amuze. Ei îl acceptă tocmai pentru că a ştiut să intre pe sub pielea lui Foma Fomici. Întrucît însă Foma Fomici a fost şi el atîta vreme bufon, acum se simte măgulit să aibă şi el bufoni. Şi cum crezi: pentru cine face tatăl meu toate astea? Pentru mine, numai şi numai de dragul meu. Dacă ar fi după firea lui, pentru el personal n-ar scoate pălăria în faţa nimănui. Poate că în ochii unora el apare caraghios. Dar în realitate este un om minunat, un suflet generos şi nobil! Îşi închipuie nu ştiu de ce – şi nu pentru că primesc aici o leafă bunicică, crede-mă – el îşi închipuie că pentru binele meu e preferabil să rămîn aici, în casa aceasta. Dar, pînă la urmă, am izbutit să-l conving. I-am scris categoric. A venit să mă ia de aici şi, de va fi nevoie, plecăm chiar mîine, pentru că lucrurile au ajuns pînă acolo, încît ăştia sînt gata să mă sfîşie şi sînt sigură că toate ţipetele astea de acum s-au stîrnit din pricina mea. Ei *îl* vor sfîşia din cauza mea, *îl* vor distruge! Iar *el* e pentru mine ca un adevărat tată, auzi, mai mult decît propriul meu tată! Nu vreau să mai aştept. Ştiu mai mult

decît ceilalţi. Plec mîine, plec chiar mîine! Cine ştie: poate că atunci vor mai amîna pentru un timp şi nunta lui cu Tatiana Ivanovna... Uite că ţi-am spus acum totul. Transmite-i şi lui, pentru că n-aş mai vrea acum să stau de vorbă cu el: sîntem supravegheaţi şi mai ales Perepeliţîna aceasta ne urmăreşte pas cu pas. Spune-i *lui* să nu se nelinişte ască pentru mine, spune-i că prefer să mănînc pîine neagră şi să stau în izba tatălui meu decît să fiu cauza chinurilor la care *el* este supus aici zilnic. Sînt o fată săracă şi soarta mea e să trăiesc în sărăcie. Dar, Dumnezeule mare, ce zarvă! Ce ţipete! Oare ce s-o fi petrecînd acolo? Ei bine, cu orice risc, trebuie să mă duc la ei! Am să le-o spun; am să le-o spun verde în ochi; le-o spun chiar eu, orice s-ar întîmpla! Trebuie s-o fac! Rămîi cu bine!

Nastenka dispăru în fugă. Am rămas nemişcat, ţintuit locului, fiind pe deplin conştient de rolul ridicol pe care a trebuit să-l execut şi cu totul nedumerit la gîndul cum se vor sfîrşi toate acestea. Mi-era milă de biata fată şi mă temeam şi pentru unchiu-meu. Deodată răsări lîngă mine Gavrila. Tot mai ţinea în mînă faimosul său caieţel.

— Vă pofteşte unchiul! zise el cu voce tristă.

Mi-am revenit deodată.

— Unchiul? Unde e? Ce-i cu el?

— E în sufragerie. Acolo unde aţi binevoit să luaţi adineauri ceaiul.

— Cine mai este acolo?

— E singur. Vă aşteaptă.

— Pe cine? Pe mine?

— A trimis şi după Foma Fomici. S-au dus zilişoarele noastre frumoase! adăugă el suspinînd adînc.

— A trimis să-l cheme pe Foma Fomici? Hm! Dar ceilalţi unde sînt? Cucoana mare unde este?

— În iatacul dumnealor. Au leşinat şi acum zac în nesimţire, iar lacrimile le curg şuvoi.

Discutînd astfel, ajunserăm la terasă. Se întunecase de-a binelea. Într-adevăr, unchiul meu era singur în aceeaşi încăpere unde se produsese ciocnirea mea cu Foma Fomici şi se plimba în lung şi în lat cu paşi mari. Pe masă fuseseră aşezate sfeşnice cu lumînări aprinse. Văzîndu-mă, unchiu-meu se repezi la mine şi-mi strînse mîinile cu căldură. Era palid şi respira greu; mîinile îi tremurau şi un fior nervos îi zguduia din cînd în cînd tot corpul.

IX. Excelenţa-voastră

— Dragul meu! Totul s-a sfîrşit, am luat o hotărîre irevocabilă! rosti el aproape în şoaptă, cu un fel de accente tragice.

— Unchiule! Am auzit nişte ţipete şi eram îngrijorat!

— Da, dragul meu; şi ţipete, şi zarvă; se întîmplă să auzi tot felul de ţipete! Măicuţa a leşinat şi acum toate s-au întors pe dos. Dar eu sînt hotărît şi n-am de gînd să cedez. Acum nu mă mai tem de nimeni, Serioja. Vreau să le dovedesc că am şi eu caracter – şi le-o voi dovedi! De aceea am trimis să te cheme, ca să mă ajuţi să le-o dovedesc... Mi se frînge inima, Serioja... Dar trebuie, sînt dator să procedez cu cea mai mare fermitate. Dreptatea e neînduplecată!

— Dar ce s-a întîmplat, unchiule?

— Mă despart de Foma, rosti unchiul cu glas hotărît.

— Unchiule! strigai eu entuziasmat, ar fi soluţia cea mai bună! Şi dacă stă în puterile mele să te ajut cît de cît la îndeplinirea acestei hotărîri excelente, te rog... să dispui de mine oricînd. Îţi sînt devotat pe veci.

— Îţi mulţumesc, flăcăule, îţi mulţumesc! Dar acum totul este definitiv hotărît. Îl aştept pe Foma; am trimis să-l cheme. Ori el, ori eu! Trebuie să ne despărţim. Ori pleacă Foma chiar mîine din casa asta, ori, ţi-o jur, las totul baltă şi mă întorc din

nou husar în armată! Ştiu că o să mă primească; îmi vor da un divizion. Să se sfîrşească odată cu tot sistemul acesta! Voi începe o viaţă nouă! De ce ţii în mînă caietul acela franţuzesc? strigă el furios către Gavrila. La naiba cu el! Pune-l pe foc, rupe-l, calcă-l în picioare! *Eu* sînt stăpînul tău şi *eu* îţi poruncesc să nu mai înveţi franţuzeşte. Eşti dator să-mi dai ascultare şi n-ai să îndrăzneşti să nu-mi execuţi ordinul, pentru că *eu* sînt stăpînul tău, şi nu Foma Fomici!...

— Slavă ţie, Doamne! murmură ca pentru sine Gavrila. Era evident că lucrurile luaseră o întorsătură serioasă.

— Dragul meu! continuă unchiul profund emoţionat. Ei pretind de la mine ceva imposibil! Să-mi fii sfetnic şi judecător; tu să-ţi spui sentinţa fără părtinire între noi doi. Nici nu ştii, nici nu ştii ce-mi pretindeau ei şi iată, în sfîrşit, mi-au cerut-o formal, şi-au dat arama pe faţă! Dar e împotriva oricărui sentiment de omenie, de nobleţe, de onoare... Îţi voi povesti totul, dar mai întîi...

— Am aflat, unchiule! am strigat eu, întrerupîndu-l, îmi dau seama... Chiar acum am stat de vorbă cu Nastasia Evgrafovna.

— Dragul meu, acum nici un cuvînt, nici un cuvînt despre asta! mă întrerupse el grăbit, ca şi cum l-ar fi speriat ceva deodată. Pe urmă îţi povestesc totul, deocamdată însă... Ei? strigă el la Vidopleasov care intrase tocmai atunci, unde-i Foma Fomici?

Vidopleasov aduse ştirea că „dumnealor nu binevoiesc să vină şi socot porunca de a se prezenta cu totul brutală şi de neîngăduit, întrucît Foma Fomici a binevoit să fie foarte jignit“.

— Adu-l! Adu-l încoa'! Repede! Cu forţa să mi-l aduci! strigă unchiul, bătînd din picior.

Vidopleasov, care nu-şi mai văzuse niciodată stăpînul atît de furios, dispăru cuprins de frică. Am rămas uluit.

„Trebuie să se fi întîmplat ceva foarte grav, mi-am zis în gînd, dacă un om cu firea lui a fost capabil să ajungă într-o asemenea stare de furie şi să ia asemenea hotărîri.“

Cîteva clipe unchiu-meu se plimbă tăcut prin încăpere, de parcă ar fi dus o luptă cu el însuşi.

— Eu zic să nu rupi deocamdată caietul, se întoarse el iar către Gavrila. Mai aşteaptă puţin şi rămîi aici: poate că voi avea nevoie de tine. Dragul meu! adăugă el adresîndu-mi-se mie, cred că mi-am ieşit din fire şi am zbierat cam prea tare acum. Orice lucru trebuie făcut cu demnitate, cu bărbăţie, dar fără ţipete, fără istericale şi ofense. Fireşte că-i aşa. Ştii ce, Serioja: n-ar fi mai bine să nu asişti la această răfuială? Pentru tine e totuna. Îţi voi povesti pe urmă totul. Cum crezi? Fă-o pentru mine, te rog.

— Ţi-e frică, unchiule? Îţi pare rău? am zis eu, privindu-l ţintă.

— Nu, nu, dragul meu, n-am nici un regret, strigă el din ce în ce mai înflăcărat, acum nu mă mai tem de nimic. Sînt hotărît să iau măsurile cele mai categorice, cele mai categorice! Tu nu ştii, nici nu-ţi închipui ce mi-au pretins ei! Cum puteam să fiu de acord? Ei bine, am să le-o dovedesc! M-am răzvrătit şi am s-o dovedesc! Odată şi odată trebuia s-o dovedesc! Dar ştii, dragul meu, regret că te-am chemat: Foma poate că o să se simtă prost, o să-i vină foarte greu dacă ai să fii şi tu de faţă, ca să zic aşa, martor la umilirea lui. Ştii, vreau să-l îndepărtez din casă într-un mod delicat, fără să-l umilesc. De fapt, însă, vorba vine că ar fi fără umilire. Situaţia e de aşa natură, dragul meu, încît pot să-i spun cuvinte oricît de mieroase, şi tot umilitor va fi. Grosolan şi prost crescut cum sînt, te pomeneşti că scap vreo vorbă, că mă ia gura pe dinainte în aşa hal, încît nici n-am să ştiu pe urmă cum să ies cu obrazul curat. Oricum, a făcut mult pentru mine... Îi sînt îndatorat... Du-te, dragul meu... Uite că l-au şi adus! Serioja, te rog, pleacă

de aici! Îţi povestesc eu totul pe urmă. Du-te, pentru numele lui Dumnezeu!

Şi unchiul m-a condus pînă la terasă exact în clipa în care Foma intra în sufragerie. Trebuie să recunosc însă că n-am plecat; am hotărît să rămîn pe terasă, în întuneric, fără să fiu văzut dinăuntru. Eram decis să ascult ce se va petrece!

Nu caut nicidecum să-mi justific fapta, dar spun sincer că, rămînînd o jumătate de oră pe terasă, fără să-mi pierd răbdarea, consider că am săvîrşit un act de martiraj. Din locul în care mă aflam, puteam nu numai să aud bine, dar să şi văd totul; uşile aveau geamuri. Şi acum, vă rog să vi-l închipuiţi pe Foma Fomici, care a trebuit să se prezinte *la poruncă*, sub ameninţarea de a fi adus cu forţa în caz de refuz.

— Să cred oare că urechilor mele le-a fost dat să audă asemenea ameninţare, colonele? zbieră Foma intrînd în sufragerie. Mi s-a transmis oare întocmai o asemenea poruncă?

— Într-adevăr, urechilor tale le-a fost dat să audă, Foma, şi ţi s-a transmis exact porunca mea! răspunse curajos unchiul meu. Ia loc, Foma, să vorbim cu toată seriozitatea, prieteneşte, frăţeşte. Aşadar, ia loc.

Foma Fomici se aşeză solemn în fotoliu. Unchiu-meu măsura încăperea, cu paşi grăbiţi şi nervoşi, neştiind, probabil, cum să înceapă.

— Da, frăţeşte! repetă el. Tu ai să mă înţelegi, Foma, nu eşti copil; nici eu nu sînt copil, într-un cuvînt, amîndoi sîntem oameni în toată firea... Hm! Ştii, Foma, nu ne înţelegem în anumite puncte... Da, exact, în anumite puncte, şi de aceea, Foma, n-ar fi mai bine, frăţioare, să ne despărţim? Am încredere în nobleţea ta sufletească. Ştiu că îmi vrei numai binele, şi de aceea... ce s-o mai lungim! Eu, Foma, îţi sînt prieten pentru totdeauna şi ţi-o jur pe toţi sfinţii! Poftim cincisprezece mii de ruble convertibile în monede de argint: e tot ce am, tot ce am putut aduna pînă la ultimul bănuţ; i-

am jefuit şi pe ai mei. I-ai fără grijă! Sînt dator, sînt obligat să-ţi asigur existenţa! Sînt aici hîrtii de valoare şi ceva bani lichizi. Poţi să-i iei fără grijă! Iar tu nu-mi vei datora nimic, întrucît niciodată nu voi fi în măsură să mă achit pentru tot ce ai făcut pentru mine. Da, da, exact aşa este; îmi dau seama, deşi în momentul de faţă, într-un punct esenţial, sîntem în divergenţă, nu ne înţelegem. Mîine sau poimîine... sau cînd vei dori... ne despărţim. Pleacă în orăşelul nostru, Foma, nu sînt decît zece kilometri de aici; ai să găseşti acolo o căsuţă în dosul bisericii, într-o străduţă liniştită, cu obloane verzi; o căsuţă foarte drăguţă a unei preotese văduve; ca şi cum ar fi fost construită anume pentru tine. E de vînzare. Ţi-o cumpăr, peste suma pe care ţi-o dau acum. Instalează-te acolo, aproape de noi. Ocupă-te de literatură, de ştiinţă, ai să-ţi cîştigi glorie... Funcţionarii din oraş, toţi pînă la unul, sînt nişte oameni de treabă, ospitalieri, dezinteresaţi; protopopul e un om cult. Ai să ne vizitezi de sărbători şi vom trăi astfel ca în rai! Eşti de acord sau nu?

„Iată, deci, în ce condiţiuni era izgonit Foma! gîndii eu. Unchiu-meu îmi ascunsese latura financiară a demersului său.“

Mult timp domni o tăcere profundă. Foma părea uluit în fotoliul său şi-l privea ţintă pe unchiu-meu, pe care această tăcere şi această privire îl contrariau vizibil.

— Bani! rosti în sfîrşit Foma cu glasul pierit, nefiresc. Şi unde sînt, mă rog, unde sînt banii aceştia? Dă-mi-i, dă-mi-i mai repede!

— Iată banii, Foma; poftim tot ce-am putut încropi; exact cincisprezece mii; mai mult n-aş fi putut scoate nici din pămînt. Ai aici suma întreagă în bilete de bancă şi obligaţii – ai să vezi... Poftim!

— Gavrila! I-aţi banii ăştia, zise cu blîndeţe Foma, ţie, bătrîne, îţi vor fi de folos. Ba nu! ţipă el deodată, cu un fel de nuanţă nemaipomenit de stridentă în glasu-i şi aşa destul de piţigăiat şi sări

brusc din fotoliu – nu! Adu-i încoa', Gavrila, adu-i încoa' mai întîi! Dă-mi-i mie în mînă banii ăştia, Gavrila! Dă-mi! Dă-mi! Dă-mi milioanele astea, să le calc în picioare, să le fac ferfeniţă, să le scuip, să le împrăştii, să le umplu de noroi, să le dezonorez!... Mi se oferă bani, mie, mie, sînt mituit ca să plec din casa asta! Mie mi-a fost dat să aud aşa ceva! Tocmai eu să ajung pe ultima treaptă a dezonoarei? Iată, iată banii dumitale, milioanele dumitale! Priveşte; na, na, na şi na! Aşa procedează Foma Opiskin, dacă nici pînă astăzi nu l-ai cunoscut, colonele!

Şi Foma împrăştie pachetul de bani pe duşumea. Interesant că el n-a sfîşiat şi nici n-a scuipat o singură bancnotă măcar, cum se lăuda să facă; i-a mototolit uşurel, dar şi asta a făcut-o cu multă prudenţă. Gavrila se repezi să adune banii de pe jos, pentru ca, pe urmă, după plecarea lui Foma, să predea grijuliu bancnotele stăpînului său.

Gestul lui Foma avu darul să-l aducă pe unchiu-meu într-o stare de încremenire totală. La rîndul său, el stătea acum în faţa lui Foma, aiurit, nemişcat şi cu gura căscată ca un netot. Între timp Foma îşi reluă locul în fotoliu, respirînd greu ca după o tulburare copleşitoare.

— Eşti sublim, Foma! strigă în sfîrşit unchiu-meu, venindu-şi în fire. Eşti cel mai nobil dintre toţi oamenii!

— Ştiu asta, răspunse Foma cu glas scăzut, dar plin de demnitate.

— Iartă-mă, Foma! M-am purtat ca un ticălos faţă de tine, Foma!

— Da, faţă de mine, încuviinţă Foma.

— Foma! Nu mă surprinde nobila ta mărinimie, continuă unchiu-meu entuziasmat, ci faptul că am fost în stare să ajung într-un asemenea hal de orbire, de brutalitate şi nesimţire ticăloasă, încît să-ţi ofer aceşti bani în asemenea condiţii! Dar într-un singur punct te-ai înşelat tu, Foma: nici prin gînd nu mi-a trecut să te mituiesc, să te plătesc ca să

pleci din casă; ci pur şi simplu am vrut să ai şi tu nişte bani, să nu duci lipsă în momentul cînd pleci de la mine. Ţi-o jur! Sînt gata să-ţi cer iertare în genunchi, în genunchi, Foma, şi dacă vrei, uite, cad chiar acum în faţa ta în genunchi... Dacă vrei numai... voi îngenunchea...

— N-am nevoie de îngenuncherea dumitale, colonele!...

— Dumnezeule! Dar gîndeşte-te, Foma: eram enervat, iritat, îmi ieşisem din fire... Atunci, spune-mi, spune-mi prin ce şi cum aş putea să-mi răscumpăr această greşeală, să şterg această jignire? Povăţuieşte-mă, învaţă-mă...

— Cu nimic, cu nimic, colonele, şi te asigur că mîine chiar îmi voi scutura praful de pe cizme în pragul acestei case.

Şi Foma dădu să se ridice din fotoliu. Îngrozit, unchiu-meu se repezi să-l reţină.

— Ba nu, Foma, n-ai să pleci, te conjur! striga el cu disperare. Nici vorbă nu poate fi despre praf şi cizme, Foma! N-ai să pleci sau plec şi eu după tine pînă la capătul pămîntului, şi tot am să merg aşa după tine pînă cînd mă vei ierta... Îţi jur, Foma, că aşa am să fac!

— Să te iert? Te simţi vinovat? rosti Foma. Dar îţi dai oare seama de toată vina dumitale faţă de mine? Îţi dai oare seama că acum eşti vinovat faţă de mine chiar şi prin faptul că mi-ai oferit în casa asta o bucată de pîine? Îţi dai dumneata seama că prin acest singur moment ai otrăvit cu venin toate bucăţile de pîine pe care le-am mîncat în casa dumitale? Ai izbutit să-mi reproşezi în acest moment toate bucăţile, toate îmbucăturile de pîine pe care le-am consumat; mi-ai dovedit acum că am trăit ca un rob în casa dumitale, ca o slugă, ca o zdreanţă folosită drept cîrpă pentru cizmele dumitale de lac! Iar eu, bietul de mine, în puritatea inimii mele, am crezut pînă acum că stau în casa dumitale ca un prieten, ca un frate! N-ai fost chiar dumneata acela care prin cuvintele dumitale de

vicleană ispitire m-ai asigurat de o mie de ori de această frăţie? De ce atunci mi-ai ţesut în taină aceste mreje în care m-am lăsat prins ca un nătărău? De ce ai săpat sub vălul întunericului această groapă de lup în care m-ai îmbrîncit acum? De ce nu m-ai răpus încă înainte dintr-o dată, printr-o lovitură de ciomag? De ce, zău, nu mi-ai răsucit capul precum unui cocoş, numai pentru că, să zicem, pentru că... nu se ouă, de pildă? Exact! Acesta-i cuvîntul şi eu ţin la această comparaţie, colonele, deşi este luată din ambianţă provincială şi aminteşte limbajul trivial al literaturii contemporane; şi eu strărui asupra acestei comparaţii, pentru că oglindeşte toată absurditatea acuzaţiilor dumitale; căci eu sînt tot atît de vinovat în faţa dumitale, ca şi acest cocoş ipotetic care nu şi-a satisfăcut stăpînul nesăbuit prin aceea că nu se ouă! Dar, e de necrezut, colonele! Aşa se răsplăteşte un prieten, un frate? Cu bani? Şi pentru ce anume? Mai ales, pentru ce? „Poftim, adicătelea, scumpul meu frate, îţi sînt dator cu atîta, pentru că, pe lîngă binele pe care mi l-ai făcut de atîtea ori, mi-ai salvat chiar şi viaţa. Ţine arginţii aceştia ai lui Iuda, dar ia-ţi tălpăşiţa şi cară-te de aici, să nu te mai văd!“ Cît de naiv, cît de brutal ai procedat cu mine! Ai crezut că rîvnesc la aurul dumitale, în timp ce eu nutream cele mai edenice sentimente faţă de dumneata, şi aveam o singură dorinţă: de a contribui la fericirea dumitale. O, cum mi-ai zdrobit inima! Te-ai jucat cu sentimentele mele cele mai nobile, ca un puşti oarecare ce joacă poarca! De mult – de mult, colonele, am prevăzut toate astea şi iată de ce de mult mă sufocă ospitalitatea dumitale, îmi stă în gît pîinea dumitale! Iată de ce mă apăsau atît de greu pilotele dumitale de puf, mă apăsau şi nu mă încălzeau! iată de ce zahărul dumitale, bomboanele dumitale erau pentru mine aidoma piperului negru din Cayena, şi nu le simţeam dulceaţa! Nu, colonele, rămîi singur, prosperează singur şi lasă-l

pe Foma să-şi urmeze calea tristă a suferinţei, cu traista în spinare. Şi aşa va fi, colonele!

— Nu, Foma, nu! Nu va fi aşa, nu se poate să fie aşa! gemu unchiu-meu, zdrobit cu desăvîrşire.

— Ba da, colonele, da! Întocmai aşa va fi, pentru că aşa trebuie să fie. Chiar mîine plec de la dumneata. Împrăştie milioanele dumitale, aşterne-le de-a lungul drumului meu, acoperă calea mea lungă pînă la Moscova cu bancnote – şi totuşi eu voi păşi mîndru şi dispreţuitor, călcînd peste bancnotele dumitale; uite, cu acest picior, colonele, voi călca, voi umple de noroi, voi strivi aceste bancnote, şi Foma Opiskin se va simţi sătul numai cu nobleţea sufletului său! Am spus şi am dovedit-o! Adio, colonele! A-di-o, colonele!...

Şi Foma dădu iar să se ridice din fotoliu.

— Iartă-mă, iartă-mă, Foma! Uită!... repeta unchiu-meu cu glas implorator.

— „Iartă-mă!“ Dar la ce îţi va folosi iertarea mea? Mă rog, să zicem că te voi ierta: sînt creştin; nu pot să nu iert; aproape că te-am şi iertat. Dar judecă şi dumneata şi hotărăşte singur: nu va fi contrar bunului-simţ şi se va împăca oare cu sentimentul meu de legitimă demnitate faptul că aş mai rămîne măcar o clipă în casa dumitale din care m-ai alungat, căci voiai să mă alungi, nu-i aşa?

— Nu, nu va fi contrar şi se împacă. Te asigur, Foma, că se împacă!

— Se împacă? Dar mai sîntem noi oare egali acum? Şi nu înţelegi, omule, că eu, ca să zic aşa, te-am strivit cu mărinimia mea, iar dumneata singur te-ai strivit prin atitudinea şi fapta dumitale înjositoare? Dumneata eşti cel strivit, iar eu sînt înălţat. Unde-i, deci, egalitatea? Şi cum ar mai putea fi prieteni doi oameni între care s-a frînt egalitatea? Mai poate exista prietenie acolo unde nu există egalitate? O spun asta cu un strigăt profund de durere izvorît din inima mea rănită, şi nu triumfînd, înălţîndu-mă deasupra dumitale, cum îţi închipui poate.

— Dar şi inima mea sîngerează şi geme de durere, Foma, te asigur...

— Şi acesta este omul, continuă Foma, schimbînd tonul aspru de pînă atunci într-un ton blînd, potolit; şi acesta este omul pentru care n-am dormit atîtea nopţi de-a rîndul! De cîte ori nu mi s-a întîmplat, în nopţile mele de nesomn, să mă scol din pat, să aprind lumînarea şi să-mi spun în gînd: „Acuma, el doarme liniştit cu nădejdea în tine. Veghează dar, tu, Foma, veghează asupra lui, poate că vei născoci încă ceva pentru prosperitatea şi fericirea acestui om“. Uite, aşa se gîndea Foma în nopţile lui de nesomn, colonele! Şi uite cum a fost răsplătit de acest colonel! Dar să nu mai vorbim despre asta!...

— Am să caut să merit şi să-mi cîştig, să-mi cîştig iarăşi prietenia ta, Foma, ţi-o jur!

— S-o meriţi? Dar care este garanţia? Ca bun creştin ce sînt, te voi ierta şi chiar te voi iubi; dar ca om, ca un om nobil, împotriva voinţei mele te voi dispreţui. Sînt dator, sînt obligat să mă port aşa în numele moralei, pentru că – repet – ţi-ai pierdut onoarea, iar eu am săvîrşit cea mai nobilă dintre fapte. Ei bine, cine *din anturajul dumitale* este capabil de o atare faptă? Care dintre ei va fi capabil să refuze o sumă de bani atît de mare, la care totuşi a renunţat cerşetorul, mizerabilul de Foma, omul dispreţuit de toţi, numai pentru păcatul că are un suflet prea generos? Nu, colonele, ca să redevii vreodată egal cu mine, va trebui de aici încolo să săvîrşeşti, la rîndul dumitale, un şir întreg de fapte mărinimoase. Şi ce faptă mărinimoasă ai fi capabil să săvîrşeşti dumneata, cînd nu eşti în stare să-mi spui măcar *dumneata*, ca unui egal, ci îmi spui *tu*, ca unei slugi?

— Dar bine, Foma, eu te tutuiam din prietenie, îţi spuneam *tu* ca unui prieten! strigă unchiu-meu. Nu ştiam că te indispune... Dumnezeule, dacă ştiam...

— Dumneata, continuă Foma, dumneata, care n-ai fost în stare sau, mai bine zis, n-ai vrut să-mi îndeplineşti cea mai neînsemnată dorinţă, cînd te-am rugat să-mi zici, ca unui general, „excelenţa-voastră“...

— Dar, gîndeşte-te, Foma, ar fi fost, ca să spun aşa, o adevărată ştirbire adusă ordinii ierarhice, Foma!

— Ştirbire, ştirbire! Ţi-ai vîrît în cap şi repeţi ca un papagal o expresie scoasă din cărţi! Dar îţi dai seama, dumneata, că m-ai făcut de rîs, m-ai dezonorat, m-ai umilit refuzînd să-mi spui „excelenţa-voastră“, m-ai dezonorat prin faptul că, neînţelegînd motivele mele, m-ai făcut să apar drept un zevzec mofturos, un ţicnit pe care-l pîndeşte balamucul! Ce, parcă eu nu înţeleg cît de ridicol aş fi fost dacă aş fi pretins cu adevărat să mi se spună „excelenţă“ – eu, care detest toate aceste titluri, ranguri şi măriri pămînteşti, mizere prin ele însele, atunci cînd nu sînt consfinţite prin virtute? Nici pentru un milion n-aş accepta gradul de general, dacă ar trebui să renunţ pentru asta la virtute! Iar dumneata m-ai luat drept nebun! Şi totuşi, numai şi numai pentru binele dumitale mi-am sacrificat amorul propriu şi am admis ca dumneata, *dumneata* să-ţi permiţi a mă privi ca pe un nebun, dumneata şi *savanţii* dumitale! Numai ca să-ţi luminez mintea, să-ţi întăresc morala şi să-ţi împărtăşesc lumina noilor idei, numai pentru asta m-am decis să-ţi pretind acest titlu de general. Voiam tocmai să te conving că generalii nu sînt chiar cei mai străluciţi aştri ai omenirii de pe glob; voiam să-ţi demonstrez că titlul nu preţuieşte nimic cînd e lipsit de generozitate şi că n-aveai de ce să te bucuri de sosirea generalului dumitale, cînd poate chiar alături de dumneata se află nişte oameni străluminînd de virtuţi! Dumneata însă te-ai fălit atîta în faţa mea cu gradul dumitale de colonel, încît ţi-a fost greu să-mi spui: „excelenţa-voastră“. Iată care este cauza! Iată unde trebuie

căutat motivul refuzului dumitale şi nicidecum într-o ştirbire imaginară a nu ştiu căror rînduieli! Adevărata cauză este că dumneata eşti colonel, iar eu pur şi simplu un Foma oarecare...

— Ba nu, Foma, nu! Te asigur că nu este aşa. Tu eşti un om cult, nu eşti pur şi simplu un Foma oarecare... Eu te stimez...

— Mă stimezi! Foarte bine! Spune-mi, atunci, dacă mă stimezi cu adevărat, care este părerea dumitale: merit sau nu merit eu rangul de general? Răspunde-mi precis, categoric şi imediat: merit sau nu merit? Vreau să văd gradul dumitale de inteligenţă şi de cultură.

— Pentru onestitatea, pentru neprecupeţirea, pentru inteligenţa, pentru nobleţea nemăsurată a sufletului dumitale – meriţi! proclamă unchiu-meu cu mîndrie.

— Păi, dacă merit, de ce nu mi-ai spune: „excelenţa-voastră“?

— Bine, Foma, sînt gata să-ţi spun...

— Iar eu îţi pretind! Îţi pretind s-o spui chiar acum, colonele, insist şi pretind! Văd cît de greu îţi vine, şi tocmai de aceea pretind. Acest sacrificiu din partea dumitale va fi începutul faptelor măreţe ce te vor face egal cu mine; pentru că, nu uita, trebuie să săvîrşeşti un întreg şir de fapte măreţe ca să ajungi egal mie; va trebui să te autobiruieşti, şi abia atunci voi putea crede în sinceritatea dumitale...

— Chiar de mîine îţi voi spune, Foma, „excelenţa-voastră“!

— Nu, colonele, nu mîine; că o vei spune mîine – se înţelege de la sine. Eu cer să-mi spui chiar acum, îndată: „excelenţa-voastră“.

— Bine, Foma, sînt gata... Numai că, de ce chiar aşa, îndată, Foma?...

— Dar de ce să n-o spui chiar acum? Ţi-e ruşine, poate? În cazul acesta, mă simt jignit, dacă zici că ţi-e ruşine.

— Bine, bine, Foma. Sînt gata, fireşte... ba sînt şi mîndru... Numai, să vezi, Foma, voi putea eu să-ţi spun aşa, deodată, fără nici o noimă: „Bună ziua, excelenţa-voastră“? Nu prea merge...

— Nu, n-ai să spui: „Bună ziua, excelenţa-voastră“, ar fi un ton jignitor; ai avea aerul că o spui în glumă, în bătaie de joc. Eu nu admit asemenea glume. Vino-ţi în fire, colonele, vino-ţi în fire şi schimbă imediat tonul!

— Foma, tu nu glumeşti?

— În primul rînd, n-ai să-mi mai spui *tu*, Egor Ilici, ci *dumneata* – să nu uiţi asta; în al doilea – nu sînt Foma, ci Foma Fomici, nici asta nu trebuie s-o uiţi.

— Crede-mă, zău, Foma Fomici, sînt tare bucuros! Sînt tare, tare bucuros... Numai să ştiu cum trebuie să spun!

— Nu ştii cum anume să întrebuinţezi: „excelenţa-voastră“? E de înţeles. De ce n-ai spus pînă acum ce te doare? De altfel, e şi scuzabil, mai ales cînd omul *nu are darul de a compune*, ca să mă exprim mai delicat. Şi fiindcă n-ai darul de a compune, să te ajut eu atunci. Aşadar, spune după mine: „excelenţa-voastră!...“

— Mă rog, „excelenţa-voastră“.

— Nu, nu „*mă rog,* excelenţa-voastră“, ci pur şi simplu: „excelenţa-voastră“! Îţi spun doar, colonele, schimbă-ţi tonul! Sper de asemenea că nu te vei ofensa dacă îţi voi propune să faci o uşoară plecăciune, înclinîndu-ţi corpul înainte. Cînd vorbeşti cu un general, trebuie să-ţi înclini puţin corpul înainte, în semn de respect şi că eşti gata să zbori, ca să zic aşa, în executarea poruncilor sale. Am avut prilejul să frecventez cercurile de generali şi cunosc bine toate regulile... Aşadar: „excelenţa-voastră“.

— Excelenţa-voastră...

— „Sînt nespus de fericit că am, în sfîrşit, prilejul să vă cer scuze că n-am cunoscut dintr-o dată sufletul excelenţei-voastre. Îmi permit să vă

asigur că pe viitor nu voi cruţa mizerele mele forţe pentru binele obştesc...“ Ei, atîta ajunge!

Sărmanul meu unchi! A trebuit să repete toată inepţia aceasta, frază cu frază, cuvînt cu cuvînt, în timp ce chiar eu roşeam ca un vinovat, ascultînd în dosul uşii. Simţeam că mă sufoc de furie.

— Ei, cum te simţi acum, zise călăul; o uşurare în suflet, ca şi cum ar fi pogorît în el un înger? Simţi prezenţa acestui înger? Răspunde-mi!

— Da, Foma, într-adevăr, parcă mă simt mai uşurat, răspunse unchiu-meu.

— Ca şi cum inima dumitale, după ce ţi-ai înfrînt firea, ca să zic aşa, se scaldă într-un fel de balsam tămăduitor?

— Da, Foma, parcă a mers totul ca uns cu untdelemn.

— Ca uns cu untdelemn? Hm! Deşi eu, mi se pare, nu ţi-am vorbit despre untdelemn... Dar acum n-are nici o importanţă! Iată ce înseamnă, colonele, o datorie împlinită! Aşadar, caută să te biruieşti, să te biruieşti pe dumneata însuţi. Eşti prea orgolios, orgolios peste măsură!

— Sînt orgolios, Foma, îmi dau seama, răspunse unchiu-meu oftînd.

— Eşti un egoist, un egoist sinistru...

— Da, Foma, ai dreptate, sînt un egoist şi mi-am dat seama de asta cînd te-am cunoscut pe tine, cunoscîndu-te pe tine am aflat-o şi pe asta.

— Îţi vorbesc acum ca un părinte, ca o mamă bună... Prin felul dumitale îi faci pe toţi să se depărteze de dumneata, uitînd că mielul blînd suge la două oi.

— Aşa este, Foma!

— Eşti brutal. Dai buzna cu atîta brutaliatte în inima omului, cu atîta orgoliu pretinzi atenţie faţă de dumneata, încît un om cumsecade e gata să fugă de dumneata peste nouă mări şi nouă ţări!

Unchiul oftă şi mai adînc.

— Fii dar mai delicat, mai atent, mai drăguţ faţă de alţii; uită de persoana dumitale în folosul altora

şi atunci se vor gîndi şi alţii la dumneata. Trăieşte, dar lasă şi pe alţii să trăiască – iată regula mea de conduită în viaţă! Rabdă, munceşte, roagă-te şi nădăjduieşte – iată nişte adevăruri pe care aş fi vrut să le insuflu dintr-o dată întregii omeniri! Urmează, dar, această cale şi atunci voi fi cel dintîi care să-mi deschid inima în faţa dumitale, voi plînge la pieptul dumitale... de va trebui... Căci, dacă o dai mereu cu „eu“ şi „eu“, şi numai cu „persoana mea“, nu merge! I se urăşte omului, în cele din urmă, dacă tot îi dai zor cu persoana dumitale, fie-mi îngăduit să spun aşa.

— Ce gură de aur! zise cu nemărginită devoţiune bătrînul Gavrila.

— Este adevărat, Foma; îmi dau seama de toate astea, întări înduioşat unchiu-meu. Dar nu e întru totul vina mea, Foma; aşa am fost crescut, educat; am trăit într-un mediu soldăţesc. Dar ţi-o jur, Foma, eram şi eu un om plin de simţire. Cînd mi-am luat rămas-bun de la regiment, plîngeau toţi husarii, tot divizionul meu; spuneau cu toţii că un comandant ca mine nu vor mai avea. Şi atunci mi-am zis că nu sînt un om chiar atît de rău, un om definitiv pierdut.

— O nouă dovadă de egoism! O nouă manifestare a orgoliului dumitale nemăsurat! Te făleşti, dar îmi şi scoţi ochii totodată cu lacrimile husarilor dumitale. Ce să fac, eu nu obişnuiesc să mă laud cu lacrimile altora. Deşi nu mi-ar fi fost deloc greu, căci aş avea şi eu cu ce să mă laud, aş avea, poate...

— Nu lua în seamă, Foma, mi-a scăpat vorba aceasta fără să vreau, aducîndu-mi aminte de vremurile frumoase de altădată.

— Vremurile frumoase nu pică din cer, ci noi le făurim; ele sălăşluiesc în inima noastră, Egor Ilici. Eu de ce mă simt totdeauna fericit, mulţumit, cu sufletul senin, în ciuda tuturor suferinţelor, şi nu pisălogesc pe nimeni, doar pe toţi proştii, zevzecii, *savanţii*, pe care nu-i cruţ şi nici nu vreau să-i cruţ.

Nu-i pot suferi pe imbecili! Şi ce sînt aceşti savanţi, mă rog? „Om de ştiinţă!“ Păi, toată ştiinţa lui nu este decît o gogoriţă, o păcăleală şi nu ştiinţă. Ce mare lucru a spus *individul acela* adineauri? Chemaţi-l aici! Chemaţi pe toţi savanţii! Pot să contest totul; pot să combat toate tezele lor! Cît despre nobleţea sentimentelor, nici nu mai vorbesc...

— Desigur, Foma, desigur. Nimeni nu se îndoieşte!

— Adineauri, de pildă, am dat o probă de inteligenţă, de talent, de erudiţie literară colosală, de cunoaştere a inimii omeneşti, de cunoaştere a literaturilor contemporane; am arătat şi în modul cel mai strălucit am demonstrat cum un joc popular oarecare– *komarinskaia*, de pildă – poate prilejui o temă de înaltă discuţie pentru un om talentat. Dar ce folos?! A ştiut careva dintre ei să mă aprecieze după merit? Aş! Întorceau spatele! Ţi-a şi spus, fără îndoială, că eu nu ştiu nimic, nu cunosc nimic. Şi, cînd te gîndeşti, poate că în faţa lui se afla un Machiavelli în persoană sau un Mercadante[27] şi toată vina mea n-a fost alta decît că sînt un om sărac şi necunoscut... Dar n-am să las toate astea să treacă aşa!... N-am să le-o iert!... Mi s-a mai spus de unul Korovkin. Ce pramatie o mai fi şi acela?

— E un om, Foma, foarte deştept, un om de ştiinţă... Îl aştept. Acesta cred că va fi la înălţime, Foma.

— Hm! Mă îndoiesc. O fi vreun măgar din aceia moderni, cu samarul încărcat de cărţi. N-au suflet, colonele, n-au inimă oamenii ăştia! Şi ce valoare poate să aibă ştiinţa, erudiţia fără virtute?

— Să nu spui una ca asta, Foma! De-ai şti ce frumos vorbea despre fericirea familială! Parcă simţeam cum vorbele lui îmi merg drept la inimă, Foma!

— Hm! Vom vedea; îl vom supune la un examen şi pe Korovkin. Dar să ne oprim aici,

încheie Foma, ridicîndu-se de pe fotoliu. Încă nu pot să-ţi dau întreaga iertare, colonele; jignirea a fost prea gravă; dar mă voi ruga şi să nădăjduim că bunul Dumnezeu va pogorî pacea în sufletul meu rănit. Mai vorbim noi şi mîine despre aceasta. Iar acum, dă-mi voie să mă retrag. Mă simt foarte obosit.

— Ah, Foma! se nelinişti unchiul, trebuie să fii foarte obosit, într-adevăr! Ştii ce propun eu? Să iei o gustărică, să te mai întăreşti puţin, ce zici? Dau ordin imediat.

— O gustărică! Ha-ha-ha! O gustărică! răspunse Foma cu un hohot dispreţuitor. Mai întîi te pune să bei un pahar plin de venin, şi pe urmă te întreabă dacă nu vrei o gustare? O inimă rănită vor s-o lecuiască cu niscai merişoare murate sau ciupercuţe marinate! Ce materialist jalnic îmi eşti, colonele!

— Vai, Foma, ţi-am propus dintr-un imbold atît de curat şi cu dragă inimă, zău!...

— Bine, bine, să lăsăm asta. Eu plec, iar dumneata aleargă acum la mămiţica dumitale, aruncă-te la picioarele ei şi cu lacrimi fierbinţi roag-o să te ierte – este datoria dumitale, obligaţia dumitale!

— Ah, Foma, tocmai la asta m-am gîndit tot timpul; chiar şi acum, stînd de vorbă cu tine, mă gîndeam la asta. Sînt gata să stau în faţa ei în genunchi pînă-n zori. Dar gîndeşte-te, Foma, ce-mi pretind ei mie? Ar fi nedrept, Foma, ar fi o cruzime! Fii mărinimos pînă la capăt şi fericeşte-mă deplin; mai chibzuieşte, hotărăşte tu şi atunci... atunci... ţi-o jur!...

— Nu, Egor Ilici, în chestiunea aceasta nu mă amestec, nu e treaba mea, răspunse Foma. Ştii prea bine că aici eu n-am nici un amestec; deşi poate că mă crezi cauza celor ce se-ntîmplă; dar te asigur că m-am dat în lături chiar de la început de la toată treaba aceasta. Aici hotărăşte numai şi numai voinţa mamei dumitale, care, fireşte, îţi vrea numai

binele... Du-te, dar, grăbeşte-te, zboară şi îndreaptă lucrurile prin supunere şi ascultare. Fie ca necazurile şi supărările dumitale să se risipească încă sub razele acestui apus de soare! Iar eu... eu mă voi ruga toată noaptea pentru dumneata. De mult nu mai ştiu ce-i somnul, Egor Ilici. Aşadar, rămîi cu bine! Te iert şi pe tine, bătrîne, adăugă el întorcîndu-se spre Gavrila. Ştiu că n-ai făcut-o de capul tău. Iartă-mă şi tu pe mine, dacă te-am jignit cu ceva... Rămîneţi cu bine, rămîneţi cu bine cu toţii şi Dumnezeu să vă binecuvînteze!

Foma plecă. Mă năpustii imediat înăuntru.

— Ai ascultat la uşă?! strigă unchiul.

— Da, unchiule, am ascultat şi am auzit tot ce aţi vorbit! Şi dumneata ai acceptat să-i spui „ excelenţa-voastră!“...

— Ce puteam face, dragul meu? Mă şi mîndresc cu asta... Ce preţ mai poate avea lucrul acesta, cînd am în faţă datoria unor făptuiri de înaltă abnegaţie. Ce om mărinimos; ce om dezinteresat, ce om extraordinar! Tu ai auzit doar, Serghei... Cum de am putut eu să fiu atît de nesimţit şi să-i ofer bani într-o asemenea situaţie, nu pot pricepe! Dragul meu! Eram orbit de mînie; eram furios şi nu-l înţelegeam; îl bănuiam, îl acuzam... Dar nu! El nu mi-a fost duşman, îmi dau seama abia acum... Ai observat ce expresie nobilă avea întipărită pe faţă cînd a refuzat banii?

— Bine, unchiule, mîndreşte-te cît vrei, dacă e aşa, dar eu plec: nu mai pot suporta! Te întreb pentru cea din urmă oară: ce voiai de la mine? De ce m-ai chemat şi la ce te aştepţi din partea mea? Dar dacă totul este în regulă şi eu sînt inutil aici – plec. Mi-e cu neputinţă să mai asist la asemenea reprezentaţii! Chiar astăzi plec.

— Dragul meu... se agită, ca de obicei, unchiul. Aşteaptă-mă numai două minute: trebuie să mă duc la mămiţica... să termin şi acolo... o chestiune foarte, foarte importantă, extrem de importantă!... Pînă atunci, du-te în camera ta. Uite, Gavrila te

conduce în pavilionul de vară. Cunoşti pavilionul de vară? E chiar în parc. Am şi dat dispoziţii ca valiza ta să fie dusă acolo. Iar eu mă duc sus să implor iertare, sînt hotărît să rezolv definitiv o chestiune; acum ştiu cum să procedez... De acolo vin direct la tine şi atunci îţi povestesc totul pînă în cele mai mici amănunte, dar absolut totul; îţi voi deschide inima mea. Şi... şi... şi va veni, în sfîrşit, şi pentru noi ziua cea mare a fericirii! Două minute, numai două minute, Serghei!

Unchiul îmi strînse mîna şi plecă grăbit. Nu-mi rămînea decît să-l urmez iar pe Gavrila.

X. Mizincikov

Pavilionul în care m-a condus Gavrila se numea „Pavilionul cel nou“ numai în virtutea obişnuinţei, căci fusese construit mai demult, încă de fostul proprietar. Era o clădire de lemn foarte graţioasă, aşezată în apropierea vechiului conac, chiar în parc. Din trei părţi era înconjurat de tei bătrîni, ale căror ramuri ajungeau pînă la acoperiş. Toate cele patru încăperi ale pavilionului erau mobilate cu oarecare gust şi rezervate pentru oaspeţi. Intrînd în camera destinată mie, unde îmi fusese dusă şi valiza, am zărit pe măsuţa de lîngă pat o foaie de hîrtie de corespondenţă, umplută cu un scris superb ce îmbina diferite caractere şi era înfrumuseţat cu ghirlande, parafe şi înflorituri. Literele majuscule şi înflorituriIe erau colorate în diverse nuanţe. În ansamblu, întreaga scrisoare reprezenta o lucrare caligrafică destul de drăguţă. Chiar de la primele cuvinte am înţeles că era o cerere adresată mie şi în care eram intitulat... „luminate binefăcătorule“. Avea şi titlu: „Vaietele lui Vidopleasov“. Deşi am citit-o cu atenţie încordată, căutînd să înţeleg măcar ceva din conţinutul scrisorii, toate sforţările mele au rămas zadarnice. Era o inepţie pompoasă, scrisă într-un stil pretenţios de lacheu. Am izbutit, totuşi, să ghicesc că Vidopleasov se află într-o situaţie

disperată, îmi solicită ajutorul, în care şi-a pus toate speranţele „dat fiind că sînt un om cult“, iar în încheiere eram rugat să intervin pentru el pe lîngă unchiul meu şi să-l influenţez „cu maşina mea“, figură de stil ilustrată concret prin obiectul respectiv la sfîrşitul epistolei. Eram cufundat încă în lectura scrisorii cînd se deschise uşa şi intră Mizincikov.

— Sper că îmi vei îngădui să-ţi fac cunoştinţă, zise el cu un aer degajat, dar extrem de politicos şi-mi întinse mîna. Adineauri n-am avut posibilitatea să-ţi adresez nici un cuvînt, deşi chiar de la cea dintîi privire am simţit dorinţa de a te cunoaşte mai de aproape.

I-am răspuns că şi eu sînt încîntat etc., cu toate că mă aflam într-o dispoziţie execrabilă. Ne aşezarăm.

— Ce-i asta? zise el aruncîndu-şi ochii asupra scrisorii pe care o ţineam încă în mînă. N-or fi cumva bocetele lui Vidopleasov? Exact! Eram sigur că Vidopleasov te va ataca şi pe dumneata. Şi mie mi-a adresat o foaie exact ca aceasta cu aceleaşi vaiete; iar pe dumneata te aşteaptă de mult şi se vede că o pregătise din timp. Să nu te miri: aici se petrec lucruri tare curioase şi, crede-mă, vei avea destule motive de rîs.

— Numai de rîs?

— Nu cumva ai de gînd şi să plîngi? Dacă vrei, îţi povestesc biografia lui Vidopleasov, şi sînt convins că vei rîde.

— Drept să-ţi spun, nu-mi arde acum de Vidopleasov, am răspuns eu necăjit.

Era limpede că dorinţa domnului Mizincikov de a mă cunoaşte şi conversaţia lui amabilă urmăreau un scop şi că domnul Mizincikov avea nevoie de mine. Adineauri, la ceai, şedea posomorît şi grav; iar acum îl vedeam vesel, zîmbitor şi dispus să-mi povestească o întreagă istorie. Se vedea dintr-o dată că omul acesta era stăpîn pe sine şi, probabil, cunoştea firea omului.

— Afurisitul de Foma! am lăsat eu să răbufnească mînia din mine, izbind cu pumnul în masă. Sînt sigur că el este capul tuturor relelor de aici şi că este amestecat în toate! Afurisită creatură!

— Am impresia că eşti tare pornit împotriva lui, observă Mizincikov.

— Tare pornit! m-am aprins eu îndată. Recunosc că adineauri am cam depăşit măsura, dînd oricui dreptul să mă judece. Înţeleg foarte bine că am intervenit cu totul anapoda şi am suferit un eşec lamentabil, cred că nu-i nevoie de prea multe explicaţii în această privinţă!... Înţeleg de asemenea că aşa nu se procedează într-o societate de oameni bine crescuţi; dar gîndeşte dacă mai era chip să rămîn calm? Pentru că aici e o adevărată casă de nebuni, dacă vrei să ştii! Şi... şi... în sfîrşit, plec de aici, şi asta-i tot!

— Fumezi? mă întrebă calm Mizincikov.

— Da.

— Atunci, probabil că îmi vei da voie să aprind o ţigară. Dincolo e interzis, şi am o dorinţă grozavă de a fuma. Sînt de acord, continuă el aprinzîndu-şi ţigara, că tot ce se petrece aici seamănă cu o casă de nebuni; dar te asigur că nu-mi voi îngădui să te judec, mai ales pentru motivul că, în locul dumitale, poate că m-aş fi aprins întreit mai tare, ieşindu-mi cu totul din fire.

— Atunci, de ce nu ţi-ai ieşit din fire, dacă erai şi dumneata atît de revoltat? Dimpotrivă, am băgat de seamă că ai stat tot timpul foarte calm şi, mărturisesc, mi s-a părut cam ciudat că n-ai luat apărarea sărmanului meu unchi, care este totdeauna gata să facă bine... tuturor şi oricui!

— Ai dreptate: a făcut mult bine şi la foarte multă lume; consider însă absolut inutil de a-i lua apărarea: în primul rînd, pentru că ar fi cu totul inutil chiar pentru el, ba şi umilitor oarecum; în al doilea rînd, pentru că m-ar da afară chiar a doua zi. Şi trebuie să-ţi spun sincer: situaţia mea este de aşa

natură, încît sînt obligat să ţin mult la ospitalitatea casei acesteia.

— Dar n-am nici o pretenţie la sinceritatea dumitale în privinţa situaţiei... De altfel, aş vrea să te întreb, de vreme ce eşti aici de o lună...

— Fă-mi plăcerea şi întreabă-mă: sînt la dispoziţia dumitale, răspunse în grabă Mizincikov, apropiindu-şi scaunul.

— Explică-mi, de pildă, următorul fapt: chiar acum Foma Fomici a refuzat să primească cincisprezece mii de ruble care i se înmînaseră – am văzut cu ochii mei.

— Cum aşa? E cu putinţă? strigă Mizincikov, povesteşte-mi, te rog!

I-am relatat cele petrecute, omiţînd doar momentul cu „excelenţa-voastră“. Mizincikov mă asculta cu o curiozitate avidă; iar cînd am ajuns la scena cu cele cincisprezece mii, faţa lui parcă se transfigurase într-un chip cu totul ciudat.

— E grozav, individul! se minună el după ce am terminat de povestit. Drept să-ţi spun, nu m-aş fi aşteptat la o ispravă ca asta din partea lui Foma.

— Şi totuşi, a refuzat banii! Cum se explică? Din pură generozitate?

— A refuzat cele cincisprezece mii, ca să capete mai tîrziu treizeci. De altfel, ştii ce-aş înclina să cred? adăugă el, reflectînd un timp. Mă îndoiesc ca Foma să fi avut un calcul precis. E un om lipsit de simţ practic; într-un anumit fel este şi el un poet. Cincisprezece mii... Hm! Asta e: ar fi luat el banii, negreşit, dar n-a rezistat ispitei de-a face puţină paradă ce-i oferea un prilej grozav de fandoseală şi poză. De fapt, este un neisprăvit anost, un zevzec miorlăit, care e stăpînit însă de un orgoliu nemăsurat.

Mizincikov părea supărat. Era limpede că faptul îl necăjea, umplîndu-l de un oarecare regret sau chiar de invidie.

— Hm! Trebuie să ne aşteptăm la mari schimbări, adăugă el îngîndurat. Acum, Egor Ilici

îl va idolatriza pe Foma. Te pomeneşti că se şi însoară de înduioşare, adăugă el printre dinţi.

— Aşadar, dumneata crezi că această căsătorie absurdă şi mîrşavă cu toanta aia smintită poate avea loc?

Mizincikov mă privi scrutător.

— Ce ticăloşi! am strigat eu înfierbîntat.

— Deşi pretenţia lor pare destul de întemeiată: ei susţin că Egor Ilici trebuie să încheie această căsătorie în interesul întregii familii.

— Da, sigur! Puţin a făcut pînă acum pentru ei! m-am indignat eu. Şi dumneata, dumneata poţi să afirmi că pretenţia lor de a-l însura cu această femeie proastă şi vulgară este întemeiată?!

— Sînt de acord cu ceea ce spui dumneata, că ea este o cretină... Hm! E frumos din partea dumitale să ţii atît de mult la unchiul dumitale; şi eu îl compătimesc... Deşi cu banii ei s-ar fi putut rotunji considerabil moşia! Dar mi se pare că au şi alte motive: se tem ca Egor Ilici să nu se însoare cu această guvernantă... Ştii, fata aceea drăguţă?

— Şi dumneata crezi... că este posibil? am întrebat eu, cuprins de tulburare. Credeam că e o calomnie. Lămureşte-mă, te rog, mă interesează mult...

— Dar e îndrăgostit lulea! Caută să ascundă, bineînţeles.

— Ascunde? Aşa crezi, că ascunde? Dar fata? Îl iubeşte?

— Tot ce se poate. De altfel, i-ar conveni mult, căci e foarte săracă.

— Şi pe ce anume îţi întemeiezi presupunerea că ei se iubesc?

— Aşa ceva nu se poate ascunde; de altfel, pe cît se pare, se şi întîlnesc în taină. Unii susţin chiar că între ei ar exista şi legături nepermise. Dar te rog să nu mă trădezi. Ţi-o spun în secret.

— E posibil oare ca cineva să creadă asemenea lucruri? Şi dumneata, dumneata poţi crede aşa ceva?

— Bineînţeles, n-aş putea fi sigur, doar n-am fost de faţă. Dar nu este exclus să fie şi adevărat.

— Cum aşa, nu este exclus! Gîndeşte-te ce om nobil şi de onoare este unchiu-meu!

— De acord; dar poate interveni şi pasiunea, mai ales că totul se poate încheia printr-o căsătorie legitimă. Se întîmplă ca omul să-şi piardă capul, au fost cazuri. De altfel, repet încă o dată, n-am nici o certitudine asupra temeiniciei acestor afirmaţii, cu atît mai mult, cu cît între timp a fost dezlănţuită împotriva ei o adevărată campanie de ponegrire; s-a spus chiar că a întreţinut legături cu Vidopleasov.

— Ei vezi! chiar şi cu Vidopleasov! E cu putinţă?! Ţi-e şi scîrbă să asculţi aşa ceva! Nu se poate ca dumneata să fi crezut născocirile astea revoltătoare!

— Păi tocmai asta îţi spuneam şi eu, că nu prea cred, răspunse calm Mizincikov, deşi s-ar putea să fie şi adevărat. Cîte nu se întîmplă pe lume! Doar n-am fost de faţă, şi apoi consider că nu e treaba mea. Întrucît însă, după cum observ eu, vădeşti un mare interes pentru toate astea, cred de a mea datorie să adaug că socot puţin probabilă legătura aceasta cu Vidopleasov. Nu sînt decît născociri şi intrigi urzite de Anna Nilovna Perepeliţîna; ea a scornit toate astea şi le-a scornit din invidie, pentru că nutrea speranţa să se mărite cu Egor Ilici – zău! – pe motivul că este fiică de locotenent-colonel. Văzîndu-şi speranţele prăbuşite, ea nu mai poate de furie. De altfel, ţi-am şi spus, mi se pare, totul în privinţa aceasta şi vreau doar să-ţi mai mărturisesc că grozav nu-mi plac cancanurile; cu atît mai mult, cu cît pierdem un timp preţios. Venisem la dumneata să-ţi cer un mic serviciu.

— Un serviciu? Mă rog, sînt la dispoziţia dumitale...

— Vreau şi sper să-ţi provoc interesul, întrucît văd că ţii foarte mult la unchiul dumitale şi te preocupă în mod deosebit proiectata lui căsătorie.

Dar, înainte de a-mi expune cererea propriu-zisă, aş mai avea să-ţi fac şi o rugăminte prealabilă

— Care anume?

— Iată care: nu ştiu dacă vei accepta sau nu să-mi îndeplineşti rugămintea principală, în tot cazul însă, înainte de a o expune, te-aş ruga mult să-mi faci o deosebită onoare, dîndu-mi cuvîntul dumitale de nobil şi om onest că tot ce vei auzi acum de la mine va rămîne între noi în cea mai mare taină şi că nici într-un caz şi faţă de nimeni nu vei trăda acest secret şi nu vei folosi în favoarea dumitale ideea pe care găsesc acum necesar să ţi-o împărtăşesc. Primeşti sau nu?

Introducerea suna solemn. I-am promis toată discreţia.

— Aşadar?... zisei eu.

— Chestiunea-i de fapt foarte simplă, începu Mizincikov. Trebuie să-ţi spun că mi-am pus în gînd s-o răpesc pe Tatiana Ivanovna şi să mă însor cu ea; într-un cuvînt, va fi ceva în genul practicii de la Gretna-Green[28], mă înţelegi?

Îl privii pe domnul Mizincikov ţintă în ochi, fără a putea scoate un timp nici o vorbă.

— Mărturisesc, n-am înţeles nimic, am bîiguit eu în sfîrşit, şi afară de aceasta, aşteptîndu-mă să am de-a face cu un om rezonabil, deloc nu m-am aşteptat...

— Aşteptîndu-te, nu te-ai aşteptat, mă întrerupse Mizincikov. Altfel spus, aceasta înseamnă că dumneata mă consideri şi pe mine un nesăbuit, iar planul meu îl găseşti absurd, aşa este?

— Ba deloc... Însă...

— O, te rog, nu te jena în alegerea expresiilor! nici o grijă; îmi vei provoca o mare satisfacţie, pentru că în felul acesta se scurtează drumul ce duce la atingerea ţelului. De altfel, sînt cu totul de acord că toate astea par la prima vedere puţin cam ciudate. Dar îndrăznesc să te asigur că intenţia mea, departe de a fi absurdă, este, dimpotrivă,

foarte rezonabilă; şi dacă vei avea bunătatea să mă asculţi...

— Mă rog, mă rog! Te ascult cu cel mai mare interes.

— De fapt, nici n-ar fi cine ştie ce mult de povestit. Uite ce este: în momentul de faţă, sînt plin de datorii şi fără nici o leţcaie. Mai am şi o soră, o fată de vreo nouăsprezece ani, orfană de ambii părinţi, stă la nişte oameni străini şi e complet lipsită de mijloace de trai. În bună parte vina este a mea că a ajuns în această situaţie. Moştenisem vreo patruzeci de suflete. Întîmplarea a făcut ca tocmai atunci să fiu înaintat locotenent. Bineînţeles, mai întîi am ipotecat mica noastră avere, iar pe urmă am irosit-o în petreceri. Am dus o viaţă tîmpită; făceam pe grozavul, imitîndu-l pe Burţov[29], jucam cărţi, chefuiam – într-un cuvînt – o viaţă atît de tîmpită, încît mi-e şi ruşine să-mi aduc aminte. Acum mi-am venit în fire şi vreau să-mi schimb radical felul de viaţă. Pentru asta am însă absolută nevoie de bani. Cel puţin de o sută de mii de ruble. Întrucît însă o slujbă nu mi-ar aduce nimic în plus, iar eu personal nu sînt capabil de nimic şi n-am nici un fel de studii, nu-mi rămîne, bineînţeles, decît: ori să mă apuc de furat, ori să mă însor cu una bogată. Cînd am ajuns aici, eram aproape distrus, am venit pe jos, nu cu un mijloc de transport oarecare. Mi-a dat soră-mea ultimele trei ruble ce-i mai rămăseseră, ca să pot pleca din Moscova. Aici am văzut-o pe această Tatiana Ivanovna şi mi-a încolţit ideea pe care ţi-am expus-o. M-am decis imediat să mă sacrific şi să mă căsătoresc cu ea. Eşti de acord, cred, că dau dovadă de înţelepciune. De altfel, o fac mai mult pentru soră-mea... Bineînţeles, şi pentru mine...

— Dar, dă-mi voie, vrei să faci o cerere formală de căsătorie Tatianei Ivanovna?

— Ferească sfîntul! M-aş pomeni alungat imediat de aici. Şi nici ea n-ar consimţi aşa; altceva ar fi dacă i-aş propune s-o răpesc: atunci se

învoieşte. Aicea-i tot secretul: să fie ceva romantic şi de efect. Bineînţeles, totul va lua apoi forma unei căsătorii legitime. Numai s-o pot scoate de aici!

— Dar de ce eşti atît de convins că ea va fugi negreşit cu dumneata?

— O, în privinţa asta – nici o grijă! Sînt absolut sigur. Tocmai aici e miezul ideii mele – convingerea că Tatiana Ivanovna este capabilă să întreprindă o aventură amoroasă absolut cu oricine, cu primul întîlnit, căruia i-ar trăsni să se angajeze. De aceea am apelat în prealabil la cuvîntul dumitale de onoare, ca să nu profiţi de ideea mea. Îţi dai seama că, în ceea ce mă priveşte, ar fi păcat să nu folosesc un asemenea prilej favorabil, mai ales în situaţia în care mă aflu.

— Asta înseamnă că ea e nebună de-a binelea... O, te rog, scuză-mă, m-am grăbit să adaug. Atunci, dat fiind planurile dumitale, înseamnă...

— Te rog încă o dată, nu te sfii în alegerea expresiilor. Vrei să mă întrebi dacă e într-adevăr o scrîntită? Cum să-ţi spun? Nu este nebună, desigur, pentru că deocamdată nu se află într-un ospiciu; de altfel, în această înclinaţie spre aventuri amoroase, eu personal, mărturisesc, nu văd nici un semn de nebunie. Cu toate aparenţele, ea este de fapt o fată cinstită. Trebuie să ţinem seama că pînă acum un an a trăit într-o sărăcie cumplită; chiar din momentul naşterii n-a stat decît sub oblăduirea asupritoare a diverselor binefăcătoare. Are o inimă extrem de sensibilă; nimeni nu s-a gîndit vreodată s-o ceară în căsătorie – ei şi, mă înţelegi: visuri, dorinţi, speranţe, înflăcărarea inimii, pe care tot timpul trebuia s-o stăpînească, suferinţe necontenite din partea ocrotitoarelor – toate astea, bineînţeles, erau de ajuns ca să zdruncine echilibrul unei firi sensibile. Şi, deodată, moşteneşte o avere considerabilă. Eşti de acord, cred, că oricine în locul ei şi-ar pierde capul. Acum, fireşte, este adulată, curtată – deci,

speranţele nutrite atîta timp au reînviat cu o şi mai mare intensitate. Adineauri am auzit-o povestind despre o întîmplare cu un filfizon cu vestă albă: a fost exact aşa cum a descris-o. Faptul acesta îţi oferă posibilitatea să-ţi dai seama şi de rest. Cu suspine, bileţele, versuri ai toate şansele s-o ademeneşti; iar dacă mai strecori şi o aluzie la scara de mătase, la serenade spanioleşti sau la cine ştie ce alte prostii din cîte sînt în genul acesta, poţi să faci cu ea ce doreşti. Am şi făcut o încercare obţinînd imediat o întîlnire secretă. Deşi, deocamdată m-am oprit aici, în aşteptarea unor împrejurări mai favorabile. În orice caz, însă, peste vreo patru zile, o răpesc, orice ar fi. În ajun voi începe preludiul sentimental cu bileţele şi suspine; cînt destul de bine la chitară ca să-mi acompaniez serenadele. Noaptea – o întîlnire în chioşc, iar în zori caleaşca va fi gata; o duc pînă la locul unde mă aşteaptă trăsura, o aşez şi dispărem. Înţelegi, cred, că nu risc nimic: este absolut majoră şi, pe deasupra, totul se va face la propria ei dorinţă. Iar o dată fugită cu mine, va fi obligată, desigur, să meargă pînă la capăt... O duc într-o casă săracă, dar de oameni cumsecade – cam la vreo patruzeci de verste de aici, unde va fi adăpostită cu grijă pînă la cununie şi păzită de orice vizite nedorite; între timp, fără a mai pierde o clipă, aranjez ca nunta să aibă loc cel mult în trei zile – se poate. Bineînţeles, voi avea nevoie de nişte bani; am făcut socoteala că mă voi descurca cu vreo cinci sute de ruble pentru a duce la capăt tot interludiul acesta, dar în această privinţă mi-am pus nădejdea în Egor Ilici: îmi va avansa suma, fără să ştie, fireşte, în ce scop. Ai înţeles acum?

— Am înţeles. Sînt complet lămurit. Dar spune-mi, te rog, în ce privinţă speri să-ţi fiu de folos?

— O, în multe, foarte multe privinţe, crede-mă! Altfel nici nu te-aş fi solicitat. Ţi-am spus, doar, că mă bazez pe concursul unei familii respectabile, dar sărace. Dumneata ai să mă ajuţi să mă descurc

şi aici, şi acolo, şi, în sfîrşit, ca martor. Mărturisesc că, fără ajutorul dumitale, voi fi legat pur şi simplu la mîini şi la picioare.

— Încă o întrebare: de ce alegerea dumitale pentru acest ajutor a căzut tocmai asupra mea – un confident pe care nici nu-l cunoşti, de fapt, întrucît am sosit aici abia de cîteva ore?

— Întrebarea dumitale, mă lămuri Mizincikov cu zîmbetul cel mai amabil, întrebarea dumitale, mărturisesc sincer, îmi face o deosebită plăcere, pentru că îmi oferă prilejul să-mi exprim toată stima pe care ţi-o port.

— Mă simt prea onorat!

— Iată de ce: te-am observat şi te-am studiat oarecum cu prilejul întîlnirii de adineauri. Deşi, mă rog, eşti cam prea înflăcărat şi... şi... tînăr încă; dar m-am convins de un lucru: că, dacă mi-ai dat cuvîntul o dată, pot fi sigur că n-ai să povesteşti nimănui şi am convingerea fermă că ai să-l respecţi – dumneata nu eşti un Obnoskin – una la mînă. În al doilea rînd: eşti un om cinstit şi nu vei profita de ideea mea în interesul dumitale personal; bineînţeles, afară de cazul cînd vei voi să cazi la învoială cu mine, tranşînd afacerea amiabil. În acest din urmă caz, aş fi dispus poate să-ţi cedez ideea mea, adică pe Tatiana Ivanovna, şi să te ajut cu tot zelul la răpirea ei, dar cu condiţia ca, la o lună după cununie, să capăt de la dumneata cincizeci de mii de ruble, în asignate, pentru care dumneata îmi vei da, bineînţeles, o scrisoare de garanţie sub formă de împrumut fără dobîndă.

— Cum, strigai eu, mi-o şi propui?

— Fireşte, pot să ţi-o cedez, dacă doreşti, dacă ai anumite planuri. Eu pierd, bineînţeles, în acest caz; dar... ideea îmi aparţine, căci sînt atîtea cazuri cînd se iau bani pentru o idee. Şi, în sfîrşit, în al treilea rînd: te-am invitat pe dumneata şi pentru simplul fapt că n-aş avea de unde alege. Iar orice amînare, dat fiind împrejurările de aici, este de neconceput. De altfel, se apropie şi postul

Uspeniei, cînd nu se mai oficiază cununii. Sper că acum eşti pe deplin lămurit?

— Absolut, şi încă o dată mă angajez să-ţi păstrez taina cu toată discreţia; dar refuz cu desăvîrşire să-ţi fiu asociat în această chestiune, lucru pe care ţi-l fac cunoscut de pe acum.

— Dar de ce?

— Cum, de ce? am izbucnit eu, dînd frîu liber valului de indignare stăpînită în timpul acestei discuţii. Dar cum de nu înţelegi că o asemenea faptă ar fi cu totul necinstită? Să zicem că dumneata ţi-ai făcut o socoteală absolut întemeiată, contînd pe debilitatea mintală şi pe mania nefericită a acestei domnişoare; dar singur acest fapt ar fi de ajuns ca să te oprească pe dumneata, un om de condiţie onestă! Chiar dumneata spuneai că ea merită toată consideraţia, cu tot ridicolul situaţiilor în care se pune singură. Şi, cînd colo, vrei să profiţi de nenorocirea ei ca să-i smulgi o sută de mii de ruble! N-ai să-i fii, desigur, un soţ în adevăratul sens al cuvîntului, îndeplinindu-ţi toate îndatoririle; ai s-o părăseşti, bineînţeles... E ceva atît de neonest în toată treaba asta, încît, iartă-mă, dar nici nu înţeleg cum de te-ai hotărît să-mi soliciţi concursul!

— Uliuliu, ce romantism! strigă Mizincikov, privindu-mă cu o mirare nedisimulată. De altfel, nici romantism n-ar fi, ci pur şi simplu o incapaciatte de a înţelege natura acestei afaceri şi de a sesiza consecinţele care decurg din ea. Dumneata susţii că e o faptă necinstită, în timp ce toate avantagiile ar fi de partea ei, şi nu în favoarea mea... Judecă şi dumneata!

— Bineînţeles, din punctul dumitale de vedere ar putea să reiasă că faci un act de generozitate, căsătorindu-te cu Tatiana Ivanovna, am răspuns eu zîmbind sarcastic.

— Cum să nu! Un act de cea mai mare generozitate, bineînţeles! se aprinse la rîndul lui Mizincikov. Gîndeşte-te: în primul rînd, eu mă

sacrific consimţind să-i fiu soţ – este ceva, nu? În al doilea rînd, deşi ea dispune sigur de o sută de mii de ruble de argint, cu toate astea nu iau decît o sută de mii în bancnote, dîndu-mi totodată cuvîntul să nu mai pretind de la ea nici un ban în plus, cît voi trăi, deşi aş fi putut să procedez şi altfel – ceea ce înseamnă ceva, nu-i aşa? Şi, în sfîrşit, să ne gîndim şi la altceva: o vezi dumneata ducînd de aci încolo o viaţă aşezată? Ca să poată trăi liniştit, trebuie deposedată de banii pe care îi are şi instalată într-un ospiciu de nebuni, pentru că, în orice clipă, te poţi aştepta să apară vreun pierde-vară, vreun fluieră-vînt, pescuitor în ape tulburi sau escroc cu mustăcioară, chitară şi serenade, de felul lui Obnoskin, care să-i sucească mintea, seducînd-o, căsătorindu-se cu ea, jecmănind-o pînă al ultimul ban, ca s-o părăsească apoi, la voia întîmplării. Chiar aici, de exemplu, într-o casă onorabilă, s-ar părea, nu-i aşa? Ei bine, chiar şi în casa aceasta este găzduită şi adulată numai pentru că cei de aici scontează anumite avantagii de pe urma banilor ei. Fiinţa aceasta trebuie ferită, salvată de asemenea primejdii. Or, mă înţelegi, odată căsătorită cu mine, toate primejdiile de acest fel vor dispărea. În această privinţă, îmi iau obligaţia ca nici un fel de nenorocire să n-o mai lovească. În primul rînd, o plasez îndată la Moscova, într-o familie onorabilă, dar săracă – alta decît aceea la care m-am referit; pe lîngă ea va sta tot timpul soră-mea; va fi mereu supravegheată şi păzită. Îi vor rămîne vreo două sute cincizeci de mii de ruble sau, dacă socotim în asignate – trei sute de mii, ceea ce va fi prea de ajuns ca să trăiască fără grijă! Se va bucura de toate plăcerile, distracţiile, va fi dusă la baluri, mascarade, concerte. Va putea să viseze şi amoruri, bineînţeles că în această privinţă eu îmi voi lua toate măsurile de siguranţă: visează cît vrei, dar numai atît, mai departe nimic! Pe cînd acum, ce se-ntîmplă? Oricine poate s-o jignească, s-o nedreptăţească!

Măritată cu mine însă, nimeni nu va îndrăzni s-o facă: este nevasta mea, poartă numele de Mizincikov, care n-ar îngădui să-i fie pătat numele! Toate astea nu contează? Ce zici? Fireşte, n-am să stau cu ea împreună: ea va sta la Moscova, iar eu undeva la Petersburg. Mărturisesc acest lucru pentru că discut cu dumneata absolut deschis şi sincer. Dar ce-are a face că nu vom sta împreună? Fii mai atent şi observă-i firea: este capabilă o fiinţă ca ea să fie soţie şi să stea împreună cu soţul? Este capabilă ea să rămînă credincioasă? Dar e fiinţa cea mai zănatică din lume! Are nevoie de schimbări necontenite; este capabilă a doua zi chiar să uite că s-a măritat şi a devenit soţie legitimă. Păi, aş face-o complet nefericită dacă aş rămîne împreună cu ea şi i-aş pretinde îndeplinirea strictă a tuturor obligaţiilor conjugale. Bineînţeles, o voi vizita o dată sau de mai multe ori pe an; şi nu ca să-i cer bani – te asigur. Am precizat doar că peste suta de mii în asignate nu voi lua de la dînsa nici un ban, şi mă voi ţine de cuvînt! În privinţa banilor, voi proceda cu ea în chipul cel mai onest. Venind s-o vizitez pentru două sau trei zile, îi voi procura chiar o reală plăcere, şi nu plictiseală: voi rîde cu ea în hohote, îi voi povesti anecdote, o voi duce la bal, mă voi drăgosti cu ea, îi voi face cadouri, îi voi cînta romanţe, îi voi dărui o căţeluşă; apoi ne vom despărţi în chipul cel mai romantic şi vom continua să întreţinem o corespondenţă de amor. În felul acesta, ea va fi entuziasmată de un asemenea soţ romantic, mereu îndrăgostit şi bine dispus! După părerea mea, e cît se poate de înţelept şi raţional; şi bine ar fi dacă toţi soţii ar proceda la fel. Femeile ţin la soţii lor numai atunci cînd aceştia lipsesc, şi urmîndu-mi sistemul, voi captiva inima Tatianei Ivanovna în modul cel mai antrenant şi pentru toată viaţa. Ce-ar putea să-şi dorească mai mult? Spune şi dumneata! Păi ar fi un rai pentru dînsa, un adevărat paradis!

Ascultam în tăcere, uimit de cuvintele lui. Mi-am dat seama că n-are nici un rost să-l contrazic pe domnul Mizincikov. Era convins ca un fanatic că are dreptate, că proiectul său este chiar măreţ, plin de generozitate, şi vorbea despre el cu entuziasmul primului descoperitor. Rămînea însă neclară o împrejurare delicată; se impunea s-o lămurim.

— Dar dumneata nu te-ai gîndit deloc, am zis eu, că e aproape logodită cu unchiul meu? Răpind-o, ai să-i aduci acestui om o mare ofensă; vrei să fugi cu ea chiar în ajunul nunţii lor, ba, colac peste pupăză, intenţionezi să te împrumuţi chiar de la el pentru această ispravă!

— Uite că te-am şi prins! se înflăcără Mizincikov. Nici o grijă, prevăzusem obiecţiunea dumitale. Dar în primul rînd, şi acesta este lucrul esenţial: unchiul dumitale nu a cerut-o încă oficial în căsătorie; prin urmare, am tot dreptul să ignor faptul că cineva intenţionează să i-o dea de nevastă; pe de altă parte, notează, te rog, că am conceput această afacere cu trei săptămîni în urmă, cînd nu ştiam absolut nimic despre intenţiile celor de aici; şi, de aceea, mă simt absolut loial în faţa lui din punct de vedere moral, ba chiar, dacă stăm să judecăm bine, nu sînt eu acela care îi răpeşte logodnica, cu care – notează şi acest lucru – am şi avut o întîlnire secretă noaptea în chioşcul din parc. Şi, în sfîrşit, dă-mi voie, n-ai fost chiar dumneata revoltat acum cîteva clipe pe motivul că unchiul dumitale este silit să se însoare cu Tatiana Ivanovna, iar acum, deodată, mă pomenesc că tot dumneata ai devenit apărătorul acestei căsătorii şi vorbeşti despre o ofensă, o jignire pe care aş aduce-o onoarei de familie! Păi eu, dimpotrivă, îi fac unchiului dumitale cel mai mare serviciu: îl salvez – dumneata trebuie să înţelegi acest lucru! El priveşte cu dezgust această eventuală căsătorie, unde mai pui că iubeşte o altă persoană! Ce fel de soţie i-ar putea fi Tatiana Ivanovna? De altfel, şi ea ar fi nefericită cu dînsul, pentru că, orice ai spune,

va trebui să fie stăpînită şi ţinută în frîu, ca să nu mai cocheteze cu orice tînăr. Dar dacă o răpesc, şi încă în timpul nopţii, nici o generăleasă, nici un Foma Fomici nu mai au nimic de făcut. Ar fi prea de tot să aduci înapoi o logodnică fugită cu altul în ajunul cununiei. Nu fac eu în felul acesta un bun serviciu, un adevărat bine lui Egor Ilici?

Recunosc, aceste din urmă consideraţii şi argumente au avut asupra mea un efect hotărîtor.

— Dar ce se întîmplă dacă el o va cere în căsătorie chiar mîine? obiectai eu – atunci va fi prea tîrziu: ea va deveni formal logodnica lui.

— Bineînţeles că va fi prea tîrziu! Dar tocmai în acest sens trebuie să acţionăm ca să nu se întîmple aşa ceva. De ce crezi că am recurs la concursul dumitale? Singur n-aş putea să mă descurc, iar împreună, cu forţe unite, aranjăm în aşa fel, încît Egor Ilici să nu facă această cerere în căsătorie. Lucrul acesta trebuie împiedicat cu orice preţ, chiar dacă va fi nevoie să recurgem la o soluţie drastică, aplicînd, de pildă, o bătaie zdravănă lui Foma Fomici, pentru a sustrage atenţia tuturor, încît să nu le mai ardă de nuntă. Bineînţeles, vom folosi acest mijloc numai în caz extrem; am dat doar un exemplu. Iată sub ce raport contez eu pe dumneata.

— Încă o singură şi ultimă întrebare: în afară de mine, n-ai mai împărtăşit nimănui planul dimitale?

Mizincikov se scărpină la ceafă şi schiţă o strîmbătură acră.

— Recunosc, mărturisi el, că întrebarea aceasta e ca o pilulă amară pentru mine. Tocmai aici e buba, că mi-am dezvăluit şi altcuiva ideea... Într-un cuvînt, am dat în gropi, am făcut o prostie gogonată! Şi cui crezi c-am împărtăşit-o? Lui Obnoskin! Nici pînă azi nu pot pricepe cum de am putut să fac o asemenea tîmpenie. Crede-mă, nu-mi dau seama deloc cum s-a întîmplat! Îmi tot dădea tîrcoale; nu-l cunoşteam încă bine şi, cînd m-a străfulgerat această inspiraţie, înfierbîntat cum

eram, într-o stare de nemaipomenită febrilitate şi totuşi conştient că voi avea nevoie de un ajutor, m-am adresat lui Obnoskin... O greşeală de neiertat, de neiertat, ce să spun!

— Ei, şi cum a reacţionat Obnoskin?

— A acceptat cu entuziasm din capul locului, apoi, chiar a doua zi, dis-de-dimineaţă, a dispărut. Cam peste vreo trei zile a apărut din nou, împreună cu mămiţică-sa. Cu mine n-a schimbat nici o vorbă, ba chiar mă evită de atunci, de parcă s-ar teme de ceva. Mi-am dat seama imediat cum stă chestia. Iar maică-sa e o pramatie care a trecut, vorba ceea, prin ciur şi dîrmon. O cunoşteam mai de demult. El a pus-o, desigur, la curent cu planul meu. Acum, eu tac şi aştept; ei tot mă spionează şi situaţia e cam încordată... Tocmai de aceea mă şi grăbesc.

— Şi la ce anume te aştepţi din partea lor?

— Mare lucru, desigur, nu vor fi în stare să facă, dar că or să-mi joace o festă – de asta nu mă îndoiesc. Îmi vor pretinde, bineînţeles, bani pentru discreţie şi pentru ajutor: aştept din clipă în clipă... Dar prea mult nu pot să dau şi nici nu mă gîndesc să le dau – sînt hotărît; mai mult de trei mii în asignate mi-ar fi cu neputinţă. Păi, judecă şi dumneata: trei mii rezervaţi pentru ei, cinci sute în monedă pentru cununie, întrucît, orice ar fi, unchiului trebuie să-i restitui toată suma; unde mai pui că am şi nişte datorii vechi; pe urmă şi surorii mele trebuie să-i avansez o sumă, cît de cît. Ce mai rămîne din suta de mii? Mă ruinez!... De altfel, uitasem să-ţi spun că Obnoskinii au spălat putina.

— Au plecat? întrebai eu intrigat la culme.

— Adineauri, după ceai; dracu' să-i ia! Mîine, parcă îi văd, or să-şi facă din nou apariţia. Ei, ce zici, accepţi propunerea mea?

— Mărturisesc, am răspuns eu stînjenit, că nici nu ştiu ce să-ţi spun. E o chestiune prea delicată... Am să păstrez, fireşte, secretul; eu nu sînt Obnoskin; dar... aş spune să nu contezi pe mine.

— Văd, se îmbufnă Mizincikov, ridicîndu-se de pe scaun, că nu te-ai săturat încă de Foma Fomici şi de bunica şi că, deşi ţii mult la bunul şi nobilul dumitale unchi, n-ai înţeles îndeajuns la ce chinuri e supus în casa aceasta. Eşti încă nou-venit aici... Dar, să avem răbdare! Mai stai şi mîine, vezi ce se mai petrece şi sînt convins că spre seară ai să primeşti propunerea mea. Altminteri, unchiul dumitale e pierdut – îţi dai seama? Îl vor sili cu orice preţ să se însoare. Nu uita că poate chiar mîine el va face cererea în căsătorie. Şi atunci va fi prea tîrziu; ar trebui să te hotărăşti chiar astăzi!

— Crede-mă, îţi doresc reuşită deplină, dar ca să-ţi dau concursul... nu ştiu... mi se pare cam...

— Cunoaştem cîntecul! Dar să aşteptăm pînă mîine – hotărî Mizincikov, zîmbind ironic. *La nuit porte conseil*. [30] La revedere. Vin la dumneata mîine dis-de-dimineaţă, iar între timp mai reflectează...

Mizincikov părăsi camera mea, fredonînd o melodie.

Am ieşit şi eu îndată după el ca să iau puţin aer. Luna nu răsărise încă; noaptea era întunecoasă, aerul cald şi înăbuşitor. Frunzele copacilor păreau amorţite şi nu le clintea nici cea mai mică adiere de vînt. Cu toată oboseala pe care o simţeam în corp, voiam să mă plimb puţin, să mă mai destind, să-mi adun gîndurile; dar nu am apucat să fac nici zece paşi, şi am auzit glasul unchiului. Tocmai urca treptele pridvorului, însoţit de cineva căruia îi vorbea cu multă însufleţire. M-am întors îndată şi l-am strigat. Era însoţit de Vidopleasov.

XI. Marea nedumerire

— Unchiule! În sfîrşit, ce bine îmi pare că am dat de tine!

— Dragul meu, eram şi eu nerăbdător să te văd. Uite, isprăvesc cu Vidopleasov şi vom sta de vorbă după pofta inimii. Am multe să-ţi povestesc.

— Cum, mai zăboveşti şi cu Vidopleasov? Dă-l încolo, unchiule!

— Încă vreo cinci, cel mult zece minute, Serghei, şi sînt al tău cu desăvîrşire. E ceva important, se pare.

— Or fi nişte prostii de ale lui, am ripostat eu cu indignare.

— Ce să-ţi spun, dragul meu? Uite, la ora asta se ţine scai de mine cu cine ştie ce fleacuri şi nerozii. N-ai găsit şi tu un alt moment, frate Grigori, pentru jalbele tale? Cu ce aş putea să te ajut? Măcar să-ţi fie milă de mine, frăţioare. M-aţi adus în asemenea hal, încît n-a mai rămas decît să mă mîncaţi de viu! Nu mai pot, Serghei, crede-mă, am ajuns la capătul puterilor şi nu ştiu ce să mă fac cu ei!

Şi unchiul dădu din mîini cu adîncă disperare.

— Nu înţeleg ce chestiune atît de importantă are el, încît nu se poate amîna? Iar eu aş avea nevoie, unchiule...

— Lasă, frate, că şi-aşa mi-au împuiat capul acolo cu ţipetele lor că n-am grijă de moralul oamenilor mei! Te pomeneşti că se plînge mîine că nu l-am ascultat, şi atunci ţine-te...

Şi unchiul făcu din nou un gest disperat.

— Atunci isprăveşte cu el cît mai repede! Eventual, aş putea să-ţi fiu de folos. Să urcăm sus. Ce vrea el? Ce-l doare? îl asaltai cu întrebări îndată ce intrasem în cameră.

— Păi, să vezi, dragul meu, nu-i place, nu-i mulţumit de propriul lui nume, cere să i-l schimbăm. Cum ţi se pare?

— Nu-i place numele? Cum adică?... Ei bine, unchiule, înainte de a asculta ce va spune el, dă-mi voie să-ţi spun că numai în casa dumitale se pot întîmpla asemenea minunăţii, am răbufnit eu, desfăcîndu-mi braţele în lături de uimire.

— Da, frate! Să dau aşa din mîini ştiu şi eu, dar ce folos! zise cu necaz unchiul. Ia, mai bine,

încearcă tu să vorbeşti cu el, încearcă. De două luni se ţine scai de mine...

— Am un nume necuviincios! dădu glas Vidopleasov.

— Şi de ce îl socoţi necuviincios? îl întrebai eu mirat.

— Păi aşa. Duce gîndul la tot felul de scîrnăvii.

— De ce, adică, scîrnăvii? Şi cum poate fi schimbat? Cine-şi schimbă numele?

— Dar, gîndiţi-vă, s-a mai pomenit undeva un nume ca ăsta?

— Sînt de acord că numele tău e cam ciudat, am continuat eu din ce în ce mai nedumerit, dar ce se poate face? Doar şi tatăl tău avea acelaşi nume.

— Este adevărat că din pricina părintelui meu trebuie să mă chinuiesc de-a pururi, căci sortit mi-a fost ca prin acest nume să înfrunt tot felul de batjocuri şi să îndur nenumărate amărăciuni, răspunse Vidopleasov.

— Pun rămăşag, unchiule, că şi aici şi-a vîrît nasul Foma Fomici, exclamai eu înciudat.

— Nu, frate, nu, greşeşti. Într-adevăr, Foma l-a luat sub oblăduirea sa. L-a făcut secretar, şi în asta constă propriu-zis serviciul lui. Bineînţeles, l-a educat, i-a insuflat porniri nobile, încît s-ar putea spune că în anumite privinţe i s-a luminat mintea... Vezi, aşadar, că-ţi relatez...

— Exact aşa, îl întrerupse Vidopleasov, Foma Fomici e binefăcătorul meu şi, ca un adevărat binefăcător, m-a făcut să înţeleg toată nimicnicia mea, că nu sînt decît un vierme pe pămînt şi astfel, datorită dumnealui, mi-am aflat soarta pentru prima oară.

— Să vezi, Serioja, să vezi cum stă chestia, continuă unchiul, precipitîndu-se după obiceiul lui. Aproape din copilărie, Vidopleasov a stat la Moscova, în serviciul unui profesor de caligrafie. Dacă ai vedea ce frumos l-a învăţat să scrie: şi în culori, şi cu litere aurii, iar jur împrejur, ştii, desenează nişte cupidoni – într-un cuvînt, e un

artist! Iliuşa învaţă de la el să scrie; pentru fiecare lecţie îi plătesc o rublă şi jumătate. Însuşi Foma a stabilit acest preţ. Se duce şi pe la moşierii din vecinătate, în trei case; capătă şi de acolo bani pentru lecţii. Îl vezi cum se îmbracă! Ba mai scrie şi versuri.

— Versuri? Atîta mai lipsea!

— Versuri, frăţioare, versuri; şi să nu crezi că glumesc – stihuri veritabile, ca să zic aşa, versificare în toată regula; şi le scrie, le potriveşte foarte bine la orice temă, într-o clipă îţi descrie obiectul. Un adevărat talent! Pentru măicuţa, de ziua ei onomastică, a ticluit o dedicaţie în stihuri atît de grozavă, încît am rămas toţi cu gurile căscate: a pus şi din mitologie, şi cum zboară muzele, încît, ştii, se vedea pînă şi asta... cum naiba îi zice? rotunjimea formei – într-un cuvînt, totul era potrivit în rimă. Foma a corectat-o. Eu, bineînţeles, n-am nimic împotrivă, ba chiar mă declar mulţumit. Lasă-l să compună, numai să nu facă vreo poznă. Eu, frate Grigori, îţi spun ca un părinte. A aflat despre treaba asta Foma, i-a citit versurile, a spus cuvinte de laudă, iar de-atunci l-a luat ca să-i citească din cărţi şi să-i copieze hîrtii – într-un cuvînt, l-a instruit. E drept ce spune el că Foma s-a purtat ca un adevărat binefăcător. În felul acesta, ştii, s-a născut în capul lui şi un romantism înălţător, şi sentimentul independenţei – toate astea mi le-a explicat Foma, dar eu, ce-i drept, am cam uitat; deşi, mărturisesc, am vrut şi fără amestecul lui Foma să-l eliberez. E cam jenant, oarecum! Însă Foma se împotriveşte: zice că are nevoie de el, l-a îndrăgit grozav; ba îmi spune că, pentru mine, ca boier, e o cinste să am printre iobagii mei oameni care compun versuri; cică „au existat undeva nişte baroni cu asemenea obiceiuri şi că ar fi un semn de viaţă *en grand*“. Mi-am zis, dacă e *en grand, en grand* să fie! Am început şi eu, frate, să-l respect, înţelegi?... Numai că, de la o vreme, are nişte purtări, Dumnezeu ştie... Ce-i mai rău, de

cînd cu versurile, şi-a cam luat nasul la purtare, încît nici nu catadicseşte să stea de vorbă cu slugile de la conac. Nu te supăra, Grigori, îţi vorbesc ca un părinte. A făgăduit să se însoare încă iarna trecută: avem aici o fetişcană la curte, Matriona îi zice, o fată foarte drăguţă, ştii, cinstită, muncitoare, plină de viaţă. Şi uite că acum nu mai vrea s-o ia, n-o vrea, şi pace; refuză categoric. I s-o fi urcat la cap ori s-a gîndit, poate, să se facă mai întîi celebru şi după aceea să caute o altă partidă, nu ştiu nici eu...

— Mai mult după sfatul lui Foma Fomici, strecură Vidopleasov, fiindcă dumnealui îmi este binefăcătorul cel adevărat...

— Bineînţeles, se putea fără amestecul lui Foma Fomici? am izbucnit fără voie.

— Lasă, dragul meu, nu despre asta e vorba acum! mă întrerupse numaidecît unchiul, numai ce să vezi? Cei din curte nu-l mai lasă deloc în pace. Fata aceea, bună de gură şi isteaţă foc, i-a aţîţat pe toţi împotriva lui: îl zădărăsc, îl huiduie, pînă şi băieţii din curte îl socot un măscărici...

— Mai mult din pricina Matrionei, zise Vidopleasov, pentru că e o muiere proastă fără pereche şi aşa a fost de cînd o ştiu, ba are şi o fire nestăpînită, din pricina ei am ajuns într-un asemenea *manier* să trăiesc zile amare.

— Deh, frate Grigori, eu te-am prevenit doar, continuă unchiul privindu-l cu dojană pe Vidopleasov. Să vezi, Serghei, i-au ticluit o scîrnăvie în rimă cu numele lui. De atunci vine mereu să mi se plîngă, se milogeşte să-i schimbăm cumva numele, pentru care a avut şi înainte destule necazuri, cică din cauză că nu sună bine...

— E un nume fără nobleţe, strecură Vidopleasov.

— Tu să taci, Grigori! Foma a aprobat şi el... Adică nu că a aprobat, dar să vezi ce argumente are: în caz că va avea prilej să-şi publice versurile,

după cum proiectează Foma, un asemenea nume ar putea să-i strice, nu-i aşa?

— Vasăzică, intenţionează să le publice chiar, unchiule?

— Da, frate. E un lucru hotărît. Se va tipări în contul meu, şi pe copertă va sta scris: iobag al cutăruia, iar în predoslovie va fi exprimată recunoştinţa autorului faţă de Foma pentru toată învăţătura cu care l-a luminat. Cartea va fi dedicată lui Foma, care s-a apucat să scrie un Cuvînt înainte. Ei bine, închipuieşte-ţi ce impresie o să facă, dacă pe copertă va sta scris: „Compuneri de Vidopleasov“...

— „Bocetele lui Vidopleasov“, îl corectă acesta.

— Ei, vezi, cu atît mai rău, dacă e vorba de bocete! Gîndeşte-te ce nume: Vidopleasov! Lezează orice sentiment delicat, asta o spune şi Foma. Iar toţi aceşti critici se zice că sînt tare zurlii şi una-două te iau în zeflemea; Brambeus, de pildă... Lor nu le pasă de nimic! Ar fi în stare să-şi bată joc de el numai pentru nume; or să-l frece în aşa hal, încît praful se va alege de el, nu-i aşa? De aceea îl povăţuiam: dinspre mine, pune şi tu orice nume vrei pe versurile tale, nu ştiu cum se cheamă, pseudonim sau altcumva, în orice caz, se termină cu *nim*. Dar nu-i vine la socoteală nici aşa, cică să dau poruncă tuturor slugilor de la conac să-i spună „de-a pururi pe numele cel nou, aşa încît, potrivit cu talentul meu, zice, să port şi eu un nume mai nobil...“

— Mă prind că te-ai învoit, unchiule.

— Deh, frate Serioja, numai ca să scap de gura lor, să nu ne mai ciondănim, mi-am zis: fie cum vrea el! Ştii, am avut din cauza asta o mică neînţelegere cu Foma. Şi de atunci nu se mai isprăveşte: în fiecare săptămînă alege un alt nume şi tot nişte nume gingaşe, delicate: Oleandrov, Tiulpanov[31]... Adă-ţi aminte, Grigori, mai întîi ai cerut să te botezăm „Credinciosul“– „Grigori Credinciosul“; pe urmă nu ţi-a fost nici ţie pe plac,

pentru că s-a găsit un guguman care i-a potrivit rima „Ticălosul“. Ai venit cu jalba, drept care gugumanul a fost pedepsit. Două săptămîni după aceea, ai căutat un alt nume – cîte n-ai mai născocit pînă acum! – şi, în cele din urmă, ţi-a dat prin minte să te numim „Ulanov“. Spune şi tu, frate, dacă poate fi ceva mai tîmpit decît Ulanov? Am consimţit şi la asta, dînd a doua poruncă să ţi se schimbe numele în Ulanov. Numai aşa, dragul meu, adăugă unchiul către mine, ca să scap de belea. Trei zile ai umblat ca „Ulanov“. Toţi pereţii, toate pervazurile din chioşc le-ai împestriţat semnînd cu creionul: „Ulanov“. A trebuit după aceea să-l dăm din nou cu vopsea. Un top de hîrtie olandeză ai stricat cu semnături: „Ulanov, probă de condei; Ulanov, probă de condei“. Dar nici aşa nu ţi-a mers: au găsit ei rima potrivită: „Gugumanov“. Nu vreau să mi se zică Gugumanov – şi iar schimbarea numelui! Ei, ce nume ţi-ai mai ales, spune, că eu am şi uitat!

— Tanţev[32], răspunse Vidopleasov, dacă e vorba că aşa mi-e sortit, ca prin numele meu să dănţuiesc la voia altora, să fie cel puţin înnobilat după moda străină: Tanţev.

— Exact, Tanţev; am fost de acord, frate Serghei, fie şi aşa. Numai că de data asta i-au născocit o asemenea rimă, încît nici nu-ţi vine s-o rosteşti! Astăzi îl văd că vine iar să-mi comunice vreo nouă născocire, pesemne. Pun rămăşag că a şi pregătit un nume nou. Aşa-i sau nu, Grigori? Recunoaşte!

— E adevărat că de mult am vrut să supun înălţimii-voastre noul meu nume, înnobilat.

— Zi, care-i acela?

— Essbuketov.

— Şi nu ţi-e ruşine, nu ţi-e ruşine, Grigori? Un nume luat după articole de parfumerie! Şi te mai pretinzi om deştept! Îmi închipui cît ţi-ai bătut capul ca să-l născoceşti! Şi doar e scris pe sticluţe de parfum.

— Să-mi fie cu iertare, unchiule, îngînai în şoaptă, nu vezi că ai de-a face cu un prost, un tîmpit fără pereche?

— Ce să fac, frate dragă? ripostă şi unchiul în şoaptă. Toţi într-un glas mă asigură că e deştept şi că e plin de însuşiri alese...

— Dar trimite-l odată la plimbare, pentru Dumnezeu!

— Ascultă, Grigori! N-am timp acuma să mai stau de vorbă cu tine, crede-mă! se rugă unchiul cu glas umil, de parcă se temea pînă şi de Vidopleasov. Gîndeşte-te şi tu, am eu timp să mă ocup de reclamaţiile tale acum? Zici că iar te-au jignit cu ceva? Bine: îţi dau cuvîntul meu de onoare că mîine voi lămuri totul, dar acum du-te sănătos... Ia stai puţin! Ce face Foma Fomici?

— Se pregătea de culcare pentru odihnă. Mi-a poruncit că, dacă întreabă cineva de dumnealui, să răspund că în noaptea asta are de gînd să-şi facă mai îndelung rugăciunea.

— Hm! Ei bine, poţi să pleci acum, poţi să te duci! Să vezi, Serioja, el e mereu prin preajma lui Foma, încît mă cam tem şi de el. De altfel, şi slugile de la conac tot din cauza asta nu-l prea au la inimă, că umblă cu pîra şi zîzania, şoptind vrute şi nevrute la urechea lui Foma. Acum a plecat cu binişorul, iar mîine parcă-l văd că mă pîrăşte cu cine ştie ce! Or, tocmai izbutisem să aranjez cum e mai bine lucrurile, încît sînt aproape liniştit... Mă grăbeam să vin la tine. În sfîrşit, sînt din nou cu tine! rosti el cu emoţie, strîngîndu-mi mîna. Mărturisesc, dragul meu, că la un moment dat credeam că te-ai supărat de-a binelea şi vrei s-o ştergi. Am pus chiar să te păzească. În sfîrşit, slavă Domnului că totul s-a terminat cu bine! Dar ce zici de Gavrila, cum s-a comportat adineauri? Chiar şi Falalei, ba şi tu – toţi deopotrivă! Ei acum, slavă Domnului, slavă Domnului! În sfîrşit, vom sta de vorbă după pofta inimii. Faţă de tine pot să-mi

descarc sufletul. Tu, Serioja, să nu pleci. Numai pe tine te am, pe tine şi pe Korovkin...

— Dă-mi voie, unchiule, aş vrea să ştiu şi eu ce anume ai aranjat, şi la ce mă pot aştepta după cele întîmplate? Mărturisesc că mă simt complet aiurit, pur şi simplu îmi plesneşte capul de durere.

— Dar al meu crezi că e teafăr? De vreo jumătate de an încoace, frăţioare, mi se învîrte ca o morişcă, sărmanul meu cap! Dar acum, slavă Domnului, totul e în ordine! Întîi şi întîi, am fost iertat, m-au iertat de tot, cu fel de fel de condiţii, bineînţeles; în schimb, aproape că nu mă mai tem de nimic. Şi pe Saşenka au iertat-o. Ce zici de Saşa, bravo ei!... Ce fetiţă, Saşa asta! O inimă înflăcărată! A cam întrecut măsura, dar are un suflet de aur! Sînt mîndru de copila asta, Serioja! Fie ca harul Domnului s-o ocrotească pururea. Şi pe tine te-au iertat şi încă ştii cum? Poţi să faci tot ce pofteşti, să umbli prin toate încăperile şi prin parc, chiar de faţă cu oaspeţi – într-un cuvînt, tot ce pofteşti; numai cu o condiţie: să nu scoţi o vorbă mîine în prezenţa măicuţei şi a lui Foma Fomici; e o condiţie obligatorie, adică absolut nici un cuvînt – m-am jurat eu pentru tine –, ci doar să asculţi ce vorbesc cei mari... Am vrut adică să spun: să asculţi ce vorbesc ceilalţi. Spuneau că eşti încă prea tînăr. Nu te supăra, Serghei, dar eşti într-adevăr încă tînăr... Acelaşi lucru susţine şi Anna Nilovna...

Desigur, eram încă foarte tînăr şi am dovedit-o numaidecît, izbucnind de indignare la auzul acestor condiţii umilitoare.

— Ascultă, unchiule, strigai eu aproape sufocîndu-mă, să-mi spui un singur lucru ca să mă liniştesc: nu cumva mă aflu într-o adevărată casă de nebuni?

— Ei vezi, dragul meu, ai şi apucat-o pe panta criticii! Nu eşti în stare să te stăpîneşti, se întristă unchiul. De unde ţi s-a năzărit cu casa de nebuni? Fireşte, a fost o mică enervare de ambele părţi, şi

asta-i tot. Dar n-ai să negi, dragul meu, că şi tu te-ai purtat cam prea de tot! Ţi-aduci aminte ce i-ai trîntit – şi asta unui om, ca să zic aşa, de vîrstă respectabilă!

— Asemenea oameni n-au vîrstă respectabilă, unchiule.

— Aici, ai cam sărit peste cal, dragul meu! Asta aduce a liberalism! Nici eu nu mă dau în lături de la un liberalism raţional, ba chiar îmi place să fiu liber-cugetător, dar ceea ce spui tu acum întrece orice măsură. Pur şi simplu mă uimeşti, Serghei.

— Nu te supăra, unchiule, îmi recunosc vina, dar sînt vinovat faţă de dumneata. În ce-l priveşte însă pe Foma Fomici al dumitale...

— Poftim, chiar aşa – *al dumitale!* Nu trebuie să-l judeci prea aspru, dragul meu: e mizantrop din fire şi are o sensibilitate bolnăvicioasă, atîta tot! N-ai ce să pretinzi de la el. În schimb, e un suflet nobil, cel mai nobil dintre toţi oamenii cîţi am cunoscut! N-ai fost chiar tu martor adineauri? Pur şi simplu, radia lumină. Că mai face din cînd în cînd tot felul de marafeturi şi bazaconii, nu merită atenţie. Cui nu i se întîmplă aşa ceva?

— Ba dimpotrivă, unchiule, aş vrea să ştiu cui i se întîmplă aşa ceva?

— Ei, şi tu, acum, o ţii una şi bună! Îţi lipseşte puţină bunătate şi mărinimie. Nu ştii să ierţi, Serioja!...

— Bine, bine, unchiule! Să lăsăm asta. Spune-mi, ai văzut-o pe Nastasia Evgrafovna?

— Da, frate, tocmai din cauza ei s-a stîrnit toată tărăşenia asta. Uite ce-i, Serioja, şi în primul rînd lucrul cel mai important: am hotărît cu toţii ca mîine să-l felicităm pe Foma de ziua naşterii, pentru că mîine e într-adevăr ziua lui de naştere. Saşurka e o copilă bună şi inimoasă, dar ea greşeşte; o să mergem cu toţii în grup, încă înainte de liturghie, cît mai devreme. Iliuşa îi va spune o poezie, să-i meargă drept la inimă – într-un cuvînt, să-l măgulească. Bine ar fi ca şi tu, Serioja, să vii

să-l feliciţi împreună cu noi! Poate că în felul acesta te va ierta de tot. Căci tare bine ar fi să vă ştiu împăcaţi! Uită, frate, jignirea, că doar şi tu l-ai jignit... E un om foarte de treabă, şi merită tot respectul!

— Unchiule! unchiule! strigai disperat, pierzînd orice răbdare, aveam de vorbit despre o chestiune cît se poate de importantă, iar dumneata... Ştii dumneata ce se petrece acum cu Nastasia Evgrafovna?

— Cum să nu ştiu, dragul meu! Dar ce te-a apucat? De ce zbieri aşa? Tocmai din pricina ei s-a şi stîrnit adineauri toată povestea. Deşi, la drept vorbind, nu chiar adineauri, ci mai de mult se stîrnise. N-am vrut să-ţi spun despre asta pînă acum, ca să nu te sperii, pentru că ei voiau pur şi simplu s-o dea afară şi mi-au pretins s-o trimit acasă. Îţi închipui în ce situaţie eram... Dar acum, slavă Domnului! Acum totul e în ordine. Dumnealor, ca să vezi numai – ţie n-am să-ţi ascund nimic –, şi-au închipuit că sînt îndrăgostit de Nastenka şi vreau să mă căsătoresc cu ea; într-un cuvînt, că am apucat drumul pierzaniei, pentru că într-adevăr ar fi însemnat să merg la pierzanie: aşa mi-au explicat ei toţi... Şi uite, ca să mă salveze, adică, hotărîseră s-o alunge din casă. Toate astea le-a pus la cale mămiţica, dar mai cu seamă Anna Nilovna. Foma deocamdată tace. Acum însă i-am convins şi – trebuie să-ţi mărturisesc – am şi declarat că tu eşti de fapt logodnicul formal al Nastenkăi, în care scop ai şi sosit. Bineînţeles, aceasta i-a mai potolit oarecum şi deci ea va rămîne cel puţin deocamdată ca pentru un fel de încercare; principalul e că rămîne totuşi. Chiar şi tu ai crescut în ochii lor cînd am anunţat că ai venit s-o ceri în căsătorie. Mama cel puţin pare să se fi liniştit. Numai Anna Nilovna continuă să mîrîie! Nici nu mai ştiu ce să născocesc ca să-i intru în voie. Şi ce vrea, ce urmăreşte această Anna Nilovna, zău nu ştiu!

— Unchiule, nici nu-ţi închipui în ce confuzie te afli! Păi ştii dumneata că Nastasia Evgrafovna pleacă mîine de aici, definitiv, dacă n-a şi plecat cumva pînă acum? Ştii dumneata că tatăl ei a venit anume ca s-o ia acasă? Că e un lucru hotărît definitiv, aşa cum mi-a spus ea astăzi personal şi în încheiere m-a rugat să-ţi transmit salutări – ştii dumneata asta ori nu ştii?

Unchiul a rămas în faţa mea încremenit, cu gura căscată. Mi s-a părut că un fior îi cutremură tot corpul şi un geamăt îi scăpă din piept.

Fără a pierde o clipă, m-am grăbit să-i relatez toată convorbirea mea cu Nastenka, cererea mea în căsătorie, refuzul ei categoric, mînia ei împotriva unchiului pentru faptul de a mă fi chemat prin scrisoare; i-am explicat că ea speră ca prin plecarea ei să-l scape de această căsătorie cu Tatiana Ivanovna– într-un cuvînt, nu i-am ascuns nimic; ba chiar am îngroşat înadins culorile în tot ce era mai neplăcut în aceste ştiri. Am vrut să-l uluiesc pe unchiul meu, ca să-l determin odată la măsuri hotărîte şi, într-adevăr, l-am impresionat: el scoase un ţipăt şi-şi duse mîinile la cap.

— Unde-i, nu ştii? Unde este ea acum? rosti el, în sfîrşit, pălind de frică. Iar eu, gugumanul, veneam încoace liniştit, convins că lucrurile s-au potolit şi totul s-a aranjat, adăugă el deznădăjduit.

— Nu ştiu unde o fi acum, dar adineauri, cînd s-a iscat gîlceava aceea, a fugit să te caute pe matale; voia să-ţi spună totul personal, în auzul tuturor. N-or fi lăsat-o să intre.

— Dar, bineînţeles, cum s-o lase! S-ar fi iscat un scandal! Ah, ce căpşor înfierbîntat şi mîndru! Şi unde vrea să plece, unde, unde? Dar şi tu eşti deştept, n-am ce zice! Şi de ce, adică, te-a refuzat. Prostii! Trebuia să faci în aşa fel, ca să te fi plăcut. De ce nu i-ai plăcut? Dar răspunde, pentru numele lui Dumnezeu, ce stai aşa, ca o buturugă?

— Ai milă, unchiule! Ce aş putea să răspund la asemenea întrebări?

— Dar nu se poate altfel! Tu trebuie, trebuie să te căsătoreşti cu ea. De ce te-am deranjat, punîndu-te să vii tocmai de la Petersburg? Tu trebuie s-o faci fericită! Ei vor s-o alunge de aici, dar cînd va fi soţia ta, nepoata mea bună – n-au cum s-o facă. Unde se va duce ea? Ce se va întîmpla cu dînsa? Să meargă guvernantă? Dar e o prostie să se angajeze guvernantă! Cu ce se va ţine acasă pînă cînd îşi găseşte un loc? Bătrînul are pe braţele lui nouă copii care mor de foame. Căci ea n-o să vrea să primească de la mine nici un ban, dacă pleacă din cauza acestor bîrfeli murdare. Şi apoi cum s-o las să plece în asemenea condiţii – e groaznic! Se va stîrni aici un scandal monstru – ştiu eu. Leafa ei a fost luată înainte pentru nevoile familiei, căci ea îi întreţine. Să zicem că o recomand ca guvernantă la cineva, găsesc eu o familie de oameni cumsecade... Ba, pe dracu'! Unde găseşti acum asemenea oameni cumsecade cu adevărat cinstiţi şi onorabili? Bine, să zicem că s-ar găsi totuşi, că asemenea oameni există, la ce bun să încercăm mînia Domnului! Dar e şi primejdios, dragul meu: poţi avea încredere în oameni? Unde mai pui că un om sărac este totdeauna bănuitor; mereu i se pare că e nevoit să-şi plătească pîinea şi atenţia prin umilinţe! O vor jigni; ea este foarte mîndră, şi atunci... Ei, da, ce se va întîmpla atunci? Dar dacă, peste toate astea, se mai leagă de ea vreun ticălos-seducător care s-o ademenească?... Ea îl va respinge, ştiu că-l va scuipa cu dispreţ, dar el tot o va jigni, nemernicul! Şi atunci, asupra ei se vor abate bănuieli, cinstea ei va fi umbrită... Simt că mă apucă ameţeala! O, Doamne, Dumnezeule!

— Unchiule! Iartă-mă, dar vreau să-ţi pun o întrebare, am zis eu cu un aer solemn, şi te rog să nu te superi, să nu mă înţelegi greşit, căci răspunsul la această întrebare poate rezolva multe; de altfel, aş avea chiar dreptul să-ţi cer acest răspuns, unchiule!

— Ce anume? Ce întrebare?

— Spune-mi, ca în faţa lui Dumnezeu, sincer şi deschis, cinstit: nu simţi cumva că eşti un pic îndrăgostit de Nastasia Evgrafovna şi ai dori să te căsătoreşti cu ea? Gîndeşte-te că tocmai din cauza aceasta o alungă ei de aici.

Unchiul făcu un gest energic, vădind o stare încordată de maximă nerăbdare.

— Eu? Îndrăgostit de dînsa? Ce-i cu voi, aţi înnebunit cu toţii sau ce? Ori e o urzeală împotriva mea? Pentru ce atunci te-am chemat să vii, dacă nu pentru ca să le-o dovedesc că au căpiat cu toţii? De ce vreau să te însori cu ea? Eu? Îndrăgostit? De dînsa? Sînt nişte nebuni de legat!

— Dacă este aşa, unchiule, dă-mi voie să-ţi spun totul. Îţi declar solemn că nu găsesc nimic reprobabil în această presupunere. Dimpotrivă, ai face-o fericită, dacă o iubeşti cu adevărat, şi să dea Dumnezeu să fie aşa! Domnul să vă aibă în paza lui, să trăiţi în dragoste şi bună pace!

— Tu nu-ţi dai seama ce spui! exclamă unchiul aproape îngrozit. Mă mir că poţi vorbi despre asemenea lucru cu atîta sînge rece... Şi, în general, dragul meu, observ că eşti cam grăbit în toate – constat la tine această trăsătură! Nu ţi se pare că e absurd ceea ce susţii tu? Cum să mă însor cu ea cînd o privesc ca pe o fiică? Mi-ar fi ruşine chiar s-o privesc altfel, ar fi un mare păcat! Eu sînt un om bătrîn, pe cînd ea– e un boboc! Chiar şi Foma mi-a explicat asta în asemenea cuvinte. Inima mea este plină de iubire părintească, iar tu îi dai mereu zor cu căsătoria! Poate că din recunoştinţă ea nu m-ar refuza, după aceea însă, toată viaţa m-ar dispreţui pentru că am profitat de acest sentiment de recunoştinţă. Aş duce-o la dezastru, aş pierde orice ataşament din partea ei! Păi eu sînt gata să-mi dăruiesc tot sufletul acestei copile scumpe! O iubesc ca şi pe Saşa, ba mai mult chiar, ţi-o mărturisesc. Saşa îmi este fiică de drept, după lege, iar Nastenka mi-a devenit fiică prin puterea dragostei mele. Am scos-o din mizerie. Am

crescut-o. Katia, îngerul meu răposat, o iubea mult; mi-a lăsat-o cu limbă de moarte drept fiică. Am dat-o la învăţătură: ştie franţuzeşte, cîntă la pian, citeşte cărţi şi cîte şi mai cîte... Ce zîmbet are! Ai observat, Serioja? Parcă ar rîde de tine şi totuşi nu rîde, ci, dimpotrivă, te iubeşte... Şi uite aşa, m-am gîndit să vii la noi, s-o ceri în căsătorie; şi atunci ei se vor convinge că n-am nici un fel de planuri în privinţa ei şi vor înceta s-o mai bîrfească, s-o ponegrească. Şi ar fi rămas atunci şi ea împreună cu noi în linişte, în tihnă, şi ce fericiţi am fi fost împreună! Amîndoi parcă aţi fi propriii mei copii, amîndoi aproape orfani, amîndoi aţi crescut sub ocrotirea mea... V-aş fi iubit, ce mult v-aş fi iubit! V-aş fi închinat întreaga-mi viaţă şi nu m-aş fi despărţit niciodată de voi; v-aş fi urmat oriunde! Ah, ce fericiţi am fi fost! Şi de ce oare oamenii sînt atît de răi, se hărţuiesc între ei, se urăsc unii pe alţii? Îmi vine uneori să le explic toate astea, să le desluşesc totul! Le-aş spune adevărul, curat, sincer, din adîncul inimii! O, Doamne, Dumnezeule!

— Da, unchiule, da, aşa este, exact cum spui dumneata, dar numai că ea m-a refuzat...

— Te-a refuzat! Hm!... Ştii, parcă presimţeam că o să te refuze, zise el îngîndurat, dar nu! strigă din nou, nu-mi vine a crede! E cu neputinţă! Înseamnă că totul se duce de rîpă! Poate că i-ai vorbit cumva stîngaci sau imprudent, ai jignit-o poate; te pomeneşti că te-ai apucat să-i îndrugi complimente... Povesteşte-mi încă o dată cum s-au petrecut lucrurile, Serghei!

I-am repetat încă o dată, relatînd totul în amănunt. Cînd am ajuns la momentul în care Nastenka exprima speranţa că prin plecarea ei l-ar salva pe unchiul de Tatiana Ivanovna, el surîse amar.

— Să mă salveze! să mă salveze pînă a doua zi!

— Nu cumva vrei să spui, unchiule, că te vei căsători cu Tatiana Ivanovna? strigai eu disperat.

— Dar cum altfel i-aş fi înduplecat ca Nastia să nu fie dată afară mîine? Chiar mîine fac cererea în căsătorie; mi-am dat cuvîntul.

— Aşadar, te-ai decis, unchiule?

— Ce puteam să fac, ce altceva aş fi putut face, dragul meu? Mi se sfîşie inima, dar a trebuit s-o fac. Mîine prezint cererea în căsătorie; nunta va avea loc, aşa s-a hotărît, într-un cadru de familie, discret; de altfel, e şi mai bine într-un cadru de familie. Am să te rog să-mi fii cavaler de onoare. Ţi-am spus, mi se pare, că un timp nu vor întreprinde nimic împotriva ta. Ce să fac, dragul meu? M-au tot bătut la cap, cică: „Pentru copii va veni în casă toată averea ei!" Fireşte, ce nu face omul pentru copiii lui? Vorba ceea, umbli şi cu capul în jos, şi cred că, în această privinţă, ei judecă bine. Doar trebuie să fac măcar ceva şi pentru familie. N-o să rămîn toată viaţa ca un trîntor!

— Bine, unchiule, dar cum să te însori cu o nebună? m-am indignat eu, pierzîndu-mi cumpătul şi cu inima strînsă de durere.

— Ei, chiar aşa: nebună! Nu-i deloc nebună, ci, uite aşa, a trecut prin tot felul de nenorociri... Ce să fac, dragul meu, aş fi bucuros să fie una cu mintea întreagă... Dar lasă că şi dintr-astea ce pramatii se mai nimeresc! Să ştii însă că e tare bună la inimă, e foarte generoasă!

— Dumnezeule! Văd că te-ai şi împăcat cu acest gînd! am izbucnit cu disperare.

— Spune-mi şi tu, ce altă soluţie puteam găsi? Că doar, pentru binele meu se străduiesc ei, şi apoi presimţeam mai demult că, mai curînd sau mai tîrziu, tot nu scap: mă vor sili să mă însor. Mai bine s-o fac acuma decît să mai am gîlceavă în casă. Am să-ţi spun, frate Serioja, cu toată sinceritatea; pe de o parte, sînt şi bucuros. M-am hotărît, şi gata, cel puţin am scăpat de o povară – îmi voi recăpăta liniştea. Chiar şi acum veneam aici aproape împăcat cu desăvîrşire. Aşa mi-e

soarta, se vede! Principalul e că Nastia rămîne cu noi. Doar cu această condiţie am consimţit. Şi, cînd colo, aflu că ea din proprie iniţiativă vrea să fugă! Dar asta nu se va întîmpla niciodată! strigă unchiul izbind cu piciorul în podea. Ascultă, Serghei, adăugă el cu un aer hotărît, aşteaptă-mă aici, nu pleca nicăieri; mă întorc îndată.

— Dar unde te duci, unchiule?

— Poate că reuşesc s-o văd, Serghei; lucrurile se vor lămuri, crede-mă, se va lămuri totul şi... şi... te vei căsători cu ea – îţi dau cuvîntul meu de onoare!

Unchiul ieşi repede din încăpere şi o luă spre parc, dar nu spre clădirea principală a conacului. L-am urmărit de la fereastră.

XII. Catastrofa

Am rămas singur. Eram într-o situaţie insuportabilă: fusesem refuzat şi totuşi unchiul voia să mă însoare aproape cu forţa. Gîndurile mi-erau încîlcite. Mizincikov, cu propunerea lui, nu-mi ieşea din cap. Unchiul trebuia salvat cu orice preţ! M-am gîndit chiar să-l caut pe Mizincikov şi să-i relatez totul. Dar unde s-o fi dus unchiul, totuşi? Mi-a spus chiar el că vrea să stea de vorbă cu Nastenka, dar a luat-o prin parc. Îmi trecu prin minte că au întîlniri secrete, şi un sentiment neplăcut îmi strînse inima. Mi-am amintit de cuvintele lui Mizincikov despre legătura lor tăinuită... Dar, după ce am mai reflectat o clipă, am respins cu indignare bănuielile mele. Unchiul nu era capabil de minciună: lucru evident. Neliniştea mea creştea cu fiecare clipă. Am ieşit, fără să-mi dau seama, în pridvor, apucînd spre fundul parcului, pe aceeaşi alee pe care dispăruse unchiul. Luna răsărise. Cunoşteam parcul de-a lungul şi de-a latul şi nu-mi era teamă că mă voi rătăci. Apropiindu-mă de vechiul chioşc, situat pe malul heleşteului părăsit şi năpădit de mătasea-broaştei, mă oprii brusc locului, întrucît mi se păru că aud

nişte voci venind din chioşc. Nu sînt în stare să-mi exprim sentimentul ciudat de necaz care pusese stăpînire pe mine! Eram convins că sînt ei doi, unchiul şi Nastenka, şi continuam să mă apropii, încercînd să-mi liniştesc conştiinţa că merg cu paşii obişnuiţi şi nu mă furişez. Deodată, auzii clar un zgomot de sărut, urmat de nişte cuvinte înflăcărate şi imediat după aceea – un ţipăt ascuţit de femeie. În aceeaşi clipă, ieşi alergînd din chioşc o femeie în rochie albă şi trecu vertiginos pe lîngă mine ca o rîndunică. Mi s-a părut chiar că-şi acoperea faţa cu mîinile, ca să nu fie recunoscută: mă zăriseră probabil din chioşc. Mare mi-a fost însă mirarea cînd în persoana cavalerului care apăru din chioşc în urma doamnei speriate – îl recunoscui pe Obnoskin, pe Obnoskin care, după spusa lui Mizincikov, plecase demult din Stepancikovo! La rîndul său, şi Obnoskin, văzîndu-mă, se fîstîci groaznic: toată insolenţa lui dispăruse.

— Scuză-mă, dar... nu m-am aşteptat deloc să te întîlnesc, se bîlbîi el, zîmbind silit.

— Nici eu pe dumneata, i-am răspuns ironic, cu atît mai mult că te ştiam plecat.

— Ba nu... eu numai aşa... am condus-o puţin pe mămiţica. Îmi dai voie să mă adresez dumitale ca celui mai nobil om din lume?

— Cu ce anume?

— Există cazuri – şi cred că eşti de acord cu asta– cînd un om cu inimă nobilă este nevoit să se adreseze şi să apeleze la nobleţea sufletească a unui alt om, cu adevărat nobil... Sper că mă-nţelegi...

— Nu spera, pentru că nu înţeleg absolut nimic.

— Ai văzut-o, desigur, pe doamna, care se afla împreună cu mine în chioşc?

— Am văzut-o, dar n-am recunoscut cine este.

— A, n-ai recunoscut-o!... Această doamnă va deveni curînd soţia mea.

— Te felicit. Şi cu ce aş putea să-ţi fiu de folos?

— Îţi cer un singur lucru: să nu divulgi taina că m-ai văzut aici cu această doamnă.

„Cine o fi fost, oare? reflectai intrigat, nu cumva...“

— Zău nu ştiu, i-am răspuns lui Obnoskin. Sper că nu-mi vei lua în nume de rău, dar nu pot să-ţi dau cuvîntul...

— Ba nu, pentru numele lui Dumnezeu, te rog, implora Obnoskin, înţelege situaţia mea: este un secret. Şi dumneata poate că vei fi logodnic, atunci şi eu, din partea mea...

— St! vine cineva!

— Unde?

Într-adevăr, la vreo treizeci de paşi de noi, abia observată, se profila umbra unui om în mers.

— E... E, probabil, Foma Fomici! şopti Obnoskin, tremurînd din tot corpul. L-am recunoscut după mers. Dumnezeule! Auzi, şi alţi paşi de cealaltă parte! Ai auzit?... Adio! Mulţumesc şi... te implor...

Obnoskin dispăru. Peste un minut, răsări în faţa mea, ca din pămînt, unchiul.

— Tu eşti, Serioja? mă strigă. Totul e pierdut! Totul e pierdut!

Am observat că şi el tremura din tot corpul.

— Ce anume e pierdut, unchiule?

— Să mergem! zise el cu respiraţia întretăiată şi, prinzîndu-mă de mînă, mă tîrî după el. Dar tot drumul pînă la pavilion n-a scos o vorbă, şi nici pe mine nu m-a lăsat să deschid gura. Mă aşteptam la ceva cu totul neobişnuit şi aproape că nu greşisem. Cînd am intrat în odaia mea, i s-a făcut rău; era palid ca un cadavru. L-am stropit cu apă; „s-o fi întîmplat ceva groaznic, gîndeam eu, de vreme ce un om ca dînsul a putut să leşine“.

— Unchiule, ce-i cu dumneata? l-am întrebat eu în sfîrşit.

— Totul e pierdut, Serioja! Foma m-a surprins în parc împreună cu Nastenka şi chiar în clipa cînd o sărutam.

— O sărutai! În parc! am strigat, privindu-l uluit.

— În parc, dragul meu. M-a împins păcatul! Trebuia neapărat s-o întîlnesc. Voiam să-i spun, s-o conving în privinţa ta, adică. Ea mă aştepta de o oră pe banca aceea dărîmată, dincolo de heleşteu... Venea deseori acolo, cînd aveam ceva de vorbit.

— Deseori, unchiule?

— Deseori, dragul meu! În ultimul timp, ne întîlneam aproape în fiecare noapte. Se pare însă că ne urmăreau – de data asta sînt sigur, şi mai sigur sînt că Anna Nilovna a pus totul la cale. De la o vreme, am încetat să ne mai întîlnim; de vreo patru zile, nu ne-am văzut deloc acolo: şi uite că astăzi trebuia neapărat să stăm de vorbă. Vezi doar şi tu singur că trebuia neapărat: cum puteam să-i spun, altminteri? Mă duc în speranţa s-o găsesc acolo şi, de fapt, mă aştepta de o oră: avea şi dînsa să-mi comunice ceva...

— Dumnezeule, ce imprudenţă! Ştiaţi doar că sînteţi urmăriţi!

— Era un moment critic, Serioja; trebuia să ne spunem multe. Ziua nu îndrăznesc nici măcar să mă uit la ea: stă cu ochii aţintiţi într-un colţ, iar eu mă uit dinadins în alt colţ, ca şi cum nici n-aş observa că există pe lume. Iar noaptea, ne întîlnim şi discutăm în voie...

— Ei, şi ce s-a întîmplat, unchiule?

— Nici n-am apucat să spun două vorbe, ştii, inima-mi bătea să-mi sară din piept, ochii mi se umpluseră de lacrimi; mă apuc s-o conving să se mărite cu tine, la care ea îmi spune: „Se vede că nu mă iubeşti, se vede că nu observi nimic“, şi deodată sare la pieptul meu, mă îmbrăţişează şi izbucneşte în plîns! „Eu, zice, numai pe dumneata te iubesc şi nu mă mărit cu nimeni. Te iubesc de mult, dar nici cu dumneata n-am să mă mărit, mîine plec la mînăstire.“

— Dumnezeule! chiar aşa a spus? Ei, şi după aceea, după aceea, unchiule?

— Deodată mă uit, şi ce-mi văd ochii, în faţa noastră – Foma! De unde naiba a răsărit? Să fi stat ascuns după vreo tufă, aşteptînd să ne surprindă?

— Ticălosul!

— Am rămas încremenit! Nastenka o luă la fugă, iar Foma Fomici trecu pe lîngă noi fără să scoată o vorbă, ba îmi făcu şi cu degetul în semn de ameninţare – îţi dai seama, Serghei, ce tărăboi va fi mîine?

— Bineînţeles, îmi închipui!

— Îţi dai seama, strigă el disperat, sărind de pe scaun, îţi dai seama că ei vor s-o piardă, s-o facă de ruşine, s-o dezonoreze; caută un pretext ca s-o împroaşte cu noroi şi pentru asta s-o dea afară; şi iată că l-au şi găsit! Spuneau doar că între noi ar exista legături nepermise! Tot ei, nemernicii, susţineau că şi cu Vidopleasov întreţine asemenea relaţii! Toate erau scorneli de ale Annei Nilovna. Ce va fi acum? Ce se va întîmpla mîine? Crezi că Foma va povesti?

— Va povesti negreşit, unchiule.

— Dacă va povesti cumva, dacă va îndrăzni să povestească... zise el, muşcîndu-şi buza şi strîngînd din pumni, dar nu, nu cred! Nu va povesti, îşi va da seama... E un om cu inimă nobilă! O va cruţa...

— O va cruţa sau nu, am zis cu hotărîre, în orice caz e de datoria dumitale, unchiule, chiar mîine s-o ceri în căsătorie pe Nastasia Evgrafovna.

Unchiul rămase nemişcat, privindu-mă ţintă.

— Îţi dai seama, unchiule, că vei dozonora fata dacă vor afla povestea asta? Îţi dai seama că trebuie să preîntîmpini nenorocirea, şi cît mai repede posibil; că eşti dator să-i priveşti drept în ochi cu tot curajul şi cu toată mîndria, s-o ceri în căsătorie de faţă cu toţi, trecînd peste toate socotelile lor şi făcîndu-l pe Foma praf şi pulbere dacă rosteşte un singur cuvînt împotriva ei?

— Dragul meu! strigă unchiul, tocmai la asta mă gîndeam venind încoace!

— Şi ce ai hotărît?

— Exact aşa şi irevocabil! Mă hotărîsem chiar înainte de a începe să-ţi povestesc!

— Bravo, unchiule!

Şi l-am strîns în braţe de bucurie.

Am stat mult de vorbă. I-am expus toate argumentele, demonstrînd absoluta necesitate a căsătoriei lui cu Nastenka, fapt de care, de altfel, el însuşi îşi dădea seama mai bine decît mine. Dar pledoaria mea era cam agitată. Mă bucuram sincer pentru unchiul. Pe de altă parte, şi sentimentul datoriei îl îndemna să acţioneze, altminteri nu s-ar fi hotărît niciodată. Era un om care avea cultul datoriei şi-şi respecta cu sfinţenie obligaţiile. Şi totuşi nu-mi închipuiam deloc cum vor decurge lucrurile. Ştiam şi credeam orbeşte că unchiul nu va da înapoi de la ceea ce a recunoscut odată ca fiind o îndatorire a lui; dar nu-mi venea a crede că va găsi destule puteri ca să se împotrivească celor din casă. Şi de aceea căutam să-l aţîţ cît mai mult, să-l determin să acţioneze, îndemnîndu-l cu toată înflăcărarea mea tinerească.

— Cu atît mai mult, continuam eu, cu cît acum totul e clarificat şi ultimele dumitale îndoieli s-au risipit! S-a întîmplat exact ceea ce n-ai prevăzut dumneata, deşi toată lumea observase şi îşi dăduse seama mai demult: Nastasia Evgrafovna te iubeşte! E posibil oare să admiţi, strigam din ce în ce mai înflăcărat, ca dragostea ei curată să se întoarcă împotriva ei, acoperind-o de ruşine şi dezonoare?

— Niciodată! Dar mă întreb, dragul meu, voi fi şi eu, în sfîrşit, un om fericit? E cu putinţă oare? se bucura unchiul, îmbrăţişîndu-mă. Şi cum de s-o fi îndrăgostit de mine, şi pentru ce? Pentru ce? S-ar părea că nu am nimic deosebit... În comparaţie cu ea, sînt un om bătrîn şi nu puteam să-mi închipui, zău nu mă aşteptam! Îngerul meu, îngeraşul... Ascultă, Serioja, adineauri m-ai întrebat dacă nu cumva sînt îndrăgostit de ea: cu ce gînd?

— Am văzut doar atîta, unchiule, că o iubeşti aşa cum nu se poate mai mult: o iubeai, şi totuşi nu erai conştient de acest lucru. Gîndeşte-te! Mă chemi de la Petersburg ca să mă însori cu dînsa, şi numai pentru ca să-ţi devină nepoată şi astfel s-o ai mereu în preajma dumitale...

— Şi... mă ierţi pentru asta, Serghei?

— Mai încape vorbă, unchiule!...

Şi unchiul mă îmbrăţişă din nou.

— Ai grijă, deci, unchiule, toţi sînt împotriva dumitale: trebuie să te răzvrăteşti şi să acţionezi hotărît împotriva tuturor, şi fără cea mai mică amînare, chiar mîine.

— Da... da, mîine! repetă el, oarecum îngîndurat, şi trebuie acţionat, ştii, cu bărbăţie, cu tot curajul, în chipul cel mai nobil, cu toată tăria sufletească... Exact, cu toată tăria sufletească!

— Să nu te laşi intimidat, unchiule!

— Nu mă las, Serioja! Un singur lucru: nu ştiu cum să încep!

— Nu te mai gîndi la asta, unchiule. Ziua de mîine va hotărî totul. Astăzi caută să te calmezi, să te reculegi. Cu cît ai să te frămînţi mai mult, cu atît e mai rău. Iar dacă Foma deschide gura, îl dai imediat afară din casă şi-l striveşti ca pe un vierme.

— Dar nu s-ar putea cumva fără să-l dau afară? Eu, dragă Serioja, am hotărît să procedez aşa: chiar mîine mă duc la el, dis-de-dimineaţă, îi povestesc totul, uite, cum ţi-am povestit ţie; nu se poate ca el să nu mă înţeleagă; el este generos, cel mai nobil şi mai generos dintre oameni! Dar mă nelinişteşte un lucru: nu cumva mămiţica a şi prevenit-o pe Tatiana Ivanovna despre cererea mea în căsătorie pe care trebuia s-o fac mîine? Atunci ar fi mai complicat.

— Nu-ţi face griji cu Tatiana Ivanovna, unchiule.

Şi atunci i-am povestit scena din boschet cu Obnoskin. Unchiul a rămas foarte mirat. Nu i-am

spus nici un cuvînt despre Mizincikov.

— Dar e fantasmagorică! O ființă fantasmagorică! strigă el. Sărmana de ea! Ei îi dau tîrcoale, vor să profite de naivitatea ei! Şi zici că Obnoskin era? Păi, îl ştiam plecat... Ciudat, tare ciudat! Sînt uluit, Serioja... Chiar mîine trebuie să cercetăm cum stau lucrurile şi să luăm măsuri... Dar eşti convins, eşti absolut convins că era Tatiana Ivanovna?

I-am răspuns că, deşi n-am văzut-o la faţă, am motive serioase să fiu încredinţat că era Tatiana Ivanovna.

— Hm! N-o fi vreo aventură cu una dintre slujnicele din curte, iar ţie ţi s-a părut că-i Tatiana Ivanovna? N-a fost cumva Daşa, fiica grădinarului? E o fetişcană şireată şi îndrăzneaţă! S-a observat că se pricepe la alde astea, de aceea o şi spun. Anna Nilovna a urmărit-o şi s-a convins... Dar nu se poate! Nu spunea chiar el că intenţionează să se însoare? Ciudat! Ciudat!

În cele din urmă, ne despărţirăm. L-am îmbrăţişat şi l-am binecuvîntat pe unchiul. „Mîine, mîine, repeta el, se va hotărî totul, chiar înainte de a te fi trezit din somn; da, se va hotărî totul. Mă duc la Foma şi procedez cavalereşte: îi dezvălui ca unui frate bun toate ascunzişurile inimii mele, tot ce simt. Rămîi cu bine, Serioja. Du-te şi te culcă, ai obosit; în ce mă priveşte, cred că toată noaptea n-am să închid ochii."

Unchiul plecă. M-am culcat îndată, frînt de oboseală, istovit de atîta zbucium. Fusese o zi grea. Nervii îmi erau zdruncinaţi şi, înainte de a adormi, am tresărit de cîteva ori frămîntîndu-mă. Dar oricît de ciudate fuseseră impresiile mele la culcare, totuşi ciudăţenia lor avea să pălească definitiv în faţa felului original în care m-am trezit în dimineaţa următoare.

[1] Numele şi prenumele personajului central (inclusiv cel patronimic) nu sînt lipsite de tîlc, implicînd un semantism în care se poate

descifra intenţia satirică a autorului de a reda esenţa unui individ sceptic şi negativist din vanitate, a unui megaloman care nu recunoaşte opinia nimănui, contestă orice adevăr şi pune la îndoială bunăvoinţa celor din jur (Foma Fomici – în accepţia de „Foma necredinciosul“). Numele de familie *Opiskin* derivă de la substantivul *opiska* – greşeală făcută din fuga condeiului, greşeală de tipar; în sens figurat: „stîrpitură“ sau „nulitate“.

[2] Este vorba de o persoană reală, Ivan Iakovlevici Koreişa (1780-1861), care şi-a cîştigat faima de prezicător-clarvăzător nu numai la Moscova, dar şi în cele mai îndepărtate colţuri ale Rusiei, fiind socotit „omul lui Dumnezeu“, „blajinul“, de fapt – „un sărac cu duhul“.

[3] Doamnă din înalta societate (fr.).

[4] Aluzie răutăcioasă la afluxul unor producţii minore, cu teme pseudoistorice, care se confecţionau de diferiţi literaţi obscuri, lipsiţi de talent, de teapa pretinsului scriitor Foma Fomici Opiskin. Cu privire la romanul *Hatmanul Vijelie*, de pildă, Belinski scria: „Cartea aceasta face parte dintr-o anumită categorie de opere, a căror idee se zămislea într-un mediu de bîlci“ (*Opere complete*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., 1953, I, p. 319). Baronul Brambeus– pseudonimul lui O. I. Senkovski (1800-1858), critic literar şi autor de opere beletristice, editorul revistei *Jurnal dlea citenia* (*Revista pentru lectură*).

[5] Aceste cuvinte pe care le rosteşte Rostanev, relevînd delicateţea şi susceptibilitatea lui excesivă, sînt reproduse aproape textual dintr-o scrisoare a lui Dostoievski către redactorul revistei *Otecestvennîe zapiski*, A. Kraievski – un om calculat, care nu se purta cu prea multe menajamente faţă de scriitorii cărora le acorda avansuri (*Scrisori*, I, p. 157). Reproducerea lor sugerează o anumită înrudire spirituală între autor şi eroul său.

[6] Aluzie la ordinul ţarului Nicolae I prin care se interzicea portul favoriţilor, ca fiind o modă importată din Franţa, vădind lipsă de patriotism şi ploconire în faţa Apusului. Încă din 1846, Dostoievski intenţiona să abordeze această temă într-o nuvelă rămasă în proiect, cu titlul *Favoriţii raşi*.

[7] Este vorba de unul dintre pamfletele lui Puşkin, scrise sub formă de parabole, în care poetul înfiera servilismul şi falsul patriotism, cu efecte dezastruoase asupra educaţiei (*Cum îşi povăţuia un tată*

odrasla – A.S. Puşkin, *Opere complete*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., vol. VII).

[8] Felul în care Foma Opiskin vorbea cu ţăranii parodiază un pasaj din *Pagini alese din corespondenţa cu prietenii* de Gogol, în care scriitorul, situîndu-se în ultimii ani ai vieţii pe poziţii conservatoare, de apărare a formelor patriarhale-iobăgiste ale vieţii, îi îndemna pe moşieri să vorbească cu ţăranii în felul următor: „Ei, tu, rît nespălat ce eşti! Te-ai afundat în murdărie de nu ţi se mai văd nici ochii etc., etc. (N.V. Gogol, *Opere complete*, vol. VIII, p. 323). În celebra *Scrisoare către Gogol*, Belinski, acuzîndu-l pe marele satiric pentru trădarea artei sale, scria cu indignare: „Şi apoi expresia «Rît nespălat ce eşti! » De la care Nozdriov sau Sobakevici aţi auzit-o, ca s-o transmiteţi mai departe ca pe o mare descoperire în favoarea şi spre îndrumarea mujicilor, care şi aşa nu se spală, pentru că, dînd crezare boierilor, nu se socotesc oameni!“ (*Opere filozofice alese*, Ed. Cartea Rusă, 1957, vol. II, p. 500).

[9] Dar răspunde odată (fr.).

[10] Dar bine, fiule (fr.).

[11] Numele lacheului lui Rostanev, în jurul căruia se iscă mereu discuţii, provine din alăturarea a două cuvinte: *vid* – specie, varietate şi *pleasati* – a juca, a dănţui (aici, în sens de a se maimuţări). În româneşte corespunde cu „specie de saltimbanc“.

[12] Porc (scris fonetic). Corect: *cochon* (fr.).

[13] Numele personajului episodic derivă din substantivul *korova* – vacă, la forma diminutivă – văcuţă.

[14] Numele de *Obnoskin* derivă de la substantivul *obnoska*– vechitură, haină uzată.

[15] Ospiciu de nebuni (după denumirea celebrei instituţii din Londra); în sens figurat: zăpăceală, haos, balamuc.

[16] Cuvînt franţuzesc scris fonetic. Corect este *voltigeur* – dansator pe sîrmă sau în accepţiunea dată aici: vîntură-lume.

[17] Este vorba de nuvela satirică (titlul original: *Tiufeak*) a lui A.F. Pisemski (1821-1881), al cărei personaj principal este un om lipsit de voinţă, molîu şi neîndemînatic, care se lasă dominat de toţi şi este luat în derîdere.

[18] După titlul romanului-cronică de familie de D.N. Beghicev (1785-1855): *Familia Holmski. Unele trăsături ale moravurilor şi felul de trai în sînul familiei şi de unul singur, la nobilii ruşi*. Deşi

operă de mică însemnătate, a avut o largă rezonanţă în Rusia secolului al XIX-lea, fiind reeditată de mai multe ori.

[19] *Povestea cu Taurul cel alb*, basm popular rus, are aici semnificaţia povestirii monotone, fără sfîrşit, *Mujicul din Komarinsk* (localitate presupusă a fi patria cunoscutului cîntec şi dans popular *komarinskaia*).

[20] Dă-mi batista (fr.).

[21] Ca la copii (fr.).

[22] I.P. Borozdna, poet minor, de mîna a patra, aproape necunoscut. Alăturarea lui la numele lui Puşkin şi Lermontov are un vădit substrat ironic, relevînd ignoranţa personajului.

[23] Parafrazarea expresiei aparţinînd literatului-publicist N. Polevoi, care, după suspendarea revistei *Moskovski telegraf*, a aderat la tabăra de extremă dreaptă a slavofilismului „oficial“. Expresia a fost extrasă din prefaţa romanului său *Jurămînt pe mormîntul Domnului*, în care face apologia puterii autocrate şi se referă la ţar: „El cunoaşte Rusia, şi Rusia îl cunoaşte“.

[24] Nikolai Mihailovici Karamzin (1766-1826), iniţiator şi reprezentant de seamă al sentimentalismului în literatura rusă, opera model a noului curent fiind *Sărmana Liza* (1792); autor al cîtorva nuvele istorice, dintre care *Starostiţa Marfa şi Natalia, fiică de boier*, al epopeii eroice *Frol Silin* şi al *Însemnărilor unui călător rus*. Latura cea mai importantă a activităţii lui Karamzin o reprezintă cea de istoric şi de reformator al limbii ruse. A scris primul tratat de *Istorie a Statului Rossian* în 11 volume, la care s-a referit adeseori în prelegerile şi în lucrările sale M. Kogălniceanu, preţuind în mod deosebit aportul istoricului rus.

[25] Pseudonimul scriitorului N.V. Kukolnik (v. mai amănunţit şi nota explicativă de la p. 136 din prezentul volum), cu care îşi semna articolele de gazetă, scrise de preferinţă sub formă epistolară. *Perepiscik* – în româneşte: copist.

[26] În text, scris fonetic. Corect în limba franceză: *Parlez-vous français? Oui, monsieur, je le parle un peu*– Vorbiţi franţuzeşte? Da, domnule, puţin.

[27] Saverio Mercadante (1797-1870), compozitor italian. Se poate presupune că personajul dostoievskian, după intenţia autorului, confunda acest nume cu numele filozofului şi savantului italian din sec. al XV-lea Pico della Mirandola, reprezentant al Renaşterii şi adversar al dogmelor catolicismului, despre care se spunea că „ştie

tot şi încă ceva pe deasupra“ (formula apare parafrazată în peroraţia lui Opiskin).

[28] Gretna-Green – sat din Scoţia, în care a fost introdus pentru prima oară sistemul de oficiere a căsătoriilor fără respectarea condiţiilor prealabile, obligatorii, de domiciliu şi publicitate.

[29] Este vorba de ofiţerul de husari A. P. Burţov, renumit prin viaţa boemă şi chefuri interminabile, pe care poetul Denis Davîdov (1784-1839), organizator al acţiunilor de partizanat în războiul antinapoleonian din 1912, l-a imortalizat în mesajul *Către Burţov* şi în poezia *Invitaţia la un punci*. Numele personajului Mizincikov provine de la cuvîntul rusesc *mizin* – mezinul, cel mai mic.

[30] Noaptea e un bun sfătuitor (fr.).

[31] De la *tiulpan* – lalea (rus.).

[32] De la *taneţ* – dans (rus.).

Partea a doua şi ultima

I. Urmărirea

Dormeam adînc, fără vise. Deodată am simţit că pe picioarele mele se lasă o greutate insuportabilă. Am scos un ţipăt şi m-am trezit. Se făcuse ziuă; soarele îmi inunda odaia cu săgeţi sclipitoare de lumină. Pe patul meu sau, mai bine zis, pe picioarele mele, şedea domnul Bahceev.

Nu încăpea nici o îndoială că era el. Trăgîndu-mi încetişor picioarele de sub el, m-am ridicat în capul oaselor şi l-am privit cu nedumerirea buimacă a omului trezit brusc din somn.

— Uite-l cum mă priveşte! strigă grăsanul. Ce te-ai holbat aşa? Scoală-te, flăcăule, scoală-te! De o jumătate de oră mă zbat să te trezesc; cască ochii mari!

— Dar ce s-a întîmplat? Cît e ora?

— Ora e cam matinală, e drept, dar Fevronia[1] noastră n-a mai aşteptat să se facă ziuă şi a luat-o din loc. Scoală, plecăm în urmărire!

— Care Fevronia?

— A noastră, cea neroadă! A şters-o! Cu noaptea în cap! Am trecut pe la dumneata numai ca să te trezesc din somn, şi uite că mă căznesc de două ore! Scoală, nene, te aşteaptă şi unchiul. Ne-a făcut figura! Uite c-am ajuns la sărbătoarea cea mare, adăugă el cu enervare răutăcioasă în glas.

— Dar despre cine, despre ce este vorba? am întrebat eu nerăbdător, deşi cam începusem să mă dumiresc. Vorbeşti cumva despre Tatiana Ivanovna?

— Păi, de cine credeai? Taman de ea! Am tot spus, i-am prevenit – n-au vrut să mă asculte! Ca să ne pomenim acuma cu această felicitare de sărbătoarea cea aşteptată! E nebună după amoruri, numai la asta se gîndeşte! Ptiu! Dar şi ăla, ăla, ce pramatie! Ăla cu barbişonul!...

— Mizincikov?

— Piei, drace! Dar vino-ţi în fire, omule; trezeşte-te odată, măcar întru cinstirea sfintei sărbători de astăzi! Se vede treaba că ai cam scăpat la băutură aseară, dacă ţi-e capul tulbure şi acum! Ce tot îndrugi despre Mizincikov? Cu Obnoskin a fugit, nu cu Mizincikov. Ivan Ivanîci Mizincikov e un om bine crescut şi cu scaun la cap; merge şi el cu noi în urmărire.

— Ce spui? am strigat eu săltîndu-mă în pat. A fugit cu Obnoskin?

— Măi, ce om sîcîitor! s-a necăjit burduhănosul, sărind din loc. Îi spui unui om cu învăţătură înaltă ce se întîmplă aievea, iar el se pierde în tot felul de îndoieli! Ei bine, flăcăule, dacă vrei să mergi cu noi, scoală-te, trage-ţi pantalonaşii, căci eu n-am timp de pălăvrăgeală; şi aşa am pierdut destul timp preţios cu tine!

Şi părăsi camera supărat foc.

Surprins de vestea uluitoare, am sărit din pat, m-am îmbrăcat în grabă şi am ieşit. Crezînd că-l găsesc pe unchiul în aripa principală a conacului, unde părea că toată lumea doarme şi nu ştie ce se petrece afară, am urcat încetişor treptele pridvorului şi, dînd să intru în vestibul, m-am pomenit faţă în faţă cu Nastenka. Era îmbrăcată la repezeală, într-un capot de dimineaţă sau, poate, rochie de casă. Avea părul încă nepieptănat: se vedea că tocmai sărise din pat şi aştepta pe cineva în vestibul.

— Spune-mi, este adevărat că Tatiana Ivanovna a plecat cu Obnoskin? mă întrebă ea cu glas întretăiat, palidă şi speriată.

— Aşa se pare. Îl caut pe unchiul; pornim în urmărirea lor.

— O! aduceţi-o mai repede înapoi! E pierdută dacă n-o aduceţi!

— Dar unde e unchiul?

— S-o fi dus la grajduri; i se pregăteşte trăsura. Eu îl aşteptam aici. Ascultă, spune-i din partea mea că vreau negreşit să plec chiar astăzi; sînt hotărîtă.

Plec cu tatăl meu; de va fi posibil, plec chiar peste cîteva ore. Acum, totul e pierdut! Totul e pierdut!

Spunîndu-mi asta, mă privea cu ochii pierduţi, rătăciţi, şi deodată izbucni în lacrimi. O ameninţa, se pare, o criză de isterie.

— Linişteşte-te! am încercat eu s-o calmez. Eu aş zice, dimpotrivă, că totul merge spre mai bine – ai să vezi... Ce-i cu dumneata, Nastasia Evgrafovna?

— Nu ştiu... nu ştiu ce-i cu mine, murmură ea sufocîndu-se şi strîngîndu-mi mîinile fără să-şi dea seama. Spune-i...

În clipa aceea se auzi îndărătul uşii din dreapta un foşnet.

Speriată, ea îmi lăsă mîinile şi, fără să-şi fi isprăvit vorba, fugi pe scară sus.

Am găsit grupul întreg – adică pe unchiu-meu, pe Bahceev şi pe Mizincikov – în curtea din fund, lîngă grajduri. O pereche de cai odihniţi erau înhămaţi la caleaşca lui Bahceev. Totul era gata pentru plecare şi mă aşteptau numai pe mine.

— Iată-l că vine! strigă unchiu-meu zărindu-mă. Ai auzit, dragul meu? adăugă el cu o expresie ciudată pe faţă.

Glasul, ochii şi toate mişcările lui trădau un amestec de teamă, de zăpăceală, dar şi o licărire de speranţă totodată. Îşi dădea seama că în viaţa sa intervine o schimbare radicală.

Mă puseră la curent imediat cu toate amănuntele. Domnul Bahceev, după o noapte de insomnie, porni de acasă dis-de-dimineaţă ca să apuce slujba utreniei la biserica mînăstirii aflate numai la cinci verste de moşia lui. Cînd să cotească de pe şosea spre mînăstire, întîlni un docar care trecu în goana mare; în docar îi zări pe Tatiana Ivanovna şi pe Obnoskin. Tatiana Ivanovna părea plînsă şi cam speriată; văzîndu-l pe Bahceev, scoase un ţipăt, întinzîndu-şi mîinile spre el şi implorîndu-i parcă apărare – cel puţin astfel reieşea din relatarea acestuia: „...iar el, ticălosul cu

barbişon, adăugă Bahceev, stă zgribulit, nici viu, nici mort; dar degeaba, drăguţule, nu te poţi ascunde!“ Fără a sta mult pe gînduri, Stepan Alexeici întoarse iar pe şosea, zorind în goana mare la Stepancikovo; îi trezi pe unchiul meu, pe Mizincikov şi, la urmă, şi pe mine. Hotărîră imediat să pornească în urmărirea fugarilor.

— Dar ce zici de Obnoskin, de Obnoskin... spunea unchiul, privindu-mă ţintă, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună şi altceva, cine s-ar fi aşteptat!

— De la un mizerabil ca el te poţi aştepta oricînd la cine ştie ce ticăloşie! strigă Mizincikov, revoltat la culme, şi se întoarse pe loc, ferindu-şi ochii de privirea mea.

— Ei, ce facem, pornim sau nu pornim? Ori aveţi de gînd să stăm aici la taclale pînă ne apucă noaptea? ne somă domnul Bahceev, urcîndu-se în trăsură.

— Pornim, pornim! se grăbi să-l liniştească unchiul meu.

— Nu e rău că s-a întîmplat asta, unchiule, i-am şoptit eu. Să vezi ce bine se aranjează totul acum!

— Să nu zici vorbă mare, băiatule... Ah, dragul meu! cînd mă gîndesc că acum pur şi simplu au s-o dea afară drept pedeapsă pentru că nu le-a reuşit combinaţia, înţelegi? E groaznic, pe cît pot să-mi dau seama!

— Dar bine, Egor Ilici, ne-am hotărît să stăm aici la şuşoteală sau ce naiba?! strigă iar domnul Bahceev. Să deshămăm, poate, căluţii şi să cerem mai bine o gustărică, pînă una-alta, ce ziceţi: n-ar fi cazul să luăm cîte un păhăruţ de votcă, ai?!

Cuvintele acestea răsunară cu atîta mînie sarcastică, încît nu mai era chip să nu urmăm imediat îndemnul furios al domnului Bahceev. Repede ne urcarăm cu toţii în trăsură, şi caii porniră în goana mare.

Un timp, nimeni n-a scos o vorbă. Unchiul, din cînd în cînd, mă privea cu mult înţeles, evitînd totuşi să vorbească cu mine de faţă cu ceilalţi.

Uneori, cădea într-o îngîndurare adîncă, pentru ca deodată să tresară, trezindu-se parcă din aţipeală şi să se uite neliniştit în jurul său. Mizincikov părea foarte calm, trăgea tacticos din trabuc şi se uita plin de demnitate, cu aerul omului jignit pe nedrept. În schimb, Bahceev se vînzolea pentru toţi. Mormăia sub nas, arunca indignat în jur nişte priviri nimicitoare; roşea, pufnea cu năduf, scuipa mereu într-o parte şi nu izbutea nicicum să se liniştească.

— Eşti sigur, Stepan Alexeici, că au luat-o spre Mişino? întrebă deodată unchiu-meu. Ar fi cam douăzeci de kilometri pînă acolo, adăugă el, adresîndu-mi-se mie; un sătuc prăpădit de vreo treizeci de suflete, de curînd cumpărat de la foştii proprietari de un funcţionar din administraţia gubernială. Un cîrcotaş fără pereche! Cel puţin aşa spunea lumea; poate că greşesc. Stepan Alexeici susţine că Obnoskin nu putea să plece decît acolo şi că acest funcţionar îl ajută.

— Dacă vă spun că acolo s-au dus! răbufni Bahceev aprinzîndu-se iar. Unde naiba în altă parte, decît la Mişino! Decît că acolo, la Mişino, cinevaşilea i-o fi spunînd acum Mitka, nu Obnoskin! Trei ore încheiate am pierdut pălăvrăgind în curte!

— N-avea grijă, interveni Mizincikov, îi prindem.

— Da, îi prindem sigur! Crezi că stau să te aştepte pe tine! Caseta o ţinea doar în mînă; s-a dus, să nu mai vorbim de ea!

— Linişteşte-te, Stepan Alexeici, linişteşte-te; îi ajungem din urmă, fii pe pace, zise unchiu-meu, n-au avut timp să pună la cale nimic – ai să vezi că aşa este.

— N-au avut timp să pună la cale! îl îngînă furios domnul Bahceev. Ce nu apucă ea să facă, nu te uita că arată aşa de blîndă! „E aşa de blîndă, îi auzi înduioşîndu-se pe unii, e aşa de blîndă şi cuminte!“ adăugă el cu glas subţiat, imitînd,

desigur, pe cineva. „A suferit atîta!“ Poftim ce blîndă şi cuminte este! De cuminte ce este, pesemne, a luat-o razna nenorocita asta, arătîndu-ne călcîiele! Iar tu aleargă pe urmele ei cu limba scoasă de un cot, pornind cu noaptea în cap pe drumuri! Nu-i chip măcar să se roage omul în tihnă de ziua sfintei sărbători. Ptiu!

— Şi totuşi, nu-i o minoră, am zis eu, nu se află sub tutelă şi n-ai cum s-o readuci cu sila, dacă nu vrea să vină. Ce ne facem atunci?

— Aşa este, nici vorbă, încuviinţă unchiul. Dar sînt convins că o să vrea. Se întoarce, te asigur. I-a căşunat ei acum, aşa, aiurea... Cum ne vede însă că apărem, chiar ea va cere s-o ducem înapoi, garantez. Nu se poate, dragul meu, s-o lăsăm chiar aşa, la voia întîmplării, să cadă pradă unui nemernic; e de datoria noastră, ca să zic aşa...

— Nu se află sub tutelă! Auzi! se oţărî Bahceev, gata să mă sugrume. E proastă, nenişorule, dă în gropi de proastă ce este – nu că n-ai cum s-o întorci fiindcă nu se află sub tutelă. N-am vrut ieri să-ţi vorbesc despre ea, dar am intrat deunăzi din greşeală în camera ei, şi ce văd: juca singură ecoseza, cu pumnii pe şolduri şi admirîndu-se în oglindă! Şi gătită – ca în jurnalele de reclame! Ptiu! şi am plecat. Încă de atunci am prevăzut totul, de parcă i-aş fi citit pe frunte.

— De ce s-o judecăm cu atîta asprime? am încercat eu să atenuez cu oarecare sfială. Se ştie doar că Tatiana Ivanovna... nu-i complet sănătoasă... Sau, mai bine zis, că suferă de o manie... Singurul şi adevăratul vinovat este de fapt Obnoskin.

— Nu-i complet sănătoasă! Poftim de stai de vorbă cu el! se aprinse iar burduhănosul, roşu de mînie. Omul acesta parcă s-a jurat să mă înfurie cu orice preţ! Încă de ieri şi-a pus în gînd şi s-a jurat! E proastă, nene, ţi-o repet, e o proastă sadea, şi nu e cum vrei să spui dumneata, că, adică, nu e prea sănătoasă; din copilărie s-a scrîntit visînd la

aventuri amoroase! Şi uite că acum calcă în străchini; amorul acesta a dus-o pînă la ultima limită. Cît despre ăla cu barbişonul, nici numele nu vreau să i-l aud! Îmi închipui că a şi tulit-o cu bănişorii în buzunar, zur-zur-zur şi-şi rîde pe sub mustaţă.

— Crezi într-adevăr că o părăseşte imediat?

— Păi sigur! Ce nevoie are să care cu dînsul o asemenea comoară? Ce să facă cu ea? Îi ia părăluţele, o lasă undeva în drum sub o tufă, urcă în trăsură, şi pe-aici ţi-e calea! Iară dumneaei să mai stea niţeluş sub tufă şi să miroasă floricele!

— Ei lasă, că prea exagerezi, Stepan, n-o fi chiar aşa! strigă unchiul. De altfel, nu înţeleg de ce te superi atîta? Mă şi mir chiar, uitîndu-mă la tine, Stepan. În definitiv, ce-ţi pasă?

— Dar eu ce sînt, om sau buturugă? N-am şi eu inimă, simţire? Te înfurii fără să vrei. Şi o spun, poate, de mila ei, din dragoste pentru om... Dracu' să mă ia! Ce nevoie era să mă abat din drumul meu? Ce caut eu aici? Ce-mi pasă mie? Mie, mie, ce-mi pasă?

Aşa se frămînta şi se căina domnul Bahceev; dar eu nu-l mai ascultam, căci gîndul mi-a fugit la aceea pe care o urmăream acum – la Tatiana Ivanovna. Iată pe scurt biografia ei, aşa cum am aflat-o ulterior din surse absolut sigure şi pe care este bine s-o cunoaştem pentru explicarea acestei aventuri. Rămasă din copilărie orfană, crescută într-o casă străină, neospitalieră, apoi fată săracă, pe urmă fată trecută de vîrstă, tot săracă, şi, în sfîrşit, fată săracă îmbătrînită, Tatiana Ivanovna, de-a lungul vieţii sale de mizerie, a băut o cupă plină pînă la refuz de necazuri, de amărăciuni şi umilinţe, de reproşuri pentru pîinea amară de la masă străină. Fire veselă de felul ei, receptivă şi impresionabilă în gradul cel mai înalt, dar şi uşuratică, ea a răzbit, la început, cu chiu, cu vai, prin vicisitudinile sorţii, ba şi rîzînd uneori, zglobie şi veselă, cu o copilărească nepăsare; cu

timpul însă, viaţa a reuşit s-o înfrîngă. Încetul cu încetul, Tatiana Ivanovna deveni palidă şi slabă; se făcu irascibilă şi supărăcioasă; sensibilitatea ei căpătă tot mai des accente bolnăvicioase şi, în cele din urmă, căzu într-o stare de nesfîrşită reverie, întreruptă numai de repetatele crize cu hohote de plîns isteric. Cu cît realitatea o lipsea mai mult de binefacerile vieţii, cu atît mai mult se refugia şi se consola în lumea închipuirilor sale. Cu cît mai evident şi fără putinţă de întoarcere piereau, ca în cele din urmă să dispară de tot, ultimele sale speranţe de căpetenie, cu atît mai îmbietoare şi mai îmbătătoare deveneau visurile ei niciodată realizabile. Bogăţii nemaiauzite, frumuseţe neofilită, logodnici eleganţi, bogaţi, cu titluri nobile, tot prinţi şi fii de generali, care îşi păstraseră pentru ea inimile într-o puritate austeră şi care mureau la picioarele ei de dragoste nemărginită, şi, în sfîrşit, apărea *el* – *el*, întruchipînd idealul ei de frumuseţe, toate perfecţiunile posibile, îndrăgostit şi pasionat, pictor, poet, fiu de general – toate laolaltă sau pe rînd, toate acestea începură să i se năzară nu numai în visuri, ci aproape aievea. Raţiunea începu să-i slăbească, neputînd rezista asaltului stupefiant al acestor visări tainice şi necontenite... Cînd, deodată, soarta îi mai jucă o festă, bătîndu-şi joc de ea definitiv. Într-un moment cînd se afla redusă la cea din urmă treaptă a umilirii, în cea mai apăsătoare şi tristă ambianţă, ca domnişoară de companie a unei doamne bătrîne, morocănoasă şi arţăgoasă, care o găsea vinovată de orice şi la fiecare pas, reproşîndu-i orice îmbucătură de pîine, orice zdreanţă purtată; ofensată de oricine ar fi vrut s-o facă, fără să aibă pe lume un suflet de om care s-o apere; strivită de apăsarea acestei vieţi de chin, dar în acelaşi timp transportată în lumea celor mai năstruşnice şi înflăcărate fantezii – iată că primeşte deodată vestea morţii unei rude îndepărtate, ale cărei rubedenii mai apropiate muriseră de multă

vreme (lucru despre care, datorită uşurinţei sale, nu se arătase niciodată curioasă să afle); această rudă era un om ciudat, care trăise ca un schimnic undeva foarte departe, într-un colţ de ţară singuratic, şi se ocupa discret de frenologie şi cămătărie. Şi iată că o avere imensă, ca prin minune, îi cade din cer şi se aşterne în sclipiri de aur la picioarele ei: Tatiana Ivanovna se dovedise a fi singura moştenitoare legală a acestei rude decedate. O sută de mii de ruble în argint i-au venit dintr-o dată. Această ironie a sorţii i-a dat ultima lovitură. Cum să nu creadă, aşadar, această minte zdruncinată în visurile ei, cînd ele începeau să se adeverească? Nici nu-i trebuia mai mult sărmanei ca să-şi piardă şi ultima picătură de bun-simţ. Copleşită de fericire, ea se transportă cu totul în lumea ei fermecată de fantezii imposibile şi năluciri îmbietoare. S-au dus şi scrupule, şi îndoieli, şi stavile pe care le ridică realitatea cu legile ei riguroase şi precise ca doi ori doi! Cei treizeci şi cinci de ani ai săi şi visurile de o frumuseţe orbitoare, răceala tristă a toamnei sale şi toate splendorile neasemuite ale unei iubiri nemărginite, departe de a se exclude, sălăşluiau în făptura ei într-o bizară îmbinare. De vreme ce visurile i s-au împlinit o dată, de ce nu s-ar realiza şi altceva? De ce să nu apară şi *el*? Tatiana Ivanovna nu mai judeca, ci pur şi simplu credea. Dar în aşteptarea *lui* – a idealului, cavaleri şi logodnici de toate stările şi cinurile, cavaleri simpli, militari şi civili, grade de infanterie şi din garda imperială, demnitari şi poeţi, voiajaţi pe la Paris sau trăiţi numai la Moscova, cu sau fără barbă, cu sau fără barbişon, spanioli sau nespanioli (dar mai ales spanioli) – începură să i se năzărească, defilînd zi şi noapte într-un convoi impresionant, stîrnind la cei din jurul ei temeri grave; nu rămăsese decît un pas pînă la ospiciul de nebuni. Toate nălucirile acestea se îmbulzeau în jurul ei, într-un alai strălucit, plin de freamăt

tulburător şi îmbătat de dragoste. Şi aievea, în existenţa ei cea adevărată, lucrurile se petreceau în acelaşi chip fantastic: toţi acei asupra cărora îşi arunca privirea se îndrăgosteau de ea; oricine trecea pe lîngă dînsa – era, fireşte, un cavaler spaniol; oricine se întîmpla să moară – murea negreşit, din dragoste pentru ea. Toate acestea, ca un făcut, îşi găseau confirmarea în ochii ei şi prin faptul că începură să-i dea tîrcoale oameni ca Obnoskin, Mizincikov şi zeci de alţi indivizi, mînaţi de acelaşi ţel. Deodată, toată lumea începu să-i intre în voie, s-o linguşească, s-o răsfeţe. Departe de sărmana Tatiana Ivanovna gîndul că toate astea se întîmplă din pricina banilor ei. Era absolut convinsă că, la un semn magic, toată lumea devenise bună, veselă, drăguţă şi binevoitoare. *El* nu apăruse încă în carne şi oase; şi cu toate acestea nu putea fi nici o îndoială cum că *el* va apărea, viaţa de toate zilele devenise atît de plăcută, interesantă, îmbietoare, plină de felurite distracţii şi delicii, încît mai putea aştepta încă. Tatiana Ivanovna ronţăia zaharicale, culegea petalele plăcerilor, citea romane. Romanele, părăsite, de altfel, chiar de la primele pagini, îi aţîţau şi mai mult închipuirea. Nu mai era în stare să-şi continue lectura, transportată în lumea visurilor sale chiar de la primele pasagii de cea mai neînsemnată aluzie la dragoste, ba uneori de simpla descriere a localităţii, a încăperii, a toaletelor. Neîncetat i se aduceau podoabe noi, dantele, pălărioare, boneţele, panglicuţe, eşantioane, mulaje, desene, bomboane, flori, căţeluşe. Trei fete îşi petreceau zilele într-o cameră alăturată cosînd neîncetat, iar domnişoara, de dimineaţă şi pînă seara, ba uneori şi noaptea, încerca tot felul de podoabe, învîrtindu-se în faţa oglinzii. Părea mai întinerită şi se făcuse mai drăguţă de cînd îi venise această moştenire. Nici pînă astăzi n-am putut afla cum anume se înrudea cu generalul Krahotkin. Eram convins că rudenia aceasta fusese o născocire a generălesei, dornică s-

o ia pe Tatiana Ivanovna sub aripa ei ocrotitoare şi s-o mărite cu unchiul meu. Domnul Bahceev avea dreptate susţinînd că zeul amorului o adusese pe Tatiana Ivanovna la ultima limită; şi ideea unchiului, la vestea dispariţiei ei cu Obnoskin, de a-i urmări ca s-o aducă înapoi, fie chiar şi cu forţa, nu era lipsită de raţiune. Incapabilă să trăiască fără tutela cuiva, sărmana fată ar fi căzut uşor pradă vreunui nemernic.

Trecuse de ora nouă, cînd am sosit la Mişino. Era un sătuc sărac, la vreo trei verste depărtare de drumul mare, şi ascuns într-un fel de groapă. Şase-şapte izbe ţărăneşti, înnegrite de fum, lăsate pe o rînă şi abia acoperite cu paie înnegrite de timp, priveau triste şi amărîte la trecători. Nici urmă de grădiniţă sau de tufă nu se zărea la cîteva sute de metri împrejur. Doar o singură salcie îşi lăsase crengile şi dormita deasupra unei băltoace verzui, socotită heleşteu. O asemenea reşedinţă, desigur, n-avea cum să facă o impresie prea plăcută Tatianei Ivanovna. Conacul boieresc era o clădire nouă de lemn, lungă şi îngustă, cu şase ferestre la rînd şi acoperită în pripă cu paie. Funcţionarul-moşier de-abia se instalase aici ca să-şi gospodărească domeniul. Curtea nu era încă împrejmuită şi numai într-o parte se zărea un început de îngrăditură de nuiele, de pe care nu apucaseră încă să cadă frunzele veştede. Lîngă acest gard se vedea docarul lui Obnoskin. Cădeam pe capul fugarilor ca trăsnetul din senin. Printr-o fereastră deschisă se auzeau strigăte şi plînsete.

Un băieţaş desculţ, pe care l-am întîlnit la intrare, o luă speriat la fugă. Chiar în prima odaie, pe un divan „turcesc“ îmbrăcat într-o husă de cit, fără spetează, şedea cu ochii înroşiţi de plîns Tatiana Ivanovna. Văzîndu-ne, scoase un ţipăt şi-şi acoperi faţa cu palmele. Lîngă ea stătea în picioare Obnoskin, speriat şi jenat, mai mare mila. Se zăpăcise într-atît, încît se repezi să ne strîngă mîinile, ca şi cum l-ar fi bucurat nespus sosirea

noastră. Prin uşa întredeschisă spre odaia de alături, se zărea o rochie de damă: cineva trăgea cu urechea şi se uita printr-o crăpătură nevăzută de noi. Gazdele nu apăreau: s-ar fi zis că lipseau de acasă; se ascunseseră cu toţii.

— Uite-o şi pe călătoarea noastră! ba îşi mai ascunde faţa cu mînuţele! strigă domnul Bahceev, pătrunzînd odată cu noi în încăpere.

— Stăpîneşte-ţi entuziasmul, Stepan Alexeici! Nu crezi că e cam necuviincios, la urma urmei? Singur Egor Ilici are dreptul să vorbească în cazul de faţă, iar noi sîntem cu totul străini aici, îl opri tăios Mizincikov.

Unchiul aruncă o privire severă domnului Bahceev, făcîndu-se că nici nu-l observă pe Obnoskin care se repezise să-i strîngă mîna, se apropie de Tatiana Ivanovna, care continua să rămînă cu faţa ascunsă, şi, cu vocea blîndă şi plină de caldă compasiune, începu să-i vorbească:

— Tatiana Ivanovna! noi cu toţii te iubim şi te respectăm mult, şi de aceea am venit să aflăm intenţiile dumitale. Doreşti să vii cu noi la Stepancikovo? E ziua onomastică a lui Iliuşa. Mămiţica te aşteaptă cu nerăbdare, iar Saşenka şi cu Nastia, probabil, au plîns toată dimineaţa, regretînd plecarea dumitale...

Tatiana Ivanovna ridică sfios capul, îl privi printre degete şi deodată, izbucnind în lacrimi, se aruncă de gîtul lui.

— Ah, luaţi-mă, luaţi-mă de aici, mai repede! îngăima ea printre lacrimi, mai repede, cît mai repede!

— S-a lăsat ademenită şi a sfeclit-o! strecură printre dinţi Bahceev înghiontindu-mă.

— Prin urmare, totul e limpede, zise unchiul sec, adresîndu-se lui Obnoskin aproape fără să-l privească. Tatiana Ivanovna, braţul dumitale. Pornim!

Îndărătul uşii se auzi un foşnet; uşa scîrţîi şi se deschise mai mult.

— Totuşi, îndrăzni să intervină Obnoskin, uitîndu-se cu teamă spre uşa întredeschisă, dintr-un anumit punct de vedere... judecă şi dumneata, Egor Ilici... Atitudinea dumitale în casa mea... Şi, în sfîrşit, eu te salut, iar dumneata nici n-ai vrut să-mi răspunzi la salut, Egor Ilici...

— Ceea ce ţi-ai permis dumneata să faci în casa *mea*, domnule, a fost o faptă urîtă, a răspuns unchiul meu, uitîndu-se sever la Obnoskin, iar casa aceasta nici nu este a dumitale. Ai auzit doar: Tatiana Ivanovna nu vrea să mai rămînă nici o clipă aici. Ce mai doreşti? Nici un cuvînt, ai auzit? Nici un cuvînt mai mult, te rog! Aş vrea să evit orice alte explicaţii; de altfel, va fi spre binele dumitale.

La aceste cuvinte, Obnoskin pierdu şi ultimele rămăşiţe de curaj, care-l făcuseră capabil să-şi formuleze cumva protestul atît de caraghios, şi îndrugă tot felul de nerozii.

— Să nu mă dispreţuieşti, Egor Ilici, începu el aproape în şoaptă şi gata să izbucnească în lacrimi de ruşine, întorcînd mereu capul spre uşă, de teamă, probabil, să nu fie auzit acolo; nu sînt eu de vină, ci mămiţica. N-am făcut-o din interes, Egor Ilici, ci numai aşa; bineînţeles, am făcut-o şi din interes, Egor Ilici... Dar din porniri nobile, Egor Ilici: aş fi întrebuinţat capitalul cu folos.. Aş fi ajutat mulţi săraci... Am vrut să contribui şi eu la progresul culturii contemporane, ba visam chiar să înfiinţez o bursă la universitate... În felul acesta am vrut să-mi gospodăresc averea, Egor Ilici; să nu crezi că altceva a fost în gîndul meu, Egor Ilici...

Ne simţirăm deodată foate ruşinaţi cu toţii. Pînă şi Mizincikov se roşi şi-şi întoarse capul, iar unchiul păru atît de jenat, încît nu mai ştia ce să spună.

— Ei bine, ajunge, ajunge! zise el, în sfîrşit. Linişteşte-te, Pavel Semionîci. Ce să-i faci! Cu oricine se poate întîmpla... Dacă vrei, frate, vino la

noi să luăm masa împreună... Voi fi bucuros, bucuros...

Cu totul altfel se manifestă domnul Bahceev.

— Să înfiinţezi o bursă, hai? zbieră el furios. Nu prea se potriveşte cu felul dumitale un asemenea gest! Te cunosc eu: eşti gata să jecmăneşti pe primul întîlnit... N-are nici nădragi ca lumea şi, uitaţi-vă la el, vrea să înfiinţeze burse! Poftim, cine vorbeşte! Vai de capul tău, pricopsitule! Cuceritor de inimi simţitoare! Dar unde-i, mă rog, scumpa dumitale mămiţică? S-a ascuns, desigur! Să nu-mi zici mie pe nume dacă nu stă pitită undeva în dosul perdelelor ori sub pat, de frică...

— Stepan, Stepan! strigă unchiul. Obnoskin se înroşi, gata să protesteze, dar înainte de a fi apucat să deschidă gura, uşa se căscă, şi Anfisa Petrovna în persoană, furioasă, cu ochii scăpărînd şi cu faţa învineţită de răutate pătrunse în încăpere.

— Ce-i asta? strigă ea. Ce se petrece aici? Dumneata, Egor Ilici, dai buzna cu banda dumitale într-o casă onorabilă, sperii doamnele, faci aici pe stăpînul!... Cum se numeşte asta? Încă n-am căpiat, slavă Domnului, Egor Ilici! Iar tu, nătărăule! continuă ea să zbiere, năpustindu-se asupra fiului său, tu eşti gata să izbucneşti în lacrimi în faţa dumnealor! Mama dumitale este jignită în propria ei casă, iar tu stai cu gura căscată! Ce fel de tînăr cavaler eşti tu, după toate astea? Eşti o cîrpă, nu cavaler, după toate astea!

Dispăruse şi gingăşia de mamă, şi ţinuta simandicoasă, şi manierele alese de ieri, dispăruse chiar şi lornionul. Acum, Anfisa Petrovna apărea în adevăratul ei chip de furie autentică.

Unchiul meu, de cum o văzu pe Anfisa Petrovna, se grăbi s-o ia la braţ pe Tatiana Ivanovna şi se îndreptă spre uşă. Dar Anfisa Petrovna i se puse îndată în cale.

— N-ai să ieşi aşa, Egor Ilici! începu ea din nou să turuie. Cu ce drept o sileşti pe Tatiana Ivanovna să meargă cu dumneata? Îţi pare rău că a scăpat

din mrejele voastre murdare, în care aţi atras-o, dumneata, mămiţica dumitale şi idiotul de Foma Fomici! Ai fi vrut, desigur, să te însori dumneata însuţi cu ea, din interese meschine. Scuză-mă, dar aici în privinţa ei s-au plămădit gînduri mult mai nobile! Tatiana Ivanovna, văzînd ce se pune la cale în casa voastră împotriva ei, că este sortită pierzaniei, singură şi-a deschis sufletul în faţa lui Pavluşa. L-a rugat, ca să zic aşa, s-o salveze din mrejele voastre; a fost nevoită să fugă din casa voastră noaptea – uite cum stau lucrurile! Uite unde, în ce hal aţi adus-o! Aşa este, Tatiana Ivanovna? Iar dacă este aşa, cum îndrăzneşti dumneata să năvăleşti cu o bandă întreagă într-o casă nobilă de oameni onorabili şi să iei cu forţa pe o fată distinsă, fără să-ţi pese de strigătele şi lacrimile ei? Nu permit aşa ceva! Nu permit! N-am înnebunit încă!... Tatiana Ivanovna va rămîne aici, pentru că asta-i dorinţa ei! Să mergem, Tatiana Ivanovna, n-ai de ce să-i asculţi: ei sînt duşmanii dumitale, şi nu prieteni! Nu-ţi fie teamă, vino cu mine! Îi dau eu afară îndată!...

— Nu! nu! strigă speriată Tatiana Ivanovna, nu vreau, nu vreau! Ce fel de soţ va fi el? Nu vreau să mă mărit cu fiul dumitale! Nu-l vreau de soţ!

— Nu vrei? ţipă Anfisa Petrovna înăbuşindu-se de furie. Nu vrei? Ai venit aici, şi acum nu vrei? În cazul acesta, cum de-ai îndrăznit să ne înşeli pe noi? În cazul acesta, cum de-ai îndrăznit să-i dai cuvîntul, să fugi cu el noaptea, stăruind chiar dumneata, şi ne-ai băgat în încurcătură şi în cheltuieli? Fiul meu poate că a pierdut o partidă onorabilă din cauza dumitale! A pierdut, poate, o zestre de zeci de mii din cauza dumitale! Nu! Ai să plăteşti, chiar acum trebuie să plăteşti! Avem dovezi! Ai fugit noaptea...

Sfîrşitul acestei tirade nu l-am mai ascultat. Cu toţii deodată l-am înconjurat pe unchiul şi am înaintat zid împotriva Anfisei Petrovna, răzbind afară. Trăsura a tras îndată în faţa pridvorului.

— Aşa procedează numai nişte oameni necinstiţi, nişte ticăloşi! zbiera Anfisa Petrovna din pragul uşii, ajunsă în culmea furiei. Vă reclam! Veţi plăti… Te duci într-o casă necinstită, Tatiana Ivanovna! Nu te poţi mărita cu Egor Ilici; chiar sub nasul dumitale el are o întreţinută, pe guvernanta aceea!…

Stăpînindu-şi mînia, palid, muşcîndu-şi buza, unchiul se grăbi s-o aşeze pe Tatiana Ivanovna în trăsură. Am trecut de cealaltă parte a trăsurii, aşteptînd momentul ca să mă urc şi eu; deodată, m-am pomenit însă cu Obnoskin, care m-a prins de mînă.

— Îngăduie-mi cel puţin să mă bucur de prietenia dumitale! mi-a zis el, strîngîndu-mi cu putere mîna. Avea faţa răvăşită de cea mai deplorabilă deznădejde.

— Cum adică, de prietenia mea? i-am zis eu punînd piciorul pe scăriţa trăsurii.

— Aşa! Încă de ieri mi-am dat seama că eşti un om cult. Să nu mă judeci rău… Pe mine, de fapt, m-a îndemnat mamiţica, eu n-am nici un amestec. Înclinaţiile mele sînt mai mult pentru literatură – te asigur; iar toate astea sînt scorniri de ale mamiţicăi…

— Te cred, te cred, adio!

Ne aşezarăm cu toţii, şi caii porniră în galop. Ţipetele şi blestemele Anfisei Petrovna se auziră încă mult timp din urmă, iar la ferestrele casei se arătară la un moment dat nişte feţe necunoscute, privindu-ne cu o curiozitate sălbatică.

Acum, eram în trăsură cinci persoane, dar Mizincikov trecuse pe capră, cedîndu-şi locul domnului Bahceev, care era aşezat în faţa Tatianei Ivanovna. Tatiana Ivanovna se arăta foarte mulţumită de faptul că am scos-o de acolo, dar continua să lăcrimeze. Unchiul, pe cît se pricepea, căuta s-o consoleze. El părea trist şi îngîndurat: se vedea că vorbele turbate ale Anfisei Petrovna despre Nastenka îl apăsau dureros şi greu pe

inimă. De altfel, drumul de întoarcere s-ar fi încheiat în deplină linişte dacă nu l-am fi avut între noi pe domnul Bahceev.

Aşezat în faţa Tatianei Ivanovna, el nu-şi mai găsea astîmpăr; nu putea privi calm în faţa lui; mereu se răsucea pe locul său, roşea pînă la urechi, întorcea nişte ochi fioroşi; mai ales cînd unchiul începea s-o consoleze pe Tatiana Ivanovna, grăsunul părea că începe să clocotească şi mîrîia ca un buldog întărîtat. Unchiul meu îl privea cu teamă. În sfîrşit, Tatiana Ivanovna, observînd dispoziţia neobişnuită a vecinului său din faţă, îl privi ţintă de cîteva ori; pe urmă îşi plimbă privirea pe feţele noastre, zîmbi şi deodată, apucîndu-şi umbreluţa, îl lovi graţios pe domnul Bahceev peste umăr.

— Nebunule! zise ea cu cea mai fermecătoare cochetărie şi îşi acoperi îndată faţa cu evantaiul.

Gestul acesta a fost ca o picătură ce a umplut peste margini paharul.

— Cu-u-um? răcni grăsunul. Ce-ai spus, madam? Acum m-ai ales pe mine drept ţintă!

— Nebunule! Nebunule! repeta Tatiana Ivanovna şi deodată izbucni în hohote, bătînd din palme.

— Opreşte! strigă Bahceev vizitiului, opreşte!

Trăsura se opri. Bahceev dădu să coboare în grabă din trăsură.

— Dar ce-i cu tine, Stepan Alexeici? Încotro? strigă unchiul meu mirat.

— Îmi ajunge, sînt sătul pînă-n gît! a răspuns grăsunul, tremurînd de indignare. Ducă-se naibii toată lumea asta! Sînt prea bătrîn, madam, ca să mă ispiteşti cu amoruri. Mai bine rămîn aici, în drum, să mor în linişte! Adio, madam „*Coman vu porte vu*?“[2]

Şi, într-adevăr, porni înainte pe jos. Trăsura îl urma la pas.

— Stepan Alexeevici! strigă în sfîrşit unchiul, pierzîndu-şi răbdarea, nu face pe caraghiosul,

ajunge, urcă-te în trăsură! Întîrziem prea mult.

— N-aveţi decît să porniţi înainte! a răspuns Stepan Alexeevici sufocîndu-se de mers, pentru că din cauza obezităţii se dezvăţase să umble pe jos.

— Dă-i drumul la trap! strigă Mizincikov vizitiului.

— Ce faci, ce faci, opreşte!... dădu să strige unchiul, dar trăsura îşi luase zborul. Mizincikov nu greşise: rezultatul intervenţiei lui se văzu îndată.

— Stai! Stai! se auzi în urma noastră zbieretul disperat al lui Bahceev. Opreşte, tîlharule! Opreşte, asasinule!...

În sfîrşit, grăsunul apăru, obosit, suflînd greu, cu faţa transpirată, cu gulerul descheiat şi cu şapca în mînă. Tăcut şi încruntat, se urcă în trăsură şi se aşeză pe locul meu, pe care m-am grăbit să i-l cedez; astfel, n-o mai avea în faţă pe Tatiana Ivanovna, care în timpul acestei scene se prăpădea de rîs, bătea din palme şi tot restul drumului nu putea să-l privească calmă pe Stepan Alexeevici. Acesta însă n-a mai scos nici un cuvînt şi cu încăpăţînare se uita tot timpul cum se învîrteşte roata dinapoi a trăsurii.

Am ajuns la Stepancikovo pe la amiază. Coborînd din trăsură, m-am dus direct în pavilionul meu, unde imediat apăru Gavrila cu ceaiul. M-am grăbit să-l descos pe bătrîn asupra celor ce s-au mai petrecut între timp la conac, dar imediat apăru şi unchiul, poruncindu-i lui Gavrila să iasă.

II. Noutăţile

— Am trecut pe la tine numai pentru o clipă, începu el grăbit, ca să-ţi comunic... Am aflat totul. Nici unul dintre ei n-a fost astăzi la biserică, afară de Iliuşa, Saşa şi Nastenka. Se zice că mama a avut iar o criză groaznică de convulsii. I-au făcut frecţii; de-abia au readus-o în fire. Acum s-a luat hotărîrea să mergem la Foma, m-au chemat şi pe mine. Dar nu ştiu, să-l felicit sau nu de ziua

onomastică – e o chestiune importantă! Şi apoi, nici nu-mi închipui cum vor reacţiona ei la trăsnaia aceasta. E ceva îngrozitor, Serioja. Presimt parcă...

— Dimpotrivă, unchiule, m-am grăbit, la rîndu-mi, să-l liniştesc, totul merge de minune. Acum în orice caz nu poţi să te căsătoreşti cu Tatiana Ivanovna – e ceva, nu? Am vrut încă pe drum să ţi-o spun.

— Să zicem că aşa este, dragul meu, dar nu e ceea ce ar trebui să fie; harul Domnului, fireşte, s-a arătat în toate astea, cum zici tu; dar nu mă gîndesc la asta... Sărmana Tatiana Ivanovna! Ca să vezi ce istorii se pot întîmpla cu dînsa!... Mare ticălos e acest Obnoskin! De altfel, ce să mai vorbim despre el? Parcă n-aş fi făcut o ticăloşie asemănătoare şi eu dacă mă însuram cu ea?... Dar nu-i vorba despre asta... Ai auzit ce-a strigat adineauri despre Nastia mizerabila aceea de Anfisa?

— Am auzit, unchiule. Şi acum cred că îţi dai seama că trebuie neapărat să te grăbeşti.

— Negreşit, şi cît mai neîntîrziat. A sosit momentul cel solemn. Numai că aseară nu ne-am gîndit la un singur lucru, din pricina căruia m-am chinuit frămîntîndu-mă toată noaptea: va consimţi ea oare să se mărite cu mine? E o întrebare!

— Ce întrebare-i asta, unchiule? Doar ţi-a spus că te iubeşte...

— Aşa e, dragul meu, dar a şi adăugat îndată: „N-am să mă mărit niciodată cu dumneata“.

— Vai, unchiule! Aşa se spune totdeauna; de altfel, şi situaţia astăzi e cu totul alta.

— Aşa crezi? Nu, nu, dragă Serghei, chestiunea aceasta e foarte, foarte delicată! Hm!... Un lucru curios, totuşi: deşi m-am chinuit toată noaptea, inima nu înceta să-mi bată de fericire... Ei, te las, deocamdată; trebuie să mă grăbesc, căci mă aşteaptă acolo; sînt în întîrziere. Am trecut pe la tine ca să schimbăm cîteva vorbe. Dumnezeule mare! strigă el reîntorcîndu-se, am uitat să-ţi spun principalul! Ştii că i-am scris lui Foma?

— Cînd?

— Astă-noapte; iar dis-de-dimineaţă i-am trimis scrisoarea prin Vidopleasov. Am expus, dragul meu, totul pe două foi, i-am povestit de-a fir-a-păr, sincer, deschis, cinstit – într-un cuvînt, că trebuie, adică, negreşit, trebuie – mă înţelegi? – s-o cer pe Nastenka în căsătorie. L-am implorat să nu povestească despre întîlnirea noastră din parc şi, apelînd la nobleţea lui sufletească, l-am rugat să mă ajute intervenind pe lîngă mămiţica. Nu m-am priceput, bineînţeles, să scriu în cuvinte frumoase, dar am scris din toată inima şi, ca să spun aşa, în cuvinte stropite cu lacrimi...

— Şi? Ţi-a dat vreun răspuns?

— Deocamdată nu; dar adineauri, cînd ne pregăteam să plecăm în urmărire, l-am întîlnit în antreu în ţinută de noapte, în papuci şi cu tichie pe cap – doarme totdeauna cu tichia pe cap – se ducea să ia puţin aer probabil. Nu mi-a adresat nici un cuvînt, nici nu s-a uitat la mine. I-am căutat ochii, aşa, de jos, – nimic!

— Unchiule, nu te încrede în el; nu te poţi aştepta din partea lui decît la cine ştie ce mîrşăvie.

— Nu, nu, dragul meu, greşeşti! protestă unchiu-meu dînd din mîini. Sînt sigur de el. De altfel, e ultima mea speranţă. Va înţelege el, îşi va da seama. E mofturos, arţăgos – nu zic ba; dar cînd are ocazia să-şi arate nobleţea sufletească, e de nerecunoscut, se luminează la chip ca o perlă... Exact ca o perlă. Spui aşa, fiindcă tu, Serghei, nu l-ai văzut niciodată în momentele lui de nobilă generozitate... şi totuşi, Dumnezeule! Dacă se apucă într-adevăr să-mi divulge taina de aseară... Ei bine, nici nu vreau să mă gîndesc ce va fi atunci, Serghei! În cine să te mai încrezi atunci, ce mai rămîne atunci demn de crezare pe lumea asta? Nu, nu, este exclus ca el să facă asemenea ticăloşie. Eu nu merit nici să stau alături de el! Nu da din cap, dragul meu; este purul adevăr – nu merit!

— Egor Ilici! Mămiţica e îngrijorată în privinţa matale, se auzi de jos vocea neplăcută a domnişoarei Perepeliţîna, care apucase probabil să tragă cu urechea prin fereastra deschisă şi auzise toată conversaţia. Eşti căutat prin toată casa şi nu te putem găsi nicăieri.

— Vai de mine, am întîrziat! Am dat de dracu'! se agita unchiul. Dragul meu, pentru numele lui Dumnezeu, te rog îmbracă-te şi vino numaidecît acolo! Doar pentru asta venisem pe la tine, ca să te iau... Vin, vin, Anna Nilovna, vin îndată!

Rămas singur, mi-am adus aminte de întîlnirea mea cu Nastenka şi eram bucuros că nu i-am povestit nimic despre asta unchiului, căci l-aş fi indispus şi mai mult. Presimţeam o mare furtună şi nu vedeam cum va reuşi unchiul să treacă peste toate piedicile şi s-o ceară pe Nastenka în căsătorie. Repet: cu toate că eram absolut convins de nobleţea lui sufletească, fără să vreau mă îndoiam de reuşită.

Dar trebuia să mă grăbesc. Mă consideram dator să-i vin în ajutor şi de aceea m-am apucat îndată să mă schimb; dar cu toate eforturile mele să fiu gata cît mai repede, dorinţa de a mă prezenta cît mai corect îmbrăcat mă făcu să mai zăbovesc. Intră Mizincikov.

— Am venit să te iau. Egor Ilici te roagă să vii neîntîrziat.

— Să mergem.

Eram gata îmbrăcat şi am pornit.

— Ce mai e nou pe acolo? l-am întrebat eu pe drum.

— Sînt adunaţi cu toţii la Foma, a răspuns Mizincikov. Contrar obiceiului, el nu pare să fie capricios astăzi, e cam îngîndurat şi vorbeşte puţin, printre dinţi. L-a sărutat chiar pe Iliuşa, ceea ce a avut darul să-l entuziasmeze pe Egor Ilici. Mai deunăzi, înştiinţase prin Perepeliţîna să nu i se prezinte felicitări de ziua lui onomastică şi că a vrut numai să-i pună pe toţi la încercare... Bătrîna,

deşi mereu duce la nas flaconul cu eter, pare liniştită, pentru că îl vede şi pe Foma liniştit. Despre istoria de adineauri, cu urmărirea, nimeni nu aminteşte nici un cuvînt, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat; tac cu toţii, pentru că tace Foma. Toată dimineaţa n-a lăsat pe nimeni să intre la el, cu toate că bătrîna, în lipsa noastră, l-a implorat în numele tuturor sfinţilor să treacă pe la dînsa ca să facă sfat, ba a încercat chiar să pătrundă în camera lui, zgîlţîind din răsputeri uşa; el însă se încuiase şi răspundea că se roagă pentru tot neamul omenesc sau ceva în felul acesta. Cred că pune la cale o nouă urzeală: îl cunosc eu după expresia feţei. Cum Egor Ilici nu e în stare să desluşească nimic pe faţa lui, în clipa aceasta este entuziasmat de blîndeţea lui Foma Fomici: ca un copil! Iliuşa cică i-a pregătit nişte versuri, iar pe mine m-au trimis să te aduc acolo.

— Dar Tatiana Ivanovna?

— Ce-i cu Tatiana Ivanovna?

— E şi dînsa acolo? Împreună cu ceilalţi?

— Nu; a rămas în camera ei, răspunse cu asprime Mizincikov. Se odihneşte şi plînge. I-o fi poate şi ruşine. Acuma mi se pare că e la dînsa... guvernanta aceea. Dar, ce-i asta? Parcă se apropie furtuna. Uită-te la cer!

— Da, vom avea furtună, încuviinţai eu, privind norul întunecat ce se întindea tot mai mult pe bolta cerului.

Tocmai urcam pe terasă.

— Ce zici de Obnoskin, ai? am adus vorba, neputîndu-mă stăpîni, ca să văd ce spune în privinţa asta Mizincikov.

— Să nu-mi aminteşti de el! Nici nu vreau să aud despre acest ticălos! strigă el, oprindu-se brusc, roşu ca racul şi bătînd cu piciorul în pămînt. Un prost! Un tembel! Să ratez din cauza lui o asemenea afacere extraordinară, să-mi văd compromisă ideea atît de strălucită! Ascultă: eu sînt un dobitoc, bineînţeles că n-am prins mişcarea

– recunosc solemn tîmpenia mea şi poate că tocmai asta voiai să auzi: că-mi recunosc greşeala. Dar îţi jur, dacă s-ar fi priceput să ducă totul la bun sfîrşit, l-aş fi iertat poate! Un neghiob, un nătărău fără pereche! Şi cum naiba sînt toleraţi în societate asemenea oameni! Păi, ăştia sînt buni de trimis în Siberia, în deportare, la ocnă! Ei bine, nu mă las! N-o să mă ducă ei! Acum cel puţin am căpătat experienţă şi vom mai vedea cine cîştigă la urmă. Mi-a venit o altă idee... Cred că vei fi de acord că n-aş putea să renunţ numai pentru că un nerod oarecare mi-a furat ideea şi n-a ştiut s-o aplice? Ar fi şi nedrept! De altfel, această Tatiană trebuie neapărat să se mărite – aceasta e menirea ei. Şi, dacă nimeni pînă acum n-a băgat-o într-un ospiciu, e o dovadă că ar putea fi încă luată de nevastă. Să-ţi spun ce idee mi-a venit...

— Ai să mi-o spui, probabil, mai tîrziu, îl întrerupsei eu, căci iată am şi ajuns.

— Bine, bine, mai tîrziu! răspunse Mizincikov, strîmbîndu-şi gura într-un zîmbet convulsiv. Acum... Dar încotro o iei? Ţi-am spus doar: direct la Foma Fomici! Vino după mine; n-ai mai fost la el. Ai să asişti la o nouă comedie... Aşa merge treaba aici – din comedie în comedie...

III. Onomastica lui Iliuşa

Foma ocupa două camere mari, splendide; pînă şi zugrăveala şi mobila erau mai frumoase decît în celelalte odăi. Un confort desăvîrşit îl înconjura pe marele om. Pereţii erau îmbrăcaţi în tapiţerii noi, admirabile, perdele multicolore de mătase atîrnau în faţa ferestrelor. Covoarele, oglinzile veneţiene, căminul, mobilierul comod şi elegant, totul atesta grijă şi o atenţie afectuoasă din partea gazdelor. Glastre cu flori înfrumuseţau pervazul ferestrelor şi măsuţele rotunde de marmură aşezate în faţă. În mijlocul cabinetului se afla o masă de scris imensă acoperită cu postav roşu, toată ticsită de cărţi şi manuscrise. Un serviciu de scris splendid, din

bronz, cu sumedenie de peniţe îngrijite de Vidopleasov, avea menirea să demonstreze intensa activitate cerebrală a lui Foma Fomici. În treacăt fie spus, în cei aproape opt ani cît a stat aici, Foma n-a reuşit să scrie nimic cît de cît vrednic de menţionat. Mai tîrziu, după ce părăsi acest pămînt pentru o lume mai bună, am cercetat manuscrisele rămase după el şi ne-am convins că toate erau nişte inepţii nemaipomenite. S-a găsit, de pildă, începutul unui roman istoric a cărui acţiune urma să se petreacă la Novgorod în secolul al VII-lea; un poem monstruos: *Anahoretul în ţintirim*, scris în versuri albe; o poliloghie absurdă despre însemnătatea şi însuşirile ţăranului rus şi despre felul cum trebuie tratat; şi, în sfîrşit, povestirea: *Contesa Vlonskaia*, din viaţa selectă mondenă, de asemeni neterminată. Altceva nimic. Şi cînd te gîndeşti că acest Foma Fomici îl obliga pe unchiul meu să cheltuiască anual sume importante pentru cărţi şi reviste! Multe dintre ele însă rămîneau cu paginile netăiate, în timp ce eu, mai tîrziu, l-am surprins de multe ori pe Foma la lectura romanelor lui Paul de Kock[3], pe care le ascundea cu grijă de ochii vizitatorilor. În peretele din spate al cabinetului se afla o uşă cu geamuri, care dădea în curtea conacului.

Eram aşteptaţi. Foma Fomici şedea într-un fotoliu comod, îmbrăcat într-o redingotă cu poalele lungi pînă la călcîie, dar tot fără cravată. Părea într-adevăr cam tăcut şi îngîndurat. La intrarea noastră, îşi arcui uşor sprîncenele şi mă privi scrutător. L-am salutat înclinîndu-mă, la care el mi-a răspuns cu o înclinare rezervată din cap, deşi destul de politicoasă. Bunica, văzînd că Foma Fomici se arată atît de binevoitor, îmi adresă un zîmbet şi dădu de cîteva ori din cap. Sărmana nici nu se aşteptase în dimineaţa aceea că odorul ei va primi atît de calm vestea despre „cazul“ cu Tatiana Ivanovna şi de aceea se bucura nespus, deşi de dimineaţă trecuse într-adevăr printr-o serie de crize

şi de leşinuri. În spatele scaunului ei stătea ca de obicei domnişoara Perepeliţîna, cu buzele strînse într-o dungă subţire, frecîndu-şi mîinile osoase şi arborînd un zîmbet acru şi răutăcios. Lîngă generăleasă mai şedeau şi două bătrîne oploşite şi protejate ca fiind de familie bună de nobili scăpătaţi, veşnic tăcute. Mai erau acolo şi o călugăriţă pripăşită în dimineaţa aceea, precum şi o moşiereasă vecină, femeie în vîrstă, la fel de tăcută, care de la slujba liturghiei venise s-o felicite pe generăleasă cu ocazia sărbătorii. Mătuşa Praskovia Ilinişna se retrăsese undeva într-un colţ, privind cu nelinişte cînd la Foma Fomici, cînd la mămiţica. Unchiu-meu şedea într-un fotoliu, o bucurie vie îi strălucea în ochi. În faţa lui stătea Iliuşa într-o bluză roşie de sărbătoare, cu părul încîrlionţat, drăguţ ca un îngeraş. Saşa şi Nastenka îl învăţaseră în ascuns nişte versuri, pe care urma să le recite spre bucuria tatălui său şi ca dovadă a succeselor la învăţătură. Unchiul aproape că lăcrăma de fericire: blîndeţea neaşteptată a lui Foma, buna dispoziţie a generălesei, onomastica lui Iliuşa, poezia – toate acestea îl entuziasmaseră şi de aceea ceruse solemn să fiu chemat şi eu, ca să ia parte toată lumea la momentele acestea de fericire generală şi să aud şi eu recitarea lui Iliuşa. Saşa şi Nastenka, intrînd în urma noastră, se opriră lîngă Iliuşa. Saşa nu mai putea de rîs şi în clipa aceea se simţea fericită ca un copil. Privind-o, începu să zîmbească şi Nastenka, deşi, în general, părea palidă şi deprimată. Era singura care o întîmpinase şi o liniştise pe Tatiana Ivanovna, întoarsă din călătoria ei şi la care stătuse pînă acum. Iliuşa, radios la culme, nu se putea reţine să nu rîdă şi el privindu-şi învăţătoarele. Aveam impresia că tustrei pregătiseră o glumă plină da haz pe care urmau s-o joace... Cît p-aci era să uit de Bahceev. Acesta şedea pe un scaun ceva mai deoparte, tot supărat şi roşu la faţă, tăcut şi morocănos, îşi sufla mereu nasul şi în general

oferea o priveliște destul de sumbră în cadrul acesta de sărbătoare familială. Pe lîngă el țopăia Ejevikin, care, de altfel, avusese grijă să treacă pe la toți, sărutînd mîna generălesei și moșieresei musafire, șoptind ceva domnișoarei Perepelițîna, acordîndu-i multă atenție lui Foma Fomici – într-un cuvînt, era prezent peste tot. Aștepta și el cu multă simpatie recitarea lui Iliușa, iar la apariția mea se repezi să mă salute cu numeroase plecăciuni, în semn de cel mai mare respect și devotament. Nu părea deloc că venise pentru a-și apăra fiica și a o lua de tot din Stepancikovo.

— Iată-l! a strigat bucuros unchiul zărindu-mă în ușă. Iliușa a pregătit niște versuri, dragul meu, ca să vezi ce surpriză neașteptată! Sînt pur și simplu uimit și de aceea am trimis să te cheme ca să auzi și tu recitarea lui... Așază-te lîngă mine! Să ascultăm. Foma Fomici, recunoaște, frate, că tu i-ai povățuit, ca să mă bucure pe mine, bătrînul! Jur că așa este!

Faptul că pînă și unchiul vorbea pe tonul acesta în încăperea lui Foma era, desigur, o dovadă că totul este în ordine. Spre nenorocirea lui însă, unchiul era incapabil de a ghici ceva după expresia feței omului, cum s-a exprimat Mizincikov; iar uitîndu-mă la Foma, a trebuit să fiu de acord, fără să vreau, că Mizincikov avea dreptate și că ne puteam aștepta la vreo ieșire din partea lui...

— Nu te gîndi la mine, colonele, a răspuns Foma cu o voce slabă, cu aerul omului care iartă totul dușmanilor săi. Surpriza, bineînțeles, este lăudabilă: e o dovadă de sensibilitate și bună creștere din partea copiilor dumitale. De altfel, și versurile sînt folositoare, chiar și pentru recitări... Personal însă, am fost preocupat de cu totul altceva în dimineața aceasta, Egor Ilici: am înălțat rugi... o știi prea bine... Dar sînt gata să ascult și versuri.

Între timp, l-am felicitat pe Iliușa și l-am sărutat.

— Fireşte, Foma, fireşte, scuză-mă! Uitasem... Deşi sînt convins de prietenia ta, Foma! Sărută-l încă o dată, Serioja! Uită-te ce băiat mare s-a făcut! Ei, hai, începe, Iliuşka! Despre ce este vorba? Probabil vreo odă solemnă din Lomonosov?

Şi unchiul se umflă în pene. De abia reuşea să stea locului de nerăbdare şi bucurie.

— Ba nu, tăticule, nu-i din Lomonosov, a precizat Saşenka, stăpînindu-şi cu greu rîsul. Întrucît ai fost militar şi ai luptat împotriva duşmanului, Iliuşa a învăţat o poezie despre lupte... Asediul Pambei, tăticule.

— Asediul Pambei? Nu prea ţin minte! Ce fel de Pamba? Tu ştii, Serioja? Ceva eroic, probabil.

Şi unchiul arboră un aer şi mai solemn.

— Începe, Iliuşa! comandă Saşenka.

De nouă ani Pedro Gomez... [4]

începu Iliuşa cu glăsciorul lui limpede şi melodios, fără virgule sau puncte, cum spun de obicei copiii mici versurile învăţate pe de rost:

De nouă ani Pedro Gomez
Asediază cetatea Pamba
Hrănindu-se doar cu lapte.
Şi toată oastea lui don Pedro,
Cei nouă mii de castelani,
Respectîndu-şi jurămîntul
Nici pîine nu mănîncă,
Ci beau doar numai lapte.

— Cum? Ce-i asta? Cum vine asta, numai lapte? strigă unchiul privindu-mă nedumerit.

— Zi mai departe, Iliuşa, porunci Saşenka.

Zi de zi don Pedro Gomez
Îşi plînge neizbînda,
Ferindu-şi faţa în pelerină.
Începe, iată, anul zece.
Hainii mauri jubilează;
Iar din oastea lui don Pedro
N-au rămas în totul
Decît nouăsprezece oameni...

— Dar e o bazaconie! zise unchiul îngrijorat. Aşa ceva e cu neputinţă! Nu se poate să rămînă numai nouăsprezece oameni dintr-o oaste întreagă, cînd de fapt fusese un corp întreg de armată! Ce-o fi însemnînd asta, dragul meu?

Aici însă, neputînd să se mai stăpînească, Saşa izbucni într-un rîs sincer şi vesel de copil amuzat; şi, cu toate că nu prea era cine ştie ce de rîs, nu se putea să nu rîzi şi tu privind-o.

— Sînt nişte versuri hazlii, tăticule, strigă ea, bucurîndu-se grozav de născocirea ei ştrengărească. Aşa le-a scris poetul, anume ca să rîdă toată lumea, tăticule.

— Aha! Versuri hazlii, vasăzică! se dumiri unchiul cu faţa înseninată, comice adică! De-aia mă uit eu... fireşte, fireşte – versuri glumeţe! Şi au mult haz, foarte mult haz; şi-a omorît oastea cu hrana de lapte, pe baza unui jurămînt oarecare! De, cine l-a pus să facă asemenea jurăminte! Foarte spiritual, nu-i aşa, Foma? Să vezi, mămiţico, sînt nişte versuri comice, pe care uneori le scriu stihuitorii, nu-i aşa, Serghei, se scriu şi de-astea? Au haz! Ei, hai, Iliuşa, şi ce urmează mai departe?

Nouăsprezece oameni!
Don Pedro Gomez îi adună
Şi le spune: „Cei nouăsprezece!

Cu steagurile desfăşurate,
Sunînd din trîmbiţe şi cornuri
În plesnet de chimvale,
Plecăm îndată de la Pamba!
Deşi n-am luat cetatea,
Dar putem jura cu toţii
Pe conştiinţă şi onoare,
Că nici unul n-am călcat
Jurămîntul dat:
Nouă ani de-a rîndul
N-am mîncat altceva
Decît numai lapte!

— Ce guguman! Şi-a găsit consolarea! a intervenit iar unchiu-meu. Auzi, nouă ani n-a băut decît numai lapte!... Mare virtute, n-am ce zice! Mai bine le dădea cîte un berbec la fiecare, mînca şi el, şi oamenii, şi nu-i lăsa să moară! Foarte bine, admirabil! Văd, văd şi eu acuma: e o satiră sau... cum se mai spune – alegorie, nu-i aşa? Pe seama vreunei căpetenii străine, probabil, adăugă unchiul, uitîndu-se la mine cu ochii mijiţi şi cu sprîncenele încruntate într-un efort serios de gîndire – cum crezi? Bineînţeles, e o satiră inofensivă, elegantă, care nu jigneşte pe nimeni! Admirabil! Admirabil! Şi mai ales elegantă! Ei hai, Iliuşa, continuă! Ştrengăriţelor, ştrengăriţelor! adăugă el uitîndu-se înduioşat la Saşa, iar pe furiş şi la Nastenka, care zîmbea îmbujorată la chip.

Încurajaţi de acest logos,
Cei nouăsprezece castelani,
Legănîndu-se pe cai,
Strigară cu glasuri istovite:
„Santo Iago Compostello!
Onoare şi glorie lui don Pedro!
Onoare şi glorie Leului Castiliei!“
Iar capelanul său, Diego,

Zise aşa printre dinţi:
„Dacă eu aveam comanda oastei,
Aş fi dat un jurămînt
Să mănînc numai carne la frigare
Şi să beau numai pedro-himenez!“

— Ei, vedeţi! Ce v-am spus eu? strigă unchiul bucuros la culme. Un singur om deştept s-a găsit în toată oastea, dar şi ăla era un capelan! Ce înseamnă la ei capelan, Serioja, căpitan sau ce?

— Un călugăr, faţă bisericească, unchiule.

— A, da, da! capelan, capelan. Ştiu, îmi aduc aminte! am citit parcă despre aşa ceva în romanele scriitoarei Radcliffe. Sînt mai multe ordine, mi se pare... Benedictinii sau aşa ceva. Există benedictini?...

— Există, unchiule.

— Hm... Aşa mi-am zis şi eu. Mai departe, Iliuşa? Ce mai urmează? Admirabil, admirabil!

Auzind aceasta, don Pedro Gomez
A zis în hohote de rîs:
„Să i se dea îndată un berbec barosan,
Căci a spus o glumă grozavă...“

— Şi-a găsit momentul să rîdă! Mare guguman! Pînă şi lui însuşi i-a venit să rîdă! Un berbec, hai? Deci aveau şi berbeci; şi de ce nu i-or fi mîncat? Ei, şi mai departe, Iliuşa! Admirabil, admirabil! Foarte spiritual!

— Păi, s-a terminat, tăticule!

— Aşa? S-a terminat! Într-adevăr, ce putea să mai urmeze după toate astea – nu-i aşa, Serghei? Foarte bine, Iliuşa! Ai spus-o admirabil! Sărută-mă, puiule! Dragul meu băiat! Dar cine a fost cu ideea: tu, Saşa?

— Ba nu, Nastenka. Într-o zi, am citit aceste versuri şi atunci Nastenka a spus: „Ce versuri caraghioase, să-l punem pe Iliuşa să le înveţe şi să le recite de ziua lui onomastică. Să vezi ce haz va fi!“

— Aşadar, ideea a fost a Nastenkăi? Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc, bîigui unchiul roşindu-se brusc ca un copil. Sărută-mă încă o dată, Iliuşa! Sărută-mă şi tu, ştrengăriţo, zise el înduioşat, îmbrăţişînd-o pe Saşenka şi uitîndu-se înduioşat în ochii ei.

— Aşteaptă, Saşurka, vei fi şi tu onomastică, adăugă el, neştiind parcă ce să mai spună de bucurie.

Mă adresai Nastenkăi, întrebînd-o cine este autorul versurilor?

— Da, da! Ale cui sînt versurile? se agită unchiu-meu. Trebuie să le fi scris un poet inteligent, nu-i aşa, Foma?

— Hm!... făcu Foma.

În tot timpul recitării un zîmbet batjocoritor nu dispăru o clipă de pe buzele lui.

— Nu-mi mai aduc aminte, răspunse Nastenka, sfios, uitîndu-se la Foma Fomici.

— Le-a scris domnul Kuzma Prutkov, tăticule, şi au fost publicate în *Sovremennik*! sări Saşenka.

— Kuzma Prutkov! Nu cunosc, mormăi unchiu-meu. Pe Puşkin îl cunosc!... De altfel, se vede că este un poet capabil, nu-i aşa, Serghei? Şi mai ales cu însuşiri nobile – e limpede! Poate chiar şi ofiţer... Bravo lui! Şi ce revistă grozavă este *Sovremennik*! Trebuie să ne abonăm negreşit dacă are asemenea colaboratori... Îmi plac poeţii! Buni băieţi! Orice îţi descriu în versuri! Ţii minte, Serghei, am cunoscut la tine, la Petersburg, un scriitor. Avea şi un nas cu totul deosebit... Zău!... Ce-ai spus, Foma?

Foma Fomici, pe care-l umfla tot mai mult rîsul, începu să chicotească.

— Nu, nimic, aşa... N-am spus nimic... zise el cu aerul că-şi stăpîneşte cu greu rîsul. Continuă, Egor Ilici, continuă! Îmi spun părerea mai tîrziu... Uite şi Stepan Alexeici ascultă cu plăcere despre cunoştinţele dumitale cu literaţii din Petersburg...

Stepan Alexeevici, care tot timpul a stat deoparte, dus pe gînduri, ridică brusc capul, se făcu roşu la faţă şi se răsuci înciudat în fotoliu.

— Te poftesc, Foma, să nu te legi de mine, ci să mă laşi mai bine în pace! zise el aruncînd lui Foma o căutătură furioasă a ochilor săi mici, injectaţi de sînge. Nu mă interesează literatura dumitale! Să-mi dea Dumnezeu sănătate, mormăi el sub nas, încolo să-i ia naiba pe toţi... Cu scriitorii lor cu tot... Ia, nişte voltairieni!

— Cine, scriitorii sînt voltairieni? se amestecă Ejevikin ajungînd imediat lîngă domnul Bahceev. Ai spus un mare adevăr, Stepan Alexeevici. Şi Valentin Ignatici a binevoit să se exprime la fel mai deunăzi. Şi pe mine m-a numit voltairian, zău! Şi cînd te gîndeşti că n-am scris aproape nimic... Vorba ceea, nici cît negru sub unghie. Şi tot domnul Voltaire este de vină! Cam aşa se-ntîmplă la noi totdeauna.

— Uite că aici chiar n-ai deloc dreptate! obiectă unchiul cu importanţă. E o mare greşeală! Voltaire a fost un scriitor cu limba ascuţită, care îşi bătea joc de superstiţii şi de prejudecăţi; dar voltairian n-a fost niciodată! E o scornire a duşmanilor săi. Şi de ce, mă rog, s-au legat de bietul om?...

Se auzi iar chicotul veninos al lui Foma Fomici. Unchiul îl privi cu îngrijorare şi vădit stînjenit.

— Să vezi, Foma, mă gîndeam, de fapt, la chestiunea revistelor, a zis el încurcat în dorinţa de a repara impresia. Tu, Foma, ai avut perfectă dreptate cînd spuneai deunăzi că trebuie să ne abonăm. Şi eu cred că trebuie să ne abonăm! Hm... într-adevăr, revistele răspîndesc cultura! Altminteri, ce fel de fiu al patriei vei fi dacă nu te abonezi la reviste? Nu-i aşa, Serghei? Hm!... Da!...

Să luăm, de pildă, *Sovremennik*... Cred însă că ştiinţele cele mai tari, Serioja, se cuprind în revista cea groasă, cum îi zice? Aia în copertă galbenă...

— *Otecestvennîe zapiski*, tăticule.

— Aşa, exact, *Otecestvennîe zapiski*, o denumire excelentă[5], Serghei, nu-i aşa? Întreaga patrie, ca să zicem aşa, stă şi scrie acolo... Ce scop nobil! O revistă foarte folositoare! Şi ce groasă este! Încearcă de scoate o diligenţă ca aceasta! Şi ce de-a ştiinţe, să-ţi sară ochii din cap, nu alta... Mă opresc într-o zi – văd tomul; îl iau din curiozitate, îl deschid şi pe loc citesc trei pagini, ce să vă spun – am rămas cu gura căscată! Găseşti acolo lămuriri despre tot ce vrei: şi ce vasăzică o mătură, o lopată, un ciubăr şi cîte şi mai cîte! Eu credeam că mătura este mătură; ciubărul este ciubăr! Da' de unde! Ciubărul, după părerea ştiinţei, nu-i deloc ciubăr, ci o emblemă sau mitologie[6], sau aşa ceva, nu mai ţin minte ce anume, dar ceva de felul acesta... Ca să vezi! Peste tot pătrunde ştiinţa!

Nu ştiu ce anume se pregătea să facă Foma Fomici după această nouă reflecţie a unchiului, dar am văzut că în clipa aceea apăru Gavrila şi rămase în prag, cu capul în piept.

Foma Fomici îl privi cu înţeles.

— E gata, Gavrila? întrebă el cu glas muiat, dar hotărît.

— Gata, să trăiţi! răspunse trist Gavrila şi oftă adînc.

— Mi-ai pus în căruţă şi bocceluţa?

— Am pus-o.

— Aşadar, eu sînt gata! zise Foma şi dădu să se ridice încet din fotoliu. Unchiul îl privea uimit. Generăleasa sări din locul ei, uitîndu-se speriată în jurul său.

— Dă-mi voie acum, colonele, începu Foma cu multă demnitate, să te rog să-ţi întrerupi deocamdată expunerea aceasta foarte interesantă cu privire la ciuberele literare; o vei continua şi

fără mine. Iar eu, *luîndu-mi rămas-bun de la voi pentru totdeauna*, aş vrea să vă spun cîteva cuvinte de adio...

Uimirea şi teama îi cuprinseră pe toţi cei de faţă.

— Foma! Foma! Da' ce-i cu tine? Unde vrei să pleci? strigă în sfîrşit unchiul.

— Vreau să plec din casa dumitale, colonele, rosti Foma cu glasul cel mai calm. Am hotărît să plec unde m-or duce ochii şi de aceea am tocmit cu banii mei personali o căruţă simplă, ţărănească. Am în căruţă acum bocceluţa mea: nu este mare: cîteva cărţi preferate, două schimburi de rufe – şi atît! Eu sînt un om sărac, Egor Ilici, dar în ruptul capului n-aş lua acum un ban de la dumneata, necum aurul dumitale pe care l-am refuzat ieri!

— Dar, pentru Dumnezeu, Foma, ce înseamnă asta? strigă unchiul mai alb ca varul.

Generăleasa scoase un ţipăt şi, întinzîndu-şi implorator braţele, se uită la Foma Fomici cu disperare. Domnişoara Perepeliţîna sări s-o susţină. Bătrînele oploşite rămaseră înlemnite pe locurile lor. Domnul Bahceev se ridică greoi de pe scaunul său.

— Haiti, începe comedia! şopti lîngă mine Mizincikov.

În aceeaşi clipă se auziră bubuituri îndepărtate de tunet; se apropia furtuna.

IV. Izgonirea

— M-ai întrebat, mi se pare, colonele, „ce înseamnă asta?“ rosti solemn Foma, savurînd oarecum impresia de nelinişte şi de consternare generală. Întrebarea dumitale mă uimeşte! Explică-mi atunci, la rîndul dumitale, cum poţi *dumneata* să mă priveşti acum drept în ochi? Explică-mi această enigmă psihologică de ultim moment privind capitolul neruşinarea omului, ca să plec cel puţin îmbogăţit cu noi cunoştinţe asupra perversităţii genului uman.

Unchiul însă nu era capabil să scoată nici o vorbă: se uita la Foma cu gura căscată, cu ochii holbaţi, înspăimîntat şi distrus.

— Dumnezeule! Ce grozăvii! gemu domnişoara Perepeliţîna.

— Îţi dai seama, colonele, continuă Foma, îţi dai seama că dumneata acum trebuie să mă laşi să plec fără să-mi pui întrebări? În casa dumitale, chiar şi eu, un om în vîrstă şi cu scaun la cap, încep să mă tem serios de moralitatea mea. Crede-mă că orice întrebare în această privinţă nu va duce decît la dezvăluirea neruşinării dumitale revoltătoare.

— Foma! Foma!... prinse glas unchiu-meu şi pe frunte îi apărură broboane reci de sudoare.

— Iată de ce, dă-mi voie să spun aceste cîteva cuvinte de rămas-bun şi de urare – ultimele cuvinte pe care le rostesc în casa dumitale, Egor Ilici. Faptul s-a consumat şi urmările lui nu mai pot fi îndreptate. Cred că mă înţelegi la ce anume mă refer. Dar te implor în genunchi: dacă în inima dumitale a rămas măcar o singură scînteie de moralitate, stăpîneşte-ţi patimile! Şi dacă focul nimicitor n-a cuprins încă întregul edificiu, pe cît îţi stă cu putinţă stinge incendiul!

— Foma! Te asigur că te înşeli! strigă unchiul meu revenindu-şi treptat şi presimţind cu groază deznodămîntul.

— Stăpîneşte-ţi patimile, continuă Foma cu acelaşi glas solemn, ca şi cum nici n-ar fi auzit exclamaţia unchiului, caută de te înfrînge. „Dacă vrei să învingi omenirea toată, începe prin a te învinge pe tine însuţi.“ Iată principiul meu de totdeauna. Dumneata eşti moşier; ar trebui să străluceşti ca un diamant pe domeniile dumitale; şi totuşi, ce exemplu oribil de nestăpînit dezmăţ oferi supuşilor dumitale! M-am rugat pentru dumneata nopţi întregi şi am tremurat cuprins de fiorii credinţei, silindu-mă să aflu fericirea dumitale. Şi

n-am găsit-o. N-am găsit-o, fiindcă fericirea stă în virtute...

— Dar e peste putinţă, Foma, l-a întrerupt iar unchiul meu. Ai înţeles totul greşit şi vorbeşti fără să ştii...

— Aşadar, adu-ţi aminte că eşti moşier, reluă Foma fără să ţină seama de exclamaţia unchiului. Să nu-ţi închipui cumva că trîndăvia şi plăcerile sînt singura menire a proprietarului de moşie. O idee periculoasă, care te duce la pierzanie! Nu trîndăvie, ci grijă datorează el Domnului, ţarului şi patriei! Moşierul trebuie să muncească, să muncească, şi să muncească, la fel ca şi cel din urmă dintre ţăranii săi!

— Să mă apuc să ar eu, vasăzică, pămîntul în locul ţăranului? mormăi Bahceev, şi eu sînt moşier...

— Mă adresez acum vouă, slujitorilor casei, continuă Foma întorcîndu-se către Gavrila şi către Falalei, care tocmai apăruse în uşă, iubiţi-vă stăpînii şi îndepliniţi voinţa lor cu supunere şi blîndeţe, şi vă veţi bucura de dragostea lor. Iar dumneata, colonele, fii bun şi drept cu ei. Şi ei au chip de om – chipul Domnului, ca să zic aşa, chipul celor mici încredinţat dumitale de către ţar şi patrie. E o mare datorinţă pentru dumneata, dar şi meritul îţi va fi mare!

— Foma Fomici! Drăguţule! Ce ţi-ai pus în gînd? strigă deznădăjduită generăleasa, gata să leşine de spaimă.

— Cam asta ar fi – nu? conchise Foma, fără a da vreo atenţie generălesei. Acum cîteva amănunte de ordin mărunt, să zicem, dar sînt necesare, Egor Ilici! În lunca Harinskaia nici pînă astăzi fînul dumitale n-a fost cosit. Nu mai poate aştepta. Te sfătuiesc, coseşte-l fără nici o întîrziere. Ascultă ce-ţi spun...

— Dar, Foma...

— Aveai de gînd, ştiu bine, să tai pădurea din parchetul Zîreanovski; să n-o faci – un alt sfat pe

care ţi-l dau. Păstrează-ţi pădurile, fiindcă pădurile ţin umezeala pe suprafaţa pămîntului... Păcat că ai făcut aşa tîrziu însămînţările de primăvară; nu înţeleg cum a fost posibil să faci atît de tîrziu însămînţările de primăvară!...

— Dar bine, Foma...

— Dar ajunge şi cu astea! Toate n-ai cum să le spui şi nici nu e momentul! Am să-ţi trimit nişte instrucţiuni scrise într-un caiet special. Ei, şi acum, adio, adio tuturor. Dumnezeu să vă binecuvînteze şi să vă aibă în paza lui. Te binecuvîntez şi pe tine, copilul meu, se adresă el direct lui Iliuşa, şi să te aibă Dumnezeu în grija lui, ferindu-te de otrava dăunătoare a viitoarelor tale pasiuni! Te binecuvîntez şi pe tine, Falalei; uită de komarinskaia!... Şi pe voi, pe toţi... Să vă amintiţi din cînd în cînd de Foma... Să mergem, Gavrila! Ajută-mă să mă urc în căruţă, bătrîne.

Şi Foma se îndreptă spre uşă. Generăleasa scoase un ţipăt sfîşietor şi se repezi după el.

— Nu, Foma! Nu te voi lăsa să pleci aşa! strigă unchiul şi, ajungîndu-l din urmă, îl apucă de braţ.

— Aşadar, vrei să mă ţii cu forţa? întrebă Foma cu trufie.

— Chiar şi cu forţa, Foma! răspunse unchiu-meu tremurînd de emoţie. Ai vorbit prea mult aici ca să pleci fără nici o explicaţie! N-ai înţeles bine – ai răstălmăcit greşit scrisoarea mea, Foma!...

— Scrisoarea dumitale! ţipă Foma aprinzîndu-se brusc ca şi cum ar fi aşteptat clipa aceasta ca să explodeze – scrisoarea dumitale! Iat-o, poftim scrisoarea dumitale! Poftim! Rup în bucăţi această scrisoare, scuip pe această scrisoare! Calc în picioare scrisoarea dumitale şi, făcînd aceasta, îmi îndeplinesc datoria cea mai sfîntă faţă de umanitate! Iată ce fac eu, dacă mă obligi cu forţa la explicaţii! Priveşte! Priveşte! Priveşte!...

Şi bucăţi de hîrtie sfîşiată zburară prin toată camera.

— Dar n-ai înţeles bine, Foma, ţi-o repet! striga unchiul din ce în ce mai palid. Îmi ofer mîna, Foma, îmi caut fericirea...

— Mîna! Ai sedus această fată şi mă duci în eroare oferindu-i mîna; căci te-am văzut aseară cu dînsa, în parc, sub tufe!

Generăleasa mai scoase un ţipăt şi căzu istovită în fotoliu. Se iscă o larmă nemaipomenită. Sărmana Nastenka şedea albă ca varul. Înspăimîntată, Saşenka îmbrăţişă pe Iliuşa, tremurînd ca de un acces de friguri.

— Foma! strigă unchiul înnebunit. Dacă vei divulga această taină, vei face fapta cea mai mîrşavă din lume!

— Da, divulg această taină, ţipa la rîndu-i Foma, şi voi face fapta cea mai nobilă! Sînt trimis de Dumnezeu însuşi ca să înfierez păcătoşenia oamenilor! Sînt gata să mă urc pe acoperişul de paie al unei case ţărăneşti şi să strig de acolo despre fapta dumitale scîrnavă spre ştiinţa tuturor moşierilor din împrejurimi şi a tuturor trecătorilor!... Da, să ştiţi cu toţii că noaptea trecută l-am surprins cu această domnişoară ce pare atît de nevinovată, în parc, sub tufişuri!...

— Vai, ce ruşine! chiţcăi domnişoara Perepeliţîna.

— Foma! Nu-ţi săpa groapa singur! strigă unchiul cu pumnii strînşi şi cu ochii scăpărători.

— ...Iar dumnealui, ţipa înainte Foma, dumnealui, speriat că l-am văzut, a îndrăznit să mă atragă cu o scrisoare mincinoasă – pe mine, omul cel mai cinstit şi drept –, să mă fac complicele lui, acoperindu-i crima, da, crima!... Căci dintr-o tînără fată cinstită şi nevinovată dumneata ai făcut...

— Încă un cuvînt jignitor la adresa ei – şi te omor, Foma, îţi jur că te omor!...

— Rostesc acest cuvînt, căci dintr-o fată cinstită şi nevinovată ai izbutit să faci făptura cea mai destrăbălată!

Nici nu-şi sfîrşi Foma ultimul cuvînt, şi unchiul îl înşfăcă, îl întoarse roată împrejur şi-l izbi cu toată puterea de uşa cu geamuri care dădea din cabinetul lui Foma în curtea conacului. Lovitura a fost atît de puternică, încît uşile închise se dădură de perete şi Foma, rostogolindu-se de-a dura peste cele şapte trepte de piatră, rămase lungit în curtea conacului. Geamurile sparte se împrăştiară ţăndări pe treptele peronului.

— Gavrila, ia-l de acolo! strigă unchiul palid ca un mort, urcă-l în căruţă şi în două minute să dispară din Stepancikovo!

Nu ştiu ce socoteli şi-o fi făcut Foma Fomici, dar la un asemenea deznodămînd în orice caz nu se aşteptase, desigur.

Mi-ar fi greu să descriu tot ce a urmat în primele clipe după această figură. Ţipătul sfîşietor al generălesei răsturnată în fotoliu; încremenirea domnişoarei Perepeliţîna în faţa acestei reacţii neaşteptate a blîndului şi supusului pînă atunci Egor Ilici; ah-urile şi vai-urile băbătiilor; spaima Nastenkăi, aproape leşinată, în jurul căreia se agita tatăl ei; Saşenka înnebunită de frică; unchiul care se plimba tulburat, cu paşi mari, prin cameră, aşteptînd să-şi revină din leşin maică-sa; în sfîrşit, plînsul nepotolit al lui Falalei, care îşi căina stăpînii – toate acestea ofereau o privelişte de nedescris. Trebuie să mai adăugăm că în clipa aceea se dezlănţui şi o furtună groaznică, cu tunete şi fulgere înspăimîntătoare, aproape neîntrerupte, revărsînd o ploaie torenţială ale cărei picături mari şi dese răpăiră în geamuri.

— Ce mai sărbătoare! murmură domnul Bahceev plecînd capul şi desfăcîndu-şi nedumerit braţele.

— E rău ca s-a întîmplat aşa! îi şoptii eu tulburat de asemenea la culme, dar cel puţin Foma a fost alungat în sfîrşit şi nu se mai întoarce.

— Mămiţico! Ţi-ai venit în fire? Ţi-e mai bine? Acum poţi să mă asculţi în sfîrşit? întrebă unchiu-

meu oprindu-se în faţa fotoliului bunicii.

Bătrîna înălţă capul, îşi împreună mîinile pe piept şi, cu o înfăţişare imploratoare, se uita la fiul ei, pe care nu-l văzuse încă niciodată atît de mînios.

— Mămiţico! continuă el, paharul s-a umplut, ai văzut. Aş fi vrut să-ţi spun totul în alt fel de împrejurări, dar ceasul a bătut şi nu se mai poate amîna nimic! Ai auzit calomnia, ascultă acum şi justificarea. Mămico, o iubesc pe această domnişoară cu suflet nobil şi ales, o iubesc de mult şi voi rămîne cît voi trăi statornic în dragostea mea. Ea îi va face fericiţi pe copiii mei şi îţi va fi o fiică respectuoasă. De aceea, acum, în faţa dumitale, în prezenţa rudelor şi prietenilor mei, cad la picioarele ei şi o rog să-mi facă nemărginita onoare de a fi soţia mea!

Nastenka tresări, apoi tot sîngele îi năvăli în obraz şi sări din fotoliu. Generăleasa îl privi un timp pe fiul său, neînţelegînd parcă ce i se spune şi deodată, cu un ţipăt disperat, se aruncă în genunchi în faţa fiului său.

— Egoruşka, dragul meu, adu-l înapoi pe Foma Fomici! strigă ea disperată. Adu-l înapoi îndată! Căci de nu, pînă diseară mor fără dînsul!

Unchiul înlemni, văzînd-o în genunchi pe bătrîna lui mamă, totdeauna atît de tiranică, capricioasă şi neînduplecată. Un simţămînt de durere se oglindi pe faţa lui; în sfîrşit, venindu-şi în fire, se repezi s-o ridice şi s-o reaşeze în fotoliu.

— Întoarce-l pe Foma Fomici, Egoruşka! continua să se roage bătrîna. Întoarce-l înapoi, dragul meu! Nu pot trăi fără el!

— Mămico! strigă îndurerat unchiul, dar n-ai auzit ce ţi-am spus chiar acum? Nu pot să-l readuc pe Foma – înţelege asta! Nu pot şi nu am dreptul după calomnia lui murdară şi ticăloasă asupra acestui înger al cinstei şi virtuţii. Înţelege, mamă, că eu sînt dator, mi-o cere onoarea să apăr şi să reabilitez virtutea calomniată! Ai auzit: cer mîna

acestei domnişoare şi te implor să ne dai binecuvîntarea ta.

Generăleasa se smulse din locul ei şi se aruncă în genunchi în faţa Nastenkăi.

— Fata mea! Scumpa mea! ţipă ea. Nu te mărita cu el! Nu te mărita, ci roagă-l, drăguţo, să-l aducă înapoi pe Foma Fomici! Scumpa mea, Nastasia Evgrafovna! Îţi las tot ce am ţie, îţi dăruiesc totul dacă nu te măriţi cu el. N-am irosit încă totul, mai am nişte bănuţi de la răposatul meu. Îţi dau totul ţie, drăguţa mea, îţi dăruiesc totul; şi Egoruşka îţi va mai dărui, numai să nu mă trimiţi vie în mormînt, convinge-l să-l întoarcă pe Foma Fomici!...

Mult timp ar fi ţipat încă şi ar fi îndrugat cine ştie ce bătrîna, dacă Perepeliţîna şi toate pripăşitele nu s-ar fi repezit cu plînsete şi suspine s-o ridice de jos, revoltate că stă în genunchi în faţa unei guvernante. Nastenka de-abia se ţinea pe picioare de spaimă, iar Perepeliţîna a început chiar să plîngă de răutate.

— O vei omorî pe mămiţica dumitale, striga ea unchiului meu, o vei omorî! Iar dumneata, Nastasia Evgrafovna, nu se cădea s-o învrăjbeşti pe mămica cu fiul dumneaei; şi Dumnezeu nu îngăduie aşa ceva...

— Anna Nilovna, ţine-ţi gura, strigă unchiul, am răbdat destul!...

— Şi eu am răbdat destule din partea dumitale. Ce tot îmi scoţi ochii cu sărăcia mea? E uşor să jigneşti o orfană! Nu sînt încă sclava dumitale! Sînt şi eu fată de locotenent-colonel! Nu mai rămîn o clipă în casa dumitale, nu mai rămîn... Chiar astăzi!...

Dar unchiul n-o mai asculta: apropiindu-se de Nastenka, îi luă cu adoraţie mîna.

— Nastasia Evgrafovna! Ai auzit cererea mea? a zis el privind-o cu durere, aproape cu disperare.

— Nu, Egor Ilici, nu! Să lăsăm mai bine chestiunea asta, a răspuns Nastenka la rîndul ei,

ajunsă în ultimul grad de descurajare. N-are nici un rost, îngînă ea strîngîndu-i mîinile şi plîngînd amarnic. După cele de aseară te-ai hotărît la asta... Dar este ceva imposibil, vezi doar şi singur. Am greşit, Egor Ilici... Am greşit amîndoi... Te voi păstra în amintire toată viaţa ca pe un binefăcător al meu, blînd şi cu sufletul cel mai nobil şi... mă voi ruga veşnic pentru dumneata!...

Glasul ei se înecă în lacrimi. Bietul unchiu-meu presimţise, probabil, acest răspuns; nici n-a mai încercat să stăruie pentru a o convinge... O asculta aplecat spre dînsa şi ţinînd-o de mînă, tăcut, zdrobit. Lacrimi de durere apărură şi în ochii lui.

— Încă ieri ţi-am spus, continuă Nastia, că nu pot să-ţi fiu soţie, vezi doar: nu mă vor în casa dumitale... Mi-am dat seama de mult, am presimţit-o; mămiţica dumitale nu ne va binecuvînta... Nici *ceilalţi*. Iar dumneata, chiar dacă nu te vei căi mai pe urmă, fiindcă eşti omul cel mai generos din lume, vei fi nefericit din cauza mea cu firea dumitale prea bună...

— Bine ai spus, Nastenka, cu *firea dumnealui prea bună!* Exact, *e prea blajin!* Bine ai vorbit, Nastenka, bine! o susţinu bătrînul ei tată, care stătea de cealaltă parte a fotoliului ei. Aşa este. E tocmai cuvîntul care trebuia spus.

— Nu vreau să fiu cauza vrăjmăşiei şi zîzaniei în casa dumitale, continuă Nastenka. Nu te îngriji de soarta mea, Egor Ilici. Nimeni nu-mi va face nici un rău... Mă întrorc la tatăl meu... chiar astăzi... Şi de aceea să ne luăm rămas-bun chiar acum, Egor Ilici...

Şi sărmana Nastenka izbucni iarăşi în plîns.

— Nastasia Evgrafovna! Se poate oare ca acesta să-ţi fie ultimul cuvînt? bîigui unchiu-meu privind-o cu cea mai cumplită desperare. O singură vorbă să-mi spui, şi jertfesc totul pentru dumneata!

— E ultimul ei cuvînt, Egor Ilici, ultimul, se grăbi să intervină iar Ejevikin. Şi ţi-a explicat totul foarte bine, încît nici eu, drept să-ţi spun, nu m-am

aşteptat s-o potrivească atît de bine. Eşti un om de omenie şi de o bunătate nemăsurată, Egor Ilici, exact, de o bunătate nemăsurată; şi ne-ai făcut o mare cinste, o mare, mare cinste!... Dar noi nu sîntem de seama dumitale, Egor Ilici. Dumitale îţi trebuie o logodnică, Egor Ilici, care să fie şi bogată, şi de neam, şi frumoasă, şi glas să aibă, şi care să se plimbe prin conacul dumitale împodobită cu diamante şi pene de struţ... Atunci poate că şi Foma Fomici s-o lăsa mai moale, s-o îndupleca... şi te-o binecuvînta! Iar pe Foma Fomici adu-l înapoi! Degeaba, degeaba l-ai jignit în felul acesta! Căci el a vorbit cu gînd bun, din prea mare înflăcărare... Căci şi dumneata, mai tîrziu, vei spune că a vorbit cu gînd bun – ai să vezi! Un om cum nu se poate mai vrednic. Acum însă, ce se întîmplă cu el, îl udă ploaia... Întoarce-l mai bine chiar acum... căci tot va trebui să-l aduci înapoi...

— Să-l aduci! Să-l aduci înapoi! strigă generăleasa. El, dragul meu, te sfătuieşte bine!...

— Aşa este! continuă Ejevikin. Uite, şi mămica dumitale se necăjeşte amarnic... Întoarce-l mai bine! Iar eu cu Nastia între timp ne vedem de drum...

— Aşteaptă puţin, Evgraf Larionîci! strigă unchiul, te implor! Încă un cuvînt aş vrea să spun, Evgraf, un singur cuvînt...

Rostind asta, unchiul se retrase într-un colţ şi, aşezîndu-se în fotoliu, îşi plecă fruntea şi îşi acoperi faţa cu mîinile; părea că încearcă să se reculeagă puţin şi să chibzuiască mai bine asupra celor întîmplate.

În clipa aceea un tunet îngrozitor se sparse chiar deasupra casei. Clădirea se zgudui. Generăleasa ţipă; ţipă şi Perepeliţîna; bătrînele pribege îşi făceau înspăimîntate cruce, iar odată cu ele şi domnul Bahceev.

— Sfinte proroace Ilie! şoptiră cinci sau şase glasuri dintr-o dată.

Imediat după acest tunet cumplit se abătu o ploaie teribilă, încît părea că cerul îşi revarsă toate apele deasupra satului Stepancikovo.

— Dar Foma Fomici? Ce se întîmplă cu el acum în cîmpul pustiu? scînci domnişoara Perepeliţîna.

— Egoruşka, adu-l înapoi! reluă cu glasul disperat generăleasa, repezindu-se ca o nebună spre uşă. Femeile din jurul ei o reţinură; înconjurînd-o, ele plîngeau, scînceau, ţipau – o adevărată Sodomă!

— A plecat numai în hăinuţă; să-şi fi luat măcar mantaua! continua Perepeliţîna. N-are nici măcar umbrelă. Îi omoară acum trăsnetul!...

— Îl omoară sigur! se alătură acum şi Bahceev, ba are să-l ude şi ploaia pînă la piele.

— Cel puţin dumneata dacă ai tăcea! i-am şoptit eu.

— Dar e suflet de om, tinere! se răsti mînios Bahceev. Că doar nu e un cîine. Dumneata, desigur, n-ai ieşi pe vremea asta afară. Du-te şi te scaldă, dacă crezi că e o mare plăcere. Hai să te văd!

Presimţind deznodămîntul şi temîndu-mă de aşa ceva, m-am apropiat de unchiu-meu care părea că încremenise în fotoliul său.

— Unchiule, i-am zis la ureche. Ai de gînd cumva să-l aduci înapoi pe Foma? Gîndeşte-te că ar fi culmea necuviinţei, cel puţin cît timp se află încă aici Nastasia Evgrafovna.

— Dragul meu, a răspuns unchiul înălţîndu-şi capul şi privindu-mă cu un aer hotărît. M-am judecat în clipa aceasta pe mine însumi şi acum ştiu ce am de făcut! Nici o grijă, nimeni nu o va mai jigni pe Nastia– ai să vezi cum aranjez...

Unchiul se ridică de pe fotoliu şi se apropie de generăleasă.

— Mămiţico! Linişteşte-te. Îl întorc înapoi pe Foma Fomici, îl ajung din urmă – încă n-o fi prea departe. Dar îţi jur că va rămîne aici numai cu o singură condiţie; chiar aici, în faţa tuturor, în faţa

celor care au fost martori la jignirea pe care a adus-o, el va trebui să-şi recunoască cu glas tare vina şi să-şi ceară iertare de la această domnişoară cu sufletul cel mai neprihănit şi nobil. Pretind acest lucru! Şi îl voi obliga s-o facă!... Altminteri nu-mi va călca pragul! Îţi jur, mămico, în chipul cel mai solemn: dacă va consimţi de bunăvoie să facă asta, sînt gata să cad la picioarele lui şi să-i dau tot, tot ce pot da, fără a nedreptăţi pe copiii mei! Iar în ce mă priveşte, chiar de astăzi mă dau la o parte. Steaua fericirii mele a apus! Vă las vouă Stepancikovo. Stăpîniţi-l în linişte şi fericire. Iar eu mă întorc la regiment. Şi pe cîmpurile de bătălie, în vijeliile luptelor îmi voi trăi destinul pînă la capăt... Destul! Plec!

În clipa aceea se deschise uşa şi Gavrila, ud leoarcă, plin de noroi, apăru în faţa asistenţei înmărmurite.

— Ce-i cu tine? De unde te-ai întors? Unde e Foma? strigă unchiul repezindu-se spre Gavrila.

Întreaga asistenţă îl urmă şi, cu o curiozitate nerăbdătoare, îl înconjură pe bătrîn, de pe care apa curgea şiroaie. Ţipete, gemete, suspine însoţiră fiecare vorbă a lui Gavrila.

— L-am lăsat lîngă mestecăniş, cam la un kilometru şi jumătate de aici, începu el cu glas jalnic. Calul s-a speriat de trăsnet şi a sărit în şanţ.

— Şi... strigă unchiul.

— Căruţa s-a răsturnat...

— Şi Foma?...

— A căzut în şanţ...

— Dar spune, spune mai repede, nu ne mai chinui!

— S-a stîlcit la o coastă şi a început să plîngă. Am deshămat calul şi m-am întors călare ca să vă raportez.

— Şi Foma a rămas acolo, în şanţ?

— Ba nu, s-a ridicat din şanţ şi a pornit mai departe, proptindu-se în toiag, îşi încheie Gavrila relatarea, apoi, oftînd adînc, îşi lăsă capul în piept.

Lacrimile şi văicărelile femeilor erau de nedescris.

— Să mi-l aducă pe Polkan! strigă unchiul şi se repezi afară. Fu adus calul Polkan; unchiul îl încălecă neînşeuat şi peste o clipă tropotul de copite vesti că unchiul meu a plecat în căutarea lui Foma Fomici. A plecat aşa cum ieşise din casă, cu capul descoperit.

Doamnele săriră la ferestre. Printre gemete şi suspine răsunară şi unele sfaturi. Cineva sugeră o baie caldă pentru Foma Fomici, altul – frecţii cu alcool, altcineva – un ceai fierbinte pectoral, pentru că Foma Fomici nu luase dimineaţă „nici o fărîmiţă de pîine şi acum e flămînd“. Domnişoara Perepeliţîna îi găsi ochelarii, ceea ce făcu o impresie extraordinară: generăleasa îi apucă strigînd şi lăcrimînd; apoi, fără să-i lase din mînă, se lipi iar de fereastră cu ochii aţintiţi spre drum. În sfîrşit, aşteptarea ajunse pînă la ultimul grad de încordare. Într-un colţ al încăperii, Saşenka o consola pe Nastia: stăteau amîndouă îmbrăţişate şi plîngeau. Nastenka îl ţinea de mînă pe Iliuşa şi îl săruta mereu, luîndu-şi rămas-bun de la elevul ei. Iliuşa plîngea disperat, deşi nu-şi dădea seama de ce plînge. Ejevikin şi Mizincikov discutau mai la o parte. Mi se păru că Bahceev, uitîndu-se la cele două fete, era gata să izbucnească şi el în plîns. Mă apropiai de dînsul.

— Orice-ai spune, flăcăule, îmi zise el, Foma Fomici poate va pleca de aici, dar n-a sosit încă timpul; nu s-au găsit încă boii cu coarne de aur ca să-i tragă trăsura! Nici o grijă, flăcăule, mai curînd îi scoate pe stăpîni din casa asta decît să plece el!

Furtuna trecu, şi domnul Bahceev, se vede, îşi schimbă şi el convingerile.

Deodată se auziră strigăte: „Sosesc! sosesc!“ şi doamnele se repeziră ţipînd spre uşă. Nu trecuseră nici zece minute de la plecarea unchiului: o asemenea repeziciune părea de necrezut, căci ar fi fost imposibil ca Foma să fie adus atît de repede;

dar misterul se lămuri mai tîrziu prin faptul foarte simplu că Foma Fomici, lăsîndu-l pe Gavrila să plece, într-adevăr „pornise cu toiagul înainte"; dar simţindu-se absolut singur în mijlocul stihiei dezlănţuite, spre marea lui ruşine, se înfricoşase şi, făcînd calea întoarsă spre Stepancikovo, o luase la fugă după Gavrila. Unchiul meu l-a găsit chiar la marginea satului. A oprit imediat o căruţă care tocmai trecea; se adunară cîţiva ţărani şi-l urcară pe Foma cu totul cuminţit în căruţă. În felul acesta, Foma Fomici a fost adus direct în braţele generălesei, care era aproape să înnebunească de înfăţişarea groaznică în care apărea odorul ei. Era şi mai murdar şi mai ud de ploaie decît Gavrila. Se stîrni o hărmălaie nemaipomenită: unii voiau să-l ducă îndată sus ca să-i schimbe hainele; alţii ţipau că trebuie să i se dea ceai de tei şi o băutură întăritoare; alţii se agitau fără nici un rost; dar toată lumea vocifera în acelaşi timp... Foma însă părea că nu observă nimic şi pe nimeni. Sprijinindu-l, îl aduseră în încăpere. Ajuns pînă la fotoliul său, Foma se lăsă greoi în el şi închise ochii. Careva ţipă că Foma moare: se stîrniră nişte urlete groaznice; cel mai tare zbiera însă Falalei, care încerca să ajungă prin mulţimea de cuconet la Foma Fomici, ca să-i sărute mîna negreşit...

V. Foma Fomici făureşte fericirea tuturor

— Unde mă aflu? îngăimă el, în sfîrşit, cu glasul omului care moare pentru adevăr.

— Afurisit zevzec! şopti lîngă mine Mizincikov. Ca şi cum n-ar vedea unde se află. Să vezi, ce se mai fandoseşte el acuma!

— Eşti la noi, Foma, printre ai tăi! strigă unchiu-meu. Vino-ţi în fire, linişteşte-te! Şi, zău, ar fi bine să te schimbi îndată, Foma, căci eşti ud leoarcă şi ai să te îmbolnăveşti... N-ai vrea să iei ceva întăritor – ai? un păhărel de ceva... mai tărişor, ca să te încălzeşti...

— Aş bea un gît de malaga[7], gemu Foma închizînd ochii iar.

— Malaga? Ştiu eu dacă mai avem? a zis unchiul uitîndu-se îngrijorat la Praskovia Ilinişna.

— Avem, avem! se grăbi să-l liniştească Praskovia Ilinişna – mai avem vreo patru sticle, şi se repezi îndată, zăngănind din chei, să aducă malaga, însoţită de corul strident al doamnelor, care-l înconjuraseră pe Foma ca muştele un strop de dulceaţă. În schimb, domnul Bahceev părea revoltat la culme.

— Nici mai mult, nici mai puţin decît malaga! mormăi el aproape cu glas tare. Ca să vezi ce vin a cerut! i-a trebuit numaidecît un vin din care nu bea nimeni! Mă rog, cine bea acum malaga, afară de nişte ticăloşi ca el? Ptiu, blestemaţilor! Şi de ce mai stau eu aici? Ce mai aştept?

— Foma! începu unchiul, poticnindu-se la fiecare cuvînt. Uite, acum... cînd ai mai răsuflat... şi eşti iarăşi cu noi... adică, vreau să-ţi spun, Foma, că, după cum cred eu, învinuind, ca să zic aşa, o făptură nevinovată...

— Dar unde, unde-i nevinovăţia mea? reîncepu Foma, ca în fierbinţeală şi delir. Unde sînt zilele mele de aur? Unde eşti tu, copilărie de aur, cînd eu, copil nevinovat şi frumos, alergam pe cîmp după un fluturaş de primăvară? Unde sînt timpurile acelea? Redaţi-mi nevinovăţia, daţi-mi-o, daţi-mi-o!...

Şi Foma, cu braţele larg desfăcute, se adresa fiecăruia pe rînd, ca şi cum nevinovăţia lui s-ar fi aflat în buzunarul vreunuia dintre noi. Cred că puţin mai lipsea ca Bahceev să crape de ciudă.

— I-auzi ce vrea dumnealui! mormăi el furios. Daţi-i nevinovăţia lui! Ce vrea, să se pupe cu ea ori ce? Şi ca băiat tot tîlhar trebuie să fi fost, ca şi acum! Aş jura că aşa a fost.

— Foma!... începu iar unchiul meu.

— Unde, unde sînt zilele cînd credeam în dragoste şi-i iubeam pe oameni? îi dădea înainte

Foma. Cînd îl îmbrăţişam pe om şi plîngeam la pieptul lui! Dar acum – unde sînt? Unde sînt?

— Eşti la noi, Foma, linişteşte-te! strigă unchiul. Ascultă ce voiam să-ţi spun, Foma...

— Mai bine ai tăcea acum, şuieră Perepeliţîna cu ochii scînteind de răutate.

— Unde sînt? continuă Foma. Cine-i în jurul meu? Nişte bivoli şi tauri cu coarnele îndreptate împotriva mea. O! viaţă, viaţă, ce eşti tu? Exişti, trăieşti, eşti dezonorat, bajocorit, umilit, bătut, şi abia cînd mormîntul tău va fi acoperit cu nisip, abia atunci se vor dezmetici oamenii şi bietul tău mormînt va fi strivit de apăsarea unui monument!

— Dumnezeule, vorbeşte despre monumente! şopti Ejevikin plesnind din palme.

— O, să nu-mi înălţaţi monumente! strigă şi mai tare Foma. Să nu-mi înălţaţi monumente! N-am nevoie de monumente! În inimile voastre să-mi făuriţi un monument şi altceva nimic, nimic, nimic!

— Foma! îl întrerupse unchiul. Ajunge! Linişteşte-te! Să lăsăm monumentele deocamdată. Ascultă ce vreau să-ţi spun... Să vezi, Foma, înţeleg că poate te mistuia, ca să zic aşa, o flacără nobilă, dojenindu-mă adineauri; dar te-ai cam întrecut cu măsura, Foma, ai depăşit limitele virtuţii – te asigur, Foma, ai greşit...

— Dar încetează odată! ţipă iar Perepeliţîna. Ce vrei, să-l omori pe bietul om, pentru că e în mîinile dumitale?...

După exemplul domnişoarei Perepeliţîna, se grăbi să intervină şi generăleasa, urmată apoi de întrega ei suită: cu toţii făceau unchiului semne cu mîna să înceteze.

— Anna Nilovna, te poftesc să taci dumneata, eu ştiu ce vorbesc! a răspuns tăios unchiul. Este vorba aici de o chestiune sacră! O chestiune de onoare şi dreptate, Foma! Eşti un om cu judecată şi eşti dator să-ţi ceri îndată iertare de la fiinţa cu suflet nobil pe care ai jignit-o.

— Care fiinţă? Pe cine am jignit eu? îngăimă Foma, rotindu-şi nedumerit privirea pe feţele tuturor, ca şi cum ar fi uitat cu desăvîrşire cele întîmplate şi nu înţelegea despre ce este vorba.
— Da, Foma, dacă ai să-ţi recunoşti vina cinstit, de bunăvoie, chiar acum, pe loc, îţi jur, Foma, că am să cad în genunchi în faţa ta şi atunci...
— Dar pe cine am jignit? se agită Foma – pe care fiinţă? Unde este ea? Unde este acea fiinţă? Aduceţi-mi aminte măcar ceva despre această fiinţă!...
În clipa aceea, Nastenka, tulburată şi speriată, se apropie de Egor Ilici şi îl trase de mînecă.
— Lasă, Egor Ilici, dă-i pace, n-am nevoie de scuze! Ce rost au toate astea? stărui ea cu glas implorator. Nu trebuie!...
— A! Da, da! Acum îmi aduc aminte! strigă Foma. Dumnezeule! Îmi aduc aminte! O, ajutaţi-mă, ajutaţi-mă să-mi aduc aminte! se ruga el cuprins parcă de o nemaipomenită tulburare. Spuneţi-mi: e adevărat că am fost izgonit de aici ca un cîine rîios? E adevărat că m-a lovit trăsnetul? E adevărat că m-aţi dat pe uşă afară? E adevărat? Sînt adevărate toate astea?
Plînsetele şi vaietele femeilor din jur erau răspunsul cel mai grăitor pe care îl primi Foma Fomici.
— Da, da! Aşa este! continua el. Îmi aduc aminte... îmi aduc acum aminte că după trăsnet şi prăbuşirea mea am alergat încoace, urmărit de tunete, ca să-mi împlinesc datoria şi să dispar pentru totdeauna! Ridicaţi-mă! Oricît de slab aş fi eu acum, trebuie să-mi îndeplinesc datoria.
Susţinut de numeroase mîini, se ridică din fotoliu, luă apoi o poză de orator, cu mîna întinsă înainte.
— Colonele! strigă el. Acum m-am dezmeticit de tot; trăsnetul n-a ucis în mine toate capacităţile mintale; m-am ales, e adevărat, cu surzenie la urechea dreaptă, poate nu atît din pricina tunetului,

cît a căderii pe scară... Dar n-are nici o importanţă! Pe cine poate interesa urechea dreaptă a lui Foma?

Ultimele cuvinte le rosti cu atîta ironie şi tristeţe, însoţindu-le de un zîmbet atît de jalnic, încît doamnele, mişcate pînă-n străfundurile inimii, răspunseră toate deodată cu un geamăt sfîşietor. Toate se uitau cu reproş, iar unele cu mînie, la unchiul meu, care începu cîte puţin să cedeze, mistuindu-se în faţa opiniei generale exprimate atît de grăitor. Mizincikov scuipă şi se retrase la fereastră. Bahceev tot mai tare îmi dădea cu cotul; abia reuşea să stea locului.

— Ascultaţi dar acum confesiunea mea! zbieră Foma, cuprinzînd pe fiecare pe rînd într-o privire mîndră şi hotărîtă, şi totodată decideţi soarta bietului Opiskin. Egor Ilici! Te observ de mult, te observam cu inima pierită şi vedeam totul, totul; încă pe vremea cînd nici nu bănuiai că te observ. Colonele! Greşeam, poate, dar îţi cunoşteam egoismul, orgoliul şi amorul propriu nelimitat, fenomenala dumitale senzualitate şi cine mă poate învinui că, fără să vreau, m-a cupris îngrijorarea pentru cinstea celei mai nevinovate persoane?

— Foma, Foma!... Te rog să-ţi măsori cuvintele, Foma! strigă unchiul uitîndu-se îngrijorat la faţa chinuită a Nastenkăi.

— Nu atît nevinovăţia şi încrederea nemărginită a acestei persoane mă neliniştea, cît mai ales lipsa de experienţă, continuă Foma, ca şi cum nici n-ar fi auzit avertismentul unchiului. Mi-am dat seama că un sentiment gingaş îmboboceşte în inima ei ca un trandafir primăvăratic şi, involuntar, mi-am adus aminte de cuvintele lui Petrarca: „adesea inocenţa atîrnă de un fir de păr deasupra pierzaniei“. Suspinam adînc, gemeam, mă frămîntam pentru această tînără curată ca mărgăritarul; eram gata să-mi dau tot sîngele meu drept chezăşie pentru ea, dar cine putea să-mi garanteze mie pentru dumneata, Egor Ilici? Cunoscînd pornirea patimilor dumitale nestăpînite,

ştiind că eşti gata să jertfeşti orice pentru satisfacerea lor de o clipă, m-am văzut cufundat într-un abis de spaimă şi de teamă pentru soarta celei mai cinstite şi nobile dintre domnişoare...

— Foma! Dar cum ai putut să-ţi închipui aşa ceva? strigă unchiul meu.

— Cu inima strînsă urmăream ce se petrece între voi. Dacă vreţi să aflaţi măsura suferinţei mele, întrebaţi-l pe Shakespeare: el vă va povesti în al său *Hamlet* despre starea mea sufletească. Am devenit bănuitor şi necruţător. În îngrijorarea mea, în indignarea mea, vedeam totul în culori negre – şi nu era acea „culoare neagră“, despre care se cîntă într-o romanţă cunoscută, vă asigur! Aşa se explică faptul că aţi întrezărit cu toţii dorinţa mea constantă de a o îndepărta pe *ea* din casa aceasta: voiam s-o salvez; de aceea mă vedeaţi mereu, în ultimul timp, nervos, supărăcios şi pornit împotriva întregului neam omenesc. O! Cine mă va împăca acum cu omenirea? Îmi dau seama că sînt, poate, eram, poate, prea pretenţios şi nedrept faţă de musafirii dumitale, faţă de nepotul dumitale, faţă de domnul Bahceev, pretinzîndu-i cunoştinţe de astronomie; dar cine, cine va putea să-mi facă o vină din starea mea sufletească de atunci? Referindu-mă iarăşi la Shakespeare, voi spune că viitorul mi se înfăţişează ca o bulboană întunecată de neînchipuită adîncime, pe fundul căreia se află un crocodil. Simţeam că datoria mea este să preîntîmpin nenorocirea, că sînt chemat, că am fost creat pentru aceasta. Şi care a fost rezultatul? Dumneata n-ai înţeles năzuinţa cea mai nobilă a sufletului meu şi m-ai răsplătit în tot timpul acesta prin ura dumitale, printr-o neagră nerecunoştinţă, prin ironii şi umiliri.

— Foma, dacă e aşa... desigur, îmi dau seama... strigă unchiul pradă unei emoţii teribile.

— Dacă simţi, dacă-ţi dai seama cu adevărat, colonele, binevoieşte să mă asculţi pînă la sfîrşit şi să nu mă întrerupi. Toată vina mea a fost, prin

urmare, că mă chinuiam prea mult pentru soarta şi fericirea acestei copile; căci este o copilă în comparaţie cu dumneata. Dragostea cea mare pentru omenire m-a transformat în acest timp într-un fel de posedat al mîniei şi al suspiciunii. Eram gata să mă năpustesc asupra oamenilor şi să-i chinui. Dar trebuie să recunoşti şi dumneata, Egor Ilici, că toată comportarea dumitale, ca un făcut, venea clipă de clipă să-mi confirme suspiciunile şi să mă întărească în bănuielile mele! Îţi dai dumneata seama că ieri, cînd mă ademeneai cu aurul dumitale ca să mă îndepărtezi de dumneata, mă muncea un singur gînd: „prin îndepărtarea persoanei mele, el caută să îndepărteze de la sine propria lui conştiinţă, ca să poată săvîrşi mai uşor crima plănuită..."

— Foma, Foma! Cum de-ai putut să te gîndeşti la aşa ceva ieri? strigă îngrozit unchiul. Dumnezeule mare, şi eu să nu bănuiesc nimic din toate astea!

— Cerul, însuşi cerul mi-a insuflat bănuielile acestea, continuă Foma. Gîndeşte-te şi dumneata, ce puteam crede eu, cînd o întîmplare oarbă m-a adus atunci, seara, la banca fatală din parc? Ce puteam simţi eu în clipa aceea – Doamne! – văzînd aievea, în sfîrşit, cu ochii mei, că toate bănuielile mele se adeveriră deodată în modul cel mai convingător? Dar îmi mai rămînea o singură speranţă, o speranţă slabă, desigur, şi totuşi o speranţă. Dar iată că vii chiar dumneata însuţi şi în dimineaţa aceasta mi-o zdrobeşti; îmi zdrobeşti şi această ultimă speranţă, călcînd-o în picioare! Îmi trimiţi o scrisoare în care declari că vrei să te însori, rugîndu-mă să nu-ţi divulg intenţia... „Dar de ce, gîndii eu, de ce mi-a scris el tocmai acum, cînd l-am surprins, şi n-a scris-o mai înainte? Pentru ce n-a alergat la mine mai înainte, fericit şi frumos – căci dragostea înfrumuseţează chipul omului – pentru ce nu s-a aruncat atunci în braţele mele, n-a izbucnit în lacrimi la pieptul meu, în

lacrimi de nemărginită fericire, şi nu mi-a povestit totul, totul?“ Sînt eu un crocodil, care aveam să te înghit, în loc să-ţi dau un sfat folositor? Sînt eu o gînganie dezgustătoare, care aveam să te muşc, în loc să contribui la făurirea fericirii dumitale? „Îi sînt eu prieten cu adevărat sau cea mai scîrnavă insectă din lume?“ Iată întrebarea pe care mi-am pus-o în dimineaţa aceasta! Şi pentru ce, în sfîrşit, mă gîndeam eu, pentru ce l-a chemat din capitală pe nepotul său, susţinînd că vrea să-l însoare cu această domnişoară? Pentru ce, dacă nu exclusiv ca să ne înşele şi pe noi toţi, şi pe nepotul său *uşuratic*, continuînd între timp să-şi urmărească pe ascuns intenţia sa criminală? Nu, colonele, dacă m-a convins cineva de faptul că dragostea dumitale este criminală, acel cineva n-ai fost decît dumneata însuţi! Mai mult, eşti un criminal şi în faţa acestei domnişoare, pentru că ai expus-o la grave bănuieli şi ponegriri – cinstită, virtuoasă şi cuminte cum este; ai expus-o la toate astea prin stîngăcia dumitale şi prin egoismul dumitale neîncrezător!

Unchiul meu tăcea cu capul lăsat în piept: elocinţa lui Foma părea să fi doborît toate obiecţiunile lui posibile, şi el se recunoştea de pe acum un adevărat criminal. Generăleasa şi anturajul ei ascultau cu profundă veneraţie cuvintele lui Foma, iar Perepeliţîna o privea cu o răutate triumfătoare pe sărmana Nastenka.

— Uluit, zdrobit şi înrăit, continuă Foma, m-am încuiat astăzi în camera mea, rugîndu-mă Celui-de-sus să-mi lumineze cugetul! Şi, în sfîrşit, am zis să te supun în public şi pentru ultima dată unei încercări supreme. Poate că am dat dovadă de prea multă înflăcărare, poate că mi-am lăsat frîu prea liber indignării; şi iată că pentru intenţiile mele atît de nobile m-am pomenit aruncat pe fereastră afară! În clipa aceea, mi-am zis: „Uite, aşa este răsplătită totdeauna virtutea!“ M-am izbit de pămînt şi

aproape că nu ţin minte ce s-a mai întîmplat cu mine mai departe!

Un val de ţipete şi gemete sfîşietoare l-a întrerupt pe Foma Fomici la această tragică amintire. Generăleasa dădu să se repeadă spre el cu o sticlă de malaga în mînă, pe care o smulsese din mîinile Praskoviei Ilinişna, ce tocmai se întorsese, dar Foma, cu un gest măreţ din mînă, înlătură şi malaga, şi pe generăleasă.

— Opriţi-vă! strigă el. N-am terminat încă. Ce s-a întîmplat după căderea mea, nu mai ţin minte. Ştiu un singur lucru – că acum mă aflu aici, în faţa voastră, ud leoarcă de ploaie şi cu răceala încuibată în mine, mă aflu aici, ca să vă fac pe amîndoi fericiţi. Colonele! Anumite semne, asupra cărora nu vreau să insist acum, m-au convins, în sfîrşit, că dragostea dumitale era curată, ba chiar înălţătoare, deşi totodată neîncrezătoare în modul cel mai condamnabil. Stîlcit în bătaie, umilit în ultimul grad, bănuit de jignirea domnişoarei, pentru onoarea căreia, ca un cavaler medieval, eram gata să-mi vărs sîngele pînă la ultima picătură – vreau să vă arăt în clipa asta cum se răzbună Foma Fomici Opiskin pentru toate jignirile care i-au fost aduse. Dă-mi mîna dumitale, colonele!

— Cu plăcere, Foma! strigă unchiul, şi, întrucît ai dat toate explicaţiile în ce priveşte cinstea neîntinată a acestei persoane cu sufletul ales şi nobil, bineînţeles... iată mîna mea, Foma, odată cu căinţa mea cea mai desăvîrşită...

Şi unchiul îi întinse mîna înflăcărat, fără a bănui ce va urma mai departe.

— Dă-mi şi dumneata mîna, domnişoară, continuă Foma cu glas moleşit, înlăturînd cu un gest larg mulţimea de femei ce-l înconjura şi adresîndu-se Nastenkăi.

Nedumerită şi zăpăcită, Nasteka se uită sfioasă la Foma.

— Vino, vino, apropie-te, copila mea! Este absolut necesar pentru fericirea dumitale, adăugă cu bunătate Foma, continuînd să ţină mîna unchiului meu.

— Ce şi-o fi pus în gînd oare? murmură Mizincikov.

Nastia, speriată şi tremurînd din tot corpul, se apropie încet de Foma şi îi întinse mînuţa.

Foma îi luă mîna şi o cuibări în mîna unchiului meu.

— Vă unesc şi vă binecuvîntez! rosti el cu glasul cel mai solemn. Şi dacă binecuvîntarea unui om chinuit, doborît de nenorocire, poate să vă fie de folos, fiţi fericiţi. Iată cum se răzbună Foma Opiskin! Ura!

Toată lumea rămase uluită. Deznodămîntul acesta era atît de neaşteptat! Generăleasa rămase cu gura căscată şi cu sticla de malaga în mînă; Perepeliţîna se făcu albă ca varul şi începu să tremure de furie; bătrînele oploşite plesniră din palme şi rămaseră nemişcate pe locurile lor; tremurînd din tot corpul, unchiul voi să spună ceva, dar nu izbuti să scoată nici un cuvînt. Nastia se îngălbeni ca ceara şi îngăimă cu vocea stinsă că, adică, aşa „nu se poate“... dar era prea tîrziu. Bahceev cel dintîi – trebuie să recunoaştem prezenţa lui de spirit – se alătură la strigătul ura! al lui Foma Fomici, după care m-am alăturat şi eu, iar după mine răsună ca un clopoţel şi glasul cristalin al Saşenkăi, care alergă la tatăl ei ca să-l îmbrăţişeze; apoi Iliuşa, apoi şi Ejevikin; la urmă de tot, slobozi glas şi Mizincikov

— Ura! mai strigă o dată Foma. Ura! În genunchi, copii, copiii inimii mele, în genunchi în faţa celei mai duioase dintre mame! Cereţi-i binecuvîntarea şi, de va fi nevoie, îngenunchez şi eu în faţa dumneaei împreună cu voi...

Unchiu-meu şi Nastia, fără să fi apucat să se uite unul la celălalt, speriaţi şi, pare-se, neînţelegînd încă prea bine ce se petrece cu ei, căzură în

genunchi în faţa generălesei. Toată lumea se îngrămădi în jurul lor; dar bătrîna stătea mută, uluită, neînţelegînd nimic şi neştiind ce să facă. Foma veni şi aici într-ajutor: se prăbuşi în genunchi în faţa protectoarei sale. Toate acestea avură darul să risipească orice îndoială. Scăldată în lacrimi, ea rosti, în sfîrşit, consimţămîntul său. Unchiul sări din loc şi-l cuprinse pe Foma în braţe.

— Foma, Foma!... murmură el, dar glasul i se înecă şi el nu mai putu să continue.

— Şampanie! răcni Stepan Alexeevici. Urraa!

— Mai staţi pînă la şampanie, sări Perepeliţîna, care între timp izbutise să-şi vină în fire, dîndu-şi seama de întorsătura lucrurilor, aşadar, şi de urmările lor. Se cade mai întîi să aprindem o lumînare în faţa icoanei şi să închinăm Domnului rugile noastre, după care *mămiţica* să-şi dea binecuvîntarea cu icoana în mînă, cum se obişnuieşte la oamenii drept-credincioşi...

Se grăbiră cu toţii să urmeze acest sfat înţelept şi din nou se iscă o zarvă nemaipomenită. Trebuia aprinsă lumînarea. Stepan Alexeevici aduse un scaun şi se urcă pe el ca să aprindă lumînarea în faţa icoanei, dar sub greutatea lui scaunul scîrţîi şi se frînse, încît Bahceev abia apucă să sară jos, rămînînd, spre norocul lui, în picioare. Fără nici o supărare, el cedă imediat locul domnişoarei Perepeliţîna. Aceasta, uscăţivă şi sprintenă cum era, aprinse repede lumînarea. Călugăriţa şi bătrînele oploşite începură să-şi facă semnul crucii şi să se închine pînă la pămînt. Coborîră icoana Mîntuitorului şi o înmînară generălesei. Unchiul şi Nastia se lăsară din nou în genunchi şi ceremonia fu îndeplinită după poveţele cucernice ale domnişoarei Perepeliţîna, care îngîna întruna: „Închinaţi-vă pînă la pămînt, sărutaţi icoana, sărutaţi mîna măicuţei!“ După mire şi mireasă veni şi domnul Bahceev, care se socoti dator să sărute şi el icoana, iar după aceea şi mîna mamei-

generălese. Era cuprins de un entuziasm de nedescris.

— Urra! strigă el din nou. Acum vine şi rîndul şampaniei!

De altfel, entuziasmul era general. Bătrîna generăleasă plîngea, de astă dată cu lacrimi de fericire, căci unirea aceasta, binecuvîntată de Foma însuşi, deveni în ochii ei cuviincioasă şi sacră – dar mai ales ea îşi dădea seama că prin purtarea sa Foma Fomici îşi recăpătase prestigiul şi acum va rămîne cu ea pînă la sfîrşitul zilelor. Bătrînele din anturajul ei împărtăşeau şi ele, cel puţin de ochii lumii, bucuria generală. Unchiul ba îngenunchea în faţa mamei sale şi îi săruta mîinile, ba se repezea să mă îmbrăţişeze pe mine, apoi pe Bahceev, pe Mizincikov şi pe Ejevikin. Pe Iliuşa era cît pe-aci să-l sufoce în îmbrăţişări. Saşa sări s-o îmbrăţişeze şi s-o sărute pe Nastenka, Praskovia Ilinişna vărsa şiroaie de lacrimi, ceea ce îl făcu pe domnul Bahceev să meargă la ea şi să-i sărute mîna. Bătrînelul Ejevikin, înduioşat la culme, plîngea într-un colţ, ştergîndu-şi ochii cu aceeaşi basma cadrilată, pe care o avusese şi ieri. Într-un alt colţ, se smiorcăia Gavrila, uitîndu-se cu veneraţie la Foma Fomici, iar Falalei se îneca de plîns şi se ducea să sărute mîna, pe rînd, tuturor celor prezenţi. Toţi erau copleşiţi de emoţie, aşa încît nimeni nu se gîndea să rupă tăcerea, să spună măcar o vorbă, să comenteze; părea că nu mai era nimic de spus; nu se auzeau decît exclamaţii de bucurie. Nimeni nu-şi dădea încă seama cum de s-au aranjat toate aşa, dintr-o dată. Era limpede un singur lucru: că totul se datora lui Foma Fomici, şi acesta era adevărul esenţial de netăgăduit.

Dar nu trecură nici cinci minute de la manifestarea acestei fericiri generale, cînd deodată apăru Tatiana Ivanovna. În ce fel, prin ce intuiţie aflase ea atît de repede, stînd sus în camera ei, despre dragostea şi căsătoria celor doi? Apăru cu faţa radioasă, cu lacrimi de bucurie în ochi, într-o

toaletă seducător de elegantă (apucase totuşi să se schimbe) şi cu strigăte de bucurie se repezi direct la Nastenka s-o îmbrăţişeze.

— Nastenka, Nastenka! Tu îl iubeai şi eu n-am ştiut nimic, strigă ea. Doamne! Ei se iubeau, sufereau în taină! Erau prigoniţi! Ce romantic! Nastia, drăguţa mea, spune-mi sincer: îl iubeşti cu adevărat pe acest nebun?

În loc de răspuns, Nastia o îmbrăţişă şi o sărută cu căldură.

— Doamne, ce roman încîntător! şi Tatiana Ivanovna bătu din palme, entuziasmată. Ascultă, Nastia, ascultă, îngeraşule: toţi bărbaţii aceştia, dar toţi pînă la unul sînt nişte ingraţi, nişte mizerabili şi nu merită dragostea noastră. Dar poate că el este cel mai bun dintre toţi. Apropie-te, nebunule! strigă ea, adresîndu-se unchiului meu şi prinzîndu-l de mînă. Aşadar, eşti îndrăgostit? Într-adevăr, eşti capabil să iubeşti? Uită-te în ochii mei: vreau să-ţi văd ochii; vreau să-mi dau seama dacă mint aceşti ochi sau spun adevărul? Nu, nu, nu mint: sînt luminaţi de dragoste. Vai, ce fericită sînt! Nastenka, draga mea, ascultă-mă, tu nu eşti o fată bogată: îţi fac un dar de treizeci de mii. Te rog să-l primeşti! Eu n-am nevoie de atîta, n-am nevoie; îmi mai rămîne destul. Nu, nu, nu, nu! protestă ea cu vehemenţă, văzînd că Nastia e gata să refuze. Să taci şi dumneata, Egor Ilici, nu e treaba dumitale. Nu, Nastia, aşa am hotărît eu – să-ţi ofer acest dar, de mult voiam să-ţi fac un dar şi aşteptam prima ta dragoste... Mă voi bucura văzîndu-vă fericiţi. Mă jigneşti dacă refuzi să primeşti darul; am să plîng, Nastia... Nu, nu, nu, nici o vorbă!

Tatiana Ivanovna era atît de transportată în clipa aceea, încît era greu, ba chiar şi păcat să fie contrazisă. De aceea nimeni nu cuteză să facă vreo obiecţiune, lăsînd pentru alt moment. Apoi Tatiana Ivanovna se repezi s-o sărute pe generăleasă, pe

Perepeliţîna şi pe noi toţi. Bahceev îşi făcu loc pînă la dînsa şi îi ceru îngăduinţa să-i sărute mîna.

— Scumpă Tatiana Ivanovna! Drăguţa mea! Iartă-mă pe mine, gugumanul, pentru gestul de adineauri: n-am ştiut că ai o inimă de aur!

— Nebunule! Te cunosc eu de mult, gînguri cu o cochetărie extaziată Tatiana Ivanovna, îl lovi uşor peste nas cu mănuşa şi trecu pe lîngă el ca un zefir, atingîndu-l cu rochia ei superbă. Corpolentul Bahceev se dădu la o parte cu respect.

— O domnişoară plină de virtuţi! zise el înduioşat. Ştii că am lipit nasul neamţului! îmi şopti el confidenţial, uitîndu-se fericit în ochii mei.

— Care nas? Ce fel de neamţ? îl întrebai eu mirat,

— Păi, cel comandat, care sărută mîna nemţoaicei sale, iar ea îşi şterge lacrima cu batista. Evdokim al meu l-a reparat ieri. Chiar adineauri, după ce ne-am întors din urmărire, am trimis un călăreţ... Curînd trebuie să sosească. Un bibelou admirabil!

— Foma! strigă unchiul extaziat, tu eşti făuritorul fericirii noastre! Cu ce aş putea să te răsplătesc?

— Cu nimic, colonele, a răspuns Foma cu o mutră cam acră. Continuaţi a nu mă băga în seamă şi fiţi fericiţi fără Foma.

Părea şocat că fusese uitat de tot în această atmosferă festivă.

— De bucurie, Foma, de bucurie! strigă unchiul. Nici nu mai ştiu, frate, pe ce lume mă aflu. Ascultă, Foma: am fost nedrept cu tine. O viaţă întreagă, cu tot sîngele meu, nu voi putea să şterg jignirea pe care ţi-am adus-o şi de aceea tac; nici n-are rost să-mi cer iertare. Dar, dacă vreodată vei avea nevoie de capul meu, de viaţa mea, dacă va trebui să mă arunc pentru tine într-o prăpastie adîncă, porunceşte-mi şi vei vedea... Mai mult nu-ţi spun nimic.

Şi unchiul dădu din mînă, conştient că n-ar mai putea adăuga nimic peste cele spuse, ca să-şi exprime şi mai grăitor gîndurile. Îl privea pe Foma cu ochii plini de lacrimi de recunoştinţă.

— Aţi văzut ce suflet de înger are? scîrţîi la rîndul ei domnişoara Perepeliţîna drept laudă adusă lui Foma.

— Da, da! reluă Saşenka. Nici n-am ştiut că sînteţi un om atît de bun, Foma Fomici, şi m-am purtat necuviincios cu dumneavoastră. Vă rog să mă iertaţi, Foma Fomici, şi să mă credeţi că am să vă iubesc din toată inima. Dacă aţi şti ce mult vă respect acum!

— Da, Foma! interveni şi Bahceev. Iartă-mă şi tu pe mine, gugumanul! Nu te-am cunoscut, n-am ştiut să te preţuiesc! Tu, Foma Fomici, eşti nu numai un savant, dar şi un adevărat erou! Casa mea toată e la dispoziţia ta. Dar cel mai bine vino la mine, frate dragă, poimîine şi, de s-ar putea, vino împreună cu măicuţa-generăleasă şi, bineînţeles, cu mirele şi mireasa. Ce mai, cu toată familia! Vă pregătesc o masă, nu vreau să mă laud dinainte, dar spun numai atît: am să vă servesc ce n-aţi pomenit! Îţi jur pe cinste!

Se apropie de Foma Fomici şi Nastenka şi, fără a mai spune vreo vorbă, îl îmbrăţişă şi-l sărută.

— Foma Fomici! a zis ea apoi, eşti binefăcătorul nostru; ai făcut atîtea pentru noi, încît nici nu ştiu cum aş putea să-mi exprim recunoştinţa! De un lucru te asigur – că voi fi pentru dumneata cea mai duioasă şi respectuoasă soră...

Nastia nu mai sfîrşi, căci lacrimile îi înecară cuvintele. Foma o sărută pe frunte, lăcrimînd la rîndu-i.

— Copiii mei, copiii inimii mele! strigă el. Să trăiţi, să înfloriţi şi în clipele voastre de fericire să vă mai aduceţi aminte, din cînd în cînd, şi de bietul surghiunit! Cît despre mine, aş putea să vă spun doar atît – că nenorocirea este mama virtuţii. A

spus-o, mi se pare, Gogol[8], un scriitor cam uşuratic, căruia nu i-au lipsit însă uneori idei cu miez. Surghiunul este o mare nenorocire! Ca un pribeag porni-voi acum în lume cu toiagul în mînă şi cine ştie? Poate că prin aceste nenorociri ale mele mă voi îmbogăţi cu şi mai multe virtuţi! Gîndul acesta e singura mea consolare!

— Dar... Unde vrei să pleci, Foma? strigă speriat unchiul.

Toată lumea tresări şi îl înconjură pe Foma.

— Cum aş putea să rămîn în casa dumitale, după gestul dumitale de adineauri, colonele? întrebă Foma cu multă demnitate.

Dar ceilalţi nu-l mai lăsară să vorbească: strigăte şi exclamaţii îi înăbuşiră cuvintele. Îl aşezară în fotoliu, implorîndu-l şi căinîndu-l; şi nici nu mai ştiu ce erau în stare să-i mai facă. Bineînţeles, nici gînd nu avea să plece din „casa aceasta“, după cum nu era în intenţia lui s-o facă nici mai adineauri, nici ieri, nici atunci cînd s-a dus să sape în grădină. Acum era sigur că va fi reţinut cu pioasă recunoştinţă, că se vor ţine de el ca scaiul, mai ales după ce îi fericise pe toţi, după ce cu toţii începuseră să creadă în el, după ce se arătaseră gata să-l poarte în braţe, considerînd aceasta drept o cinste, o fericire. Probabil însă că reîntoarcerea lui laşă de adineauri, cînd se speriase de furtună, îi întărîta puţin amorul propriu şi-l îndemna să mai facă pe grozavul; dar mai cu seamă şi înainte de toate nu ar fi putut, nu ar fi fost în stare să nu profite de excelenta ocazie ce i se oferea acum de a se mai fandosi, de a mai poza, lăsîndu-se rugat: era un prilej atît de potrivit de a spune lucruri frumoase despre el însuşi, de a se asculta şi de a se lăuda pe el însuşi, încît n-ar fi fost în stare să reziste acestei ispite. Nici nu încercase, de altfel: se smulgea din mîinile care-l reţineau; cerea să i se aducă toiagul; implora să i se redea libertatea, să fie lăsat să plece în pribegie prin lumea largă; amintea că el „în casa aceasta“ a fost dezonorat,

lovit şi că s-a întors numai ca să aducă tuturor bucurie; şi cum, în sfîrşit, ar mai putea să rămînă el „în casa aceasta a nerecunoştinţei şi să mănînce bucate, deşi hrănitoare, dar şi drese cu bătăi“? În sfîrşit, Foma încetă să se mai zbată. Îl aşezară din nou în fotoliu; dar elocinţa lui nu mai contenea.

— Spuneţi şi voi, dacă n-am fost eu mereu jignit aici? dacă nu primeam din toate părţile numai bobîrnace şi nu mi se arăta limba în semn de batjocură? N-ai fost chiar dumneata, colonele, acela care, asemenea unor copii de tîrgoveţi inculţi de pe străzile oraşului, îmi dădeai mereu bobîrnace? Da, colonele! Insist asupra acestei comparaţii, pentru că, chiar dacă nu mi le dădeai în mod fizic, nu înseamnă deloc că nu mi-ai dat bobîrnace morale; iar bobîrnacele morale, în unele cazuri, sînt mai dureroase şi mai jignitoare decît cele fizice. Nu mai vorbesc despre bătăi...

— Foma, Foma! strigă unchiul, nu mă omorî cu aceste amintiri! Ţi-am spus doar că tot sîngele dacă mi l-aş da şi tot nu ar fi îndestulător ca să spăl această jignire adusă ţie. Fii, dar, mărinimos! Uită, iartă şi rămîi să contempli fericirea noastră! Roadele inimii tale, Foma!...

— ...Vreau să iubesc, să iubesc omul, striga Foma. Şi nu sînt lăsat, sînt împiedicat să-l iubesc pe om; nu sînt lăsat să mă apropii de om! Daţi-mi, daţi-mi omul, ca să-l pot iubi! Unde este acest om? Unde s-a ascuns acest om? Ca Diogene cu felinarul îl caut toată viaţa şi nu-l pot găsi, şi nu pot iubi pe nimeni, pînă nu-l voi găsi pe acest om. Vai şi amar de acela care m-a făcut să urăsc omul! Eu strig: daţi-mi omul pe care să-l pot iubi! Şi mă pomenesc cu Falalei! Să-l iubesc pe Falalei? Dar voi dori eu oare să-l iubesc pe Falalei? Aş putea, în sfîrşit, să-l iubesc pe Falalei, chiar dacă aş voi? Nu; şi de ce nu? Pentru că el este Falalei. De ce nu iubesc omenirea? Pentru că tot ce există în această omenire este întruchipat de Falalei sau seamănă cu Falalei! Nu-l vreau pe Falalei, îl urăsc pe Falalei,

scuip pe Falalei, îl voi strivi pe Falalei; şi, dacă ar fi să aleg, îl voi iubi mai curînd pe Asmodeu decît pe *Falaleu*! Vino, vino-ncoa', veşnicul meu călău, vino-ncoa'! strigă el, adresîndu-se deodată lui Falalei, care cu faţa cea mai nevinovată se uita la el ridicîndu-se în vîrful picioarelor peste capul mulţimii ce-l înconjura pe Foma Fomici. Vino-ncoa'! Îţi voi dovedi, colonele, striga Foma trăgîndu-l după dînsul pe Falalei, înnebunit de spaimă. Îţi voi dovedi îndată adevărul celor spuse de mine despre bobîrnacele şi batjocurile la care am fost mereu supus! Spune, Falalei, dar să spui drept: ce-ai visat tu în noaptea asta? Ai să vezi, colonele, roadele educaţiei dumitale! Ei, hai, spune Falalei!

Bietul băiat, tremurînd de frică, îşi rotea privirea disperată în jur, căutînd în ochii fiecăruia salvarea; dar toată lumea tremura şi aştepta înfiorată răspunsul lui.

— Aşadar, Falalei, aştept!

În loc de răspuns, Falalei îşi schimonosi faţa, întinzînd gura pînă la urechi şi zbieră ca un viţel.

— Colonele, ai văzut ce îndărătnicie? Ţi se pare firesc acest lucru? Pentru ultima oară te întreb, Falalei, spune: ce-ai visat astă-noapte?

— Am visat...

— Spune că m-ai visat pe mine, îi suflă Bahceev.

— Virtuţile dumneavoastră, să trăiţi! îi suflă la cealaltă ureche Ejevikin.

Falalei se uita ba la unul, ba la celălalt.

— Am visat... virtu... despre taurul alb!... urlă el, în sfîrşit, izbucnind iar în hohote de plîns.

Un ah! general îi acoperi urletele. Dar Foma Fomici părea apucat de data aceasta de un acces de nemaipomenită mărinimie.

— Cel puţin văd că eşi sincer, Falalei; sincer, cum n-aş putea spune despre ceilalţi. Du-te cu Dumnezeu! Dacă îmi faci anume în necaz cu visul acesta din îndemnul altora, Dumnezeu să vă

răsplătească şi pe tine, şi pe ceilalţi, după fapta voastră. Dacă nu o faci înadins, te respect pentru sinceritate, pentru că pînă şi în cea de pe urmă făptură, cum eşti tu, m-am obişnuit să întrevăd chipul şi asemănarea Domnului... Te iert, Falalei! Copiii mei, îmbrăţişaţi-mă, rămîn cu voi!...

„Rămîne!“ strigară cu toţii entuziasmaţi.

— Rămîn şi iert. Colonele, răsplăteşte-l pe Falalei cu zahăr: nu se cade să plîngă într-o zi fericită cum e cea de astăzi.

Gestul acesta mărinimos fu socotit, fireşte, extraordinar de impresionant. Să arăţi *atîta* grijă şi într-o *asemenea* clipă, şi faţă de cine? Faţă de Falalei! Unchiul se repezi să execute porunca primită. Imediat – Dumnezeu ştie prin ce minune – în mîinile Praskoviei Ilinişna apăru o zaharniţă de argint. Unchiul scoase cu mîna tremurătoare două bucăţi, pe urmă trei, apoi le scăpă iar în zaharniţă, şi, văzînd că nu este în stare să facă nimic de emoţie, strigă:

— Hai! Pentru o zi cum e cea de astăzi! Ţine, Falalei! şi răsturnă în faldul cămăşii acestuia tot conţinutul zaharniţei. Pentru sinceritatea ta! adăugă el povăţuitor.

— Domnul Korovkin, anunţă deodată Vidopleasov apărînd în pragul uşii.

Se produse o mică zăpăceală. Vizita lui Korovkin, evident, nu era tocmai binevenită. Cu toţii se uitară întrebător la unchiul meu.

— Korovkin! strigă el cam încurcat. Sînt bucuros, fireşte... adăugă el uitîndu-se sfios la Foma, dar nu ştiu, zău, să-l poftesc chiar acum – într-o clipă ca asta? Ce zici, Foma?

— Nu face nimic, nu face nimic! rosti binevoitor Foma. Pofteşte-l şi pe Korovkin; să participe şi el la bucuria tuturor. Într-un cuvînt, Foma Fomici era într-o dispoziţie serafică.

— Respectuos îmi permit a vă raporta, zise Vidopleasov, că domnul Korovkin binevoieşte să se afle într-o stare nu tocmai potrivită.

— Cum, într-o stare nu tocmai potrivită? Ce vorbă-i asta? strigă unchiul.

— Chiar aşa, să trăiţi: nu tocmai treaz...

Dar, înainte ca unchiul să fi apucat să deschidă gura, să roşească, să se sperie şi să se ruşineze în ultimaul hal, misterul se lămuri de la sine. În uşă apăru domnul Korovkin în persoană, îl dădu la o parte pe Vidopleasov şi se înfăţişă privirilor asistenţei uimite. Era un domn de statură mijlocie, destul de corpolent, de vreo patruzeci de ani, cu părul negricios şi puţin înspicat, tuns nemţeşte, cu faţa rotundă, roşie, cu ochii mici, injectaţi, cu o cravată cam neobişnuită, prinsă după ceafă cu o cataramă, îmbrăcat cu un frac extrem de uzat, plin de fulgi şi fire de fîn şi cu o crăpătură vizibilă la subţioară, cu nişte pantaloni de croială *impossible*, cu o şapcă cu cozoroc uzată în ultimul grad, pe care acum o avînta cu mîna dreaptă, într-un gest larg de salut. Domnul acesta era beat turtă. Păşind pînă-n mijlocul încăperii, se opri, legănîndu-se şi bălăbănindu-şi capul, şi rămase astfel, parcă într-o adîncă îngîndurare; apoi schiţă un zîmbet larg.

— Scuzaţi, domnilor, bîigui el, sînt cam... (aci, se lovi cu unghia unui deget pe guler) sînt cam... afumat!

Generăleasa luă imediat o atitudine de demnitate jignită. Foma, aşezat în fotoliu, îl măsura pe excentricul musafir cu o privire ironică. Bahceev se uita la el nedumerit şi cu oarecare compasiune. Dar jena unchiului era de nedescris; suferea sincer pentru Korovkin.

— Korovkin! începu el, ascultă!

— *Atande*[9], îl întrerupse Korovkin, mă recomand: un copil al naturii... Dar ce-mi văd ochii? Sînt doamne aici!... Şi de ce nu m-ai prevenit, mizerabile, că ai în casă o societate de doamne? adăugă el uitîndu-se la unchiul meu cu un zîmbet şmecher. Dar nu-i nimic! Nu-ţi fie teamă!... Ne prezentăm şi sexului frumos... încîntătoare doamne! începu el, răsucindu-şi cu

greu limba şi poticnindu-se la fiecare cuvînt. Aveţi în faţa dumneavoastră un biet nenorocit, care, mă rog, ş.a.m.d.... Restul nu mai e de spus... Muzica! O polcă!

— Dar n-ai vrea să te odihneşti puţin? întrebă Mizincikov, apropiindu-se calm de Korovkin.

— Să mă culc? O spui ca să mă jigneşti?

— Nici gînd. Ştii, după drum, face bine...

— Niciodată! clătină din cap Korovkin cu indignare. Crezi că sînt beat? Greşeşti, amice... Totuşi, unde vrei să mă odihnesc aici, la voi?

— Să mergem, te conduc eu.

— Unde? În şură? Nu primesc, stimabile, nu mă păcăleşti! Am dormit o dată acolo... La urma urmelor, condu-mă... Cu un om de treabă sînt gata să merg, de ce n-aş merge?... Nu-i nevoie de pernă – un militar n-are nevoie de pernă... Dacă ai putea însă, frăţioare, să-mi procuri o canapeluţă... Dar ascultă, adăugă el oprindu-se, văd că eşti un băiat grozav, fă-mi rost... mă înţelegi... de un păhăruţ de rom, numai aşa ca să-mi astîmpăr... numai ca să-mi astîmpăr viermuşorul, un păhărel numai...

— Bine, bine, se face! îl asigură Mizincikov.

— Aşa... Dar, ia stai puţin; să-mi iau rămas-bun... Adieu, *mesdames* şi *mesdemoiselles*!... M-aţi dat gata, ca să zic aşa... Ei, dar nu-i nimic! Pe urmă ne lămurim noi... Numai să mă trezeşti cînd o să înceapă... Sau chiar cu cinci minute înainte de a începe... Să nu începeţi fără mine! Aţi auzit? Să nu începeţi!...

Şi chefliul domn dispăru cu Mizincikov.

Toată lumea a rămas într-o adîncă tăcere. Nedumerirea era profundă. În sfîrşit, Foma începu să se hlizească şi treptat, de la un chicotit uşor, rîsul lui crescu din ce în ce şi se transformă curînd într-un hohot nestăpînit. Uitîndu-se la el, se înveseli şi generăleasa, deşi o expresie de demnitate ofensată mai zăbovea pe chipul ei acru. Toţi ceilalţi rîdeau nebuneşte. Unchiul stătea ca

trăsnit, roşu la faţă, ruşinat pînă la lacrimi, nefiind în stare să mai scoată nici o vorbă.

— Dumnezeule mare! bîigui el, în sfîrşit. Cine şi-ar fi închipuit! E drept că... se poate întîmpla oricui. Foma, te asigur, e omul cel mai cinstit, cel mai nobil, ba şi foarte cult. Foma... ai să vezi!...

— Văd, văd... a răspuns Foma înecîndu-se de rîs. L-am văzut, foarte cult, n-am ce zice, foarte cult!

— Şi cum vorbea despre căile ferate! strecură cu glas scăzut Ejevikin.

— Foma!... dădu să zică ceva unchiul, dar un nou val de hohote îi acoperi glasul. Foma Fomici pur şi simplu se prăpădea de rîs. Văzînd cum stau lucrurile, începu să rîdă şi unchiul.

— Ce să mai spun! a declarat el înflăcărîndu-se. Eşti mărinimos, Foma, ai o inimă de aur: m-ai făcut fericit... Ai să-l ierţi şi pe Korovkin...

Numai Nastenka nu rîdea. Se uita la logodnicul ei cu ochii plini de dragoste, voind parcă să spună:

„Ce om minunat şi bun eşti, ce suflet delicat şi nobil, şi cît de mult te iubesc!“

VI. Încheiere

Triumful lui Foma era deplin şi definitiv. Într-adevăr, fără amestecul lui, nimic n-ar fi fost dus la bun sfîrşit, iar faptul împlinit înlătura orice îndoieli sau obiecţiuni. Recunoştinţa perechii fericite era nemărginită. Unchiul meu şi cu Nastenka au protestat aproape îngroziţi atunci cînd încercasem să fac o cît de uşoară aluzie la modul în care a fost obţinut consimţămîntul lui Foma pentru căsătoria lor. Saşenka striga: „E bun, e bun Foma Fomici; am să-i brodez o pernă cu fire de lînă toarsă!“ ba mi-a şi reproşat o anumită asprime sufletească. Iar noul convertit, Stepan Alexeici, ar fi sărit, desigur, să mă sugrume, dacă aş fi încercat, în prezenţa lui, să spun ceva nefavorabil despre Foma Fomici. Umbla acum după Foma ca un căţeluş după stăpînul său, îl privea cu veneraţie şi la orice

cuvînt al acestuia adăuga: „Foma, eşti omul cel mai cumsecade din lume! Eşti un savant, Foma!“ Cît despre Ejevikin – acesta era entuziasmat la culme. Bătrînul observase de mult că Nastenka sucise capul lui Egor Ilici şi de atunci şi treaz, şi în somn, nu visa decît să-şi mărite fata după el. Tărăgănase această afacere în situaţia încordată ce s-a creat, pînă la ultima limită a posibilului şi nu a renunţat la visul său decît atunci cînd deveni limpede că nu se mai putea să nu renunţe. Foma Fomici răsturnase complet situaţia intervenită. Bineînţeles, bătrînul, cu tot entuziasmul său, îşi dădea seama de adevăratele motive care-l determinaseră pe Foma să procedeze astfel. Într-un cuvînt, era limpede că Foma Fomici se întronase în această casă pentru totdeauna şi că, de aci încolo, tirania sa nu va mai avea sfîrşit. Se ştie că pînă şi cei mai dezgustători, cei mai ţîfnoşi şi mofturoşi oameni se potolesc un timp cînd dorinţele lor sînt satisfăcute. Foma Fomici, dimpotrivă, părea că se prosteşte şi mai mult cu fiecare succes, devenind de o obrăznicie nătîngă. Înainte de prînz, complet primenit, el se aşeză în fotoliu, îl chemă pe unchiu-meu şi, în prezenţa întregii familii, se apucă să-i ţină o nouă predică exasperantă.

— Colonele! începu el. Acum dumneata contractezi o căsătorie legitimă. Îţi dai seama de îndatoririle şi obligaţiile pe care...

Şi aşa mai departe. Imaginaţi-vă zece pagini de formatul publicaţiei *Journal des Débats* umplute cu literă măruntă şi pline de tot felul de inepţii şi aberaţii, în care nu există nimic despre îndatoriri şi obligaţii, ci exclusiv nişte laude neruşinate aduse înţelepciunii, blîndeţii, mărinimiei, bărbăţiei şi neprecupeţirii lui Foma Fomici însuşi. Toată lumea nu mai putea de foame; toţi aşteptau cu nerăbdare să înceapă prînzul; nimeni nu îndrăznea totuşi să spună ceva ori să-l contrazică, ascultînd cu veneraţie întreaga lui poliloghie pînă la capăt; chiar şi Bahceev, deşi ros de o poftă nestăpînită, a

rămas neclintit pe scaun, atent, într-o atitudine plină de respect. Satisfăcut de propria-i oratorie, Foma Fomici se înveseli în sfîrşit, ba şi binevoi chiar să se ameţească cu băuturi, rostind cele mai năstruşnice toasturi. Se lansă în tot felul de spirite şi glume, bineînţeles pe seama logodnicilor. Toată lumea rîdea în hohote şi-l aplauda. Unele dintre glumele sale erau însă atît de nesărate şi pline de ambiguităţi, încît pînă şi Bahceev se simţi jenat. La urmă, Nastenka sări de la locul său şi fugi de la masă. Faptul avu darul să-l aducă pe Foma Fomici într-un adevărat extaz; găsi însă imediat suficientă prezenţă de spirit ca să descrie în cuvinte puţine, dar impresionante virtuţile Nastenkăi şi, la urmă, rosti un toast în sănătatea celei absente. Unchiul, jenat şi el pentru moment şi chinuit de situaţia în care a fost pusă logodnica sa, era gata acum să-l îmbrăţişeze pe Foma Fomici. În general, logodnicii se arătau foarte sfielnici unul faţă de celălalt şi păreau că se ruşinează de fericirea lor. Am observat că, din clipa binecuvîntării, ei n-au schimbat nici un cuvînt, ba evitau chiar să se privească. Cînd toată lumea se ridică de la masă, unchiul dispăru pe neaşteptate. Căutîndu-l, am ajuns pe terasă. Tolănit într-un fotoliu, în faţa unei ceşti cu cafea, Foma perora, vizibil animat de băutură. În jurul lui nu erau decît Ejevikin, Bahceev şi Mizincikov. M-am oprit să-l ascult.

— De ce, striga Foma, de ce sînt gata să mă las chiar şi ars de viu pentru convingerile mele? Şi de ce nici unul dintre voi nu este în stare să meargă pe rug? De ce, vă întreb, de ce?

— Păi, ar fi cam de prisos, Foma Fomici, chiar pe rug! glumea Ejevikin. Ce rost ar avea? În primul rînd, ar fi chinuitor de dureros; în al doilea, dacă te arde – ce rămîne?

— Ce rămîne? O cenuşă sublimă rămîne. Dar tu nu poţi să mă înţelegi, nu eşti în stare să mă preţuieşti la adevărata mea valoare! Pentru alde voi nu există oameni celebri decît poate unii ca

Cezar sau Alexandru Machedon! Şi ce merite au cezarii tăi? Pe cine au făcut ei fericit? Ce mare lucru a săvîrşit faimosul tău Alexandru Machedon? Că a cucerit tot globul? Păi, pune-mi la dispoziţie o falangă ca a lui şi să vezi cum îl cuceresc şi eu, după cum l-ai cuceri şi tu, după cum l-ar cuceri şi el... În schimb, a ucis pe Clitus cel plin de virtute, pe cînd eu n-am ucis pe Clitus cel plin de virtute... Un puşti! Un şnapan! Merita să fie bătut cu varga, şi nicidecum preamărit în paginile istoriei universale... La fel şi Cezar!

— Iartă-l măcar pe Cezar, Foma Fomici!

— Nu pot să-l iert pe dobitocul acela! striga Foma.

— Şi să nu-l cruţi! îl susţinu cu foc Stepan Alexeevici, cam ameţit şi el de băutură. N-ai de ce să-i cruţi, toţi sînt nişte saltimbanci, meşteri să ţopăie şi să se învîrtă într-un picior! Nişte panglicari! Uite, mai deunăzi, unul a vrut să înfiinţeze o bursă. Dar ce va să zică o bursă? Dracu' ştie ce-o fi însemnînd! Pun rămăşag că nu este decît o nouă mîrşăvie. Iar un altul, tot nu demult, într-o societate selectă, scria tot felul de înflorituri şi tot cerea rom! Mă rog, de ce să nu bea omul? Bea cît bei, dar mai şi opreşte-te, nene! Pe urmă, mă rog, n-ai decît să mai bei, pe urmă... Nici o cruţare! Toţi sînt nişte escroci! numai tu, Foma, eşti un savant!

Bahceev, dacă apuca să se ataşeze de cineva, apoi o făcea cu tot devotamentul, necondiţionat şi fără rezerve.

L-am găsit pe unchiul meu în parc, pe malul heleşteului, în locul cel mai retras. Zărindu-mă, Nastenka dădu să se ascundă între tufe, ca o vinovată. Unchiul veni în întîmpinarea mea, cu faţa radioasă; avea în ochi lacrimi de fericire. M-a prins de mîini şi mi le-a strîns tare.

— Dragul meu, nici pînă acum nu-mi vine a crede în fericirea care mă copleşeşte... La fel şi Nastenka. Ne minunăm şi aducem laude Celui-de-

sus. În momentul cînd te-ai apropiat, ea tocmai plîngea. Ştii, încă n-am reuşit să-mi revin şi mă simt complet zăpăcit: şi cred, şi nu cred! De unde-mi pică atîta fericire? Pentru ce? Ce am săvîrşit? Cu ce am meritat-o?

— Dacă există cineva care s-o fi meritat, unchiule, acela eşti dumneata, i-am spus eu cu înflăcărare. Încă n-am văzut un om mai cinstit, mai bun şi cu sufletul mai curat şi mai frumos ca dumneata...

— Nu, Serioja, nu! E prea mult! a zis el cu un fel de părere de rău în glas. Tocmai aici e răul, că sîntem buni (vorbesc despre mine, bineînţeles) cînd ne este nouă bine; iar cînd dăm de rău, nici să nu te apropii de alde noi! Tocmai despre asta vorbeam acum cu Nastia. Oricît de strălucitor mi se înfăţişa Foma, dar să mă crezi că nici în ultimul moment nu prea aveam încredere în el, deşi căutam să mă conving de perfecţiunea lui; nici măcar ieri n-am crezut în el, cînd a refuzat un asemenea dar bănesc oferit de mine! O spun spre ruşinea mea! Mi se strînge inima la amintirea celor întîmplate între noi ieri! Dar n-am mai putut să mă stăpînesc... Cînd a vorbit despre Nastia, am simţit ca o împunsătură în inimă. N-am înţeles şi m-am năpustit ca un tigru...

— N-ai ce să regreţi, unchiule: era şi foarte firesc.

Unchiul mă opri dînd din mîini.

— Nu, nu, dragul meu, să nu spui vorba asta! Numai firea mea nenorocită e de vină, pentru că sînt un om ursuz şi egoist, un senzual, şi mă las pradă pasiunilor mele. Tocmai asta mi-o spune şi Foma. (Ce puteam răspunde în cazul acesta?) Nici nu ştii, Serioja, continuă el tulburat, de cîte ori am fost pornit, neîndurător, nedrept, orgolios şi nu numai faţă de Foma! Uite, abia acum mi-au venit toate acestea în minte şi, te rog să mă crezi, mă simt ruşinat că pînă acum n-am săvîrşit nimic de seamă, ca să merit această fericire. Şi Nastia a

spus-o chiar acum, în acelaşi sens, deşi, zău, nu ştiu ce păcate ar putea să aibă ea, pentru că e un înger, nu om! Mi-a spus că avem o datorie mare faţă de Dumnezeu, că trebuie să ne străduim de aci încolo să fim mai buni şi mai generoşi... Dacă ai fi auzit ce frumos, cu cîtă înflăcărare le-a spus toate astea! Doamne, ce fiinţă minunată!

Unchiul se opri, copleşit de emoţie. Apoi continuă:

— Am hotărît, dragul meu, să avem o grijă deosebită de Foma, de mămiţica şi de Tatiana Ivanovna. Dar ce zici de Tatiana Ivanovna? Ce fiinţă adorabilă şi ce suflet ales! O, cît de vinovat sînt faţă de toţi! Şi faţă de tine mă simt vinovat... Dar, dacă cineva ar îndrăzni acum s-o jignească pe Tatiana Ivanovna, o! atunci... Dar ce să mai vorbim!... Şi pentru Mizincikov ar trebui să facem ceva.

— Da, unchiule, şi eu mi-am schimbat acum părerea despre Tatiana Ivanovna. Merită multă, multă stimă şi toată înţelegerea şi compasiunea.

— Fireşte, fireşte! reluă cu înflăcărare unchiul, merită toată stima! Să-l luăm, de pildă, pe Korovkin; cred că îţi vine să rîzi de el, adăugă unchiul privindu-mă sfios drept în ochi; de altfel, am rîs de el cu toţii. Şi cînd te gîndeşti că a fost de fapt o greşeală de neiertat... Căci poate că e un om admirabil, un om bun, dar soarta... nenorocirile... nu-ţi vine să crezi, poate, dar o fi şi adevărat.

— Dar de ce n-aş crede, unchiule?

Şi am început, la rîndu-mi, să-i demonstrez, cu multă înflăcărare, că pînă şi fiinţa cea mai decăzută păstrează, poate, anumite sentimente umane superioare; că sufletul omului este de o adîncime neexplorabilă; că cei decăzuţi nu trebuie dispreţuiţi, ci, dimpotrivă, trebuie ajutaţi să se ridice; că nu este exclus ca etalonul acceptat în general pentru aprecierea a ceea ce este bine şi moral etc., etc. – într-un cuvînt, m-am înflăcărat într-atîta, încît i-am povestit unchiului chiar şi

despre şcoala naturală; în încheiere, i-am recitat şi versurile:

Cînd din bezna rătăcirii... [10]

Unchiul fu cuprins de un extaz de nedescris.

— Dragul meu, dragul meu! rosti el înduioşat. Tu mă înţelegi atît de bine şi ai relatat acum tot ce aş fi vrut să-ţi spun mult mai bine decît aş fi făcut-o eu. Da, da, aşa este! Doamne! De ce o fi omul atît de rău? De ce sînt eu însumi atît de rău uneori, cînd viaţa e atît de frumoasă şi cînd e atît de frumos să fii bun? Acelaşi lucru mi-a spus şi Nastia adineauri... Priveşte, ce loc minunat e aici, adăugă el rotindu-şi privirea în juru-i. Ce splendidă este natura! Ce peisaj! Ce copac frumos! Priveşte: nu-l poţi cuprinde cu braţele! Cîtă sevă, ce frunze superbe! Ce soare strălucitor! Cum s-a înviorat şi s-a înveselit toată firea după furtună!... Cînd te gîndeşti că şi copacii înţeleg cîte ceva, simt şi se bucură de viaţă... S-ar putea să nu fie aşa – ai? Cum crezi?

— E foarte posibil, unchiule, ca în felul lor să înţeleagă, desigur...

— În felul lor, bineînţeles... O, minunat, minunat creator!... Tu, Serioja, cred că îţi aduci aminte foarte bine de parcul acesta, prin care alergai şi te jucai cînd erai mic! Te ţin foarte bine minte cum erai pe atunci, adăugă el uitîndu-se la mine cu nespusă dragoste şi fericire. Numai la heleşteu nu te lăsam să te duci singur. Dar ţii minte cum odată, pe înserat, răposata Katia te-a chemat şi a început să te dezmierde... Alergaseşi pînă atunci prin parc şi erai cu obrajii îmbujoraţi; aveai un păr blond – blond cîrlionţat... Ea se juca mult cu cîrlionţii tăi şi deodată o aud că-mi spune: „Ce bine ai făcut că l-ai luat pe bietul orfan la noi!“ Ţii minte ori nu?

— Foarte vag, unchiule.

— Era spre seară, soarele vă învăluia pe amîndoi în razele lui aurii, iar eu şedeam într-un colţ, îmi fumam pipa şi vă priveam... Eu, Serioja, mă duc în fiecare lună la mormîntul ei, în oraş, adăugă el cu glas scăzut, în care am simţit un tremur şi lacrimi stăpînite. I-am spus şi Nastiei şi ea mi-a răspuns că pe viitor vom merge acolo împreună...

Unchiu-meu tăcu, încercînd să-şi stăpînească tulburarea.

În clipa aceea veni lîngă noi Vidopleasov.

— Vidopleasov! strigă unchiul tresărind. Te-a trimis Foma Fomici?

— Ba nu, am venit mai mult în chestiunea mea.

— Aha, foarte bine! Aflăm acum şi ce face Korovkin. Am vrut să mă interesez şi mai adineauri... L-am pus, Serioja, să aibă grijă de Korovkin. Ei, ce este, Vidopleasov?

— Îndrăznesc să vă raportez, zise Vidopleasov, că ieri aţi binevoit a vă aminti cererea mea şi mi-aţi făgăduit înalta dumneavoastră ocrotire împotriva jignirilor ce mi se aduc în fiecare zi.

— Iar e vorba despre numele tău? strigă unchiul speriat.

— Ce să fac? Jigniri zilnice...

— A, Vidopleasov, Vidopleasov! Ce să mă fac eu cu tine? se necăji unchiul. Despre ce fel de jigniri vorbeşti tu? În felul acesta rişti să înnebuneşti şi să-ţi închei zilele la balamuc!

— Mi se pare că eu... cu mintea mea... începu Vidopleasov.

— Păi tocmai despre asta îţi vorbeam şi eu, îl întrerupse unchiu-meu, ţi-am spus-o spre binele tău. Ce fel de jigniri ţi s-au adus? Pun rămăşag că-s nişte prostii.

— Nu mă lasă în pace.

— Dar cine nu te lasă în pace?

— Toţi, şi mai ales Matriona! Din pricina ei, viaţa mea a ajuns un chin. Cine nu ştie că toţi

oamenii mai răsăriţi, care m-au cunoscut din copilărie, spuneau că semăn leit cu un străin, şi mai cu seamă la chip. Şi ce credeţi, domnule? Din pricina asta nu mă lasă în pace. Cum dau să trec pe lîngă ei, strigă cu toţii în urma mea cuvinte de ocară; pînă şi plozii pe care ar trebui să-i înveţe cineva minte cu nuiaua, pînă şi ei strigă... Uite şi acum, cînd veneam încoace, au strigat şi acum... Nu mai pot! Vă rog să mă ocrotiţi, domnule, cu puterea dumneavoastră!

— Ah, Vidopleasov!... Şi ce anume ţi-au strigat acum? Cine ştie ce nerozie, pe care nici nu merită s-o bagi în seamă!

— O vorbă cam necuviincioasă, mi-e şi ruşine să spun.

— Ce anume?

— Mi-e scîrbă s-o rostesc.

— E, hai, spune-o!

— Grişka olandezu' a mîncat orezu'!

— Ei, bată-te să te bată! Şi eu am crezut cine ştie ce! Scuipă şi vezi-ţi de treabă.

— Am scuipat, dar ei strigă şi mai tare.

— Ascultă, unchiule, am intervenit eu. Omul se plînge că n-are deloc pace aici din această cauză. Trimite-l pentru un timp la Moscova, la caligraful acela. După cum spuneai, a stat la un caligraf.

— Ehei, drăguţule, şi caligraful a terminat-o cam tragic!

— Cum?

— Dumnealui, răspunse Vidopleasov, a avut nefericirea să-şi însuşească bunul altuia, pentru care, cu tot talentul dumnealui, a fost băgat la răcoare şi acolo a pierit definitiv.

— Bine, bine, Vidopleasov; linişteşte-te acum. O să văd eu ce-i de făcut; mai chibzuiesc şi aranjez totul, îţi făgăduiesc! Ce face Korovkin? Doarme?

— Nu, chiar acum a binevoit să plece. De aia veneam ca să raportez.

— Cum aşa: a plecat? Ce vorbeşti? Şi de ce l-ai lăsat? strigă unchiul.

— Din bunătatea inimii mele; mi-a fost milă să-l privesc. De cum s-a trezit, şi-a adus aminte de cele întîmplate şi a început să-şi dea cu pumnii în cap, zbierînd cît îl ţinea gura...

— Cît îl ţinea gura!...

— Sau, ca să mă exprim mai delicat, mai cuviincios: urla în toate felurile. Striga: cum adică s-ar mai putea prezenta dumnealui în faţa sexului frumos? Apoi adăuga: „Nu sînt demn de specia umană". Şi tot aşa vorbea tare jalnic, numai în cuvinte alese.

— Un om delicat, ce mai vorbă! Ţi-am spus doar, Serghei... Şi de ce l-ai lăsat să plece, Vidopleasov, cînd te-am pus anume să-l păzeşti! Of, Doamne, Dumnezeule!

— Mai mult din pricina inimii prea simţitoare. M-a rugat să nu vă spun. Vizitiul dumnealui, după ce a hrănit bine caii, i-a înhămat. Iar pentru suma pe care a primit-o acum trei zile, mi-a dat poruncă să vă mulţumesc cu tot respectul şi să vă spun că va trimite datoria cu prima poştă.

— Despre ce sumă e vorba, unchiule?

— Dumnealui spunea despre douăzeci şi cinci de ruble de argint, m-a lămurit Vidopleasov.

— Cînd l-am întîlnit, dragul meu, i-am dat cu împrumut la staţia de poştă: nu-i ajungeau banii. Îi va expedia el, bineînţeles, cu prima poştă... Ah, Dumnezeule, ce rău îmi pare! Cum crezi, Serioja, n-ar fi bine să trimit pe cineva să-l aducă înapoi?

— Nu, unchiule, nu cred că e cazul.

— Ai dreptate, Serioja. Sînt de aceeaşi părere. Să vezi, dragul meu, fără să fiu filozof, socot că orice om are mai multe trăsături bune decît pare la prima vedere. Aşa e şi cu Korovkin: n-a putut să suporte ruşinea... Dar, să mergem la Foma! Am zăbovit cam mult; nu cumva să se simtă jignit, socotind că nu-i dăm destulă atenţie sau că sîntem nişte ingraţi... Să mergem dar! Ah, Korovkin, Korovkin!

Romanul se sfîrşeşte aici. Cei doi îndrăgostiţi au rămas uniţi, iar geniul binelui, în persoana lui Foma Fomici, s-a instaurat incontestabil în acea casă. Aici s-ar putea face, desigur, numeroase comentarii de rigoare; de fapt însă, orice fel de lămuriri ar fi acum cu totul de prisos. Aceasta este, cel puţin, părerea mea. În locul comentariilor, voi spune doar cîteva cuvinte despre soarta tuturor eroilor istorisirii mele: fără aceasta, după cum se ştie, nu se încheie nici un roman; ba se impune chiar, conform unor reguli consacrate.

Cam peste vreo şase săptămîni a avut loc nunta celor doi îndrăgostiţi, pe care „îi fericiseră" binefăcătorii lor. Totul s-a petrecut într-o atmosferă intimă, de familie, fără prea multă ceremonie şi fără invitaţi de prisos. Eu am fost cavalerul de onoare al Nastenkăi, Mizincikov – al unchiului. Fuseseră poftiţi, de altfel, şi cîţiva oaspeţi. Dar personajul de frunte, cel mai important, era, bineînţeles, Foma Fomici. Toată lumea îl copleşea cu fel de fel de atenţii; era pur şi simplu purtat pe braţe. S-a întîmplat, totuşi, nu ştiu prin ce împrejurare nefericită, că nu i se oferise şi lui o cupă de şampanie, cînd bea toată lumea. Ei bine, a fost o adevărată catastrofă, căci Foma izbucni în reproşuri, văicărindu-se şi ţipînd ca un firoscos, apoi fugi în camera lui, se încuie, continuînd să strige de-acolo că este desconsiderat, dispreţuit, că acum au intrat în familie „oameni noi" şi el nu mai este luat în seamă, ca o zdreanţă bună de aruncat. Unchiul era în culmea disperării; Nastenka plîngea; generăleasa, ca de obicei, fu cuprinsă de un tremur convulsiv, gata, gata să leşine... Ospăţul de nuntă semăna acum mai mult cu o înmormîntare. Şi aşa, timp de şapte ani încheiaţi, bietul meu unchi şi sărmana Nastenka avură parte de o asemenea convieţuire cu binefăcătorul lor. Foma Fomici. Pînă în clipa morţii (Foma Fomici a

murit anul trecut), el era tot mai acru, mai sucit, mai mofturos, se supăra mereu, se oţăra şi spunea vorbe de ocară tuturor; dar veneraţia celor pe care „îi fericise“ nu numai că nu scădea, ci, dimpotrivă, creştea din zi în zi, proporţional cu capriciile lui. Egor Ilici şi Nastenka se simţeau atît de fericiţi împreună, încît tremurau pentru această fericire, socotind că Dumnezeu a fost prea darnic cu ei; că, de fapt, nu merită acest har dumnezeiesc şi erau convinşi că le este sortit să-şi răscumpere fericirea prin chinuri şi amărăciuni. Bineînţeles, în casa aceasta supusă şi smerită, Foma Fomici putea face orice îi trăsnea prin cap. Şi cîte n-a făcut în cursul celor şapte ani! Nimeni nu şi-ar putea închipui pînă la ce fantezii năstruşnice ajungea omul acesta cu sufletul îmbuibat de trîndăvie, cît de nesăbuit era în născocirea celor mai rafinate şi absurde capricii de ordin moral. La vreo trei ani după nunta unchiului, a murit bunica. Rămas orfan, Foma se lăsă pradă disperării. Chiar şi acum în casa unchiului se povesteşte cu groază despre starea lui de atunci. Cînd a venit momentul coborîrii sicriului în mormînt, el se smulgea ca să sară în groapă, strigînd să-l îngroape şi pe el împreună cu decedata. O lună întreagă nu i s-a dat nici cuţit, nici furculiţă, iar o dată patru oameni i-au deschis gura cu forţa ca să scoată un ac pe care voia să-l înghită. Careva dintre cei de faţă la această luptă remarcase că Foma Fomici ar fi avut de o mie de ori prilejul să înghită acul în timpul luptei, dar n-o făcuse. Această presupunere a fost respinsă cu indignare de toţi, şi autorul ei demascat pe loc ca un om lipsit de inimă şi necuviincios. Numai Nastenka a rămas tot timpul tăcută, schiţînd un zîmbet uşor; unchiul o privea cu oarecare nelinişte. În general, trebuie spus că Foma, cu toate că îşi făcea de cap cu mofturile lui la fel ca şi înainte în casa unchiului, nu-şi mai permitea să ţină lecţii de morală şi să debiteze tot felul de observaţii insolente faţă de unchiul, ca altădată. Se plîngea,

reproşa, dojenea, dar nu mai sîcîia şi nici nu mai ocăra ca înainte; scene ca aceea cu „excelenţa-voastră“ nu s-au mai repetat şi cred că numai datorită Nastenkăi. Pe nesimţite, ea l-a făcut pe Foma să mai cedeze ici-colo şi să se mai supună cîteodată. Nu voia să-şi vadă soţul umilit şi, într-adevăr, şi-a atins scopul. Foma şi-a dat seama că ea l-a înţeles aproape bine de tot. Zic aproape, pentru că Nastenka îl răzgîia, la rîndu-i, ba uneori îi cînta şi în strună soţului ei, cînd acesta se apuca să aducă laude entuziaste înţeleptului său prieten. Nastenka voia ca soţul ei să fie respectat întru totul de către cei din jur şi de aceea căuta de fiecare dată să justifice cu glas tare şi ataşamentul lui faţă de Foma Fomici. Sînt însă convins că Nastenka, inimioară de aur, a uitat toate jignirile de altădată: i-a iertat lui Foma totul, din clipa în care el a adus o contribuţie atît de hotărîtoare la unirea ei cu unchiul şi, afară de aceasta, mi se pare că a îmbrăţişat în mod serios, din toată inima, ideea unchiului că faţă de un „nefericit“ şi fost bufon nu poţi avea cine ştie ce pretenţii, ci, dimpotrivă, trebuie făcut totul ca rănile lui sufleteşti să fie tămăduite. Sărmana Nastenka făcuse şi ea parte din categoria celor umiliţi, suferise mult şi nu putea să uite această împrejurare. Cam după o lună, Foma se potoli, devenind iar blînd şi duios; în schimb, avu alte manifestări, cu totul surprinzătoare: cădea deodată într-un fel de catalepsie, care-i băga pe ceilalţi în toţi sperieţi. Aşa, de pildă, în timp ce nenorocitul vorbea sau chiar rîdea, se oprea deodată şi încremenea exact în poziţia în care se afla în momentul izbucnirii accesului; dacă rîdea, de pildă, rămînea cu rîsul pe faţă; dacă ţinea un obiect oarecare în mînă, să zicem, o furculiţă, rămînea cu mîna suspendată în aer. După aceea, bineînţeles, mîna se lăsa în jos, dar Foma Fomici nu mai simţea şi nici nu ţinea minte cum s-au petrecut toate astea. Privea în gol, clipea din ochi chiar, dar nu mai scotea nici un

cuvînt, nu auzea nimic şi nu înţelegea nimic. Starea aceasta ţinea cîteodată un ceas întreg. Bineînţeles, toţi ai casei, îngroziţi, aproape că nu mai respirau, umblau în vîrful picioarelor, plîngeau. În cele din urmă, Foma îşi revenea, dar se simţea complet sleit de puteri şi susţinea că în tot timpul acesta nu auzise nimic şi nu văzuse nimic. Ca să vezi pînă unde putea să ajungă la om dorinţa aceasta de a poza, de a se fandosi, încît să suporte ore întregi de chin impus voit, şi numai pentru faptul de a putea spune pe urmă: „Priviţi-mă, vă sînt superior pînă şi în simţire!“ Într-o bună zi, unchiul meu se pomeni nu ştiu de ce ocărît groaznic şi la urmă blestemat în lege „pentru neîncetate jigniri şi lipsă totală de respect“, după care Foma se mută subit la domnul Bahceev. Stepan Alexeevici, care după nunta unchiului se mai certase de multe ori cu Foma Fomici, isprăvind totuşi de fiecare dată prin a-i cere iertare, de data aceasta îmbrăţişă cu toată ardoarea cauza lui Foma: îl întîmpină cu entuziasm, îl ospătă din belşug şi hotărî pe loc că Foma trebuie să rupă definitiv şi formal orice relaţii cu unchiul, ba să înainteze şi o jalbă împotriva lui. Aveau ei cu unchiul undeva o fîşie de pămînt în litigiu, asupra căreia, de altfel, nu avuseseră niciodată vreo discuţie, pentru că unchiul nu formulase nici un fel de pretenţii. Fără a sta mult pe gînduri, domnul Bahceev porunci să i se pregătească trăsura, se repezi în oraş şi înaintă o jalbă prin care cerea tribunalului să i se recunoască formal dreptul de proprietate asupra pămîntului în cauză, cu despăgubiri şi cheltuieli, şi, în felul acesta, să fie pedepsite samavolniciile şi lăcomia unchiului. Între timp, Foma, plictisindu-se chiar de-a doua zi la domnul Bahceev, îl iertă pe unchiul venit cu pocăinţa şi se întoarse la Stepancikovo. Mînia domnului Bahceev, care, la sosirea din oraş, nu-l mai găsi pe Foma, a fost cumplită; ceea ce nu l-a împiedicat însă ca peste vreo trei zile să se prezinte

pocăit la Stepancikovo, rugîndu-l pe unchiul, cu lacrimi în ochi, să-l ierte şi retrăgîndu-şi plîngerea. În aceeaşi zi, unchiul îl împăcă cu Foma Fomici, şi Stepan Alexeevici începu iarăşi să se ţină după Foma ca un căţeluş, adăugînd la fiecare sentinţă a acestuia aprecierea sa entuziastă: „Eşti un om deştept, Foma! Eşti un savant, Foma!“

Foma Fomici doarme acum somnul cel de veci alături de mormîntul generălesei, într-un cavou scump, de marmură albă, cu numeroase inscripţii care-l proslăvesc şi-l deplîng. Uneori, după plimbare, Egor Ilici şi Nastenka se abat pe acolo, ca să se închine deasupra lespezii sub care zac rămăşiţele pămînteşti ale lui Foma. Nici astăzi ei nu pot să vorbească despre el fără emoţie: îşi aduc aminte de orice cuvînt al său, de mîncărurile lui preferate şi de tot ce-i plăcuse cu deosebire. Lucrurile din camera lui sînt păstrate ca nişte relicve. Simţindu-se acum cu totul orfani, unchiul şi Nastia s-au ataşat şi mai mult unul de altul. Dumnezeu nu le-a dat nici un copil, lucru care îi întristează mult; dar nu îndrăznesc să cîrtească. Saşenka s-a măritat demult cu un tînăr admirabil. Iliuşa învaţă la Moscova. În felul acesta, unchiul şi Nastia stau singuri şi nu se mai satură unul de altul. Grija unuia faţă de celălalt a ajuns de-a dreptul bolnăvicioasă. Nastia se roagă neîncetat. Dacă vreunul dintre ei ar muri, cred că celălalt n-ar putea supravieţui nici o săptămînă. Dar să le dea Dumnezeu zile cît mai multe! Îşi primesc musafirii cu multă căldură şi sînt gata să-şi împartă bunurile cu toţi nenorociţii. Nastenka citeşte cu multă pasiune din vieţile sfinţilor şi spune cu durere în suflet că prea puţine fapte bune se fac pe lumea asta şi că ar trebui să-şi împartă toată averea celor suferinzi şi să trăiască fericiţi în sărăcie. Dacă nu era grija viitorului lui Iliuşa şi al Saşenkăi, unchiul de mult ar fi procedat aşa, pentru că absolut în toate este totdeauna de părerea nevestei sale. Praskovia Ilinişna stă la ei şi caută să le fie de

folos, ceea ce-i face o nespusă plăcere; ea conduce toată gospodăria. Domnul Bahceev a cerut-o în căsătorie curînd după nunta unchiului, dar ea l-a refuzat categoric. Toată lumea a dedus din asta că ea vrea să se retragă într-o mînăstire, dar nici asta nu s-a întîmplat. Firea Praskoviei Ilinişna are o trăsătură ciudată: personalitatea ei dispare cu totul în faţa celor pe care-i îndrăgeşte; are o capacitate deosebită de a nu se face simţită, şi totuşi să fie numai ochi şi urechi la vrerile lor; de a se supune tuturor capriciilor, oricît de ciudate ar fi, de a-i îngriji şi de a-i servi. Acum, după moartea mamei sale, generăleasa, socoate de datoria ei cea mai sfîntă să nu se despartă de fratele său şi să-i satisfacă Nastenkăi toate dorinţele. Bătrînul Ejevikin mai e încă în viaţă şi în ultimul timp vine tot mai des la fiica sa. La început îl exasperase pur şi simplu pe unchiul meu prin încăpăţînarea lui de a nu lega relaţii mai strînse; se depărtase cu totul, depărtînd şi pe copiii săi de Stepancikovo. Toate invitaţiile şi rugăminţile unchiului nu avură nici un efect: bătrînelul n-o făcea atît din mîndrie, cît mai ales dintr-o susceptibilitate exagerată, care ajungea uneori pînă la absurd. Îl chinuia nespus gîndul că un om sărac ca el va fi primit într-o casă înstărită din milă şi socotit plicticos şi supărător; refuza pînă şi ajutorul oferit de Nastenka şi nu primea decît strictul necesar. De la unchiul meu însă nu voia să primească nimic. Nastenka greşise cînd îmi spusese atunci, în parc, despre tatăl ei că acesta făcea pe bufonul de dragul ei. E drept că pe atunci dorea grozav s-o mărite pe Nastenka; dar făcea pe bufonul pur şi simplu dintr-o necesitate lăuntrică, pentru a scăpa de mînia acumulată în sufletul său. Nevoia de a ironiza şi de a plasa cuvinte usturătoare o avea în sînge. Cînd apărea, bunăoară, ca un linguşitor preaplecat şi dezgustător, dădea să se înţeleagă că o face numai de ochii lumii; şi cu cît mai înjositoare îi era linguşirea, cu atît mai usturătoare şi mai limpede apărea batjocura. Aşa îi

era felul. Toţi copiii au fost plasaţi la cele mai bune şcoli din Moscova şi Petersburg, însă numai după ce Nastenka l-a convins că toată cheltuiala o suportă ea, din averea ei personală, în contul acelor treizeci de mii dăruite de Tatiana Ivanovna. De fapt, nici nu luaseră aceşti bani de la Tatiana Ivanovna; dar pentru ca să n-o amărască şi să n-o jignească, îi promiseseră că în momentul cînd vor avea mare nevoie de aceşti bani, vor apela la ajutorul ei. Exact aşa au şi procedat: s-au împrumutat de la dînsa, în două rînduri, cu sume destul de importante. Dar Tatiana Ivanovna a decedat cu vreo trei ani în urmă, aşa că, pînă la urmă, Nastia s-a văzut în posesia celor treizeci de mii. Moartea sărmanei Tatiana Ivanovna fusese neaşteptată. Toată familia se pregătea să meargă la balul dat de un moşier din vecinătate şi în momentul cînd, îmbrăcată în rochia ei de bal, şi-a pus pe cap o cunună fermecătoare de trandafiri albi, i s-a făcut rău, s-a lăsat într-un fotoliu şi şi-a dat sufletul. A fost înmormîntată cu cununa ei de bal. Nastia era disperată. Tatiana Ivanovna fusese copilul rîzgîiat al casei lor. Toată lumea a rămas surprinsă de testamentul ei, întocmit cu multă înţelepciune: afară de cele treizeci de mii lăsate Nastiei, tot restul de aproximativ trei sute de mii în asignate îl lăsase pentru creşterea fetiţelor orfane şi pentru înzestrarea lor la terminarea şcolii. În acelaşi an cînd a murit Tatiana Ivanovna, s-a măritat şi domnişoara Perepeliţîna, care după moartea generălesei, rămăsese în casa unchiului în speranţa de a se aciui pe lîngă Tatiana Ivanovna. Între timp, funcţionarul-moşier, proprietar al sătucului Mişino, unde se petrecuse pe vremuri scena cu Obnoskin şi cu mămiţica lui din pricina Tatianei Ivanovna, rămăsese văduv. Funcţionarul acesta era un cîrcotaş nemaipomenit şi avea şase copii de la prima lui soţie. Bănuind că domnişoara Perepeliţîna are bani, trimise peţitori s-o ceară. Aceasta acceptă numaidecît. Dar Perepeliţîna era

săracă: n-avea decît vreo trei sute de ruble argint, dăruite de Nastenka pentru nuntă. Acum, cei doi soţi se ceartă de dimineaţă şi pînă seara. Ea îi trage de păr pe copiii lui şi îi bate fără milă; iar soţul (cel puţin aşa se spune) umblă mereu cu faţa zgîriată şi înghite la tot pasul aluziile la poziţia ei socială superioară ca fiică de locotenent-colonel. A izbutit să-şi găsească un rost şi Mizincikov. Renunţase la timp şi cu multă înţelepciune la proiectele sale în legătură cu Tatiana Ivanovna şi s-a apucat să studieze cîte puţin agricultura. Unchiul meu l-a recomandat unui conte bogat, proprietarul unei moşii cu vreo trei mii de suflete, situată ca la vreo optzeci de verste de Stepancikovo; nu venea decît foarte rar la moşie. Observînd la Mizincikov aptitudini de gospodar şi ţinînd seama de recomandarea unchiului, contele îi oferi locul de administrator al domeniilor sale, alungîndu-l pe fostul administrator neamţ, care, dezminţind faimoasa cinste nemţească, îl jecmănea pe conte cu nemiluita. Şi într-adevăr, peste vreo cinci ani, domeniul era de nerecunoscut: ţăranii ajunseseră mai înstăriţi, fuseseră introduse culturi noi, socotite mai înainte cu neputinţă de realizat; veniturile moşiei se dublaseră – într-un cuvînt, noul administrator s-a dovedit un om capabil şi priceput şi faima lui de bun gospodar s-a răspîndit în toată gubernia. Mare a fost mirarea şi amărăciunea contelui, cînd Mizincikov, exact peste cinci ani, cu toate rugăminţile contelui şi sporurile de salariu oferite, demisionă din serviciul său! Contele crezuse că a fost atras de careva dintre moşierii vecini sau din vreo altă gubernie. Dar nu mai mică a fost surprinderea tuturor cînd, deodată, la vreo două luni după ce plecase de la conte, Ivan Ivanovici Mizincikov şi-a cumpărat o moşioară excelentă, cu o sută de suflete, la vreo patruzeci de kilometri de domeniile contelui, achiziţionînd-o de la un husar ruinat, fostul său prieten! Imediat după aceasta, a ipotecat cele o sută de suflete şi peste un

an a mai cumpărat în apropiere altele şaizeci. Acum este un moşier cu o gospodărie excelentă. Toată lumea se miră: de unde a avut bani? Cîte unii dau din cap cu înţeles. Dar Ivan Ivanovici are cugetul curat şi se simte absolut în dreptul său. A adus-o de la Moscova pe soră-sa, care altădată îi dăruise ultimele trei ruble pentru cizme, ca să plece la Stepancikovo; era o fată foarte drăguţă, deşi cam trecută de ani, blîndă, atentă, instruită, însă foarte timidă. Stătuse tot timpul la Moscova ca domnişoară de companie a unei doamne bătrîne; acum îl adoră pe fratele său, îi conduce menajul, consideră voinţa lui drept lege; pe ea însăşi se socoate foarte fericită. Fratele nu o prea răsfaţă, ba chiar o şi umileşte; dar ea nu observă acest lucru. Cei din Stepancikovo au îndrăgit-o nespus şi se spune că domnul Bahceev s-ar fi îndrăgostit de ea. Ar vrea s-o ceară în căsătorie, dar se teme de un refuz. De altfel, despre domnul Bahceev vom mai sta noi de vorbă cu altă ocazie, mai amănunţit, într-o altă povestire.

Mi se pare că am amintit toate personajele... Ba nu! Uitasem de Gavrila: a îmbătrînit de-a binelea şi nu mai vorbeşte franţuzeşte. Falalei s-a făcut un vizitiu de toată mîndreţea, iar bietul Vidopleasov a fost de mult internat într-un ospiciu şi se pare că s-a şi prăpădit acolo... Am de gînd să vizitez zilele acestea Stepancikovo şi atunci voi afla, desigur, de la unchiu-meu mai multe amănunte despre el.

În româneşte de *Nicolae Gane*

[1] *Fevronia* – nume feminin cu semnificaţie generică în folclorul rus, întruchipînd virtutea în dragoste.

[2] În text scris fonetic. Corect în limba franceză: *Comment vous portez-vous*? – *Cum o mai duceţi*?

[3] Paul de Kock (1794-1871), scriitor francez, autor al unor romane de mare succes în epocă, avînd ca tematică viaţa şi moravurile micii burghezii pariziene şi provinciale.

[4] Versuri din poezia semnată de *Kuzma Prutkov* (pseudonim colectiv al unui grup de scriitori umorişti format din A.K. Tolstoi şi fraţii V.M. şi A.M. Jemciujnikov), cu titlul *Asediul cetăţii Pamba*, publicată în *Sovremennik* din martie 1854. Prima parte a poeziei este citată de către Dostoievski inexact, probabil din memorie.

[5] Elogiul entuziast al revistei *Otecestvennîe zapiski* pe care îl face Rostanev conţine o bună doză de ironie, avînd un incontestabil substrat polemic. Dostoievski ia peste picior revista (în care, de altfel, a fost nevoit să publice chiar acest roman al său, fiind refuzat de *Sovremennik* şi de *Russki vestnik*), implicit şi pe editorul ei, A.A. Kraievski, care îi imprimase în deceniile 6 şi 7 un profil hibrid, eclectic. Comparaţia cu revista *Sovremennik* este vădit în favoarea acesteia din urmă. Cu o lună înainte de apariţia romanului (la 20 octombrie 1859), scriitorul sesiza stăruitor pe fratele său Mihail: „Îţi aminteşti, desigur, de opiniile colonelului Rostanev despre literatură, despre reviste, despre excesul de erudiţie ce caracterizează *Otecestvennîe zapiski* ş.a.m.d. Ca o condiţie *sine qua non* nu accept ca Kraievski să scoată măcar un singur rînd din această discuţie. Consider că părerea colonelului Rostanev nu este de natură să-l înjosească şi nici să-l jignească pe Kraievski" (*Scrisori*, I, p. 268).

[6] Aluzie la un articol al folcloristului slavofil A.N. Afanasiev, reprezentant al „şcolii mitologice" în folcloristica rusă. Articolul, intitulat *Semnificaţia păgînă a izbei ţăranului slav* apăruse în *Otecestvennîe zapiski* din iulie 1851, ceea ce demonstrează că Dostoievski a cercetat, probabil retrospectiv, aflîndu-se la Semipalatinsk după ispăşirea pedepsei cu muncă silnică, colecţia acestei reviste ca, de altfel, colecţiile tuturor publicaţiilor din acea vreme. Mai tîrziu (1861), scriitorul îl va denumi ironic „un articol despre mătură, despre lopată şi ciubăr şi despre semnificaţia lor mitologică rusă" (*Opere*, 1930, vol. XIII, p. 63).

[7] Mulţi comentatori (V.I. Tînianov, *Dostoievski şi Gogol. Cu privire la teoria parodiei*, Ed. *Opoiaz*, 1921, p. 28) interpretează aceste cuvinte ale lui Foma Opiskin ca o parodiere a unui capriciu al lui Gogol, care, după cum reiese din *Amintirile* lui S.T. Aksakov, aflîndu-se odată la conacul acestuia, ar fi cerut insistent să i se servească malaga, refuzînd orice altă băutură.

[8] Aici Dostoievski reproduce, parafrazînd, un pasaj din *Pagini alese din corependenţa cu prietenii* de Gogol, şi anume: „Nenorocirea îl

face pe om mai blînd, mai virtuos, natura lui devine mai sensibilă“ (N.V. Gogol, *Opere complete*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., vol. VIII, p. 236).

[9] În text, scris fonetic. Corect, în limba franceză: *attendez*– aşteptaţi.

[10] Versul iniţial dintr-o poezie a lui N.A. Nekrasov (publicată în *Otecestvennîe zapiski*, tomul III, 1846).

Table of Contents